МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ТА НАУКИ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ АНАТОЛІЯ НАЗАРЕНКА

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Третьої науково-практичної конференції

ОСВІТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Хмельницький, 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ТА НАУКИ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ АНАТОЛІЯ НАЗАРЕНКА

Збірник матеріалів
Третьої науково-практичної конференції

ОСВІТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Хмельницький, 2024

УДК 371:355.4:159+37.01(477)(063)

Освіта в умовах воєнного стану в Україні: психолого-педагогічний аспект. / Зб. матеріалів. наук.-практ. конф. [ред. кол.: В. І. Очеретянко (гол.) та ін.]. Хмельницький: ХОІППО ім. А.Назаренка, 2024. 616 с.

У збірнику подано статті за матеріалами роботи науково-практичної конференції «Освіта в умовах воєнного стану в Україні: психолого-педагогічний аспект», у яких розкрито основні психолого-педагогічні аспекти освіти в умовах воєнного стану в Україні.

Редакційна колегія:

Очеретянко В. І., ректор Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, голова редакційної колегії;

Вашеняк І. Б., проректор з науково-педагогічної роботи Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка, кандидат історичних наук, доцент;

Гулеватий А. А., завідувач кафедри психології та інклюзивної освіти, методик природничо-математичних дисциплін і технологій Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка, кандидат психологічних наук, доцент;

Клімкіна Н. Г., старший викладач кафедри психології та інклюзивної освіти, методик природничо-математичних дисциплін і технологій Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка, кандидат педагогічних наук;

Сологуб О. С., старший викладач кафедри психології та інклюзивної освіти, методик природничо-математичних дисциплін і технологій Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка, кандидат педагогічних наук.

Рецензенти:

Білошицький С. В., професор кафедри менеджменту та освітніх технологій Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка, доктор політичних наук, доцент;

Пулатова Л. Й., завідувач кафедри кафедри теорії і методик суспільно-гуманітарних дисциплін Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка, кандидат філологічних наук.

Рекомендовано до друку
рішенням вченої ради
Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка
(протокол № 4 від 23 грудня 2024 р.)

Матеріали, розміщені в збірнику, подано зі збереженням стилістичної редакції авторських текстів. Відповідальність за зміст, автентитчність цитувань і правильність посилань несуть автори.

© Хмельницький ОІППО, 2024

ЗМІСТ

Людські цінності в системі соціокультурних орієнтирів 15
Андреєва Вікторія, Бирко Надія

Казки В.О. Сухомлинського в умовах сьогодення 17
Андрощук Наталія

Шкільні предмети та їх викладання в умовах війни 20
Афадєєва Ніна

Викладання української мови та літератури в умовах воєнного часу: проблеми, виклики і шляхи подолання 23
Бабак Оксана

Психологічна підтримка педагогів ЗДО в умовах воєнного стану 26
Березовська Неоніла

Психологічні аспекти мотивації у навчанні математики 30
Біланчук Юлія

Роль сім'ї у моделюванні безпечного освітнього середовища: протидія булінгу, через тематичні батьківські збори у формі тренінгу 35
Богдан Оксана

Практичні аспекти реалізації та особливості викладання англійської мови в умовах війни 42
Богонос Елла

Психологічні аспекти уроку НУШ в умовах сьогодення 49
Бойчак Леся

Технологія розвивального навчання на уроках української мови 54
Боровик Марина

Створення безпечного простору в закладах дошкільної освіти як головний пріоритет в умовах війни 59
Бублівська Ірина

Створення безпечного освітнього середовища в центрі розвитку дитини «Дивосвіт» 63
Буйніч Світлана

Сучасні підходи до подолання шкільної тривожності у молодших учнів: психолого-педагогічні аспекти 71
Булиніна Анастасія

Розвивальне навчання здобувачів освіти як інструмент індивідуалізації навчання в умовах реалізації змішаної форми навчання та домінуючий формат роботи з обдарованими дітьми 74
Бунда Юлія

Створення безпечного середовища для учасників освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в умовах війни 77
Василишина Любов

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу як головний пріоритет в умовах війни 80
Васильцова Ірина

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу як головний пріоритет в умовах війни 83
Васюра Зоя

Агіотерапія як метод покращення психічного здоров'я 85
Венгловська Олена, Бирко Надія

Психологічні чинники впливу стилю сімейного виховання на розвиток ментальних рис підлітка 88
Верболович Алла

Формування громадянської свідомості та моральних орієнтирів у дітей дошкільного віку 94
Вінцковська Наталія

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу в закладі дошкільної освіти 97
Владімірова Світлана

Соціально-психологічні аспекти виховання толерантності у дітей з ООП 102
Вознюк Діана

Використання чату GPT у роботі закладу дошкільної освіти 105
Вознюк Лілія, Лакіза Анна

Роль демократичного громадянського суспільства у формуванні громадянської компетентності здобувачів освіти в умовах воєнного стану 109
Гаврилюк Любов

Актуальні проблеми підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в Новій українській школі в умовах війни 112
Гельмель Лілія

Формування моральних цінностей демократії, толерантності та патріотизму в початкових класах: роль виховного процесу у становленні національної свідомості та громадянської відповідальності 116
Головатюк Катерина

Асоціативні карти: чарівний ключ до дитячої уяви 121
Гончарук Олена, Булаєвська Лідія

Особливості викладання мистецтва в умовах воєнного стану 128
Гончарук Мар'яна

Педагоги в світі кібербезпеки: оберігаємо цифрові дані разом. Аудит безпеки облікових записів у соціальних мережах та онлайн-сервісах 133
Гончарук Олена, Музичук Галина

Використання Су-Джок терапії у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку 139
Гринчук Олеся

Шкільні предмети та їх викладання в умовах війни 142
Гуменна Людмила

Психологічна підтримка учасників освітнього процесу закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану 148
Гуменюк Ірина

Імплементація інтерактивних форм та методів навчання в умовах воєнного стану по залученню до читання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами 153
Гуцалюк Тетяна, Мархайчук Марина

Психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти в умовах російсько-української війни в Україні 158
Дейничук Ольга

Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах російсько-української війни в Україні 161
Демидюк Олена

Формування духовно-моральних цінностей дошкільників у вимірі сучасності за допомогою спадщини В. Сухомлинського через використання кілець Луллія 165
Демянчук Тетяна

Виховний процес як інструмент формування національної ідентичності та патріотизму серед українських школярів 169
Денисюк Тетяна

Зближення української системи вищої освіти з європейською в рамках Болонського процесу: питання мобільності здобувачів ступеня доктора філософії 172
Дерстуганова Наталя

Формування громадянської позиції та патріотичних цінностей вихованців на заняттях гуртка вокального співу 175
Ділайчук Ольга

Значення гри Сокіл (“Джура”) як складової військово-патріотичного виховання учнівської молоді 180
Донцова Леся

Соціалізація дітей з розладом аутистичного спектру в школі 183
Дрия Олена

Організація виховного процесу в закладі освіти як крок до формування толерантного та інклюзивного суспільства 187
Друзь Наталія

Методика Кюїзенера – лічильні палички для розвитку дошкільнят 194
Дуплій Ганна

Вплив соціального середовища на рівень навчальних досягнень сучасних здобувачів загальної середньої освіти 198
Дуткевич Тетяна, Єлісєєв Юрій

Формування національної свідомості на уроках української мови та літератури в умовах воєнного часу 201
Євстигнєєва Надія, Єфімов Дмитро

Психологічна та соціальна безбар'єрність незрячих дітей 203
Загородня Наталія

Освіта в умовах воєнного стану в Україні: психолого-педагогічний аспект 205
Загоруйко Ольга

Використання камінчиків Марблс в роботі з дітьми молодшого дошкільного віку 208
Закусило Іванна

Квест-гра «Моя мала Батьківщина» 213
Захарук Світлана

Характеристика інклюзивного освітнього середовища сучасного закладу вищої освіти 219
Зименко Світлана, Бирко Надія

Формування патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку під час воєнного стану 224
Зиско Наталія

Виховний процес у дошкільних закладах освіти як ефективний засіб формування морального наративу демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України: перезавантаження з використанням STEAM технологій 230
Зінчук Тетяна

Ментальна карта як метод візуалізації на уроках словесності в старшій профільній школі 237
Зубчук Марина

Перспективи розвитку освіти Дунаєвецької громади в контексті організації міжнародної співпраці та проєктної діяльності в умовах війни 241
Ісакова Інна

Резильєнтність в освітньому середовищі в умовах воєнного стану 246
Кернична Євгенія

Формування соціально-громадянської компетентності як базису становлення патріотичної ідентичності дошкільників 249
Кирик Людмила, Гонківська Ірина

Освітня система України в умовах війни: актуальні проблеми та досвід щодо їх розв'язання 255
Кирильчук Наталія

Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу 256
Клепацька Леся

Діяльнісний підхід у роботі педагога як пріоритет в умовах переходу від адаптаційного до базового предметного навчання 260
Клімкіна Наталія

Виховання толерантної поведінки у дітей старшого дошкільного віку на засадах національних цінностей під час воєнного стану в Україні 265
Кмитюк Олена

Розвивальне навчання дітей дошкільного віку з використанням методу біоенергопластики при різних формах роботи 272
Ковальська Лариса

Виховний процес в закладах освіти як засіб формування морального наративу демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України: перезавантаження 277
Ковальчук Катерина

Медіакомпетентність як складова професійної компетентності педагога 279
Ковальчук Наталія

Психологічна стійкість як необхідний навик в умовах війни 281
Козак Наталія

Виховний процес як основа формування демократичних цінностей,толерантності та національної єдності в сучасній україні: новий підхід 285
Колесник Марія

Сучасні шляхи організації виховного процесу ліцею у контексті національно-патріотичного виховання 289
Кондратюк Яна

Особливості використання корпусів під час навчання мов 294
Корольова Аліса, Єфімов Дмитро

Психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід учасників освітнього процесу в умовах російсько-української війни в України 296
Красномовець Наталія

Формування у дітей з ООП навичок взаємоповаги та культурного різноманіття 300
Крентовська Анна

Використання коректурних таблиць за методикою Н. В. Гавриш для ефективного засвоєння знань дітьми дошкільного віку 303
Крива Наталія

Виховний процес у закладах дошкільної освіти як ефективний засіб формування морального наративу демократії, толерантності, територіальної цілісності та незалежності України 307
Кубяк Марія

Викладання української мови в початкових класах в умовах війни 311
Кузьміна Наталія

Патріотичне виховання дітей як засіб перезавантаження для військових 315
Кузюк Наталія

Фізичне виховання і розвиток соціальних навичок у дошкільників: моральні та демократичні аспекти 319
Курчак Тетяна

Вивчення українських традицій через марки на заняттях краєзнавчих гуртків 323
Кух Олеся

Ігрові технології навчання як метод психологічної підтримки школярів 329
Кучерява Людмила

Створення безпечного простору для дошкільнят як головний пріоритет в умовах війни 333
Лазарєва Леся, Бажукова Наталія

Бізіборд як засіб розвитку дітей дошкільного віку 337
Лакіза Анна

Освітня система України в умовах війни: актуальні проблеми та досвід щодо їх розв’язання 342
Леоненко Юлія

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу як головний пріоритет в умовах війни 345
Леонець Альона

Інформаційно-просвітницька робота практичного психолога ЗДО з дітьми та батьками про осіб з особливими потребами через проведення квесту 348
Леонченко Наталія, Попик Наталія, Коб`юк Світлана,Мельник Зоя, Жалюк Анастасія, Антонюк Оксана, Кирилова Ярослава

Розвиток дрібної моторики дітей дошкільного віку: техніки та педагогічні стратегії для покращення фізичного та когнітивного розвитку 354
Лісіченко Наталія

Соціально-педагогічний супровід та логопедична підтримка дошкільників в умовах війни: забезпечення стійкості та розвитку мовленнєвих навичок 357
Ліщук Юлія

Виховний процес в закладах освіти як ефективний засіб формування морального наративу демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України: перезавантаження 362
Логвиненко Юлія

Інтерактивний контент як засіб активного залучення здобувачів освіти в навчальний процес 365
Максименко Вероніка

Використання інструментів штучного інтелекту при вивченні іноземної мови 2.0 372
Максімов Євген

Критерії психологічної безпеки освітнього середовища 374
Мар'яніна Неля

Патріотично-спортивний квест на тему «Козацькі забави» для дітей старшого дошкільного віку 377
Марценюк Людмила

Застосування комунікативної активності в розвитку дитини дошкільного віку 380
Машевська Наталія

Особливості провадження соціально-педагогічної діяльності 384
Мехед Ольга

Формування природничої компетентності в школі та позашкіллі через нумізматичну географію: сучасні монети країн світу як навчальний ресурс 388
Мисько Володимир, Ілаш Наталія

Хібукі-терапія як засіб психолого - педагогічної підтримки та збереження ментального здоров'я дітей в закладі дошкільної освіти 396
Мишківська Наталія, Оліховська Наталія, Бєлікова Галина

Як діяти здобувачам освіти в надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану 403
Молотай Наталія

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу як головний пріоритет в умовах війни 405
Напорчук Оксана

Шкільний музей як дієвий засіб національно – патріотичного виховання учнівської молоді 411
Недря Тетяна

Вплив емоцій на навчальну діяльність молодшого школяра 412
Новікова Олена

Особливості розвивального навчання в першому класі 418
Осадчук Лілія

Розвиток мовленнєвої активності дитини дошкільного віку через використання коректурних таблиць та асоціативних карток: методи і підходи для підвищення комунікативних навичок 423
Паляниця Ілона

Робота закладу дошкільної освіти з батьками вихованців в умовах воєнного стану 427
Паращук Катерина, Селютіна Валентина

Експресивне письмо як ефективний інструмент самодопомоги педагога в умовах викликів війни 433
Пастух Людмила

Формування у дітей старшого дошкільного віку культурно-гігієнічних навичок у процесі фізичного виховання в умовах війни 437
Петрук Оксана, Зрада Наталія

Організація виховного процесу в ЗДО під час військового стану з використанням інноваційних технологій 442
Покудіна Любов, Лакіза Анна

«Історія твій меч та щит»: мої принципи викладання історії в умовах війни 447
Поліщук Юлія

Діяльнісний підхід у початковій школі 450
Попова Юлія

Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни 453
Прус Оксана
Психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід учасників освітнього процесу в умовах російсько-української війни в Україні 458
Пюро Світлана

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу як головний пріоритет в умовах війни 462
Радкевич Олена

Безпека освітнього процесу в умовах війни 469
Радченко Аліна, Єфімов Дмитро

Використання психотерапевтичних технологій для подолання негативних наслідків психотравмівних ситуацій у дітей 471
Рибак Лілія

Впровадження музейної педагогіки як складової національно-патріотичного виховання у Пасічнянському ліцеї імені Ігоря Русого 477
Руса Тетяна, Семенюк Людмила, Сьомик Світлана

Психологічні проблеми внутрішньо-переміщених осіб (ВПО) 484
Садовнича Олена

Психолого-педагогічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни 487
Скемська Алла

Психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід учнів початкової школи в умовах війни 493
Смолій Інна

Інклюзивна освіта в умовах війни в Україні 496
Сокол Марина

Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах воєнного стану 498
Соколик Валентина

Платформа Labster для шкіл в умовах воєнного стану: шляхи використання 502
Сологуб Олександра

Лялькотерапія як психологічна підтримка для учасників освітнього процесу в умовах воєного стану 508
Стафеєва Марина

Виховний процес у спеціальних класах як засіб посилення національної ідентичності у дітей з ООП 514
Стемпінська Лілія

Психологічна підготовка та соціально-педагогічний супровід учасників освітнього процесу в умовах російсько-української війни в Україні 517
Стецюк Катерина

Формування читацької культури у дітей дошкільного віку за допомогою проєкту «Живі письменники дошкілля» 520
Стрихар Марта

Психологічна підтримка дітей в умовах воєнного стану 522
Тафінцева Світлана, Мотозюк Людмила

Інформаційно-цифрова компетентність сучасного вихователя закладу дошкільної освіти 530
Ткачук Катерина

Особливості викладання математики в початкових класах в умовах війни 534
Ткачук Леся

Здоров'язбережувальний потенціал дослідницької діяльності у контексті освітнього процесу 540
Франчук Тетяна, Бойко Ігор

Інтерактивні технології мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку 544
Хлонь Любов

Особливості прояву тривожності у дошкільників під час повітряної тривоги в умовах укриття освітнього закладу 550
Цвігун Іванна

Безпечне освітнє середовище – запорука безпеки всіх учасників освітнього процесу 554
Швалюк Лариса

Інноваційна діяльність вчителя в умовах модернізаційних змін освітнього простору: психолого-педагогічний аспект 559
Шевчишена Оксана

Формування громадянської компетентності здобувачів освіти крізь призму законодавчих змін 567
Шендерук Ірина

Виховання людяності дітей старшого дошкільного віку в умовах війни засобами творчої гри 570
Шидловська Вікторія, Конончук Алла, Пукальчук Вікторія, Самойлюк Вікторія

Інтерактивні методи навчання математики в НУШ 574
Шинкарчук Альона

Особливості розвитку фізичних якостей у молодших школярів на уроках фізичної культури в умовах війни 577
Шкреба Наталія, Вергуш Юлія

Особливості організації безпечного освітнього простору в умовах російсько-української війни 582
Явдосюк Наталя

Виховний процес в закладах освіти як ефективний засіб формування морального наративу демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України: перезавантаження 589
Яворина Тетяна

Національно-патріотичне виховання молодших школярів в умовах воєнного стану 592
Яворська Наталія

Шкільна служба порозуміння за принципом «рівний-рівному» як невід'ємна складова безпечного освітнього середовища 598
Янковська Леся

Досвід роботи змішаної форми навчання з обдарованими дітьми 604
Яржемська Лілія

Виховний процес в закладах освіти як ефективний засіб формування морального наративу демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України: перезавантаження 606
Яцик Лілія

Специфіка роботи в дитячому садку та виховання дітей в умовах військових дій та повітряних атак: особливості та методи 613
Фурман Тетяна

Андреєва Вікторія,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053
“Психологія” Хмельницького Університету “Україна”
Бирко Надія,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи
університету розвитку людини «Україна»
Хмельницького інституту соціальних технологій,
доцент кафедри менеджменту та освітніх
технологій ХОІППО ім. А. Назаренка

Людські цінності в системі соціокультурних орієнтирів

Людські цінності – це головні орієнтири морально-етичного аспекту для кожної людини. Саме цінності визначають мотивацію та поведінку людини, мають максимальний вплив на прийняття рішення. Цінності лежать в основі як особистісного вибору так і суспільного, формуючи політичні, соціальні та культурні норми. Цінності не є сталою величиною, а навпаки постійно змінюються та трансформуються в залежності від впливу історичних, релігійних, культурних та соціальних факторів.

Сьогодні ми опинилися в унікальних умовах глобалізації усього світу, коли практично зникли будь-які бар’єри у всіх сферах людського буття. Як результат, зріс культурний обмін та загострились екологічні, соціальні та економічні, політичні проблеми. Стрімкий розвиток технологій призвів до збагачення ціннісної сфери з однієї сторони, а з іншої змушує переосмислити актуальність фундаментальних людських цінностей, таких як воля, свобода вибору, справедливість, гідність і значно підвищився рівень відповідальності кожної людини.

Аналіз та вивчення людських цінностей мають ключове значення для майбутнього людства, оскільки вони лежать в основі формування та розвитку суспільства. Питання цінностей завжди виходить на передній план у перехідні періоди соціального розвитку. Україна вже кілька десятиліть переживає період нестабільності, що характеризується різкими соціальними змінами, дезорієнтацією та втратою ідентичності. Це знаходить відображення у процесі переосмислення цінностей. Важливо пам’ятати, що відмова від старих цінностей зазвичай означає також відмову від старих форм суспільного та особистісного життя. Однак різні системи цінностей продовжують співіснувати, поки живі їх носії, що може призводити до непорозумінь та конфліктів [2].

Дослідження поняття «цінність» в різні часи приділяли увагу такі вчені, як В.П. Тугарінов, О.Г. Дробницький, В.О. Василенко, С.Ф. Анісімов, Л.М. Архангельський, П.С. Гуревич. Різні автори надають цінностям, як значущості, різні сенси і властивості. Проте, не дивлячись на різницю у визначенні самого терміну «цінність», всі вони, тим не менш, згодні, що цінності фіксують єдність, злиття об'єктивного й суб'єктивного, раціонального та емоційного, акцентують увагу на тому, що важливе і необхідне для визначення життя, духовного розвитку кожної окремої людини та людства в цілому.

У психологічній, філософській та іншій спеціальній літературі таке поняття як «цінність» досить широко використовується, щоб описати певні явища дійсності та показати їх значення та вплив на всі сфери життя кожної людини як особистості та суспільства загалом. Так, науковець П. Менцер стверджує, що цінність - це те, що почуття людини диктує визнати важливішим над усім і до чого можна прагнути, ставитися з повагою та визнанням. На думку М. Головатого, цінності – це певні ідеї, погляди за допомогою яких люди задовольняють свої потреби та інтереси. У свою чергу, М. Рокич визначає цінності, як стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування має потенційне значення з особистого погляду, на відміну від протилежного чи зворотного способу поведінки або кінцевої мети

існування. Як зазначають С. Вознак, В. Кононенко, поняття «цінність» близьке до поняття «значущість». Цінністю є все, що людина може оцінювати як значуще та важливе для себе. Цінністю можна вважати все те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим. Власне, йдеться про ту роль, яку предмет чи явище можуть відігравати в життєдіяльності людей із точки зору їхніх потреб, інтересів, цілей [4].

Те, що для однієї людини може бути цінним, інша може недооцінювати або зовсім не вважати цінністю; отже, цінність завжди має суб'єктивний характер. Формально цінності поділяються на позитивні та негативні (серед яких є й малоцінні), абсолютні й відносні, суб'єктивні та об'єктивні. За змістом цінності можна розділити на матеріальні, логічні й естетичні. Пріоритет мають індивідуальні цінності особистостей, оскільки лише їхня сукупність формує цінності соціальні, тобто цінності всього суспільства. Ієрархія особистих цінностей є своєрідним зв'язком між окремою людиною та суспільством, його культурою загалом. Іншими словами, існує духовний світ людини й культура суспільства, які взаємопов'язані та взаємодіють через цінності конкретної особистості [3].

Цінності – це персональні конструкції "концепції Я", що відображають особисту значущість, володіють певною психологічною енергією, яка активізує поведінку.

Чимало сучасних соціально-психологічних, соціологічних, політологічних та культурологічних досліджень ґрунтується на теорії ціннісних орієнтацій. Так, нідерландський соціолог Ґірт Гофстед під час власних досліджень, розглядає цінності як ядро культури [1].

Жан Піаже та Лоуренс Колберг вважають, що формування цінностей відбувається в перші десять років життя – це саме те, що діти засвоюють несвідомо та опосередковано. Можливо, саме тому, що людина не усвідомлює багатьох власних цінностей, сприймаючи їх як аксіоми, ні вона сама, ні сторонні не можуть на них вплинути. Багато цінностей важко виявити за допомогою опитувань; їх можна зрозуміти лише через спостереження за поведінкою людини.

Ґ. Гофстед зауважив, що люди досить часто декларують одні цінності, а в реальному житті або експерименті – вибирають поведінку, яка відповідає іншим цінностям; та слід зазначити, що таке введення в оману є несвідомим, а тому зовсім ненавмисним [1].

Психологічна структура цінностей складається з чотирьох компонентів: пізнавального, емоційного, поведінкового та духовного, кожен з яких має свої закономірності взаємодії. Ці компоненти включають не лише оцінні судження про певний об'єкт, подію чи ситуацію, але й певний спосіб орієнтації, що формує критерії ціннісного вибору. Науковці вважають, що такі критерії внутрішніх уподобань або мотиви вибору цінностей і є ціннісними уявленнями. Вони, з одного боку, є результатом співвідношення індивідуальних потреб з можливістю їх реалізації у конкретних умовах, а з іншого – ще не припускають готовності особистості реагувати на об'єкт чи ситуацію певним чином. Це своєрідна дихотомія процесу. Для формування такої реакції потрібно актуалізувати об'єкт ціннісного вибору у конкретній ситуації, де ціннісні уявлення стануть стимулом для психічної активності, а їхній зміст і спрямованість визначатимуться результатом цієї активності на основі усвідомленої потреби.

Слід зазначити, що серед ієрархій цінностей вітчизняні психологи В.Касьяненко, Г.Лозко, Л.Карамушка виділяють ті, котрі є притаманними усьому людству і є глобальними, тобто підтримуються максимальною кількості людей. До них відносяться сім'я, нація, народ, діти воля, праця, творчість, гуманізм, солідарність, людяність, тощо.

Однак ціннісні орієнтири можуть змінюватись в силу певних життєвих обставин, особливо це стосується матеріальної сфери. І це чітко прослідковується в Україні після

початку війни з росією, коли на перший план почали виходити нематеріальні цінності такі, як підтримка один одного у скрутній ситуації, любов, дружба, прагнення свободи та волі. А те, що раніш здавалося важливим - втратило свій сенс. Відбулося згуртування нації та прийшло розуміння, що наше майбутнє у наших руках.

Отже, людські цінності є складною багатовимірною структурою, що формується під впливом як особистого досвіду, так і соціального оточення, особливо у перші роки життя. Їхня суб'єктивна природа та глибока інтеграція у психологію людини роблять цінності важливими орієнтирами, які не завжди усвідомлюються, але мають істотний вплив на поведінку та прийняття рішень. Чотири основні компоненти цінностей – пізнавальний, емоційний, поведінковий та духовний – взаємодіють, створюючи цілісну систему орієнтирів, що формує критерії ціннісного вибору. Ця структура дозволяє людині порівнювати свої потреби з реальними можливостями, а також обирати й реагувати на ситуації відповідно до своїх внутрішніх переконань і мотивацій. У сучасному суспільстві розуміння механізмів формування та функціонування цінностей стає важливим аспектом для гармонійного розвитку особистості та соціальної стабільності.

Список використаних джерел:

1.Бліхар В., Католик Г., Католик Б. Цінності: поняття, структура та підходи у контексті сучасних військових екзистенцій. Вісник Львівського університету. Львів, 2022. № 13. С. 11–204. URL: http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/13_2022/2.pdf.

2.Болотова В.О., Байдак Т.М. Ціннісні орієнтири трьох поколінь досвід соціологічного дослідження. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/162867816.pdf.

3. Головатий Н. Ф. Соціологія молоді: курс лекцій. Київ: МАУП, 1999. 224 с.

4.Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікаці цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянської академії". Серія: Соціологія. 2013. Т.225. Вип. 213. С. 27-30.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2013_225_213_7.

Андрощук Наталія,
вихователь, ЗДО №9 м. Нетішина Хмельницької області

Казки В.О. Сухомлинського в умовах сьогодення

Анотація. Проаналізовано досвід українського педагога-гуманіста, В.Сухомлинського із застосування казки у роботі з дітьми у повоєнні роки. Розкрито погляди педагога на роль казки в житті дитини, у формуванні її ставлення до дійсності.

Ключові слова: В.Сухомлинський, казка, психологічна травма, казкотерапія

Постановка проблеми. В умовах війни України за свою незалежність звичними для життя мільйонів українців стали повітряні тривоги, пожежі та аварії після попадання ворожих ракет в підприємства та житлові будинки, загибель не лише військових на полі бою, але й мирного населення в глибокому тилу.

Особливо вразливими до викликів, що пов'язані з воєнними діями, є діти. Психологи вважають, що наслідки психологічної травми можуть проявитися в різних сферах життя дитини. Так, на емоційному рівні першою реакцію на пережиту травму у дітей є страх. В подальшому це може вилитися в страх спати на самоті, боязнь розлуки з дорослими, емоційну нестійкість, зростання недовіри та підозріливості, тривожність, депресію. На когнітивному рівні можна спостерігати в них погіршення концентрації, порушення пам'яті, затримку інтелектуального розвитку. На поведінковому рівні дорослі можуть стикнутися з впертістю, агресивністю, ворожістю та конфліктністю

дитини [5]. Пережитий дитиною негативний травматичний досвід руйнує її уявлення про життєві цінності, про систему стосунків «дитина» - «дорослий», «людина» - «суспільство», про радісне та щасливе майбутнє.

З подібною проблемою українські педагоги вже стикалися після закінчення ІІ світової війни. Тоді, як і нині діти, втрачали на фронті рідних, отримували травми від вибухонебезпечних предметів. Тоді, як і нині діти потребували соціально-психологічної підтримки, адже необхідно було лікувати їхні зранені душі. В. Сухомлинський, працюючи у повоєнні роки з дітьми у «школі радості», з цією метою використовував казку. Він знайомив дітей з народними казками, написав для них більше 1500 тисячі авторських та спонукав дітей складати власні казки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти створення та застосування казки в практиці В.Сухомлинського розкриті в працях М.Антонця, Г.Бондаренка, М.Вашуленка, Л.Вознюк, М.Дубинки, Л.Мамчур, Н.Побірченка, Н.Базилевич, А. Бик, Г.Бєлан, М. Левківського, А.Луцюк, О.Сухомлинської та інших.

Ідеї вітчизняного педагога-гуманіста, якому вдалося поєднати мудрість народних казок, багаторічний досвід вчителя-практика та творчість дітей, набувають сьогодні особливої ваги. Адже, як засвідчує час, він застосовував казки не лише з виховною, але й терапевтичною метою. Таке застосування казки вважають казкотерапією. Вона є одним із видів арт-терапії. Психологи розглядають казкотерапію як метод психологічної корекції особистості за допомогою читання або прослуховування спеціально підібраних текстів народної фантастичної прози або літературних казкових творів [4].

Виклад основного матеріалу. Вихованню у дітей загальнолюдських цінностей, почуття патріотизму сприяє театралізована діяльність, читання та бесіди за творами В.Сухомлинського. Діти розуміють красу і мелодійність української мови, розуміють значення таких цінностей, як чуйність, милосердя, повага до батьків, свого роду, оточуючих.

Дійсно, перевтілюючись в героїв казок дошкільнята набувають позитивних і позбуваються негативних рис характеру. Саме прості, наближені до життя казки виявляють усе краще, що вже є у кожної дитини.

Слухаючи казку, уявляючи її, дитині стає зрозумілим те, що потребує додаткового пояснення. «Дитина переломлює отриману інформацію через свій світ, через своє оточення, надає йому цілісного значення, де один з вимірів є патріотизм. Саме у казці ненав’язливо, у доступний спосіб формуються почуття, поняття, які з часом змінюються, шліфуються, стають переконаннями дитини, а згодом дорослої людини» - вважав В.О.Сухомлинський.

Виховання у дитини патріотизму, любові до Батьківщини, завдання не тільки закладу освіти, а й родини. Робота з казкою вдома сприятиме зростанню авторитету батьків серед дітей. У колі сім'ї дитина слухає батьків, бачить приклад духовної поведінки і формує власне бачення світу. Виховуючи дітей за допомогою казок, вихователі та батьки допомагають їм краще адаптуватися в навколишній дійсності, долати труднощі та проблеми, що виникають у житті.

Ще однією особливістю казки, яку добре розумів В.Сухомлинський, є те, що в казці для дитини все можливе: там говорять не тільки люди, але й звірі та машини; там поряд з людьми живуть фантастичні істоти; там дивовижні події можуть відбуватися як у реальному, так і вигаданому світі. Тобто, в казці дитина може зробити будь-які свої мрії реальністю. З однієї сторони дитина сприймає казку свідомо, як вигадану історію, з іншої на підсвідомому рівні – казковий сюжет і образ головного героя співвідносяться в її уяві з реальністю і знаходять там свої співпадіння. В.Сухомлинський писав: «Дитина чудово знає, що у світі не має ні Баби Яги, ні Царівни, ні Кощія Безсмертного, проте вона втілює в ці образи добро і зло, і кожний раз розповідаючи одну і ту ж казку, виражає своє особисте ставлення до поганого і хорошого» [2].

І ще однією терапевтичною особливістю казки є те, що вона повчає опосередковано. Вона не наказує, не велить як треба робити, а на прикладі пригод казкових героїв пропонує зробити дитині самостійний вибір подальшої поведінки. «Чи не ускладнює казка пізнання істинних закономірностей природи? Ні, навпаки - полегшує. Діти чудово розуміють, що грудочка землі не може стати живою істотою... Проте якби у дітей не було б всього цього, якби вони не переживали боротьбу добра і зла, не відчували, що в казці відображені уявлення людини про правду, честь, красу - їх світ був би тісним і не затишним», – вважав педагог [2]. Казка, на думку педагога повинна допомагти дитині усвідомити свої проблеми, побачити шляхи її вирішення.

Через казку формував В.Сухомлинський у дітей любов до рідної землі. «Казка – це благодатне джерело виховання любові до Батьківщини, яке нічим не можна замінити. Патріотична ідея казки – у глибині її змісту. Створені народом казкові образи, що живуть тисячоліттями, доносять до серця й розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його ідеали, прагнення, погляди на життя. Казка виховує любов до рідної землі вже тому, що вона – творіння народу!» [2].

Багато творів присвятив В.Сухомлинський періоду війни проти фашистських загарбників. Це такі казки-оповідання як «Це, сину, моє поле...», «Він прийде...», «Стеблинка рідної землі», «Гніздечко соловейка», «Чотири вітри і материнське горе», «Три берези над могилою» та ін.. Читаючи їх, діти через образ батька, який дорожить ділянкою землі, яку захищав від ворога («Це, сину, моє поле...»), через образ матері, яка отримавши похоронку на сина, впродовж 30 років виходила зустрічати його на курган («Він прийде...») вчилися розуміти, що війна – це горе, яке стосується кожного.

В образі В.Сухомлинського українська педагогіка має яскравий приклад, того як з допомогою казки не лише знайомити дітей з природою, з такими складними філософськими поняттями як «добро», «справедливість», «любов», «краса» «щастя», але й допомагати дитині зрозуміти те, що чужої біди не буває, що у скрутні для народу воєнні часи потрібна активна участь кожного. І тут вік немає значення.

В.Сухомлинський вважав, що саме казка «сприяє розвитку естетичних почуттів, без яких немислиме благородство душі, сердечна чутливість до людського нещастя, горя, страждань» [2].

Висновки. Творчу спадщину В.Сухомлинського неможливо переоцінити, адже його ідеї щодо застосування казки в процесі формування особистості не втратять своєї ваги з часом. Педагог розглядав казку як засіб створення комфортних умов для кожної дитини. Завдяки казці та обладнаній у «школі радості» Кімнаті казки Василю Олександровичу вдавалося створити умови, в яких образи, створені народною фантазією, ставали схожими на реальні і тим самим допомагали малюкам подолати тривогу та страх, з вірою дивитися у завтрашній день.

Авторські казки В.Сухомлинського настільки різнопланові, що їх можна використати не лише з виховною, але й з терапевтичною метою. Вони допоможуть дитині заспокоїтися, пережити позитивні емоції, повірити у власні сили, налагодити стосунки з іншими. З цією ж метою педагог залучав дітей до написання власних казок.

На думку дослідниці Н. Дзюбас, досвід В. Сухомлинського допомагає сучасним вчителям та психологам розробити на основі казок педагога ефективні та дієві методи впливу на дітей. Вона пише: «Перешкоди, описані в оповіданнях, допомагають підібрати можливі шляхи їх подолання у реальному житті. Втілені у характері головного героя негативні риси, страхи, комплекси у процесі розгортання подій змінюються на краще» [3].

Творчий підхід до застосування казки в освітньому процесі в практиці В. Сухомлинського є важливим, та ще не достатньо вивченим, інструментом впливу, який успішно можуть використовувати вихователі, вчителі, батьки, психологи та соціальні педагоги.

Список використаних джерел:

1. Василь Сухомлинський. Казки школи під голубим небом (збірка оповідань та казок для дітей). URL:http://surl.li/rpred (дата звернення: 17.03. 2024).
2. Василь Сухомлинський. Серце віддаю дітям. URL: http://surl.li/sagp (дата звернення: 17.03.2024).
3. Дзюбас Н. Казки Василя Сухомлинського у сьогоденні – психологічний аспект. URL: http://surl.li/skpsi (дата звернення: 17.03. 2024).
4. Казкотерапія: як подолати страхи дитини через казки та фантазії. URL: http://surl.li/skpqw (дата звернення: 02.04. 2024.)
5. Психологічна допомога дитині у психотравмуючій ситуації. Методичний посібник. / Уклад. :Г.Б.Растроста. – Суми. НВВ КЗ СОІППО: 2018. 64с. URL: http://www.soippo.edu.ua/images/.pdf (дата звернення: 02.04. 2024).

Афадєєва Ніна,
вчитель початкових класів Слобідко-Красилівської початкової школи,
старший вчитель

Шкільні предмети та їх викладання в умовах війни

Анотація. У статті розглянуто вплив війни на різні аспекти життя школярів, зокрема й на процес навчання. Також викладено основні аспекти життя і навчання учнів та робота вчителів під час військових дій. Розгдянуто основні аспекти навчання учнів початкової школи в умовах війни і їх особливості, оскільки діти цього віку потребують особливої уваги, турботи та підтримки. Розкрито одні з найбільш суттєвих особливостей навчання молодших школярів в умовах війни - підвищений ризик фізичного та психологічного травмування серед дітей та вчителів.

Ключові слова: школа, шкільні предмети, війна, навчання, учні, вчителі.

Навчальний процес зорієнтований на формування здатності дітей до співпраці, толерантності та емпатії, що допоможе створити гармонійний класний колектив і зменшити ступінь тривоги і напруженості серед дітей. Створити сприятливу психологічну атмосферу в класі можна за допомогою стимулюючих ігор та спільних проектів. В умовах війни вчителю початкової школи необхідно ретельно планувати та розробляти уроки, враховуючи непередбачуваність ситуації та можливість перерви в навчанні. Він повинен забезпечити збереження освітнього процесу та максимально оптимізувати навчання для того, щоб забезпечити якість освіти, незважаючи на складні умови. Учителі початкових класів повинні мати плани запасних дій, що дасть їм змогу змінювати програму навчання, залежно від того, які ресурси доступні, та який рівень ризику є на території школи. Вчителі можуть змінювати кількість матеріалів, що потребують доступу до інтернету, та зосереджуватися на застосуванні простіших концепцій, що не потребують великої кількості інтерактивних ресурсів. Це обумовлює необхідність учителям бути гнучкими та адаптивними; використовувати альтернативні методи та форми навчання. Через обмеження можливостей використання стандартних методів навчання учителі повинні бути готові використовувати інтерактивні технології з метою забезпечення ефективного навчання учнів. Водночас, необхідно також дбати і про збереження традиційних методів навчання, які дають змогу учням опанувати зміст навчання у звичній для них формі. Учні та вчителі можуть перебувати в умовах постійної небезпеки, що може впливати на їх здоров’я та емоційний стан. Проте незважаючи на ці виклики, індивідуалізація навчання може бути важливим інструментом для підвищення ефективності освіти в умовах війни. Індивідуалізація навчання передбачає створення унікальних програм навчання для

кожного учня, що враховують їхні індивідуальні потреби, здібності та стиль навчання. Забезпечення індивідуалізованого навчання в умовах війни передбачає:

з’ясування потреб учнів, що допоможе зрозуміти, які знання та навички вже має учень і які ще потрібно набути;

розробка програм відповідно до потреб кожного учня;

розробка інтерактивних уроків та тестів на основі онлайн ресурсів;

використання інтерактивних технологій через обмеження доступу до традиційних навчальних матеріалів;

використання групових форм роботи, які дозволять учням співпрацювати та взаємодіяти між собою;

розвиток міжособистісної компетентності (емпатія, співробітництво, конфліктологія), що дасть змогу учням бути більш адаптованими до складних ситуацій та змін.

Як привернути увагу школярів із першої хвилини уроку? Розпочніть його невимушено та захопливо! Наприклад, можна обрати певну новину або медіапродукт, який опосередковано пов'язаний із навчальним матеріалом, та запропонувати учням знайти зв'язок із темою заняття. Або ж попросити їх розповісти про свої плани на майбутнє чи навіть поділитися жартами або кумедними історіями. Гумор, обмін інформацією, творчість, співпраця дають чудову можливість налаштувати школярів на продуктивну роботу й створити комфортну психологічну атмосферу на уроці.

Проведення уроків у нетрадиційній обстановці допомагає школярам відвикнути від підказок звичного оточення і не залежати від них. Регулярна зміна місця навчання сприятиме зменшенню психологічної бар'єру щодо нового середовища та розвиватиме здатність пригадати матеріал у будь-якій обстановці. Особливо корисною ця стратегія буде для учнів старшої школи, які готуються до складання зовнішнього незалежного оцінювання.

Більшість методів навчання включають групову роботу, але така діяльність не завжди є продуктивною. Адже зазвичай більшість школярів покладаються на однокласників, які здаються їм найбільш компетентними і здатними до розв'язування відповідної проблеми. Тож для підвищення ефективності навчання варто розробляти диференційовані завдання з урахуванням індивідуальних можливостей школярів і призначати окремі ролі для кожного учасника команди. Відчуття відповідальності за виконання певного кроку у груповій роботі заохочуватиме їх до активних дій.

Діти розуміють світ, якщо вони можуть вільно його досліджувати, творчо експериментувати та розв'язувати проблеми з урахуванням свого досвіду. А якщо дослідження проводиться у формі гри, від якої вони у захваті, їхня концентрація уваги підвищується до пікового рівня. Гра активізує їхню уяву та творчі здібності, заохочує перевіряти власні гіпотези, вигадувати ідеї та розвивати розуміння причин та наслідків. І навіть якщо вони зазнають невдачу з першої спроби, вони спробують ще раз подолати труднощі і поліпшити свій результат. Адже для них це лише гра!

Під час вивчення українська мова та літературне читання учителю варто зосередити роботу навколо чотирьох видів мовленнєвої діяльності — слухання й говоріння, читання та письма.

Добираючи навчальні завдання, вчителю бажано уникати одноманітності, репродуктивності, натомість збільшивши кількість завдань творчого спрямування, щоб сприяти вивільненню позитивних емоцій, підтримці віри дітей у власні сили й можливості.

На уроках математики вчителям доречно виділити час на повторення і систематизацію вивченого раніше навчального матеріалу. Академічна свобода дає можливість вчителю змінювати порядок вивчення тем шкільного курсу математики

Подавати навчальний матеріал з математики доцільно у синхронному режимі, забезпечивши відеозапис заняття для дітей, які не змогли долучитися до уроку. Для

закріплення навчального матеріалу, яке найчастіше відбувається шляхом розв'язування вправ і задач, учням варто надавати знімки екрану (скріншоти) розв'язаних типових завдань до теми, що вивчається.

Кожен вчитель може виділити теми з предмету я досліджую світ, без яких неможливе розуміння змісту предмета в наступних класах та, відповідно, перерозподілити години.

Практичну частину навчальних програм можна розділити на дві частини:

віртуальну (маючи відповідний контент, вчитель може проводити з учнями онлайн-заняття або давати як самостійну роботу вдома);

домашню (в такому випадку можна використовувати підручні матеріали, що є в кожної дитини вдома, вчителеві ж важливо створити для учнів чіткі алгоритми з обов'язковими настановами з безпеки життєдіяльності).

В курсі інформатики практично у кожному класі є теми, пов'язані з інформаційною безпекою, медіаграмотністю та цифровим громадянством. Тому в умовах війни вчителям слід більш детально розглянути з учнями питання безпечного користування пристроями та обліковими записами у соціальних мережах, критичного оцінювання інформації, розпізнавання фейків і маніпуляцій тощо.

Оскільки предмети художньо-мистецького циклу мають потужний терапевтичний потенціал, їх проведення має стати засобом гармонізації психологічного стану всіх учасників освітнього процесу. Варто розпочинати уроки з мотивувального неформального спілкування, знайомства з новими учнями для їх швидшої адаптації в колективі.

На заняттях важливо максимально диференціювати форми практичних завдань, побудови процесу сприйняття візуального матеріалу на виключно життєствердних позитивних зразках мистецьких творів.

Отже, попри всі реалії, пов'язані з війною, українські вчителі роблять все можливе, щоб учні мали змогу й надалі отримувати якісну освіту. І це не порожні слова, це справді титанічна праця! Педагоги гнучко адаптують формат проведення уроків відповідно до вимог безпеки, шукають дієві інструменти для навчання та психологічної підтримки школярів, налагоджують канали комунікації, які дозволяють бути на постійному зв'язку.

Список використаних джерел:

1. Алгоритм дій місцевих органів виконавчої влади органів місцевого самоврядування, органів управління освітою, керівників закладів освіти щодо забезпечення укриття учасників освітнього процесу у фонді захисних споруд цивільного захисту https://dsns.gov.ua/upload/6/2/2/0/9/6/bHq4WGc8HMHX4wGPIKG9gv4DSEgLx4uEUDgqIVGV.pdf

2. Методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-persha-psihologichnadopomoga-algoritm-dij

3. Методичні рекомендації щодо проведення просвітницької роботи з учасниками освітнього процесу в закладах дошкільної освіти з питань уникнення враження мінами, вибухонебезпечними предметами та ознайомлення з правилами поводження в надзвичайних ситуаціях https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/627/125/e34/627125e3412d4434578376.pdf

4. Олійник Л. Безпечна школа: виклики системи освіти в умовах війни https://jurfem.com.ua/bezpechna-shkola-vyklyky-systemy-osvity-v-umovakh-viyny/

5. Рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти.

https://mon.gov.ua/storage/app/media/civilniyzahist/2022/15.06/Rekom.shchodo.orhanizatsiyi.ukryttya.15.06.2022.pdf

6. Порядок підготовки населення до зайняття об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту. https://dsns.gov.ua/upload/2/6/6/1/2/9/UcIUGkvP7EDMZuDFrJBUTT4uEUZWZWlZ7AG22ksj.pdf

7. Шелестова Л. В. Готовність учителів до індивідуалізації навчання. Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference International Science Group, c. Jerusalem, Israel, стор. 193-196.

8. Шелестова Л. В. Індивідуалізація навчання: аналіз трактовок понять. International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them», July 05 – 08, 2022 International Science Group, Helsinki, Finland, Pp. 268-271.

Бабак Оксана,
вчитель української мов та літератури І категорії Судилківського ліцею Судилківської сільської ради Шепетівського району Хмельницької області

Викладання української мови та літератури в умовах воєнного часу: проблеми, виклики і шляхи подолання

Анотація. Стаття розповідає про труднощі у галузі освіти, з якими ми зіткнулися під час повномасштабного вторгнення росії. Про потреби гнучко підходити до організації роботи навчального закладу та налаштовувати освітній процес так, щоб він був комфортним і безпечним для здобувачів освіти та вчителів. Акцентується увага на вивченні української мови та літератури, як важливих складових у формуванні світогляду здобувачів освіти, вихованні громадянина-патріота за допомогою інтерактивних методів та інфомедійної грамотності. Наводяться практичні рекомендації та вправи, які можна використовувати на уроках української мови та літератури для розвитку компетентностей та для запобіганя поширення фейків. Зроблено висновок, що сучасна освіта працює на майбутнє країни та прагне забезпечити національну самобутність, а отже, прагне направити світоглядну місію школи в лоно культури, моральності, духовності.

Ключові слова: повномасштабне вторгнення, компетентності, інтерактивні методи, громадянин-патріот, інфомедійна грамотність, медіа, уміння, «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», комп'ютерні технології, критичне мислення, фейк.

Вступ. Повномасштабна війна посилює потребу суспільства у єдності, бо саме єдність в усіх сферах є запорукою стійкості у боротьбі за незалежність та перемогу. Вже з перших місяців вторгнення наш народ показав свою згуртованість. Проте війна призвела до дестабілізації в багатьох аспектах суспільного життя. Однією з найбільш уразливих галузей стала освіта, яка не встигла стабілізуватися після випробування глобальною пандемією. Навчальні заклади, змушені адаптуватися до обмежень та загроз, стикнулися із завданням гарантувати безпеку, надійність та доступність освіти в найскладніших умовах.

Постановка проблеми. Через воєнні дії, під час яких школи були безпосередньою ціллю атаки або зазнавали супутньої шкоди, багато дітей втратили можливість долучитися до навчального процесу. Педагоги під загрозою обстрілів викладали в регіонах, де ведуться або потенційно можуть відбуватися бойові дії. Учнні пропускають онлайн- та офлайн-заняття через повітряні тривоги та загрози артилерійських обстрілів, а також відключення електроенергії, інтернету та мобільного

зв’язку внаслідок обстрілів, стресують у бомбосховищах. Багато школярів за кордоном поєднують навчання в іноземних та українських закладах освіти. Звісно, шо через усі ці події маємо освітні прогалини. Та попри складні умови роботи, вчителі намагаються дотримуватися навчальних програм та долати усі проблеми, виклики та освітні втрати.

Мета: дослідити і проаналізувати практичні аспекти реалізації та особливості викладання української мови і літератури в умовах війни.

Виклад основного матеріалу.

Надзвичайно важливо гнучко підходити до організації роботи навчального закладу та налаштовувати освітній процес так, щоб він був комфортним і безпечним для здобувачів освіти та вчителів.

Важливість вивчення української мови та літератури - беззаперечний факт її впливу на культурне й політичне життя суспільства. Мова є невід’ємним складником у формуванні менталітету народу, його національної свідомості. Водночас на знак солідарності з нашою країною українську мову почали вивчати понад 1,3 млн іноземних користувачів. Особливої популярності вона набула в державах, які прийняли найбільшу кількість біженців з України [5].

Як вчитель-словесник, переконана, що саме на уроках літератури значна увага приділяється ідеям пошуку істини та громадянського виховання. Саме на основі вивчених творів відбувається формування в учнів уявлень про українське суспільство, знань про рідний край, розкриття на доступному для дітей рівні особливостей взаємодії людей в родині, в класному та шкільному колективі; виховання в них позитивного ставлення до державних і народних символів України, поваги до її історичного минулого; виховання відповідальної особистості.

Любов до рідного краю, рідної мови починається з любові до своїх рідних, до своєї родини, до рідної школи. Поступово із зростанням особистості, ця любов переходить у любов до Батьківщини, до її історії, сучасності, до людей.

Успішність виховних впливів з метою виховання громадян також залежить від умілого використання як традиційних, так і інтерактивних методів, адже навчання повинне формувати у здобувачів освіти здатність креативно мислити, вміння зіставляти й аналізувати факти, аргументовано захищати власну точку зору, вчитися глибше занурюватися у бездонну криницю мудрості та життєвого досвіду, адже школа повинна підготувати учнів до життя в суспільстві, враховуючи необхідні компетентності. Наразі вся наша освіта переходить на нову компетентнісно-орієнтовану модель і це спонукає до кардинальних змін професійного розвитку педагогів. Нова українська школа готова відкрити свої двері для компетентних, комунікативних, інформаційно грамотних, вмотивованих, креативних, відкритих до нових змін вчителів. Вчителів, які будуть готові допомагати учням розвивати життєві уміння, навички та здібності.

Важливо допомогти дитині поставити правильні специфічні запитання, вибрати правильні інструменти для дослідження, пошуку необхідних матеріалів, допомогти їй навчитися відсіювати отримувану інформацію, відділяти випадкове від закономірного, фальшиве від справжнього. У цій ситуації на допомогу вчителеві мають прийти найсучасніші інновації. І якщо провідною ідеєю педагога буде виховання дитини з високими моральними якостями, то він неодмінно базуватиме роботу на безмежному аспекті творчих ідей та знахідок. З власного досвіду можу сказати, що дітям цікаві не монотонні стандартні уроки, а уроки з використанням різних інтерактивних методів та форм. Для того, щоб здобувачі освіти із задоволенням засвоювали матеріал, я створюю проблемні ситуації, розв'язання яких сприяє умовам для розвитку пізнавальних здібностей учнів, прищеплює й розвиває навички самостійного набуття знань, ставлю проблемні запитання, влаштовую дискусії. Надзвичайно полюбляють учні інтерактивні вправи «Займи позицію», «Аукціон ідей», «метод ПРЕС», також охоче створюють та захищають проєкти, розв’язують «Лінгвістичні задачі».

Крім того, для формування комунікативних умінь учнів старшої школи потрібна раціональна система завдань, яка забезпечить процеси навчання мовлення і буде побудована на текстовій основі, оскільки на будь-якому тексті (висловленні) вирішується комплекс завдань, що стосуються передусім змісту, композиції і мовного його оформлення. Для їх розв'язання слід залучати такі завдання і види робіт, які сприяли б розвиткові в школярів певного комунікативного вміння. Серед них слід відзначити такі, як: складання конспектів, рефератів, бібліографії, написання статей, анотацій, рецензій на почуте і прочитане, інтерв'ю, портретних нарисів, резюме; підготовка повідомлень, доповідей на лінгвістичні, морально-етичні, суспільні теми, виступів у науковому стилі та їх оцінкою на зборах, семінарах; написання творів-описів, творів-роздумів, переказів (докладні, стислі, з творчим завданням), редагування висловлювань; конструювання діалогів і полілогів, дискусій; моделювання ситуацій тощо [2].

Важливою складовою освіти, а особливо у період воєнного стану, є інформаційна грамотність. Переважну більшість інформації нам пропонують медіа, тому вона нерозривно пов'язана з медіаграмотністю. Одним із проєктів є «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», що реалізовується міжнародною організацією IREX (Радою міжнародних досліджень та обмінів) у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та МБФ «Академія української преси», за підтримки Державного департаменту США та Міністерства закордонних справ та справ співдружності націй Великої Британії. Його місія пов'язана з прагненням якомога ефективніше впроваджувати життєво необхідну компетенцію критичного мислення, дати українським громадянам своєрідний компас для безпечної мандрівки у бурхливому інформаційному просторі. Користуючись матеріалами проєкту, можна доступно і грамотно навчити здобувачів освіти розрізняти правдиву інформацію та фейки. До прикладу, за темою з української мови 8 клас «Словосполучення й речення» учням пропонують вправу «Розпізнавання мови ворожнечі». Потрібно опрацювати заголовки з сучасних українських медіа, де вжито мову ворожнечі, прийоми дегуманізації та інші нетолерантні висловлювання. Після обговорення з учнями їм пропонується попрацювати із таблицею «Будьте уважні, не поширюйте слова мови ворожнечі!», склавши словосполучення з прикладами толерантної лексики. Також із задоволенням учні 9 класу на уроках української мови виконують вправи «Уникнення небезпек в інтернеті», «Спростуй інформацію», «Як розпізнати бота», «Стоп-кадр» та інші [1].

Вартий уваги і проєкт "НотаЄнота.Games" - це авторський проєкт Альони Романюк, фактчекерки, засновниці та головної редакторки проєктів "НотаЄнота", "По той бік путінської брехні", "По той бік пандемії", "Інфовикиди російсько-української війни", викладачки Інституту журналістики КНУ ім.Т.Шевченка. «НотаЄнота» – це командна гра для учасників віком від 14 років. Мета гри – розвивати критичне мислення та на основі реальних кейсів показати, як працюють фейки та дезінформація, навчити визначати ворожі впливи та протистояти маніпуляціям.

Важливо наголосити, що через вправи, розроблені на засадах медіаосвітніх принципів, формуємо мотивацію до навчального предмета, а також виховуємо свідомого громадянина-патріота, який здатен критично мислити, та приймати правильні рішення на користь своєї Батьківщини. Для ширшої реалізації цілей шкільного курсу української мови на засадах медіаосвіти необхідний якісний новітній навчально-методичний інструментарій, який би дав змогу відкрито формувати носія мови з розвиненою інфомедійною грамотністю.

Висновки. Можна зробити наступні висновки, що сучасна освіта працює на майбутнє країни та прагне забезпечити національну самобутність, а отже, прагне направити світоглядну місію школи в лоно культури, моральності, духовності. Духовність і моральність стають тими чинниками закладу, що дозволяють дитині звернутися до загальнолюдських цінностей; залучитись до національної культури,

традицій; за християнською вірою творити добро, що виступає серцевиною нашої свідомості, гуманно ставитися до інших людей, поважати і розуміти їх. Змінюється і роль вчителя. Якщо раніше він був єдиним джерелом інформації, то зараз має організувати навчальний процес так, щоб діти самі пізнавали світ. Він, як і раніше, залишається лідером освітнього процесу, але стає невидимим організатором. Учитель має зробити все так, щоб учні самі дійшли висновків — саме тоді вони запам'ятовують суть.

Отже, як говорив Павло Хобзей: «Вчитель має вміти мотивувати учня: до розвитку, до знання предмета, до пізнання світу. Це можна зробити лише тоді, коли любиш свою працю, коли ти відповідальний і відкритий до світу. Без мотивації не буде результату, а він має бути…».

Список використаних джерел:

1. Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність: матеріали. – IREX. – К.: Академія української преси Центр вільної преси, 2021. 402 с.
2. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку старшокласників в умовах профільного навчання української мови (стаття).
3. Кучерук О. Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти. Українська мова і література в школі, 2020. №3. С. 9 − 12.
4. Освітні технології: Навчально-методичний посібник // За ред. О. М. Пєхоти. К. : А.С.К., 2001.
5. Українська правда. 10 груд. 2022. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2022/12/10/251781/
6. Фурсова Л. Від літературної компетенції – до життєвої компетентності (Формування літературної компетенції учнів на уроках української літератури в процесі використання контекстних матеріалів) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах, 2005.

https://medialiteracy.org.ua/infomedijna-gramotnist-u-pedagogichnij-sub-yekt-sub-yektnij-vzayemodiyi/

https://osvita.ua/school/86146/

https://notaenota.com/

Березовська Неоніла,
практичний психолог,
практичний психолог – методист ЗДО№10
Шепетівської МТГ

Психологічна підтримка педагогів ЗДО в умовах воєнного стану

Анотація. Сьогодні Україна переживає складну ситуацію, пов'язану з багатьма чинниками. Найбільш руйнівною ситуацією є повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну. Тому сьогодні підтримки і допомоги потребують усі учасники освітнього процесу, особливо педагоги.

Ключові слова: психологічна підтримка, перша психологічна допомога, самодопомога, психологічне здоров'я.

Keywords: psychological support, psychological first aid, self help, psychological health.

Під час війни освітні заклади стають головним осередком, який дає змогу отримувати не лише знання, виховання, але й психологічну підтримку. Центром освітнього процесу будь-якого закладу є педагог, в ЗДО - вихователь. Тому для педагогів важливо гнучко підходити до своєї педагогічної роботи й налаштовувати

освітній процес таким чином,щоб він був комфортним як для дітей, так і для самих педагогів. У підтримці позитивного емоційного стану дітей важливу роль відіграє гармонійний психологічний стан самого вихователя, зокрема, його психологічне здоров'я, адже стан психологічного спокою та гідний приклад моральної, врівноваженої, доброзичливої поведінки педагога справляють значний підсвідомий вплив на позитивне формування розвитку дитини.

На сьогодні в Україні розроблено достатню кількість практик, програм, методик, тренінгів щодо надання психологічної підтримки освітянам. Обрати їх можна, скориставшись платформою інституту модернізації змісту освіти (ІМЗО), Всеосвіта, спільних проєктів України та донорів Євросоюзу. Практичну допомогу надає Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?», ініційована першою леді України Оленою Зеленською. Досить близький нам досвід психологів Ізраілю щодо життя в умовах війни та проживання війни, їх методика по роботі з тряпоїдною лялькою-іграшкою Собакою-обіймакою Хібукі (координатор методики в Україні Дафна Шарон-Максімов).

За даними опитування «Як війна змінила Ваше життя», яке я провела серед педагогів нашого закладу, 89% респондентів стверджують, що вони мають та проявляють ті чи інші ознаки психотравматизації: порушення сну, розлади травлення, погану зосередженість, відчувають гостру тривогу та страхи. Тому, щоб діти перебували в стабільних, комфортних умовах, важливо, щоб вихователь був емоційно стабільним.

Опитування, спостереження, щоденне спілкування з колегами засвідчило, що педагогам необхідна підтримка, направлена на урівноваження їхнього психологічного стану, вироблення власної стратегії психологічної підтримки.

З цією метою у нашому ЗДО ми окреслили основні принципи щодо гармонізації стану психологічного здоров'я вихователів в умовах війни:

принцип позитивності. Педагогів ми вчимо мислити позитивно. На Сході говорять: «Гірші вороги людини не побажали б їй тих лих, які можуть принести їй власні думки». Негативні думки руйнують не тільки стосунки людини з іншими, але й її власне здоров'я. Так, злість викликає хвороби шлунково-кишкового тракту, образа призводить до хвороб печінки, підшлункової залози. Тож, фізичне й психологічне здоров'я – це прямий наслідок оптимізму й позитивного мислення особистості, яке гармонізує психологічний стан й взаємини людини:

саногенних почуттів (спокій, доброта, любов) – основа гармонійних стосунків педагога. Наші педагоги опанували техніки розвитку саногенних почуттів й вміють довільно викликати в себе стан спокою, доброзичливості, впевненості всупереч страху, гніву та іншим патогенним почуттям. Існує важливий психологічний закон: словесне вираження любові й симпатії підсилює життєву енергію, а злі слова зменшують її . Щоб гармонізувати стан свого фізичного і психологічного здоров'я, треба радуватися життю, яким би важким воно не було. Найкращий захист від усіх хвороб й тривог – це тверда віра й позитивні емоції. Тому для педагога дуже важливо в ситуації війни залишатись у стані емоційного позитиву (не відбивати страх, гнів, обурення, ненависть, що надходять з боку оточуючих, а зберігати спокій, доброзичливість, впевненість, розсудливість) і, таким чином, транслювати дітям взірець гармонійної поведінки. Тільки завдяки позитивному емоційному стану педагог здатний забезпечити для дітей відчуття психологічного захисту й моральної опори. Як цього досягти? Перш за все, варто знайти й сформувати в себе конструктивну особистісну позицію, яка стане підґрунтям опанування позитивного мислення та саногенних почуттів.

Сучасні вихователі часто зустрічаються з непередбачуваними ситуаціями у роботі: повітряними тривогами, гострими реакціями дітей, дітей ВПО або ж власним

стресовим станом. І тому завдання психолога ЗДО підготувати педагогів до ефективних дій у таких випадках. З цією метою я, як психолог:

ознайомила колектив з чітким алгоритмом дій у можливих кризових ситуаціях, які прописані у посадових інструкціях. А також зосередила увагу на тому, щоб всі знали про свою зону відповідальності та межі компетенції;

створила спільно з адміністрацією спільні чати для спілкування (окремо для адміністрації, педагогів, батьків), щоб легко і швидко передавати інформацію у разі кризової ситуації;

ознайомила з техніками наданням першої психологічної допомоги (ППД);

спонукаю колег до підвищення кваліфікації у цій сфері. До того ж відповідно до змін Закону «Про повну загальну середню освіту», що були внесені в 2023 році, педагогам необхідно пройти 10% від загального підвищення кваліфікації на опанування компетентностями з психологічної підтримки;

звертаю увагу на ознаки психологічної травми, емоційного вигорання;

використовую у спілкуванні з колегами такі вирази: «Ми команда», «Ми завжди на боці одне одного», «Ми з усім впораємося»;

організовуємо спільно з адміністрацією заходи та тимбілдінги: ігри, тренінги, екскурсії з метою збереження здорового пихологічного клімату у колективі;

надихаю власним прикладом педагогів: транслюю спокій та рівновагу, щоб вихователі переймали від мене та демонстрували дітям;

ознайомила педагогів з телефонами гарячих ліній щодо безкоштовного надання психологічної підтримки. Таку підтримку можна отримати, якщо зайти на сайт нашого Хмельницького ОІППО: https://hoippo.km.ua/?p=5289.

Працюючи з педагогами, вселяю віру в те, що переживання стану війни – це час набуття духовного досвіду. Духовний досвід має такі складові:

1) зміцнення оволодіння собою: вміння зберігати спокій, тверезе мислення, спрямування волі на виконання доцільних й послідовних дій;

2) розширення самоусвідомлення: спрямованість на осягнення ситуації в цілому, знаходження сенсу у наявних ситуаціях;

3) перехід від полярного (дихотомічного) мислення до синтетичного (вміння дотримуватись принципу «золотої середини», не схилятись у бік будь-якої з конфліктуючих сторін, не шукати винних;

4) опанування емоційними афектами (подолання страху, гніву, роздратування, ненависті);

5) екологічність взаємостосунків, вміння зберігати власні психологічні кордони (не втручатись у безглузді суперечки, не переконувати людей з певними поглядами, не ображатись на інших, взагалі, нікого не ображати);

6) розвивати любов до усіх людей, зосередженість на молитві й турботі не тільки за своє життя, але й за усіх людей.

Сучасна психологія має широкий спектр методичних рекомендацій щодо адаптації в екстремальних, зокрема, воєнних умовах. Наведу основні рекомендації, які надані педагогам ЗДО з метою гармонізації стану психологічного здоров'я :

в критичних ситуаціях слід глибоко дихати. Не давати волі емоціям (гніву, страху). Зробити глибокий вдих, порахувати до 10, далі – повільний видих і заспокоїтися. Щоб позбутися тривоги, дізнатися більше про те, що її викликає (зібрати додаткову інформацію про джерело стресу);

їсти слід збалансовано, вчасно, спокійно.;

спати слід довше, ніж до війни;

зберігати щоденні звички. Зарядка, кава та все те, що ви робили раніше. Знімає стрес: гаряча ванна, фізичні вправи, робота руками тощо; відчуйте «м'язову радість» – займіться спортом або фізичною працею: готуйте їсти, прибирайте. Це чудово розвантажує мозок;

зосередитися на головному і доводити справи до кінця;

тримати холодильник повним, тіло доглянутим, одяг чистим, а телефон зарядженим. Це додає спокою. Не засмучуватися через дрібниці, спрямовувати себе до позитиву, до головних цінностей життя;

дозувати новини. Не поширювати негатив, ненависть і злість. Взагалі, нікого не критикувати;

частіше спілкуватися з природою;

спілкуватися з рідними, друзями. Висловлюйте свої переживання. Частіше виявлятйте свою любов. Обіймайтесь. Підтримуйте тих, кому ще важче, ніж вам. Слід пам'ятати, що неможливо допомогти всім. Достатньо кільком найближчим людям;

регулярно певний час перебувати на самоті, у режимі тиші, щоб перезавантажити свою психіку, поміркувати, відокремити дійсно важливе від емоційного негативу, упорядкувати свої думки, заспокоїтися, помолитися, довірити себе, своїх рідних Богові, відчути внутрішній спокій.

Маю надію, використання таких рекомендацій допоможе педагогам під час війни долати психологічне вигорання, сприятиме гармонізації їх психологічного здоров'я.

Ще дуже важливо обговорювати робочі ситуації з колегами або йти на консультації з психологом щодо питань, які турбують, а ви не можете самостійно їх вирішити. Це особливо важливо тим людям, кому потрібно почути зворотній зв'язок, отримати пораду або розібратися в якому-небудь питанні, про яке не вистачає знань або особистого досвіду.

Для інтроверта хороший спосіб виписувати свої переживання в щоденник. Можна писати вірші, малювати шаржі або просто розмальовувати аркуші паперу кольоровими плямами, виражаючи негативні емоції. Можна покричати на стадіоні або в лісі, побити тарілки з непотрібного сервізу, або побити боксерську грушу. Будь-який з цих способів може стати корисним засобом для емоційного відновлення. Сенс в тому, щоб якимось найбільш сприятливим для вас та екологічним способом виразити накопичені емоції, виплеснути їх і звільнитися від внутрішньої напруги.

Це не скасовує необхідності вирішення проблемних ситуацій, якщо вони вимагають активних дій. Але після такого «сеансу емоційного звільнення» й наведення порядку в думках, людина відчуває полегшення та зможе проаналізувати свої дії з ясною головою.

Самовдосконалення та професійний розвиток — один з основних способів профілактики професійного вигорання. Курси підвищення кваліфікації, тренінги, конференції, зокрема, обмін досвідом з колегами сприятимуть відновленню стану педагога.

Під час воєнних дій війна оселяється всередині кожного з нас. Настрій людей у цей непростий час дуже важливий, адже від нього залежать настрої в тилу та підтримка наших захисників.

Зараз кожен із нас – опора собі та для іншого. І саме зараз для дітей вихователі – значно більше, ніж педагоги. Будь-який дорослий, який перебуває поруч із дитиною, який може відчувати стабільність, обличчя якого зберегло жвавість, хто знаходить у собі сили дивитися в очі, може пояснювати, що відбувається, витримати погляд того, кому складно, витримати напруження, – є маяком і джерелом зцілення. Сьогодні ми всі – маяки та джерела зцілення для тих, хто поруч із нами.

Список використаних джерел:

1. Як вчителю організувати свою роботу під час війни: рекомендації Державної служби якості освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://sqe.gov.ua/yak-vchitelyuorganizuvati-svoyu-robotu-p/

2. Східні прислів'я [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://socratify.net/quotes/vostochnye-poslovitsy-i-pogovorki/258771

3. Світлі думки породжують добро / Газета 21 канал м. Кіровоград [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://21ch.kr.ua/news/svitli-dumki-porodzhujut-dobro-1590654698.html

4. Павлик Н.В. Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці / Н.В. Павлик : монографія. – К.: Логос, 2015. – 383 с. ISBN 978-966-171-967-4. 5. Як не допустити негативні емоції у своє життя / Делятинський ліцей №1 / Поради психолога [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.deliatynlyceum1.if.sch.in.ua/uchnyam/psihologichna_pidtrimka

Біланчук Юлія,
вчитель математики ліцею №10 Хмельницької міської ради

Психологічні аспекти мотивації у навчанні математики

Анотація. У статті розглянуто внутрішню та зовнішню мотивацію навчання математики, запропоновано кілька способів зацікавлення начальним матеріалом. Саме зв'язок математики з реальним життям, інтерактивні методи, ігри, технології та приклади з різних професій, позитивне навчальне середовище сприяють підвищенню мотивації, допомагають подолати страх перед складністю предмету.

Ключові слова: внутрішня та зовнішня мотивація, позитивна установка, пізнавальні здібності, співробітництво, активне засвоєння навчального матеріалу.

Навчання під час війни – це надзвичайно важка праця, як для дітей так і для педагогів. Постійні нічні повітряні тривоги, неспокій, сумні новини у соцмережах, новинах - все впливає на нашу підсвідомість, розхитує нервову систему, негативно позначається на здоров'ї в цілому. Але навчальний процес відбувається. Тому маємо рухатися вперед, розвиватися.

Школа для дітей – це певний порятунок, це можливість знайти друзів, здобути необхідні знання, переключитися на позитив, забути про жахіття війни. І ми – педагоги, маємо дітей підтримувати. Створюючи атмосферу доброзичливості на уроці, даруючи учням свою любов, впевненість у краще майбутнє, ми допомагаємо дітям пережити ці важкі часи.

Основна наша діяльність – це урок. Ефективним урок буде тоді, коли ми володіємо психолого-педагогічною характеристикою класу. Знання темпераменту учнів, індивідуально-психологічних проблем кожного учня допоможе зробити висновок про тенденцію навченості, посилити навчальну мотивацію щодо оволодіння знаннями з математики.

Кожний урок, як гарна вистава, повинен мати «добрий вступ», який призводить до формування позитивної установки на діяльність.

Часто на уроках математики можна почути від учнів таке: « Хто це все придумав?», «А навіщо треба знати цю тему?», «Мені математика в житті не знадобиться». Багато учнів вважають математику абстрактною, відірваною від життя наукою, і якщо навчання не вмотивовано з життєвої практичної точки зору, то інтерес до предмета швидко губиться. Це говорить про те, що учням потрібні мотиви, які працюють на перспективу: їм треба показати широке поле прикладної математики,

розкрити її практичну спрямованість, зв'язок з іншими шкільними дисциплінами, ввести захопливі елементи історії розвитку математики і викликати здивування. [2]

Мотивація – загальна назва процесів, методів, засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного засвоєння змісту освіти.

Учень (як і дорослі) може ефективно, із задоволенням займатися тільки тією справою, що в нього виходить, де він відчуває себе успішною особистістю, нехай навіть для цього йому доводиться багато працювати. Створення зацікавленого ставлення до навчання – проблема, що проходить через усю історію школи і не втратила актуальності й сьогодні.

Головним елементом будь-якої технології є пробудження мотивації до вивчення теми уроку, зацікавленість у ньому, бажання учнів активно працювати.

Велике значення мають індивідуальні особливості навчання. Кожен педагог знає, що один учень будь-який програмовий матеріал засвоює швидко, математичне твердження (означення, теорему, ознаку, властивість чи правило) запам’ятовує з першого разу, а інший – на це саме витрачає значно більше часу, йому потрібно не один раз повторювати. Інколи буває, що при контролі знань старанний, скромний учень може розгубитися, а його однокласник, який впевнений у собі і часто байдикував на уроках, може показати кращий результат. Також трапляється, що один і той самий учень із задоволенням розв’язує задачі і неохоче вивчає матеріал з історії чи літератури; навчаючись в одній школі, не любить уроків геометрії, а перейшовши до іншої – вважає цей предмет найцікавішим; протягом певного часу виконує домашні завдання старанно, а потім – ставиться до них формально. Це підтвердження того, що не кожен учень навчається завжди і всього однаковим чином.

Кожна дитина вчиться по-своєму. Поняття «вчитися» у дітей має значно ширший зміст, ніж просто здобуття певних знань. Це і спілкування з друзями, і рухливі ігри, і самоствердження в колективі тощо. Якщо учень не може реалізувати ці бажання, то навчання втрачає для нього свою привабливість. Це відбувається тоді, коли немає особистого інтересу до предмету, наявність якого забезпечує успішне оволодіння знаннями та розв’язує проблему негативного ставлення до школи. Є чимало учнів, які на уроці перестають слухати пояснення вчителя, якщо новий матеріал їх не зацікавив з самого початку. Слід так будувати пояснення, щоб поява нового матеріалу відповідала природній допитливості школярів. Новий факт не повинен виникати «з нічого», разом з учнями потрібно з’ясувати можливість його застосування, а також вмотивувати навчальну тему в навчальний зміст.

Мотивація є: внутрішня або зовнішня, залежно від ставлення дитини до процесу отримання знань.

Одна з умов зовнішньої мотивації – це впевненість особистості в наявності безпосереднього зв’язку між здійснюваною поведінкою та її наслідками, а основними елементами її є зовнішні стимули.

Ознаками зовнішньої мотивації навчання є:

- навчання заради навчання, без задоволення від діяльності або без зацікавленості предметом;
- навчання для особистої вигоди;
- навчання заради успіху або уникання невдач;
- навчання з примусу або під тиском;
- навчання, що ґрунтується на моральних обов’язках;
- навчання, що ґрунтується на соціальних цілях, вимогах і цінностях. [3]

Учні із зовнішньою мотивацією не отримують задоволення від подолання труднощів під час розв’язування задач. Вони при нагоді вибирають найпростіші завдання і розв’язують лише те, що необхідно для отримання чи підтвердження певної оцінки.

Цей тип мотивації нетривалий у часі, поверхневий і на уроках математики його краще застосовувати лише в окремих випадках, коли: колектив класу має невисоку або різнорівневу підготовку; матеріал для вивчення складний, нецікавий, слабо сконструйований; практично не видно зв'язку матеріалу, що вивчається, з іншими предметами чи використанням у якійсь професії.

Внутрішня мотивація має стійкий, тривалий характер і безпосередньо міститься в матеріалі, що вивчається. Для посилення внутрішньої мотивації учитель мусить певним чином опрацювати матеріал, зробити цікавим, взаємопов'язаним, орієнтованим на досягнення певних цілей і засвоєння конкретних дій. Для цього навчальний матеріал потрібно структурувати, він має бути доступним і зрозумілим для учня, а його засвоєння – свідомим. Доцільно поділити матеріал на логічно цілісні, невеликі за обсягом блоки, забезпечуючи самоконтроль та рефлексію.

Учні з внутрішньою мотивацією навчання демонструють інтелектуальну гнучкість і фантазію, а предмет, що вивчається, притягує їх ще й емоційно. Вони розв'язують найскладнішу задачу, прагнуть не просто запам'ятати матеріал, а зрозуміти. Абсолютна внутрішня мотивація виникає в тому випадку, коли головною метою учня є отримання задоволення від самого навчання. [1]

Таким чином, внутрішня і зовнішня мотивації – це дві сторони одного процесу, що поєднують навчання і його цілі. Виділити серед них кращу неможливо, протиставляти їх також неправильно, кожна має право на існування. Роль учителя при цьому – спрямовувати обидві мотивації на формування позитивного ставлення до школи і до навчання кожної дитини. І лише позитивна мотивація навчання може забезпечити зростання нового, творчого покоління громадян нашої держави.

Деякі форми, методи та засоби зацікавлення матеріалом, який вивчається:

1) Приваблива мета – перед учнем постає проста, зрозуміла і приваблива мета, яка стає для нього особистісно вагомою метою, тому він залучається до запланованої вчителем навчальної діяльності.

2) Здивування – учитель знаходить такий кут зору на навчальний матеріал, за якого навіть буденне стає незвичайним. Наприклад, при вивченні теми «Натуральні числа» ставимо запитання: «Діти, назвіть найбільше число!». Діти, недовго думаючи, виявляють, що, на подив, такого числа не існує.

3) Відстрочена відповідь – на початку уроку вчитель ставить проблемне запитання, правильну відповідь на яке учень зможе сформулювати після того, як отримає необхідну інформацію під час уроку.

4) Фантастичне запитання – учитель моделює фантастичну ситуацію.

5) Помилка під час пояснення – пояснюючи матеріал, учитель навмисно припускається помилки. При цьому учитель доводить до відома учнів свій намір. Наприклад, на уроці математики вчитель дає задачу, яку, за його словами, неможливо розв'язати. Чому? Завдання дітей – знайти відповідну помилку.

6) Практичність теорії – вступ до теорії вчитель здійснює через практичне завдання, розв'язання якого корисне для учнів.

7) Прес-конференція – учитель навмисно не повністю розкриває тему, а пропонує школярам самостійно розкрити її до кінця шляхом використання власного життєвого досвіду, підручників, довідкової літератури, інтернет-ресурсів, спеціального обладнання та інших допоміжних засобів, які доступні учням на цьому уроці. (обчислити число П, встановити рівність протилежних кутів, сторін паралелограма, самостійно сформулювати означення рівних трикутників)

8) Запитання до тексту – перед вивченням навчального тексту учням ставлять завдання: скласти до нього список запитань, відповіді на які цілком розкриють цей матеріал.

9) Застосування інтерактивних і групових форм роботи

Групова діяльність дає можливість навчитися співробітництва і розуміння того, що один розум добре, а два – краще; розвивати лідерські здібності; дає можливість менш творчим дітям пережити успіх, співпрацюючи з більш творчими учнями.

10) Використання міжпредметних зв'язків

Процес навчання має бути динамічним і систематизованим. На кожному уроці має відбуватися активна взаємодія всіх пізнавальних здібностей, розширення кругозору учнів, розумінню місця математики в системі природничих наук

11) Використання дидактичних ігор

Гра – це творчість, гра – це праця. У процесі гри в дітей виробляється звичка зосереджуватися, мислити самостійно, розвивається увага, потяг до знань, відповідальність кожного за взяту на себе справу

12) Використання життєвого досвіду учнів

Такий прийом особливо важливий під час мотивації навчальної діяльності учнів. Розуміння того, що набуті теоретичні знання мають практичне застосування, сприяє підвищенню пізнавальної активності учнів, розвитку творчих здібностей

13) Використання практичних робіт

Під час виконання практичних завдань активність учнів набагато вища, а результат і якість запам'ятовування і відтворення вивченого матеріалу краща. Учні не тільки сприймають матеріал з уст учителя, а й самі активно беруть участь у його створенні й засвоєнні шляхом поєднання розумових операцій з практичним досвідом.

14) Використання творчих завдань

Творче завдання передбачає яке-небудь відкриття. Це може бути відкриття нового способу розв'язання задачі, а може – відкриття власних можливостей. Одним із прикладів може бути складання учнями задач, казок.

Важко примусити учня пізнавати, якщо він «хоча б трішки» цього не хоче сам.

Важливо показати учням , по-перше, самоцінність даного матеріалу, його здатність надати учням нові знання про світ, суспільство, людину, привести до глибшого осмислення і розуміння актуальних проблем. По-друге, важливість цього матеріалу в системі знань.

Спостереження показують, що найбільше зацікавлення учнів викликає узгодженість матеріалу з явищами, які дуже часто зустрічаються в житті, або, навпаки, з інтригуючими неясношами в явищах буття природи, суспільства, людини.

Наведу кілька прикладів завдань мотиваційного характеру

Тема «Координатна площина»

Після того як учні засвоїли прийоми побудови точок за заданими координатами і набули навичок визначення координат точок на площині, пропонуємо їм як домашнє завдання довідатися про їх знак зодіаку, з'ясувати, як він зображується на картах зоряного неба. Учні малюють свої знаки на координатній площині, за бажанням поруч пишуть свої астрологічні гороскопи. Багатьох така робота захоплює настільки, що вони оформлюють цілий альбом про свою родину.

Тема «Подібність фігур»

На уроці організовуємо роботу учнів у групах. За кілька днів до цього уроку учні одержують творче домашнє завдання: знайти області застосування подібності фігур у повсякденному житті. На самому уроці школярі об'єднуються у групи за інтересами, презентують свою область застосування подібності фігур, захищають власну точку зору, слухають опонентів. Під час захисту робіт учні обґрунтовують необхідність знання поняття «подібність» у загально технічних предметах: кресленні, технології (побудова креслень деталей і викрійок швейних виробів); у природничих – біології (визначення пропорції тварин), географії (визначення масштабу карти деякої місцевості), астрономії (визначення розмірів небесних тіл); у фотосправі (збільшення негативів); у будівництві (визначення відстані до недоступної точки або висоти предмета).

Тема «Тригонометричні функції»

Під час вивчення цієї теми учні створюють проєкт «Тригонометрія у моїй квартирі». У ньому вони виявляють присутність властивостей тригонометричних функцій в електроприладах, музичних інструментах. У проєкті «Тригонометрія навколо нас» можна розкрити застосування тригонометрії у астрономії, фізиці, біології, хімії, медицині, архітектурі, мистецтві та природі.

Учням 8-9 класів можна запропонувати проєкт «Піфагор», працюючи над яким, завдяки пошуковій і дослідницькій роботі, вони ознайомляться не лише з відкриттям давньогрецького вченого в математичній сфері, а й у музиці, астрономії, медицині. Така робота створює умови для підвищення інтересу школярів до математики, історії розвитку математики та допомагає зрозуміти її вагу в різних сферах діяльності людини.

Тема «Геометричні переміщення»

Під час науково-дослідницької роботи здобуті результати учні можуть подати у вигляді буклетів «Природа симетрії й симетрія природи», де звертається увага не лише на геометричну сутність поняття «симетрія», але й на прояв симетрії в біології, хімії, фізиці, мистецтві, архітектурі, а також у літературі, музиці й танцях.

Цікавим проєктом може бути створення настінної карти «Математика без кордонів». Цей проєкт передбачає занурення школярів у історію розвитку математики, а вона невіддільна від історії розвитку людства. Ця робота допоможе розкрити для себе зв'язки між математикою та історією

З метою формування позитивної мотивації навчання й ознайомлення з історією виникнення математики як науки можна провести для учнів 5 класу уроки на тему «Як людина навчилася рахувати», «Виникнення і розвиток геометрії» (у 5 класі багато геометричного матеріалу).

З метою посилення мотивації навчальної діяльності школярів на уроках узагальнення знань бажано пропонувати:

- історичні факти, легенди, відомості з історії розвитку математики за темою;
- завдання з практичним змістом, із використанням міжпредметних звязків;
- проведення дослідницьких, практичних робіт із використанням моделей, креслень, таблиць;
- математичні фокуси, завдання цікавого характеру, математичні казки;
- використання інтерактивних вправ, аркушів, ігор.

Наведемо деякі приклади

Тема «Площа поверхні прямокутного паралелепіпеда»

Задача. Рулон шпалер має ширину 60 см і довжину 10 м. Необхідно обклеїти стіни в кімнаті, розмір якої $3 \times 4 \times 2{,}5$ м. Загальна площа вікна і дверей 4м^2. Скільки рулонів потрібно купити?

Тема «Довжина кола. Площа круга»

Задача. Необхідно купити татові в подарунок сорочку. Що потрібно знати, щоб сорочка була впору? (Розмір: зріст і обхват шиї)

Задача. Сашко качався на конячці каруселі. Скільки кіл йому потрібно зробити, щоб шлях його конячки дорівнював 100 метрів, якщо діаметр каруселі дорівнює 1,76м?

Математична казка

Жив на світі багатій , найбагатший на землі, але все йому здавалося, що він ще не достатньо багатий. І от одного разу прийшов до цього самого багатія найбідніший у світі чоловік і сказав:

- О пане! Сяйво твоїх скарбів сліпить очі. І все-таки в мене є спосіб примножити твоє багатство. А заодно і своє. Багатій аж затрясся від жадібності:
- Чого ти стоїш? Множ скоріше!
- А ти не будеш на мене ображатися? – з острахом запитав бідняк.
- Та ти що! Адже ти хочеш помножити моє багатство!

- Звичайно, помножити, - підтвердив бідняк.

- Так множ, та й по всьому! – закричав багатій, втрачаючи терпіння.

- Бути по-твоєму, - відповів той. – Раз, два, три! Готово!

Багатій кинувся до своїх скринь та як закричить:

- Що ти наробив, негіднику?! Ти мене розорив! Де моє золото? Де алмази? Де перли?

- Були в тебе тепер вони в мене, - сказав бідняк. – Адже ти ж сам просив мене помножити! Я і помножив.

Як ви думаєте, чому так вийшло?

Хитрий бідняк не сказав, на яке число буде множити.

Тема «Серединний перпендикуляр»

1. Учні виконують практичну роботу: на аркуші паперу накресліть відрізок і без олівця чи ручки позначте на папері місце, де лежать всі точки , рівновіддалені від кінців відрізка (діти згинають аркуш паперу, сполучаючи кінці відрізка).

2. Обговоріть у четвірках проблему: де жителі трьох сільських будинків повинні викопати новий колодязь, щоб він знаходився на однаковій відстані від кожного будинку.

Провівши аналіз психологічних аспектів мотивації навчання математики можна зробити висновок, що на успішність, рівень зацікавленості учнів впливає дуже багато факторів: позитивне ставлення до математики, індивідуальні особливості дитини, роль викладача у навчальному процесі. Для підвищення мотивації важливо підтримувати та розвивати внутрішній інтерес учнів. Щоб навчити дітей думати, відкривати, винаходити, вчитель повинен багато вигадувати, знаходити і відкривати, тобто активно та творчо працювати!

Список використаних джерел:

1. Андрух Ю. Роль мотивації у навчанні математики. Математика. 2008. №15. С. 6-10.

2. Колесникова Л. В., Озерова В. М. Від мотивації на уроці до мотивації в житті. Роздуми вчителя математики. Математика в школах України. 2010. №34-36. С. 8 -14.

3. Рябікова Ю. В. Психологічний аналіз мотивації навчальної діяльності. С.87. https://doi.org/10.31812/psychology.v1i.7572 (дата звернення: 02.11.2024).

Богдан Оксана,
практичний психолог Закупненського ліцею

Роль сім'ї у моделюванні безпечного освітнього середовища: протидія булінгу, через тематичні батьківські збори у формі тренінгу

Анотація. Стаття містить матеріал, який допоможе розглянути тему булінгу в освітньому середовищі як актуальну соціально-педагогічну та психологічну проблему сучасності, а також надасть загальні рекомендації щодо реагування на факт булінгу з будь-якої позиції (свідок, кривдник, жертва). Розробка батьківських зборів у формі тренінгу допоможе психологу або педагогу провести збори у невимушеній активній атмосфері у якій матеріал подається цікаво та ненав'язливо.

Ключові слова: Батьківські збори, тренінг, безпечне освітнє середовище, булінг, психічне здоров'я.

Актуальність теми: Актуальність питання полягає в тому, що явище булінгу в нашій країні надзвичайно поширене у сучасній школі, але недостатньо вивчене. Не дивлячись на поширення даного явища у сучасному суспільстві, булінг в Україні в достатній мірі не досліджується, не висвітлюється у повному обсязі в ЗМІ. За даними

соціологів 80% дітей переживають шкільний булінг. Батьки не завжди є обізнаними з даного питання, тому потребують просвітницької роботи з метою планування виховного впливу на дітей щодо попередження неприязного ставлення у середовищі однолітків.

Батьківські збори – це одна із ефективних форм взаємодії педагогів з батьками щодо розгляду основних питань виховного плану.

Співпраця педагогів з батьками не втрачає своєї актуальності і є дуже важливою, адже саме родина закладає основний фундамент вихованості здобувачів освіти, прищеплює основні етичні норми та правила, формує життєвоважливі цінності і має вирішальний вплив на розвиток особистості дитини.

Важливою формою батьківських зборів є тематичні батьківські збори, які присвячені актуальній темі і зазвичай мають просвітницький характер та спрямовані на розширення певних знань батьків у сфері виховання дитини.

Ефективними, цікавими та актуальними є збори у формі тренінгу. Саме така форма групової роботи забезпечить активну участь і творчу взаємодію батьків з педагогом.

Пропоную розробку батьківських зборів у формі тренінгу на тему : «Булінг у навчальному закладі: що це таке і як з ним боротися?»

Тренінг розпочинаю із вітання батьків та оголошення теми. На початку тренінгової роботи пропоную прийняти «Правила роботи в групі», що допоможуть забезпечити толерантне ставлення учасників один до одного. А також важливо промоніторити емоційний стан батьків, щоб зрозуміти їхнє внутрішнє налаштування щодо роботи у групі та сприйнятті інформації. Отож пропонуємо вправу «Мій емоційний стан», яка виконується за допомогою шкали емоцій. Важливим етапом є пропозиція батькам висловити власні очікування щодо батьківських зборів загалом і до тренінгу зокрема. Пропоную виконати вправу «Очікування».

Наступний етап – це перехід до основної частини, яка полягає у висвітленні тієї чи іншої теми. Підводячи батьків до розгляду основного питання, використовую вправу «Мозковий штурм», що допоможе батькам актуалізувати власні знання з даного питання. Вислухавши батьків, подаю інформацію чітко, лаконічно, змістовно, використовуючи заздалегідь підготовлену цікаву та яскраву презентацію, що допомагає активізувати увагу батьків та ефективніше сприймати матеріал.

Також практикую використання під час викладу основної частини коротеньких відеороликів відповідно до теми виступу.

Обов’язково, підсумовуючи розглянутий матеріал, надаю батькам загальні рекомендації на подальше виховання дитини, що допоможе уникнути неприємних ситуацій.

Важливою частиною на завершення тренінгу є анонімне анкетування батьків щодо визначення того чи корисною та цікавою була інформація, чи знайомі були батьки раніше з даною темою, чи турбує їх дана проблема у закладі, де навчається їхня дитина тощо.

Ну і звісно на заключному етапі тренінгу батькам пропонується вправа «Рефлексія» щодо реалізації їхніх очікувань, які вони озвучували на початку тренінгу. Також важливою є вправа «Мій емоційний стан», що допоможе педагогу зрозуміти наскільки якісною була проведена робота і чи учасники отримали задоволення від неї.

Вкінці тренінгу батьки, утворюючи коло, виконують вправу вдячності та побажань, під час яких учасники дякують один одному за співпрацю і висловлюють власні побажання один одному та педагогічному колективу.

Тренінг

«Булінг у навчальному закладі: що це таке і як з ним боротися?»

Мета: Ознайомити батьків із природою булінгу як негативного соціального явища; надати основні рекомендації щодо реагування на булінг та виходу з нього. Формувати

відповідальне ставлення батьків до виховання дітей. Сприяти співпраці батьків із педагогами у виховному плані.

Вправа «Привітання»

Учасники тренінгу стають у коло і вітаються долонею один з одним у напрямку годинникової стрілки, промовляючи слова «Привіт! Я радий(а) тебе бачити».

Впр. «Правила роботи в групі»

Для ефективної співпраці та створення комфортного психологічного середовища тренер пропонує ознайомитися з правилами тренінгу.

Добровільність.

Конфіденційність.

Толерантність.

Тактовність.

Активність.

Позитивне налаштування.

«Я» - звернення (говорити лише від свого імені).

«Піднята рука».

«Стоп!»

Регламент.

«Вимкнений телефон».

Вправа «Мій емоційний стан»

Практичний психолог пропонує батькам промоніторити свій емоційний стан згідно із шкалою емоцій.

Вправа «Очікування».

Практичний психолог пропонує батькам озвучити власні очікування щодо участі у зборах, розмістивши їх на плакаті очікувань.

Слово психолога.

Реалії сьогодення ставлять перед нами велику кількість викликів і вимагають від нас стійкості, адаптивності, прояву критичного мислення та прийняття мудрих рішень.

Сьогодні ці виклики проникли у всі сфери людського життя. Людина сьогодення має бути насамперед витривалою не лише фізично, а й психологічно; мобільною та оперативною у реагуванні на подразники та прийнятті рішень; емоційно витривалою та володіти хоча б елементарними психологічними навиками: як надати першу психологічну допомогу, як стабілізувати свій внутрішній стан та знизити психоемоційну напругу у період довготривалого стресу.

Відсутність даних навичок у пересічного українця сприяє збільшенню рівня тривоги, роздратованості, паніки, страху; невмінню керувати своїми емоціями, заподіюючи шкоду собі та оточуючим.

Сьогодні в Україні спостерігається в.р. конфліктності між людьми, небажання розуміти один одного, невміння знаходити компроміс у суперечках, конструктивно вирішувати будь-які питання.

Освітнє середовище не виняток.

Попри усі старання та спроби адміністрації шкіл та педагогічного колективу реалізувати Закон України «Про освіту», забезпечуючи здобувачам освіти безпечне освітнє середовище, інколи трапляється по-іншому.

Спостерігаючи за дітьми під час освітнього процесу, можна впевнено сказати, що стан їхнього психологічного здоров’я безпосередньо впливає не лише на розвиток когнітивної та інтелектуальної сфер, а й на взаємовідносини з оточуючими.

Безпечне освітнє середовище – середовище у якому:

Діти почуваються у безпеці щодо фізичного та психологічного здоров’я;

Комфортна конструктивна міжособистісна взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу;

Відсутні будь-які прояви насильства.

Створення безпечного освітнього середовища залежить не лише від адміністрації закладу та педагогічних працівників, а від усіх учасників освітнього процесу включаючи учнів та їхніх батьків.

В основі безпечного освітнього середовища має знаходитись толерантне ставлення один до одного, повага, доброзичливість, взаєморозуміння. Порушення етичних норм та принципів призводить до конфліктів та непорозумінь, що може призвести до такого негативного явища в освітньому середовищі, як булінг.

Формування безпечного освітнього середовища та протидія булінгу – це багатогранне завдання, яке вимагає спільних зусиль усіх учасників освітнього процесу та суспільства в цілому. Лише шляхом комплексного підходу, активної превентивної роботи та взаємодії усіх зацікавлених сторін можна забезпечити безпеку та захист дітей та підлітків у школах. [1; 48]

Вправа «Мозковий штурм»

Пр. психолог пропонує батькам записати на стікерах, що таке булінг «Булінг – це …»

Булінг – це соціальне явище, яке характерне для дитячих колективів, переважно у загальноосвітніх закладах. Характеризується булінг проявом агресії одних дітей стосовно інших, нерівністю сил обох сторін, систематичною повторюваністю, цькуванням.

Про проблеми булінгу не прийнято було говорити раніше, як і власне про свої почуття та переживання. Сьогодні настали інші часи і за скоєння булінгу законом передбачена адміністративна відповідальність. На сьогодні це дуже серйозне порушення в поведінці дітей, за яке несуть відповідальність не лише батьки кривдника, а й адміністрація загальноосвітнього закладу у якому відбувається булінг, тому дане питання має вирішуватися оперативно відповідно до положення про булінг. В Україні кардинальні зміни стосовно булінгу відбулися у 2018 р., а з січня 2019 р. закон набув чинності. Зміни щодо протидії булінгу внесені в Закон «Про освіту», де визначено права та обов’язки всіх учасників освітнього процесу.

Виховання найкращих моральних особистісних якостей кожної дитини зі сторони школи не завжди дає бажаний результат, оскільки є односторонньою роботою. Тому саме співпраця сім’ї та школи у виховному плані є важливою для:

Створення безпечного психологічного освітнього середовища;

Комфортних умов навчання та розвитку усіх здобувачів освіти;

Роботи педагогічних працівників.

Розглянемо детальніше природу самого булінгу та чим він загрожує.

Булінг з анг. мови «to bully», що перекладається як «залякування, цькування, ображання та примус до небажаних дій».

Різновиди булінгу:

Фізичний;

Психологічний;

Економічний;

Сексуальний.

Учасники булінгу:

Кривдник (булер);

Жертва;

Свідки.

Хто займає позицію булера?

Той, хто сам потерпав раніше чи потерпає на даний час від знущань зі сторони інших (напр., насилля в сім’ї, жертва в минулому).

Той, хто фізично сильніший за жертву.

Той, хто має високу самооцінку.

Той, хто має н.р. IQ.

Той, хто має н.р. EQ (не вміє керувати своїми емоціями: імпульсивний, агресивний, нестриманий).

Той, хто не вміє співчувати іншим.

Той, хто не відчуває покарання за свої дії.

Той, хто має підтримку зі сторони інших (спостерігачів, однолітків, батьків).

Той, хто схильний до конфліктності.

Хто може бути жертвою булінгу?

Вразливі діти (Спокійні, покірні, фізично слабші, емоційно не стійкі).

Діти, з відмінними від інших зовнішніми рисами (надто низького/надто високого зросту, занадто худі/ з надмірною вагою, з вадами зору: наявність окуляр, з підлітковими прищами тощо).

Діти з ООП (наявність хвороб чи інвалідності).

Ізольовані, відкинуті діти (немають друзів).

Діти інших національностей.

Внутрішньопереміщені діти.

Діти з неблагополучних сімей, сімей, які знаходяться у СЖО.

Діти з н.р. навчальних досягнень.

Успішні, цілеспрямовані, творчі діти.

Хто може бути свідками булінгу?

Будь-хто, як і здобувачі освіти, так і педагогічні працівники та інші працівники закладу.

Наслідки булінгу мають негативний вплив на фізичне та психічне здоров'я усіх учасників булінгу. Негативні дії зі сторони булера робляться усвідомлено.

Наслідки булінгу для булера.

Роздратованість, незадоволеність, психоемоційна напруга, що негативно впливає на здоров'я (втрата сну, відсутність/посилення апетиту, схильність до шк.звичок, часті болі голови, живота тощо).

Неприйняття в колектив (ізольованість, асоціальність).

Непорозуміння з дорослими.

Відповідальність за власні дії згідно чинного законодавства.

Перебування на внутрішньо шкільному обліку.

Перебування на обліку у дитячій кімнаті міліції.

Негативна характеристика при вступі у інший навчальний заклад.

Наслідки булінгу для жертви.

Дитина стає замкнутою, невпевненою.

Знижується самооцінка.

Втрачає цікавість до навчання.

Пропадає бажання відвідувати школу.

Відчуває постійно страх.

Відчуває постійно психоемоційну напругу, що негативно впливає на здоров'я та самопочуття (втрата сну, відсутність/посилення апетиту, схильність до шк.звичок, часті болі голови, живота, проблеми ШКТ тощо).

Що робити, якщо ти жертва?

Не мовчати! Повідомити комусь із дорослих.

Ні в якому разі не старатися вирішити питання самотужки.

Ні в якому разі не задовільняти вимоги кривдника (напр., при вимаганні грошей).

Що робити, якщо ти свідок?

Не мовчи! Повідом комусь із дорослих.

Ні в якому разі не переходи на сторону булера.

Батькам буває складно повірити в те, що їхня дитина ображає інших, але іноді це трапляється. Роль батьків полягає у тому, щоб допомогти дитині змінитися і спілкуватися з іншими конструктивно.

Що робити батькам, якщо їхня дитина кривдник?

Поставитись до цього серйозно.

Не надіятись, що ситуація вирішиться сама собою.

Поговоріть з дитиною, дізнайтесь чому вона ображає інших (Іноді причиною такої поведінки можуть бути якісь зміни вдома).

Поговоріть з дитиною про почуття, які вона відчуває під час кривди інших. Поясніть як вони впливають на самопочуття та психоемоційний стан дитини.

Поговоріть з дитиною про почуття, які відчуває інша дитина. Запропонуйте дитині уявити себе на місці жертви. Запитайте чи хотіла б вона відчувати те саме.

Поговоріть з дитиною про її поведінку та її наслідки в майбутньому.

Виховуючи дитину, будьте терплячі та розуміючі, не використовуйте у вихованні фізичне покарання та зневагу. Це сприятиме розвитку агресивності та конфліктності у вашої дитини.

Вчіть дитину вирішувати проблеми, непорозуміння без агресивності, шляхом конструктивного спілкування.

Формуйте в дитини толерантне ставлення по відношенню до інших, вчіть конструктивно спілкуватися.

Проводьте з дитиною достатньо часу, щоб забезпечити їй відчуття важливості.

Залучайте дитину до виконання домашніх обов'язків. Формуйте почуття відповідальності за свої дії та вчинки.

Що робити батькам, якщо їхня дитина жертва?

Поговоріть з дитиною: уточніть усі деталі та обставини ситуації, яка мала місце.

Відмітьте, як часто відбуваються неприємності відносно вашої дитини.

Проаналізуйте і зробіть висновок про те, в чому на вашу думку може бути причина негативного ставлення до вашої дитини зі сторони інших дітей.

Якщо неприязне ставлення до вашої дитини відбувається поза межами закладу, зверніться до батьків кривдника, щодо вирішення даного питання.

Якщо домовитись не вдається і ситуація не змінюється на краще, то звертайтеся до Національної поліції України.

Якщо ситуація відбувається під час освітнього процесу, є затяжною з негативною динамікою, зверніться за допомогою до кл.керівника, пр.психолога, адміністрації закладу.

Вправа «Анкетування»

Практичний психолог пропонує батькам взяти участь в анонімному анкетуванні, щодо виявлення можливих проявів булінгу у закладі освіти.

Рефлексія

Пр. психолог пропонує учасникам тренінгу зробити підсумок щодо отриманої інформації.

Слово пр. психолога

Батьки, виховання дитини починається із сім'ї. Тому не слід забувати, що виховуючи дитину, ви будуєте храм дитячої долі і життя. І саме від вас, батьків, залежить наскільки цей храм буде наповнений світлом радості, тепла, поваги і взаєморозуміння.

Василь Сухомлинський зазначав: «Дитина — дзеркало родини; як у краплі води відбивається сонце, так у дітях відбивається моральна чистота матері і батька».

Виховувати дитину – велике мистецтво, так як сам процес виховання – це безперервна робота серця, розуму і волі батьків. Саме батьки є головною ланкою у особистісному розвитку своєї дитини, бо вони найчастіше спілкуються з ними. Батькам щоденно доводиться шукати шляхи підходу до дітей, думати над вирішенням багатьох конкретних ситуацій. У повсякденному спілкуванні з батьками дитина вчиться пізнавати світ, брати приклад із них, набуває життєвого досвіду, засвоює правила поведінки. В сім'ї дитина набуває першого досвіду, розвиває перші почуття

громадянськості. Якщо батькам притаманний широкий кругозір, практичне ставлення до всього, що відбувається в нашій країні, то і дитина, поділяючи з ними настрій, приєднуючись до їхніх справ і турбот, засвоює відповідні моральні норми та правила. Сім'я – школа почуттів дитини. Спостерігаючи за взаємовідносинами дорослих, дитина набуває морально-емоційного досвіду. У спокійній обстановці й вона спокійна. Дитина за своєю природою активна, допитлива, вона легко засвоює все, що бачить і чує, їй передається настрій дорослих. Тому важливо, які емоційні враження вона одержує: позитивні чи негативні; які прояви дорослих вона спостерігає: щирість, турботу, ніжність, привітні обличчя, спокійний тон, гумор чи поспішність, буркотливість, дріб'язковість і похмурі обличчя. Все це – перша цеглинка в майбутній будівлі особистості. [2]

Вправа «Мій емоційний стан»

Практичний психолог пропонує батькам промоніторити свій емоційний стан згідно із шкалою емоцій.

Вправа «Побажання»

Практичний психолог пропонує батькам висловити власні побажання щодо роботи педагогічного колективу та співпраці з батьками.

Додаток 1

Анкета щодо виявлення проявів булінгу у закладі освіти

(для батьків)

Дата:

Заклад:

Чи корисною та цікавою була інформація для Вас?

1.Так.

2.Ні.

Чи знайомі Ви були раніше із темою «Булінг»?

1.Так.

2.Ні.

Чи турбує Вас тема булінгу у закладі в якому навчається ваша дитина?

1.Так.

2.Ні.

Чи отримували Ви зауваження від педагогів чи інших батьків у тому плані, що Ваша дитина кривдить інших дітей?

1.Так.

2.Ні.

Чи отримували Ви скарги від дитини у тому плані, що вона потерпає від знущань зі сторони дітей?

1.Так.

2.Ні.

Чи розповідала Вам дитина про те, що вона бачила, як хтось з дітей кривдив іншу дитину.

1.1-2 рази.

2.Постійно.

3.Ні.

Чи доводилось Вам звертатись із запитом до кл.керівника або адміністрації закладу у тому плані, що Ваша дитина потерпає від цькувань зі сторони інших дітей?

1.Так.

2.Ні.

Охарактеризуйте ставлення дітей один до одного у класі, де навчається Ваша дитина:

Дружнє;

Співчутливе;

Вороже;

Байдуже.

Охарактеризуйте ставлення дітей один до одного загалом у школі, де навчається Ваша дитина:

Дружнє;

Співчутливе;

Вороже;

Байдуже

Ваше ставлення до явища булінгу в закладі освіти:

позитивне;

негативне.

Що особисто Ви можете зробити, щоб освітнє середовище у якому навчається ваша дитина було безпечним?

_____

_____

_____

Дякуємо за співпрацю!

Список використаних джерел:

Безпечне освітнє середовище як умова навчання, соціалізації та самореалізації дитини : зб. ст. наук.-практ. конф. (29 березня 2024 р, м. Луцьк) /упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк : Волинський ІППО, 2024. 240 с.

http://librarychl.kr.ua/kn_in/suxomlun/rod_vyh_sm.php

Богонос Елла,
вчитель англійської мови Кам'янець-Подільського ліцею № 13 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області

Практичні аспекти реалізації та особливості викладання англійської мови в умовах війни

Анотація. Стаття присвячена практичним аспектам викладання англійської мови в умовах війни, зокрема у контексті змішаного навчання. У ній розглядаються виклики, з якими зіштовхуються вчителі та здобувачі освіти під час впровадження воєнного стану, а також роль інтерактивних технологій у підтримці освітнього процесу. Автор аналізує різні підходи до реалізації навчання, включаючи використання онлайн-платформ, мобільних додатків, відеоконтенту та інструментів для колаборації, які сприяють залученню учнів та підвищенню їхньої мотивації. Особливу увагу приділено психологічному аспекту навчання, який є критично важливим під час воєнного стану. Стаття підкреслює необхідність адаптації традиційних методів викладання до сучасних вимог та обставин, що відкриває нові можливості для розвитку освіти в складних умовах.

Ключові слова: викладання англійської мови, дистанційне навчання, інтерактивні технології, війна, військовий стан, онлайн-платформи, психологічна підтримка, мотивація здобувачів освіти.

Сьогодні, події, що настали внаслідок збройної агресії Російської Федерації та оголошення воєнного стану в Україні стали предметом занепокоєння для всіх учасників освітнього процесу. Це дуже важке випробування для кожного з нас. Поняття війни і школи несумісні, але сьогодні це стало реальністю. Тим не менш, уже через місяць навчальні заклади відновили роботу, щоб підтримати освіту нації [2].

Сучасні соціально-економічні та політичні обставини, спричинені війною в Україні, впливають на всі сфери суспільного життя, включаючи освіту. Воєнний стан змусив заклади загальної середньої овіти адаптуватися до нових умов, впроваджуючи змішану форму навчання та нові методики, що враховують умови в яких навчаються здобувачі освіти, їх фізичний та психологічний стан. Особливо це стосується викладання іноземних мов, зокрема англійської, яка є важливим інструментом для інтеграції у світовий освітній та професійний простір. Проблема полягає у тому, що традиційні методи викладання англійської мови, які використовувалися до початку впровадження воєнного стану, в умовах кризи стають менш ефективними. Вчителі зіштовхуються з такими викликами, як відсутність фізичної взаємодії, психологічний стрес учнів, нерегулярний доступ до інтернету та необхідність швидкої адаптації до нових технологій. Усі ці фактори суттєво впливають на якість засвоєння матеріалу, мотивацію учнів і результативність освітнього процесу. Тому виникає нагальна потреба у дослідженні практичних аспектів викладання англійської мови в умовах воєнного стану, пошуку ефективних методів і адаптації освітніх програм до сучасних реалій.

Актуальність теми також підсилюється тим, що війна змусила багато освітніх закладів перейти на дистанційне або змішане навчання. Труднощі, спричинені війною, значною мірою впливають на мотивацію та здатність до навчання, що підвищує потребу в розробці адаптованих освітніх програм. Таким чином, дослідження практичних аспектів реалізації та викладання англійської мови в умовах воєнного стану є вкрай актуальним, оскільки результати цього дослідження можуть слугувати основою для вдосконалення освітньої системи та сприяти кращій інтеграції українських здобувачів освіти у світову спільноту.

В останні роки питання викладання англійської мови в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема війни, набуло значної уваги в наукових колах. Багато досліджень стосуються впливу кризових ситуацій на якість освіти, зокрема, на дистанційне навчання, яке стало основною формою викладання під час війни. Наприклад, дослідження, проведені на основі освітніх систем у постконфліктних регіонах, показують, що в умовах криз ефективність освітнього процесу значно знижується через технічні, психологічні та соціальні фактори.

Також в публікаціях значна увага приділяється технологічним аспектам дистанційного навчання. Наприклад, дослідники зазначають, що використання цифрових платформ, таких як Zoom, Google Classroom та інші, дозволяє зберегти зв’язок між учнями та вчителями навіть у кризових умовах. Проте існує значна кількість проблем, пов'язаних з нерівним доступом до інтернету та технічних засобів, що суттєво впливає на можливості здобувачів освіти брати активну участь у освітньому процесі. Дослідники також відзначають важливість педагогічних інновацій, зокрема застосування інтерактивних методів навчання, які можуть підвищити мотивацію та сприяти більш ефективному засвоєнню матеріалу в умовах війни [1-13].

Варто зауважити, що стрес, тривога та психологічні травми в учнів значно ускладнюють освітній процес, у зв’язку з цим у наукових роботах обґрунтовується необхідність розробки спеціальних програм психологічної підтримки здобувачів освіти, інтегрованих у процес вивчення іноземної мови. Зокрема, використовуються підходи, спрямовані на зменшення тривожності під час вивчення мов через залучення інтерактивних ігор, групової роботи та творчих завдань. Дослідження також торкаються теми адаптації освітян до нових умов праці. Вчителі, які змушені працювати у дистанційному форматі або під час евакуації, зіштовхуються з професійним вигоранням та браком ресурсів. Це стало важливим предметом досліджень, що пропонують інноваційні стратегії підтримки вчителів та учнів, зокрема через професійний розвиток та обмін досвідом між міжнародними колегами.

Отже, сучасні дослідження та публікації на тему викладання англійської мови в умовах війни відображають широке коло питань, пов'язаних з адаптацією освітнього процесу, використанням новітніх технологій і психологічними викликами. Ці наукові роботи створюють важливу теоретичну базу для подальшого вдосконалення методик викладання в умовах криз.

Під час воєнного стану заклади загальної середньої освіти стали осередком, де діти не лише отримують знання, а й отримують психологічну підтримку, щоб не втратити почуття причетності до суспільства та повірити у власні сили.

Війна супроводжується сильним психологічним навантаженням на всіх учасників освітнього процесу. Учні та вчителі зіштовхуються з емоційними труднощами, що виникають через стрес, невизначеність, втрату близьких та постійні загрози їхньому життю та здоров'ю. Ці фактори суттєво впливають на мотивацію до навчання та здатність концентруватися на засвоєнні нових знань, особливо іноземної мови, яка потребує значної концентрації та зусиль. У таких умовах вчителі мають бути готові до надання емоційної підтримки своїм учням. Один із методів полягає в інтеграції елементів психологічної підтримки в освітній процес. Наприклад, можна проводити короткі обговорення перед заняттями, де здобувачі освіти матимуть можливість поділитися своїми думками та емоціями. Використання технік, спрямованих на зниження рівня тривожності, таких як інтерактивні завдання або групова робота, допоможе створити більш позитивну атмосферу на уроках [1].

Важливою особливістю заняття в класі є хороша атмосфера, в якій учні знають, що їх поважають, тому поважають один одного та підтримують ввічливі та дружні стосунки один з одним. Це стосується і засудження недоліків, яких не повинно бути в навчальній програмі. Під час заняття вчитель зазвичай описує свій власний психічний стан і навколишню зовнішню ситуацію, а потім просить кожного учня поговорити про свій власний психічний стан і ситуацію, якщо учні зіштовхуються з труднощами поговорити один з одним або сказати щось підтримуюче. Після комунікативного вступу до курсу можна переходити до власне основної частини уроку іноземної мови та її компонентів [3].

Організація освітньої діяльності учнів залежить від вікової категорії, психологічних особливостей здобувачів освіти та їх готовності до сприйняття навчального матеріалу. Тому, вчителі іноземних мов мають застосовувати різні методи навчання для різних категорій учнів. Важливо, щоб вчителі іноземних мов дозволяли здобувачам освіти зрозуміти культурні особливості країни, де вони вивчають мову. Культурологічно-дослідницькі та творчі завдання, читання цікавих текстів і навіть щоденні мовні вправи також дозволяють зосередитися на змістовних аспектах навчання іноземної мови. У роботі з учнями молодшого та середнього віку вчителі повинні створити умови, за яких вони зможуть відсторонитися від подій, пов'язаних з війною. Освітяни можуть використовувати онлайн-інструменти для проведення групових дискусій або сесій обміну думками. Платформи на кшталт Padlet дозволяють здобувачам освіти ділитися своїми емоціями та думками в безпечному середовищі. Це допомагає вчителям розуміти стан своїх учнів і надавати емоційну підтримку [10].

Однією з особливостей предмета «Іноземні мови» є побудова освітнього процесу на основі комунікативно-діяльнісного підходу та забезпечення соціокультурного контексту змісту, що вивчається. Важливо враховувати той факт, що, отримуючи культурну інформацію про країну, в якій мова вивчається, і порівнюючи її зі своєю рідною країною, учні можуть отримати загальне розуміння особливостей життя в глобалізованому світі, і національні цінності [5].

Педагоги вважають, що це нормально розглядати військову тематику зі старшокласниками, тому що вони більш охочі міркувати та думати про такі складні події. У підручниках немає теми про життя в країні, яка воює. Сьогодні школярі стали

свідками подій, які неможливо замовчувати чи приховувати. Тому для формування та розвитку громадянських компетентностей рекомендуємо включити до навчальної програми військову тематику. З цією метою вчителям іноземної мови потрібно поставити перед собою такі завдання:

1) підготувати власні навчальні матеріали, щоб адаптувати їх до реалій життя вашої країни;

2) ознайомити учнів із новою лексикою (військові, комендантська година, допомога, підтримка, притулок, біженці, вторгнення тощо) та активізувати їх у мовленні учнів.

Теми, які можуть стати предметом спілкування:

- «Особиста історія» – війна по-різному вплинула на життя українців: у когось батьки взяли в руки зброю, хтось став добровольцем, комусь довелося тимчасово змінити місце проживання;

- «Робота волонтерів» - щоб допомогти країні стати на ноги у боротьбі з агресорами, багато українців та іноземців долучилися до вирішення гуманітарних завдань. Що саме вони роблять і як допомагають, може стати темою для обговорення в класі;

- «У боротьбі країни проти загарбників брали участь видатні люди» - в підлітковому віці кумирами багатьох дітей були спортсмени та актори, які служили для них прикладом для наслідування. Варто сказати про те, що багато з них брали активну участь у захисті країни на військовому та гуманітарному фронтах, ставши тим самим позитивним прикладом служіння народу;

- «Питання особистої безпеки» – війна збільшує загрози здоров'ю та життю людей. Окрім ознайомлених учнями правил особистої гігієни чи дорожнього руху, є також необхідність захисту населення під час бойових дій, авіанальотів, заходів у місті та його околицях, перебування в бомбосховищах, дотримання комендантської години;

- «Майбутнє України» – дітям важливо орієнтуватися на позитивне майбутнє. Усі війни закінчаться, але нам ще довго доведеться усувати їх наслідки, відбудовувати зруйновані міста, створювати робочі місця та інтегруватися в Європейське співтовариство. Вчителі скеровують учнів у формуванні їх власного бачення майбутнього країни, допомагаючи їм розвинути позитивне бачення того, що чекає в майбутньому.

Власні висловлювання старшокласників з оглядових тем з іншомовної мови можна оформляти у вигляді відео, новин за наявності підключення до Інтернету. Оскільки поставлені питання складні з психологічної точки зору, вчителям іноземної мови слід проаналізувати психологічну підготовку учнів. Розмірковуючи над окресленими темами та за психологічної підтримки вчителів, учні зможуть по-іншому побачити події, що відбуваються в країні, усвідомити, що війна закінчиться і вони повернуться до мирного життя.

Варто зауважити, що використання цифрових платформ, таких як Zoom, Google Classroom, Moodle, стало невід'ємною частиною викладання англійської мови. Проте існує низка проблем, пов'язаних з дистанційною освітою. По-перше, це нерівний доступ до інтернету та технічних засобів. Здобувачі освіти з віддалених регіонів або тимчасово переміщені особи часто мають обмежений доступ до якісного інтернет-зв'язку або навіть до базових комп'ютерних пристроїв, що негативно впливає на їхню можливість брати участь у освітньому процесі [8].

З метою впровадження дистанційної та змішаної форм навчання вчителям іноземних мов часто використовується платформа «Всеукраїнська школа онлайн» (https://lms.e-school.net.ua/), яка містить відеоуроки, нотатки, тести для предметних завдань кожного класу, а також кабінети викладачів, щоб допомогти організувати віртуальні класи та контролювати прогрес здобувачів освіти і отримувати їхні відгуки [9].

Сьогодні доступно багато безкоштовних ресурсів, які можна використовувати безпосередньо в класах або асинхронно. Наприклад, для розвитку навичок аудіювання можна використовувати подкаст 6 Minute English (BBC Learning English), який містить вміст на різні теми, а також відео, доступні на YouTube, наприклад Green Forest | Learn English, Jennifer English Channel та інші навчальні матеріали [7].

Онлайн-платформи дозволяють створювати інтерактивні завдання, які підвищують мотивацію та залученість учнів. Платформа Kahoot! дозволяє вчителям створювати інтерактивні вікторини, що допомагають здобувачам освіти закріпити вивчений матеріал. Завдяки можливості змагатися один з одним у реальному часі, учні активніше включаються в навчальний процес. Інструмент Quizlet дає змогу створювати картки з новими словами або фразами, що є важливими для запам'ятовування лексики. Учні можуть переглядати їх як на уроках, так і в зручний для них час [13].

Завдання при опрацюванні текстів можуть включати завдання на виявлення головної думки, порівняння фактів, визначення істинності чи хибності висловлювань або обговорення ставлення учня до тих чи інших висловлювань у тексті у формі дискусії, у якій буде презентація [5]. Слід зазначити, що для ефективного вивчення граматичних тем дуже допомагають онлайн-вправи та інтерактивні аркуші, так звані робочі листи. Використовуючи ці ресурси, учні можуть не тільки легше сприймати новий матеріал, але й швидше розвивати навички використання нового матеріалу у своїх презентаціях.

Взагалі кажучи, при виборі навчальних матеріалів і методів навчання слід враховувати не тільки рівень підготовки учнів, але й загальний рівень їх навичок самостійної роботи. Традиційний підхід передбачає, що вчителі подають новий матеріал, а учні завершують матеріал вдома (асинхронно), виконуючи вправи та завдання. Такий підхід доцільний за певних обставин, коли учень не має досвіду самостійного поводження з матеріалом або коли матеріал є новим чи дуже складним. Слід також звернути увагу на реалізацію альтернативного підходу, коли сам новий матеріал опрацьовується асинхронно, а його обговорення та практичне закріплення відбувається в онлайн-класі. Таким чином учні отримують матеріали у зручному для них форматі. Це може бути навчання за наявним підручником, відеозапис викладача, онлайн-відео на YouTube тощо [12].

Пріоритетними видами діяльності на онлайн-уроках іноземних мов має бути усне спілкування вчителя з учнем у формі діалогів і монологів, а також пояснення нового матеріалу. Рекомендується надати учням можливість читати та перекладати тексти та виконувати письмові завдання.

Слід зазначити, що найважливішими структурними частинами навчання іноземної мови є граматика, лексика, розвиток продуктивних навичок (говоріння та письмо) та рецептивних навичок (аудіювання та читання) [7]. Важливо також розуміти, що навчальний процес не стосується цих окремих частин, вони поєднуються одна з одною на уроці, як правило, пов’язані з певною темою. Як правило, заняття починається із загальної теми, яка буде пов’язана з усіма наступними. Далі йде частина заняття з відео або текстом (з аудіо чи без), який буде присвячений відповідній темі, а також містить активну лексику. Важливо зауважити, що якщо розглядається аудіювання, то воно має відповідати декільком критеріям: інтерес (якщо матеріал зацікавить учнів, це призведе до більшого інтересу до вивчення теми далі), розважальність (можливо, в якійсь формі це вже буде цікаво). елемент), культура (якщо текст містить культурні елементи, з якими здобувачі освіти не знайомі, то вони можуть не повністю зрозуміти текст), довжина аудіо також є одним із ключових факторів, оскільки вона залежить від здатності учня вивчити аудіоматеріали та досягти рівня володіння іноземною мовою [10]. Здобувачам освіти також можна надати сценарії з текстом (це допоможе слабшим учням почуватися впевненіше, а сильнішим

учням підвищиться впевненість у собі та своїх силах) [4,с. 52]. Якщо учням показують текст замість відео, воно має відповідати майже тим самим критеріям, що й відео. Крім того, відео або текстове завдання має супроводжуватися запитаннями, щоб показати, як учні його розуміють. Завдання при опрацюванні текстів можуть включати завдання на виявлення основних думок, порівняння фактів, визначення істинності чи хибності тверджень, а також обговорення ставлення учнів до певних тверджень у тексті [6], де виступи будуть проводитись у формі дискусій. Далі йде лексичний матеріал, тобто лексичні одиниці (слова, словосполучення, вирази). Водночас цей етап може залучати граматику, яка полягає у використанні цієї лексики в реченнях [7]. Або можна створити спеціальні картки на платформі Quizlet [11], а після введення та вивчення нової лексики ви також можете тренувати їх онлайн зі здобувачами освіти. Ці завдання мотивують учнів краще засвоювати новий матеріал і демонструвати свої знання на уроці. Крім того, учні можуть навіть працювати в групах, де вони відповідають за перемогу чи поразку групи. Граматичні правила також перегукуються з основним контекстом курсу. Тому частина навчання граматики англійської мови була доповнена таблицею основних правил, яку створює вчитель у форматі Word або будь-якої іншої зручної онлайн-платформи, пояснює під час фактичного навчання, а потім надсилає всім здобувачам освіти у групі (чат). Вчителі також можуть використовувати платформу Wordwall [12], де можна створювати цікаві завдання, які учні можуть виконувати вдома чи на уроці. Ця платформа є більш цікавою, ніж звичайні граматичні вправи (так звані вправи), але не виключає їх, а лише служить доповненням до загального навчального матеріалу, щоб висвітлити основні питання та розглянути їх більш яскраво.

Як було сказано вище, весь процес вивчення іноземної мови супроводжується мовленнєвим аспектом. Водночас на уроції має бути «розмовна» частина, але цей аспект складний для початківців, оскільки вимагає певних знань: граматики, лексики, певних фраз, усвідомлення контексту ситуації мовця, вимови та культурного походження. Щоб успішно розвивати мовленнєві навички учнів, які вивчають іноземну мову, необхідно допомогти їм розпізнавати та розуміти ситуації та передумови, а також вводити нові знання до існуючої основи. Крім того, використання певних знань у реальних умовах і без допомоги вчителя може активізувати власні мовленнєві здібності учнів [9].

Важливим елементом у викладанні англійської мови є застосування інтерактивних технологій. Вони відіграють важливу роль у забезпеченні ефективного навчання англійської мови в умовах воєнного стану. Військові дії, які супроводжуються частими перебоями з електроенергією, інтернетом, а також стресовими ситуаціями, створюють додаткові труднощі для освітнього процесу. У цьому контексті інтерактивні платформи та інструменти стають необхідними для підтримки комунікації, розвитку мовних навичок та забезпечення безперервності освіти, але саме вони забезпечують двосторонню комунікацію між вчителями та здобувачами освіти, що є критично важливим під час змішаної форми навчання. Застосування таких технологій дозволяє підтримувати високий рівень залученості учнів до навчального процесу, мотивує до самостійного навчання та створює умови для ефективного зворотного зв’язку. Платформи, як-от Zoom та Microsoft Teams, дають змогу вчителям проводити інтерактивні онлайн-уроки з використанням різних інструментів — чатів, відео- та аудіоконференцій, віртуальних кімнат для групової роботи. Завдяки цим технологіям, учасники можуть активно спілкуватися, обмінюватися ідеями та виконувати інтерактивні вправи [13].

Застусування інтерактивних технологій дозволяє використовувати елементи гейміфікації в навчанні англійської мови, що значно покращує мотивацію учнів та робить процес навчання цікавішим. Використання мобільних додатків, таких як Duolingo та Lingualeo, дозволяє здобувачам освіти вивчати англійську в ігровій формі.

Ці додатки використовують принципи гри для вивчення нових слів, граматики та розвитку навичок аудіювання. Нагороди, рівні та досягнення стимулюють учнів продовжувати навчання, незважаючи на складні обставини. Інтерактивні технології дозволяють учням співпрацювати у дистанційних умовах. Використання платформ для спільного редагування документів або проєктів сприяє розвитку навичок роботи в команді, які є важливою складовою у вивченні мови. Google Docs та Padlet — інструменти, які дозволяють здобувачам освіти спільно працювати над письмовими завданнями або проектами в реальному часі. Вони можуть одночасно редагувати текст, додавати коментарі та пропозиції, що робить процес навчання інтерактивним і наближеним до класної роботи [13].

Використання відеоконтенту дає можливість навчатися у зручному часі й темпі. Вчителі можуть записувати навчальні відео та завантажувати їх на платформи, як YouTube або Vimeo, де учні можуть переглядати матеріали тоді, коли у них є доступ до інтернету. Це також дозволяє створювати контент, до якого здобувачі освіти можуть звертатися повторно для повторення складного матеріалу. Інтерактивні чат-боти є інноваційним інструментом для самостійного навчання англійської мови. Вони допомагають учням тренувати мовні навички, пропонуючи автоматизовані відповіді та вправи в режимі реального часу. Chatbot у додатку Facebook Messenger або спеціалізовані освітні боти, як Andy English Bot, дозволяють здобувачам освіти тренувати спілкування англійською мовою. Ці інструменти можуть ставити питання, пропонувати завдання та навіть оцінювати відповіді учнів, що створює відчуття діалогу [13].

Отже, підсумовуючи слід зазначити що, викладання англійської мови в умовах воєнного стану в Україні є складним, але важливим завданням, яке вимагає адаптації методик і підходів до навчання. В умовах постійних труднощів, спричинених військовими діями, освітяни повинні бути гнучкими та творчими, використовуючи новітні технології та інтерактивні інструменти для підтримки освітнього процесу. Інтерактивні технології, такі як онлайн-платформи, мобільні додатки, відеоконтент та колаборативні інструменти, надають можливість зберігати якість навчання, забезпечувати активну участь здобувачів освіти і підтримувати їхню мотивацію. Вони створюють умови для безперервності освіти навіть у складних обставинах, надаючи можливість учням вивчати мову у зручний для них час. Крім того, важливими є аспекти психологічної підтримки, оскільки навчання не може бути ефективним без врахування емоційного стану здобувачів освіти. Створення безпечного середовища для обговорення емоцій і переживань допомагає підтримати учнів в ці непрості часи. Отже, реалізація та особливості викладання англійської мови в умовах війни потребують інноваційного підходу, який орієнтований на потреби здобувачів освіти і вчителів. Це відкриває нові горизонти для розвитку освітнього процесу, дозволяючи адаптуватися до змінюваних умов та зберігати високий рівень освіти навіть у найскладніших ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Блощинський, І. Г. Сутність та зміст поняття «дистанційне навчання» в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 3. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2015_3_4 (дата звернення: 18.10.2024)

2. Глушковецька, Н. А., & Таєм, М. Д. (2023). НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Нова філологія, (89), 72-77. https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-89-10 (дата звернення: 18.10.2024)

3. Кухаренко В.М., Бондаренко В.В. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія. Харків:. Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.

4. Калініна Л. В. Використання технологій змішаного навчання у процесі викладання іноземних мов у середній школі: навч.-метод. посібник. Житомир: Арт Майстер, 2016. 127 с.

5. Коваль Т. І. Реалізація технологій дистанційного навчання іноземних мов з використанням навчального середовища Moodle. Методика навчання іноземних мов майбутніх фахівців. 2011. Вип. 21. Ч. 6. 2001. С. 94-104.

6. Кухаренко В.М. Тьютор дистанційного та змішаного навчання: посібник. Київ: Міленіум, 2019. 307 с.

7. Подзигун О. А., Петрова А. І., Клос Н. С. Використання проблемно-орієнтованого навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні іншомовної компетентності майбутніх фахівців. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи. Збірник наукових праць. Випуск 5. Львів: ЛБУ БЖД, 2017. С. 269-272.

8. Сікора Я. Б. Реалізація змішаного навчання у вищому навчальному закладі. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. Випуск 2 (39). С. 236-238

9. Сердюк О., Леоненко М. Навчання іноземної мови в умовах воєнного стану: адаптація до нових умов. Вебсайт Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. URL: http://www.soippo.edu.ua/index.php/4873-navchannya-inozemnoji-movi-v-umovakh-voennogo-stanu-adaptatsiya-do-novikh-umov (дата звернення: 18.10.2024)

10. Сорокіна Г.М., Краснова Н.В. Викладання іноземної мови в умовах дистанційного та онлайн навчання. Scientific collection “InterConf”, (51): with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference “Science and Practice: Implementation to Modern Society” April 18–19, 2021. Manchester, Great Britain : Peal Press Ltd., 2021. P. 229–234.

11. Теорія та практика змішаного навчання: монографія. Харків: «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016. 284 с.

12. ТКАЧЕНКО Я.А. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства, № 1 2022. С.72-75

13. Шевченко С.П. Застосування інтерактивних методів у процесі викладання курсу професійної англійської мови. Молодий вчений. 2020. №4. С.481-483.

Бойчак Леся,
вчитель початкових класів Новоушицького ліцею

Психологічні аспекти уроку НУШ в умовах сьогодення

Анотація. У статті висвітлено питання підготовки вчителя до організації і забезпечення психологічного комфорту у стосунках з учнями під час уроку. Доведено, що проведення уроку вчителем ґрунтується на обов'язковому врахуванні психологічних аспектів уроку. Успішне здобуття учнями знань, умінь і навичок залежить від психологічних особливостей певної вікової категорії школярів, емоційного стану та індивідуальних особливостей

Ключові слова: ефективний урок, психологічні особливості, психологічні аспекти, емоційний стан, вчитель, учень, навчально-пізнавальна діяльність, психологічна комфортність, позитивна установка, навчальна мотивація.

Ми живемо в умовах постійних викликів. Пандемія, війна, яка призвела до змін в усіх сферах суспільного життя. Однією з найбільш уразливих галузей стала освіта, яка не встигла стабілізуватися після випробування глобальною пандемією. Навчальні

заклади, змушені адаптуватися до обмежень та загроз, стикнулися із завданням гарантувати безпеку, надійність та доступність освіти в найскладніших умовах. Щодня всі учасники освітнього процесу мають долати виклики війни: вимушені перерви у навчанні, перехід на дистанційну або змішану форму навчання, повітряні тривоги та відключення електроенергії. Повномасштабна війна негативно вплинула на психоемоційний стан учнівства та вчительства Вчитися в умовах війни дуже важко. До того ж у середовищі, пронизаному війною, мозок дитини працює в режимі підвищеної пильності до можливих загроз, що впливає на емоційний стан. Постійне сканування потенційних загроз потребує ресурсів, що відбираються у довільної уваги, робочої та довготривалої пам'яті. За таких умов зазвичай погіршуються навички, мислення , поведінка стає менш гнучкою, що не сприяє опануванню нових способів засвоєння знань. Тобто, просто не залишається ресурсу навчатися.Тому нам, вчителям, врахування психологічних аспектів уроку в умовах сьогодення є досить важливим критерієм при плануванні і проведенні кожного уроку.

У своїй роботі часто цитую і використовую вислови відомого педагога Василя Олександровича Сухомлинського. На мою думку, цитати Вчителя були, є і будуть доречними й актуальними. Готуючи кожен свій урок, згадую слова корифея педагогіки : «Урок – це дзеркало загальної і педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства, показник його світогляду, ерудиції. Учитель готується до хорошого уроку все життя... Така духовна і філософська основа нашої професії і технологія нашої праці: щоб дати учням іскорку знань, вчителеві треба ввібрати ціле море світла.» Як відомо, урок є основною організаційною формою навчання у школі. Саме через урок реалізується найголовніша мета освіти – всебічне вдосконалення дитини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових та фізичних здібностей, формування високих моральних рис, виховання громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу. Проведення уроку вчителем ґрунтується на обов′язковому врахуванні психологічних аспектів уроку. Насамперед, це уміння вчителя аналізувати психологічні особливості управління діяльністю учнів, уміння передбачати наслідки педагогічних впливів, а також знання вчителем психологічних процесів навчання та виховання, здатність педагога до психологічного аналізу та самоаналізу уроку.

Успішне здобуття учнями знань, умінь і навичок залежить від врахування під час уроку психологічних особливостей певної вікової категорії школярів, емоційного стану та індивідуальних особливостей розвитку й саморозвитку дітей. А ще слід згадати психологічні вимоги до уроку: урахування психологічних особливостей кожного учня, нормальний психологічний стан, настрій учителя та учнів, вимогливість та доброзичливість учителя до учнів, педагогічна етика і такт.

Важливою ланкою успішного уроку є психологічна установка на урок. За позитивної установки учень швидко долучається до навчальної діяльності і, як правило, успішний у ній. За негативної - байдужість до уроку, відчуженість від нього, учні дистанціюються від спілкування й взаємодії з учителем, навчальна діяльність триває в'яло, важко змусити учня пізнавати, якщо він цього не хоче**.** Психологи рекомендують використовувати наступні прийоми, за допомогою яких учитель може сформувати в учнів позитивну установку на урок: впевненість в собі та дітях, зацікавленість в результаті, передбачення успіху, формування позитивної установки на урок внаслідок ефективно продуманої мети. Створити гарний настрій, позитивно налаштувати своїх вихованців мені, думаю, що й кожному вчителю початкових класів допомагає ранкове коло. У початковій школі традиція проведення ранкового кола є важливим елементом організації освітнього процесу та формування позитивної атмосфери в класі. Ця традиція виконує низку функцій, що сприяють розвитку дітей та забезпечують їхню підготовку до подальших занять. Основні завдання ранкового кола:

Соціалізація: ранкове коло допомагає дітям взаємодіяти, спілкуватися та встановлювати дружні стосунки. Воно формує вміння слухати і розуміти інших, демонструє важливість культурного спілкування.

Мотивація: позитивне привітання та початок дня сприяють підвищенню мотивації дітей до навчання. Вони починають день з впевненості та ентузіазму.

Розвиток уяви: обговорення погоди, календаря та інших аспектів залучає дітей до творчої думки та розвиває їх уяву.

Формування режиму**:** ранкове коло допомагає дітям сформувати режим дня, покращує організацію часу і планування.

Яка ж користь для дітей від проведення ранкового кола? Звичайно, це позитивна атмосфера. Ранкове коло створює теплу та доброзичливу атмосферу, в якій діти почуваються комфортно і заохочені до навчання. Це важливий елемент педагогічного процесу, який створює позитивну атмосферу, розвиває соціальні вміння, сприяє розвитку уяви та творчості, формує режим дня та підвищує мотивацію дітей до навчання. Правильно організоване ранкове коло допомагає створити оптимальні умови для розвитку особистості кожного учня та сприяє його успішному навчанню та розкриттю потенціалу.

Кожен урок, як хороша вистава, повинен мати гарний вступ, що сприяє формуванню позитивної установки на діяльність. У процесі підготовки до уроку важливе значення з позиції його ефективності має психічна самоорганізація вчителя: гарне ставлення до дітей, відчуття задоволення від майбутньої роботи з дітьми. В який час ми би не працювали обов‘язковою є позитивна установка вчителя, психологічна готовність до емоційного залучення до діяльності, зацікавленість у досягненні поставленої мети, впевненість у собі й учнях, передбачення успіху. Усі ці психічні переживання й стани вчителя оформлюються словесно («Діти, ми з вами сьогодні обов’язково дамо відповідь на таке важливе і цікаве питання, як…»), мімікою, жестами, емоційним забарвленням мови. Ця установка вчителя передається учням, і вони так само емоційно залучаються до діяльності на уроці, починають розглядати її як значущу й цікаву для себе. Можна сказати, що це установка симпатії, співпраці й успіху. Психологічна готовність учителя працювати з дітьми певного віку відіграє велику роль у роботі педагога.. Необхідно не просто знати вікові психологічні особливості учнів, а й відчувати проблеми дітей як свої. Існову згадую слова В.О. Сухомлинського: «Тільки той зможе стати справжнім учителем, хто ніколи не забуває, що він і сам був дитиною».

Важливим є уміння учителя спілкуватися й співробітничати з конкретним класом. Вчитель повинен уміти бачити у певному класі «психологічну індивідуальність», знати індивідуальні психологічні особливості учнів цього класу, хоча б тих, хто потребує психолого-педагогічної підтримки. На думку приходять слова ще одного відомого педагога Ш. Амонашвілі: «Нехай учитель поспішає до дітей, радіє кожній зустрічі з ними, тоді й діти поспішатимуть у школу і щиро радітимуть кожній зустрічі зі своїм учителем.» Наші вихованці з першого погляду відчувають наш стан, настрій, любов до дітей. Відомо,що успішність школяра визначається не тільки його здібностями, скільки його бажанням учитися. Без емоційно – стимулюючого впливу слова не можна створити на уроці сприятливий психологічний клімат, викликати інтелектуальні почуття подиву, захоплення, сумніву, очікування нового.Тому важливим є проведення під час уроку емоційних хвилинок, які створюють особливе емоційне тло заняття, його інтригуючий початок. У Плутарха читаємо: «Розум дитини — не посудина, яку слід заповнити, а смолоскип, який треба запалити». Досить часто свої уроки починаю з посмішки. Гарна посмішка відкриває шлях до формування доброзичливої атмосфери. Ось так ми розчинаємо урок в синхронному режимі під час дистанційного навчання:

З гарним настроєм хто прийшов – махніть рукою,

Хто чує мене – кивніть головою,

Хто бачить мене-прошу оком моргнути
Хто найвеселіший- усміхніться.
Хто ввічливий-сусідові злегка вклоніться.

Дослідження науковців пролили світло на те, що усмішка може поліпшити настрій і настрій інших. Також вчені виявили сильний зв'язок між здоров'ям, довголіттям та усмішкою. Налаштувати дітей на гарний результат уроку допомагає така вправа:

«Намалюйте смайлика зі своїм настроєм. У кожного із вас свій настрій: хтось збуджений, хтось , можливо , схвильований або сумний (вночі була тривога і дитина не виспалась). Давайте спробуємо переключитися:

Маску серйозну з обличчя знімаю.
Посмішку ласкаву всім дарую
Тепер у всіх прекрасний настрій.
На обличчях посмішки.»

Постійно нагадую своїм вихованцям, що усмішка не тільки допомагає не виглядати втомленими і пригніченими, але і сприяє зниженню стресу. А це потрібно в наш час учням і вчителям.

Створити позитивний настрій в учнів на уроці допомагає використання низки спеціальних прийомів:

«Емоційне стимулювання» - констатація будь-якого, навіть незначного успіху, навіювання дитині віри в себе, відкритість вчителя для довіри і співчуття.

«Авансування» - репетиція майбутньої дії, що створює настанову на успіх.

«Даю шанс» - заздалегідь підготовлена педагогом ситуація, у якій учень отримує можливість несподівано для себе розкрити свій потенціал.

«Емоційний сплеск» - ефективний стосовно дітей, які емоційно реагують на похвалу і критику.

«Зіпсований телефон» - побажання вчителя діти переказують один одному.

«Кольорова рефлексія» - учитель ставить запитання і пропонує варіанти відповідей і співвіднесені з ними кольори. Учні обирають свою відповідь смужкою певного кольору або цеглинкою лего.

Важливу роль в організації освітнього процесу, проведенні успішного уроку відіграє мотивація до навчання. Для проведення уроку існують такі рекомендації, впровадження яких сприятиме створенню мотиваційних моментів.
- Використання різноманітні форм і методів організації роботи, що враховують досвід учнів щодо теми, яка розглядається.
- Створення атмосфери зацікавленості кожного учня як у власній роботі, так і в роботі всього класного колективу.
- Стимулювання учнів до використання різноманітних способів виконання завдань на уроці без побоювання помилитися, одержати неправильну відповідь.
- Заохочення прагнення учнів до самостійної роботи, аналіз під час уроку різні способи виконання завдань, запропоновані дітьми, відзначати та підтримувати всі прояви діяльності, що сприяють досягненню учнями мети.
- Створення педагогічних ситуацій спілкування, що дозволяє кожному учневі, незалежно від ступеня його готовності до уроку, виявляти ініціативу, самостійність і винахідливість у способах роботи. Можна відзначити, що учень на уроці повинен бути налаштований на ефективний процес пізнання, мати в ньому особисту зацікавленість, розуміти, що й навіщо він виконуватиме. Без мотивації навчальної діяльності пізнання не може принести позитивний результат.

Вчителю початкових класів слід приділити увагу постановці проблемних ситуацій.

Способи створення проблемних ситуацій:
- пошук шляхів застосування. нових фактів;
- необхідність вибору потрібної інформації (ситуація з надлишком інформації).

- спонукання до порівняння, зіставлення та протиставлення фактів, явищ, правил і дій та їх узагальнення.

Ефективною є мотивація навчальної діяльності шляхом використання технології «Мозкова атака». Цей метод полягає у колективній творчій роботі з розв'язання певної складної проблеми. Всіх учнів об'єднує спільна робота над пошуком істини.

Цікавою є мотивація навчальної діяльності за технологією «Незакінчене речення».

Мотивація навчальної діяльності шляхом використання творчих завдань розвиває креативність учнів. Складання кросвордів, сканвордів, загадок підвищує рівень мотивації до навчання.

Ігровий формат навчання часто викликає позитивні емоції у дітей, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Крім того, інтерактивні ігри можуть зменшити стрес, пов'язаний з навчанням, та зробити процес пізнання більш комфортним.

Ось такі ігри використовую на уроках зі своїми третьокласниками:

«Барон Мюнхгаузен» Мета — спростувати вигадки барона Мюнхгаузена, які заздалегідь підготував учитель, або запропонувати дітям як домашнє завдання вигадати явно неправдиві твердження, які зачитуються та спростовуються на уроці на етапі перевірки домашнього завдання. «Крокодил» Доцільно використовувати на уроках повторення й узагальнення знань. Клас поділяється на кілька команд. Капітану кожної команди вчитель пошепки повідомляє зміст завдання. З допомогою міміки та жестів зміст завдання повідомляються всьому класу так, щоб не втратити предметної суті пропонованого для впізнавання об'єкта. «Пінг-понг» Використовується для перевірки домашнього завдання. До дошки викликаються два учні. Вони по черзі ставлять один одному підготовлені вдома запитання з теми домашнього завдання. Клас оцінює якість запитань і відповідей. Враховується оригінальність, винахідливість, гумор, ґрунтовність відповідей. «Коментатор» Проводиться після вивчення теми. Учням пропонується відтворити зміст раніше переглянутого сюжету кінострічки, відеосюжету; пояснити зміст картинки або схеми; прокоментувати дії вчителя під час демонстрації досліду. Вчитель може зупинити коментар одного учня та запропонувати іншому продовжити. Прийом сприяє розвитку уваги та пам'яті. «Ланцюжок» Ланцюжки можуть бути різними: ланцюжок думок, ланцюжок відповідей на запитання, ланцюжок формул, ланцюжок задач, дібраних так, що відповідь попередньої задачі є умовою наступної. «Перевертні» Завдання полягає у складанні слів-понять зі складів, написаних на картках, поясненні їх змісту й основних характеристик

Інтерактивні ігри є потужним інструментом підвищення мотивації до навчання. Вони роблять навчальний процес більш цікавим, сприяють розвитку важливих когнітивних та комунікативних навичок, а також допомагають знизити рівень стресу у учнів. Використання інтерактивних ігор у початковій школі може значно підвищити ефективність навчання та допомогти учням отримувати задоволення від процесу пізнання. Вчителі повинні активно впроваджувати ці методи у своїй практиці, щоб створити для дітей найкращі умови для розвитку та навчання. А ще ці ігри можна використовувати під час повітряних тривог, коли діти перебувають у сховищах.

Звичайно, що врахування психологічних аспектів дає можливість зробити урок цікавим, знизити рівень стресу наших вихованців. Робота педагогів в умовах війни потребує також багато зусиль. Тому для них дуже важливо турбуватись про своє здоров’я. .Вчителям потрібно залишатися в ресурсі, тренувати свою психологічну стійкість та знаходити час для відновлення. Пригадується відома притча:

«В одному селі жила сім`я з 100 людей. У ній панувала особлива атмосфера миру, злагоди і взаєморозуміння. Ніколи тут не сварилися, ні лаялися.

Цей слух дійшов до правителя країни. Вирішив він перевірити, чи так це насправді. Приїхав владика в село, знайшов голову сім`ї і запитав про те, як йому вдається зберігати гармонію між близькими людьми.

Старий узяв аркуш паперу, довго на ньому писав, а потім вручив його правителю. На папері було написано 3 слова: “Любов”, “Терпіння” і “Прощення”.«І це все?» – здивувався правитель. На що старий відповів: «Так! Це основа не тільки хорошої сім`ї, а й світу в цілому…» Тому, незважаючи на реалії нашого життя жартуємо з учнями, посміхатись до них, викликати посмішку у відповідь. Адже чудово знаємо, що гумор має терапевтичну дію. Допоки чекаємо на перемогу , ми повинні подбати про себе, своїх близьких та своїх вихованців.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк О.Є. Модульно-розвивальне навчання: соціально-психологічний аспект: [монографія] / Оксана Євстахіївна Гуменюк; за ред. д. психол. н. А.В. Фурмана. - К.: Школяр, 1998. - 112 с.
2. Гуменюк О.Є. Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу: [монографія] / Оксана Євстахіївна Гуменюк. - Ялта-Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. - 340 с.
3. Ефективність сучасного уроку // Завуч. - 2002. - №1.
4. Фурман А.В. Вступ до теорії освітньої діяльності: [курс лекцій] / А.В. Фурман. - Вид. 2-е, стереот. - Тернопіль, 2014. - 84 с.
5. Фурман А.В. Освітні сценарії у системі модульно-розвивального навчання: [наук. вид.] / А.В. Фурман. -Тернопіль: НДІ МЕВО, 2009. - 40 с.
6. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. - К.: Правда Ярославичів, 1997. - 340 с.
7. Фурман А.В. Педагогіка як сфера миследіяльності: [наук. вид.] / А.В. Фурман. - Тернопіль: ВЦ НДІ МЕВО, 2010. - 24 с.

https://life.liga.net/poyasnennya/article/kak-voyna-povliyala-na-sposobnost-detey-uchitsya-i-naskolko-eto-velik-vred-dlya-buduschego

https://ryabushky.lbd-osv.gov.ua/informaciya-dlya-vchiteliv-21-22-04-10-02-2020/

https://20.lic.zhitomir.ua/igry-ta-vpravy-dlya-pidvyshhennya-motyvacziyi-uchinnya-u-molodshyh-shkolyariv/

https://life.pravda.com.ua/society/2021/03/21/244289/

https://kashalot.com/club/post-10222929/

https://simya.com.ua/na-vchytelyah-use-trymayetsya-vyslovy-suhomlynskogo-pro-shkolu-vchyteliv-ta-uchniv/

https://vseosvita.ua/library/embed/002gk4-8722.docx.html

Боровик Марина,
вчитель початкових класів Гімназії №21 Хмельницької міської ради

Технологія розвивального навчання на уроках української мови

Анотація. Стаття присвячена впровадженню технології розвивального навчання на уроках української мови, яка сприяє розвитку критичного мислення, креативності та комунікативних навичок учнів. Розглядаються основні принципи цієї технології, її переваги та труднощі впровадження, а також роль учителя як фасилітатора. Технологія розвивального навчання формує в учнів здатність до самостійного розв’язання проблем та творчої діяльності.

Ключові слова: технологія розвивального навчання, уроки української мови, самостійне навчання, проблемне навчання, пошукова діяльність, творче мислення, педагогічна діяльність.

Постановка проблеми. Сучасна освіта потребує змін, які відповідають викликам часу, зокрема у підходах до навчання української мови. Традиційні методи часто не забезпечують достатньої мотивації учнів, а також не сприяють розвитку ключових компетентностей, таких як критичне мислення, креативність, комунікативні навички та вміння застосовувати знання в практичних ситуаціях. У цьому контексті особливої актуальності набуває технологія розвивального навчання, що спрямована на гармонійний розвиток особистості, формування здатності до самостійного мислення, пізнання та творчості.

Однак впровадження цієї технології в освітній процес супроводжується низкою викликів: недостатньою підготовленістю педагогів до її використання, обмеженістю методичних матеріалів, а також необхідністю адаптації навчальних програм. Таким чином, виникає потреба у вивченні ефективних шляхів реалізації розвивального навчання на уроках української мови, з урахуванням вікових, психологічних та соціокультурних особливостей учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Технологія розвивального навчання базується на взаємозв'язку навчання й розвитку, якого дотримувалися Ж. Піаже, О. Я. Савченко та інші. Українські дослідники, такі як О. М. Біляєв, Л. О. Варзацька, О. І. Пометун, акцентують на ролі цієї технології у формуванні ключових компетентностей учнів. Аналіз літератури підтверджує її актуальність для забезпечення розвитку дитини на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу. Метою розвивального навчання є формування в учнів творчого, активного й самостійного мислення, що забезпечує їх поступовий перехід до самостійного навчання. Основними завданнями цієї технології є розвиток гнучкого розуму, пізнавальних потреб, здатності до самостійних дій, а також формування навичок і творчих здібностей. Це навчання спрямоване на створення умов для становлення особистості з внутрішньою мотивацією до пізнання й самовдосконалення, незалежною від зовнішніх стимулів.

Для досягнення цих цілей слід звернути увагу на побудову уроку. Традиційна структура уроку з переважанням часу на опитування та пояснення обмежує можливості для розвитку пізнавальної активності учнів. Дослідження показують, що найвищий рівень розумової діяльності спостерігається з четвертої до тридцятої хвилини уроку, але саме в цей час зазвичай проводяться опитування, тоді як засвоєння нового матеріалу відбувається на етапі зниження активності. Отже, необхідно оптимізувати час уроку, зменшивши частку опитування й пояснення, збільшивши можливості для самостійної роботи.

Зазначимо, що ефективна модель організації навчання включає:

1. Формування мотивації та позитивного ставлення до навчання – це досягається через пізнавальні інтереси, усвідомлення необхідності здобуття знань, особисту зацікавленість та впевненість у значущості освіти.

2. Опанування нової інформації – стимулювання пізнавальної активності учнів у процесі здобуття нових знань і способів навчальних дій.

3. Відтворення засвоєного матеріалу – відпрацювання отриманих знань на практиці.

4. Формування вмінь у стандартних і нестандартних умовах – забезпечення здатності застосовувати знання творчо та гнучко.

5. Узагальнення знань і навичок – структуризація засвоєного матеріалу для глибшого розуміння.

6. Творча діяльність – залучення учнів до ситуацій, які потребують нестандартних рішень і дозволяють розвивати їхню пізнавальну активність на вищому рівні [1; 4].

Важливо також звертати увагу на методичну підготовку вчителя. Робота педагога повинна бути спрямована на активізацію мислення учнів через постановку цікавих завдань, розвиток критичного ставлення до інформації та заохочення до самостійної

діяльності. Розвивальне навчання – це процес, у якому учні засвоюють знання, творчо їх застосовують, свідомо запам'ятовують і використовують для подальшого розвитку, що сприяє формуванню самостійності, самовираження і впевненості в навчальній діяльності.

Тобто технологія розвивального навчання на уроках української мови створює умови, за яких учень стає не пасивним слухачем, а активним дослідником, який самостійно відкриває знання, аналізує матеріал і формулює власні висновки. Основною метою такого підходу є розвиток у дітей пізнавальних здібностей, критичного мислення, комунікативних навичок, здатності до самостійного навчання та творчого вирішення завдань.

На практиці розвивальне навчання передбачає інтеграцію проблемного, пошукового та творчого методів у кожен етап уроку. Учитель виступає в ролі фасилітатора, який створює ситуації, що спонукають учнів до мислення, обговорення, експериментування й формулювання власних запитань.

Проаналізуємо детально кожний етап розвивального навчання. Етап постановки проблеми є ключовим для розвивального навчання, адже саме через створення проблемної ситуації учні мотивуються до активного пошуку рішень. Наприклад, на уроці української мови, присвяченому вивченню синтаксису, можна поставити таку проблему: Чому одне й те саме речення може сприйматися по-різному залежно від його побудови? Учням пропонують декілька варіантів речень, наприклад:

1. «Сонце заходило, і небо набуло багряного відтінку».
2. «Коли сонце заходило, небо набуло багряного відтінку».
3. «Небо набуло багряного відтінку, бо заходило сонце».

Завдання учнів – проаналізувати ці варіанти й пояснити, як структура речення впливає на сприйняття тексту.

Пошукова робота в контексті технології розвивального навчання є важливим інструментом для розвитку в учнів умінь самостійно шукати та аналізувати інформацію, робити висновки та розвивати критичне мислення. Вона сприяє активному залученню учнів до пізнавальної діяльності, де учні не лише сприймають готові знання, але й самостійно знаходять рішення, аналізують різні джерела інформації та застосовують знання на практиці.

Наприклад, вивчення лексикології через пошукову роботу є чудовим прикладом того, як можна включити учнів у процес дослідження мовних явищ. Вибір слова «поле» дозволяє виявити багатозначність слова через контексти, в яких воно вживається. Вивчаючи значення цього слова в художньому творі, науковій статті та народній пісні, учні мають можливість побачити, як стилістичні особливості, тематика та жанр тексту впливають на значення слова.

Такий підхід допомагає розвинути у школярів здатність до стилістичного аналізу, оскільки вони починають розуміти, як слово може змінювати свій зміст залежно від обставин і жанрових особливостей тексту. Вони вчаться відрізняти літературні, наукові та побутові стилі, а також виявляти відмінності у вживанні слів у різних контекстах [2; 3].

Цей метод також розвиває в учнів вміння працювати з текстами різного характеру, робити їх порівняльний аналіз, що є необхідною навичкою для глибокого розуміння мови та культури. Крім того, пошукова робота дозволяє учням розвивати вміння працювати в групах, дискутувати, обговорювати знайдені результати, що сприяє розвитку комунікативних навичок.

Наступний етап - дослідницька діяльність. Одним із найефективніших способів розвитку учнів є залучення їх до дослідницьких проєктів. Наприклад, під час вивчення фразеології можна організувати дослідницький проєкт на тему: «Фразеологізми у сучасних медіа». Учні діляться на групи й шукають приклади стійких виразів у новинних

текстах, публіцистиці, рекламі. Вони аналізують, як ці вислови впливають на сприйняття тексту, які емоції викликають та яку функцію виконують.

Інший приклад дослідницького завдання – скласти словник місцевих діалектизмів. Учні можуть опитати старших членів родини або знайти діалектизми в текстах української літератури, а потім обговорити, як ці слова збагачують мову та які особливості вони мають порівняно з літературними відповідниками.

На уроках української мови важливою частиною розвивального навчання є робота з текстами. Учитель може запропонувати учням порівняти тексти, що стосуються однієї теми, але написані в різних стилях. Наприклад:

1. Уривок із художнього твору.
2. Статтю з підручника.
3. Журнальну публікацію.

Учні аналізують, як у кожному випадку передається інформація, які мовні засоби використовуються, і самостійно роблять висновки про особливості кожного стилю.

Творчі завдання є важливою частиною розвивального навчання, оскільки вони дозволяють учням проявити креативність і глибше осмислити вивчений матеріал. Наприклад, після вивчення теми «Омоніми», учням можна запропонувати написати коротке гумористичне оповідання, використовуючи омоніми для гри слів. Це завдання допомагає не лише закріпити знання про омоніми, а й розвиває творче мислення. Замість того, щоб просто визначати омоніми, учні вчаться використовувати їх у контексті, створюючи смішні чи незвичайні ситуації.

Іншим прикладом є завдання написати вірш або прозовий текст, використовуючи стилістичні фігури, такі як антитеза, метафора чи епітет. Це завдання дає можливість учням не лише закріпити теоретичні знання, але й проявити індивідуальність у творчості. Наприклад, учням можна запропонувати написати вірш, у якому буде показано контраст між днем і ніччю або між сміхом і сльозами. Такі завдання допомагають учням краще розуміти, як стилістичні прийоми можуть змінювати зміст та емоційне забарвлення тексту.

Завдяки творчим завданням учні не тільки розвивають мовні навички, а й вчаться мислити гнучко, використовувати мову як інструмент для самовираження та створення оригінальних текстів [2; 5].

Колективне навчання є однією з основних частин розвивального навчання, оскільки воно сприяє розвитку комунікативних навичок, співпраці, а також формуванню критичного мислення в учнів. У рамках такої форми навчання учні взаємодіють між собою, обговорюють різні питання, допомагають одне одному та спільно досягають навчальних результатів.

Наприклад, на уроці, присвяченому орфографії, учні можуть бути поділені на групи й отримати завдання створити «орфографічний плакат», на якому будуть зібрані правила написання певних слів або типових помилок. Для цього вони мають працювати разом: вивчити правила, обговорити приклади, підготувати схеми, які пояснюють правильне написання. Це завдання сприяє глибшому розумінню учнями орфографічних правил, адже вони не просто заучують матеріал, а вчаться пояснювати його іншим, створюючи власну інтерпретацію.

Після того як групи закінчать свою роботу, вони презентують плакати перед класом. Це дає можливість кожному учню представити свою думку, аргументувати вибір прикладів і схем. Інші учні мають змогу ставити запитання та вносити корективи, що сприяє розвитку критичного мислення та вміння конструктивно оцінювати роботу інших. Завдяки такій співпраці учні не лише вивчають матеріал, а й розвивають навички комунікації, активного слухання та аргументації.

Колективне навчання також дозволяє створювати атмосферу підтримки й взаємодопомоги. Учні, працюючи разом, часто знаходять нові підходи до вирішення завдань, обмінюються ідеями та допомагають один одному краще зрозуміти матеріал.

Такий підхід мотивує учнів до більш активної участі в навчальному процесі, роблячи його більш захопливим та ефективним.

На завершення уроку важливо організувати обговорення: які відкриття зробили учні, які завдання виявилися найцікавішими чи найскладнішими, що вони дізналися нового. Це допомагає учням оцінити власний прогрес і зрозуміти, як застосовувати знання в майбутньому [2; 5].

Висновки. У сучасній освіті виникає необхідність змін, які відповідають викликам часу, зокрема у підходах до навчання української мови. Традиційні методи часто не забезпечують достатньої мотивації учнів і не сприяють розвитку ключових компетентностей, таких як критичне мислення, креативність і комунікативні навички. Технологія розвивального навчання, що спрямована на формування самостійного мислення, творчості та пізнання, стає особливо актуальною. Однак її впровадження у шкільну практику стикається з низкою викликів, таких як недостатня підготовленість педагогів і обмежена кількість методичних матеріалів.

Ця технологія, що базується на взаємозв'язку навчання й розвитку, є важливим аспектом сучасного навчального процесу. Вона дозволяє формувати в учнях не лише знання, а й здатність до самостійного мислення та творчого вирішення завдань. Проблемно-пошуковий характер цієї методики вимагає активної участі учнів у навчальному процесі, що стимулює їх до аналізу, оцінки та самостійного формулювання висновків.

Однією з основних переваг технології розвивального навчання є зміна структури уроку. Традиційні методи, які зосереджуються на опитуванні та поясненні, обмежують пізнавальну активність учнів. Впровадження більше практичних завдань та самостійної роботи дозволяє розвивати в учнях гнучкість мислення та здатність до творчого застосування знань. Окрім того, важливими є мотивація до навчання, пізнавальні інтереси учнів, а також розвиток їхніх навичок через колективну взаємодію.

Таким чином, у процесі реалізації технології розвивального навчання на уроках української мови вчителі стають не лише носіями знань, а й фасилітаторами, які створюють умови для активного пізнання й самовираження учнів. Завдяки інтеграції різних методів (пошукового, проблемного, творчого) учні стають активними учасниками навчального процесу, здатними не тільки засвоювати інформацію, а й застосовувати її в нових контекстах. Технологія розвивального навчання сприяє формуванню в учнів критичного мислення, самостійності та впевненості у своїх силах, що є важливим для їх подальшого розвитку як особистостей у сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Волошина Г. Технологічні прийоми розвивального навчання. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2013. № 46. С. 86-90.

2. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.

3. Олійник І., Тищенко Л. Технологія розвивального навчання та нова українська школа: аналіз і паралелі. Нова педагогічна думка. 2022. № 1. С. 50-54.

4. Охріменко Л. Використання технології розвивального навчання на уроках української мови в початкових класах. Молодь і ринок. 2014. №9 (116). С. 123-128.

5. Пуха Н. С. Особливості розвивальних засобів на уроках української мови в початкових класах. 2020.

Бублівська Ірина,
вихователь закладу дошкільної освіти №1
Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області

Створення безпечного простору в закладах дошкільної освіти як головний пріоритет в умовах війни

Анотація. Умови війни ставлять перед суспільством безпрецедентні виклики, особливо коли йдеться про захист дітей. Заклади дошкільної освіти (ЗДО) є однією з найбільш вразливих структур у системі освіти, оскільки діти в дошкільному віці потребують особливого захисту та турботи. Під час військових дій забезпечення безпеки дошкільнят стає першочерговим завданням для всіх: від керівництва освітніх установ до державних органів влади і батьків.

Війна впливає на всі аспекти життя дітей, зокрема на їхній психологічний стан, розвиток, соціалізацію, а також безпеку. У цій статті буде розглянуто основні аспекти створення безпечного простору в ЗДО в умовах війни, включаючи фізичну, психологічну та інформаційну безпеку, а також роль вихователів, батьків і держави.

Ключові слова: освітній простір, безпека, заклад дошкільної освіти, освітній процес, учасники освітнього процесу, військовий стан, укриття.

Постановка проблеми.

Дошкільний вік є критичним періодом у розвитку дитини, коли закладаються основи її подальшого розвитку, пізнавальних здібностей та психоемоційної стабільності. Війна створює значні загрози для фізичного та психологічного благополуччя дітей. Під час військових дій діти можуть зазнавати впливу вибухів, евакуацій, звуків «Повітряна тривога», зміни звичного середовища та втрати близьких. Ці фактори можуть спричинити серйозні психологічні травми, вплинути на соціальну взаємодію та розвиток навичок.

Створення безпечного простору в ЗДО допомагає дітям почуватися захищеними, забезпечує стабільність та сприяє їхньому здоровому розвитку. Психологічні дослідження показують, що у безпечному середовищі діти розвивають почуття впевненості у собі, що є необхідним для їхньої емоційної стабільності .

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми демонструє важливість комплексного підходу до забезпечення безпеки дітей і персоналу. Першим є, звичайно фізична безпека дітей. Ключовим аспектом якої є належне облаштування укриттів у ЗДО та проведення регулярних тренувань з евакуації. У листі МОН від 20.06.2023 р. № 1/8820-23 "Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів" [1] наголошується на важливості адаптації інфраструктури закладів до воєнних реалій. У дослідженні зазначено, що тренування з евакуації та інформування дітей і персоналу про дії під час надзвичайних ситуацій сприяють зменшенню паніки та забезпечують швидку реакцію на загрозу.

Не менш важливою є психологічна підтримка дітей. Психологічна допомога дітям, які перебувають у кризових ситуаціях, є основним аспектом у забезпеченні безпечного простору. О.Вашак та О.Вільхова акцентують на оздоровчій роботі педагогічних фахівців у закладах дошкільної освіти. На думку авторів, оздоровчі технології сприятимуть формуванню в дітей уявлень про здоров'я, ціннісного ставлення до навколишнього світу, мотивації до здорового способу життя [2]. В.Городиська у своїй роботі наголошує на важливості арттерапії та інших психологічних методик для зниження стресу й тривожності в дітей [3].

Інститутом модернізації змісту освіти у 2023 році за ініціативи першої леді України Олени Зеленської у межах Національної програми з охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки розроблено курс підвищення кваліфікації «Перша

психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій».

Також особлива увага приділяється створенню умов безпеки для дітей з особливими освітніми потребами. За даними звіту «Інклюзивне освітнє середовище під час війни» [4] адаптація навчальних програм та укриттів під потреби дітей з інвалідністю є критично важливою. Наприклад, укриття повинні мати спеціальні зони для дітей з обмеженою рухливістю, а освітній процес має бути адаптований з урахуванням індивідуальних психологічних особливостей дитини.

Використання технологій для підвищення рівня безпеки також є важливим напрямом досліджень. У статті «Роль цифрових технологій в дошкільній освіті в умовах пандемії та воєнного часу» [5]. описано, як за допомогою мобільних додатків можна швидко інформувати педагогів і батьків про небезпеку та необхідні дії. Використання таких платформ допомагає ефективніше координувати заходи безпеки та покращити комунікацію в надзвичайних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень демонструє, що створення безпечного простору в ЗДО під час війни вимагає міждисциплінарного підходу. Важливою є координація фізичних заходів безпеки, забезпечення психологічної підтримки та співпраця між педагогами, батьками та дітьми. Дослідження також акцентують увагу на необхідності адаптації освітнього процесу та інфраструктури для дітей з особливими потребами.

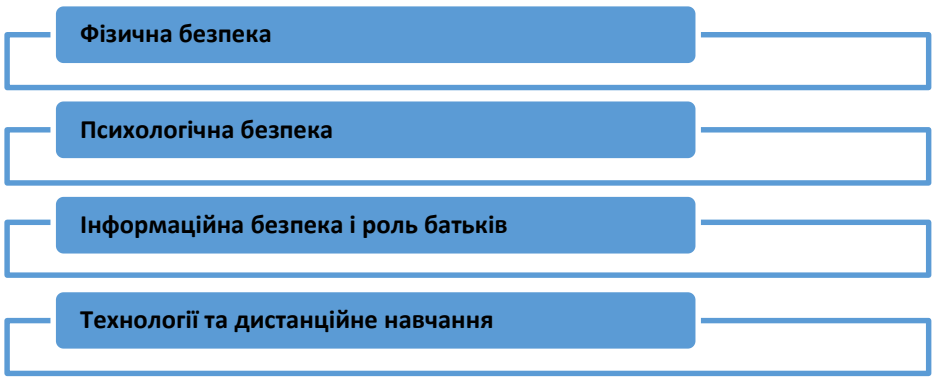
Виклад основного матеріалу.

Освіта є фундаментальним правом кожної людини і одним із ключових факторів, які визначають розвиток суспільства. Однак під час військових конфліктів освітні процеси часто опиняються під загрозою. Багато навчальних закладів змушені припиняти свою роботу, переходити на дистанційне навчання або організовувати освітній процес в надзвичайних умовах.

У такій ситуації безпека стає найголовнішим пріоритетом. Вона повинна включати як фізичні заходи для захисту дітей і педагогів від загроз, так і психологічні механізми підтримки. Як показують дослідження, військові дії серйозно впливають на психіку дітей, знижуючи їх здатність до навчання та адаптації до нового середовища. Саме створення безпечного освітнього середовища допомагає мінімізувати ці негативні наслідки.

Наприклад, у дослідженні, проведеному UNICEF [6], було підкреслено, що діти, які перебувають у зоні конфлікту, потребують особливих умов для навчання, які забезпечують їм не лише освітню функцію, але й відчуття безпеки та захищеності. Створення таких умов дозволяє мінімізувати стрес і сприяти нормальному розвитку дітей навіть в умовах війни .

Із власного досвіду роботи, я виділяю 4 складові безпечного простору в ЗДО:

Фізична безпека учасників освітнього процесу

Фізична безпека є першочерговим завданням у будь-якій освітній установі під час війни. У першу чергу, це стосується безпечних приміщень для проведення занять, наявності бомбосховищ, евакуаційних планів, а також навчання учасників процесу

діям у надзвичайних ситуаціях. Першочергові заходи щодо фізичної безпеки включають:

Облаштування бомбосховищ. У зв'язку з війною в Україні, усі заклади дошкільної освіти були змушені модернізувати свої інфраструктури для того, щоб відповідати вимогам безпеки. Зокрема, мають бути обладнані сховища, в яких діти і весь персонал можуть знаходитися під час повітряних тривог. Це приміщення повинно бути легко доступним, обладнаним всім необхідним для перебування дітей тривалий час, включаючи воду, медикаменти, продукти харчування та засоби першої допомоги.

Укриття – компонент освітнього середовища в нових соціальних умовах воєнного стану. Організація та обладнання укриття розробляється з позиції безпеки та комфорту перш за все дітей.

Основні вимоги до внутрішнього обладнання: наявність ігрових та розвивальних осередків, інформативність, змістовність, відповідність віковим особливостям, здатність стимулювати когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий розвиток дітей.

У найпростішому укритті нашого закладу є наступне дидактичне обладнання: технічні засоби навчання, дидактичні, настільно-друковані ігри, різні види театрів, шашки, шахи, набори для дитячої творчості, малювання та поробок з паперу, природного матеріалу тощо. Обов'язкова умова перебування дітей в укриттях – спланований змістовий контент роботи, під час якого діти мають відволікатись від хвилювань, страхів та тривожного стану, постійний психологічний супровід.

Евакуаційні плани. Кожен ЗДО повинен мати чіткий план дій у випадку загрози. Персонал закладу повинен регулярно проводити тренування з дітьми, щоб навчити їх правильним діям під час евакуації. Це допоможе мінімізувати паніку у разі надзвичайної ситуації.

Наприклад, у Міністерстві освіти України було введено спеціальні рекомендації щодо організації освітнього процесу в умовах військових дій [7] , які включають правила поведінки під час бомбардувань та інших надзвичайних ситуацій .

Забезпечення безпеки будівель. Будівлі ЗДО повинні бути зміцнені для захисту від можливих руйнувань внаслідок військових дій. Важливо перевіряти стійкість конструкцій та забезпечувати регулярне обслуговування об'єктів, щоб уникнти додаткових загроз для дітей.

Психологічна безпека і підтримка

Окрім фізичної безпеки, в умовах війни необхідно забезпечити також психологічний захист дітей і педагогів. Війна створює сильний стрес, який може призвести до травмування психіки дітей і підлітків. Тому в систем освіти повинна бути організована психологічна допомога і підтримка для всіх учасників процесу.

Основними елементами психологічної безпеки є:

Стабільність та підтримка. Діти потребують стабільності, особливо в умовах постійної загрози. Створення стабільного розпорядку дня та надання емоційної підтримки допомагає дітям почуватися захищеними. Вихователі мають забезпечити дітям відчуття безпеки. Наприклад, це ми здійснюємо через проведення для них звичних ритуалів (ранкові та вечірні спільні кола), ігор та занять.

Психологічна допомога. Психологи повинні працювати в ЗДО для надання допомоги дітям, які пережили травматичні події. Інколи необхідні індивідуальні або групові сеанси терапії, які спрямовані на подолання стресу і страху у дітей, адже діти, які отримують психологічну підтримку в кризових ситуаціях, мають вищий рівень психоемоційної стійкості та краще справляються з навчальним процесом .

Навчання вихователів. Вихователі повинні бути підготовлені до роботи з дітьми в умовах війни, що включає навчання методам підтримки та зняття стресу у дітей. Їм необхідно володіти базовими навичками психологічної допомоги та знаннями про те, як поводитися з дітьми, які можуть зазнавати стресових або травматичних ситуацій.

Педагоги нашого закладу відвідують різні тренінги, семінари, які і дають необхідні знання для них. А ми в свою чергу застосовуємо набуті знання з дітьми. Такі заходи сприяють зміцненню психічного здоров'я дітей, підвищують їхню здатність до адаптації та навчання.

Інформаційна безпека і роль батьків

Окрім фізичної та психологічної безпеки, важливо також забезпечити інформаційну безпеку дітей. Війна створює умови, за яких діти можуть отримувати травматичну інформацію через медіа або розмови дорослих. Це може негативно вплинути на їхній психічний стан і викликати додатковий стрес.

Завдання вихователів і батьків полягає в тому, щоб контролювати інформацію, яку діти отримують, і пояснювати її у відповідній формі. Дітям не слід надавати надмірної інформації про війну, але при цьому важливо відповідати на їхні питання чесно, але у спрощеній і зрозумілій формі.

Крім того, важливу роль у створенні безпечного простору для дітей відіграють батьки. Вони повинні співпрацювати з навчальними закладами, брати участь у заходах з безпеки та підтримувати психологічний стан своїх дітей. Це передбачає тісний зв’язок з педагогами, регулярні бесіди з дітьми та моніторинг їхнього психоемоційного стану.

Технології та дистанційне навчання

В умовах війни багато навчальних закладів були змушені перейти на дистанційне навчання, в тому числі, і деякі заклади дошкільної освіти У разі неможливості продовжувати роботу ЗДО у звичному режимі через бойові дії, важливо забезпечити альтернативні форми навчання і підтримки для дітей. Це може включати дистанційні заняття, онлайн-зустрічі з вихователями та інші форми навчання на відстані.

За даними ЮНІСЕФ, дистанційна освіта для дітей дошкільного віку може бути ефективною, якщо вона організована з урахуванням вікових особливостей дітей. Важливо використовувати інтерактивні інструменти, такі як відео-уроки, ігри та завдання, які діти можуть виконувати разом з батьками .

Висновки.

Забезпечення безпеки учасників освітнього процесу в умовах війни є складним, але надзвичайно важливим завданням. Це включає як фізичну, так і психологічну безпеку, а також організацію дистанційного навчання і підтримку педагогів та батьків. Створення безпечного середовища дозволить дітям продовжувати навчання і забезпечить їм психологічну стійкість, необхідну для розвитку навіть в умовах конфлікту.

Таким чином, реалізація цих заходів вимагає злагодженої роботи державних інституцій, освітніх закладів, батьків та громадських організацій для забезпечення майбутнього покоління дітей, яке зможе відбудувати країну після війни.

Список використаних джерел:

1. Лист МОН від 20.06.2023 р. № 1/8820-23 “Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів”

2. Вашак О., Вільхова О. Використання сучасних технологій у здоров’язбережувальній діяльності вихователів закладів дошкільної освіти. Педагогічні науки. 2022. № 80. С.10–14.

3. Городиська В.В. Упровадження арт-терапії як інноваційної технології у дошкільних закладах освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.2020. № 69. С.56–61.

4. Інститут модернізації змісту освіти, «Інклюзивне освітнє середовище під час війни», 2023.

5. Іваненко Н. В. Роль цифрових технологій в дошкільній освіті в умовах пандемії та воєнного часу // Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі : зб. наук.

праць / за заг. ред. О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. Вип. 6. С. 71-77. **http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/21271**

6. https://www.unicef.org/ukraine/media/43321/file/The%20summary%20report%20of%20the%20Survey%20of%20Ukrainian%20parents_ua.pdf.pdf

7. https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/08/28/rekomendatsiyi-shchodo-orhanizatsiyi-osvitnoho-protsesu-doshkilna-osvita-2024.pdf

Буйніч Світлана,
директор ЦРД «Дивосвіт» м. Славута

Створення безпечного освітнього середовища в центрі розвитку дитини «Дивосвіт»

Анотація. У даній статті представлений опис створення безпечного освітнього середовища в центрі розвитку дитини « Дивосвіт». Адже, сучасний освітній заклад виконує функції не тільки виховання, а насамперед створює простір для повноцінного розвитку вихованців, стає осередком успішних креативних щасливих людей. Для реалізації цього завдання в статті описана необхідна атмосфера фізичного, соціального та психологічного комфорту всіх учасників освітнього процесу .

Безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю вихованців, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Данна стаття аналізує особливості організації безпеки освітнього середовища в ЦРД.

Ключові слова: безпека, ЦРД, освітнє середовище, простір.

ВСТУП

Створення безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану є одним із першочергових завдань, виконання якого має реалізувати право на безпечні та нешкідливі умови виховання та забезпечення прав дітей на освіту.

Актуальність питання збереження здоров'я та захисту життя населення й здобувачів освіти підтверджена позицією держави та висвітлена в нормативно-правових документів України:

Закон України “Про дошкільну освіту.”

Конвенція про права дитини.

Закон України „Про охорону дитинства”.

Положення про дошкільний навчальний заклад.

наказ Міністерства освіти і науки України від 26.04.2022 № 384 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 30.11.2021 № 1288 («Про проведення навчання, підвищення кваліфікації та перевірки знань посадових осіб з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності на 2022 - 2023 роки»)» (file:///C:/Users/Admin/Downloads/6267d8531df93590826745.pdf)

Лист МОН № 1/8820-23 від 20.06.23 року «Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів»

наказ Міністерства освіти і науки України від 26.07.2022 № 1/8462-22 «Про оптимізацію виконання заходів з підготовки закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану» (file:///C:/Users/Admin/Downloads/62e0f2dfad662566428240.pdf)

лист Міністерства освіти і науки України від 14.01.2022 № 1/607-22 «Про запобігання виникнення пожеж на об'єктах закладів освіти» (https://mon.gov.ua/storage/app/media/civilniy-zahist/2022/18.01/List-1.607-22-14.01.2022.pdf)

Забезпечення прав, свобод та інтересів дітей є основними ідеями сучасної освіти. Осучаснений освітній заклад виконує функції не тільки навчання, а насамперед створює простір для повноцінного розвитку здобувачів освіти, стає осередком успішних креативних щасливих людей. Для реалізації цього завдання необхідна атмосфера фізичного,соціального та психологічного комфорту всіх учасників освітнього процесу .

Безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю вихованців, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Мета статті: проаналізувати особливості організації безпеки освітнього середовища в ЦРД.

Згідно з метою дослідження можна виділити наступні завдання:

Проаналізувати сутність та переваги ЦРД.

Виокремити особливості організаційної безпеки освітнього середовища в ЦРД.

Дослідити поняття безпеки освітнього середовища ЦРД.

Виділити освітнє середовище як педагогічний феномен.

Виклад основного матеріалу

Вплив безпеки освітнього середовища закладу на процеси та результати виховання представляє інтерес для дослідження протягом багатьох років. Проблемами організації безпечного освітнього середовища займались відомі психологи А. Маслоу, К. Роджерс, В. Ясвін Л. Виготський, Д. Ельконін, А. Маслоу, та ін. Серед сучасних педагогів та психологів проблему створення безпечного освітнього середовища та збереження психічного здоров`я дітей досліджують І. Марухина, І. Молодушкіна, Т. Мунтьян, І. Подтикан, Л. Терещенко, Т. Цюман Н. Бойчук, Д. Князькіна, Л.Костриця, та ін.

Освітнє середовище вважається такою системою впливів та факторів формування особистості дитини, можливостей для її розвитку, що криються в її оточенні. Під освітнім середовищем розуміють простір закладу освіти.

Йдеться про три аспекти цього поняття: екологічний (захищеність особистості від негативного впливу екологічних чинників, що визначають оптимальність взаємодії зі світом природи); інформаційний (застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті),психологічно-інформаційний (психотравматичні ситуації в освітньому процесі).

Як показує практичний досвід, що безпечне освітнє середовище формується за умов безпечного освітнього та робочого середовища; дітей і батьків; відсутності ознак насильства та наявності адекватних ресурсів для запобігання насильству; дотримання прав і норм щодо фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожної дитини, яка бере участь в освітньому процесі , комфортних міжособистісних стосунків, які сприяють емоційному благополуччю дітей ,

Слід виділити 4 ознаки безпечного освітнього середовища :

1) комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів і переживань, що домінують у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу;

2) задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини (допомога та підтримка, збереження та підвищення її самооцінки, пізнання та діяльність, розвиток здібностей і можливостей).

3) захищеність в освітньому середовищі (оцінка відсутності насильства в усіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору);

4) якість міжособистісних взаємин (довіра, доброзичливість, толерантність, агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність);

Створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти має ґрунтуватися на принципах: домінування життя людини як головної цінності; регіональної специфіки; комплексності оцінки небезпек (ризиків); максимальної ефективності .

Державна служба якості освіти України розробила рекомендації щодо організації безпечного освітнього середовища і в очному, і в дистанційному, і у змішаному форматі навчання . У збройних конфліктах питання збереження закладів освіти як безпечного простору є надзвичайно гострим. У період бойових дій та протягом тривалого часу після їх завершення заклади освіти працюватимуть в умовах нових вимог до безпечного освітнього середовища. Будівництво укриттів і створення безпечного освітнього середовища в закладах – одне з найважливіших завдань для адміністрацій закладів. На початку нового навчального року кожен заклад освіти приймає індивідуальні рішення щодо організації освітнього процесу – очного, дистанційного чи змішаного. Це рішення залежить, серед іншого, від безпекової ситуації, наявності, стану та місткості укриттів, а також від результатів перевірок закладів спеціальними комісіями. Вимоги та рекомендації щодо облаштування безпечного укриття в закладах освіти розробила Державна служба з надзвичайних ситуацій та Міністерство освіти і науки України .

Сутність та переваги закладів дошкільної освіти у формуванні безпечного середовища.

Важливим чинником, що впливає на формування у дітей навичок безпечної поведінки, є сприятливе розвивальне середовище в закладі дошкільної освіти.

Розвивальне середовище — сукупність умов (природних, культурних, соціальних), що є найприроднішими для дітей, у яких вони почуваються вільно, впевнено, і, головне, — безпечно.

Якими ж принципами організації розвивального середовища необхідно керуватися?

Для створення ефективного й безпечного розвивального середовище, слід керуватися такими специфічними принципами:

- позитивного емоційного навантаження (художньо-естетичне оформлення;

забезпечення взаємозв'язку з традиціями родин;

здоровий психологічний мікроклімат і доброзичливі взаємини в колективі педагогів і дітей).

- відповідності психологічним закономірностям розвитку дитини на певних вікових етапах;
- дитячої активності та самостійності;
- універсальності та динамічності;
- раціональної організації, комплектування та гнучкого поділу на осередки.

Заклад дошкільної освіти дбає про насичення середовища.

Щоб розвивальне середовище сприяло фізичному розвитку, збереженню та зміцненню здоров'я маленьких вихованців, збагачувало їхні знання про власний організм та правила безпеки життєдіяльності, педагоги ЦРД

« Дивосвіт» дбають про відповідне насичення середовища.

З цією метою кожен педагог у різних осередках групових приміщень організували достатньо матеріалів, які сприяють формуванню в дошкільнят навичок безпечної поведінки.

Зокрема, в осередку для сюжетно-рольових ігор розмістили атрибути для організації таких ігор: Пожежники", "Поліція", "Водії", "Лікарня", "Служба порятунку", макети та предметно - ігрові зони (лікарня з кабінетами медичних спеціалістів, макет-карта "Вулиці нашого міста").

Педагоги ЦРД також вправляють дітей у дотриманні техніки безпеки за допомогою будівельно-конструкторських ігор. Це, в свою чергу, потребує достатньої кількості в окремому осередку різноманітного обладнання: нетрадиційних і допоміжних матеріалів, модульних та великогабаритних систем, дерев'яних, металевих, пластмасових конструкторів, а також атрибутики, що використовується з метою охорони життя справжніх будівельників, ремонтників — каска, жилет яскравого кольору, запобіжні знаки.

Цікавими й захопливими для малят **є настільно - друковані ігри**: "Машини — помічники людини"; парні картинки "Предмети особистої гігієни"; "Друзі поспішають на допомогу", "Пригоди лікаря Айболитя"; яскраві пазли ігри, які допомагають малюкам закріплювати знання правил безпеки життєдіяльності.

Особливо корисні для ознайомлення з правилами безпечної поведінки в довкіллі **дидактичні ігри**: "Їстівне — неїстівне", "Три сигнали світлофора", "Безпечне — небезпечне", "Що зайве?".

В осередку **ігор – драматизації та театралізованої діяльності** розміщують такі матеріали (різні види театрів, елементи декорацій, театральна бутафорія, атрибути, костюми та їхні елементи) за змістом художніх творів, у яких головні персонажі потрапляють у небезпечні ситуації. Наприклад, ""Семеро козенят та Вовк", "Гуси-лебеді", "Пес патрон" тощо.

У фізкультурно-оздоровчому осередку, як правило, розміщено обладнання для розвитку основних рухів та фізичних якостей (м'ячі, дуги, лави, колоди, куби), рухливих та спортивних ігор (баскетбольне кільце, кільцекід, кеглі). Опановуючи різноманітні фізичні вправи, діти водночас ознайомлюються з технікою їх безпечного виконання.

У природознавчому осередку можуть бути постійні та сезонні об'єкти природи, предмети догляду за ними відповідно до віку дітей. Зрозуміло, що й рослини, і тварини в жодному разі не повинні завдавати шкоди здоров'ю вихованців. Рослини розміщені на спеціально облаштованих стелажах, полицях. для тварин пристосовані до їхніх потреб помешкання. Щодня спостерігаючи за об'єктами природи, діти усвідомлюють взаємозалежність усього живого, вправляються у безпечному поводженні в природному довкіллі.

У цьому осередку розміщені інформаційні та наочні матеріали про природні стихійні лиха (буревій, ураган, повінь, пожежу) та їхні руйнівні наслідки, отруйні рослини, небезпечних тварин. Збагатять його і міні-центри пошуково-дослідницької діяльності та екологічних досліджень з різними ємкостями, дитячим мікроскопом, допоміжними матеріалами, не шкідливими для здоров'я. Через ігрові маніпуляції з цим обладнанням діти можуть ознайомитися з властивостями води, повітря, ґрунту, їх впливом на рослини, тварин, людей.

Збагаченню уявлень про власний організм створюємо осередок самопізнання, в якому доцільно розмістити дзеркало, ростомір, ваги, предмети особистої гігієни, друковані матеріали, що допомагатимуть формувати культурно-гігієнічні навички.

Для забезпечення психологічного комфорту для кожної дитини, у груповій кімнаті добре передбачити місце для осередку відпочинку та усамітнення.

У ньому слід створити умови, які давали б дітям можливість відпочити, заспокоїтися, позбутися негативних емоцій та агресії, поділитися з педагогом своїми

переживаннями, разом розв'язати конфліктну ситуацію. Цей осередок необхідно облаштувати м'якими меблями, дитячими іграшками, а також - бажано: відокремити його ширмою.

Цікавою та вдалою знахідкою стане осередок з безпеки життєдіяльності. В ньому можуть бути штучні зразки засобів з надання першої медичної допомоги, індивідуального захисту, пожежогасіння; інформації, матеріали про правила поведінки у звичних та екстремальних ситуаціях; тематичні міні-стенди: "Як перемогти мікробів" "Миємо руки правильно", "Весела стоматологія", тощо. Такі матеріали сприятимуть вихованню самостійності, дисциплінованості, відповідальності, небайдужості до власного здоров'я.

ЯК ОРГАНІЗУВАТИ ОСВІТНЮ РОБОТУ З ДІТЬМИ

У формуванні в дітей навичок безпечної поведінки та свідомого ставлення до свого здоров'я відіграє раціональний добір форм і методів педагогічної роботи, що відповідають віковим особливостям вихованців. Дошкільники сприймають; навколишній світ і себе в ньому передусім на емоційному рівні, а вже потім засвоюють знання, вправляються у вміннях, збагачуючи власний досвід.

Рекомендується здійснювати освітню роботу з формування в дошкільнят навичок щодо безпеки життєдіяльності в три етапи.

І. Підготовчий етап. Полягає в отриманні та частковому узагальненні вражень про небезпеку, що може чатувати на дітей у довкіллі. Доречні такі форми й методи роботи, як екскурсія, цільова прогулянка, спостереження, читання художніх творів, розглядання ілюстрацій, перегляд відеофільмів , мультфільмів.

ІІ.Основний етап. Робота з формування певної системи уявлень та вироблення навичок безпечної поведінки. На цьому етапі доцільно застосовувати різні види ігор з елементами безпеки життєдіяльності, бесіди, складання описових та творчих розповідей дітьми, розучування комплексів загальнорозвивальних вправ, віршів, трудові доручення тощо.

ІІІ.**Практичний етап**. На цьому етапі діти мають застосовувати набуті знання та вміння на практиці. Доречним буде використання таких форм і методів роботи, як розв'язання проблемних ситуацій, творчих завдань, створення образів за допомогою різних засобів, пошуково-дослідницька діяльність, проведення свят, розваг, змагань, конкурсів.

З метою систематизації та узагальнення уявлень дітей у дитсадку також варто періодично проводити "День безпеки" або "Тиждень безпеки". Зміст заходів може включати всі названі вище форми й методи роботи з дітьми, залежно від матеріально - технічних умов закладу, природних та техногенних особливостей території, на якій він розташований; досвіду вихователів та підготовленості дітей.

НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ

Тісна взаємодія між батьками та педагогами - важливий чинник ефективності роботи. Батьки мають уважно ставитися до здоров'я своїх дітей; підтримувати їхнє прагнення до самостійності, заохочувати ініціативу; допомагати знаходити вихід з різних ситуацій; радіти їхнім найменшим успіхам. Для цього варто залучати батьків до різних заходів.

Форми роботи з батьками

♦ **Консультації:** Як створити безпечний простір вдома", "За якими критеріями обирати іграшки".

♦ **Практичні семінари-тренінги** 'Школа спілкування з незнайомцями", "Здоров'я у спадок", Що робити, якщо дитина ображає інших".

♦ **Батьківські клуби за інтересами:** "Здорові малята — радість для мами і тата", "Безпечне довкілля для наших дітей".

♦ **Спільні заходи:** проекти "Зміцнюємо здоров'я дітей", "Посади дерево — врятуй планету"; виставки "Безпека в повсякденні", "Неповторні миттєвості життя"; конкурси "Найвеселіший дорожній знак", "Найкорисніша та найсмачніша страва".

Отже, завдяки правильно організованій роботі діти здобувають необхідні їм знання та вміння з безпеки життєдіяльності, що стає першим кроком до усвідомлення цінності не лише власного життя, а й усього живого, що є на Землі.

Особливості організації освітнього середовища в ЦРД

Успішним прикладом є створення та функціонування безпечного освітнього середовища в ЦРД м. Славута. З початку навчального року освітній процес в центрі розвитку дитини проводяться в офлайн формі з дотриманням Інструкцій безпеки. Адміністрацією ЦРД «Дивосвіт» розроблено алгоритм дій під час виникнення надзвичайної ситуації, ознайомлено всіх посадових осіб з алгоритмами правильного поводження в екстремальних і надзвичайних ситуаціях, зокрема під час оголошення сигналу «Повітряна тривога». Наприклад, під час повітряної тривоги заняття в центрі розвитку дитини проводяться , вихователі та діти мають змогу перейти в безпечне місце. Усі діти ознайомлені з необхідним наповненням «тривожного наплічника»; для дошкільнят проводяться заняття з мінімальним стресом (з елементами гри); детально розглядаються правила безпеки. Педагогічні працівники проводять бесіди зі здобувачами освіти з правил поведінки під час оголошення сигналу повітряної тривоги. Функціонування безпечного освітнього середовища в ЦРД « Дивосвіт» забезпечується успішним упровадженням таких заходів:

1) створено пам’ятку: «Мінна безпека. Що потрібно знати та виконувати»;

2) з дошкільниками центру під час тематичних тижнів розглянуто матеріал щодо мінної безпеки:

−тематичний мультик «Безпечні канікули» (youtu.be/A4PrtPUf22o); −тематичний мультик «Лісовий скарб» (youtu.be/V5JZWI8TrEY);

−загадки для дорослих і дітей, щоб усі знали правила мінної безпеки https://www.facebook.com/UNICEFUkraine/posts/5183547368376419, https://www.facebook.com/UNICEFUkraine/posts/5177563545641468;4 −відеоролик «Важливо як ніколи» https://www.facebook.com/UNICEFUkraine/posts/5242873259110496;

−поради «Навчаємо дітей розпізнавати вибухонебезпечні предмети!» https://www.facebook.com/UNICEFUkraine/posts/5248998128498009, https://www.facebook.com/UNICEFUkraine/posts/5237064643024691;

−матеріал «Чим небезпечні протипіхотні міни?» https://www.facebook.com/UNICEFUkraine/posts/52236622776982614;

−матеріал «Як себе поводити поруч із вибухонебезпечними предметами?» https://www.facebook.com/UNICEFUkraine/posts/5207953719269117;

−матеріал «Вибухонебезпечні предмети» https://www.facebook.com/UNICEFUkraine/posts/5199402923457530;

3) забезпечено проходження педагогічними працівниками навчань із метою створення безпечного освітнього середовища: «Домедична допомога», інформаційна безпека «Цифрові інструменти для GOOGLE освіти», «Основи мінної безпеки, дії під час надзвичайних ситуацій», «Перша допомога при травмах»; «Створюємо безпечне середовище»;

4) на постійній основі педагогічні працівники та діти нашого закладу освіти проходять психологічні тренінги, проводяться для них заняття з психологом, лекції та практичні роботи;

5) налагоджено взаємозв’язок із батьками: на батьківських зборах і під час індивідуальних консультацій батьки отримують необхідну інформацію щодо заходів безпеки й обговорюють їх зі своїми дітьми;

6) розроблено Кодекс безпечного освітнього середовища, який регулює діяльність ЦРД « Дивосвіт» щодо запобігання порушенням прав особистості на безпеку й визначає способи підтримання та втручання в ситуації, загрозливі життю, здоров'ю особистості, включає чіткі правила спілкування та поведінки під час освітнього процесу;

7) у ЦРД з метою збереження життя та здоров'я працівників та дітей періодично проводяться інструктажі з безпеки життєдіяльності з охорони праці, з пожежної безпеки, цивільного захисту; розроблено інструкції: з безпеки життєдіяльності, охорони праці, пожежної безпеки, цивільного захисту;

8) у ЦРД створено систему роботи щодо пропаганди здорового способу життя та культури здоров'я, відповідні умови для формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя шляхом упровадження в освітній процес різноманітних підходів, методів, форм роботи здоров'язберігаючого напряму: конкурс дитячих малюнків «Охорона праці очима дітей»; показ відеозаписів для здобувачів освіти, які присвячені основам правил власної безпеки: «Правила безпеки – правила життя», «З чого починається безпека», «Безпека в дома»; хвилинки дискусій «Будь обережним на вулиці і вдома»; бесіди з дітьми на тему здоров'я; виставки малюнків «Я обираю здоровий спосіб життя», «Вогонь – друг, вогонь – ворог», «Обережно! Небезпека!»;

9) адміністрацією ЦРД проводяться необхідні заходи щодо облаштування найпростішого укриття як тимчасового захисту в разі надзвичайних ситуацій; 10) у ЦРД впроваджено антибулінгову політику: психолог проводить анкетування дітей та працівників; розроблено план заходів, спрямованих запобіганню та протидії булінгу (цькуванню) на 2024/2025 навчальний рік і порядок реагування на доведені випадки булінгу (цькування) й відповідальність осіб, причетних до булінгу (цькування); створено комісію з розгляду випадків булінгу.

11) В умовах воєнного стану важливим напрямом роботи ЦРД є продовження здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами, максимальне збереження кадрового потенціалу педагогічних працівників, які забезпечують їхнє навчання, створення безпечного освітнього середовища та надання якісних психолого-педагогічних послуг.

13) У ЦРД здійснення соціального захисту дітей проводять шляхом організації психолого-педагогічної та правової освіти батьків; створення сприятливих умов для соціального розвитку дитини, надання комплексної соціально-педагогічної допомоги в процесі соціалізації дитини.

ВИСНОВКИ

Аналіз науково-прикладних джерел, проведене емпіричне дослідження та власний досвід дозволили зробити наступні висновки:

1. Освітнє середовище має бути не лише безпечним, а й інформативним, цікавим, змістовним, стимулювати когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий розвиток дітей.

2.Створення безпечних і комфортних умов перебування дітей в закладах дошкільної освіти є ключовим завданням роботи колективів дитячих садочків.

3.Сучасний універсальний дизайн має бути орієнтованим на особистісний розвиток дитини задля реалізації її індивідуальної освітньої траєкторії та включати: зонування групового простору на гамірні та тихі зони, облаштування в ньому осередків за інтересами.

4.У вікових групах має бути достатньо простору для організації різних видів діяльності та вільної гри;

візуальне оформлення простору, пов'язане зі світлинами дітей, їхніми мистецькими роботами, матеріалами, що відповідають тематиці дня/тижня, індивідуальним інтересам тощо.

5.Практичну значущість мають розробки педагогів щодо облаштування «Стіни, що говорять», локації «Диво-рученята», де представлені роботи дітей за темами: «Коло друзів», «Родина» тощо.

Список використаних джерел:

1. Безпечне освітнє середовище закладу освіти. Портал освітян України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://oplatforma.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtn-seredovishchezakladu-osvti

2. Цюман Т.П., Бойчук Н.І. Кодекс безпечного освітнього середовища. Метод. посіб. К., 2018. 56 с.

3. Піроженко Т.О. Психологічний супровід інноваційно-освітніх технологій в дитячому садку. Навч.-метод посібник. Тернопіль: Навчальна книга, Богдан, 2007. 48с.

4. Бєлєнька Г. В., Богініч О.Л., Машовець М.А. Здоров'я дитини – від родини : кол. монографія К. : СПБ Богданова А. М., 2006. 220 с.

5. Бєляєва С.Я. Дитячі негаразди: лікуємо любов'ю. К.: Ред. загальнопедагогічних газет, 2013. 112 с.

6. Вахняк Н. В. Нові виміри сучасного світу, підготовка майбутніх педагогів до валеологічної освіти дошкільників. XI Міжнародна науково-практична конференція. 2016. С.50-53

7. Гресь А. 100 батьківських «чому». Відповідає психолог. Х.: Основа, 2008. 208с.

8. Дуткевич Т.В. Дитяча корекційно-розвивальна психологія. Посібник. К.: Центр учбової літератури, 2017. 304с.

9. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 392с.

10. Івашньова С.В. Як підготувати та провести ефективний тренінг: практичний порадник. Х.: Ранок, 2019. 80с. 44

11. Колісніченко М. Сутність здоров'я та його роль у становленні особистості дитини дошкільного віку. Київ. URL: https://ird.npu.edu.ua/files/kolesnichenko.pdf 10. Крамченкова В.О. Психодіагностика розвитку дошкільників: старший вік. Х.: Ранок, 2013. 192с.

12. Марінушкіна О.Є., Замазій Г.В. Корекційні програми на допомогу практичному психологу ДНЗ. Х.: Основа, 2008. 204с.

13. Марухина І. Психологічна безпека освітнього середовища як умова збереження психологічного здоров'я здобувачів освіти. Редакційна колегія, 2020. С.171-176.

14. Маценко Ж.М. Адаптація дитини до ДНЗ. К.: Шкільний світ, 2016. 136с. 15. Мунтьян Т.О. Локальні документи щодо безпечних умов навчання та праці. К.: Шкільний світ, 2010. 128с. 22. Молодушкіна І.В. Навігатор психологічного здоров'я дошкільників. Х.: Основа, 2018. 112с.

16. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу. К.: Центр учбової літератури, 2013. 296с. 45

17. Пасічник О.І., Воронішина Ю.М. Соціалізація дитини з особливими освітніми потребами. К.: Шкільний світ, 2017. 144с

18. Психолого-педагогічний супровід освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі: Дайджест 6 / Упоряд. О.М. Байєр. Запоріжжя: «ЛІПС» ЛТД, 2008. 236с.

Булиніна Анастасія,
соціальний педагог комунального закладу загальної
середньої освіти «Ліцей №7 Хмельницької міської ради»

Сучасні підходи до подолання шкільної тривожності у молодших учнів: психолого-педагогічні аспекти

Анотація. У статті розглядаються психолого-педагогічні умови, шляхи та засоби подолання шкільної тривожності у молодших школярів в умовах сьогодення. Зокрема, досліджуються основні чинники, що спричиняють тривожність у дітей молодшого шкільного віку, та аналізуються підходи до її зменшення на основі сучасних освітніх і психологічних практик. Окрема увага приділяється ефективним методам і технологіям підтримки дітей, що включають емоційну грамотність, формування сприятливого навчального середовища та співпрацю з батьками. Запропоновані рекомендації спрямовані на створення позитивного клімату в освітньому процесі, що сприяє покращенню психічного здоров'я та емоційного благополуччя учнів.

Ключові слова: тривога, ознаки тривоги, тривожність, ситуативна тривожність, особистісна тривожність, підходи до подолання шкільної тривожності.

Постановка проблеми. Проблема шкільної тривожності у молодших школярів набуває особливої актуальності в умовах війни, коли діти відчувають підвищений рівень стресу через нестабільність, загрози безпеці та емоційні потрясіння. Ці фактори не лише посилюють загальний рівень тривожності, але й впливають на навчальну діяльність, соціальну адаптацію та психічне здоров'я школярів. Під час війни діти часто стикаються з такими викликами, як втрата рідних, переміщення, перебування в умовах укриття та перерви в навчанні, що додатково підвищує їхню тривожність. В таких обставинах педагогам та психологам потрібно шукати нові підходи та методи, які допоможуть створити підтримуюче освітнє середовище, здатне знизити рівень тривожності та допомогти дітям впоратися зі стресовими ситуаціями.

Таким чином, наявність визначених проблем створює передумови для поглибленого дослідження тривожності в молодших школярів.

Мета статті: дослідити та узагальнити психолого-педагогічні умови, шляхи і засоби подолання шкільної тривожності у дітей молодшого шкільного віку в сучасних умовах. Зокрема, стаття спрямована на виявлення ефективних підходів та методів підтримки дітей у навчальному процесі, які сприятимуть зниженню тривожності, забезпеченню емоційного благополуччя та створенню безпечного і підтримуючого освітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різноманітні аспекти тривожності були предметом дослідження широкого загалу науковців: М. Базовиц, В. Білоус, Дж. Боулбі, Х. Дельгадо, І. Імедадзе, Р. Кеттелл, О. Мауер. Також проблема дослідження тривожності аналізується в працях Ю.Л. Ханіна (вплив тривожності на результати спільної діяльності); Я.В. Бороздіної (рівень тривожності в осіб з різним рівнем самооцінки); Г.Полякової (дослідження шкільної тривожності); А.М. Прихожан (проблема діагностики причин тривожності, корекція тривожності). Вивченням сутності явищ тривожності та страху займалися – З. Фрейд, В. Астапов, Л. Лєпіхова, над розробкою форм і методів роботи з тривожними дітьми працювали - В. Шапалов, М. Амонашвілі, Є. Ільїн та інші [5, с. 222].

Виклад основного матеріалу. Є різні погляди на поняття тривожність. Зокрема у психології найбільш поширеною є думка про те, що тривожність – це стан емоційного дискомфорту, пов'язаний з очікуванням неприємностей, з передчуттям загрозливої ситуації, стале особистісне утворення [4, с. 197].

В літературі є два види тривожності: ситуативна та особистісна.

Ситуативна тривожність – це тривожність, яка утворилася певною ситуацією та яка спричиняє тривогу. Особистісна тривожність – це тривожність, коли дитина перебуває в постійній тривозі та в переживаннях у різноманітних подіях, також вона спонукає у дітей утворення заниженої самооцінки, безнадійності та похмурості.

Цікава позиція З. Фрейда щодо проблеми основних форм тривожності.

Він виділяв три основні форми тривожності:

1. реальну – на небезпеку у зовнішньому світі;

2. невротичну – на небезпеку, яку не можна виявити, вона є невідомою;

3. моральну – тривожність совісті [3, с. 59].

Слід відрізняти тривогу від тривожності. Якщо тривога - це епізодичний прояв хвилювання, неспокою дитини, то тривожність є стійким станом і проявляється в основному завжди. Найбільш виражені емоційні реакції, переживання виникають у критичні моменти розбалансованості в динамічному процесі взаємодії дитини і середовища, у так звані «критичні періоди». Саме такий період виникає при переході дитини з дошкільного в молодший шкільний вік. Дітям цього віку властиві психологічні особливості, які сприяють виникненню тривожності: підвищена емоційна чутливість до зовнішніх впливів; недостатньо розвинена довільність пізнавальної і, особливо, емоційно-вольової сфер; безпосередність сприйняття зовнішнього світу і обмеженість форм адаптивних реакцій на впливи; високий рівень наслідування та емоційного зараження; залежність від оцінок дорослих; низька здатність протистояти чужій думці тощо. Тому саме в цьому віці тривожність може закріпитися як властивість особистості [1, с. 18].

Є дві великі групи ознак тривоги: перша – внутрішні, соматичні, що виникають під впливом хвилювання (прискорене серцебиття, головний біль, холод у кінцівках, холодні і вологі долоні, почуття незручності та інше), друга – зовнішні поведінкові реакції у відповідь на тривожну ситуацію (звідси згризені нігті, подряпані руки, падіння). Також науковці виділяють два основних види тривожності. Перший з них - це так звана ситуативна тривожність, тобто породжена деякою конкретною ситуацією, яка об'єктивно викликає неспокій. Цей стан не тільки є нормальним, але і відіграє свою позитивну роль. Другий вид - це особистісна тривожність. Вона може розглядатися як особистісна риса, яка проявляється в постійній схильності до тривоги в різноманітних ситуаціях, в тому числі і таких, які до цього не провокують [3, с. 60].

Причиною виникнення тривоги завжди є внутрішній конфлікт, який може бути викликаний: відсутністю у дитини відчуття фізичної безпеки, ворожість зі сторони дорослих, суперечливими вимогами до неї, що виходить із різних джерел, неадекватні вимоги, що не відповідають можливостям і прагненням дитини, адже вона, як дзеркало відображає, батьківські тривоги авторитарний стиль спілкування дорослого з дитиною, не сприйняття дитини. Усе це, загалом, і є причинами виникнення тривожності. Тоді в дитини виникає почуття втрати опори, невпевненості в навколишньому світі, не бажання спілкуватися [2, с. 112].

Для подолання шкільної тривожності молодших школярів потрібно розробити й експериментально впровадити систему роботи.

Сучасні підходи до подолання шкільної тривожності у молодших учнів в умовах війни включають кілька ключових напрямів:

1.Емоційна підтримка та розвиток емоційного інтелекту: вчителі та психологи допомагають дітям навчитися розпізнавати та висловлювати свої емоції. Це може включати заняття з емоційної грамотності, групові дискусії про почуття та використання методів арт-терапії для вираження емоцій.

2.Навчання методам саморегуляції: включення в навчальний процес технік глибокого дихання, медитацій, прогресивного м'язового розслаблення та вправ на зниження стресу. Це допомагає дітям контролювати тривожність і покращує їх здатність концентруватися.

3.Створення безпечного та підтримуючого середовища: забезпечення спокійної атмосфери у класі через зрозумілі правила, чіткий розпорядок дня та підтримку з боку педагогів, щоб діти відчували стабільність і захист.

4.Індивідуалізація підходів: розробка індивідуальних програм підтримки для дітей, які мають високий рівень тривожності. Важливо включати батьків у цей процес для забезпечення узгодженості заходів вдома та у школі.

5.Колективні та творчі заходи: Участь у групових проектах, творчих заняттях, спортивних активностях та інших формах співпраці сприяє зменшенню тривожності та підвищенню соціальної адаптації.

6.Психологічна допомога та консультації: Регулярна робота шкільних психологів, індивідуальні консультації та групові терапії, що дозволяють дітям відкрито обговорювати свої страхи та отримувати підтримку.

7.Інформаційна підтримка для педагогів: Підготовка вчителів до роботи з дітьми у стані стресу через тренінги, вебінари та методичні рекомендації, щоб вони могли краще розуміти та допомагати учням [4, с. 176].

Результати дослідження. Для того, щоб визначити рівень тривожності у дітей молодшого шкільного віку нами було проведене дослідження в ліцеї №7 серед учнів 4-х класів. Ми використали тест шкільної тривожності Філіпса. Мета тесту: вивчити рівень і характер тривожності, пов'язаної зі школою, у дітей молодшого шкільного віку. Тест складається з 58 запитань, які можуть зачитуватися або пропонуватися письмово. Усі респонденти належали до вікової групи 9-10 років. Було опитано 125 учнів.

Рис.1. Результати дослідження за тестом шкільної тривожності Філіпса

Згідно з результатами дослідження, проведеного серед учнів, рівень тривожності розподілився наступним чином: високий рівень тривожності: 30% (близько 38 учнів), середній рівень тривожності: 50% (близько 63 учнів), низький рівень тривожності: 20% (близько 24 учнів).

Діти з низьким рівнем знаходяться в сприятливому емоційному кліматі, пов’язаному із включенням в життя школи. Середній рівень тривожності свідчить про те, що такі діти відчувають незначну напругу, страх в школі під час виконання завдань, оцінювання, а також і вдома у стосунках з батьками, рідними. Але вони все-таки можуть самостійно регулювати власні емоційні прояви. Високий рівень тривожності - діти відчувають постійну напругу, страх, пов'язаний з різними формами їх включення

в життя школи, їм притаманний несприятливий психічний фон, що не дає змоги розвинути власну потребу в успіху, досягненні високого результату.

Такий розподіл свідчить про те, що більшість дітей мають середній рівень тривожності, що потребує додаткової уваги педагогів та психологів для забезпечення підтримки та запобігання розвитку серйозніших емоційних проблем.

Висновки. Отже, молодший шкільний вік визначається важливими змінами в житті дитини: новими досягненнями, початком навчання, новими умовами для особистісного розвитку. А війна має суттєвий вплив на емоційний стан, підвищуючи рівень тривожності та стресу, що негативно позначається на навчальному процесі та соціальній адаптації. Найефективнішими є комплексні психолого-педагогічні заходи, включаючи емоційну підтримку, навчання методам саморегуляції, творчі та колективні заходи, а також створення безпечного середовища в школі. Важлива роль відводиться вчителям та шкільним психологам, які повинні співпрацювати з батьками та розробляти індивідуальні програми підтримки. В умовах сучасних викликів необхідно адаптувати навчальні програми та забезпечити педагогів ресурсами для роботи з дітьми, які переживають стрес. Запропоновані підходи можуть включати інтеграцію спеціальних занять у навчальну програму для зниження рівня тривожності. У підсумку, комплексна підтримка дітей та зусилля освітніх установ є ключовими для забезпечення емоційного благополуччя учнів в умовах воєнних випробувань.

Список використаних джерел:

1. Бабаян Ю., Коновалюк О. Взаємозв'язок тривожності та навчальної успішності молодших школярів. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. 2014. № 2 (12). С.18-21.

2. Омельченко Я.М. Психологічна допомога дітям із тривожними станами. Київ : Шкільний світ, 2011. С.112.

3. Ставицька С.О. Підготовка практичного психолога до роботи з профілактики і подолання особистісної тривоги молодших школярів.//Збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції "Соціальна робота у сфері освіти: проблеми, професійної підготовки та діяльності". – Кам'янець-Подільський, 1997. - С.58-67.

4. Томчук С., Томчук М. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі : монографія. В : КВНЗ «ВАНО», 2018. С. 200.

5. Ставицька С.О. Психолого-педагогічні умови подолання особистісної тривожності у дітей молодшого шкільного віку. Психологія на перетині тисячоліть: Збірник наукових праць учасників П'ятих Костюківських читань: В 3-х т. — К.: Гнозис. — 1998. — Т.3. -С.220-227.

Бунда Юлія,
інструктор з фізичної культури,
вихователь ЗДО№ 4 «Сонечко» м. Славута

Розвивальне навчання здобувачів освіти як інструмент індивідуалізації навчання в умовах реалізації змішаної форми навчання та домінуючий формат роботи з обдарованими дітьми

Анотація. У статті розглядається розвивальне навчання як ефективний інструмент індивідуалізації навчального процесу в закладах дошкільної освіти (ЗДО) в умовах реалізації змішаної форми навчання. Змішане навчання, що поєднує традиційне очне навчання та цифрові ресурси, дозволяє створювати гнучке освітнє середовище, адаптоване до потреб та можливостей кожної дитини. Особлива увага

приділяється роботі з обдарованими дітьми, для яких розвивальне навчання надає можливості для реалізації їхнього творчого та інтелектуального потенціалу через індивідуальні навчальні траєкторії, творчі проєкти та поглиблені завдання.

Ключові слова:

розвивальне навчання, індивідуалізація навчання, змішана форма навчання, заклад дошкільної освіти, обдаровані діти, індивідуальні навчальні траєкторії, творчі проєкти, цифрові ресурси.

У сучасних умовах реформування освіти особливо актуальною є проблема індивідуалізації навчання для забезпечення максимально ефективного розвитку кожної дитини відповідно до її потенціалу, інтересів і можливостей. Зокрема, це стосується закладів дошкільної освіти (ЗДО), де формується основа майбутніх навчальних досягнень. Традиційні методи навчання часто не відповідають потребам сучасного суспільства, яке швидко змінюється під впливом технологій. Впровадження змішаної форми навчання, що поєднує очне і дистанційне навчання з використанням цифрових інструментів, дає можливість індивідуалізувати освітній процес.

Окремою проблемою є робота з обдарованими дітьми, для яких звичайні підходи до навчання можуть бути недостатніми. Обдаровані діти потребують особливого підходу, що передбачає розвиток їхніх здібностей та інтересів через спеціальні методи і стратегії. Зважаючи на це, постає питання: як розвивальне навчання може стати ефективним інструментом індивідуалізації навчання в ЗДО, особливо в умовах змішаного навчання, і якими методами можна досягти найкращих результатів у роботі з обдарованими дітьми?

Розвивальне навчання в закладах дошкільної освіти (ЗДО) є важливим інструментом для індивідуалізації навчального процесу, особливо в умовах реалізації змішаної форми навчання. У ЗДО основною метою розвивального навчання є формування базових пізнавальних і соціальних навичок, які стануть основою для подальшого навчання. Для обдарованих дітей цей підхід допомагає розвивати їх потенціал через індивідуалізовані підходи, адаптовані до їхніх здібностей та інтересів.

Розвивальне навчання в умовах змішаного навчання в ЗДО:

1. Індивідуалізація навчання:

У ЗДО важливо враховувати темп розвитку кожної дитини, її інтереси та здібності. Змішане навчання, що поєднує очне навчання та роботу з онлайн-ресурсами, дозволяє пропонувати індивідуальні завдання для кожної дитини. Діти можуть виконувати завдання в інтерактивних програмах або ж отримувати спеціальні вправи для розвитку конкретних навичок.

2. Гнучке використання цифрових ресурсів:

Змішане навчання дозволяє залучати інтерактивні технології, як-от освітні програми, ігри, мультимедійні матеріали, що адаптовані до рівня кожної дитини. Це дає можливість створювати більш гнучке середовище для навчання, де діти можуть займатися в зручний для них час і за допомогою підтримки педагогів і батьків.

3. Підтримка самостійної діяльності:

Розвивальне навчання орієнтоване на те, щоб діти могли самостійно досліджувати світ, шукати відповіді на питання та експериментувати. У змішаному форматі можна створювати умови для самостійних проєктів або завдань, які діти можуть виконувати вдома за допомогою цифрових інструментів під керівництвом вихователів та батьків.

Робота з обдарованими дітьми в ЗДО:

Обдаровані діти потребують особливого підходу для реалізації свого потенціалу. У ЗДО змішане навчання може ефективно сприяти цьому через кілька аспектів:

1. Поглиблені завдання:

Для обдарованих дітей можна використовувати завдання підвищеної складності або додаткові теми для вивчення. Це може бути організовано як у вигляді спеціальних занять у ЗДО, так і через онлайн-матеріали, де дитина може працювати в індивідуальному темпі.

2. Творчі завдання та проєкти:

Обдаровані діти часто мають інтерес до творчої діяльності. У змішаній формі навчання можна створювати проєкти, що потребують глибокого аналізу, творчого підходу та самостійного вирішення проблем. Вихователі можуть запропонувати дітям використовувати цифрові інструменти для створення малюнків, відео або досліджень.

3. Індивідуальні навчальні траєкторії:

Важливою стратегією роботи з обдарованими дітьми є створення індивідуальних навчальних траєкторій, що враховують їхні інтереси, рівень знань та особливі здібності. У змішаному форматі такі траєкторії можуть бути реалізовані через онлайн-платформи, що надають гнучкість у виборі завдань та тем.

Таким чином, розвивальне навчання у ЗДО в умовах змішаної форми навчання є ефективним інструментом для індивідуалізації навчання, особливо для роботи з обдарованими дітьми. Це дозволяє забезпечити розвиток дітей на основі їх індивідуальних здібностей і потенціалу, використовуючи сучасні технології та гнучкі підходи.

Висновок:

Розвивальне навчання в умовах змішаної форми навчання є ефективним інструментом для індивідуалізації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Воно дозволяє враховувати індивідуальні особливості розвитку кожної дитини, її темп навчання та інтереси, створюючи сприятливі умови для максимального розкриття потенціалу. Використання цифрових технологій у поєднанні з традиційними методами дає можливість зробити навчання більш гнучким і цікавим для дітей.

Для обдарованих дітей розвивальне навчання є особливо важливим, оскільки воно надає можливості для реалізації їхніх творчих і інтелектуальних здібностей через індивідуальні навчальні траєкторії, творчі проєкти та поглиблені завдання. У поєднанні з гнучким використанням онлайн-ресурсів це дозволяє створити умови, що відповідають їхнім потребам і сприяють гармонійному розвитку.

Таким чином, розвивальне навчання в ЗДО, особливо в умовах змішаного навчання, є перспективним шляхом для забезпечення якісної освіти, спрямованої на розвиток кожної дитини, зокрема обдарованих учнів.

Список використаних джерел:

1. Виготський Л. С. Психологія розвитку дитини / Л. С. Виготський. — М.: Просвещение, 1984. — 528 с.

2. Давидов В. В. Теорія розвивального навчання / В. В. Давидов. — М.: Інститут загальної освіти РАО, 1996. — 274 с.

3. Ельконін Д. Б. Психологічні основи розвивального навчання / Д. Б. Ельконін. — М.: Знание, 1974. — 160 с.

4. Савченко О. Я. Теоретичні та методичні основи сучасного уроку / О. Я. Савченко. — К.: Генеза, 2011. — 240 с.

5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський. — К.: Радянська школа, 1974. — 456 с.

6. Касьянова Л. В. Індивідуальний підхід в педагогіці дошкільної освіти / Л. В. Касьянова. — М.: Академвидав, 2019. — 312 с.

7. Колесник І. М. Особливості навчання обдарованих дітей в ЗДО / І. М. Колесник // Освітній простір сучасного дошкілля. — 2021. — № 2. — С. 34-41.

8. Микитенко О. В. Змішане навчання: нові підходи в організації освітнього процесу / О. В. Микитенко // Дошкільна освіта. — 2022. — № 5. — С. 12-18.

9. Коваленко Т. П. Розвиток творчих здібностей обдарованих дітей у ЗДО / Т. П. Коваленко // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. — 2020. — Т. 197, № 5. — С. 75-81.

10. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives. New York: Longman, 2001.

Василишина Любов,
вихователь-методист, вихователь ЗДО№4 «Сонечко» м. Славута

Створення безпечного середовища для учасників освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в умовах війни

Анотація. Стаття присвячена проблемі створення безпечного середовища для учасників освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в умовах війни. Розглядаються ключові аспекти забезпечення фізичної та психологічної безпеки дітей, зокрема облаштування укриттів, розробка планів евакуації, а також важливість психологічної підтримки всіх учасників навчально-виховного процесу. Окрему увагу приділено питанням інформаційної безпеки та ролі медіаграмотності серед дорослих. Стаття також акцентує на важливості співпраці між державою, місцевими громадами та міжнародними організаціями у створенні безпечного освітнього середовища в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова: заклади дошкільної освіти, війна, психологічна підтримка, фізична безпека, укриття, освітній процес, діти, кризові ситуації, співпраця, інформаційна безпека.

Війна несе безпрецедентні виклики для всіх сфер життя, і особливо вразливою стає система освіти. Заклади дошкільної освіти відіграють ключову роль у розвитку дитини, і під час війни забезпечення безпечного середовища для найменших стає особливо важливим. Оскільки діти дошкільного віку ще не можуть самостійно оцінювати загрози та потребують постійного догляду й підтримки, створення безпечного середовища у закладах дошкільної освіти є головним пріоритетом. Це середовище має бути фізично захищеним, психологічно комфортним та інформаційно безпечним.

Фізична безпека в закладах дошкільної освіти

Забезпечення фізичної безпеки в закладах дошкільної освіти є першочерговим завданням в умовах воєнних дій. Основні аспекти фізичної безпеки включають:

1. Облаштування укриттів. Кожен заклад дошкільної освіти має бути обладнаний спеціальними укриттями, куди діти та персонал можуть швидко переміститься в разі повітряної тривоги або іншої небезпеки. Ці укриття повинні бути доступними, обладнаними всім необхідним для перебування дітей, з урахуванням їхніх вікових потреб: це місця для сидіння, доступ до питної води, аптечок і засобів зв'язку.

2. Розробка планів евакуації. Всі учасники навчально-виховного процесу мають бути обізнаними щодо планів евакуації та дій під час загроз. Потрібно регулярно проводити тренувальні евакуаційні заходи, аби вихователі могли швидко й безпечно вивести дітей з приміщень до укриттів. Важливо, щоб ці заходи проводились у ненав'язливій формі, аби не лякати дітей, але водночас навчати їх діяти в надзвичайних ситуаціях.

3. Підвищені вимоги до будівель. Важливим аспектом безпеки є відповідність будівель закладів дошкільної освіти вимогам щодо протиаварійної безпеки. В умовах

війни необхідно перевіряти стан будівель і забезпечувати їхню стійкість до можливих обстрілів або ударів.

Психологічна підтримка дітей та працівників

Психологічна безпека дітей дошкільного віку є не менш важливою, ніж фізична. Війна породжує тривожність та страх, які можуть негативно впливати на емоційний стан дітей. Тому забезпечення психологічного комфорту в закладі дошкільної освіти має бути пріоритетним завданням.

1. Підтримка дітей у стресових ситуаціях. Діти дошкільного віку вкрай вразливі до стресу, і ми вихователі повинні бути підготовлені до роботи з емоційним станом дітей. Важливо створити атмосферу підтримки та довіри, де діти почуватимуться у безпеці. З цією метою можна використовувати методики емоційної регуляції через ігри, казкотерапію та інші форми спілкування.

2. Підготовка персоналу до роботи з дітьми в умовах кризи. Вихователі та інші працівники мають проходити спеціальне навчання щодо роботи з дітьми в умовах війни. Це може включати тренінги з надання першої психологічної допомоги, методи зниження тривожності та стратегії поведінки під час стресових ситуацій.

3. Підтримка працівників. Самі вихователі також можуть зазнавати стресу через воєнні події, що впливає на їхню здатність якісно виконувати свої обов'язки. Важливо надавати психологічну підтримку персоналу, зокрема через можливість консультацій з психологами та тренінги з управління стресом.

Інформаційна безпека та робота з батьками

У період війни важливо контролювати, яку інформацію отримують діти та як вони сприймають навколишню ситуацію. Хоча дошкільники не мають прямого доступу до медіа, вони часто отримують інформацію через батьків та вихователів, тому важливо вести роботу з дорослими.

1. Інформування батьків. Заклади дошкільної освіти повинні співпрацювати з батьками щодо надання достовірної інформації про стан безпеки. Необхідно інформувати батьків про заходи безпеки у закладі, плани евакуації та інші важливі аспекти. Важливо також давати поради батькам, як говорити з дітьми про війну, щоб уникнути надмірного страху і паніки.

2. Ведення комунікації з дітьми. Вихователі повинні відповідально підходити до того, як вони пояснюють дітям події навколо. Основним завданням є не залякування, а пояснення безпеки в доступній і зрозумілій для дітей формі. Казкотерапія або рольові ігри можуть бути корисними інструментами для роз'яснення дітям основних правил поведінки у разі небезпеки.

Співпраця з державними органами та громадою

Створення безпечного середовища в закладі дошкільної освіти потребує тісної співпраці з державними органами, місцевими громадами та міжнародними партнерами.

1. Підтримка на рівні держави. Держава має забезпечити належне фінансування та інфраструктурну підтримку закладів дошкільної освіти. Це включає обладнання укриттів, забезпечення засобів безпеки та надання психологічної допомоги.

2. Залучення громади. Місцеві громади можуть відігравати важливу роль у створенні безпечних умов для дітей, наприклад, через підтримку волонтерських ініціатив або надання допомоги в облаштуванні укриттів.

3. Міжнародна допомога. Міжнародні організації можуть надавати значну підтримку через фінансування, забезпечення гуманітарної допомоги та програми для дітей, які опинилися в зоні конфлікту.

Висновок

Створення безпечного середовища для учасників освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в умовах війни є вкрай важливим і водночас складним завданням,

що вимагає координації зусиль на різних рівнях. Фізична безпека дітей — це лише один з аспектів, що включає облаштування надійних укриттів, регулярні навчання з евакуації та покращення інфраструктури закладів. Однак не менш важливою є психологічна безпека, яка передбачає створення атмосфери довіри, підтримки та стабільності для дітей, які можуть зазнавати сильного стресу через війну.

Захист психічного здоров'я дітей потребує спеціальних знань та підготовки вихователів, які повинні вміти правильно реагувати на емоційні виклики, з якими стикаються діти. Використання методик психологічної підтримки та розвитку емоційної стійкості має стати обов'язковою складовою освітнього процесу в умовах війни. Паралельно необхідно працювати над підтримкою вихователів, які також можуть переживати власні стресові ситуації, що впливає на їхню професійну діяльність.

Інформаційна безпека та правильне комунікування з дітьми є важливими для мінімізації їхньої тривожності та страхів. Викладачі та батьки повинні вміти правильно передавати дітям інформацію, аби не викликати у них почуття небезпеки чи безпорадності. Важливо також, щоб батьки і педагоги працювали разом, формуючи у дітей почуття захищеності.

Особливу роль відіграє співпраця між закладами дошкільної освіти та державними органами. Держава повинна забезпечити матеріальну, технічну та психологічну підтримку , а також сприяти розвитку освітньої інфраструктури з урахуванням воєнних реалій. Місцеві громади також можуть активно брати участь у створенні безпечного середовища, залучаючи ресурси та допомагаючи у створенні необхідних умов для навчання та виховання дітей.

Міжнародна допомога залишається важливим ресурсом для покращення якості освітнього процесу в умовах війни. Міжнародні організації можуть допомогти не лише фінансово, але й через надання освітніх матеріалів, програм підтримки та психологічної допомоги, спрямованих на реабілітацію дітей, які постраждали від війни.

Таким чином, створення безпечного середовища в закладах дошкільної освіти в умовах війни є пріоритетом для всіх рівнів суспільства — від державних органів до місцевих громад і міжнародних партнерів. Важливо не тільки реагувати на поточні загрози, але й продуктивно працювати над підвищенням рівня безпеки, як фізичної, так і психологічної, щоб забезпечити дітям можливість продовжувати свій розвиток у максимально комфортних і безпечних умовах.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про освіту". – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

2. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження порядку організації освітнього процесу в закладах освіти в умовах надзвичайних ситуацій". – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua

3. Буряк В. М. Психологічна підтримка дітей в умовах стресу і надзвичайних ситуацій // Науковий вісник. – 2020. – № 4. – С. 112-119.

4. Грицай Л. І. Забезпечення безпеки дітей у закладах дошкільної освіти в умовах воєнних дій // Педагогічні науки. – 2022. – № 3. – С. 56-63.

5. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/

6. Фонд ООН у галузі народонаселення (UNICEF). Підтримка освіти в умовах кризи. – Режим доступу: https://unicef.org

7. Савченко О. Я. Інноваційні підходи до створення безпечного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти // Інноваційні технології в освіті. – 2021. – № 2. – С. 78-85.

8. Міжнародна організація Save the Children. Рекомендації щодо захисту дітей в умовах війни. – Режим доступу: https://savethechildren.org

Васильцова Ірина,
вихователь ЗДО № 10 «Золота рибка» Красилівської ОТГ

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу як головний пріоритет в умовах війни

Анотація. У статті висвітлюються теоретичні проблеми важливості створення безпечного та здорового освітнього середовища в закладах дошкільної освіти України в умовах воєнного стану. Охарактеризовані значення продуманого безпечного простору, якій відповідає всім вимогам для забезпечення та збереження життя, здоров'я дошкільників.

Ключові слова: укриття, безпечне середовище, кімната, умови, безпека.

Вступ. Актуальність.

Війна увірвалася в наше життя і поставила під загрозу найдорожче - дитинство наших малят. Війна негативно впливає на організацію освітнього процесу, це зумовлює потребу в гнучкій трансформації діяльності освітньої сфери на період дії воєнного стану. Передусім постала необхідність убезпечення учасників освітнього процесу.

В умовах воєнного стану створення безпечного освітнього середовища є одним із першочергових завдань, виконання якого має реалізувати право на безпечні та нешкідливі умови виховання та забезпечення прав дітей на освіту.

Проблема безпеки закладів дошкільної освіти та забезпечення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти та організації безпечного освітнього середовища є особливо актуальною у зв'язку з військовою агресією росії проти України. Під час військових дій та ще тривалий час після їх закінчення заклади дошкільної освіти в Україні працюватимуть у нових для себе вимогах до безпечного освітнього середовища.

Організація освітнього процесу залежить від безпекової ситуації у кожному населеному пункті. Рішення про відновлення діяльності та режим роботи закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) ухвалюють місцеві органи влади та військові адміністрації, які призначають комісії з обстеження закладів освіти на предмет готовності до організації освітнього процесу та створення безпечних умов для всіх його учасників. Базовий компонент дошкільної освіти України ґрунтується на основних положеннях Міжнародної конвенції ООН про права дитини, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», інших нормативних актах стосовно дитинства. Одним із пріоритетних завдань є збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я вихованців. [1, с.38].

Заклад дошкільної освіти забезпечує право дитини на охорону здоров'я, здоровий спосіб життя через створення умов для безпечного, нешкідливого утримання дітей, раціонального харчування. Здоров'я, його охорона та зміцнення, безпека дітей повинні бути життєвою стратегією, пріоритетом у роботі дошкільних закладів.

У Законі України «Про дошкільну освіту» зазначено, що навчальний заклад «створює безпечні та нешкідливі умови для розвитку, виховання та навчання дітей, формує в дітей гігієнічні навички та основи здорового способу життя, норми безпечної поведінки».

Дитина повинна самостійно вирізняти основні небезпечні чинники довкілля. Знати правила безпечного перебування вдома, у дитячому садку, на вулиці, на воді, на льоду, на спортивному майданчику.

Освітнє середовище — це світ взаємопов'язаних предметів, явищ та людей, які постійно оточують дітей, обумовлюючи їхній розвиток. У закладі має бути розроблений дієвий, чіткий алгоритм про те, хто, де, як і коли має ховатися, як здійснювати евакуацію дітей, як діяти у разі обстрілів, під час оголошення повітряної тривоги тощо.

Усі в закладі - і працівники, і діти - мають знати цей алгоритм дій та чітко дотримуватися. Важливо інформувати про такі правила і батьків вихованців - це зменшить їхнє хвилювання, адже близькі мають чітко розуміти, де їхні діти та як дізнатися, що вони у безпеці.

Безпечне середовище для дітей в умовах війни передбачає простір, у якому максимально знижені ризики фізичної та емоційної небезпеки, зокрема від обстрілів, вибухів та інших воєнних дій. Воно має бути обладнане всім необхідним для підтримки життя та здоров'я дітей, а також сприяти їхньому психологічному комфорту й стабільності в умовах стресу та невизначеності.

Безпечне місце: - прогнозоване для дитини - вона має повну інформацію, що з нею буде відбуватися, хто там буде і яка роль присутніх; так само дитина розуміє, що чекають від неї, яких правил має дотримуватися; - максимально підготовлене для взаємодії - є меблі, що відповідають віку дитини, та додаткові предмети для заняття за інтересами (олівці, папір, іграшки тощо); - тут не відбувається жодного насильства над дитиною; - тут фізично безпечно для дитини. [3].

Створення безпечного освітнього середовища – один із головних пріоритетів закладів освіти. В умовах війни, враховуючи реалії сьогодення, йдеться про нові виміри безпеки, забезпечення відповідних умов для надання якісних освітніх послуг. Безперервність освіти в дошкіллі – в центрі уваги педагогів.

Безпечний освітній простір – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю вихованців, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу. [2].

Сьогодні особливо важливо дбати про власну безпеку та безпеку дітей.

Створення безпечних умов – це спільні зусилля засновника, керівника закладу освіти, педагогічних працівників, батьків, громадськості у забезпеченні безпечних і нешкідливих умов навчання та праці в закладі дошкільної освіти. Важливо опанувати основні правила безпечної поведінки в умовах війни та навчити цього дітей.

Важливо пам’ятати, що у зразковому закладі середовище формує. Воно впливає на поведінку дитини та її розвиток в усіх сферах — фізичній, когнітивній, соціально-емоційній тощо. До прикладу: великий простір заохочує до руху, а невеликі осередки з книгами та м’якими іграшками — до спокійних ігор, перегляду дитячих книжок з малюнками. Освітнє середовище сприяє успіху всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

Одним із безпечних просторів в нашому ЗДО є укриття. Ми організували та облаштували укриття з позиції безпеки та комфорту перш за все дітей дошкільного віку. Це підвальне приміщення, яке раніше не використовувались для перебування в них дітей, тому там велися ремонтні роботи та облаштовувалось перепланування відповідно до вимог ДСНС. Так в підвальному приміщенні стало світліше. Підняти настрій та відволікти дітей допомагають художнє оформлення та доречне декорування стін. Гарно продумали достатнє освітлення з різними варіантами включення.

Обов'язкова умова перебування дітей в укриттях — спланований змістовий контент роботи та різноманітні активності, які допоможуть зняти рівень напруги, заспокоїтися, пережити цей час з користю і не призупинити освітній процес.

Методи заспокоєння дітей в укритті: - улюблена іграшка; - вірші, загадки; - пісні, танці; - малювання, аплікація, конструювання; - виготовлення поробок; - гра на дитячих музичних інструментах; - тілесні ігри та вправи; - тощо.

Облаштувані в укриттях різні ігрові осередки: куточок творчості; осередок читання і письма; сенсорно-пізнавальний осередок; осередок настільно-друкованих ігор (пазли, мозаїка, шашки, шахи та ін.) та дидактичних ігор (з різних освітніх напрямів).

Дидактичне обладнання**,** яке використовується в укритті, включає технічні засоби навчання (ноутбуки для перегляду навчальних матеріалів), ігри, які розвивають логічне мислення , різні види театрів (пальчиковий, тіньовий театр), а також набори для творчої діяльності (малювання, поробки з паперу, природного матеріалу тощо). Це допомагає дітям займатися пізнавальною діяльністю та відволікатися від стресових обставин.

В наявності технічні засоби навчання (ноутбук,магнітофон, дошка тощо). В укритті є запаси води та їжі, спальні місця для дітей, столи та стільці для занять, засоби гігієни та захисту, аптечка тощо. За кожною віковою групою закріплене постійне місце в укритті.

Важливим є облаштування місць для відпочинку дітей, де вони відновлюють сили під час тривалого перебування в укритті. Для підтримки психологічного комфорту і розвитку дітей передбачені ігрові та розвивальні осередки. Вони є інформативними, змістовними, відповідають віковим особливостям дітей та сприяють їхньому когнітивному, емоційно-ціннісному й діяльнісно-поведінковому розвитку.

Таким чином таке обладнане укриття у ЗДО не лише забезпечує безпеку, але й сприяє всебічному розвитку дітей в умовах воєнного стану, допомагаючи їм зберігати звичний ритм життя навіть у складних умовах.

Про наступний простір, який ми хотіли розказати- це кімната безпеки. Кімната безпеки облаштована власними силами у закладі освіти, має різноманітні зони: зона психологічного розвантаження, медична допомога, мінна безпека, безпека дорожнього руху, пожежна безпека, безпека у побуті. У кожній зоні є дидактичні матеріали відповідно тематики для роботи з дітками. Зона мінної безпеки для вивчення правил поведінки у разі виявлення вибухонебезпечних та підозрілих предметів, зона пожежної безпеки, зона з отримання знань із надання домедичної допомоги при травмах різного характеру, обмороженнях, опіках та харчових отруєннях, де можна проводити заняття і тренінги.

В наявності – є іграшкові «Чарівні аптечки», «історії хвороб», «бланки рецептів», «рентгензнімки» та різнокольорові пластирі. А надихають казкові персонажі – Ведмедик і Зайчик! Дітям подобаються сюжетно-рольові ігри «В реєстратурі» та «На прийомі у сімейного лікаря».У групі також є комп'ютер де можна переглянути пізнавальні мультфільми , послухати історії про пса Патрона… Мотивує те, що викликає цікавість і спонукає дітей самостійно визначати небезпечні ситуації, правильно діяти та замислюватися над власними вчинками.

Головне правило для вихователів та батьків – не лякати дітей можливою небезпекою, а виховувати розумну обережність.

Перевага в освітньо-виховному процесі надається цікавим довірливим бесідам, розмовам, моделюванню та аналізу певних ситуацій, дидактичним та сюжетно-рольовим іграм.

Більше уваги приділяємо організації різних видів діяльності, спрямованих на набуття певних навичок поведінки, досвіду, самостійного пошуку виходів з непростих ситуацій, навчанню приймати виважені, продумані рішення. Адже все, чого навчають дітей, вони повинні вміти застосовувати в реальному житті, на практиці.

Щоб здійснювати плідну роботу з дітьми, систематично проводимо роботу з педагогічним колективом та батьками, перед якими стоять три найважливіші завдання:

1. Створити безпечні умови для життєдіяльності дитини;
2. Сформувати в дитини уміння передбачати наслідки своїх вчинків;
3. Виробити в дитини навички практичних дій під час виникнення

Освітню роботу в умовах навчання здійснюють всі педагоги. До цієї роботи долучаються інструктори з фізкультури, музичні керівники тощо [7, с.12].

Однією з передумов безпечного освітнього середовища є наявність чітких процедур реагування/поведінки, знання цих процедур усіма працівниками закладу та

постійне відпрацювання правил з дітьми. Ми інформуємо дітей та їхніх батьків про правила мінної безпеки, проводимо заходи із залученням ДСНС.

В умовах війни педагогічні працівники мають бути готовими, спроможними повноцінно надавати освітні, інформаційні, консультаційні послуги сім'ям, які виховують дітей раннього та дошкільного віку. Саме тому питання організації комунікації з учасниками освітнього процесу посідає ключове місце.

Здійснюється проходження педагогічними працівниками психологічних тренінгів щодо особистої стійкості та надання необхідної підтримки дітям під час надзвичайних ситуацій.

В умовах військових дій найбільшої актуальності набувають системи комунікації з дітьми, їхніми батьками, сім'ями, педагогами, що дає змогу встановити швидкий обмін інформацією, мобільність зворотного зв'язку.

Висновки. Одним із важливих пріоритетів у діяльності закладів освіти є забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, які на сьогодні страждають від російської воєнної агресії. А життя та здоров'я дітей – це найбільша цінність людства.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція). Київ, 2021. 38 с.
2. Закону України «Про дошкільну освіту» (нова редакція) від 02.04.2022р.
3. Лист МОН №1/3845 від 02.04.2022. «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні».
4. Лист МОН № 1/3371-22 від 06.03.2022. «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій».
5. Лист МОН № 1/3737-22 від 29.03. 2022 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні».
6. Методичні рекомендації про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році (додаток до листа МОН від 27.07.2022 № 1/8504-22). Журнал «Дошкільне виховання» № 7, 2022.
7. Попова Юлія. Як організували діяльність ЗДО у воєнний час. Журнал «Практика управління дошкільним закладом» №5, травень 2022, с.12.
8. https://imzo.gov.ua/2022/11/20/vidbuvsia-vseukrains-kyy-osvitniy-forum-novi-vymiry-bezpeky-vyklyky-ta-rishennia/
9. http://osvita.ua/school/87150/?fbclid=IwAR2nHsKOi9B5zcpbdcLcJQfCz9MlLzt4sRht5w4BnqWjQ__dj4VWG3VM6m0
10. https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/

Васюра Зоя,
вчитель початкових класів Кульчинківської гімназії

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу як головний пріоритет в умовах війни

Анотація. У тезах висвітлено завдання, які постають перед освітніми закладами щодо створення безпечного простору для учасників освітнього процесу та проблемами, які актуальні та потребують негайного висвітлення. Також додано можливі альтернативні пропозиції щодо їх вирішення.

Ключові слова: освітній процес, умови війни, безпечний простір, психологічний стан.

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу – одне з першочергових завдань закладу освіти, виконання якого має реалізувати право на

безпечні та нешкідливі умови навчання в умовах війни. Це завдання набуває особливого значення в наш час . Адже враховуючи реалії сьогодення, кожен має володіти інформацією щодо захисту життя і здоров'я та докладати максимум зусиль для створення безпечного середовища в умовах воєнного стану.

За інформацією Міністерства освіти і науки України, станом на 2 вересня 2024 року через російську агресію 3798 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів. 365 з них зруйновані повністю. Базовим чинником функціональності освітнього середовища сьогодні є його безпечність, яка передбачає фізичну, психічну, інформаційну та соціальну стабільність кожного учасника освітнього процесу. У ситуації загрози ракетних обстрілів усіх без винятку регіонів країни пріоритетного значення набуває наявність укриттів, обладнання приміщень запасними виходами та вогнегасниками. Але не менш важливе значення, в ситуації психічного травмування дорослих і дітей, пов'язаного з війною, має і психологічна безпека освітнього простору – атмосфера взаємоповаги, довіри та взаємодопомоги між учасниками освітнього процесу, яка є необхідною умовою збереження і зміцнення здоров'я їхнього подальшого розвитку і самореалізації [1].

Безпека – це багатогранне поняття. Це не лише відсутність фізичної загрози, але й створення атмосфери психологічного комфорту, де кожна дитина почуває себе почутою і зрозумілою, можливість виражати свої емоції, отримувати підтримку та розвиватися в безпечному оточенні. Для досягнення цього необхідно створити комплекс заходів, які охоплюватимуть як фізичну, так і психологічну безпеку.

Важливим аспектом є організація безпечного фізичного простору: обладнання укриттів, розробка безпечних маршрутів евакуації, забезпечення наявності необхідних засобів індивідуального захисту. Однак, не менш важливо створити психологічно безпечну атмосферу. Для цього необхідно проводити регулярні тренінги з безпеки, як для дітей, так і для педагогів, створення куточка безпеки в класі, де діти можуть заспокоїтися і поговорити про свої почуття, також є ефективним засобом.

Психологічна підтримка – ключова частина створення безпечного освітнього середовища. Регулярні бесіди з психологом, проведення тематичних занять, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту та подолання стресу, допоможуть дітям адаптуватися до нових умов. Важливо також залучати до цього процесу батьків, які можуть надавати додаткову підтримку своїм дітям вдома [2].

Створення позитивного емоційного клімату в класі – ще один важливий аспект. Спільні ігри, творчі проекти, святкування – все це допомагає дітям відволіктися від негативних емоцій і відчути себе частиною колективу. Відкрита комунікація між учителем і учнями також сприяє створенню атмосфери довіри і безпеки.Кожна дитина індивідуальна, тому важливо застосовувати персональний підхід до кожного учня. Це може бути як додаткова увага і підтримка з боку вчителя, так і залучення фахівців для надання більш спеціалізованої допомоги.

Створення безпечного освітнього простору – це спільна робота вчителя, психолога, адміністрації школи і батьків. Тільки об'єднавши зусилля, ми зможемо забезпечити дітям безпеку і комфортні умови для навчання та розвитку [3].

Коли дитина відчує себе в безпеці, рівень її тривоги знижується та «вмикаються» центри мозку, які відповідають за відтворення інформації та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Батьки й учителі мають навчати дітей безпечної поведінки та дій у разі виникнення загрози. Особливо потрібно дбати про безпеку дітей, чиї рідні не вповні виконують свої батьківські обов'язки. Така дитина має знати, хто може прийти їй на допомогу із родичів, сусідів, фахівців, за потреби уміти зателефонувати комусь із них.

Важливо пам'ятати! Дитина лише тоді відчуватиме себе в безпеці, коли за нею доглядатиме безпечна доросла людина, коли житиме в безпечних стабільних умовах і коли знатиме, що таке безпечна поведінка, і вмітиме безпечно поводитися. Життя та

здоров’я всіх учасників освітнього процесу, насамперед – дітей, є безумовним і абсолютним пріоритетом всієї системи освіти. Тому кожен дорослий має про це дбати [4].

Отже**,** створення безпечного освітнього середовища в умовах війни є надзвичайно важливим завданням. Це не просто забезпечення фізичного захисту, а створення комплексної системи, яка гарантує психологічний комфорт, соціальну адаптацію та розвиток кожної дитини. Для досягнення цієї мети необхідно залучити зусилля всіх учасників освітнього процесу, забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини та постійно працювати над покращенням умов навчання. Лише так ми зможемо забезпечити дітям безпеку, стабільність та можливість реалізувати свій потенціал, навіть у складних умовах. Важливо розуміти, що безпека – це не лише відсутність фізичної загрози, а й створення атмосфери, де кожна дитина почувається захищеною, підтриманою та може вільно розвиватися.

Список використаних джерел:

1.Вікторчук Н.В. Безпечне освітнє середовище в закладахдошкільної освіти. Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка.2023. No 17. С.43–50. URL:https://doi.org/10.32782/2410-2075-2023-17.5(дата звернення :11.11.2024).

2.КосенчукО.,СтягуноваО. Безпека освітнього простору закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2023. No 1 (105). С.90–101. URL: https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-90-101(дата звернення:11.11.2024).

3.СобченкоТ.М., Кін О.М., Ворожбіт-ГорбатюкВ.В. Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах воєнного стану. Новий колегіум.2023. No 3. С.39–42. DOI:10.30837/nc.2023.3.39

4.Іщенко Л.,ЖуравкоТ. Безпечне освітнє середовище закладу загальноосвітнього в умовах сьогодення. Věda a perspektivy. 2023. No11(30). С.146–155. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/download/7403/7445 (дата звернення:11.11.2024).

Венгловська Олена,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»
Науковий керівник: **Бирко Надія,**
к. пед. н., доцент кафедри менеджменту та освітніх технологій ХОІППО ім. А. Назаренка,
доцент кафедри психології та соціальної роботи ХІСТ Університету «Україна»

Агіотерапія як метод покращення психічного здоров’я

Анотація. Агіотерапія є методологією, яка зосереджується на духовному здоров'ї людини, пропонуючи інструменти для дослідження власної ідентичності та сенсу життя. Вона інтегрує духовність у психотерапевтичні практики, що робить її корисною для тих, хто шукає альтернативні методи. Цей підхід підкреслює важливість цілісності людської природи, враховуючи як психічні, духовні і фізичні аспекти здоров'я особистості.

Ключові слова: агіотерапія, психотерапія, цілісний підхід, сенс життя, духовність.

Актуальність агіотерапії як методу, що фокусується на духовному здоров'ї, зростає в умовах життя під час війни, яке супроводжується високим рівнем стресу,

тривоги та депресії. Агіотерапія підкреслює необхідність цілісного підходу до психічного і духовного благополуччя. В наш час, коли люди втрачають своїх рідних, близьких, майно, працю, багато людей шукають сенс життя, мету та ідентичність. Агіотерапія пропонує інструменти для дослідження окреслених питань, повертаючи людей до власних духовних коренів і цінностей, що може призвести до більш змістовного життя. Крім того, даний метод інтегрує духовність у психотерапевтичні практики, що робить його особливо корисним для тих, хто шукає альтернативні, або доповнюючі методи лікування. Універсальність агіотерапії, яка підходить для людей з різними світоглядами, незалежно від їхньої релігійної чи духовної приналежності, робить її доступною для широкого кола людей, які прагнуть покращити своє духовне здоров'я [1].

Агіотерапія розглядає людину як цілісну особистість, де духовна складова є основою для всіх інших аспектів здоров'я - психічного та фізичного. Агіотерапія пропонує практики та принципи, які допомагають людині усвідомити свою духовну природу, відновити зв'язок із власним "Я", а також з оточуючими її людьми і духовним світом.

Одним з перших основних аспектів агіотерапії є духовна цілісність**,** яка означає, що всі три сфери: соматична, психічна, пневматична взаємодіють і підтримують одна одну та сприяють загальному здоров'ю людини [2, с.16].

Соматична сфера стосується фізичного тіла людини, його здоров'я, фізичних відчуттів і функцій. Вона включає в себе:

Фізичне здоров'я**:** здоровий спосіб життя, регулярна фізична активність, правильне харчування та відпочинок.

Відчуття: фізичні відчуття, такі як біль, втома або енергія, можуть впливати на психічний стан людини.

Зв'язок з природою: взаємодія з природою та навколишнім середовищем може позитивно впливати на фізичне та психічне здоров'я.

Психічна сфера охоплює емоції, думки, переконання та психологічний стан людини. Вона включає:

Емоційна стабільність: здатність справлятися з емоціями, такими як страх, тривога, радість, гнів.

Мислення: позитивне мислення та здатність до саморефлексії можуть покращити психічне здоров'я.

Соціальні зв'язки: взаємодія з іншими людьми, підтримка та спілкування сприяють емоційній підтримці та зменшенню стресу.

Пневматична сфера стосується духовності, сенсу життя та внутрішніх цінностей. Вона включає:

Духовні практики: медитація, молитва, рефлексія та інші практики, які допомагають людині знайти внутрішній спокій і гармонію.

Сенс життя**:** пошук мети та значення в житті, що може надати людині мотивацію та енергію.

Етичні цінності**:** дотримання моральних принципів і цінностей, які формують поведінку та взаємодію з іншими.

Отже, взаємодія між сферами людської істоти - соматичною, психічною та духовною - є складним і багатогранним процесом, що визначає загальний стан і благополуччя особистості. Кожна з цих сфер впливає одна на одну, формуючи цілісну картину людського існування. Соматична сфера, що охоплює фізичне тіло, може відчувати вплив психічного стану, адже стрес або емоційні переживання часто проявляються у фізичних симптомах. Наприклад, тривога може призводити до головного болю, або інших соматичних розладів. Психічна сфера, в свою чергу, також взаємодіє з духовною. Духовні переконання і цінності можуть формувати психічний стан людини, надаючи їй сили для подолання труднощів і стресів. Люди, які мають

чітке розуміння своїх духовних цінностей, часто демонструють більшу стійкість у важких ситуаціях. Духовний вимір, що включає в себе віру, надію та сенс життя, може слугувати джерелом підтримки і натхнення, допомагаючи людині знайти вихід із кризових ситуацій.

Таким чином, взаємодія між цими сферами є динамічною і постійною. Зміни в одній сфері можуть викликати реакції в інших, що підкреслює важливість цілісного підходу до лікування і підтримки людини. Агіотерапія, зокрема, акцентує увагу на цій взаємодії, пропонуючи методи, які активують здорові аспекти особистості, щоб сприяти зціленню не лише на фізичному, але й на психічному та духовному рівнях [2].

Наступним важливим аспектом в агіотерапії є прощення. Прощення як терапевтичний інструмент є у багатьох психотерапевтичних підходах, зокрема в агіотерапії. Цей процес дозволяє людині звільнитися від негативних емоцій, пов'язаних із образами, гнівом і болем, завданими іншими людьми. Прощення допомагає позбутися тяжкості негативних переживань, які накопичуються внаслідок образи, що, в свою чергу, може призвести до зменшення стресу, тривоги та депресії.

Прощення сприяє відновленню внутрішньої гармонії та цілісності, дозволяючи людині зосередитися на позитивних аспектах свого життя. Воно також може покращити стосунки з іншими людьми, оскільки відкриває шлях до відновлення довіри та взаєморозуміння. У контексті агіотерапії прощення має глибокий духовний вимір, адже його можна сприймати як акт милосердя, що веде до зростання особистісної духовності та розвитку. Таким чином, прощення виступає як потужний терапевтичний інструмент, що сприяє емоційному та духовному зціленню, допомагаючи людям знайти внутрішній спокій і гармонію.

Саморефлексія та усвідомлення є ключовими елементами особистісного розвитку та психотерапевтичних процесів. Вони дозволяють людині глибше зрозуміти свої думки, емоції та поведінку, що, в свою чергу, сприяє покращенню якості життя. Обидва ці процеси сприяють розвитку самоприйняття та самодостатності. Вони дозволяють людині приймати свої недоліки і помилки, а також вчитися на них, що є важливим для особистісного зростання. У контексті терапії, саморефлексія та усвідомлення можуть стати основою для змін у поведінці та покращення психічного здоров'я, оскільки вони допомагають людині знайти нові способи реагування на життєві виклики.

Медитація та фокусування на позитивних аспектах життя є важливими для психічного здоров'я. Медитація знижує стрес, покращує концентрацію та емоційну стабільність, допомагаючи людям краще управляти своїми емоціями. Фокусування на позитивних моментах і вдячності підвищує самооцінку, сприяє оптимістичному погляду на життя та зміцнює соціальні зв'язки. Разом ці практики допомагають знайти внутрішній спокій, зменшити тривожність і насолоджуватися життям. Активна участь у духовних спільнотах може зміцнити соціальні зв'язки, що є важливим фактором для підтримки психічного здоров'я.

Враховуючи вищезазначені аспекти, можна стверджувати, що інтеграція духовності в терапевтичні підходи може бути корисною для людей, які стикаються з психічними проблемами. Таким чином, духовність може стати потужним ресурсом у процесі лікування та підтримки психічного здоров'я, сприяючи загальному розвитку особистості та покращенню якості життя[3].

Методика агіотерапії доводить важливість духовного здоров'я як основи для загального благополуччя людини, вказуючи на те, що духовні «рани» можуть суттєво впливати на психічний і фізичний стан. Агіотерапія пропонує інтеграцію духовних практик у процес зцілення, що допомагає людям відновити внутрішню гармонію, знайти сенс у житті та покращити якість свого існування. Відновлення духовного здоров'я стає ключем до подолання психічних і фізичних захворювань, відкриваючи нові можливості для особистісного зростання та розвитку. Таким чином, агіотерапія

пропонує актуальний підхід до лікування, який враховує всі аспекти людського буття, сприяючи цілісному зціленню та відновленню.

Список використаних джерел:

1. Bruno Matijašević, Toni Maglica. Samoprocjena osoba s problemima u ponašanju o učinkovitosti hagioterapije, Crkva u svijetu 2021. №56. С. 214-232.
URL: https://doi.org/10.34075/cs.56.2.3
2. Іванчіч Томіслав**.** Агіотерапія посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Львів: Колесо, 2018. 104 с.
3. Crnek Lela. Hagioterapijska lekarnia. Zagreb: Teovizija. 2019. 220 с.

Верболович Алла,
практичний психолог комунального закладу загальної середньої освіти "Ліцей №7 Хмельницької міської ради"

Психологічні чинники впливу стилю сімейного виховання на розвиток ментальних рис підлітка

Анотація. Людські спільноти наполегливо ідентифікують власні, самодостатні й неповторні особливості духовної й матеріальної культури, роблячи акценти на її етнічній самобутності. Українці. Які ми? Які риси визначають нашу суть і століттями впливають на долю народу та держави та яка роль сім'ї у цьому процесі? Саме ці питання ми вирішили підняти у своїй статті. Сьогодні в умовах поглиблення кризових явищ і глобалізаційного впливу ментальність українців поступово змінюється у бік раціоналізації у прийнятті політичних рішень, активізації поведінки. А сім'я відіграє вирішальну роль у формуванні характеру підлітка, а також його особистісних рис. У цьому й полягає актуальність моєї статті.

Ключові слова:: внутрішньосімейні стосунки, стилі сімейного виховання, підліток, ментальність, менталітет.

Постановка проблеми. Останні десятиліття людського буття мають одну виразну тенденцію − посилення етнонаціональної активності в численних країнах світу. Ця хвиля не пригасає навіть в умовах інтенсивного насаджування політиками ідей міжнародної співдружності, єдиного європейського дому та глобалізації. Людські спільноти наполегливо ідентифікують власні, самодостатні й неповторні особливості духовної й матеріальної культури, роблячи акценти на її етнічній самобутності. Українознавчі наукові інституції в роки незалежності теж почали продуктивно вивчати проблему національної психології. Адже щоб будувати державу, яка б відповідала особливостям вдачі, треба знати можливості, іманентні якості − специфіку національної ментальності. Наукові розвідки щодо менталітету та ментальності є досить різноплановими і здійснюються в рамках різних наукових напрямів. Сьогодні в умовах воєнного часу, поглиблення кризових явищ і глобалізаційного впливу ментальність українців поступово змінюється у бік раціоналізації у прийнятті політичних рішень, активізації поведінки. А сім'я відіграє вирішальну роль у формуванні характеру підлітка, а також його особистісних рис. У цьому й полягає актуальність моєї статті. Актуальність моєї роботи полягає ще й у тому, що українське суспільство тривалий період часу знаходиться в стані кризи, переживає воєнний конфлікт; тому доцільним видається аналіз сутності та особливостей менталітету як чинника прийняття політичних рішень громадянами та формування їх певної поведінки. Ми ж, працюючи у школі, спілкуючись із здобувачами освіти та їх батьками, спостерігаємо незаперечну, вагому роль сім'ї у формуванні особистості підлітка. Тому

пропоную розглянути розвиток ментальних рис дітей підліткового віку через призму переважаючих стилів сімейного виховання в родинах українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему розкриття психологічних чинників стилів сімейного виховання та феномен ментальності, ментальних рис українців торкалися ряд вчених: Абрамова І., Божович, Венгер А., Слободчиков В., Ельконін Б., Власова О., Гетманов, О., Грабовська І., Зеньківський В. Калакура, Я., Киричук О., Литвин В., Орбан-Лембрик Л., Стражний 0., Токарева Н., Храмова В.. Але новизна моєї статті полягає у тому, що безпосередній вплив стилю сімейного виховання на формування особистості підлітка беззаперечний, а зв'язок його з розвитком ментальних рис підлітка не достатньо вивчений.

Виклад основного матеріалу. Інтерес до проблем дослідження особливостей розвитку, становлення й формування особистості в усій її багатогранності й цілісності має багаторічну історію. Природно, що головне місце в ході осмислення цього процесу посідають дослідження різних вікових періодів життя людини з їх новоутвореннями, особливостями і труднощами.

Особливе місце у дослідженнях вікових етапів життя людини та вивчення особливостей внутрішньосімейних стосунків на різних вікових етапах посідає концепція вікового розвитку Данила Борисовича Ельконіна. Конкретніше для підліткового віку провідною діяльністю постає інтимно-особистісне спілкування як особлива форма діяльності цього періоду. Данило Борисович Ельконін приходить до висновку, що в підлітковому віці відбувається «поворот» від спрямованості на світ і навчання до спрямованості на самого себе [3, с.20].

Лев Семенович Виготський у своїй науковій концепції акцентував увагу на проблемі інтересів у перехідному віці, називаючи її «ключем до всієї проблеми психологічного розвитку підлітка». Стверджуючи, що всі психологічні функції людини на кожному щаблі розвитку, наразі й у підлітковому віці, діють не безсистемно, не автоматично й не випадково, а в певній системі, скеровуючись конкретними прагненнями, потягами й інтересами особистості [2, с.109].

Схожої думки Лідія Іллівна Божович, відзначаючи, що до початку перехідного віку в загальному психічному розвитку з'являються нові, ширші інтереси, особисті захоплення і прагнення, прагнення зайняти самостійну, «більш дорослу» позицію в житті. Однак у перехідному віці ще немає можливостей (ні внутрішніх, ні зовнішніх). Характеризуючи підлітковий вік, Л.І. Божович відзначає, що «в підлітковому віці ламаються і перебудовуються всі колишні ставлення підлітка до світу і до самого себе, розвиваються процеси самосвідомості і самовизначення, що приводять, в остаточному підсумку, до формування тієї життєвої позиції, із якою підліток починає своє самостійне життя [2, с.115]».

Окремо дослідниця констатує появу психологічних новоутворень, притаманних саме підлітковому віку. А саме, це – розвиток рефлексії і, як результат цієї рефлексії – розвиток самосвідомості. При цьому розвиток рефлексії не обмежується тільки внутрішніми змінами самої його особистості, а у зв'язку з виникненням самосвідомості для підлітка стає можливе і глибше розуміння інших людей, у тому числі й у сімейному колі.

Ще одним вченим, який досліджував особливості внутрішньосімейних стосунків дітей підліткового віку був Василь Васильович Зеньківський. Стосовно підліткового віку він зазначав, що в цей період формується нова психічна установка, котра визначає характер внутрішньої роботи в підлітка й накладає особливий відбиток на його особистість та поведінку в сім'ї. Увага підлітка повертається до свого внутрішнього світу, до себе як до особистості. Його особливо турбує власна зовнішність, свої переживання, він досить часто занурюється у свої мрії. Підліток ніби живе у світі фантастики і свідомо уникає реального світу. Нездійсненність планів та мрій не хвилює його, а часто «психічно навіть піднімає у ньому смак до руху в даному напрямку.

Підліток ніби набуває у самому собі, у своїх пориваннях і спрямованостях єдине керівне начало, усякі авторитети втрачають для нього свій вплив, він вірить лише самому собі, своєму власному досвіду [8, с.294]».

Від сім'ї залежить чимало не все у нашому житті. Роль батьків у житті дитини важко переоцінити. Сама по собі дитина не може народитися, вирости, а тим більше сформуватися як особистість.

«Усе – і хороше, і погане – людина одержує в сім'ї» – цю фразу знають усі. Тож благополуччя відносин між батьками й дітьми залежить від типу виховання, до якого діти звикли змалечку.

Зараз ми спробуємо охарактеризувати стилі сімейного виховання:

1. Авторитетний (високий рівень контролю, теплі стосунки) – батьки визнають та заохочують ріст автономії власних дітей. Відкриті до спілкування та обговорення з дітьми встановлених правил поведінки. Наслідки впливу на формування особистості дитини: діти дуже добре адаптовані, упевнені в собі, у них розвинений самоконтроль і соціальні навички.

2. Авторитарний (високий рівень контролю, холодні стосунки) – батьки віддають своїм дітям накази й чекають їх точного виконання. Закриті від постійного спілкування з іншими. Встановлюють жорсткі вимоги та правила і не піддають їх обговоренню. Дозволяють дітям лише незначною мірою бути незалежними від них. Наслідки: діти, як правило, відлюдні, боязкі та похмурі, невибагливі, дратівливі. Дівчатка найчастіше залишаються пасивними й залежними. Хлопці можуть стати некерованими й агресивними.

3. Ліберальний (низький рівень контролю, теплі стосунки) – батьки слабко або зовсім не регламентують поведінку дитини (безумовна батьківська любов). Відкриті для спілкування з дітьми, але домінуюча спрямованість комунікації – від дитини до батьків. Дітям надана необмежена свобода за умови незначного керування з боку батьків. Батьки не встановлюють будь-яких обмежень. Наслідки: діти можуть бути схильні до неслухняності та агресивності. У деяких випадках діти стають активними, рішучими та творчими людьми.

4. Індиферентний (низький рівень контролю, холодні стосунки) – батьки не встановлюють для дітей ніяких обмежень. Байдужі до власних дітей. Закриті до спілкування через те, що обтяжені власними проблемами. Інколи байдужість поєднується з ворожістю. Наслідки: діти часто проявляють свої руйнівні імпульси; схильні до асоціальної поведінки; у спілкуванні часто виявляють агресивність [4, с.221].

З погляду вченого Михайла Литвака до позитивних стилів сімейного виховання дитини відносяться такі: 1) прийняття дитини, прийняття її такою, якою вона є, як у плані зовнішності, так і у плані різних рис характеру, поряд із природними можливостями та обмеженнями у сфері інтелектуального розвитку; 2) взаємодію з дитиною, мається на увазі участь, що супроводжується схваленням, і зацікавленість як її розвагами, так і заняттями; 3) надання дитині розумної свободи відповідно до її вікових особливостей; 4) визнання рівноправності дитини в родині, не переоцінюючи, але й не недооцінюючи її ролі. На думку науковця існує 6 типів неправильного виховання дітей: «Кумир сім'ї», «Попелюшка», «Жорсткі умови», «Гіперопіка», «Оранжерея», «Вічний принц».

Аналіз різних досліджень у сфері вивчення взаємин між батьками й дітьми показав, що батьки часто вимагають від дітей тих норм поведінки, які самі не завжди виконують. Видається цікавим факт, що батьки часто репродукують негативний стиль поведінки, щиро бажаючи добра своїй дитині. Розбіжності між бажаною й реальною батьківською поведінкою можна розглядати як одну із причин дисгармонії батьківсько-дитячих взаємин. Таким чином, формується нерозуміння, недовіра в процесі внутрішньосімейного спілкування. Основна проблема впливу батьків на дитину

полягає в тому, що вони не сприймають ні себе, ні дитину такими, якими вони є насправді. Часто оцінки своїх дій і вчинків дітей оцінюються батьками за різними шкалами цінностей. У результаті такого виховання психологічна дистанція між батьками й дітьми зростає з кожним роком. То як же формуватимуться та розвиватимуться ментальні риси дитини у таких «несприятливих умовах»?

Сьогодні важко відшукати людину, яка б ніколи не стикалася із терміном «менталітет» або «ментальність». Цей термін в системі наукового глосарію порівняно новий, хоча походження давнє. Починаючи свою історію у філософських працях XVII ст., слово латинського походження (mentalis – розумовий), закріпилось у французькій, англійській, німецькій мовах, набуло термінологічного статусу у багатьох галузях і згодом, розчинилось у загальновживаній лексиці. В сучасній вітчизняній науковій літературі вживаються одночасно два поняття: «ментальність» і «менталітет», які не мають між собою суттєвої різниці, а являють переклад з різних іноземних мов, хоча є автори, що розрізняють ці два поняття. Отже, в латинській мові mens, mentis означає будь-яке духовне явище чи діяльність: розум, мислення, душевний стан, характер. Французькою і англійською mental означає те, що діється винятково в розумі, не знаходячи зовнішнього вияву, а також все, що належить до інтелектуальних здібностей, а з рештою, також моральності й волі [12, с.237]. Отже, в широкому, непрофесійному слововжиткові поняття «ментальності» та «менталітету» означає «спосіб думання», «сукупність інтелектуальних навичок», «склад розуму».

Науковий інтерес до проблем ментальності активізувався в середині XX ст. завдяки дослідженням французьких учених Ж. Люб'є і Р. Мандру. В роботах цього періоду значна увага, при визначенні поняття, відводилась історичним умовам, як фактору формування ментальності. Специфіка менталітету виявляється перш за все з урахуванням етнічних, національних, антропологічних характеристик. В 1958 році цей термін з'явився в енциклопедичних довідниках.

Зокрема, Психологічна Енциклопедія Сучасної України поняття «ментальності» та «менталітету» визначає так:

«ментальність» (від лат. Mens (mentis) - спосіб мислення, склад душі) – це притаманний певній нації варіант світосприймання, поведінки, який реалізується на спільній мовній, культурній і морально-етичній основі.

«менталітет» (від лат. Mentalis – розум, мислення, напрямок думок, душевний склад) – сукупність характерних особливостей етнічної самосвідомості, специфічна форма духовності, своєрідних почуттів [7].

Але сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого визначення змісту цього поняття серед сучасних дослідників. Зокрема, Калагура Я.І. вважає ментальність поняттям, внутрішній зміст якого визначається основними характерологічними особливостями народу «разом з тим менталітет нерозривно пов'язаний з історичними умовами розвитку нації і відображає зміни народних світовідчувань [9]».

Ментальність, в інтерпретації Гетманова О.О., - це національний характер (дух), який проявляється на світоглядно-філософському рівні і розкривається у спільній духовно-психологічній орієнтації певної суспільної, насамперед, етнонаціональної групи, що інтегрує потік, індивідуальних вражень, уявлень у цілісне світобачення, світосприйняття, світовідчуття [5]. Вікторія Храмова приходить до висновку, що менталітет – це спільне «психологічне оснащення» представників певної культури, що дає змогу хаотичний потік різноманітних вражень інтегрувати свідомістю у певне світобачення. Воно й визначає, врешті-решт, поведінку людини, соціальної групи, суспільства, внаслідок чого суб'єктивний «зріз» суспільної динаміки органічно включається до об'єктивного історичного процесу [15, с.23].

Л.Е. Орбан-Лембрик ментальність розкриває як своєрідний стан, рівень розвитку, спрямованості індивідуальної та групової свідомості, здатність до засвоєння норм, принципів, життєвих орієнтацій, суспільних цінностей, особливостей адаптації до

навколишнього середовища, впливу на нього, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь [13, с. 110].

Сучасні науковці розглядають ментальність як систему, яка поєднує три структурні компоненти – емоційний, пізнавальний, поведінковий.

Загалом, вчені виокремлюють чотири системотворчі ознаки менталітету українця:

1) інтровертованість вищих психічних функцій у сприйнятті навколишньої дійсності, що виявляється у зосередженості на фактах, проблемах внутрішнього, особистісно-індивідуального світу;

2) кордоцентричність – сентименталізм, чутливість, емпатія, любов до природи, яскрава обрядовість, естетичність народного побуту;

3) анархічний індивідуалізм, проявами якого виступають різноманітні форми опосередкованого прагнення до особистої свободи за умови відсутності організації, стійкості та дисципліни;

4) перевага емоційного, почуттєвого над волею та інтелектом. [14, с. 289].

Категорія «ментальні риси» дає змогу аналізувати національний характер в етнічному контексті: висока українська емоційність, чутливість та ліризм, що виявляються, зокрема, в естетизмі українського народного життя і обрядовості, в артистизмі вдачі, у прославленій пісенності, у своєрідному м’якому гуморі – це дар Божий, котрий визначає людяність і є основою творчості; але сила емоційного мрійництва зменшує роль раціонально-вольової компоненти психіки, а тому перетворюється часом на кару Божу.

Для розкриття впливу стилю сімейного виховання на розвиток ментальних рис підлітка я провела ряд досліджень. На першому етапі роботи для описання міжособистісних відносин в родині з точки зору підлітків та їх батьків провела анкетування для підлітків «Батьківський стиль виховання. Як вас виховують батьки?» та анкету для батьків «Батьківський стиль виховання. Як ви виховуєте дітей?»; тест-опитувальник батьківського ставлення Варги-Століна. Опрацьовані дослідження з підлітками та їх батьками підтвердили думку про те, що в їх сім’ях переважає авторитетний (найоптимальніший) стиль виховання. Це означає, що у сім’ї панує тепла атмосфера та взаєморозуміння, що зводить до мінімуму виникнення проблем у стосунках та створює благоприємну атмосферу для розвитку, самоактуалізації дитини.

Наступним етапом мого дослідження було проведення методик на визначення ментальних рис підлітка. Першою методикою в своєму дослідженні для визначення рівня самооцінки особистості підлітків як рефлексивного компоненту психологічної культури та ментальності використала методику Інтегральна самооцінка особистості «Хто я є в цьому світі». Далі подала опитувальник, запропонований Олександром Стражним. Учням пропонуємо перелік рис, якостей, характеристик людей, навіявши установку, щоб визначити саме українські ментальні риси і виокремити 2 стовпчики: в лівому записати ті риси, які діти вважають позитивними в характері українців, а в правому негативні риси. Перевіривши роботи респондентів, можна говорити про те, що, якщо порівняти дослідження учнів з виокремлення загальних рис української ментальності з власними як позитивними, так і негативними рисами, то можна зробити висновок, що респонденти виокремили майже однакові риси.

Висновки. Опрацювавши роботи вітчизняних та зарубіжних вчених з обраної тематики та дослідивши роботи 81 здобувача освіти та їх 75 батьків, ми пересвідчились у наявності зв'язку між переважаючим стилем сімейного виховання та розвитком ментальних рис підлітка. Ми переконались, що найоптимальніший стиль виховання для розвитку ментальних рис – авторитетний стиль виховання; він означає, що у сім’ї панує тепла атмосфера та взаєморозуміння, що сприяє розвитку ментальних рис підлітка.

Пам’ятаймо, що основними завданнями сімейного виховання на сучасному етапі розвитку України як суверенної держави є виховання в дітей ментальних рис: гуманності (поваги до людей, співчуття і чуйності, доброзичливого відношення до них, турботи про їхнє благополуччя) і духовності (прагнення до освоєння багатств вітчизняної і світової культури, до формування загальнолюдських ідеалів добра, справедливості, чуйності, чесності і порядності, до свого способу життя на основі волі, моральності, культури, краси); виховання дитини свідомим громадянином-патріотом своєї Батьківщини, чесним трудівником, гарним сім’янином.

Список використаних джерел:

1. Абрамова І. Г. До проблеми української ментальності. Вісник Запорізького національного університету: Філологічні науки. 2008. № 2. С. 7–11.
2. Божович, Лідія Іллівна Про культурно-історичної концепції Л. С. Виготського та її значення для сучасних досліджень психології особистості // Зап. психології. - 1988. – N5. – С. 108 – 116
3. Венгер А. Л., Слободчиков В. І., Ельконін Б. Д. Проблеми дитячої психології та наукова творчість Д. Б. Ельконіна [Архівовано 3 червня 2012 у Wayback Machine.] // Питання психології. 1988. № 3. С. 20.
4. Власова О. І. Педагогічна психологія / О. І. Власова. – К. : Либідь. – 2005. – 429 с.
5. Гетманов, О. О. (25 травня 2018). Роль ментальності та менталітету в розвитку етносів / Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики: Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції. 25-26 травня 2018 р., м. Дніпро (укр.). Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. с. 183–184. Архів оригіналу за 2 квітня 2022. Процитовано 2 квітня 2022.
6. Грабовська І. Проблеми засад дослідження українського менталітету та національного характеру / І.Грабовська // Сучасність. – 1998. − № 5. – С. 58-70.
7. Енциклопедія Сучасної України. esu.com.ua. Архів оригіналу за 2 квітня 2022. Процитовано 2 квітня 2022. Національний менталітет
8. Зеньківський, Василь Васильович // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. — Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. — 742 с. — 1000 екз. — ББК 87я2. — ISBN 966-531-128-X
9. Калакура, Я. С. (2017). Ментальний вимір української цивілізації. Київ. ISBN 978-966-11-0879-9. OCLC 1019651944.
10. Киричук О. В. Основи психології / О. В. Киричук, В. А. Роменець. – Київ «Либідь». 1996. – С. 312.
11. Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012-2021 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iitzo.gov.ua/files/konzepsiy_shasliva_rodina_12_21.doc
12. Литвин В.М.; Гусєв В.І.; Слюсаренко А.Г. (2002). Історична наука: термінологічний і понятійний довідник. С. 237–238.
13. Орбан-Лембрик Л.Б. Соціальна психологія© Westudents.com.ua Всі права захищені. Бібліотека українських підручників 2010 **–** 2020 Всі матеріалі представлені лише для ознайомлення і не несуть ніякої комерційної цінностію.
14. Стражний О.С. Український менталітет : Ілюзії . Міфи . Реальність / Олександр Стражний. — К. : Книга , 2009. — 368 с.
15. Храмова В. До проблеми української ментальності / В.Храмова // Українська душа. – К.: МП “Фенікс”, 1992. – С. 3-35.

Вінцковська Наталія,
вихователь ЗДО № 2 «Зайчик»
м. Старокостянтинів

Формування громадянської свідомості та моральних орієнтирів у дітей дошкільного віку

Анотація. Стаття розглядає процес формування громадянської свідомості та моральних орієнтирів у дітей дошкільного віку, що є ключовим аспектом їх соціалізації та розвитку як членів демократичного суспільства. Аналізуються теоретичні засади громадянського виховання, методи і підходи, що сприяють розвитку моральних якостей у дітей, а також роль сім'ї та педагогічного колективу в цьому процесі. Висвітлюється важливість інтеграції моральних цінностей через ігрову діяльність, літературні твори та взаємодію з оточенням. Робота має на меті підкреслити важливість системного підходу до формування основ громадянської свідомості у дітей на етапі дошкільного віку**.**

Ключові слова: громадянська свідомість, моральні орієнтири, дошкільний вік, виховання, соціалізація, педагогічні методи, сім'я, роль літератури, моральні цінності, емоційний інтелект.

Постановка проблеми. Формування громадянської свідомості та моральних орієнтирів у дітей дошкільного віку є одним із пріоритетних завдань сучасної педагогіки. У цей період життя дитини закладаються основи її морального світогляду, які значною мірою впливають на подальший розвиток її соціальної поведінки, відношення до інших людей та суспільства в цілому. Однак недостатньо вивчено питання застосування ефективних методів формування громадянської свідомості в рамках дошкільної освіти, що й обумовлює актуальність цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях останніх років наголошується на важливості морального та громадянського виховання у ранньому віці. Зокрема, роботи таких авторів, як М. С. Воронова, Т. В. Щербань, Н. М. Кулинич, розглядають роль сім'ї, дитячих колективів і педагогів у вихованні основ громадянської свідомості. Вивчено значення ігрових методів, казок та літератури як основи формування моральних цінностей у дошкільнят. Однак багато аспектів цього процесу залишаються недостатньо дослідженими, зокрема, вплив соціокультурного контексту на формування моральних орієнтирів у дітей.

Вступ. Формування громадянської свідомості та моральних орієнтирів у дітей дошкільного віку є важливим аспектом їхнього соціально-психологічного розвитку. Під час дошкільного віку (від 3 до 6-7 років) закладаються основи світогляду дитини, що впливають на її майбутнє сприйняття суспільства, етики та взаємодії з оточенням. Громадянська свідомість, яка включає розуміння прав та обов'язків, а також моральні орієнтири, що визначають поведінку і взаємини з іншими людьми, є критично важливими для розвитку особистості в умовах демократичного суспільства.

1. Теоретичні аспекти формування громадянської свідомості

Громадянська свідомість на дошкільному етапі розвитку є основою для виховання майбутнього активного та відповідального члена суспільства. Вона включає в себе:

• Розуміння основних прав і свобод людини, взаємоповаги та співпраці.

• Почуття належності до певної спільноти, усвідомлення того, що кожен є частиною більшого соціального організму.

• Відповідальність за свої вчинки та здатність відчувати моральну відповідальність за благополуччя інших.

Моральні орієнтири дітей дошкільного віку формуються через взаємодію з оточуючими людьми, а також через спостереження і наслідування позитивних

прикладів поведінки. На цьому етапі дитина активно засвоює елементарні моральні категорії, такі як «добро» і «зло», «справедливість» і «несправедливість», «допомога» і «егоїзм».

2. Моральне виховання дошкільників: основні підходи та методи

Моральне виховання дітей дошкільного віку передбачає використання різноманітних методів і прийомів, зокрема:

• **Ігрові методи**: Ігра є основним засобом пізнання світу для дітей. За допомогою рольових ігор можна моделювати соціальні ситуації, де діти вчаться співпрацювати, допомагати один одному, дотримуватись правил.

• **Читання казок та літературних творів**: Казки, оповідання та художня література відіграють значну роль у формуванні моральних уявлень у дітей. Через персонажів і ситуації діти мають змогу зрозуміти, як важливо бути добрим, чесним, справедливим.

• **Дискусії та бесіди**: Педагогічне обговорення певних моральних ситуацій і поведінки персонажів, а також власних вчинків дитини, сприяє розвитку самосвідомості та розумінню важливості моральних норм.

• **Зразок поведінки дорослих**: Педагог, батьки та інші значущі дорослі повинні бути моральними орієнтирами для дітей. Поведінка дорослих в реальних життєвих ситуаціях, їхній підхід до вирішення конфліктів, взаємодія з іншими людьми має прямий вплив на формування моральних установок у дитини.

3. Роль сім'ї у формуванні громадянської свідомості та моральних орієнтирів

Сім'я є першим соціальним середовищем для дитини, де вона отримує перші уроки моралі та громадянської свідомості. Батьки, як основні вихователі, повинні формувати у дітей елементарні уявлення про доброту, чесність, відповідальність, гідність. Крім того, важливо, щоб батьки заохочували в дитині самостійність у прийнятті моральних рішень, обговорювали з нею різні життєві ситуації і вчили поважати права інших.

4. Психологічні аспекти формування моральних орієнтирів у дошкільнят

Психологи відзначають, що вік дошкільника є критичним для розвитку основ емоційного інтелекту, таких як здатність співчувати, розуміти почуття інших людей і виявляти турботу. У цей час формуються основи самоконтролю та соціальних норм поведінки, тому вкрай важливо створювати для дітей такі умови, що сприяють їхньому позитивному розвитку, забезпечують відчуття безпеки та взаєморозуміння в стосунках з іншими.

Виклад основного матеріалу. Формування громадянської свідомості та моральних орієнтирів у дітей дошкільного віку є важливим етапом їх соціалізації. У цей період життя дитина активно засвоює соціальні норми, цінності та практики, які визначають її майбутню поведінку в суспільстві. Основні складові цього процесу можна розглядати через кілька ключових аспектів, кожен з яких має свій вплив на становлення морального й громадянського світогляду дитини.

1. Моральне виховання як основа громадянської свідомості

Моральне виховання на ранніх етапах життя має велике значення для формування в дітей уявлень про моральні категорії, такі як доброта, чесність, справедливість, відповідальність та повага до інших. На цьому етапі важливо створювати умови для усвідомлення дитиною таких понять, як "право", "обов'язок", "повага до прав інших людей". Однак ці поняття можуть бути зрозумілі дітям тільки через конкретні приклади і соціальні взаємодії.

Моральні установки у дітей формуються через:

• **Рольові ігри**, що дозволяють дітям переживати ситуації моральних виборів і випробувати власні реакції на них. Ігри типу «магазин», «лікарня» чи «школа» не тільки навчають дітей соціальним ролям, але й сприяють засвоєнню норм взаємодії з іншими.

• **Моральні казки та оповідання**. Читання казок з моральними уроками (наприклад, «Колобок», «Лисичка-сестричка», «Мудра сова» та ін.) допомагає дітям сформувати уявлення про правильну та неправильну поведінку, визначити, що є добрим і що є поганим, вчить взаємоповазі і допомозі іншим.

• **Задоволення емоційних потреб** дитини. Важливо, щоб педагог і батьки враховували емоційні переживання дитини, навчили її співчуття та здатності виявляти співчуття до інших, що є основою для розвитку моральної поведінки.

2. Ігрова діяльність як засіб формування громадянської свідомості

Ігра є природним способом пізнання світу для дитини. Через гру діти не тільки вивчають соціальні ролі, але й освоюють важливі соціальні норми та правила. У процесі рольових ігор дитина активно взаємодіє з однолітками, що дає їй можливість вчитися взаємоповазі, толерантності, спільній діяльності, вирішенню конфліктів.

Основні види ігор, що сприяють розвитку громадянської свідомості:

• **Рольові ігри**. У них діти вчаться виконувати різні соціальні ролі, наприклад, роль лідера, організатора або миротворця. Важливою складовою таких ігор є модельовані соціальні ситуації, де дитина приймає рішення, що стосуються справедливості, допомоги іншим, взаєморозуміння.

• **Конструктивні ігри** (наприклад, будівництво з кубиків, складання пазлів) розвивають у дітей здатність до колективної праці, організації спільної діяльності, а також взаємоповаги до результатів праці інших.

• **Ігри з елементами змагання** допомагають дітям вивчати важливість правил, чесності, підтримки духу змагання і поваги до перемоги та поразки.

Усі ці ігри вчать дитину не лише діяти в межах правил, а й шукати компроміси, взаємодіяти з іншими, обговорювати ситуації та приймати спільні рішення, що є важливими аспектами громадянської свідомості.

3. Роль літератури і мистецтва в моральному вихованні

Література та мистецтво займають важливе місце в формуванні моральних орієнтирів у дітей. Художні твори, зокрема казки, оповідання, вірші, допомагають дітям краще розуміти моральні категорії, сприймати і переживати ситуації, з якими вони не зустрічаються в повсякденному житті. Казки, в яких є чітке розмежування між добром і злом, вчать дітей оцінювати вчинки героїв, аналізувати їхні мотиви та наслідки. Завдяки літературі дитина отримує перші уроки етики, розуміє важливість честі, доброти, чесності та взаємодопомоги. Тому використання казок, притч, оповідань є необхідною частиною процесу морального виховання.

Крім того, мистецтво в різних формах (живопис, музика, театр) є потужним інструментом формування емоційної чутливості до соціальних і моральних проблем. Наприклад, діти можуть навчатися співпереживати героям драматичних сцен, а також здобувати навички морального аналізу через художні образи.

4. Виховання в сім'ї: приклад дорослих як основа моральних орієнтирів

Сім'я є першим і найважливішим середовищем, у якому дитина набуває основ моральних норм і цінностей. Діти переймають уявлення про моральність і громадянську свідомість безпосередньо від батьків, тому важливо, щоб дорослі демонстрували приклад відповідального ставлення до своїх обов'язків, прав інших людей, поваги до законів і норм суспільства.

У сімейному вихованні важливо:

• Створювати атмосферу поваги і підтримки.

• Виховувати у дитини почуття відповідальності за свої вчинки.

• Навчати дитину вирішувати конфлікти мирним шляхом, обирати правильні моральні рішення.

• Обговорювати з дитиною моральні проблеми і дії, що вона спостерігає у повсякденному житті.

5. Педагогічні стратегії формування громадянської свідомості

Для ефективного формування громадянської свідомості в дошкільному віці важливо використовувати різноманітні педагогічні стратегії. Педагоги повинні створювати такі умови для дітей, щоб вони могли активно навчатися взаємодії в групі, дотриманню правил поведінки та моральних норм. Зокрема:

• **Проектна діяльність**, де діти разом з вихователем планують і виконують певні завдання (наприклад, організація виставки, допомога в догляді за тваринами, виконання колективних творчих завдань).

• **Ранкова зустріч** та обговорення подій дня також дозволяють вихователю формувати у дітей соціальні навички, допомагати дітям оцінювати свої вчинки, заохочувати їх до самоаналізу.

• **Соціально-емоційне навчання** (СЕН), яке спрямоване на розвиток у дітей здатності розуміти свої емоції, співчувати іншим і працювати в колективі.

Висновки

Формування громадянської свідомості та моральних орієнтирів у дітей дошкільного віку є необхідним етапом їхнього розвитку як соціально відповідальних та моральних членів суспільства. Використання ігрових методів, казок, літератури, а також зразка поведінки дорослих створює необхідне середовище для розвитку у дітей основ моральних і громадянських цінностей. Сім'я та педагогічний колектив відіграють ключову роль у цьому процесі, адже лише в умовах підтримки, уваги та розуміння дитина може успішно засвоїти моральні норми та орієнтири, які стануть основою її подальшої соціалізації.

Таким чином, ефективне формування громадянської свідомості та моральних орієнтирів у дошкільників потребує комплексного підходу, що включає взаємодію родини, вихователів і всього соціального середовища дитини.

Список використаних джерел:

1. Воронова, М. С. (2017). Моральне виховання дітей дошкільного віку: теоретичні аспекти. Київ: Вид-во "Наукова думка".

2. Щербань, Т. В. (2019). Громадянське виховання у дошкільному навчальному закладі. Львів: Сполом.

3. Кулинич, Н. М. (2018). Соціальна адаптація дітей дошкільного віку: роль сім'ї та вихователя. Харків: ХНУ.

4. Психологія дошкільного віку: навч. посібник / за ред. Г. М. Шмідт. (2020). Харків: Фоліо.

5. Лебедєва, Н. В. (2021). Ігрові методи виховання: шлях до розвитку моральних цінностей. Одеса: Параджанов.

Владімірова Світлана,
директор ЗДО №5 «Квіткограй»

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу в закладі дошкільної освіти

Анотація. Зміст статті полягає у висвітленні важливості створення безпечного та здорового освітнього середовища в закладах дошкільної освіти України в умовах воєнного стану. Адже, безпечне середовище – це умови, що сприяють всебічному розвитку дитини, враховуючи її фізичне, емоційне, інтелектуальне та соціальне благополуччя. Організація безпечного освітнього середовища та облаштування укриттів стають одними з найважливіших завдань для керівників закладів освіти.

Ключові слова: безпечне освітнє середовище, заклад дошкільної освіти, умови воєнного стану, безпечні умови, партнерська взаємодія, освітній простір, ігрові осередки.

Введення в Україні воєнного стану позначається на всіх сферах людського життя, а також і на освітній галузі. У стані війни діти дошкільного віку належать до найуразливішої категорії населення. Перебуваючи у постійній небезпеці та у тривалому стресовому стані, дитина позбавляється звичних нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес її повноцінної соціалізації. Проте, за різних обставин, незмінним має залишатися те, що усі ми маємо працювати на освітянському фронті заради наших дітей.

З-поміж актуальних питань в умовах воєнного стану найважливішими для ЗДО є такі:

- облаштування укриття відповідно до вимог ДСНС для перебування дітей під час повітряної тривоги та створення безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу;
- забезпечення матеріально-технічних умов для надання якісних освітніх послуг;
- організація психологічної, методичної підтримки педагогічних працівників; - надання різних видів психолого-педагогічної підтримки дітям, батькам;
- організація освітнього процесу з дітьми раннього та дошкільного віку упродовж дня;
- здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей, зокрема з особливими освітніми потребами.

Нормативною основою організації освітнього процесу у ЗДО є Базовий компонент дошкільної освіти, який є актуальним у будь-який час. Заклади дошкільної освіти мають відповідати його вимогам і під час дії воєнного стану. Відповідно до рекомендацій МОН України освітній процес в ЗДО необхідно будувати за принципами опосередкованого навчання, діяльнісного підходу, партнерської взаємодії дитини та дорослого.

Для збереження цілісності освітнього процесу в умовах можливої небезпеки ми плануємо освітній процес з дітьми так, щоб в укритті можна було б продовжувати розпочату діяльність. Освітній процес дійсно має бути мобільним, орієнтованим на ситуацію, враховуючи психологічний і фізичний стан дітей.

В умовах війни педагогічні працівники ЗДО мають бути готовими і спроможними повноцінно надавати освітні, інформаційні, консультаційні послуги сім'ям, які виховують дітей раннього та дошкільного віку.

Робота закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану – це виклик для всіх учасників освітнього процесу. Потрібно прикласти всі зусилля для створення безпечного середовища та вдосконалення освітнього процесу незалежно від форми здобуття освіти. Ми зобов’язані тримати свій маленький, але такий важливий для нашого майбутнього, освітянський фронт!

Укриття в ЗДО – це спеціально організоване приміщення в будівлі або на території закладу, що слугує захистом для дітей та персоналу в разі фізичної небезпеки, яке пройшло відповідну експертизу та відповідає нормативним вимогам, враховує вікові особливості дітей дошкільного віку, забезпечено необхідним майном, інвентарем, засобами та матеріалами. Укриття в нових соціальних умовах розглядається як компонент освітнього середовища ЗДО.

Освітнє середовище - внутрішній простір укриття, у якому перебувають дошкільники у нових соціальних умовах воєнного стану, має бути:

- безпечним;
- комфортним;
- інформативним;

- цікавим;
- змістовним;
- стимулювати когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий розвиток дітей та містити все необхідне обладнання для організації освітнього процесу.

Укриття в ЗДО №5 «Квіткограй» Славутської міської ради містить різні ігрові осередки:
- народознавства;
- розвивального навчання;
- театральний;
- спортивний;
- музичний;
- ігрової діяльності;
- образотворчої діяльності;
- художнього слова.

Осередок народознавства містить предмети української національної символіки – вишитий рушник, жовто-блакитний прапорець, тризубець, ляльки в українському народному вбранні, посуд, традиційні українські іграшки, витвори декоративно-вжиткового мистецтва, зображення тощо.

Осередок розвивального навчання містить атрибути, які спрямовані на розвиток у дітей пізнавальних та психічних процесів. Це можуть бути:
- головоломки;
- ребуси;
- кросворди;
- ігри типу “Танграм”, “Чарівні палички”;
- математичне лото;
- доміно;
- тощо.

В цьому осередку розміщені матеріали для навчання дітей математики та грамоти: зображення букв, цифр, геометричних фігур.

Театральний осередок містить ширму для проведення вистав дітей, різні види театрів, наголовники, костюми, тощо.

Спортивний осередок має різноманітне обладнання:

- м’ячі, кольорові кулі;
- скакалки, обручі;
- дуги;
- лави;
- куби;
- палиці;
- кольорові стрічки, прапорці, султани;
- тощо.

У **музичному осередку** є різні види музичних іграшок та музично-дидактичних ігор, дитячі музичні інструменти.

В **ігровому осередку** створені умови для різних видів ігор: сюжетно - рольових, конструкторсько - будівельних, настільно - друкованих, дидактичних.

Осередок образотворчої діяльності наповнений різноманітними матеріалами:

- прості та кольорові олівці;
- акварель, гуаш;
- фломастери;
- крейда;
- папір для малювання;
- розмальовки;
- мольберти;
- пластилін.

В **осередку художнього слова** є книжечки різних жанрів та облаштовано «книжкову лікарню», де діти мають змогу ремонтувати книжки.

Під час перебування дітей в укритті педагоги закладу мають змогу забезпечити різні види діяльності дітей, притаманні періоду дошкільного дитинства, та діяти відповідно до режиму дня і розкладу освітнього процесу.

З метою залучення дітей до різних видів діяльності педагогічному колективу необхідно заздалегідь спланувати змістовий контент роботи, що відвертатиме увагу дітей від хвилювань, страхів та сприятиме зниженню тривожності.

Крім цього, укриття закладу містить і дитячі ліжка, адже денний сон для молодших дошкільників є необхідним.

Відповідно до вимог в укритті облаштовано туалетні кімнати, встановлено умивальники, місце для запасів питної та технічної води, міні – кабінет сестри медичної, пожежний щит.

За кожною віковою групою закріплено постійне місце в укритті.

Вхід в укриття облаштовано пандусом.

Проте, існують певні правила і заборони, а саме:

- ходити та бігати приміщенням без потреби;
- без дозволу вихователя покидати групу та своє місце відпочинку;
- самовільно іти в туалет чи заходити до інших приміщень;
- вмикати/вимикати світло чи інше обладнання;
- відчиняти/зачиняти захисні двері;
- шуміти, голосно сміятися та розмовляти, вередувати.

З метою мінімізації та запобігання виникненню посттравматичного синдрому під час перебування дітей в укритті педагогічні працівники використовують певні методи заспокоєння дітей:

- улюблена іграшка;
- вірші, загадки;
- пісні, танці;
- малювання, аплікація, конструювання;
- виготовлення поробок;
- гра на дитячих музичних інструментах;
- тілесні ігри та вправи;
- тощо.

Безпека життя і здоров’я учасників освітнього процесу в складних умовах сьогодення є пріоритетом у нормативно-правовому полі і включає в себе фізичний, психологічний та інформаційний компоненти. Основними умовами для організації безпечного освітнього простору в ЗДО ми визначаємо: уміння передбачити небезпеку,

уміння запобігти небезпеці, уміння діяти в разі небезпеки. Але головною умовою безпеки освітнього простору ЗДО є якнайшвидше припинення російської військової агресії проти українського народу, налагодження мирного життя і можливість закладам дошкільної освіти працювати без постійних загроз і тривог.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. Безпека дитини в довкіллі. Дошкільне виховання – 2013, № 4 - С. 4–6.
2. Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти : лист Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 14.06.2022 № 03-1870/162-2.
3. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні : Лист Міністерства освіти і науки України 02.04.2022 № 1/3845-22.
4. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» – К., 2017.
5. http://leleka.rv.ua/shchodo-organizaciyi-diyal-nosti-ditey-pid-chas-perebuvannya-v-ukrytti.-metodychni-rekomendaciyi-dlya-pedagogichnyh-pracivnykiv-zdo.html

Вознюк Діана,
вчитель-дефектолог
Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №32

Соціально-психологічні аспекти виховання толерантності у дітей з ООП

Анотація. Виховання толерантності у дітей з особливими освітніми потребами є ключовим аспектом формування гармонійного та інклюзивного середовища. Толерантність, яка передбачає терпимість, повагу до відмінностей і прагнення до порозуміння, виступає фундаментальною цінністю, здатною мінімізувати конфлікти та сприяти ефективній соціалізації. Це особливо важливо для дітей з ООП, які через свої особливості часто стикаються зі стигматизацією та соціальною ізоляцією.

Ключові слова: виховання, толерантність, діти з особливими освітніми потребами (ООП).

Постановка проблеми. Сучасні виклики суспільства вимагають інтеграції дітей з ООП у соціальне середовище, формування у них навичок поваги до інших і готовності до взаємодії. У часи глобальних змін, війни та суспільних трансформацій толерантність стає однією з основних цінностей, на якій базується мирне співіснування. У дітей з ООП ця якість потребує спеціальної уваги, оскільки їх соціальна взаємодія часто обмежується через когнітивні, емоційні чи поведінкові особливості. Формування толерантності серед дітей з ООП сприяє їхній соціалізації, покращенню якості взаємин із ровесниками, педагогами й родиною, а також створює сприятливе середовище для інтеграції у суспільство. У виховному процесі з дітьми з ООП актуальність проблеми посилюється необхідністю спеціальних підходів, адаптованих методів і форм навчання. Толерантність для цих дітей може стати основою емоційного балансу, самоповаги та прийняття інших. Знання соціально-психологічних аспектів виховання цієї якості дозволяє краще зрозуміти специфіку роботи з дітьми, які мають різний рівень розвитку. Особливо важливими є педагогічні стратегії, що враховують емоційні потреби дітей, їхній комунікативний потенціал та здатність до сприйняття норм і цінностей у простих і доступних формах. Окрім цього, аналіз досвіду виховання толерантності серед дітей з ООП дозволяє виявити ефективні практики, які можуть бути впроваджені в освітній процес, адаптовані до різних типів порушень. Тому вивчення соціально-психологічних аспектів толерантності

у дітей з ООП є необхідною умовою забезпечення їх інтеграції у суспільство, а також основою для створення інклюзивного й гуманного соціального середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях увага до соціально-психологічних аспектів виховання толерантності у дітей з особливими ООП набуває особливого значення. Т. Острянко [1] акцентує на важливості формування толерантного освітнього середовища, що передбачає врахування індивідуальних потреб дітей та інтеграцію психолого-педагогічних інструментів для подолання бар'єрів у спілкуванні та взаємодії між учасниками освітнього процесу. К. Гавриловська та Ю. Дем'янчук [2] підкреслюють ефективність використання тренінгових технік у формуванні толерантності. Д. Капелюх [3] вказує, що ефективність роботи залежить від створення атмосфери безпеки та взаєморозуміння в колективі, а також від активного залучення дітей до інтерактивних форм діяльності .Загалом, дослідники вказують на важливість поєднання індивідуального підходу до дитини з інтеграцією групових методик, спрямованих на розвиток емпатії, взаємоповаги та прийняття соціального різноманіття. Однак, як свідчать аналізовані джерела, специфічні аспекти формування толерантності саме у дітей з ООП залишаються недостатньо вивченими, що відкриває перспективи для подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Толерантність – це відсутність чи послаблення негативної реакції; терплячість і повага до протилежної думки; усвідомлення того, що розумний компроміс краще, ніж конфронтація [3, с. 13]. У наукових джерелах означена дефініція характеризується готовністю приймати інших людей такими, якими вони є, взаємодіяти з ними на засадах безумовного прийняття і розуміння, поважати багатогранність проявів у міжособистісній взаємодії, запобігати ескалації конфліктів, шукати порозуміння [2, с. 51]. Педагогіка толерантності визначає такі виховні завдання: виховання всебічно розвиненої, повноцінної та здорової особистості з ООП з урахуванням її можливостей і здібностей. Вона пропонує активізувати духовні сфери особистості, які, у свою чергу, здатні розуміти простір розвитку й саморозвитку особистості з ООП та, що важливо, зробити його значно безпечним. Йдеться про формування в учнівському середовищі атмосфери терпимості, доброзичливості, великодушності [3, с. 14]. К. Гавриловська та Ю. Дем'янчук вважають, що толерантність у міжособистісних стосунках неможливо побудувати суто декларативно. Толерантне середовище виникає там, де всі (або більшість) учасників освітнього процесу є толерантними. Це вимагає значної внутрішньої роботи, спрямованої на розпізнавання та руйнування власних стереотипів, упереджень. Створити умови для успішного проведення такої внутрішньої роботи можна різними способами, зокрема організувати спільну діяльність дітей, яка є соціально та особистісно значущою і дозволяє накопичити досвід толерантного ставлення один до одного [2, с. 52].

Наукові дослідження підкреслюють, що розвиток толерантності у дітей з ООП потребує комплексного підходу, спрямованого на виховання їхньої здатності приймати інших та поважати багатоманітність проявів міжособистісної взаємодії. Особливо важливим є створення в учнівському середовищі атмосфери доброзичливості й терпимості, що забезпечується активізацією духовних і соціальних сфер особистості. Це вимагає значної педагогічної роботи, яка включає корекцію стереотипів, упереджень та організацію соціально значущої діяльності, що дозволяє дітям накопичувати досвід позитивної взаємодії.

Толерантність у освітньому середовищі може бути успішно розвинута через систематичну інтеграцію принципів педагогіки толерантності, які акцентують увагу на адаптації виховного процесу до потреб дітей з ООП. Це передбачає не лише навчання на основі безумовного прийняття, а й спрямування зусиль на створення безпечного простору для саморозвитку таких дітей. Лише в умовах активної взаємодії учасників освітнього процесу, зокрема педагогів і учнів, толерантність може стати невід'ємною частиною їхньої соціальної поведінки.

Соціально-психологічні аспекти виховання толерантності у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) полягають у врахуванні специфічних особливостей розвитку цих дітей, їхнього емоційно-волевого стану, соціальних взаємодій і психологічного сприйняття соціального середовища. Ці аспекти включають:

1. Розвиток емоційної регуляції та емпатії. Діти з ООП часто мають труднощі у вираженні та регуляції емоцій. Тому важливо використовувати методи, які допомагають розвивати здатність до розпізнавання емоцій інших людей і формувати емпатійні реакції. Зокрема, у спеціальному закладі освіти застосовуються заняття з арттерапії, де діти через малювання, музику чи моделювання висловлюють свої емоції. Наприклад, під час малювання дитина вчиться ідентифікувати свої почуття, а спільний аналіз робіт із педагогом допомагає розуміти емоції інших

2. Формування позитивних міжособистісних відносин. Через обмежені соціальні навички багато дітей з ООП мають труднощі у побудові взаємин із однолітками. Виховання толерантності повинно включати створення безпечного середовища для розвитку дружніх відносин, що сприяють прийняттю та повазі до інших. Наприклад, на групових заняттях діти грають у прості кооперативні ігри, як-от передавання м'яча по колу із проханням сказати комплімент сусіду. Це формує вміння підтримувати і розвивати позитивну взаємодію.

3. Подолання упереджень і стереотипів. У дітей з ООП, як і у їхніх однолітків, можуть формуватися упередження через відсутність позитивного досвіду взаємодії. Організація спільної діяльності, що заохочує взаємну підтримку і співпрацю, є важливим компонентом цього процесу. У закладах освіти використовуються казкотерапія чи інтерактивні історії, які ілюструють приклади прийняття і поваги до різних особливостей людей. Наприклад, на уроках педагоги читають казки про персонажів із певними труднощами, яких інші герої підтримують і допомагають їм.

4. Розвиток соціально-рольових моделей. Використання рольових ігор та ситуаційно-модельованих вправ допомагає дітям краще розуміти соціальні ролі, прийняття відповідальності, а також вчитися реагувати на ситуації конфліктів толерантно. Рольові ігри, наприклад, «магазин» або «лікарня», дозволяють дітям освоювати соціальні ролі, формувати розуміння взаємодії та важливість взаємоповаги. Під час гри діти пробують різні ролі, що розвиває навички співчуття і прийняття.

5. Забезпечення індивідуального підходу. З урахуванням інтелектуальних і соціальних обмежень дітей з ООП, важливо використовувати корекційно-розвивальні методики, адаптовані до їхніх потреб і можливостей. Педагоги підбирають завдання залежно від когнітивних можливостей учня. Наприклад, дитині, яка має труднощі з комунікацією, пропонують альтернативні засоби спілкування, такі як картки чи прості жестові символи.

6. Формування комунікативної компетентності. Спеціальні методики навчання повинні сприяти розвитку комунікативних навичок, які є основою толерантної поведінки, включаючи здатність до вислуховування, вираження власної позиції та пошуку компромісів. Застосовуються спеціальні мовленнєві тренінги. Наприклад, під час обговорення спільного перегляду мультфільму діти вчаться висловлювати свою думку, слухати інших та формулювати позитивні коментарі.

7. Створення толерантного середовища у навчальному закладі. Атмосфера поваги і прийняття в класі та загалом у школі є ключовою умовою виховання толерантності. Вчителі й вихователі повинні демонструвати толерантну поведінку, формуючи позитивні моделі для наслідування. Виховні години присвячуються обговоренню різних культур або традицій із використанням візуальних матеріалів. Наприклад, педагоги організовують «День дружби», де діти беруть участь у спільному виготовленні сувенірів із символами доброзичливості.

Ці аспекти взаємопов'язані і вимагають комплексного підходу, зокрема співпраці педагогів, психологів, батьків та інших фахівців. Це створює умови для розвитку в дітей з ООП здатності до толерантності як основи для їхньої успішної соціалізації та інтеграції у суспільство.

Висновки. Таким чином, розглянуті соціально-психологічні аспекти виховання толерантності у дітей з ООП, визначають ключові напрямки формування навичок взаємоповаги та прийняття у цій групі дітей. Здійснено аналіз ролі емоційної регуляції, соціально-рольових моделей, позитивної комунікації та подолання стереотипів у процесі виховання толерантності. Висвітлено приклади застосування інноваційних методик у спеціальних освітніх закладах, що демонструють ефективність інтегративного підходу до соціалізації дітей з ООП.

Список використаних джерел:

1. Острянко Т. Толерантність як умова розвитку інклюзивного освітнього середовища. Інклюзивна освіта та навчання в сучасних умовах трансформацій: психолого-педагогічні основи інклюзивної освіти : мат. всеукр. наук.-пед. підвищення кваліфікації. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 180 с. С. 97-99.

2. Гавриловська К., Дем'янчук Ю. Тренінгові техніки як засіб формування толерантності в системі інклюзивної освіти. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2022. Випуск 13. С. 49–54.

3. Капелюх Д. Р. Формування основ толерантності в умовах сучасного спеціального закладу. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Психолого-педагогічні стратегії безбар'єрного освітнього середовища для дітей з порушеннями зору». Київ: Інтерсервіс, 2019. С. 13-14.

Вознюк Лілія,
Лакіза Анна,
вихователі ЗДО № 3 «Ластівка», м. Шепетівка

Використання чату GPT у роботі закладу дошкільної освіти

Анотація: Стаття аналізує можливості використання чат-бота ChatGPT у роботі закладу дошкільної освіти. Розглянуто основні напрями застосування технології, зокрема автоматизацію підготовки матеріалів, розробку індивідуальних програм для дітей та організацію комунікації з батьками. Особлива увага приділяється інтерактивності занять, які можна проводити за допомогою ШІ, а також підтримці професійного розвитку вихователів. Проаналізовано переваги, які включають зменшення навантаження на педагогів та підвищення якості освітнього процесу. Також розглянуто виклики, серед яких — забезпечення конфіденційності даних, технологічна доступність та необхідність збереження ролі вихователя як центральної фігури в освіті. Представлено практичні рекомендації щодо впровадження ChatGPT у роботу ЗДО. У статті окреслено перспективи використання інноваційних технологій у дошкільній освіті для розвитку творчості, критичного мислення та соціальних навичок у дітей. Результати дослідження можуть бути корисними для освітян, батьків та розробників навчальних програм.

Ключові слова: дошкільна освіта, ChatGPT, штучний інтелект, інновації, виховання, освітні технології, індивідуальний підхід.

У сучасному світі розвиток інформаційних технологій відкриває нові можливості для вдосконалення освітніх процесів. Зокрема, штучний інтелект (ШІ) набуває все більшого значення у різних сферах, включно з освітою. Одним із перспективних

інструментів є чат-боти на основі ШІ, такі як ChatGPT. Заклади дошкільної освіти (ЗДО), які формують базові навички та цінності у дітей, також можуть скористатися перевагами цих технологій. Метою статті є аналіз потенційного використання ChatGPT у роботі ЗДО, визначення основних напрямів його застосування та обговорення перспектив і викликів.

1. Застосування ChatGPT може сприяти підвищенню якості освітнього процесу в ЗДО за рахунок:

1.1. Автоматизації підготовки матеріалів.

Автоматизація підготовки матеріалів для занять є важливим кроком до підвищення ефективності роботи вихователів у закладі дошкільної освіти. Використання ChatGPT дозволяє швидко створювати необхідні матеріали, які відповідають віковим особливостям дітей. Зокрема, чат-бот може генерувати конспекти занять з урахуванням тематики, навчальних цілей та рівня підготовки групи. Наприклад, для занять з розвитку мовлення він здатний створити серію завдань, які включають загадки, вірші чи інтерактивні ігри. Чат-бот корисний для створення навчальних матеріалів, таких як завдання на розвиток логіки, креативні вправи чи розповіді, які вихователь може адаптувати до конкретної групи. Крім того, він може генерувати текстові ресурси для індивідуальних потреб, наприклад, казки чи вправи для дітей із затримкою мовного розвитку. Це забезпечує індивідуальний підхід, який сприяє ефективному навчанню кожної дитини.

Ще однією перевагою є можливість швидкого створення роздаткових матеріалів, таких як розмальовки, шаблони для аплікацій чи тематичні картки. Окрім того, ChatGPT допомагає у розробці звітних документів, які вихователь може використовувати для аналізу освітнього процесу або спілкування з батьками.

Чат-бот також корисний для підготовки святкових заходів, створення сценаріїв і підбору завдань для тематичних свят. Наприклад, він може запропонувати ігри чи конкурсні програми для новорічного ранку або свята осені. Важливо, що всі матеріали, створені ChatGPT, можна легко адаптувати під індивідуальні потреби дітей чи специфіку освітньої програми закладу.

Завдяки функції миттєвого аналізу запиту, вихователь може оперативно коригувати створені матеріали, змінюючи їх складність, тривалість чи зміст. Це забезпечує гнучкість у підготовці до занять, що є надзвичайно важливим у роботі з дошкільнятами.

Автоматизація за допомогою ChatGPT дозволяє зменшити рутину та розширити спектр творчих і навчальних інструментів, що використовуються у закладі. У результаті вихователі отримують більше часу для якісної взаємодії з дітьми, сприяючи їхньому гармонійному розвитку.

1.2. Допомога у плануванні.

ChatGPT є ефективним інструментом для підтримки вихователів у плануванні освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Він може швидко створювати календарно-тематичні плани, враховуючи освітні програми, тематику занять і вікові особливості дітей. Завдяки своїй здатності аналізувати запити, чат-бот може запропонувати структуру занять, визначити цілі, завдання та форми їх реалізації. Наприклад, бот може допомогти створити план на тиждень, включаючи теми для ранкових зустрічей, рухливих ігор та творчих активностей.

Особливістю використання ChatGPT є можливість інтегрувати у план заходи, спрямовані на розвиток ключових компетентностей, таких як мовлення, соціальні навички або пізнавальна активність. Він також може запропонувати варіанти занять на випадок зміни планів через непередбачені обставини, наприклад, дощову погоду чи відсутність частини дітей.

Чат-бот допомагає вихователям розподіляти час і ресурси, зберігаючи баланс між навчальною та ігровою діяльністю. Окрім цього, він може створити шаблони для

щоденників спостережень або підказати, як включити в план завдання для роботи з дітьми, які потребують додаткової уваги. Це робить процес планування не тільки швидким, але й більш якісним та адаптованим до потреб дітей і закладу.

1.3. Розробка індивідуальних програм навчання.

ChatGPT допомагає створювати індивідуальні програми навчання, враховуючи особливості розвитку кожної дитини, такі як рівень мовлення, пізнавальні інтереси чи соціальні навички. Вихователь може використовувати чат-бот для генерації завдань, які спрямовані на розвиток конкретних компетенцій, наприклад, вправи на формування дрібної моторики чи логічного мислення. ChatGPT здатен адаптувати навчальні матеріали, пропонуючи спрощені завдання для дітей із затримками розвитку або більш складні активності для обдарованих вихованців. Бот також може надавати рекомендації щодо методів роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Такий підхід сприяє створенню індивідуального освітнього середовища, яке відповідає потребам кожної дитини.

2. Практичне впровадження ChatGPT у ЗДО.

2.1. Комунікація з батьками.

ChatGPT може суттєво спростити процес спілкування вихователів із батьками, забезпечуючи швидкий та ефективний обмін інформацією. За допомогою бота вихователі можуть складати повідомлення про події, збори, розклад занять чи рекомендації щодо розвитку дітей вдома. Чат-бот також допомагає створювати індивідуальні звіти про прогрес дитини, підкреслюючи її досягнення та області, які потребують уваги. Крім того, ChatGPT може генерувати інформаційні бюлетені для батьків із корисними порадами щодо виховання, здоров’я чи організації дозвілля дітей. Завдяки автоматизації цього процесу вихователі отримують більше часу для роботи з дітьми. Така система спілкування сприяє прозорості освітнього процесу та кращій взаємодії між ЗДО і сім’єю.

2.2. Підтримка професійного розвитку вихователів.

ChatGPT може стати потужним інструментом для підвищення кваліфікації вихователів, забезпечуючи доступ до актуальних знань і методичних матеріалів. Бот допомагає знаходити інформацію про сучасні педагогічні методики, психологічні підходи до виховання дошкільнят та інновації в освітньому процесі. Вихователі можуть використовувати його для пошуку тренінгів, вебінарів або літератури, необхідної для професійного зростання. ChatGPT також може допомогти у розробці авторських програм чи планів занять, забезпечуючи ідеями та прикладами. Крім того, чат-бот спрощує створення навчальних кейсів або сценаріїв для практичного застосування під час підготовки до занять. Завдяки таким можливостям вихователі можуть постійно вдосконалювати свої навички та впроваджувати найкращі практики у свою роботу.

2.3. Інтерактивні заняття з дітьми.

ChatGPT може стати незамінним помічником для організації інтерактивних занять у закладі дошкільної освіти. Бот здатний створювати цікаві конспекти занять із залученням дітей до активної взаємодії, таких як казкові подорожі, рольові ігри чи вікторини. Наприклад, він може виступати у ролі віртуального персонажа, який задає дітям запитання, пропонує завдання або розповідає історії, стимулюючи їхню уяву та критичне мислення. Завдяки можливості адаптувати матеріали, ChatGPT дозволяє створювати активності, які відповідають віковим і когнітивним особливостям дітей. Такі заняття не лише розвивають у дітей інтерес до навчання, але й сприяють формуванню соціальних та комунікативних навичок. Інтерактивний формат із використанням сучасних технологій робить навчальний процес більш динамічним та захопливим для дошкільнят.

3. Виклики та обмеження.

3.1. Технологічна доступність.

Технологічна доступність є одним із ключових викликів у впровадженні ChatGPT у роботу ЗДО. Багато закладів не мають належного технічного забезпечення, такого як сучасні комп'ютери, планшети або стабільне підключення до Інтернету. Це обмежує можливості використання штучного інтелекту для автоматизації роботи та проведення інтерактивних занять. Важливо також врахувати, що технічна підтримка та обслуговування таких систем можуть бути недоступними у віддалених регіонах. Недостатній рівень цифрової грамотності персоналу може стати додатковою перешкодою для впровадження нових технологій. Для подолання цих бар'єрів необхідно забезпечити фінансову підтримку, організувати навчання для вихователів та створити інфраструктуру, яка дозволить ефективно інтегрувати ChatGPT у освітній процес.

3.2. Безпека даних

Безпека даних є критично важливим аспектом у використанні ChatGPT у закладі дошкільної освіти. Під час роботи чат-бота відбувається обробка персональних даних дітей, батьків та працівників, що вимагає суворого дотримання норм конфіденційності. Однією з головних загроз є можливість витоку або несанкціонованого доступу до інформації, що може призвести до порушення приватності. Необхідно забезпечити шифрування даних та впровадити політики доступу, які гарантують захист інформації. Використання ChatGPT потребує чіткого дотримання законодавства щодо захисту персональних даних, такого як GDPR або його національних аналогів. Для мінімізації ризиків важливо регулярно проводити аудит системи безпеки, навчати персонал принципам роботи з конфіденційною інформацією та використовувати лише сертифіковані платформи, що відповідають сучасним стандартам кібербезпеки.

3.3. Роль вихователя.

Роль вихователя залишається центральною в освітньому процесі, навіть при активному впровадженні ChatGPT та інших інноваційних технологій. Штучний інтелект може слугувати ефективним інструментом для автоматизації рутинних завдань, однак він не здатний замінити людський фактор у вихованні. Вихователь виступає не лише як організатор занять, але й як моральний орієнтир, зразок для наслідування та джерело емоційної підтримки для дітей. Технології можуть допомогти у створенні матеріалів, плануванні та адаптації програм, але тільки вихователь здатен враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, спонукати до творчості та підтримувати їхній емоційний стан. Важливо, щоб ChatGPT розглядався як допоміжний інструмент, що дозволяє педагогам зосередитися на ключових аспектах виховання та особистій взаємодії з дітьми.

Висновок: Використання ChatGPT у роботі закладу дошкільної освіти відкриває значний потенціал для оптимізації освітнього процесу та підвищення його якості. Цей інструмент дозволяє автоматизувати підготовку матеріалів, розробляти індивідуальні програми для дітей та полегшувати комунікацію з батьками, що сприяє зменшенню рутинного навантаження на вихователів. Водночас, інтерактивні можливості ChatGPT можуть зробити навчальний процес більш цікавим і динамічним, стимулюючи творчість, критичне мислення та соціальні навички дітей.

Проте впровадження технологій супроводжується певними викликами, такими як забезпечення технічної доступності, дотримання норм безпеки даних і збереження ролі вихователя як основного учасника освітнього процесу. Для успішної інтеграції ChatGPT у систему дошкільної освіти необхідно забезпечити заклади сучасним обладнанням, розробити стандарти захисту персональних даних і проводити систематичне навчання педагогів.

Штучний інтелект має виконувати допоміжну функцію, залишаючи вихователю ключову роль у вихованні дітей, забезпеченні їх емоційного комфорту та формуванні моральних цінностей. ChatGPT може стати потужним інструментом підтримки

професійного розвитку вихователів, забезпечуючи доступ до сучасних педагогічних знань та інноваційних методик.

У майбутньому технології, такі як ChatGPT, можуть значно змінити підходи до дошкільної освіти, зробивши її більш персоналізованою, інтерактивною та ефективною. Проте важливо враховувати етичні, соціальні та технічні аспекти, щоб інновації гармонійно інтегрувалися в освітній процес, забезпечуючи його якісне вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Биков В.Ю., Лапінський В.В., Спірін О.М. Інформаційні технології в освіті. Київ: Інститут інформаційних технологій, 2020.
2. Плахотник В.М. Інновації в освіті: виклики і перспективи. Освітній часопис, 2021.
3. Положення про Заклади дошкільної освіти, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305.
4. OpenAI. "Overview of ChatGPT: Capabilities and Ethical Considerations." Accessed 2024.
5. ДСТУ 8302:2015. Національний стандарт України. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ, 2015.
6. Левченко М.А. Сучасні освітні технології у дошкільній освіті. Педагогічна наука і практика, 2020.
7. Kozma R. "Technology and Classroom Practices: An International Study." Journal of Research on Technology in Education, 2003.
8. Papert S. Mindstorms: Children, Computers, and Powerful Ideas. Basic Books, 1980.
9. Чопик О.В. Інтерактивні технології у навчанні дошкільників. Київ: Освітній центр "Парадигма", 2019.
10. Breazeal C. Designing Sociable Robots. MIT Press, 2002.
11. Височанська О.Л. Роль інноваційних підходів у вихованні дошкільнят. Освіта України, 2018.
12. Kay R.H., LeSage A. "Examining the Benefits and Challenges of Using Audience Response Systems: A Review of the Literature." Computers & Education, 2009.

Гаврилюк Любов,
заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель історії та правознавства гімназії №4 Шепетівської міської ради Хмельницької області

Роль демократичного громадянського суспільства у формуванні громадянської компетентності здобувачів освіти в умовах воєнного стану

Анотація. Ця тема дослідження є надзвичайно актуальною в контексті сучасних українських реалій. Вона спрямована на аналіз впливу демократичного громадянського суспільства на розвиток громадянської компетентності молоді в умовах, що суттєво відрізняються від мирного часу. Наше головне завдання, це виявити механізми та інструменти, за допомогою яких демократичне громадянське суспільство може сприяти формуванню громадянської компетентності учнівської молоді в умовах воєнного стану.

Ключові слова: громадянська компетентність, демократичне громадянське суспільство, воєнний стан, освіта, молодь, Україна.

Воєнний стан, який переживає Україна, став випробуванням не лише для її збройних сил, а й для всього суспільства. Він вносить суттєві корективи в усі сфери життя суспільства, зокрема, в освіту. В умовах війни особливо актуалізується питання формування громадянської компетентності здобувачів освіти, адже саме вони є майбутнім нашої держави. Демократичне громадянське суспільство відіграє в цьому процесі надзвичайно важливу роль. Саме таке суспільство, покликане відігравати ключову роль у цьому процесі, беручи на себе функції освіти та виховання підростаючого покоління. Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності[1].

Усі люди живуть у суспільстві, але всі вони неоднаковою мірою залучені до нього. У житті однієї людини спілкування з іншими людьми посідає набагато важливіше місце, ніж у житті іншої. Громадян, які з власної ініціативи беруть участь у загальних для спільноти заходах, спрямованих на вирішення проблем усієї спільноти називають соціально активними. Соціальна активність, як сукупність форм людської діяльності, яка свідомо орієнтована на вирішення певних завдань у займає у громадянському суспільстві важливе місце. Соціально активні люди прагнуть змінити, перетворити або ж зберегти чи зміцнити певний існуючий соціальний лад. Як же вплинути на сучасне молоде покоління, щоб вони були не пасивними а соціально активними громадянами нашої держави? В першу чергу через складові громадянської компетентності, які мають формуватись ще у школі. В нашому закладі, одночасно з поглибленням знаннєвої та ціннісної, насамперед морально-етичної, складових громадянської компетентності, наголос ще зроблений і на соціальну складову, що забезпечує учнів знаннями і навичками, які необхідні для участі у житті класу, школи, громади (співпраця, співробітництво, комунікації, повага до інших, толерантність, права та обов’язки, плюралізм, розв’язання конфліктів, громадянське суспільство).

Потреба в формуванні громадянської компетентності визнається суспільством і державою як одне з найголовніших завдань сучасної освіти та нової української школи. Метою формування громадянської компетентності є: надання молодому поколінню знань про світові демократичні здобутки та особливості становлення демократії в Україні; формування мотивації та основних вмінь, необхідних для відповідальної участі у громадсько-політичних процесах, критично-конструктивне ставлення молоді до життя суспільства; сприяння становленню активної позиції громадян щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії в Україні; створення умов учням щодо набуття досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та комунікативної взаємодії. В першу чергу, ці знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи життя і реалізації потреб і інтересів особистості в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному просторі демократичної держави взагалі, та української зокрема. Велику увагу потрібно приділити для громадянських вмінь та досвіду участі в соціально-політичному житті суспільства і практичного застосування набутих знань. Кожен має дотримуватися громадянських чеснот, як норм, установок, цінностей та якостей, притаманних громадянинові демократичного суспільства. У демократичному суспільстві існує чимало способів соціальної активності. Реалізовувати це право може кожен за власним бажанням, але якщо у громадянина буде «неусвідомлена» громадянська компетентність, то він й не буде відчувати бажання приймати участь у соціальному житті суспільства.

Демократичне громадянське суспільство сприяє формуванню громадянської компетентності здобувачів освіти через:

Безпосередню участь: громадські організації, волонтерські рухи, ініціативи залучають молодь до соціальних проєктів, волонтерської діяльності, що сприяє розвитку у них почуття відповідальності, емпатії та готовності допомагати іншим.

Створення освітніх програм: громадські організації розробляють та впроваджують освітні програми, спрямовані на розвиток громадянської компетентності, організовують тренінги, семінари, дискусії.

Захист прав дітей: громадські організації відстоюють права дітей на освіту, захищають їх від насильства, дискримінації та інших порушень.

Співпраця з освітніми закладами: громадські організації співпрацюють зі школами, ліцеями, університетами, надаючи методичну допомогу вчителям, організовуючи спільні заходи.

Поширення інформації та створення платформ для діалогу: громадські організації використовують різні канали комунікації (соціальні мережі, медіа, публічні заходи) для поширення інформації про важливі суспільні проблеми, формування громадської думки. Громадські організації створюють простори для діалогу між молодью, експертами та представниками влади, що сприяє формуванню критичного мислення та здатності до конструктивної дискусії.

Приклад для наслідування: Активна громадянська позиція членів громадського суспільства є потужним прикладом для молоді, який мотивує її до власних дій.

Свідомий громадянин розуміє поняття «патріотизм», пошановує національну історію, культуру, мову, звичаї та традиції. У нього завжди присутні відчуття власної гідності, він поважає права людини і свободу особистості. Громадянською цінністю є повага до законів, а також свідоме ставлення до обов'язків і відповідальність за власні вчинки та поведінку. Соціально активні громадяни завжди прагнуть до справедливості, демократії та рівноправності, вони є толерантними[2]. Навколишній світ вони сприймають як багатоманітний, але при цьому мають активну та відповідальну громадянську поведінку і позицію. Основою відповідального ставлення до громадянської компетентності є повага до прав людини. Саме вона передбачає також бажання брати участь у демократичному ухваленні рішень на всіх рівнях, підтримання соціальної та культурної різноманітності, гендерної рівності, соціальної згуртованості, готовності поважати приватність інших людей та брати на себе відповідальність за навколишнє середовище. Громадянська компетентність тісно переплітається з соціальною компетентністю. Людина, якій притаманні ці компетентності здатна до співробітництва в групі та команді. Вона буде вміти адаптуватись в будь – якій ситуації, її буде легко визначати особисті цілі та виконувати різні ролі й функції в колективі, планувати, розробляти й реалізовувати соціальні проекти індивідуальних і колективних дій, уміння визначати й реалізовувати мету комунікації в залежності від обставин, підтримувати взаємини, розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях[3].

Громадянське суспільство, сформоване на основі громадянських цінностей, - це сфера спілкування, взаємодії, спонтанної самоорганізації та самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій, захищена відповідними законами від прямого втручання й регламентації з боку держави. Концепція громадянського суспільства сформувалася на початку Нового часу як усвідомлення необхідності, що перехід суспільства до нового якісного стану влаштовуватиме більшість його членів. Громадянське суспільство – це така форма організації суспільства, де існують неконтрольовані державою розвинені політичні, правові, економічні й культурні відносини між окремими індивідами. У ньому безперешкодно виникають різноманітні громадські рухи, діють приватні установи, розвивається громадське життя. Громадянське суспільство створює умови для передачі значної кількості державних функцій органам місцевого самоврядування. Саме воно є основою для формування правової держави й саме розвивається в її умовах.

Рівновага між громадянським суспільством і державою відіграє роль одного з головних чинників стабільного демократичного розвитку країни[4].

Виховати в учня громадянську компетентність означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності як його представника, спадкоємця й наступника. Це дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної політики українського народу, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в дусі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації. Демократичне громадянське суспільство є важливим партнером освіти у формуванні громадянської компетентності здобувачів освіти, особливо в умовах воєнного стану.

То що ж може зробити освітній заклад!? Розширити співпрацю між державними органами та громадськими організаціями у сфері освіти, створити сприятливі умови для розвитку молодіжних організацій, підвищити рівень фінансової підтримки громадських проектів, спрямованих на формування громадянської компетентності, залучати більше молоді до участі в громадських ініціативах. Завдяки спільним зусиллям держави, освітніх закладів та громадських організацій можна виховати покоління відповідальних, активних громадян, здатних будувати демократичне суспільство.

Список використаних джерел:

1.Громадянська освіта/упоряд. Гісем О.О., Мартинюк О.О. – Х.: Вид. група «Ранок», 2018, ст. 45-56

2.Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / Пометун О.І. // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 5-7.

3. Формування громадянської компетентності https://www.google.com.ua/search?q=громадянська+компетентність+та+її+роль&sxsrf=APwXEdc6emsKkr5H2KsLgyBjh3C-gBg&ved=

4. Освіта на основі життєвих навичок http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53

Гельмель Лілія,
вихователь Хмельницького закладу
дошкільної освіти №7 «Козачок»,
вихователь-методист

Актуальні проблеми підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в Новій українській школі в умовах війни

Анотація. В статті розкрито актуальні проблеми підготовки дітей дошкільного віку в Новій українській школі в умовах війни. Зазначено особливості цієї підготовки, пріоритетні напрями наступності дошкільної та початкової шкільної освіти. Висвітлено наукові аспекти цієї проблеми, зокрема: інформаційно-просвітницький, психологічний, методичний та інші.

Ключові слова: дошкільний вік, Нова українська школа, воєнний стан, наступність дошкільної та початкової шкільної освіти.

Постановка проблеми.

Актуальність теми зумовлена низькою соціальних, історико-педагогічних факторів, проблемами модернізації дошкільної освіти в умовах війни, яка базується на інтеграції родинного і суспільного виховання, сучасних досягненнях психолого-педагогічних наук, надбаннях світового педагогічного досвіду. Саме Базовий компонент дошкільної освіти передбачає засвоєння її змісту як завершеного етапу, розрахованого на весь період дошкільного дитинства, сформованість мінімально достатнього та необхідного рівня компетенції дитини перших 6 (7) років життя, що забезпечує її повноцінний розвиток і психологічну готовність до навчання у Новій українській школі. Визначені Базовим компонентом дошкільної освіти вимоги до обсягу необхідної інформації, життєво важливих умінь і навичок, системи ціннісних ставлень до світу та самої себе є обов'язковими для виконання усіма учасниками освітнього процесу в дошкільних закладах незалежно від їх підпорядкування, типу і форми власності [1].

Особистісно-орієнтований підхід до освіти п'ятирічок спрямований не на озброєння дитини предметними знаннями, а передусім повинен сприяти її особистісному зростанню, формуванню основ життєвої компетентності, вихованню елементарних реалістичних уявлень про світ та саму себе, оптимістичного світобачення, прищепленню навичок практичного життя.

Зміни в освіті та військові дії на території нашої держави, які впливають на рівень стресу та напруги та зачіпають глибокі «струни» кожного свідомого громадянина вимагають нових підходів у вирішенні питань наступності й перспективності взаємодії дошкільної і початкової ланок, у яких забезпечення шкільної зрілості та готовності дитини до шкільного навчання стає одним із головних завдань дошкільних закладів. Необхідність реалізації обов'язкової особистісно-орієнтованої освіти дітей п'ятирічного віку в контексті входження України під час війни в Європейський освітній простір зумовлюють пошук шляхів удосконалення підготовки дітей до навчання в Новій українській школі [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Цінність педагога під час воєнного стану полягає у тому, щоб: зрозуміти потреби дітей, допомогти їм самостійно справлятись у складних ситуаціях, забезпечити розвиток їхніх знань, умінь та навичок. Сучасний педагог у своїй практиці в проблемі підготовки дітей до шкільного навчання повинен опиратися на широке відображення світового й вітчизняного історико-педагогічного досвіду. Його вивчення започатковано класиками психології і педагогіки (Л. Виготський, К. Ушинський, О. Запорожець, О. Леонтьєв, Г. Костюк, Ж. Піаже, Ф. Фребель). У наукових дослідженнях розкрито окремі психологічні, педагогічні і методичні аспекти зазначеної проблеми (Т. Кондратенко, В. Котирло, К. Щербакова); обгрунтовано систему організаційних занять у дитячому садку (О. Усова, Ф. Сохін); висвітлено різні аспекти готовності дитини до школи та наступності в навчанні й вихованні дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (Л. Артемова, О.Проскура, О. Савченко та ін.) [3]

Проблема підготовки дитини до шкільного навчання в умовах Нової української школи також досліджували А. Богуш, З.Плохі, Н. Бібік, С. Лаврентьева, та ін. Перспективи дошкільної освіта дітей п'ятирічного віку показано у наукових працях Л. Кононко.

Формування цілей статті. Мета статті – визначити науково-педагогічні засади підготовки дітей п'ятирічного віку до навчання у Новій українській школі, розкрити особливості та пріоритетні напрямки наступності дошкільної та початкової шкільної освіти.

Виклад основного матеріалу.

Результати наукових доробок, а також узагальнення практики роботи закладів дошкільної освіти засвідчують, що готовність дитини до шкільного навчання є складним і системним психолого-педагогічним утворенням.

Його розглядають як оптимальне поєднання комплексу компонентів, який охоплює основні сфери розвитку дитини: інтелектуальну, емоційну, вольову, морфологічну, а також психічне і соматичне здоров'я. Їх сукупність на певному рівні розвитку виявляється як шкільна зрілість.

Готовність дитини до шкільного навчання і шкільна зрілість, на думку вчених, визначено як єдиний за своєю природою, але різний за станом феномен: готовність – це стан потенційних і тому ідеальних можливостей дитини; а шкільна зрілість – це стан її актуальних і реальних можливостей. Саме такий підхід створює необхідні передумови для повноцінного розвитку особистісних якостей майбутнього школяра, які сприяють його успішній начальній діяльності [4].

Проблема наступності має декілька наукових аспектів. Зокрема, інформаційно-просвітницький аспект передбачає: визначення напрямків розвитку, освіченості та виховання дітей на кожній наступній сходинці освіти; ознайомлення з інноваційними технологіями, програмами навчання та виховання обох ланок освіти (старша група дошкільного закладу та перший клас початкової школи) та ін. З метою реалізації даного аспекта наступності використовують такі форми взаємодії педагогічних колективів: семінари-практикуми щодо обговорення програм, взаємний обмін лекціями, конспектами; робота творчих груп (вихователів старших груп, вчителів початкових класів) тощо [5].

Психологічний аспект передбачає вивчення особливостей розвитку дітей на перехідному етапі; специфіки переходу від ігрової до навчальної діяльності; забезпечення психологізації навчально-виховного процесу та ін. У цьому аспекті актуальними можуть бути такі форми взаємодії педагогічних колективів: семінари, семінар-практикуми, тренінги, спільна робота практичних психологів школи та дошкільного закладу тощо.

Методичний аспект включає взаємне ознайомлення з методами і формами навчально-виховної роботи в старшій групі дошкільного закладу та в 1-му класі школи; забезпечення наступності щодо методів та прийомів роботи з дітьми та ін. Цей аспект реалізується через взаємовідвідування вихователями та вчителями занять (уроків) з наступним суспільним обговоренням, семінари-практикуми з певних методик; проведення спільних педагогічних нарад, виставок, конференцій; взаємоконсультування педагогами; обмін передовим педагогічним досвідом роботи тощо.

Практичний аспект спрямований на попереднє знайомство вчителів із своїми майбутніми учнями; кураторство вихователями своїх колишніх вихованців. Конкретними формами реалізації змісту цього аспекту є: проведення днів відкритих дверей в школі та дошкільному закладі; відвідування свят у школі (День знань, Свято букваря, останнього дзвоника); спостереження вчителями за діяльністю дітей старших груп на заняттях та поза ними; організація спільних концертів, спортивних змагань та ін. [4]

Сучасні вчені також визначають пріоритетні напрямки наступності. Перший напрямок - це узгодити мету на дошкільному і початковому шкільному рівнях. Основна мета дошкільної освіти - всебічний загальний розвиток дитини, визначений Базовим компонентом дошкільної освіти у відповідності з потенційними віковими можливостями і специфікою дитинства як самооцінного періоду життя людини [1]. Основна мета освіти в початковій школі - продовжити всебічний загальний розвиток дітей з урахуванням специфіки шкільного життя під час воєнного стану поряд з освоєнням найважливіших навчальних навичок у читанні, письмі, математиці та ін. Як у дошкільному закладі, так і в школі нове освітнє середовище повинно бути спрямоване

на ставлення особистості дитини: розвитку її компетентності (комунікативної, інтелектуальної, фізичної), креативності, ініціативності, самостійності, відповідальності, довільності, волі і безпеки поводження, самосвідомості і самооцінки.

Другий напрямок спрямований на збагачення освітнього змісту в початковій школі. На основі досліджень О.Я. Савченко, О.В. Проскури, О.Л. Кононко та ін., мова йде про введення в педагогічний процес різних видів дитячої діяльності творчого характеру; насичення змісту навчання такими знаннями історико-географічного і краєзнавчого характеру, які б максимально активізували пізнавальні інтереси дітей, відповідали б їх потребам у практичній дії і формували почуття відповідальності за найближче оточення [4].

Третій напрям щодо наступності двох ланок освіти спрямований на удосконалення форм організації і методів навчання як у дошкільних закладах, так і в початковій школі. Необхідно створити розвиваючі предметне середовище як у дошкільному закладі, так і початковій школі, функціонально моделюючий зміст дитячої діяльності [4].

Вчені вважають, що слід ширше використовувати методи, що активізують у дітей мислення, уяву, пошукову діяльність, тобто елементи проблемності у навчанні, дивергентні задачі, задачі відкритого типу, що мають варіанти «правильних» рішень, а також використовувати в початковій школі, особливо в перший рік навчання, ігрові прийоми, створювати емоційно – значимі ситуації, умови для самостійної практичної діяльності, коли діти можуть на основі наявних знань виявляти ініціативу, творчість, фантазію, відповідальність [5].

Якщо запропоновані напрями наступності будуть перетворені в дійсність, буде створений загальний сприятливий фон для розвитку дітей –фізичного, інтелектуального, емоційного- як у дошкільному закладі, так і в початковій школі, збережеться і зміцниться її фізичне та психічне здоров'я. Останнє складає найважливішу задачу освіти, її основний результат. Але для цього буде необхідний комплекс організаційних заходів, розробка не тільки нових нормативних актів, але і приведення у відповідальність різних навчально-методичних посібників.

Висновки.

Підготовка до навчання у новій українській школі забезпечує поступовий перехід від попереднього вікового періоду до нового, поєднання щойно здобутого дитиною досвіду з попереднім. З одного боку, вона передбачає спрямованість навчально-виховної роботи в дитячому садку на вимоги, які будуть пред’явлені дітям в школі, а з іншого – на опору вчителя на досягнутий старшими дошкільниками рівень розвитку; на здобуті в дошкільному закладі, сім’ї знання, навички і досвід дітей; на активне використання їх у навчально-виховному процесі.

Наступність утворює простір для реалізації в педагогічному процесі дитячого садка і школи єдиного, динамічного та перспективного освітнього середовища, що сприяє зближенню умов виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів. Важливо пам’ятати – попри тривалість конфлікту та час на відновлення ми маємо виростити освічених людей.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження/ О.Косенко, І.М.Новак, О.А.Венгловська, Л.В.Куземко. Харків: Ранок, 2021. 240 с.

3. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: підруч. 3-тє вид., випр. Київ: Академвидав, 2015. 448 с.

4. Підготовка вчителя нової української школи: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали міжвузівської (заочної) науково-практичної конференції (Хмельницький, 28 лютого 2017 року). Хмельницький: ХГПА, 2017. 333 с.

5. Машкіна Л.А. Розвиток педагогічної інноватики в умовах Нової української школи: Тринадцяті педагогічні читання пам'яті М.М. Дарманського: професійна підготовка майбутніх педагогів на засадах освітніх інновацій: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький: ХГПА, 2018. С.28-32.

Головатюк Катерина
вчитель Городоцької початкової школи
Городоцької міської ради

Формування моральних цінностей демократії, толерантності та патріотизму в початкових класах: роль виховного процесу у становленні національної свідомості та громадянської відповідальності

Анотація. Стаття присвячена дослідженню процесу формування моральних цінностей, таких як демократія, толерантність і патріотизм, у молодших школярів. У статті розглядаються методологічні аспекти та педагогічні підходи, що сприяють розвитку громадянських якостей у здобувачів освіти, звертаючи особливу увагу на методи, які інтегрують елементи патріотичного виховання і поваги до демократичних принципів. Також, акцентується значення виховання толерантності як основи для побудови гармонійних відносин у багатонаціональному суспільстві.

Це дослідження може бути корисним для освітян, вихователів та педагогів, що прагнуть формувати у молодших школярів моральні цінності, необхідні для становлення відповідального громадянина в сучасному суспільстві.

Ключові слова: моральні цінності, національна свідомість, громадянська відповідальність, громадянське виховання, національна ідентичність.

Сьогодні патріотизм – це життєва необхідність і виклик, який болем відлунює в душах свідомих українців. Це сльози матерів, поранена земля, яка стогне під тягарем випробувань, гуркіт артилерії, від якого стискається серце, новини, що викликають страх і тривогу за завтрашній день. Це безперервне хвилювання за майбутнє, молитва за долю рідної країни, яка виривається з грудей криком всього народу, сповненого надії на мир і спокій у кожному українському серці. [1]

Сучасне суспільство потребує свідомих та відповідальних громадян, здатних поважати права інших, сприяти соціальній згуртованості та виявляти патріотизм, зберігаючи при цьому толерантне ставлення до культурного різноманіття. Однак формування таких якостей не може бути відкладене на старші етапи навчання, оскільки основи моральних цінностей закладаються вже в ранньому віці. Саме початкова школа є важливим періодом для виховання демократії, толерантності та патріотизму, коли діти найбільш сприйнятливі до соціальних норм і моральних орієнтирів.

Успішна інтеграція цінностей демократії, толерантності та патріотизму в освітній процес сприяє розвитку соціальних навичок і допомагає дітям усвідомити свою роль у суспільстві. Оскільки початкова школа є першим етапом формування світогляду дитини, важливо, щоб педагогічний підхід був спрямований не лише на інтелектуальний розвиток, а й на виховання моральних якостей. Це дослідження розглядає роль виховного процесу у формуванні громадянських якостей, а також методи та інструменти, які допомагають закласти основи відповідального громадянства у дітей молодшого віку.

Варто відзначити, що проблема формування патріотичних якостей особистості завжди привертала увагу вітчизняних дослідників і залишається актуальною й сьогодні. Зокрема, питання патріотичного виховання дітей активно досліджують такі науковці, як І. Бех, О. Безверхий, М. Боришевський, О. Вишневський, П. Ігнатенко, Н. Косарєва, Л. Крицька, І. Підласий, В. Поплужний, О. Сухомлинська та інші. У працях А. Авраменка, О. Киричука, В. Котила, І. Мар'єнка патріотизм розглядається як життєва позиція особистості, а також обґрунтовуються психологічні, педагогічні та вікові аспекти формування патріотичних почуттів у контексті сучасності.

Любов до своєї культури, мови, національних свят і традицій передбачає знайомство дітей із дивовижним світом українських обрядів, звичаїв та традицій, а також виховання поваги до культурних цінностей українського народу. Громадяни України повинні усвідомити й оцінити велич нашої традиційної культури, її гуманізм, доброзичливість та щиру гостинність. Отримані знання збагачуватимуть учнів розумінням свого народу та його культурної спадщини, спонукаючи до самоусвідомлення себе як невід'ємної частини цієї культури.

Національна свідомість українців – це «різновид свідомості соціальної спільноти, групи, що ґрунтується на уявленнях про соціальні вартості, норми, визначальні для віднесення особистості до тієї чи іншої нації, тобто до спільноти національної».

Національна самосвідомість – це усвідомлення кожною людиною своєї належності до певної нації, її культури та історії. Людина з національною самосвідомістю завжди пам'ятає про свою приналежність до національної чи етнічної спільноти. Вона добре знає рідну мову, культуру, різні аспекти життя свого народу та дбає про його теперішнє і майбутнє. Опановуючи інші мови, така людина не тільки не забуває свою рідну мову, а й ще більше її цінує і любить.[5]

Формування цінностей демократії, толерантності, усвідомлення національної ідентичності та патріотизму у молодших школярів здійснюється через вивчення основних освітніх предметів, таких як українська мова (інтегрований курс «мова та читання»), «Я досліджую світ», фізична культура, дисципліни художньо-естетичного циклу та трудове навчання, а також через виховні заходи в школі. Ці предмети містять різноманітні вправи та завдання (усні, письмові, аналітичні), що допомагають учням зрозуміти значення демократії, важливість толерантного ставлення до інших та цінність патріотизму. Наприклад, через тексти в підручниках діти знайомляться з поняттями громадянської відповідальності, соціальної єдності та національної самобутності.

Концепція громадянської освіти в Україні спрямована на формування в учнів знань, умінь і навичок, які необхідні для їхньої активної та відповідальної участі в житті демократичного суспільства. Вона має на меті створення умов для розвитку громадянської свідомості, що є важливим елементом соціалізації молоді, а також формування у них демократичних цінностей, почуття патріотизму та толерантності. Ця концепція визначає основні підходи до виховання громадянської культури, необхідної для побудови зрілого демократичного суспільства.[6]

Закон України «Про освіту» визначає, що основною метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Це передбачає розвиток її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей та компетентностей, необхідних для успішної самореалізації. Освіта має виховувати відповідальних громадян, які здатні робити свідомий суспільний вибір та спрямовувати свою діяльність на благо інших і суспільства. Це, у свою чергу, сприяє збагаченню інтелектуального, економічного, творчого та культурного потенціалу українського народу, підвищенню освітнього рівня громадян для забезпечення сталого розвитку України та реалізації її європейського курсу. [4]

Завдання вчителя початкових класів полягає в тому, щоб організувати виховний процес таким чином, аби він сприяв поглибленню цих знань, формуванню стійкої

національної свідомості та моральних цінностей. Від професійних знань, майстерності та педагогічного досвіду вчителя залежить успішність виховного процесу, а також його здатність прищепити учням цінності, які є основою для формування відповідальних громадян у демократичному суспільстві.

Сучасний національно свідомий громадянин добре розуміє свою приналежність до рідної країни і бачить власний добробут у контексті її розвитку та процвітання. Зацікавленість держави у вихованні патріотів полягає в тому, що патріотизм мотивує людей до активної громадянської участі та сприяє гармонізації відносин між особистістю та суспільством.

Які ж підходи до патріотичного виховання висвітлені в історико-педагогічних джерелах?

Серед найвідоміших підходів, запропонованих видатними дослідниками, можна виділити наступні:

- Культурно-історичний підхід – активно розроблявся такими педагогами, як О. Сухомлинська та В. Сухомлинський. Вони підкреслювали важливість ознайомлення з історією та культурою рідного краю для виховання патріотичних почуттів. За їхніми методиками, знання про національні традиції, історичні події та видатних особистостей формують у дітей гордість за свою країну та стимулюють емоційне переживання історичних подій.

- Громадянсько-правовий підхід – обґрунтований у працях таких дослідників, як І. Підласий та М. Боришевський, орієнтований на виховання правової свідомості та почуття відповідальності перед суспільством і державою. Їхні підходи акцентують увагу на громадянських якостях, таких як обов’язок і відповідальність, а також на знанні прав і обов’язків громадянина.

- Етнопедагогічний підхід – активно підтримувався О. Вишневським, який звертав увагу на вивчення та збереження національних звичаїв і традицій. Етнопедагогіка, на думку його та його колег, спрямована на формування національної свідомості через народну культуру, використання фольклору, свят і обрядів у виховному процесі.

- Морально-етичний підхід – відстоювався І. Бехом та О. Косарєвою, які акцентували на важливості моральних якостей, таких як чесність, справедливість, повага до старших та любов до рідного краю. Цей підхід зосереджувався на формуванні загальнолюдських цінностей, що є основою для розвитку патріотизму.

- Соціально-діяльнісний підхід – О. Киричук, робив акцент на залученні дітей до суспільно значущих заходів. Його методи передбачали участь у волонтерських акціях, екологічних проєктах, що сприяло формуванню активної громадянської позиції та почуття відповідальності за майбутнє своєї країни.[3]

Ці підходи, розроблені та підтримані відомими педагогами, показують, як різні аспекти виховання можуть бути ефективно використані для формування у дітей національної свідомості та патріотичних цінностей, що є основою для становлення відповідального громадянина.

Українські педагоги та діячі освіти початку ХХ ст. В. Винниченко, І. Стешенко, С.Русова – пов'язували патріотизм з національним вихованням, що було викликано ідейними, ідеологічними та соціальними чинниками. Педагог С. Русова дотримувалася думки, що «Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли його творчі сили не будуть покалічені, а, навпаки, дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля вселюдського поступу: воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до інших народів.[7] Патріотизм є головним чинником національного світогляду молоді. Від того, наскільки широко вона буде пройнята патріотичним почуттям, залежить міцність Української держави.

Формування моральних цінностей демократії, толерантності та патріотизму в значній мірі залежить від обізнаності вчителів з національною педагогічною спадщиною, яка формувалася протягом століть та увібрала в себе глибоку народну

мудрість. Ефективність виховного процесу великою мірою визначається здатністю педагогів використовувати цей багатий досвід у щоденній навчальній діяльності.

Виховання моральних цінностей, таких як патріотизм, демократія та толерантність, ґрунтується на історичних традиціях, які беруть свій початок ще з часів Київської Русі та козацької доби, а також розвивалися в освітніх закладах, таких як Києво-Могилянська академія. У минулому видатні педагоги-класики запропонували безліч цінних ідей щодо виховання національної свідомості та громадянської відповідальності у дітей. Їх критичний аналіз дозволяє сучасним педагогам розвивати своє професійне мислення, підвищувати педагогічну майстерність і уникати спрощеного підходу до виховних завдань у сучасному навчальному процесі.

Заповітом звучить для нинішнього і прийдешніх поколінь звернення великого педагога-патріота: «Люби свій народ не тому, що він славний, а тому, що він твій. Хто стидається за свій народ, той сам себе стинається».[2]

Формування моральних цінностей у початкових класах є надзвичайно важливим етапом у вихованні дітей, оскільки саме в цей період закладаються основи для майбутнього світогляду та громадянської свідомості. Демократія, толерантність та патріотизм є фундаментальними цінностями, що сприяють становленню свідомих та відповідальних громадян. Нижче буде наведено приклади, як ці цінності можуть бути інтегровані в навчальний процес початкових класів.

Виховання цінностей демократії вимагає розвитку у дітей таких якостей, як повага до прав і свобод інших людей, вміння висловлювати свою думку та приймати рішення у колективі.

Наприклад, вчитель може організовувати класні збори, де діти спільно обговорюють правила поведінки у класі або планують заходи. Це навчить їх враховувати думку кожного, домовлятися та приймати рішення більшістю голосів. Наприклад, можна провести голосування на тему вибору класного заходу або екскурсії, що дозволить дітям відчути важливість демократії на практиці.

Також, Для розвитку навичок співпраці та поваги до думок інших варто використовувати групові завдання, де діти спільно вирішують певну задачу або створюють проєкт. Наприклад, створення плаката на тему «Моя мрія про ідеальний клас» стимулюватиме дітей висловлювати власні ідеї та шукати компроміси.

Толерантність – це здатність поважати інших, незалежно від їхніх поглядів, культури чи традицій. Виховання цієї якості починається з дитячих років через навчання взаєморозуміння та емпатії.

Наприклад, організація інтегрованих уроків з культурної різноманітності. У рамках уроків «Я досліджую світ» можна проводити заняття, присвячені різним культурам, традиціям і святам. Це дасть дітям можливість краще зрозуміти різноманітність світу та важливість толерантного ставлення до інших. Наприклад, можна провести урок про традиції святкування Різдва в різних країнах або про національні кухні світу.

Також, читання та обговорення дитячої літератури. Робота з дитячими книжками, що розповідають про взаємоповагу, дружбу між дітьми різних національностей або вирішення конфліктів, сприяє формуванню толерантності. Наприклад, читання казок та історій про доброту і співчуття з подальшим обговоренням поведінки персонажів може навчити дітей розуміти та поважати відмінності.

Патріотизм виховується через любов до рідного краю, повагу до національних символів, знання історії та культури своєї країни. Важливо, щоб уроки української мови стати важливим засобом для формування патріотизму. Вивчення віршів, присвячених Україні, співання народних пісень або обговорення легенд про героїчні події в історії сприяє формуванню почуття гордості за свою країну. Наприклад, можна разом з учнями прочитати та обговорити вірші Тараса Шевченка або Лесі Українки, звернувши увагу на любов до рідної землі та людей.

Також, Традиційні святкування та патріотичні проєкти. Важливо проводити заходи, присвячені державним святам, таким як День Незалежності або День захисників та захисниць України. Організація тематичних виставок, підготовка стіннівок, участь у святкових концертах або створення проєктів на тему "Моя рідна Україна" допомагає дітям усвідомити свою приналежність до нації.

Ефективне формування моральних цінностей демократії, толерантності та патріотизму у початкових класах значною мірою залежить від педагогічної майстерності вчителя. Педагог виступає ключовою фігурою у виховному процесі, створюючи умови для формування моральних якостей, що визначатимуть соціальну поведінку дітей у майбутньому. Саме від його підходу, методів та стилю роботи залежить, наскільки успішно учні засвоять фундаментальні цінності, які стануть основою їх громадянської свідомості та активної життєвої позиції.

У сучасному освітньому просторі вчитель має багато можливостей для впровадження різноманітних педагогічних стратегій, що сприяють формуванню у дітей демократичних навичок, толерантного ставлення до оточуючих та любові до рідної землі. Однак, для досягнення найкращих результатів важливо, щоб ці підходи були інтегрованими, враховували вікові особливості учнів і відповідали конкретним виховним завданням.

Отже, актуальність виховання моральних цінностей демократії, толерантності та патріотизму зумовлена тим, що головним завданням сучасної національної освіти є створення нової моделі школи, яка орієнтована на національну ідентичність, патріотичні цінності та здатна виховувати свідомих і відповідальних громадян. Для досягнення цієї мети необхідно створювати оптимальні педагогічні умови та використовувати ефективні підходи, методи та засоби виховання моральних цінностей у молодших школярів.

Толерантність, демократичні цінності та патріотизм відіграють важливу роль у соціальному та духовному розвитку особистості. Вони формують світогляд людини, впливають на її ставлення до рідної країни, а також до інших націй і культур. Саме на основі патріотичних почуттів та демократичних цінностей формується любов до Батьківщини, з'являється відповідальність за її добробут і незалежність, збереження матеріальних та духовних надбань, розвивається благородство і гідність особистості.

Мета виховної роботи в навчальних закладах України на сучасному етапі – сформувати у дітей моральні цінності демократії, толерантності та патріотизму, виховати молоде покоління гуманним, творчим, відповідальним і з активною громадянською позицією, здатним реалізувати себе в суспільстві. Без розвитку таких моральних якостей, як патріотизм, обов'язок, совість, почуття власної гідності та працелюбність, важко сподіватися на позитивні зміни в країні.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання гуманітарних наук» : Патріотичне виховання дітей https://op.ua/pedclass/naukova-stattya/patriotichne-vihovannya-diteystarshogo-doshkilnogo-viku

2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Шляхи реалізації. Рідна школа. 1999. С.10-13.

3. Вишневський О. Концепція демократизації українського. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. К. : Школяр, 1997. 134 с.

4. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) https://studfile.net/preview/5252932

5. Кузь В.Г. Основи національного виховання : Концептуальні положення / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчук. К. : Інформ.-вид. центр «Київ», 1993. Ч. 1. 356 с.

6. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні /2018 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text
7. Русова С. Вибрані педагогічні твори. К. : Освіта. 2003. 304с
8. Сухомлинська О. В. Проблеми виховання дітей. Початкова школа. 1996. № 6. С.4-7.
9. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності. К., 1966. 348 с.
10. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори в 5-ти томах. Т.3. С. 304-305

Гончарук Олена,
вихователь-методист, старший вихователь
Булаєвська Лідія,
вихователь, вихователь-методист,
Шепетівський ЗДО №7 «Дюймовочка»

Асоціативні карти: чарівний ключ до дитячої уяви

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі використання інтерактивних методів візуалізації, а саме асоціативних карт для стимулювання уяви, формування емоційного інтелекту, покращення мовлення та розвитку творчого мислення старших дошкільників.Особлива увага приділяється ролі асоціативних карт як універсальному засобу те ефективному інструменту під час змішаного формату навчання. У статті подано алгоритм створення асоціативної карти на основі ілюстрацій-об’єктів у застосунку Microsoft Office PowerPoint.

Ключові слова: дошкільний вік, асоціативна карта, креативність, навчання, візуалізація, думки, ідеї, PowerPoint, пізнавальні процеси, онлайн-формат

Дошкільний вік – це неймовірно важливий період у житті дитини, коли закладаються основи її подальшого розвитку. Саме в цей час відбувається інтенсивне формування мовлення, мислення та інших пізнавальних процесів.

Мозок дитини – як губка, і в дошкільному віці мозок дитини особливо пластичний і активно сприймає нову інформацію. Це ідеальний час для розвитку мовлення, логічного мислення та інших когнітивних функцій.

Саме в дошкільному віці формуються основні риси характеру, інтереси, цінності дитини та розвиваються основні пізнавальні процеси.

Мовлення:

Збільшення словникового запасу.

Формування граматично правильного мовлення.

Розвиток зв'язного мовлення (вміння будувати речення, розповідати історії).

Розуміння і використання мови в різних ситуаціях.

Мислення:

Перехід від конкретних до абстрактних уявлень.

Розвиток логічних операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення).

Формування причинно-наслідкових зв’язків.

Розвиток уяви та фантазії.

Пізнавальні процеси:

Увага стає більш стійкою і довільною.

Пам'ять активізується, з'являються різні прийоми запам'ятовування.

Сприйняття стає більш цілісним і диференційованим.

Важливим завданням педагогів-дошкільників є пошук методів та матеріалів які допоможуть дітям старшого дошкільного віку не тільки ефективно засвоювати знання, а й розвивати емоційно-соціальні та когнітивні навички. Саме в цей період закладаються основи для успішного навчання в школі. І одним із найважливіших

завдань педагога є створення умов для всебічного розвитку кожної дитини. Одним із дієвих інструментів, що здатен адаптувати навчальний процес під потреби дітей, візуалізувати інформацію є асоціативні карти.

Асоціативна карта – це креативний інструмент, який допомагає візуалізувати та організувати наші думки, ідеї та знання про певну тему. Це своєрідна "карта скарбів" для мозку, яка дозволяє нам бачити зв'язки між різними поняттями та концепціями.

Чому асоціативні карти такі ефективні?

Візуалізація: Картинки, схеми, символи – все це допомагає дітям краще зрозуміти абстрактні поняття та узагальнити інформацію.

Інтерактивність: Спільне створення карт заохочує дітей до активної участі у навчальному процесі, розвиває їхню комунікативність.

Логічне мислення: Працюючи з картою, дитина встановлює зв’язки між різними елементами, аналізує інформацію, класифікує поняття, що сприяє розвитку її логічного мислення.

Творчість: Створення карти – це творчий процес, який розвиває уяву, фантазію та оригінальність мислення.

Запам’ятовування: Візуальне представлення інформації на карті допомагає дітям краще запам’ятати новий матеріал, або узагальнити пройдений.

Як працює асоціативна карта?

Центральна ідея: У центрі аркуша розміщується ключове слово або образ, який ви хочете дослідити.

Асоціації: Від центральної ідеї відходять "гілки" з іншими словами, образами або фразами, які пов'язані з основною темою.

Зв'язки: Між різними елементами карти проводяться лінії, які показують, як вони пов'язані між собою.

Коли карта створена з малюнків, ілюстрацій, зображень об’єктів, вона стає ще більш доступною та цікавою для дітей дошкільного віку.

Чому малюнки такі ефективні?

Візуальна підтримка: Малюнки допомагають співвідносити назву і об’єкт розуміти та встановлювати зв'язки між ними.

Емоційна залученість: Яскраві та цікаві картинки викликають позитивні емоції та підвищують мотивацію до навчання.

Індивідуальний підхід: Карти можна адаптувати до індивідуальних потреб кожної дитини, використовуючи її улюблені зображення, кількість об’єктів на карті та їх величину.

Як працювати з асоціативною картою

Асоціативну карту доречно використовувати як метод узагальнення теми.

Розгляньте карту разом з дитиною.

Задавайте відкриті запитання, щоб стимулювати її мислення:

Що ти бачиш на картинці?

Чому ти думаєш, що ці дві картинки пов'язані між собою?

Які ще картинки можна додати до цієї карти?

Слухайте уважно відповіді дитини та підтримуйте її ініціативу.

Дайте чіткі та короткі інструкції:

Зафарбуй кружеч<u>ок</u>(ки);

Познач фішкою;

З’єднай лінією з центральним об’єктом;

З’єднай зображення між собою;

Намалюй символи;

Познач цифрою;

Обведи кружком;

Познач буквою.

Спонукайте дитину до самостійного виконання вправ та завдань, дайте час щоб подумати.

Щоб створити асоціативну карту не потрібно мати якихось спеціальних навиків, лише бажання та трохи часу.

До вашої уваги 2 варіанти створення даного дидактичного матеріалу:

Варіант

Найпростіший варіант з підручних матеріалів

Виберіть тему, яку бажаєте узагальнити або яка цікава дитині.

Підготуйте великі аркуші паперу, кольорові олівці, фломастери або маркери, різноманітні картинки (вирізані з журналів, намальовані самостійно або роздруковані).

Розмістіть центральне зображення, яке відображає основну тему.

Додайте навколо нього інші картинки, які асоціюються з центральним зображенням.

Можете з'єднати картинки лініями та підписати їх (якщо дитина вже вміє читати).

Переваги та недоліки використання ілюстративної асоціативної карти з підручних матеріалів для дітей дошкільного віку

Переваги	Недоліки
Унікальність Кожна карта є неповторною, адже створена вручну. Це дозволяє врахувати специфічні інтереси та потреби дітей.	**Тривалість виготовлення** Створення якісного набору карт для великої групи дітей потребує значного часу та зусиль.
Адаптація до освітніх завдань Карти можна розробити відповідно до конкретної тематики, наприклад, природа, професії, казкові сюжети, що підсилює їх дидактичну цінність.	**Неможливість тиражування** Виготовлені ручні карти важко відтворити в кількох примірниках, що ускладнює використання у великих групах або для повторних занять.
Економічність Використання підручних матеріалів, таких як журнали, залишки паперу чи фарби, зменшує кількість паперових відходів	**Ризик пошкодження** Саморобні карти, виготовлені з паперу, є менш довговічними, особливо якщо вони часто використовуються
Розвиток творчості педагога Процес створення карти розвиває креативність і дозволяє педагогу втілювати художні можливості.	**Неоднорідність якості** Відсутність професійного друку може вплинути на естетичний вигляд картки.
Індивідуальність у роботі з дітьми Врахування рівня розвитку дітей: можна створити простіші або складніші карти для окремих груп чи індивідуального навчання.	**Потенційні обмеження у змістовному наповненні** Вирізки з журналів не завжди можуть відповідати тематиці чи емоційному контексту, необхідному для заняття.
Можливість залучення дітей до процесу створення Спільна робота над картами мотивує дітей, сприяє розвитку дрібної моторики, уяви спонукає до співпраці.	**Обмеженість візуального впливу** Не можливо повноцінно працювати в онлайн-форматі. Переслати для роботи з батьками. У порівнянні з професійно створеними картами, самостійно створені карти можуть бути менш яскравими чи деталізованими, що знижує інтерес дітей.

Самостійно створені ілюстративні асоціативні карти є чудовим рішенням для педагогів, які бажають додати унікальності та індивідуальності до занять. Вони можуть гнучко адаптувати матеріали для потреб дітей та освітніх цілей. Однак їх використання потребує додаткового часу на виготовлення і остаточного підбору матеріалів, особливо якщо заняття виконується з великими групами дітей. Також немає можливості повноцінно використовувати розроблену педагогом картку під час онлайн-навчання а при фотографуванні втрачається якість зображення.

Варіант

Створення асоціативної карти у застосунку **PowerPoint**

Переваги та недоліки використання ілюстративної асоціативної карти створеної в PowerPoint для дітей дошкільного віку

Переваги	Недоліки
Візуальна привабливість PowerPoint дозволяє додавати яскраві зображення, іконки, анімацію та кольорові схеми, що робить навчання цікавим для дітей.	**Технічні обмеження** Потрібен комп'ютер або планшет, принтер та ламінатор, а також базові навички роботи з PowerPoint, що також може бути недоступним для деяких вихователів.
Інтерактивність У програмі можна створити анімаційні ефекти (наприклад, появу об'єктів або переходів), що сприяє активному залученню дітей до навчального процесу.	**Перевантаження інформації** Якщо додати надто багато елементів, це може викликати складнощі у сприйнятті дитиною інформації
Дистанційність Використання в онлайн форматі під час занять з дітьми. Не потрібно сканувати, це вже готовий цифровий продукт	**Часові витрати на створення** Виготовлення якісної асоціативної карти з багатьма деталями може зайняти багато часу.
Гнучкість у створеному контенті Є можливість легко змінювати розташування об'єктів, додавати чи видаляти елементи, коригувати кольори та текст.	
Можливість інтеграції мультимедійного контенту Можна додати аудіо- або відеофайли, які підтримують асоціації (наприклад, звук тварини чи короткі відео).	
Доступність для друку Карти, створені в PowerPoint, можна зберегти у форматі PDF чи зображення для друку та використання в офлайн-режимах.	

Ілюстративні асоціативні карти, створені в PowerPoint, є ефективним інструментом для навчання дошкільнят у будь-якому форматі. Вони демонструють яскравий та інтерактивний підхід до вивчення нового матеріалу. Проте, для оптимального використання важливо уникати перезавантаження інформації та отримати вікові особливості дітей.

Як бачите, переваг у даного виду карт набагато більше ніж недоліків.

Якщо у вас є базові навички роботи у застосунку PowerPoint, ви з легкістю навчитесь створювати даний дидактичний матеріал використовуючи алгоритм поданий нижче.

Алгоритм створення асоціативної карти за допомогою застосунку PowerPoint

Перед початком створення роботи ви повинні обрати тему катри, підібрати якісні ілюстрації, продумати їх розташування.

Крок 1: Створення нового слайду

Відкрийте PowerPoint і створіть нову презентацію.

Виберіть порожній макет слайду. (Рис.1)

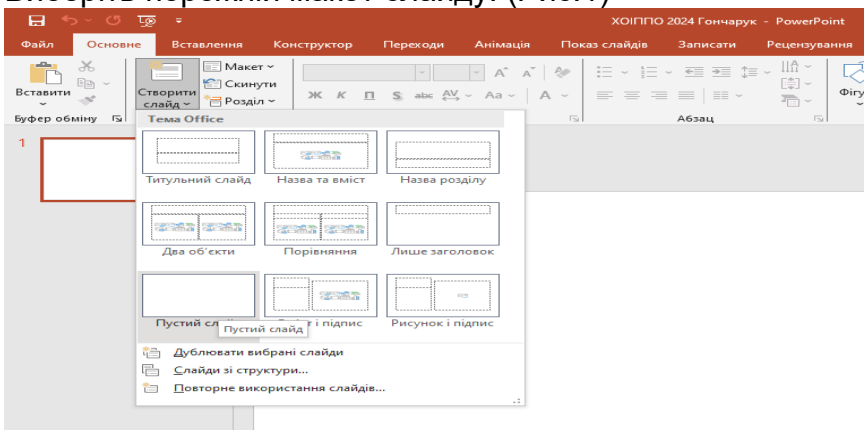

Рис.1

Крок 2: Додавання центрального зображення

Виберіть інструмент "Вставлення", "Зображення". (Рис.2)

Завантажте зображення, яке буде представляти вашу центральну ідею.(Рис.3)

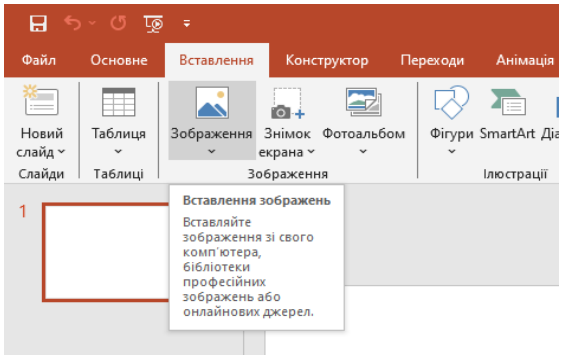

Рис.2

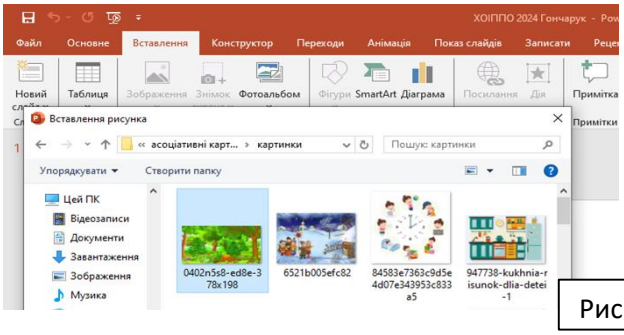

Рис.3

Розмістіть зображення в центрі слайду і відформатуйте його за розміром. (Рис.4)

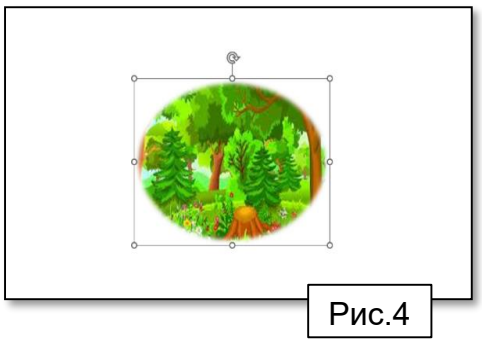

Рис.4

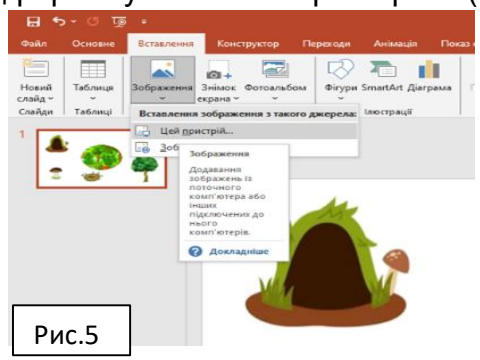

Рис.5

Крок 3: Додавання зображень-асоціацій

Додайте нові зображення, які асоціюються з центральною ідеєю за поданим вище алгоритмом. (Рис.5)

Можна також додати невеликі текстові підписи до зображень, але не перевантажуйте карту текстом.

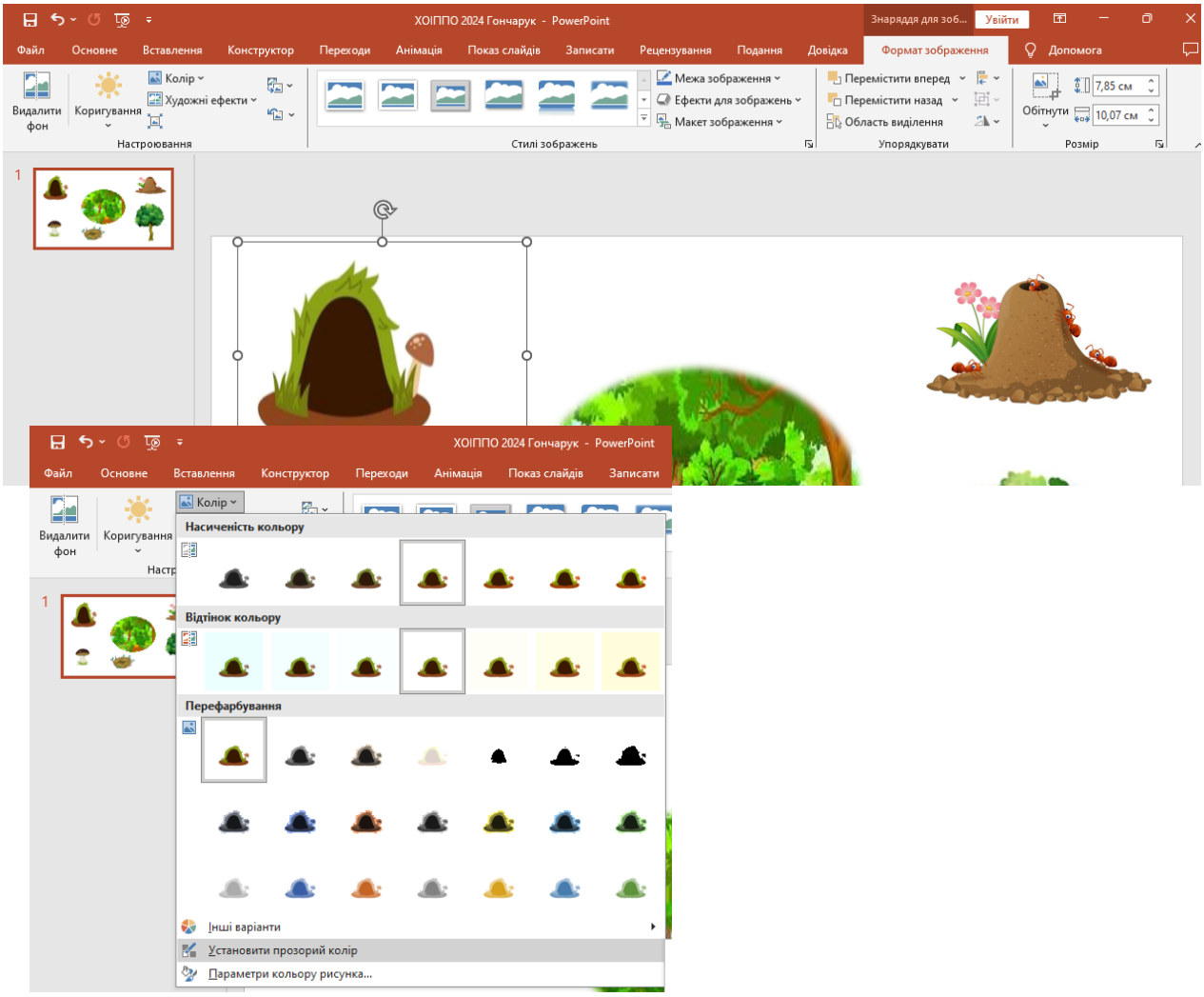
Якщо ваш малюнок має фон можна його прибрати за допомогою коригування кольору: виділіть мишкою зображення яке потрібно скоригувати, на панелі інструментів стане активним вкладення «Формат зображення» (Рис.6), натисніть на

нього лівою кнопкою миші, вам відкриється панель для редагування зображень. У лівому куті обираєте і натискаєте на іконку «колір», «установити прозорий колір».(Рис.7)

Рис.6

Рис.7

Крок 4: Форматування і оформлення

Зображення: Використовуйте зображення високої якості, щоб карта виглядала професійно.

Розміри: Збалансуйте розміри зображень і відстані між ними для кращої читабельності.

Кольори: Виберіть колірну гаму, яка відповідає тематиці карти і не дратує очі.Бажано щоб тло було білого або світло-пастельного відтінку.

Крок 5: Структурування інформації

Групування: Об'єднуйте пов'язані зображення в групи за допомогою інструменту "Групування". Виділіть 1 об'єкт, затисніть клавішу **Ctrl,** по черзі натискайте на усі малюнки що потрібно згрупувати, потім натисніть праву клавішу миші і виберіть функцію «Групувати». Тепер ваші зображення перетворюються на єдиний об’єкт. (Рис.8)

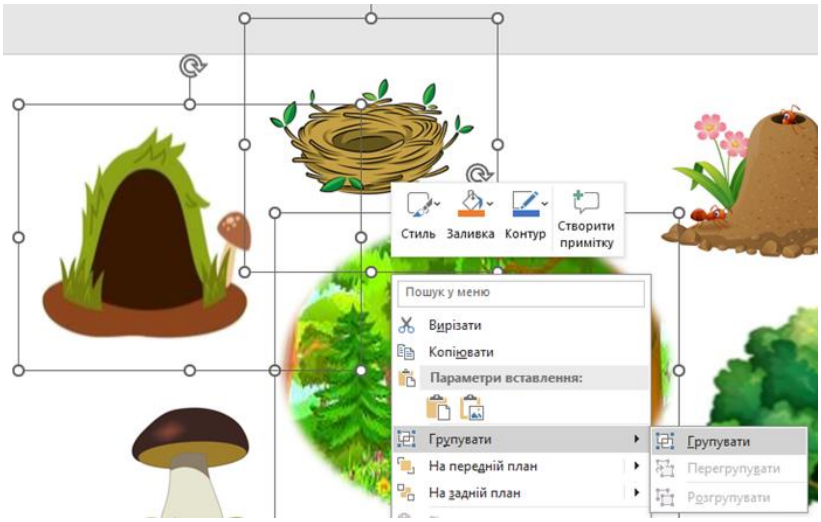

Рис.8

Крок 6: Збереження і використання

Збережіть презентацію в зручному форматі. Вкладка «Файл», «зберегти як», напишіть назву та оберіть тип файлу «малюнок у форматі JPEG»(Рис.9)

Використовуйте карту для презентацій, навчання, мозкового штурму та інших цілей.

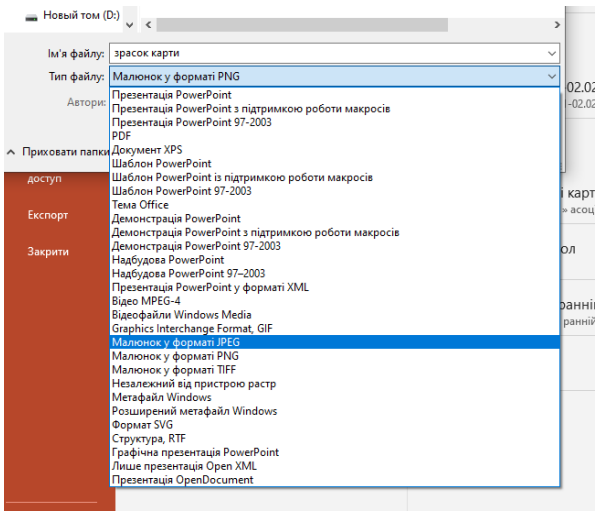

Рис.9

Дошкільний вік – це золотий час для розвитку дитини. Використовуючи різноманітні методи, в тому числі і асоціативні карти, ми можемо допомогти нашим дітям розкрити свій потенціал і підготуватися до успішного навчання в школі. За умов правильного підходу ці карти стають потужним засобом для урізноманітнення освітнього процесу та адаптації навчальних матеріалів до індивідуальних потреб дітей.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція), затверджений 12 січня 2021 року наказом МОН №33.
2. Комплексна освітня програма для дітей старшого дошкільного віку, затверджена МОН №1/11-4934 від 23.07. 2020р.
3. Українське дошкілля. Програма розвитку дитини дошкільного віку (оновлена) (від 03 грудня 2021 року (протокол № 6) (лист ІМЗО від 06. 12. 2021 № 22.1/12-Г-751)
4. І. Кіндрат. Посібник для вихователів “Асоціативні карти в освітній роботі”. ВГО «АПДО», 2023.

Гончарук Мар'яна,
вчитель мистецтва Кам'янець-Подільського ліцею №13, вчитель І категорії

Особливості викладання мистецтва в умовах воєнного стану

Анотація. У статті розглядаються особливості викладання мистецтва в умовах воєнного стану, зокрема роль арт-терапії, інтеграція патріотичної тематики та використання сучасних технологій для збереження освітнього процесу. Автор аналізує психологічний вплив війни на учнів та пропонує педагогічні підходи для підтримки їхнього емоційного стану. Робота акцентує увагу на важливості мистецтва як засобу формування національної ідентичності та моральної стійкості молоді.

Ключові слова: викладання мистецтва, воєнний стан, арт-терапія, емоційна підтримка, патріотичне виховання, інтерактивні методи.

Воєнний стан, що став реалією для багатьох українських громадян, суттєво впливає на всі аспекти життя, включаючи освіту. Це нове суспільне явище внесло радикальні зміни у звичний порядок навчального процесу, поставивши перед учителями й учнями безпрецедентні виклики. У цьому контексті особливої ваги набуває викладання мистецтва — предмета, який не лише сприяє розвитку естетичного смаку та творчих здібностей, але й виконує важливу соціально-психологічну роль. Мистецтво стало потужним засобом підтримки в умовах тривоги, невизначеності та емоційного напруження, які супроводжують дітей і підлітків під час війни.

Для учнів 5-9 класів, які перебувають у перехідному віці, мистецтво має особливе значення. Цей вік характеризується активним формуванням особистості, емоційною чутливістю та прагненням до самовираження. У кризовий період саме уроки мистецтва можуть стати своєрідним «островом безпеки», який надає дітям можливість висловлювати свої переживання, знімати напругу та відкривати нові шляхи для емоційного саморегулювання. Малюнок, музика, театральна гра чи будь-яка інша творча діяльність здатні не лише відволікати учнів від негативних думок, але й допомагати їм осмислювати події, що відбуваються навколо, і віднаходити в них сенс.

Крім того, у період війни мистецтво набуває ще одного важливого виміру — воно стає засобом формування національної ідентичності. Українська культура, традиції, історія, символіка — усе це потужно впливає на виховання патріотизму та зміцнення морального духу учнів. Уроки мистецтва в таких умовах перетворюються на платформу, де діти можуть не лише навчатися нових технік чи жанрів, але й відкривати для себе багатство своєї національної спадщини, усвідомлювати її значення та плекати гордість за свою країну.

Таким чином, викладання мистецтва в умовах воєнного стану стає не лише навчальною, а й виховною місією, спрямованою на підтримку емоційного стану дітей, їхню адаптацію до нових обставин та формування цінностей, які допоможуть їм не втрачати надію та віру в майбутнє. Ця надзвичайна відповідальність вимагає від учителів креативності, гнучкості, глибокого розуміння потреб учнів та здатності швидко адаптувати свої методи до складних реалій.

Однією з найважливіших складових викладання мистецтва в умовах воєнного стану є врахування психологічного стану учнів. Воєнні дії, постійна загроза, відчуття небезпеки та втрати впливають на емоційний стан школярів, створюючи хронічний стрес, тривожність і почуття страху. Це особливо актуально для дітей 5-9 класів, які перебувають у перехідному віці, коли емоційна сфера ще не сформована, а стресові фактори мають більш тривалий і руйнівний вплив. У таких умовах здатність до концентрації суттєво знижується, мотивація до навчання слабшає, а міжособистісні стосунки часто ускладнюються через психологічну напругу. [2, с.82]

На думку українського психолога Світлани Ройз, яка працює з дітьми в умовах війни, творчість є одним із найефективніших інструментів для зниження рівня стресу та тривожності. Вона зазначає, що мистецькі заняття допомагають дітям не лише опрацьовувати негативні емоції, але й відновлювати відчуття контролю над власним життям, яке часто втрачається під час кризових ситуацій. Це твердження підтверджується також дослідженнями Інституту модернізації змісту освіти України, згідно з якими заняття мистецтвом позитивно впливають на емоційний стан школярів у кризові періоди. [4, с.38]

У цьому контексті вчитель мистецтва виступає не лише як педагог, а й як своєрідний арт-терапевт, створюючи безпечний і підтримувальний простір для творчого самовираження учнів. Основним завданням учителя стає розуміння емоційних потреб дітей і впровадження методик, які дозволяють знімати напругу, опрацьовувати стрес та знаходити нові джерела сили. Малювання, музичні імпровізації, створення театральних етюдів або написання власних історій стають потужними інструментами для дітей, які переживають воєнні потрясіння.

Наприклад, через малювання учні можуть виразити свої страхи, спогади чи мрії, навіть якщо їм важко висловити ці емоції словами. Психолог Марина Євтушенко підкреслює, що під час малювання на теми, пов’язані з домівкою, родиною чи миром, діти отримують можливість емоційно «повернутися» до безпечного простору, навіть якщо цей простір наразі недосяжний. [1, с.35] За її словами, яскраві кольори та позитивна символіка сприяють підвищенню настрою, а робота з фарбами зменшує рівень напруги.

Музичні імпровізації, в свою чергу, можуть стати чудовим способом для вивільнення накопиченої енергії та емоцій. Український композитор і педагог Вікторія Польова зазначає, що створення ритмічних патернів, гра на простих інструментах або навіть спів разом з класом можуть не лише заспокоювати дітей, але й допомагати їм відчувати єдність та підтримку групи.

Театральні етюди, які дозволяють дітям перевтілюватися в різні ролі, сприяють не лише розвитку уяви, але й дають можливість «пережити» емоції, які їх турбують, у безпечній формі. За словами українського драматурга Наталії Ворожбит, театр у часи війни виконує роль своєрідного «емоційного тренажера», який дозволяє дітям не лише виплескувати свої переживання, але й знаходити внутрішні ресурси для подолання труднощів. [3, с.7]

Таким чином, уроки мистецтва у воєнний час мають не лише навчальну, а й терапевтичну функцію. Вчитель, володіючи знаннями про арт-терапевтичні техніки, може стати важливим помічником для учнів у подоланні емоційних викликів, з якими вони стикаються. Це вимагає від педагога гнучкості, чутливості та здатності швидко адаптувати свої підходи до потреб кожної дитини, адже мистецтво у таких умовах є більше ніж предметом — воно стає джерелом сили, відновлення і надії.

В умовах воєнного стану значно ускладнюється доступ до ресурсів, необхідних для проведення уроків мистецтва. Брак фарб, паперу, музичних інструментів, глини для ліплення чи інших матеріалів стає серйозною перешкодою для вчителів, які прагнуть забезпечити якісний навчальний процес. Ця проблема особливо гостро постає в умовах тимчасового переміщення учнів, коли вони не мають доступу до своїх звичних навчальних засобів, а також у регіонах, де інфраструктура значно постраждала внаслідок воєнних дій. У таких обставинах педагоги змушені проявляти неабияку креативність, адаптуючи свої методи до нових реалій.

Одним із ключових рішень у таких умовах є використання підручних матеріалів, які можна знайти у повсякденному житті. Наприклад, замість звичних фарб і паперу можна використовувати природні матеріали, такі як листя, гілки, каміння, пісок чи навіть старі газети. Це не тільки сприяє розвитку творчості, але й навчає учнів цінувати прості речі у своєму оточенні. Заняття, на яких діти створюють композиції з природних

матеріалів, можуть стати захоплюючою пригодою, яка розвиває їхню фантазію та водночас дозволяє залишатися залученими до творчого процесу навіть за відсутності стандартних ресурсів.

Ще одним напрямком є стимулювання учнів до створення мистецьких робіт із вторинних матеріалів, таких як пластикові пляшки, коробки, тканини чи металеві кришечки. Це не тільки вирішує проблему дефіциту матеріалів, але й формує в дітей екологічну свідомість, демонструючи, як важливо використовувати ресурси раціонально. Такий підхід також дає можливість учням відчути, що навіть у найскладніших обставинах вони здатні створювати щось цінне і красиве.

Цифрові технології відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до мистецької освіти в умовах війни. За відсутності фізичних матеріалів учителі можуть використовувати онлайн-інструменти для створення цифрових творів мистецтва. Наприклад, програми та платформи, такі як Canva, Paint, або більш професійні інструменти, як Photoshop і Krita, дозволяють учням малювати, створювати колажі, графічні композиції чи навіть анімації. Вони забезпечують широкий вибір інструментів і шаблонів, що дозволяє дітям експериментувати з різними стилями та техніками. Крім того, цифровий формат сприяє інтерактивності, оскільки учні можуть обмінюватися своїми роботами, отримувати зворотний зв’язок від однокласників і вчителя, а також працювати над спільними проектами.

Використання сучасних технологій також допомагає зберігати ефективність та мотивацію навчального процесу в дистанційному форматі. Наприклад, учитель може організувати майстер-клас через відеоконференцію, показуючи, як створювати цифрові малюнки чи анімації, і залучати учнів до обговорення процесу створення твору. Такі інструменти, як Padlet або Google Jamboard, дозволяють створювати спільні дошки, на яких учні можуть розміщувати свої роботи, залишати коментарі та оцінювати творчість однокласників.

Окрім малювання, інші види мистецтва також можуть бути адаптовані до цифрових умов. Наприклад, музика може викладатися через програми для створення мелодій, як-от GarageBand або Soundtrap, де учні можуть експериментувати зі створенням ритмів, композицій та навіть записувати власний вокал. Театральні постановки можна адаптувати до формату онлайн-сценаріїв, де учні виконують свої ролі перед камерою, записуючи короткі відео або створюючи спільні презентації.

Таким чином, у складних умовах воєнного стану уроки мистецтва можуть стати не лише можливістю для творчого розвитку, а й прикладом адаптивності та креативності педагогів. Використання доступних підручних матеріалів і цифрових технологій дозволяє не лише мінімізувати залежність від фізичних ресурсів, але й надавати дітям інструменти для самовираження, підтримуючи їхній емоційний стан і сприяючи розвитку творчих здібностей навіть у найскладніших обставинах.

Інтеграція патріотичної тематики у викладання мистецтва набуває особливого значення в умовах війни, адже мистецтво стає потужним засобом формування національної свідомості, збереження культурної спадщини, підтримки морального духу та виховання майбутнього покоління свідомих громадян. У цей непростий час учителі мистецтва мають можливість не лише навчати, але й впливати на формування світогляду учнів, їхньої ідентичності, закладаючи важливі морально-етичні цінності через творчість. Завдання, які вчитель пропонує учням, можуть стати не лише навчальними, а й глибоко надихаючими, емоційно значущими та терапевтичними. [5, с.92]

Одним із важливих інструментів є створення ілюстрацій, що відображають українські традиції, культуру та історію. Учні можуть малювати картини, які зображають героїв козацької доби, народні обряди, архітектурні пам'ятки або сценки з українського побуту. Наприклад, композиції на тему «Святковий вечір у Карпатах» чи «Козацька звитяга» не лише сприятимуть розвитку художніх навичок, але й формуватимуть у

дітей розуміння важливості збереження своєї культурної спадщини. Особливу увагу можна приділити символам української боротьби за свободу, таким як тризуб, вишиванка, калина чи патріотичні кольори.

Ще однією важливою формою патріотичних завдань є створення постерів, присвячених героям України, які боронять країну на фронті чи займаються волонтерською діяльністю. Такі роботи можуть бути як особистим висловлюванням подяки, так і закликом до єднання та підтримки. Наприклад, учні можуть створити серію плакатів під назвою «Наша сила – в єдності» або «Герої серед нас», де будуть зображені військові, медики, волонтери та інші постаті, які надихають молоде покоління. У цьому процесі важливо не лише акцентувати на героїзмі, а й на людяності та значущості кожного в боротьбі за спільну перемогу.

Музика також є потужним інструментом інтеграції патріотичної тематики у викладання мистецтва. Учні можуть вивчати та виконувати українські народні пісні, патріотичні композиції або сучасні твори, що надихають і піднімають моральний дух. Наприклад, колективне виконання пісень «Червона калина» або «Ой у лузі червона калина» може стати не лише частиною уроку, але й способом об’єднати клас у спільному відчутті патріотизму та гордості за свою країну. Окрім цього, можна запропонувати учням створити власні музичні твори, присвячені сучасним подіям, або написати вірші, які можна покласти на музику.

Особливе місце займають міждисциплінарні проекти, що поєднують мистецтво з історією, літературою та громадянською освітою. [6, с.3] Наприклад, спільні проекти на тему «Символи України: від минулого до сьогодення» можуть включати створення серії робіт, що відображають історичну еволюцію української символіки, або театральні постановки, які розкривають важливі моменти з історії країни. Це допомагає учням не лише дізнаватися більше про свою культурну спадщину, але й розуміти її значення в сучасному контексті.

Такі творчі завдання не лише формують відчуття єдності та гордості за свою країну, але й мають терапевтичний ефект, допомагаючи учням опрацьовувати власні емоції та переживання. Викладачі мистецтва можуть виступати своєрідними провідниками, які допомагають дітям через творчість знайти надію, натхнення та впевненість у майбутньому. Інтеграція патріотичної тематики також позитивно впливає на родинну атмосферу, адже багато завдань, які учні виконують удома, залучають батьків і стають спільною справою, яка зміцнює зв’язки всередині сім’ї.

Таким чином, мистецтво в умовах війни стає важливим джерелом підтримки національного духу та засобом формування української ідентичності. Інтеграція патріотичної тематики у навчальний процес допомагає школярам усвідомити свою роль у житті країни, виховує повагу до культурної спадщини та зміцнює моральну стійкість, необхідну для подолання труднощів воєнного часу.

Особливе місце в умовах воєнного стану займає дистанційне навчання. Через постійні повітряні тривоги, евакуацію чи вимушене переміщення учнів, заняття часто проводяться в онлайн-режимі або за змішаною формою. [7, с.82] Це створює додаткові виклики для вчителів мистецтва, адже предмет передбачає практичну складову, яка вимагає безпосередньої взаємодії з учнями. Проте існують ефективні стратегії, які допомагають подолати ці труднощі. Зокрема, інтерактивні платформи, такі як Zoom, Padlet, Google Classroom, дозволяють організувати обговорення, презентувати теоретичний матеріал і навіть демонструвати техніки виконання завдань. Використання онлайн-інструментів для створення віртуальних робіт, таких як Canva або Tinkercad, дає можливість учням працювати над своїми проєктами вдома, навіть за відсутності традиційних матеріалів.

Окремо варто зазначити про важливість співпраці з батьками. У ситуації, коли навчання часто відбувається в домашніх умовах, залучення батьків до процесу стає важливим аспектом успішної роботи. Наприклад, разом із дітьми батьки можуть

допомагати збирати матеріали для творчості, організовувати простір для занять або навіть брати участь у виконанні спільних проєктів. Така взаємодія не лише підтримує учнів, але й зміцнює зв’язки між батьками та дітьми. [4, с.27]

Враховуючи всі виклики, перед вчителем постає завдання не лише зберегти якість навчання, але й зробити уроки мистецтва максимально адаптованими до сучасних реалій. Наприклад, можна організовувати квест-уроки, які поєднують серію творчих завдань із певною тематичною історією. Це може бути історія про українські культурні традиції, символіку або героїв. Інший підхід – проєктне навчання, яке передбачає створення учнями колективного проєкту, наприклад, альбому, присвяченого українській культурі чи традиціям їхнього регіону.

Ще одним важливим аспектом є забезпечення рефлексії після кожного уроку. Учні мають можливість обговорювати свої роботи, ділитися враженнями та емоціями, що сприяє зміцненню їхнього емоційного стану. Наприклад, після виконання завдання на тему «Моє безпечне місце» вчитель може організувати дискусію, під час якої учні розкажуть про свої малюнки та про те, які емоції вони відчували під час виконання роботи.

Отже, викладання мистецтва в умовах воєнного стану – це виклик, який вимагає від вчителів гнучкості, креативності та глибокого розуміння психологічних і соціальних потреб учнів. Використовуючи творчість як інструмент емоційної підтримки та формування національної свідомості, педагоги сприяють не лише розвитку учнів, але й зміцненню їхньої внутрішньої стійкості. Уроки мистецтва в цей час стають не просто освітнім процесом, а справжньою терапією, що допомагає дітям і підліткам долати виклики сьогодення та дивитися у майбутнє з вірою та надією.

Список використаних джерел:

1. Антонюк О.М. "Арт-терапія в умовах кризових ситуацій: сучасні методи та підходи". Київ: Видавництво "Наукова думка", 2023. 240 с.
2. Дудка Л.О. "Мистецтво в умовах війни: психолого-педагогічний аспект". Львів: Видавництво Львівського національного університету, 2022. 198 с.
3. Колесник Н.В. "Патріотичне виховання засобами мистецтва: український досвід". Харків: Видавництво "Ранок", 2023. 176 с.
4. Лазаренко Т.О. "Інтеграція мистецтва в освітній процес під час війни: теорія і практика". Одеса: Видавництво Одеського педагогічного університету, 2023. 210 с.
5. Поліщук О.С. "Психологічна підтримка учнів через арт-терапію в умовах війни". Дніпро: Видавництво "Освіта", 2022. 156 с.
6. Сухаренко В.В. "Цифрові інструменти у викладанні мистецтва: виклики сучасності". Вінниця: Видавництво Вінницького університету, 2023. 230 с.
7. Шевчук І.П. "Роль мистецтва у формуванні національної ідентичності під час війни". Черкаси: Видавництво "Освіта України", 2022. 190 с.

Гончарук Олена,
вихователь-методист, старший вихователь Шепетівського ЗДО №7
«Дюймовочка»,
Музичук Галина,
вихователь-методист Шепетівського ЗДО №3 «Ластівка» Шепетівської ТГ

Педагоги в світі кібербезпеки: оберігаємо цифрові дані разом. Аудит безпеки облікових записів у соціальних мережах та онлайн-сервісах

Анотація: Кібербезпека стає дедалі важливішою у сучасному світі, адже ми все більше покладаємося на цифрові технології у всіх сферах життя. Для педагогів особливо важливо усвідомлювати, що захист даних стосується не лише особистих облікових записів, а й освітнього середовища, де вони працюють з дітьми, батьками та колегами. Поданий конспект з інтерактивними формами взаємодії та елементами майстер-класу допоможе керівникам та вихователям-методистам ЗДО якісно провести захід, підвищивши медіаграмотність працівників. Можна провести як опорний захід під час Глобального тижня медійної та інформаційної грамотності.

Ключові слова: кібербезпека, захист даних, освітнє середовище, особиста інформація, цифрові технології, шахрайство, конфіденційність, педагогічна відповідальність, інформаційна безпека, медіаграмотність, навчальні заклади, репутація, безпечний Інтернет, цифрове навчання.

Розуміння ролі кібербезпеки в освітньому середовищі є важливим аспектом роботи педагогів. Вони повинні бути свідомими користувачами в Інтернеті та впроваджувати політики, які захищають особисті дані. Педагоги можуть стати ресурсом для батьків, надаючи їм інформацію про безпеку в Інтернеті, найкращі практики для захисту даних і способи обговорення цих тем з дітьми. Це допомагає створити спільну відповідальність за безпеку у сім'ї та навчальному закладі. Саме тому, медіаграмотність стає одним із ключових питань професійнго стандарту педагога.

Методичний захід з елементами майстер-класу та інтерактивними формами взаємодії: «Педагоги в світі кібербезпеки: оберігаємо цифрові дані разом. Аудит безпеки облікових записів у соціальних мережах та онлайн-сервісах»

Мета: підвищити обізнаність педагогів про основні загрози кібербезпеки в соціальних мережах, способи захисту особистих даних та облікових записів, а також забезпечити необхідні знання і навички для безпечного використання цифрових технологій у професійній діяльності. Виявити вразливості у своїх облікових записах на соціальних платформах, зміцнити свої знання про кібербезпеку та поділитися рекомендаціями з колегами.

Завдання: закріпити знання педагогів про найпоширеніші шахрайські схеми в соціальних мережах та навчити їх розпізнавати потенційні загрози, щоб уникнути кіберзлочинів і захистити особисті та професійні дані. Сформувати у педагогів розуміння ролі кібербезпеки в сучасному світі, важливість захисту даних не лише на особистому рівні, а й в освітньому середовищі, де працюють з дітьми та сім'ями. Навчити педагогів основних принципів безпеки даних та заходів захисту, які допоможуть підвищити безпеку облікових записів, включаючи використання двофакторної автентифікації та безпечних налаштувань з'єднання.

Рекомендовані ресурси:

1. Технічне обладнання: проектор або інтерактивна дошка, планшети або ноутбуки для команд учасників, Wi-Fi з'єднання.
2. Матеріали для навчання: презентація на тему кібербезпеки, роздруковані інфографіки, чеклісти для налаштування конфіденційності, відеоматеріали, друковані роздаткові матеріали з рекомендаціями, голосарій.

3. Інтерактивні інструменти: стікери, фліпчарти, маркери, «Дерево безпеки»

4. Організаційні ресурси: нагороди чи сертифікати.

Голосарій

1. Фішинг — це метод шахрайства, який використовується для отримання конфіденційної інформації, такої як паролі, номери кредитних карток або інші особисті дані, шляхом обману користувачів. Зловмисники часто маскуються під надійні організації, відправляючи електронні листи або повідомлення з посиланнями на підроблені веб-сайти, які виглядають як справжні.

2. Шкідливе програмне забезпечення (або шкідливе ПЗ) — це програми, які створені для шкоди, крадіжки даних або несанкціонованого доступу до комп'ютерних систем. До шкідливого ПЗ відносяться віруси, черв'яки, трояни, шкідливі програми для шифрування даних (ransomware) та інші загрози, які можуть порушити роботу комп'ютерів або викрасти конфіденційну інформацію.

3. Конфіденційність — це принцип, що стосується захисту особистої та чутливої інформації від несанкціонованого доступу та розголошення. Це може включати контроль над тим, хто має доступ до особистих даних, а також заходи для запобігання їх крадіжці чи неправильному використанню.

4. Пароль — це секретна комбінація символів, слів або фраз, що використовується для автентифікації користувача та доступу до облікових записів, систем або ресурсів. Сильний пароль повинен бути складним, містити різні типи символів (великі та малі літери, цифри, спеціальні символи) і не бути легким для вгадування.

5. Кібербезпека — це сукупність технологій, процесів і практик, спрямованих на захист комп'ютерних систем, мереж, програм та даних від кіберзагроз. Це включає заходи для запобігання несанкціонованому доступу, крадіжці даних, вірусним атакам і забезпечення безпеки інформації в цифровому середовищі.

Хід заходу:

<u>1. Секрети кібербезпеки</u>

Кібербезпека та її роль у сучасному світі

Ведучий: Кібербезпека — це захист комп'ютерних систем, мереж, програм та даних від цифрових атак, несанкціонованого доступу, викрадення або знищення. Вона охоплює всі аспекти інформаційної безпеки, включаючи захист персональних даних, фінансових транзакцій, корпоративної інформації та інфраструктури державного значення.

У сучасному світі, де майже кожна сфера нашого життя залежить від цифрових технологій, кібербезпека стала необхідністю. З розвитком інтернету, хмарних технологій і мобільних додатків ми стикаємося з новими загрозами, які вимагають відповідних заходів захисту. Кіберзлочинці використовують різноманітні методи, такі як фішинг, шкідливе програмне забезпечення, атаки з підбором паролів та віруси, щоб отримати доступ до конфіденційної інформації або порушити роботу систем.

Роль кібербезпеки:

Захист персональних даних: Кібербезпека забезпечує конфіденційність особистої інформації, запобігає викраденню ідентифікаційних даних, платіжних реквізитів, паролів тощо.

Збереження фінансової стабільності: Банківські та фінансові установи активно захищають свої системи від кіберзлочинців, щоб уникнути втрат коштів, відмивання грошей і шахрайства.

Безперебійна робота підприємств: Для бізнесу кібербезпека є критичною, оскільки порушення роботи серверів або викрадення інформації може призвести до серйозних фінансових втрат і шкоди репутації.

Захист критичної інфраструктури: Енергетика, транспорт, охорона здоров'я та державні установи залежать від надійності кібербезпеки, адже будь-яка вразливість може призвести до серйозних наслідків для національної безпеки.

Попередження кібершпіонажу та кібервійн: Держави активно вкладають у кібербезпеку, щоб захистити свою стратегічну інформацію та забезпечити безпеку на міжнародному рівні.

Кібербезпека є однією з найбільш актуальних тем сьогодення, і її значення тільки зростатиме з подальшою цифровізацією світу. Важливо розуміти ризики, використовувати сучасні засоби захисту і дотримуватися правил інформаційної безпеки, щоб зберегти безпеку власних даних і захистити себе від потенційних загроз.

Зверніть увагу на голосарій що знаходиться на виших столах!

Пропоную перевірити ваші знання з теми "Найпоширеніші шахрайські схеми у соціальних мережах" (можа зробити онлайн опитування у гугл-формі, або використати картки-позначки)

Вікторина: "Найпоширеніші шахрайські схеми у соціальних мережах"

1. Який із цих профілів може бути шахрайським?

Профіль із великою кількістю публікацій та підписників

Новостворений профіль із підозрілою кількістю конкурсів і розіграшів

Профіль людини, яку ви знаєте особисто

Профіль, що публікує офіційні новини відомого ЗМІ

Правильна відповідь: B

2. Що потрібно робити, якщо отримали повідомлення з підозрілим посиланням від друга?

Відкрити посилання, щоб переконатися, що це безпечно

Запитати друга, чи він дійсно надсилав це повідомлення

Відразу видалити повідомлення

Переслати повідомлення іншим друзям

Правильна відповідь: B, C

3. Як можна розпізнати фейкові акаунти у соціальних мережах?

Відсутність аватарки та особистої інформації

Надмірна активність і багато реклами

Неправдоподібні імена або використання імен відомих особистостей

Усі перелічені варіанти

Правильна відповідь: D

4. Яка з наступних схем є прикладом фішингу?

Надсилання повідомлення з проханням приєднатися до закритої груп

Повідомлення про виграш у лотереї з посиланням на сторонній акаунт

Пропозиція переглянути відео з посиланням на відеохост

Лист із запрошенням пройти опитування про ваші вподобання

Правильна відповідь: B

5. Як діяти, якщо у вас вимагають гроші за "розблокування" вашого акаунту?

Заплатити, щоб швидко вирішити проблему

Зв'язатися зі службою підтримки платформи та не надсилати гроші

Використати резервну пошту для відновлення акаунта

Написати відповідь з побажанням йти далеко на довго

Правильна відповідь: B

6. Що таке “смішинг”?

Фішингова атака через переконливе текстове повідомлення, щоб обманом обдурити цільових одержувачів (SMS)

Мовленнєвий вплив на користувача

Механізм блокування фішингових сайтів

Метод масового розсилання небажаних листів

Правильна відповідь: A

7. Що таке “фейковий конкурс”?

Конкурс, у якому немає чітких правил і реальних призів

Конкурс, який вимагає лише репосту без реєстрації

Конкурс, організований офіційною компанією для залучення клієнтів

Конкурс із високими вимогами до учасників

Правильна відповідь: A

8. Чи варто вводити свої особисті дані на сайтах, посилання на які ви отримали у повідомленні від незнайомця?

Так, якщо сайт здається офіційним

Ні, без перевірки достовірності сайту

Так, якщо у повідомленні обіцяють цінні подарунки

Ні, у жодному разі не вводити дані без попереднього аналізу

Правильна відповідь: B і D

2. Проведення аудиту

Ведучий: Шановні колеги! Дякую всім за активну участь у нашій вікторині про кібербезпеку! Це був не лише цікавий, а й дуже важливий етап нашого заходу, який дозволив нам перевірити знання про найпоширеніші загрози в соціальних мережах і способи захисту наших даних.

В результаті вікторини ми отримали чітке уявлення про основні методи шахрайства, такі як фішинг, а також дізналися, як налаштування конфіденційності можуть суттєво вплинути на безпеку наших облікових записів.

Щоб пригадати принципи кібербезпеки та важливі кроки у захисті нашої особистої інформації пропоную переглянути відео **Цифрова безпека. Практичні поради** (частина відео до 6хв17сек).

Тепер ми переходимо до другого етапу нашого заходу — групової роботи з перевірки налаштувань конфіденційності на різних платформах. Ця частина є надзвичайно важливою, оскільки знання, актуалізовані під час вікторини та перегляду відео отримають практичне підтвердження.

Групова робота: Розподіл учасників на 3 групи по 4-5 осіб. Кожна група обирає одну соціальну мережу або сервіс для аудиту (Facebook, Instagram, Google тощо).

Перевірка налаштувань:

Кожна група проводить дослідження налаштувань конфіденційності обраної платформи за такими ключовими пунктами:

Чи можуть сторонні особи бачити ваші публікації?

Чи є можливість обмежити доступ до особистої інформації?

Для підказок кожній групі запропоновано чекліст, в якому буде кілька ключових пунктів для перевірки налаштувань конфіденційності: Facebook, Instagram, Google.

* Якщо ви впевненні у наявності достатніх навичок роботи в інтернеті учасників, для груп можна запропонувати перегляд навчального відео щодо активації двофакторної автенфікації, та запропонувати встановити 2AB.

Facebook

***Перегляд відео: «Активація двофакторної автентифікації»**

Перевірка налаштувань конфіденційності профілю:

Контролюйте, хто може бачити ваші публікації. Перейдіть до "Налаштування та конфіденційність" → "Конфіденційність", встановіть, хто може бачити ваші публікації: друзі, тільки ви або всі.

Перевірте видимість особистої інформації. Перейдіть у "Редагувати профіль" і переконайтеся, що телефонний номер, email та інші дані доступні лише для тих, кому ви дозволили їх бачити.

Контроль доступу додатків:

Перегляньте список додатків, яким надано доступ. Перейдіть до "Налаштування" → "Додатки і сайти" і видаліть ті, які більше не використовуються.

Instagram

***Перегляд відео: «Активація двофакторної автентифікації»**

Налаштування конфіденційності акаунту:

Перевірте статус вашого акаунту (відкритий або закритий). У "Налаштування" → "Конфіденційність" увімкніть "Закритий акаунт", щоб ваші публікації були видимі лише для підписників.

Обмежте доступ до особистих повідомлень. Налаштуйте, хто може надсилати вам запити на повідомлення (усі, підписники або друзі).

Управління конфіденційністю сторіс та постів:

Налаштуйте видимість сторіс. В "Налаштування" → "Конфіденційність" → "Історія" визначте, хто може бачити ваші історії, та створіть список "Близьких друзів" для обмеженого доступу.

Вимкніть спільний доступ до ваших постів. Заблокуйте можливість іншим користувачам ділитися вашими постами у своїх історіях.

Контроль підключених додатків:

Перевірте дозволи на сторонні додатки. У "Налаштування" → "Безпека" → "Додатки і сайти" перегляньте всі підключені додатки та відключіть ті, що більше не використовуєте.

Google

***Перегляд відео «Активація двофакторної автентифікації»**

Персоналізація та контроль активності:

Перейдіть на сторінку Google Account. На панелі зліва оберіть "Дані та конфіденційність". Управління активністю в мережі та додатках. Перевірте, які дані збираються, і вимкніть функцію "Web & App Activity", якщо не хочете зберігати історію дій у Google-сервісах.

Налаштування конфіденційності та безпеки акаунту:

Перевірте активні пристрої та додатки. У розділі "Ваші пристрої" перегляньте, які пристрої підключені до вашого облікового запису. Якщо ви не впізнаєте якийсь пристрій, виберіть

"Видалити доступ". Перегляньте всі підключені пристрої та відключіть ті, що не використовуються.

Налаштування попереджень безпеки:

Переконайтеся, що ви додали номер телефону та запасний електронний лист для відновлення облікового запису. Переконайтеся, що ви ввімкнули сповіщення для незвичайної активності та спроб входу.

Аналіз проведеного аудиту:

Кожна команда коротко звітує про свою роботу.

<u>3.Безпека паролів</u>

Зміна паролів та активація двофакторної автентифікації:

Перегляд відео **«Як захистити свої паролі? П'ять простих правил»**

Після перегляду учасники оцінюють безпечність своїх паролів.

Ведучий: Переваги складних паролів

Захист від атак методом словника: Креативні паролі, які не базуються на реальних словах або фразах, є більш стійкими до такого типу атак.

Використання різних символів: Залучення великих літер, цифр та спеціальних символів ускладнює розпізнавання паролю для зловмисників, навіть якщо вони використовують програми для зламу.

Довжина паролю: Довші паролі вимагають більше часу та ресурсів для зламу, що робить їх набагато безпечнішими.

Робота в парах. Проведення конкурсу на найкреативніший пароль. Кожна пара отримує завдання придумати креативний і безпечний пароль. Обговорення та розробка паролів 5-7 хв. Після завершення роботи пари презентують свої паролі. Вони повинні пояснити, чому обрані паролі є креативними або безпечними.

Ведучий: усі команди довели що ви справжні майстри шифрування! За можливості кожна команда отримує нагороду (медаль, грамоту, чи пам`ятний подарунок).

Підсумок.

Рефлексія. Дерево безпеки

Створіть символічне «Дерево безпеки» на фліпчарті або інтерактивній дошці. Кожен учасник додає свій "листок" з порадою, яку він вважає найбільш корисною. Це може бути як навчання для інших, так і власне зобов'язання дотримуватися цієї поради. Озвучує її та прикріплює на «Дерево безпеки» (приклад: не ставте один пароль для різних застосунків, не відкривайте листів з незнайомих адрес…)

На завершення ведучі роздають учасникам матеріали з рекомендаціями, чеклісти, пам`ятки.

Сьогодні соціальні мережі та онлайн-сервіси є невід'ємною частиною нашого спілкування, роботи та навчання, тому надзвичайно важливо захищати облікові записи і персональні данні. Педагоги відіграють особливу роль у цьому процесі, адже не тільки оберігають власні дані, але й забезпечують цифрову безпеку дітей та їхніх родин. Практичне навчання щодо проведення аудиту безпеки облікових записів у соціальних мережах та онлайн-сервісах допомагає виявити слабкі місця в захисті й вчасно вжити необхідних заходів для їх усунення. Отже, об’єднуючи зусилля, ми можемо створити більш захищене цифрове середовище для всіх учасників освітнього процесу. Безпека даних — це відповідальність кожного з нас, і саме тому важливо впроваджувати надійні практики кібербезпеки на всіх рівнях взаємодії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Професійний стандарт "Вихователь закладу дошкільної освіти" № 755-21 від 19.10. 2021
2. Сайт Дія.Освіта.Медіаграмотність. Код доступу:
3. https://osvita.diia.gov.ua/catalog/topic/media-literacy
4. Сайт CODE WEEK. Код доступу: https://codeweek.eu/
5. Оксана Мороз. Інформаційна гігієна та цифрова безпека як важливі компетентності сучасного педагога. Вебінар. Всеосвіта. 28.10.2021
6. Медіаграмотність для освітян. Курс. ТОВ «Бюро цифрової освіти Прометеус» UPL: https://prometheus.org.ua/
7. Навчальне відео: Цифрова безпека. Практичні поради. Код доступу: https://www.youtube.com/watch?v=AEn807FZ4IQ&ab_channel=%D0%91%D0%86%D0%91%D0%9B%D0%86%D0%9E%D0%94%D0%92%D0%86%D0%96
8. Гра та правила кібербезпеки. Код доступу: https://game.shotam.info/pravyla-kiberbezpeky/
9. Навчальне відео: «Активація двофакторної автентифікації» Код доступу:
10. https://www.youtube.com/watch?v=ldof5C8Ls5c&ab_channel=protyzavr – google
11. https://www.youtube.com/watch?v=Y7kVPQzJK5M&ab_channel=%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%97%D0%9C%D0%86%D0%9D - Instagram
12. https://www.youtube.com/watch?v=3x3dcvfBERo&ab_channel=%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%97%D0%9C%D0%86%D0%9D - Facebook

13. Навчальне відео «Як захистити свої паролі? П'ять простих правил». Код доступу:
14. https://www.youtube.com/watch?v=mtE6xanVFko&ab_channel=Tokar.ua
15. Сайт Фільтр. Національний проєкт з медіаграмотності. Код доступу:
16. https://filter.mkip.gov.ua/vidpovidi-test-2024/?fbclid=IwY2xjawGEqTRleHRuA2FlbQIxMAABHb6-yv1ZbbcFpBjGXqhSxN_08-OcAS7mfjRqJCTHf_8MnIKMygnM6vPHUQ_aem_F6QjcDtKQ8F__AJ1HdktwQ

Гринчук Олеся,
вчитель-логопед Хмельницького закладу дошкільної освіти №7 "Козачок"

Використання Су-Джок терапії у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку

Анотація. У статті описано використання Су-Джок терапії у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку. Розглядаються можливості інтеграції Су-Джок терапії в логопедичну практику та аналізуються її переваги на розвиток мовлення дітей дошкільного віку.

Ключові слова: Су-Джок терапія, мовленнєві порушення, логопедична робота, дошкільний вік, біологічно активні точки, розвиток мовлення.

Постановка проблеми. Діти з мовленнєвими порушеннями потребують спеціалізованої допомоги для корекції звуковимови, розвитку лексичної сторони мовлення, покращення слухового сприймання та здатності до комунікації. Сучасні методи логокорекції є ефективними, але вимагають значних зусиль і часу, що іноді не забезпечує швидких і стійких результатів [2]. Через це виникає потреба в додаткових підтримуючих методах, які могли б комплексно впливати на організм дитини, активізуючи мовленнєві функції, знижуючи психоемоційне напруження і покращуючи загальну готовність до корекційної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Застосування Су-Джок терапії в логопедичній практиці на сьогоднішній день досліджене обмежено, оскільки метод здебільшого вивчався в контексті рефлексотерапії, психофізіології та загальної медицини. Проте існують певні наукові роботи, які акцентують увагу на можливостях цього методу для мовленнєвого розвитку та корекційної педагогіки. Зокрема, **Ткачова М.В.** розглядає позитивний вплив стимуляції біологічно активних точок на розвиток мовлення і когнітивних функцій у дітей з особливими освітніми потребами. **Даниленко Д.О.** у своїй праці «Су-Джок терапія в роботі вчителя-логопеда з дошкільниками» описує особливості впровадження цього методу для корекції мовлення у дошкільнят. **Коваленко О.О.** у роботі «Використання елементів Су-Джок терапії у корекційній роботі з дітьми із заїканням» досліджує ефективність застосування методу для роботи з дітьми, з мовленнєвими порушеннями. Також варто відзначити дослідження **Заковоротної Н.О.** «Су-Джок терапія в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку», в якому розглядаються можливості використання цього методу для стимуляції мовленнєвої активності. **Мельник Н.Ю.** та **Потапенко О.М.** у спільній роботі «Використання нетрадиційних методів масажу та самомасажу у логопедичній роботі з дітьми з порушеннями мовлення» аналізують вплив нетрадиційних методів, включаючи Су-Джок терапію, на розвиток мовлення[1].

Ці роботи створюють підгрунтя для подальшого дослідження та впровадження Су-Джок терапії як допоміжного методу в логопедичній практиці.

Виклад основного матеріалу.

Сучасна логопедична практика шукає сучасні методи для корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. Одним із таких методів є Су-Джок терапія, що належить до альтернативних підходів медицини та заснована на стимуляції біологічно активних точок на кистях рук і стопах.

Су-Джок терапія — це вид альтернативної медицини, заснований на впливі на біологічно активні точки, розташовані на кистях рук та стопах, що відповідають за різні органи та системи тіла [2]. Вперше цей метод був розроблений південнокорейським професором Пак Чже Ву. Вважається, що шляхом активації певних точок на тілі можна позитивно впливати на загальний стан організму, емоційне самопочуття та окремі функції, зокрема й мовленнєві навички. Су-Джок терапія в логопедичній роботі базується на тому, що певні точки на кистях рук і стопах відповідають за розвиток мовленнєвих функцій і когнітивну активність дитини. Стимулювання цих точок допомагає покращити артикуляцію, координацію рухів мовленнєвого апарату та загальну мовленнєву продуктивність [3].

Розглянемо основні етапи використання Су-Джок терапії з дітьми дошкільного віку:

1. Визначення точок на руках або стопах, які відповідають за мовленнєві процеси.

2.Стимуляція точок - застосування м'якого тиску або використання спеціальних аплікаторів, які активізують потрібні зони.

3. Поєднання Су-Джок терапії з методами логопедичної корекції, такими як вправи на розвиток артикуляційної моторики, ігри для розвитку фонематичного слуху тощо.

4. Під час використання Су-Джок терапії відбувається не тільки робота з мовленнєвими зонами, але й загальна релаксація, що допомагає дитині знизити емоційне напруження, яке часто супроводжує мовленнєві порушення.

Практичне використання Су-Джок терапії з дітьми може значно покращити результати логопедичної роботи. Метод є доступним і безпечним, тому він легко інтегрується у повсякденну роботу з дітьми, що мають мовленнєві та інші психологічні труднощі. Нижче розглянемо практичні прийоми суджок терапії для використання з дітьми [4].

1. Вибір інструментів для роботи. Для суджок терапії використовуються спеціальні аплікатори, масажні кульки або еластичні кільця, які стимулюють активні точки на руках і стопах дитини. Найпростіший набір для суджок терапії включає:

Металеві або гумові масажні кульки з шипами.

Масажні кільця для пальців (щоб надягати на окремі пальці й легенько катати).

Дерев'яні або пластикові палички для точкового натискання на активні точки.

2. Підготовка до терапії. Перед початком роботи важливо пояснити дитині, що вона відчує легкий тиск або масаж, який не завдасть болю. Використання суджок аплікаторів можна подавати у формі гри, щоб дитина не відчувала дискомфорту чи страху.

3. Основні техніки та прийоми для дітей. Масаж пальців рук.

1.Масаж великих пальців: великий палець на кисті відповідає за голову і мозок, тому масаж цих зон допомагає активувати когнітивні функції і зняти психоемоційне напруження.

2.Кільцева стимуляція пальців: надягаючи масажне кільце на кожен палець і обережно прокатуючи його, активізуємо різні ділянки тіла, які пов'язані з пальцями. Особливу увагу варто приділяти вказівним і середнім пальцям, адже вони пов'язані з розвитком мовлення.

3.Точковий масаж активних зон на кистях. На долоні розташовані зони, які відповідають за належну іннервацію ротової порожнини, гортані та мовленнєвий апарат. Застосовуючи легкий тиск паличкою або пальцем, можна впливати на ці ділянки для стимуляції мовленнєвих функцій.

4.Стимуляція центру долоні допомагає знизити напруження в мовленнєвому апараті та покращує артикуляцію.

5.Масаж основи пальців: ця зона пов’язана з ротовою порожниною, тому її стимуляція допомагає в покращенні вимови та координації рухів артикуляційного апарату.

Важливо також виділити такі переваги Су-Джок терапії в логопедичній роботі:

1. Не потребує спеціальних інструментів і може бути застосована навіть вдома під контролем фахівця.

2. Активація біологічних точок :допомагає включити резерви організму, які не завжди активізуються під час логопедичних занять.

3. Окрім позитивного впливу на мовленнєві функції, Су-Джок терапія покращує загальний фізичний і психоемоційний стан дитини, що важливо в комплексній корекційній роботі.

4. Су-Джок терапія може застосовуватися, як доповнення до основних логопедичних занять, підсилюючи їхній ефект. Для досягнення стабільного результату важливо проводити суджок терапію регулярно. Рекомендовано включати її елементи в щоденні заняття тривалістю 5-10 хвилин для дошкільнят [5].

Висновки.

Отже, використання Су-Джок терапії у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку є ефективним доповненням до традиційних методів корекції мовленнєвих порушень. Завдяки активізації біологічних точок, суджок терапія сприяє покращенню загального фізичного і психоемоційного стану дитини, а також стимулює розвиток мовлення.

Практичне застосування Су-Джок терапії в логопедичній роботі є ефективним і корисним інструментом, який допомагає розвивати мовлення, знижує стрес і підвищує загальну активність дитини. Цей метод легко може бути інтегрований в будь-який логопедичний план, доповнюючи традиційні методи розвитку мовлення та когнітивних функцій дошкільнят.

Список використаних джерел:

1. Даниленко Д. О. Су-Джок терапія в роботі вчителя-логопеда з дошкільниками. URL: https://vseosvita.ua/library/su-dzok-terapia-v-roboti-vcitela-logopeda-z-doskilnikami-235785.html .

2. Заковоротна Н. О. Су-джок терапія в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації (15 лютого 2019 року, м. Суми). Суми, 2015. С. 67–70.

3. Коваленко А. Використання елементів Су-джок терапії у корекційній роботі з дітьми із заїканням. Інформаційний, науково-методичний журнал «Освіта Сумщини». 2019. №1 (41). С. 36–38.

4. Мельник Н. Ю., Потапенко О. М. Використання нетрадиційних методів масажу та самомасажу у логопедичній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2018. Вип. 36. С. 84–88.

5. Сухіна І. В. Особливості використання технології Су-Джок масажу у роботі логопеда з дітьми з особливими освітніми потребами. Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: «Наша друкарня», 2018. С. 155–160.

Гуменна Людмила,
заступник директора з навчально-виховної роботи Кучанського ліцею
Новоушицької селищної ради

Шкільні предмети та їх викладання в умовах війни

Анотація. В умовах війни викладання шкільних предметів зазнає значних змін, зумовлених як необхідністю забезпечення безпеки учнів і вчителів, так і трансформацією освітнього процесу. У статті розглядаються особливості організації навчального процесу під час війни, виклики, з якими стикаються педагоги, та шляхи адаптації методик викладання в сучасних умовах. Дослідження фокусується на інтеграції технологій дистанційного навчання, підтримці психоемоційного стану учнів та забезпеченні якості освіти у нестабільних умовах.

Ключові слова: дистанційне навчання, безпека, адаптація, психологічна підтримка, шкільні предмети, війна, освітній процес.

На тлі воєнних дій в Україні перед освітянами постало завдання забезпечення безперервності навчального процесу та збереження якості освіти за умови значних обмежень і загроз. Учні й педагоги постійно стикаються з потребою швидко адаптуватися до нових реалій, що вимагає від освітян креативних підходів та нових форм і методів викладання. Проблема ускладнюється нестабільністю комунікацій, психологічними травмами та обмеженням доступу до навчальних ресурсів.

Аналіз наукової літератури та практичних досліджень свідчить про наявність численних викликів у сфері освіти під час воєнних конфліктів. У наукових роботах акцентується увага на потребі розробки спеціальних стратегій для зниження рівня стресу у дітей, впровадження дистанційного навчання, та адаптації навчальних планів до умов відсутності постійного доступу до класичних навчальних матеріалів. Зокрема, фахівці рекомендують використовувати цифрові інструменти, організовувати гнучкий розклад занять та надавати психологічну підтримку.

У сучасних реаліях, коли освіта стикається з великими викликами через пандемію COVID-19, війну, процес навчання в школах набуває нових форм організації освітнього процесу: очний і дистанційний (синхронно, асинхронно, змішано) формати, поєднання очного й дистанційного навчання. Зазначене зумовлює потребу гнучкості планування, варіативних стратегій навчання, урізноманітнення підходів до оцінювання [5]. Зміна звичних умов примушує вчителів, учнів та батьків шукати нові методи та стратегії для забезпечення якісної освіти навіть в умовах загроз та нестабільності. У цій статті розглянемо, як адаптуються шкільні предмети, яким чином організовується їх викладання в умовах війни та які особливості враховують педагоги для збереження освітнього процесу.

Умови війни часто змушують освітні установи переходити на дистанційний формат або комбінувати онлайн та офлайн навчання. Це дає можливість забезпечувати навчання навіть у віддалених чи небезпечних районах, хоча і створює ряд викликів. У підтримці освітнього процесу під час війни ключову роль відіграють технології. Вчителі використовують різні платформи, електронні підручники, відеоуроки та навчальні додатки, що дозволяє мінімізувати відрив у навчанні. Широке використання застосунків для проведення тестів, опитувань, перевірки домашніх завдань дає змогу зберегти зв’язок між учнями та педагогами навіть в умовах віддаленої роботи.

Оскільки війна вносить свої корективи у низку сфер життя, то змін потребує і викладання окремих навчальних предметів у школі. Державна служба якості освіти у співпраці з ініціативою «Система забезпечення якості освіти» та командою підтримки

реформ МОН розробили поради щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Історія та громадянська освіта

Навчальний зміст цієї галузі в умовах війни варто оптимізувати, щоб зменшити навантаження на учнів. Насамперед ідеться про скорочення обсягу текстів для читання, оскільки дітям, які перебувають у стані тривалого стресу, важко довгий час утримувати увагу. З огляду на це читання підручника доречно замінити усною розповіддю, переглядом відеоматеріалів, інтерактивними заняттями, роботою над творчими та мікродослідницькими проєктами.Добираючи навчальний матеріал, учителю варто фокусуватися на сюжетах, що дадуть учням глибше розуміння історії боротьби українського народу за незалежність і своє майбутнє. Для прикладу варто подавати ті сюжети, на яких можна продемонструвати міць і незламність України, готовність протистояти ворогу навіть у найскладніші часи. Стануть у пригоді й теми та завдання, спрямовані на осмислення зв'язків між минулим і сучасним життям України, між світовими, державними та регіональними процесами.

На вчителів історії сьогодні, як ніколи, лягає відповідальність за розвиток в учнів критичного та системного мислення, медіаграмотності. З огляду на це варто запровадити п'ятихвилинки, під час яких розглядатиметься один із видів когнітивних викривлень, методів пропаганди чи маніпуляції, перевірятиметься на їх предмет якась новина.

Добирати контент для таких вправ потрібно відповідно до віку та психоемоційного стану учнів, зважаючи на те, що певна інформація чи візуальні матеріали можуть налякати чи засмутити учнів.

Окремо слід приділити увагу розвитку громадянських компетентностей учнів. Під час уроків і розмов учителеві слід формувати свідому громадянську позицію дітей. Взаємодопомога, волонтерство, протидія ворожій пропаганді, підтримання власного емоційного ресурсу є важливими складовими успіху в боротьбі з загарбниками.

Українська мова та література

Під час вивчення цих навчальних предметів учителю варто зосередити роботу навколо чотирьох видів мовленнєвої діяльності: слухання й говоріння, читання та письма. Орієнтування на види мовленнєвої діяльності, а не на конкретні теми чи твори сприятиме підтримці навчальної ініціативності, самостійності та відповідальності учнів, що є основою вміння вчитися.

Добираючи навчальні завдання, учителю бажано уникати одноманітності, репродуктивності, натомість збільшивши кількість завдань творчого спрямування, щоб сприяти вивільненню позитивних емоцій, підтримці віри дітей у власні сили й можливості.

Математика

Учителям доречно виділити час на повторення й систематизацію вивченого раніше навчального матеріалу. Академічна свобода дає можливість учителю змінювати порядок вивчення тем шкільного курсу математики. Тому для оптимізації навчального часу педагог може об'єднати певні теми, скоротити їх зміст, а натомість акцентувати увагу на базових знаннях і вміннях, формування яких передбачене нормативними документами, що регулюють сферу освіти.

Подавати навчальний матеріал з математики доцільно у синхронному режимі, забезпечивши відеозапис заняття для дітей, які не змогли долучитися до уроку. Коли ж учитель не має такої можливості, учням можна запропонувати відеоуроки відповідної тематики, доступні в Youtube або на спеціалізованих освітніх платформах.

Для закріплення навчального матеріалу, яке найчастіше відбувається шляхом розв'язування вправ і задач, учням варто надавати знімки екрану (скріншоти) розв'язаних типових завдань до теми, що вивчається.

Природничі науки

Користуючись педагогічною автономією, кожен учитель може провести «ревізію» навчальної програми та визначити теми, що достатньо легко засвоюються учнями, і такі, що потребуватимуть додаткових зусиль. При цьому варто виділити теми, без яких неможливе розуміння змісту предмета в наступних класах та, відповідно, перерозподілити години. Практичну частину навчальних програм (експериментальні, практичні, лабораторні роботи тощо) можна розділити на дві частини:

віртуальну (маючи відповідний контент, учитель може проводити з учнями онлайн-заняття або давати як самостійну роботу вдома);

домашню (у такому випадку можна використовувати підручні матеріали, що є в кожної дитини вдома, учителеві ж важливо створити для учнів чіткі алгоритми з обов'язковими настановами з безпеки життєдіяльності).

Така «ревізія» допоможе також визначитися з можливістю проведення інтегрованих уроків. Це сприятиме формуванню в учнів бачення цілісної картини світу.

Під час навчання важливо врахувати проведену «ревізію» при плануванні занять у синхронному та асинхронному режимах. При цьому синхронний режим (онлайн-заняття) доцільно використати для консультацій, обговорень найбільш складних питань, проведення віртуальних експериментів, лабораторних, практичних робіт.

Застосування технології «перевернутий урок» буде корисним для опанування учнями навчального матеріалу в асинхронному режимі. Для посилення формування стійкого інтересу учнів до природничих наук, навичок розв'язування проблем, застосовуючи отримані знання в реальному житті, учням можна запропонувати завдання творчого, дослідницького характеру.

Особливого значення наразі набуває робота з формування навичок критичного мислення в учнів. Для цього можна використовувати технологію розвінчування міфів, фейків. Наприклад, взявши тему «Біологічна зброя: птахи, що розносять вірус, спрямований на знищення певного етносу».

Залучення до домашніх експериментів, лабораторних, практичних та творчих робіт, проєктів батьків учнів та інших членів родини (ступінь залученості варто визначити заздалегідь) сприятимуть у цей непростий час згуртованості та зниженню психологічного напруження всіх залучених.

Інформатика

В умовах війни вчителям слід більш детально розглянути з учнями питання безпечного користування пристроями та обліковими записами у соціальних мережах, критичного оцінювання інформації, розпізнавання фейків і маніпуляцій тощо.

Одним із варіантів включення тематики кібербезпеки може бути створення інформаційних продуктів у різних програмних середовищах (текстові документи, презентації, графічні плакати, анімації, вебсторінки, відеоролики, програмні проєкти тощо). Цифрова творчість може стати для учнів інструментом для вираження власних емоцій. При цьому варто уникати загрозливих сюжетів, нагадувань про активні військові дії, а радше фокусуватися на безпеці, майбутньому, захисті, взаємопідтримці тощо.

Якщо вчитель відчуває, що учні готові до засвоєння нового матеріалу, можна вивчати нові теми та програмні засоби, в іншому ж випадку краще обмежитися відпрацюванням навичок роботи у знайомих програмних середовищах.

Основний акцент слід зробити на розвитку громадянської та соціальної компетентностей, критичного й системного мислення, здатності логічно обґрунтовувати позицію, творчості, ініціативності, вміння конструктивно керувати емоціями.

Здоров'я, безпека, добробут / Основи здоров'я

Відновлення навчання з предметів «Здоров'я, безпека та добробут» (5 клас пілотних шкіл НУШ) і «Основи здоров'я» (5–9 класи) доречно розпочинати з опрацювання або ж повторення тем, які стосуються емоційного здоров'я.

Тематику безпечної поведінки у надзвичайних ситуаціях, допомоги собі та іншим варто повторювати з учнями відповідно до їхнього віку та потреб. Це можна робити при опрацюванні тем щодо соціального здоров'я, у яких увага присвячується вивченню чинників, що впливають на соціальний добробут людини та правил безпечної поведінки у навколишньому середовищі.

Важливим результатом навчання за визначеними напрямами є формування в учнів життєвих умінь, зокрема щодо ухвалення рішень, розв'язання проблем, розвитку творчого та критичного мислення, комунікації, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливу, подолання негативних емоцій та стресу, а також співчуття і відчуття себе громадянином.

Мистецтво

Складні соціальні та психологічні умови життя на теперішньому етапі потребують нових підходів у роботі.

Оскільки предмети художньо-мистецького циклу мають потужний терапевтичний потенціал, їх проведення має стати засобом гармонізації психологічного стану всіх учасників освітнього процесу. Варто розпочинати уроки з мотивувального неформального спілкування, знайомства з новими учнями для їх швидшої адаптації в колективі.

На заняттях важливо максимально диференціювати форми практичних завдань, побудови процесу сприйняття візуального матеріалу на виключно життєствердних позитивних зразках мистецьких творів [6].

Фізичне виховання.

За можливості, фізичні заняття проводити на свіжому повітрі в безпечних зонах. Коли це неможливо, пропонувати вправи, які учні можуть виконувати вдома, включаючи техніки дихання та розслаблення для зниження рівня тривожності. У випадку укриття використовувати прості фізичні вправи, які можна виконувати у невеликих приміщеннях.

Варто звернути також увагу, що в умовах воєнного стану посилюється процес формування національно-патріотичної свідомості та активної громадянської компетентності в учнів / учениць. Для цього рекомендовано використовувати в освітньому процесі: освітні матеріали, розроблені Управлінням стратегічних комунікацій Генерального штабу Збройних Сил України (https://www.youtube.com/playlist?list=PL_4iz-mihtWddrJAEkhh1f_FZbHJlFWeF); розроблений МОН посібник «Як говорити про російсько-українську війну в школі? Уроки стійкості, боротьби та перемог», мета якого – сприяти формуванню громадянської позиції учнів та учениць, навчити розрізняти факти і фейки, не піддаватися маніпуляціям і ворожій пропаганді (посібник доступний за покликанням: https://mon.gov.ua/ua/news/yak-govoriti-pro-rosijsko-ukrayinskuvijnu-v-shkoli-mon-stvorilo-posibnik); матеріали освітнього проєкту «ДіалогиПроВійну», який містить чотири відеорозмови учениці із ветеранами сучасної російсько-української війни на теми: «Що таке війна?», «Чому Росія прагне захопити Україну?», «Що таке сучасна російсько-українська війна?», «Повномасштабне вторгнення 2022» та методичні рекомендації для вчительства. Цей проєкт стане в пригоді вчителям і вчителькам історії та громадянської освіти, навчального предмета «Захист України».

Значним викликом для України стали наслідки руйнування енергооб'єктів. Тому згідно з дорученням Прем'єр-міністра України Дениса Шмигаля від 21.05.2024 №16412/0/1-24 пріоритетним завданням 2024/2025 навчального року також визначено проведення комунікаційної кампанії щодо важливості дотримання правил ощадливого споживання електроенергії, що передбачає розширення соціокультурного компонента змісту освіти питаннями, пов'язаними з енергоефективністю й енергоетикетом, відповідальним споживанням, зокрема в побуті. Чинні державні стандарти освіти охоплюють означені проблеми, зокрема в групі ключових компетентностей

виокремлена екологічна, що передбачає «усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства». Для залучення в освітній процес навчальних активностей, спрямованих на формування екологічної компетентності, зокрема і навичок енергозбереження, рекомендовано виокремити в навчальних програмах очікувані результати навчання, які розгортають цю ключову компетентність, і цілеспрямовано й системно передбачити роботу щодо їх досягнення як на уроках / заняттях різних навчальних предметів та інтегрованих курсів, так і під час заходів позаурочної діяльності. Способами вирішення цього завдання можуть бути залучення учнівства до виконання навчальних проєктів спеціально розробленої тематики, компетентнісно орієнтованих завдань, які інтегрують зміст різних освітніх галузей, проведення акцій, конкурсів тощо. Для розроблення таких заходів пропонується орієнтовний зміст навчальної діяльності, пов’язаної із енергозбереженням: розповідати про джерела енергії, акцентувати увагу на реальні проблеми України, пов’язані зі зменшенням виробництва енергії; пояснювати на конкретних прикладах важливість і необхідність збереження теплової та електричної енергії у побуті; організовувати дослідження власних звичок, стилю життя, що пов’язано з користуванням електричними приладами; визначати доступні шляхи скорочення витрат енергії; вчити виконувати прийнятні для себе і членів родини дії щодо скорочення витрат енергії; організовувати навчальні проєкти задля залучення інших до справи раціонального використання енергії.

В умовах війни невід’ємною частиною освітнього процесу є психологічна підтримка , оскільки діти переживають стрес, тривожність та емоційні труднощі.

Для психологічної підтримки дітей в укриттях У 2023 році Міністерство освіти і науки України у співпраці із Фондом Східної Європи розпочали кампанію #BraveKidsUkraine. Низка експертів, за результатами спостережень організації перебування дітей в укриттях, наголошують, що важливий не тільки побутовий, але й психологічний комфорт школярів у таких приміщеннях. У межах кампанії впізнавані люди, музиканти, актори та блогери з України та з-за кордону записують короткі відеоролики. Відео містять слова підтримки, побажання, вправи, ігри та цікаві завдання, які легко повторити, перебуваючи у сховищі. Адже під час повітряної тривоги дітям може бути тривожно, стресово і навіть страшно, а ці ролики допоможуть не нервувати в укриттях. Ознайомитися із активностями кампанії можна на сайті кампанії [5].

Війна в Україні стала стресом для усіх учасників освітнього процесу. За таких умов істотно зростає роль всіх педагогічних працівників, які можуть надавати першу психологічну допомогу та підтримку усім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань функціонування системи освіти. Таку допомогу може надати не лише практичний психолог, а також вчитель, знайомий з правилами надання першої психологічної допомоги. Її надання не передбачає значної професійної підготовки, достатньо педагогічних знань, отриманих в межах загальноосвітнього психологічного інформування, і природної здатності проявляти співчуття, людяність. Фізичні та емоційні стани людини взаємопов'язані і тому здатні взаємовпливати один на одного. Під час напружених емоційних станів у дитини змінюється міміка, темп мовлення, з’являється метушливість, змінюється дихання, пульс, колір обличчя, можуть з’явитися сльози. Рекомендується впровадження «психологічної хвилинки» (https://is.gd/ocxHD8), яка допоможе здобувачеві освіти справитися зі стресом та його наслідками, емоційно налаштуватися на урок, на плідну роботу. Це дасть змогу створити сприятливу атмосферу, що дозволить дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації. Регулярне виконання «психологічних хвилинок» у

зручний час та слушній нагоді допоможе здобувачеві освіти стати більш спокійним, врівноваженим, а також дозволить краще зрозуміти свої почуття. Однією із форм створення психологічно комфортної атмосфери в класному колективі, актуалізації в учнів мотивації до навчальної діяльності є ранкові зустрічі [1].

Важливими є заняття з елементами арт-терапії, музикотерапії та релаксаційних технік. Такі методи допомагають учням справлятися з емоційною напругою та концентруватися на навчанні.

Для збереження внутрішньої стійкості психологи радять: орієнтуватися на власні цінності та планувати життя згідно з ними; бути зосередженими та «включеними» у життя; зосереджуватися на тому, що можете контролювати і зараз змінити, на що конкретно вплинути, що саме від вас залежить, оскільки це повертає відчуття безпеки та стійкості, визначає зону вашої ефективності; розв'язувати проблеми, а не уникати їх; починати будь-яку справу чи подолання проблемної ситуації з маленьких кроків; турбуватися про своє фізичне здоров'я та міцний сон; плекати добрі та змістовні стосунки з іншими людьми та шукати соціальну підтримку; бути стійкими, упевненими, витривалими, конструктивними в здійсненні вибору й ухваленні рішень [2].

Міністерство освіти і науки України надає рекомендації щодо навчального навантаження та вибору форм і методів навчання:

1. Дозвольте собі гнучкість у плануванні та модифікації навчальної діяльності. Тема, що зазвичай потребує одного уроку, щоб викладати в класі, імовірно, під час дистанційного навчання забере вдвічі більше ресурсу. В умовах війни (сигнал «Повітряна тривога» й перехід у сховище, стресові ситуації тощо) це забере ще більше часу.

2. Подбайте про адекватні навчальні навантаження. Великі обсяги матеріалу, надмірна складність завдань не сприяють якості навчання. Подавайте інформацію дозовано: мозок не може запам'ятати все відразу, бажано повертатися до матеріалу знову й знову — у щораз нових контекстах. Мінімізуйте домашні завдання та самостійні (контрольні) роботи. Тривалість виконання завдань для самопідготовки учнів у позанавчальний час не має перевищувати 1 години у 3–5 класах; 1,5 години у 6–9 класах; 2 години у 10–11(12) класах. Учням 1–2 класів не рекомендується давати такі завдання.

3. Надавайте можливість вибору та заохочуйте учнів й учениць обирати: те чи те завдання, той чи інший спосіб виконання, варіанти презентації результатів тощо.

4. Ставтеся до помилок як до частини процесу навчання, а не приводу для покарання. Помилки природні й потрібні. І йдеться не лише про учнів і учениць, а й про вчителів і вчительок. Почніть із порозуміння з собою. Неможливо почати існувати в «новій реальності» без великої кількості спроб і помилок. Крім того, стрес впливає на увагу, пам'ять, здатність зосереджуватися. Деякі діти можуть демонструвати поведінку, яка притаманна меншим за віком учням. До всього цього потрібно поставитися з розумінням. Не докоряйте іншим чи собі.

5. Віддавайте перевагу формувальному оцінюванню — оцінюванню для навчання (зворотний зв'язок для вдосконалення навчання; краще залучення учнів і учениць у процес навчання (що будемо вивчати, для чого це, як використати за межами школи).

6. Підтримуйте гігієну користування технічними засобами. Робіть перерви для руханок / ігор / розмов / дайте учням можливість висловитися: розповісти про свій настрій, проговорити емоції тощо.

7. Обережно ставтеся до тем родини, дому, домашніх улюбленців (діти могли їх утратити), недавнього минулого й подібного. Психологи не радять використовувати в іграх чи під час занять метафори / образи літаків, воєнної техніки тощо. Будьте уважні до звуків, що супроводжують урок (у відеоматеріалах і под.). Усе це може травмувати дітей, які були під обстрілами. Запитуйте дозволу на доторки. Не розпитуйте про

травмувальні події, проте завжди вислухайте дитину, про що б вона не говорила. Допоможіть учням бачити щоденні (навіть невеликі) перемоги в їхньому житті, навчіть їх помічати це. За можливості радьтеся з професійними психологами, удосконалюйте педагогічну кваліфікацію за цим напрямом [4].

Війна змінює підхід до освіти, але вчителі та учні знаходять способи адаптуватися до нових умов. Використання змішаних форм навчання, дистанційного викладання, технологій, підтримка емоційного стану учнів дозволяє зберегти основні засади шкільної освіти. Освітній процес в умовах війни – це не лише передача знань, але й підтримка психологічного стану дітей, формування навичок стресостійкості та розвитку громадянської свідомості, що стає важливим у такі складні часи.

Список використаних джерел:

1. Додаток 2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/875/87596/Dodatok_2_IMR_2022-2023_Pochatkova_osvita.pdf (дата звернення: 15.11.2024).
2. Додаток до листа МОН від 30.08.2024 1.1/15776-24. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/930/93002/Pochatkova__1_.pdf (дата звернення: 15.11.2024).
3. Матеріали для використання в роботі під час воєнних дій. URL : https://is.gd/ocxHD8 (дата звернення: 15.11.2024).
4. Організація навчання. URL : https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2023/09/04/Rekomendatsiyi.shchodo.orhanizatsiyi.osvitnoho.protsesu.04.09.2023.pdf (дата звернення: 15.11.2024).
5. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/66d/ffe/c4c/66dffec4c92d2958213439.pdf (дата звернення: 15.11.2024).
6. Як організувати викладання навчальних предметів в умовах воєнного стану: рекомендації Державної служби якості освіти. URL : https://sqe.gov.ua/yak-organizuvati-vikladannya-navchaln/?fbclid=IwAR2HE5dZajUJqNOR9Z4Kxp2X7cnOONOBuLhzwFqBgFbAqkaSE_Rgm6IjDQ4 (дата звернення: 15.11.2024).

Гуменюк Ірина,
практичний психолог ЗДО № 1 «Перлинка» Шепетівської міської ради
Хмельницької області

Психологічна підтримка учасників освітнього процесу закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану

Анотація. У кризові часи війни турбота про ментальне здоров'я, формування життєстійкості та витривалості є пріоритетними напрямками роботи психологічної служби закладів освіти. Виконання ряду завдань орієнтоване на збереження психологічного благополуччя усіх учасників освітнього процесу. Важлива увага має приділятися створенню психологічно комфортного безпечного освітнього простору для здобувачів освіти та надання своєчасної психологічної підтримки дітям, педагогічним працівникам та батькам.

У фокусі роботи психолога та педагогів закладу дошкільної освіти знаходиться забезпечення психологічного благополуччя дітей. Однак поряд з дітьми мають знаходитися життєстійкі дорослі, які зможуть помітити зміни у психологічному стані дитини, розпізнати, допомогти або перенаправити, в разі потреби, до кваліфікованого спеціаліста. Тому не менш важливим напрямом роботи психологічної служби є психологічна підтримка педагогів та батьків. В цьому випадку можна говорити про взаємопідтримку усіх учасників освітнього процесу через їх взаємний досвід, знання та ресурсний стан.

Психологічна підтримка - цілісна неперервна цілеспрямована діяльність, яка діє з метою профілактики, в режимі реального часу, також триватиме після закінчення впливу стресових факторів. Заходи можуть проводитися у різноманітних форматах: дистанційному та очному.

Проблема психологічної підтримки у наш час є дуже актуальною. Є достатньо матеріалів, які розроблені передовими психологами-практиками С.Ройз, В.Назаревич, фахівціями ЮНІСЕФ, Освіторія, Смарт освіта тощо. Однак, є потреба практичним психологам їх систематизувати і адаптувати під свою аудиторію, враховуючи потреби, проблеми та запити конкретного закладу. Тому, пропоную елементи власної моделі підтримки усіх учасників освітнього процесу і власні добірки матеріалів, створені на основі вивчення передового досвіду та досвіду особистої роботи, оформлену з врахуванням методичних рекомендацій МОН України.

Ключові слова: психологічна підтримка, ресурсність, життєстійкість, ментальне здоров'я.

Заклад дошкільної освіти – це простір зростання найменших громадян нашого суспільства. Тому робота з дітьми, психологічна підтримка дітей є головним напрямом роботи психологічної служби ЗДО.

В нашому закладі проводяться різноманітні форми роботи з дітьми для збереження психічного здоров'я вихованців закладу: арт-вправи, ігри, перегляд відео, руханки, бесіди, просвітницько-профілактичні заняття: «Відпочинок на природі», «Релакс під час осінньої прогулянки», «У світі емоцій», «Маски-гримаски», «Я не я, коли я злюсь», «Рятуймось разом з Помагайком», «Пес Патрон вчить бути уважним та обачним» тощо.

Для того, щоб діти зрозуміли складні речі про війну, використовуються розповіді -порівняння, на основі вже набутого дітьми життєвого досвіду. Надаються рекомендації з цього питання, які розробили фахівці ЮНІСЕФ, Освіторія, Смарт освіта та розміщено на сайті МОН України.

Психологічна підтримки надається дітям з родин військовослужбовців, учасників російсько-української війни, ВПО, дітям, які тимчасово перебувають за кордоном, а також іншим вразливим категоріям сімей. Посилена увага та супровід здійснюється дітям з особливостями розвитку, оскільки такі діти, як ніхто інший є об'єктами спостережень, впливу та допомоги в інклюзивному просторі ЗДО.

Під час ранкових зустрічей діти мають можливість поділитися важливою для них інформацією, так можна визначити їхній психологічний стан і скерувати дії дорослих на його стабілізацію. З дітьми також проводять спільні дружні кола, де діти можуть сміливо висловитися про свої хвилювання. У кожній групі є постійно діючі куточки настрою, в яких в ігровій формі діти рефлектують про свій внутрішній стан протягом дня. Комунікація з дошкільнятами побудована на принципах відкритості, поваги, взаєморозуміння, тому діти можуть вільно висловлюватися в індивідуальному спілкуванні з педагогами та один з одним.

В освітньому просторі ЗДО дотримуються правил доброзичливого, дружнього спілкування, взаємодопомоги та взаємопідтримки дітей. Враховується, що для дотримання психологічного балансу необхідно зберігати особистий простір кожної дитини, психологічна та педагогічна підтримка має бути ненав'язливою. Оцінюється

доцільність тілесних контактів між педагогом і вихованцями, адекватний рівень інтенсивності постійного супроводу та психологічної підтримки.

При організації взаємодії з дітьми враховується їхній емоційний стан, адже щодня безпекова ситуація для кожної родини може змінюватися, і це має вплив на дитину. Підтримка соціально-емоційних потреб дітей старшого дошкільного віку здійснюється, завдяки використанню безкоштовного електронного застосунку «Віздом: Світ емоцій» на сайті Міністерства освіти і науки України у розділі: «Дошкільна освіта», яка допомагає дитині зберегти свій особистий простір і почуватися комфортно.

В умовах воєнного стану часте перебування дітей в укриттях може суттєво знизити рівень їхньої рухової активності, яка є біологічною потребою дитячого організму. Тому для дітей розроблений резерв активностей щоденних заходів, під час яких діти мають додаткову можливість розвивати основні види рухів. В закладі систематично проводяться «Психологічні хвилинки»: додаткові фізкультхвилинки, фізкультурні паузи, рухові хвилинки, гімнастичні етюди, рухові ситуації, флешмоби, розваги, оздоровчі акції тощо. Ці заходи проводиться як у період тривалого перебування дітей у місцях безпеки, так і на вулиці або приміщенні ЗДО після виходу зі сховища. В укриттях розміщено різноманітне обладнання для ігор малої та середньої рухової активності, самостійних ігор дітей. Обладнання отримане від ЮНІСЕФ України. В укриттях дітям приділяється максимальна індивідуальна психологічна підтримка.

Практичний психолог закладу допомогає учасникам освітнього процесу опрацювати неефективні реакції на стрес, напрацювати механізми стресостійкості, навчити технікам, які допоможуть стабілізуватися та легше впоратися з проявами стресу, негативними емоціями та переживаннями.

З цією метою створений цикл профілактично-просвітницьких занять під назвою «Зростаємо супергероями», спрямованих на формування життєстійкості дітей старшого дошкільного віку шляхом покращення дружніх стосунків в дитячому колективі.

Психологічна підтримка педагогів та батьків закладу проводиться у напрямках:

ознайомлення педагогів з технологіями надання першої психологічної допомоги та запровадження «Психологічних хвилинок»;

інформування з питань запобігання та протидії домашньому насильстві в умовах воєнного стану в Україні;

ознайомлення учасників освітнього процесу із загрозами, які може нести інтернет (шахрайство, спам, кібербулінг тощо);

ознайомлення учасників освітнього процесу із алгоритмом дій у разі увімкнення сигналу повітряної тривоги;

популяризація ненасильницької моделі поведінки;

формування моральної поведінки, активної життєвої позиції, єдності слова і діла в особистості, готовності брати активну участь у житті своєї держави;

ознайомлення педагогів та батьків здобувачів освіти з основними закономірностями та умовами сприятливого розвитку дитини.

У сучасних умовах, пов’язаних із війною, проводиться психологічна просвітницько-профілактична діяльності, дорослі інформуються з питань збереження їхнього соціального благополуччя і психічного здоров’я. Психологічна служба закладу працює над тим, щоб:

інформувати учасників освітнього процесу щодо можливості отримання психологічних послуг у закладі освіти;

оприлюднити на вебсайтах (у разі їх відсутності – на вебсайтах своїх засновників) контакти безкоштовної кризової психологічної допомоги у період війни в країні;

сприяти підвищенню компетентності практичних психологів, соціальних педагогів та інших педагогічних працівників з питань надання першої психологічної допомоги, психологічної допомоги дітям, які пережили психотравмуючі події;

сприяти впровадженню в закладах освіти у роботу з дітьми програм формування стійкості до стресу, розвитку резилієнс у дітей, психосоціальної допомоги дітям, які пережили психотравмуючі події;

програм профілактики емоційного вигорання практичних психологів, соціальних педагогів та інших педагогічних працівників.

Дошкільнята, зважаючи на тривалий час військового стану, потребують від дорослих пояснень, чому йде війна, чому звучить тривога? Для того щоб вони зрозуміли складні речі, педагоги використовують розповіді-порівняння, звертаючись до вже набутого дітьми життєвого досвіду. Надаютьсярекомендації з цього питання, які розробили фахівці ЮНІСЕФ, Освіторія, Смарт освіта та розміщено на сайті МОН України.

Безпека освітнього простору багато в чому залежить від емоційного стану педагогів і всього персоналу ЗДО. Стабільний стан дорослого стабілізує стан дітей. В закладі проводиться контроль емоційного стану педагогів, здійснюється профілактика емоційного вигорання, формування навичок життєстійкості в межах «Психологічного профілакторію».

Виходячи з вищесказаного, психологом закладу створено та впроваджено цикл міні тренінгових занять, які оформлені у добірку «Ресурсні посиденьки витривалих світлячків». Ця добірка включає заняття, які проводяться протягом 9 місяців і охоплюють ряд можливих важливих проблем педагогів: професійне, емоційне вигоряння, стресові прояви, зниження мотивації, прокрастинація та ін.

Формат проведення – очно (можливий дистанційно).

Питання партнерської взаємодії з батьками дітей у період воєнного стану заслуговує посиленої уваги. Батьки ознайомлюються з протоколами безпеки ЗДО у разі повітряної тривоги, правилами евакуації до укриття, адже вони мають знати, що відбувається з їхніми дітьми, як і куди евакуюють дітей і персонал, як вони самі мають діяти, якщо опинилися під час повітряної тривоги біля закладу. Володіючи такою інформацією, вони зможуть додатково проговорити з дітьми заходи безпеки та заспокоїти їх. Батькам наються різні поради, рекомендації щодо формування власної стресостійкості, а також про різні методи, прийоми, особливості спілкування та взаємодії з дітьми вдома у воєнний час. Варто порекомендувати батькам альтернативні засоби комунікації та ресурси: телеграм-канал «ВзаємоДія: щоденні кроки до спільної радості», «Підтримай дитину», платформа розвитку дошкільнят «НУМО», «ЮНІСЕФ: спільнота для батьків», «З любов'ю до дітей».

Актуальним напрямом є забезпечення інформаційної безпеки дитини як вдома, так і в садочку. Перенасиченість негативною інформацією шкідливо впливає на психіку дітей. Подолати це можна лише завдяки роз'яснювальній робота щодо негативного впливу надмірного використання медіа на здоров'я дітей та заходи з його мінімізації; необхідності встановлення чіткого режиму дня дошкільників і обов'язкового його дотримання; підвищення загальної комп'ютерної грамотності батьків за допомогою регулярних бесід про тенденції розвитку сучасних комп'ютерних технологій та їхні позитивні й негативні чинники; інформування батьків про способи контролю за діяльністю дітей в інтернеті та способи уникнення комп'ютерної залежності тощо.

Важливим інструментом підтримки дітей у важкі часи є творчість. Батьки постійно залучаються до виконання разом з дітьми творчих завдань, проєктів, фоточеленджів, арт конкурсів тощо, значна частина їх проходитьу у онлайн форматі: «Кумедні сніговички», «Веселі дружні павучки», «Гарбузятко», «Челендж добрих справ», «Щаслива дитина в щасливій родині», «Біля кого найтепліше?», «Посміхнись світу і світ посміхнеться тобі» та ін.

Просвітницько-профілактична робота з батьками проводиться систематично як у очному так і в дистанційному форматі. У батьків формується переконання, що вони найперші помічники для своїх дітей. Вони мають постійно підвищувати власну психологічну культуру взаємодії та спілкування з власними дітьми, підтримки дітей в часи невизначеності, випробувань та переживань.

Так, з мамами закладу було організовано групу підтримки «Ресурсні мами», на засіданнях якої проводилися міні тренінгові заняття, спрямовані на формування життєстійкості батьків, і як результат - психологічної підтримки своїх дітей. Як підсумок зустрічей була оформлена добірка матеріалів «Більше ніж мами». На цих зустрічах мами навчалися одночасно технікам розвантаження та пошуку ресурсу для себе, а також дітям. Атмосфера зустрічей виключно добровільна, формат проведення очно (можливо дистанційно).

Таким чином психологічне здоров'я, безпека і комфорт дитини — загальна турбота педагогів і батьків. Саме вони титани психологічної безпеки в умовно безпечних закладах освіти, в умовно безпечних оселях проживання. Дорослі – гаранти формування життєстійкості дітей, розвитку їх життєвих навичок. Тому, на мою думку, підтримка психологічного здоров'я дорослих є не менш важливим завданням у роботі психологічної служби в умовах викликів сьогодення. Слід зазначити, що діти є також ресурсом та підтримкою для батьків, в роботі з ними наголошувалось, щоб вони навчили батьків тому, що самі навчилися від психолога: правильно дихати, уявляти, малювати, говорити необхідні слова заспокоєння, по-різному обійматися тощо.

Список використаних джерел:

1. Віздом. Соціально-емоційне навчання через гру. https://betterkids.education/ukraine#wisdom/ua
2. Всеукраїнська програма ментального здоров'я Ти як? https://howareu.com/
3. Ефективні технології розвитку та відновлення стресостійкості/ життєстійкості у дітей та дорослих. Методичний посібник для практичних психологів, соціальних педагогів / укл. Д.Д. Романовська., М.Г. Ящук – Чернівці, 2018 – 180 с.
4. Корекційно-розвитковапрограмаформуваннястійкості до стресу у дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір» Навчально-методичнийпосібник.- Київ, 2017
5. Лист МОН Українивід 08.08.2024 року № 21-08/1233 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби в системі освіти України в 2024/2025навчальному році»
6. Особистий ресурс психологині Світлани Ройз.
7. https://www.facebook.com/svetlanaroyz
8. Посібник для доброго самопочуття. Зменшити стрес, наповнитись і розвинути внутрішню стійкість.
9. https://pscentre.org/wp-content/uploads/2022/03/The-Well-being-Guide-Ukrainian-translation.pdf 6

Гуцалюк Тетяна,
вчителька початкових класів Славутської гімназії № 5 Славутської міської ради,
старша вчителька,
Мархайчук Марина,
завідувачка бібліотеки Славутської гімназії № 5 Славутської міської ради,
провідна бібліотекарка, відмінник освіти України

Імплементація інтерактивних форм та методів навчання в умовах воєнного стану по залученню до читання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами

Анотація. У статті представлено напрацювання та конкретні практичні стратегії, розкриваються підходи по формуванню мотиваційно-ціннісного ставлення до читання у дітей з особливими освітніми потребами в початкових класах, які чудово спрацьовують в умовах війни. Популяризуються інтерактивні практики, форми та методи роботи для стимулювання, вдосконалювання навичок свідомого читання дітей з особливими освітніми потребами відповідно до Стратегії розвитку читання на 2023-2032 роки «Читання як життєва стратегія».

Ключові слова: інклюзія, читання, імплементація, стратегія, методи, інноваційні освітні технології, інтерактивні практики, досвід.

…читання широко практикується
як засіб інклюзії соціальної адаптації.
Стратегія розвитку читання на 2023-2032 роки
«Читання як життєва стратегія»

Крок за кроком входить інклюзія у практику освітнього процесу України. Однак, під час війни, діти втрачають своє відчуття безпеки, а це впливає на їх емоційний стан, здатність навчатися та взаємодіяти з іншими. Саме книжка допомагає перевести малечу у світ, в якому вони граються, сміються фантазують й мріють. Новий Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами розглядається як складова Державного стандарту початкової загальної освіти. Особливістю якого є те, що він ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів. «Необхідність вміти читати й розуміти прочитане залишається і є наскрізним умінням для всіх ключових компетентностей НУШ».[2] В Концепції Нової української школи чітко визначено «кожна з ключових компетентностей, обов'язкових для випускника НУШ (чи то соціальна, чи математична, навіть навички в природничих науках і технологіях), містять спільні наскрізні вміння, які потрібно розвивати впродовж усього життя».[5] Серед них – уміння читати та розуміти прочитане, висловлювати думку усно та письмово, мислити та керувати емоціями, застосовуючи емоційний інтелект. Все це стосується і дітей з особливими освітніми потребами (далі ООП). Діти з ООП прийшли в загальноосвітні навчальні заклади й сіли за парти із своїми однолітками. А це зумовило необхідність адаптувати не тільки освітнє середовище, а й навчальні матеріали, технології, форми, методи роботи з такими дітьми.

«Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей».[4] Тому у своїй роботі завжди враховуємо індивідуальний розвиток пізнавальних можливостей дітей з різним інтелектуальним рівнем та емоційною зрілістю.

Сьогоднішній день спонукає нас навчатися та пристосовуватися до тих умов, які диктує нам життя. Дітям з ООП потрібно більше часу, щоб звикнути до отримання

необхідних знань на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Тому працюючи над тим, щоб залучати учнів початкової школи з особливими освітніми потребами до читання, використовуємо різні інтерактивні методи які є цікавими, захоплюючими і доступними для усвідомлення, засвоєння й вироблення навичок читання. Водночас, ми впевнені у тому, дитина має відчувати, що перед нею стоїть певний виклик. Тому наші завдання є диференційованими, аби школярі з різними можливостями могли продемонструвати чи проявити свої можливості та уміння по-різному. Такий підхід допомагає зосередити увагу учнів на засвоєнні одних і тих самих базових ідей або вмінь, але на різних рівнях складності чи абстрактності.

У цій роботі чудовим помічником є платформа Genially. Чому саме платформа Genially? Тому що ні для кого не секрет, що ефективні виховні заходи та уроки НУШ, тим більше для дітей з ООП, мають супроводжуватися наочністю. І це логічно! Адже маленьким школярам до вподоби яскраві зображення, відео, інфографіка, анімації. На думку багатьох учених, саме ці яскраві елементи наш мозок запам'ятовує найкраще.

Практикуємо у роботі елементи технології розвитку творчої особистості (далі ТРВЗ. Автор-розробник — Г. Альтшуллер). Наприклад, робота над Портретом літературного героя сприяє вдосконаленню навички свідомого виразного читання, розвиває пам'ять, уяву, образне мислення, читацькі компетентності, збагачує словниковий запас дітей з ООП. Перше знайомство учнів із цією технологією пройшло під час бібліотечного уроку у 1 класі. Впродовж наступних років на уроках читання школярі вдосконалювали вміння та навички складати Портрет літературного героя. Діти із задоволенням включалися до роботи. Дуже подобається гімназистам з ООП вправа Арт-майданчик. Ми пропонуємо саме таке завдання тому що, як відомо, «розвиток точних рухів руки сприяє розвитку мови дитини».[3] Чим краще розвинена ручка дитини, тим швидше вона починає говорити, тим краще вона розмовляє. Отже,технологія ТРВЗ зорієнтована на розвиток системного мислення дитини, її творчих здібностей, навчання умінню аналізувати прочитаний твір, складати просту характеристику головних персонажів твору.

Наприклад, результат роботи над казкою Катерини Єгорушкіної «Цятки та плямки» в 2 класі.

ТРВЗ– технологія
«Портрет
літературного героя»
ім’я Цяточка, Ляпка
автор К. Єгорушкіна
прописка казка «Цятки і плямки»
де живе на папері
особисті якості була уважною, хвилювалася за інших
мрія щоб не зникли її подружки
арт-майданчик намалюй жирафі цяточки

Дуже часто використовуємо в роботі аудіокниги, прослуховування яких під час читання – відмінний підхід, особливо для учнів, які зазнають труднощів у читанні, учнів

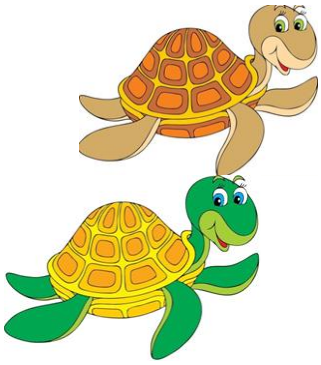
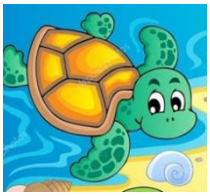
з дислексією. Ми звернули увагу, що діти, які слухали аудіокниги, показали значний прогрес в точності читання, поліпшення поведінки й успішності.

Ігрові технології є одними з ефективних методів навчання дітей з особливими освітніми потребами. Працюючи над творами, завдання подаємо у вигляді гри. Наводимо приклади таких ігор.

Оксана Лущевська. Вірш «Черепашенята».

Гра «Хто є хто?». Уважно прочитайте вірш «Черепашенята», з'єднайте олівчиком родину черепах.

черепаха-мама
черепаха-тато
черепашка Че-Че
черепашка Ше-Ше
черепашка Та-та

Гра «Хвостики». Яке черепашеня чим займалося? З'єднайте.

Че-че	ховалося
Та-та	купалося
Ше-ше	задрімало

Іван Андрусяк казка «Третій сніг».

Гра «Детективи». Відшукайте слова, що вказують, яким був їжачок. З'єднайте їх з малюнком.

Любив пригостити
Веселий
Працьовитий
Знав як захистити свою домівку
Не любив сидіти на місці

Боявся всього
Соромився
Розумний
Сердитий
Сумний

Гра «Смаколики для їжачка». Вставте пропущені літери у слова.

ЧЕ . В'ЯЧОК

. АБА

ЖУ.

Оксана Кротюк вірш «Гуценя».

Гра «Ремонт». Вставте букви, що загубилися.

Г..с..н .. (гуценя)

Г..с..к (гусак)
Кн..жк.. (книжки)
Кн..г..рн.. (книгарня)

Катерина Бабкіна «Равличні вірші».

Гра «Детективи». Прочитайте записку, яку вітерець-пустунець розірвав на шматки та дайте відповідь, що виростив равлик?

Тетяна Мельник вірш «Пінгвіни».

Гра «Вірю-не вірю». Вірите - розфарбуйте кружечок у зелений колір, ні – у червоний.

- Пінгвіни живуть в Антарктиді.
- Ці птахи не вміють літати.
- В Антарктиді найдовша в світі ніч.
- Пінгвінам холодно у мороз та віхолу
- Пінгвіни грають у хокей, катаються на ковзанах.
- Щоб відпочити, пінгвіни стають у коло.

Гра «Нагодуй пінгвіна». З’єднайте олівцем, чим харчуються пінгвіни.

Таким чином, використання у навчальному процесі ігор та інших різноманітних цікавих вправ приводить до того, що діти непомітно для себе та без напруження здобувають певні вміння та навички, знання. Такі завдання сприяють формуванню свідомого читання, розвитку зорової пам’яті, мислення. Дітям з ООП, представлені форми роботи, дуже подобаються! досягненню свідомого читання.

Застосування інтерактивних, репродуктивних та продуктивних завдань у формі ігрових вправ (ігрофікація – набір сучасних технік і технологій) дозволяє просуватися

в персональному розвитку як дитині, так і дорослому. Такі завдання легко вбудовуються в будь-який виховний захід чи урок. За рахунок чітких і зрозумілих алгоритмів діяльності швидко і без зусиль вони сприймаються дітьми. Інтерактивні вправи створюємо на онлайнових сервісах LearningApps.org, Word Art, Jigsawplanet.com. Стає в нагоді генератор ребусів (rebus1.com) унікальна розробка україномовного контенту. Родзинка даного ресурсу в простому інтерфейсі, можливості миттєво змінювати формат гри відповідно до запитань, урізноманітнити одну й ту саму гру завдяки різним оформленням тощо. Генератор головоломки-філворда «Знайди слова» допомагає навчити дитину читати. Завдання, які ми згенерували, пропонують дитині прочитати слово та з'єднати його з відповідною картинкою. Ми можемо ускладнити, створивши анаграми, розшифрувати які також допоможуть картинки.

Досвід показує, що виконуючи мовно-артикуляційні вправи, учні з ООП опановують основи дикції – чіткої вимови звуків, складів, слів, фраз. Найкращі вправи для цього – швидкомовки та скоромовки — це надзвичайна знахідка для батьків та педагогів. Вони допомагають формувати культуру мовленнєвого спілкування, чисту вимову та правильну артикуляцію, впливають на загальний розвиток мовлення дітей, а також розвивають уяву та фантазію. Використання різних скоромовок на заняттях з дітьми приносить позитивні емоції і дітям, і дорослим.

Враховуємо необхідність оволодіння учнями із ООП лексичним значенням слова, тобто формування и лексичної компетентності. Під час словникової роботи обов'язково використовуємо малюнки, ілюстрації, відеоролики. Вони сприяють кращому розумінню значення слова, збагаченню словникового запасу та розширюють світогляд.

Наприклад, словникова робота над віршем Любові Відутої «Їжаки-кравці» супроводжується ілюстрованим матеріалом, відеороликом та запитаннями.

- Розгляньте малюнок. Що робить дівчинка?
- Як ви думаєте, є така професія – шити одяг? Як вона називається?

Кравець (швачка) - той хто ремонтує, шиє одяг.

Використовуємо елементи технології сторітеліг та методики хібукі-терапії. Обійми – це одна з найдивовижніших речей, що здатна заспокоїти дитину. Хібукі – унікальна терапевтична іграшка, яка допомагає діткам, у яких «яскраво проявлені ті чи інші симптоми травматизації психіки через війну».[6] Так як в Україні, на жаль, поки що неможливо придбати Хібукі, ми адаптували цю методику для подальшої роботи. У вправі «Розкажи свою історію» запропонували малечі принести свою м'яку улюблену іграшку та розповісти свою історію, вона могла бути вигаданою або своєю – пережитою. Дітвора, говорячи від імені улюбленця, розповідала про свої почуття та емоції. Було й домашнє завдання від віртуального Хібукі: підібрати загадку або вивчити вірш. Такий метод стимулював школярів до пошукової роботи.

Відбір творів для дітей з ООП будується за принципом доступності та з урахуванням вікових особливостей. За рахунок чітких, коротких і зрозумілих алгоритмів діяльності, достатньої кількості наочності, поетапного переходу від конкретного до абстрактного та індивідуального темпу роботи, завдання дають

можливість досягнути гарних результатів у формуванні навичок читання, розвитку пам'яті, наочно - образного мислення, мовлення дітей з ООП. Дуже важливо для таких дітей правильно підібрати зображення, воно має бути зрозуміле, чітке, яскраве і не викликати у них негативних асоціацій,зважати на нетравматичність змісту твору.

Досвід показує, що учителям варто усвідомлювати, всі форми та методи роботи з молодшими школярами з ООП над художніми текстами, покликані розвивати не тільки елементи читацької компетентності, а й чимало тих умінь і навичок, які актуальні для роботи з інформаційними текстами. Треба пам'ятати, що діяльність дітей з особливими освітніми потребами оцінюється не лише з позиції набутих знань, а насамперед – з позиції прогресивного розвитку. Учні вчаться уважно читати, коментувати, розуміти завдання і тексти на усіх уроках. Отже, читання художньої літератури дітьми з особливими освітніми потребами є надійним джерелом психофізичного розвитку, засобом корекції та компенсації вищих психічних функцій: мислення, пам'яті, мовлення, уяви, збагачення словникового запасу. Читаючи, школярики переносяться у світ безпеки та спокою.

Таким чином, імплементація інтерактивних форм та методів навчання по залученню учнів до читання в умовах воєнного стану в інклюзивному середовищі допомагає збільшити не тільки навчальну, розвивальну роль дитячого читання, а й терапевтичну. А це одна з важливих функцій дитячої літератури в реаліях сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Гуцалюк Т.,Мархайчук М.Промоції читання як чинник розвитку та креативного мислення здобувачів освіти: співпраця вчителя початкових класів та бібліотекаря гімназії [Текст] / Читання як життєва стратегія /Зб.наук.та наук.-метод.пр. [ред. кол. І.Б.Вашеняк (гол.) та ін.].- Хмельницький:Вид.ХОІППО імені Анатолія Назаренка, 2023.- 48 с.- [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://surl.li/qrbnt

2. Державний стандарт початкової загальної освіти.[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://surl.li/ontd

3. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання - К.:Видавнича група «АТОПОЛ»,2011.- 274 с.

4. Концепція розвитку інклюзивної освіти [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://surl.li/bhsq

5. Стаття «Нова українська школа: свідоме читання, а не конкурс на швидкість» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://surl.li/acoix

6. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія».[Електронний ресурс].- Режим доступу: http://surl.li/gzjcg

7. Хібукі-терапія [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://surl.li/qrbfk

Дейничук Ольга,
соціальний педагог Хмельницького спортивного ліцею

Психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти в умовах російсько-української війни в Україні

Анотація. У статті висвітлюються сучасні підходи до надання психологічної підтримки та соціально-педагогічного супроводу здобувачів освіти в умовах російсько-української війни. Описано основні проблеми, з якими стикаються діти в умовах кризи, а також методи, що сприяють зниженню рівня тривожності, адаптації та відновленню їхнього емоційного стану.

Ключові слова: психологічна підтримка, соціально-педагогічний супровід, здобувачі освіти, стресостійкість, криза, адаптація.

В умовах російсько-української війни психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти стали важливим елементом освітнього процесу. Військові дії призвели до суттєвих змін у житті дітей і підлітків, викликали психологічні травми та соціальні труднощі. У цих умовах педагогічна та психологічна підтримка допомагають здобувачам освіти подолати тривожність, відновити почуття безпеки та підтримують процес їхньої адаптації.

Психологічні виклики для здобувачів освіти в умовах війни

Здобувачі освіти, які опинилися в зоні військового конфлікту, стикаються з різноманітними психологічними труднощами: підвищеною тривожністю, стресом, депресією. Згідно з дослідженнями, такі діти мають труднощі в навчанні через високий рівень стресу та втрату почуття безпеки [3]. Особливо це стосується тих учнів, які були переміщені з рідного місця проживання, втратили домівку або рідних.

Методи психологічної підтримки для здобувачів освіти

Сучасні методи психологічної підтримки включають індивідуальні та групові консультації, арт-терапію, музику та інші творчі види діяльності, які дозволяють дітям виразити свої емоції та знизити рівень тривожності. Наприклад, арт-терапія сприяє емоційній розрядці та покращенню настрою, допомагаючи виразити свої почуття через творчість [8]. Застосування методів когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) також допомагає дітям краще керувати своїми емоціями та знижує рівень стресу.

Соціально-педагогічний супровід як ключовий елемент підтримки

Соціально-педагогічний супровід є важливою складовою адаптації здобувачів освіти до нових умов навчання. Діти, які були вимушені залишити свої домівки, потребують особливої уваги, адже для них важливо відновити соціальні зв’язки та знайти нових друзів. Важливим завданням педагогів є створення підтримуючого середовища, де кожен учень може відчувати себе у безпеці [7].

Одним із ефективних методів є наставництво, яке полягає у встановленні міжособистісних зв’язків між старшими дітьми або дорослими та тими, хто потребує адаптаційної підтримки. Це сприяє розвитку комунікативних навичок і відновленню соціального комфорту у новому середовищі.

Роль педагогів у забезпеченні психологічного комфорту здобувачів освіти

Педагоги відіграють важливу роль у психологічній підтримці дітей. Вони є першими, хто може помітити ознаки тривоги чи стресу та надати необхідну допомогу. В умовах війни педагоги повинні мати базові знання про методи надання психологічної підтримки, що дозволяє швидко реагувати на зміни в поведінці здобувачів і забезпечувати необхідні умови для їхнього психологічного комфорту [2].

Інтеграція сім’ї в процес психологічної підтримки

Сім’я відіграє важливу роль у процесі психологічної підтримки дітей та підлітків, що зазнали впливу кризових подій. В умовах війни діти часто відчувають страх, невизначеність і тривогу, і наявність підтримуючого сімейного середовища може суттєво полегшити їхній стан. Залучення батьків до процесу психологічної підтримки дозволяє створити більш гармонійне середовище вдома, сприяючи відновленню емоційної стабільності дитини.

Важливими елементами такої інтеграції є регулярні зустрічі психологів з батьками, тренінги з управління стресом та рекомендації для підтримки дітей у домашніх умовах. Це дозволяє батькам краще розуміти емоційні потреби своїх дітей і забезпечувати підтримку, навіть коли вони самі зазнають психологічного впливу війни [6].

Використання онлайн-ресурсів для надання психологічної допомоги

Завдяки цифровим технологіям багато видів підтримки можна надавати дистанційно, що є особливо важливим у кризових умовах. Онлайн-консультації, групові сесії та вебінари дозволяють забезпечити доступ до психологічної підтримки

навіть тим дітям, які перебувають у зоні бойових дій або тимчасово переміщені [4]. Це сприяє підтримці їхнього емоційного стану та знижує почуття ізоляції.

Програми розвитку резильєнтності як основа стійкості дітей до стресу

Резильєнтність, або стійкість до стресу, є однією з найважливіших якостей, що допомагає дітям і підліткам справлятися з кризовими ситуаціями. В умовах війни резильєнтність є важливим чинником, який сприяє емоційній стабільності здобувачів освіти і допомагає їм зберігати оптимістичне ставлення до майбутнього. У школах варто запроваджувати програми розвитку резильєнтності, які включають вправи на самоусвідомлення, техніки розслаблення, формування навичок управління стресом і вирішення конфліктів.

Дослідження показують, що діти, які пройшли тренінги з розвитку резильєнтності, менш схильні до тривалого впливу стресу і легше адаптуються до нових умов [5]. Таким чином, програми розвитку стресостійкості мають стати частиною комплексного підходу до підтримки учнів під час війни.

Співпраця з міжнародними організаціями та адаптація світового досвіду

У зв'язку з масштабністю гуманітарної кризи в Україні, викликаної війною, актуальною є співпраця українських освітніх закладів з міжнародними організаціями, що мають досвід підтримки дітей у кризових ситуаціях. Наприклад, організації ЮНІСЕФ та Save the Children надають допомогу у розробці програм підтримки, проводять тренінги для педагогів та забезпечують ресурси для роботи з дітьми. Використання міжнародного досвіду сприяє впровадженню сучасних підходів до психологічної допомоги та адаптації здобувачів освіти в умовах війни [1].

Висновки

Психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти в умовах російсько-української війни є невід'ємною частиною системи освіти та соціального захисту. Врахування індивідуальних потреб дітей, інтеграція сім'ї, розвиток резильєнтності, використання дистанційних форм роботи та адаптація міжнародного досвіду є ключовими елементами успішної підтримки здобувачів освіти. Спільні зусилля педагогів, психологів, соціальних педагогів, батьків та міжнародних партнерів сприятимуть подоланню психологічних наслідків війни та забезпеченню безпечного й підтримуючого середовища для дітей, що допоможе їм повернутися до повноцінного навчання та життя.

Список використаних джерел:

1. Герасименко В. Міжнародний досвід підтримки дітей у зонах конфлікту та його застосування в Україні. Міжнародні організації та їхній внесок у розвиток освіти. 2022. № 3(9). С.77-85.

2. Гриценко М., Дорошенко С. Роль педагогів у забезпеченні психологічного комфорту учнів - Шкільний світ, 2022. №7(3). С.25-29.

3. Дубасенюк О. Психологічні аспекти соціальної адаптації дітей. Освіта України, 2019.№ 1(3). С.50-59.

4. Забашта Т. Використання онлайн-ресурсів для надання психологічної підтримки в умовах війни. Інформаційні технології в освіті. 2020. №12(5). С. 45-52.

5. Климова О. Програми розвитку стресостійкості для учнів у кризових ситуаціях. Психологічна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій. 2022.№ 2(4).С. 45-54.

6. Ковальчук М., Савченко О. Психологічна підтримка сімей в умовах соціальної кризи. Практична психологія, 2020. №2(8). С. 66-71.

7. Кравченко В. Соціально-педагогічний супровід дітей в умовах кризи. Сучасні проблеми соціальної роботи. 2020. №6(1). С. 73-80.

8. Пашко І., Стельмах А. Використання арт-терапії для психологічної підтримки школярів. Практична психологія та соціальна робота, 2021. №5(7). С. 15-23.

Демидюк Олена,
вихователь ЗДО «Берізка» Городоцької ОТГ

Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах російсько-української війни в Україні

Анотація. У зв'язку зі складною ситуацією в Україні, пов’язаною з воєнним станом, психічне благополуччя дітей є об'єктом серйозної турботи. Наслідки воєнного стану можуть мати довгострокові наслідки для психічного здоров’я дітей, адже дитяча психіка особливо вразлива до стресу та травматичних подій, тому важливо розуміти виклики, з якими стикаються учасники освітнього процесу, щоб визначити ефективні стратегії підтримки для забезпечення їхнього психічного здоров'я.

Ключові слова: психологічні травми, психологічна підтримка, стрес, психоемоційна напруга.

Вступ

Життя освітян докорінно змінилося після 24 лютого 2022 року. Збройна агресія Російської Федерації й оголошення воєнного стану в Україні стали психологічним викликом для всіх соціальних груп, незалежно від виду діяльності. Постійні повітряні тривоги, ракетні удари, страх та тривога за близьких нам людей, соціально-побутові проблеми – все це основні причини порушення психологічного здоров’я людей та дітей. Під час воєнного стану, нестабільності та зміни звичного способу життя освітній простір є і має залишатися не лише місцем набуття знань та досвіду, а й простором безпеки та психологічної допомоги. [6]

Російська агресія проти України зумовила низку викликів для психологічної служби та працівників закладів освіти, а саме:

- значне зростання чисельності учасників освітнього процесу, які отримали психологічні травми різного ступеня внаслідок воєнних дій та потребують постійної психологічної підтримки та допомоги;
- дефіцит практичних психологів під час освітнього процесу з огляду на збільшення кількості людей, яким це вкрай необхідно;
- недостатню підготовку педагогічних працівників щодо надання базової психологічної підтримки та для роботи з дітьми, які отримали психологічну травму;
- недостатню обізнаність батьків стосовно особливостей психічного здоров’я дітей та можливості надання їм психологічної підтримки тощо.

Попри масштабність і складність усіх цих викликів система освіти має великі можливості допомагати учасникам освітнього процесу.

Одним із головних завдань закладу освіти є повсякденна психологічна допомога здобувачам освіти та їхня емоційна підтримка. Психічну та соціальну допомогу в закладі освіти можуть надавати як педагогічні, так і інші працівники (вчителі-предметники, класні керівники, практичний психолог, соціальний педагог тощо), які знають та вміють застосовувати алгоритм першої психологічної допомоги. [1]

Реалії сьогодення такі, що діти по-різному реагують на стрес залежно від індивідуальних якостей і навичок управляти собою, а тому у дітей стрес може проявлятися через різні зміни в поведінці.

Загальні зміни можуть включати:

- дратівливість або примхливість;
- плач;
- пітливість долонь;
- втечі з дому, з занять;
- агресивні сплески;
- відмова від діяльності, яка раніше приносила їм задоволення;
- постійне занепокоєння;

- скарги на навчання;
- демонстрація несподіваних переляканих реакцій;
- занадто велика або занадто мала прихильність до батьків або вчителя, нервово-рухова поведінка (наприклад, закручування або розтягнення волосся, жування і смоктання, кусання шкіри та нігтів).

Також важливо зазначити, що діти можуть реагувати на стрес більш глобально через:

- депресію;
- апатію і уникнення;
- нав'язливі стани;
- надмірну сором'язливість;
- надмірне занепокоєння;
- постійне занепокоєння про те, «що буде далі». [5]

Основними маркерами, на які потрібно звернути увагу зважаючи на сьогодення, це:

Молодший шкільний вік:

- виражене засмучення або хвилювання;
- небажання іти до школи;
- неслухняність та непокора дорослим, агресія;
- часте роздратування;
- помітне погіршення успішності.

Середній та старший шкільний вік:

- зміни в шкільній успішності;
- зловживання алкоголем або цигарками;
- часті скарги на фізичний стан;
- будь-який невиправданий страх, який немає підгрунття об'єктивності під собою;
- часті прояви агресії або жорстокості.

Для того, щоб таких маркерів було менше, потрібно психологічно підтримувати дітей залежно від їхнього віку. Щоб дитина почувала себе комфортно та психологічно захищеною потрібно забезпечити їй максимально безпечний простір, в якому дитина буде почувати себе комфортно під час навчання. На заняттях велику ефективність мають елементи творчості, завдяки яким діти можуть невербально описати свої емоції так як вкрай небезпечно, коли дитина залишається наодинці з ними.

«Однак, якщо є щось, що може допомогти дітям впоратися із складнощами, то це наша увага, турбота й розуміння», - дитяча та сімейна психологиня Світлана Ройз. Також психологиня у своїй статті «Психологічна допомога дітям під час війни» виокремила **«4 КИТИ для підтримки дитини»:**

Відчуття близькості. Наша присутність і контакт – ключові елементи. Слова, що ми вимовляємо і почуття, які ми висловлюємо, повинні акцентувати: «Я з тобою, ми разом, наше ППО неймовірно нас захищає».

Відновлення рутини та розкладу дня. Дотримання таких потреб може бути опорою у складний період.

Різні емоційні реакції. Кожна дитина реагує на стрес по-різному. Це може бути загальмованість, збудженість, балакучість або мовчазливість і дратівливість. Важливо наголошувати, що це нормально. Бесіди з дітьми мають фокусуватися на тому, що «було дійсно страшно, але ми витримали і робили такі дії».

Відчуття особистих кордонів. Важливо обіймати дитину, розмовляти на цікаві їй теми, укутувати ковдрою або іграшками. [4]

Під час роботи, зокрема, з дошкільниками, для підтримки психофізичного розвитку важливим є використання ігор та вправ, які стимулюють розвиток здібностей дітей і покращують емоційний стан. Беручи участь у психологічних іграх, діти навчаються будувати позитивні відносини та покращують спілкування. Підтримка та

заохочення дітей під час психологічних ігор і вправ можуть підвищити їхню самооцінку та впевненість. Коли діти відчувають підтримку і успіх, вони впораються з новими викликами та дослідять свої інтереси.

Психологічні ігри часто містять елементи розв'язання проблем і критичного мислення. Займаючись такою діяльністю діти навчаються аналізувати ситуацію та знаходити творче рішення, що є цінними навиками для їхнього загального розвитку. [2]

Ігри та вправи для зняття психоемоційної напруги дітей молодшого дошкільного віку:

Гра: «Зайчик»

Мета: розвивати самоконтроль, слухову увагу, зняти емоційне напруження, знизити рухову активність.

Вік: 3 роки

Тривалість: 7-8 хвилин

Обладнання та матеріали: люстерко

Опис гри: сонячний зайчик зазирнув вам в очі. Що ви зробите? Так, заплющте їх! Зайчик побіг далі по обличчю. Ніжно погладьте його долонями: на лобі, на носі, на ротику, на щічках, на підборідді. Погладжуйте охайно, щоб не злякати зайчика. А він пострибав далі – погладжуйте голову, шию, животик, руки, ноги.

Гра: «Посмішка по колу»

Мета: створення атмосфери довіри, зняття напруження.

Вік: 3 роки

Тривалість: 7-8 хвилин

Опис гри: діти стоять у колі, взявшись за руки. Вихователь посміхається до дитини праворуч, «бере посмішку» у з'єднані долоні й дбайливо «передає» її дитині, що стоїть поруч. Дитина «передає посмішку» своєму сусідові й так триває доти, поки посмішка не повернеться до вихователя.

Гра: «Сова»

Мета: розвиток уваги, зняття емоційного напруження.

Вік: 3 роки

Тривалість: 7-8 хвилин

Опис гри: діти бігають і граються. Коли лунає слово «ніч» — сова вирушає на полювання, а діти мають завмерти й не рухатися. Хто поворухнеться — стає совою.

Ігри та вправи для зняття психоемоційної напруги дітей середнього дошкільного віку:

Гра: «Незвичні сліди»

Мета: розвивати тактильні відчуття, уяву.

Вік: середній вік

Тривалість: 15 хвилин

Обладнання та матеріали: сухий пісок

Опис гри: педагог пропонує дітям вправи імітаційного характеру, що залишають слід на піску, скажімо:

- «ідуть ведмежата» - дитина кулачками та долонями із силою натискає на пісок;
- «стрибають зайці» - кінчиками пальців дитина вдаряє по поверхні піску, рухаючись у різних напрямках;
- «повзуть змії» - дитина розслабленими або напруженими пальцями рук залишає на поверхні піску хвилястий слід у різних напрямках;
- «крокозябла» - діти роблять на піску різноманітні відбитки, вигадуючи назви для фантастичних тварин, які залишили ці сліди.

Після заняття вигадану фантастичну історію можна намалювати і зробити її мешканцем піщаної країни.

Гра: «Нірки – гірки»

Мета: розвивати тактильні відчуття, уміння розслаблятися, активізувати зацікавленість іграми з піском.

Вік: середній вік

Тривалість: 10-12 хвилин

Обладнання та матеріали: мокрий пісок

Опис гри: педагог пропонує дітям кожним пальцем по черзі зробити отвори в піску – нірки. Потім всі діти відразу роблять отвори в піску – житло для мишки та ліплять гірки – житло для черепашки.

Гра: «Відгадай емоцію»

Мета: розвивати емоційну сферу, удосконалювати зорову та моторну координації.

Вік: середній вік

Тривалість: 10-12 хвилин

Обладнання та матеріали: мокрий пісок

Опис гри: педагог на мокрому піску малює чіткі лінії обличчя, навчаючи дитину графічними засобами зображувати емоції людини: радість, злість, страх та здивування.

Ігри та вправи для зняття психоемоційної напруги дітей старшого дошкільного віку:

Гра: «День мого кольору»

Мета: діагностування емоційного стану дитини, розширення індивідуальної емоційної сфери, розслаблення, зняття стресів, підняття настрою та тонусу.

Вік: старший вік

Тривалість: 15 хвилин

Обладнання та матеріали: підручні засоби (кольоровий папір, предмети різних кольорів, фарби, тканини)

Опис гри: за допомогою підручних засобів створіть веселку настроїв, одяг настроїв, кольорову паличку-виручалочку, ласкаве промінячко настрою, куточки свого настрою, малюнки «Мій настрій».

Гра: «Дружба»

Мета: зняти напругу, навчати не боятися і довіряти один одному.

Вік: старший вік

Тривалість: 15 хвилин

Обладнання та матеріали: малюнок сонечка

Опис гри: Діти сідають у коло і беруться за руки. Вихователь просить, щоб кожен з них подивився сусідові в очі й подарував йому найдобрішу і найгарнішу посмішку.

Гра: «Метелик»

Мета: розслаблення, зняття стресів, підняття настрою та тонусу.

Вік: старший вік

Тривалість: 15 хвилин

Обладнання та матеріали: картинка метелика

Опис гри: Уявіть собі теплий, літній день. Ваше обличчя засмагає, носик теж загоряє- підставте ніс сонцю, ротик напіввідкритий. Летить метелик, вибирає на чий ніс сісти. Зморщити ніс, підняти верхню губу догори, рот залишити напіввідкритим та затримати дихання. Проганяючи метелика можна енергійно рухати носом. Метелик полетів. Розслабити м'язи губ і носа на видосі. (повторити 2-3 рази). [3]

Висновок

Отже, з викликами, що нам принесла російсько-українська війна, до цього ніхто не був готовий. І завдання сучасного педагога – бути готовим швидко реагувати на зміни, працювати з дітьми з досвідом війни, які знаходяться у різних умовах, зберігати себе в ресурсному стані. Лише поруч із спокійним та впевненим педагогом діти можуть

відчувати захищеність. Потрібно також пам'ятати, що чого б ми не вчили дітей на словах, лише особистий приклад матиме для них цінність.

Список використаних джерел:

1. Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., канд.псих.н., Фляровська О. В., канд.пед.н., Харьківська Т. А. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. Київ, 2023. С. 4-6.

2. Косенчук О. Г. Підтримуємо та зберігаємо психічне здоров'я дітей. Методичний посібник для вихователів. ЮНІСЕФ, 2023. 50 с.

3. Піліпчатіна І. В. Ігри для дітей молодшої, середньої, старшої груп щодо розвитку навичок психологічного відновлення у дітей дошкільного віку. Бахмут. 2019. С. 7-22

4. Психологічна допомога дітям під час війни: добірка практичних інструментів і порад від психолога Світлани Ройз.
https://nus.org.ua/view/psyhologichna-dopomoga-dityam-pid-chas-vijny-dobirka-praktychnyh-instrumentiv-i-porad-vid-psyhologyni-svitlany-rojz/

5. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.
https://vorozhba.lbd-osv.gov.ua/news/16-03-04-31-08-2022

6. Черушева Г.Б., Плазова Т.І., Андрущенко Н.В. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу: Аналіз викликів воєнного часу. Габітус. 2023. №47. С. 153-157

Демянчук Тетяна,
Вихователь закладу дошкільної освіти №7
«Оленка» Нетішинської міської ради

Формування духовно-моральних цінностей дошкільників у вимірі сучасності за допомогою спадщини В. Сухомлинського через використання кілець Луллія

Анотація. У статті розкрито ефективність використання інноваційної технології – кільця Луллія (за творами В. Сухомлинського) у формуванні духовно-моральних ціностей старших дошкільників; охарактеризовано питання соціалізації особистості, виховання громадянських цінностей, патріотизму тощо.

Ключові слова. Духовно-моральні цінності, кільця Луллія, освітній процес, діти дошкільного віку, спадщина В. Сухомлинського.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення одним із провідних завдань дошкільної ланки освіти є формування основ духовно-моральних цінностей у дошкільників. Соціальне значення теми розглядається з позиції комплексного підходу, який передбачає засвоєння знань про духовну культуру, розвиток позитивного ставлення до вчинків дорослих й однолітків, а також оволодіння елементарними практичними навичками.

Актуальність даної статті обумовлена необхідністю пошуку шляхів застосування педагогічного доробку В. Сухомлинського в освітньому процесі закладів дошкільної освіти з метою підвищення ефективності роботи вихователів щодо формування духовно-моральних цінностей дошкільників через використання кілець Луллія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Видатні вітчизняні психологи вважали дошкільний вік найбільш сенситивним у розвитку дитини. У цей період активно формуються духовно-моральні норми поведінки, почуття любові до своїх батьків, рідного дому, народу, краю, виникають перші основи зв'язків з історичним минулим

свого народу. Аналіз літературних джерел свідчить, що духовно-моральне виховання дітей тісно поєднується з усіма іншими напрямами виховання, зокрема національним, громадянським, патріотичним.

Проблема вивчення духовності та моральних цінностей була предметом вивчення філософів (Сократа, Арістотеля, Іммануїла Канта, Фрідріха Ніцше), психологів (І. Беха, М. Боришевського, З. Карпенко, С. Максименко, В. Франкла, Е. Фромма), педагогів (О. Олексюк, О. Омельченко, В. Сергєєва, О. Сухомлинська, ін.). Окремі аспекти духовно-моральних цінностей дошкільників розкриті у наукових статтях, спрямованих на виявлення особливостей морального ставлення під час спілкування, у різних видах діяльності: ігровій, пошуково-пізнавальній, трудовій (Т. К. Андрющенко, Л. В. Артемова, Г. В. Бєлєнька, А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Л. В. Іщенко, Л. В. Лохвицька, І. О. Луценко, М. А. Машовець, В. О. Павленчик, Т. В. Піроженко та інші). Автори цих наукових досліджень констатують, що усвідомлено закріплена, емоційно збагачена та апробована у поведінці моральна норма перетворюється на стійку якість особистості.

Мета статті – проаналізувати та теоретично обґрунтувати концепцію духовно-моральних цінностей дошкільників у вимірі творчої спадщини В. Сухомлинського через використання кілець Луллія

Виклад основного матеріалу. Одним із найважливіших аспектів багатогранного процесу становлення особистості є розвиток її духовно-моральної сфери, яка являє собою інтегральну єдність і взаємодію моральної свідомості, почуттів і ставлень, поведінки. В означеному контексті всесвітньовідомий український педагог-творець В. Сухомлинський стверджує: «Процес морального виховання є передачею від покоління до покоління моральних цінностей людства. Вони є вищим досягненням морального прогресу людства і водночас програмою виховання нових поколінь» [4, с. 442].

Вимоги суспільства до виховання ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку представлені у програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». У ній завдання морально-духовного виховання дошкільників представлені в освітньому напрямі «Дитина в соціумі», де висвітлено зміст роботи педагогів із виховання в дітей гуманних почуттів і доброзичливих взаємин, конкретизовано знання про суспільні норми моралі, необхідні для формування основ моральних якостей; наголошено на дотриманні принципу наступності в усіх аспектах морального виховання дітей різних вікових груп.

Систему духовного виховання дітей В. Сухомлинського можна впроваджувати в заклади дошкільної освіти, глибоко проаналізувавши його багатогранну спадщину, оскільки вона є зразком виховання справжньої людини. «Саме завдяки йому розвиваються здібності людини, формується її світогляд і моральне обличчя» [2, с. 25].

Дітям старшого дошкільного віку вже доступне розуміння суспільної значущості вчинків дорослих, вміння відчувати «серцем». Отже, В. Сухомлинський розглядав духовне життя людини як двобічний процес. Він писав: «Багатство духовного життя особистості залежить значною мірою від того, як глибоко людина не лише розуміє, а й відчуває благородство ідей, гуманності, людяності» [5, с.50].

На підставі аналізу наукової літератури визначена структура духовно-моральної сфери особистості дошкільника:

1) інформаційний (когнітивний) компонент – уявлення про моральні якості особистості; засвоєння моральних понять, стандартів, норм і правил;

2) емоційно-мотиваційний (афективний) компонент – моральні почуття, соціально-моральні емоції, моральні мотиви, моральна оцінка і самооцінка;

3) поведінковий (практичний) компонент – моральні дії, звички і вчинки, тобто реальне виконання моральних норм і вимог. Ці компоненти у взаємодії забезпечують єдність моральної свідомості і поведінки дошкільника.

Під духовно-вихованою людиною В. Сухомлинський розумів високоморальну, гуманістично спрямовану, фізично досконалу й естетично розвинену особистість, віддану своєму народу, країні, не байдужу до горя й біди інших людей, яка співчуває іншому і в разі потреби надає йому дієву допомогу. Вчений писав «Ми вкладаємо в поняття «духовний світ», «духовне життя» такий зміст – «сфера духовного життя людини – це розвиток, формування й задоволення її моральних, інтелектуальних і естетичних запитів та інтересів у процесі активної діяльності».

Завдання вихователя пояснювати дітям, що саме хотів передати автор у творі; вчити їх розуміти авторський задум, перевтілюватись у персонажів художніх творів, емоційно сприймати зміст художнього задуму; викликати співпереживання; вчити опановувати мову мистецтва, розвивати естетичне бачення світу та вміння діставати естетичну насолоду від творів мистецтва, краси довкілля.

Розробляючи змістове наповнення занять, звертаю увагу на підбір різножанрових творів В. О. Сухомлинського, відповідно до завдань морально-духовного виховання; складенння плану переказу оповідань, який може бути доповнений інноваційною технологією – кільцями Луллія; розробку системи вправ, ігор; укладення тематичного словничка до кожної теми, а також словника тлумачення етичних понять для дітей; використання відеоматеріалів та аудіоказок до художніх творів у онлайн-бібліотеці; розробці театральних постановок до сюжетів вже знайомих творів В. О. Сухомлинського, з метою цілісного сприйманням та відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів дошкільників; запропонувати консультації та пам’ятки для батьків щодо виховання моральних та духовних цінностей у дітей дошкільного віку.

Матеріали опрацьованої наукової та фахової літератури дозволяють окреслити етапи формування духовно-моральних цінностей у дошкільників, а саме:

На когнітивно-пізнавальному етапі пропонуємо ознайомити дітей із творами В. О. Сухомлинського духовної спрямованості, вивчити їх напам’ять, пояснити мораль творів, збагатити й уточнити знання дітей щодо етичних категорій, духовних якостей, норм і правил (оповідання «Яблуко в осінньому саду», «Куди поспішали мурашки», «Кам'яне серце», «Скажи людині «Здрастуйте»», «Бджілка і гарбузова квітка», «Намисто з чотирма променями», «Пшеничний колосок», «Пелюстка і квітка», «Біда заставила» та ін.). Важливим є реалізація таких педагогічних умов: залучення батьків до спільної роботи з морально-духовного виховання дітей; забезпечення розуміння дітьми етичних категорій і моральних якостей.

На другому, емоційно-ціннісному, етапі вважаю доцільним спрямовувати знання дітей відповідно до змісту опрацьованих творів на виокремлення хороших та поганих вчинків, адекватно оцінювати поведінку героїв творів та своїх власних вчинків, розуміти сутність етичних категорій, духовних якостей, норм, правил. Основною формою роботи є інтегровані заняття із різних розділів програми («Дитина всвіті мистецтва», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини»). Визначені наступні педагогічні умови реалізації: забезпечення розуміння й усвідомлення дітьми моралі творів; комплексне розв'язання завдань із морально-духовного виховання дітей у різних видах діяльності (художньо-мовленнєва, ігрова, театралізована, навчальна), як на заняттях, так і в повсякденному житті.

На третьому, оцінно-рефлексивному, етапі необхідно сприяти узагальненню знання дітей про етичні категорії, моральні норми і якості; корегую вміння оцінювати поведінку героїв, однолітків і свою власну, вчу використовувати повчальний зміст творів письменника в повсякденному житті. Формами роботи на цьому етапі запропоновані наступні: заняття з художньої літератури, з малювання, спостереження; реалізовувалися такі педагогічні умови: стимулювання оцінно-контрольної діяльності у вихованні духовності дітей [3, с.61].

В освітньому процесі закладу дошкільної освіти використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського відбувається за активного впровадження інновайних форм і методів, серед яких – кільця Луллія.

Кільця Луллія можуть використовуватися не тільки як метод розвитку уяви, але й як пристрій для репродуктивної діяльності для ознайомлення з довкіллям, розвитку мовлення, математики та ін.

Кільця Луллія презентуються дітям дошкільного віку як чарівні і загадкові круги. Для роботи з дітьми 4-го року життя доцільно брати лише два кола різного діаметра (4 сектори на кожному). В роботі з дітьми 5-го року життя використовую два – три кола (4-6 секторів на кожному). Діти 6-го року життя цілком справляються з завданнями, в яких використовується чотири кола (8 секторів на кожному). Доцільно проводити поза занять в якості ігрових вправ (індивідуально або підгрупами дітей).

Виготовляються кільця з пластику або цупкого картону. На секторах прикріплюються картинки по темі заняття (за допомогою липучок, щоб вихователь і діти могли легко поміняти їх). Круги нанизуються на стрижень (шпильку, цвяшок). Для зручності користування на цю ж вісь кріпиться наглухо стрілка-покажчик. Круги повертаються навколо осі по черзі, починаючи або з великої, або з самого маленького. Стрілка вказує на можливі варіанти.

Існує безліч комбінацій, потрібно тільки добре пофантазувати. Не можна не відзначити універсальність допомоги «Кілець Луллія», використовуючи лише кілька кілець можна отримати різні варіанти гри, або доповнення до використаної грі.

Ефект гри величезний – пізнання мови і світу у їх взаємозв'язку, розвиток творчого мислення і уяви, збагачення словникового запасу, та багато іншого. Даний ігровий метод навчання сприяє створенню заінтересованої, невимушеної обстановки, знімає психологічне і фізичне напруження, забезпечує сприйняття нового матеріалу.

Висновки. Сформулюємо основні висновки та рекомендації, що під час організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, педагоги повинні із метою виховання духовно-моральних якостей у дошкільнят, особливу увагу звертати на формування активної громадянської позиції кожного вихованця, розвиток критичного мислення, комунікативних навичок, творчої винахідливості й навичок взаємодії, тому що найбільш значущими в умовах сьогодення є здатність до вибудовування міжособистісних відносин на високому моральному рівні. Художня спадщина В. Сухомлинського та використання інноваційної технології кільця Луллія, дають змогу творчому вихователю за допомогою художнього слова сформувати у дошкільнят загальнолюдські духовні цінності: людяність, доброзичливість, милосердя, любов до рідної країни та взаємоповагу тощо.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція). Київ. 2021. 26 с.

2. Богуш А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 272 с.

3. Кардаш І., Лушпай Т. Виховання духовності дітей старшого дошкільного віку за художніми творами В. Сухомлинського. Науковий вісник МНУ імені В О. Сухомлинського. Педагогічні науки. Миколаїв, 2018. № 3 (62), С. 57-62. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/ped-visnik-61-2018-1-13.pdf.

4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Акта, 2012. 564 с.

Денисюк Тетяна,
педагог-організатор
Волице-Полівського ліцею Теофіпольської селищної ради

Виховний процес як інструмент формування національної ідентичності та патріотизму серед українських школярів

Анотація. У тезах обґрунтовано та розроблено практичні рекомендацій щодо вдосконалення виховного процесу в частині формування національної ідентичності та патріотизму серед українських школярів та охарактеризовано стан національно-патріотичного виховання в умовах збройної агресії проти України.

Ключові слова: виховний процес, виховання, патріотизм, школярі, формування, національна ідентичність.

У сучасному українському суспільстві військова агресія є не лише викликом національній безпеці, але й потужним поштовхом для підвищення суспільної свідомості. Цей виклик вимагає не лише сильної армії, а й вдумливого підходу до виховання підростаючого покоління. У цьому контексті педагогічна тематика та психологічна діяльність вчителів стали важливими аспектами у формуванні національної єдності.

Події російсько-української війни безпосередньо вплинули на зміст формування національної ідентичності та патріотизму. Зокрема, початок нового етапу 24 лютого 2022 року викликав безпрецедентну хвилю патріотизму та призвів до безпрецедентно високого рівня національної єдності. Як свідчать результати соціологічних опитувань, вперше за роки незалежності кількість людей, які пишаються своїм українським громадянством, зросла до понад 90%, значно збільшилася кількість громадян, які використовують українську мову у повсякденному житті (з 46% у 2006 році до 67% у 2023 році), зросла кількість громадян, готових взяти до рук зброю та захищати свою країну (з 17% у 2015 році до 29% у 2023 році) [2,8].

Починаючи з 2022 р. на новий рівень виходить і законодавче забезпечення процесу національно-патріотичного виховання. Зокрема, набуває чинності Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», в якому чітко розмежовані національно-патріотичне, громадсько-патріотичне та військово-патріотичне виховання. Все вищенаведене висуває нові вимоги щодо вдосконалення системи освіти, яка була і залишається одним з основних суб’єктів процесу національно-патріотичного виховання. На наше переконання, невід’ємною частиною процесу національно-патріотичного виховання особистості є взаємовплив та взаємодія освітніх закладів з її родиною та іншими агентами соціалізації та соціальними інститутами: громадськими організаціями, Збройними Силами, релігійними конфесіями, неформальними субкультур ними молодіжними об’єднаннями тощо [1].

Особливості національної свідомості глибоко описуються українськими науковцями: Боришевським М.Й., Дудкою І.М., Нагорною Л.П., Онацьким Є. Д., Редькіною Г. М. та ін. У роботах М. Й. Боришевського національна самосвідомість описується через усвідомлення особистістю себе часткою певної національної спільноти та оцінку себе як носія національних етнічних цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку національної спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності. Вчені виокремлюють два рівні національної самосвідомості: 1)низький (досить часто підсвідомий) – емоційно відчужене співпереживання власної єдності з іншими представниками етнічної спільноти (етнічна ідентичність); 2) високий – раціональне, глибоке усвідомлення національної належності (національна ідентичність) [1]. Педагог виступає важливим посередником у формуванні національної свідомості. Він повинен не лише передавати знання, але й

виховувати патріотизм, почуття відповідальності за майбутнє країни та готовність до захисту її незалежності. Педагогічна тематика повинна включати у себе вивчення історії та культури, що формує національний характер.

Інноваційні зміни у виховній сфері вимагають перегляду співвідношення викладання та виховання, що передбачає акцент на виховній складовій. Це включає в себе оновлення структури та змісту роботи педагогів з підвищенням акценту на виховній діяльності в їх повсякденній практиці.

Ефективність індивідуальної діяльності людини безпосередньо залежить від її мотиваційно-конститутивної сфери, яка може навіть частково компенсувати недоліки в організації процесу національно-патріотичного виховання [4]. Тому, щоб продуктивно працювати, фахівець має відчувати відповідну потребу, яка стимулює формування у нього відповідних мотивів та установок.

Також важливим для особистісного розвитку та самореалізації учнів є підтримання емоційного стану та психологічного клімату в колективі, що сприяє розвитку індивідуальної допитливості [5]. Позитивні емоції мають значний вплив на покращення результатів освітнього процесу.

У процесі ознайомлення українського народу з його героїчним минулим і прагненням зміцнювати свою країну збагачується патріотизм, який є пристрастю до освіти. Для того, щоб зробити виховні заходи більш емоційно привабливими, використовується живий фактичний матеріал та гарні приклади патріотизму від історичних постатей, героїв та справжніх патріотів.

Герої є і сьогодні. Знаючи про їхні вчинки, знаючи про справжніх громадян своєї країни, вони можуть довести, що бути патріотом - це не слово, про яке читають у книжках, не романтичний образ, а щось реальне. На таких зустрічах учні знайомляться зі своїми однолітками, які є прикладом патріотичного служіння своїй країні.

Освітні заходи, спрямовані на зміцнення патріотизму, створюють міцний фундамент для розвитку свідомих громадян, які пишаються своєю країною і здатні до позитивних дій задля подальшого розвитку та престижу своєї держави.

Той факт, що після перегляду патріотичних фільмів відбуваються круглі столи та інші обміни думками, свідчить про те, що здобувачі освіти розрізняють реальні та штучні ідеали і розуміють, що загальнолюдські цінності є непорушними.

Процес формування партнерських відносин у сфері національно-патріотичного виховання гальмують різні обставини. Враховуючи актуальність проблеми, необхідно створювати комплексний освітній простір, який враховує вікові особливості, етапи навчально-виховного процесу та найбільш ефективні форми партнерства між закладами освіти та сім'єю. Сьогодні необхідно налагодити партнерство у формі громадсько-державного контролю за діяльністю закладів освіти, що дасть їм змогу повноцінно виконувати своє завдання з національно-патріотичного виховання підростаючого покоління. Принципом школи майбутнього має стати ефективна взаємодія між вчителями, учнями та батьками [3]. Такі партнерства допомагають забезпечити високу якість освітнього процесу та врахувати потреби кожного учасника. Завдяки співпраці та взаєморозумінню учні та їхні батьки/опікуни можуть оцінювати навчальний процес без осуду чи критики і відвідувати школу зі спокійною душею. І, що найважливіше, учні прагнутимуть до кращої освіти.

Події російсько-української війни показують, що більшість українців демонструють високий патріотизм і тверду громадянську позицію. Тому одним з найважливіших завдань освітян сьогодні є продовження роботи над формуванням у молоді громадянських якостей та усвідомлення ними почуття приналежності до української нації [6]. Національно-патріотичне виховання має пронизувати весь навчально-виховний процес і ґрунтуватися на вітчизняній історії, знанні та захисті своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків та відповідальності за майбутнє, добробут і долю країни. Вивчення історії, громадянознавства,

правознавства, основ філософських знань, культурології та соціології має на меті сформувати в учнів стійке почуття патріотизму і громадянськості, знання прав і свобод людини і громадянина та розуміння сутності громадянського суспільства.

Комплексний процес національно-патріотичного виховання відбувається через різні форми роботи, вибір яких залежить від змісту та мети виховної роботи, вікових особливостей вихованців та врахування основних напрямів діяльності. Основними традиційними формами національно-патріотичного виховання в навчальних закладах є масово-інформаційні, тобто лекції, диспути, конференції, круглі столи, відкриті кафедри, інтелектуальні аукціони, ринг, вікторини, офіційні вечори-зустрічі. Наприклад, конкурси патріотичної пісні до «Дня захисника України», «Артилерія - наша честь, гордість і слава! «Герої не вмирають!», «І ми цю козацьку славу захистимо!», «Вічна пам'ять»(пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні) [7] та інші заходи.

Завдання патріотичного виховання молодших школярів можуть бути реалізовані через цілісний навчально-виховний процес початкової школи за допомогою різних форм та методів роботи з молодшими школярами, наприклад, розмов: «Що означає бути патріотом?», «Прибираймо навколишнє середовище», години спілкування «Дерево сильне корінням, а людина сильна серцем», «Приберемо довкілля для себе», «Завжди говори мамі добрі слова», години спілкування «Дерево сильне корінням, а людина – насінням», «Нашому роду нема переводу», виховні години «Заповідне місце на моїй землі», «Я - громадянин України», урок «Тільки небо», «Легенди мого краю», відкрита бесіда «Чому я повинен поважати старших?», «Якщо я зроблю щось не так...», проєкт «Заочна подорож навколо світу», «Сторінка історії мого міста», «Подорожуємо Україною», інформаційні журнали про країни, релігії та свята.

Підсумовуючи, військова агресія, незважаючи на свої негативні наслідки, виконує роль каталізатора національної свідомості. Педагог, виступаючи як лідер у формуванні цієї свідомості, повинен впливати на учнів не лише знанням, але і цінностями, що сприяють об'єднанню суспільства у світлі викликів військового часу.

Список використаних джерел:

1. Кіян О. Формування національної ідентичності учнівської молоді як умови консолідації українського суспільства в реаліях сьогодення. New pedagogical thought. 2023. № 113. С. 86-92.
2. Когут І., Нікуліна О., Сирбу О., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Війна та освіта. Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. Cedos: веб-сайт. URL: https://cedos.org.ua/researches/vijna-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-vplynuvna-ukrayinski-shkoly/ (дата звернення: 02.11.2024).
3. Лящук Л. Виховувати патріотів Батьківщини змалку. Початкова школа. 2016. № 9. С. 52-53.
4. Методичні рекомендації щодо проведення моніторингу та оцінки якості заходів національно-патріотичного виховання / за ред. О.В. Ярошенко; ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики». 2-е вид. Вінниця, 2020. 48 с.
5. Мокра Л.М. Національно-патріотичне та громадянське виховання студентської та учнівської молоді педагогічного коледжу. Імідж сучасного педагога. 2016. №8. С.58-60.
6. Скирда Т. Національно-патріотичне виховання як основа виховної системи сучасних освітніх закладів. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2022. №6. Кн..1. С. 119-126.
7. Солонська А.А. Критерії, показники та рівні патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І.Франка. 2020. №34. С. 217-222.

8. Соціальні тренди 2023: як війна перетворила українців на більш свідому націю. Gradus: веб-сайт. URL: https://gradus.app/uk/open-reports/gradus-report-social-trends-2023-ua/ (дата звернення: 04.11.2024).

Дерстуганова Наталя,
доцент кафедри освіти та управління навчальним закладом,
Класичного приватного університету,
кандидат педагогічних наук

Зближення української системи вищої освіти з європейською в рамках Болонського процесу: питання мобільності здобувачів ступеня доктора філософії

Анотація. У роботі представлено результати роботи Конференції Міністрів Європейського простору вищої освіти (EHEA MINISTERIAL CONFERENCE), що відбулася 29 – 30 травня 2024 року в м. Тирана (Албанія), наведена позиція її учасників щодо необхідності міжнародної підтримки вищої освіти в Україні та важливості збереження цінностей ЄПВО в умовах воєнного стану. На підставі ґрунтовного аналізу нормативно-правових джерел встановлено, що Україною зроблено певні кроки для поступового зближення національної системи вищої освіти з європейською в рамках Болонського процесу, зокрема створена необхідна правова база для активної участі здобувачів ступеня доктора філософії у програмах міжнародної мобільності. Акцентовано на необхідності формування такого комплексу актуальних загальних компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії під час підготовки на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти який би надавав їм змогу стати активними учасниками міжнародних програм мобільності.

Ключові слова: система вищої освіти України, Європейський простір вищої освіти, Болонський процес, здобувачі ступеня доктора філософії, мобільність.

29 – 30 травня 2024 року в м. Тирана (Албанія) відбулася Конференція Міністрів Європейського простору вищої освіти (EHEA MINISTERIAL CONFERENCE) за участю 47 країн, на якій було підбито підсумки та відзначено досягнення за 25 років упровадження Болонського процесу в країнах, що входять до складу Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), визначено наступні цілі для подальшої продуктивної співпраці в освітній сфері. Учасниками Тиранської конференції була висловлена солідарність з Україною, акцентовано на необхідності міжнародної підтримки вищої освіти в Україні та важливості збереження цінностей ЄПВО в умовах воєнного стану.

«Вищі навчальні заклади повинні бути безпечним просторам відкритості та різноманітності й мають сприяти через навчання, викладання та дослідницьку діяльність розвитку критичного мислення, толерантності, ненасильства, науково обґрунтованого діалогу та мирного обміну різними поглядами», – зазначено в комюніке Конференції Міністрів Європейського простору вищої освіти [8].

У комюніке акцентовано на тому, що розбудова Європейського простору вищої освіти відбувалася завдяки спільним зусиллям міністрів, відповідальних за вищу освіту, закладів вищої освіти, науково-педагогічних працівників та студентів упродовж 25 років.

Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» більш відома як Болонська декларація, в якій було засвідчено намір «зосередитися на вирішенні завдання збільшення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти» [4], була підписана 19 червня 1999 року в м. Болонья (Італія) міністрами з 29 європейських країн, відповідальними за вищу освіту.

У Болонській декларації були окреслені першочергові цілі, досягнення яких потребувало координації політики країн Європи задля створення Європейського простору вищої освіти, серед яких – «Сприяння мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою: забезпечення студентам доступу до навчальних можливостей, а також до відповідних послуг; забезпечення визнання та зарахування часу, який вчитель, дослідник чи член адміністративного персоналу провів у європейському навчальному закладі проводячи дослідження, викладаючи та виконуючи відповідну до свого фаху роботу, зі збереженням їхніх законних прав; сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій; просування необхідних європейських стандартів у галузі вищої освіти, зокрема щодо розробки навчальних планів, співробітництва між освітніми закладами, схем мобільності та інтегрованих навчальних, дослідницьких і виховних програм» [4].

Отже, міністрами 29 країн Європи, відповідальними за вищу освіту, розвиток мобільності студентів, викладачів та дослідників було визначено як одну з найважливіших цілей Болонської декларації.

На сьогодні Болонську декларацію підписали 49 країн, серед яких і Україна.

Починаючи з 1994 року, нашою державою було зроблено певні кроки для встановлення партнерства та співробітництва між Україною і Європейськими Співтовариствами, зокрема співробітництва в галузі цивільних наукових досліджень та технічних розробок (ДТР).

Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами була підписана Україною у червні 1994 року (набула чинності з 01 березня 1998 року), за якою було встановлене партнерство між Співтовариством і його державами-членами з одного боку та Україною з іншого боку. Серед цілей партнерства – «створення основ взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, цивільного, науково-технічного та культурного співробітництва» (ст. 1) [7]. У даному документі окрему увагу приділено співробітництву у сфері освіті та професійній підготовці (ст. 59), зокрема мобільності вчителів, випускників, адміністраторів, молодих вчених і дослідників та молоді; сприянню у навчанні в галузі європейських досліджень у відповідних закладах; навчанню мовам країн Співтовариства; підготовці на курсах вдосконалення майстерності перекладачів для роботи на конференціях тощо [7]. Таким чином, в угоді було акцентовано на важливості участі вчителів, випускників, адміністраторів, молодих вчених і дослідників та молоді у програмах мобільності.

Наступним кроком стало підписання 4 липня 2002 року Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво з метою заохочення, розвитку та сприяння «спільній діяльності в галузі науково-технологічних досліджень і розробок, що становлять взаємний інтерес» [5]. Даною угодою визначені нормативно-правові засади проведення спільних наукових проєктів з європейськими дослідниками. Відновлення дії Угоди між Україною та Європейським Союзом про наукове і технологічне співробітництво відбулося 15 липня 2021 року з ухваленням Верховною Радою України Закону «Про ратифікацію Угоди (у формі обміну нотами) між Україною та Європейським Союзом про відновлення дії Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво» № 1673-IX [2].

Визначним етапом інтеграції українського дослідницького простору до Європейського дослідницького простору стало ухвалення Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року № 848-VIII, яким визначені правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку у сфері наукової і науково-технічної діяльності, створено умови для провадження наукової і науково-технічної діяльності [1]. Відповідно до п. 4 ст. 66 даного закону держава

«забезпечує інтеграцію національного дослідницького простору до Європейського дослідницького простору шляхом реалізації його пріоритетів, зокрема: 1) підвищення ефективності національної дослідницької системи; 2) оптимізації міжнародної співпраці задля вирішення глобальних викликів, що стоять перед людством; 3) забезпечення участі у рамкових та спільних міжнародних програмах Європейського Союзу; 4) узгодження стратегії створення державних дослідницьких інфраструктур з дорожньою картою Європейських дослідницьких інфраструктур; 5) створення сприятливих умов для мобільності вчених; 6) забезпечення гендерної рівності; 7) повноцінного обміну, передачі та доступу до наукових знань» [1].

Важливим кроком на шляху до міжнародної наукової співпраці, у тому числі наукової мобільності, стало реформування системи фінансування науки в Україні відповідно до Постанови КМУ «Про Національний фонд досліджень України» від 4 липня 2018 року № 528, згідно з якою було утворено Національний фонд досліджень України (НФДУ), основним завданням якого є «грантова підтримка: 1) фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук; 2) прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки» [3]. Серед напрямів грантової підтримки НФДУ такі, як: розвиток наукової співпраці, у тому числі наукової мобільності, організації, проведення та участі у конференціях, симпозіумах, спільних дослідженнях університетів та наукових установ тощо; наукове стажування наукових, науково-педагогічних працівників, аспірантів, ад'юнктів, докторантів, у тому числі за кордоном; створення, функціонування та розвиток дослідницької інфраструктури; трансфер знань та їх поширення; підтримка проєктів молодих вчених. НФДУ бере участь у міжнародному науково-технічному співробітництві відповідно до законодавства, зокрема у міжнародних двосторонніх та багатосторонніх міждержавних наукових програмах; налагоджує наукові контакти і розповсюджує інформацію про наукові дослідження в Україні та за кордоном; проводить наукові заходи, у тому числі міжнародні [3]. Таким чином, в Україні на найвищому законодавчому рівні закріплено міжнародне науково-технічне співробітництво, зокрема – наукова мобільність.

Відповідно до ст. 431 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої із заявою Законом від 16 вересня 2014 року № 1678-VII, «Сторони зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема, з метою: a) реформування та модернізації систем вищої освіти; b) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; c) підвищення якості та важливості вищої освіти; d) поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами; e) розширення можливостей вищих навчальних закладів; f) активізації мобільності студентів та викладачів; g) увага приділятиметься співробітництву в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти» [6]. Отже, активна підтримка зближення української системи вищої освіти з європейською на засадах Болонського процесу задекларована в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами.

Представлений огляд документів свідчить, що Україною вжито необхідних заходів для поступового зближення національної системи вищої освіти з європейською в рамках Болонського процесу, зокрема створена необхідна правова база для активної участі здобувачів ступеня доктора філософії у міжнародних програмах мобільності.

Актуальним наразі є питання іншого порядку, а саме: формування такого комплексу актуальних загальних компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії під час підготовки на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, який

би надавав змогу майбутнім науковцям стати активними учасниками міжнародних програм мобільності.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text. (дата звернення 05.11.2024).
2. Закон України «Про ратифікацію Угоди (у формі обміну нотами) між Україною та Європейським Союзом про відновлення дії Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво» від 15.07.2021 р. № 1673-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1673-IX#Text. (дата звернення 05.11.2024).
3. Постанова КМУ Про Національний фонд досліджень України від 04.07.2018 р. № 528. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2018-п#Text. (дата звернення 05.11.2024).
4. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19.06.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text. (дата звернення 05.11.2024).
5. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво від 04.07.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_194/ed20020704#Text. (дата звернення 05.11.2024).
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/984_011#Text. (дата звернення 05.11.2024).
7. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012/ed20020704#Text. (дата звернення 05.11.2024).
8. TIRANA EHEA MINISTERIAL CONFERENCE 29 – 30 MAY 2024. Tirana Communiqué. URL: https://ehea2024tirane.al/wp-content/uploads/2024/06/Tirana-Communique.pdf. (дата звернення 05.11.2024).

Ділайчук Ольга,
керівник гуртка вокального співу «Веснянка» Кам'янець-Подільського
Центру дитячої та юнацької творчості

Формування громадянської позиції та патріотичних цінностей вихованців на заняттях гуртка вокального співу

Анотація. У статті розглядається питання формування патріотичної свідомості та громадянської компетентності вихованців гуртка вокального спрямування. Подано практичні аспекти реалізації цієї проблеми у роботі з гуртківцями.

Ключові слова: виховний процес, національно-патріотичне виховання, громадянська позиція, демократичні цінності, громадянська компетентність, музичне мистецтво

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освіти в Україні орієнтований на пошук шляхів виховання особистості, яка поважає права людини, проявляє толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних національно-мовних особливостей. Це видається можливим при

формуванні національно-патріотичних цінностей та громадянської компетентності здобувачів освіти.

Метою національно-патріотичного вихованим визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності на основі духовно-моральних цінностей, національної самобутності [9].

Виховання молодого покоління – одна з головних задач освітнього процесу, а музичне виховання є його важливим компонентом. Саме музика як універсальна мова людства може формувати національну свідомість, підтримувати дух свободи та єдності, виховувати демократичні цінності. В умовах сьогодення, коли Україна переживає складні часи у боротьбі за свою територіальну цілісність і незалежність, виховання у школярів почуття патріотизму, усвідомлення важливості єдності і демократії, формування громадянської позиції стає особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом науковці у своїх дослідженнях доводять, що потужним засобом реалізації національно-патріотичних та мистецьких компетентностей вихованців є музичне мистецтво, яке впливає на їхню естетичну свідомість і формує сильні почуття у процесі сприйняття музики.

Тема національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції в українській педагогіці виникла, мабуть, вже тоді, коли і величні слова Григорія Сковороди: «Коли не зможу нічим любій вітчизні прислужитись, в усякому разі з усієї сили намагатимусь ніколи ні в чому не шкодити» [8]. Основи були закладені Г..Сковородою, П..Юркевичем, К..Ушинським, Г..Ващенко, І..Огієнко, А..Волошиним, С..Русовою, В..Сухомлинським, П..Кононенко. Сьогодні цією темою займаються І. Бех, В. Жмир, І. Зязюн, І. Касьянов, В. Кремень, С. Кримський, В. Кузь, І. Бичко, Ю. Бромлей, О. Вишневський, І. Курас, Ю. Римаренко, Ю. Руденко, З. Сергійчук, М. Стельмахович, М. Пірен, О. Докукіна, Г. Філіпчук, К. Чорна, О..Бандура, Н..Волошина, А..Капська, В..Неділько, Є..Пасічник, Б..Степанишин та ін.

Низка педагогічних досліджень підтверджує особливу роль музичного мистецтва в духовному, національному й естетичному становленні дітей і молоді – О. Апраксіна, Л. Масол, С. Мельничук, В. Ражникова, Л. Хлєбнікова та ін.

Виклад основного матеріалу. Музичне мистецтво наділене низкою рис, які виділяють його як особливу формулу людської життєдіяльності. У своєму змісті твори музичного мистецтва, зокрема, пісні мають на меті поєднання певних соціальних цілей: соціальну дію на людину, можливість дати їй естетичну насолоду, принести радість спілкування з мистецтвом і викликати відповідну реакцію почуттів і думок, залишити слід у духовному світі особистості, тобто закликати суспільство не тільки до відображення, а й до перетворення світу.

Стає цілком беззаперечним факт впливу музики на формування різнобічної особистості, формування нової формації громадянина України, який життєдіє, ґрунтуючись на національні й європейські цінності, національну свідомість і громадську компетентність тощо. Саме цього вимагає формула Концепції Нової української школи – новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей. Одна з наскрізних – це «громадянська компетентність», розвиток якої готує нас до «ефективної та конструктивної участі у громадському житті» та у демократичних процесах, «в сім'ї, на роботі», до успішної взаємодії з іншими, солідарності та рівності на основі поваги до прав людини, мирного співіснування та поціновування соціокультурного різноманіття [5].

Формування національної свідомості та громадянської компетентності вихованців здійснюється як під час освітнього процесу у гуртку вокального співу «Веснянка» Кам'янець-Подільського Центру дитячої та юнацької творчості, так і в позаурочний час.

Такі заняття сприяють розвитку інтересу не лише до теорії пісні та музичної літератури, а й створюють умови для якісного засвоєння вихованцями цінностей національної культури та спонукають їх поважати українську музику, аналізувати її у порівнянні з історією та літературою й формувати національні цінності.

Серед цілей, які ставимо під час роботи з гуртківцями, виділяємо наступні:

відчуття себе невід'ємною частиною країни, активна участь у громадсько-політичному її житті;

бажання спілкуватися державною мовою, мовами національних меншин та своїм прикладом заохочувати інших;

знати та зберігати кращі зразки культурної спадщини українського народу;

шанобливе ставлення до державної символіки (Герба, Прапора, Гімну України);

працелюбність, адже рідна країна має зростати та вдосконалюватися через людську працю;

толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей: зрощувати в собі вихованість, повагу до інших, здатність знаходити компроміс - увесь світ має знати, що українці толерантні та освічені;

знання і виконання законів України, верховенство права, повага до прав людини;

готовності до природоохоронної діяльності;

готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [4].

На заняттях гуртка маємо можливість знайомити вихованців з кращими зразками української і світової пісні, яка відображає демократичні цінності та любов до рідної землі. Виконання патріотичних пісень, ознайомлення з творами, які символізують боротьбу за свободу, навчає молоде покоління поважати свою державу і відчувати гордість за свій народ.

Гуртківці засвоюють основи демократії через колективну творчу діяльність, що передбачає повагу до думки кожного, вміння слухати та підтримувати один одного. Групове виконання пісень, спільне обговорення музичних творів сприяє формуванню атмосфери рівноправності, де кожен може висловити свою думку і бути почутим. Це сприяє розвитку критичного мислення, відповідальності, а також поваги до різних поглядів, що є фундаментом демократичного суспільства.

Формуємо відчуття громадянської відповідальності школярів, цінності свободи та самовираження, використовуючи наступні форми роботи:

знайомство з музикою різних культур та епох, що сприяє вихованню толерантності та розуміння різноманіття. Демократичні цінності мають глибоке коріння в принципах поваги до інших культур, традицій, і через музику можна краще зрозуміти особливості різних народів;

розвиток критичного мислення під час аналізу текстів пісень або музичних творів. Гуртківці можуть вивчати теми свободи, боротьби за права людини та співчуття через музику, аналізуючи тексти, які мають соціальне або політичне підґрунтя;

співпраця та командна робота. Виконання музичних творів у колективі потребує здатності працювати разом, узгоджувати дії та підтримувати один одного. Це навчає дітей цінувати вклад кожного учасника, що є важливим для формування демократичної свідомості;

дискусії та обговорення музичних творів. Вихованці можуть висловлювати свої думки щодо музики та її впливу на суспільство. Це сприяє розвитку вміння відстоювати свою позицію та поважати погляди інших, що є основою демократичного виховання;

рольові ігри та симуляції. Наприклад, підготовка виступу як представлення певної культури або музичного стилю може допомогти гуртківцям глибше зрозуміти інші точки зору, усвідомити важливість культурного різноманіття;

творча свобода. Надання можливості вихованцям створювати власні музичні твори або інтерпретувати музику допомагає їм відчути себе важливою частиною спільноти та реалізувати своє право на самовираження. Це сприяє формуванню особистості, здатної цінувати свободу слова та самовираження, що є основою демократичної культури, а створення творів на патріотичну тему сприяє розвитку їхньої творчості та емоційного зв'язку з рідною країною;

виконання патріотичних пісень. Під час виконання пісень, що оспівують любов до Батьківщини та народні традиції, діти краще усвідомлюють значення патріотизму;

обговорення текстів пісень. Після виконання пісні обговорюємо її текст, звернувши увагу на історичні події або почуття, які в ній виражені;

перегляд документальних відео з музичним супроводом. Це допомагає поєднати візуальну та музичну інформацію, створюючи більш глибоке розуміння історичних подій і явищ;

організація поїздок до пам’ятних місць;

зустрічі з ветеранами праці, бойових дій;

участь у концертній, конкурсно-фестивальній діяльності, присвячених визначним датам України та таких календарних свят тощо.

Завдяки цьому у здобувачів освіти колективу формується: національний характер як громадянина України, незалежно від його етнічного походження, розвивається почуття любові до свого народу, поважне відношення до загальної культури та вокальної зокрема, поваги до традицій, мови, виховання почуття національної гідності та самоповаги.

Пісня має унікальну властивість впливати на емоції людини, викликати відчуття приналежності до чогось більшого. На заняттях гуртка використовуємо твори, що пропагують любов до рідної землі, героїзм, пам'ять про видатних українців та історичні події. Серед них:

народні пісні, що відображають традиції та історію народу;

сучасні патріотичні твори, які підкреслюють актуальні проблеми та досягнення України;

класична музика українських композиторів, що піднімає настрій і формує почуття гордості за культурну спадщину.

Під час прослуховування та виконання таких творів вихованці можуть не лише відчути гордість за свою країну, а й отримати знання про її історію та видатних особистостей.

Пропонуємо кілька порад для педагогів у роботі з вихованцями гуртків вокального спрямування щодо формування громадянської позиції, адже пісня є потужним інструментом, а музика загалом здатна викликати емоції, підвищувати свідомість і мотивувати до дій:

вибір відповідних пісень. Оберіть пісні, які мають глибокий соціальний та громадянський зміст. Це можуть бути пісні про свободу, права людини, мир, єдність або боротьбу за справедливість;

аналіз змісту. Разом з гуртківцями аналізуйте тексти пісень, обговорюйте їх сенс та значення. Досліджуйте, як історичні та соціальні події вплинули на створення цих пісень і яку роль вони відіграють у культурі;

творчі завдання. Попросіть вихованців написати власні вірші або пісні на громадянські теми. Це може допомогти їм краще зрозуміти та виразити свої думки та почуття щодо важливих питань;

виконання пісень. Організуйте виступи, де гуртківці можуть виконувати обрані або власні пісні. Це створює відчуття спільноти та підвищує значення громадянської позиції;

обговорення та рефлексія. Після прослуховування чи виконання пісень, обговорюйте з дітьми, які почуття та думки викликали у них ці пісні, як вони можуть застосовувати отримані знання у своєму житті та спільноті;

історичний контекст. Включайте пісні, які відображають важливі історичні події або рухи. Це допоможе гурківцям краще зрозуміти історичний контекст і значення громадянських дій.

Пісні можуть стати емоційним і натхненним засобом навчання, допомагаючи школярам зрозуміти і прийняти важливі громадянські цінності.

Патріотичне виховання є важливим елементом освітнього процесу, особливо у сучасних умовах, коли любов до Батьківщини та прагнення захищати її стали ключовими цінностями для молоді. Завдяки поєднанню пісні та патріотичних ідей можна формувати у гуртківців відчуття єдності з рідною землею та своїм народом, а також стимулювати до участі у соціально значущих проєктах, благодійних концертах. Участь у таких заходах не тільки розвиває вокальні та музичні здібності, але й формує у вихованців відчуття відповідальності перед суспільством, здатність співпереживати і допомагати. До того ж, це можливість для дітей відчути себе частиною великої спільноти, яка об'єднується заради добрих справ. Прикладами у нашій роботі можуть слугувати: благодійний концерт «Діти за мир у всьому світі», сольний благодійний концерт Ярослави Муляр на підтримку ЗСУ; участь у зборах на дрони разом з волонтерським центром м. Кам’янця-Подільського; благодійний забіг на підтримку поранених військовослужбовців 143 ОНТЦ «Поділля».

Пісня завжди була потужним інструментом для передачі емоцій та цінностей, об'єднання людей різних культур та поглядів. Українська пісня здатна пробудити у дітей любов до своєї країни, до її історії та культури. Пісні, присвячені Україні, її природі та народу, допомагають вихованцям зрозуміти цінність своєї Батьківщини. Наприклад, вивчення гімну України, пісень видатних українських композиторів, зокрема М. Лисенка, М. Скорика, М. Гайворонського надає гуртківцям відчуття гордості за національне мистецтво. Музика як засіб вираження національної ідентичності допомагає дітям усвідомити важливість збереження територіальної цілісності країни. Патріотичні композиції, що розповідають про важливі історичні події та досягнення українського народу, сприяють вихованню у молодого покоління гордості за свою країну та почуття єдності.

Висновки. Отже, патріотичне виховання молоді є одним з найголовніших пріоритетів молодіжної політики в Україні. Патріотичне виховання є складовою частиною загального виховного процесу, являє собою систематичну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади, громадських організацій, закладів освіти з формування у школярів високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, готовності до виконання громадянських і конституційних обов’язків. Патріотичне виховання включає у себе соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти, володіє високим рівнем комплексності, тобто охоплює своїм впливом усі покоління і пронизує усі сторони життя: соціальну-економічну, політичну, духовну, правову, педагогічну, спирається на освіту, культуру, історію, державу, право.

Правильно спланована система національно-патріотичного виховання в сучасній освіті реально допомагає керувати процесом виховання, формує в здобувачів освіти почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції, надає всій проведеній роботі системності, послідовності й цілеспрямованості.

Виходячи з цього, основна ідея полягає у мотивації громадської активності молодого покоління. Це стане запорукою небайдужості як сьогоднішнього, так і прийдешніх поколінь громадян. Найкращою мотивацією до безкорисної суспільної праці є почуття гордості за свою державу, співпереживання за минуле, співпричетність до творення її сьогодення та майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навчальний посібник. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 (№ 2145-VIII). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
3. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 (№ 1841 - III). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text
4. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#text
5. Концептуальні засади реформування середньої школи. НУШ URL : https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf
6. Литовченко О. Заклади позашкільної освіти України в умовах війни: освітня, просвітницька, громадська діяльність. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Вип. 26. Кн. 1. 2022. С. 213-225.
7. Музичне мистецтво як засіб формування національної самосвідомості в учнів на уроках музики в сучасній українській школі (методичний аспект). URL : http://surl.li/mmupi
8. Ми з України: 10 думок Григорія Сковороди про Батьківщину, правду та життя URL : https://vogue.ua/article/culture/persona/10-vislovlyuvan-grigoriya-skovorodi-pro-batkivshchinu-pravdu-ta-zhittya-48532.html
9. У чому сутність патріотичного виховання? URL : http://pidruchniki.com/pedagogika/u_chomu_sutnist_patriotichnogo_vihovannya

Донцова Леся,
педагог-організатор Комунального закладу загальної середньої освіти
"Ліцей №10 Хмельницької міської ради"

Значення гри Сокіл (“Джура”) як складової військово-патріотичного виховання учнівської молоді

Анотація. В статті наголошено на актуальності військово-патріотичної гри Сокіл «Джура» в умовах сьогодення, розкрито особливості впровадження таких змагань в закладах загальної середньої освіти. Підкреслюється важливість та актуальність таких засадничих понять як національна ідея, козацька педагогіка, народна педагогіка.

Ключові слова: джура, козацька педагогіка, військово-патріотична гра, команда, конкурс, рій.

Військово-спортивні ігри не є чимось новим для українців. На початку ХХ століття в Західній Україні активно діяли військово-спортивні організації, такі як “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, пізніше “Луг”. Ці товариства виховували свідомого, фізично здорового патріота України, сприяли захисту української мови, історії, культури від асиміляторської політики австрійського та польського урядів, готували українську молодь до боротьби за державну самостійність.

Національна ідея є провідною, об’єднуючою в історичному бутті кожного народу, нації (етносу). Українська національна ідея є наскрізною у педагогічній спадщині минулих епох. Проте, про українське козацтво значна частина сучасної молоді має поверхове і спрощене уявлення. Насправді ж козацтво було не тільки військовим, а й соціальним, політичним, державним, педагогічним, культурно-історичним явищем. Козацька педагогіка – це частина народної педагогіки у вершинному її вияві, оскільки формує у підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною

метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю.

У процесі становлення нової української школи педагоги України вивчають досвід кращих освітніх та виховних практик багатьох країн. Разом з тим, вважаємо засадничими виховні орієнтири народної педагогіки, які слід застосовувати, осучаснюючи національну систему освіти. Козацькій педагогіці було притаманне родинно-шкільне виховання як вияв глибокої єдності впливу на особистість найважливіших соціально-педагогічних факторів – сім'ї і школи – при збереженні пріоритетності у вихованні батьків, родинного оточення. Це, у свою чергу, сприяло зміцненню сім'ї, підвищенню відповідальності батьків перед громадою, державою за виховання своїх дітей і авторитету серед учнів, представників громадськості і державних органів.

Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра "Сокіл" ("Джура") впроваджується в заклади освіти України з 2003 року. Ця робота проводиться Міністерством освіти і науки України, Міністерством молоді та спорту України спільно з Радою козацьких отаманів України та МБУ «Центр Національного Відродження» за сприяння Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, а також Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. За підсумками роботи на цей час гра "Сокіл" ("Джура") зарекомендувала себе як найбільш вдала форма позашкільної роботи з виховання молоді. Джурами завжди називали, за визначенням енциклопедичного видання "Українське козацтво: Мала енциклопедія", "...молодих вихованців, зброєносців і помічників досвідченого козака". [4] Інститут джур був дуже поширеним і авторитетним, оскільки існував протягом усієї історії козацтва. Стати джурою міг не кожен, а лише той, хто годився до козацької служби, пройшовши певні випробування – як фізичні, так і моральні.

Всеукраїнська гра "Сокіл" ("Джура") проводиться в закладах освіти протягом усього навчального року під керівництвом педагога, який призначається наказом керівника закладу. При закладі освіти створюється консультативна Козацька рада з проведення гри у складі учнів, педагогів, батьків, представників органів місцевого самоврядування та громадських організацій. Основою організації гри є козацьке самоврядування: добровільне об'єднання учасників для виконання завдань гри у рій (клас, гурток тощо), сотню (паралель класів), курінь (заклад освіти).

Всеукраїнська гра "Сокіл" ("Джура") – це шлях свідомого опанування геройських, лицарських, гуманних і демократичних традицій українського народу, які сформовані на засадах козацького світогляду, національної гідності, високої самосвідомості та активної громадянської позиції, національних і загальнолюдських духовних і моральних цінностей та здорового способу життя; виховання духовно та фізично розвиненого юного покоління суверенної держави в дусі відданості Україні та її народу; підготовки молоді до творчої праці, військової служби та захисту України.

Всеукраїнська гра "Сокіл" ("Джура") має низку особливостей, що якісно виділяють її на фоні інших подібних ігор, які також існують в системі державної освіти, таких як "Козацький гарт", "Патріот", "Котигорошко". Це, насамперед:

1. Постійність і плановість роботи. Гра відбувається постійно протягом всього навчального року згідно з Річним планом роботи закладу освіти. Організаційна робота розпочинається з вересня, урочистості з нагоди початку гри проводяться 1 жовтня, до Дня Українського козацтва (Указ Президента України від 07.08.1999 № 966/99 «Про День Українського козацтва»). Завершується гра із закінченням навчального року під час літніх оздоровчих заходів у червні-липні.

2. Системність. У грі поєднуються напрями: туристичний, військовий, спортивний, історичний, мистецький, краєзнавчий. Програма фінальних етапів вміщує п’ять блоків заходів, таких як:

Державницький блок: виконання ритуалу підняття Державного прапора України і виконання Державного гімну.

Військово-патріотичний блок: проведення конкурсів і змагань – стройова підготовка (впоряд), боротьба, рятівник (надання першої медичної допомоги), стрільба (з пневматичної зброї).

Туристично-краєзнавчий блок: проведення конкурсів і змагань – таборування, смуга перешкод, походи, вивчення природи та історії краю.

Історично-мистецький блок: проведення конкурсів і змагань – Ватра (мистецьке представлення рою), Відун (військово-історична вікторина).

Козацький вишкіл: обладнання наметових таборів (елементи охорони та оборони), несення внутрішньої та вартової служби, нічні тренування, протидія умовним диверсійним групам, самостійне приготування їжі, харчування у поході з використанням «сухого пайка».

Особистий трирічний досвід з організації гри в комунальному закладі загальної середньої освіти “Ліцей №10 Хмельницької міської ради” дозволяє дати кілька практичних порад педагогам, які тільки починають свій шлях виховника рою.

По-перше, потрібно докласти зусиль до створення справжньої команди-рою, мотивованих вихованців, які добре знають історію і правила гри та бажають проявити свої кращі якості у тому чи іншому виді випробувань. Підготовка є доволі копіткою, адже важливо правильно розподілити ролі в команді (ройовий, хорунжий і джури), враховуючи особливості характеру дитини, наявні навички виконання тієї чи іншої справи, лідерські якості, здатність працювати в команді тощо.

По-друге, необхідно сформувати так зване “коло підтримки” команди – це і однокласники, і старшокласники, і дорослі з числа батьків та стейкхолдерів, які підтримуватимуть команду та будуть вирішувати прикладні й фінансові питання (наприклад, з виготовлення однострою, символіки, засобів тренування тощо).

По-третє, слід зібрати команду колег-однодумців, які забезпечуватимуть тривалу підготовку вихованців до конкретного виду змагань. Так, учитель історії готуватиме до конкурсу “Відун”, учитель фізкультури буде вправляти дітей з метання гранати, перетягування линви, а вчитель предмету “Захист України” готуватиме до таких видів конкурсних змагань як “Впоряд”, “Стрільба”, “Саперна підготовка”, “Тактична підготовка”, “Рятівник”. На базі нашого закладу освіти діє гурток спортивного орієнтування, керівник якого допомагає підготуватися до випробування “Туристично-спортивна смуга перешкод”. Якість підготовки команди безпосередньо залежатиме від успішної координації дій педагогів та вихованців, від зацікавленості у кінцевому результаті, від встановлення дружніх та довірливих стосунків.

Значна доля майбутнього успіху залежить і від виховника. Серйозної підготовки потребує участь у конкурсі “Добре діло”. Свій звіт джури збирають упродовж року і здають за допомоги свого виховника, який також дбає про представлення свого рою. Упродовж всього таборування джури мають бути пильними до порядку, своїх висловлювань, адже загальна поведінка оцінюється як “Таборування”. Саме виховник привертає увагу до споконвічних звичаїв і традиції козацьких звитяг, мудрості народної педагогіки. Як зазначив Оскар Пешель, німецький географ, антрополог, письменник і викладач, саме народна освіта відіграє вирішальну роль у війні. [3]

Історія вчить: допоки козацтво було могутньою суспільною культуротворчою, морально-духовною, національно-патріотичною потугою, доти Україна зберігала свою незалежність чи автономність. “Сокіл” (“Джура”) – це не просто весела гра; це важливий інструмент виховання молодого покоління. Відроджуючи такі традиції, ми не

лише зберігаємо історичну спадщину, але й забезпечуємо активне та здорове майбутнє для наших дітей.

Список використаних джерел:

1. Український інститут національної пам'яті – документи та статті про українські традиції, козацтво і роль військово-патріотичного виховання. - Сайт: [uinp.gov.ua] (URL: https://uinp.gov.ua) Дата звернення: 05.11.2024

2. Ю.Д.Руденко, М.Г.Стельмахович, Г.В.Біленька, О.Т.Губка, .Р.Ігнатенко, В.Г.Кузь, М.І.Кравчук, Є.І.Сявавко, Д.Т.Федоренко. Концепція козацької педагогіки.

3. Вікіпедія. Оскар Пешель. URL: http://surl.li/kxdyiy Дата звернення: 05.11.2024

4. Українське козацтво: Мала енциклопедія.- Київ: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. -568

УДК 376+37.011:159.9:159.973

Дрия Олена,
вчитель початкових класів Городоцької початкової школи
Городоцької міської ради, старший вчитель

Соціалізація дітей з розладом аутистичного спектру в школі

Анотація. У статті розглядаються ключові аспекти соціалізації дітей з аутизмом у шкільному середовищі. Основна увага приділяється викликам, з якими стикаються діти з аутизмом під час взаємодії з однолітками та педагогами, а також стратегіям підтримки, які можуть сприяти їхній інтеграції в навчальний процес. Стаття підкреслює важливість комплексного підходу до забезпечення комфортного і сприятливого середовища для соціального розвитку дітей з аутизмом.

Ключові слова: соціалізація, аутизм, діти з особливими потребами, інклюзія, шкільне середовище, соціальні навички, індивідуальний підхід, комунікація, підтримка, інтеграція.

Вступ

Соціалізація дітей з аутизмом є одним із найбільших викликів, з якими стикаються як батьки, так і педагоги. Шкільне середовище, де діти проводять значну частину свого часу, відіграє важливу роль у формуванні навичок соціальної взаємодії. Завдання школи полягає не лише в наданні академічних знань, але й у створенні умов для інтеграції та гармонійного розвитку дітей з особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень показує, що соціалізація дітей з аутизмом у школі є складним процесом, який потребує системного підходу та інноваційних методів. У дослідженнях останніх років відзначається важливість інтеграції таких дітей в інклюзивні класи, де вони можуть взаємодіяти з однолітками та розвивати соціальні навички.

Вивчення праць М. Андрєєвої, Ю. Богінскої, О. Рассказової свідчить про те, що розвиток соціальності дитини з розладами аутичного спектру є важливою умовою успішної інтеграції з суспільством.

Такі дослідники, як З. Бобровнікова, Г. Покіданова, І. Іванова, Є. Постовойтова, І. Багато, Н. Вайзман, В. Ковальова, М. Плоткін, С. Болтівець, О. Мельникова, І. Цимбал вважають, що слід розробляти теоретичні підходи до навчання, виховання та організації життєдіяльності дітей з аутизмом задля подолання негативних тенденцій, що заважають входженню таких дітей у суспільство [1].

Мета – метою статті є дослідження та аналіз процесу соціалізації дітей з аутизмом у шкільному середовищі. Стаття має на меті виявити основні виклики, з якими стикаються діти з аутизмом під час взаємодії з однолітками та педагогами, а

також визначити ефективні стратегії та методи підтримки, що сприяють їхній успішній інтеграції в навчальний процес. Окрім того, стаття спрямована на підвищення обізнаності педагогів і батьків щодо важливості індивідуалізованого підходу та інклюзивного навчання для забезпечення гармонійного соціального розвитку дітей з аутизмом.

Основна частина.

Вперше термін «аутизм» був застосований швейцарським психіатром Е. Блейлером в 1911 році для визначення категорії егоцентричного мислення при шизофренії. Термін «ранній дитячий аутизм» належить американському психіатру Л. Каннер, що описав аутичні порушення емоційного контакту маленьких дітей у 1943 році.

На думку К. Гілберта (1988 р.), використання терміну «аутизм» не відповідало сучасному розумінню цього поняття, оскільки, передбачало хибний зв'язок із шизофренією.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), одна дитина із 160 страждає аутизмом. Для таких дітей властиві: прояв специфічних труднощів соціального розвитку до 30-місячного віку, глибокі порушення соціального розвитку, не пов'язані чітко з рівнем інтелектуального розвитку, затримка й порушення розвитку мовлення незалежно від інтелектуального рівня дитини прагнення до сталості у способі життя [1].

Сьогодні аутизм потребує тривалого комплексного втручання й допомоги. Необхідним вважається залучення дітей із подібними розладами до системи освіти, за умови професійного супроводу педагогами – як фахівцями у галузі спеціальної освіти, так і соціальними педагогами та шкільними вчителями. Наголошується на необхідності взаємодії медичних працівників та освітян у цій галузі задля ефективної корекції, навчання й виховання дітей з РАС.

Діти з аутизмом можуть мати труднощі у встановленні соціальних контактів, розумінні емоцій інших людей та спілкуванні. Вони часто виявляють інтерес до певних предметів або тем і можуть мати труднощі з розумінням соціальних норм. Через це вони ризикують бути ізольованими в колективі, що може призводити до поглиблення їхньої соціальної ізоляції та зниження самооцінки. Соціалізація дітей з аутизмом має свої специфічні особливості, обумовлені особливостями розвитку та поведінковими характеристиками, які притаманні аутистичному спектру. Ось основні особливості соціалізації таких дітей:

1. Труднощі у встановленні соціальних контактів

Діти з аутизмом часто мають труднощі з початком та підтримкою соціальних взаємодій. Вони можуть не розуміти або неправильно інтерпретувати невербальні сигнали, такі як жести, міміка та інтонація голосу. Це призводить до проблем у спілкуванні з однолітками та дорослими.

2. Проблеми з розумінням емоцій

Діти з аутизмом можуть мати труднощі з розумінням та вираженням власних емоцій, а також з розпізнаванням емоцій інших людей. Це може ускладнювати встановлення та підтримку дружніх стосунків, оскільки емоційний зв'язок часто є основою міжособистісних відносин.

3. Схильність до ізоляції

Через труднощі в соціальних взаємодіях діти з аутизмом можуть уникати соціальних контактів і віддавати перевагу самотності. Вони можуть бути поглинені власними інтересами та мало цікавитися активностями, які подобаються їхнім однолітками.

4. Ригідність мислення

Багато дітей з аутизмом мають схильність до ригідного мислення, що означає труднощі з адаптацією до нових або несподіваних ситуацій. Це може ускладнювати

їхню соціалізацію, оскільки вони можуть відчувати дискомфорт або тривогу в соціальних ситуаціях, які не відповідають їхнім очікуванням.

5. Специфічні інтереси

Діти з аутизмом часто мають вузькі або специфічні інтереси, на яких вони зосереджуються. Це може бути як перевагою (оскільки через ці інтереси вони можуть взаємодіяти з іншими), так і недоліком, якщо інтереси не співпадають з інтересами однолітків.

6. Проблеми з адаптацією до шкільного середовища

Шкільне середовище може бути викликом для дітей з аутизмом через велику кількість соціальних взаємодій, шум, потребу виконувати інструкції та дотримуватися розкладу. Ці фактори можуть викликати у них стрес і тривогу, що ускладнює процес навчання та соціалізації.

7. Відсутність розуміння соціальних норм

Діти з аутизмом можуть мати труднощі з розумінням і дотриманням соціальних норм і правил. Вони можуть не усвідомлювати, що їхня поведінка відрізняється від загальноприйнятих стандартів, що може призводити до непорозумінь або конфліктів з оточенням.

8. Важливість структури і рутини

Багато дітей з аутизмом відчувають себе більш комфортно в середовищах, де є чітка структура і передбачувана рутина. Це допомагає їм краще орієнтуватися в соціальних ситуаціях і знижує рівень тривоги.

9. Потреба в індивідуальній підтримці

Для успішної соціалізації дітям з аутизмом часто потрібна індивідуальна підтримка, включаючи спеціальні навчальні програми, соціальні тренінги, і, за необхідності, допомога спеціалістів, таких як логопеди, психологи та асистенти вчителів.

10. Потенціал для успіху

Незважаючи на всі труднощі, багато дітей з аутизмом мають значний потенціал для успішної соціалізації, особливо якщо вони отримують відповідну підтримку. З правильним підходом вони можуть навчитися взаємодіяти з оточенням і брати активну участь у суспільному житті.

Розуміння та врахування цих особливостей дозволяє ефективніше сприяти соціалізації дітей з аутизмом, створюючи для них сприятливі умови як в школі, так і в суспільстві загалом.

Введення в освітній простір дітей з аутизмом – це системне явище, за якого має бути підготовлена як сама дитина, так і те середовище, куди вона долучається. Реалізація ідей спільного навчання вимагає розуміння сутності понять «інтеграція» та «інклюзія», оскільки порівняння цих понять дозволяє казати про те, що обидва ці процеси спрямовані на забезпечення рівних прав і можливостей в отриманні освіти. Незважаючи на це, вони мають певні відмінності: **процес інтеграції** реалізується в умовах спеціального або масового освітніх закладів, коли дитина має пристосуватися до середовища; **Інклюзія** відбувається тільки в умовах масового освітнього закладу і передбачає пристосування освітнього середовища до дитини, урахування потреб кожної дитини в умовах загальної освіти. Розмірковуючи над питанням долучення дітей з розладами аутичного спектра, які мають різний рівень розвитку, до освітнього середовища, можна дійти висновку, що в наших умовах може йтися тільки про двосторонній процес – інтегративно-інклюзивного навчання, коли, по-перше, освітнім простором для різних дітей з аутизмом може стати як масовий, так і спеціальний освітній заклад, а по-друге, до процесу навчання необхідно готувати як дітей, так і освітнє середовище [2, с.40].

Виклики для дітей з аутизмом у школі

Соціальні взаємодії: Одним із найбільших викликів є складність у встановленні дружніх стосунків з однолітками. Діти з аутизмом можуть не розуміти соціальних сигналів або ж мати труднощі з підтримкою діалогу.

Комунікаційні бар'єри: Деякі діти можуть мати обмежену мовленнєву функцію або використовувати невербальні методи спілкування, що ускладнює їх взаємодію з однокласниками та вчителями.

Шкільне середовище: Велика кількість учнів, шум, нові ситуації – все це може бути стресовим для дітей з аутизмом, що впливає на їхню здатність адаптуватися до навчального процесу.

Стратегії підтримки

Індивідуалізований підхід: Важливо розробляти індивідуальні освітні плани для дітей з аутизмом, які враховують їхні сильні сторони та особливості розвитку. Це може включати додаткові заняття або адаптацію навчального матеріалу.

Розвиток соціальних навичок: В школі повинні бути програми, спрямовані на розвиток соціальних навичок у дітей з аутизмом. Це можуть бути як індивідуальні заняття, так і групові тренінги, де діти вчаться розуміти емоції інших, вирішувати конфлікти та спілкуватися.

Інклюзивне навчання: Інклюзія передбачає створення умов, за яких діти з аутизмом можуть навчатися разом зі своїми однолітками в загальноосвітніх класах. Це сприяє їхньому соціальному розвитку, а також підвищує толерантність та розуміння серед інших учнів.

Підтримка з боку вчителів та психологів: Вчителі повинні бути підготовлені до роботи з дітьми з аутизмом. Регулярна співпраця з шкільними психологами допомагає створити позитивне навчальне середовище для таких учнів.

Співпраця з батьками: Важливо залучати батьків до процесу навчання та соціалізації. Спільна робота вчителів, психологів та батьків дозволяє розробити ефективні стратегії для підтримки дитини як у школі, так і вдома.

Висновок.

Загальний аналіз останніх досліджень свідчить про те, що соціалізація дітей з аутизмом у школі може бути значно покращена завдяки застосуванню індивідуалізованих підходів, спеціальних програм розвитку та активної участі батьків. Інклюзивне навчання в поєднанні з належною підтримкою з боку спеціалістів створює сприятливі умови для адаптації та соціального розвитку таких дітей. Однак залишається потреба в подальших дослідженнях, щоб виявити найефективніші методи підтримки та інтеграції дітей з аутизмом у шкільне середовище. Соціалізація дітей з аутизмом у школі є важливим і водночас складним завданням, яке потребує комплексного підходу. Завдяки індивідуальній підтримці, інклюзивним програмам та співпраці між школою і сім'єю можна значно полегшити адаптацію цих дітей до шкільного середовища та забезпечити їм повноцінний розвиток і можливості для успішної інтеграції в суспільство.

Список використаних джерел

1. Гладун Т. О. Розвиток соціальності дітей з розладами аутичного спектру: соціально-педагогічний дискурс проблеми. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 8 (52). с. 294-300;

2. Скрипник Т. В. Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра / Скрипник Т.В. – К.: "Гнозіс", 2013. – 60 с.

Друзь Наталія,
вихователь Закладу дошкільної освіти №5 "Пізнайко"
Нетішинської міської ради

Організація виховного процесу в закладі освіти як крок до формування толерантного та інклюзивного суспільства

Анотація. У дошкільній освіті розвиток толерантності є важливим елементом виховання, який сприяє формуванню гармонійної особистості та закладає основи для здорових соціальних взаємин у майбутньому. Толерантність серед дітей – це важлива складова їхнього розвитку та виховання, яка формує здатність розуміти, приймати та поважати інших людей, навіть якщо вони відрізняються за зовнішністю, культурою, поглядами чи поведінкою. Навчання толерантності в дитячому віці є особливо актуальним, оскільки саме в цей період закладаються основи майбутньої взаємодії в суспільстві.

Ключові слова: «толерантність», «війна», «інклюзія», «інвалідність», «вади», «інакшість», «глобалізація», «людяність», «інклюзивне суспільство».

Постановка проблеми. Проблема толерантності набула актуальності на державному і світовому рівнях, знайшла своє відображення в принципах гуманістичної педагогіки, які сформульовані в Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», Національні доктрині розвитку освіти у XXI столітті, Національній програмі виховання дітей і учнівської молоді в Україні, Конвенції ООН про права дитини.

Толерантність – складне соціокультурне явище сучасного світу, що характеризується терпимим ставленням до іншого, другого чи альтернативного, є важливою культурною умовою, яка примножує і покращує результати співробітництва і загальнолюдського спілкування, а тому постає у суспільному житті як рамкова умова ефективності соціальних зв'язків, усталених і нових форм комунікативної взаємодії. Водночас толерантність – це активна життєва позиція, котра формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини, виявляється у людському намірі досягнути порозуміння і гармонії різних мотивів, орієнтацій і думок без застосування сили. [14, с. 109].

Педагогіка толерантності представляє напрям у гуманістичній педагогіці, у якому наголошується на пріоритетності дотримання принципу толерантності і тлумачить толерантність як комплексну особистісну якість, що цілеспрямовано формується у процесі навчання, виховання й самовиховання особистості, передбачає високий рівень знань, умінь і навичок, шанобливого ставлення до іншого під час спілкування, ґрунтується на моральних принципах; здатності бачити в іншому повноцінну гідну особистість; здатності до цілісного сприйняття іншого, з його індивідуальністю та неповторністю, у відмові від претензій на власно непогрішність і винятковість; у здатності до критичного ставлення до себе й до іншого для подальшого особистісного вдосконалення. [1, с. 149].

Інклюзивне середовище є важливим аспектом сучасної освіти та суспільства, що спрямоване на забезпечення рівних можливостей для всіх, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних чи емоційних особливостей. Це важлива тема, що стосується формування у дітей здатності сприймати різноманітність у суспільстві, а також розуміння та прийняття особливостей кожної людини, незалежно від її фізичних, психологічних чи соціальних відмінностей. Також важливо приділяти увагу навчанню дітей толерантності до людей з інвалідністю, особливо в умовах війни, коли багато людей отримують фізичні та психологічні травми.

Формування толерантної свідомості та поведінки, виховання миролюбності та взаємної терпимості в суспільстві стало сьогодні нагальною необхідністю. Велике

значення має виховання толерантності з дитинства, і тому необхідно починати з закладів дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування толерантного ставлення дошкільнят до однолітків є багатоаспектною проблемою. Означена проблема розглядалась у працях класиків педагогічної думки (Я. Коменський, Я. Корчак, А. Макаренко, М. Монтессорі, В. Сухомлинський, Л. Толстой, К. Ушинський та ін.). Проблема толерантності розглядалася вітчизняними науковцями у контексті виховання дітей молодшого шкільного віку, підлітків та дорослих (О. Безкоровайна, О. Брянцева, В. Волошина, О. Грива, Т. Білоус, О. Клєпцова, О. Матієнко, В. Мижа, Ф. Одиж'є, Ю. Тодорцева та ін.). У працях дослідників набули висвітлення окремі характеристики, які співвідносяться із толерантністю як якістю особистості, а саме: милосердя (І. Княжева), чуйність (М. Воробйова, Т. Пономаренко), співчуття та співпереживання (Г. Кошелєва, Л. Стрелкова), турботливість (І. Дьоміна, М. Тимошенко, І. Хомякова), взаємодопомога (А. Виноградова, Т. Репіна), полікультурність (В. Бойченко, Л. Ільченко, Е. Койкова), гуманна поведінка та взаємини (Л. Врочинська, А. Гончаренко, О. Козлюк, Н. Химич) та ін. У науковому доробку Ш. Амонашвілі, А. Асмолової, В. Білоусової, А. Богуш, О. Коберник, Т. Кравченко, В. Кременя, В. Кузя, В. Маралова, А. Маслоу, Н. Побірченко, І. Рогальської, В. Сітарова, О. Сухомлинської та ін. акцентується на необхідності якомога раніше знайомити дітей з гуманістичними поняттями, моральними уявленнями, навчати доброті, виховувати у них відповідні особистісні властивості [11, с. 1–2].

Ґрунтовне дослідження проблеми виховання толерантних взаємостосунків дітей старшого дошкільного віку проведено вітчизняною вченою Н. Скрипник, яка у формуванні толерантності розглядає три типи взаємодії: діалогічну; співробітництво; опіка [12, с. 47].

У сучасній педагогічній науці проблема виховання толерантності досліджується у різних аспектах: загальні питання педагогіки толерантності (Т. Пониманська, М. Рожков, А. Сиротенко, Г. Солдатова, Л. Шайгерова та ін.); етнічна толерантність (О. Докукіна, З. Малькова, В. Подобєд, Ю. Римаренко, В. Тишков та ін.); технологічні питання виховання толерантності (Т. Білоус, О. Кащенко, Б. Рієрдон, В. Сітаров, І. Сковородкіна, О. Скрябіна, П. Степанов та ін.); підготовка майбутніх педагогів до виховання толерантності у дітей дошкільного віку (В. Ляпунова). [4, с. 4].

Проблемі морального виховання, а також аспекту виховання у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку толерантності присвячені дослідження І.Беха, А. Богуш, О.Гриви, В.Котирло, А. Гончаренко, О.Кононко, О.Матвієнко, Т. Пониманської, Ю. Приходько, Л.Прокопенко, Н. Скрипник та ін. По відношенню до дітей дошкільного віку, дану проблему досліджували Н.Авраменко, Н.Скрипник, Л.Кузьмук, О.Анікіна: виховання толерантності та толерантних взаємостосунків дітей старшого дошкільного віку; К. Щербакова: спільні ігри дошкільників як одна з умов виховання толерантності. [2, с. 51].

Разом з тим, не дивлячись на велику кількість досліджень з проблеми виховання толерантності не можна назвати її достатньо вивченою.

Толерантність – це частина культури людини XXI століття, яка проявляється у ставленні людини до інших людей, це повага, прийняття та розуміння різноманітних культур нашого світу, форм самовираження та засобів прояву людської індивідуальності. [7, с. 71].

Виховання толерантності в інклюзивному середовищі є важливим аспектом освітнього процесу, спрямованим на формування у дітей цінностей взаємоповаги, прийняття різноманітності, та емпатії.

Виховання толерантності у дітей в сучасних умовах, а також в умовах війни є надзвичайно важливим з багатьох причин. Толерантність сприяє розумінню і

прийняттю інших, що може зменшити ризик конфліктів і насильства в майбутньому. Діти, які вчаться поважати інакшість, менш схильні до агресії. Виховуючи толерантність, ми сприяємо формуванню покоління, яке зможе будувати мирне суспільство. Толерантність сприяє розвитку емпатії, що дозволяє дітям краще розуміти і співчувати тим, хто переживає труднощі. Це може допомогти їм реагувати на потреби інших. Діти, які виховуються в атмосфері толерантності, мають більше шансів на формування здорових стосунків з однолітками з різних культур і походжень. Це сприяє створенню більш міцних і об'єднаних спільнот. Виховання толерантності допомагає розвивати критичне мислення, що дозволяє дітям ставити під сумнів стереотипи і упередження. Толерантність може позитивно впливати на психічне здоров'я дітей, допомагаючи їм знайти підтримку в стосунках з іншими та зменшуючи почуття самотності і ізоляції. Діти, які розуміють важливість толерантності, більш ймовірно стануть активними і відповідальними громадянами, які дбають про своє суспільство і працюють над його покращенням. У сучасному світі важливо вміти взаємодіяти з людьми різних культур і походжень. Виховання толерантності готує дітей до життя в глобалізованому суспільстві. Діти, які розвивають толерантність, мають більше можливостей справлятися зі стресом і непередбаченістю, що особливо важливо в умовах війни. Виховання толерантності допомагає зберегти людяність в різних умовах, підкреслюючи, що навіть у складні часи важливо залишатися добрими і співчутливими.

Діти можуть спостерігати або переживати негативні емоції, які можуть вплинути на їхнє сприйняття оточуючих. Важливо знайомити дітей з різними культурами, традиціями та досвідом інших людей. Це допомагає розвивати емпатію та розуміння, що, в свою чергу, може зменшити страх перед невідомим. Діти часто копіюють поведінку дорослих. Якщо батьки та вихователі демонструють толерантність, доброту і відкритість до інших, діти також швидше переймуть ці цінності. Дошкільники можуть відчувати страх, гнів чи сум через війну. Важливо створити середовище, де вони можуть відкрито говорити про свої почуття та переживання, а також дізнатися, як ці емоції можуть впливати на їхнє ставлення до інших. Залучення дітей до волонтерських ініціатив або акцій допомоги може допомогти їм зрозуміти цінність співчуття і підтримки. Це може бути особливо важливо під час війни, коли багато людей потребують допомоги. Діти повинні знати, як справлятися з конфліктами ненасильницьким способом (техніки активного слухання, обговорення різних точок зору та пошук компромісів).

Толерантність може стати важливим кроком до миру і порозуміння в майбутньому, і навчання дітей цим цінностям допоможе створити більш доброзичливе і гармонійне суспільство.

Виклад основного матеріалу

Одним із ключових освітніх напрямів у базовому компоненті дошкільної освіти є освітня лінія «Дитина в соціумі». Саме у ньому визначено актуальність толерантності для формування соціально-емоційних навичок та цінностей у дітей, показники сформованості соціально- комунікативної компетенції. Толерантність передбачає відкритий та дружній діалог, що важливо для формування здорових стосунків. Важливо, щоб діти розуміли, що люди можуть бути різними за зовнішністю, культурою, мовою, звичаями, але всі вони мають рівну цінність. Вони вчаться висловлювати свої думки та слухати інших, поважати різні думки та співпрацювати з іншими, що сприяє кращій взаємодії в групі, що формує у них соціальні навички. Дошкільники вчаться розпізнавати та висловлювати свої емоції, а також розуміти почуття інших, поводитися з повагою, що сприяє мирному вирішенню конфліктів в майбутньому. Навчаючи дітей прийняття різноманітності, ми знижуємо ймовірність виникнення конфліктів та булінгу. В умовах глобалізації діти часто зустрічатимуться з представниками різних культур, тому важливо з раннього віку формувати в них відкритість та повагу до інших та

готувати їх до життя у багатокультурному суспільстві. У середовищі, де заохочується толерантність, діти вчаться приймати один одного без упереджень, що створює більш дружню атмосферу.

У нашому закладі дошкільної освіти формування толерантності є важливою складовою виховання сучасних дітей, адже це допомагає створити гармонійне середовище, де всі почуваються комфортно та захищено. Важливо розвивати у дітей вміння толерантно ставитися до оточуючих та розуміти можливі причини інакшості.

Початковим етапом є створення толерантного середовища, у якому вихователь демонструє приклади толерантного ставлення до дітей, колег та батьків. Діти часто копіюють поведінку дорослих, тому важливо, щоб вихователі та батьки показували приклад поваги до інших. Заохочення до співчуття, взаємодопомоги та розуміння дає позитивний підкріплюючий ефект і формує в дітей звичку діяти з повагою до інших. Важливо відповідати на запитання дітей про відмінності людей, пояснюючи, що всі люди різні, але рівноцінні та заслуговують на повагу. Діти вчаться через спостереження та наслідування, тому важливо показувати позитивні приклади. Ми використовуємо книги, іграшки та матеріали, які відображають різні культури, національності та стилі життя, що допомагає дітям зрозуміти, що існує різноманіття у світі.

Велику увагу приділяємо підтримці індивідуальності кожної дитини. Допомагаємо дітям приймати свої особливості та вчимо приймати особливості інших через позитивні коментарі та підкреслення сильних сторін кожної дитини, через ігри на розуміння зовнішніх відмінностей, наприклад «Схожий на мене» («Відмінний від мене»), уподобань та смаків, почуттів, на зразок «Це про мене», вправи на розвиток вміння спостерігати та приймати поведінку іншого без оцінки: «Дзеркало» (діти стають у пари, один з них виконує певні рухи, а інший повторює, як у дзеркалі**).**

Гра є необхідним і найбільш дієвим методом виховання дітей. Ігрова діяльність сприяє розвитку в дітей здатності розпізнавати емоційний стан людини з міміки, жестів, інтонації, вміння ставити себе на місце інших дітей у різних ситуаціях, знаходити адекватні методи взаємодії. Улюблені герої, вчинки та діяльність дорослих стають зразками для наслідування та ототожнення. Таким чином, ігрова діяльність має великий педагогічний потенціал у вирішенні завдань із виховання толерантності [8, с. 199]. Використовуємо рольові ігри, де діти можуть опинитися в різних ситуаціях та відчути емоції інших. Це допомагає розвивати емпатію, що є основою толерантного ставлення. Завдяки іграм у команді діти вчаться співпрацювати, враховувати думки інших та працювати разом для досягнення спільної мети. Особливе місце у вихованні толерантності займають тренінгові ігри, які спрямовані на вправляння в практичних основах толерантного ставлення до оточуючих, навчання вирішувати конфлікти через розмову та пошук компромісу, а не через агресію чи образи. Для цього часто використовуємо ляльковий театр «Іскорки суперсил».

Виховання толерантної поведінки також ефективно здійснюється у процесі колективно-творчої діяльності. Колективна творча справа – вид пізнавально-захоплюючого заходу, спрямованого на розвиток творчих, інтелектуальних і фізичних здібностей дитини. Колективна творча справа – основний виховний засіб, спосіб організації яскравої, наповненої працею і грою, творчістю і спілкуванням, в процесі яких відбувається виховання толерантності. [13, с. 20]. Важливим є використання у роботі методу проєктів та спільної діяльності. Наприклад, створення «Гірлянди дружби» «Пазла групи», на якому кожна дитина зобразила себе та свої вподобання. Ці проєкти символізують спільну працю, рівність та показують різноманітність та інакшість. Часто проводимо заходи, які присвячені дружбі та співпраці, наприклад «День дружби», коли діти розповідають про свої історії дружби та можуть обмінятися символічними подарунками.

Щоб діти змогли познайомитися з різними культурами, звичаями, традиціями організовуємо тематичні дні або тижнів толерантності, міжнародні дні культур. Використовуємо для цього розповіді, перегляди відеороликів, танці, слухання музики. Так діти краще зможуть зрозуміти й прийняти різноманітність цього світу. Цікавими для дітей є дидактичні ігри «Магічна скринька» (у скриньці знаходяться предмети, які представляють різні культури, діти обговорюють, що це може означати, до якої культури належить), «Друзі з різних країн» (розглядаючи ляльки або іграшкових персонажів, які представляють різні країни та культури, діти обговорюють, чим вони схожі та чим відрізняються).

«Дружити, незважаючи на відмінності, шлях до того, щоб створити доброзичливе і гармонійне суспільство» - головне кредо та завдання, яке ставить наш заклад дошкільної освіти.

Толерантність та інклюзія є важливими термінами у сучасному суспільстві, що спрямовані на забезпечення рівності, поваги до різноманітності та створення сприятливого середовища для всіх людей незалежно від їхніх відмінностей. Толерантність є основою для розвитку інклюзивного суспільства, оскільки сприяє взаємній повазі та прийняттю різних людей. Навчання дітей толерантності до людей з інвалідністю та розвитку інклюзивної культури — важливий процес, який формує в дітей емпатію, розуміння та повагу до різноманіття. В нашому закладі дошкільної освіти практикуємо ряд методів, які допомагають досягти цієї мети.

Велику і постійну увагу приділяємо поясненню поняття інклюзії: пояснюємо дітям, що таке інклюзія та інвалідність, на прикладах, які відповідають їх віковим потребам; обговорюємо різноманіття людей: пояснюємо, що всі люди різні та можуть мати різні потреби.

У роботі використовуємо літературу та мультфільми, які висвітлюють теми інклюзії, інвалідності, толерантності та дружби між різними людьми. До прикладу, часто використовуємо книги Анастасії Степули «Світ без меж», Надії Степули «Петрик і фонтани», Оксани Драчковської «Зайчик-нестрибайчик та його смілива мама», Надії Кушнір, Юлія Аронова «Який такий», книжку-картинку «Рі(з)дні люди» Тані Стус і Марти Кошулінської.

Діти найкраще вчаться через приклад дорослих. Тому разом з батьками ми показуємо толерантне ставлення до людей з інвалідністю у своєму житті та комунікації з ними. Діти люблять задавати запитання, виявляти інтерес до людей з інвалідністю та різними порушеннями. Ми відповідаємо чесно, з повагою, заохочуємо питання, щоб розвіяти міфи та упередження.

Використовуємо ігрові методи навчання, настільні ігри та активності, які розвивають емпатію та розуміння різних життєвих ситуацій. У цьому допомагає ляльковий театр «Іскорки суперсил».

У закладі дошкільної освіти створено інклюзивне середовище, адже відвідують садок діти з особливими освітніми потребами. Проводимо спільні проєкти, де діти можуть навчатися працювати разом, допомагати одне одному та цінувати різноманіття, організовуємо спільні активності усіх дітей, заходи, які передбачають участь усіх дітей, незалежно від їхніх особливостей та потреб.

Організовуємо рольові ігри, де герої мають різні потреби. Це допомагає дітям зрозуміти, як різні люди можуть спілкуватися та взаємодіяти.

Велику увагу приділяємо словнику термінів про інклюзію, використанню коректної термінології: «людина з інвалідністю», «порушення зору/слуху/опорно-рухового апарату», «жестова мова».

Пояснюємо дітям, що деякі люди можуть мати потреби в додатковій допомозі (наприклад, у використанні слухових апаратів, окулярів, протезів або колісного крісла), але це не робить їх менш здібними або менш цінними. Для цього переглядаємо та обговорюємо відеоролики про параолімпійців, вивчаємо жестову мову.

Особливу увагу приділяємо вихованню емпатії та співчуття: розповідаємо дітям історії людей з інвалідністю, обговорюємо, які емоції та почуття можуть виникати у таких ситуаціях.

Долучаємо дітей до соціальних проєктів та благодійних акцій, які спрямовані на допомогу людям з інвалідністю: збираємо кришечки від пляшок.

У процесі виховної роботи важливо донести дітям, що ми всі є частиною одного суспільства та можемо багато чого навчитися одне від одного. Такі підходи допоможуть дітям зрозуміти, що усі мають почуття, бажання та потреби, а також сприятимуть формуванню толерантного та інклюзивного суспільства.

Висновки Завдання виховання доброзичливих відносин у дітей старшого дошкільного віку, завжди було одним з важливих завдань для освітян. Багато освітніх програм для дітей дошкільного віку містять розділ «соціально-емоційне» чи «моральне» виховання, спрямовані на розвиток у дітей гуманних почуттів, формуванню етичних уявлень, навичок культурного поведінки, соціально-суспільних якостей. Актуальність виховання толерантності у дошкільників набуває особливої ваги у зв’язку із затвердженням редакції Базового компонента дошкільної освіти, у якому визначений зміст освітньої лінії «Дитина у соціумі», розроблені показники сформованості соціально - комунікативної компетенції, яка включає в себе толерантність. Діти мають оволодіти елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин, умінням дотримуватись їх під час спілкування, здатністю взаємодіяти з людьми, які їх оточують: узгоджувати свої дії і поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце у соціальному середовищі; позитивно сприймати себе. Необхідно розвивати вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Виховання толерантності у дітей в умовах XXI століття є надзвичайно важливим з багатьох причин, а саме: запобігання насильству та ворожнечі, формування мирного майбутнього, розвиток емпатії, зміцнення соціальних зв’язків, зменшення упереджень і стереотипів, підтримка психічного здоров’я, виховання громадянської відповідальності, підготовка до глобального суспільства, стійкість до стресу, збереження людяності.

Аспекти, які допомагають формувати толерантність у дошкільників в сучасних умовах: освіта про різноманітність, моделювання поведінки, обговорення емоцій, волонтерство та допомога іншим, навчання навичкам вирішення конфліктів, підтримка ментального здоров'я.

Останні дослідження з виховання толерантності серед дошкільників показують, що ця тема стає дедалі актуальнішою через сучасні соціальні виклики. Особливе значення відводиться для дитячої літератури, мультфільмів як ефективного інструмента для формування толерантності. Вони допомагають розвивати емпатію, розуміння інших культур та здатність до мирного співіснування. Ще один напрямок стосується інтеграції принципів толерантності у програму дошкільного виховання через гру та мистецтво. Це включає різні інтерактивні методи, такі як рольові ігри та творчі завдання, що сприяють розвитку співчуття та прийняття різноманітності серед дітей. Також велике значення приділяється роботі з батьками, адже виховання толерантності починається саме в сім'ї, і без активної участі батьків важко досягти бажаних результатів. Усі методи, які використовуються для формування толерантності у закладі не тільки сприяють розвитку толерантності серед дітей, а й допомагають їм навчитися цінувати себе та інших, поважати особливості та співпрацювати, створюючи тепле й прийнятне середовище для кожного.

На сучасному етапі необхідність формування толерантного свідомості може стати джерелом змісту соціокультурних технологій. Діяльність, що позитивно впливає на розвиток толерантних стосунків дошкільнят, повинна викликати у дитини сильні та стійкі позитивні емоції, насолоду, ініціативу.

Формування толерантності у дошкільному віці — це тривалий процес, який потребує комплексного підходу. Толерантність допоможе дітям краще адаптуватися в суспільстві, налагоджувати дружні відносини та розвивати емпатію, що є основою для гармонійного розвитку особистості.

В цілому, виховання толерантності у дітей не лише допомагає їм адаптуватися до різних обставин, але й закладає основу для створення мирного і справедливого суспільства в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Безкоровайна О. В. Педагогіка миру: визначення, завдання, шляхи їх реалізації. Педагогіка толерантності. 1999. № 3-4. С. 146-154.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : монографія.280 с.
3. Бойченко В. В. Полікультурне виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі школи : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.07. Умань, 2006. 202 с.
4. Волошина О. Проблеми формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях. Рідна школа. 2007. № 3. С. 4–6.
5. Вязова Р. В. Толерантність як чинник комунікативних відносин у сучасному поліетнічному суспільстві. Грані. 2007. № 6. С. 65–70.
6. Гурова Т. Ю. Аналіз структури толерантності молодшого школяра. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2010. № 5(40). С. 70-78.
7. Краснова Н. П. Комунікативна толерантність у професійній діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2009. № 1. С. 71–77.
8. Лапченко І. О. Емоційне ставлення до себе та ровесників як чинник особистісного розвитку дитини дошкільного віку : дис. … кандидата психол. наук : 19.00.07. Київ , 2006. 237 с.
9. Ляпунова В. А. Функції толерантності як соціально значущої цінності. Педагогічні науки. 2016. Вип. LXIX. Т. 3. С. 119-122.
10. Романюк К. О. Педагогічні умови виховання міжетнічної толерантності дітей старшого дошкільного віку : дис. … канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2014. 243 с.
11. Скрипник Н. І. Виховання толерантних взаємостосунків у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Умань, 2011. 20 с.
12. Скрипник Н. І. Психолого-педагогічні засади виховання гуманних взаємостосунків у дітей старшого дошкільного віку : монографія. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. 153 с.
13. Тягельська Л. Учимося бути толерантними. Психолог. 2010. № 15 (399). С. 19–21.
14. Шаюк О. Науково-психологічне осмислення толерантності як загальнолюдської проблеми. Психологія і суспільство. 2010. № 1. С. 100–111.

Дуплій Ганна,
вихователь ЗДО “Берізка”
Городоцької ОТГ Хмельницької області

Методика Кюїзенера – лічильні палички для розвитку дошкільнят

Анотація. У статті розкрито методику використання лічильних паличок Кюїзенера. Розкрито й обґрунтовано, що методика Кюїзенера полягає у засвоєнні елементарних математичних знань, вона сприяє розвитку пізнавальних процесів і відповідає монографічному методу навчання числа і рахунку. Використання “чисел у кольорі” дозволяє розвивати у дітей знання про числа за допомогою лічби та вимірювання. Основними перевагами освітньої технології є доступність, багатофункціональність, універсальність. Палички Кюїзенера як дидактичний засіб повною мірою відповідають специфіці навчання елементарних математичних уявлень. Вони є багатофункціональним математичним посібником, який дозволяє підвести до розуміння різних абстрактних понять, що формуються у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: діти дошкільного віку, математична компетентність, логіко-математичний розвиток, палички Кюїзенера.

Постановка проблеми. Розквіт Інтернет-комунікативних технологій потребують людей із розвиненим інтелектом і мисленням. У Базовому компоненті дошкільної освіти наголошено на важливості розробки освітніх технологій, спрямованих на розвиток у дитини продуктивних видів і форм мислення. Математика займає чільне місце в системі дошкільної освіти.

У традиційних програмах навчання і виховання дошкільників логічний компонент не представлено, залишається поза увагою. Тому Базовий компонент націлює не стільки на засвоєння дитиною математичних знань, а на використання різноманітних елементарних логічних прийомів. При цьому логічний аспект виходить за межі математичного й охоплює весь життєвий досвід дитини у різних сферах її життєдіяльності.

Кожна математична задача на кмітливість несе в собі певне розумове навантаження, яке замасковане цікавим сюжетом і реалізується засобами гри та ігрових дій. Важливо навчити дітей не тільки рахувати, вимірювати та вирішувати арифметичні задачі, але й розвивати в них здібність бачити, відкривати в навколишньому світі якості, відношення та залежності.

Мета статті – розкрити використання лічильних паличок Кюїзенера як засобу логіко-математичного розвитку длшкільників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях доведено спроможність дошкільників розуміти нескладні за змістом наукові поняття.

Розроблено форми та методи навчання дошкільників (Л. Артемова, Л. Гайдаржийська, Р. Березіна, А. Богуш, В. Колечко), методичні посібники, спрямовані на розвиток логічного мислення дітей дошкільного віку в процесі формування математичних понять (З. Лебедєва, Л. Метліна, К. Щербакова [6] та ін.), досліджено методику реалізації індивідуально-диференційованого підходу в процесі формування у дітей дошкільного віку математичних уявлень (Н. Баглаєва, Т. Степанова [4]), висвітлено методику формування логіко-математичних понять у старших дошкільників у процесі пізнавальної діяльності (С. Татаринова) [5]; розглянуто проблему формування математичної компетентності дитини (Л. Зайцева) [2] .

У працях Н. Баглаєвої [1] визначений комплекс умінь, що характеризує логіко-математичну компетентність старших дошкільників, виокремлені методи та прийоми розвитку у дітей розв’язання математичних завдань і засоби побудови своєї пізнавальної діяльності.

А. Бєлошиста вважає, що для формування у дітей математичних уявлень слід використовувати схематичне моделювання як основний засіб розвитку математичних здібностей.

Педагог Л. П. Гайдаржийська формування елементарних математичних уявлень у дітей шостого року життя старшого дошкільного віку досліджує за схемою “слово – образ – дія”. У дошкільника тільки тоді усвідомлено сформується математичне поняття, коли у неї виникне образ і це знання підтвердиться дією.

Аналізуючи вищезазначені дослідження, можна зробити висновок про те, що педагоги спільні у своїх поглядах на значущість дошкільного віку у засвоєнні математичних уявлень і зазначають про важливість пошуку засобів, методик за допомогою, яких дітям буде легко засвоювати математичні поняття.

У дошкільній освіті вихователі використовують величезну кількість різноманітних дидактичних матеріалів. Одним з ефективних методів для підготовки дошкільників до засвоєння елементарних математичних уявлень, розвитку творчих здібностей, уяви, здатності до конструювання, розвитку логічного мислення, уваги, пам’яті, виховання самостійності, наполегливості у досягненні мети є інноваційні технології. Для підвищення якості математичної освіти дитини актуальним є впровадження методики паличок Кюїзенера.

Палички Кюїзенера – це дидактичний матеріал, розроблений бельгійським математиком. Він призначений для вивчення математики починаючи з молодших груп дитячого садка. Основні його особливості – абстрактність, універсальність, ефективність [3, С. 16-19].

Кожен колір і величина палички моделює певне число. За допомогою кольорових паличок дітей легко підвести до усвідомлення “більше-менше”, навчити ділити ціле на частини, опановувати дії додавання, віднімання.

Існує 2 варіанти паличок.

- Перший – це об’ємні брусочки різної довжини та кольору.
- Другий варіант складається з плоских смужок 2х2 см, 2х4 см, 2×6 см, 2х8 см, 2х10 см, 2х12 см, 2х14 см, 2х16 см, 2х18 см, 2х20 см.

Палички Кюїзенера можна пропонувати дітям від трьох років для виконання простих вправ. Вони можуть використовуватися у молодшій, середній, старшій групі ЗДО. Працювати з паличками діти можуть індивідуально або невеличкими підгрупами. Всі вправи в ігровій формі.

Вправи потрібно підбирати з урахуванням можливостей дошкільнят, рівнем їх розвитку, при цьому дотримуватися принципу від простого до складного.

За допомогою вправ дитина опановує кількісну та порядкову лічбу, з’ясовує взаємозв’язок між кількістю, числом і цифрою, додавати і віднімати числа в межах 10, засвоїти склад числа, порівнювати довжину і висоту, ширину, товщину.

Для здійснення логіко-математичної діяльності є велика група ігрових завдань, спрямованих на формування вміння рахувати: порахуй, скільки всього паличок; порахуй лише червоні палички; вибери три однакові палички; вибери й виклади в рядок п’ять синіх паличок; виклади в рядок стільки само паличок, скільки гномиків у казці “Білосніжка”.

Палички Кюїзенера дають змогу по-різному організувати сенсорно-пізнавальну діяльність. Цьому сприятимуть такі ігрові завдання: із заплющеними очима знайти дві однакові за розміром палички; потримати у руках палички одного кольору, запам’ятати їх розмір, а потім із заплющеними очима взяти в руки будь-яку паличку й визначити її розмір; змінити послідовність розміщення усіх паличок.

Під час мовленнєвої діяльності палички можуть виконувати функцію сигнальних карток, які використовують для засвоєння певних мовленнєвих конструкцій. Для цього обирають палички двох кольорів, яким присвоюють значення.

Наприклад: зелена – так, червона – ні. Потім вихователь озвучує правильні чи неправильні твердження (“Банан – це фрукт”; “Таксі літає”; “Кабан – це домашня тварина”; “Лимон кислий”; “Дерево вище, ніж кущ” тощо). Дошкільники індивідуально, отримавши необхідну кількість паличок обох кольорів, викладають ланцюжок, реагуючи на твердження.

Мовлення дітей стимулюють ігри з двома-трьома різними паличками. Кожна дитина викладає їх у певній послідовності, а потім складає словосполучення або речення з “обов’язковим” словом (“після”, “перед”, “жовтий”, “синій”, “довша”).

Рухливі ігри можна організувати, розсипавши палички по підлозі та запропонувавши кожній дитині зібрати скарб із паличок певного кольору або розміру. Потім можна продовжити рухові вправи, запропонувавши знайти в групі того, у кого є палички такого самого кольору або розміру.

ЕТАПИ РОБОТИ ЗА ТЕХНОЛОГІЄЮ ДЖОРДЖА КЮЇЗЕНЕРА

На першому етапі роботи вихователь:

вчить розрізняти колір, класифікувати палички за кольором; розрізняти “один”, “багато”, створювати множину;

ознайомлює з поняттям “величина”; розвиває просторові уявлення; ознайомлює з послідовністю цифр числового ряду (від 1 до 5) на основі паличок.

На другому етапі роботи вихователь вирішує такі математичні завдання: розвиває вміння дошкільників ділити ціле на частини; вчить вимірювати об’єкти, засвоювати рахунок;

вчить визначати склад числа (з одиниць і двох менших чисел); вчить арифметичних дій додавання й віднімання.

На другому етапі палички Кюїзенера використовують уже на заняттях із математики як засіб навчання математики. Просторово-кількісні характеристики для дошкільників не настільки є зрозумілими, як колір, форма, розмір. Відкрити їх дитина може лише спільно з дорослим.

При цьому педагог не обмежується зовнішнім демонструванням і не пропонує готові варіанти вирішення завдань. Тоді діяльність буде радісним відкриттям нового. Дитина швидко навчиться переводити гру кольору палички в числові взаємозв’язки.

ІДЕЇ ІГОР І ВПРАВ

1. Знайомство з паличками. Разом з дитиною помацайте всі палички.
2. Візьми в праву руку якомога більше паличок, а тепер в ліву.
3. Можна викладати з паличок на площині доріжки, паркани, потяги, фігури, меблі.
4. Викладаємо драбинку з 10 паличок Кюїзенера від меншої (білої) до більшої (помаранчевої). Пройдіться пальчиками по сходинках, можна порахувати вголос.
5. Викладаємо драбинку, пропускаючи по 1 паличці.
6. Можна будувати з паличок об’ємні споруди: башта, хата і т.п.
7. Розкладаємо палички за кольором, довжиною.
8. Знайди паличку того ж кольору, що і у мене.
9. Поклади стільки ж паличок, скільки і у мене.
10. Виклади палички, чергуючи їх за кольором: синя, жовта, синя, жовта.
11. Викладіть кілька рахункових паличок Кюїзенера, запропонуйте дитині їх запам’ятати, а потім, поки дитина не бачить, заховайте одну з паличок. Яка зникла?
12. Викладіть кілька паличок, запропонуйте дитині запам’ятати їх розташування і поміняйте їх місцями.
13. Викладіть перед дитиною дві палички. Яка паличка довша? Яка коротша? Накладіть ці палички одна на одну, підрівняйте кінці, і перевірте.
14. Викладіть перед дитиною кілька паличок Кюїзенера. Яка найдовша?
15. Знайди будь-яку паличку, яка коротша за синю.
16. Розкладіть палички на 2 купки: в одній 10 штук, а в інший 5. Де паличок більше?

17. Попросіть показати вам червону паличку, синю, жовту.

18. Покажи паличку, щоб вона була не синьою.

19. Попросіть знайти 2 однакові палички Кюїзенера. Які вони по довжині? Якого вони кольору?

20. Побудуйте поїзд з вагонів різної довжини, починаючи від найкоротшого і закінчуючи найдовшим. Запитайте, якого кольору вагон стоїть п'ятим, восьмим. Який вагон праворуч від синього, зліва від жовтого.

21. Візьми 2 будь-які палички і поклади їх так, щоб довга виявилася внизу.

22. Покладіть паралельно один одному три бордові рахункові палички Кюїзенера, а праворуч чотири такого ж кольору. Яка фігура ширша, а яка вужча?

23. Постав палички від найнижчої до найвищої (паралельно одна одній).

24. Поклади синю паличку між червоною і жовтою.

25. З закритими очима візьми будь-яку паличку з коробки, подивися на неї і назви її колір.

26. З закритими очима знайди в наборі 2 палички однакової довжини.

27. З закритими очима знайди 2 палички різної довжини.

28. У мене в руках паличка трохи довша блакитної, назви її колір.

29. Назви всі палички довші за червону.

30. Знайди дві будь-які палички, які не будуть рівні цій паличці.

31. Будуємо з паличок Кюїзенера піраміду і визначаємо, яка паличка внизу, яка зверху.

32. Виклади з двох білих паличок одну, а поруч поклади відповідну їх довжині паличку (рожеву). Тепер покладемо три білих палички. Їм відповідає блакитна.

33. Візьми в руку палички. Порахуй, скільки паличок у тебе в руці.

34. З яких двох паличок можна скласти червону?

35. Лежить біла лічильна паличка Кюїзенера. Яку паличку треба додати, щоб вона стала по довжині, як червона?

36. З яких паличок можна скласти число 5?

Висновки. Сучасним вихователям слід враховувати нові тенденції в організації логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку, а саме:

зміну позиції педагога в навчально-виховному процесі із суб'єкт-об'єктного на суб'єкт-суб'єктне;

оновлення традиційних форм роботи з дошкільниками;

застосування таких актуальних форми роботи, як конструювання, пошуково-дослідницька діяльність, вправи та ігри.

Результатом врахування сучасних тенденцій із логіко-математичного розвитку стане вдосконалення логіко-математичних знань, посилення характеру рефлексії навчально-виховного процесу.

Список використанИХ джерел:

1. Баглаєва Н. І. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дошкільнят. Дошкільне виховання. 1999. № 7. С. 3–4.

2. Зайцева Л. І. Формування елементарної математичної компетентності в дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2005. С. 12–20.

3. Нікітченко С. І. Вивчаємо математику з паличками Кюїзенера. Дошкільне виховання. 2012. № 3. С. 16–19.

4. Степанова Т. М. Індивідуалізація навчання як засіб формування математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. Одеса, 1994. С. 12.

5. Татаринова С. О. Проблема формування логіко-математичних понять у дітей старшого дошкільного віку. Зб. наук. праць (Психолог. науки). № 4. Бердянськ : БДПУ, 2007. С. 79–85.

6. Щербакова К. Я. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників. Київ : “Вища школа”, 1996. С. 45–50.

Дуткевич Тетяна,
професор кафедри психології освіти Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
кандидат психологічних наук, професор.
Єлісєєв Юрій,
здобувач вищої освіти освітнього рівня магістр
Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Вплив соціального середовища на рівень навчальних досягнень сучасних здобувачів загальної середньої освіти

Анотація. Розглянуто особливості впливу на рівень навчальних досягнень учнів таких складових соціального середовища, як сім’я, шкільна спільнота, друзі та цифрове середовище. Окреслено умови, за який вплив складових сучасного соціального середовища дозволяє підвищити рівень навчальних досягнень у здобувачів освіти.

Ключові слова: соціальне середовище, соціальна підтримка, здобувач освіти, навчальні досягнення, вплив.

Вступ. Сучасний навчальний процес – це не лише академічне пізнання, а й складна соціальна взаємодія, яка суттєво впливає на ефективність засвоєння знань. Соціальне середовище відіграє ключову роль у розвитку учнів, формуванні їхнього світогляду та мотивації до навчання. Вплив однолітків, учителів, батьків та ширшого соціального оточення на навчальні досягнення учнів є об'єктом багаторічних досліджень психологів та педагогів. Дане дослідження спрямоване на аналіз соціальних факторів, які сприяють або заважають навчальному процесу, і вивчення шляхів оптимізації соціального середовища для покращення освітніх результатів. Сьогодні питання впливу соціального середовища на навчання набуває все більшої актуальності, оскільки соціальні взаємодії стали більш складними через розвиток новітніх технологій, соціальних медіа та збільшення рівня стресу в школах. Існує низка досліджень, які демонструють, що учні, які отримують підтримку від сім'ї, друзів та вчителів, мають кращі академічні досягнення і менш схильні до стресу та тривожності. Однак, недостатньо вивчено, як саме різні елементи соціального середовища впливають на індивідуальні результати навчання, особливо в умовах змін у соціальній структурі.

Основна частина. Дослідження соціального середовища в контексті навчання активно ведеться у сучасній психології. Відомі дослідження Л.Виготського (теорія соціального навчання) підкреслюють важливість соціальної взаємодії для розвитку когнітивних здібностей учнів [6]. Інші вчені, такі як У.Бронфенбреннер, досліджували вплив мікро- та макросередовища на розвиток особистості, включаючи вплив сім'ї, друзів та шкільної системи [. Пізніші дослідження, такі як роботи Джона Хатті, демонструють, що навчальні досягнення значно залежать від соціальної підтримки вчителів та учнівської групи.

Тема залишається актуальною з огляду на зростання ролі соціальних мереж, зміни в підходах до освіти та нові виклики, з якими стикаються сучасні школярі.

Особливо важливим є дослідження того, як цифрові соціальні середовища впливають на когнітивний розвиток і навчальну мотивацію, оскільки учні все більше взаємодіють у віртуальних спільнотах [3, с. 35].

Соціальне середовище є багаторівневою структурою, що впливає на освітній процес через взаємодію різних елементів – таких як сім'я, шкільна спільнота, друзі та цифрове середовище. Усі ці компоненти відіграють ключову роль у формуванні мотивації, поведінкових патернів і навчальних досягнень здобувачів освіти (Д.Джонсон) [2, с. 156].

Сім'я залишається провідним агентом соціалізації впродовж різних періодів життя дитини, тому її вплив на навчальну успішність і мотивацію важко переоцінити. Високий рівень залучення батьків у навчання здобувачів шкільної освіти позитивно корелює з їхніми академічними досягненнями. Наприклад, дослідження показують, що учні, які отримують емоційну підтримку та допомогу в навчанні від батьків, демонструють кращі результати на іспитах та мають більш позитивне ставлення до школи [6, с. 451]. Однак, важливим аспектом є не лише емоційна підтримка учня з боку його сім'ї, але й баланс між вимогами та очікуваннями батьків. Надмірний тиск і завищені очікування можуть призвести до посилення в учнів тривожності, стресу і, як наслідок, до зниження бажання вчитися і відвідувати заклад освіти. Непрямі чинники – такі, як стиль виховання, взаємини в сім'ї та економічні умови також суттєво впливають на навчальну успішність здобувача освіти. З'ясовано, що діти з неблагополучних сімей або сімей, де батьки надто авторитарні або, навпаки, мало залучені до виконання соціалізуючої функції, мають нижчі показники успішності [9, с. 79].

Наступним чинником соціального середовища є вплив однолітків на навчання здобувачів освіти. Соціальні зв'язки з однолітками можуть позначатись на навчальних досягнення двояко: як підвищувати, так і понижувати їх. рівень. Дружні й соціально спрямовані взаємини в учнівському колективі сприяють розвитку навичок співпраці, комунікації та взаємопідтримки, що створює умови для кращого засвоєння навчального матеріалу. Здобувачі освіти, які мають підтримку від своїх друзів, краще справляються зі стресовими ситуаціями, такими як контрольні заходи, іспити або конфлікти в класі [7, с. 88]. Водночас взаємини з однолітками можуть скластись несприятливо й мати негативні наслідки. Зокрема, у підлітковому віці учні часто слідують поведінковим моделям, що прийняті у їхній групі однолітків, але не є соціально схвалюваними. Це може проявлятися у таких деструктивних практиках, як ігнорування навчання або навіть булінг стосовно тих, хто демонструє високу успішність. Такі ситуації особливо актуальні в підлітковому віці, коли групова динаміка стає критично важливою для самооцінки та ідентичності здобувача освіти [5, с. 221].

Взаємодія між учнями та вчителями є одним із найважливіших компонентів соціального середовища, що впливає на рівень навчальних досягнень дітей. Учителі можуть стимулювати мотивацію до навчання, впливаючи на формування цінностей, критичного мислення та навчальної дисципліни. Успішність учня багато в чому залежить від педагогічної підтримки, яка надається в школі, і від того, наскільки безпечною та стимулювальною є атмосфера в класі (І.Д.Бех) [1, с. 134].

Чинники, пов'язані з вчителями, – такі як зворотний зв'язок, індивідуальний підхід та емоційна підтримка, мають помітний вплив на результати навчання. Позитивна взаємодія з вчителями формує навчально-пізнавальну мотивацію учнів, покращує їхню самооцінку та сприяє розвитку лідерських якостей. На противагу цьому, вчителі, які створюють у класі атмосферу страху, тривоги чи незахищеності, можуть суттєво знижувати мотивацію та інтерес до навчання. Учні в таких умовах більше зосереджені на уникненні помилок і страху перед покаранням, ніж на творчому навчанні та самовдосконаленні (Дж.Хатті) [5, с. 45].

Важливу роль у створенні ефективного навчального середовища відіграє шкільна спільнота та культура закладу освіти загалом. У школах з позитивним соціально-психологічним кліматом учні демонструють вищу мотивацію до навчання, активніше беруть участь у позашкільних заходах і демонструють високий рівень соціальної взаємодії. Такі школи зазвичай відзначаються активною співпрацею між учителями, батьками та здобувачами освіти, що сприяє формуванню спільних цінностей – таких, як взаємоповага, відповідальність і співпраця (СЛАВІН [10, с. 39]. Шкільна культура включає в себе традиції, правила поведінки, моральні цінності та очікування, які впливають на поведінку учнів. Наприклад, школи, які акцентують увагу на конкурентній атмосфері, можуть підштовхувати учнів до стресових ситуацій, що негативно впливає на їхній емоційний стан та мотивацію. Навпаки, школи, які заохочують колективну роботу, співпрацю та емоційну підтримку, допомагають учням почуватися безпечніше та досягати кращих результатів [9, с. 54].

З появою цифрових технологій та соціальних медіа значно змінилися способи спілкування і взаємодії між учнями. Комунікація у віртуальних спільнотах стала новим елементом соціального середовища, який також впливає на навчальний процес. З одного боку, соціальні медіа дозволяють учням обмінюватися знаннями, отримувати підтримку та брати участь у спільних освітніх проєктах. З іншого боку, надмірне використання цифрових технологій може відволікати від навчання, спричиняти інформаційне перевантаження та погіршувати концентрацію уваги. Важливим є також вплив кібербулінгу та негативних соціальних взаємодій у цифрових середовищах, які можуть спричиняти серйозні емоційні та психологічні проблеми у здобувачів освіти. Учні, які стають жертвами булінгу в мережі, відчувають тривожність, депресію, що негативно впливає на їхні навчальні досягнення у школі та погіршують загальну соціальну адаптацію (В.В.Олійник) [3, с. 156].

Висновки. Отже, соціальне середовище є складно побудованим і провідним чинником, що формує навчальний досвід учнів, впливає на рівень їхніх навчальних досягнень. Вплив сім'ї, однолітків, вчителів, віртуальних соціальних мереж та ширшого соціального контексту може як підвищувати рівень навчальних досягнень, так і створювати перешкоди на шляху їх здобуття. Для оптимізації цього впливу важливо створювати позитивний соціальний клімат у школах, забезпечувати підтримку як з боку родини, так і вчителів, а також враховувати сучасні виклики, пов'язані з цифровими технологіями. Політика закладів освіти має бути спрямована на створення психологічно безпечного та сприятливого середовища, де кожен учень може реалізувати свій потенціал.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ: ІСДО, 1998, 204 с.
2. Джонсон Д.В. Кооперативне навчання в школі. Київ: Либідь, 2000. С. 156.
3. Олійник В.В. Соціальна психологія навчання. Харків: Видавничий дім «Глобус», 2012. 254 с.
4. Bronfenbrenner U. Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development. SAGE Publications, 2005. 216 p.
5. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. Routledge, 2009. 389 P.
6. Pianta R.C., Stuhlman M.W. Teacher-child relationships and children's success in the first years of school. School Psychology Review, 33(3), 2004. P. 444-458.
7. Slavin R.E. Education for All: Contexts of Learning. Westview Press, 1996. 144 p.
8. Vygotsky L. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978. С. 122.
9. Woolfolk A. Educational Psychology. 13th Edition. Pearson, 2016. 722 p.

Євстигнєєва Надія,
здобувач освіти 4 курсу бакалаврського рівня
Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ»
Єфімов Дмитро,
доцент кафедри педагогіки та методики викладання
Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ»
кандидат педагогічних наук, доцент

Формування національної свідомості на уроках української мови та літератури в умовах воєнного часу

Анотація. У статті висвітлена сутність національно-патріотичного виховання та його важливість під час воєнного стану. Особлива увага зосереджена на тому, що найкращим підґрунтям для формування національної свідомості сучасних учнів є уроки української мови та літератури і застосування на них творчих завдань, аби привернути більше уваги.

Ключові слова: свідомість, національно-патріотичне виховання, переконання, патріотизм, уроки української мови та літератури, вчитель-словесник.

Постановка проблеми. В наш час дуже важливим є виховання національної свідомості учнів. Період повномасштабного вторгнення показав та довів важливість сформованої свідомості всіх громадян України. У часи, коли на одну країну нападає інша важливим для громадського населення є пам’ять про минуле країни, знання її особливостей та відмінностей від інших. Це допоможе не попасти під вплив маніпуляцій з боку ворогуючої сторони. Для того, щоб не стати жертвою думок, які може нав’язувати країна-нападник важливо знати культуру власної країни, її цінності, традиції, мати певні знання з історії становлення країни. Усе перераховане вище є складовими національної свідомості людини. У її розвитку ніщо так не допомагає, як вивчення мови та літератури нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми формування національної свідомості зверталися багато досвідчених вчителів української мови та літератури. На важливості вивчення мови та становленні і особливостях виховання свідомості громадянина наголошував ще В.О.Сухомлинський у своїх роботах «Нарождення громадянина», «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості». Більш вузько, стосовно уроків української літератури досліджували цю тему Коломієць Л. М. – вчитель КЗ «Республіканська ЗОШ І-ІІІ ступенів Нікольської районної ради Донецької області» у статті «формування національно-патріотичної свідомості учнів на уроках української літератури та в позакласній роботі» [5], Олена Русінова – вчителька початкових класів Білозерської ЗОШ І-ІІІ ст. №18 Білозерської міської ради Донецької області розглянула детально тему формування національної свідомості учня [3]. Також варто виділити, що до цієї теми звертаються і викладачі вищих навчальних закладів, наприклад, Козир М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та історії педагогіки, Педагогічний інститут, Київський університет імені Бориса Грінченка [4].

Виклад основного матеріалу. Рідна мова та література своєї країни є найбільш впливовим методом впливу на розвиток національної свідомості учнів. Вони є джерелом патріотичної спадщини народу [1]. Тому, на нашу думку, саме на уроках української мови та літератури є доречним використання методів національно-патріотичного виховання, бо вони будуть дієвими. Бо мова – це код нації, а література – її серце. На тлі мови будується уся нація, якщо ж мова занепадає, зникає і нація. Література – творча складова нації, її спадщина, комірка, яка зберігає традиції та особливості культури народу. Завдяки тому, що література змушує замислюватись над подіями та поведінкою людей, вона допомагає формуванню особистості учня,

розвитку навичок аналізу, виокремлення потрібного та того, що виступає а другому плані за важливістю. Всі ці знання, вміння і навички, яких набуває дитина під час засвоєння такого предмету, як література, допомагають їй у формуванні власної особистості та навчає визначати свою позицію з певних моментів у глобальному вимірі.

У той же час навчання мови має на меті виховання та розвиток мовно багатої особистості, сформувати в учнів цілісне бачення світу та допомогти встановити критерії власного світогляду. «Працюючи» у тандемі українська мова та література, за допомогою національно-патріотичного виховання здатні створити цілісну та міцну національну свідомість українських учнів.

В основі національно-патріотичного виховання лежить мета виховати свідомого громадянина країни, патріота, який уміє жити у соціумі. У школі цей напрямок виховання спрямований на те, щоб якомога більше учнів залучити до громадської діяльності, показати її важливість для оточуючих та безпосередньо до людини, яка це робить. Завдяки застосуванню методів національно-патріотичного виховання ще з початкової ланки, а більш активної стадії набуває саме на початку середньої ланки школи, формується світогляд дитини та відбувається всебічний розвиток особистості. Результатом є сформована громадська риса особистості, до якої входять патріотичні почуття до рідної країни та свого народу, гордість за Батьківщину [2]. Важливо розпочинати формування громадської складової свідомості саме зі школи, бо учні є майбутнім країни та вони будуть потім підтримувати розвиток країни. А під час воєнного стану це є особливо важливим через те, що постає загроза традиціям країни та взагалі її цільності. Військові – тримають воєнний фронт, а учні та громадські діячі – фронт всередині країни, підтримуючи тим самим основний.

Уроки української мови та літератури є дуже вдалим ґрунтом для національно-патріотичного виховання. Завданням вчителя-словесника є за допомогою правильно та влучно підібраних слів, завдань, текстів виховати та підтримувати національних характер українця [5]. Як зазначалось вище, література є певним дзеркалом ментальної спадщини народу. Вона також допомагає побачити історію України з художнього боку, спостерігати за діями героїв, аби в подальшому розуміти, як повинен вести себе справжній патріот власної країни. Як приклад такого твору є історичний роман Пантелеймона Куліша «Чорна рада», який оснований на історичних подіях, які довелося пережити нашій країни у добу Руїни. Ми бачимо історичних постатей, їх дії та характери. Завдяки цьому учні зможуть подумки самостійно поринути у ті часи та, обдумавши, зробити власні висновки щодо того, як не допустити поганого майбутнього для своєї країни. У цьому вчителеві та учням допоможуть творчі завдання, де учні розмірковують, висловлюють свої думки, ставлять себе на місце героїв.

Уроки української мови мають на меті показати учням мелодичність та красу нашої мови, її багатогранність, особливості. Коли діти розуміють, наскільки мова нашої країни багата, коли вони самостійно розбирають особливості побудови слів в українській мові, спостерігають її розвиток, відбувається повага до своєї мови, з’являється бажання більше та правильніше нею говорити, що, в свою чергу, формує національну свідомість та любов до Батьківщини.

Отже, національно-патріотичне виховання на уроках української мови та літератури варто впроваджувати завдяки пошуково-дослідницькій роботі, спостереженням за мовою та творчих робіт. Воно забезпечує збереження та розвиток традицій свого народу, виховання моральних якостей та любов до України, що є складовими національної свідомості справжнього громадянина країни. Уроки української мови та літератури є найкращим тлом, на якому можна застосовувати національно-патріотичне виховання, бо матеріали і мета вивчення цих дисциплін несуть в собі творче, ненав’язливе, але активне формування національної свідомості учнів.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання на уроках української мови та літератури. URL: http://surl.li/fpbklv (дата звернення: 12.11.2024)
2. Національно-патріотичне виховання. URL: http://surl.li/sbciqw (дата звернення: 12.11.2024)
3. Русінова О. Формування національної свідомості дитини в умовах воєнного стану. Педагогічний вісник Поділля. Серія «Думки колег з регіонів». 2023. №2. С. 71-73.
4. Формування в учнів 5-6 класів національної свідомості на уроках української мови. URL: http://surl.li/zphaqz (дата звернення 13.11.2024)
5. Формування національно-патріотичної свідомості учнів на уроках української літератури та в позакласній роботі. URL: http://surl.li/kiieei (дата звернення: 12.11.2024)

Загородня Наталія,
учитель початкових класів
Кам'янець-Подільської спеціальної школи
Хмельницької області

Психологічна та соціальна безбар'єрність незрячих дітей

При впровадженні інклюзії в освіті, питання про безбар'єрність постало одне з найперших. Для дітей з особливими потребами потрібні особливі умови для комфортного перебування та навчання в закладах освіти. Про безбар’єрне освітнє середовище та безбар'єрний простір заговорили в закладах освіти усіх ланок.

На допомогу освітянам прийшла і держава. Ряд законопроєктів, які давали відповіді на питання з чого розпочинати, були видані, а саме:

Указ Президента України «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні»;

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання»;

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2023 р «Про затвердження плану заходів на 2023—2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар’єрного простору в Україні на період до 2030 року».

Що таке безбар’єрність в освіті? Безбар’єрність в освіті – це створення умов, при яких діти з особливими потребами люди не відчувають обмежень у доступі до освітніх послуг. Це не лише фізичні бар’єри, такі як відсутність пандусів чи спеціальних ліфтів, але й соціальні, психологічні та освітні перешкоди, які можуть завадити повноцінному навчанню. І якщо матеріальні проблеми для забезпечення безбар'єрності можна вирішити, то чи готове суспільство прийняти таких людей в усі сфери життя?

Сьогодні ми хотіли би підняти питання соціальної та психологічної безбар'єрності для незрячих дітей та їх сімей.

Безбар'єрність – це суспільна норма, що потребує змін у нашій свідомості, зокрема відмови від стереотипних суджень і узагальнень. Психологічна безбар'єрність - це готовність суспільства приймати і комунікувати з людиною з особливими потребами, а також готовність людини з особливими потребами відчувати себе повноправним членом суспільства. Які ж психологічно-педагогічні заходи необхідно

провести з класом і самою незрячою дитиною, аби створити позитивний мікроклімат в колективі?

Соціально-педагогічна робота з незрячою дитиною та класом, де буде навчатися така дитина, повинна починатися ще до навчання і має ґрунтуватися на засадах соціально-психологічної та педагогічної допомоги і реалізується за умови поєднання технологій соціальної адаптації, реабілітації та інтеграції. Цю роботу проводить команда психолого-педагогічного супроводу як з дитячим колективом та їх батьками, готуючи його до сприймання незрячої дитини, так і з самою незрячою дитиною та її батьками. Для незрячого учня та його батьків важливо відчувати, що дитина є повноправними учасниками навчального процесу. Це вимагає толерантного ставлення з боку педагогів та однокласників, а також підготовки вчителів до роботи з такими дітьми.

Важливо залучати таку дитину в усі виховні заходи, які проводяться в класі. Це і екскурсії і виступи класу та класні свята. Особливу увагу треба приділяти і роботі з батьками незрячих дітей. Саме батьки здатні навіювати дітям страхи, гіперопікуватися, а іноді і соромитися своїх дітей. На вирішення цієї проблеми мають прийти шкільні психологи. Адже саме підтримка та налаштування батьків незрячої дитини дає можливість таким дітям безболісно влитися в колектив, не боятися, відчувати себе повноправним учасником класного колективу.

Неабияку роль у соціальній та психологічній адаптації незрячої дитини відіграє сам учитель. Його професіоналізм, рівновага, тембр голосу- все це сприяє позитивному мікроклімату в класі і прийняття незрячої дитини колективом та її психологічне налаштування. Важливу роль відіграє і обізнаність педагога з методикою роботи з незрячими дітьми. Це і знання шрифту Брайля, і методики соціально-побутового орієнтування, це і знання психології незрячої дитини та інше.

Питання психологічної безбар'єрності самої незрячої дитини є дуже важливим. Адже дитина має себе відчувати повноправним учасником колективу, не боятися, розраховувати на свої можливості. Тому у вирішенні цього питання повинні докласти максимум зусиль психолог, батьки та вчитель. З чого ж починати? Пропонуємо розпочати зі знайомства з будівлею школи, аби дитина себе вільно почувала в класі, знала де їдальня та туалет, та інші приміщення. Навчити дитину навикам самообслуговуванню. Ні в якому разі не робити нічого за неї, а лише допомагати. Навчити дитину не боятися попросити про допомогу, підбадьорювати дитину, налаштовувати на позитив.

Основою інклюзивної освіти стає врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, задоволення їхніх освітніх потреб, можливостей та інтересів. У зв’язку з цим виникає потреба змінювати методи, форми і технології роботи [6].

Отже важливою умовою інклюзивної освіти є безбар‘єрне освітнє середовище з усіма його складовими.

Список використаних джерел:

1. Вайнола Р. Безбар’єрне середовище закладу освіти як умова інтеграції дітей з інвалідністю. Післядипломна освіта в Україні, червень. 2018. С. 104–106.

2. Даніелс Е. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів / Е. Даніелс, К. Стаффорд. — Львів : Надія, 2000. — 255 с

3. Довідник безбар’єрності. URL: https://bf.in.ua/

4. Закон про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу : //http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6437&skl=9. — Дата звернення: 12.04.2018. — Назва з екрана.

5. Зуєва А. Ю. Безбар’єрність в освіті як психолого-педагогічна проблема. Освіта XXI століття: аксіологічний вимір: збірник матеріалів II Всеукраїнської студентської

науково-практичної конференції (м. Нікополь, 19 травня 2023 року). Нікополь : Навчально-методичний кабінет, 2023. 342 с. С. 61 – 64.

6. Музафарова Е. А. Технології інклюзивної освіти як засобу для створення безбар‘єрного навчання дітей з ОВЗ [Електронний ресурс] / Е. А. Музафарова // Освіта і виховання. — 2016. — № 5. — С. 89–91. — Режим доступу : https://moluch.

Загоруйко Ольга,
вчитель початкових класів
Судилківської філії Судилківського ліцею

Освіта в умовах воєнного стану в Україні: психолого-педагогічний аспект

Анотація. Стаття присвячена аналізу впливу воєнного стану на освітній процес в Україні з психолого-педагогічної перспективи. В дослідженні розглядаються ключові виклики, з якими стикаються учні, вчителі та батьки в умовах війни. Авторка досліджує трансформацію ролі освіти, адаптаційні механізми учасників освітнього процесу, а також перспективи розвитку освіти в повоєнний період. На основі теоретичних положень та емпіричних даних формуються рекомендації для поліпшення якості освітніх послуг та забезпечення психологічного благополуччя учасників освітнього процесу.

Ключові слова: освіта, війна, Україна, вчителі, дистанційне навчання, психологічна підтримка, діти.

Вступ

Війна внесла суттєві корективи у всі сфери життя українців, і освіта не стала винятком. Для вчителів початкових класів, які працюють з найменшими учнями, цей період став особливо складним. Вони стали не лише педагогами, а й психологами, які допомагають дітям пережити цей складний час.

Психологічні наслідки воєнних конфліктів для дітей: глибокий слід, який залишає війна

Війна – це не лише фізичні руйнування, а й глибокі психологічні травми, які залишають на все життя, особливо у дітей. Їхні молоді психіки особливо вразливі до стресу, страху та насильства, що супроводжують збройні конфлікти.

Найпоширеніші психологічні наслідки:

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): Виявляється у флешбеках, нічних кошмарах, підвищеній тривожності, уникненні місць та ситуацій, пов’язаних із травмуючою подією.

Депресія: Втрата близьких, руйнування дому, постійний страх за майбутнє можуть призвести до почуття безнадії, втрати інтересу до життя та апатії.

Тривога: Діти можуть відчувати постійну тривогу, страх за своє життя та життя близьких, труднощі зі сном та концентрацією.

Гнів та агресія: Як реакція на пережитий стрес, діти можуть проявляти агресивну поведінку, бути дратівливими та імпульсивними.

Проблеми з навчанням: Концентрація уваги, пам’ять та здатність до навчання можуть бути порушені через пережиті травми.

Соціальна ізоляція: Діти можуть відчувати труднощі у спілкуванні з однолітками, уникати соціальних контактів.

Чинники, що впливають на тяжкість наслідків:

Вік дитини: Найменші діти найбільш вразливі до психологічних травм.

Тривалість конфлікту: Чим довше триває війна, тим сильніший вплив на психіку дитини.

Інтенсивність насильства: Безпосередня участь у бойових діях, свідчення насильства над іншими людьми значно посилюють психологічні травми.

Соціальна підтримка: Наявність люблячої сім'ї та професійної допомоги може значно пом'якшити наслідки.

Що можуть зробити дорослі?

Створити безпечний простір: Забезпечити дитину почуттям безпеки та захищеності, дати їй знати, що вона не одна.

Слухати і підтримувати: Терпляче вислуховувати почуття дитини, не заперечувати її переживання.

Проявляти любов і турботу: Фізичний контакт, обійми, теплі слова допомагають дитині відчути себе захищеною.

Звернутися за професійною допомогою: Психолог або психотерапевт можуть надати дитині необхідну допомогу у подоланні травматичних переживань.

Дбати про себе: Дорослі також потребують підтримки, щоб бути здатними допомогти дитині.

Важливо розуміти, що кожна дитина переживає війну по-своєму. Тому підхід до кожної дитини має бути індивідуальним.

Виклики та труднощі

Перехід на дистанційне навчання, постійна тривога, зміна звичного ритму життя – все це створює додаткові труднощі для освітнього процесу. Вчителі початкових класів стикаються з такими викликами:

Технічні проблеми: Не у всіх учнів є стабільний доступ до інтернету та необхідні гаджети.

Мотивація дітей: Підтримувати інтерес до навчання, коли за вікном війна, – непросте завдання.

Психологічний стан учнів: Діти відчувають страх, тривогу, невизначеність. Це впливає на їхню концентрацію та здатність до навчання.

Навантаження на вчителів: Крім безпосередньо навчального процесу, вчителі мусять виконувати додаткові функції: надавати психологічну підтримку, комунікувати з батьками, адаптувати навчальні програми.

Як вчителі справляються з цими викликами?

Незважаючи на всі труднощі, вчителі початкових класів продовжують працювати, знаходячи креативні рішення. Ось деякі з них:

Індивідуальний підхід: Кожна дитина потребує особливого підходу. Вчителі намагаються створити комфортну атмосферу на уроках, використовувати різноманітні методи навчання, щоб зацікавити учнів.

Психологічна підтримка: Вчителі розмовляють з дітьми про їхні почуття, проводять заняття, спрямовані на зняття стресу та тривоги.

Співпраця з батьками: Тільки спільними зусиллями вчителя та батьків можна забезпечити якісне навчання дитини в таких складних умовах.

Використання сучасних технологій: Онлайн-платформи, відеоконференції, інтерактивні завдання – все це допомагає зробити навчання цікавим та ефективним.

Креативні методи навчання: Вчителі використовують різноманітні ігри, творчі завдання, щоб зробити навчання більш цікавим та доступним для дітей.

Психолого-педагогічні аспекти дистанційного навчання

Дистанційне навчання – це сучасна форма освіти, яка набула особливої актуальності в умовах пандемії та воєнних конфліктів. Однак, ця форма навчання має як свої переваги, так і певні психолого-педагогічні особливості, які необхідно враховувати для забезпечення ефективного навчального процесу.

Переваги дистанційного навчання:

Гнучкий графік: Можливість навчатися у зручний час і темпі.

Доступність: Навчання доступне з будь-якого місця, де є інтернет-з'єднання.

Індивідуалізація навчання: Можливість адаптувати темп і глибину вивчення матеріалу до індивідуальних потреб учня.

Різноманітність навчальних матеріалів: Широкий вибір онлайн-ресурсів, відеоуроків, інтерактивних завдань.

Психолого-педагогічні особливості:

Мотивація: Важливо підтримувати мотивацію учнів, оскільки відсутність прямого контакту з вчителем може знижувати інтерес до навчання.

Самоорганізація: Учні повинні вміти самостійно планувати свій час, організовувати навчальний процес і виконувати завдання.

Соціальна взаємодія: Необхідно створювати умови для соціальної взаємодії учнів, оскільки відсутність спілкування з однолітками може негативно впливати на їхній психологічний стан.

Технічні проблеми: Нестабільне інтернет-з'єднання, проблеми з обладнанням можуть перешкоджати навчальному процесу.

Втомлюваність: Тривале сидіння за комп'ютером може призводити до фізичної та розумової втоми.

Виклики дистанційного навчання в умовах війни:

Психологічний стан: Учні, які пережили стрес, пов'язаний з війною, можуть мати труднощі зі сприйняттям інформації та концентрацією уваги.

Нестабільне електропостачання: Перебої з електроенергією ускладнюють доступ до онлайн-занять.

Матеріально-технічне забезпечення: Не у всіх учнів є необхідна техніка та інтернет-з'єднання.

Відсутність соціальної підтримки: Ізоляція та відсутність спілкування з однолітками можуть погіршувати психологічний стан учнів.

Рекомендації для ефективного дистанційного навчання:

Співпраця вчителя та учня: Важливо підтримувати тісний зв'язок між учителем і учнем, надавати індивідуальну підтримку.

Різноманітні форми роботи: Комбінувати різні форми роботи (лекції, практичні завдання, проекти) для уникнення монотонності.

Зворотний зв'язок: Регулярно надавати учням зворотний зв'язок щодо їхніх досягнень.

Створення позитивного навчального середовища: Сприяти створенню позитивної атмосфери на заняттях, використовувати різноманітні інтерактивні елементи.

Дбати про психологічний стан учнів: Проводити заняття з психологом, організовувати онлайн-зустрічі з однолітками.

Технічна підтримка: Забезпечити технічну підтримку для учнів, які мають труднощі з доступом до онлайн-платформ.

Дистанційне навчання має великий потенціал, але вимагає від усіх учасників освітнього процесу гнучкості, креативності та взаєморозуміння. Важливо враховувати психолого-педагогічні особливості цієї форми навчання, щоб забезпечити ефективне навчання і сприяти розвитку кожного учня.

Важливість освіти в умовах війни

Освіта – це не просто передача знань, це інструмент, який допомагає дітям адаптуватися до нових умов, розвиватися та мріяти про майбутнє. Навчання допомагає відволіктися від негативних емоцій, розвиває критичне мислення та творчі здібності.

Висновки

Війна внесла свої корективи в освітній процес, але українські вчителі довели, що вони здатні адаптуватися до нових умов і продовжувати навчати дітей навіть у

найскладніших ситуаціях. Їхній професіоналізм, відданість своїй справі та любов до дітей заслуговують на повагу.

Список використаних джерел:

1. Війна і діти: https://opac.kpi.ua/estorage/i/Dity_i_viina_2022_VL_Zlyvkov.pdf
2. Вплив війни на психічне здоров'я дітей: https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-childrens-mental-health/

Закусило Іванна,
вихователь ЗДО №2 "Казка" м. Нетішин

Використання камінчиків Марблс в роботі з дітьми молодшого дошкільного віку

Анотація. В статті подається досвід роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з використанням камінчиків Марблс, вказано завдання і значення для загального розвитку даних ігор та вправ. В поданому матеріалі розглядаються ігри та заняття, які можна використовувати як в в першу, так і в другу половину дня.

Ключові слова: Марблс, дрібна моторика, психічні процеси, сенсорні сприйняття.

Камінчики Марблс мають цікаву історію та широке використання в різних країнах світу вже не одну сотню років.

У Месопотамії, наприклад, археологи знаходили невеликі глиняні й кам'яні кульки, якими діти та дорослі грали приблизно 5000 років тому. Хоча тоді вони ще не були скляними, ігри з кульками мали подібну мету — вибивати кульки суперників або потрапляти в певну ціль.

В античному Римі грали з маленькими каменями чи горіхами, використовуючи їх, щоб розвивати точність і спритність. Такі забавки мали не тільки розважальну, а й соціальну роль, допомагаючи людям розвивати моторику.

Перші подібні камінчики знаходили ще в Давньому Єгипті, а також в античній Греції. Давні кульки, зроблені з глини, каменю чи навіть дорогоцінного каміння, використовували для гри чи прикраси. Сама назва "марблс" походить від англійського слова marble (мармур), оскільки раніше ці кульки робили з мармуру.

На початку XIX століття почали з’являтися перші скляні Марблс. Вони швидко набули популярності, оскільки дозволяли створювати різнокольорові варіації, що робило кожен камінчик унікальним і привабливим для дітей та колекціонерів. Перші згадки про Марблс як гру в Європі датуються приблизно XIV століттям, зокрема в Німеччині, де ці кульки виготовляли з кольорової глини і навіть називали їх "князівськими кульками". Справжній прорив стався також саме в Німеччині, на початку XIX століття, коли в місті Лауша (тепер територія сучасної Німеччини) ремісники почали виготовляти Марблс зі скла. Вони розтоплювали скляні палички і формували кульки з різними візерунками всередині. Ці скляні кульки стали предметом захоплення й швидко поширилися по всій Європі.

Вже у XX столітті Марблс стали надзвичайно популярною дитячою грою у США, Європі та інших країнах. Винайдено безліч ігор з Марблс, зокрема кидання камінчиків на точність або відстань. У США марблс досягли піку популярності у 1920-40-х роках, коли почали з'являтися організовані турніри. Діти проводили години, граючи в ігри на точність і спритність, і навіть змагалися на рівні шкіл і міст.

Під час Другої світової війни Марблс часто використовували як недорогий, але розважальний спосіб проводити час. Це була проста гра, яка не вимагала складного обладнання і давала дітям можливість весело провести час.

В наш час Марблс знову повертаються, особливо у сферу педагогіки та терапії, завдяки їх позитивному впливу на розвиток дітей, а також як інструмент сенсорної стимуляції.

Отже, камінчики Марблс мають давню й багатогранну історію, перетворюючись від простої забавки до цінного елементу культури, що сьогодні використовується в освітніх, терапевтичних і колекційних цілях.

Основне їхнє завдання у роботі з дітьми — слугувати інструментом для розвитку різноманітних навичок і якостей. Вони прості у використанні, універсальні, і їх можна залучати до багатьох видів діяльності. Ось головні завдання, які вони виконують:

розвиток дрібної моторики;

Тренування дрібної моторики через захоплення, перекладання і катання камінчиків, особливо корисно для дітей молодшого дошкільного віку, оскільки розвиває контроль над пальцями та кистями.

підвищення сенсорної чутливості;

Гладка, прохолодна поверхня камінчиків з різними кольорами і фактурами стимулює сенсорне сприйняття дітей, вчить розпізнавати текстури та температурні відчуття.

навчання через гру;

Камінчики використовуються для візуального навчання, допомагаючи дітям освоювати базові поняття кольорів, форм, і навіть основи рахунку, що робить навчання інтерактивним і захопливим.

соціальна адаптація;

В іграх із Марблс діти вчаться взаємодіяти один з одним, ділитися, домовлятися, приймати правила гри, а це формує базові соціальні навички, важливі для роботи в команді.

розвиток креативності та уяви.

Марблс надихають дітей на творчість, адже їх можна використовувати для створення візерунків, малюнків, придумувати самостійно будь-які дії з ними. Камінчики допомагають дітям розвивати уяву та мислити нестандартно.

Отже, головне завдання камінчиків Марблс — це багатогранний розвиток дітей через гру. Вони створюють захопливе середовище для навчання, розвитку і співпраці.

Які ж саме ігри можна використати з дітьми молодшого дошкільного віку?

Відповідно до вище поставлених завдань, ми підібрали та впровадили такі ігри:

1.Розвиток дрібної моторики

Перекладання камінчиків пінцетом або ложкою

Дитина за допомогою пінцета або маленької ложки повинна перекласти камінчики з однієї чашки в іншу. Ця гра тренує пальці, розвиває координацію рук і зорову концентрацію.

Викладання камінчиками

Діти викладають камінчики в певний візерунок або геометричну фігуру (наприклад, коло, квадрат, серце). Можна використовувати картки-шаблони з контурами, які діти заповнюють камінчиками, але вони обов’язково повинні бути великого розміру. Ця гра зміцнює пальці, тренує зорову увагу і вчить послідовно виконувати завдання.

Викладання камінчиків за схемою

Діти кладуть камінчики в ряд, відтворюючи схему, яку демонструє вихователь. Гра тренує зосередженість, послідовність рухів і розвиває координацію, увагу.

Збір камінчиків з води

Камінчики Марблс поміщають у ємність з водою, і дитина за допомогою пінцета чи рук повинна витягнути їх, не розливши воду. Гра вчить контролювати силу натиску, розвиває координацію та силу пальців.

Сортування за кольором або розміром

Діти повинні розподілити камінчики за кольорами або розмірами в окремі чашечки. Така гра вчить дітей розрізняти кольори, допомагає тренувати дрібну моторику і увагу.

"Мозаїка" з Марблс

На спеціальній дошці або шаблоні дитина викладає камінчики, щоб створити малюнок або мозаїку. Ця гра сприяє розвитку спритності, точності рухів і координації "рука-око", а також заохочує до творчості.

Гра на утримання рівноваги ("Вежа Марблс")

Дитина повинна викласти камінчики один на один, утворюючи маленьку вежу. Тренує дрібну моторику, терпіння і обережність, адже кожен рух має бути дуже точним.

2. Розвиток сенсорного сприйняття

"Чарівний мішечок"

Поміщаємо камінчики різних розмірів та текстур у мішечок. Дитина навпомацки повинна знайти камінчик заданого розміру або форми. Це розвиває дотикову чутливість, здатність розпізнавати форми та розміри на дотик.

Сортування за температурою

Готуємо камінчики різної температури, наприклад, охолоджені та кімнатної температури. Дитина сортує їх за температурою. Вміння розрізняти температурні відчуття, формує уявлення про "холодне" та "тепле".

Знайди камінчики

Ховаємо камінчики у піску чи крупі (це може бути горох, рис, гречка) та кажемо діткам, скільки вони повинні знайти камінчиків (до 5 штук). Дитина повинна знайти та дістати ці камінчики.

Камінчики плавають

Потрібно налити в банку води та опустити туди камінчики. Діти можуть діставати їх руками, спостерігати за тим, як вони виглядають у воді. Це розвиває спостережливість, сенсорне сприйняття води, покращує відчуття ваги та руху у водному середовищі.

Гра "Підбери пару"

Даємо дитині кілька пар камінчиків, схожих за кольором чи текстурою. Вона повинна на дотик знайти пару кожному камінчику

Ігри зі звуками

Камінчики Марблс можна використовувати як звуковий інструмент: наприклад, перекладати їх у металеву миску або кидати один на одного, слухаючи звуки, або кидати в банку. Це сприяє розвитку слухового сприйняття, вчить розрізняти звуки та зміну звуку залежно від поверхні чи сили натиску.

Сенсорні коробки

У групі створено декілька таких коробок, де камінчики у піску, зернятах, горосі і т.д. Це допомагає дітям краще розуміти світ через відчуття.

3. Навчання через гру

Запам’ятай вірно

Викладаємо кілька камінчиків, потім закриваємо їх, і діти повинні запам’ятати, які кольори були або, наступний етап - викласти самостійно скільки їх було. Після цього можна додати новий камінчик, і діти повинні сказати, що змінилося.

Хто швидше?

Заздалегідь створена траса для катання камінчиків (з картону). Діти змагаються, чий камінчик швидше досягне фінішу. Також на столиках круглими камінчиками, які котяться, дітки грають у футбол і ворота теж викладають з камінчиків.

Фокусники

Ховаємо камінчик під стаканчик, поруч ставим ще декілька стаканчиків і пересуваємо їх, щоб заплутати дітей. Діти повинні вгадати, під яким стаканчиком знаходиться камінчик.

Намисто

Демонструємо картинку різнокольорового намиста і пропонуємо діткам відтворити його на столиках за допомогою камінчиків Марблс.

4. Соціальна адаптація

Знайди друга

Роздаємо дітям камінчики різного кольору. Їх завдання: знайти інших дітей з таким самим кольором камінчиків і разом створити пару. Гра сприяє спілкуванню, співпраці, почуттю приналежності до групи.

На ринку

Створюємо у групі "ринок", де діти можуть "продавати" та "купувати" камінчики Марблс, які перетворюються в певні товари (наприклад, червоний камінчик – полуниці, синій камінчик – вода). Діти можуть обирати ролі (продавець, покупець) і вчитися спілкуватися під час торгівлі, що розвиватиме комунікаційні навички, навички ведення переговорів, соціальну взаємодію.

Будуємо в команді

Пропонуємо дітям разом створити велику конструкцію чи споруду з Марблс на папері або столі. Кожен може додати свій елемент. Це сприятиме командній роботі, забезпечуватиме спільну мету.

Вгадай емоцію

Кожен колір камінчиків Марблс може символізувати певну емоцію (наприклад, червоний — радість, синій — сум). Про це домовляємось заздалегідь. Діти обирають, який хочуть камінчик і діляться, чому вони вибрали цю емоцію, і в яких ситуаціях її відчували.

Танці з камінчиками

Діти беруть участь у грі, під час якої грає музика, а коли музика зупиняється, вони повинні знайти іншу дитину, щоб обмінятися Марблсами з нею. Це сприяє знайомству з новими друзями, розвиває навички спілкування.

Розвиток креативності та уяви

Казки з камінчиками

Діти обирають кілька камінчиків і вигадують разом з вихователем про них історії, де кожен камінчик Марблс є персонажем. Вони можуть створити казку про пригоди своїх персонажів, що сприяє розвитку уяви, креативного мислення.

Малюємо з камінчиками

Діти можуть використовувати їх також для малювання. Наприклад, занурюючи Марблс у фарбу та прокочуючи їх по паперу, створюючи унікальні абстрактні картини. Це, в свою чергу, розвиває творчість, креативне мислення, моторні навички.

Ліпимо з камінчиками

Використовуючи камінці, діти відтискують їх у пластиліні, створюючи унікальні текстури та візерунки. Це можна використовувати для створення вітальних листівок або подарунків перед святом.

Отже, камінчики Марблс мають велике значення для розвитку дітей молодшого дошкільного віку. Їх використання в іграх та навчанні сприяє всебічному розвитку. Дані ігри допомагають дітям удосконалювати дрібну моторику, що є важливим для виконання багатьох повсякденних завдань у майбутньому, стимулюють креативне мислення, даючи дітям можливість вигадувати історії, створювати мистецькі роботи та експериментувати з формами і кольорами, сприяють розвитку мислення, навичок розв'язання проблем та логічного мислення через ігри, що вимагають планування та стратегічного підходу. Завдяки різноманітності текстур, кольорів і форм Марблс, діти мають можливість розвивати своє сенсорне сприйняття, вивчаючи різні характеристики матеріалів. Через групові ігри та взаємодії з однолітками діти навчаються працювати в команді, розвивають комунікаційні навички та вміння слухати

інших. Залучення до ігор з Марблс допомагає дітям висловлювати свої почуття та емоції, а також розвивати емпатію та розуміння почуттів інших.

Загалом, камінчики Марблс є універсальним іграшковим матеріалом, який заохочує активне навчання через гру, роблячи процес розвитку дітей цікавим і веселим. Використання Марблс у різних формах діяльності може значно збагачувати освітній досвід малюків, формуючи основи для їхнього подальшого розвитку та навчання.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція (згідно Наказу МОН України від 12.01.2021 № 33).
2. Биковська О. В. Кульки Марблс − ефективний засіб розвитку

дрібної моторики рук на шляху до формування мовлення в дітей з особливими потребами. Підготовка фахівців у контексті становлення Нової української школи: зб. наукових праць / за заг. редакцією В. Є. Литньова, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. Житомир : ФОП «Н. М. Левковець», 2018. У 2-х ч. Ч. І. С. 10-15.
3. Богуш А.М., Григоренко Г.І. Запрошуємо до розмови: Посібник для роботи з дошкільниками. Київ: Освіта, 1997. 152с.
4. Брушневська І. Механізми становлення мовлення дітей у ранньому віці. Педагогічний часопис Волині. 2018. № 4. С. 171-177 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pchv_2018_4_32. (дата звернення: 14.01.2022).
5. Використання камінців Марблс у розвитку та корекції дітей з особливими освітніми потребами. https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-kaminciv-marbls-u-rozvitku-ta-korekcii-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-272707.html
6. Ганієва Ю. С. Камінці Марблс у корекційно-розвивальній роботі з дітьми ООП. Новітні технології психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчальному просторі закладів загальної середньої освіти: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 22–23 жовтня 2020 року) / ред. колегія: В. В. Сиченко, Р. С. Аронова, В. М. Швидун, Н. А. Крупенина, О. О. Базилевська. Дніпро. 2020. С. 220-225.
7. Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років наук.кер. В.О. Огнев'юк. – К.:2020. – 440с.
8. Знайомтеся: чарівні камінчики Марблс. https://vseosvita.ua/library/znajomtesa-carivni-kaminciki-marbls-278168.htm
9. Коваленко О.В. Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі: поради до освітньої лінії. Дошкільне виховання, 2012. № 9. С. 32-35.
10. Скрипник О. В. Ігрові технології в освіті дошкільнят: навч.посіб. -. Одеса: Фенікс.
11. Степанова І. І. Використання камінчиків «Марблс» у різних видах діяльності з дітьми дошкільного віку / наук. кер. Т. А. Рожко-Павлишин // Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору : IV Всеукраїнська студентська науково-практична інтернет-конференція (Березень 17-18, 2022). Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2022. С. 269-274.

Захарук Світлана,
вихователь-методист, ЗДО №6 «Ромашка»
Красилівської міської ради Хмельницької області

Квест-гра «Моя мала Батьківщина»

Анотація. Квест-гра створена на основі діючого Державного стандарту дошкільної освіти України – базового компоненту дошкільної освіти. Представлена інформація про значення та важливість народної та державної символіки, знайомство з красою та величчю свого народу, рідним краєм, Батьківщиною. У даній квест-грі діти подорожують, знайомляться та поглиблюють знання про Хмельниччину, звичаї та традиції даного регіону, національний одяг, українські страви.

Ключові слова: Батьківщина, мала Батьківщина, Хмельниччина, державні та народні символи, мапа, гра.

Мета: познайомити дітей з грою - квест її правилами; викликати у дітей бажання поповнювати свої знання про Україну; вчити розуміти поняття «Батьківщина», «мала Батьківщина», ознайомити дітей з мапою рідного краю Хмельниччини; поглибити знання про народну та державну символіку, продовжувати знайомити з рідним краєм в якому народилися, показати красу і велич рідної України, ознаки гордості; стравами української кухні, предметами побуту. Розвивати зв'язне мовлення, збагачувати словник, розвивати вміння розповідати вірші та прислів'я використовуючи мнемотехніку про Україну; називати українських видатних письменників Т.Г.Шевченка, Л.Українки, В.Сосюри. Виховувати почуття патріотизму, поваги до людей, народних та національних традицій.

Матеріал: Карта маршруту, на якій зображено український посуд, горщик, куманець, глечик, чайник, горнятко, ложки дерев'яні, миски, барильце, макітра, качалка, мапа Хмельниччини з частинок, дидактична гра «Україна яка?»(мнемосмужки), ляльки «Українка» та «Українець», зображення сучасних та українських страв.

Хід гри

- Добрий ранок, мої малята. Привітаймось і побажаємо всім гарного ранку та чудового настрою.

Ранкове коло.

Добрий ранок, ласкаве сонечко,
Добрий ранок, лагідний вітерець,
Добрий ранок, могутні дерева,
Лани та зелені гаї.
Добрий ранок усім Вам.

- Діти, я знаю, що ви дуже любите гратися і сьогодні я хочу вас запросити до захопливої чудової гри – квесту. Що це таке?(відповідь дітей) Це гра в якій необхідно вирішувати і знаходити відповіді на питання. Після кожного виконаного завдання ви отримаєте частинку мапи. Якщо всі завдання будуть правильно вирішені, то в кінці гри ви складете всю мапу Хмельниччини.

- Ви хочете пограти в таку гру? (Так)

- Допоможе нам в грі карта маршруту, на якій зображено предмети українського посуду, ми з вами маємо віднайти в приміщені вказаний посуд і у ньому або біля нього буде завдання, яке нам необхідно виконати. А напрямок стрілочок на карті вказує звідки починати і куди далі рухатись.

- Тож гарної нам усім подорожі!

- Перше завдання знаходиться в горщику(діти знаходять в кімнаті горщик і дістають записку із завданням)

Вікторина про Україну та рідний край (бліц опитування)

- Як називається наша Батьківщина? (Україна)
- Яке місто є столицею України? (Київ)
- Хто знає легенду про походження назви нашої столиці? (діти розповідають легенду, доповнюючи один одного)
- Як називається головна вулиця столиці? (Хрещатик)
- Яка найбільша річка України? (Дніпро)
- Які моря омивають Україну? (Чорне та Азовське море)
- Як називається край в якому живемо ми? (Хмельниччина)
- В якому місті ми живемо? (Красилів)
- На березі якої річки розташоване наше місто? (Случ)
- А ще які річки протікають на території нашого краю? (Дністер, Південний Буг)
- На якій вулиці розташований наш дитячий садочок? (Василя Стуса)

Дидактична гра «Україна яка?»(за допомогою мнемосмужок діти описують Україну)

- Ось ми і отримали першу частинку мапи нашого краю (діти на дошці прикріплюють частинку мапи)
- Далі згідно карти ми маємо віднайти куманець, а в ньому завдання.

«Державні символи». Діти розповідають про прапор, герб та слухають гімн України.

Прапор – символ незалежної держави. Прапор України синьо-жовтий. Його кольори мають багато значень синій – небо безхмарне, вода, жовтий – колір сонця, пшеничного поля.

Герб України - у формі золотого тризуба особливої форми на синьому тлі. Відображає триєдність життя: батько – мати – дитя, які символізують собою силу, мудрість, любов. На гербі можна прочитати слово «воля».

Гімн України – це урочиста пісня, символ нашої державної єдності. Слова гімну написав поет Павло Чубинський, а музику композитор Михайло Вербицький.

Діти слухають гімн.

- Ось ми і отримали другу частинку мапи нашого краю (діти на дошці прикріплюють)

- Далі згідно карти ми маємо віднайти глечик.

«Національний одяг» (діти розглядають ляльки «Українка» та «Українець») Дидактична гра «Що спільне, що відмінне?»

- Ось ми і отримали третю частинку мапи нашого краю (діти на дошці прикріплюють)

- Далі згідно карти ми маємо віднайти в чайнику завдання.

Український віночок (діти викладають із квітів віночок, називаючи їх, прикладають різнокольорові стрічки, розказуючи, що вони означають)

Ромашка – символ ніжності, миру, любові.

Безсмертник – символ здоров'я.

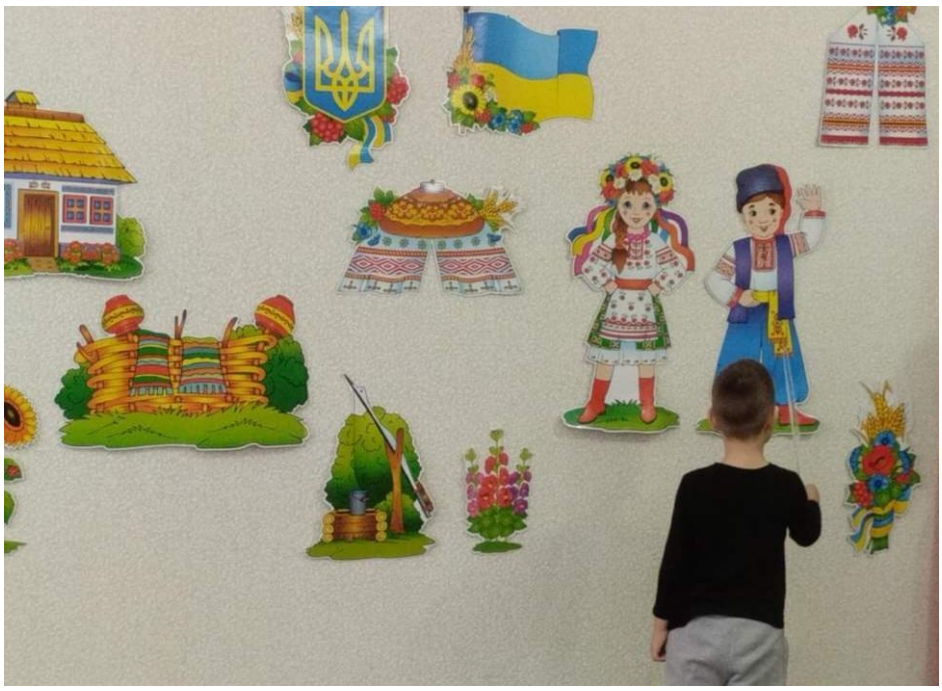
Волошка – символ простоти.
Калина – символ дівочої вроди.
Мальви – символ краси.
Троянда – символ кохання.
Стрічка жовтого кольору – символ сонця, енергії.
Стрічка коричневого кольору – символ землі годувальниці.
Стрічка зеленого кольору – символ матінки природи.
Стрічка блакитного та синього кольору – символ неба та води.
Стрічка оранжевого кольору – символ хліба.
Стрічка червоного кольору – символ сонця, енергії.

- Молодці, ось ми і отримали четверту частинку мапи нашого краю (діти на дошці прикріплюють)

- Далі згідно карти завдання знаходиться в горнятку.

«Народні символи» (діти називають: криниця, вишитий рушник, хата, калина, верба, соняшник, лелека, хліб і сіль, і т.д…..) за виконане завдання отримують частинку мапи.

- Далі згідно карти завдання знаходиться біля дерев'яних ложок.

Фізкультхвилинка.

- Наступне завдання знаходиться в мисці.

Видатні українські письменники (діти знаходять портрет Т.Г.Шевченка, В.Сосюри, Л.Українки, називають письменників, читають їхні вірші.)

За виконане завдання отримують ще частинку мапи.

- Діти, ми майже виклали мапу Хмельниччини, не вистачає ще кілька частинок. То що продовжимо нашу гру? (Так)

- Ще одне завдання знаходиться в барильці.

Прислів'я про Батьківщину (діти пригадують знайомі прислів'я)

«Без Батьківщини немає людини»

«Та земля мила, е мати родила»

«Людина без Вітчизни, як соловей без пісні»

«Добре тому, хто у своєму дому»

«Рідний край – земний рай»

- Молодці, ось ми і отримали ще частинку мапи нашого краю (діти на дошці прикріплюють)

- Далі згідно карти завдання знаходиться в макітрі.

Українські страви.

- Діти, ви готові дізнатися яке завдання нам потрібно виконати?(Так)

- Отже, потрібно уважно розглянути ілюстрації на яких зображені страви сучасні та українські. Вам потрібно відшукати українські страви та назвати їх.

(по закінченню виконаного завдання, діти отримують ще одну частинку)

- Ось у нас залишилося лише одне завдання, яке знаходиться біля качалки. Діти, а що роблять качалкою? (розкатують тісто)

Ліплення вареників.

- У нас незвичне завдання. Нам необхідно помити руки, одягнути фартушки, ковпаки на голову і будемо ліпити смачні вареники із різною начинкою. Ви яку любите начинку у варениках? (відповіді дітей)

На столі лежить тісто, борошно, різна начинка для вареників: картопля, капуста, вишня.

- Діти, перед тим, як ми будемо ліпити вареники, пропонує зробити пальчикову гімнастику (всі разом промовляємо слова і виконуємо вправу)

Ми варенички ліпили
Добре тісто замісили
Роздали усім малятам
Запросили їх на свято.

Діти ліплять вареники і отримують останню частинку.(помічник вихователя несе на кухню варити вареники, а діти тим часом складають всі частинки мапи)

Підсумок.

- Діти, вам сподобалася наша гра? (Так). Ви найкращі. Справилися з усіма завданнями і виклали мапу нашого краю. То як він називається? (Хмельниччина). Щасливі ті діти, які народилися у рідному краї і, виростаючи в ньому, пізнають його. Хоч ви ще маленькі та пам'ятайте, що ви – частинка великого народу, всі ми – українці, а Україна – наша Батьківщина.

(На завершення діти смакують вареники та діляться своїми враженнями).

Зименко Світлана,
магістрантка ІІ курсу спеціальності «Психологія» Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»
Науковий керівник: **Бирко Надія**,
к.пед.н., доцент кафедри менеджменту та освітніх технологій ХОІППО ім. А. Назаренка, доцент кафедри психології та соціальної роботи ХІСТ Університету «Україна»

Характеристика інклюзивного освітнього середовища сучасного закладу вищої освіти

Анотація. У статті охарактеризовано інклюзивне освітнє середовище здобувачів вищої освіти, що мають обмеження фізичного здоров'я. Проаналізовані психологічні аспекти процесу адаптації до умов інклюзивного навчання у ВНЗ; висвітлено труднощі адаптації студентів з особливими освітніми потребами під час здобуття інклюзивної форми здобуття освіти.

Ключові слова: «освітнє середовище», «інклюзія», «інклюзивність», «інклюзивне освітнє середовище», «інвалідність», «особа з інвалідністю».

Постановка проблеми. Освіта – це невід'ємне право людини, закріплене Конституцією України. У вирі теперішніх подій, коли чисельність людей з інвалідністю зростає, важливим фактором є інтеграція таких осіб у соціум. Здобуття вищої освіти у цьому відіграє важливу роль, виступає передумовою успішної самореалізації людини в суспільстві. Освіта має бути доступною для кожного громадянина в усіх формах і видах освітніх послуг. Створення інклюзивного середовища, в якому всі бажаючі мають можливість брати активну участь у освітньому процесі та здобувати якісну вищу

освіту - це першочергове державне завдання, і неабияку роль у цьому відіграє інклюзивне освітнє середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми інклюзії та запровадження принципів інклюзії у вищу освіту висвітлено у працях українських науковців (Колупаєвої А., Давиденко Г., Бирко Н., Кольченко К., Іванової І., Таланчука П., Чайковського М., Шевцова А.) та зарубіжних (Амстронга Ф., Барбера Б., Беллоу Дж. та ін.). В окремих психологічних дослідженнях вирішуються завдання адаптації молоді до навчання у ВНЗ (Борисенко О., Захарова А., Кан-Калік В., Каткова Т., Левченко М., Мороз О., Штифурак В. та ін.). Проблеми інтеграції дітей та молоді з особливими потребами спостерігаються в дослідженнях Калмикової Л., Середюк Л., Шиян В., Лехан В., Іпатова А. та ін.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивність – це передусім усунення будь-яких бар'єрів, стирання стереотипів та упереджень; можливість для кожної людини бути повноцінно залученою до абсолютно всіх сфер суспільного життя [3], особливо до здобуття вищої освіти. Відповідно, інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [9]. Заклади вищої освіти мають розуміти свою соціальну відповідальність перед суспільством щодо надання якісних освітніх послуг здобувачам освіти та забезпечення виконання принципів недискримінації, врахування багатоманітності особистості, ефективного залучення їх до освітнього процесу. Кожна людина має право на освіту, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного [4].

Інвалідність – це поняття, яке еволюціонує, і є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров'я, і відносницькими та середовищними бар'єрами і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими. Дискримінація стосовно будь-якої особи за ознакою інвалідності є ущемленням гідності і цінності, притаманних людській особистості [7]. Однак, особи з інвалідністю продовжують натрапляти на бар'єри на шляху їхньої участі в житті суспільства як повноправних членів, а їхні права людини порушуються в усіх частинах світу [7].

Ми часто бачимо, як людина, яка пересувається на колісному кріслі, не змогла потрапити до освітнього закладу, бо біля сходів не було пандуса; як втрачають орієнтацію в приміщеннях та поза закладом люди з порушенням зору, бо немає спеціальних голосових вказівників; як люди з порушенням слуху знаходяться в інформаційному вакуумі, недотримуючи доступу до інформації за допомогою титрування, перекладу жестовою мовою тощо.

З метою забезпечення рівного доступу до освіти осіб усіх категорій необхідне створення або підтримка окремих освітніх систем або закладів, якщо ці системи або заклади пропонують рівний доступ до освіти, мають педагогічний персонал однакової кваліфікації, а також забезпечують приміщення та обладнання однакової якості, а також надають можливість пройти ті самі або еквівалентні курси навчання [8]. Освіта має бути спрямована на повний розвиток людської особистості та зміцнення поваги до прав людини та основних свобод [8]. Освіта для осіб з особливими освітніми потребами не може розглядатися ізольовано, ця освіта повинна бути складовою частиною педагогічної стратегії і, безперечно, нової соціальної та економічної політики [10].

Для надання ефективних якісних знань особам з інвалідністю у закладі вищої освіти має бути створене інклюзивне освітнє середовище, тобто середовище, де всі здобувачі освіти незалежно від своїх освітніх потреб здатні навчатися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною освітянської спільноти.

Головне завдання інклюзивного середовища полягає у створенні середовища, де здобувачі освіти з особливими освітніми потребами знаходитимуть підтримку, усвідомлюватимуть свою цінність, а також важливість власної ролі у процесі навчання.

Для забезпечення рівного доступу молоді з інвалідністю до належної освіти важливо створити належні умови і забезпечити якісний супровід навчання. Поряд зі спеціальним технічним, медико-реабілітаційним, соціальним, чи не найпершою запорукою успішного навчання здобувачів освіти з особливими потребами є педагогічний і психологічний супроводи. Психологічний супровід спрямований на з'ясування психологічних особливостей кожного здобувача, зміцнення та збереження його психологічного стану, надання йому необхідної адаптації в інтегроване освітнє середовище [6].

Однією з головних умов навчання осіб із особливими освітніми потребами є створення безбар'єрного середовища та відповідне технічне оснащення. Для цього призначені спеціальне обладнання і засоби, що забезпечують доступ до аудиторій і вільне переміщення територією закладу освіти. До них належать перила, поручні, пандуси, сходові підйомники, автоматичні розсувні двері, спеціалізоване обладнання для санітарних кімнат, адаптовані для осіб з інвалідністю, спеціальні меблі для навчальних аудиторій. Для здобувачів освіти, які мають порушення слуху або зору, передбачена низка технічних пристроїв, які полегшують освітній процес. Але можливості придбання і застосування технічних засобів для здобувачів освіти з особливими потребами перешкоджає недостатнє фінансування інклюзивної освіти у ЗВО [12].

З метою забезпечення доступності осіб з інвалідністю до освітнього процесу є застосування Універсального дизайну. Універсальний дизайн це − дизайн предметів, середовища, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально можливою мірою придатними для використання для всіх людей без необхідності адаптації чи спеціального дизайну. Універсальний дизайн не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп осіб з інвалідністю, де це необхідно [7].

Інклюзивна освіта гостро потребує подальшого вдосконалення законодавчої бази, принципів фінансування, створення в закладах вищої освіти сприятливого середовища, формування матеріально-технічної бази, методичного і кадрового забезпечення, подолання соціальних та професійних стереотипів [5]. Отже, створення в закладі вищої освіти інклюзивного середовища це − необхідний крок, пов'язаний із вирішенням цілої низки проблем, що потребує додаткових зусиль з боку адміністрації закладу, так і чималих фінансових проблем. Для цього необхідно виконати ряд об'ємних і затратних заходів.

Найбільш нагальні заходи описує А. Арищенко у своїй статті [1]. До них можна віднести:

– формування толерантного ставлення до осіб із особливими потребами (інклюзивне навчання передбачає зміну ставлення до осіб із особливими потребами, необхідно проводити інформаційні кампанії в т. ч. із залученням засобів масової інформації);

– розробка ефективного механізму взаємодії учасників навчально-виховного процесу для здобуття якісної освіти й соціалізації молоді з особливими потребами;

– професійно-педагогічна підготовка майбутніх викладачів вищої школи в умовах інклюзивного навчання (організація і проведення університетських методологічних семінарів для викладачів із питань інтеграції здобувачів освіти із особливими потребами в освітній процес);

– доопрацювання нормативно правових документів щодо організації освітнього процесу та відповідне фінансування;

– створення безбар’єрного середовища в закладах вищої освіти (розбудова архітектурно доступного середовища, імплементація принципів універсально дизайну в навчанні).

Організація інклюзивного освітнього середовища передбачає дотримання оновлених державних будівельних норм ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти», які набрали чинності з 1 вересня 2018 року та передбачають:

- створення комфортних умов для навчання осіб з особливими освітніми потребами – проєктування аудиторій, навчальних кабінетів, тренінгвих кімнат, актових та спортивних залів та інших приміщень з урахуванням принципів інклюзивної освіти;
- створення умов для розвитку – проєктування додаткових приміщень для проведення корекційно-розвиткових занять;
- забезпечення безперешкодного доступу до будинків, приміщень та земельних ділянок – проєктування елементів доступності (пандусів, ліфтів, підйомників, спеціальних сходів) [2].

Прикладом створення інклюзивного освітнього середовища є ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», де забезпечені рівні можливості отримання вищої освіти для здорових здобувачів освіти та з інвалідністю. В університеті надають знання і солідну фахову підготовку особам з інвалідністю, завдяки чому вони мають змогу самостійно заробляти на життя, а не очікувати чиїхось подачок. Щоб компенсувати функціональні обмеження, що впливають на якість навчання здобувачів вищої освіти з інвалідністю, і надати необхідну підтримку організовано супровід їх навчання: технічний, психологічний, педагогічний, медико-реабілітаційний, фізкультурно-спортивний, соціальний і професійний. Зі здобувачами освіти працюють фахівці різного профілю: практичний психолог, соціальний працівник, перекладачі-дактилологи, медичні сестри тощо.

Педагогічний супровід передбачає індивідуальний підхід до кожного здобувача освіти з інвалідністю. Якщо він з поважних причин пропустив якусь пару, то в нього є можливість вивчити цей матеріал в електронному вигляді, за індивідуальним графіком здати заліки та іспити. Для організації їх самостійної роботи в університеті забезпечено безбар’єрний доступ до фондів бібліотеки, у тому числі до електронної, кожен здобувач має доступ до електронних версій усіх виданих методичних вказівок, підручників, посібників.

На інформаційній платформі дистанційного навчання «MOODLE» розміщено більшість навчальних курсів, що значно полегшує доступ здобувачів із інвалідністю до навчально-методичного забезпечення.

Здобувачів освіти з порушенням слуху під час лекцій, семінарських та практичних занять супроводжують перекладачі жестової мови. А здобувачі з порушенням зору під час лекцій мають змогу використовувати диктофони, комп’ютери, обладнані озвучувальними програмами, фондами медіатеки.

Для співробітників та студентів із вадами (порушеннями) зору при вході до університету є наявність маячка, який, за допомогою звукового сигналу допомагає знайти вхід до будівлі. При вході й у всьому приміщенні є пандуси, немає порогів, щоб людина на візку могла безперешкодно заїхати. Ширина коридору, дверних отворів дозволяє цілком комфортно пересуватися на візку. У кожному корпусі двері ліфтів не зачиняються, поки не зайде людина або не заїде візок. При натисканні кнопки у ліфті, повідомляється, на якому поверсі він зупинився. Це дуже зручно не лише для тих, хто не бачить, а й для тих, хто на візку: людині не потрібно піднімати голову і дивитися на табло. Крім того, парти першого ряду в аудиторіях призначені для «візочників». Також у кожному туалеті є кімната, облаштована для «візочників». Біля буфетів стоять низькі столики, до яких можна під’їхати і смачно поїсти. В Університеті «Україна» панує доброзичлива атмосфера, кожен учасник освітнього процесу відчуває себе частиною великої дружної сім’ї. Похвала та підтримка, співпраця і позитивний настрій створюють

умови, за яких кожен здобувач освіти з інвалідністю відчуває свою цінність, розвиває самооцінку і впевненість у своїх силах. Таке середовище стимулює допитливість, креативність і бажання до самовдосконалення, закладаючи міцний фундамент для успішного майбутнього.

Інклюзивне освітнє середовище продовжує розвиватися та вдосконалюватися. Поступово зростає усвідомлення важливості інклюзії в освіті, що веде до впровадження нових ініціатив і реформ. Інноваційні технології, підтримка з боку держави і активна співпраця з громадами сприятимуть розвитку інклюзивної освіти, роблячи її більш доступною і ефективною для всіх.

Слід зазначити, що інклюзія або інклюзивна освіта – це не лише про людей з інвалідністю. Інклюзія стосується всіх без винятку здобувачів освіти, які навчаються разом у звичайних коледжах чи університетах. Не можна створити інклюзивного освітнього середовища у закладі вищої освіти до тих пір поки впершу чергу кожен з нас не змінить свого ставлення один до одного, і до осіб з інвалідністю.

Саламанська декларація і Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами [10] пропагують принцип включення шляхом визначення необхідності дій у напрямку створення закладів, які об’єднують усіх, враховують відмінності, сприяють процесу навчання та відповідають індивідуальним потребам. Відповідно запровадження інклюзивної освіти інклюзивне освітнє середовище у сучасному закладі вищої освіти має ґрунтуватися на таких принципах:

– цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень;

– кожна людина є здатною відчувати і думати;

– кожна людина має право на спілкування й на те, щоб її почули;

– усі люди потребують одне одного;

– справжню освіту можна здійснювати лише в контексті реальних стосунків;

– усі люди потребують підтримки і дружби ровесників;

– для усіх здобувачів освіти досягнення прогресу можуть бути радше в тому, що вони можуть робити, ніж у тому, що не можуть.

Отже, запровадження принципів інклюзії у вищу освіту вимагає докорінної перебудови освітнього процесу та свідомості всіх його учасників, і тоді результати цієї роботи будуть сприяти не лише розширенню можливостей для навчання та соціалізованості студентів, а й сприятимуть розвитку суспільства в цілому [11].

Висновки. Підсумовуючи, можна дійти висновку, що втілення в життя закладу вищої освіти ідей інклюзії, зміна освітнього процесу відповідно до її принципів завдання складне для усіх, хто включений у цей процес.

Однак, за дотримання необхідних умов можливо. Для цього у закладі вищої освіти слід забезпечити:

– нормативно-правове, програмно-методичне, інформаційне та матеріально-технічне супроводження освітнього процесу для осіб з інвалідністю;

– подолання психологічних та соціальних бар’єрів між учасниками освітнього процесу;

– впровадження принципів універсального дизайну та розумних пристосувань у закладах вищої освіти, (адаптація і модифікація освітніх програм, навчальних та робочих навчальних планів, урізноманітнення методик їх подачі, адаптація і модифікація оцінювання знань здобувачів освіти, запровадження груп «підтягування», забезпечення практичної підготовки, допомога з працевлаштуванням, тощо);

– запровадження курсів інклюзивної освіти для науково-педагогічних та адміністративних працівників закладу вищої освіти;

– створення безбар’єрного фізичного простору для осіб з інвалідністю, де вони могли б безпечно пересуватись та комфортно почувати (ліфти з оповіщенням та відповідними написами, пандуси, підйомники, освітлення, тощо);

– створення у закладі вищої освіти позитивної атмосфери, яка включає в себе взаємоповагу та толерантність один до одного.

Список використаних джерел:

1. Аріщенко А. Інклюзивний освітній простір ЗВО України: сучасний стан та перспективи розвитку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал. Суми, 2018. № 5. С. 381-389.

2. Бирко Н.М. Створення інклюзивного освітнього середовища в ЗЗСО. Шкільна освіта Хмельниччини: психолого-педагогічний супровід модернізаційних процесів: зб. наук. пр. Хмельницький: ХОІППО, 2022. С. 39-45.

3. Жіноче та інклюзивне підприємництво. #Шотам: українське медіа позитивних та успішних новин. 2023. URL: https://shotam.info/zhinoche-ta- inkliuzyvne-pidpryiemnytstvo/ (дата звернення: 12.11.2023).

4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. Офіційний вісник України. 2008. 15 груд. (№ 93). С. 89.

5. Зозуля І.Є. Розвиток інклюзивної освіти в Україні (досвід Вінничини). Вісник Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2017. №4. С. 31-38.

6. Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посіб. Київ, 2017. 128 с.

7. Конвенція про права інвалідів. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 61/106, прийнята на Шістдесят першій сесії ГА ООН 13 грудня 2006 року (неофіційний переклад). Вид. Представництва ООН в Україні. 2008. 40 с.

8. Конвенція з подолання дискримінації в освіті, прийнята Генеральною конференцією Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. Париж, 14 груд. 1960. 5 с.

9. Про вищу освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII, Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10-22.

10. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами, прийнята Всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість. Саламанка. Іспанія, 7–10 червня 1994. Київ, 2000. 21 с.

11. Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти: монографія / за заг. наук. ред. М.Є. Чайковського. Київ, 2019. 56 с.

12. Шевчук Г. Й. Інклюзивна освіта у вищій школі: виклики та перспективи. Академічні студії: науковий журнал. Луцьк, 2021. №3. с.156.

Зиско Наталія,
вихователь ХЗДО №48 «Червона квіточка»

Формування патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку під час воєнного стану

«Патріотизм починається з любові до людини.
Патріотизм починається з колиски»
(Василь Сухомлинський)

Анотація. У статті розкривається теоретичний, методичний й практичний матеріал щодо організації роботи формування патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку під час воєнного стану . Матеріали складені на основі вимог Базового компоненту дошкільної освіти, Програми розвитку «Українське дошкілля».

Ключові слова: патріотизм, громадяни, інтеграція, патріот, підвалина, громадянське та патріотичне виховання.

Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності - віддати життя за її свободу і незалежність, людина не може бути громадянином. Патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства. Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста,), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання. Сьогодні, в умовах воєнного стану, як ніколи, потрібні нові підходи й нові шляхи виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості, які б відповідали нелегким реаліям сьогодення.

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті. В сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з убезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави.

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Виховати патріота — ось яке завдання постає перед педагогами.

Щоб виховати справжніх синів і дочок свого народу, палких патріотів держави, які були б віддані волелюбним заповітам дідів і прадідів і брали активну участь у розбудові незалежної України, варто цілеспрямовано, систематично і послідовно формувати у дітей історичну пам'ять та історичну свідомість.

Зміст цих провідних наукових понять є тією підвалиною, на якій можна успішно виховувати глибоку і багатогранну особистість, громадянина України. У сучасних умовах розвитку нашої держави вкрай важливим є усвідомлення педагогом потреби в інтеграції дітей у сучасне суспільство, засвоєнні ними системи загальнолюдських цінностей, побудові ціннісного ставлення до світу, себе та інших, формуванні повноцінної, національно-свідомої особистості – майбутнього громадянина України .

Шляхи патріотичного виховання дошкільників у сучасних умовах мають проходити через збагачення їхнього світогляду певними знаннями, формування уявлення про суспільні явища і події у світлі загальновизнаних тлумачень, накопичення соціального досвіду життя в найближчому оточенні..

Війна та пов’язані з цим політичні, економічні, соціальні проблеми в нашій країні актуалізували одне з найважливіших питань існування самобутньої, незалежної, самодостатньої держави – формування національно свідомого молодого покоління України.

Розв’язання проблеми розвитку одного з найглибших громадянських почуттів у дітей дошкільного віку – патріотизму – особливо загострилося в період воєнного стану

в Україні. Перш за все, заклади дошкільної освіти на окупованих територіях (а в перші дні війни практично в усій Україні) припинили свою діяльність. По друге, організація освітнього процесу в діючих ЗДО і тих, які поступово відновлювали свою роботу, мала підпорядковуватися новим правилам та вимогам. По третє, переважна більшість дошкільників не мала можливості відвідувати заклади освіти, зокрема, у перші місяці війни. Четверте, значна кількість дітей була змушена залишити постійні місця проживання та виїхати на неокуповані території тощо. Такий стан речей практично унеможливив реалізацію традиційного планомірного, послідовного та систематичного впливу на розвиток патріотичних почуттів маленьких дітей. Водночас, педагогічна спільнота України активізувалася і почала віднаходити альтернативні шляхи організації дошкільної освіти. .

У період війни актуальними для дітей та їхніх батьків стали підготовлені в період розвитку незалежної України фільми, анімаційні фільми, телевистави, аудіокниги, які несуть досить великий інформаційний матеріал про нашу державу та спрямовані на розвиток любові до Батьківщини та малої батьківщини кожної людини. Одним із яскравих проєктів, який набув неабиякої популярності в період війни росії з Україною, став серіал анімаційних фільмів «**Моя країна – Україна**». Кожна серія цього проєкту присвячена певній історії, легенді, казці про міста і селища нашої держави. Цінним є те, що розповіді мають мистецький супровід, зокрема, діти бачать українські писанки, скрині, вишиванки, фрагменти картин української художниці Марії Приймаченко, водночас подача інформації підсилюється музичним супроводом, гарно дібраними літературними текстами. Такий підхід дає змогу зацікавити дітей, сприяє емоційному сприйняттю матеріалу, викликає у малечі позитивне ставлення до всього українського і, головне, дає змогу відволікти дітей від трагічних подій, які сьогодні супроводжують їхнє життя.

Переважна більшість занять була спрямована на адаптацію дітей до нового середовища, збереження їхнього фізичного та психічного здоров’я та ґрунтувалася на національному мистецькому матеріалі українського народу.

Зокрема, діти із задоволенням виконували українські музичні руханки, співали українські народні, розписували великодні листівки, виготовляли динамічні іграшки-листівки, брали участь у акціях, яр марці тощо.

Суттєво збагатили мистецько-освітній простір малюків педагоги закладу , які провели низку заходів. Із задоволенням діти дошкільного віку завершували перегляди виступів виконанням популярного на сьогодні Гімну січових стрільців «Ой у лузі червона калина похилилася».

Патріотичне виховання дошкільнят має вирішувати ширше коло завдань, ніж ті, що зазначені. Це не лише виховання любої до рідного дому, сім’ї, дитячого садка, але виховання шанобливого ставлення до людини-трударя та результатів її праці, рідної землі, захисників Вітчизни, державної символіки, традицій держави, загальнонародних свят. Виховання любові до Батьківщини, до своєї Вітчизни – завдання надзвичайно складне, особливо коли мова йде про дітей дошкільного віку.

Виховання ставлення до своєї країни ґрунтується на когнітивному компоненті: дітям повідомляють інформацію, яку вони повинні і можуть засвоїти. Особливістю є те, що знання повинні бути емоційними і спонукати дитину до активної діяльності.

Почуття патріотизму та національної гідності формуються на основі інтересу дітей до власного оточення. Дорослі впливають на дитину вчинками, поглядами та моделлю поведінки, адже в ранньому віці малюк спершу фіксує емоційне ставлення, а вже потім засвоює певні знання. Організовувати відповідну роботу варто за напрямами, щоб позитивно вплинути на процес становлення особистості-патріота.

Засвоєння патріотичних цінностей і норм є тривалим процесом. Вони не закладені у генах - це не природна якість, а соціальна, і тому не успадковується, а формується цілеспрямовано, системно, із використанням певних принципів та методів

діяльності з підростаючим поколінням. Патріотизм – як моральна якість має широкий зміст. Тому робота з даного напрямку поєднує кілька основних чинників:

виховання любові та шанобливого ставлення до близьких людей, сім'ї,родини;

ознайомлення дітей із явищами суспільного життя;

народознавство; - ознайомлення з засобами мистецтва;

практична діяльність дітей;

ознайомлення з національними та державними святами;

знайомство з державними та національними символами.

Ці напрямки роботи реалізуються в усіх видах дитячої діяльності, їх можна успішно інтегрувати в усі освітні лінії Базового компоненту дошкільної освіти. Всі представлені в досвіді форми роботи були апробовані в умовах діючого російськомовного закладу. Вони не потребують створенню спеціальних умов , діють в реально створеному середовищі і співпадають з вимогами Базового компоненту дошкільної освіти..

Кожен із напрямків може стати змістом освітньої та виховної діяльності з дітьми, і кожен внесе свій внесок в соціалізацію особистості дитини за умови врахування особливостей розвитку дітей. Вихователь повинен пам'ятати, що в кожній віковій групі всі завдання патріотичного виховання вирішуються одночасно і поєднуються з різноманітною дитячою діяльністю. Успіх патріотичного виховання залежить від правильної організації всього навчально-виховного процесу в дошкільному закладі.

Дошкільний вік - важливий період формування духовності особистості. Саме в цей період закладаються основи формування духовності, почуттів, сприймання світу, усвідомлення свого «Я». Яскраві враження від краси рідної природи, творчої праці людей, героїчних вчинків українського народу сприяють вихованню в дітей любові до сім'ї, українського народу, до рідної Батьківщини. Всі учасники педагогічного процесу (батьки, вихователі, держава, суспільство) прагнуть виховати в дитині найважливіші людські чесноти, закласти основи моральності, прагнення до краси та творчості. Повертаючись до педагогічної спадщини, не можливо не згадати слова Софії Русової**: «Бути гарним педагогом – це бути справжнім реформатором майбутнього життя України, бути апостолом Правди і Науки».**

Мета дошкільного виховання полягає у тому, щоб сформувати національно свідомого громадянина, патріота, тобто людину, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, світогляд та спосіб мислення, почуття, вчинки та поведінка, спрямовані на саморозвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. І не обов'язково невпинно повторювати слова: патріот, Батьківщина, Україна. Адже із заняття в заняття, із року в рік чарівним калейдоскопом найближчого та найріднішого у вразливу дитячу душу закладаються основи національної свідомості.

У цей важкий час, сповнений невизначеності та стресів, дітям необхідно повідомляти надійну інформацію і допомагати орієнтуватися у величезному потоці суперечливих відомостей та ідей. Ми намагаємося захистити своїх дітей від страшної інформації про події за вікном, але чи правильно це? Діти дуже швидко підхоплюють настрої дорослих та інтерпретуючи повторюють те, що бачать. Також діти ставлять безліч запитань.

Розмовляти про те, що відбувається в країні, з дітьми потрібно обов'язково. Вони живуть не у вакуумі. Вони чують розмови дорослих, інших дітей, новини по ТБ і радіо. Завжди, коли з'являється інформаційний вакуум, він заповнюється домислами. А поза інформаційним полем опинитися не має змоги.

Діти у віці 6-7 років дуже багато чого здатні розуміти. Важливі для батьків події в країні — це вагомий привід поговорити з ними про моральність, чесність, благородство. Ми рідко з дітьми про це говоримо.

Ще важливо чесно говорити з дітьми про свої погляди. Така розмова важливіша, ніж неупереджена оцінка. Чим більше ми розкриваємося перед дитиною, тим ближче ми одне до одного, налаштовуємося на одну хвилю.

Зараз потрібно розуміти, що емоції, які викликає нинішня ситуація у людей,— це безсилля, почуття незахищеності. Звідси виникає злість і лють. Батьки, які переживають це, можуть транслювати такі почуття на дітей. У першу чергу мами і татусі повинні працювати над собою, щоб від їхнього негативу не страждали діти.

Для дитини в будь-якій ситуації найважливішим є почуття захищеності. Батьки мусять подвійно намагатися передати ці відчуття дітям. Не варто розмовляти на цю тему, якщо дитина не виявляє до неї інтерес. Також потрібно, щоб її розумовий розвиток був на достатньому рівні для розуміння того, що їй розповідають.

Ще хочеться відзначити, що часто ситуація порушує звичне життя дитини, навіть не порушуючи його. Що мається на увазі? Навіть у разі дотримання розкладу дня і всіх звичних ритуалів є напруження. Це напруження дорослих. Діти відчувають наше занепокоєння, відчувають, що розмови стали емоційнішими, ніж зазвичай.

Саме тому потрібно говорити. Адже ніщо так не лякає людину, як невизначеність. Діти з цим погано можуть упоратися.

Рано чи пізно, але розповідати дітям про війну доводиться всім батькам. Перше правило для батьків: розмова про війну з дитиною — це чесна і щира, адже діти вам довіряють.

Починаючи розмову про війну, спробуйте запитати у своєї дитини, як вона вважає, що таке війна. Дитина може поставити запитання: «Хто і чому нападає, а інші захищаються?». Тут добре почитати казку і на прикладі казкових героїв розповісти про війну.

Найцінніше, що можуть зробити батьки,— це донести до свідомості дитини, що мир краще за будь-яку війну. Відчувайте свою дитину: коли вона запитує вас про війну, революцію, її не завжди цікавить інформація. Найчастіше за цими запитаннями стоїть прохання: «Мамо, допоможи мені впоратися зі страхом, з тривогою, підтримай і захисти мене». Тому ваше основне завдання — дати дитині це відчуття безпеки і стабільності.

Проведіть експеримент. Спочатку запитайте у дитини, що для неї означає слово «війна». Зовсім маленькі діти, напевно, розкажуть про гру, діти по старше назвуть війною реальні події.

Ураховуйте, що розмова з дітьми про війну повинна бути, в першу чергу, чесною. Щирі, пропущені через саме серце слова, значно більше впливають. Адже дитина вірить батькам і близьким їй дорослим людям.

Розкажіть про те, що війна, на жаль, у житті громади — неминуче явище. Воювали, воюють і воювати будуть з абсолютно різних причин. У сучасному світі, зазвичай,— з політичних і економічних. Одні нападають і є загарбниками, інші — захищають своїх близьких, свою землю, країну. Поясніть, що на війні страждають усі.

На природне запитання про те, хто і чому нападає, краще пояснити, що всі люди різні, не буває, як у казках, тільки позитивних чи тільки негативних. Завжди є люди, які хочуть більшої влади, більшого багатства. А, отже, завжди будуть ті, хто нападає, і ті, хто захищається. І обом сторонам потрібна зброя. Можна розповісти про історію появи різного виду зброї.

Розкажіть про війну за допомогою оповідань про долі дітей воєнного часу. Дітям завжди цікаве життя їхніх однолітків у всі часи. Почитайте з дітьми вірші, перегляньте відповідні для дитячого сприйняття фільми.

Прочитайте з дитиною казку Сашка Чорного «Війна дзвонів», у якій письменник не тільки говорить про те, як часом через банальні випадки починається війна, і висловлює свою точку зору, але, що ще важливіше,— показує, як можна вийти зі стану конфлікту.

Але головне — ви повинні донести до дитини думку, що мир краще, ніж війна. Все, що нас оточує, людське життя, вся краса природи не повинні руйнуватися вибухами й автоматними чергами.

Діти, особливо хлопчики, часто грають у гру під кодовою назвою «Войнушка». Бігають з іграшковими автоматами, стріляють, ходять у розвідку. Пізніше грають у «віртуальну війну». Але війна — не гра, це смерть, кров, страждання. І щоб хоч трохи зменшити ймовірність майбутніх воєн, необхідно донести до дітей, що таке війна насправді. Звісно, краще би вам ніколи не довелося розповідати дитині про війну.

Як підсумок можна сказати, що виховати свідомого патріота і громадянина означає сформувати в дитині комплекс певних **особистісних якостей і рис характеру**, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою у повсякденних діях, вчинках, поведінці.

Про що може йтися мова в даному випадку? **Йдеться про:**

патріотичну відповідальність і мужність, самосвідомість, громадську ініціативність та активність, готовність працювати для розвитку Батьківщини, захищати її;

повагу до Конституції, законів Української держави, прийнятих у них правових норм, сформовану потребу в їх дотриманні, високу правосвідомість;

повагу до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу;

знання української мови;

дисциплінованість, працьовитість, творчість, турботу про природу та екологію рідної землі;

гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій та звичаїв, високу культуру спілкування тощо.

Отже перед педагогами дошкільної ланки стоїть завдання надзвичайної ваги – виховати патріота – громадянина своєї Батьківщини, культурну, освічену людину, яка гідно представлятиме свою державу у всесвітній спільноті.

Під час воєнного стану та після його завершення патріотичне виховання має та матиме безспірно велику роль. Особливо це стосується дошкільних закладів освіти, оскільки саме вони формують знання, навички, емоційне сприйняття та стійкість майбутнього покоління незалежної України. Розвиток нашої держави базується на її активних громадян, на відповідальності, що усвідомлює та несе кожен з нас.

Тому, у період воєнного стану надзвичайно важливо дбати про становлення національної ідентичності українських дітей, ідеалів свободи й рівності; повагу та любов до української мови; медіаосвіту та інформаційну безпеку дітей; залучати дітей до різноманітних проєктів, посильної волонтерської роботи, флешмобів та акцій на підтримку ЗСУ.

Тільки живучи з Україною в серці, ми здобудемо перемогу та світле майбутнє у вільній та незалежній державі Мирного неба вам!

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (наказ МОН від 12.01.2021 № 33).
2. “Джміль”, 2015, №4 – https://jmil.com.ua/2015-4.
3. Закон України про освіту. (2017). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws /show/2145 -19#Text.
4. Концепція Державної цільової соціальної програми національнопатріотичного виховання до 2025 року. (2020). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-%D1%80#Text.
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності/ Дошкільне виховання. – 2003. - №2.
6. Лист Міністерства освіти і науки України «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій». (2022). URL: https://hoippo.km.ua/?p=5364.

7. Методичні рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти (лист МОН від 16.03.2021 № 1/9-148) .
8. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті. (2002). URL: http://schoolchem.ho.ua/ZavKab/NormD/1_7_nac_doktryna.pdf.
9. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля"/ О.І. Білан-Вид.2-ге ,зі зм.і доп. - Тернопіль: Мандрівець, 2022.
10. Рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період війни. (2022). URL: https://www.pedrada.com.ua/article/3052-rekomendats-dlya-pratsvnikvzakladv-doshklno-osvti-na-perod-vyni
11. Сучасне дошкілля під крилами захисту. (2022). URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/suchasne-doshkillya-pid-krilamizahistu.
12. Тесленко С. О. (2021). Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньо-мовленнєвої діяльності. (Автореф. дис. канд. пед. наук.) Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса.
13. Якименко Тетяна. Як народжується любов до Батьківщини // Дошкільне виховання - 2014. - №11. 37. Якубенко В. Від народознавства - до свідомого патріотизму// Дошкільне виховання. - 2002. - №8. - С. 12-13.

Зінчук Тетяна,
вихователь ЗДО №1 «Пізнайко» Славутської МТГ

Виховний процес у дошкільних закладах освіти як ефективний засіб формування морального наративу демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України: перезавантаження з використанням STEAM технологій

Стаття присвячена використанню STEAM-підходу в дошкільних закладах освіти з метою формування моральних цінностей у дітей. Основна увага приділяється впровадженню принципів демократії, толерантності, патріотизму та поваги до територіальної цілісності України. У статті наведено практичні заняття, спрямовані на розвиток у дітей почуття єдності, співробітництва та громадянської відповідальності.

Ключові слова: STEAM-підхід, патріотизм, дошкільна освіта, моральний наратив, територіальна цільність, толерантність, демократичні цінності.

Сучасні виклики, що стоять перед Україною, вимагають підготовки покоління, яке буде свідомим, патріотичним і здатним поважати цінності демократії та незалежності. Одним із засобів формування таких цінностей є виховання на основі інтегрованого підходу STEAM (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics), який дозволяє формувати у дітей дошкільного віку основи моральної поведінки та розуміння важливих суспільних цінностей.

Використання STEAM-підходу в освітньому процесі активно досліджується у зв'язку з його можливістю підвищувати інтереси дітей до навчання через інтерактивні заняття. Згідно з сучасними дослідженнями, STEAM дозволяє дітям розвивати критичне мислення, творче мислення, навички роботи в команді та моральні орієнтири. Протест, аспект впровадження моральних цінностей через STEAM у виховному процесі залишається недостатньо дослідженим. Ця стаття націлена на вивчення STEAM можливовості для формування основних громадянських цінностей.

Виховання дітей дошкільного віку — це перший і дуже важливий крок до формування їхнього морального світогляду, який надалі стане основою для демократичної, толерантної та патріотичної поведінки. Особливої актуальності це питання набуває в контексті сучасних викликів, з якими стикається Україна.

Використання STEAM-підходу (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics) у виховному процесі в дошкільних закладах допоможе зробити цей процес не тільки цікавішим, але й більш глибоким та ефективним, дозволяючи дітям з ранніх років усвідомити важливість основних цінностей демократії, толерантності та незалежності.[3]

STEAM-підхід у вихованні: що це і як він працює для дошкільнят.

STEAM-підхід — це інноваційний підхід до навчання та виховання, що інтегрує науку, технології, інженерію, мистецтво і математику. У дошкільному вихованні STEAM дозволяє дітям отримувати знання через практичну взаємодію, експериментування та творчість, що сприяє кращому засвоєнню основних понять і розвиткові критичного мислення. Використання STEAM для формування морального наративу дає можливість дітям з ранніх років вивчати базові принципи справедливості, взаємоповаги та відповідальності в інтерактивний спосіб.[4]

STEAM заняття для формування українського морального наративу у дошкільників

Тема заняття: "Моя Україна: маленькі кроки до великої єдності"

Мета:

Формувати в дітей почуття гордості за свою країну, ознайомити їх з важливими цінностями українського суспільства, такими як дружба, співпраця, взаємопідтримка та повага до своєї культури. Заняття спрямоване на стимулювання дослідницького інтересу, творчого мислення та навичок роботи в групі.

Цілі:

1. Ознайомити дітей з символами України (наприклад, прапором, гербом, національними кольорами).

2. Сформувати вміння працювати в команді, допомагати один одному та цінувати працю кожного.

3. Через прості STEAM-діяльності надати дітям базові знання з природничих наук, технологій, мистецтва та математики.

Структура заняття:

1. Вступ (10 хвилин)

Обговорення: Розпочнемо заняття з короткої розмови про Україну. Показуємо дітям прапор та герб України, розповідаємо, що ці символи, що об’єднують усіх українців, незалежно від того, де вони живуть.

Запитання: Чи любите ви свою країну? Як ви можете допомагати своїм друзям і близьким? Дітей заохочують поділитися своїми відповідями, акцентуючи увагу на дружбі та підтримці.

2. Науковий компонент: Природознавство (15 хвилин)

Тема: Символи України у природі (калинові та дубові листочки, квіти соняшника).

Практична частина: Діти разом з вихователем висаджують насіння соняшника або виготовляють кущик калини з пластиліну та кольорового паперу. Важливо підкреслити, що ці рослини є символами України, які символізують силу, красу та життєву енергію.

Обговорення: Пояснюємо дітям, що рослини теж потребують турботи та догляду, як і люди. Всі рослини зростають краще, коли ми дбаємо про них.

3. Технології та Інженерія (15 хвилин)

Тема: "Ми будуємо будинок разом"

Практична частина: З простих конструкторів (LEGO, кубики, м'які блоки) діти разом будують "будинок дружби". Пояснюємо, що кожен блок символізує маленьку допомогу від кожного з нас. Кожен додає свій блок і каже, чому він хоче, щоб цей "будинок" був міцним (наприклад, щоб усім було тепло і безпечно).

Обговорення: Розповідаємо дітям про важливість підтримки один одного, пояснюючи, що разом ми можемо побудувати щось велике та міцне.

4. Мистецтво та Українська Культура (20 хвилин)

Тема: "Розмалюймо прапор дружби"

Практична частина: Кожній дитині дають шаблон українського прапора або картинку калини, де вони малюють або заповнюють кольорами (синій і жовтий для прапора, червоний для калини). Обговорюємо значення кольорів: синє небо та жовті поля як символи рідної землі.

Творча частина: Діти по черзі малюють на великому плакаті, кожен малює свою деталь, створюючи спільний "прапор дружби". Завдання — зробити його яскравим і різноманітним, символізуючи єдність.

5. Математичний компонент (10 хвилин)

Тема: "Рахуємо символи нашої дружби"

Практична частина: Діти отримують картки із зображеннями калини, соняшника, голубів або прапорів. Завдання — порахувати скільки їх на картках та скласти всі разом. Це стимулює співпрацю і навички рахування.

Рефлексія: Рахуючи символи, діти бачать, як багато їх, що символізує єдність та спільну працю.

6. Підсумок заняття (10 хвилин)

Обговорення проектів: Вихователь разом із дітьми розглядають їхні роботи (висаджені рослини, "будинок дружби", розфарбований прапор). Вихователь акцентує, як кожен зробив свій внесок, і що разом ці внески стали великим результатом.

Рефлексія: Вихователь запитує дітей, що їм сподобалося найбільше і чому. Діти діляться своїми враженнями, і вихователь наголошує, що так само, як сьогодні, вони можуть допомагати один одному щодня.

Результати:

Після заняття діти:

- Розуміють основні символи України та їх значення.
- Вчаться працювати разом, допомагати одне одному і бачити силу єдності.
- Отримують перші навички в галузях STEAM через прості ігри та заняття.
- Відчувають, що вони є частиною великої родини, яка підтримує і любить один одного.

Додаткові ресурси:

1. Українські народні казки для прочитання після заняття.
2. Демонстраційні картинки українських символів (калини, дуба, соняшника).
3. Коротке відео про символи України для дошкільного віку.

Формування демократичних цінностей через STEAM-освіту

У виховному процесі з використанням STEAM-підходу діти вчаться діяти в команді, слухати і поважати думки інших, обговорювати ідеї та знаходити рішення разом. Наприклад, під час спільної роботи над простим проєктом, як побудова конструкції з LEGO або створення спільної картини, вони мають можливість обговорювати свої ідеї та розподіляти обов’язки, що є чудовою підготовкою до участі у демократичному суспільстві.[5]

STEAM-заняття для формування демократичних цінностей у дошкільників

Тема: "Ми всі різні, але рівні: дружба і повага до інших"

Мета:

Познайомити дітей з основними демократичними цінностями, такими як рівність, повага до інших, вміння слухати та приймати спільні рішення. Це заняття допомагає дітям зрозуміти, що кожна людина цінна, незалежно від її особливостей, і що всі мають право висловлювати свою думку.

Цілі:

1. Розвивати навички спільної роботи і комунікації.
2. Формувати уявлення про важливість поваги та рівності.
3. Розвивати основи критичного мислення та творчості через STEAM-діяльності.

Фрагмент заняття:

Вступ: Обговорення демократії (10 хвилин)

Пояснення: Вихователь запитує дітей, що для них означає слово "дружба" та "повага". Говоримо про те, що всі люди різні (хтось любить малювати, хтось — танцювати), але всі вони важливі.

Питання до дітей: "Як ви думаєте, чому важливо поважати думку кожного?" Обговорення ведеться так, щоб кожен міг висловити свою думку.

Математика: Голосування з кольоровими картками (10 хвилин)

Практична частина: Кожній дитині дається кольорова картка (наприклад, червона або синя) для голосування за активність, яку вони хочуть виконати (наприклад, малювання або ліплення).

Голосування: Діти піднімають картки, щоб проголосувати, а вихователь рахує голоси.

Висновок: Пояснюється, що вибір більшості буде виконано, але кожна думка була важлива.

Наука та Мистецтво: Колективна робота над "Деревом дружби" (15 хвилин)

Тема: Створення символічного дерева, де кожен листочок унікальний.

Практична частина: Діти створюють кольорові листочки з паперу або малюють їх на великому аркуші. Кожен вибирає свій колір і форму листочка.

Обговорення: Діти прикріплюють свої листочки до дерева, формуючи "Дерево дружби". Вихователь пояснює, що дерево символізує громаду, а різні листочки — всіх людей, які є частиною цього колективу. Так само, як у дереві всі листочки важливі, так і в житті важлива кожна людина.

Інженерія: Спільне будівництво "Мосту дружби" (10 хвилин)

Завдання: Використовуючи конструктори, кубики або інші матеріали, діти будують разом "Міст дружби".

Пояснення: Вихователь розповідає, що міст з'єднує дві сторони і символізує співпрацю між людьми. Кожен будує свою частину, але всі частини об'єднуються в один міст.

Завершення: Рефлексія (5 хвилин)

Обговорення результатів: Діти розглядають "Дерево дружби" та "Міст дружби". Вихователь запитує, чому важливо працювати разом і поважати вибір кожного.

Висновок: Розповідь про те, що демократія — це коли кожен може висловлювати свої думки, а всі разом приймають рішення. Важливо пам'ятати, що навіть якщо вибір не завжди збігається з нашими бажаннями, повага до інших — це важлива цінність.

Результати:

Після заняття діти отримують уявлення про:

- Основи демократичних цінностей (рівність, повага до інших, спільне прийняття рішень).
- Важливість роботи в команді та необхідність прислухатися до думок кожного.
- Мають позитивний досвід творчої діяльності та спільної гри, що зміцнює взаємоповагу.

Розвиток толерантності і співчуття в контексті різноманітності.

STEAM-проєкти можуть інтегрувати культурні, історичні й соціальні теми, які допомагають дітям зрозуміти цінність різноманітності. Наприклад, можна провести заняття, де діти створюють різнокольорові малюнки чи макети, що символізують різні народи та культури, або робити прості досліди, які демонструють, як співпраця робить результати краще. Така діяльність формує в дітей розуміння того, що кожна людина унікальна і важлива.[6]

STEAM-заняття: Розвиток толерантності і співчуття в контексті різноманітності у дошкільників

Тема: "У світі різноманіття: вчимося розуміти і підтримувати одне одного"

Мета:

Познайомити дітей із поняттями різноманітності, толерантності та співчуття. Навчити цінувати різні якості та унікальність кожної людини, розвивати емпатію та повагу до інших через спільну STEAM-діяльність.

Цілі:

1. Розвивати вміння співпрацювати і допомагати один одному.

2. Пояснити дітям, що різні люди можуть мати різні потреби та інтереси, і це робить світ яскравішим та цікавішим.

3. Через STEAM-діяльності показати значення різноманітності для побудови гармонійної команди та суспільства.

Структура заняття

Вступ: Знайомство з поняттям різноманітності (10 хвилин)

Обговорення: Вихователь розпочинає заняття, розповідаючи дітям, що всі люди різні: хтось любить танцювати, хтось — малювати, хтось швидко бігає, а хтось любить читати. Кожен має щось своє, унікальне.

Питання до дітей: "Як ви думаєте, чому важливо поважати тих, хто відрізняється від нас?" та "Чим кожен із вас унікальний?" Діти можуть висловитися, щоб поділитися своїми думками.

Науковий компонент: Експеримент з різнокольоровою водою (15 хвилин)

Тема: Різноманітність кольорів як приклад різних людей.

Практична частина: Діти отримують прозорі склянки з водою та додають у них різнокольорові харчові барвники (жовтий, червоний, синій, зелений). Потім змішують ці кольори, щоб побачити, як поєднання створює нові кольори.

Обговорення: Вихователь пояснює, що так само, як кольори створюють нові відтінки, люди, об'єднуючись, стають сильнішими та цікавішими, тому важливо приймати кожного таким, яким він є.

Інженерія: Будуємо "Міст дружби" (15 хвилин)

Тема: Співпраця для досягнення спільної мети.

Практична частина: Діти працюють разом над створенням конструкції мосту з конструкторів, кубиків або інших матеріалів. Кожен додає свою частину і допомагає іншим, щоб створити міцний міст.

Висновок: Вихователь підкреслює, що міст символізує співпрацю та об'єднання різних людей, які підтримують одне одного. Це допомагає зрозуміти, що працювати разом краще, ніж самостійно.

Математика та логіка: Сортування форм і кольорів (10 хвилин)

Тема: Повага до унікальності кожного елемента.

Практична частина: Діти отримують набір різнокольорових фігур (кола, квадрати, трикутники) і повинні посортувати їх за кольором або формою. Коли фігури сортуються за кольором, можна запропонувати інший спосіб — сортування за формою або розміром.

Висновок: Обговорюємо з дітьми, що кожен предмет має свою форму та колір, але всі вони важливі для гармонії. Подібно, кожна людина має свій характер і здібності, які збагачують команду.

Мистецтво та творчість: Малюємо разом "Карту нашого світу" (15 хвилин)

Тема: Кожен вносить свою унікальність у загальну картину.

Практична частина: Діти малюють на одному великому аркуші паперу. Кожен вибирає, що саме хоче намалювати (квітку, дерево, тварину, річку), щоб створити єдину картину.

Обговорення: Вихователь пояснює, що кожен малюнок — це внесок у загальну картину, і якщо одного з них не буде, картина буде неповною. Це як у нашому житті: кожна людина є важливою.

Підсумок заняття: Рефлексія (5 хвилин)

Обговорення результатів: Вихователь запитує дітей, що їм найбільше сподобалося, а також про важливість прийняття різних людей. Діти діляться своїми враженнями та висновками про те, що всі люди важливі, навіть якщо вони різні.

Висновок: Вихователь наголошує, що толерантність і співчуття — це повага до інших і готовність допомагати. Різноманіття робить наш світ цікавішим та яскравішим.

Результати:

Після заняття діти:

- Розуміють важливість різноманітності і що кожен має цінність.
- Навчаються співпрацювати і виявляти емпатію до інших.
- Виявляють інтерес до пізнання інших людей та їх особливостей через творчу діяльність і STEAM-заняття.

Розвиток патріотизму та поваги до територіальної цілісності України.

Навіть для дошкільнят важливо пояснювати питання незалежності та територіальної цілісності у зрозумілий і делікатний спосіб. Виховання почуття гордості за Україну можна реалізувати через різноманітні творчі проєкти на теми української природи, архітектури, культури, а також через інтерактивні ігри, які демонструють цінність збереження та захисту навколишнього середовища.[7]

Наприклад, можна організувати творчі проєкти, де діти створюють карту України з пазлів, розфарбовують її або прикрашають символами різних регіонів. Такі заняття допомагають дітям відчути єдність і цілісність країни, прищеплюють інтерес і любов до рідної землі.

STEAM-заняття: Розвиток патріотизму та поваги до територіальної цілісності України у дошкільників

Тема: "Моя Україна — моя Батьківщина: вчимося любити та поважати свою країну"

Мета:

Розвивати в дітей патріотичні почуття та повагу до України як єдиної і неподільної держави. Допомогти дітям зрозуміти, що кожен регіон та кожен куточок нашої країни є важливим і цінним, і що любов до Батьківщини — це також готовність берегти та захищати її.

Цілі:

1. Ознайомити дітей з поняттям "Батьківщина" та її значенням.
2. Показати дітям красу та різноманіття природи та культури України.
3. Через STEAM-діяльності розвивати вміння працювати в команді, цінувати культурне різноманіття та територіальну цілісність України.

Структура заняття

Вступ: Знайомство з поняттям Батьківщини (10 хвилин)

Обговорення: Вихователь починає заняття з розповіді про Україну як Батьківщину для всіх нас. Вона єдина та неподільна, і кожен її регіон є частиною великої держави. Вихователь може показати дітям карту України та розповісти про деякі регіони.

Питання до дітей: "Що для вас означає слово 'Батьківщина'?" або "Які місця в Україні вам подобаються і чому?" Діти можуть розповісти про місця, де вони бували з батьками або які їм подобаються.

Математика та логіка: Пазл "Карта України" (15 хвилин)

Тема: Складання пазлу як символу цілісності України.

Практична частина: Діти отримують великі частини пазлу з зображенням регіонів України. Їх завдання — зібрати всі частини в єдину карту.

Висновок: Вихователь пояснює, що кожна частинка пазлу — це один із регіонів України, а разом вони складають єдину, неподільну країну. Це нагадує про важливість єдності.

3. Науковий компонент: Різноманіття природи України (10 хвилин)

Тема: Природа різних регіонів України.

Практична частина: Вихователь демонструє фотографії або короткі відео з різними природними ландшафтами України: Карпатські гори, Чорне море, степи, ліси та річки. Діти обговорюють, що їм подобається, які тварини чи рослини характерні для різних регіонів.

Обговорення: Вихователь акцентує, що різноманіття природи — це скарб, який ми повинні берегти, тому що він належить усім нам.

Мистецтво: Малюємо символи України (15 хвилин)

Тема: Створення символічних малюнків про Україну.

Практична частина: Діти малюють на одному аркуші символи, що асоціюються в них з Україною. Це можуть бути прапор, соняшники, калинові кетяги, гори, море тощо.

Обговорення: Вихователь пояснює, що ці символи є частиною нашої національної спадщини і кожен з них символізує любов до Батьківщини.

Інженерія: Будуємо "Міст єдності" (10 хвилин)

Тема: Єдність України через символічний міст.

Практична частина: Використовуючи кубики або конструктори, діти будують разом "Міст єдності", який символізує з'єднання різних регіонів країни.

Обговорення: Вихователь пояснює, що кожен регіон важливий, і всі разом вони формують єдину Україну. Міст символізує підтримку та зв’язок між усіма куточками Батьківщини.

Завершення заняття: Рефлексія та обговорення (5 хвилин)

Підсумок: Діти разом розглядають свої малюнки та пазли. Вихователь запитує їх, що для них стало новим і що їм найбільше сподобалося.

Висновок: Вихователь підкреслює, що кожен з нас — частина України, і наш обов’язок — любити та поважати її. Ми можемо показувати свою любов до Батьківщини не тільки словами, але й діями: допомагати іншим, берегти природу та цінувати нашу єдність.

Результати:

Після заняття діти:

- Отримують базове уявлення про поняття Батьківщини та її цілісність.
- Навчаються поважати свою країну та цінувати її різноманіття.
- Розвивають патріотичні почуття та бажання захищати та зберігати красу своєї країни.

Використання STEAM-технологій дозволяє вихователям урізноманітнювати виховний процес, залучати дітей до активного навчання і розвивати ключові навички майбутнього, зокрема, критичне мислення, креативність, вміння працювати в команді та відповідальність. Це все сприяє формуванню цінностей, що допомагають дітям рости відповідальними громадянами, які з повагою ставляться до прав інших, вміють захищати свої інтереси та розуміють важливість незалежності та територіальної цілісності України.

Виховання на основі демократичних цінностей, толерантності, поваги до незалежності України та її територіальної цілісності має починатися з ранніх років. Використання STEAM-підходу в дошкільних закладах створює необхідні умови для того, щоб ці моральні цінності стали органічною частиною виховного процесу. Такий підхід дозволяє дітям розвивати не тільки знання, але й світоглядні установки, необхідні для побудови міцного та згуртованого суспільства в майбутньому. Перезавантаження виховного процесу через STEAM-освіту стане важливим кроком до формування покоління, яке цінує демократію, толерантність, а також має міцну патріотичну позицію щодо незалежності та цілісності України.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2021 No33 «Про затвердження Державного стандарту дошкільної освіти в Україні»

2. Білан О. І., Возна Л. М., Максименко О. Л. та ін. Програма розвитку дитини дошкільного віку Українське дошкілля, 2012

3. Наталія Шалда. Моделювання освітньої діяльності за напрямами STREAM-освіти. Палітра Педагога 2022

4. Крутій К., Грицишина Т. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. Дошкільне виховання. 2016.

5. Культура демократії в дошкільній освіті: рівність і прийняття. НУШ, 2021 https://nus.org.ua/view/kultura-demokratiyi-v-doshkilnij-osviti-rivnist-i-pryjnyattya/

6. Молчанова А.О. М Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога, 2013

7.Олександр Слобожан Організація комплексного національно-патріотичного виховання в громаді. Методичні рекомендації у сфері освіти, 2023 https://auc.org.ua/sites/default/files/library/33_osvita_2023_metod.pdf

Зубчук Марина,
учителька української мови та літератури
Красилівського ліцею Красилівської міської ради

Ментальна карта як метод візуалізації на уроках словесності в старшій профільній школі

Анотація. У тезах представлено теоретичні відомості про ментальні карти як один із шляхів покращення якості знань на уроках української мови і літератури, які допомагають здобувачам освіти заповнити прогалини у фактичних знаннях та вміннях, розвинути навички дослідницько-пошукової діяльності, а також опис використання таких карт на уроках української мови та літератури в основній та старшій школі.

Ключові слова: ментальна карта, інструмент, опорні знання, урок словесності.

Ментальна карта – це технологія зображення інформації у графічному вигляді; інструмент, що дозволяє ефективно структурувати інформацію, мислити, використовуючи весь свій творчий потенціал [2]. Суть методу полягає у виділенні головного поняття, від якого відгалуджуються завдання, думки, ідеї, кроки в реалізації проєкту. Кожна гілка може містити кілька дрібніших гілок-підпунктів. До всіх записів можна залишати коментарі, які допоможуть не заплутатися в складному проєкті [4]. Щоб мозок краще сприймав і засвоював інформацію, рекомендується оформлювати всі записи по-різному, за допомогою різних кольорів або форм, з використанням картинок та інших зображень. Таке наочне оформлення розумового процесу дозволяє продовжувати роботу з інформацією, структуруючи її, групуючи чи виділяючи нові положення [3]. У ході своїх досліджень англійський психолог Тоні Бьюзен дійшов висновку, що загальноприйнятий спосіб сприйняття текстової інформації не є оптимальним. За його твердженням, читання сторінки зліва направо і зверху вниз видається людському мозку штучним, адже він влаштований так, що сприймає дані нелінійно і одночасно цілком. З критики «незручностей» лінійного сприйняття пізніше й з'явилися ментальні карти як прийом структурування інформації та інший спосіб запису. Види ментальних карт [1, с. 51]:

1. «Карта Пам'яті» є інтелект – карта, відображення процесу мислення (або його частини): «мозковий штурм» – угруповання – класифікація – аналіз – розстановка пріоритетів – лінійна послідовність.

2. «Карта Тексту» дозволяє зрозуміти та на 100% запам'ятати будь-який текст, є основним методом обробки та запам'ятовування великих обсягів текстової інформації.

3. «Мнемонічна Карта» застосовується для 100% запам'ятовування великого обсягу точної інформації, тобто різних списків, таблиць, складних текстів та віршів, наприклад, списку правильно наголошених слів [2].

4. "Конспект – Карта" в 5 разів прискорює процес запису виступів, лекцій та їх якісне засвоєння. "Конспект – Карта" містить систему вибору ключових слів, систему ієрархії та взаємозв'язку ключових слів, систему символізації.

5. «Питання – Карта» прискорює процес формування навичок, спираючись на алгоритми мислення (діяльнісний підхід). «Питання – Карта» покращує процес комунікації та дозволяє прийняти зважені рішення.

6. «Карта Мислення» застосовується для всебічного аналізу та планування діяльності для стратегічного планування розвитку особистості.

Карти можна робити від руки (малювати їх на аркуші паперу) і за допомогою програмного забезпечення (як онлайн, так і офлайн). Пропоную список програм, які можна для цього використовувати:

Інструменти для побудови карт знань - FreeMind – вільна програма для створення карт знань; - Mindomo ; - Mindmeister; - Dabbleboard – Gnletting; Mind42 – колективне створення, можливість обговорювати карту на сервісі – Cmappers. Також є хмарні додатки, як дозволяють працювати онлайн над створенням ментальних карт: - Coogle; - Popplet; - SpiderScribe.

На уроках української мови ментальні карти доречно використовувати на будь-якому етапі уроку. На етапі актуалізації опорних знань, умінь та навичок здобувачів освіти такі карти будуть ефективними, оскільки допоможуть згадати теоретичні відомості теми, що вивчається. Специфіка викладання української мови в сучасних закладах освіти передбачає наявність теоретичних знань, без яких неможливе сприйняття нового матеріалу. Здобувачі освіти повинні знати та розуміти основні терміни, орієнтуватися у рівнях мовної структури, які пов‘язані між собою. Крім того, такі карти здобувачі освіти можуть створювати або доповнювати в кінці кожного уроку або теми. Ментальна карта не має на меті відповісти на всі питання та все детально розповісти, вона слугує схемою, ідучи за якою учень зможе розв‘язати поставлені завдання. Для прикладу, погляньмо на ментальні карти, створені здобувачами освіти 10-11 класів для уроку української мови. Ментальна картка, зображена на рис. 1, створена учнями 11 класу як підсумок до вивченої теми «Складносурядне речення» та допомагає узагальнити весь теоретичний матеріал з теми. Такі карти мають очевидні переваги перед класичними презентаціями, оскільки дають змогу сприйняти матеріал цілісно, органічно, але в той же час не замінюють схем і таблиць, а виступають радше доповненням до них.

Рис. 1. Менталька карта «Складносурядне речення»

На уроках української літератури ментальні карти доцільно застосовувати також на різних етапах уроку: на уроці актуалізації опорних знань, під час вивчення нового матеріалу, на етапі закріплення вивченого (рис.2). Вони підходять і для запам‘ятовування великих обсягів інформації, і структурування прочитаного твору та його аналізу, і запам‘ятовування основних фактів і слів, аналізування подій, характеристики образів, визначення проблематики в прочитаному тексті, підбиття підсумків тощо. Тобто йдеться не про звичайне запам‘ятовування чи запис, а про осмислене сприйняття, швидше й глибше розуміння, що дозволяє відтворювати знання навіть через тривалий проміжок часу. Особливо доречні карти знань при вивченні поезії, адже практика показує, що віршовані тексти учні гірше сприймають, а тим паче запам‘ятовують. Використовуючи карти знань на уроках української літератури, можна також поліпшити пам‘ять здобувачів освіти, вміння формулювати та висловлювати власну думку, використовуючи при цьому весь інтелектуальний потенціал. І насамкінець організовувати успішну взаємодію між учнями, прискоривши при цьому творчий процес.

Доречно використовувати ментальні карти під час написання творів-роздумів, есе, творчих завдань, власного висловлення. Асоціативні карти допоможуть логічно структурувати думку, не загубити важливі ідеї, вибудувати сюжетну лінію та розставити акценти у творі. Сучасний педагог повинен впроваджувати новітні технології в освітню діяльність, а переваги використання ментальних карт мають стимулювати його до цього. Насправді зробити карту знань не становить особливих труднощів для сучасних здобувачів освіти.

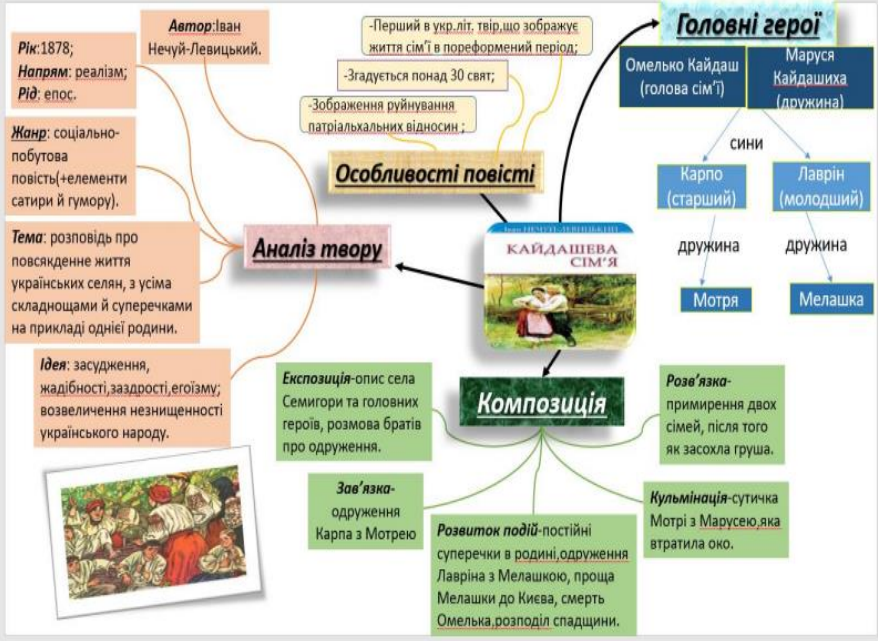

Рис. 2. Ментальна карта «Аналіз повісті «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького

Отже, одним із шляхів покращення якості знань на уроках української мови і літератури в закладах освіти є створення ментальних карт (карт знань, інтелектуальних карт, асоціативних карт). У процесі роботи з ними учні можуть подолати причини, що впливають на їх успішність. Ментальні карти – це зручний інструмент для відображення процесу мислення і структуризації інформації у візуальній формі. Таким чином, МК можна використовувати, щоб застенографувати ті думки й ідеї, які з'явилися в уяві, роздумуючи над яким-небудь завданням. І навпаки, МК дозволяють так оформити інформацію, що мозок легко її сприйме. Ментальні карти відображають природний спосіб мислення людського мозку.

Список використаних джерел:

Гордєєва А. Інтелектуальні карти як засіб формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх філологів / Іноземні мови. № 4/2012[72]. С. 51–58.

1. Кобися А. П. Застосування ментальних карт у професійній педагогічній діяльності // Звітна наукова конференція, присвячена 15-річчю Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України (27 березня 2014 р.). URL: http://lib.iitta.gov.ua/.

2. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н.М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

3. Шахіна І., Медведєв Р. Використання ментальних карт у навчальному процесі. Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Випуск 8(III). : URL:https://phm.cuspu.edu.ua/.

Ісакова Інна,
начальник управління освіти,
молоді та спорту Дунаєвецької міської ради, кандидат історичних наук

Перспективи розвитку освіти Дунаєвецької громади в контексті організації міжнародної співпраці та проєктної діяльності в умовах війни

Анотація. У статті проаналізовано ключові шляхи реформування освітньої галузі Дунаєвецької ТГ шляхом налагодження міжнародної співпраці та проєктної діяльності в умовах війни. Наведено приклади створення навчального середовища, дружнього до дитини та спрямованого на переорієнтацію професійних компетентностей учительства.

Ключові слова: децентралізація, співпраця, проєктна діяльність, громадські об'єднання, психосоціальна допомога, меморандум, інтеграція, музейний простір.

Процес децентралізації передбачає реформування всіх сфер життя місцевої громади. Одним із найбільших секторів публічних послуг, якими користується населення, є освіта. Спільними зусиллями органів місцевого самоврядування у Дунаєвецькій міській територіальній громаді вдалося ефективно та професійно розв'язати організаційні та управлінські завдання у сфері освіти, створити належні умови для переорієнтації професійних компетентностей учительства.

Дунаєвецька громада створена у листопаді 2015 року. Маємо сьогодні 19 закладів загальної середньої освіти, 25 закладів дошкільної освіти та 2 заклади позашкільної освіти. 70% власних надходжень місцевого бюджету сьогодні спрямовується на забезпечення належної роботи закладів освіти. Це значний фінансовий ресурс, а в умовах війни і поготів. Враховуючи складність фінансового забезпечення, ми віднайшли резерв який допоміг в організації роботи закладів освіти громади. Сьогодні всі заклади освіти працюють в очній формі, що дає нам можливість надавати якісні освітні послуги в межах класу. Проведена колосальна робота по облаштуванню укриттів, щоб працювати у звичному режимі.

Однією з основних стратегічних цілей управління освіти є міжнародна співпраця та проєктна діяльність, яка розкриває нові перспективи для освіти громади. При управлінні освіти створено робочу групу по написанню проєктів з метою залучення додаткових коштів у заклади освіти громади. Маємо гарний досвід у цьому напрямку. Загалом у 2021-2024 роках налагоджено співпрацю з 28 міжнародними організаціями та фондами, реалізовано 59 проєктів на загальну суму близько 91 млн грн.

Для нас пріоритетними напрямками у співпраці з міжнародними партнерами залишаються насамперед: психологічна підтримка учасників освітнього процесу, покращення надання якісних освітніх послуг та зміцнення матеріально-технічної бази.

Так, у січні 2022 року на базі Центру позашкільної освіти реалізовано грантовий проєкт «Пересувний інтерактивний музей-лабораторія для дітей» в рамках пілотного проєкту «Посилення партнерства для сталого розвитку», за сприяння уряду Швеції [1] на загальну вартість 1,8 млн грн. За умовами проєкту здійснено капітальний ремонт приміщення під музей, закуплено 16 інтерактивних експонатів в спеціальних тубах для транспортування в заклади освіти громади, причеп та шатер для виїзду й проведення уроків природничо-математичного циклу. Це дає змогу об'єднувати юних науковців, учасників МАН шляхом проведення наукових досліджень та експериментів безпосередньо у музеї. Музей є унікальним не лише на Хмельниччині, але й в Україні.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну пріоритети дещо змінилися від науки до практичної допомоги Збройним Силам України «Все для фронту – все для Перемоги». Вже у березні спільно з посольством Королівства Нідерландів реалізовано проєкт «Разом до Перемоги» на базі опорного закладу Дунаєвецького ліцею №3, яким передбачено роботу швейного цеху з пошиву

футболок, балаклав, маск-халатів та розгрузок для військових. За результатами проєкту навчальному закладу надано швейні машинки нового покоління, тканину, розхідний матеріал на вартість 500 тис. грн. Завдяки цьому нам вдалось забезпечити першочергові потреби військових.

У травні, в рамках впровадження Швейцарсько-українського проєкту DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» - «Ми вдома – в Україні» наша громада стала переможцем у номінації «Шанс на щасливе літо» [2]. Завдячуючи цьому, на базі Центру позашкільної освіти відкрився унікальний літній клуб для дітей громади та дітей з числа внутрішньо переміщених осіб. Літній клуб отримав методичний супровід від експертів проєкту, спеціальне обладнання та необхідні матеріали для організації роботи (меблі, шатер, пуфи, дидактичний та роздатковий матеріал, спортивний інвентар, книги, настільні ігри та багато іншого). Все це було направлено на організацію літнього відпочинку для наших дітей. Загалом вартість проєкту склала 150 тис. грн.

За підтримки Посольства Швейцарії в Україні реалізовано проєкт DECIDE «Психосоціальна допомога дітям шкільного віку на території Одеської, Тернопільської, Хмельницької областей під час війни в Україні» у співпраці з благодійним Фондом «Карітас» [3]**.** На базі опорного навчального закладу Дунаєвецького ліцею №3 у грудні 2022 року запрацював Центр щодо створення дружнього до дитини навчального середовища, безпечного доступу до навчання дітей з особливими освітніми потребами, організації оздоровчих таборів для дітей, технічної та фінансової підтримки закладу освіти. Вартість проєкту склала 300 тис. грн. У результаті співпраці здійснено капітальний ремонт кабінетів для зони відпочинку діток, закуплено меблі, оргтехніку, мультумедійну дошку та дидактичний матеріал.

За сприяння міжнародної Організації Об'єднаних Націй «ЮНІСЕФ» в громаді реалізовано десять проєктів, завдяки яким: отримали 15 боксів з дидактичним матеріалом для діток, які навчаються на інклюзивні формі навчання, 57 ноутбуків для вчителів громади (на загальну суму 372 тис.475 грн); через реалізацію проєкту «Спільно до навчання» отримали 32 бокси для закладів дошкільної освіти, 20 наборів «Школа в коробці», набори гігієни та канцтоварів для закладів освіти.

Опорні заклади громади – Дунаєвецький ліцей №3 та Іванковецький ліцей отримали грошову підтримку від ЮНІСЕФ у розмірі 3 тис. доларів (кожен заклад) на придбання засобів для навчання (мультимедійне обладнання, дошки, меблі, дидактичні матеріали).

Впродовж 2022-2023 років реалізовано проєкти щодо покращення матеріально технічної бази харчоблоків опорних закладів освіти у 2022 році на суму 219 тис. 411 грн. та у 2023 році – 146 тис. 280 грн. Закуплено плити, духові шафи, холодильні та морозильні камери, кухонні машини, мийки, сушки для посуду.

Заклади освіти відіграють важливу роль у формуванні звички правильно харчуватися та вести здоровий спосіб життя. Саме початкова школа є тим вікном можливостей, де можна допомогти дітям сформувати корисні харчові звички. У 2023 році Дунаєвецький ліцей №3 долучився до проєкту Всесвітньої продовольчої програми ООН по здешевленню шкільного харчування для учнів 1-4 класів. З листопада 2024 року до програми долучено Дунаєвецький ліцей №1, Дунаєвецький ліцей №2, Дунаєвецький ліцей №4. Програма фінансуватиме 30% щоденних гарячих обідів. Її метою є допомога та підтримка учасникам освітнього процесу, які мають економічні труднощі [4].

Впродовж 2022 року реалізовано спільний проєкт Міністерства освіти і науки України та ЮНІСЕФ «ПОРУЧ». Відновлення через спорт – це новий напрямок, який реалізується через проведення майстер-класів, розвитку здорового харчування та спортивних занять в поєднанні з психологічною роботою, що надається дітям, молоді та сім'ям, які того потребують.

З початком повномасштабного вторгнення на потреби Збройних Сил України було вилучено 4 шкільних автобуси, що стало серйозним викликом для забезпечення підвозу учнів та педагогів до навчальних закладів. У результаті співпраці з фінськими благодійними організаціями вдалося отримати шкільний автобус на 52 посадкових місця.

Улітку 2023 року спільно з Міжнародною організацією Save the Children реалізовано проєкт «Цифровий дитячий навчальний центр» на базі комунальної установи Дунаєвецької міської ради «Дунаєвецька міська публічно-шкільна бібліотека». Це сучасна локація для навчання і дозвілля дітей віком 6-17 років. В центрі можна підключитися до дистанційного навчання, долучитися до інтерактивної неформальної освіти, до онлайн тренінгів, зокрема з медіаграмотності, безпеки в Інтернеті. Він забезпечений навчальним наповненням: уроки, розважальні та розвантажувальні заходи, навчальні програми. За умовами проєкту зроблено ремонт приміщення, оснащено 10 робочих місць з ноутбуками та 40 планшетами.

За підтримки Plan International та DEC Міжнародною благодійною організацією «Партнерство «Кожній дитині»» на базі Центру позашкільної освіти реалізується проєкт «Родина і громада: адаптація-інтеграція-розвиток». Метою проєкту є створення якісних умов для надання психо-соціальної підтримки переміщеним родинам, а також місцевим сім'ям Дунаєвецької громади з метою їх реабілітації, адаптації та подальшої інтеграції й розвитку, підсилення соціального напрямку в громаді.

В рамках впровадження проєкту на базі Центру Позашкільної освіти було відкрито дві посади: психолога і логопеда, що дало можливість покращити надання соціальних послуг у громаді. Також у рамках проєкту було заключено ряд меморандумів про співпрацю з соціальними службами міста, а саме: Комунальною установою Дунаєвецької міської ради «Міський центр комплексної реабілітації осіб з інвалідністю «Ластівка», Комунальною установою Дунаєвецької міської ради «Інклюзивно-ресурсний центр», Комунальною установою «Центр надання соціальних послуг Дунаєвецької міської ради», Службою у справах дітей Дунаєвецької міської ради. Це неабияк підсилило роботу новоствореного простору. Загальний бюджет проєкту склав 493 тис. грн. Зважаючи на позитивні результати, проєкт було продовжено терміном на 6 місяців. Загальний бюджет ІІ частини проєкту складає 225 тис. 850 гривень.

У 2023 році 13 громад Хмельницької області, в тому числі Дунаєвецька громада, долучились до проєкту «Простір дружній до дитини», що реалізовується на базі Миньковецького ліцею за сприяння громадської організації «Світ у барвах» [5]. Проєкт спрямований на психосоціальну підтримку дітей, в тому числі дітей ВПО, задоволення їх емоційного стану та розвитку психосоціальних навичок. Простір дружній до дитини – це, насамперед, зручне місце, де діти, підлітки можуть з користю і задоволенням проводити час. З ними працює фасилітатор, який організовує заходи для розвитку дітей згідно графіка, двічі на тиждень. Термін дії проєкту з жовтня 2023 року по травень 2024 року.

За сприяння міжнародного благодійного фонду «Руки друзів» у 2023 році розпочато реалізацію проєкту з відновлення та реконструкції інфраструктури, орієнтованої на дітей в Україні. Для реалізації відібрано 3 заклади загальної середньої освіти (Дунаєвецький ліцей №2, Мушкутинецька та Залісцівська гімназії) та 1 заклад дошкільної освіти (Дунаєвецький ЗДО №5 «Усмішка»). Проєктом передбачено утеплення закладів освіти, встановлення пожежної сигналізації, встановлення відеоспостереження, ремонт туалетів.

Завдяки співпраці управління освіти, молоді та спорту з ГО «Асоціація жінок Дунаєвеччини» в ЗДО №5 «Усмішка» Дунаєвецької міської ради реалізовано проєкт «Безпечне місце у небезпечному місті». Його реалізовано в рамках проєкту «Жінки, мир, безпека: відповіді на виклики війни», що виконував Український Жіночий Фонд за підтримки Уряду Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Проєкт спрямовано на облаштування укриття в ЗДО №5 «Усмішка», а саме створення безпечного та комфортного простору для жінок-працівниць ЗДО, центру реабілітації та жінок, які виховують дітей з інвалідністю. В рамках проєкту було проведено інформаційні семінари, майстер-класи.

Іванковецький ліцей Дунаєвецької міської ради увійшов до числа переможців ІІ туру проєктів – терапевтичних заходів для дітей сільських громад Хмельниччини і їх родин. Проєкт реалізовується Громадською організацією Центру Стратегічних ініціатив (м. Хмельницький). Завдяки проєкту навчальний заклад отримав фінансування у сумі 15 тисяч гривень на проведення заходів для родин ВПО, військовослужбовців ЗСУ та місцевих мешканців (за фінансової підтримки The BERR Trust (Great Britain) [6].

У 2024 році в рамках реалізації проєкту «Мій врожайний рік» за програмою «Спроможні та сильні», що виконується Фондом Східна Європа за підтримки Швейцарії, Іванковецький ліцей та Центр позашкільної освіти отримали теплиці. Тепер діти працюватимуть на закритому грунті у власних теплицях, зможуть проводити дослідницьку роботу, вирощувати розсаду овочевих і квітково-декоративних рослин.

Завдяки тісній співпраці управління освіти, молоді та спорту Дунаєвецької міської ради з Благодійним фондом Благо Поруч (Нідерланди) реалізовано проєкт та забезпечено меблями та інвентарем старшу групу Дунаєвецького закладу дошкільної освіти №5 «Усмішка» на суму 20 тис. грн.

Відновлювана енергетика вже тривалий час є світовим трендом, адже дозволяє не лише економити енергоносії, але й вирішувати екологічні проблеми. Особливої актуальності використання відновлюваних джерел енергії набуло в умовах війни, адже їх використання забезпечує автономність та енергетичну незалежність від централізованих мереж.

Так, в рамках реалізації проєкту «Відновлювані джерела енергії для стійкої України» консорціум громадських організацій (Екоклуб, Екодія, Energy Act For Ukraine Foundation, RePower Ukraine) на даху Дунаєвецького ліцею №1 буде встановлено гібридну сонячну електростанцію [7].

Завдяки співпраці з посольством королівства Нідерландів в Україні в громаді вдалося реалізувати всеукраїнський соціальний проєкт «Сади Перемоги», що реалізовується вже два роки поспіль [8]. Даний проєкт охопив усіх учасників освітнього процесу. Робота над впровадженням проєкту буде тривати і надалі. Нашими партнерами було надано насіннєвий матеріал найвищої якості: ТОВ «Континентал Фармерз Груп» надали допомогу в закупівлі овочевих сівалок точного висіву, кооператив «Ягідний рай» допоміг технікою. Закладами освіти оброблено 18,5 га земельних ділянок, на яких вирощено овочі для забезпечення власних потреб та для підтримки ЗСУ. Лише за один місяць харчування в закладах освіти вдається здешевити на 87 000 грн., за рахунок власне вирощених овочів. Майже 60 тон овочів відправлено для підтримки ЗСУ та населення звільнених від окупації територій.

У нашій громаді значна увага приділяється і наданню якісної освіти шляхом співпраці з міжнародними партнерами.

Зміни, що відбуваються в системі освіти, в тому числі й нові стандарти освіти, спонукають вчителів до професійного саморозвитку за умов інтеграції національної системи освіти у світовий освітній простір. Більше того, наші педагоги є активними творцями освітніх змін в контексті налагодження міжнародної комунікативної взаємодії.

Особливої уваги заслуговує співпраця наших педагогів з міжнародними колегами з Польші, Норвегії, Нідерландів, Грузії, Ізраїля, Сполучених Штатів Америки, Угорщини, Німеччини, Франції.

У жовтні 2021 року учителі англійської мови мали змогу підвищити кваліфікацію на одному із серії безкоштовних сертифікованих вебінарів для педагогів, які

викладають у 1-4 класах за новими державними стандартами із залученням ключових експертів Кембриджського університету з оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи.

Учитель англійської мови Голозубинецького ліцею Софія Шевчук взяла участь у вебінарі Oxford Professional Development Webinars – День Оксфорду онлайн, учасниками якого стали учителі Північної та Східної Європи.

У рамках спільного проєкту Міністерства освіти і науки України з Британською радою та Хмельницьким ОІППО «Професійний розвиток вчителя іноземної мови» представники фахової спільноти учителів англійської мови громади мали чудову нагоду відвідати форум “Professional development for basic school teachers: relay race” («Професійний розвиток вчителів середньої базової школи: естафета»).

Вже кілька років поспіль триває співпраця фахової спільноти учителів англійської мови з Американським урядовим агентством «Корпус Миру США в Україні», добровольці якого працюють у різних куточках світу з метою налагодження взаєморозуміння між жителями Сполучених Штатів Америки та інших країн.

Завдяки співпраці педагоги долучились до проєкту «Пілотна програма з віртуальної співпраці із Корпусом Миру США в Україні», який курує та допомагає впроваджувати в Україні провідний експерт з міжнародних проєктів та програм офісу міжнародних зв’язків у Хмельницькій області – Вадим Басистий.

У 2022 році було зроблено перший крок до міжнародної співпраці підписанням меморандуму між Дунаєвецьким ліцеєм №4 [9] та Хашурійською державною школою №8 (м. Хашурі, Грузія), який передбачає проведення міжкультурних онлайн зустрічей, сесій, уроків та заходів підвищення кваліфікації українських і грузинських школярів у пілотній програмі віртуальної служби Корпусу миру. Під час Міжнародного вебінару підвищення кваліфікації викладання англійської мови «Україна-Грузія» можливість прокачати свої комунікативні навички та водночас налагодити міжнародні зв’язки з представниками грузинських навчальних закладів мали змогу учителі англійської мови Дунаєвецької міської ТГ – Світлана Ігнатьєва, вчитель Дунаєвецького ліцею №1; Марина Сметанюк та Ганна Ройзнер, учителі Дунаєвецького ліцею №4.

Міжнародна співпраця триває та набуває нових обертів. У листопаді 2022 року стартував ще один проєкт спільно із вчителями середньої школи м. Акко, Ізраїль. Вчителі англійської мови Дунаєвецького ліцею №4 мали чудову можливість зустрітись зі своїми колегами з Ізраїля.

Прикладом сучасного педагога, який постійно займається саморозвитком є учителька польської мови Голозубинецького ліцею – Валентієва Аліса Володимирівна, яка пройшла відбір на методичний семінар з польської мови та отримала нагоду побувати на курсах підвищення кваліфікації учителів полоністів з різних куточків Європи та Америки. Курси були організовані Спілкою Шкіл Малопольського округу у м. Мишлениці у співпраці з Краківським Педагогічним Університетом. Такий вид навчання значно допомагає вчителям проаналізувати власні цінності та переконання щодо освіти, обміркувати власну професійну поведінку, спланувати зміни у професійному середовищі.

На основі досвіду представників фахової спільноти учителів англійської мови та Центру професійного розвитку педагогічних працівників Дунаєвецької міської ради можна стверджувати, що сучасний учитель іноземної мови має безмежні можливості зробити свій професійний шлях розвитку ефективним, а освітнє середовище – корисним.

Багато докладено зусиль, щоб в громаді діяла потужна команда освітніх управлінців, яка генерує нові ідеї, сприяє діяльності освітніх комунальних установ, виконанню державних програм та заходів, освітніх проєктів. Ми бачимо нові перспективи у налагодженні міжнародної співпраці, обміні досвідом, навчанні, стажуванні, написанні спільних проєктів для розвитку закладі освіти громади.

Список використаних джерел:

1. Центр позашкільної освіти. URL: https://www.facebook.com/duncpo
2. Клуб літнього відпочинку «Ми вдома, в Україні». URL:http://dunrada.gov.ua/news-one/8127
3. Карітас – Хмельницький УГКЦ. URL: https://www.facebook.com/Caritas.KhmelnitskyUGCC/
4. Обіди для понад 90 тисяч школярів: ВПП ООН підтримує реформу шкільного харчування. URL: https://mon.gov.ua/news/obidy-dlia-ponad-90-tysiach-shkoliariv-vpp-oon-pidtrymuie-reformu-shkilnoho-kharchuvannia
5. Миньковецький ліцей: URL: https://www.facebook.com/groups/527869117679247
6. Іванковецький ліцей: URL: https://www.facebook.com/groups/319465025250037
7. Дунаєвецький ліцей №1: URL: https://www.facebook.com/dunnvk
8. Сади Перемоги. URL:http://dunrada.gov.ua/news-one/7901
9. Дунаєвецький ліцей №4: URL: https://www.facebook.com/groups/127545347960196

Кернична Євгенія,
Кам'янець-Подільський ліцей № 15
Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області

Резильєнтність в освітньому середовищі в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану освіта зазнає суттєвих викликів, що впливають як на загальну організацію навчального процесу, так і на психоемоційний стан учасників освітнього середовища. Учні стикаються з численними стресовими факторами: вимушене переселення, розлука з родинами, втрата близьких, небезпека для життя, а також необхідність адаптуватися до нових умов навчання. У таких обставинах важливим чинником, що допомагає дітям зберігати стійкість і адаптуватися до нових викликів, є резильєнтність — здатність справлятися зі стресом, швидко відновлюватися після кризових ситуацій і продовжувати рух уперед.

Особливого значення резильєнтність набуває для учнів освітніх закладів, які, перебуваючи в умовах підвищеного навчального навантаження, змушені справлятися з додатковими стресовими факторами, спричиненими війною. Здатність цих дітей зберігати психоемоційну стійкість напряму впливає на їхню академічну успішність, мотивацію до навчання та гармонійний розвиток особистості.

Отож, метою дослідження є визначення рівня стресостійкості та резильєнтності учнів у сучасних умовах воєнного стану, виявлення ключових чинників, що впливають на їхню здатність адаптуватися до стресових ситуацій.

Аби дослідити, як фактори шкільного середовища, підтримка вчителів і психологічних служб, а також соціально-емоційне навчання сприяють формуванню резильєнтності в учнів, було використано різні методи дослідження, насамперед серед них є аналіз наукових джерел.

У ході дослідження проведено огляд сучасної літератури, наукових статей та досліджень, що стосуються розвитку резильєнтності в учнів в умовах освітнього середовища, особливо в кризових ситуаціях, таких як воєнний стан.

Також для дослідження було використано анкетування "Стійкість до стресу в умовах воєнного стану", розроблене для учнів 9-11 класів. Запитання анкети охоплювали теми, пов’язані з рівнем тривожності, здатністю концентруватися на

навчанні, практиками емоційної регуляції, доступом до ресурсів підтримки та впливом стресу на навчальну діяльність.

До кількісного методу належить аналіз відповідей на запитання анкети для оцінки поширеності певних реакцій і поведінкових моделей серед учнів.

Переважна більшість учнів (51,5%) відчувають тривожність або страх у зв'язку з поточними подіями, що свідчить про значний психологічний вплив війни на їх емоційний стан. Однак 48,5% учнів не відчувають такого тиску, що може вказувати на різні рівні стресостійкості серед учнів.

Більшість учнів (72,7%) відзначають, що здатні зосередитись на навчанні, незважаючи на зовнішні обставини, що свідчить про високий рівень адаптації та внутрішньої мотивації. Проте 27,3% учнів мають труднощі з концентрацією, що потребує додаткової підтримки.

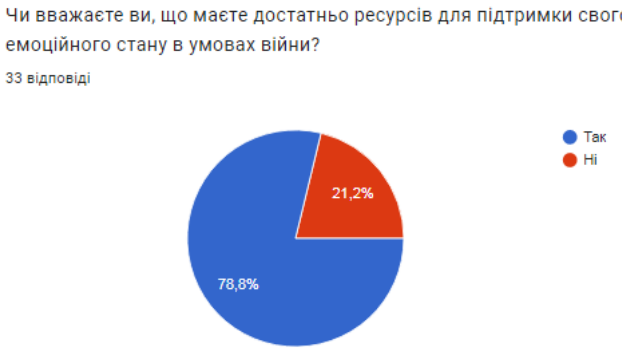
36,4% учнів помітили зміни в ставленні до навчання через стрес, пов'язаний із війною. Це може свідчити про певне зниження мотивації та зростання емоційного навантаження. Водночас 63,6% учнів не відчувають змін у ставленні до навчання, що показує, що деякі учні залишаються стабільними навіть в умовах стресу.

Більшість учнів (78,8%) вважають, що мають достатньо ресурсів для підтримки свого емоційного стану в умовах війни. Це вказує на наявність у учнів певної соціальної

підтримки та стратегій для адаптації. Проте 21,2% учнів вважають, що їм не вистачає таких ресурсів, що вказує на потребу в додатковій психологічній підтримці.

75,8% учнів відчувають страх перед майбутнім, що пов'язано з поточною ситуацією в країні. Це свідчить про високий рівень невизначеності та тривоги серед молоді, що може впливати на їх емоційний стан і мотивацію до навчання. Такий

високий відсоток учнів, які переживають страх перед майбутнім, вказує на потребу в додаткових заходах підтримки і стабілізації психологічного стану учнів у цих складних умовах.

Серед якісних методів було використано оцінку відкритих відповідей учнів щодо занять і хобі, які допомагають їм долати стрес.

Поміж запитань анкетування можна виділити такі:

З ким ви обговорюєте свої переживання, пов'язані з війною?, учні здебільшого обговорюють свої переживання, пов'язані з війною, із батьками. Це свідчить про те, що сім'я залишається основним джерелом емоційної підтримки для школярів у складних умовах. Такий результат підкреслює важливість сімейних зв'язків у подоланні стресу та формуванні стійкості. Водночас варто звернути увагу на необхідність залучення шкільних психологів і вчителів до створення додаткових можливостей для учнів висловлювати свої емоції та отримувати професійну допомогу.

На запитання «Чи допомагають вам заняття або хобі відволіктися від стресових думок? Якщо так, зазначте, які.», більшість учнів зазначили, що заняття або хобі допомагають їм відволіктися від стресових думок, спричинених воєнним станом. Серед найпоширеніших видів діяльності були:

Фізична активність: волейбол, футбол, йога, медитація, прогулянки з друзями.

Творчі заняття: малювання, гра на музичних інструментах, складання пазлів.

Розважальні активності: перегляд фільмів, комп'ютерні ігри, читання книг.

Соціальна взаємодія: спілкування, робота над спільними проєктами з однодумцями.

Практичні справи: підготовка до іспитів, кулінарія, виконання справ по роботі.

Результати анкетування свідчать про те, що більшість учнів стикаються з високим рівнем тривожності та стресу через обставини воєнного стану. Водночас практики емоційної регуляції та підтримуюче середовище, зокрема заняття хобі, позитивно впливають на їхню здатність справлятися зі стресом. Учні потребують додаткової психологічної підтримки, зокрема через шкільну систему, для збереження емоційного балансу та ефективного навчання.

Результати дослідження підтверджують, що резильєнтність є важливим чинником для підтримки психоемоційного стану учнів в умовах воєнного стану. Вона сприяє адаптації до кризових ситуацій, допомагає долати стрес і зберігати мотивацію до навчання. Емоційну підтримку школярі здебільшого отримують у сімейному середовищі, що підкреслює важливість батьків у формуванні стійкості до труднощів.

Заняття спортом, творчі хобі, спілкування з друзями та розважальні активності є ефективними способами зниження стресу. Вони допомагають учням зберігати

емоційну рівновагу, відволікатися від негативних думок і стабілізувати свій психологічний стан. Проте значна частина учнів відчуває тривогу щодо майбутнього, а деякі мають труднощі з концентрацією на навчанні, що свідчить про необхідність посилення підтримки.

Хоча більшість школярів зазначають, що мають достатньо ресурсів для підтримки свого емоційного стану, частина респондентів все ж потребує додаткової допомоги. Це підкреслює важливість залучення шкільних психологів, учителів і впровадження програм соціально-емоційного навчання.

Отже, розвиток резильєнтності є критично важливим для успішного навчання та благополуччя учнів у кризових умовах. Системна підтримка, спрямована на формування стійкості, сприятиме створенню здорового освітнього середовища та забезпечить школярів необхідними навичками для подолання стресових ситуацій.

Кирик Людмила,
директор закладу
дошкільної освіти №21 «Золота рибка»
Кам'янець-Подільської міської ради
Хмельницької області,
вихователь-методист,
Гонківська Ірина,
вихователь-методист закладу
дошкільної освіти №21 «Золота рибка»
Кам'янець-Подільської міської ради
Хмельницької області,
старший вихователь

Формування соціально-громадянської компетентності як базису становлення патріотичної ідентичності дошкільників

Анотація. Важливою складовою національно-патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти є формування соціально-громадянської компетентності. У роботі з дошкільниками у цьому напрямі слід приділити особливу увагу активним формам взаємодії, залучати їх до різних видів дитячої діяльності.

Ключові слова: патріотичне виховання, соціально-громадянська компетентність, ціннісне ставлення, активні форми взаємодії, співпраця з родинами вихованців.

Національно-патріотичне спрямування виховання сучасних здобувачів дошкільної освіти є його однією із актуальних особливостей.

Важливо консолідувати зусилля педагогів і батьків на зміцнення національної ідентичності дітей як основи, яка виховує справжній патріотизм; сприяє формуванню у дітей позитивного образу своєї країни, утверджує активні позиції громадянина, виховує ціннісне ставлення до своєї родини як частини свого народу, його історії, традицій, культури. Зміст сучасного патріотичного виховання старших дошкільників має бути збагачений категоріями особистісної та національної гідності, реальності сприйняття соціального сучасного життя, – входження в яке є неодмінною умовою соціалізації дитини, життєвого досвіду, що стає надбанням особистості та актуалізує стан постійної готовності до безпеки, милосердя та практики підтримки життя, що, в цілому, характеризує гуманістично орієнтовану поведінку дитини.

Завдання національно-патріотичного виховання дошкільників визначені нормативними документами. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» одним із ключових завдань дошкільної освіти є виховання у дітей любові до України,

шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин і рідної мови, національних цінностей українського народу.

У новій редакції Державного стандарту дошкільної освіти зазначено, що у дітей старшого дошкільного віку має бути сформована соціально-громадянська компетентність. Зміст цієї компетентності передбачає володіння дитиною елементарними знаннями про рідну країну, її символіку, традиції та звичаї. Зокрема, старший дошкільник має знати, що рідна країна має свою територію, на якій проживають українці; що вони мають свою культуру, звичаї, мову. (таблиця)

Національно-патріотичне виховання дошкільників у розрізі Державного стандарту дошкільної освіти

Освітній напрям	Зміст компетенцій
Дитина в природному довкіллі	Природничо-екологічна компетентність: виявляє інтерес до пізнання природи рідного краю, близького оточення, своєї держави України, особистої причетності до збереження ресурсів власної країни
Гра дитини	Ігрова компетентність: знає зміст українських народних ігор; самостійно розвиває ігровий сюжет на основі українських літературних та народних творів
Дитина в соціумі	Соціально-громадянська компетентність: засвідчує ціннісне ставлення та повагу до культурних надбань українського народу; демонструє інтерес до загальнолюдських цінностей (здоров'я, сім'я, повага і любов до батьків, роду, держави, Батьківщини); знає і розповідає про державні та національні символи України, звичаї, традиції сім'ї та українського народу
Мовлення дитини	Мовленнєва компетентність: виявляє любов до рідної мови, повагу до державної мови, мов представників національних меншин України, інтерес до оволодіння надбаннями української культури в її етнічному різноманітті; розуміє, що в Україні українська мова є державною
Дитина у світі мистецтва	Мистецько-творча компетентність: виявляє ціннісне ставлення до творчості художників, музикантів, співаків, танцівників, письменників, зокрема, українських; вирізняє специфіку образу національного художньо-продуктивного, декоративно-ужиткового, музичного, танцювального, театрального мистецтва

Соціально-громадянську компетентність можна вважати беззаперечним базисом становлення патріотичної ідентичності малюків. Основи соціально-громадянської компетентності закладаються в дошкільному віці і є передумовою для подальшого розвитку соціальної та громадянської компетентностей в Новій українській школі.

Сформованість соціально-громадянської компетентності має виражатися в ціннісному ставленні дитини до себе, своїх прав та прав інших, наявності уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії між членами сім'ї, родини, іншими людьми та вмінні дотримуватись цих правил у соціально-громадянському просторі, а також у ціннісному ставленні та повазі до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур.

У роботі з дошкільниками у цьому напрямі варто віддавати перевагу методам і засобам, які дають змогу зацікавити дітей традиціями та культурою українського народу, спонукають їх виявляти патріотизм і громадянськість відповідно до вікових особливостей. Особливу увагу слід приділити активним формам взаємодії з дітьми, зокрема:

організовувати проблемні бесіди та полілоги, під час яких діти обговорюватимуть загальнолюдські та національні цінності, набуватимуть умінь формулювати й аргументовано висловлювати власні думки;

створювати ігрові та проблемні ситуації морально-етичного змісту, що даватимуть дітям змогу ознайомитися з різними соціальними ролями, зіставити їх із поведінкою героїв художніх творів і розповідей, продемонструвати свої знання, уміння та особистісні якості;

спонукати дітей до творчого пошуку під час проєктної діяльності, що передбачає збирання й аналіз інформації з національно-патріотичної тематики, звичаїв рідного краю; самостійне розв'язання проблемних ситуацій через ухвалення спільних рішень тощо.

Діти дошкільного віку лише вчаться аналізувати й робити висновки. Велику роль у сприйнятті нової інформації відіграють емоції та враження. Тому під час освітнього процесу потрібно використовувати прислів'я, приказки, казки, народні пісні та ігри, ознайомлювати дітей з народними ремеслами – гончарством, розписом, вишивкою, народною іграшкою тощо. У дошкільному віці діти залюбки беруть участь у народних святах і обрядах, які сприяють розвитку в них художніх здібностей, навичок колективної взаємодії. При цьому вихователі мають піклуватися не так про збагачення знань, як про їх емоційне засвоєння, розвиток почуттів дітей. Соціально-громадянська компетентність дитини дошкільного віку формується в різних видах діяльності.

Зокрема в ігровій діяльності у дітей дошкільного віку потрібно:

формувати інтерес до взаємодії з однолітками та активність у колективних іграх;

виховувати повагу до партнерів по грі, їхніх прав;

збагачувати уявлення дітей про соціальні стосунки; знання про себе, свою сім'ю, заклад дошкільної освіти, Батьківщину, звичаї та традиції українського народу; вміння створювати на цій основі сюжети творчих ігор.

Важливо ознайомлювати дітей із правилами поведінки в групових іграх і брати активну участь у їх розробленні, формувати здатність домовлятися з іншими дітьми про сюжет, ігрові ролі, іграшки, робити вибір і нести за нього відповідальність, сприяти відтворенню в іграх позитивного прикладу, поведінки й емоцій героїв та розвивати емпатію: співпереживати та співчувати, керувати власними емоціями та виражати почуття.

Доцільно організовувати ігри, в яких діти мають можливість здійснювати вибір, наводити аргументи на його користь, усвідомлювати наслідки власного вибору, приймати результати вибору більшості та йти на поступки у разі обґрунтованості дій.

У комунікативній діяльності з дітьми дошкільного віку важливо сприяти усвідомленню дітьми етики людських взаємин, відмінностей між людьми, що оточують, та культурного багатоманіття, формувати поняття, що пов'язані із соціальним життям та правами людини в суспільстві, виховувати людяність, справедливість та почуття власної гідності як представника українського народу, громадянина України, а також збагачувати словник дітей, вчити називати і вербалізувати основні поняття, пов'язані з життям людини серед інших.

Доцільно донести до дітей розуміння соціальних явищ, подій, взаємин; пояснювати переваги розв'язання конфліктів і суперечок мирним і конструктивним шляхом; формувати здатність встановлювати доброзичливі взаємини з дітьми та дорослими, виявляти повагу до співрозмовників, уважно слухати й відповідати на запитання, стримувати емоції, висловлювати власну думку та приймати думку іншого, вживати ввічливі слова (прохання, вдячності, компліментів тощо).

В процесі організації здоров'язбережувальної діяльності з'являється можливість:

формувати в дітей ставлення до життя і здоров'я як до найвищої людської цінності, вміння демонструвати дружнє та неупереджене ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, підтримувати й допомагати за необхідності;

збагачувати знання щодо фізичної, психічної та соціальної сфер здоров'я та важливості здорового способу життя, особливостей та традицій народної медицини;

знайомити вихованців з досягненнями українських спортсменів;

виховувати в дітей розуміння безпечної поведінки у природному та соціальному середовищах (не шкодити собі й іншим, спілкуватися лише зі знайомими дорослими тощо).

Важливою складовою є організація командних спортивних, інтелектуальних ігор та розваг, що сприятимуть формуванню здатності в дітей цінувати чесність, товариськість, підтримку; вміння боротися, вигравати й програвати, радіти за успіхи інших.

У художньо-естетичній діяльності важливо виховувати ціннісне ставлення до культурних надбань українського народу та інших національностей і культур, поваги до творів мистецтва як суспільного надбання.

Вагомим компонентом є збагачення знань дітей про мистецтво як результат творчої діяльності митців, вчити поважати результати праці, виховувати бережливе ставлення до власних продуктів творчої діяльності та творчості інших, право вибору в самостійній художній діяльності (засобів, способів вираження тощо) та розвиток вмінь передавати свої враження про соціальні події та взаємини людей художніми засобами (малювання, ліплення, складання оповідань, спів). Доцільно залучати дітей до посильної участі у волонтерській та благодійній діяльності (виготовлення листівок, сувенірів, оберегів тощо).

У пізнавально-дослідницькій діяльності доцільно вчити дітей сприймати себе як активного учасника і члена суспільства, формувати інтерес до пізнання природи рідного краю, близького оточення, своєї держави України; ознайомлювати з навколишнім світом речей, людей, природи на регіональному матеріалі. Важливо формувати повагу до індивідуальних відмінностей, вчити використовувати прийнятні назви (етнічні, культурні, фізичні), розвивати навички самопізнання через спілкування з людьми та практичну взаємодію зі світом,

Корисним є створення відповідних умов для набуття дітьми власного досвіду в спільній життєдіяльності, умінні співпрацювати, відстоювати власну позицію, домовлятися, узгоджувати особисті потреби з потребами інших. Слід формувати здатність до елементарної дослідницько-пошукової діяльності для вирішення завдань (звертатися до знайомих дорослих за поясненням, добирати відповідні способи діяльності, експериментувати) та самостійного пошуку способів пізнавальної діяльності в різних життєвих ситуаціях.

Пріоритетними формами формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку є гра, заняття, колективні справи. спільна пошукова діяльність тощо.

До прикладу у грі завдяки імітації та можливості перевтілення можуть проектуватися ситуації, у яких розкриваються норми і моделі поведінки, особливості відносин між дітьми і дорослими: «Сім'я – це маленька країна», «Чим багата українська хата», «Різдвяна вечеря», «Колискову ненька ніжно так співає», «Бабусині помічники», «На гостини до гончара», «Екскурсія до музею народних іграшок» тощо.

Початкові уявлення про соціум і життя в ньому закладаються на заняттях (комплексних, інтегрованих, тематичних) з використанням ігрових прийомів: «З Україною в серці зростаймо щасливі», «Від казки до казки мандруймо разом», «Український віночок – прикраса дівоча», «Цвіте у лузі калина – споконвічний символ України», «Традиції нашого народу», «У нашого Омелька велика сімейка». Значну роль у цьому напрямі відіграють різноманітні проєкти, до прикладу, «Створюємо книгу

про рідне місто», «Знаю, люблю, оберігаю природу рідного краю», «Ми – діти України», «Музей українського побуту», «Козаки – славні наші предки», гастрономічний проєкт «Смаколики нашого краю» та інші.

Участь у таких формах діяльності, як колективні справи (арт-виставка пісочних скульптур «Чим славиться місто моє», спільна толока «Приберемось у садку, щоб було добре кожному малюку»), спільна пошукова діяльність (туристичні екскурсії «Мандрівка рідним краєм», «Розкажу про вулицю свою», екологічні експедиції «Лікарські трави лікують малят», «Фото-полювання на комах, що живуть у нашому садку») сприяє набуттю дітьми: індивідуального досвіду спільної життєдіяльності; уміння співпрацювати; відстоювати власну позицію, домовлятися, узгоджувати особисті потреби з потребами інших; здатності брати участь у розробленні правил та повсякденних практик співжиття; досвіду культури демократії, що є необхідним для встановлення соціальних контактів у майбутньому, взаємодії в суспільстві тощо.

Задля формування соціально-громадянської компетентності доречним є використання різних методів організації освітнього процесу.

До прикладу серед традиційних наочних методів варто обрати спостереження, ілюстрації, демонстрації, відео методи, що сприятиме візуалізації соціальних явищ і процесів, у яких діти братимуть посильну участь (демонстрування соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності, засвоєння зразків демонстрації відкритості до спілкування та взаємодії з представниками різних національностей і культур).

Словесні методи спрямовані на формування в дітей умінь виражати почуття за допомогою слів, міміки, жестів; пояснювати причини своїх емоцій; звертатися по допомогу до однолітків та знайомих; використовувати під час спілкування ввічливі слова; висловлювати власну думку та приймати думку іншого, розв'язувати конфлікти шляхом діалогу.

Під час виконання практичних дій (вправ, простих дослідів, дидактичних ігор, моделювання) діти набувають досвід дотримання норм моралі, виявляють повагу до прав і свобод людини; вчаться поводитись відповідно до соціальної ролі (донька/син, брат/сестра, онука/онук, друг/подруга); долучаються до різних видів діяльності, беруть участь у прийнятті рішень з особистих питань та щодо життя колективу тощо.

В арсеналі сучасного педагога мають бути й сучасні методи.

Наприклад, проблемні методи, які дають можливість зробити пізнавальне завдання актуальним для кожної дитини в групі. Розв'язання завдань, пов'язаних із необхідністю дати оцінку подіям і персонажам, соціальним явищам і фактам, сприятиме формуванню емоційно-ціннісного ставлення до них.

Дослідницькі методи передбачають організацію пошукової, творчої діяльності дітей, що у повній мірі задовольняє потребу малят у набутті досвіду соціальної поведінки під час діяльності та творчому його використанні в повсякденні.

Інтерактивні методи передбачають взаємодію і співпрацю всіх учасників освітнього процесу під час розв'язання практичних завдань. Вони створюють необхідні умови як для становлення та вдосконалення компетентності через залучення учасників освітнього процесу в осмислене проживання індивідуальної й колективної діяльності, так і для усвідомлення і прийняття ними громадянських цінностей, для накопичення досвіду соціально-громадянської діяльності.

Розв’язати завдання освітньої роботи з дітьми з патріотичного виховання не можна лише силами педагогів. У цьому процесі обов’язково мають брати участь батьки вихованців. Тому педагогам важливо планувати спільні з ними заходи. Це можуть бути різні освітні події національно-патріотичної тематики:

краєзнавчі екскурсії «Сімейні цікавинки», родинна мандрівка «Пізнаємо рідне місто подорожуючи», до місцевого музею «Дивограй народних інструментів», віртуально-пізнавальна розвідка «Традиції нашого краю»;

зустрічі старших дошкільників із героями, які сьогодні захищають незалежність України «Незламні, коли разом!», «Життя перемагає!», зі знатними мешканцями міста «Хто славить місто моє»;

спортивні свята та змагання «Козацькі забави», «У родинному колі зростаймо здорові», «Нерозлучні друзі – дорослі й діти», «Буду сильним як тато»;

тематичні дні «Котилася писанка Україною», «Добрі справи разом»;

літературний мікс «Веселкою на Великдень сонце виграє»;

конкурси «Секрети української кухні» «Витинанка українська – традиція споконвічна», арт-марафон «Весну закликаймо, Перемогу добра зустрічаймо»;

акції: висаджування дерев на Алеї дитинства, «Сорочинський ярмарок», «Писанкове дерево Перемоги», святкове оформлення приміщень закладу «Різдвяне диво», благодійний ярмарок «Сімейні донати для наших захисників!», «Різдвяні чобітки для мужніх солдат від малят», збір вітальних листівок-подяк з Великодніми вітаннями для воїнів ЗСУ;

майстер-класи «Для українських малюків оберіг на всі віки», «Майстерка народних умільців», «Великодній сувенір», творча майстерня для батьків «Маленькі патріоти в колі сім'ї».

Для того щоб мотивувати батьків брати участь у заходах, дізнатися їхнє ставлення до патріотичного виховання дітей, варто провести анкетування. Отримані дані допоможуть скласти план заходів національно-патріотичного змісту, які будуть цікаві і дітям, і батькам.

Важливе значення для виховання патріотичних почуттів і громадянськості в дошкільників має приклад дорослих, оскільки діти переймають певне емоційно-позитивне ставлення раніше, ніж починають засвоювати знання. Тому під час тематичних заходів співпраці з батьківською громадою слід розповідати про те, як важливо закладати в дітях почуття любові до рідної країни з ранніх років і пропонувати форми спільного дозвілля. Наприклад, «маршрут вихідного дня» історичними місцями для розширення знань батьків і дітей про своє місто, село, селище.

Патріотичне виховання – складна система соціально-педагогічного впливу. Вона передбачає передачу життєвого досвіду від покоління до покоління, соціалізацію дитини, формування в неї духовно-моральних цінностей, зокрема любові до Батьківщини, прагнення зберігати й примножувати традиції свого народу та його культурні цінності, почуття власної гідності, поваги до культури інших націй.

Людське життя складається з періодів, кожний з яких призначений для сприйняття певного роду інформації, створює сприятливі умови для дії чинників психологічного, соціального та емоційного впливу. З огляду на це, у вихованні майбутнього громадянина і патріота головне – не запізнитися, не пропустити той момент, коли виховні зусилля будуть найефективнішими, коли робота, проведена педагогом, дасть високий результат.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (наказ МОН від 12.01.2021 №33) URL: https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 22.10.2024).

2. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан. – Вид. 2-ге, зі зм. І доп. – Тернопіль : Мандрівець, 2022. 216с.

3. Гавриш Н.В. Моя країна – Україна. Парціальна програма з патріотичного виховання для дітей старшого дошкільного віку. Комплект. 2022.

4. Косенчук О. Дитина в соціумі // Дошкільне виховання. 2021. № 4.

5. Нерянова С. Національно-патріотичне виховання дошкільників: коротко про головне // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2021. №8.

6. Швайгерт Н., Муравська М. Вибрати не можна: як навчити дітей любити Батьківщину // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2019. №8.

Кирильчук Наталія,
музичний керівник ЗДО№ 4 «Сонечко» м. Славута

Освітня система України в умовах війни: актуальні проблеми та досвід щодо їх розв'язання

Анотація. Війна в Україні створила значні виклики для освітньої системи, зокрема для закладів дошкільної освіти. Ось деякі актуальні проблеми та заходи, спрямовані на їх подолання:

Ключові слова: освітня система України, війна, заклади дошкільної освіти, безпека дітей, психологічна підтримка, кваліфіковані кадри, дефіцит персоналу, гнучке навчання, онлайн-платформи, внутрішньо переміщені діти, інтеграція та адаптація, підтримуюче середовище, благодійна допомога, психоемоційне здоров'я.

Війна в Україні поставила перед системою освіти численні проблеми,особливо відчутні в закладах дошкільної освіти. Діти цього віку є вразливими до психологічних, фізичних наслідків війни,що зумовлює потребу у створені особливих умов для їхньої безпеки, стабільності та розвитку.

Основні проблеми включають наступне:

1. Проблема фізичної безпеки дітей

Через військові дії, які несуть загрозу життю, заклади освіти повинні забезпечити умови, де діти можуть почуватись безпечно. Це включає наявність укриттів та проведення регулярних тренувань з евакуації.

Досвід вирішення: Багато дошкільних закладів адаптують свої приміщення, облаштовують захисні споруди, вводять системи оповіщення про небезпеку. В деяких регіонах організовують дистанційне навчання або переміщують дітей до безпечніших закладів.

2. Психологічна підтримка

Діти, що постраждали від війни, потребують підтримки для збереження емоційного та психічного здоров'я. Страх, тривога, втрата близьких людей залишають глибокий емоційний слід.

Досвід вирішення: У багатьох закладах дошкільної освіти організовують роботу з психологами та психотерапевтами. Також проводяться спеціальні заняття, спрямовані на зниження рівня стресу та розвиток стійкості.

3. Дефіцит кваліфікованих кадрів

Чимало вихователів покинули свої місця роботи через небезпеку або виїхали за кордон. Це призводить до нестачі працівників у закладах дошкільної освіти.

Досвід вирішення: Для вирішення проблеми залучають нових спеціалістів, організовують прискорені курси для бажаючих працювати в освіті. Також використовують онлайн-платформи для підтримки комунікації та обміну досвідом між педагогами з різних регіонів.

4. Організація навчального процесу в умовах нестабільності

Через нестабільну ситуацію іноді неможливо організувати постійний навчальний проес у традиційному форматі.

Досвід вирішення: Заклади дошкільної освіти часто переходять на гнучкі форми навчання, використовуючи онлайн-платформи, що дозволяє продовжувати освітній процес навіть у кризових ситуаціях. Крім того, деякі заклади працюють у змішаному форматі – частина занять проходить офлайн, частина – онлайн.

5. Інтеграція внутрішньо переміщених дітей

Війна спричинила переміщення великої кількості дітей та їхніх сімей. Це ставить виклики перед закладами, які повинні адаптувати навчальні плани та забезпечити доступ до освіти всім дітям.

Досвід вирішення: Організація окремих груп для дітей із внутрішньо переміщених сімей, інтеграція їх у загальні класи, адаптація програм для забезпечення комфортної атмосфери. Дошкільні заклади активно співпрацюють з благодійними організаціями, які надають матеріальну та психологічну допомогу.

В умовах війни освітня система України виявляє значну стійкість і здатність до адаптації. Незважаючи на виклики, заклади дошкільної освіти продовжують працювати, намагаючись забезпечити дітям безпечне та підтримуюче середовище.

Висновок

В умовах війни система дошкільної освіти України зіштовхується з численними викликами, такими як забезпечення безпеки, підтримка психоемоційного здоров'я дітей, нестача кваліфікованих кадрів та інтеграція внутрішньо переміщених дітей. Проте, завдяки гнучким підходам, адаптації навчальних форматів та активній співпраці з благодійними організаціями, заклади дошкільної освіти продовжують забезпечувати дітям можливість розвиватися у безпечному та підтримуючому середовищі. Досвід, накопичений у цей складний час, демонструє здатність освітньої системи до адаптації та стійкості, що є важливим кроком для подальшого відновлення та розвитку.

Список використаних джерел:

1. Бойко, О. М. (2022). Особливості організації освітнього процесу в дошкільних закладах в умовах воєнного стану. Освіта і суспільство, 2(4), 45-52.

2. Департамент освіти і науки України. (2022). Рекомендації щодо забезпечення безпеки в закладах дошкільної освіти в умовах війни. Освітній портал України. Отримано з: https://osvita.ua

3. Іванченко, Н. В. (2023). Психологічна підтримка дітей дошкільного віку в умовах військової агресії. Психологія і педагогіка: сучасні дослідження, 3(1), 67-74.

4. Ковальчук, В. С. (2023). Адаптація навчальних планів для дітей внутрішньо переміщених осіб у дошкільних навчальних закладах. Педагогічний журнал України, 1(6), 98-105.

5. Міністерство освіти і науки України. (2022). Стратегія розвитку дошкільної освіти в умовах війни: виклики та перспективи. МОН України. Отримано з: https://mon.gov.ua

6. Ткаченко, Л. М., і Сидоренко, О. В. (2023). Залучення психологів до роботи в закладах дошкільної освіти в період війни: досвід та перспективи. Журнал дошкільної педагогіки, 4(2), 88-94.

7. Фонд «Save the Children». (2022). Допомога дітям в Україні: забезпечення психологічної підтримки та безпеки. Отримано з: https://savethechildren.org.ua

УДК 159.944: 37.015.3

Клепацька Леся,
практичний психолог Городоцької початкової школи
Городоцької міської ради

Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу

Анотація. Стаття присвячена темі першої психологічної допомоги учасникам освітнього процесу, зокрема учням, педагогам та іншим працівникам закладів освіти. Розглядаються ключові принципи надання екстреної підтримки, яка спрямована на стабілізацію емоційного стану після стресових ситуацій, зниження рівня тривожності

та запобігання негативним психологічним наслідкам. Окрема увага приділяється ролі психолога у забезпеченні комфортного й безпечного середовища, яке сприяє покращенню психічного здоров'я. Визначено практичні методи, такі як техніки заспокоєння та активне слухання, які можуть бути використані в освітніх установах для надання першої психологічної допомоги. Стаття підкреслює важливість інтеграції психологічної підтримки у повсякденну практику освітнього процесу як засобу профілактики емоційного вигорання та поліпшення загальної атмосфери в навчальних закладах.

Ключові слова: перша психологічна допомога, емоційна підтримка, психічне здоров'я, учасники освітнього процесу, педагоги, освітнє середовище, психологічна безпека, психологічна підтримка.

Аналіз останніх досліджень. Останніми роками українські психологи та науковці активно досліджують питання надання першої психологічної допомоги (ППД) в умовах освітнього середовища. Це обумовлено зростанням актуальності психічного здоров'я на фоні соціально-економічних криз, військових дій та викликів пандемії, які значно підвищили рівень стресу серед учасників освітнього процесу.

Українські психологи, зокрема спеціалісти з Національного університету імені Тараса Шевченка та Української асоціації психологів, досліджують питання ППД в умовах воєнних дій. Вони підкреслюють, що діти та педагоги, які постійно перебувають у стані підвищеного стресу через небезпеку, потребують негайної психологічної підтримки. У дослідженнях 2022-2023 років особливу увагу приділено питанням підтримки учнів і педагогів в евакуації та адаптації після пережитих кризових подій. Вивчення показало, що застосування базових методик ППД, як-от активне слухання, вправи на заспокоєння і стабілізація емоційного стану, допомагають знижувати рівень тривожності у дітей і підлітків.

Згідно з дослідженнями, проведеними у 2021-2023 роках, високий рівень стресу серед учнів та педагогів є однією з найпоширеніших проблем у системі освіти. Зокрема, дослідження Американської психологічної асоціації показують, що стрес через академічні та соціальні навантаження ускладнює навчальний процес і може призвести до емоційного вигорання. Зазначається, що надання першої психологічної допомоги дозволяє знизити рівень тривожності, сприяє стабілізації емоційного стану та підвищує успішність навчання.

Дослідження в освітніх установах, підтверджують ефективність простих, але дієвих технік ППД, таких як активне слухання, дихальні вправи, заземлення та інші методи регуляції стресу. У звітах 2022 року Європейської асоціації психологів було підкреслено важливість навчання педагогів базовим методам психологічної підтримки. Це дозволяє їм оперативно реагувати на емоційні труднощі учнів без необхідності залучення фахових психологів на початкових етапах криз.

Численні дослідження, зокрема роботи канадських вчених, показують, що педагоги, які мають базові знання з надання психологічної допомоги, створюють у класі атмосферу довіри та підтримки. Така атмосфера дозволяє учням без страху звертатися за допомогою і швидше долати стресові ситуації. В результаті учні, які отримують першу психологічну допомогу вчасно, легше адаптуються до змін, краще справляються з емоційним навантаженням та показують кращі результати в навчанні.

Метою цієї статті є дослідження принципів, методів та практичних аспектів надання першої психологічної допомоги учасникам освітнього процесу, зокрема учням та педагогам. Стаття спрямована на визначення основних підходів до стабілізації емоційного стану в умовах стресу, а також на аналіз ефективності інтеграції цих підходів в освітнє середовище. Окрім того, метою є привернення уваги до необхідності навчання педагогів основам кризового втручання для створення безпечної і підтримуючої атмосфери в навчальних закладах, що сприяє покращенню психоемоційного клімату та профілактиці емоційного вигорання.

Основна частина.

За визначеннями проекту «Сфера» (2011) та МПК (2007), перша психологічна допомога (ППД) описує гуманні, підтримуючі заходи реагування на страждання особи, яка може потребувати підтримки. ППД включає такі елементи:

- ненав'язливе надання практичної допомоги та підтримки;
- оцінювання потреб і проблем;
- надання допомоги в задоволенні базових потреб (наприклад, їжа, вода, інформація);
- слухання людей, не примушуючи їх говорити;
- розрада та заспокоєння людей;
- надання допомоги в отриманні інформації, встановленні зв'язку зі службами та структурами соціальної підтримки;
- захист людей від подальшої шкоди.

Також важливо розуміти чим ППД не є:

- Це не щось, чим можуть займатися тільки спеціалісти.
- Це не професійне психологічне консультування.
- Це не «психологічний де брифінг» у тому сенсі, що ППД не обов'язково передбачає детальне обговорення події, що спричинила дистрес.
- Це не прохання, щоб люди проаналізували те, що трапилося, або розповіли, коли та що сталося в хронологічному порядку.
- Хоча ППД передбачає вашу готовність вислухати історії людей, вона не призначена для того, щоб змушувати їх розповідати вам про свої почуття або реакцію на подію.

ППД є альтернативою «психологічному дебрифінгу», визнаному неефективним. На відміну від нього, ППД включає чинники, які вважаються найкориснішими для довгострокового відновлення людини (згідно із даними досліджень та загальною думкою багатьох кризових працівників). З-поміж них, зокрема, можна назвати:

- відчуття безпеки, зв'язку з іншими людьми, спокою та надії;
- доступ до соціальної, фізичної та емоційної підтримки;
- відчуття спроможності допомогти собі — на індивідуальному рівні та на рівні громади[1].

Перша психологічна допомога – це короткострокова підтримка, спрямована на стабілізацію емоційного стану людини під час або одразу після стресової ситуації. Вона не є повноцінною терапією, але допомагає впоратися з першим шоком, зменшити відчуття тривоги і надати людині відчуття підтримки.

Перша психологічна допомога (ППД) – це сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної допомоги ближнім, які відчувають страждання і потребу. Хто може надавати ППД? не лише професійний психолог, а й інший спеціаліст, людина, яка знайома з правилами надання ППД.

ППД – це не професійне психологічне консультування, оскільки не передбачає детального обговорення, аналізу чи встановлення хронології та суті подій, які викликали стан дистресу. ППД включає:ненав'язливе надання практичної допомоги та підтримки[3].

Основні принципи ППД в освітньому процесі

1. **Повага і розуміння**: Викладачам і психологам важливо створити атмосферу безпеки й підтримки, показуючи учасникам процесу, що їхні переживання не ігноруються. Це також допомагає збудувати довірчі відносини.
2. **Активне слухання**: Слухати людину уважно, без критики чи оцінок. Це допомагає їй відчути, що її чують і розуміють, що є важливим кроком для стабілізації емоційного стану.
3. **Надання інформації**: Часто учасники освітнього процесу, особливо діти та підлітки, можуть не знати, як реагувати на певні емоції або стресові ситуації.

Психологи й педагоги можуть допомогти, розповідаючи про основні методи самоконтролю та стабілізації, наприклад, дихальні вправи або техніки релаксації.

4. **Перенаправлення до фахівців**: У разі серйозніших психоемоційних проблем необхідно направити учасників освітнього процесу до кваліфікованих психологів або психотерапевтів.

Практичні методи ППД

- **Техніки заспокоєння**: прості дихальні вправи, наприклад, глибоке повільне дихання, можуть допомогти знизити рівень тривоги.
- **Методи переключення уваги**: допомога у відволіканні уваги на інші, нейтральні завдання.
- **Заземлення**: методика зосередження на теперішньому моменті через вправи на концентрацію (наприклад, опис навколишніх предметів чи відчуттів).

Перша психологічна допомога (далі - ППД) визначає гуманні, підтримуючі заходи реагування на страждання особи, яка може потребувати підтримки.

ППД включає такі елементи:

- ненав'язливе надання практичної допомоги та підтримки;
- оцінювання потреб і проблем;
- надання допомоги в задоволенні базових потреб (наприклад: їжа, вода, інформація);
- слухання людей, не примушуючи їх говорити;
- розрада та заспокоєння людей;
- надання допомоги в отриманні інформації, встановленні зв'язку із службами та структурами соціальної підтримки;
- захист людини від подальшої шкоди.

Завдання ППД:

- формувати відчуття безпеки, зв'язку з іншими людьми, спокою і надії;
- сприяти доступу до соціальної, фізичної та емоційної підтримки;
- зміцнювати віру в можливість допомогти собі та оточуючим.

Психологи та педагоги відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні психологічного комфорту учнів. Щоденно спілкуючись із дітьми, вони можуть першими помітити ознаки тривоги або емоційного дискомфорту. Основне завдання психологів та педагогів – бути чуйними, розпізнавати ситуації, де потрібна допомога, та за можливості надавати її[2].

Висновок. Перша психологічна допомога для учасників освітнього процесу має важливе значення, особливо у сучасних умовах, коли освіта стикається з низкою викликів, таких як стресові ситуації, соціальні й емоційні проблеми та навіть надзвичайні події. Ефективна перша психологічна підтримка сприяє збереженню психологічного благополуччя дітей, педагогів і батьків, а також допомагає запобігти серйозним психоемоційним наслідкам. Вона включає створення атмосфери безпеки, надання швидкої та чуйної підтримки, а також забезпечення доступу до ресурсів для відновлення психологічної стійкості.

Освітянам важливо володіти базовими навичками психологічної підтримки, такими як вміння спокійно слухати, розуміти емоційний стан учасників та, за необхідності, скеровувати до фахівців. Це також означає надання учасникам освітнього процесу впевненості в тому, що їхні проблеми не залишаться без уваги. Впровадження такої допомоги як системного підходу сприятиме розвитку стійкості освітньої спільноти та забезпечить її здорове функціонування в довгостроковій перспективі.

Підтримка психологічного здоров'я є запорукою успішного навчання та розвитку молодого покоління, тому забезпечення першої психологічної допомоги має бути одним із пріоритетів у сучасній освіті.

У статті розглянуто значення першої психологічної допомоги (ППД) для учасників освітнього процесу, особливо в умовах зростаючих соціальних і психологічних викликів. Проведений аналіз показує, що інтеграція ППД у систему освіти сприяє зниженню рівня тривожності серед учнів та педагогів, створює підтримуюче середовище та підвищує стійкість до стресу. Застосування простих, але ефективних методів, таких як техніки дихання, заземлення та активне слухання, дозволяє швидко стабілізувати емоційний стан і запобігти глибшим психологічним проблемам.

Отже, впровадження системи першої психологічної допомоги є необхідним кроком для забезпечення психічного здоров'я та ефективного функціонування освітнього процесу. Це дозволяє учасникам освіти почуватися більш захищеними та впевненими, що сприяє гармонійному розвитку і успішному навчанню.

Список використаних джерел

1. Перша психологічна допомога : посібник для працівників на місцях. — Київ : Унів. вид9во ПУЛЬСАРИ, 2017. — 64 с. : іл. ISBN 97896179615907897
2. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86227/#google_vignette
3. https://naurok.com.ua/persha-psihologichna-dopomoga-390903.html

УДК 373.5.016-051(045)

Клімкіна Наталія,
старший викладач кафедри психології, інклюзивної освіти, методик природничо-математичних дисциплін та технологій Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка,
кандидат педагогічних наук

Діяльнісний підхід у роботі педагога як пріоритет в умовах переходу від адаптаційного до базового предметного навчання

Анотація. У статті розкрито поняття діяльнісного підходу, обґрунтовано актуальність та доцільність його використання в сучасній освітній системі. Проаналізовано історичні передумови, низку освітніх документів XXI століття щодо важливості діяльнісного підходу в роботі педагога. Представлено дані опитування слухачів курсів, окреслено перспективи освітніх досліджень із вказаного питання.

Ключові слова: діяльнісний підхід, адаптаційний цикл, базове предметне навчання, ситуація успіху, емпауерментна педагогіка, освітні втрати.

Abstract: This article discusses the concept of the activity-based approach, substantiates the relevance of its use in the modern educational system, examines its historical background, and highlights scholars who have described the feasibility of applying this approach in the teaching and upbringing of students. The analysis includes several educational documents from the 21st century that refer to the activity-based approach. Additionally, the article presents data from a survey of course participants and outlines future research prospects.

Keywords: activity-based approach, adaptation cycle, foundational subject learning, success situation, advantages of using success situations during the lesson, empowerment pedagogy, educational losses.

Зміна традиційної системи освіти в умовах переходу від адаптаційного до базового предметного навчання вимагає домінування діяльнісного підходу у викладанні з боку вчителя. Діяльнісний підхід в освіті розглядається сьогодні як спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних

умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти й командної роботи, успішна інтеграція в соціум і професійна самореалізація [4].

Ідея діяльнісного підходу пов'язана з діяльністю як засобом становлення і розвитку суб'єктності. Тобто в процесі та результаті використання форм, прийомів і методів освітнього процесу народжується не робот, навчений і запрограмований на чітке виконання певних видів дій і операцій, а особистість, яка обирає, оцінює, програмує і конструює різні види діяльності, що задовольняють потреби в саморозвитку й самореалізації. Тобто цей підхід є слушною допомогою у формуванні живої особистості, а не «гвинтика» великої системи, як це було раніше.

Мета публікації: розглянути поняття діяльнісного підходу та обґрунтувати актуальність і доцільність його використання в сучасній освітній системі; проаналізувати історичні передумови, освітні документи XXI століття щодо важливості діяльнісного підходу в роботі педагога; узагальнити дані опитування слухачів курсів, окреслити перспективи освітніх досліджень із вказаного питання надалі.

Діяльнісний підхід в освіті – це не сукупність окремих освітніх технологій чи методичних прийомів, а цілий методологічний базис, на якому будуються різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами й теоретичними особливостями. Діяльнісний підхід є альтернативним методу трансляції знань, який переважав у традиційній системі освіти, і їх пасивного засвоєння, цей підхід дає змогу досягти освітніх цілей, що втілюють потреби сучасного суспільства та держави з перспективою її ефективної відбудови в мирний час. Багато освітніх інновацій приходять в Україну з огляду на те, що освіта розвивається в тандемі зі світовою спільнотою та європейським суспільством. Тому досвід інших країн, де апробувався діяльнісний підхід, давно довів його доцільність та ефективність використання сьогодні.

Звичайно, ми спробували обґрунтувати актуальність використання діяльнісного підходу в сучасних умовах розвитку освіти, але цей підхід має свої історичні віхи розвитку, тому що проблема діяльності розроблялася у філософії за участі представників німецької класичної філософії (Гегель Г., Кант І., Фейєрбах Л., Фіхте Й., Шилінг Ф.). Згодом діяльність як предмет дослідження потрапила до сфери наукового інтересу й розглядалася як спонтанна активність свідомості.

Також провідні психологи минулого століття (Виготський Л. С., Гальперін П. Я., Давидов В. В., Ельконін Д. Б., Леонтьєв О. М., Рубінштейн С. Л., Шадріков В. Д. та ін.) розкрили основні положення теорії розвитку психіки дитини – теорії діяльності, ядром якої є цілеспрямованість, предметність; уточнили ідеї щодо ієрархії діяльностей і визначального типу діяльності, що домінують на кожному віковому етапі.

Принцип «навчання за допомогою діяння» проголошували американські (Д. Дьюї, В. Кілпатрик, Е. Коллінгс) та вітчизняні дослідники (С. Шацький, І. Свадковський).

У 60-70 роках XX століття педагоги Бабанський Ю. К., Ільясов І. І., Занков Л. В., Лернер І. Я., Махмутов М. І., Скаткін М. Н. та ін. займалися виявленням умов ефективного впровадження діяльнісного підходу в навчально-виховний процес школи.

Психолого-педагогічні дослідження теорії діяльності взято за основу: концепцій розвивального навчання (Ельконін Д. Б. і Давидов В. В.), поетапного формування розумових дій (Гальперін П. Я., Тализіна Н. Ф.), формування перцептивних дій (Запорожець А. В.), проблемного навчання (психологи Богоявленський Д. М., Калмикова З. І., Кудрявцев Т. В., Матюшкін О. М., Менчинська Н. О. і дидакти Данилов М. О., Лернер І. Я., Махмутов М. І., Оконь В., Скаткін М. М.).

У XXI столітті проекцію діяльнісного підходу в систему освіти вбачаємо в таких документах: у 2011 році вперше чітку вказівку на впровадження діяльнісного підходу в освіту було надано в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р.

№ 1392). У цьому документі діяльнісний підхід розглядається самостійно і є рівноцінним з компетентнісним та особистісно зорієнтованим.

«Цей Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного й діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти» [3].

У 2016 році ідеї щодо діяльнісного підходу знайшли розвиток в основах Стандарту освіти (орієнтири змісту освіти Нової української школи), але вже як інструмент упровадження компетентнісної парадигми освіти й оновленого змісту державних стандартів [5].

В оновлених (2017 р.) навчальних програмах для початкової та основної школи спостерігаємо:

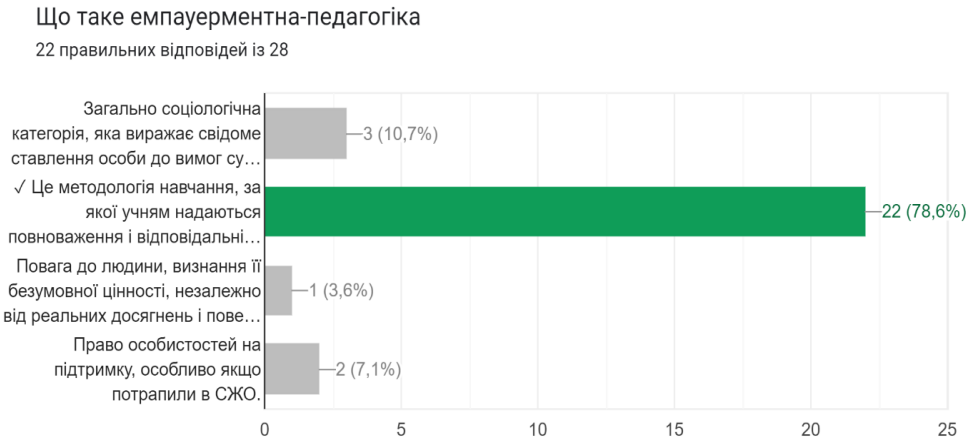
- домінування діяльнісних результатів (учень/учениця обчислює, спостерігає, аналізує, моделює, досліджує, трансформує, фотографує, працює в групі і та ін. – це діяльнісна форма компетентності) над знаннєвими, фактологічними матеріалами (учень/учениця знає або розуміє – це знаннєва форма компетентності);
- вияв ставлення і оцінка – ціннісна форма компетентності;
- зростання чисельності і варіативності діяльнісних форм організації освітнього процесу (у вигляді рубрик): екскурсій, демонстрацій, практичних робіт і практичних завдань, дослідницьких і лабораторних практикумів, організація спостережень, мініпроектів тощо.

Побудова сучасних підручників на діяльнісній основі – це відповідність запропонованих у них видів діяльності комплексу спеціально відібраних особистісних якостей учня, посилення розвиваючого компонента навчання. Зокрема, засвоєння не лише формально-логічних, а й оперативних знань (як потрібно діяти в конкретних ситуаціях, щоб досягти поставленої мети); засвоєння зразків міркувань, які застосовуються в різних науках; створення методичних ситуацій, які стимулюють учнів до дослідження.

Діяльнісно зорієнтовані завдання побудовані на актуальному для учнів матеріалі, моделюють практичні життєві ситуації, мають особливу структуру (часто вміщують різні ілюстративні або умовно-графічні зображення), задають практичну діяльність.

Нові стандарти і програми в умовах переходу від адаптаційного циклу до базового предметного викладання вимагають від учителів принципово нового підходу до проєктування навчального заняття з погляду оновлення цілей освіти, переорієнтації освітнього процесу від пояснювально-ілюстративного до самостійно-продуктивного. Теоретичне усвідомлення проблеми не дає гарантії її успішної реалізації на практиці. В умовах браку часу вчитель проводить навчальне заняття за схемою «пояснив, закріпив, перевірив». А треба практикувати **емпауерментну педагогіку** – це методологія навчання, за якої учням надаються повноваження і відповідальність за рішення та дії, які вони приймають і виконують.

Проведене опитування в одній з груп слухачів свідчить, що 79 % слухачів орієнтуються у визначенні, що таке емпаурментна педагогіка, а отже, варто розраховувати, що і використовують такі підходи у взаємодії із сучасними здобувачами освіти в умовах переходу від адаптаційного циклу до базового предметного навчання.

«Відомості науки не потрібно повідомляти учневі, але його потрібно привести до того, щоби він сам їх знаходив, самостійно їх опанував. Такий метод навчання найкращий, найважчий, найрідкісніший. Важкістю пояснюється рідкісне його використання. Переказ, читання, диктант проти нього дитяча забавка», – писав німецький педагог-демократ XIX ст. Адольф Дістервеґ, чиї ідеї значно випередили час і є актуальними для розвитку освіти XXI ст. [2].

На думку Оксани Роми [1], діяльнісний підхід – це переосмислення та зміна підходів педагогів від схеми «пояснив, закріпив, перевірив» до «відкритого завдання – запитання – роботи в команді – власного пошуку – обґрунтування власної думки – радості від процесу навчання і відповідальності за те, що я можу, хочу, буду, знаю і вмію».

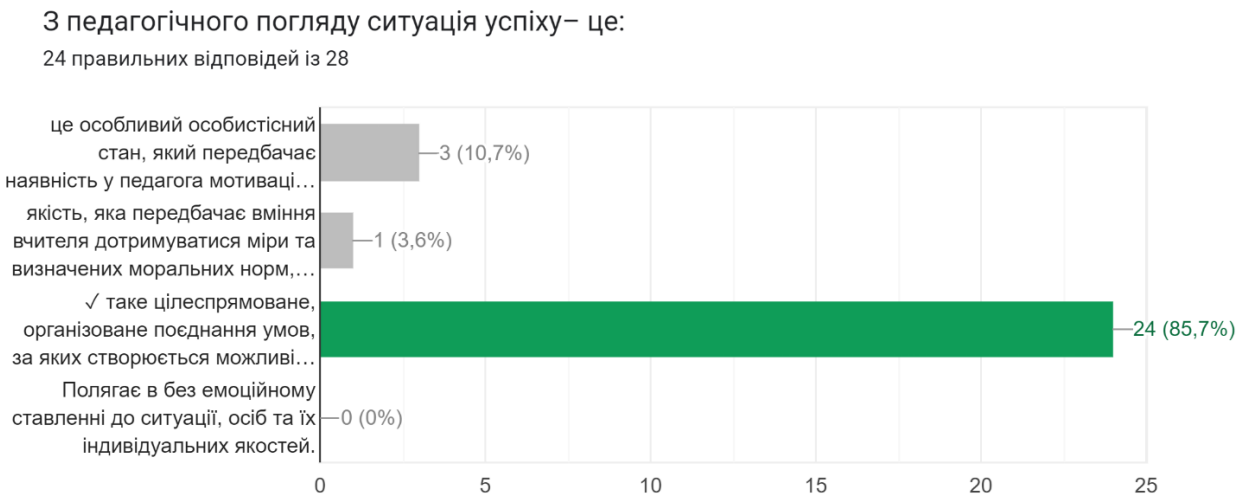
«Саме тому діяльнісний підхід в освіті – це спосіб реалізації ідей та змісту Нової української школи».

«Сьогодні важливо усвідомити, що діяльнісний підхід – не окрема гра чи активність-п’ятихвилинка на уроці. Це наскрізний процес, спосіб взаємодії педагога з дитиною, з допомогою якого дитина вчиться мислити, шукати та використовувати інформацію. Діяльнісний підхід – дієвий інструмент тренування, який дає змогу ставити запитання до світу навколо, не боятися помилок, ризикувати, пробувати знову і знову», – говорить Оксана Рома.

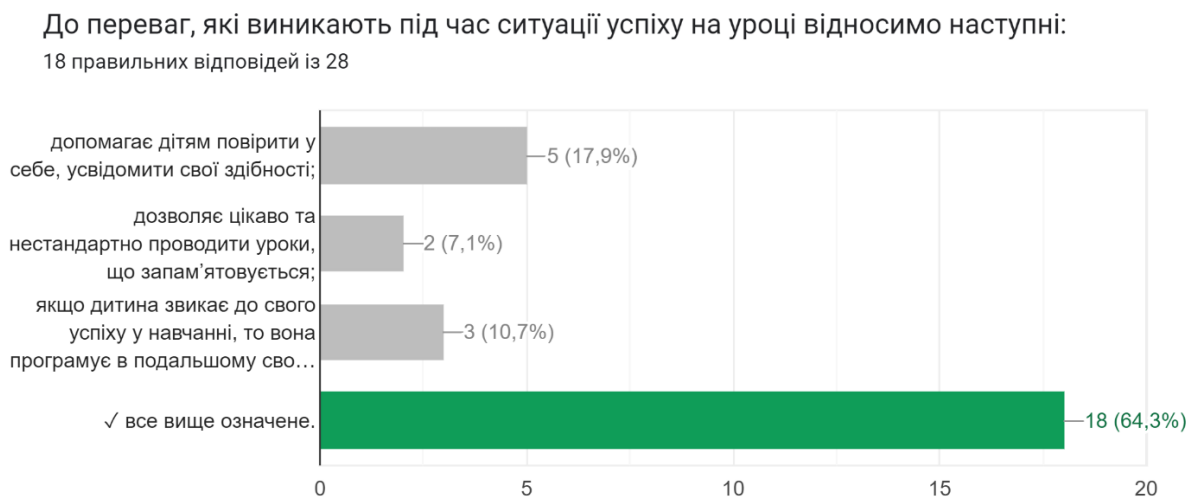
Керівниця The Lego Foundation в Україні переконана, що під час застосування діяльнісного підходу в центрі процесу має перебувати сама дитина. Учні в навчальному процесі мають бути глибоко вмотивованими, ментально включеними, почуватися комфортно й радісно, за такої умови беручи на себе відповідальність. Тоді діти охоче ініціюють власну діяльність, розвивають свою ідею і саме в такий спосіб навчаються.

Як один з видів діяльнісного підходу можна розглядати на сьогодні і ситуацію успіху. Цей підхід є слушним у використанні сучасного вчителя з огляду на напруженість, яка зростає в умовах війни, збільшення кількості ВПО та дітей з ООП.

Також опитування слухачів курсів свідчить, що у 86 % є розуміння ситуації успіху.

А от наступне опитування засвідчило, що лише 64 % педагогів розуміють, які переваги створює використання ситуації успіху на уроці…

До перспектив майбутніх освітніх досліджень відносимо розгляд можливостей підвищення рівня інтенсивності використання діяльнісного підходу в умовах переходу від адаптаційного циклу до базового предметного навчання в умовах освітніх втрат.

Список використаних джерел:

1. Більше ніж гра: діяльнісний підхід у Новій українській школі. Сучасна освіта. 12 січня. Освіта. UA. URL: http:osvita.ua/school/method/85081/ (дата звернення – 12.01.23).

2. Воронюк Л., Діяльнісний підхід у навчанні як ресурс якісної освіти. Майбуття. 2022, серпень-вересень, №№ 16-17 (687-688) до 2022/2023 навчального року. URL: http:C:Users/Наталія/Downloads/16-17-5-6.pdf (дата звернення – 12.01.23).

3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-g [Архівовано 29 квітня 2017 у Wayback Machine].

4. Діяльнісний підхід. URL: https://uk.wikipedia.org›wiki (дата звернення – 10.01.23).
5. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. Львів, 2016. 64 с.

Кмитюк Олена,
вихователь закладу дошкільної освіти №2 «Казка»
Нетішинської міської ради,
вихователь-методист

Виховання толерантної поведінки у дітей старшого дошкільного віку на засадах національних цінностей під час воєнного стану в Україні

Анотація. Стаття розкриває роль національних цінностей у вихованні толерантної поведінки у дітей старшого дошкільного віку. У статті проаналізовано систему педагогічної роботи з виховання толерантної поведінки у дітей старшого дошкільного віку на засадах національних цінностей під час воєнного стану в Україні.
Ключові слова: толерантність, ідеї педагогіки толерантності, толерантна поведінка, виховання, національні цінності, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми.

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах воєнного конфлікту, у час надскладної політичної ситуації, спричиненої диктаторською Росією, усе більшої актуальності та визнання набуває ідея толерантної педагогіки [6]. Усе більше країн запроваджують ці ідеї у свою освіту та державно-суспільне життя; розглядаючи ці питання, як засіб взаєморозуміння, довіри між народами, збереження миру на землі. Тож, у період воєнних конфліктів та війн саме толерантність може стати моральним і духовним орієнтиром розвитку і зміцнення цілісності і різноманіття людської спільноти.

Виховання підростаючого покоління на ідеях толерантності, взаєморозуміння є однією з актуальних проблем державної політики України, освіти, педагогічної науки та потребує врахування сучасних реальних обставин, у яких перебуває Україна нині. Тому, під час воєнного стану в країні головним завданням закладів освіти є створення умов для засвоєння дітьми такої системи цінностей, які в майбутньому впливатимуть на визначення їхніх життєвих орієнтирів.

Для вирішення проблем, які пов'язані з нашими новими соціальними реаліями, необхідна зміна самої людини, її моралі, свідомості, освіти. Через це, пріоритетне значення, має впровадження в суспільну свідомість і практику соціальних стосунків ідей толерантності, виховання основ толерантної поведінки, починаючи з дошкільного віку. Саме у цей період закладаються вихідні моральні норми, цінності, відбувається формування поглядів на важливість людської гідності, розуміння цінності своєї постаті а також і інших людей, виховується толерантність, почуття солідарності й бажання до співпраці [5]. Отже, толерантність – проблема психолого-педагогічна, яку необхідно вирішувати вже у дошкільнят, щоб не упустити момент формування світогляду, принципів, цінностей та життєвих установок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні науковці І. Бех, О. Зарівна, К. Крутій, О. Сухомлинська, О. Фунтікова та ін. розглядають толерантність, по-перше, як важливу якість особистості, по-друге, як обов’язковий принцип існування морального здоров’я колективу, виховання людяності. Л. Капітан зазначає, що у загальноприйнятому контексті толерантність – це якість особистості, яка базується на прагненні прийняти і зрозуміти точку зору іншого, ні в якому разі не спростовуючи впевненість у власних позиціях; здібності до розумного компромісу, що переслідує мету культурного з’ясування розбіжностей [4]. Отже, даний

термін використовується по відношенню до поведінки людини, є базовим для виховання толерантної особистості [2].

Також, про формування толерантності як одне з головних завдань морального виховання йдеться у законодавчій базі, зокрема, в Законі України «Про дошкільну освіту», Законі України «Про охорону дитинства» та Базовому компоненті дошкільної освіти [1].

Виклад основного матеріалу.

Заклад дошкільної освіти, як один з перших суспільних інститутів, куди потрапляє дитина, якнайкраще уможливлює виховання толерантної поведінки. Але, на жаль, проблема виховання толерантності хоч і є актуальною, але через недавнє її виникнення, мало вивчена. У зв'язку з цим існує протиріччя між необхідністю виховання толерантності у дошкільному віці і недостатньою кількістю науково-обґрунтованих технологій цього процесу. Саме це обумовило мене на вибір теми: «Виховання толерантної поведінки у дітей старшого дошкільного віку на засадах національних цінностей під час воєнного стану в Україні».

Саме в старшому дошкільному віці є всі передумови для розвитку почуття власної гідності, справедливості, поваги до оточуючих, толерантності, але для цього необхідний відповідний цілеспрямований педагогічний вплив. Тож, метою виховання на засадах національних цінностей є надання допомоги дітям старшого дошкільного віку у пізнанні та засвоєнні моральних та духовних цінностей, які відповідають стратегічній меті розвитку суспільства, забезпечують гармонію взаємин людини з соціальним і природним середовищем.

Найважливішим завданням дошкільної освіти, визначених Законом України «Про дошкільну освіту» є «... виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мов, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля» [3]. Національними є ті цінності, які притаманні певній нації, відображають рівень її культурного та духовного розвитку. Науковці пропонують розглядати виховний процес в освітньому закладі в аксіологічній площині, як творення цінностей. Основним принципом має бути творення добра на благо нації та держави. За таких умов гармонійно розвинена особистість, вихована на національному підґрунті, буде толерантною, відкритою і для загальнолюдського, планетарного.

Саме тому, на мою думку, для виховання у старших дошкільників толерантної поведінки, слід виділити наступні угрупування цінностей:

- національні: патріотизм, історична пам’ять, готовність до захисту Батьківщини, любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій;
- громадянські: прагнення до соціальної гармонії, відстоювання соціальної і міжетнічної справедливості, пошана до національно-культурних вартостей інших народів, толерантне ставлення до чужих поглядів, якщо вони не суперечать абсолютним і національним вартостям;
- сімейні: піклування про дітей, піклування про батьків і старших у сім’ї; пошана до предків, догляд за їхніми могилами; взаємна любов батьків; злагода та довір’я між членами сім’ї; гармонія стосунків поколінь у сім’ї; демократизм стосунків, повага до прав дитини і старших; відповідальність за інших членів сім’ї; дотримання народних звичаїв, охорона традицій; гостинність;
- особистісні: внутрішня свобода, самоповага; воля (самоконтроль, самодисципліна, наполегливість тощо); гармонія душі та зовнішньої поведінки; терпеливість;вміння мовчати і слухати інших; культ доброго імені, почуття честі, надійність у праці, партнерстві, у збереженні чужої таємниці тощо;

• валеоекологічні: дотримування правил гігієни в приватному, родинному, громадському житті; самоусвідомлення і переживання своєї єдності з природою; любов і дбайливе ставлення до всього живого на Землі.

Засвоюючи національні цінності, вироблені народом і людством в освітньо - виховному процесі ЗДО, дитина набуває відповідні риси характеру і вдачі, громадянські, патріотичні та національні якості. Ефективність цього процесу значно зросте за умови використання низки етнокультурних засобів. Це, зокрема, рідна мова; рідна історія; побутова культура; родинно-побутова культура; народні традиції, звичаї, обряди; усна народна творчість; літературні твори; дитячі ігри та забави, що є основами для толерантної поведінки дітей.

Рідна мова – її значення важко переоцінити, оскільки, по-перше вона є однією із національних цінностей українського народу, а по-друге – слугує допоміжним засобом долучення дитини до національних цінностей свого народу, загальнолюдських надбань.

Рідна історія – джерело пам'яті, історичного мислення, усвідомлення єдності поколінь. Неможливо сформувати громадянську свідомість, патріотизм без знань про історичний поступ свого народу, так як і толерантність без усвідомлення тісних міжнаціональних зв'язків, що мали місце протягом розвитку нашої держави.

Важливим етнокультурним засобом є побутова культура, ознайомлюючись з якою відбувається зв'язок поколінь сучасності і минулого. Діти дізнаються як наші предки організовували свою життєдіяльність; продовжували і вдосконалювали традиційні способи і форми будівництва житла, обробітку землі; розвивали народні ремесла і промисли; берегли та з трепетом ставились до історичних пам'яток, храмів; раціонально використовували природні багатства; поглиблювати гуманістичний потенціал традицій та звичаїв. Я переконана, що знання дітей про працю дорослих сприятимуть формуванню в дітей бережливого ставлення до створеного людьми, поваги до працюючих людей, викликатимуть бажання їм наслідувати. Таким чином засвоюються морально-етичні норми нашого суспільства, а також і толерантне ставлення.

Родинно-побутова культура сприяє формуванню у дітей шанобливого ставлення до батьків та родичів, відчуття тісного взаємозв'язку з рідною домівкою, підкреслює, що в українській родині завжди панував культ предків, пошана до дідуся та бабусі, що забезпечувало відчуття цілості родоводу, формування впевненості дітей в собі. Так, доказом впливу родинно-побутової культури вважаю колискові пісні, які несуть в собі глибину материнської любові, оспівують добро, красу справедливість, є першими уроками духовності, моральності, чемності, шанобливого ставлення до праці. Яскравим прикладом долучення дітей до сімейних цінностей є українські прислів'я: «Сім'я міцна - горе плаче», «Дружня сім'я гори зрушить», «Без сім'ї і без роду - хоч з моста в воду».

Минуле і майбутнє народу неможливо уявити без народних традицій, звичаїв та обрядів. Долучаючись до них, діти вбирають в себе ідейно-моральний, естетичний зміст, розширюють світобачення, поєднуючи багатолітні традиції минулого і сучасності. Традиції та звичаї наділені надзвичайною педагогічною силою і є незамінним засобом формування моральних і духовних цінностей зростаючої особистості, сприяють набуттю досвіду толерантної поведінки.

Без народних ігор неможливо уявити виховний процес у дошкільному закладі. Проявляючи у грі свої фізичні та духовні намагання, у дітей формуються якості соціального, морального, естетичного, фізичного спрямування. Реалізуючи завдання з виховання толерантності можуть бути використані народні ігри: «Подоляночка», «Квочка», «Чабан», «Іваночку, Іваночку, покинь схованочку». Завдяки іграм у дитячому колективі пануватимуть доброзичливі, щирі, дружні взаємини, що передуватимуть розвитку толерантності, культурі міжособистісного спілкування дошкільників.

Усна народна творчість чи фольклор залишається актуальною і для сучасності, як засіб етнокультури, який чи не найкраще підходить для дітей дошкільного віку. У яскравих образах, життєстверджуючих дотепах, афоризмах, приказках, прислів'ях закладена мудра народна філософія, своєрідний моральний кодекс, визначені поведінкові норми - бути чесним, правдивим, скромним, працьовитим, допомагати слабшому і немічному, поважати старших, турбуватись про батьків, не нищити природу тощо.

Система моєї педагогічної роботи зі старшими дошкільниками, щодо виховання у них толерантної поведінки на засадах національних цінностей проходила поетапно. Кожен із визначених етапів, як частина цілого, відносно самостійний взаємопов'язаний з іншими, має свій зміст, завдання, методи і форми виховної роботи.

І етап – перцептивне накопичення знань та уявлень. На цьому етапі були сформульовані такі завдання: формувати у дитини свідоме ставлення до самої себе, як до особистості, яка має свою гідність, права і обов'язки, свої переваги і недоліки;

ознайомити дітей із різними моральними характеристиками, якостями людини, у тому числі з поняттями: терпимість, милосердя, доброзичливість; формувати знання про національні цінності українського народу, про різноманітність, багато національність людського суспільства та важливість мирного співіснування між ними.

Для реалізації цих завдань мною були проведені раз на тиждень тематичні заняття: «Україна – моя Батьківщина», «Національні символи», «Обереги і народні символи», «Свята та звичаї українського народу», «Я - маленький українець», «Нашому роду нема переводу», «У світі людей і країн», «Ми за мир у всьому світі», «Відстоюємо свої права». У ході роботи я намагалася уточнювати і закріплювати поняття дітей про рідну країну, національність людей, що проживають у ній, характерні риси вдачі українського народу; формувати уявлення дітей про національну і народну символіку, обереги українців; поглиблювати знання про національні традиції; формувати поняття про героїчне минуле рідного народу, виховувати патріотизм, почуття приналежності до свого народу, збагачувати знання дітей про родину. Давала поняття про різноманітність, спільність і багато національність людського суспільства, яке живе на одній планеті. Навчала розуміти, поважати та сприймати культуру і традиції свого та інших народів, що живуть як на території нашої країни, так і за її межами. Знайомила з характерними елементами різних культур (мова, народна творчість, декоративно-прикладне мистецтво, народні ігри). Стимулювала бажання дитини пізнавати культуру свого народу (через казки, приказки, твори народного мистецтва) та виховувала позитивне і шанобливе ставлення до культури інших народів.

Один раз на місяць планувала заняття з правового виховання дошкільників, під час яких збагачувала знання про права і обов'язки дитини, які можуть реалізовуватися у повсякденному житті: право на рівність, право на захист від усіх форм насильства, право на особисту безпеку та свободу, право на власну думку та право на приватну власність. Розуміння дошкільниками того, що у них теж є свої права, викликали почуття власної гідності, самоцінності і значущості, що важливо для формування толерантності. Тому я намагалася найчастіше застосовуються різноманітні ігрові вправи, щодо правового навчання дітей, а саме ігри - стимулювання духовного типу поведінки: «Ми любимо один одного», «Який мій друг», «Свято розуміння»; ігри та вправи, які сприяють розширенню правових знань, формують почуття особистої безпеки: «Я маю право», «Я не повинен», «Швидка допомога»; ігрові вправи на формування власної гідності та самосвідомості: «Кого вам було шкода», «Як захистити себе», «Квітка мого імені».

Особливість таких занять, полягає у тому, що вони будувалися на гуманістичній основі і партнерській взаємодії педагога з дитиною, а також передбачали дотримання низки правил: створення позитивної і доброзичливої атмосфери спілкування; свободу

висловлювання і поведінки дитини в різних видах діяльності; висловлювання взаємних оцінок та суджень дорослого і дитини з різних ситуацій без порівнянь, звинувачень і образ; уміння терпимо вислуховувати будь-яку відповідь, ідею, рішення учасника взаємодії; недопущення насильства, жорстких методів обмеження поривів та бажань дітей.

Під час освітньої діяльності широко використовувала такі методи і прийоми: художній аналіз та оцінно-етичний коментар літературних і народних творів, розв'язання проблемних ситуацій із моральним змістом, розглядання малюнків із зображенням знайомих дітям життєвих ситуацій, які демонструють настрій, поведінку їхніх однолітків (тривогу, хвилювання, страхи, образу тощо); етичні бесіди; жартівливі сценки, вправи на самопізнання, ігри-стратегії, ігри-моделювання, пошуково-експериментальну діяльність, складання родового дерева. Вважаю також ефективними такі форми роботи як екскурсії, спостереження та тематичні свята організовані у спільній взаємодії з родинами вихованців.

Щоб навчити дітей розуміти, що всі люди різні і що це - добре, проводила ігрову вправу «Витинанки». Намагалася донести до розуміння дітей, що отримані витинанки вийшли різними, бо всі ми різні. Пояснювала дітям, що кожна людина відрізняється від інших зовнішністю, можливостями, уміннями, але у той же час, схожа на інших людей і має, так як і всі, певні недоліки і проблеми. Надавала дітям можливостей для самопізнання та розуміння того, що ми не лише різні, але й схожі між собою. Проводилась ігрова вправа «Я схожий на всіх, але я і відрізняюся від інших», де підсумовуючи, виявляється, що всі ми різні і схожі одночасно, а також об'єднує нас дитячий садок. Багаторазово проводилась вправа «Чарівник». Мета, якої виховувати доброзичливе ставлення один до одного, уміння проявляти уважність до ровесників. У ході гри діти почергово виконували роль чарівника, який виконував бажання інших. Важливо було переконати вихованців, що кожну людину треба сприймати такою, якою вона є: не лякатися, не глузувати, не засуджувати, а намагатися зрозуміти. Так, на прикладах відомих дітям українських народних казок, з дітьми проводила ігрові вправи, де пропонувала знайти позитивні якості у негативних героїв казок та розмірковували разом, як допомогти їм ставати іншими.

Прагнула забезпечити емоційну підтримку кожній дитині, створювати атмосферу прийняття та поваги до кожного. Для цього підготувала і провела заняття за такими темами: «Який ти? Розкажи про себе» (створення книги про себе); «Що я вмію, що я знаю, що я можу» (психологічне інтерв'ю); «Мій настрій: коли я буваю злий, веселий, щасливий, роздратований, жалісливий …?» (робота з піктограмами); «Моє родинне дерево» (складання родового дерева), власного герба (арт-терапія); ігрові вправи «Хто ти?», «То весело, то сумно». Вважаю, що ці теми були цікаві для дітей і важливі, щодо формування толерантності.

Для образного закріплення та систематизації означених тем були запропоновані дидактичні ігри: «Будь доброзичливим», «Правильно – неправильно», гра-моделювання «Барвисте намисто», де діти намагалися називати моральні якості, схематично їх зображати на підготовлених кружечках, нанизувати на стрічку і отримувати різнокольорову гірлянду моральних якостей, таких як доброта, чуйність, справедливість, совість, чесність, правдивість тощо. У ході ігор знайомила з різними моральними поняттями: терпима людина, доброзичлива, чуйна, і т.д.; розвивала вміння класифікувати дії за моральними якостями, міркувати, пояснювати та обґрунтовувати власну думку, опираючись на знання про моральні норми поведінки.

Далі важливо було навчити дітей усвідомлено характеризувати моральні вчинки. Використовувала літературні та художні твори, під час обговорення яких навчала дітей аналізувати і оцінювати події, співчувати героям оповідань, музичних творів, казок, віршів, застосовуючи прийом емпатії. Це допомогло дітям навчитися адекватно

порівнювати себе з іншими, передбачати події та використовувати набуті знання своїй поведінці.

ІІ етап – розвиток емоційного досвіду і системи ціннісних орієнтирів. На другому етапі були визначені наступні завдання: навчити дитину оцінювати та розрізняти свої і чужі емоційні стани, почуття, співвідносити їх із вимогами дорослих; формувати уміння адекватно реагувати на вчинки, почуття, та позиції навколишніх; учити керувати власними емоціями, проявляти рівноправне та справедливе ставлення до навколишніх.

Для цього добиралися і розроблялися методи емоційного розвитку і самовиховання: вправи на зняття негативних емоцій; емоційно - розвивальні ігри; ігри на самооцінювання і саморегуляцію.

В ході проведеної роботи намагалася створити у групі позитивну емоційну атмосферу, яка включала такі елементи: традиційні прощання і зустрічі дітей з усмішками, веселими репліками і запитаннями про проведений час вдома; стимулювання добрих справ (створення у групі скриньки «Добрих справ», куди діти, за бажанням, вкидали зірочку за кожну відповідну справу, розмірковували про зроблені справи, планували наступні); обов'язкове дотримання правил доброзичливості та турботливості у стосунках між фігурантами освітнього процесу; заборона на образливі слова; заборона покарання, яке містить елементи приниження і порівняння з іншими; відсутність насильства і примусу.

Робота з емоційно - оцінного розвитку дітей дошкільного віку була побудована на матеріалах зрозумілих і близьких дітям, пов'язаних з актуальними для них проблемами. Для кращого результату намагалася дотримуватися такої структури заняття: вітання, постановка мети з мотивацією дитячої діяльності, обговорення і розв'язання проблемних ситуацій, вправляння різних емоційних проявів, рефлексія і ритуал прощання.

Протягом дня проводились розвивальні, творчі ігри та вправи: «Покажи свої почуття», «Чарівні окуляри», «Незвичайні будиночки», «Мої емоції». Під час яких діти вправлялися в умінні розрізняти різні емоційні стани та навчалися виражати дружні почуття різними способами (лагідний погляд, усмішка, спокійна мова, відповідні жести та міміка). Також знайомила дітей з проявом зовнішніх ознак агресії, неприступності, образи, та методами уникнення негативних емоцій та агресії. Учила проявляти співчуття, симпатію, інтерес та уважність один до одного. Для виконання завдання емоційно - ціннісного етапу були запропоновані вправи та ігри на виховання у дітей емпатії та чутливості «Щасливі предмети», «Уяви себе іншим…».

Для виховання рівноправного і справедливого ставлення дітей до навколишніх була розроблена серія занять на розвиток правового світогляду дітей на основі ознайомлення їх із своїми правами, а також було зроблено добірку художніх творів та ігрових вправ: гра - пошук «Відбитки», гра-експеримент «Павутиння», гра «Ланцюжок протиріч», метою яких було навчити дитину розглядати одну і ту ж ситуацію з різних сторін, бачити і помічати переваги і недоліки, з розумінням і терпимістю ставитись до того, що не подобається.

Отже, використовуючи систему спеціально підібраних методів та прийомів я намагалася формувати і розвивати емоційно-чуттєву сферу дітей, здатність до емпатії та співчуття; уміння розрізняти свої і чужі емоції і почуття; проявляти справедливе та рівноправне ставлення до навколишніх.

ІІІ етап – формування навиків толерантної поведінки. Завдання: навчати дітей правилам культурного відстоювання своїх позицій на засадах доброзичливості та терпимості; формувати здатність відгукуватися на страждання, неприємності інших та прагнення допомагати їм; сформувати уміння терпимо та конструктивно взаємодіяти з оточуючими у різних видах діяльності.

Методи організації досвіду толерантної поведінки: аналіз проблемних ситуацій з моральним вибором; колективні ігри; трудова та творча діяльність; інсценування художніх творів; творчі завдання.

Щоб реалізувати перше завдання третього етапу я намагалася прищеплювати вихованцям базові соціальні навики: правила культурної взаємодії, уміння доброзичливо відстоювати свою позицію, думку, бажання, терпимо вислуховувати інших, навіть коли це не цікаво, тактовно, без образ критикувати чи хвалити інших. Звертала увагу на те, щоб діти вчилися керувати своїми емоціями, що є найважливішою умовою дружніх толерантних стосунків з оточуючими. Намагалася формувати ці уміння у процесі колективної активної взаємодії: в іграх, під час праці, музичної і художньо – продуктивної, предметно - практичної та рухової діяльності. Ці види діяльності найбільше викликають прояв бурхливих почуттів. У дітей виникає бажання виразити їх, поділитися з іншими.

Вважаю за необхідне навчати дітей соціально-прийнятним способом відстоювати свої бажання та інтереси, мирно досягати своєї мети у взаємостосунках без застосування сили. Для цього використовувала ігрові вправи «Умій відмовити», «Як вчинити?», «Чарівний тинок». Прагнула організовувати таку діяльність, яка стимулювала б дошкільнят ділитися, радитися, допомагати одне одному, поступатися, ділити радощі та переживання, проявляти співчуття і увагу до оточуючих, до батьків та старших людей. Тобто, навчити дітей бачити інших добрими очима та не допускати образ і агресії, не робити що-небудь усупереч власної волі та не бути байдужими до чужого горя. Навчала ставитися до дітей-сиріт та дітей з особливими потребами з добротою і милосердям, намагатися допомогти їм. Також залучала дітей до створення моделі толерантної поведінки під час вирішення проблемних ситуацій та ситуацій морального вибору. Сприяла засвоєнню дітьми уявлень про духовний ідеал людини, збагаченню емоційного досвіду дитини, виробленню певного ставлення до самого себе. Навчала своїх маленьких вихованців адекватно реагувати на асоціальні вчинки, розв’язувати спірні питання з позиції миру, здатності терпляче ставитися до чужих поглядів, звичок, враховувати думку інших дітей, дорослих. Намагалася спонукати дітей замислюватись і приймати адекватні рішення: Що робити із забіякою? Як реагувати на образу? Що робити і як правильно реагувати на те, коли хтось дражниться? Одночасно намагалася формувати навики доброзичливої критики вчинків, а не самої людини. Не критикувати вибір дитиною тієї чи іншої позиції. Обрана позиція може відповідати позитивній нормі, але й може бути хибною. Також прагнула постійно розвивати у дітей вміння ставити себе на місце інших людей, намагатися не висловлювати негативних суджень на адресу ровесників та менших дітей, давати самооцінку власним негативним вчинкам. Формувала у дошкільників негативне ставлення до поганих вчинків, а також вміння бачити і фіксувати у інших позитивні якості.

Висновки.

Отже, виховання толерантності в дітей дошкільного віку є важливою складовою їхнього розвитку, яка сприяє формуванню в них позитивного світогляду, уявлень про духовний ідеал людини, збагаченню емоційного досвіду дитини, глибокого розуміння і поваги до інших людей та виробленню певного ставлення до самого себе. На мою думку, саме в дошкільному дитинстві мають бути закладені базові громадянські якості: моральність, патріотизм, толерантність, законослухняність. Соціокультурне середовище, у якому зростає дитина виступає природним фундаментом становлення досконалої особистості, яка збагачує себе моральними чеснотами, розуміє цінності людського життя та спілкування.

Тож, виховання толерантної поведінки у маленьких громадян, які вже сьогодні прагнуть, а в майбутньому будуть творити долю нашої держави, є гарантією суспільної стабільності, важливою запорукою духовно-морального благополуччя всього людства.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція). Київ, 2021. 38 с.
2. Бровчук Ірина. Виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку в комунікативній діяльності. Освіта в умовах воєнного стану в Україні: психолого-педагогічний аспект. Зб. матеріалів. наук.-практ. конф. Хмельницький, 2024 С.33-45.
3. Закон України «Про дошкільну освіту» (нова редакція) від 02.04.2022р.
4. Капітан Л.І. Виховання толерантності в дітей старшого дошкільного віку в контексті сучасної освітньої парадигми. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Мукачево: Карпатська вежа, №20 (15). 2016. С.81-89.
5. Ляпунова В. А. Психолого-педагогічні умови формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку. Зб. наук. праць Вип. 52. Харків, 2016. С. 60–69.
6. Орловська Надія. Толерантність – основа міжнародних взаємин та передумова подальшого існування цивілізації. Зб. матеріалів. наук.-практ. конф. Освіта в умовах воєнного стану в Україні: психолого-педагогічний аспект Ч.2. Хмельницький, 2023. С.98-101.

Ковальська Лариса,
вчитель-логопед
ЗДО №7 «Дюймовочка» Славутської ОТГ

Розвивальне навчання дітей дошкільного віку з використанням методу біоенергопластики при різних формах роботи

Анотація. У статті розглянуто питання розвивального навчання дітей дошкільного віку з використанням методу біоенергопластики. Автор аналізує ефективність цього методу під час застосування різних форм роботи з дітьми, таких як індивідуальні та групові заняття. Біоенергопластика є інноваційним підходом, який базується на взаємодії фізичного та психоемоційного розвитку дитини.

Ключові слова: розвивальне навчання, біоенергопластика, інноваційні методики, розвиток координації, дитяча психологія, гармонійний розвиток.

Розвивальне навчання дітей дошкільного віку відіграє ключову роль у формуванні їхнього інтелектуального, фізичного та емоційного потенціалу. Одним із перспективних підходів до забезпечення гармонійного розвитку дитини є використання методу біоенергопластики, який базується на взаємодії руху, енергії та творчості.

Дослідженнями фізіологів, нейропсихологів (М.Денісова, М.Кистяковська, М.Кольцова та ін.) доведено тісний взаємоз'язок між розвитком дрібної та артикуляційної моторики, а отже, і мовленням дитини. Як зазначають дослідження українських науковців: Н.Голуб, В.Кисличенко, Ю.Коломоєць, С.Коноплястої, І Мартиненко, з метою забезпечення індивідуального підходу до організації логокорекції порушень звуковимовної сторони мовлення у дошкільників доцільним є використання здоров'язбережувальних технологій, до яких і відноситься біоенергопластика.

Цей метод дозволяє не лише стимулювати розвиток дрібної моторики та координації рухів, але й позитивно впливає на психоемоційний стан дитини, сприяє зниженню тривожності, розвитку мовлення та загальній гармонізації особистості. Біоенергопластика може застосовуватися у різних формах роботи з дітьми, таких як індивідуальні та групові заняття, ігрові та навчальні вправи, які інтегруються у щоденну освітню діяльність. Це дозволяє створювати умови для всебічного розвитку дитини, відповідаючи її природним потребам у русі та вираженні емоцій. Цей метод базується на взаємодії тіла, енергії та емоційної сфери дитини, що сприяє її цілісному розвитку.

Біоенергопластика – це система фізичних і дихальних вправ, спрямованих на гармонізацію внутрішнього стану дитини, розвиток рухових навичок та координації, що одночасно покращує емоційний стан і психічну рівновагу. Застосування цього методу в роботі з дітьми дошкільного віку дозволяє не лише розвивати їхні фізичні здібності, але й підвищує рівень уваги, сприйняття і загальну адаптивність до умов середовища.

Основні принципи біоенергопластики.

Біоенергопластика має кілька ключових компонентів:

1. **Фізичні вправи** – включають різні форми рухової активності, які сприяють розвитку координації, витривалості, рівноваги та гнучкості. Виконання рухів дозволяє дитині краще усвідомлювати своє тіло в просторі.
2. **Дихальні техніки** – застосовуються для регуляції енергетичного стану дитини. Вправи спрямовані на розвиток правильного дихання, що впливає на загальний стан організму.
3. **Емоційно-вольовий компонент** – допомагає дітям управляти своїми емоціями, підвищує рівень самоконтролю, впевненості та самовираження.
4. **Релаксаційні техніки** – спрямовані на зниження рівня тривожності, зняття стресу та відновлення енергетичного балансу.

Чому біоенергопластика є ефективною?

● синхронізація роботи півкуль мозку: поєднання рухів рук і мовних органів стимулює обидві півкулі мозку, що сприяє розвитку інтелекту та творчих здібностей;

● підвищення кінестетичних відчуттів: активна робота рук посилює нервові імпульси, що надходять до мозку, покращуючи сприйняття власного тіла і простору;

● розвиток дрібної моторики: точні рухи пальців позитивно впливають на формування мовленнєвих центрів мозку;

● збільшення мотивації: ігрова форма занять та видимі результати роблять процес навчання цікавим і захоплюючим для дітей.

Методи роботи з дітьми дошкільного віку з використанням біоенергопластики

1. Ігрові заняття з використанням казкотерапії

Ігрова форма занять є основною у дошкільному віці, і поєднання біоенергопластики з казкотерапією дозволяє створювати захоплюючий навчальний процес. Діти можуть виконувати фізичні вправи, які базуються на сюжетах казок, що стимулює їхню уяву, емоційний розвиток та фізичну активність одночасно. Казкотерапія допомагає дітям опрацьовувати свої емоції, навчає їх розуміти почуття інших і краще усвідомлювати власні.

2. Релаксаційні заняття з музичним супроводом

Музика може бути потужним інструментом для релаксації та відновлення емоційного балансу. Під час релаксаційних занять з використанням біоенергопластики, діти виконують вправи під супровід спокійної, медитативної музики. Це допомагає знижувати рівень тривожності, розвивати почуття гармонії та спокою. Такі заняття є корисними для дітей, які відчувають стрес або емоційне перевантаження, а також для загального психічного розвитку.

3. Заняття на свіжому повітрі.

Біоенергопластика може успішно проводитись на свіжому повітрі, що додає ще більше користі для здоров’я дитини. Вправи на природі сприяють загартуванню організму, підвищують рівень кисневого насичення та сприяють гармонізації психоемоційного стану. Такі заняття можна проводити в парках, на майданчиках чи спеціально обладнаних територіях.

4. Ігрові вправи та квест-заняття.

Ігрова форма заняття — одна з найбільш ефективних для дітей дошкільного віку. Залучення до гри дозволяє дітям природно освоювати нові рухи, вчитися співпраці та

вирішенню проблем. Квести з елементами біоенергопластики стимулюють активність, підтримують увагу дітей та розвивають їхні когнітивні навички через рух.

Метод біоенергопластики у роботі з дітьми дошкільного віку є перспективним інструментом для всебічного розвитку дитини. Поєднання фізичних, дихальних, емоційних та релаксаційних технік дозволяє не лише покращити фізичний стан дитини, але й сприяє її емоційному та соціальному розвитку. Використання різних форм занять – групових, індивідуальних, ігрових та релаксаційних – дозволяє адаптувати метод під потреби кожної дитини та створює комфортні умови для гармонійного росту й розвитку.

Метод біоенергопластики дозволяє ефективно розвивати у дітей фізичні, емоційні та когнітивні здібності. Його регулярне застосування має такі переваги:

- Розвиток дрібної та загальної моторики. Через рухові вправи відбувається стимуляція роботи різних груп м’язів, що позитивно впливає на формування координації.
- Емоційна стабільність. Поєднання руху з диханням сприяє зниженню тривожності, стабілізує емоційний стан та сприяє формуванню позитивного емоційного фону.
- Зміцнення здоров'я. Завдяки вправам, що поєднують рух і дихання, поліпшується робота серцево-судинної, дихальної та нервової системи.
- Розвиток когнітивних процесів. Біоенергопластика стимулює увагу, концентрацію та пам’ять.

Метод біоенергопластики є ефективним інструментом для розвитку дітей дошкільного віку, адже поєднує фізичну активність, когнітивний розвиток та емоційне здоров’я. Використання цього методу в різних формах роботи дозволяє адаптувати заняття під індивідуальні потреби кожної дитини, забезпечуючи її гармонійний розвиток.

Основні принципи методу:

1. **Рух і мова**: Виконання спеціальних рухових вправ (жестів, рухів руками, ногами) допомагає активізувати певні ділянки мозку, відповідальні за мовлення.
2. **Дихання і голос**: Різні дихальні вправи сприяють розвитку правильного дихального ритму, що є важливим для формування звуків і речення.
3. **Релаксація та координація**: Метод включає вправи на розслаблення, які допомагають знизити напруження м'язів артикуляційного апарату та загалом зменшити психологічне напруження.

У практичному застосуванні:

- Використовуються різноманітні вправи на координацію рухів рук і ніг разом із артикуляційними вправами для губ, язика, щелеп.

Дитина вчиться керувати своїм диханням, що дозволяє краще контролювати голос і формувати звуки

Переваги використання біоенергопластики в роботі з дошкільнятами.

Розвиток мовлення: біоенергопластика сприяє формуванню правильної артикуляції, розвитку фонематичного слуху та покращенню загальної мовної компетентності.

Розвиток дрібної моторики: синхронні рухи рук і артикуляційного апарату стимулюють розвиток дрібної моторики, що позитивно впливає на формування графічних навичок та підготовку руки до письма.

Розвиток координації рухів: заняття з біоенергопластики сприяють розвитку координації рухів, врівноваженості та точності.

Зняття напруження: біоенергопластика має заспокійливий ефект, допомагає зняти м’язову напругу та створити позитивний емоційний фон.

Підвищення пізнавальної активності: завдяки комплексній дії на різні аналізатори, біоенергопластика підвищує пізнавальну активність дітей, стимулює їхню допитливість та бажання пізнавати світ.

Форми роботи з дітьми з використанням біоенергопластики

Біоенергопластику можна ефективно використовувати в різних формах роботи з дошкільнятами:

Індивідуальні заняття: індивідуальний підхід дозволяє врахувати особливості кожної дитини та скоригувати програму занять відповідно до її потреб.

Підгрупові заняття: підгрупові заняття сприяють розвитку комунікативних навичок дітей, а також дозволяють організувати змагання та ігри, що підвищують мотивацію.

Фронтальні заняття: фронтальні заняття дозволяють залучити до роботи всю групу дітей, створити атмосферу єдності та співробітництва.

Ігрові заняття: ігрові заняття з використанням біоенергопластики роблять навчання цікавим та захоплюючим для дітей.

Заняття-казки: заняття-казки дозволяють поєднати розвиток мовлення з творчою діяльністю дітей.

Приклади вправ з біоенергопластики.

Вправа «Годинник».

Дитина рухає руками, як маятником годинника, одночасно вимовляючи звуки «тік-так».

Вправа «Слон».

Дитина витягує губи хоботком, рухаючи руками, імітуючи ходьбу слона.

Вправа «Джмелик».

Дитина махає руками, як крильцями метелика, одночасно вимовляючи звук «дж».

Вправа «Гойдалки».

Дитина рухає руками вгору-вниз, як гойдалки, одночасно вимовляючи звуки «а-у».

Вправа «Танок тварин» .

Дитина повторює рухи певної тварини, що допомагає розвивати фантазію та координацію.

Вправа «Коло енергії».

Діти стають у коло та виконують дихальні вправи, спрямовані на зняття напруження та концентрацію.

Метод біоенергопластики в корекційно-відновлювальній роботі з дітьми, які мають вади мовлення, є комплексною терапевтичною методикою, що спрямована на гармонізацію роботи нервової та м'язової систем, а також на покращення координації рухів і артикуляційного апарату. Біоенергопластика поєднує рухові, дихальні та голосові вправи, які допомагають дитині налаштувати зв’язок між мовленнєвою функцією та фізичними аспектами її виконання.

Біоенергопластика є особливо ефективною при роботі з дітьми, які мають мовленнєві розлади, пов'язані з моторикою, такими як дизартрія, ринолалія, заїкання, а також для дітей з загальним недорозвитком мовлення.

Метод біоенергопластики є ефективним інструментом для розвитку дітей дошкільного віку. Завдяки його комплексному впливу на різні сфери розвитку, біоенергопластика сприяє всебічному розвитку дитини та підготовці її до школи,

демонструє високу ефективність використання методу біоенергопластики в розвивальному навчанні дітей дошкільного віку. Систематичне застосування комплексу вправ, що поєднують рухи артикуляційного апарату та рухи рук, сприяє значному покращенню мовленнєвих навичок, розвитку дрібної моторики, координації рухів та пізнавальних процесів у дітей. Різноманітні форми роботи з дітьми дозволяють індивідуалізувати навчальний процес та забезпечують стійкий позитивний ефект.

Отримані результати підтверджують актуальність та перспективність застосування методу біоенергопластики в дошкільному вихованні.

Важливо підкреслити, що використання біоенергопластики має бути систематичним і проводитися кваліфікованим спеціалістом.

Результати використання цього методу в своїй роботі свідчать про те, що він

є ефективним інструментом для комплексного розвитку дошкільнят. Завдяки синхронній роботі артикуляційного апарату та рук стимулюється розвиток мовлення, пам'яті, уваги, мислення та творчих здібностей дітей. Крім того, метод сприяє підвищенню емоційного тонусу, зняттю напруження та формуванню позитивного ставлення до навчальної діяльності. Використання біоенергопластики в різних формах роботи з дітьми дозволяє враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та забезпечувати її всебічний розвиток.

Це підтверджує, що метод біоенергопластики може бути успішно застосований в практиці роботи з дошкільниками. Різноманітність форм роботи (індивідуальні, підгрупові, фронтальні заняття, ігрові вправи) дозволяє педагогам створювати цікаві та ефективні заняття, які сприяють не тільки розвитку мовлення, а й загальному розвитку дитини. Отримані результати можуть бути використані для розробки спеціальних програм з використанням методу біоенергопластики та для підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Метод біоенергопластики сприяє розвитку моторики, координації рухів, а також формуванню гармонійної взаємодії між фізичним і психічним станом дітей дошкільного віку. Він дозволяє підвищити загальну активність та покращити фізичне здоров'я дітей. Використання біоенергопластики в освітньому процесі дошкільнят сприяє покращенню когнітивних здібностей дітей, таких як увага, пам'ять, уява, а також допомагає дітям краще адаптуватися до навчального середовища.

Біоенергопластика позитивно впливає на емоційний стан дітей, допомагає знижувати рівень тривожності та агресивності, формувати позитивне ставлення до себе та оточуючих. Метод дозволяє враховувати індивідуальні особливості кожної дитини. Це робить навчання більш гнучким і дає можливість адаптувати різні форми роботи відповідно до потреб і можливостей дитини.

Використання різних форм роботи (групові заняття, індивідуальна робота, інтеграція методу в інші види діяльності) дозволяє досягти більш гармонійного та всебічного розвитку дітей, що підвищує ефективність освітнього процесу.

Загалом, впровадження методу біоенергопластики в систему розвивального навчання дітей дошкільного віку показує позитивні результати в контексті фізичного, психічного та емоційного розвитку дітей.

Використання цього методу підтверджує його ефективність як засобу розвитку моторики, психоемоційної стабільності та загального гармонійного розвитку дітей. Біоенергопластика сприяє формуванню в дітей координації рухів, покращує концентрацію уваги та сприяє зниженню рівня тривожності.

Застосування біоенергопластики в індивідуальних та групових формах роботи з дітьми показало позитивний вплив на їхню соціалізацію та комунікативні навички. Участь у таких заняттях дозволяє дітям краще взаємодіяти з однолітками, розвивати емоційну сферу, зокрема саморегуляцію та вираження почуттів.

Таким чином, метод біоенергопластики є перспективним напрямком у розвитку сучасної педагогіки дошкільного навчання, оскільки він поєднує фізичну, емоційну та інтелектуальну складові розвитку дитини.

Список використаних джерел:

1.Біоенергопластика як нетрадиційний метод в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку з порушеннями мовлення. URL.:

https://vseosvita.ua/library/bioenergoplastika-ak-netradicijnij-metod-vlogopedicnij-roboti-z-ditmi-doskilnogo-viku-z-porusennami-movlenna122407.html
(дата звернення 11.10.2024).
2. Використання методів кінезіології в корекції мовленнєвих порушень у дітей. URL.:https://osvita.if.ua/data/pages/635/9be8370bf9cfc875ad2123591b2397de.pdf (дата звернення 11.10.2024).
3. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності. Навчально-методичний посібник / за заг.ред. В.В.Бурлака. Київ: ГЕРБ, 2007.- 288с.
4. Метод біоенергопластики як засіб корекційно-відновлювальної роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. URL.: https://blankiua.com.ua/other/15814/index.html (дата звернення 11.10.2024).

Ковальчук Катерина,
вихователь ЗДО №4 «Сонечко»,
м. Славута

Виховний процес в закладах освіти як засіб формування морального наративу демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України: перезавантаження

Анотація. У статті досліджується роль виховного процесу в закладах освіти як засобу формування морального наративу демократичних цінностей, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України. Обґрунтовується необхідність перезавантаження підходів до виховання молоді, з акцентом на розвиток громадянської активності, відповідальності та поваги до культурного розмаїття. Розглядаються сучасні методи і технології, які сприяють активній участі учнів у виховному процесі, формуванню патріотичної свідомості та цінностей, що є основою стабільного і свідомого громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова:
виховний процес, демократичні цінності, толерантність, територіальна цілісність, незалежність України, патріотичне виховання, громадянська активність, культурне розмаїття, перезавантаження освіти.

Виховний процес у закладах освіти в Україні постає перед новими викликами, пов’язаними зі змінами у суспільно-політичній та культурній сферах. Сучасне суспільство потребує молоді, яка підтримує демократичні цінності, поважає різноманітність, відстоює принципи толерантності та усвідомлює важливість національної єдності, територіальної цілісності та незалежності України. Проте традиційні методи виховання не завжди відповідають цим вимогам, що ускладнює формування свідомих громадян, які можуть відповідати на новітні виклики.

Потреба у перезавантаженні виховного процесу полягає у впровадженні сучасних підходів, які б інтегрували питання громадянської відповідальності, патріотизму, толерантності та активної участі у житті суспільства. Актуальним стає питання про те, як зробити виховний процес у закладах освіти ефективним інструментом для формування у молоді морального наративу, що базується на демократичних принципах і патріотичних цінностях.

В умовах сучасних суспільно-політичних змін в Україні виховний процес у закладах освіти набуває стратегічного значення. Він стає інструментом, який сприяє формуванню ціннісних орієнтирів молоді на основі демократичних принципів, поваги до культурного розмаїття, толерантності, а також розуміння пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України.

Основні аспекти виховного процесу:

1. Формування морального наративу демократії:

Виховання демократичних цінностей в учнів — це запорука формування суспільства, яке поважає права людини, соціальну справедливість та відповідальність. У закладах освіти важливо створювати умови для участі учнів у прийнятті рішень, розвивати навички критичного мислення та громадянської активності. Це сприяє формуванню демократичної свідомості, яка є основою стабільного громадянського суспільства.

2. Толерантність як суспільна цінність:

В умовах багатонаціонального та культурно різноманітного середовища толерантність є ключовою для гармонійного розвитку суспільства. Виховний процес має сприяти прийняттю різноманіття, виховувати повагу до інших культур, мов, релігій та поглядів, розвиваючи емпатію й розуміння.

3. Пріоритетність питань територіальної цілісності та незалежності України:

З огляду на актуальні виклики, перед якими стоїть Україна, виховний процес має акцентувати увагу на важливості національної єдності та суверенітету. Важливо формувати в молоді почуття відповідальності за майбутнє країни, розуміння ролі кожного громадянина у захисті її незалежності та територіальної цілісності.

Перезавантаження виховного процесу:

Перезавантаження виховного процесу передбачає впровадження сучасних освітніх методик і технологій, які роблять виховну роботу більш гнучкою та актуальною для сучасного покоління. Це може включати інтерактивні форми роботи, як-от дебати, рольові ігри, проєкти, спрямовані на розвиток громадянської позиції. Крім того, важливою складовою є інтеграція питань патріотичного виховання, національної ідентичності та активного громадянства в усі сфери освітньої діяльності.

Таким чином, виховний процес у закладах освіти України може стати потужним інструментом для формування моральних цінностей, сприяючи вихованню відповідальної та свідомої молоді, здатної підтримувати демократичні засади, поважати різноманіття, а також відстоювати незалежність і територіальну цілісність своєї країни.

Висновок:

Виховний процес у закладах освіти відіграє важливу роль у формуванні морального наративу демократії, толерантності та патріотизму серед молоді. Перезавантаження підходів до виховання з урахуванням сучасних суспільних викликів є необхідним для розвитку відповідальних громадян, здатних підтримувати демократичні цінності, поважати культурне розмаїття та захищати суверенітет і територіальну цілісність України. Інтеграція інноваційних методів, таких як інтерактивні форми навчання, проєктна діяльність і громадянська освіта, забезпечує ефективність виховного процесу. Таким чином, виховання у закладах освіти України може стати потужним інструментом у створенні свідомого і активного суспільства, здатного відповідати на виклики сучасності.

Список використаних джерел:

1. Виготський Л. С. Психологія розвитку дитини / Л. С. Виготський. — М.: Просвещение, 1984. — 528 с.

2. Давидов В. В. Теорія розвивального навчання / В. В. Давидов. — М.: Інститут загальної освіти РАО, 1996. — 274 с.

3. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський. — К.: Радянська школа, 1974. — 456 с.

4. Кремен В. Г. Освіта і виховання в Україні в умовах глобальних змін / В. Г. Кремен // Освіта України. — 2020. — № 5. — С. 5-11.

5. Савченко О. Я. Основи громадянського виховання в закладах освіти / О. Я. Савченко. — К.: Генеза, 2018. — 240 с.

6. Колесник І. М. Інноваційні підходи у вихованні толерантності в сучасному освітньому процесі / І. М. Колесник // Педагогічна наука і освіта. — 2021. — № 7. — С. 34-41.

7. Микитенко О. В. Перезавантаження виховного процесу у закладах освіти: виклики і перспективи / О. В. Микитенко // Педагогіка сучасності. — 2022. — № 3. — С. 22-30.

8. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives. New York: Longman, 2001.

9. Освітній портал України. Виховання патріотизму та громадянської відповідальності у сучасних умовах // Освітній портал України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://osvita.ua.

Ковальчук Наталія,
учитель англійської та німецької мов
Судилківського ліцею Судилківської сільської ради
Шепетівського району Хмельницької області

Медіакомпетентність як складова професійної компетентності педагога

Анотація. У статті розглянуто принципи формування медіакомпетентності як складової професійної компетентності сучасного педагога. Зроблено висновок, що формування медіакомпетентності педагога є його постійне використання різноманітних медіапродуктів, розвиток та уміння критично їх аналізувати, правильно поєднувати й використовувати.

Ключові слова: медіаграмотність, медіаосвіта, інформація, компетентності, критичне мислення, професіоналізм.

Вступ. Ми живемо у часи мультимедіа, коли більша частина інформації, яку люди отримують, надходить все менше з друкованих джерел, а все більше із численних медійних форматів, а саме: Facebook, Instagram,Telegram, Viber, Tiktok та інші. Кількість різних повідомлень зростає щодня, що інколи тяжко розібратися де є правда, а де фейк. Тому медіа та їхнє значення для сучасної освіти є предметом аналізу багатьох дослідників, переважно педагогів, медіаекспертів, соціологів, психологів, які одностайно зауважують на тому, що медіа стали невід'ємним атрибутом людини у навчанні, а також у побуті чи на роботі.

Історичні процеси становлення і розвитку медіаосвіти в західних країнах були проаналізовані в працях Ж. Гонне, Л. Мастермана, Б. Туфте, Е. Харта та інших. Проблеми медіаосвіти та медіа культури розглядали українські науковці, зокрема І. Архангельська, Л. Вовк, О. Галус, В. Коляда, В. Кравець, М. Мухін, М. Соколова, Г. Трошко та інші.

Нам думку академіка С. Гончаренко: «Основним завданням медіаосвіти є підготовка нового покоління до життя у сучасних інформаційних умовах, до сприймання й розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку тощо» [3, с. 203]. Український вчений А. Литвин вважає, що медіаосвіта – це навчання на матеріалі та за допомогою ЗМІ, кінцева мета якого – медіаграмотність, здатність до критичного сприйняття медіа-повідомлень [4, с. 17]. Бути медіаграмотним, на мою думку, означає бути спроможним знайти те, що шукаємо, вибрати те, що потрібно, й визначити, наскільки надійною є ця інформація. Також бути медіаграмотним означає

бути здатним правильно використовувати відповідну інформацію, зберігаючи її розумно, й ділитися нею з іншими.

Основна частина. Сучасні здобувачі освіти досить вільно орієнтуються в інформаційному просторі. Тому завдання сучасного педагога полягає в тому, щоб розвинути критичне мислення кожного здобувача освіти, його вміння аналізувати отриману інформацію, узагальнювати, структурувати, та створювати для інформаційного середовища особисті медіатексти, сформувати медіа-культуру сучасних школярів. Щороку у світі та в Україні відзначається День безпечного інтернету. Переконана в тому, що це дає можливість підвищити освіченість учителів, учнів, та батьків з питань безпеки в мережі, дізнатися як захиститись від шахраїв та відрізнити фейкову інформацію від справжньої. У рамках проведення Дня безпечного інтернету в нашому ліцеї організовуємо бесіди для учнів та батьків 1-11-х класів щодо перевірки рівня обізнаності з безпечної поведінки дітей у Всесвітній мережі, також проводимо різноманітні конкурси та ігри. Такі заходи, на мою думку, допомагають дітям аналізувати та критично оцінювати інформацію, здобувати знання та корисні навички. Я вважаю, педагогічна діяльність повинна бути спрямована саме на формування медіа-культури сучасного здобувача освіти та має починатися з формування медіа-компетентності педагога. Ми повинні використовувати не лише традиційні але й інноваційні технології навчання.

Новий Державний стандарт базової середньої освіти окреслив компетенції, які мають сформуватися в Новій українській школі: інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності; розвивати громадянські та соціальні компетентності, пов’язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням й розумінням рівних прав і можливостей тощо. [2, с. 4]

Учителі повинні бути належним чином підготовлені до впровадження медіаосвіти, а для цього необхідно володіти кометентностями, що дозволяють використовувати медіа в освітньому процесі.

Формування медіакомпетентності педагога, у зв’язку з його соціокультурною роллю, має ряд особливостей, тому має базуватися відповідно до принципів:

1) індивідуального соціально-психологічного підходу (врахування вікових, соціально-психологічних особливостей особистості, її медіа уподобання);

2) патріотизму (формування і зміцнення національної ідентичності, консолідації суспільства, свідомої громадянської позиції);

3) перманентного оновлення змісту (врахування постійного розвитку інформаційних технологій, поточних педагогічних новин, змін у системі мас-медіа тощо);

4) пріоритету морально-етичних цінностей (захист суспільної моралі і людської гідності, протистояння жорстокості й різним формам насильства, агресії, ціннісне ставлення особистості до держави, до суспільства, природи, мистецтва, та самої себе);

5) продуктивної мотивації (поєднання творчого сприймання медіа та здатності створювати власну медіапродукцію з метою її подальшого використання в педагогічній діяльності);

6) пошанування національних традицій (врахування національної та етнолінгвістичної специфіки медіапотреб, розвиток національної культури, зростання престижності україномовного спілкування);

7) формування громадянської спрямованості особистості;

8) цілісності та системності [1, с. 27].

Наступною особливістю формування медіакомпетентності педагога є його постійна взаємодія з різноманітними медіапродуктами, розвиток уміння критично їх аналізувати, вміло поєднувати й використовувати. Тому, ще в процесі фахової підготовки вчителів доцільно розвивати уміння, виділені відомим американським медіапедагогом С. Дж. Береном, а саме:

1) здатність і готовність сприймати і розуміти зміст медіатекстів, незалежно від їх складності, уміння «фільтрувати» інформацію;

2) розуміти силу впливу медіатекстів на суспільство;

3) здатність розрізняти емоційну й аргументовану реакцію при сприйманні інформації;

4) розвивати компетентне припущення про зміст медіатексту;

5) здатність сприймати медіатексти критично, незалежно від того, наскільки є впливовими їх джерела. [5]

Висновки. Отже, щоб орієнтуватися в новому «медійному» світі учителю потрібні не лише технічні навички, а й глибоке розуміння можливостей та проблем пов'язаних із новими технологіями.

Щоб бути сьогодні високоосвіченим учителем, на мою думку, потрібно бути готовим до педагогічної діяльності в умовах освітніх реформ, критично і креативно мислити, володіти системою теоретичних знань і професійних умінь, які допоможуть сформувати медіаграмотну особистість школяра та виховати свідомого громадянина України.

Список використаних джерел:

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). Національна академія педагогічних наук України. URL: https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04- 27-kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/

2. Концепція Нової української школи. МОНУ. URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/novaukrainska-shkola

3. Європейські критерії медіа-грамотності (фрагмент з програми Найдьонова Л. А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу) На основі «Media Literacy Study The Framework». URL: https://www.academia.edu/._244_%D1%...

4. Медіаосвіта соціальних педагогів: навчально-методичний посібник. / Автори-укладачі: Г. Я. Майборода, М. М. Матвійчук. – Черкаси: ФОП Гордієнко Є.І., 2014. – 90 с.

5. Baran S. J. Introduction to Mass Communication / S. J. Baran. – Boston-New York: McGraw Hill, 2002. – 535 p.

Козак Наталія,
практичний психолог ЗЗСО №5
Славутської міської ТГ

Психологічна стійкість як необхідний навик в умовах війни

Анотація. У статті висвітлено основні підходи до розуміння значення та сутності поняття психологічної стійкості (стресостійкості), стратегії для розвитку стресостійкості, висвітлено рекомендації як розвинути цей навик у дітей та педагогів.

Ключові слова: стрес, психологічна стійкість, психологічне благополуччя, стресостійкість, врівноваженість, резистентність.

На сьогодні тема війни дуже актуальна для українців. Це ті реалії, в яких нам доводиться жити щоденно: працювати, навчатись, кохати, виховувати дітей. В цих

реаліях ми засинаємо і прокидаємось. Події, що відбуваються у нашій країні, певною мірою торкаються всіх її громадян, і ми розуміємо, що всім нам зараз потрібна допомога, підтримка, аби вистояти вберегти себе і близьких, зберегти своє емоційне й психічне здоров'я.

Нажаль війна не жаліє нікого – ні старого, ні малого...

Стрес, панічні атаки, тривога за себе і своїх близьких супроводжують зараз всіх українців. Ніхто не знає що буде завтра і коли все це закінчиться. Заспокоїтися в таких умовах непросто, але потрібно постаратися, адже паніка нам не допоможе. У різних стресових ситуаціях ми можемо переживати різні емоції та почуття (сум, злість, тривогу, страх, гнів, образу, байдужість тощо) – і це НОРМАЛЬНА реакція організму на ненормальні ситуації. Але переживати тривалий час негативні емоції та почуття шкідливо для фізичного та психічного здоров'я і дорослої людини, і дитини. Тому ми можемо навчитися визначати свій емоційний стан, щоб знати як вплинути на нього.

Від стану психологічного благополуччя педагога безпосередньо залежить ефективність його виховного впливу на учнів: емоційний стан учителя відображається на якості всього освітнього процесу. Тому дорослі повині навчитися не тільки долати труднощі, але і вміти керувати своїми емоціями та протистояти негативним викликам, навчитися бути стресостійкими, розвивати психологічну стійкість [4].

Прийнято вважати, що психологічна стійкість – це здатність людини чинити якісний опір негативним зовнішнім впливам і стресам, а також відновлюватися після криз та успішно розвиватися в обставинах, які швидко змінюються. Вона не є усталеною величиною, тому на неї можна впливати й розвивати її як навичку. Л. Бучек [3] розглядає психологічну стійкість як складну якість особистості, синтез окремих якостей і здібностей, складовими якої є здатність до особистісного зростання зі своєчасним та адекватним вирішенням внутрішньоособистісних конфліктів; розвинуту вольову регуляцію. Далі вказує, що психологічна стійкість є складною якістю особистості, в якій об'єднанні: врівноваженість (рівновага) – здатність утримувати рівень напруження, не виходячи за рамки прийнятого (не доводячи до стресу); стійкість – здатність протистояти труднощам, зберігати віру у ситуаціях фрустрації; стабільність (постійність) – постійний рівень настрою; опірність (резистентність) – здатністю зберігати свободу поведінки і вибору зразку життя [3; 5]. Отже, невід'ємною частиною психічного життя є стійкість в подоланні труднощів, збереження віри в себе, впевненості в себе, своїх можливостях, досконалість психічної саморегуляції, стенічний настрій. Таким чином психологічна стійкість дозволяє протистояти життєвим труднощам, несприятливому тиску обставин, зберігати здоров'я та здатність до роботи в різних життєвих обставинах [3; 9].

У дітей психологічна стійкість проявляється у здатності адаптуватися до змін, витримувати невдачі та підтримувати емоційну стабільність у стресових ситуаціях.

Фактори, що впливають на психологічну стійкість:

1. Індивідуальні особливості

- Темперамент і особистісні риси. Оптимізм, гнучкість мислення та схильність до самоаналізу сприяють розвитку стійкості.
- Навички саморегуляції: здатність контролювати емоції та поведінку.

2. Соціальне середовище

- Підтримка близьких людей, дружнє коло та позитивні стосунки впливають на емоційне благополуччя.
- У дітей важливу роль відіграє взаємодія з батьками, вчителями та однолітками.

3. Життєвий досвід

- Подолання труднощів і випробувань допомагає розвивати стійкість.
- Навчання на помилках формує здатність знаходити рішення в складних ситуаціях.

Психологічна стійкість є однією з основних рис, яка дозволяє людині ефективно справлятися з труднощами та адаптуватися до змін. В умовах швидко змінюваного світу, зростання стресових ситуацій і різноманітних життєвих викликів, її значення важко переоцінити. Психологічна стійкість не лише дозволяє зберігати емоційну рівновагу, а й сприяє розвитку особистості, покращенню соціальних відносин і загальному благополуччю. Однією з основних функцій психологічної стійкості є здатність людини справлятися з труднощами і стресом. Незалежно від того, чи йдеться про особисті, професійні чи соціальні проблеми, стійка людина не дозволяє негативним емоціям або ситуаціям вибити себе з рівноваги. Вона здатна зберігати ясність розуму, зважено приймати рішення і не піддаватися паніці [6; 8]. Люди з високим рівнем психологічної стійкості зазвичай мають більш високу здатність контролювати свої емоції. Вони можуть не тільки справлятися з негараздами, але й знаходити позитив у складних ситуаціях. Це сприяє розвитку внутрішнього спокою і знижує рівень тривожності та депресії.

Люди, які розвивають психологічну стійкість, мають знижений ризик розвитку таких психічних захворювань, як депресія, тривожні розлади та посттравматичний стресовий розлад. Вони краще справляються з емоційними навантаженнями, що дозволяє зберігати здоров’я на довгі роки. Психологічно стійкі люди, як правило, більш відкриті до саморозвитку та самоосвіти. Вони бачать у складнощах не перешкоди, а можливості для росту. Така здатність до самовдосконалення стимулює їх прагнення до нових досягнень, дозволяє глибше розуміти свої цілі й життєвий шлях.

Щоб розвивати психологічну стійкість у дорослих необхідно дотримуватися таких умов:

1. Практика усвідомленості

Регулярні медитації, дихальні вправи та аналіз емоцій допомагають знижувати рівень стресу.

2. Формування здорових звичок

Збалансоване харчування, фізична активність і достатній сон підвищують рівень енергії та опірність до стресу.

3. Соціальна підтримка

Підтримуйте зв’язки з друзями та сім’єю. Діліться своїми почуттями й звертайтеся за допомогою, якщо це необхідно. Пошук підтримки і допомоги — це важлива частина стратегії стресостійкості.

4. Розвиток позитивного мислення

Замінюйте негативні думки позитивними, шукайте можливості у труднощах, вчіться на помилках. Психологічно стійкі люди вважають труднощі можливостями для навчання та розвитку. Ставлення до проблем як до тимчасових і подоланих допомагає мінімізувати їхній стресовий вплив. Щоденне ведення списку того, за що ви вдячні, допомагає зосередитися на позитивних аспектах життя. Це підвищує загальний рівень щастя і знижує чутливість до стресових ситуацій.

5. Самоосвіта і саморозвиток

Постійне навчання, розвиток нових навичок та інтересів зміцнюють впевненість у собі.

6. Фізична активність

Регулярні фізичні вправи: фізична активність не лише зміцнює тіло, а й допомагає знижувати рівень стресових гормонів (кортизолу) і підвищує рівень ендорфінів, які підвищують настрій.

Йога та інші практики для тіла і душі: йога, тайцзі, пілатес та інші методи руху допомагають знижувати стрес через релаксацію та зміцнення зв'язку між тілом і розумом.

7. Час для відновлення та відпочинку

Регулярний відпочинок і сон: недосипання або постійна втома можуть значно підвищити рівень стресу. Достатній і якісний сон, а також час для відпочинку і хобі важливі для відновлення фізичних та психічних ресурсів.

Планування часу для себе: важливо знаходити час для релаксації та відновлення, навіть коли здається, що часу на це немає. Це можуть бути короткі перерви протягом дня або заняття, які приносять задоволення.

Допомогти дітям розвивати психологічну стійкість можна за таких обставин:

1. Створення безпечного середовища

Діти повинні відчувати любов, підтримку та розуміння у своїй сім'ї.

2. Навчати справлятися з труднощами

Заохочувати дітей пробувати нове, дозволяти робити помилки й пояснювати, як на них вчитися.

3. Розвивати емоційний інтелект

Допомагати дитині розуміти свої почуття, називати їх і висловлювати.

4. Заохочувати до самостійності

Давати можливість приймати власні рішення та брати відповідальність за них.

5. Розвиток навичок управління емоціями

Дихальні техніки: Глибоке дихання, такі техніки, як «глибоке дихання животом» або «метод 4-7-8», можуть швидко знижувати рівень стресу і заспокоювати нервову систему.

Медитація та усвідомленість (mindfulness): Практика медитації допомагає зосередитися на моменті і знижує негативний вплив стресових факторів. Навчання бути уважним до своїх емоцій і фізичних відчуттів дозволяє своєчасно помічати напругу і зменшувати її до того, як стрес стане сильним.

6. Бути прикладом

Діти наслідують поведінку дорослих. Демонструвати, як самі справляєтеся з труднощами.

Розвиток стресостійкості — це процес, який потребує часу та практики. Важливо пам'ятати, що стрес є частиною життя, і наша здатність до нього адаптуватися має вирішальне значення для психологічного і фізичного здоров'я. Використовуючи різноманітні стратегії — від управління емоціями до покращення фізичного здоров'я та соціальних зв'язків — можна значно підвищити свою стійкість до стресу і зберігати психологічний баланс у будь-яких життєвих ситуаціях.

Психологічна стійкість – це основа для успішного та щасливого життя як дорослих, так і дітей. Її розвиток вимагає часу, зусиль і підтримки, але результат вартий цих зусиль. Люди, які здатні справлятися з викликами, зберігають гармонію в житті та стають прикладом для оточуючих. Турбота про власну стійкість і підтримка її у дітей – це інвестиція в майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Кононова М.М., Кучма Т.В. Сутність стресу як психологічної категорії. Молодий вчений. 2021. С. 28–33.
2. Макарова О.П., Червоний П.Д. Сутність стресу та його вплив на організм людини в екстремальних умовах. Габітус. Науковий журнал з соціології та психології. 2023. Вип. 46. С. 222–226.
3. Бучек Л. І. Аналіз емоційної стійкості як прояву особливостей саморегуляції особистості: дис.канд.психол. наук: 19.00.01. К.: Київський унт ім. Т. Шевченка, 1993. С.111.

4. Національна програма психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ofis-pershoyi-ledi-moz-ta-partneri-zapuskayut.
5. Предко В.В., Сомова О.О. Вплив війни на зміну рівня стресу та стратегій збереження життєстійкості українців. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Психологія». 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 89–98.
6. Синявський В.В., Сергєєнкова О.П. Психологічний словник./за ред. Н.А. Побірченко. Київ, 2007. С.336 .
7. Корольчук В. М. Психологічні детермінанти стійкості особистості до дії стресогенних факторів, Проблеми екстремальної та кризової психології. Вип. 14. Частина І, 2013. С. 152-161.
8. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості: [монографія]. К.: Ніка-Центр, 2007. С. 432.
9. Кудінова М. С. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «стресостійкість», 2019. С. 137-143.

Колесник Марія,
вихователь-методист ЗДО №2 «Казка»
Нетішинської міської ради

Виховний процес як основа формування демократичних цінностей, толерантності та національної єдності в сучасній україні: новий підхід

Анотація. Стаття аналізує важливість формування демократичних цінностей, толерантності та патріотизму через виховний процес у дошкільних закладах освіти України. Окреслюються основні проблеми інтеграції цих принципів у дошкільну освіту та виклики, з якими стикаються педагоги в процесі виховання громадянської свідомості серед молодших дітей. У роботі також підкреслюється необхідність реформування освітньої системи для ефективного впровадження цінностей демократії та національної ідентичності в умовах сучасних соціально-політичних змін.

Ключові слова: виховний процес, демократія, толерантність, патріотизм, громадянська свідомість, дошкільна освіта, національна ідентичність.

Сучасний світ опинився перед безпрецедентними викликами, які змінюють не лише внутрішню структуру та розвиток багатьох країн, але й формують нові підходи до глобального суспільного співіснування. Технологічні, соціальні, економічні та політичні зміни, глобалізація, зміни клімату, а також міжнародні конфлікти — все це вимагає від держав нових стратегій для забезпечення стабільності та розвитку. Країни намагаються знайти баланс між національними інтересами та глобальними тенденціями, що потребує змін у поглядах на демократію, права людини та соціальну відповідальність. У цьому контексті особливо важливим стає питання зміцнення основоположних цінностей, що лежать в основі демократичного розвитку, таких як свобода особистості, рівність, відповідальність громадян перед суспільством, а також солідарність та співпраця.

У сучасному суспільстві демократичні цінності виходять за межі лише прав людини, охоплюючи складні соціальні вимоги, що забезпечують розвиток активного громадянського суспільства. Вони сприяють формуванню громадян, які здатні приймати активну участь у громадському житті, піклуватися про добробут інших і брати на себе відповідальність за спільне майбутнє. Громадянська відповідальність, соціальна толерантність, усвідомлення власної національної ідентичності та розуміння ролі громадянина в глобальному контексті — ці нові елементи значно доповнюють поняття демократії в сучасному вимірі. Вони стають важливими

складовими демократичного розвитку суспільства, створюючи передумови для стабільності, миру та процвітання.

Такі цінності не лише формують демократичні системи, а й допомагають побудувати більш справедливий світ, де кожна людина має можливість реалізувати свої права, де панує взаємоповага і де соціальна солідарність є основою суспільних відносин. Це нове розуміння демократії передбачає глибоке усвідомлення того, що кожен громадянин не лише користується правами, а й несе відповідальність за благополуччя інших. Водночас важливим є розвиток толерантності, що дозволяє мирно співіснувати різним етнічним, релігійним та культурним групам у рамках однієї нації чи на міжнародному рівні. У такому контексті громадянська освіта, виховання національної свідомості та патріотизму набувають нового значення як основні механізми для формування демократичного та згуртованого суспільства, здатного досягати гармонії й успіху в умовах глобалізації та соціальних змін. [5, с.93]

Україна, як частина глобальної спільноти, перебуває в центрі глобальних змін, які впливають не тільки на внутрішній розвиток країни, але й на її позицію на міжнародній арені. Зокрема, важливим питанням є забезпечення національної безпеки, відстоювання територіальної цілісності та суверенітету. Ці аспекти стали особливо актуальними на тлі військових конфліктів, які не лише змінили політичну ситуацію, а й спричинили кардинальні зміни у внутрішній політиці країни та в підходах до виховної роботи. [4, с.34] На сьогодні принципи національної гідності, патріотизму, територіальної цілісності та незалежності України набувають нового значення. Вони вже не є просто політичними гаслами, а стали основою для виховання нового покоління, яке свідомо підтримує ідеї свободи, демократії та національної єдності.

В умовах глобальних та внутрішніх викликів, з якими стикається Україна, важливо розуміти, що ці труднощі не обмежуються лише зовнішньою агресією, хоча вона й має визначальне значення. Вони також стосуються глибинних внутрішніх процесів, включаючи необхідність об'єднання суспільства навколо спільних цінностей, зміцнення національної єдності та виховання молоді в дусі відповідальності за майбутнє країни. Як наслідок, виклики перед Україною сьогодні потребують не тільки політичних та економічних змін, але й глибоких соціальних трансформацій. [6, с.2] Саме через цю призму ми повинні оцінювати функцію освіти та виховання молоді в Україні. Адже виховна роль державної освітньої системи стає невід'ємною частиною національної стратегії, яка спрямована на формування нового покоління громадян.

Виховання молоді в Україні в умовах глобалізації, зростаючого соціального та політичного тиску, вимагає гнучкості та здатності адаптувати освітні практики до сучасних реалій. [3, с.82] Система освіти має не лише забезпечити передачу базових знань, а й сприяти розвитку моральних цінностей, формувати у молоді почуття національної гідності, патріотизму та громадянської відповідальності. Тому важливим завданням є не тільки навчання, а й виховання молодих людей, готових усвідомлювати та відстоювати демократичні цінності, поважати права та свободи кожного, бути активними громадянами своєї країни.

Зокрема, виховний процес у системі освіти повинен орієнтуватися на формування критичного мислення, здатності приймати обґрунтовані рішення у складних ситуаціях та бути готовими до ефективної участі в громадському житті. У цьому контексті, особливо важливою є передача молоді тих принципів, які можуть стати основою для подальшого розвитку громадянського суспільства та стабільності країни. Демократичні цінності, як право на свободу слова, рівність, толерантність і повага до особистості, мають бути впроваджені в кожен етап освіти, від дошкільної до вищої, що дозволить виховати покоління, яке буде здатне підтримати і продовжити побудову демократичної, стабільної та успішної України. [2, с.37]

Дошкільні заклади освіти займають особливе місце у формуванні базових принципів і цінностей, які стають основою для розвитку майбутніх громадян. Це не

лише місця, де діти отримують перші знання та навички, але й простір для формування моральних принципів, патріотичних цінностей та національної самосвідомості, що мають глибоке значення для майбутнього країни. У цей період життя закладаються основи духовності, людяності та поваги до інших, що створює фундамент для розвитку зрілих, відповідальних і активних громадян. Виховання в дитячих садках має не лише забезпечити базові знання та навички, а й сприяти розвитку внутрішнього світу дитини, її моральних якостей та відчуття причетності до рідної землі. Перші кроки у вихованні громадянської свідомості повинні бути зроблені ще на цьому етапі, адже саме в дошкільному віці формуються перші уявлення про патріотизм, любов до Батьківщини та відчуття відповідальності за її майбутнє.

Враховуючи сучасні соціально-політичні виклики, дошкільні заклади освіти повинні розвивати не лише інтелектуальні здібності дітей, але й їх моральний фундамент, заснований на таких цінностях, як толерантність, взаємоповага, підтримка один одного та готовність долучатися до вирішення суспільних проблем. Виховання у духу патріотизму повинно охоплювати як розуміння важливості збереження національної культури, так і розвиток бажання бути корисним для своєї країни, її народу, відчуття особистої відповідальності за майбутнє Батьківщини.

Дошкільні навчальні заклади, впроваджуючи елементи патріотичного та громадянського виховання, створюють сприятливі умови для зміцнення громадянської свідомості серед молодших дітей. [1, с.24] Це включає не лише вивчення національних символів та традицій, але й формування цінностей, які є основою для розбудови демократичного суспільства. Таке виховання допомагає виховувати у дітей повагу до закону, розуміння важливості дотримання моральних норм і норм громадянського суспільства, а також почуття єдності з іншими громадянами країни. Кожен етап цього процесу в дошкільному навчальному закладі має на меті не лише розвиток інтелектуальних здібностей, а й виховання людей, здатних відповідати за своє майбутнє та майбутнє своєї держави.

У контексті нових викликів, що постають перед суспільством, значення дошкільної освіти значно зростає, адже саме на цьому етапі закладаються основи майбутнього громадянина. Формування ціннісних орієнтирів у дітей через навчання, яке виходить за рамки традиційної програми, стає важливим елементом забезпечення стабільного та успішного розвитку нації. [2, с.23] Враховуючи значні соціальні та політичні зміни, з якими стикається Україна, питання формування моральних і громадянських цінностей у дошкільних навчальних закладах стає ще більш актуальним. Дошкільна освіта має стати не тільки місцем, де діти отримують базові знання, але й простором, у якому формується їхнє уявлення про патріотизм, відповідальність, демократичні цінності та готовність до активної участі у житті суспільства.

Сучасний світ переживає період значних трансформацій, що викликають нові виклики для освітніх систем, зокрема у контексті розвитку демократичних цінностей, національної свідомості та готовності молоді до активної громадянської участі. Особливо важливою є роль дошкільної освіти в умовах глобалізації, численних конфліктів та політичної нестабільності, оскільки саме на цьому етапі закладаються основи патріотизму, відчуття національної гідності та розуміння важливості суверенітету і територіальної цілісності країни. Дошкільні заклади повинні стати платформою для формування у дітей розуміння своєї ролі в суспільстві, почуття відповідальності за своє майбутнє та майбутнє своєї країни. [7, с.28]

Система дошкільної освіти в Україні повинна ефективно інтегрувати демократичні принципи, толерантність, повагу до прав людини, а також патріотизм у процес навчання і виховання дітей. Це важливе завдання, яке передбачає врахування потреб сучасної молоді та активне реагування на виклики, що постають перед державою. Виховання громадянської свідомості має ґрунтуватися на принципах

взаємоповаги, розуміння прав і обов'язків людини, розвивати в дітей прагнення до співпраці та здатність розв'язувати конфлікти мирним шляхом. У свою чергу, це сприятиме формуванню покоління, яке буде готове брати відповідальність за розвиток України та забезпечення її процвітання в умовах демократичного суспільства.

На практиці реалізація цих принципів в дошкільному процесі наштовхується на кілька суттєвих проблем, що обмежують ефективність їх впровадження. [4, с.37] По-перше, існує відсутність чіткої і систематичної інтеграції демократичних принципів у навчальні програми для дошкільників. Хоча в багатьох закладах освіти вже проводяться заходи, спрямовані на формування у дітей знань з прав людини, основ демократії та принципів громадянської активності, проте ці теми не завжди є невід'ємною частиною дошкільних програм, а їх викладання часто обмежується окремими заходами або проектами. Однак для досягнення істотного результату потрібно створити систему, де демократичні цінності та принципи, такі як повага до прав людини, участь у громадському житті, правова свідомість і толерантність, є складовою кожного етапу дошкільного навчання.

По-друге, в Україні залишається проблема недостатнього розуміння педагогами методів активного громадянського виховання, що означає, що навіть у випадку наявності відповідних навчальних матеріалів і програм, не всі вихователі мають достатньо кваліфікації і ресурсів для того, щоб ефективно реалізувати ці принципи на практиці. Відсутність спеціалізованих курсів з підготовки педагогів до роботи в умовах виховання демократії та громадянської відповідальності стає суттєвою перешкодою для розвитку такого типу освіти. Багато вихователів не мають досвіду організації активних методів навчання, які б сприяли розвитку критичного мислення у дітей, формуванню у них громадянської позиції, розвитку вміння аргументувати свої думки і слухати інших, що є основою толерантності та взаємоповаги.

По-третє, важливим аспектом є постійна необхідність удосконалення освітніх підходів і методик, щоб вони відповідали сучасним вимогам і викликам. Дошкільний заклад має стати не лише місцем для інтелектуального розвитку дитини, а й середовищем, що активно сприяє формуванню її громадянської свідомості, демократичних цінностей і готовності брати участь у розвитку суспільства. Це вимагає від педагогів активного використання сучасних технологій, інтерактивних методів та нових форм роботи, які допоможуть дітям краще усвідомити свою роль у громадянському суспільстві.

Формування демократичних цінностей, толерантності та патріотизму є важливими складовими виховної роботи в дошкільних закладах. Незважаючи на існуючі проблеми, можна відзначити значний потенціал для розвитку цих принципів у рамках дошкільної освіти, що дасть можливість сформувати у дітей не тільки знання, а й активну громадянську позицію, готовність до відповідальності та участі в побудові демократичного і справедливого суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бенедиктова, О. В. Формування громадянської свідомості в умовах сучасної української школи. — Київ, 2021. — 312 с.
2. Винниченко, В. М. Демократія та громадянське виховання: теорія та практика. — Харків, 2020. — 276 с.
3. Євсєєва, М. І. Толерантність у шкільній освіті: методичні аспекти. — Львів, 2021. — 198 с.
4. Горбунова, Л. М. Патріотичне виховання в умовах національних викликів. — Одеса, 2022. — 245 с.
5. Кравченко, В. І. Освітні реформи та формування національної ідентичності в Україні. — Київ, 2019. — 312 с.

6. Шевченко, Т. Г. Прояви національної ідентичності в освіті. — Київ, 2023. — 280 с.
7. Яценко, О. В. Демократичні цінності в системі освіти України. — Харків, 2020. — 264 с.

Кондратюк Яна,
вчитель англійської мови, педагог-організатор Новоушицького ліцею №2
Новоушицької селищної ради Хмельницької області

Сучасні шляхи організації виховного процесу ліцею у контексті національно-патріотичного виховання

Анотація. У статті розкрито сутність національно-патріотичного виховання, його цілі та зміст. Наведено шляхи організації національно-патріотичного виховання у ліцеї.
Ключові слова: національно-патріотичне виховання, виховний процес, патріотизм, інтеграція, ліцей.

Ваші думки стають вашими словами,
Ваші слова стають вашими діями,
Ваші дії стають вашими звичками,
Ваші звички стають вашими цінностями,
Ваші цінності стають вашою долею.
Магатма Ґанді

В умовах відродження української держави навчальний заклад виступає могутнім фактором виховання здобувачів освіти, як майбутніх громадян України, патріотів. Національно-патріотичне виховання сучасної молоді базується на національних традиціях українського народу, є ідейною силою національної свідомості.

Національно-патріотичне виховання здобувачів освіти завжди виокремлювалося як один з найпріоритетніших напрямків освітньої діяльності нашого закладу. В умовах, коли Україна, з одного боку, вкотре перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, а з іншого – знаходиться у стані загрози її національної безпеки, національнопатріотичному вихованню належить пріоритетна роль. Сучасна молодь залишається сам на сам зі своїми проблемами, не має соціальної підтримки й не може визначитись в різноманітних політичних, соціальних, економічних, морально-етичних напрямах [3, с. 7-8].

Національно-патріотичне виховання визначають як планомірну виховну діяльність, спрямовану на формування в учнівства національної самоідентичності й патріотизму.

Немає потреби переконувати будь-кого в життєвій необхідності їх формування у шкільної юні. Згідно із Законом України «Про освіту» (2017) громадянська компетентність як ключова формується на уроках з усіх предметів, адже, за словами Анатолія Мокренка, фізиками, хіміками чи математиками стануть одиниці, а громадянами мають стати всі, бо без громадян держава просто неможлива. Іще Сократ не так у навчанні, як у

вихованні вбачав засіб зробити людину щасливою, а суспільство – досконалим. Його учень, великий Платон, а також Цицерон саме з правильним вихованням юнацтва пов'язували можливість створення сильної, сталої, гармонійної держави.

Національно-патріотичне виховання покликане сформувати в учнів такі якості як національна самоідентифікація, усвідомлення своєї належності до Нації Героїв – модерного українства, недекларативний патріотизм, дієва любов до України, готовність до подвигу й самопожертви в ім'я Батьківщини, до виконання свого патріотичного обов'язку, мужність, стійкість, відвага [5, с.6].

Питання національно-патріотичного виховання набуло всеукраїнського значення, і це підтверджується державними документами, такими як Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти (схвалена наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022, №527), Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років і Державний стандарт початкової освіти. У цих документах визначено мету та основні завдання національно-патріотичного виховання в системі освіти України [1, с. 112].

Ця концепція розглядає національно-патріотичне виховання як частину загального виховання з основною метою формування самодостатнього громадянина-патріота України, який є гуманістом і демократом. Такий громадянин готовий виконувати громадянські та конституційні обов'язки, є спадкоємцем духовної та культурної спадщини українського народу, та досягає високого рівня взаєморозуміння.

Це сприяє об'єднанню українського народу та зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних засад розвитку українського суспільства і держави. Військово-патріотичне виховання спрямоване на розвиток у молодих людей готовності захищати свою Вітчизну, розгортання бажання обирати військову кар'єру та службу у Збройних Силах України, що є особливою галуззю державної служби.

Зміст цього виду виховання визначається національними інтересами України та спрямований на активну участь громадян у забезпеченні її безпеки від зовнішньої загрози [7, с. 208]. У липні 2019 р. Міністерство освіти і науки України внесло зміни до Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Ці оновлення визначили національно-патріотичне виховання як системну та цілеспрямовану діяльність, що включає в себе зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань, благодійних організацій, сімей, освітніх закладів та інших соціальних інститутів.

Метою цієї діяльності є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття відданості і любові до Батьківщини, турботи про добробут свого народу, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків у справі захисту національних інтересів, цілісності та незалежності України, сприяння формуванню її як правової, демократичної та соціальної держави [3, с. 55].

Метою національно-патріотичного виховання є самоусвідомлення й національна самоідентифікація українців як гідної самодостатньої європейської нації; утвердження любові до Батьківщини, української мови, культури, історії, традицій; збагачення, засвоєння учнівством і міжпоколінна трансмісія національних, патріотичних і абсолютних цінностей; становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано захищати й розбудовувати її як унітарну суверенну незалежну демократичну правову соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку; знати свої конституційні права й обов'язки, цивілізовано обстоювати їх; сприяти єднанню українського народу, громадянському миру й злагоді в суспільстві.

Завдання національно-патріотичного виховання – формування в учнівства поваги до Конституції і законів України; патріотизму, любові до українського народу, його історії, культурних та історичних надбань; плекання громадянських почуттів і самоусвідомлення себе українцями; формування відповідальності й соціальної активності; здатності аналізувати внутрішньо- і зовнішньополітичне становище

України, адекватно оцінювати події у державі і в світі, визначати власну роль і місце в них; стимулювати прагнення опановувати військові знання, досягати відповідного рівня фізичної підготовки; становлення здатності самовдосконалюватися і самонавчатися упродовж життя; упрестижнення військової служби, стимулювання військової профорієнтації юні; розвиток мотивації служити у Збройних Силах України, в інших збройних формуваннях, щоб захищати Українську державу від посягань ззовні [4, с. 10-11].

Сучасні шляхи організації виховного процесу в ліцеї в контексті національно-патріотичного виховання спрямовані на формування в учнів почуття любові до Батьківщини, поваги до її культури, історії, традицій, а також готовності до відповідальної громадянської позиції. Цей процес інтегрує освітні та виховні завдання, спираючись на сучасні підходи та технології.

У роботі, присвяченій патріотичному вихованню молоді О.Н. Ванєєв виділяє наступні види та форми молодіжної діяльності:

1) участь в різних молодіжних організаціях, органах студентського самоврядування і координаційних радах;

2) соціальні проекти молоді на громадських засадах;

3) волонтерські проекти.

За допомогою участі в соціальних проектах, молодь має можливість самореалізації, налагодження зв'язків і комунікацій, підвищення творчого потенціалу [8].

Наразі, **основними напрямками організації виховного процесу** у нашому ліцеї є:

1) **Інтеграція національно-патріотичного виховання в навчальні дисципліни**:

- Вивчення української мови, літератури, історії через акцент на героїчних подіях та особистостях.
- Розгляд актуальних соціально-політичних питань у межах суспільствознавчих дисциплін.

2) **Проєктна діяльність**:

- Проведення тематичних досліджень, конкурсів, квестів (наприклад, «Історія мого краю», «Відомі українці»).
- Реалізація проєктів, спрямованих на збереження пам'яток культури, екологічні ініціативи, волонтерські заходи.

3) **Патріотичні заходи та ритуали**:

- Організація Дня Захисників та Захисниць України, Дня Соборності, Дня Конституції.
- Проведення флешмобів, виставок, літературних вечорів, присвячених національній тематиці.

4) **Виховання через традиції та культуру**:

- Залучення до вивчення народних звичаїв і свят, таких як Різдво, Великдень, Покрова.
- Проведення майстер-класів з народних ремесел, пісень, танців.

5) **Співпраця з громадськістю та ветеранами**:

- Зустрічі з учасниками бойових дій, волонтерами, громадськими діячами.
- Участь у благодійних акціях, присвячених допомозі захисникам України.

6) **Використання сучасних цифрових технологій**:

- Створення мультимедійних матеріалів, присвячених історії та культурі України.
- Інтерактивні платформи для дистанційного навчання та патріотичних квестів.

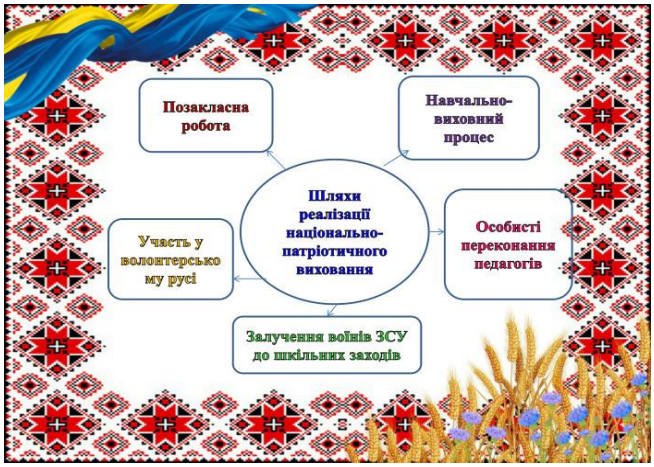
7) **Формування соціальних компетентностей через виховні заходи**:

- Виховання лідерських якостей у рамках шкільного самоврядування.

- Навчання основ медіаграмотності для розпізнавання наративів, що шкодять національним інтересам [9].

Сучасні умови потребують постійного оновлення форм і методів національно-патріотичного виховання. Виклики глобалізації, інформаційної війни та змін у суспільстві вимагають від педагогів нових підходів. Важливим аспектом є інтеграція виховних цінностей у цифровий простір, адаптація методик до новітніх технологій та розвиток партнерств між школою, сім'єю і громадою.

У зв'язку з цим, дотримуємося наступних **принципів організації виховного процесу:**

Ціннісна спрямованість: орієнтація на розвиток у молоді любові до Батьківщини, поваги до державних символів і національної культури.

Безперервність виховання: інтеграція патріотичних аспектів у всі етапи навчально-виховного процесу.

Практична спрямованість: створення умов для активної участі учнів у громадському житті.

Особистісно-орієнтований підхід: врахування індивідуальних інтересів та потреб учнів.

Інклюзивність: залучення всіх категорій учнів до виховних заходів.

Ефективність національно-патріотичного виховання, за визначенням Василя Сухомлинського, вимірюється тим, наскільки глибоко ідея Батьківщини проникає в духовний світ школяра періоду його становлення як людини й громадянина, наскільки глибоко він бачить світ і самого себе очима патріота.

Маркерами сформованості патріотизму є:

- любов до Батьківщини,
- вірність і служіння їй, турбота про забезпечення територіальної цілісності й суверенітету України,
- піклування про її неперервний висхідний розвиток на шляху демократичного національного відродження,
- сприяння гармонізації державних, суспільних, громадських, особистісних інтересів у щоденному житті.

У разі загрози національній безпеці патріотизм проявляється в готовності служити Україні, стати на її захист; у визнанні вищості суспільних і державних інтересів над особистими [10, с. 48-51].

Для досягнення мети патріотичного та громадянського виховання суттєву роль відіграють позакласні виховні заходи. Вони сприяють поглибленню знань учнів з історії та культури українського народу, його традицій, формуванню патріотичних поглядів, переконань і почуттів, відповідної та відповідальної поведінки.

Реформи торкаються діяльності як педагогів, так і учнів. Останні набагато активніше залучаються до участі в житті суспільства через учнівські органи самоврядування. Форми такої роботи не є новими, але зараз вони відіграють помітну роль у педагогічному процесі.

Учнівське самоврядування – це один із шляхів практичної підготовки свідомих громадян, патріотів своєї країни. Участь у таких засіданнях сприяє розвитку соціальної активності, поглибленню патріотичних почуттів, відповідальності за власну долю та долю однолітків, вчить їх відстоювати свої права, поважати закони, бути небайдужими

до проблем окремої людини, громади та держави. Тому важливим є залучення школярів до діяльності в учнівському самоврядуванні.

У результаті впровадження національно-патріотичного виховання **очікується**:

- **утвердження** патріотизму та національної самосвідомості молоді,
- **поглиблення** процесу формування основ гуманістичного світогляду;
- **пріоритетність** високих моральних, культурних, національних та загальнолюдських цінностей, що сприятиме зміцненню духовної, моральної єдності суспільства;
- **формування** в молоді характерних рис патріота: активна підтримка і розвиток Української державності, дотримання Конституції України, дбайливе ставлення до національних багатств, рідної природи, готовність до захисту Батьківщини, пошана до історичної пам'яті, любові до рідної культури, мови, національних свят і традицій, збереження та зміцнення власного здоров'я;
- **підвищення** зацікавленості молоді щодо державної служби та служби у Збройних силах України, її готовності до захисту України, збереження та шанування національної пам'яті;
- **збереження** стабільності в суспільстві, соціальному та економічному розвитку країни, зміцнення її обороноздатності та безпеки;
- **створення** ефективної виховної системи національно-патріотичного виховання молоді;
- **консолідація** зусиль суспільних інституцій у справі виховання підростаючого покоління [6, с. 3-8].

Можемо зробити висновок, що національно-патріотичне виховання є невід'ємною складовою освітнього процесу, що формує майбутнє України. Успішна реалізація цього напрямку можлива за умови систематичного підходу, використання сучасних інструментів та активної участі всіх суб'єктів виховного процесу. Ліцей має стати осередком формування громадянських компетентностей, любові до рідного краю та готовності до активної участі у суспільному житті.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Національний характер. Освіта. 2011. 2–9 березня. с.10.

2. Андрущенко, В. П. Національна ідентичність і громадянська позиція у вихованні сучасної молоді // Педагогічні студії. – 2020. – № 5. – С. 17–24.

3. Бех І. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання. Рідна школа. 2015. № 1–2. с. 3–6.

4. Бех, І. Д. Виховання особистості: підручник для педагогів. – Київ: Либідь, 2015. – 304 с.

5. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. 7.

6. Буклов Ю. Національно патріотичне виховання учнівської молоді: соціально - педагогічний аспект. Молодь і ринок. 2017. №12. с. 126–130.

7. Гриньова, М. В., Дем'яненко, Н. В. Інноваційні підходи до національно-патріотичного виховання в закладах освіти // Освіта і суспільство. – 2019. – № 3. – С. 15–21.

8. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua.

9. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (нова редакція) (Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 р. № 527). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua.

10. Шиян, Р. Б. Формування громадянської компетентності у ліцеїстів через інтегровані підходи // Педагогічний альманах. – 2020. – Вип. 47. – С. 62–68.

Корольова Аліса,
здобувачка освіти першого бакалаврського рівня (4 курс)
Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ ДДПУ
Єфімов Дмитро,
доцент кафедри педагогіки та методики викладання
Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ ДДПУ
кандидат педагогічних наук, доцент

Особливості використання корпусів під час навчання мов

Анотація. У даній статті розглядається проблема використання корпусів, зокрема паралельних, під час навчання мов учнів ЗЗСО. У статті з'ясовані особливості використання корпусів під час навчання мов. Запропоновано використання досягнень корпусної лінгвістики в педагогіці не тільки як засіб розробки вправ під час підготовки до уроків, так і як інструмент задля проведення учнями досліджень в межах навчальної програми.

Ключові слова: педагогіка, корпусна лінгвістика, комп'ютеризація освіти, паралельні корпуси, розробка вправ, іноземні мови.

Summary: The article deals with the problem of using corpora, in particular parallel corpora, during language learning of gifted students with special needs or in institutions with advanced language studies. The article clarifies the peculiarities of the use of corpora during language learning. The paper gives valuable information about the usage of the achievements of corpus linguistics in pedagogy not only as a way of developing exercises during preparation for lessons, but also as a tool for students to conduct research within the curriculum.

Key words: pedagogy, corpus linguistics, computerization of education, parallel corpora, development of exercises, foreign languages.

Постановка проблеми. З розвитком новітніх технологій з'являються нові способи обробки мовного матеріалу. Це дало поштовх до зародження такого розділу мовознавства, як корпусна лінгвістика [4]. Комп'ютеризація освіти надає можливість під час навчання мов використовувати все більше сучасних технологій, що можуть значно полегшити це завдання завдяки розвитку корпусної лінгвістики. Наприклад, корпус паралельних текстів дає змогу проаналізувати мовну одиницю та варіанти її перекладу із залученням великого масиву текстової та екстралінгвістичної інформації з одночасним зануренням у контекст [2]. Мета роботи – дослідити особливості використання корпусів, зокрема паралельних, в педагогічних цілях – під час навчання мов – розкрити потенціал використання і впроваджень досягнень корпусної лінгвістики в розробках вправ і завдань для учнів ЗЗСО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потенціал використання паралельних корпусів як педагогічний інструмент розглядали у своїх роботах такі науковці, як: Гвоздецька К. О., Ружицька А. О., Усачова К. С., Матвєєва С. А., Саєнко Н. С., Хоптяр А. О., Катуніна О. С., Калініченко Т. М., Леміш Н. Є., Чухно О. Але кожний із переліку науковців розглядав це питання як актуальне лише для вищих навчальних закладів: для студентів, перекладачів або майбутніх вчителів. На нашу думку, мовні корпуси можна використовувати також і в педагогічних цілях: задля розробки вправ для учнів, як додатковий матеріал для розвитку у учнів таких навичок, як: робота з текстом, його аналіз, проведення власного дослідження і формування його мети,

вивчення особливостей перекладу або використання частин мови, конкретних та абстрактних слів у текстах, виокремлення художніх засобів (стилістичних фігур).

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Усачова К. С., використання прийомів корпусної лінгвістики для аналізу мовного матеріалу на сьогодні широко розповсюджено у наукових дослідженнях, проте не менш перспективним є використання даних корпусного аналізу для забезпечення навчального процесу [5]. На її думку, найбільш реальними для практичного застосування у навчальному процесі є використання прийомів корпусної лінгвістики для формування тестів і вправ та під час створення завдань для використання під час навчальних занять [5]. Тобто, ця наука саме в навчальному аспекті надає можливість знаходити в одному місці велику кількість текстів, які можна використовувати під час розробки оригінальних вправ для учнів ЗЗСО. Вправи можуть мати різний характер, як-от: добір перекладу (відповідника до конкретного слова), добір синонімів, створення власного словника, дослідження особливостей відмінювання слів, відрізнення нормативного використання всього багатства мови від ненормативного тощо. Особливо це буде актуально для учнів в закладах освіти з поглибленим навчанням конкретної мови, для розробки завдань творчого характеру або для учнів, які можуть відповідати високому рівню знань.

Якщо розглядати корпуси, особливо паралельні, як засіб, за допомогою якого учні матимуть змогу досягти конкретної мети (яку учні можуть поставити самостійно або попросити у вчителя допомоги у її формуванні): дослідження особливостей авторського перекладу літературних текстів (як зазначає Ружицька А. О., контекстуальний переклад лексичної одиниці може суттєво відрізнятись від словникового [4]), розглянути випадки вживання прийменника по, зокрема: по батькові (нормативне), витрати по забезпеченню (ненормативне) [5], пошук зразків використання фразеологізмів та їхніх перекладів – то дітей треба навчити користуватись ними і писати запити правильно. Особливо питання правильності написання стосується запитів на корпусах мовою CQL (Corpus Query Language) [3], оскільки у ньому міститься багато інформації стосовно синтаксису запитів, граматичних ознак слів (в т.ч. урахування граматичної омонімії), морфології. Успіху в дослідженнях учнів буде неможливо досягти спираючись виключно на внесок вчителя та його знання з корпусної лінгвістики, оскільки для цього потрібно, щоб і діти розумілись в темі. Наприклад, вони повинні мати повноцінне розуміння про частину мови слова, уявляти його переклади, нормативне та ненормативне вживання службових частин мови, чітко розрізняти ряд властивостей, характерних словам (рід, число, відмінок – для іменника, час, рід, стан – для дієслова та ін.). Спираючись на це, можна сказати, що такий досвід можуть отримати лише учні 9 класу через те, що у них наявно найбільше теоретичних знань і найкраще розвинуті практичні навички.

Висновки. Таким чином, корпусна лінгвістика не лише надає методологічний інструментарій, який може бути використаний у сучасних лінгвістичних дослідженнях, але й має педагогічний потенціал для розвитку соціокультурного, прагматичного та дискурсивного компонентів іншомовної комунікативної компетенції молоді.

Список використаних джерел:

1. Гвоздецька К. О. Особливості використання корпусів текстів в процесі формування лексичної компетентності в українській мові. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32765/Hvozdetska.pdf?sequence=1 (дата звернення: 22.09.2024)

2. Матвєєва С. А. Корпус паралельних текстів як інструмент перекладача. Система і структура східнослов'янських мов. 2016. № 10. С. 183–189.

3. Мова корпусних запитів – CQL (Corpus Query Language). URL: https://drive.google.com/file/d/1Ti3VGpFYbzXRYO0tPVZoyGT343e9jiWl/view (дата звернення: 07.10.2024)

4. Ружицька А. О. Використання паралельних корпусів у вивченні іноземних мов. URL: https://www.researchgate.net/profile/Anastasiia-Ruzhytska/publication/338528178_Vikoristanna_paralelnih_korpusiv_u_vivcenni_inozemnih_mov/links/5e19a48d92851c8364c35291/Vikoristanna-paralelnih-korpusiv-u-vivcenni-inozemnih-mov.pdf (дата звернення: 23.09.2024)

5. Усачова Катерина Сергіївна. Використання прийомів корпусної лінгвістики під час планування навчальних занять. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/831c076b-3793-4bb9-9884-b54391def1f3/content#page=239 (дата звернення: 22.09.2024)

Красномовець Наталія,
практичний психолог ЗДО №5 «Квіткограй»

Психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід учасників освітнього процесу в умовах російсько-української війни в України

Анотація. В умовах війни в Україні освітній процес зазнає значних змін, і перед усіма його учасниками постають численні психологічні та соціальні виклики. Діти, вчителі та батьки стикаються з високим рівнем стресу, тривогою, невизначеністю, що вимагає комплексної системи підтримки. У цій статті розглядаються актуальні проблеми, з якими стикаються учасники освітнього процесу, а також методи надання психологічної допомоги та соціально-педагогічного супроводу для полегшення адаптації до кризових умов.

Ключові слова: психологічна підтримка, соціально-педагогічний супровід, освітній процес, війна, емоційна стійкість, адаптація до кризи, психосоціальна допомога.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна створила критичні виклики для українського суспільства, особливо для системи освіти. Діти, педагоги та батьки зіштовхнулися з глибокими психологічними та соціальними труднощами, спричиненими постійним стресом, небезпекою, втратою близьких, вимушеним переселенням та загальним почуттям невизначеності. Діти та підлітки, як найбільш вразлива категорія учасників освітнього процесу, потребують особливої уваги та підтримки для подолання тривожності, посттравматичного стресу і страху, які можуть негативно вплинути на їхнє психічне здоров’я та здатність до навчання.

Проблема ускладнюється тим, що педагогам також важко адаптуватися до цих умов, адже вони самі переживають страх і тривогу, але водночас повинні підтримувати своїх учнів та створювати стабільне освітнє середовище. Крім того, в умовах війни сім'ї часто залишаються без достатньої підтримки, що підвищує навантаження на школу як на ключовий соціальний інститут.

Отже, постає нагальна потреба в системній психологічній підтримці та соціально-педагогічному супроводі учасників освітнього процесу. Це включає не лише індивідуальну допомогу дітям і педагогам, а й створення програм підтримки, які забезпечать стійкість, емоційне здоров'я та адаптацію до кризових умов усіх залучених сторін.

Метою даної статті є аналіз ефективних методів психологічної підтримки та соціально-педагогічного супроводу, що здатні забезпечити стабільність освітнього процесу в умовах російсько-української війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки зросла кількість досліджень, присвячених психосоціальній підтримці дітей та дорослих в умовах війни, зокрема в освітніх установах. Світовий досвід, а також досвід України під час воєнного конфлікту, свідчить про те, що соціально-педагогічна та психологічна підтримка є

критично важливою для збереження емоційного та психічного здоров'я дітей та молоді.

1. **Психологічна підтримка дітей та підлітків у кризових умовах**

За даними численних досліджень (наприклад, робіт українських дослідників та експертів ЮНІСЕФ), діти, які переживають війну, мають високий ризик розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривожних станів та депресій. Дослідження ЮНІСЕФ підкреслюють необхідність створення безпечного освітнього середовища, де дитина може виражати свої емоції та отримувати підтримку від психологів і соціальних працівників.

2. **Вплив травматичних подій на педагогів і учнів**

Останні дослідження українських та зарубіжних науковців підкреслюють важливість врахування не лише дитячої травми, а й психічного стану педагогів. Військові дії змушують вчителів працювати в умовах підвищеного стресу, і це може знижувати їхню здатність до ефективної роботи з дітьми. Дослідники рекомендують проводити для педагогів тренінги з кризової психології та методики роботи з травмованими дітьми.

3. **Ефективні методи психологічної допомоги в освітніх закладах**

Світовий досвід, зокрема досвід післявоєнних періодів у країнах Близького Сходу та Балкан, показав ефективність таких методів, як арт-терапія, музикотерапія, групові тренінги та заняття на розвиток емоційної стійкості. На основі цих методів українські психологи адаптують їх для роботи з учнями, постраждалими від війни, а також для педагогів.

4. **Соціально-педагогічний супровід та співпраця з батьками**

Численні публікації підкреслюють важливість співпраці між освітніми установами та батьками для побудови єдиного підтримуючого середовища. Дослідження доводять, що в умовах кризи залучення батьків до психологічної роботи та навчальних заходів може значно поліпшити результати психосоціальної допомоги дітям.

5. **Міжнародні практики підтримки освітнього процесу в умовах війни**

Досвід освітніх установ у зонах конфліктів (наприклад, Сирія, Афганістан) свідчить, що для ефективної адаптації дітей в освітніх закладах необхідні програми стрес-менеджменту та емоційної підтримки. У рамках таких програм проводяться інтегративні заняття, спрямовані на психологічну адаптацію дітей та зниження стресу. Рекомендації, розроблені міжнародними організаціями, активно впроваджуються і в Україні.

Виклад основного матеріалу.

1. Психологічні потреби учасників освітнього процесу в умовах війни

Російсько-українська війна спричинила кризову ситуацію, в якій учасники освітнього процесу стикаються з численними емоційними та психологічними викликами. Діти, особливо молодшого віку, відчувають високий рівень тривоги, страху та навіть посттравматичного стресу. Учні, які зазнали втрат, були вимушені покинути домівки чи бачили руйнування, потребують додаткової уваги та допомоги. Для вчителів ситуація також є складною, оскільки вони несуть відповідальність за підтримку дітей, хоча й самі зазнають стресу. Війна впливає і на батьків, які переживають за безпеку своїх дітей та їхнє майбутнє, і ця тривога передається дітям.

2. Цілі та завдання психологічної підтримки

Основні цілі психологічної підтримки в умовах війни включають:

- стабілізацію емоційного стану учнів, зниження рівня тривожності та стресу;
- розвиток емоційної стійкості та здатності до адаптації у кризових ситуаціях;
- навчання навичкам саморегуляції та управління емоціями;
- підготовку педагогів до роботи з дітьми, які переживають травматичний досвід.

Завданням соціально-педагогічного супроводу є створення безпечного, стабільного та підтримуючого середовища в освітніх закладах, що забезпечить безперервність навчання та психологічне благополуччя учасників.

3. Методи та підходи до психологічної підтримки в умовах війни

Індивідуальне та групове консультування

Індивідуальні консультації з психологами допомагають дітям, які мають особливо складний емоційний стан, знижувати рівень тривожності та страху. Групові заняття сприяють колективній підтримці та допомагають дітям відчувати себе не самотніми у своїх переживаннях.

Арт-терапія та творчі методи

Арт-терапія та інші творчі техніки, такі як музикотерапія, використовуються для вираження емоцій, які дитина не може висловити словами. Такі методи допомагають знизити рівень напруги, стимулюють емоційне самовираження та підтримують емоційну рівновагу.

Тренінги з розвитку емоційної стійкості та саморегуляції

Тренінги з управління емоціями допомагають учням розвинути навички саморегуляції, що дозволяє знижувати рівень стресу у важкі моменти. Для дітей та підлітків важливо розуміти, як справлятися з негативними емоціями, і такі тренінги надають їм необхідні інструменти.

Ігрові методи та фізична активність

Ігрові заняття є ефективним способом зниження емоційної напруги, сприяють психологічній розрядці, соціалізації та побудові довіри у групі. Фізичні вправи також корисні для зняття напруги та покращення загального психічного стану.

4. Соціально-педагогічний супровід і роль педагогів

Педагоги відіграють ключову роль у підтримці дітей в умовах війни. Їм потрібна спеціальна підготовка для роботи з дітьми, які переживають травматичний досвід. Важливо, щоб вчителі мали базові навички психологічної допомоги, могли розпізнавати ознаки стресу та надавати необхідну підтримку.

Соціально-педагогічний супровід включає:

- адаптацію навчальних програм для врахування кризових умов та зменшення навантаження;
- створення безпечного та підтримуючого середовища, яке допомагає учням почуватися захищеними;
- співпрацю з батьками, спрямовану на зміцнення системи підтримки для дітей.

5. Співпраця з батьками

Батьки також є важливим елементом у підтримці дітей. Спільна робота шкіл та сімей сприяє створенню цілісного середовища підтримки. Батьки повинні отримувати інформацію щодо того, як допомогти дітям у складних емоційних ситуаціях, зокрема щодо способів підтримки емоційної стабільності вдома.

6. Рекомендації для впровадження програм підтримки в освітніх закладах

Для впровадження ефективної системи підтримки доцільно:

- створити в навчальних закладах постійно діючі центри психологічної підтримки;
- забезпечити проведення тренінгів для педагогів та батьків;
- використовувати міжнародний досвід та адаптувати його до українських реалій;
- забезпечити ресурсами соціальних педагогів та психологів для проведення індивідуальних і групових занять.

Висновки. В умовах російсько-української війни психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід учасників освітнього процесу є життєво необхідними елементами для забезпечення стабільності та емоційного благополуччя учнів, педагогів та батьків. Воєнні дії, високий рівень тривожності, постійна загроза безпеці та втрати значно впливають на психоемоційний стан усіх учасників навчального процесу. Висновки статті підкреслюють важливість створення цілісної системи підтримки в освітніх установах для подолання цих викликів.

1. **Психологічна підтримка та емоційна стабілізація**. Забезпечення психологічної допомоги, як індивідуальної, так і групової, є критичним кроком у

зниженні рівня стресу та тривожності учнів. Арт-терапія, емоційно-розвиваючі тренінги та творчі методи показали свою ефективність у роботі з дітьми, які перебувають у стресових умовах.

2. **Роль педагогів та підготовка до кризових ситуацій**. Педагоги відіграють важливу роль у створенні підтримуючого середовища. Навчання вчителів основам кризової психології та методам взаємодії з травмованими дітьми є необхідним для забезпечення професійної та моральної підтримки учнів у складних обставинах.

3. **Соціально-педагогічний супровід та співпраця з батьками**. Для створення цілісного підтримуючого середовища важливо залучати до процесу батьків і громаду, що дозволяє посилити відчуття безпеки та стабільності у дітей. Спільна робота з батьками сприяє зміцненню психосоціального захисту дітей як у школі, так і вдома.

4. **Комплексний підхід**. Запровадження комплексних програм підтримки, орієнтованих на всі групи учасників освітнього процесу, є ключем до стабільності освіти в умовах війни. Поєднання індивідуальної психологічної підтримки, соціально-педагогічного супроводу та організація кризових тренінгів для педагогів є найкращим підходом до подолання воєнних викликів.

Таким чином, психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід створюють можливості для емоційного відновлення та адаптації дітей і дорослих до складних умов війни, дозволяючи зберегти безперервність освітнього процесу та психічне здоров'я учасників. Важливість цих заходів неможливо переоцінити, адже вони сприяють розвитку емоційної стійкості нового покоління, що є запорукою міцного майбутнього України.

Список використаних джерел:

1. Васильченко Т. П. (2023). Соціально-педагогічна допомога учасникам освітнього процесу в кризових ситуаціях. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 45(2), 90-96.
2. Державна служба якості освіти України (2022). Рекомендації щодо психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах війни. [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://qualityeducation.gov.ua
3. Коновалова Л. В. (2022). Психологічний супровід дітей і підлітків в умовах збройного конфлікту: український і зарубіжний досвід. Міжнародний журнал психологічних досліджень, 10(3), 120-127.
4. UNICEF Ukraine. (2022). Програми психосоціальної підтримки для дітей та підлітків під час війни. [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://unicef.org/ukraine
5. Пухальська О. А., Шаповалова Ю. В. (2023). Арт-терапія як метод психологічної допомоги дітям в умовах кризи. Вісник психології і педагогіки, 33, 59-65.
6. Український інститут соціальних досліджень (2022). Звіт про психологічний стан дітей та підлітків в умовах військового конфлікту. [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://uisr.org.ua
7. ЮНІСЕФ (2022). Рекомендації щодо надання психологічної допомоги дітям в умовах війни. [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://unicef.org/ukraine
8. Шпак В. І., Савченко Л. М. (2022). Психологічна допомога педагогам в умовах воєнного часу: практика та рекомендації. Освітній вісник України, 21(3), 48-53.
9. Фонд "Рятуємо дітей" (2022). Психосоціальна підтримка дітей в умовах конфлікту. [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://savethechildren.org/ukraine

Крентовська Анна,
вчитель-дефектолог
Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №32

Формування у дітей з ООП навичок взаємоповаги та культурного різноманіття

Анотація. Формування навичок взаємоповаги та культурного різноманіття у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є важливим напрямом у спеціальній освіті, оскільки соціалізація дітей з інтелектуальними порушеннями значно ускладнюється обмеженими когнітивними можливостями.

Ключові слова: навички взаємоповаги, культурне різноманіття, діти з особливими освітніми потребами (ООП).

Постановка проблеми. Розгляд і дослідження теми формування у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) навичок взаємоповаги та розуміння культурного різноманіття є надзвичайно актуальним і важливим як наукове і практичне питання. Сучасне суспільство все більше потребує інклюзивного середовища, де кожна людина, незалежно від її особливостей, матиме рівні можливості для розвитку і участі в громадському житті. Діти з ООП, які з раннього віку навчаються взаємоповаги та прийняття культурного розмаїття, краще адаптуються до суспільства, адже здатні розуміти і приймати індивідуальні відмінності інших людей.

Ці навички сприяють не лише соціалізації, а й розвитку емоційної компетентності. Часто діти з особливими потребами мають труднощі у соціальній взаємодії, і навички взаємоповаги допомагають їм налагоджувати позитивні стосунки, створювати відкриті та доброзичливі взаємини. У цьому контексті важливе місце займає навчання емпатії та толерантності, що знижує ризик соціальної ізоляції таких дітей, формуючи готовність до сприйняття і підтримки інших. У сучасних умовах глобалізації та багатокультурного суспільства питання культурної толерантності стає особливо актуальним. Дослідження впливу культурного різноманіття на соціалізацію та розвиток дітей з ООП може стати основою для розробки інноваційних програм адаптації.

Крім того, систематичне формування навичок взаємоповаги та толерантності підвищує ефективність інклюзивної освіти. Такі програми сприяють створенню інклюзивного навчального середовища, де діти з ООП можуть краще розуміти та поважати відмінності інших, а це значно покращує атмосферу в навчальних закладах і сприяє більшій гармонії між учнями. У підсумку, дослідження цього питання може лягти в основу нових підходів і методик, що дозволять створити сприятливіші умови для інтеграції дітей з ООП у суспільство та їхню ефективну соціалізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень, присвячених темі формування навичок взаємоповаги та культурного різноманіття у дітей з особливими освітніми потребами (ООП), вказує на звужений спектр підходів і методів, розроблених для підтримки їх соціальної адаптації. Зокрема, О. Бернацька [1] вивчала інноваційні технології виховання взаємоповаги як важливої сімейної цінності серед старшокласників в, зосереджуючи увагу на формуванні поважливих стосунків як основи для соціального взаєморозуміння. Її дослідження підкреслює, що формування взаємоповаги як ціннісного орієнтира можливе лише в умовах цілісного підходу, що враховує особливості виховання дітей із різними потребами. Дослідження Н. Голубенко [2] в умовах інклюзивної освіти аналізує специфіку міжособистісних відносин молодших школярів з ООП та їхніх однолітків. У роботі наголошується, що саме в інклюзивних класах, де є сприятливі умови для адаптації, діти вчаться поважати інших і сприймати різноманіття. Проте, автор зазначає, що процес інтеграції потребує особливої уваги, зокрема від педагогів, для підтримки успішної комунікації та взаємодії. Розробки О. Чеботарьової та колег [3] є цінним джерелом методик для

формування у дітей з інтелектуальними порушеннями навичок співпраці та культурного прийняття. Автори пропонують різні технології, адаптовані для дітей з когнітивними обмеженнями, зокрема заняття з розвитку емоційного інтелекту, що допомагають дітям зрозуміти та прийняти відмінності в культурі та поведінці. Дослідження Н. Фіголь [7] висвітлює роль сім'ї у процесі соціалізації дітей з ООП, підкреслюючи, що сімейна підтримка є критично важливою для їхньої успішної інтеграції в соціокультурне середовище. Враховуючи вплив сімейного виховання на соціальні цінності дитини, автор робить акцент на необхідності посиленої взаємодії між школою та батьками для формування поважного ставлення до інших. Значний внесок у дослідження інклюзії дітей з ООП зроблено у посібнику М. Порошенко [4], який описує основні принципи та інструменти інклюзивної освіти, зокрема ті, що сприяють формуванню в дітей розуміння культурного різноманіття через спільні проекти, заходи та гру. Подібний підхід пропонується також у праці «Соціальній і життєвій практиці дітей з інтелектуальними порушеннями» [6], де описані практики, що допомагають дітям з особливими потребами краще взаємодіяти з однолітками через розвиток комунікативних навичок та позитивних соціальних ролей.

Таким чином, сучасні дослідження акцентують важливість комплексного підходу до формування взаємоповаги та культурного різноманіття у дітей з ООП. Такий підхід базується на поєднанні інноваційних методик виховання, спеціально адаптованих програм, залучення сімей та індивідуального підходу в межах спеціальної школи, де забезпечуються оптимальні умови для розвитку цих навичок у дітей із серйозними когнітивними обмеженнями.

Виклад основного матеріалу. Взаємоповага О. Бернацькою розглядається як прояв спілкування за налагодження значущих особистісних стосунків у референтній групі [1, с. 54]. А навички культурного різноманіття визначаються як політика, яка сприяє взаємному збагаченню культур і пов'язана із процесом порозуміння та об'єднання індивідів мультикультурного суспільства [5, с. 133]. Відповідно, метою формування у дітей з ООП навичок взаємоповаги та культурного різноманіття є створення умов для соціальної інтеграції та розвитку особистісних якостей, що сприяють толерантному ставленню до інших людей. Це включає навчання дітей основам взаємоповаги, розвиток у них позитивного сприйняття культурних відмінностей та вміння приймати різноманітність оточення. Через спеціально організовані форми взаємодії та адаптовані методи навчання діти засвоюють базові принципи культурного різноманіття, вчаться співпрацювати та поважати внесок кожного учасника, що, у свою чергу, сприяє їхньому гармонійному розвитку та адаптації в суспільстві.

На основі узагальнення наукових джерел та практичного досвіду вважаємо, що формування у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) навичок взаємоповаги та розуміння культурного різноманіття у спеціальній школі потребує використання комплексних методів, які враховують їхні індивідуальні можливості, освітні потреби та соціальні виклики. Ось деякі ефективні методи, що можуть бути впровадженні у освітній процес:

1. Інтерактивні навчальні методи. Залучення дітей у групові обговорення, ігрові ситуації, рольові ігри, зокрема з акцентом на взаємодію та допомогу, сприяє формуванню навичок емпатії та толерантності. Через ігрові ситуації діти вчаться сприймати різні точки зору, визнавати і поважати потреби інших. Це можуть бути спільні заняття з музичними інструментами, вивчення нескладних рухів під музику або колективні ігри з простими правилами, наприклад, передавання м'яча. Такі активності допомагають дітям вчитися взаємодіяти з однолітками, ділитися предметами, очікувати своєї черги, що є важливими складовими навичок взаємоповаги.

2. Проектне навчання. Робота над спільними проектами (наприклад, виготовлення малюнків, колажів, театральні постановки), пов'язаними з різними

культурами, допомагає дітям розвивати інтерес до культурного різноманіття. Проекти можуть включати ознайомлення з традиціями різних країн, що сприяє глибшому розумінню значення культурного різноманіття та цінності різних культур. Наприклад, діти разом малюють або приклеюють елементи на великий плакат, що представляє різні культури (наприклад, малюнки прапорів, тварин, людей із різних частин світу). Така робота вчить їх поважати внесок кожного, а також розвиває уявлення про те, що всі ми різні, але єднаємося в спільній діяльності.

3. Культурно-освітні заходи. Проведення тематичних днів, фестивалів, днів народів світу чи заходів, присвячених певним культурам, допомагає розширити кругозір учнів. Це може включати демонстрацію національних костюмів, музики, танців, гастрономії різних країн, що сприяє інтересу до різних культур і формує повагу до них. Це можуть бути лялькові вистави, в яких ляльки представляють різні національності, або тематичні дні, де діти вдягають яскраві елементи костюмів з різних культур, співають прості пісеньки різними мовами, слухають казки народів світу. Такий підхід сприяє розумінню, що світ багатий і різноманітний, а також формує цікавість і повагу до інших культур.

4. Метод моделювання ситуацій. Використання соціальних історій та сценаріїв для відпрацювання ситуацій з повсякденного життя. Це можуть бути ситуації, коли потрібно проявити повагу до іншої людини, співпрацювати в колективі чи вирішувати конфлікти. Моделювання допомагає дітям з ООП уявити й емоційно «пережити» ситуації, які сприяють їхній соціалізації. Для дітей у спеціальній школі корисним буде моделювання коротких соціальних ситуацій, таких як «Як привітатися з другом» або «Як попросити дозволу взяти іграшку». Використання картинок, простих ролей, ляльок чи м’яких іграшок допомагає у вивченні базових соціальних реакцій. Наприклад, коли іграшка «ввічливо просить» чи «дякує», діти вчаться через гру, як висловлювати свої потреби та реагувати на потреби інших.

5. Педагогічне наставництво та приклад дорослих. Навчання через моделювання поведінки педагогами та дорослими, які демонструють поважне ставлення до інших культур і підтримують відкриту атмосферу у школі, допомагає дітям з ООП переймати позитивні соціальні моделі поведінки. Педагоги можуть також наголошувати на необхідності доброзичливості та взаємоповаги у спілкуванні з іншими. Коли вчитель розмовляє з повагою до кожного учня, терпляче пояснює або заохочує ввічливі слова, діти підсвідомо переймають ці моделі. Наприклад, педагог може коментувати власну поведінку: «Я запитав у твого друга дозволу, перш ніж узяти його іграшку, бо це ввічливо». Такі коментарі сприяють засвоєнню етичних норм через спостереження.

6. Індивідуальні корекційно-розвивальні програми. Ці програми дозволяють враховувати специфічні потреби кожної дитини з ООП. У межах таких програм можна здійснювати соціально-психологічну роботу, яка спрямована на розвиток комунікативних навичок, а також навчати дітей технік подолання стресу, що покращує їхню здатність взаємодіяти з іншими. Ці програми зосереджуються на розвитку соціальних і комунікативних навичок через вправи, адаптовані до особливостей кожної дитини. Наприклад, дітей можуть навчати реагувати на емоції інших за допомогою візуальних підказок (показуючи картинку з усміхненим або сумним обличчям), що формує емпатію та вміння орієнтуватися в емоційних сигналах оточуючих.

Висновки. Кожен з цих методів сприяє не лише формуванню навичок поваги та прийняття культурного розмаїття, але й позитивно впливає на соціально-емоційний розвиток дітей з ООП. Адже у спеціальній школі важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, що дозволяє забезпечити оптимальні умови для формування цих навичок та їхньої соціальної інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Бернацька О. Б. Інноваційні технології формування взаємоповаги як сімейної цінності у старшокласників інтернатних закладів. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Київ, 2014. С. 53-62.
2. Голубенко Н. І. Особливості міжособистісних відносин молодших школярів з особливими освітніми потребами з однолітками в умовах інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта та навчання в сучасних умовах трансформацій: психолого-педагогічні основи інклюзивної освіти : мат. всеукр. наук.-пед. підвищення кваліфікації. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 180 с. С. 36-38.
3. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку /навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.
4. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта. Навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство Україна», 2019. 300 с.
5. Сікорська І. М. Мультикультуралізм та його вплив на освіту. Вісник НТУУ «КПІ». 2019. Випуск 3 (43). С. 133-138.
6. Соціальна і життєва практика дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах навчальнореабілітаційних центрів: Практико зорієнтований посібник / За ред. І.Г. Єрмакова, К.С. Тороп, К.В. Рейди. Дніпро: Інновація, 2018. 385 с.
7. Фіголь Н. А. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в соціокультурне середовище. Інклюзивна освіта та навчання в сучасних умовах трансформацій: психолого-педагогічні основи інклюзивної освіти : мат. всеукр. наук.-пед. підвищення кваліфікації. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 180 с. С. 163-167.
8. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 248 с

Крива Наталія,
вихователь
комунального закладу загальної середньої освіти
«Початкова школа № 5» Хмельницької міської ради

Використання коректурних таблиць за методикою Н. В. Гавриш для ефективного засвоєння знань дітьми дошкільного віку

Анотація. Формування навичок взаємоповаги та культурного різноманіття у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є важливим напрямом у спеціальній освіті, оскільки соціалізація дітей з інтелектуальними порушеннями значно ускладнюється обмеженими когнітивними можливостями.

Ключові слова: коректурні таблиці, методика Н. В. Гавриш, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Актуальність використання коректурних таблиць за методикою Н. В. Гавриш для засвоєння знань дітьми дошкільного віку зумовлена потребою в ефективних педагогічних інструментах, які сприяють когнітивному та мовленнєвому розвитку дітей у ранньому віці. Сучасна система освіти дошкільнят орієнтована на інтеграцію ігрових, візуальних і інтерактивних підходів, що дозволяє забезпечити індивідуалізацію навчання та врахування особливостей розвитку кожної дитини.

Методика коректурних таблиць є унікальним інструментом, що поєднує інтерактивні та дидактичні принципи. Вона стимулює зорову увагу, розвиває мовлення, логіку та мислення дітей. Особливо важливо, що таблиці дають змогу розвивати здатність дітей до диференціації, групування та аналізу інформації через гру, яка є природною формою діяльності для дошкільнят. Проблематика формування базових знань у дошкільному віці набуває особливого значення через підготовку дітей до навчання в школі. Використання коректурних таблиць допомагає закріпити знання про навколишній світ, сприяє розвитку лексичного запасу, комунікативних навичок і вміння вирішувати проблеми, орієнтуючись на зорові підказки. Окрім того, такий підхід дозволяє врахувати особливості дітей з різним рівнем розвитку, у тому числі з особливими освітніми потребами.

Розробка і впровадження методик, таких як коректурні таблиці Н. В. Гавриш, має на меті не лише розв'язання завдань дошкільної освіти, а й створення ефективного фундаменту для подальшого навчання, формування успішної соціалізації дітей та розвитку їхніх когнітивних здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє виокремити кілька важливих аспектів, що підкреслюють значущість даної методики в сучасному освітньому процесі. М. Клименюк із співавторами у своїй роботі [2] відзначають, що інноваційні методи, зокрема коректурні таблиці, значно підвищують рівень пізнавальної активності дошкільників. Вони допомагають дітям активно взаємодіяти з матеріалом, покращують їхні когнітивні функції та сприяють розвитку комунікаційних навичок через ігрову діяльність. Такий підхід є корисним не лише для засвоєння базових знань, але й для розвитку творчих здібностей у дітей. У дослідженні Н. Гавриш, В. Рагозіної, С. Васильєвої [1] щодо дидактико-методичного супроводу освітнього процесу в групах раннього віку підкреслюється, що використання коректурних таблиць є ефективним інструментом для розвитку не лише знань, а й умінь самостійно знаходити відповіді на завдання та взаємодіяти з іншими. Це сприяє формуванню у дітей початкових навичок самоконтролю та критичного мислення, що є важливими аспектами для їхнього навчального розвитку. Дослідження Л. Козак та Т. Луцик [3] підкреслює значення педагогічних інновацій у роботі з дітьми дошкільного віку, зокрема використання методики коректурних таблиць. Вони відзначають, що такі інновації дозволяють забезпечити більш індивідуалізований підхід до кожної дитини, сприяють розвитку уваги, зосередженості та пам'яті, що в свою чергу позитивно впливає на успішність засвоєння знань. Загалом, коректурні таблиці за методикою Н. В. Гавриш є важливим інструментом для інтеграції інноваційних технологій у дошкільну освіту, що дозволяє дітям не лише ефективно засвоювати знання, але й розвивати ключові когнітивні та соціальні навички.

Виклад основного матеріалу. Н. Гавриш пропонує використання коректурних таблиць у розвитку дошкільників. Коректурні таблиці – це інформаційно-ігрове поле з різною кількістю клітинок (від 9 до 25), заповнених предметними картинками (цифрами або буквами; цифрами і буквами; символами чи знаками, геометричними фігурами). Мета роботи з коректурними таблицями: допомогти дітям усвідомити системність, цілісність реально мінливого світу, підвести до елементарного розуміння загальних законів буття, про взаємозв'язок усього суттєвого; максимально реалізувати пізнавальну активність дітей під час дослідницької роботи та сприяти формуванню активності, ініціативності, креативності, самостійності [2, С. 56]. Вихователі відзначають позитивний вплив застосування коректурних таблиць, що проявлялося у збагаченні словника дітей і розвитку діалогічного мовлення : діти охоче показували картинки-відповіді на запитання вихователя «Де? Хто? Що?», повторювали слова за педагогом [1, с. 20]. Під час роботи з коректурними таблицями основними завданнями для дітей є такі: знайти правильну відповідь, назвати потрібне слово/слова, пояснити

свої дії, висловити власну думку (коректурні таблиці за методикою К. Крутій та Н. Гавриш) [3, с. 69].

Використання коректурних таблиць за методикою Н. Гавриш є ефективним інструментом розвитку дошкільників. Ця методика сприяє усвідомленню дітьми системності світу, формуванню в них пізнавальної активності, ініціативності, самостійності й креативності. Коректурні таблиці дозволяють інтегрувати навчання та гру, розвиваючи в дітей мовленнєві навички, збагачуючи словниковий запас і стимулюючи діалогічне мовлення. Під час роботи з таблицями діти вчаться знаходити правильні відповіді, пояснювати свої дії та висловлювати власну думку, що забезпечує комплексний підхід до їхнього розвитку.

Практичний досвід вихователів демонструє, що методика коректурних таблиць є дієвим засобом активізації когнітивної діяльності дошкільнят. Вона сприяє закріпленню знань через взаємодію з візуальними підказками та мотивує дітей до навчання через цікаві завдання. Таким чином, ця методика поєднує освітні, виховні та розвивальні цілі, створюючи сприятливі умови для всебічного розвитку дитини.

Вважаємо, що коректурні таблиці за методикою Н. Гавриш сприяють розвитку дошкільників та ефективному засвоєнню ними знань у таких напрямках:

Математична підготовка. Коректурні таблиці, які містять цифри, геометричні фігури та інші математичні елементи, допомагають дітям освоювати основи математичних понять. Наприклад, таблиці, де потрібно знайти певну кількість елементів або порівняти їх між собою, розвивають вміння рахувати, порівнювати числа і зображення, розпізнавати форми та орієнтуватися в просторі. Вихователь може використовувати таблиці для завдань, де дітям потрібно вказати на кількість предметів або фігур певного типу (наприклад, «Знайди всі трикутники серед круглих фігур»).

Отже, коректурні таблиці, де зображені цифри та геометричні фігури, стимулюють дітей до роботи з числами та просторовими уявленнями, що сприяє розвитку математичних навичок. Під час роботи з таблицями діти мають можливість здійснювати порівняння, рахувати елементи, а також знаходити закономірності, що допомагає їм зрозуміти базові математичні поняття (наприклад, більше/менше, кількість елементів). Завдяки цим вправам зростає точність сприйняття, що важливо для розвитку логічного мислення та формування навичок самостійного розв’язування завдань.

Природничі науки. Таблиці, що містять зображення тварин, рослин, пори року, погодних явищ, дають можливість дітям знайомитися з основами природничих наук. Діти можуть виконувати завдання, наприклад, назвати птахів або тварин, відповідно до їх зображень на таблиці, описати явища природи, такі як дощ або сніг, та вивчати їх вплив на навколишнє середовище. Наприклад, у коректурних таблицях можна використовувати зображення різних типів рослин для того, щоб діти вчилися розпізнавати їх види та запам’ятовували характерні особливості.

Отже, використання коректурних таблиць для вивчення природи та екології дає можливість дітям досліджувати навколишній світ через практичні завдання. Зображення рослин, тварин та природних явищ на таблицях дають дітям змогу візуалізувати наукові поняття та розуміти їх через асоціації. Наприклад, завдяки таблицям, де потрібно знайти та назвати види рослин чи тварин, діти не лише запам’ятовують інформацію, а й активно взаємодіють з нею, що покращує їхнє сприйняття природничих наук і сприяє глибшому усвідомленню навколишнього середовища.

Художньо-естетичний розвиток**.** Робота з таблицями, що містять елементи мистецтва, дозволяє дітям розвивати творчі здібності, вміння розпізнавати кольори, форми та стилі. Наприклад, у коректурних таблицях можна використовувати зображення картин відомих художників, деталі архітектурних будівель або декоративних елементів, що допомагає дітям розвивати естетичне сприйняття. Діти

можуть бути запрошені вибирати кольори або вивчати контрасти, що існують у мистецтві, а також працювати з абстракцією через форми і символи.

Робота з коректурними таблицями з елементами мистецтва дозволяє дітям розвивати естетичне сприйняття та креативність. Використання картин, геометричних форм та кольорів дає дітям можливість не лише вивчати ці елементи, а й експериментувати з ними. Це стимулює уяву, допомагає розвивати здатність до самовираження через творчість, а також поглиблює розуміння мистецтва. Активне залучення дітей до таких завдань сприяє розвитку їхньої здатності сприймати і інтерпретувати естетичні форми, що покращує загальний рівень культурного розвитку.

Ці методи сприяють всебічному розвитку дітей, підвищуючи їх когнітивні навички, творчі здібності та сприяючи більш глибокому розумінню навколишнього світу.

Крім означених тематичних напрямів коректурні таблиці сприяють розвитку діалогічного та монологічного мовлення у дошкільників. Під час роботи з таблицями, що містять зображення предметів, дітей можна залучити до обговорення їхніх властивостей, функцій, зв’язків між об’єктами. Завдання можуть включати питання, що сприяють формулюванню коротких відповідей або описів, що в свою чергу допомагає розвивати словниковий запас та мовленнєву активність. А також впровадження коректурних таблиць сприяє розвитку уваги, зосередженості та аналітичного мислення. Завдяки необхідності виявляти відповідні елементи на таблицях або вирішувати завдання, що вимагають концентрації, діти вчаться зберігати фокус і проводити порівняння між різними елементами. Загалом, впровадження коректурних таблиць сприяє розвитку соціальної компетентності, яка є важливим аспектом розвитку дітей дошкільного віку. Завдяки роботі з коректурними таблицями за методикою Н. В. Гавриш, діти мають можливість розвивати соціальні навички через взаємодію в парах або малих групах. Цей процес сприяє розвитку емпатії, комунікаційних та співпраця навичок, що є важливими складовими соціалізації дитини.

Висновки. Таким чином, використання коректурних таблиць Н. В. Гавриш допомагає дітям не тільки засвоювати нові знання, але й розвивати вміння і навички, необхідні для загального розвитку, що дозволяє досягти високих результатів у навчанні та вихованні дошкільників, а також у їх особистісному розвитку.

Список використаних джерел:

1. Гавриш Н. В., Рагозіна В. В., Васильєва С. А. Дидактико-методичний супровід освітнього процесу в групах раннього віку. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2021. № 199. С 19-24.

2. Клименок М. В., Корнієнко І. С., Пеньковець А. А., Чугай Ю. О., Кошель А. П. Використання інноваційних технологій в освітньо-виховному процесі в ЗДО. ISCIENCE.IN.UA. 2018. Випуск 10 (42). Ч. 5. С. 55-58.

3. Козак Л., Луцик Т. Характеристика педагогічних інновацій у роботі з дітьми дошкільного віку. Інноватика у вихованні. 2019. Випуск 10. С. 67-73.

Кубяк Марія,
директор закладу дошкільної освіти
с. Чепелівка «Сонечко»
Красилівської міської ради
Хмельницької області

Виховний процес у закладах дошкільної освіти як ефективний засіб формування морального наративу демократії, толерантності, територіальної цілісності та незалежності України

Сьогодні перед кожним з нас стоїть надзвичайно важливе завдання – виховання дітей, які будуть поважати демократичні цінності, розуміти значення толерантності, підтримувати територіальну цілісність і незалежність України. Дошкільний вік – період, коли у дітей починають формуватися основи моральності, усвідомлення свого місця в суспільстві, повага до інших. Саме зараз ми маємо можливість закласти фундамент громадянської свідомості, яку вони пронесуть через усе життя. Виходячи з вищесказаного ми виділяємо такі напрямки нашої діяльності:

1. Патріотичне виховання через символіку, пісні та історії. Патріотичне виховання – це не лише знання про свою країну, а й емоційний зв'язок із нею. Дошкільний вік – період, коли дитина починає сприймати рідну землю як своєрідний «домашній світ». Ми можемо прищеплювати дітям патріотизм через символіку, історії, рідні пісні та цікаві завдання. Державні символи – це те, що об'єднує українців і дає відчуття приналежності до великої країни. Запропонуйте дітям малювати або створювати аплікації прапора України, герба, інші символи, які діти бачать навколо себе. Наприклад, прапор можна створювати з блакитної та жовтої глини чи іншого кольорового матеріалу. Під час таких занять пояснюйте дітям символіку кольорів: синє небо над Україною та безкраї поля золотистої пшениці, що розкинулись під ним. Такі завдання не лише розвивають у дітей творче мислення, а й дають змогу відчути себе частиною національної спільноти. Приклад: пісні та вірші, що розкривають красу України. Використовуйте народні пісні, щоб викликати у дітей почуття гордості за свою країну. Наприклад, українські колискові пісні, що вчать малечу любові до рідного краю, мелодійні «Ой у лузі червона калина», «Несе Галя воду» – всі ці пісні допомагають дітям відчути культуру та історію через музику. Діти можуть розучувати пісні разом із вихователями, а потім виступати на святкових заходах перед батьками. Це викликає у дітей гордість і прив'язаність до традицій свого народу. https://www.facebook.com/share/v/ZQgdkktZudBiJEUi/
https://www.facebook.com/share/v/HKLqvYsYwLvig7LW/
https://www.facebook.com/share/v/b3Pv14y2WKWURpFU/
https://www.facebook.com/share/p/eC8vpXkH5RFh418H/
https://www.facebook.com/share/v/e8fubst9jCE9hBeR/
https://www.facebook.com/share/v/cZcrz1KY8vGYUEiV/
https://www.facebook.com/share/v/GQtgbykh3UC94Hss/
https://www.facebook.com/share/p/Z5hQZDd5gAyNcvfa/
https://www.facebook.com/share/v/kx9w6EGaExQ5qvzU/
https://www.facebook.com/share/v/wS1SD6NMittmM9Jw/

2. Демократія через вибір, голосування та самовизначення. Демократія починається з поваги до думки іншого, розуміння права вибору та прийняття рішень спільно з іншими. Для дітей дошкільного віку це можна реалізувати через прості ситуації, в яких вони самі роблять вибір, приймають рішення та бачать, що їхня думка важлива. «Колесо вибору» – це зручний інструмент для розвитку у дітей поваги до спільного вибору. Зробіть велике колесо з малюнками різних занять – наприклад, на колесі зображені малювання, читання казок, гра на майданчику, танці. Щоранку діти

по черзі крутять колесо, і на ньому випадає заняття на першу половину дня. Це допомагає їм зрозуміти, що рішення приймаються разом і кожен має право на вибір. Приклад: «Голосування кольоровими картками». Запропонуйте дітям обрати гру чи заняття, використовуючи кольорові картки для голосування. Наприклад, синя картка може означати малювання, зелена – казку, жовта – гру на вулиці. Діти самостійно обирають кольорову картку і кладуть її у відповідний кошик, а потім усі разом підраховують результати голосування. Це допомагає зрозуміти значення більшості та розвиває толерантне ставлення до колективного рішення.

3. Толерантність через розуміння різноманіття Толерантність – одна з головних цінностей, яку слід прищеплювати з раннього віку. Через прості приклади діти вчаться поважати інших, навіть якщо вони відрізняються. Сучасне суспільство різноманітне, і важливо показати дітям красу різноманіття. «Казки різних народів». Вихователі можуть створити невеличку добірку казок різних народів, розповідаючи дітям, що в Україні проживають люди різних національностей, кожен з яких має свої традиції, культуру, але всі ми є одним народом. Читання казок народів України вчить дітей поважати різні культури, привчає до толерантності. Діти можуть малювати ілюстрації до таких казок, обговорювати головних героїв та їхні вчинки. Приклад: «Дерево дружби». Створіть «Дерево дружби» – велике малюнок дерева, на яке діти кріплять свої зображення долоньок, зроблені власноруч, чи зображення «долоньок друзів з різних куточків України» (наприклад, з малюнками національних костюмів, прапорців). Це дерево символізує єдність і нагадує дітям, що всі люди різні, але об'єднані в одну країну. Кожен листочок на дереві – це окрема особистість, яка має право бути частиною спільноти.

https://www.facebook.com/share/p/Z5hQZDd5gAyNcvfa/
https://www.facebook.com/share/1ehYfxj4hw188Zw1/
https://www.facebook.com/share/p/1QkovFMLgeXePZAo/

4. Формування розуміння територіальної цілісності через гру. Дітям важливо пояснити, що Україна – це єдина країна, і кожен регіон – це частинка великого цілого. Це можна зробити в доступній для дошкільнят формі через ігри та інтерактивні мапи. «Іграшкова мапа України». Використовуйте просту розбірну мапу України з великих пазлів, які символізують різні області. Кожен пазл представляє область, і діти можуть розбирати та збирати карту разом. Така діяльність допомагає їм зрозуміти, що кожна область є частиною єдиного цілого – України. Під час складання карти вихователь може розповідати про цікаві особливості кожного регіону, щоб зацікавити малюків.

Приклад: «Подорож Україною». Організуйте для дітей «віртуальну подорож» Україною. Створіть спеціальний альбом з фото місць різних куточків України – гори, моря, ліси, замки, пам'ятки. Кожного дня «подорожуйте» з дітьми в новий регіон. Розповідайте, що Україна різна, але єдина. Можна запропонувати дітям щодня залишати маленький малюнок або стікер із враженнями від кожної «подорожі».

https://www.facebook.com/share/v/CmuahKrus1MNHVTy/
https://www.facebook.com/share/p/QCJg1X4dxm4evQC3/
https://www.facebook.com/share/v/1dMvF3baiX7VDhnE/

Аналізуючи напрямки діяльності ми зібрали декілька порад для вихователів.

Порада 1: Використовуйте інтерактивні елементи у вихованні. Інтерактивні методи значно підвищують залученість дітей і роблять виховний процес більш захопливим. Такі елементи, як настінні карти, сенсорні дошки, «колеса вибору», дозволяють дітям активно брати участь у заняттях, приймати спільні рішення та вчитися відповідальності за вибір. Приклад: Створіть разом з дітьми настінну карту України з великих шматків картону або фанери. Нехай кожен регіон буде виготовлений з різного матеріалу: тканина, папір, дерево тощо. Вихователь може кожного дня зосереджувати увагу на одному регіоні, розповідаючи дітям про його особливості.

Таким чином, діти не лише запам'ятають області України, а й зможуть відчути на дотик, що кожна область особлива та є частиною єдиної країни.

Порада 2: Формуйте толерантність через групові проєкти. Толерантність у дошкільному віці найкраще розвивається через спільну роботу. Колективні завдання та проєкти вчать дітей взаємодіяти, розуміти інших, приймати різноманіття і підтримувати тих, хто цього потребує. Приклад: Організуйте у групі «Панно дружби». Нехай кожна дитина малює чи розфарбовує свою долоньку і клеїть її на велике полотно або ватман. Розкажіть дітям, що кожен відбиток символізує унікальність кожної дитини, але разом вони складають одну команду. Це допомагає дітям зрозуміти, що, незважаючи на відмінності, всі мають значення і є частиною одного цілого.

Порада 3: Виховуйте патріотизм через сімейні проєкти. Запросіть батьків долучатися до виховного процесу, що допомагає формувати у дітей міцний зв'язок із національною культурою та цінностями. Приклад: Запропонуйте батькам разом із дітьми створити святковий банер на тему «Територія Щасливого дитинства». Нехай вони заповнять банер фотографіями, малюнками та історіями про те, що вони люблять у своїй країні. Діти можуть приносити альбоми до садочка і разом з вихователями розглядати їх, обговорюючи кожну сімейну історію. Це допомагає дітям відчути, що любов до країни починається з любові до сім'ї. Запропонуйте батькам і дітям пограти в ігри, естафети. Це зміцнить сімейний дух, довіру.

https://www.facebook.com/share/v/Y25fELfGcLkyGZ9L/

Порада 4: Інтерактивне знайомство з культурою України. Запропонуйте дітям ігри, що знайомлять їх із народними традиціями, музикою та ремеслами. Діти можуть гратися з народними інструментами, робити своїми руками прості вироби, слухати казки та легенди різних регіонів України. Приклад: Організуйте «Показ Української хустки». Дівчатка одягають на плечі хустки та крокують, демонструючи її красу, хлопчики підтримують їх за руку. Влаштуйте майстер-клас з виготовлення оберегів – простих виробів з ниток або тканини, які діти можуть прикрашати бісером чи стрічками. Вихователь розповідає, що обереги є частиною української культури і захищають родину. Діти можуть виготовляти обереги разом із батьками або як подарунок для батьків. Все це формує в них повагу до традицій.

https://www.facebook.com/share/v/ypo7nFuRKv4UtPam/

Порада 5: Виховуйте повагу до вибору кожного через прості ігри. Привчайте дітей поважати думку кожного через регулярні «голосування» або опитування у групі. Приклад: Розробіть у групі «Стіну рішень». На ній розміщуються малюнки з різними видами діяльності – читання, прогулянка, малювання, казки, музика. Кожен день діти за допомогою магнітів обирають, яке заняття буде спільним на найближче заняття. Після голосування діти бачать, який вибір був найбільш популярним, а вихователь пояснює, що це рішення – вибір усієї групи.

Порада 6: Заохочуйте до природоохоронної поведінки через спільні «екологічні акції». Залучення дітей до догляду за природою формує у них почуття відповідальності за навколишнє середовище, вчить бережливого ставлення до свого краю. Приклад: Організуйте акцію «Зелена група» – нехай діти висадять квіти чи рослини у горщики і разом доглядають за ними у садочку. Разом із дітьми створіть маленьку клумбу на території закладу. Вихователь може наглядно показати, що турбота про природу – це відповідальність кожного. Це не лише допомагає сформувати у дітей любов до рідної природи, але й закладає основу для розуміння територіальної цілісності – наш край потребує захисту і любові.

https://www.facebook.com/share/v/w1niRZFbf5ry9Ham/

https://www.facebook.com/share/p/GRZrKkmqhgXWS4j2/

Порада 7: Проводьте «Сімейні дні». Влаштовуйте разом з батьками тематичні дні, де кожна сім'я може розповісти про свої традиції, поділитися рецептами,

улюбленими сімейними історіями або фотографіями. Це не лише розвиває у дітей толерантність і інтерес до культурного різноманіття, але й формує почуття єдності. Приклад: Раз на квартал організовуйте «Сімейний день». Запрошуйте батьків принести улюблені сімейні фотографії або предмети (наприклад, традиційні вишиванки, прикраси, улюблені іграшки). Кожна родина розповідає про свій предмет, а інші діти слухають і задають питання. Це допомагає дитині гордитися своїм корінням і розвиває цікавість до історій інших.

Порада 8: Використовуйте казки як виховний інструмент. Казки – це один із найефективніших методів для формування моральних цінностей у дітей. Використовуйте казки про толерантність, чесність, дружбу і патріотизм як спосіб пояснити складні поняття. Приклад: Щотижня проводьте «Казкову п'ятницю», де кожна дитина може обирати казку, яку хоче почути. Наприклад, можна розповісти українські народні казки про звірів, які завжди допомагають один одному, або легенди про українських героїв. Після прочитання обговоріть з дітьми, що саме герої зробили правильно, як вони допомогли іншим. Це розвиває моральне мислення і навчає дитину розрізняти добро і зло.

https://www.facebook.com/share/v/xu8XDVt5A2mYTht6/

Порада 9: Використовуйте «Карту бажань України». Карта бажань України – це чудовий спосіб розвинути в дитині почуття відповідальності за своє оточення та майбутнє своєї країни. Приклад: Запропонуйте дітям створити спільну карту бажань України, на яку кожен може приклеїти свій малюнок або написати побажання для країни (наприклад, «щоб завжди було мирне небо», «щоб люди жили в злагоді»). Кожна дитина вибирає область на мапі і залишає своє побажання. Це допомагає дітям сформувати зв'язок із Батьківщиною та розуміння, що їхні мрії – частина загальної картини країни.

Шановні колеги, наш внесок у виховання дошкільнят – це водночас внесок у майбутнє нашої країни. Кожен маленький крок у напрямку до виховання поваги, толерантності, патріотизму, відповідальності в наших вихованцях допомагає формувати покоління свідомих і відповідальних громадян. Закладаючи основи демократичних цінностей, ми допомагаємо дітям зрозуміти, що всі ми — частина великої української родини, де важливі вибір, підтримка і повага до інших. Наша праця вимагає постійної уваги, терпіння і нових підходів, але вона безцінна, бо в дитячих садочках ми ростимо покоління, яке знатиме і любитиме свою країну, цінуватиме єдність та мир. Разом із дітьми ми створюємо майбутнє, де Україна буде вільною, сильною і незалежною.

Список використаних джерел:

1. Грицак Я. Історія України: навчальний посібник. Київ: Альтернативи, 2020. 320 с.

2. Андрусяк І. Виховання громадянської свідомості у дошкільному віці. Педагогічна думка. 2018. № 4. С. 18–25.

3. Українські народні пісні: збірник. Упоряд. М. Стельмах. Київ: Музична Україна, 2019. 240 с.

4. Педагогічні інновації у вихованні дошкільнят: збірник методичних рекомендацій. Київ: Освіта, 2021. 112 с.

5. Титаренко Л. Громадянська освіта дітей дошкільного віку: теоретико-методологічний аспект. Наукові записки НПУ ім. М. Драгоманова. 2020. Вип. 9. С. 67–75.

6. Тарасюк О. Патріотичне виховання у закладах дошкільної освіти. Освітній вісник. 2022. № 3. С. 34–38.

7. Навчальна програма «Українське дошкілля». Київ: Ранок, 2020. С. 96.

8. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. С. 141.
9. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 16.11.2024).
10. Сайт соціальної мережі Facebook. URL: https://www.facebook.com (дата звернення: 16.11.2024).
11. Розробка інтерактивних методів навчання для дошкільнят: рекомендації МОН України. Київ: МОН, 2021. 85 с.
12. Гуманітарні аспекти громадянського виховання у дошкільному віці: збірник матеріалів конференції. Київ: НАН України, 2023. 128 с.
13. Кравець В. Виховання толерантності у дошкільнят засобами народних традицій. Вісник педагогіки. 2021. № 2. С. 45–52.
14. Ревуцький І. Формування основ демократичної свідомості у дітей молодшого віку. Вісник сучасної педагогіки. 2020. № 5. С. 72–78.

Кузьміна Наталія,
вчитель початкових класів гімназії № 21
Хмельницької міської ради

Викладання української мови в початкових класах в умовах війни

Анотація. В умовах війни система освіти в Україні зазнає значних змін, зокрема в викладанні української мови в початкових класах. Війна ставить нові виклики перед педагогами, зокрема в аспектах безпеки учнів, організації навчання в умовах нестабільної ситуації та доступу до навчальних ресурсів. У статті розглядаються адаптація навчальних методів до реалій війни, важливість психологічної підтримки учнів та роль творчих завдань у збереженні мотивації та емоційного стану дітей.

Ключові слова: українська мова, початкові класи, війна, психологічна підтримка, дистанційне навчання, творчі завдання.

Постановка проблеми. В умовах війни система освіти в Україні зазнає значних змін, і це безпосередньо впливає на викладання української мови в початкових класах. Війна приносить нові виклики, пов’язані з безпекою учнів, організацією навчання та доступом до навчальних матеріалів. Важливою проблемою є забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, адже через тривалі бомбардування, евакуацію та постійну нестабільність не завжди є можливість проводити навчання у звичному режимі. Дистанційне навчання або змішаний формат викладання, своєю чергою, створюють труднощі в доступі до якісних освітніх ресурсів та технологій.

В умовах війни також важливим аспектом стає психологічний стан дітей, багато з яких переживають стрес через втрати, переміщення чи постійні загрози. Це значно впливає на їх здатність до навчання та рівень мотивації. Тому вчителям доводиться шукати нові підходи до викладання української мови, адаптуючи методи до реалій війни. Особливо актуальним є питання збереження мовної та культурної ідентичності учнів через викладання української мови, що є важливим для національного виховання в цей складний період.

Отже, необхідно розробляти нові методи та підходи до навчання української мови, які враховують як труднощі, що виникають через війну, так і потреби учнів у підтримці, психологічній реабілітації та патріотичному вихованні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема систематизації та застосування ефективних методів навчання є важливою темою для українських дослідників, зокрема О. Біляєва, Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Карамана, О. Кучерук, В. Мельничайка та інших. Вони розробили різні класифікації методів

навчання, зокрема, методи взаємодії вчителя та учнів, методи розвитку пізнавальної діяльності та способи здобуття знань. З розвитком ІКТ актуалізувалися інтерактивні методи, такі як проєктні методи та Storytelling. Ці дослідження допомагають вибирати оптимальні методи для підвищення ефективності навчання та формування компетентних учнів.

Виклад основного матеріалу. Викладання української мови в початкових класах в умовах війни є особливим викликом для педагогів, оскільки потрібно адаптувати навчальні методики до складних реалій воєнного часу, враховуючи психологічний стан учнів, зміни в освітньому процесі, дистанційне навчання та інші фактори, що впливають на якість освіти. У цьому контексті важливо зберігати гуманістичні цінності навчання та створювати умови для розвитку учнів навіть у таких складних умовах. Зазначимо про основні аспекти викладання української мови в початкових класах під час війни.

Спершу, в умовах війни навчання потребує кардинальних змін та адаптації традиційних методів, щоб вони відповідали реаліям та забезпечували якісну освіту в таких складних умовах. Одним із ключових аспектів цієї адаптації є перегляд навчальних програм, що дозволяє зменшити обсяг теоретичних матеріалів і зосередитися на практичних завданнях. В умовах війни важливо звернути увагу на розвиток ключових мовних навичок, таких як слухання, говоріння, читання та письмо. Це означає, що програми мають передбачати більше вправ на аудіювання (слухання текстів, відео, аудіозаписів), говоріння (дискусії, розмовні вправи, творчі завдання), а також письмо, що допомагає учням виразити свої думки та емоції через слово. Такий підхід дозволяє не лише засвоїти мовні структури, але й підтримувати інтерес до навчання, особливо в умовах психологічного стресу. Особливо важливим є гнучкий підхід до кожного учня. Вчителі мають бути готові адаптувати свої уроки залежно від обставин. Наприклад, якщо учень змушений був покинути своє місце проживання через обстріли або інші небезпеки, навчання повинно бути максимально зручним і комфортним для нього. Це може включати індивідуальне навчання, підтримку в розвитку мовних навичок у власному темпі [4].

Також важливим є увага до психологічного стану учнів, оскільки війна негативно впливає на емоційний стан дітей. Тому, педагоги повинні враховувати не лише навчальні, а й емоційні потреби учнів, намагаючись створити позитивну атмосферу навіть у скрутні часи.

Одним з ефективних способів психологічної підтримки є використання творчих завдань на уроках. Такі завдання сприяють не лише розвитку мовних та творчих навичок, але й дозволяють дітям виразити свої емоції, переживання та страхи, що накопичуються через пережиті події. Зокрема, учні можуть створювати розповіді або вірші, в яких описують важливість миру, любові, надії, або свої думки про добро і підтримку, які так необхідні в часи війни. Через такі творчі процеси діти можуть пережити катарсис, полегшуючи свої емоційні переживання [5, с. 67].

Збільшення творчих завдань допомагає дітям не лише знімати стрес, а й дає можливість висловити свої почуття через різні форми творчості, до прикладу малюнки, вірші, твори або навіть музика. Це дозволяє дітям поглянути на світ з іншого боку, побачити, що в цих складних обставинах все ж є місце для добрих вчинків, надії та миру. Наприклад, вчителі можуть запропонувати учням малювати картини на тему миру або писати вірші, що символізують надію на майбутнє. Такі завдання дають учням можливість поділитися своїми переживаннями та почуттями в безпечному середовищі.

Ще одним важливим аспектом є використання групових форм роботи, таких як обговорення, рольові ігри та дискусії. Ці методи допомагають дітям відчувати себе частиною колективу, що вкрай важливо під час війни, коли багато дітей можуть відчувати себе ізольованими або роз’єднаними. Групові заняття сприяють розвитку

комунікативних навичок, а також дозволяють учням взаємно підтримувати один одного. Під час таких занять діти можуть ділитися своїми переживаннями, отримувати моральну підтримку від однолітків і навіть знаходити нові способи справлятися зі своїми емоціями. Тобто групова робота стає важливим інструментом для створення позитивного емоційного фону, який допомагає дітям відчувати себе в безпеці, навіть у найскладніших ситуаціях. Усі ці методи націлені на те, щоб допомогти учням адаптуватися до важких реалій війни, зберегти психологічну стійкість і не втратити здатність до творчості, радості та розвитку, навіть коли навколо відбувається катастрофічна зміна обставин [2; 3].

Зауважимо, що методи викладання української мови в умовах війни потребують гнучкості та інноваційності. Одним із таких методів є метод спостереження над мовою. Цей підхід значно відрізняється від традиційного запам'ятовування правил, оскільки він націлений на активну взаємодію учнів з мовним матеріалом у реальному житті. Учні вчаться не просто запам'ятовувати мовні явища, а активно їх шукати та аналізувати. Наприклад, можна запропонувати учням досліджувати, як у текстах, що стосуються війни, відображаються героїчні вчинки людей, як використовуються мовні засоби для вираження емоцій у кризових ситуаціях. Це допомагає дітям не лише зрозуміти, як працює мова, а й глибше усвідомити важливі соціокультурні процеси, що відбуваються в їхньому оточенні.

Дослідницький метод є ефективним інструментом у навчанні української мови молодших школярів. Цей підхід передбачає залучення дітей до активного пошуку відповідей на прості запитання, які стосуються мовних явищ, і стимулює їхню допитливість. Наприклад, учні можуть досліджувати, які звуки найчастіше трапляються в українських словах, або шукати слова на певну літеру у текстах, знайомих їм за програмою. Інший варіант – порівнювати короткі тексти, щоб з'ясувати, як додавання чи зміна одного слова може змінювати їхній зміст.

Творча реалізація також є важливим компонентом навчання. Вона спрямована на розвиток уяви дітей і закріплення мовних знань через творчі завдання. Наприклад, молодші школярі можуть придумати короткі історії про улюблених тварин чи складати загадки, використовуючи слова, які вони щойно вивчили. Іншим цікавим завданням є малювання ілюстрацій до своїх оповідань або до казок, які вони прочитали на уроках. Такі завдання не лише допомагають дітям краще засвоїти матеріал, але й роблять навчання цікавим та емоційно насиченим.

Проєктна діяльність є ще однією важливою частиною навчального процесу в умовах війни. Через створення проєктів на актуальні теми, пов'язані з війною, безпекою, підтримкою інших людей, учні мають можливість розвивати свої дослідницькі та творчі здібності. Вони вчаться працювати в команді, шукати інформацію, формулювати проблеми та пропонувати рішення. Такі проєкти мають не тільки навчальний, але й практичний аспект: учні вчаться зв'язувати теоретичні знання з реальним життям. Проєкти можуть стосуватися безпеки, допомоги нужденним, важливості підтримки у кризових ситуаціях, і в цьому контексті вони стають не просто навчальними завданнями, а й способом розвитку соціальної свідомості учнів.

Усі ці методи мають спільну мету – допомогти учням не тільки отримати мовні знання, але й розвивати важливі життєві навички, такі як критичне мислення, емоційна стійкість, творчий підхід до розв'язання проблем та здатність адаптуватися до нових умов. Використання цих методів в умовах війни дозволяє учням не лише зберегти зв'язок із навчанням, але й активно долучатися до обговорення важливих соціальних питань, розвиваючи свою мовну компетенцію та особистісні якості [2; 4].

Також застосування дистанційних технологій в умовах війни є важливим інструментом для забезпечення безперервності навчального процесу, навіть коли фізична присутність учнів у класі неможлива. Одним з основних підходів є використання синхронного та асинхронного навчання, які дозволяють адаптуватися до

різних обставин і забезпечити доступність освіти для кожного учня. Синхронне навчання передбачає заняття в режимі реального часу, коли учні можуть одночасно з учителем обговорювати матеріал, ставити питання й отримувати миттєві відповіді. Це дає можливість підтримувати комунікацію та взаємодію в класі, навіть якщо учні знаходяться в різних місцях або мають обмежений доступ до навчальних установ.

З іншого боку, асинхронне навчання є важливим елементом дистанційного навчання, особливо в умовах, коли учні мають обмежений доступ до Інтернету або коли неможливо забезпечити заняття в реальному часі через різні обставини. У такому форматі уроки записуються у вигляді відео, а завдання для самостійної роботи надаються через онлайн платформи, що дозволяє учням виконувати їх у зручний для них час. Це дає можливість кожному учню працювати в індивідуальному темпі, що особливо важливо в умовах постійної невизначеності та стресу.

Для ефективного проведення дистанційного навчання з української мови важливо використовувати сучасні онлайн-ресурси та платформи, які сприяють засвоєнню знань у зручному й інтерактивному форматі. Це можуть бути відеоуроки, що пояснюють нові теми за допомогою яскравих ілюстрацій, анімацій чи прикладів, які легко сприймаються молодшими школярами. Наприклад, учитель може записати відео про правопис м’якого знака у словах, додаючи до уроку цікаві вірші чи загадки для кращого запам’ятовування.

Інтерактивні вправи, такі як складання слів із літер, добір синонімів або антонімів, також є ефективним способом навчання. Учні можуть виконувати такі завдання на платформах, як Google Classroom, LearningApps чи Wordwall. Наприклад, у завданні «з’єднай слово та його синонім» діти тренують лексику, а в грі «знайди зайве слово» – логічне мислення. Навчальні ігри особливо корисні для закріплення матеріалу. Наприклад, у форматі онлайн-вікторини учні можуть змагатися, хто швидше правильно розставить наголоси у словах, або виконувати рольові ігри, де вони складають діалоги за запропонованим сюжетом. Такі ігри можна організовувати через Zoom із використанням функцій інтерактивної дошки.

Крім того, платформи з автоматичною перевіркою завдань, як-от Quizizz чи Kahoot, дають учням можливість одразу бачити свої помилки й виправляти їх. Це стимулює самостійне навчання, знижує тривожність щодо оцінок і заохочує до повторення матеріалу [1].

Використання цифрових ресурсів також дозволяє вчителям зекономити час на рутинній перевірці робіт. Замість цього вони можуть приділити більше уваги індивідуальним потребам учнів, пояснити складні теми чи організувати обговорення. Наприклад, після автоматичної перевірки тесту на знання частин мови вчитель може зосередитися на поясненні помилок або провести інтерактивну гру для повторення теми.

Враховуючи обмеження, викликані війною, матеріал може бути ущільнений, зосереджений на ключових мовних навичках: слухання, говоріння, читання та письмо. Важливо сприяти розвитку не тільки граматичних і лексичних навичок, а й навичок спілкування, мовної гнучкості, уміння взаємодіяти в складних умовах.

Для дітей, які через війну вимушено покинули свої домівки, особливо важливо забезпечити комфортну й безпечну освітню атмосферу. Це може вимагати додаткових адаптованих методів навчання, підтримки з боку вчителів та психологів. Задача вчителя – не лише викласти матеріал, але й допомогти таким дітям адаптуватися до нових умов, зміцнити їхнє емоційне здоров’я та забезпечити підтримку в навчанні [4].

Висновки. У висновках можна підсумувати, що в умовах війни система освіти в Україні, зокрема викладання української мови в початкових класах, потребує значної адаптації. Перша проблема полягає в забезпеченні безпеки учнів та організації навчального процесу в умовах постійних загроз. Застосування дистанційного навчання та змішаних форматів дозволяє зберегти безперервність освіти, однак

створює додаткові труднощі щодо доступу до навчальних ресурсів і технологій. Психологічний стан учнів, особливо дітей, що переживають стрес через війну, потребує спеціальної уваги й підтримки. Врахування емоційних потреб учнів у навчанні, включення творчих завдань і методів, що сприяють зняттю стресу, має важливе значення для їхньої мотивації та адаптації до нових умов.

Також варто зазначити, що необхідно розробляти нові методи навчання української мови, зокрема через інтерактивні технології та гнучкий підхід до кожного учня. Психологічна підтримка, використання творчих завдань, проєктної діяльності, а також методів дослідження та спостереження над мовою сприяють не лише розвитку мовних навичок, але й емоційній реабілітації учнів, їхньому патріотичному вихованню та соціальній свідомості.

В умовах війни особливу увагу слід приділяти також адаптації навчальних програм та матеріалів, зосереджуючи увагу на ключових мовних навичках, таких як слухання, говоріння, читання і письмо. Підтримка учнів, особливо переселенців, має бути комплексною, включаючи як навчальні, так і психологічні аспекти. Це дозволить не лише зберегти навчальний процес, але й забезпечити максимальний емоційний та соціальний комфорт для учнів.

Список використаних джерел:

1. Близнюк Т. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 64 с.
2. Горошкіна, О.М., Бондаренко, Н. В., Новосьолова, В.І., Попова, Л.О. Методи навчання української мови у версії вчителів-предметників. Проблеми сучасного підручника. 2021. №27. С. 55–63.
3. Костів О. Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови : навч.-метод. посіб. для студ. укр. відділення філолог. фак. Львів, 2018. 202 с.
4. Новосьолова В. Адаптація методів навчання української мови до умов воєнного часу. Проблеми сучасного підручника. Проблеми сучасного підручника. 2022. №28. С. 90–98.
5. Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи : матеріали всеукраїнського науковопедагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 368 с.

Кузюк Наталія,
вчитель початкових класів
комунального опорного закладу загальної середньої освіти
"Пироговецького ліцею"
Хмельницької міської ради Хмельницької області

Патріотичне виховання дітей як засіб перезавантаження для військових

Анотація. Патріотичне виховання виступає потужним інструментом не лише для формування національної свідомості, але й для психологічного й емоційного відновлення військових та розвитку моральних цінностей у дітей молодшого шкільного віку. Коли діти взаємодіють з патріотичними темами через творчість, то це все позитивно впливає на емоційний стан військових, які захищають нашу країну, водночас закріплює у свідомості молодшого покоління повагу до захисників та формує базові цінності громадянської відповідальності і співпраці.

Ключові слова: свідомість, патріотичне виховання, ідентичність, відновлення, цінності, відповідальність, національність, перезавантаження.

З початком активних військових конфліктів особливої актуальності набуває питання патріотичного виховання, як засобу підтримки та стійкості морального духу нації. Серед основних задач такого виховання є психологічна підтримка військовослужбовців через дитячу творчість та розвиток у дітей поваги до них.

Проблема полягає в тому, що військові, повертаючись додому, часто стикаються з проблемою недостатньої емоційної підтримки і розуміння з боку суспільства. У багатьох випадках молодь не повною мірою усвідомлює важливість і героїчність професії захисника, що створює психологічну відстань між поколіннями.

Патріотичне виховання об'єднує в собі формування в людини почуття любові до своєї Батьківщини, національної гордості, відповідальності перед суспільством та готовності захищати інтереси країни. У більш широкому розумінні воно спрямоване на розвиток національної ідентичності, поваги до історії, культури та традицій свого народу [2].

Патріотичне виховання може служити ефективним засобом психологічної допомоги, особливо в умовах кризових ситуацій, конфліктів або соціальної нестабільності. Відчуття національної єдності та гордості за свою країну може допомогти людям подолати стрес, тривогу та почуття безпорадності, посилюючи їхню мотивацію, самооцінку та відчуття приналежності.

Патріотичне виховання дітей в умовах війни в Україні є надзвичайно важливим, адже воно формує у молодого покоління розуміння і відчуття національної ідентичності, глибокої поваги до рідної країни та її культури. Це виховання сприяє стійкості суспільства, адже саме патріотично налаштовані діти виростають у свідомих громадян, готових захищати цінності та кордони своєї Батьківщини.

Війна посилює розуміння необхідності національної ідентичності та єдності. Діти мають відчувати себе частиною спільноти, що разом долає труднощі, відчувати гордість за свою країну, її історію, символи, героїв.

Патріотичне виховання допомагає дітям краще переносити складні обставини війни, адже дає їм позитивну мету – бажання відновити та захистити свою Батьківщину, боронити її кордони і автентичність. Це допомагає їм розвинути мужність, емпатію та оптимізм у подоланні труднощів.

В умовах сучасних соціально-політичних викликів, а саме збройних конфліктів, надзвичайно актуальною стає проблема патріотичного виховання, як інструменту підтримки національної єдності та формування стійкості у суспільстві. Воно здатне забезпечити відновлення морально-психологічного стану, як дорослих (зокрема військових, що повертаються з бойових дій), так і дітей, які часто відчувають наслідки війни. Проблема полягає в тому, що процес реабілітації військовослужбовців часто не враховує соціальні та культурні складові, що можуть забезпечити їм міцнішу емоційну підтримку та допомогу в інтеграції у мирне життя, адже військове життя значно відрізняється від цивільного[2].

Патріотичне виховання вчить дітей шанувати тих, хто захищає їхню країну. Вони знайомляться з прикладами героїзму, самопожертви та відданості ідеалам свободи та справедливості. Це сприяє формуванню поваги до військових, ветеранів та волонтерів.

Дітям необхідно розуміти, що навіть у їхньому віці вони можуть сприяти країні – бути активними, свідомими громадянами. Це можуть бути благодійні ініціативи, підтримка військових, волонтерство та різні форми громадянської участі, які навчають їх відповідальності.

Війна часто є загрозою для культурних та історичних надбань. Через патріотичне виховання діти знайомляться з рідною мовою, культурою, історією та традиціями, що допомагає зберегти і передати ці цінності майбутнім поколінням та їх автентику.

Патріотично налаштовані діти частіше прагнуть стати активними лідерами у своєму оточенні, розвиваючи в собі співчуття, здатність допомагати іншим та співпрацювати для спільного блага [8].

Особливе значення мають дитячі малюнки та листи на психоемоційний стан військовослужбовців, є свідчення про позитивний психологічний ефект цих робіт. Вони підтримують бойовий дух і допомагають долати стрес, особливо в умовах бойових дій, а також реабілітації.

Патріотичне виховання дітей, як психологічний ресурс, може вплинути на:

1.Психологічну підтримку і мотивацію. Дитячі роботи зазвичай містять прості й зворушливі повідомлення, символи миру, слова надії й вдячності, що сприймаються військовими, як щира підтримка. Є свідчення, що такі роботи підвищують почуття впевненості та зменшують відчуття самотності, сприяють формуванню почуття потрібності та важливості їхньої служби. Роботи дітей на патріотичну тематику – малюнки, листи, обереги, окопні свічки, а також вироби – мають виражений психо-емоційний вплив на військових. Вони слугують символом підтримки та вдячності суспільства, що сприяє зниженню рівня стресу, зростанню бойового духу, відчуттю захищеності. Розуміння потрібності у сучасному світі і що їхня справа є надважливою.

2. Зниження рівня стресу**.** У роботах з психології є дані про те, що перегляд дитячих робіт, листів підтримки, які створені саме для військових, допомагають знизити рівень стресу й симптоми тривожності. Військові часто звертаються до дитячих малюнків, як до чогось особливого, а саме «емоційного оберегу», що нагадує про мирні цінності та мотивацію захищати рідних і близьких.

3. Покращення настрою. Дані дитячі роботи мають позитивний вплив на емоційний стан військових, оскільки вони можуть сприяти зменшенню проявів депресії, тривоги та інших симптомів емоційного виснаження. Військові часто відзначають, що малюнки допомагають переключити увагу з важких подій і зосередитися на позитивних емоціях.

4. Емоційний зв’язок поколінь: виховання на патріотичних цінностях слугує мостом між поколіннями, створює відчуття причетності дітей до спільної справи. Дитячі роботи не тільки нагадують військовим про вдячність суспільства, але й зміцнюють духовний зв’язок між дітьми та військовими.

5. Формування національної свідомості у дітей. На початкових етапах навчання у дитини формуються базові моральні та етичні принципи, що впливатимуть на її подальше життя. Патріотизм, як одна з головних цінностей формує не лише почуття приналежності до рідного краю, а й виховує в дітей відповідальність, прагнення захищати й підтримувати власну країну. Участь у патріотичних проєктах зміцнює у дітей почуття національної гордості, розуміння важливості поваги до захисників, а також виховує здатність до співпраці. Це важливий аспект морально-етичного розвитку, який сприяє формуванню цінностей і розумінню суспільної відповідальності. У дітей розвивається поняття важливості їхньої справи і таким чином приближення миру в країні, адже все розпочинається з маленької справи.

6. Соціально-психологічний ефект. Важливою є також соціальна підтримка, яку військові відчувають від суспільства через дитячі роботи. Такі малюнки та листи стають символом вдячності суспільства і спонукають військових відчувати себе частиною загальносуспільної боротьби за мир і безпеку[1]

Дитячі малюнки виступають, як психологічний ресурс, що підтримує моральний стан військових. Їх використання це ефективний засіб психологічної підтримки, який може позитивно вплинути на адаптацію військових до складних умов служби.

Які ж методи впровадження патріотичного виховання можна застосовувати?

Творчі конкурси та майстер-класи. Потрібно організовувати конкурси малюнків, листів, окопних свічок, аплікацій на патріотичну тематику, оберегів, в яких діти можуть висловити своє бачення патріотизму і вдячності. Ці заходи можуть бути спрямовані на

передачу робіт військовим, як символів підтримки. Обереги, які діти виготовляють для військових, мають глибоке символічне та емоційне значення. Вони часто стають для військових талісманами, які несуть позитивну енергетику, силу, та віру в перемогу. Коли захисники отримують такі подарунки від дітей, це додає їм натхнення та моральної підтримки. Багато військових вірять, що обереги оберігають їх на полі бою, а думка про те, що діти щиро піклуються про них, надає додаткову мотивацію і віру в те, що їхні зусилля не марні[5].

Залучення дітей до волонтерських ініціатив. Вони можуть брати участь у проєктах на підтримку армії, допомоги переселенцям або збору коштів для постраждалих. Зустрічі з волонтерами формують міцні взаємозв'язки і важливість спільної справи, яка спрямується на важливе одне ціле, що допоможе пришвидшити бажаний результат у вигляді закінчення війни, зменшення горя в Україні[7].

Втілення програм та виховних годин, а саме спеціальні заняття, спрямовані на знайомство дітей з діяльністю військових, значенням патріотизму, та обговорення ролі кожного громадянина в підтримці країни.

Організація спільних заходів та зустрічей для військових і дітей, що сприяє формуванню особистих зв'язків, дає можливість дітям побачити приклади мужності та самопожертви, а захиникам їхнє визнання і повагу до них.

Екскурсії та ознайомлення з культурними пам'ятками: відвідування музеїв, меморіальних комплексів, культурних установ допомагає розширити знання дітей про історію та культуру країни[6].

Глибоке вивчення історії України та сучасних подій. Пояснення дітям ролі України у світовій історії та сучасності в країні, що формує у них почуття гордості та розуміння сьогоднішньої ситуації.

Використання державних символів, гімну, прапору в житті дитини, участь у національних святах сприяють формуванню їхньої національної свідомості [2].

Патріотичне виховання дітей може стати своєрідним "перезавантаженням" і переключенням для військових, які бачать свою важливу роль у вихованні майбутнього покоління та відчувають підтримку від молоді. Залучення дітей до заходів, присвячених пошані військових, організація освітніх програм, що висвітлюють героїчні аспекти військової професії, не лише сприятимуть моральному зростанню дітей, але й допоможуть військовим відчути визнання їхньої праці [3].

Патріотичне виховання дітей в умовах війни є не лише актуальною, але й необхідною складовою. Це виховання закладає основи свідомого громадянства, зміцнює націю та робить її стійкішою перед загрозами, що важливо як для теперішньої ситуації, так і для майбутнього України.

Молоде покоління справжніх патріотів є надзвичайно важливим для України, особливо в умовах війни. Молодь, яка зростає з розумінням і любов'ю до рідної землі, формує майбутнє держави, готова її захищати, підтримувати, відновлювати та розвивати. Саме ці молоді люди в майбутньому стануть основою незалежної, міцної та об'єднаної нації. Патріотизм стимулює громадянську активність, розвиває відповідальність та готовність до внеску в добробут країни, навіть у непростих умовах [4].

Взаємозв'язок між військовослужбовцями і дітьми-патріотами є важливим для обох сторін. Для військових підтримка молодого покоління не лише піднімає бойовий дух, але й нагадує, за що вони борються — за мирне майбутнє для дітей та їхніх нащадків. Для дітей такі контакти формують повагу до захисників, гордість за героїв свого народу, а також розуміння відповідальності за свою країну[1].

Діти часто стають учасниками патріотичних ініціатив, таких як написання листів, створення малюнків та оберегів для військових. Це допомагає їм відчувати себе причетними до захисту Батьківщини, навіть якщо вони ще надто малі для служби. Крім

того, такі дії розвивають у дітей емпатію, вдячність, підтримують почуття спільності та важливості кожного в суспільстві.

Отже дитячі роботи, як засіб емоційної підтримки військових і виховання дітей, можуть стати важливим елементом виховної системи, що зміцнює суспільство в умовах сучасних викликів. Проведені дослідження свідчать, що взаємодія з патріотичною тематикою покращує психоемоційний стан військових, сприяє зниженню рівня тривожності, розвитку почуття значущості та підтримки. Для дітей така діяльність формує почуття обов'язку, відданості своїй країні та повагу до військових.

Список використаних джерел:

1. Акименко Ю.Ф., Кириленко М.І., Лахтадир А.М., Одиниця В. В. Проєкт. ПОСІБНИК ДЛЯ ТРЕНЕРА «ЛЮДИ З ДОСВІДОМ ВІЙНИ. ГІДНІСТЬ. ВЗАЄМОДІЯ» Координаційним центром з психічного здоров'я Кабінету Міністрів України. 2023 .-72с.

2. Богомолова Н. М., Князєва О. В., Коротюк М. Г. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді. «ОВК» 2016.-148 ст.

3. Бондар, О.І., Марченко, І.С. Патріотичне виховання як засіб соціальної реабілітації військових. 2021.

4. Дмитренко А. О. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами краєзнавства. Методичний посібник ігор : кваліфікаційна робота / А. О. Дмитренко ; науковий керівник – доц., канд. пед. наук К. Є. Суятинова. - Кривий Ріг : КДПУ, 2021. - 54 с.

5. Євтушенко, М.І. Психологічна підтримка ветеранів через освітні програми для молоді. 2020.

6. Корольов, С.В. Національне виховання в умовах соціальної напруженості. 2019.

7. Мельник, Н.П. Психологічний ефект патріотичних заходів для дітей та дорослих. 2020.Т. М. Василенко, "Психологічна підтримка військових засобами мистецтва". Харків, 2020.

8. Петренко І.І., "Виховання моральних цінностей у дітей". Львів, 2021.

Курчак Тетяна,
інструктор з фізичної культури
Кам'янець-Подільського закладу дошкільної освіти № 15

Фізичне виховання і розвиток соціальних навичок у дошкільників: моральні та демократичні аспекти

Анотація. У статті розглядаються можливості фізичного виховання для розвитку соціальних навичок у дошкільників з акцентом на моральні та демократичні аспекти. Фізична активність відіграє важливу роль у формуванні соціальної поведінки дітей, сприяючи їхній соціальній адаптації, розвитку колективізму, співпраці та поваги до інших. Окрема увага приділяється впливу фізичних вправ на виховання моральних цінностей та демократичних принципів, таких як рівність, відповідальність і співробітництво.

Ключові слова: Фізичне виховання, раннє дитинство, соціальні навички, демократичні цінності, колективізм, соціальна адаптація.

Постановка проблеми

В умовах сучасної освіти однією в важливих проблем є соціалізація дитини, особливо дитини дошкільного віку. Зауважимо, що дошкільне дитинство – це період первинного становлення особистості, під час якого закладається фундамент, який слугуватиме основою для майбутніх виховних впливів і само актуалізації дитини.

Дитина досліджує світ, в якому живе, наповнений рідними і чужими людьми; поступово приходить до висновку, що з ними треба співіснувати, спілкуватися, комунікувати, вміти домовлятися, взаємодіяти, надавати та отримувати допомогу тощо. Батьки та дошкільні установи здійснюють процес соціалізації (тобто введення в суспільство) дитини, передають досвід різних моделей соціальної поведінки, допомагають сконструювати персональну систему цінностей. В результаті формування повинна скластися індивідуальна готовність дитини до життя: вміння діяти, приймати рішення, розрізняти добро та зло і вибирати своє місце в цих моральних опозиціях, вміння будувати відносини з різними категоріями людей. Іншими совами, сучасна людина повинна бути добре соціалізованою, володіти всіма соціальними навичками

Розвиток соціальних навичок у дітей є фундаментальним елементом повноцінного розвитку дитини. Розглянемо ключові аспекти розвитку соціальних навичок у дітей та важливість цього процесу для їхнього майбутнього.

Фізичне виховання в дошкільних закладах є не лише засобом зміцнення здоров'я та розвитку фізичних якостей, але й потужним інструментом соціалізації дітей. Під час фізичних вправ, ігор та командних завдань діти взаємодіють між собою, що сприяє розвитку їхніх соціальних навичок, таких як комунікація, співпраця, розв’язання конфліктів, емпатія та відповідальність. Водночас, у контексті виховання дошкільників важливо також формувати моральні та демократичні цінності, що забезпечують гармонійне входження дітей у соціум. Проблема полягає в недостатньому використанні можливостей та різноманітних заходів з фізичного виховання для цілеспрямованого розвитку цих важливих соціальних якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Наукові підходи до фізичного виховання дітей дошкільного віку та розвитку їхніх соціальних навичок базуються на кількох теоретичних основах. Біхевіористичний підхід розглядає соціальне навчання як результат стимулів, що формують соціально прийнятну поведінку через фізичну активність. Когнітивно-розвитковий підхід (Ж. Піаже) підкреслює важливість гри та фізичних вправ у розвитку соціальної взаємодії, комунікативних і когнітивних здібностей дітей. Соціально-когнітивна теорія (А. Бандура) розглядає взаємодію дітей у спортивних іграх як процес соціального навчання через спостереження і наслідування.

Сучасні дослідження показують, що фізичні вправи не лише сприяють розвитку фізичних якостей, але й позитивно впливають на соціальну адаптацію, виховання колективізму та моральних цінностей. Наприклад, командні спортивні ігри розвивають у дітей вміння працювати разом, приймати рішення, дотримуватись правил і підтримувати однолітків, що сприяє формуванню соціальної відповідальності та демократичних принципів.

Виклад основного матеріалу

Сучасне суспільство ставить перед освітою нові виклики, одним з яких є формування особистостей, що спроможні приймати неординарні рішення і ефективно налагоджувати взаємини у швидкозмінній реальності. Активність, самостійність, креативність, комунікабельність, адекватна самооцінка, здатність адаптуватися до стрімких змін − ці риси особистості є важливими на нинішньому етапі історичного розвитку, а їх формування потребує реалізації нових підходів у освітньому процесі.

Соціальні навички – це всі вміння людини, що їх вона використовує для спілкування і взаємодії з іншими людьми. Мова йде про спілкування за допомогою мовлення, мови жестів і тіла, інтонації, навіть про зовнішній вигляд людини. У психології це – сукупність способів поведінки та звичок, що забезпечують ефективне спілкування між людьми, повагу до інших. Вивченням соціальних навичок займається багато науковців, зокрема А. Безус, Г. Бабій, Л. Гевлич, К. Коваль. Багато вітчизняних науковців працюють над розробленням методик формування соціальних навичок.

Формування соціальних навичок починається в ранньому дитинстві – десь в трирічному віці – і називається соціалізацією. Жодна людина не здатна жити поза суспільством. Навіть відлюдники, що не прагнуть бути успішними, певною мірою залежать від інших людей. Будь-які досягнення тісно пов'язані з соціалізацією. Ця теза стає очевидною на прикладі вундеркіндів – маленьких геніїв, яким пощастило народитися з непересічними розумовими чи творчими здібностями. Є багато умов, що ізолюють обдарованих дітей від однолітків і це відособлення зберігається протягом життя і заважає досягати успіху попри таланти. Трагедія, коли геніального програміста не хочуть брати в проєкти через його невміння домовлятися, йти на компроміси, пояснити свою думку і зрозуміти інших. Його обдарованість не матиме змоги реалізуватися на повну. Не можна сподіватися, що лише розум чи творчий хист прокладуть людині дорогу в житті. Найкращу відповідь на питання, що таке соціальні навички і для чого вони потрібні дало найдовше в історії дослідження щастя, яке тривало 75 років. Вчені Гарвардського університету спостерігали за життям 750 людей різного соціального статусу і походження, щоб з'ясувати, що робить їх щасливими, а що навпаки. Вони з'ясували, що щасливішими були люди, які мали близькі стосунки і були соціально інтегровані. Без цієї умови кар'єра, досягнення чи придбання не здатні ощасливити.

Ось кілька аспектів, як саме фізичне виховання сприяє розвитку соціальних навичок (Рис.1)

Співпраця та командна робота. Участь у групових рухливих іграх чи спортивних естафетах вчить дітей працювати разом для досягнення спільної мети. Наприклад, під час естафет або спортивних ігор, таких як футбол або баскетбол, діти навчаються взаємодіяти, узгоджувати свої дії та допомагати одне одному. Це сприяє розвитку навичок співпраці та командної роботи, що необхідні в соціальних ситуаціях.

Комунікація. Під час фізичної активності діти навчаються спілкуватися з однолітками, пояснювати свої дії, домовлятися про правила гри або розв'язувати проблеми. Спільні ігри вимагають, щоб діти розвивали вербальне та невербальне спілкування, що позитивно впливає на їхні комунікативні здібності.

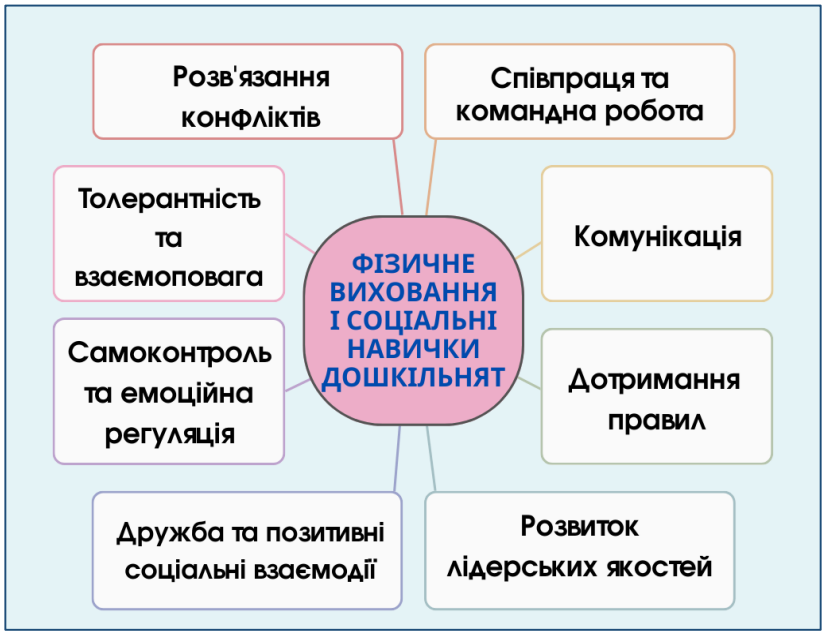

Рис.1

Дотримання правил. Багато спортивних ігор та вправ мають певні правила, які діти повинні дотримуватися. Через їхнє виконання вони навчаються поважати загальні норми, бути дисциплінованими та відповідальними. Це допомагає їм краще розуміти соціальні межі та правила, які існують у суспільстві.

Розвиток лідерських якостей. Заняття з фізичного виховання в закладах дошкільної освіти часто дають дітям можливість взяти на себе ініціативу, виступити в ролі лідера або капітана команди. Це сприяє розвитку впевненості в собі, відповідальності та вміння організовувати інших. Лідерські навички, що формуються під час фізичної активності, допомагають дошкільникам краще взаємодіяти в колективі та в майбутньому ставати соціально активними.

Розв'язання конфліктів. Під час ігор можуть виникати ситуації, коли діти не згодні одне з одним або конфліктують через результат гри. Фізичне виховання вчить дітей розв'язувати такі ситуації мирно, через спілкування та пошук компромісу. Вони навчаються слухати інших, виражати свої думки та знаходити спільне рішення.

Толерантність та взаємоповага. Під час занять з фізичної культури дошкільнята часто взаємодіють з одногрупниками, що сприяє розвитку толерантності та поваги до інших. Вони вчаться приймати різні фізичні можливості, особливості поведінки та характеру інших дітей, що допомагає формувати позитивне соціальне середовище.

Самоконтроль та емоційна регуляція. Заняття з фізичної культури часто вимагають від дітей контролювати свої емоції, як у випадку перемоги, так і поразки. Вони вчаться правильно реагувати на успіхи й невдачі, що важливо для розвитку емоційного інтелекту та соціальної адаптації.

Дружба та позитивні соціальні взаємодії. Фізичне виховання створює простір для спільного проведення часу, під час якого діти можуть заводити нових друзів і зміцнювати вже існуючі зв'язки. Це сприяє формуванню позитивних соціальних стосунків і взаємодії з однолітками.

Нижче подані приклади вправ, рухливих, спортивних ігор та естафет, які сприяють соціалізації, які вимагають взаємодії, спілкування та кооперації між дітьми, допомагають вихованцям розвивати соціальні навички через активні, веселі й корисні фізичні заняття.

Під час гри «Потяг» дошкільнята розвивають координацію, співпрацю та взаємодію в групі та формують такі соціальні навички як: уміння координувати свої дії з іншими, співпрацювати, підтримувати одне одного в спільному русі. **Опис:** дошкільнята стають у лінію, тримаючись за плечі одне одного, утворюючи «потяг». Вихователь може задавати напрямок руху, змінюючи його, або вказувати на те, коли потяг має «пригальмувати» чи «прискоритися».

У грі «М’яч дружби» діти формують комунікаційні навички та уміння співпрацювати, а також розвивають такі соціальні навички: розвиток доброзичливості, уміння спілкуватися, встановлювати позитивні взаємини. **Опис: д**іти сідають у коло й передають один одному м'яч. Той, хто отримує м’яч, має сказати комплімент або щось приємне дитині, якій він передає м'яч далі.

У прикладі з естафетою «Передай предмет» дошкільники розвивають співпрацю та уміння працювати в команді, а також формують такі важливі соціальні навички як: уміння координувати свої дії, допомагати одне одному та відповідально ставитися до командної мети. **Опис:** діти діляться на дві команди. Їх завдання — передати обруч чи м'яч по ланцюжку від першого до останнього учасника без його падіння. Якщо предмет падає, діти мають почати заново.

Спортивна гра футбол крім розвитку уміння працювати в команді, дотримуватись правил, взаємодіяти з іншими гравцями формують такі соціальні навички, як: уміння спільної роботи, взаємодії, дотримання правил, вміння підтримувати однолітків. Діти у закладі дошкільної освіти, звісно, грають у спрощений варіант футболу з меншими воротами і м’ячем, але у команді діти повинні не тільки забивати голи, але й передавати м’яч один одному, щоб уся команда досягла успіху.

Висновки

Фізичне виховання у закладах дошкільної освіти має великий потенціал для розвитку соціальних навичок у дітей, зокрема моральних і демократичних цінностей. Командні ігри та фізичні вправи допомагають дітям засвоювати принципи співпраці, колективізму, поваги до інших та відповідальності. Фізичні вправи створюють середовище, де діти можуть розвивати свої соціальні навички через взаємодію з іншими, що сприяє їхній соціальній адаптації та формуванню основних моральних і демократичних принципів. Використання можливостей фізичного виховання для

розвитку цих якостей сприяє вихованню дітей як гармонійних і соціально свідомих громадян.

Список використаних джерел:

1. Бондарчук, Є. М. «Фізичне виховання дітей дошкільного віку: методологія та практика». – Київ: Либідь, 2018.
2. Бровченко, В. М. «Рухова активність як основа соціалізації дошкільнят» // Дошкільна освіта. – 2020. – № 6.
3. Гончаренко, С. У. «Педагогічні основи соціалізації в процесі фізичного виховання дітей дошкільного віку». – Харків: Освіта, 2017.
4. Денисова, О. А. «Психолого-педагогічні умови формування соціальних навичок у дітей дошкільного віку під час фізичного виховання» // Педагогічна наука. – 2019. – №4
5. Казакова, Л. П. «Фізичне виховання та соціальний розвиток дошкільників: теоретичні аспекти». – Київ: Знання, 2015.
6. Ковальчук, І. І. «Інтерактивні ігри та вправи як засіб розвитку комунікативних навичок у дітей дошкільного віку». – Одеса: Астропринт, 2018.
7. Лазаренко, О. В. «Роль фізичного виховання в соціалізації дітей у дошкільних закладах». – Львів: Світ дитини, 2016.
8. Мартиненко, Т. Ю. «Гра як засіб соціального розвитку дітей під час фізичних занять». – Київ: Друкар, 2020.
9. Петрова, І. С. «Особливості формування соціальних навичок у дітей під час колективних спортивних ігор». – Запоріжжя: Тандем, 2019.
10. Журнал «Дошкільний світ». «Роль фізичного виховання у формуванні соціальних навичок дітей». Доступно: https://osvita.ua/school/kindergarten
11. Всеукраїнська освітня платформа «EdEra». «Фізичний розвиток дошкільнят: сучасні підходи та вправи для соціалізації».Доступно: https://www.ed-era.com

Кух Олеся,
завідувачка туристсько-краєзнавчого відділу,
керівник гуртка-методист
Кам'янець-Подільського позашкільного
навчально-виховного об'єднання,

Вивчення українських традицій через марки на заняттях краєзнавчих гуртків

Анотація. Стаття присвячення маркам незалежної України етнографічної тематики, які можна використовувати, як наочність, на заняттях краєзнавчих гуртків у школах та позашкільних закладах. Серії та блоки марок рекомендовані згідно ключових тем, які вивчаються у програмах гуртків.

Ключові слова: етнографія, філателія, марка, блок марок, купон, етнографія, традиції, звичаї, хобі, колекціонування.

Позашкільна освіта, гурткові заняття є важливим елементом виховання та навчання дітей, виявлення у дітей їх природних здібностей та талантів і формування стійких навичок у їх розвитку. В умовах стресових ситуацій, заняття у гуртку дають змогу відволіктися через поринання у цікаве заняття чи тренування і спілкування у колі однодумців.

На тлі складної ситуації в Україні та піднесенням усвідомлення про свою етнічну самоідентичність важливо правильно, доступно і цікаво подавати інформацію про Україну, її історію, культуру, звичаї, традиції. Цю інформацію можна отримати на гуртках з краєзнавства – історичного, етнографічного, туристичного, українознавства.

Зокрема, програми гуртків «Юні українознавці» Малиновська Н.В. (Хмельницький, 2018), «Історичне краєзнавство» Снігур О.С. (м. Ярмолинці, 2004), «Юні краєзнавці» Ващук Д.П. (Кам'янець-Подільський,2004), Фольклорно-етнографічне краєзнавство» Ференц О.Г. (м. Нетішин, 2004), розроблені саме з цією метою.

В сучасному світі, коли є можливість доступу до різноманітної інформації, можливість гейміфікації навчання, заняття можна провести дуже цікаво. Однак, не варто забувати і про наочність. Тематика краєзнавчих гуртків розкриває усі сфери знань про історії, культури, побут, традиції, звичаї, матеріальну та духовну культури. До кожної із тем можна підібрати наочності з предметів для колекціонування. Серед цікавих предметів, які можна продемонструвати на заняттях гуртка – є марки.

Марки незалежної України почали випускатися з 1992 р. і до 2024 р. їх випущено більше двох тисяч пам'ятних, художніх та стандартних марок у блоках та окремо [2]. Укрпошта постійно видає новинки та інформує про них. На ресурсі Вікіпедія є сторінка присвячена українським поштовим знакам, де можна познайомитися з усіма поштовими знаками, які видавалися за увесь час Укрпоштою [2]. Значна частина з них носить етнографічний сюжет і їх можна долучати до вивчення різних тем та демонструвати на заняттях.

Марки 2022-2024 рр. носять, переважно, сюжет присвячений російсько-українській війні, і вони теж можуть слугувати для вивчення подій війни, її найважливіших моментів.

Марки етнографічного напрямку, можна пов'язати з темами програм: «Українська хата», «Побут українців», «Народний одяг», «Народні ремесла та промисли», «Традиції та звичаї українців», «Календарні свята та обряди», «Національні меншини України», «Українські народні казки» «Народна кухня» та ін.. Окрема серія марок присвячена писанкам з різних регіонів України. Можна вивчати теми з історії на прикладі демонстрації марок з гербами міст і містечок України.

Чому саме марки? Ці маленькі клаптики паперу відомі в усьому світі, вони є офіційним документом держави, тому зображення на них відображають важливі для держави цінності – культурні, мистецькі, ключових особистостей, архітектуру, природу та ін.. Українські марки у Європі вважаються, одними з найкращих, в художньому плані, по своїй суті – це мініатюрні твори мистецтва.

Марки на другому місці, після монет, серед предметів колекціонування. А їх зображення може носити дуже багато інформації. Демонстрація даних наочностей носить кілька цілей:

- знайомить з марками – як державними документами, предметами колекціонування та мистецькими творами;
- демонструє важливість народних традицій та культури для України;
- показує художню майстерність у виготовленні марок, конвертів, поштівок;
- спонукає до детального розгляду марки, відмічання деталей та тонкощів зображення.

Рис. 1. Блок марок «Український народний одяг», 2006

Отож, розглянемо одну з найцікавіших, на нашу думку, серію марок, яку можна прив'язати одразу до кількох тем та демонструвати багаторазово.

Чи не найінформативнішими є 9 блоків марок «Український народний одяг», що видавалися з 2000 по 2008 роки, а потім у 2020 році. Марки дуже мальовничі, яскраві та інформативні, видавалися тиражами у 100 тис. (Рис.1-2). Малий аркуш містить 6 марок із зображенням обряду, свята чи традиції певного регіону України, в традиційному одязі. Художником усієї серії є Микола Кочубей [2].

Рис. 2. Блок марок «Український народний одяг», 2007

Інформативність цієї серії дуже велика, розглядаючи їх можна вивчати і традиції і одяг, і атрибути, і побут, і музичні інструменти, і зовнішній вигляд українців. Мальовничою є і поля (сорочка) блоку з традиційними для певного регіону візерунками вишиванки та пейзажами регіонів України з церквами та вітряками, а також з впізнаваними архітектурними спорудами, як наприклад, Хотинська фортеця на блоці 2007 р. чи Судакська фортеця на блоці 2008 р.

Вивчаючи тематику українського одягу не можна залишити поза увагою блоки марок «Головні убори українців» [2]. Їх цінність полягає у тому, що це не малюнки, а фото реальних музейних експонатів, тобто елементів одягу, якими користувалися.

Перший блок 2006 року «Традиційні головні убори українських жінок», авторства В. Василенка, присвячений уборам з часів Київської Русі до XIX ст.

Рис. 3. Блок марок «Традиційні головні убори українців», 2006

Блок марок «Традиційні весільні головні убори України» 2007 року, автором якого є Василь Василенко та Світлана Бондар вийшли накладом 150 тис примірників. Більшість зображених головних уборів є експонатами Музею етнографії і художнього промислу у Львові.

Третій блок марок головних уборів присвячено Рівненщині, Львівщині, Гуцульщині та Лемківщині. автором блоку є Сергій Луку є Сергій Лук'яненко і вийшли вони накладом 170 тис. Зокрема фото носіння головних уборів чоловічих і жіночих (Рис.3.).

Ці три блоки можна використовувати як практичні настанови, зокрема спробувати пов’язати хустку котримось зі способів. А ще роздивитись деталі оздоблення головних уборів та навіть шийних прикрас українок.

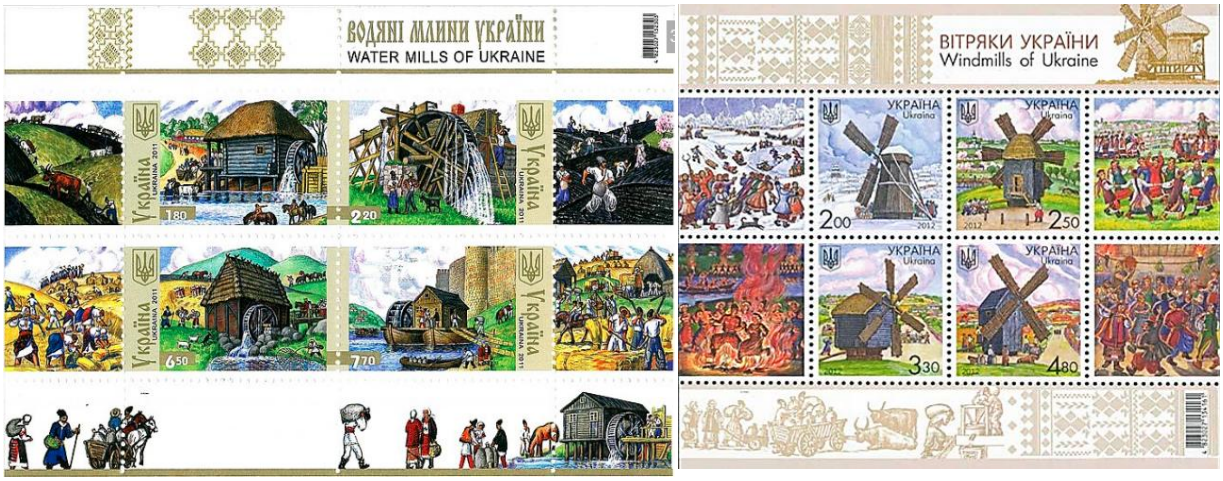

Рис. 4. Блоки марок «Українська хата» 2007 р.

Можна зробити гарну підбірку матеріалу до теми «Українське житло» у якій вивчається забудова, побут, оздоблення і т.п. Як наочність у цій темі можна використати кілька тематичних блоків, які випустила Укрпошта. Два блоки марок «Особливості народної архітектури. Українська хата» 2007 р. по 6 марок у блоці та 6 купонів, де зображена характерна забудова різних регіонів Україні: Полісся, Полтавщини, Слобожанщини, Бойківщини, ще одну з Полтавщини і Дніпровське пониззя, Поділля, Київщини, Лемківщини, Гуцульщини, Волині, Слобожанщини. Крім того, на полях блоку зображено візерунок вишиванки, а у купонах побутові сцени та внутрішнє убранство оселі (Рис. 4.). Автором двох блоків є Юрій Логвин. Хати змальовані з реальних будівель, що є у Музеях архітектури та побуту у м. Києві, Львові, Ужгороді, Переяславі та Чернівцях.

Цю тему можна доповнити екскурсією до музею чи переглядом відео – художнього фільму чи віртуальною екскурсією.

Рис 5. Блоки марок «Українські млини» 2011-2012 рр.

До цієї ж теми можемо долучити цікаву серію - «Українське подвір’я», із дещо дитячим зображенням. Тематичний набір з 3 блоків 2011-2013 років, демонструє українську хату у різні сезони та господарську худобу, яку тримали вдома Українці.

Вивчаючи господарство, ремесла і промисли українців не можна оминути два блоки марок «Млини України», авторства Юрія Логвина – 2011 та 2012 років. Блок 2011 року – зображає «Водяні млини України», блок 2012 року – «Вітряки України» (Рис. 5).

Уваги вартують не лише різні форми млинів, а й купони на яких зображені традиційні свята та обряди українців – гаївки, вечорниці, купальська ніч, зимові забави, а також сезонні роботи – оранка, жнива, посівна і молотіння.

Ще один блок марок присвячений господарюванню – це «Бджільництво» (Рис. 6). На марках зображено і бджолу, і характерні форми вуликів, якими користувалися перші пасічники.

Рис 6 . Блок марок «Бджільництво»

Сьомий блок стандартних марок почав видаватися з січня 2007 р. і до 2014 р., присвячений традиційним побутовим речам українців – це і посуд, і іграшки, і інструменти – кисет, люлька, бандура, порохівниця, які є музейними експонатами. Можна обговорити, чому саме ці речі обрали для марок, як їх використовували, з чого виготовляли і чому такої форми. Подібні речі можуть віднайтися у родинах вихованців, вони можуть бути сімейною реліквією з власною цікавою історією.

Рис 7. 7-й блок стандартних марок 2007-2014 рр.

Звісно, не можна оминути серію марок «Українська вишивка – код нації» [3], що вийшли в обіг у 2018 р. і продовжилися у 2019 р., 2020 р. Туди ввійшли орнаменти, які поширені у Вінницькій, Волинській, Київській, Львівській, Полтавській, Черкаській, Чернівецькій та Чернігівській областях. А у 2021 р. доповнено марками на яких зображені фрагменти вишивки Дніпропетровської, Луганської, Рівненської та Тернопільської областей. А згодом і у 2024 р.- вишивка Харківщини та Криму. Для пошуку відповідних орнаментів Укрпошта звернулась до різних джерел: музеїв культури та побуту, колекціонерів, майстринь. В основу ескізів марок лягли експонати Національного музею народної архітектури та побуту, Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» та приватної колекції Віри Матковської.

Так, марка зі зразком вишивки Чернігівської області здобула друге місце у категорії «Найкраща марка світу за технологією офсетного друку» у міжнародному конкурсі Nexofil Award 2020, який відбувся у Іспанії (рис.8).

Рис 8 . Марка «Українська вишивка – код нації» Чернігівська обл. 2021р.

Укрпошта своїми виданнями може проілюструвати тему національних меншин – цигани, євреї, німці, татари, вірмени – у традиційному одязі, за традиційними заняттями – торгівлею, музикою, танцями.

Є серія видання 2001-2004 рр. присвячена українським народним казкам – «Івасик-Телесик», «Котигорошко», «Кривенька качечка», «Кіт у чоботях», «Рукавичка», «Пан Коцький» та інші казки [4].

Звісно, випущено марки, які присвячені українським стравам «Національні страви» 2021 р.– борщу, українській ковбасі та кримськотатарським чебурекам. І блок - «Борщ – наш!» на честь внесення ЮНЕСКО його до списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує охорони.

Рис 9 . Блок марок «Борщ - наш» 2023 р.

Низка марок Укрпошти має сюжети народних свят – Миколая, Зелені свята, Великдень, Різдво, Новий рік, – які видаються щорічно з іншим зображенням. їх теж варто взяти до уваги [4].

Що ж до методики використання, то залежно від дидактичного завдання учні можуть працювати з філателістичним матеріалом як на занятті, так і під час самостійного опрацювання програмового навчального матеріалу в позаурочний час. Візуально-текстовий контент поштових марок може використовуватися учителем під час пояснення нового матеріалу, повторення та закріплення вивченого, виконання тематичних і підсумкових контрольних і тестових завдань, актуалізації опорних знань перед вивченням нового матеріалу тощо.

Можна запропонувати блоки марок, чи окремі марки. Наприклад, віднайти на марках музичні інструменти, впізнати обряд чи свято, за одягом розпізнати регіон України, визначити атрибути і символи свят і т.п. Завдання можна гейміфікувати, використовуючи додатки Кахут, Лернінгапс, Канва та інші ресурси, як фрагменти презентацій чи в роботі з онлайн-дошками. А також спробувати «оживити» сцени обрядів за допомогою ШІ.

Цілком можливо, демонстрація марок викличе інтерес до колекціонування у гуртківців, наприклад марок, конвертів чи поштівок, які є фінансово доступнішими. Цілком ймовірно, що у когось в родині є колекціонери чи колекції, які можуть стати основою для демонстрації та продовження захоплення. Воно може стати цікавим хобі на усе життя чи професійною діяльністю, крім того цінність колекцій щороку зростає і це своєрідна фінансова «подушка» юного колекціонера. Для тих хто зацікавиться можна зробити екскурсію на Укрпошту, побачити, які марки є в наявності А ще познайомити з ресурсами, де продаються марки, як їх зберігати, як визначається цінність марки [5].

Психологи зауважують, що колекціонування є дуже корисним для формування особистості дитини та психічного здоров’я. Колекціонування передбачає виявлення, збір, вивчення, систематизацію матеріалів, історію предмету чим воно принципово відрізняється від простого збирання. А це дисциплінує дитину, формує стійкий інтерес, виробляє корисні звички. Даний аргумент є дуже важливим у складних та стресових ситуаціях.

Можна створити тематичну колекцію гуртка чи класу. Об’єктами можуть стати будь-які предмети, які носять етнографічний характер. Наприклад, листівки, марки, етикетки, обгортки від солодощів, пакування чи коробки на яких зображено візерунки вишиванки, одяг чи народний побутовий процес, приурочено традиційним чи релігійним святам (Великдень, Різдво, Івана Купала та ін). Мова може іти і про посуд, одяг, рушники, серветки, іграшки та ряд інших речей.

Ви будете здивовані скільки речей принесуть діти, які вдома для них будуть непотрібними. Важливо вашу колекцію час від часу переглядати та поповнювати, а з часом визначити одну тематику. А сам процес колекціонування буде підтримувати

стійкий інтерес до тематики гуртка. Тому, варто внести українські марки, як наочності в гурткову роботу та на уроки.

Список використаних джерел:

1. Знаки поштової оплати 2012 р. : URL http://surl.li/clthvk (дата звернення 10.11.2024)
2. Категорія : Поштові марки Уккраїни : URL http://surl.li/xwiqnk (дата звернення 10.11.2024)
3. Код нації: Укрпошта випустила марки до Дня вишиванки : URL // http://surl.li/mlhtog (дата звернення 12.11.2024)
4. Нові марки Укрпошти: http://surl.li/ifcjpm (дата звернення 15.11.2024)
5. Поштові марки в Україні: історія появи, скільки коштують найдорожчі та як стати філателістом : URL http://surl.li/yixgox (дата звернення 16.11.2024)

Кучерява Людмила,
вчитель початкових класів
комунального опорного закладу загальної середньої освіти
«Пироговецького ліцею»
Хмельницької міської ради Хмельницької області

Ігрові технології навчання як метод психологічної підтримки школярів

Анотація. Ігрові технології є перспективним інструментом для ефективного навчання учнів початкових класів в рамках НУШ. Їх використання може позитивно вплинути на психологічний стан та мотивацію учнів, розвиток соціальних навичок та індивідуалізацію навчання. У статті досліджуються ігрові технології навчання як ефективний засіб для зниження стресу в учнів та вчителів в освітньому середовищі. Враховуючи сучасні вимоги до освітнього процесу, деякі аспекти якого можуть викликати тривогу та перевантаження, дослідження показує, що використання елементів гри не лише сприяє зацікавленості, але й знижує рівень стресу. Основна увага приділяється впливу ігрових методик на психологічний стан учасників навчального процесу, особливостям впровадження та ефективності таких підходів.

Ключові слова: ігрові технології, технології, навчання, стрес, учасники освітнього процесу, мотивація.

Наразі Україна переживає складну ситуацію, пов’язану з багатьма чинниками. Найбільш руйнівною ситуацією є повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, що тримає всіх у постійному стресі. Тому сьогодні підтримки і допомоги потребують усі учасники освітнього процесу. Психологічне напруження може негативно впливати на результати навчання та загальний емоційний стан учасників процесу. Діти потребують допомоги і підтримки у тому, як впоратися зі стресом від війни, знайти способи адаптуватися до умов існування і впоратися з труднощами, що також виникають в процесі навчання на основі стресових ситуацій.

За своєю суттю ігрова діяльність є відповідним для розвитку, заснованим на фактичних даних методом зв’язку вроджених творчих і експресивних здібностей дитини з її емоціями, який є рушієм тривожної поведінки. Діти не відчувають тиску негайно пояснити, що їх турбує, як зазвичай очікує розмовна діяльність. Під час гри діти можуть відтворити, буквально чи метафорично, свої внутрішні переживання, якими їм важко поділитися з близькими. Використовуючи метод рефлексії, вчитель дає дітям змогу отримати уявлення та розуміння своїх внутрішніх переживань і поведінки, прагне заохотити їх самостійно робити вибір і приймати рішення. Немає передумов чи потреби в досвіді будь-якої ігрової діяльності, увага зосереджена більше на

особистісному самовираженні та опануванні навичок подолання тривожності. Діти можуть використовувати гру, щоб спілкуватися на зручному для них рівні та йти у власному темпі, не відчуваючи допиту. Вчителі приділяють особливу увагу формуванню та підтримці теплих, турботливих, сприймаючих і вседозволених стосунків з дитиною, які дозволяють їй висловлювати будь-які емоції, щоб отримати розуміння.

Науковці (Вісковатова Т., Литвиненко С., Мотозюк Л., Тафінцева С. та ін.) визначають ігрову терапію як систематичне використання теоретичної моделі для встановлення міжособистісного процесу розгортанню абреакційної гри як свідомого переживання певного травматичного моменту; ефективного всебічного розвитку дітей.

Науковці, Тафінцева С., Мотозюк Л. визначають основні методологічні та організаційні аспекти ігрової терапії у психологічній практиці роботи із дитиною-клієнтом: центрованість ігрової терапії на дитині, символізм «мови» гри та іграшок, забезпечення злиття витіснених частин психіки дитини через гру, сприймання гри як зони відповідальності та компетентності дитини [9].

Хуг-Гельмут запропонував використовувати гру в аналізі дитини, і використовувати для цього ігрові матеріали, які сприяють самовираженню дітей [6].

Кляйн вважав, що гра дозволяє прямий доступ до підсвідомості дитини [6].

Фрейд А. виявила, що гра є неоціненною у встановленні зв'язку з дитиною[6].

Акслайн В. адаптувала таке недирективне співвідношення до дітей-клієнтів, що орієнтується на дитину. І зазначає, що ігрова терапія пропонує дитині можливість виражати почуття, використовуючи гру як мову та іграшки як слова [6]. Що, безпосередньо стосується молодших школярів.

Питання зниження рівня стресу є важливим аспектом оптимізації навчання. Ігрові технології стають важливим інструментом для подолання цього аспекту, адже гра спонукає дітей до активної участі, спілкування та співпраці в невимушеній обстановці.

Технологія в загальному розумінні трактується, як наука про майстерність, про те, як краще досягти бажаного результату.

Педагогічна технологія – це науково обґрунтована системна модель діяльності вчителя, яка містить опис алгоритму його дій у розв'язанні певної навчально-виховної проблеми [4].

Ігрові технології навчання — це методики, які, завдяки своїй легкості та інтерактивності, здатні перетворити навчання на цікаву та захоплюючу діяльність, що зменшує рівень стресу та сприяє засвоєнню матеріалу [1].

Гра – це своєрідна пізнавальна діяльність соціально-культурного характеру, яка дозволяє дитині привласнювати соціальний досвід і навчатися перетворювати світ.

Гра – це така форма життєдіяльності дитини, об'єктивні властивості якої еквівалентні реалізації й актуалізації сутнісних потреб і можливостей особистості; дослідники гри відзначили її багатовекторний вплив на дитину – зв'язок з фізичним розвитком, удосконаленням психічної сфери, вихованням і навчанням, підготовкою підростаючого покоління до майбутньої трудової діяльності тощо.

Універсальність, всеосяжність гри сприяє гармонійному розвитку дитини; колективна гра – форма соціального життя, природний спосіб орієнтації у моральних ставленнях і засвоєння норм моральної поведінки .

Гра є природним середовищем для дитини для самопереживання. Через активну, творчу гру діти висловлюють свої думки та почуття, приймають різні ролі та точки зору та організовують світ на власний розсуд. Гра забезпечує безпечний вихід для репетиції майбутніх подій і реконструкції минулих подій, як у тому, що діти їх бояться, так і в тому, що вони бажають; діти – автор, режисер, герой у всіх епізодах; вони правлять, вони тріумфують, вони винагороджують і карають. Гра також дозволяє дітям опрацювати та засвоїти важливі рутини та взаємодії, які складають їхнє повсякденне життя. Ігрова діяльність дозволяє дітям виражати, регулювати, спілкуватися,

практикувати та оволодівати новими навичками, а також своїми емоційними реакціями. Метою ігрової діяльності є зменшення труднощів, які суттєво заважають нормальному функціонуванню дитини у грі, досягнення покращеного спілкування та розуміння між дитиною та іншими, розвиток навичок самоспостереження, що призводить до покращення контролю над імпульсами та більш адаптивних способів подолання тривоги і розчарування, а також покращену здатність довіряти та спілкуватися з іншими.

Психологами неодноразово наголошено на необхідності педагогічного керівництва грою – під впливом раціонально організованої навчальної ігрової діяльності позитивні зміни особистості відбуваються ефективніше.

Завдяки ігровій діяльності краще розвиваються індивідуальні здібності учнів, оскільки вони не відчувають психологічного тиску відповідальності, який властивий звичайній навчальній діяльності. У процесі гри відбувається навчання дії за допомогою самої дії. Засвоєння знань здійснюється в контексті певної діяльності, що створює ситуацію необхідності знання. Гра дає змогу позбутися шаблонів і стереотипів, здатна змінити ставлення учнів до будь-якого явища, факту, проблеми. Вона стимулює інтелектуальну діяльність учнів, вчить прогнозувати, досліджувати та перевіряти правильність прийнятих рішень і гіпотез, виховує культуру спілкування, формує вміння працювати в колективі та з колективом. Все це визначає функції навчальної гри як засобу психологічного, соціально-психологічного та педагогічного впливу на особистість [2]. Педагогічно і психологічно продумане використання гри стимулює розумову діяльність. А це підвищує інтелектуальну активність, пізнавальну самостійність та ініціативність студентів.

Соціально-психологічний вплив гри виявляється в подоланні учнями страху говоріння, у формуванні культури спілкування, особливо культури ведення діалогу. Гра формує здатність приймати самостійні рішення, оцінювати свої дії та дії інших, сприяє активізації знань.

Ігровий підхід не є визначальним способом засвоєння навчального матеріалу, але він значно збагачує педагогічну практику і розширює можливості учнів [10].

Ігрові технології включають різні форми навчальних ігор, симуляцій, квестів та інтерактивних завдань. Вони використовуються для активізації інтересу учасників освітнього процесу, стимулювання творчості та розвитку комунікативних навичок. Особливість ігрових технологій полягає у створенні вчителем навчальних ситуацій, які допомагають учням початкових класів досягти успіху, вони стимулюють потяг до знань, бажання пізнавати нове, відшукати способи розв’язування нестандартного завдання тощо. Саме під час ігрової діяльності учні молодших класів відчувають себе дійсно вільними, задовольняються їхні інтелектуальні та емоційні потреби. Основні компоненти таких методик включають елементи змагань, рольових ігор та співпраці.

Будь-яка технологія має засоби, що активізують й інтенсифікують діяльність учнів. Гра поряд з працею й навчанням – один з головних видів діяльності людини [2].

Серед популярних ігор, що активно використовуються у НУШ, є рольові, сюжетно-рольові, дидактичні ігри, а також ігри на розвиток уяви та мовлення. Їх основне завдання — забезпечити інтерактивність і мотивувати дітей до співпраці та самовираження.

Ігрові технології впливають на зниження стресу завдяки:

1. Зміцненню мотивації — цікаві завдання в ігровій формі викликають у студентів більше зацікавленості.
2. Зменшенню тривоги — заміна стандартних завдань на гру знижує напругу та створює сприятливу атмосферу.
3. Формуванню позитивних емоцій — інтерактивні методи навчання можуть викликати радість і задоволення від процесу.

Ігрова ситуація сприяє посиленню емоційно-психологічного стану, збуджує внутрішні стимули до навчальної роботи, знімає напругу, втому. Рольова гра дає змогу відтворити будь-яку ситуацію в "ролях". Рольова гра спонукає школярів до психологічної переорієнтації.

Серед переваг, які діти можуть отримати від ігрової діяльності, є:

− зменшення тривожності щодо травматичних подій;

− покращена впевненість і відчуття компетентності;

− краща здатність формувати здорові стосунки;

− покращена здатність довіряти собі та іншим;

− розвиток креативності та грайливості.

Дослідження було проведено серед вчителів та учнів кількох шкіл. Опитування та спостереження дозволили оцінити ефективність ігрових технологій, а також їхній вплив на рівень стресу учасників. Вивчалися зміни емоційного стану, рівень зацікавленості, мотивації та психологічний комфорт.

Результати показали, що учасники, які брали участь у навчальному процесі з використанням ігрових технологій, продемонстрували зниження рівня стресу на 20-30% порівняно з традиційними методами. Більшість учнів і вчителів відзначили, що ігровий підхід сприяє більш глибокому розумінню матеріалу та розвитку навичок співпраці.

Отже, ігрові технології навчання є ефективним засобом зниження стресу у процесі навчання, що позитивно впливає на психологічний стан учнів та вчителів. Вони сприяють підвищенню мотивації, розвитку творчих здібностей і створенню емоційно сприятливого середовища для навчання, що оптимізує здатність дітей висловлювати, досліджувати та вирішувати тривожні думки, почуття, переживання, занепокоєння та бажання, відповідно до розвитку. Застосування таких методик може стати важливим інструментом для поліпшення результатів освіти та створення комфортного навчального середовища.

Список використаних джерел:

1. Венгер Л. А. Гра як вид діяльності // Зап. псих . - № 3 – 2008
2. Дружиніна, Н.В. Ігрові технології в освіті. Київ, 2020.
3. Ковальчук, А.М. Психологічні основи зниження стресу в освітньому процесі. Харків, 2019.
4. Костикова І. М. Використання ігрових технологій у НУШ. – Харків: Освіта, 2019.
5. Лобова О. Г. Роль гри у навчанні молодших школярів: // Вісник педагогічних наук. – 2018.
6. Магдисюк Л., Федоренко Р. Основи психологічного консультування: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 360 с.
7. Петров О.В. Гейміфікація в навчанні: від теорії до практики. Львів, 2021.
8. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навчальний посібник / За ред. І. А. Зязюна, О. М. Пєхоти . – К - : А. С. К.. 2003 – 240 с.
9. Тафінцева С., & Мотозюк, Л. (2022). Ігрова терапія у психологічній практиці роботи з дитиною: методологічні та організаційні аспекти. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія, (1 (54), 78-83.
10. Федоренко В. Л. Енциклопедія інтелектуальних ігор на уроках української мови / В. Л. Федоренко. – Х.: Основа , 2008. – 424 с.

Лазарєва Леся,
Бажукова Наталія,
вихователі ЗДО №4 «Світлячок»,
Шепетівська міська ТГ

Створення безпечного простору для дошкільнят як головний пріоритет в умовах війни

Анотація. У даній статті представлений опис створення безпечного освітнього середовища в закладі дошкільної освіти. Розглянуто організацію безпеки, що надає можливість заздалегідь виключити або зменшити ризик можливих несприятливих подій в процесі освітньої діяльності.

Ключові слова: безпека, ЗДО, освітнє середовище, простір, психосоціальна підтримка, благополуччя.

В умовах воєнного стану створення безпечного освітнього середовища є одним із першочергових завдань, виконання якого має реалізувати право на безпечні та нешкідливі умови виховання та забезпечення прав дітей на освіту.

Багато дослідників називають освітнє середовище «третім учителем», який разом із батьками і педагогами здійснює суттєвий вплив на розвиток і навчання дитини (Ізел, Ребекка та Екселбі, Беті, 2001).

Сьогодні, коли в Україні ведеться повномасштабна війна проти вторгнення російського агресора, коли ситуація в країні є дуже стресовою для дітей: постійні сирени, вибухи, знервовані дорослі, військові зі зброєю – як ніколи підвищується роль освіти у підготовці учасників освітнього процесу до дій в надзвичайних ситуаціях, до подолання стресів та тривожності, адже безпека під час війни починається з обізнаності.

Стає очевидним, що ключова роль у забезпеченні національної безпеки держави та життєдіяльності окремої особистості і суспільства належить освіті.

З метою проведення профілактичної роботи серед учасників освітнього процесу щодо дотримання правил безпечної поведінки, формування вміння прогнозувати небезпечні ситуації та знаходити правильні рішення щодо безпечного виходу з цих ситуацій - головна робота педагогів - прищеплення навичок обережної поведінки в надзвичайних ситуаціях та бережливого ставлення до збереження свого здоров'я, життя та життя оточуючих, підняття рівня інформаційно – просвітницької роботи з питань безпечної життєдіяльності учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Малюк тягнеться до предметів, речей, що оточують його, але в цьому може приховуватися небезпека для його здоров'я і навіть життя. Зважаючи на те, що з кожним роком збільшується кількість травмованих дітей унаслідок несформованих навичок користування предметами, речами, поведінки з незнайомими людьми, у природному довкіллі та в різних ситуаціях, постала потреба у системній роботі з дошкільнятами, щоб виробити в їхній свідомості стереотипи щодо безпеки у життєвому середовищі.

В умовах військового стану заклади освіти працюють по-різному: дистанційно, очно, за змішаною формою. Працюють з єдиною метою - щоб дитина була щасливою, перебувала в безпечних умовах та отримувала якісні освітні послуги.

Облаштування укриттів та організація безпечного освітнього простору в садку – одне з найважливіших завдань для всіх учасників освітнього процесу. Створення в освітньому закладі повноцінного безпечного розвивального середовища та забезпечення відповідної позиції педагогічних працівників в організації діяльності дітей — провідний засіб реалізації завдань сучасного реформування освіти. Адже

правильно організоване освітнє середовище сприяє соціалізації дитини, впливає на всі аспекти її розвитку.

Укриття у нашому закладі відповідає вимогам ДСНС щодо облаштування «найпростішого укриття»: розташоване у складі основної будівлі закладу; місткість укриття – 50 осіб.

Стіни, стеля виготовлені з бетонних блоків, плит та цегли; будівля заглиблена у землю; забезпечене електроживленням, штучним освітленням, системою водопроводу та каналізацією.

Забезпечене двома евакуаційними виходами; входи облаштовані посиленими дверима; в укритті забезпечується задовільний санітарний та протипожежний стан. Укриття забезпечене питною водою; створений запас їжі (сухе печиво), столи та стільці для занять, засоби гігієни та захисту, аптечка .

За кожною віковою групою закріплене постійне місце в укритті.

Аби в укритті не було так сумно, педагоги закладу розмалювали стіни: веселими звірятами, явищами неживої природи (сонечко, хмарки, веселка).

Діти сприймають похід в укриття як цікаву гру.

Під час повітряної тривоги не панікують, не плачуть, спокійно та із задоволенням перебувають у сховищі.

Їм тут цікаво, весело та безпечно.

Дошкільнята знають, як діяти, коли почули звук сирени. Діткам в садочку показували мультики про сирену та розповідали, що вона звучить лише коли в країні військовий стан.

Наша малеча знає, що сирена – це звук, який каже про небезпеку.

Для дошкільнят нашого закладу ми облаштували справжнє освітньо-розважальне середовище є куточок для відпочинку та ігрової активної діяльності. Укомплектували сховище різними навчальними матеріалами, дидактичними іграми, лепбуками

У разі повітряної тривоги педагоги проводять з дітками бесіди, заняття, різні дидактичні ігри: «Україна – єдина країна», «Українці які?», «Воїн який?», «Пес Патрон на тренуванні», «Простори Космосу», «Розумні цифри», «Цифровий букет», «Правила дорожнього руху», «Сімейка гномів», «Вітамінний кошик», «Назви емоцію та відтвори», «Парасольки», «Веселий потяг», «Кульки», «Хмаринки емоцій».

З метою виховання у дошкільників основ безпечної поведінки, що містить знання з правил пожежної безпеки, мінної безпеки та цивільного захисту, засвоєння алгоритму дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій різного характеру у нашому закладі дошкільної освіти № 4 «Світлячок» створено кабінет безпеки.

Навчання безпеки життєдіяльності в зонах безпеки вихователі проводять в доступній для дітей формі з урахуванням їх вікових особливостей та потреб.

Для дошкільнят молодших та середніх груп використовують ігрову форму занять, долучають мультфільми, розмальовки, лепбуки.

У старшій групі діти отримують інформацію у формі ситуативно-рольових ігор та бесід.

У вихователів одразу виникло запитання чи потрібно дітям знати про мінну безпеку? На жаль, в сучасних реаліях, так. Міністерство освіти та науки України постановило створити зони безпеки в кожному закладі дошкільної освіти , і одна з рекомендованих зон в ньому — зона мінної безпеки.

Зона мінної безпеки, яку ми створили у нашому садочку «Світлячок» містить демонстраційні, навчальні та інтерактивні матеріали, що пояснюють малюкам правила поведінки в разі виявлення вибухонебезпечних елементів та будь-яких невизначених об’єктів.

На заняттях вихователі найперше, демонструють дошкільнятам — як виглядають попереджувальні знаки, що вказують на наявність мін та наголошують на забороні нехтувати небезпекою.

Демонстрація відбувається за допомогою відео, зображень чи спеціальних макетів. Найважливішим для вихователі це пояснити, що не завжди міна виглядає саме так, як «має» виглядати, вона може мати вигляд звичайного побутового предмета або іграшки. Для дошкільнят інформація подається за допомогою гри, коміксів та мультфільмів, зі старшою групою добре працюють довірливі розмови, демонстрація роздаткового матеріалу та макетів вибухонебезпечних пристроїв.

Зону пожежної безпеки створили для забезпечення виховних та просвітницьких робіт зі дошкільниками. Тут розміщені методичні, демонстраційні таінтерактивні матеріали, основна задача яких — пояснити дошкільнятам правила поведінки з вогненебезпечними матеріалами та порядок дій у випадку пожежі.

Діти дізнаються, що таке вогонь, чим він корисний і чому може бути небезпечним. Також малюкам вихователі пояснюють, чому не можна брати в руки сірники та

запальнички, навчаються правил користування електричними приладами, демонструють роботу пожежників за допомогою мультфільмів та відео.

Дошкільнята дізнаються, що робити при пожежі та запам’ятовують схему виходу з будівлі.

В **зоні медичної допомоги** було зроблено локацію, котра приваблює всіх, хто проходить повз, своєю яскравою наочністю й цікавими матеріалами, леп буками, дидактичними іграми.

Заняття вихователів відрізняються в залежності від віку дошкільнят . Якщо для найменших учасників вони більше схожі на гру, то діти старшої групи вже можуть відчути себе справжніми рятувальниками.

Вихователі навчають використовувати підручні засоби та розібрати зміст аптечки.

На своїх заняттях навчають дітей не просто запам’ятати номер телефону швидкої, а важливо також знати, що говорити оператору, аби допомога приїхала максимально швидко та діяла ефективно.

А саме:

- спершу дитина має назвати своє ім’я та прізвище;
- потім — чітко повідомити своє розташування, адресу;
- назвати вік, стать потерпілої та описати ситуацію.

У **зоні поліцейської безпеки** зроблені локації для вивчення дошкільниками правил, котрі небезпечні для життя і здоров'я дошкільників, ситуацій, що супроводжуються показом, демонстрацією та поясненням вихователів про небезпеку та наслідки зневажливого ставлення до правил безпеки.

Оформлено та поповнено куточок методичною літературою, наочними посібниками, розробками лепбуків, дидактичними іграми для роботи з дітьми.

Всі діти знають номери телефонів , а особливо міліції (102), пожежної частини (101), швидкої допомоги (103), газової служби (104); діти старшого дошкільного віку вміють користуватися ними у випадку необхідності.

У **зоні правил дорожнього руху** діти розглядають ілюстрований матеріал, звертають увагу на картинки-символи, охоче розглядають дорожні знаки, знайомляться з різними видами транспорту, згадують правила дорожнього руху, користуються дидактичними іграми, папок-кишень, лепбуками, які нагадують їм про стереотипи безпечної поведінки, котрі засвоюють на заняттях, бесідах «Знай та розпізнавай дорожні знаки»,

«Дорожні знаки та їх значення», «Правила для пішоходів», «Твій друг – безпечний рух».

Таким чином, аби забезпечити безпечне освітнє середовище у ЗДО, вільне від насильства та булінгу (цькування) треба, у першу чергу, працювати із суспільними, у тому числі і з особистими, стереотипами та упередженнями, оскільки вони становлять основу, на якій зароджується ненависть та агресія по відношенню до інших. По - друге, варто пам'ятати, що діти переймають ставлення, реакції, способи поведінки дорослих, які ті часто транслюють несвідомо. Тому батькам, педагогам варто працювати і над своїми емоціями, слідкувати за власними висловлюваннями та вчинками, реакціями та способами поведінки, аби не провокувати булінг (цькування). А ще важливим є раннє виявлення та попередження булінгу (цькування) в ЗДО та подальше дотримання алгоритму реагування на випадки насильства булінгу (цькування). Отже, завдяки правильно організованій роботі діти здобувають необхідні їм знання та вміння з безпеки життєдіяльності, що стає першим кроком до усвідомлення цінності не лише власного життя, а й усього живого, що є на Землі.

Список використаних джерел:

1.Безпечне освітнє середовище закладу освіти. Портал освітян України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://oplatforma.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtn-seredovishchezakladu-osvti

2. Бєлєнька Г. В., Богініч О.Л., Машовець М.А. Здоров’я дитини – від родини : кол. монографія К. : СПБ Богданова А. М., 2006. 220 с.

3. Лист МОН України від 20.06.2023 № 1/8820-23 «Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів»

4. Лист МОН України 1/12490 – 23 від 21.08.2023 «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2023 – 2024 н.р.»

5. Рекомендації ДСНС «Щодо організації укриття в обєктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти»

Лакіза Анна,
вихователь ЗДО № 3 «Ластівка»
Шепетівської міської ради Хмельницької області

Бізіборд як засіб розвитку дітей дошкільного віку

Анотація. У статті досліджено роль бізібордів як інноваційного засобу розвитку дітей дошкільного віку. Бізіборд розглядається як інструмент сенсорного виховання, який сприяє розвитку дрібної моторики, когнітивних навичок, мовлення та соціалізації. Проаналізовано вплив бізібордів на формування навичок самостійності, концентрації та впевненості у дітей. Особливу увагу приділено методиці Монтессорі, яка закладає основи для використання бізібордів у дошкільній педагогіці. Зроблено висновки про ефективність бізібордів у підготовці дітей до шкільного навчання та їх значення у всебічному розвитку дошкільнят.

Ключові слова: бізіборд, сенсорний розвиток, дошкільний вік, методика Монтессорі, дрібна моторика, когнітивні навички, соціалізація.

Сенсорний розвиток є важливим компонентом раннього дитячого розвитку, особливо в дошкільному віці, коли формуються основи пізнання, сприйняття світу, а також розвиваються когнітивні й моторні навички дитини. В цей період діти активно знайомляться з навколишнім середовищем через тактильні, зорові та слухові відчуття, що сприяє створенню міцного фундаменту для подальшого інтелектуального та фізичного зростання. Одним з ефективних інструментів для розвитку сенсорних

здібностей є бізіборд – спеціальна розвиваюча дошка, на якій розташовані різноманітні предмети та механізми для маніпуляції: кнопки, замки, коліщатка, шнурки тощо.

Ідея бізіборда як засобу сенсорного розвитку має коріння у методиці італійського педагога Марії Монтессорі, яка ще на початку XX століття запропонувала навчати дітей через їхню природну цікавість і практичний досвід. Методика передбачала надання дітям можливості самостійно вивчати та досліджувати предмети, які зазвичай залишаються недоступними через їх небезпеку або складність у використанні. Бізіборд, як засіб вільного сенсорного виховання, дозволяє дітям безпечно знайомитися з побутовими речами, розвивати координацію рухів, тактильні навички, а також здобувати базові уявлення про форму, колір, текстуру та взаємодію різних механізмів.

У сучасній педагогічній практиці бізіборд набув значного поширення як серед фахівців із дошкільного виховання, так і серед батьків, які прагнуть забезпечити своїм дітям гармонійний і всебічний розвиток. Використання бізіборда не тільки сприяє розвитку дрібної моторики та сенсорних здібностей, але й позитивно впливає на розвиток мовлення, логічного мислення та здатності до самостійної діяльності. Важливим є те, що така активність допомагає дитині зміцнити навички спостереження, уважності, терпіння та самоконтролю, які є критичними для успішного навчання в майбутньому.

Бізіборд є універсальним засобом, що поєднує гру з навчанням і надає дитині можливість вивчати світ через взаємодію з різноманітними елементами дошки. Це робить бізіборд незамінним інструментом у формуванні сенсорної культури та підготовці дітей до шкільного навчання, водночас забезпечуючи їх емоційний і когнітивний розвиток.

Актуальність використання бізібордів

Сенсорний розвиток є важливою складовою раннього дитинства, оскільки він формує фундамент для подальшого когнітивного та психоемоційного зростання дитини. В сучасній педагогіці все більшого значення надається інтеграції методик, які спрямовані на розвиток дрібної моторики та сенсорних навичок, що є основою формування пізнавальних здібностей. Бізіборд, який ще називають розвиваючою дошкою, є ефективним інструментом для стимуляції сенсорного розвитку та дрібної моторики у дітей дошкільного віку. Його актуальність зумовлена тим, що він сприяє розвитку мовлення, логічного мислення, а також когнітивної та сенсомоторної активності дитини.

Дослідження показують, що низький рівень сенсорного розвитку знижує здатність дитини до успішного засвоєння навчальної програми в школі, особливо в першому класі. Відсутність належного сенсорного досвіду може призводити до труднощів у написанні, малюванні, конструюванні та інших діяльностях, де потрібна точність і координація. Бізіборд допомагає уникнути цих проблем, забезпечуючи дітям можливість розвивати дрібну моторику, а також розвиваючи увагу, координацію та вміння концентруватися на завданні.

Бізіборди стають усе більш актуальними в дошкільній освіті через їх здатність всебічно розвивати дитину на ранніх етапах її життя, коли активно формуються сенсорні, когнітивні та моторні навички. В сучасних умовах, коли діти часто отримують надмірно пасивний візуальний та аудіальний досвід через цифрові пристрої, бізіборди пропонують альтернативу у вигляді активної взаємодії з фізичними об'єктами, що надзвичайно важливо для сенсорного виховання. Бізіборд допомагає створити середовище, у якому дитина може розвивати дрібну моторику, сприймати текстури, кольори, розміри та форми, що є фундаментом для її інтелектуального і фізичного зростання.

Низка досліджень вказує на те, що сенсорний розвиток у ранньому віці є визначальним для успішного оволодіння навичками письма, читання, математики та

вирішення задач у майбутньому. Бізіборд, як сенсорна дошка, допомагає дитині краще розвинути координацію рухів, яка потрібна для навчання в школі, а також підвищує рівень самостійності та впевненості у власних силах. Наприклад, елементи бізіборда на зразок застібок, гачків, коліщаток та кнопок потребують від дитини точних маніпуляцій, завдяки чому вона вчиться керувати пальцями, координувати дії обох рук і зосереджувати увагу на конкретному завданні.

Особливо актуальними бізіборди є для дітей з особливими освітніми потребами. Завдяки різноманітності сенсорних елементів вони можуть слугувати інструментом для розвитку дотику, слуху, зору та інших відчуттів, а також допомагати дітям із затримками розвитку чи труднощами у спілкуванні. Бізіборди надають змогу проводити корекційні заняття у формі гри, що значно підвищує ефективність таких занять і зацікавленість дітей.

Бізіборд є не просто іграшкою, а потужним педагогічним інструментом, який дозволяє педагогам та батькам організувати діяльність дітей таким чином, щоб навчання було цікавим і розвивальним. Завдяки цьому, бізіборди можна вважати сучасним та актуальним засобом розвитку, що відповідає потребам дошкільної педагогіки та забезпечує підготовку дітей до навчання в школі, полегшуючи процеси адаптації та соціалізації.

Методика Монтессорі та бізіборди

Методика Марії Монтессорі, розроблена на початку XX століття, ґрунтується на ідеї, що діти найкраще розвиваються через власну ініціативу і природну цікавість, а також через практичне застосування нових знань та навичок. Одним із головних принципів методики Монтессорі є «підготовлене середовище», яке надає дітям змогу вільно досліджувати навколишній світ, використовуючи спеціально підібрані матеріали й інструменти. Бізіборд, як розвиваюча дошка, ідеально відповідає цьому підходу, адже він створює середовище, де дитина може діяти самостійно, вільно вибираючи завдання і способи їхнього вирішення.

Монтессорі підкреслювала, що ключем до навчання дітей є стимуляція їхніх сенсорних відчуттів та взаємодія з реальними предметами, що дозволяє їм «відчути» світ на дотик, осягнути причинно-наслідкові зв'язки та розвинути дрібну моторику. Бізіборд із численними сенсорними елементами, такими як замочки, ґудзики, коліщатка, блискавки, кнопки, забезпечує дитині можливість випробовувати ці предмети, вивчати їхню роботу та функції, розвиваючи тактильне сприйняття, координацію рухів та дрібну моторику.

Методика Монтессорі передбачає самостійне оволодіння дітьми знаннями та навичками, з мінімальним втручанням дорослих. Бізіборд, розроблений у стилі Монтессорі, дозволяє дитині самостійно обирати елементи для гри, визначати послідовність дій і здобувати досвід, долаючи невеликі виклики, пов'язані з маніпуляціями з предметами. Наприклад, дитина може відчути радість від досягнення, самостійно розстібнувши блискавку або відкривши замок, що зміцнює її впевненість і заохочує до подальшого самостійного пізнання.

Ще однією важливою складовою методики Монтессорі є розвиток у дітей здатності до концентрації уваги та терпіння. Бізіборди допомагають реалізувати ці цілі, адже маніпуляції з ними вимагають від дитини зосередження та певного часу на виконання кожної дії. Це сприяє розвитку стійкої уваги та навичок, важливих для подальшого шкільного навчання. Також бізіборд дозволяє дитині поступово навчитися послідовно виконувати дії, планувати свої кроки й аналізувати результати, що відповідає концепції розвитку самоконтролю та відповідальності за власне навчання, закладеної у методиці Монтессорі.

Бізіборди за методикою Монтессорі можуть бути також адаптовані для дітей різного віку та з різними рівнями розвитку. Для найменших дітей можна

використовувати простіші елементи, а для старших додавати складніші завдання, що передбачають взаємодію з механізмами, які вимагають більш розвинених когнітивних та моторних навичок. Це робить бізіборд універсальним інструментом, який можна використовувати в індивідуальному підході до розвитку дітей.

Бізіборд є одним із найбільш практичних і ефективних інструментів методики Монтессорі, який надає дітям свободу в дослідженні, допомагає засвоювати базові життєві навички та закладає основи для подальшого навчання. Це робить бізіборди незамінними в дошкільному вихованні, особливо коли мова йде про розвиток сенсорних здібностей, моторики, самостійності та впевненості в собі.

Типи та переваги бізібордів

Бізіборди бувають різних видів: односторонні, двосторонні, бізікуби (ігрові куби) та розвиваючі столи. Односторонні бізіборди мають одну площину з прикріпленими елементами, що дозволяє дитині зосередитися на конкретних завданнях, таких як закріплення кнопок, застібок або шнурків. Такі бізіборди зручні для використання в обмеженому просторі або для домашніх занять. Двосторонні бізіборди зазвичай розраховані на роботу з двома дітьми одночасно, що сприяє не лише індивідуальному, а й соціальному розвитку, навчаючи працювати в парі, ділитися та спілкуватися.

Існують також бізікуби, які є різновидом бізіборда, проте мають форму куба з різними розвиваючими елементами на всіх сторонах. Бізікуб компактний і дозволяє дитині взаємодіяти з багатьма елементами, що додає інтересу та стимулює багатогранне пізнання. Окремо виділяють розвиваючі столи, які крім інтерактивних елементів можуть включати сенсорні матеріали (пісок, крупи) для дослідження текстур та форм.

Кожен з типів бізібордів має свої переваги. Так, односторонні бізіборди підходять для зосередження на конкретних навичках, а бізікуби розширюють сенсорний і просторовий досвід дитини. Розвиваючі столи дозволяють одночасно взаємодіяти з кількома дітьми, сприяючи розвитку соціальних навичок. Бізіборди будь-якого типу також навчають дітей концентрації, терпінню, а також допомагають розвинути уяву та творче мислення, оскільки дитина вчиться по-різному взаємодіяти з елементами та вирішувати поставлені перед нею завдання.

Роль бізібордів у розвитку мовлення та когнітивних навичок

Крім фізичного та сенсорного розвитку, бізіборд має значний вплив на розвиток мовлення та когнітивних навичок у дітей. Виконуючи завдання на бізіборді, діти нерідко озвучують свої дії, називають предмети, кольори, дії, що стимулює розвиток активного словника. Бізіборди можуть включати такі елементи, як дзвіночки, скрипучі дверцята та інші звуки, що сприяють розвитку слухового сприйняття і допомагають розрізняти різні види звуків, розвивати увагу та здатність зосереджуватись на виконанні завдання.

Виконання вправ з бізібордом сприяє розвитку логічного мислення: дитина вчиться діяти за певною послідовністю, розуміти причинно-наслідкові зв’язки, наприклад, що натискання кнопки призводить до певного звуку чи дії. Це сприяє розвитку не тільки просторового мислення, але й загальної когнітивної активності, адже кожне завдання потребує оцінки, роздумів, обдумування дій та експериментів. Бізіборд також розвиває вміння приймати рішення і працювати над досягненням конкретного результату, що допомагає формувати впевненість у своїх силах та бажання досягати мети.

Соціальний аспект використання бізібордів

Використання бізібордів у дитячих колективах має важливе соціальне значення, оскільки ці розвиваючі дошки сприяють розвитку навичок спілкування та взаємодії серед дітей дошкільного віку. Бізіборди створюють середовище, де діти можуть грати та вчитися разом, що підтримує формування їхньої комунікативної компетентності. У процесі гри з бізібордом діти часто діляться досвідом, допомагають один одному вирішувати завдання та вчаться спільно долати складнощі. Це сприяє формуванню в

дітей почуття відповідальності та вміння працювати в команді, що є важливим для їхньої подальшої адаптації у шкільному середовищі.

Спільні заняття з бізібордами також допомагають дітям освоїти основи колективної гри. Коли декілька дітей працюють з одним бізібордом, вони змушені домовлятися про порядок дій, розподіляти ролі та чергуватися. Наприклад, один з учасників може відкривати замочки, інший – перемикати важелі, а третій – працювати з кнопками. Цей процес сприяє розвитку здатності дитини до переговорів, здатності слухати інших та висловлювати свої побажання, що є ключовими навичками соціальної взаємодії.

Для дітей із труднощами в спілкуванні або особливими освітніми потребами бізіборд може стати незамінним інструментом інтеграції в колектив. Завдяки тактильному та зоровому залученню бізіборд допомагає таким дітям знайти точки дотику з іншими дітьми, зокрема через спільний інтерес до гри. Бізіборд виступає як об’єднуючий фактор, що допомагає зняти бар’єри у спілкуванні та дає змогу дітям налагоджувати емоційний контакт один з одним, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

Бізіборд не лише сприяє індивідуальному розвитку дитини, а й позитивно впливає на її соціальну адаптацію. Він забезпечує сприятливі умови для формування колективної культури, поваги до інших, взаємодопомоги та дружніх стосунків, що є критичними для успішного соціального розвитку дітей дошкільного віку.

Висновок: Бізіборд є унікальним та ефективним засобом розвитку дітей дошкільного віку, що поєднує ігрову діяльність з навчальним процесом. Його використання сприяє гармонійному сенсорному, когнітивному, мовленнєвому та соціальному розвитку, забезпечуючи дітям безпечний і захоплюючий спосіб пізнання навколишнього світу. Завдяки бізіборду діти набувають базових практичних навичок, що підвищують їх самостійність, координацію та здатність зосереджуватися. Досвід використання бізіборда показує, що цей інструмент має позитивний вплив на розвиток дрібної моторики, яка є основою для подальшого успішного навчання в школі. Бізіборд допомагає дітям навчитися контролювати рухи рук і пальців, що позитивно позначається на здатності до письма, малювання та інших видів діяльності, що вимагають високої точності та уваги до деталей. Крім того, бізіборд допомагає розвивати мовлення, оскільки діти під час гри називають об’єкти, звуки та дії, що стимулює розвиток їхнього словникового запасу і комунікативних здібностей.

Таким чином, бізіборд є не лише інструментом для розвитку дрібної моторики, а й багатофункціональним засобом для всебічного розвитку дошкільників. Він сприяє формуванню у дітей впевненості в собі, терпіння та бажання пізнавати нове, що є основою для подальшого навчання. Враховуючи всі зазначені переваги, бізіборд можна вважати ефективним елементом сенсорного виховання, який готує дітей до успішного шкільного навчання і підтримує їх емоційний та розумовий розвиток.

Список використаних джерел:

1. Буянова Р. Сенсорний розвиток дітей // Соціальна робота. – 2006. – №12. – С. 34–39.
2. Важова С.А. Сенсорне виховання у молодшій групі // Вихователь дошкільного навчального закладу. – 2008. – №11. – С. 51–59.
3. Вартан В.П. Сенсорний розвиток дошкільнят. – Мн.: БрДУ, 2007. – 322 с.
4. Венгер Л.А. Дидактичні ігри та вправи по сенсорному вихованню дошкільників. – М.: Дитяча література, 2009. – 178 с.
5. Венгер Л.А., Пілюгіна Е.Г., Венгер Н.Б. Виховання сенсорної культури дитини від народження до 6 років: Книга для вихователя дитячого садка / За ред. Л.А. Венгера. – М.: Дитяча література, 2008. – 269 с.

6. Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкільна педагогіка: Учеб. посібник для студ. середовищ. пед. навч. закладів. – М.: Видавничий центр Академія, 2007. – 437 с.
7. Івакіна Г.А. Сенсорне виховання в розумовому розвитку дітей раннього віку // Вихователь дошкільного навчального закладу. – 2010. – №1. – С. 105–111.
8. Антонова Т.І., Арушанова А.Г., ін. Витоки: Базисна програма розвитку дитини-дошкільника / Т.І. Антонова, А.Г. Арушанова та ін. – 3-є вид., випр. і доп. – М.: Видавничий центр Академія, 2008. – 184 с.
9. Ковальова Л.А. Предметно-розвиваюче середовище в яслах // Вихователь дошкільного навчального закладу. – 2008. – №1. – С. 24–28.
10. Костюк І. Гармонійна атмосфера Монтессорі // Дошкільне виховання. – 2008. – №11. – С. 28–32.
11. Любина Г. Вербальні та невербальні засоби комунікації в Монтессорі-групі // Дошкільне виховання. – 2007. – 160 с.
12. Комарова Т.С., Сакулина Н.П., Халезова Н.Б. Методика навчання образотворчої діяльності та конструювання: Учеб. посібник для учнів пед. училищ. – М.: Видавничий центр Академія, 2007. – 154 с.
13. Нечаєва І.Ю. Система сенсорного розвитку дітей // Довідник старшого вихователя дошкільного закладу. – 2010. – №1. – С. 58–70.

Леоненко Юлія,
вихователь-інструктор з фізичної культури ЦРД «Дивосвіт» м. Славута

Освітня система України в умовах війни: актуальні проблеми та досвід щодо їх розв'язання

Анотація. Сьогодні воєнні події в Україні внесли корективи в наше освітянське життя. Уведення в Україні воєнного стану позначається на всіх сферах людського життя. Особливих змін зазнала й дошкільна освіта.

Ключові слова: освітня система, війна в Україні, дошкільний заклад, вихователь, діти.

Війна призвела до того, що діти змушені були переміщувалися з одного місця на інше. Вони разом з батьками опинились у місцях евакуації, перебуваючи в тривалих очікуваннях. Діти, яким довелося залишити свої домівки і пережити переїзд, набули психотравмівного досвіду.

Але незважаючи на воєнний стан в Україні, освітяни продовжують роботу з дітьми дошкільного віку в звичному режимі, хоча в постійній небезпеці, в умовах щоденних сигналів «повітряної тривоги», «ракетної небезпеки», «артилерійської атаки».

Під час війни в Україні найбільшої актуальності набувають системи комунікації педагогів та психологів з дітьми, їхніми батьками, цілими сім'ями, що дає змогу встановити швидкий обмін інформацією.

Наша мета – повернути родини до мирного життя. Діти бачать і розуміють світ очима своїх батьків. Перш за все, травмується невпевненість батьків. Діти хочуть бачити своїх батьків спокійними, врівноваженими та впевненими людьми.

Воєнні події в Україні суттєво впливають на емоційний стан і психологічний розвиток маленьких особистостей. Війна може викликати стрес і тривогу в дітей, тому важливо створити для них безпечне та стабільне оточення. Підтримка дитини дошкільного віку в період війни може бути складною, але вона особливо важлива. Така підтримка дошкільника вимагає особливої уваги та чуйності.

Психолог нашого ДНЗ спільно з усім колективом допомагає кожній дитині пережити цей складний період, надаючи такі поради дорослим (батькам, дідусям і бабусям тощо):

1. Намагайтеся забезпечити стабільні умови для дитини. Створіть спокійну атмосферу вдома, де вона може відчувати себе захищеною.

2. Намагайтеся зберігати регулярний розклад їжі, сну та інших щоденних активностей.

3. Обмежуйте час, який дитина проводить перед телевізором. Переконайтеся, що вона не бачить жахливих зображень або новин про війну.

4. Дитина може ставити запитання про війну або її наслідки. Відповідайте на запитання простими та правдивими словами, адаптуючи рівень розуміння дитини.

5. Використовуйте ігри, малювання та інші форми творчості для виведення уваги дитини зі стурбованості через війну. Гра може бути корисним способом для дітей висловлювати свої почуття.

6. Забезпечте можливості для фізичної активності, такі як прогулянки або ігри на свіжому повітрі. Фізична активність допомагає зменшити рівень стресу та покращує настрій.

7. Важливо, щоб родина була єдиною командою, готовою підтримати одне одного. Спілкуйтесь з дитиною, підтримуйте її емоційно і допомагайте зрозуміти її почуття.

8. Дозвольте дитині спілкуватися з іншими дітьми та близькими дорослими. Соціальний контакт може зменшити відчуття ізоляції і допомогти підтримати позитивний настрій.

9. Якщо ви помічаєте серйозні зміни у поведінці дитини, такі як депресія, тривога або сильна роздратованість, зверніться за допомогою до психолога або спеціалізованого на роботі з дітьми.

10. Шукайте підтримку в родини та друзів, займайтесь відпочинком і релаксацією, щоб мати можливість ефективніше допомагати дитині.

Завдання вихователя – відновлення довіри та створення почуття безпеки для вихованців. З батьками організовуються різні форми роботи: індивідуальні, групові, колективні.

Завдання ДНЗ у воєнний час:

- налагодження ефективної комунікації освітнього процесу;
- відновлення освітнього простору;
- створення у ДНЗ безпечних умов для дітей освітнього процесу;
- здійснення інформаційної підтримки та психологічного супроводу учасників освітнього процесу.

У ЦРД «Дивосвіт» було проведено ряд організаційних заходів: створено безпечні умови для освітнього процесу (обладнано тимчасове укриття, організовано місце для рухливих ігор). Також налагоджено ефективну комунікацію між учасниками освітнього процесу: вивчено потреби батьків у відвідуванні ДНЗ дитиною, ознайомлено батьків з умовами функціонування закладу в умовах воєнного стану, проведено екскурсії для батьків до укриття для ознайомлення з умовами, у яких будуть перебувати діти під час повітряних тривог чи інших загроз.

Дотримуючись методичних рекомендацій, особливу увагу враховуємо в організації освітнього процесу у воєнний час. Вихователі ведуть журнали обліку прийому та передачі дітей батькам під підпис.

Особливості функціонування дошкільної освіти в умовах воєнного стану визначають напрями підвищення кваліфікації фахівців дошкільної галузі:

· безпека дітей в умовах війни;

· застосування технологій психологічної допомоги і педагогічної підтримки дітей в умовах війни;

· організація емоційної міжособистісної комунікації педагога з дітьми з метою підтримки їх.

Від початку війни і до сьогодні важливим було продовжити освітній процес у дошкільному навчальному закладі, створюючи безпечні умови для цього. Здійснювати освітній процес в умовах війни дуже важливо, адже необхідно вдало налагодити роботу всього колективу. Педагоги мають отримати чіткі знання та оволодіти навичками щодо власної безпеки та безпеки дітей, викликати у дітей бажання піклуватися про власне здоров'я, цінувати особисту безпеку й життя.

Формування безпечної поведінки в дитячому колективі – одне з основних питань на сьогодні в освітньому процесі. Серед завдань колективу в ДНЗ – створення безпечних умов для життєдіяльності дитини, формування в неї навичок практичних дій під час виникнення небезпечної ситуації.

Здійснення дошкільної освіти в умовах війни й забезпечення здобуття дітьми якісної дошкільної освіти потребує додаткових професійних знань, умінь та навичок.

Діти дошкільного віку належать до найбільш уразливих категорії населення. Педагоги закладу колективно організовують освітній процес, надаючи психолого-педагогічну підтримку кожному. Це випробування для колективу нашого закладу на людяність, стійкість і толерантність. Педагогічний колектив постійно планує змістовий контент роботи, що відвертає увагу дітей від хвилювань, страхів та сприяє зниженню тривожності.

Освітнє середовище повинне бути не лише безпечним, але й інформативним, цікавим, змістовним. Сучасний універсальний дизайн має бути орієнтованим на особистісний розвиток дитини задля реалізації її індивідуальної освітньої траєкторії.

Наш дошкільний навчальний заклад включає затишні групові зони – гамірні і тихі, облаштування в них осередків за нахилами та інтересами. У кожній навчальній групі достатньо простору для організації різних видів діяльності та гри. Також у закладі естетично оформлено простір дітей, що пов'язаний з їхніми світлинами, мистецькими роботами; облаштовано тематичні локації: «Моя родина», «Диво-рученята», «Коло друзів» тощо.

Ключовим в основі налагодження ефективного та дієвого освітнього процесу є партнерська взаємодія між батьками та педагогічним колективом. Аби організувати ефективну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, можна використовувати різноманітні онлайн-сервіси та ресурси. Оптимальними та дієвими каналами комунікації як у період пандемії, так і під час воєнного стану для здійснення кожного конкретного завдання, проведення індивідуальних консультації з фахівцями (відеоконференція, форум, чат, блог, електронна пошта, анкетування, соціальні мережі тощо); месенджери (вайбер, телеграм, ватсап) для оперативного спілкування з батьками; електронні платформи Zoom, Google Meet, Google Classroom.

Питання організації психологічного супроводу дітей у першу чергу стосується дітей з особливими освітніми потребами. Провідною ідеєю нашої співпраці з батьками, які виховують дитину дошкільного віку, залишається відновлення емоційного стану дитини. Тому дуже важливо, щоб дорослий, який знаходиться поруч із дитиною, мав певні знання, які допоможуть оволодіти собою у стресовій ситуації, забезпечити емоційне благополуччя дитини. Дуже важливо, щоб батьки знаходилися поруч з дитиною, вчасно дали для неї ті знання, які допоможуть опановувати себе у будь-якій стресовій ситуації, забезпечити своє емоційне благополуччя.

Під час індивідуального спілкування з батьками в умовах воєнного стану я зрозуміла: чим частіше контактуємо з батькам, тим більше вони відчувають себе частиною родини. Вони чітко розуміють, яким чином і з якою метою діють педагоги, вони довіряють нам – і тому співпраця приносить лише позитивні результати.

В освітньому процесі доцільно використовувати різні технічні засоби, дидактичні ігри, залучення дітей до малювання, ліплення, створення власних творчих аплікацій з паперу чи природного матеріалу. Навчання з дітьми проходять цікаво завдяки використанню педагогами різних форм роботи та інструментів (розважальних ігор,

інтерактивних завдань, веселих руханок тощо). Кожні 4–5 хвилин відбувається зміна видів діяльності. Батьки підтримують своїх дітей, що дуже зближує та згуртовує родини.

Варто пам'ятати і батькам, і педагогам, що наші діти в період війни потребують уважного ставлення, особливого підходу в спілкуванні, у виборі вдалих форм і методів роботи з найуразливішими категоріями дошкільнят.

Діти – це наше майбутнє, а яким це майбутнє буде залежить від батьків, від позитивного оточення, від якісного виховання.

Завдання ДНЗ у час воєнних дій стати осередком затишку, безпеки та комфортним місцем для розвитку та становлення здорової, щасливої, розумної, всебічно розвиненої особистості.

Кожна дитина неповторна, тому педагоги дошкільного закладу у своїй роботі чітко дотримуються індивідуального підходу і намагаються забезпечити здорове та підтримуюче оточення для кожної дитини. Головне: важливо слухати потреби дитини та реагувати на її почуття та емоції з чуйністю, з розумінням. Тільки наша любов і підтримка допоможуть дитині знайти силу та пережити цей складний період у своєму житті.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про дошкільну освіту».

2. Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану

3. Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дій правового режиму воєнного стану / авт. кол. в Косенчук О., Лесіна Т., Гура О. Київ: Укр. ін.-т розвитку освіти, 2022. 30 с.

4. Мороз Л., Діхтяренко С., Психологічний супровід постраждалих від війни. Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни : матеріали VI Всеукраїнських психологічних читань «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів» (21 квітня 2023 р.) / ред. кол.: Андрусик О. О. та ін. Умань, 182 с.

5. Удот В. Ф., Семенова Н. І. Психолого-педагогічні основи взаємодії вихователів закладів дошкільної освіти з родинами учасників бойових дій. 2021. № 4, С. 11-16.

6. Шевчук А. С. Дитина у світі культури: орієнтири до освітньої лінії. Дошкільне виховання. 2012. № 9. С. 15–21.

Леонець Альона,
вихователь Судилківського ЗДО «Колосок»
Судилківської ОТГ Шепетівського району
Хмельницької області

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу як головний пріоритет в умовах війни

Анотація. У цій статті висвітлюються основні аспекти безпечного простору для учасників освітнього процесу в умовах війни. Розкриваються такі поняття як безпечний простір, фізична безпека, психологічна та емоційна підтримка, індивідуальний підхід та співпраця з батьками

Ключові слова: безпечний простір, фізична безпека, емоційна підтримка, психологічна підтримка, індивідуальний підхід

Дошкільна освіта — це важливий етап, коли закладаються основи соціальних, емоційних і пізнавальних навичок. Дошкільна освіта сприяє розвитку креативності,

мовлення, моторики та вміння взаємодіяти з однолітками, а також створює основу для подальшого навчання. Цей період також важливий для формування особистості дитини, розвитку її самооцінки і вміння вирішувати проблеми.

Заклади дошкільної освіти є ідеальним місцем для розвитку особистості, адже покликані бути розвивальним та охоронним з погляду фізичного, психологічного, соціального та духовного здоров'я дитини. Однак збройний напад на Україну створив безпосередню та зростаючу загрозу життю та добробуту 7,5 млн українських дітей. У контексті війни та її впливу на освітній процес, створення безпечного простору для учасників освіти стає критично важливим. Безпека не лише фізична, але й емоційна, є основою для ефективного навчання і розвитку.

1. Визначення безпечного простору

Безпечний простір — це середовище, де всі учасники освітнього процесу можуть почуватися захищеними як фізично так і емоційно та психологічно. Це поняття охоплює не лише фізичну безпеку, але й умови для розвитку довіри, відкритості та підтримки. Ознакою безпечного освітнього середовища є: наявність безпечних умов навчання та праці, які сприяють емоційному благополуччю дітей; безпека дітей, педагогів та батьків.

2. Фізична безпека

Відповідно до Концепції безпеки закладів освіти на 2023-2025 роки , учасники освітнього процесу повинні бути забезпечені комфортним перебуванням в укриттях та захисних спорудах. Ці укриття повинні відповідати вимогам ДСНС.В укриттях мають бути запаси води, спальні місця для дітей, столи та стільці для занять, засоби гігієни та захисту, аптечка. Вони повинні бути забезпечені освітленням, як основним так і резервним (електричні ліхтарі, свічки, тощо) Укриття повинні захищати від можливих загроз, таких як обстріли, вибухи чи інші небезпечні ситуації. Стіни повинні бути достатньо міцними для витримування механічних навантажень. Укриття має бути легко доступним для всіх учасників освітнього процесу, включаючи дітей, педагогів і технічний персонал. Входи повинні бути позначені і легко відкриватися. Такі приміщення повинні бути достатньо просторим, щоб вмістити всіх дітей та працівників, забезпечуючи комфортні умови. Розрахунок площі здійснюється з урахуванням кількості осіб, які можуть перебувати в укритті. Необхідно забезпечити природну або механічну вентиляцію, щоб підтримувати прийнятний рівень свіжого повітря. Укриття має бути обладнано сидіннями або місцями для лежання, щоб діти могли відпочити у разі тривалого перебування. Обов'язково мати запаси питної води, а також невелику кількість продуктів, щоб забезпечити базові потреби у разі тривалого перебування. Дуже важливим є наявність аптечки з основними медикаментами та засобами для надання першої допомоги

3. Емоційна підтримка

Емоційна підтримка – це одна з найважливіших складових безпечного середовища. Діти дошкільного віку надзвичайно вразливі і потребують особливої уваги до своїх емоцій. Є декілька аспектів, коли емоційна підтримка сприяє безпеці та розвитку дітей:

1) Створення довірливої атмосфери :створити такі умови, щоб діти могли ділитися своїми переживаннями, дорослі ж повинні проявляти чуйність та уважність до кожної дитини.

2) Підтримка емоційної грамотності - навчання дітей розпізнавати і висловлювати свої емоції через ігри, бесіди та творчі заняття, що допомагає їм краще розуміти себе і свої переживання

3) Спільні активності – це організація групових ігор та активностей, що сприяє розвитку соціальних зв'язків та зменшує почуття ізоляції.

4) Вихователі можуть навчати дітей співчуттю через обговорення емоційних ситуацій, що дозволяє розвивати взаємопідтримку серед однолітків.

Емоційна підтримка є надзвичайно важливою для формування безпечного середовища, де діти можуть вільно висловлювати свої почуття, розвиватися та навчатися. У умовах стресу або війни така підтримка стає особливо важливою, оскільки допомагає дітям адаптуватися до змін і відчувати себе захищеними. Діти, які пережили травматичні події, можуть потребувати особливої уваги, тому важливо впроваджувати програми психологічної підтримки, а також створювати довірливу атмосферу в групах, допомогати зменшити стрес і тривогу. Діти повинні знати,що можуть звернутися до дорослих за допомогою в будь – який час, а вихователі мають бути уважними до дітей, звертати увагу на дитячі переживання, емоції та потреби, що допоможе встановити довірливі стосунки це і сприяє зменшенню тривоги.

Емоційна підтримка дітей у ЗДО сприяє не лише їхньому благополуччю, але й загальному розвитку, формуючи базу для психологічної стійкості і соціальної адаптації в майбутньому.

4. Психологічна підтримка

Психологічна підтримка є ключовою при створені безпечного середовища для дітей у закладах дошкільної освіти . Вона сприяє емоційному благополуччю, розвитку соціальних навичок і загальному зростанню дітей. Створення атмосфери довіри між вихователями та дітьми допомагає малюкам відчувати себе в безпеці. Діти повинні знати, що їхні почуття і думки важливі та прийнятні.Навчання дітей розпізнавати свої емоції та адекватно їх виражати допомагає їм краще справлятися з труднощами. Вихователі можуть використовувати різноманітні методи, такі як ігри, арт-терапія та бесіди, адже це все створює атмосферу, яка дозволяє дітям розслабитися, відновити почуття психоемоційного комфорту та безпеки.Дуже добре використовувати психогімнастику, дихальні вправи, арт-терапевтичні вправи. Важливим також є обговорення тривожних подій . Після сигналів тривоги, перебування в укритті, слід проводити невеличкі бесіди, починаючи словами , що загроза минула. Уважне ставлення до дітей може бути основною точкою опори у такий складний період.

5. Індивідуальний підхід

Усі діти є різними, кожна дитина має свої особливості- різний фізичний, емоційний та психологічний розвиток, а також різний рівень стресостійкості та потреби в спілкуванні. Індивідуальний підхід дозволяє створювати для дитини комфортну атмосферу, в якій дитина буде відкрито виражати свої емоції та буде почуватися в безпеці. Розуміння особливостей кожної дитини дозволяє вихователям адаптувати свій підхід, надаючи підтримку відповідно до індивідуальних потреб, що є важливим для емоційного розвитку. Індивідуальний підхід – це основа для емоційного комфорту та психологічної підтримки, а вихователь реагуючи на потреби кожної дитини, формує її гармонійну особистість.

6. Взаємодія з батьками

Співпраця з батьками є основою для формування безпечного та гармонійного середовища для дитини в закладі дошкільної освіти. Взаємодія педагогів і батьків дозволяє створити єдину систему підтримки, яка охоплює як емоційні, так і фізичні аспекти безпеки. Регулярний зворотний зв'язок, активна участь батьків у житті садка та врахування індивідуальних потреб дитини сприяють тому, щоб дитина почувалася комфортно, була захищена і мала всі умови для розвитку.

Надзвичайно важливим є зворотній зв`язок між батьками та педагогами, адже це дозволяє вирішувати питання безпеки та комфорту дитини. Це можуть бути зустрічі між батьками та педагогами, на яких обговорюється емоційний стан, проблеми та досягнення дитини, батьки ж в свою чергу повідомляють про зміни в поведінці вдома. Педагоги можуть організовувати семінари, лекції та консультації для батьків з питань безпеки дітей.

Висновки

Під час війни створення безпечного середовища для усіх учасників освітнього процесу стає особливо важливим. Це стає пріоритетом як для держави, так і для закладів освіти та батьків. В умовах війни, коли загроза для фізичного та психо-емоційного стану зростає, необхідно впроваджувати комплексні заходи для безпеки та збереження освітнього процесу. Безпека –це не лише фізичний захист, а й емоційна та психологічна підтримка, це і атмосфера довіри, де кожен учасник освітнього процесу відчуває себе в безпеці. Всі ці чинники допомагають мінімізувати негативний вплив воєнної ситуації, розвиватися та адаптуватися до нових викликів.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Науковий керівник: Т.Піроженко: Видавництво, 2021. - 16 с.
2. Закон України «Про дошкільну освіту» (нова редакція) від 02.04.2022р.
3. Лист МОН № 1/8820-23 від 20.06.23 року «Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів».
4. Попова Юлія. Як організували діяльність ЗДО у воєнний час. Журнал «Практика управління дошкільним закладом» №5, травень 2022, с.12.

Леонченко Наталія,
практичний психолог;
Попик Наталія,
вихователь-методист;
Коб`юк Світлана,
Мельник Зоя,
Жалюк Анастасія,
вихователі;
Антонюк Оксана,
вихователь, хореограф.
Кирилова Ярослава,
директор ЗДО №33 «Джерельце», м.Хмельницький

Інформаційно-просвітницька робота практичного психолога ЗДО з дітьми та батьками про осіб з особливими потребами через проведення квесту

Анотація. Стаття розкриває алгоритм проведення загальнозакладового заходу щодо поінформованості про людей з особливими потребами. Безбар'єрна мова – основна мова статті, що демонструє доброзичливе, коректне ставлення до людей з особливостями. Фотозвіти відображають співробітництво різних спеціалістів закладу під час проведення масштабних заходів та емоційний настрій дітей під час квесту.

Ключові слова: співпраця, квест, інклюзивна освіта, безбар`єрність, коректна термінологія, особливі потреби, толерантність, тактовне ставлення, практичні навички, локація, порушення слуху, жестова мова, порушення зору, люди з інвалідністю, люди з синдромом Дауна, люди з порушеннями аутичного спектра

Інклюзивність - включення - процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі. Потребу збільшення участі відчувають насамперед ті, що мають фізичні чи ментальні порушення. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. Це процес реального включення людей з інвалідністю в активне

суспільне життя і однаковою мірою необхідна для всіх членів суспільства. Головний сенс процесу інклюзії можна позначити так: “Всім тут раді!”.

Мета інклюзивної освіти – забезпечити рівний доступ до якісної освіти дітям з особливими потребами та надати їм можливість соціалізуватися. Так, діти з особливими потребами можуть навчатися у звичайних групах, у дитячих садках, або класах у школі, але з індивідуальним підходом. Проте, для того щоб дитина з особливими потребами не почувалася самотньою і не зазнавала цькувань з боку інших, не менш важливо проводити інформаційно-просвітницьку роботу серед дітей та дорослих з метою кращого порозуміння один одного та толерантного ставлення один до одного.

В рамках запланованих заходів до тижня поінформованості про людей з особливими потребами, 9.10.2024 р. практичним психологом Наталією Леонченко разом з дружньою командою вихователів Коб`юк Світланою, Мельник Зоєю, Жалюк Анастасією, вихователем та хореографом Антонюк Оксаною, вихователя-методиста Наталії Попик під керівництвом директора Ярослави Кирилової був проведений квест для дітей та батьків старших груп “Разом зможемо”.

Під час нашого квесту діти та дорослі в ігровій формі виконуючи різні ігрові та інтелектуальні завдання знайомились з особливостями інших людей, розвивали емпатію, толерантність, емоційний інтелект.

Тема: Квест до тижня поінформованості про осіб з особливими потребами
“Разом зможемо”

Мета: інформування дошкільників та їх батьків про осіб з особливими потребами. Виховання у всіх причетних до освітнього процесу толерантного ставлення до людей з ООП, як рівноправних учасників; усвідомлення ролі підтримки. Руйнування психологічних, фізичних, соціальних бар’єрів у суспільстві. Вправляння у використанні коректної термінології щодо осіб з ООП.

Завдання:

- виховувати співчуття, прагнення допомагати тим, хто цього потребує;
- розвивати емпатію, милосердя та емоційний інтелект;
- формувати толерантне ставлення один до одного;
- прищеплювати навички тактовного ставлення до людей з особливими потребами;
- навчатися ставити себе на місце іншого, виявляти складність у різних ситуаціях;
- у доступній формі пояснювати проблеми та переживання дітей з ООП;
- підвищувати професійну мотивацію педагогів, формувати навички взаємодії з дітьми та батьками на актуальну тему - прищеплення навичок тактовного ставлення до людей з особливими потребами;

Обладнання: макет території закладу з відмітками розташування локацій, картонна квітка з шістьма різнокольоровими пелюстками (три комплекти), маршрутний лист з позначками розташування кожної з шести локацій, слухові апарати, іграшки різної форми та “чарівна скринька”, пов'язки на очі, музична колонка, дві таці з різнокольоровими шкарпетками (20 пар), прищепки, три дерев`яні стійки з натягнутою пластиковою мотузкою на рівні дитячого зросту, дидактична гра “Ображати чи допомагати”, тематичні картинки, пазли “Частина і ціле”.

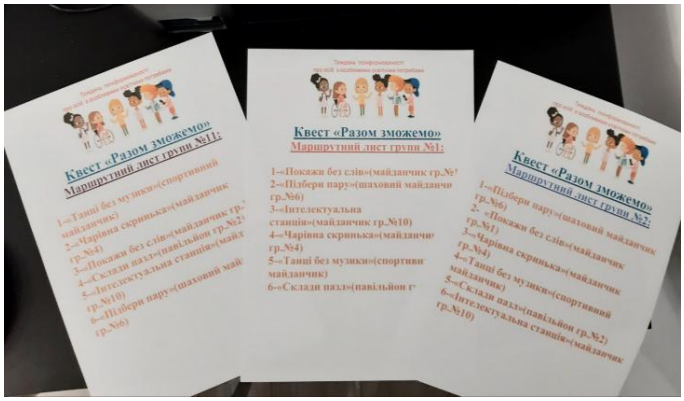
Музичне оформлення: руханка Світлани Тарабарової “Я і ти”, фрагменти різної танцювальної музики.

Хід:

Вступна частина

Діти та їх батьки знаходяться на центральному майданчику закладу, головний ведучий говорить вступне слово про те, якій темі присвячений квест та пояснює порядок проходження локацій і вручає кожній групі свій маршрутний лист.

Основна частина:

Діти та дорослі починають виконувати завдання відвідуючи по черзі кожну з локацій згідно свого маршрутного листа.

Локація “Інтелектуальна”

Мета: пояснити дітям та дорослим, що таке інклюзія, хто є суб'єктами інклюзії, які правила толерантної поведінки слід засвоїти в інклюзивному суспільстві; розкрити основні принципи інклюзії (рівноправності, справедливого розподілення обов'язків та відповідальності, допомога за потреби, твердження “ми всі різні, але всі рівні”); розвивати емпатію, формувати основи толерантної культури спілкування.

Завдання: дітям та дорослим пропонуються демонстраційні картинки, з прикладами позитивної та негативної поведінки, в умовах взаємодії в інклюзивному просторі. Для гри пропонуються червоні та зелені фішки, якими діти мають позначити відповідні приклади у кружечках біля кожної ситуативної картинки.

Локація «Танці без музики»

Мета: дати поняття “людина з порушенням слуху”, "слуховий апарат". Познайомити з його виглядом та призначенням слухових апаратів; вчити відтворювати рухи танцю без музичного супроводу; виховувати толерантне ставлення один до одного; розвивати велику моторику.

Завдання: Дітей та батьків зустрічає хореограф і знайомить їх із слуховим апаратом: його будовою та принципом роботи. Пояснює хто і для чого його використовує. Учасники квесту мають змогу приміряти ґаджет та на власному досвіді почути як він працює. Доцільною є розповідь про те, що слуховий апарат не відновлює слух, а допомагає людям, які мають вади, почути світ навколо себе, адже апарат пом`якшує неприємні звуки(напр. скрип дверей, звуки автомобілів, роботу техніки, свист) та адаптує звуки акустичного середовища для комфортного сприйняття. Звичайно кожен ґаджет має бути налаштований для його власника індивідуально, але ми можемо поверхнево познайомити дітей та батьків з таким важливим засобом для покращення слуху.

З слуховим апаратом у вусі діти та дорослі слухають мову оточуючих, стоячи близько та далеко, діти вчаться аналізувати та порівнювати. Також пробують слухати навколишні звуки із закритими вухами. Після цього хореограф разом із дітьми виконує танець без музики. Він побудований на легких ритмічних рухах, які повторюються. Для порівняння пізніше пропонує той самий танець виконати із музикою. Діти роблять висновки, що танець можливий і без музики, адже людина від природи має внутрішнє почуття ритму. А люди із поганим слухом ритм можуть «бачити», адже їхня слухова і зорова кора співпрацюють та впливають одна на одну.

Після усіх виконаних завдань-досліджень команда отримує пелюстку, яка є їхнім провідником до наступного завдання або до фінішу.

Локація "Покажи без слів"

Мета: дати поняття “людина з порушенням слуху”, "слуховий апарат", “жестова мова” вчити показувати предмет або дію за допомогою рухів, жестів, міміки; розвивати зорову пам'ять та уяву; виховувати толерантне ставлення один до одного; вгадувати слово за допомогою жестової мови.

Завдання: Ведуча доводить до присутніх думку **“**коли кожен з нас хоче щось розповісти, то ми вимовляємо слова. Деякі люди через певні причини не можуть вимовляти слова або вимовляють їх не чітко для того, щоб їх зрозуміли інші. Тому ці люди користуються мовою жестів”.

Дорослий демонструє дітям кілька доступних слів мовою жестів (мама, тато, добрий день, "разом ми сила"). Далі дорослий пропонує дітям пограти у гру "Покажи

без слів". Діти обирають ведучого, який витягує картку із зображенням предмета або дії, не показуючи її гравцям. Завдання ведучого показати без слів, що зображено на картці, а решта дітей повинні вгадати. Ведучий може використовувати жести, рухи тіла, міміку. Дозволяється також кивати головою "Так" або "Ні". Ведучий показує слово до тих пір поки діти не відгадають. Далі демонструється наступне слово.

Локація "Підбери пару"

Мета: сприяти формуванню ціннісних установок на толерантне спілкування. Виховувати уважність до інших людей, здатність бачити і розуміти відмінність іншої людини від себе, виховувати людяність, терпимість і небайдужість. Сприяти розвитку емпатії і поваги до людей з синдромом Дауна, мотивувати дітей надавати підтримку.

Хід гри

Дітей розподілити на дві команди, учаснику кожної команди пропонується підібрати пару різних шкарпеток, які відрізняються за кольором та розмістити їх на мотузці, прикріпивши прищіпкою. Яскраві та не схожі одна на одну шкарпетки являються барвистим та веселим способом вираженням індивідуальності. Кожна людина по-своєму особлива. Дружити, не звертаючи уваги на відмінності – певний шлях до того, щоб усім нам було добре. Відрізнятися – це нормально, інший – не означає гірший. Саме у різності цінність кожної і кожного з нас.

Локація "Склади пазл"

Мета: дати поняття “люди з порушеннями аустичного спектра”, розвивати мислительні операції: аналіз, синтез; вчити складати пазли з двох частин – частина і ціле; виховувати розуміння, що кожен є частиною цілого суспільства;

Завдання: Діти слухають невеличку розповідь:

Серед нас живуть особливі діти. Вони сприймають цей світ по іншому. Бачать його не так, як всі. Інакше сприймають практично все: звуки, кольори, запахи або

дотик. Ці діти граються з іграшками не так як ми, вони радіють по своєму, мало спілкуються, їх не цікавить, чим займаються інші. Такі діти живуть в своєму особливому світі. Показують свої емоції не так як ми зазвичай. Та незважаючи на це, вони є частиною нашого суспільства так як і ми з вами. Ці діти потребують нашого розуміння, підтримки та дружної взаємодії. Бо лише разом ми є одним цілим!

Пропоную вам пограти гру: Частина і ціле.

(Діти почергово складають пазли: частина і ціле.)

По закінченню проводиться бесіда, що без однієї частинки не складемо єдине ціле. Так і в суспільстві: кожен з нас, незалежно від своїх особливостей є маленькою частиною і складовою нашого суспільства.

Локація "Чарівна скринька"

Мета: дати поняття “людина з порушеннями зору” та “людина з повною чи частковою втратою зору”. Формувати навички співчуття та співпереживання - інтерес допомагати іншим. Навчати ставити себе на місце іншого, визначати складність у різних ситуаціях.

Завдання: Дорослий розповідає що не усі люди в повній мірі можуть споглядати навколишній світ так як мають порушення зору та пропонує поставити себе на їх місце - вдягнувши повязку очі. Маючи можливість у двох різних скриньках вгадати на дотик який же предмет там розміщено. Коли усі бажаючі спробують відгадати на дотик предмет, дорослий демонструє зразки шрифту Брайля на упаковках ліків, “білу тростину”, окуляри, лупу - предмети що допомагають людям з порушеннями зору орієнтуватися в оточуючому світі.

ІІ Заключна частина

Всі учасники квесту (батьки і діти) після проходження свого маршруту збираються на центральному майданчику закладу біля таблички «фіш», де заздалегідь підготовлені магнітні дошки з магнітами на кожну окрему группу на яких причеплені серединки квітів з зображенням теми квесту.Діти, разом з батьками викладають свою квітку з шести різнокольорових пелюсток (за кількістю локацій). Різнокольорова квітка символізує відмінності один одного, але об`єднаність в одне ціле: ми всі різні, але ми всі рівні і дружні в кожному колективі чи будь-де.

Всі стають в коло. Звучить руханка Світлани Тарабарової «Я і ти». Всі виконують руханку. Всі обіймаються, прощаються.Квест закінчується.

Висновок: Обговорення учасниками квесту проблемних ситуацій, пошукові ігри, цікаві ігрові завдання, знайомство з особливими людьми через невимушені бесіди-розповіді - все це допомогло створити атмосферу підтримки та розуміння. А атмосфера квесту стали чудовим способом залучити найменших до обговорення важливих тем: суспільство, в якому ми живемо, це об'єднання різних людей які мають рівні права і можливості для реалізації свого потенціалу. Інклюзивність - це не просто слово, це наша спільна відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Довідник безбар'єрності - https://bf.in.ua/
2. Л. Швайка «Інклюзія в ЗДО».
3. О. Іванюк, В. Бобир «Організація єдиного інклюзивного освітнього простору».
4. Т. Бражнікова «Впровадження інклюзивної форми навчання в освітній простір закладу дошкільної освіти: компетентнісний підхід».
5. А. Колупаєва, О.Таранченко «Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі».
6. Т. Журавель, Л. Мельник, Г. Романюк «Батьківство без стресу: посібник для спеціалістів у межах проекту «Розвиток виховного потенціалу батьків та осіб, які їх замінюють у Донецькій та Луганській областях щодо зниження рівня стресу за для кращого розуміння та підтримки дітей».

Лісіченко Наталія,
вихователь комунального закладу загальної середньої освіти
«Початкова школа № 5» Хмельницької міської ради

Розвиток дрібної моторики дітей дошкільного віку: техніки та педагогічні стратегії для покращення фізичного та когнітивного розвитку

Анотація. Розглядається ключова роль розвитку дрібної моторики для фізичного, когнітивного та мовленнєвого становлення дитини дошкільного віку. Проаналізовано сучасні дослідження, що підкреслюють важливість сенсомоторної інтеграції та скоординованої роботи нервової, м'язової та зорової систем у формуванні точних і складних рухових навичок. Особливу увагу приділено використанню педагогічних технік, спрямованих на розвиток моторики, таких як маніпулятивні ігри, вправи з дрібними предметами та інтерактивні завдання.

Ключові слова: дрібна моторика, фізичний та когнітивний розвиток, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Актуальність теми зумовлена важливістю раннього розвитку моторних навичок для формування загальної пізнавальної активності та соціалізації дитини. Дрібна моторика, зокрема, має безпосередній вплив на розвиток мовлення, координацію, а також на когнітивні здібності, що є основою для успішного навчання та адаптації до шкільного життя. Відомо, що розвиток дрібної моторики дошкільників безпосередньо пов'язаний з розвитком мозку, зокрема з моторними центрами, які активізуються під час виконання завдань, що вимагають точних рухів (наприклад, малювання, ліплення, збірка конструкцій). Цей процес стимулює нейропластичність, що допомагає дітям навчатися швидше й ефективніше.

Крім того, розвиток дрібної моторики підвищує здатність дітей до концентрації та самоконтролю, формуючи таким чином основи для розвитку пізнавальних навичок,

таких як увага, пам’ять та аналітичне мислення. Це також має значення для поліпшення взаємодії з оточенням і розвиток соціальних навичок. Актуальність цієї теми підкреслюється необхідністю впровадження спеціальних педагогічних стратегій і методик, таких як вправи для розвитку дрібної моторики через гру, які можуть бути легко інтегровані в освітній процес в умовах дошкільного навчання. Методи, які поєднують фізичні та когнітивні вправи, не тільки зміцнюють фізичне здоров’я дітей, але й сприяють підвищенню їхньої здатності до пізнавальної діяльності, що в кінцевому підсумку покращує їх успішність у навчанні в старшому віці.

Враховуючи ці фактори, тема розвитку дрібної моторики стає особливо актуальною в контексті сучасних педагогічних практик, спрямованих на підготовку дітей до шкільного навчання та їхнього загального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток дрібної моторики у дошкільному віці є ключовою складовою гармонійного фізичного та когнітивного становлення дитини. І. Брушневська [2] підкреслює, що дрібна моторика рук, особливо в дітей із порушеннями мовленнєвої діяльності, має безпосередній зв’язок із функціонуванням моторної кори мозку, яка відповідає за координацію рухів та формування мовленнєвих навичок. Її дослідження акцентують увагу на ефективності спеціально розроблених вправ з маніпуляцією предметами, які одночасно розвивають і моторні, і мовленнєві вміння. А. Богуш [1] у своїй праці акцентує на необхідності раннього формування моторних навичок через залучення дітей до сенсорного досвіду, який є основою для розвитку мови, письма та інших когнітивних процесів. Вона наголошує, що дрібна моторика є невід’ємною частиною загальної рухової активності, а її розвиток має вирішальне значення для загального інтелектуального прогресу дитини. М. Шеремет [4] розглядає дрібну моторику з нейрофізіологічної точки зору, підкреслюючи, що розвиток сенсомоторної інтеграції сприяє активації зон мозку, які відповідають за складні когнітивні функції. Це підтверджує необхідність цілісного підходу до стимуляції моторики, який включає одночасний розвиток мовленнєвих і рухових навичок. О. Левківська [3] детально описує послідовність розвитку моторних навичок у дошкільному віці, починаючи з опанування простих дій, таких як хапання предметів, до складних координаційних завдань, які потребують злагодженої роботи обох рук. Авторка наголошує на значенні таких навичок для продуктивної діяльності, зокрема письма та малювання, що є основою успішного навчання у школі.

Таким чином, сучасні дослідження одностайно підтверджують, що розвиток дрібної моторики у дошкільному віці сприяє не лише фізичній активності дитини, але й значною мірою впливає на її когнітивний розвиток, мовленнєві здібності та готовність до навчальної діяльності. Комплексний підхід до впровадження педагогічних стратегій, заснованих на ігрових вправах і сенсорних техніках, є визначальним у забезпеченні гармонійного становлення дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Рух є головним провідним механізмом між організмом та навколишнім середовищем. Активність допомагає підтримувати баланс цієї системи, без якої неможливі пристосувальні реакції організму, його структурні та функціональні зміни, розвиток навколишнього середовища. У соціальному світі дотримання правил взаємозв’язку організму з середовищем призводить до змін у поведінці людини, яка набуває специфічного та якісно нового характеру [2, с. 125]. Оскільки сфера кори головного мозку, яка відповідає за рухову активність пальців рук, знаходиться поряд із мовленнєвим руховим центром, робота першого аналізатора стимулює активність другого. У такому тісному взаємозв’язку відбувався розвиток двох механізмів пізнавальної сфери людини [2, с. 126].

А. Богуш «моторику» визначає як «рухову активність організму, окремих його органів чи його частин; сукупність рухових можливостей (реакцій, умінь та навичок, складних рухових актів) людини, які виявляються у загальній моториці, у дрібній моториці кистей та пальців рук, в артикуляційній моториці тощо; включає в себе

довільні та мимовільні рухи» [1]. Під терміном «дрібна моторика» М. Шеремет розглядає сукупність скоординованих дій нервової, м'язової та кісткової систем, часто у поєднанні із зоровою системою у виконанні дрібних та точних рухів кистями та пальцями рук [4]. За визначенням О. Левківської, дрібна моторика – одна із сторін рухової сфери, яка безпосередньо пов'язана з оволодінням предметними діями, розвитком продуктивних видів діяльності, письмом, мовленням дитини. Дрібна моторика розвивається безпосередньо починаючи з дитинства на основі загальної моторики. Спочатку дитина вчиться хапати предмет, потім з'являються навички перекладання з руки в руку, так зване «пінцетне захоплення», до двох років вона вже здатна малювати, правильно тримати пензлик і ложку. У дошкільному та ранньому шкільному віці моторні навички стають різноманітнішими та складнішими. Збільшується частка дій, які вимагають узгоджених дій обох рук [3, с. 50].

Таким чином, дрібна моторика – це складна координаційна діяльність, яка об'єднує роботу нервової, м'язової, кісткової систем та зорового аналізатора, дозволяючи виконувати точні й дрібні рухи кистями та пальцями рук. Розвиток дрібної моторики є ключовим для формування навичок письма, мовлення та продуктивних видів діяльності дитини. У дошкільному віці ці навички ускладнюються, включаючи малювання, конструювання, використання інструментів тощо. Саме в цей період важливо створювати умови для гармонійного розвитку моторики через спеціальні ігри, вправи та завдання, які стимулюють координацію, увагу та креативність.

Розвиток дрібної моторики має значний вплив на фізичний та когнітивний розвиток дошкільника, оскільки ці процеси є взаємопов'язаними.

Вплив на фізичний розвиток:

1. Координація рухів. Робота з дрібною моторикою сприяє вдосконаленню злагодженої діяльності м'язів рук, пальців та кистей. Це зміцнює дрібні м'язи і покращує загальну спритність. Наприклад, перекладати дрібні предмети (ґудзики, камінці) з однієї ємності в іншу за допомогою пінцета (мета: тренувати точність рухів і координацію м'язів пальців).

2. Розвиток точності. Виконання точних дій, таких як малювання, письмо чи складання конструктора, розвиває здатність виконувати контрольовані та сконцентровані рухи. Наприклад, обводити фігури за шаблоном або проводити лінії лабіринтом (мета: покращувати контроль за рухами і роботу дрібних м'язів руки).

3. Формування здорових звичок. Навички тримання олівця, ложки чи інших інструментів закладаються в ранньому віці і мають вплив на успішність у подальшому навчанні. Наприклад, навчання правильно тримати олівець чи пензлик через розфарбовування картинок із дрібними деталями (мета: відпрацювання правильної позиції кисті та зміцнення пальців.

4. Зміцнення нервово-м'язового зв'язку. Робота з дрібною моторикою стимулює зв'язок між нервовою системою та м'язами, що сприяє кращому розвитку реакцій і координації. Наприклад, використання гімнастики для пальців (наприклад, ігри «Сорока-ворона», «Трік-трак» тощо) з метою покращення зв'язку між рухами пальців і нервовою системою.

Вплив на когнітивний розвиток:

1. Мовленнєвий розвиток. Як відзначають фахівці, дрібна моторика тісно пов'язана з мовленнєвими центрами мозку. Виконання вправ, які активізують пальці рук, стимулює розвиток мовлення. Наприклад, гра «Що це?» – дитина торкається об'єкта в мішечку і намагається описати його або назвати без зорового сприймання (стимулювати словниковий запас і активацію мовних зон мозку).

2. Розвиток уваги та концентрації. Завдання, що вимагають точних рухів, тренують здатність зосереджуватися, утримувати увагу на деталях та виконувати послідовні дії. Наприклад, гра «Знайди пару» – сортування карток за однаковими зображеннями (мета: тренування зосередження та вміння утримувати увагу).

3. Покращення процесів запам’ятовування. Участь у моторних завданнях, які поєднують зорові, тактильні та моторні аспекти, сприяє розвитку асоціативної та короткочасної пам’яті. Наприклад, ігри на повторення рухів «Відтвори малюнок за зразком» або «Роби як Я» (мета: розвиток асоціативної та робочої пам’яті).

4. Формування просторового мислення. Маніпуляції з предметами допомагають дитині розуміти поняття форми, розміру, пропорцій і орієнтації в просторі. Наприклад, складання конструктора або пазлів із геометричними фігурами (мета: розуміння просторових співвідношень і логічного компонування).

5. Розвиток креативності. Дрібна моторика стимулює творчий потенціал, оскільки дозволяє дітям створювати нові речі власними руками (малюнки, аплікації, скульптури). Наприклад, ліплення з пластиліну чи тіста з додаванням деталей – бісеру, насіння, зернят тощо (мета: стимулювати творче мислення через маніпуляції з формами).

Такі вправи інтегрують фізичні та когнітивні аспекти розвитку, сприяючи всебічному гармонійному зростанню дитини дошкільного віку.

Висновки. Розвиток дрібної моторики є фундаментальним для гармонійного фізичного і когнітивного розвитку дошкільника. Вправи, що стимулюють дрібну моторику, створюють основу для успішного навчання, зокрема в оволодінні мовленням, письмом і продуктивною діяльністю. Вони також сприяють загальному зміцненню нервової системи, координації рухів та розвитку творчих здібностей.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: навч. посіб. Київ: Видавничий дім Слово, 2019. 344 с.

2. Брушневська І. До проблеми розвитку дрібної моторики рук у дошкільників із порушеннями мовленнєвої діяльності. Acta Paedagogica Volynienses. 2022. Випуск 3. С. 124-131.

3. Левківська О. Розвиток дрібної моторики у дітей дошкільного віку. Психолог дошкілля. 2010. № 9. С. 50.

4. Шеремет М. К. Нейрофізіологічні особливості розвитку мовлення дітей раннього віку. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2008. Серія 19. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 11. С. 8-13.

Ліщук Юлія,
вчитель-логопед ЗДО № 2 «Зайчик»,
м. Старокостянтинів

Соціально-педагогічний супровід та логопедична підтримка дошкільників в умовах війни: забезпечення стійкості та розвитку мовленнєвих навичок

Анотація. У статті розглянуто актуальну проблему соціально-педагогічного супроводу та логопедичної підтримки дошкільників в умовах війни. Акцентовано на важливості створення безпечного та підтримуючого середовища для дітей, яке сприяє розвитку мовленнєвих навичок, соціалізації та емоційної стійкості. Окремо проаналізовано роль логопедів і педагогів у підтримці дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах психологічного та емоційного стресу, викликаного війною. Запропоновано методи і стратегії, що допомагають зберегти психоемоційний стан дітей та сприяти розвитку мовлення в період кризи.

Ключові слова: соціально-педагогічний супровід, логопедична підтримка, дошкільники, мовленнєві навички, війна, стійкість, психологічний стрес.

Постановка проблеми. В умовах війни, коли значна частина дітей переживає стресові ситуації, емоційне та психологічне навантаження, важливим завданням є забезпечення їхнього нормального розвитку, зокрема в плані мовлення та соціалізації. Спостереження за дітьми, що пережили бойові дії, демонструють, що вони можуть мати порушення в розвитку мовлення, а також труднощі в соціалізації та адаптації до нових умов. Це може виражатися у вигляді затримки мовленнєвого розвитку, порушень артикуляції, труднощів з комунікацією, а також збільшення рівня тривожності та агресії. Враховуючи, що мовлення є основним засобом комунікації та соціалізації, порушення мовленнєвих навичок значно ускладнюють процес інтеграції дітей у соціум, а також їхню здатність до навчання та взаємодії з оточенням. У таких умовах виникає потреба у розробці спеціалізованих методів соціально-педагогічного супроводу та логопедичної підтримки, які допоможуть дітям подолати мовленнєві порушення, розвинути соціальні навички та забезпечити емоційну стійкість. Таким чином, проблема полягає в необхідності адаптації існуючих педагогічних і логопедичних методів до специфіки дітей, які пережили психоемоційну травму, і забезпечення стійкості та розвитку мовленнєвих навичок в умовах війни. Для цього важливо розробити стратегії, які б не лише коригували мовленнєві порушення, а й враховували психологічний стан дітей, що пережили складні життєві ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження в галузі соціально-педагогічного супроводу та логопедичної підтримки дітей, що пережили травми війни, виявляють зростаючий інтерес до проблеми впливу стресових ситуацій на мовленнєвий розвиток дошкільників. Зокрема, акцент робиться на необхідності спеціалізованих підходів до реабілітації дітей, що опинилися в екстремальних умовах, таких як війна або інші катастрофи.

1. Психологічні та соціальні аспекти розвитку дітей в умовах війни.

Одним із ключових напрямків досліджень є вплив психоемоційного стресу, викликаного війною, на розвиток дітей. Дослідження, проведене Є. Б. Ковальовою (2023), підкреслює, що діти, які пережили воєнні дії, часто стикаються з порушеннями психоемоційного стану, зокрема з підвищеним рівнем тривожності, депресії та посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Внаслідок цього багато дітей демонструють проблеми з концентрацією уваги, комунікацією та соціалізацією, що, у свою чергу, може призвести до затримки мовленнєвого розвитку. Водночас, дослідження О. В. Бережної (2022) фіксують зростання інтересу до методів емоційної підтримки дітей, зокрема через групові заняття та інтервенції, спрямовані на стабілізацію психологічного стану дітей. Проблеми соціалізації і мовлення у таких дітей часто є взаємопов’язаними, оскільки емоційні труднощі знижують здатність дитини взаємодіяти з іншими та виражати свої думки.

2. Вплив війни на мовленнєвий розвиток дітей.

Дослідження вітчизняних і зарубіжних фахівців, таких як І. А. Гнатюк (2021) та Д. М. Флєрова (2022), акцентують увагу на тому, що стрес, викликаний війною, значно послаблює когнітивні функції дітей, включаючи мовлення. У дітей, які переживають стресові ситуації, спостерігаються затримки в розвитку мовлення, порушення артикуляції, трудності з фразовим мовленням і зниження рівня лексико-граматичної здатності. Одним із наслідків є дефіцит словникового запасу, який ускладнює спілкування та здатність до навчання. Дослідження Л. С. Маслової (2023) показують, що діти, які пережили травму, часто мають труднощі у використанні складних граматичних структур, у вираженні абстрактних понять, а також у формулюванні логічних зв’язків у мовленні. У свою чергу, це створює додаткові труднощі в навчанні та соціалізації.

3. Методи логопедичної підтримки в умовах кризових ситуацій.

Окрему увагу науковці приділяють розробці методів логопедичної корекції для дітей, які пережили травму. Дослідження О. О. Левченко (2022) вказують на

ефективність використання методів арт-терапії, музикотерапії та ігрової терапії в корекційній роботі з дітьми, що пережили стрес. Арт-терапія дозволяє дітям через малювання, ліплення та інші форми творчості виражати свої емоції і переживання, що також сприяє розвитку мовлення. Інші дослідження, зокрема робота Т. М. Черненко (2023), фокусуються на важливості корекційних занять, спрямованих на розвиток фонематичного слуху, формування правильної артикуляції та відновлення когнітивних функцій. Зокрема, логопедична робота в умовах війни передбачає використання методів релаксації, дихальних вправ, а також проведення спеціальних логопедичних ігор, що дозволяють знижувати рівень тривожності та сприяють розвитку мовлення.

4. Роль соціально-педагогічного супроводу в корекції мовленнєвих порушень.

Дослідження у галузі соціально-педагогічного супроводу дітей в умовах війни показують, що ефективність корекції мовленнєвих порушень значною мірою залежить від комплексного підходу, який включає не лише педагогічні, але й психологічні методи підтримки. У роботі з дітьми, які пережили стрес, важливими є індивідуалізовані програми, які враховують емоційний стан кожної дитини, її особливості розвитку та типи мовленнєвих порушень. Наприклад, дослідження І. В. Тищенко (2023) показують, що інтенсивний соціально-педагогічний супровід, що включає психотерапевтичні методи, значно підвищує ефективність мовленнєвої корекції.

Вступ. В умовах сучасних воєнних конфліктів, зокрема війни, що триває на території України, одним із найбільших викликів для системи освіти та соціального захисту дітей є забезпечення належних умов для їхнього психоемоційного і мовленнєвого розвитку. Діти, що пережили травматичні події, мають підвищену вразливість до стресу, що може призвести до порушень у розвитку мовлення, соціалізації та когнітивних функцій. Мовленнєві порушення, спричинені стресовими ситуаціями, можуть значно ускладнити процес адаптації до нових умов і вплинути на здатність дитини навчатися, спілкуватися та розвиватися в соціумі.

У цей період важливою стає роль соціально-педагогічного супроводу та логопедичної підтримки, які покликані забезпечити не лише корекцію мовленнєвих порушень, а й емоційну підтримку дітей. Психологічне здоров’я є важливим передумовою для мовленнєвого розвитку, а тому корекція мовленнєвих порушень має поєднуватися з методами психологічної підтримки та стабілізації емоційного стану дітей.

Задача педагогів, соціальних працівників та логопедів полягає у створенні сприятливого середовища, яке дозволяє дитині долати наслідки стресу, відновлювати навички комунікації та взаємодії, а також сприяти розвитку мовлення через використання спеціалізованих методик та технік. Особливу роль у цьому процесі відіграють інтеграція арт-терапії, ігрових методів, а також індивідуалізовані підходи до кожної дитини, що пережила кризу.

Метою даного дослідження є аналіз соціально-педагогічного супроводу та логопедичної підтримки дошкільників в умовах війни, вивчення їхнього впливу на розвиток мовленнєвих навичок та забезпечення стійкості дітей у період стресу і травми. Зокрема, увага буде зосереджена на можливостях адаптації існуючих методів логопедичної та соціально-педагогічної роботи в умовах кризових ситуацій, а також на пошуку найбільш ефективних стратегій для підтримки дітей у складний для них період. Дослідження має на меті не лише визначити існуючі проблеми та виклики, але й розробити практичні рекомендації для освітян, логопедів та соціальних працівників, які працюють з дітьми, що пережили стресові події.

Виклад основного матеріалу. Соціально-педагогічний супровід людини – це процес, що містить комплекс цілеспрямованих послідовних педагогічних дій, які допомагають людині зрозуміти життєву ситуацію, забезпечують людині саморозвиток на основі рефлексії того, що відбувається. До визначення поняття «соціально-педагогічний супровід» варто йти від поняття мети соціально-педагогічної діяльності

взагалі. На думку М.І. Рожкова, мета соціально-педагогічної діяльності – це продуктивне сприяння людині в її адекватній соціалізації, активізація її входження у соціум**.**

Психологічний і емоційний стан дітей в умовах війни.

В умовах війни діти перебувають у постійному стресі, що значно впливає на їхній психоемоційний стан. Переживання травматичних подій, втрати близьких, перебування в умовах постійної небезпеки можуть призводити до розвитку тривожних розладів, депресії та посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Психологічний стрес негативно впливає на когнітивні функції дітей, зокрема на мовленнєвий розвиток, що може проявлятися в затримці розвитку мовлення, порушеннях артикуляції, зниженні здатності до комунікації та соціалізації. Діти, які пережили стресові ситуації, часто відчувають труднощі в спілкуванні з однолітками, що може призводити до соціальної ізоляції. Порушення мовлення у таких дітей часто супроводжуються агресивною поведінкою, підвищеною нервозністю, а також проблемами з концентрацією уваги та навчанням.

Значення соціально-педагогічного супроводу в умовах війни.

У період війни роль соціально-педагогічного супроводу стає критично важливою. Педагоги та соціальні працівники повинні бути готові адаптувати свої методи до специфіки ситуації, враховуючи психоемоційний стан дітей. Соціально-педагогічний супровід включає не лише освітній процес, а й психологічну підтримку, спрямовану на стабілізацію емоційного стану дітей, що пережили кризу. Одним із основних завдань є створення стабільного та безпечного середовища для дітей. Регулярність, передбачуваність і підтримка з боку дорослих дозволяють знижувати рівень тривожності у дітей. У цей період важливо забезпечити дитині можливість висловлювати свої емоції та переживання через різноманітні методи, такі як арт-терапія, ігрові заняття, групова терапія.

Порушення мовленнєвого розвитку у дітей, що пережили травму.

Травматичні події, особливо у віці дошкільника, можуть призводити до різних мовленнєвих порушень. Стрес значно впливає на здатність дітей до сприймання та відтворення мовних звуків, а також на їхню здатність будувати складні речення. Мовленнєві порушення можуть проявлятися у вигляді фонематичних порушень (наприклад, труднощів з правильним сприйняттям і відтворенням звуків), артикуляційних порушень (погіршення чіткості вимови звуків), а також у відставанні в розвитку словникового запасу та граматичних конструкцій. У дітей, які пережили стрес, спостерігаються труднощі у взаємодії з іншими дітьми та дорослими, що може ускладнити процес навчання та соціалізації. Ці порушення мовлення не лише впливають на здатність дитини комунікувати, а й можуть стати причиною розвитку депресії, тривожності і зниження самооцінки.

Логопедична підтримка дітей в умовах війни.

Логопедична підтримка дітей, що пережили стресові ситуації, має особливе значення в умовах війни. Логопеди повинні працювати не тільки з мовленнєвими порушеннями, але й з емоційними блоками, що можуть впливати на мовленнєвий розвиток. Корекційна робота повинна враховувати специфіку психоемоційного стану дитини та застосовувати спеціалізовані методи, які допоможуть відновити мовленнєві навички та забезпечити емоційну стійкість.

Основні методи логопедичної роботи включають:

• **Корекція фонематичного слуху:** В умовах стресу діти можуть мати труднощі в сприйнятті звуків і їх правильному відтворенні. Логопедична робота в цьому напрямку включає вправи на розвиток слухової уваги, ігри для покращення фонематичного слуху.

• **Робота над артикуляцією:** Порушення артикуляції, що виникають через стрес, потребують спеціальних вправ, які допоможуть відновити правильну вимову. Логопед

може використовувати різноманітні арт-методи для розвитку моторики органів артикуляції.

• **Розвиток словникового запасу та граматики:** За допомогою ігор, вправ на формування правильних граматичних конструкцій та покращення лексичного запасу можна допомогти дітям подолати дефіцит мовленнєвих одиниць.

• **Ігрові методи:** Логопеди активно використовують ігрові методи, які дозволяють дитині через гру долати стрес, виражати свої емоції та одночасно працювати над мовленнєвими навичками.

Техніки емоційної підтримки через педагогічну практику.

Крім традиційних методів логопедичної корекції, важливим аспектом є психологічна підтримка дітей. Для цього використовуються такі техніки, як:

• **Арт-терапія:** Малювання, ліплення, музикування — всі ці форми творчості допомагають дітям висловити свої переживання та емоції, що може мати позитивний ефект на розвиток мовлення. Через творчість дитина може розповісти про свої почуття, що значно полегшує її емоційний стан.

• **Ігрова терапія:** Рольові ігри, в яких діти можуть відтворювати соціальні ситуації, допомагають їм розвивати комунікаційні навички, формувати соціальну компетентність та налагоджувати взаємодію з оточенням.

• **Релаксаційні техніки:** Вправи на глибоке дихання та інші методи релаксації можуть бути використані для зниження рівня стресу у дітей, що сприяє покращенню їх емоційного стану і, як наслідок, мовленнєвого розвитку.

Особливості роботи з дітьми в умовах війни.

Робота з дітьми, що пережили стресові ситуації, потребує особливої уваги до індивідуальних потреб кожної дитини. У цьому контексті важливою є гнучкість підходів, здатність педагога чи логопеда адаптувати методи корекції залежно від емоційного стану дитини. Заняття повинні бути орієнтовані не лише на корекцію мовленнєвих порушень, а й на підтримку загального психоемоційного здоров'я. Використання технологій — таких як онлайн-ресурси, мобільні додатки для логопедичних вправ, відео-уроки — дозволяє створити додаткові можливості для підтримки дітей, які перебувають у складних умовах.

Висновки

Соціально-педагогічний супровід та логопедична підтримка дітей в умовах війни є надзвичайно важливими для забезпечення їхнього психоемоційного благополуччя і нормального розвитку мовлення. Тільки комплексний підхід, що поєднує педагогічну, психологічну та логопедичну допомогу, дозволить ефективно подолати наслідки стресу та сприятиме розвитку мовленнєвих навичок у дітей, що пережили травму війни.

Список використаних джерел:

1. Бережна, О. В. (2022). Психологічна підтримка дітей у кризових ситуаціях: методи та підходи. Київ: Педагогічна думка.

2. Гнатюк, І. А. (2021). Вплив стресу на розвиток мовлення у дітей дошкільного віку: аналіз сучасних підходів до корекції. Психологія та педагогіка, 4(1), 45-53.

3. Ковальова, Є. Б. (2023). Війна та дитина: психоемоційні наслідки та шляхи підтримки. Вісник психології та педагогіки, 11(2), 120-132.

4. Левченко, О. О. (2022). Корекція мовленнєвих порушень у дітей, що пережили стресові ситуації. Логопедична практика, 5(3), 76-88.

5. Маслова, Л. С. (2023). Емоційна стабільність та мовленнєвий розвиток дітей під час кризових ситуацій: методи корекції та підтримки. Педагогічні інновації, 8(1), 62-73.

6. Тищенко, І. В. (2023). Соціально-педагогічний супровід дітей в умовах війни: проблеми і перспективи. Журнал соціальної педагогіки, 9(2), 98-112.

7. Черненко, Т. М. (2023). Логопедична робота з дітьми, що пережили психоемоційну травму. Логопедія в умовах війни, 7(2), 145-157.
8. Флєрова, Д. М. (2022). Психолого-педагогічна підтримка дітей в умовах посттравматичного стресу. Науковий вісник, 10(3), 56-64.
9. Шевченко, О. М. (2023). Арт-терапія як метод емоційної підтримки дітей у кризових ситуаціях. Вісник арт-терапії, 4(2), 89-102.
10. Ярмоленко, І. Ю. (2021). Роль логопеда в підтримці мовленнєвого розвитку дітей, що пережили війни та інші кризові ситуації. Логопедичний практикум, 6(1), 43-56.

Логвиненко Юлія,
вихователь ЗДО №10 «Золота рибка»
Красилівської ОТГ

Виховний процес в закладах освіти як ефективний засіб формування морального наративу демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України: перезавантаження

Анотація. У статті розглядаються підходи до визначення поняття «виховання», виокремлено проблеми виховного процесу в сучасних виховних закладах освіти, обґрунтовано, що побудова системи виховної роботи на основі гуманістичного підходу – основний шлях вирішення проблем організаційно-педагогічного характеру. Позначено структурні елементи виховної системи, такі як демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України.

Ключові слова: виховання, виховний процес, проблеми виховання, система виховної роботи, демократія, толерантність.

Мета роботи. Дослідити виховний процес в закладах освіти як ефективний засіб формування морального наративу демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України.

Вступ. Проблеми виховної освіти та етнічної толерантності в полікультурному суспільстві розробляються А. Гусєйновою, Л. Дробіжевою, П. Гречко, А. Асмоловим. У своїх роботах вони досліджують умови, що сприяють виникненню етнічної толерантності, а саме: етнічна ідентичність і географічна мобільність, визначають поняття «соціального» і «етнічного статусу». Особливу роль відіграє проблема підготовки майбутніх педагогів у контексті толерантної свідомості. Багато дослідників, зокрема Т. Білоус, Т. Завгородня, Ю. Подборскій, Д. Крамаренко, М. Окса, М. Липа ідзначають особливу цінність ролі сучасного педагога в формуванні толерантності.

Виклад основного матеріалу. Виховна робота є невід'ємною складовою підготовки спеціаліста та одним із видів діяльності всіх викладачів та посадових осіб вузу. Це носить багатоаспектний, комплексний, інтегративний характері і може розглядатися з різних сторін. У рамках цієї статті планується виділити основні проблеми виховного процесу в сучасному виші та позначити можливі шляхи їх вирішення.

Процес поєднується в енциклопедичному словнику як сукупність послідовних дій, вкладених у досягнення певного результату. Отже, говорячи про виховний процес, в першу чергу потрібно розібратися в тому, якого результату ми прагнемо, тобто в цільових орієнтирах, і визначити, які при цьому дії повинні проводитися для досягнення поставленої мети.

У сучасній педагогічній науці представлені численні теорії та концепції виховання, що різняться різними уявленнями вчених-дослідників про людину та формування її особистості, про роль педагога в цьому процесі. У зв'язку з цим у підході до визначення поняття «виховання» можна виявити два напрями.

В основі першого лежить погляд на вихованця як на об'єкт педагогічного процесу, найважливішими факторами розвитку людини визнаються зовнішні впливи, що формують особистість. Такий погляд характерний для традиційної педагогіки, заснованої на соціоцентричному підході, в рамках якого мета розвитку особистості - її соціалізація з позицій максимальної суспільної корисності. За такого підходу мета виховання становить розвиток особистості відповідно до зовні заданими нормативами. У рамках цього напряму виховання визначається як управління, вплив, вплив, що формують особистість, чинник саморозвитку особистості навчально-виховному процесі практично ігнорується.

Інший напрямок у педагогіці відбиває розвиток гуманістичних ідей, народження нового погляду вихованця як у суб'єкт виховання. У рамках цього підходу ефективність виховання обумовлена активністю людини, включеністю її до самовиховання.

Визначити виховний процес у рамках гуманістичної парадигми можна так: виховний процес - це цілеспрямований процес взаємодії педагогів і вихованців, сутністю якого є створення умов для самореалізації суб'єктів цього процесу. Відповідно до таким розумінням метою виховного процесу у вузі є орієнтація студентів на самовиховання, саморозвиток, самореалізацію.

Компетентнісний підхід, визнаний зараз науковою спільнотою і закріплений у міжнародних офіційних документах, у своїй основі є гуманістичним, оскільки безпосередньо пов'язані з ідеєю всебічної підготовки та виховання індивіда у ролі фахівця, професіонала своєї справи, а й як особистості та члена колективу та соціуму. Адже в рамках гуманістичної педагогічної парадигми мета як кінцевий продукт освіти у найзагальнішому вигляді становить людина, її досконаліші особисті якості, її здатність до соціальної взаємодії.

Якщо діяти в рамках гуманістичного підходу, то організація виховного процесу в Україні має бути спрямована на створення та підтримання умов для саморозвитку, і здійснюватися цей процес має у тісній взаємодії із активністю людини, включеністю її у самовиховання.

Термін «толерантність» відносно молодий в науці. Дотепер склалися різні підходи щодо визначення толерантності залежно від специфіки дисципліни і теоретичних постулатів, у рамках яких розглядається це поняття. Толерантність –не пасивне підпорядкування думці інших, а активна моральна позиція і психологічна готовність до терпимості для досягнення взаєморозуміння з людьми різної культурної, національної, релігійної або соціального середовища. Термін «толерантність» був введений в науковий тезаурус французьким філософом і політичним діячем Антуаном Луї Клодом Дестют де Трасі. До сьогодні в західній соціології та політології толерантність є одним з основних демократичних принципів, нерозривно пов'язаних з концепціями плюралізму, соціальної свободи та прав людини.

Формування розуміння толерантності здійснювалося протягом двох століть. Латинське слово «toleranten», яке стало похідним для поняття толерантності, позначає стійкість, несприйнятливість до зовнішніх змін, і довгий час було терміном суто медичним, біологічним. Але сьогодні з загальною тенденцією дифузії між гуманітарними, соціальними, природними, точними науками і, відповідно, зближенням понять, він об'єктивно набуває іншого значення. Воно лише частково пов'язане з його первородним змістом .Відповідно до Декларації принципів толерантності, затвердженої резолюцією Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року, толерантність означає «повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності (Декларація принципів толерантності).

В. Петрова визначила толерантність як взаєморозуміння на основі згоди, поваги, розуміння, визнання рівноправності, відмова від тиску і насильства, визнання права інших на свої думки і погляди, прийняття людей такими, якими вони є. У працях Д.

Нерознак, Г. Сунгурова і Н. Еліасберг поняття «толерантність» тлумачиться як: здатність особистості, суспільства, держави шанобливо сприймати думку інших, яка є відмінною від їхньої; готовність безконфліктно сприймати особистість або явища; шанобливо ставитись до свободи іншого, його способу життя, поведінки, думок, не залежно від його політичних та релігійних поглядів; прояв терпимості і прийняття представників інших культур, релігій і країн; повага до форм самовираження і прояву людської індивідуальності.

Отже, толерантність є одним з гарантів суспільної стабільності в сучасному світі. Причинами не сформованості толерантності можуть бути соціально-економічні проблеми в сім'ї та суспільстві, природні катаклізми, виховна інерція батьків стосовно своїх дітей, агресія, що панує з екранів телевізорів. Усунути ці причини не можна, але необхідно їх «затьмарити» шляхом виховання співчуття, вміння спілкуватися і знаходити компроміси в різних конфліктних ситуаціях, бути поблажливішим до різних націй, виявляти цікавість і почуття поваги до інших народів за допомогою музейної педагогіки, здатності жити в світі різних людей та ідей. У сучасній літературі «толерантність» часто виступає синонімом визначення «терпимість» і тлумачиться як «терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, ідеям, віруванням». Толерантність передбачає здатність людини вийти за межі свого світу, зрозуміти і прийняти інший світ, відмінний від його власного, за багатьма ознаками: національними, культурними, релігійними особливостями.

Вивчивши досвід вітчизняної та зарубіжної літератури з цієї проблеми, дамо визначення толерантності. Толерантність – це терпляче ставлення до інших людей, повага думки іншого, вміння прислухатися, зрозуміти іншу людину; це особистісна властивість, яка проявляється в спілкуванні і криється в самовладанні, поважності, розумінні, емпатії інших людей, навіть якщо їх думки, упередження, расова або релігійна приналежність відмінні від ваших.

Виховання в дусі толерантності має бути спрямоване на протидію впливу, що викликає почуття страху і відчуження у ставленні до інших, що сприяє формуванню у молоді навичок незалежного мислення, критичного осмислення й вироблення суджень, заснованих на моральних цінностях.

Швидкий розвиток соціальних явищ та структурні зміни останніх десятиліть (інформаційна революція, гуманізація, активізація міжкультурної комунікації, глобалізація тощо) здійснили колосальний вплив на основи соціальних систем і дали початок глибинним перетворенням сутності соціальних інститутів та практик. Ці зміни сприяють становленню і розвитку нової архітектоніки соціальних відносин, провокують нові виклики на шляху демократизації освітньої системи та актуалізують нові дослідження в галузі демократичної освіти.

В умовах постійного продукування мінливості освіта є ключовою у становленні глобального громадянського суспільства та його громадян як «цілісних», автономних і відповідальних суб’єктів, здатних мислити трансверсально, знаходити моральні рішення в конфліктних ситуаціях і вміти «поєднувати не поєднане».

Актуальність дослідження даної проблеми викликана також відсутністю єдиного універсального визначення демократії, яке могло б пояснити різні історичні та контекстуальні умови (Karumanchery & Portelli,2005), і часто поверхневим і розпливчастим баченням феномену демократії (Gandin & Apple, 2005). Ця невизначеність характерна також для впровадження концепції демократії в процес підготовки як вчителів (Zyngier, 2013), так і викладачів (Biseth & Lyden, 2018).

Демократія є більш ніж формою політичного устрою. Це, насамперед, спосіб залучення до суспільного життя, спільного спілкування та досвіду (Carr, 2008; Dewey, 1916: 101). Наскрізна перформативність феномену демократії потребує додаткової експлікації. На думку Ларрі Діаманта, демократія складається з чотирьох ключових елементів: (а) політична система вибору та заміни уряду шляхом вільних та чесних

виборів, (b) активної участі людей, як громадян, у політиці та громадянському житті, (c) захисті прав людини для всіх громадян, (d) верховенстві права, в якому закони та процедури застосовуються однаково до всіх громадян. Рада Європи визначає демократію на трьох різних рівнях: 1) як спосіб політичного управління (правова система, виборчі правила, інститути управління); 2) як спосіб організації суспільства (як жити разом у сучасному плюралістичному суспільстві мирно); та 3) як спосіб життя (бути активним громадянином на основі таких цінностей, як солідарність, справедливість, самовизначення).

Висновки. Таким чином у виховному процесі існують проблеми організаційно-педагогічного характеру, які випливають із попередніх і пов'язані з проблемами реалізації ідей та установок у реальному виховному процесі. У виховному процесі часто не забезпечується взаємодія викладачів різних дисциплін, кураторів, адміністрації вишу при вирішенні виховних завдань, аж до різних вимог до відвідування занять, культури поведінки у навчальній групі, дотримання правил етикету у процесі спілкування. І це проблема, яка заважає створенню виховного середовища вишу.

В останні роки, на наш погляд, загострилися й проблеми: як забезпечити активну участь студентів у створенні цього виховного середовища, як забезпечити реальну взаємодію суб'єктів виховного процесу? Ці проблеми вирішуються обґрунтованим вибором форм та технологій виховання. Однак дослідники та практики відзначають недостатнє володіння педагогами сучасними виховними технологіями, що забезпечують розвиток механізмів саморозвитку, самовиховання.

Вирішення виховних завдань, що стоять перед вузом, на сучасному етапі може бути успішним тільки в тому випадку, якщо створити виховну систему, що розвивається в процесі прогресивних перетворень різних сфер життя, що постійно вдосконалюється як у структурному, так і функціональному аспектах, що має сутнісні характеристики відкритості, динамічності, цілеспрямованості.

Список використаних джерел:

1. Петрова, Д. (2017). Можливості використання педагогічного моделювання у формуванні толерантності та гуманізму. Сучасна педагогіка. No 7.

2. Гусєйнова, Є. (2015). Основні підходи до вивчення поняття толерантності у сучасній та зарубіжній науці. Молодий вчений, No 21.

3. Рибаченко, К. (2016). Порівняльний аналіз комунікативної толерантності викладачів та студентів університетів. Сучасні наукові дослідження та інновації. No 5.

4. Куц Г. М. (2018) Демократичні принципи в освітньому процесі: політико-культурний контекст. Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. Серія : Політологія. 2, 46-56.

5. Мешко Г. М. (2010) Вступ до педагогічної діяльності: [навч.посіб.].Київ: Академвидав.

Максименко Вероніка,
старший викладач кафедри психології та інклюзивної освіти,
методик викладання природничих дисциплін та технологій
Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка

Інтерактивний контент як засіб активного залучення здобувачів освіти в навчальний процес

Анотація. Актуальність використання онлайн інструментів для створення інтерактивного контенту в навчальному процесі обумовлено тим, що це сприяє мотивації навчання, спонукає здобувачів освіти до активних дій, а також спрощується

зворотній зв’язок між учасниками освітнього процесу. Обґрунтовано доцільність використання інтерактивного контенту та розглянуто платформи для створення інтерактивних вправ, вікторин і презентацій.

Ключові слова: інтерактивність; інтерактивний контент; онлайн інструменти.

Постановка проблеми. Ми живемо у світі зі стрімким розвитком інформаційно-цифрових технологій. Сучасне покоління дітей, народжених після 2010 р., – так зване «покоління Альфа». Вони з народження оточені цифровими технологіями, гаджетами та не знають світу без інтернету та мобільного зв’язку [4]. Очевидно, що урок для такого покоління здобувачів освіти повинен об'єднувати нові технології навчання (проєктори, мобільні телефони, комп’ютери, смарт дошки, планшети тощо). Саме тому сьогоднішній урок має включати нові онлайн інструменти – ігри, вікторини та інтерактивні завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо визначення сутності та використання інтерактивних технології навчання розглянуто в працях І. Абрамова, Г.Коберник, О. Пєхоти, С. Литвинової, Л. Пироженко, О. Пометун, М. Скрипник та інші.

Виклад основного матеріалу. З розвитком інформаційно-цифрових технологій найбільш популярними та ефективними інструментами в освіті є онлайн сервіси для створення інтерактивного контенту. Вони дозволяють створювати більш захоплюючі та динамічні навчальні матеріали, які сприяють активному залученню користувачів [3].

Слово «інтерактив» має англомовне походження, де «inter» – взаємний і «act» – діяти. Отже, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [1].

Під інтерактивністю розуміють взаємодію, обмін інформацією, ідеями, думками між учасниками освітнього процесу, де учень і вчитель є рівнозначними суб’єктами освітнього процесу. Інтерактивна педагогічна технологія передбачає, як інтерактивність організації педагогічного процесу, так й інтерактивність комп’ютерних засобів навчання [2].

Для нинішнього покоління здобувачів освіти, які народилися в цифрову епоху, комп’ютери, планшети, смартфони є невід’ємною складовою життя. Вони звикли до інтерактивних форм спілкування та отримання інформації. Тому використання вчителем онлайн сервісів для створення вікторин, інтерактивних вправ, ігор та презентацій сприятиме активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти, стимулюватиме їх на здійснення певних дій та розвиватиме інформаційно-цифрову компетентність. Окрім того, використання інтерактивних вправ та завдань сприяють кращому запам’ятовуванню інформації, оскільки вони залучають різні канали сприйняття інформації. Для вчителя – це підтримка при проведенні уроків з можливістю миттєво отримувати зворотній зв’язок про поступ здобувачів освіти.

Розглянемо деякі інструменти для створення інтерактивного контенту. Однією з найпопулярніших платформ для підтримки навчання за допомогою інтерактивних вправ є платформа **Wordwall** (https://wordwall.net/) (Рис. 1).

Ресурс має три тарифні плани: базовий (безкоштовний), стандартний та професійний. У базовому обліковому записі можна створити лише 3 інтерактивні вправи, обравши серед таких типів вправ: «Відповідники», «Вікторина», «Випадкові карти», «Флеш-карти», «Доповніть речення», «Знайдіть відповідність», «Сортування за групами», «Випадкове колесо», «Відкрийте коробку», «Анаграма», «Наведіть порядок», «Відповідні пари», «Діаграма з мітками», «Двосторонні литки», «Пошук слів», «Написання слів», «Ігрова вікторина», «Вікторина «Виграй або програй»».

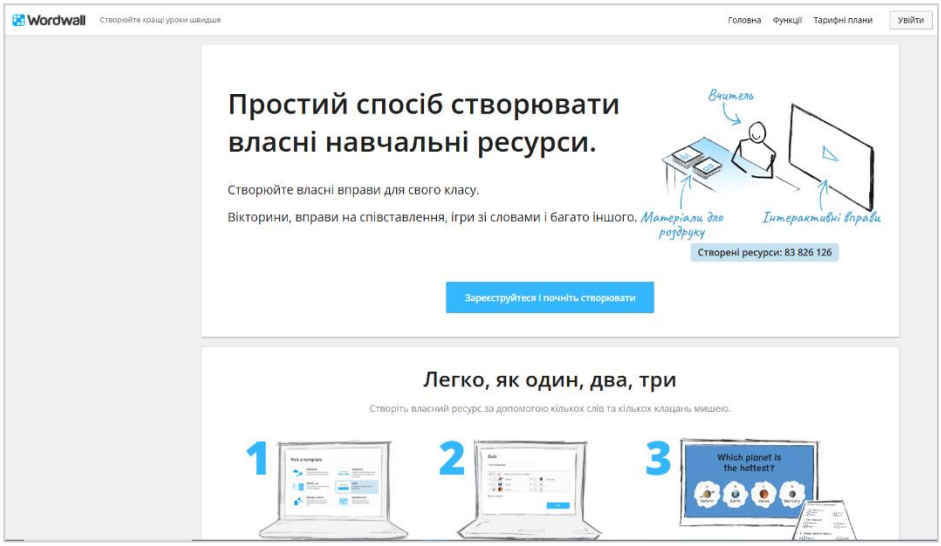

Рис. 1

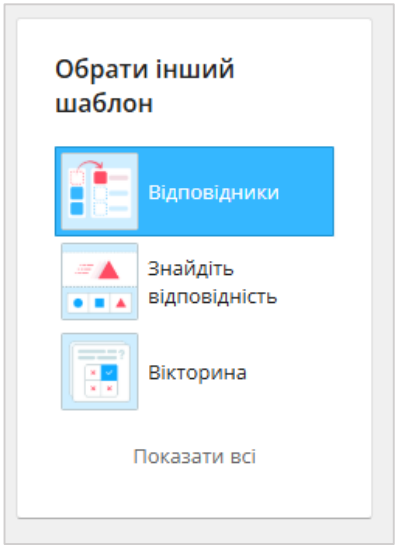

Рис. 2

У стандартному та професійному тарифних планах можна створювати необмежену кількість вправ, є доступ до бібліотеки вправ, створених іншими користувачами, існує можливість роздрукувати матеріали. Професійний тарифний план відрізняється від стандартного наявністю ще 13 шаблонів інтерактивних вправ: «Кросворд», «Правильно чи неправильно», «Шибениця», «Летючий фрукт», «Погоня в лабіринті», «Вікторина із зображеннями», «Повітряні кули», «Літак», «Правильний порядок», «Полювання на кротів», «Дивіться і запам'ятовуйте», «Магніти зі словами» та «Математичний генератор».

Перевагою платформи є те, що створивши вправу одного типу, онлайн-сервіс дозволяє її перетворити на вправу іншого типу (Рис. 2). Поширити вправу або завдання серед учнів можна, натиснувши спочатку кнопку «Поділитися», а потім «Задати завдання». Згенерованим покликанням можна поділитися зі здобувачами освіти у зручний спосіб. Результати виконання вправ зберігаються у профілі вчителя на вкладці «Мої результати» та можуть бути враховані при виставленні оцінок за урок.

Не менш популярною серед педагогів є платформа **Kahoot!** (https://kahoot.com/) для проведення вікторин (Рис. 3).

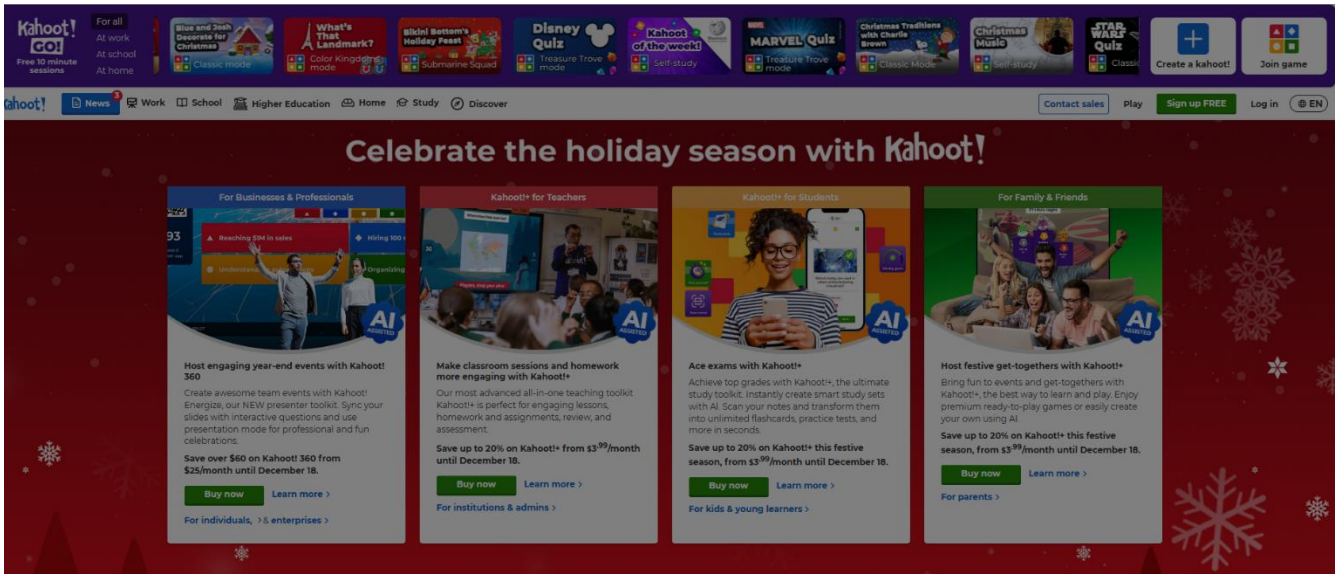

Рис. 3

Як і переважна більшість онлайн-інструментів, має декілька тарифних планів. У базовій підписці доступні два типи опитування: вікторина – Quiz та True/False (Правда/Неправда). Інші типи: Type Answer (введіть відповідь), Puzzle (головоломка), Poll (опитування), Word cloud (хмара слів), Open-ended (відкрита відповідь), Brainstorm (мозковий штурм) доступні у платній підписці. Платформа потребує наявності мультимедійного обладнання для виведення вікторини на екран інтерактивної панелі або дошки. Здобувачі освіти відповідають на питання вікторини зі своїх смартфонів. Kahoot! підтримує класичний (індивідуальний) режим з можливістю підключення до 10 гравців та командний режим – один пристрій на команду (максимальна кількість команд 5). Також для учнів можливий вхід з комп'ютера (https://kahoot.it/). На Рис. 4 ліворуч зображено вхід учня з комп'ютера, праворуч – вікно вчителя.

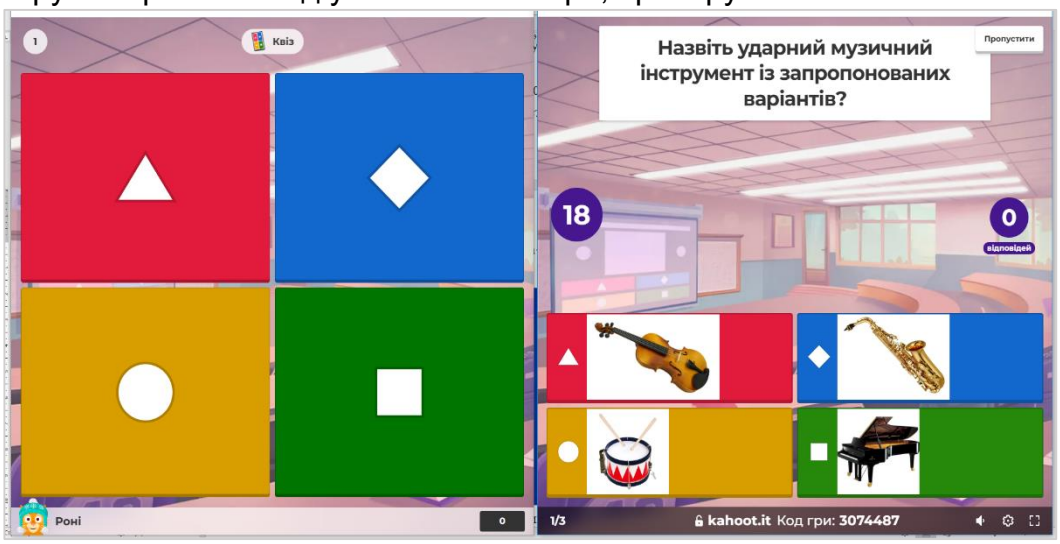

Рис. 4

Результати вікторини зберігаються у профілі вчителя на вкладці «Звіт» (Рис. 5).

Також цікавим інструментом для навчання та проведення вікторин є **Quizlet** (https://quizlet.com/en-gb) (Рис. 6). Вхід для учня зі сторінки https://quizlet.com/live . Також платформа має однойменний мобільний додаток, який можна встановити через

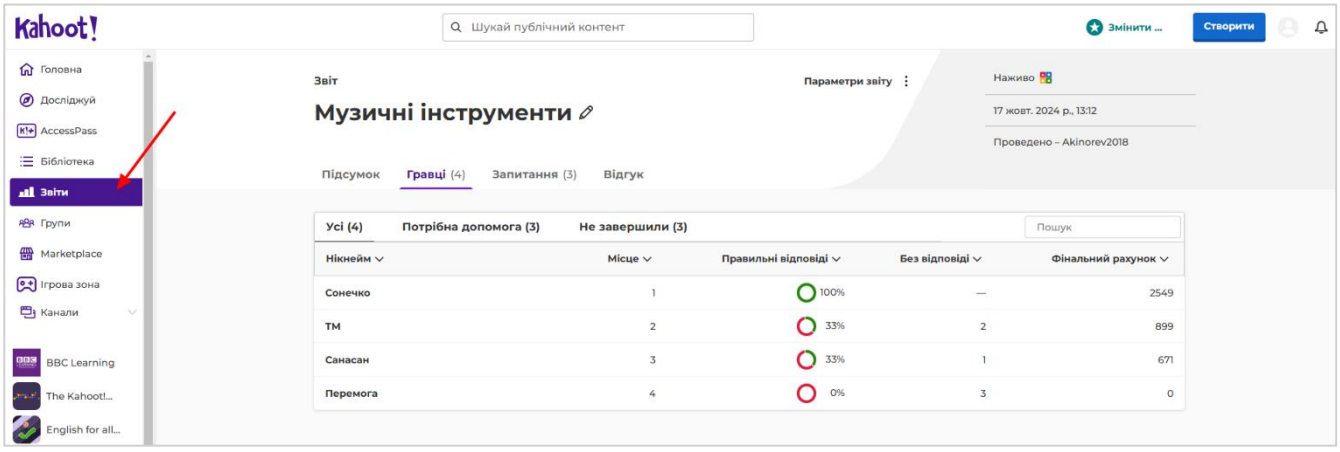

Рис. 5

Play Market або AppStore.

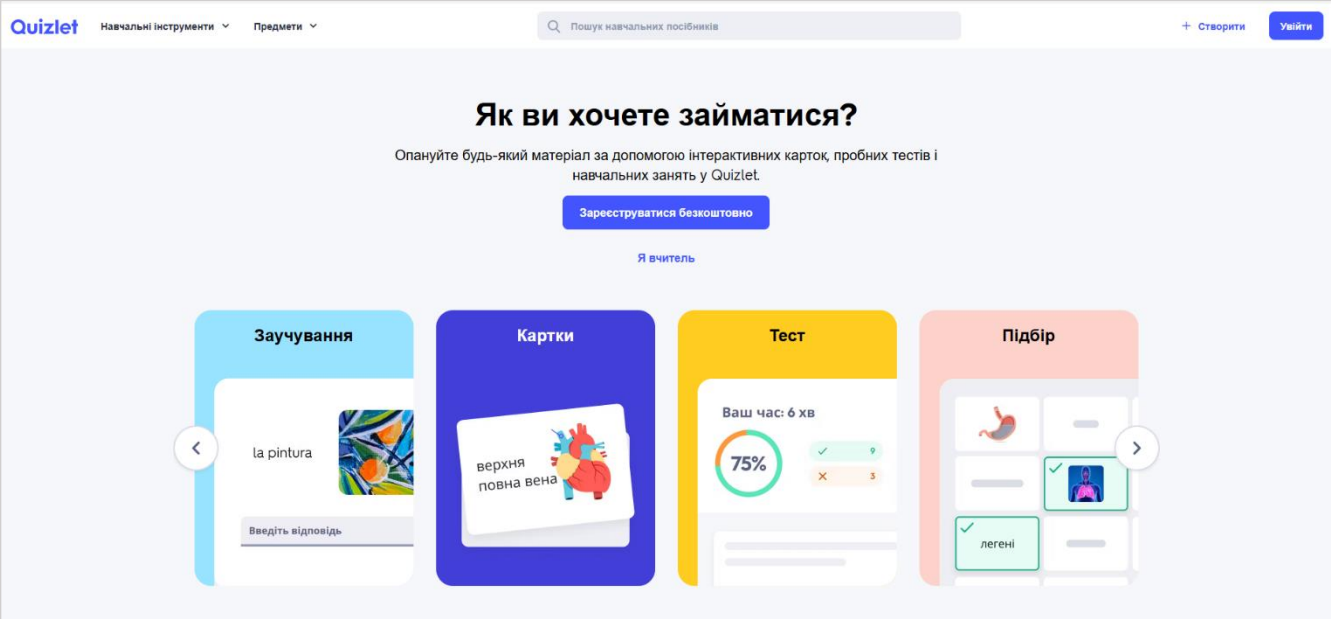

Рис. 6

Quizlet пропонує різні режими навчання, включаючи флеш-картки, тести та ігри, для полегшення вивчення різних предметів. Вчитель, створивши начальний модуль, може запропонувати здобувачам освіти самостійно за допомогою карток запам’ятати та вивчити нову інформацію, підготуватися до заліків у режимі заучування або в ігровій формі перевірити свої знання. Варіанти активностей представлено на Рис. 7.

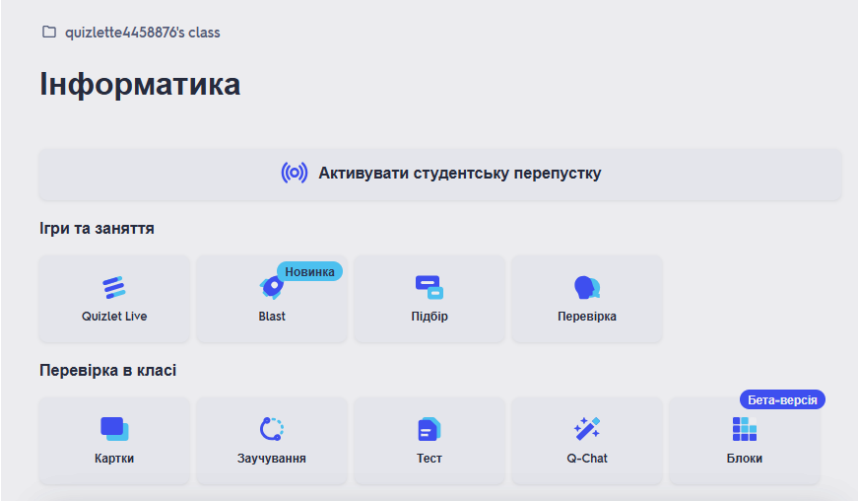

Рис. 7

Quizlet Live – це вікторина, в якій здобувачі освіти можуть брати участь, як індивідуально, так і в команді. За правильні від-повіді учасникам додаються бали, за неправильні – віднімаються. Кожен бачить як свою траєкторію руху, так і суперників.

Blast – інтерактивна гра, кожен учасник якої знаходиться в умовному космічному кораблі. Термін або визначення з'являється у верхній частині екрану, учаснику потрібно знайти відповідне визначення або термін на летючих астероїдах та збити, натиснувши на нього. Гравець, який першим зіб'є правильну відповідь, отримує бал, якщо він зіб'є неправильну відповідь, то відповідно втратить бал. Для активностей Quizlet Live, Blast та Перевірка потрібна кількість учасників більше двох.

Підбір – учасникам потрібно зіставити всі картки з термінами та визначеннями якомога швидше.

Перевірка – вчитель вибирає з готового модуля 6-12 запитань. Учасникам потрібно обрати відповіді на поставлені питання якомога швидше.

Картки – цей режим дозволяє користувачам швидко запам’ятовувати інформацію за допомогою системи термінів і визначень, які можна налаштувати за допомогою тексту, зображень та аудіо.

Заучування – учасникам потрібно вводити відповіді на поставлені питання навчального модуля з клавіатури.

Тест – учасники бачать усі запитання, обирають відповідь до кожного з них та надсилають на перевірку. Учень може пропустити питання, якщо не впевнений у правильній відповіді, натиснувши відповідну кнопку. Після цього йому буде запропоновано пройти тест ще раз або повторити картки.

Q-chat – у Quizlet інтегровано штучний інтелект, за допомогою якого можна отримувати відповіді на поставлені запитання або створювати навчальні навчальні модулі.

Блоки – це гра-головоломка, яка допомагає навчатися під час гри. Учасникам потрібно по черзі перетягнути фігури в будь-яке місце сітки. Коли фігури заповнюють рядок/стовпець, рядок/стовпець очищується, а учаснику зараховуються бали. При розміщенні всіх трьох частин фігури, учаснику надаєтья 3 спроби, щоб дати відповідь на запитання навчального матеріалу. Якщо відповідь правильна, то учасник отримує ще три частини головоломки. У разі якщо учасник не знає відповіді, він може оновити питання, торкнувшись відповідної піктограми. Гра триває, доки не закінчаться ходи.

Ще один онлайн-сервіс, який заслуговує уваги, – **Nearpod** (https://nearpod.com/) (Рис. 8). Платформа має англомовний інтерфейс, але сторінку можна перекласти української мовою, якщо відкрити її за допомогою браузера Google Chrome.

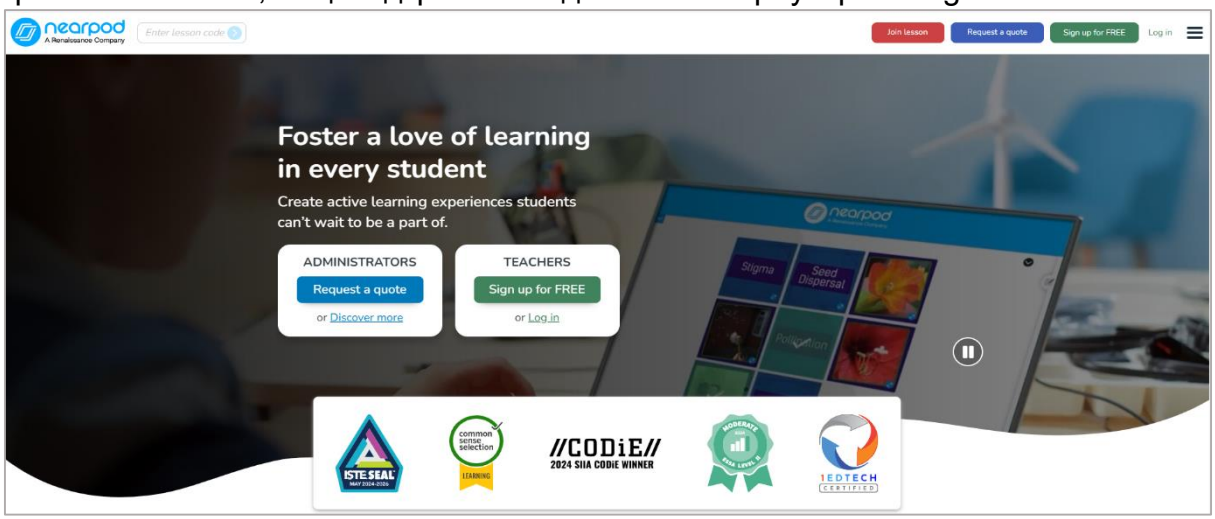

Рис. 8

Це сучасна платформа, що дозволяє створювати інтерактивний навчальний матеріал. Урок, створений за допомогою Nearpod, може містити: зображення; pdf-файли; презентації, створені у Microsoft Power Point та Microsoft Sway; відео та аудіо; веб-сторінки; 3D-моделі з біології; інтерактивні симуляції з математики та фізики. Також можна додати інтерактивні питання і вправи: вікторину, тест, опитування з виведенням результатів у діаграму, заповнити у тексті пропуски, скласти пари, дошка для спільної роботи та інше. Цей ресурс дозволяє нашвидкуруч створювати слайди, використовуючи існуючі шаблони, та завантажувати презентації, створені у програмі Power Point, Google Slides або Microsoft Sway. Вчитель може провести формувальне оцінювання здобувачів освіти, додавши до презентації інтерактивні питання, що дасть змогу відслідковувати процес просування учня до навчальних цілей і вчасно вносити корективи у навчальний процес. Готові уроки вчитель демонструє під час проведення

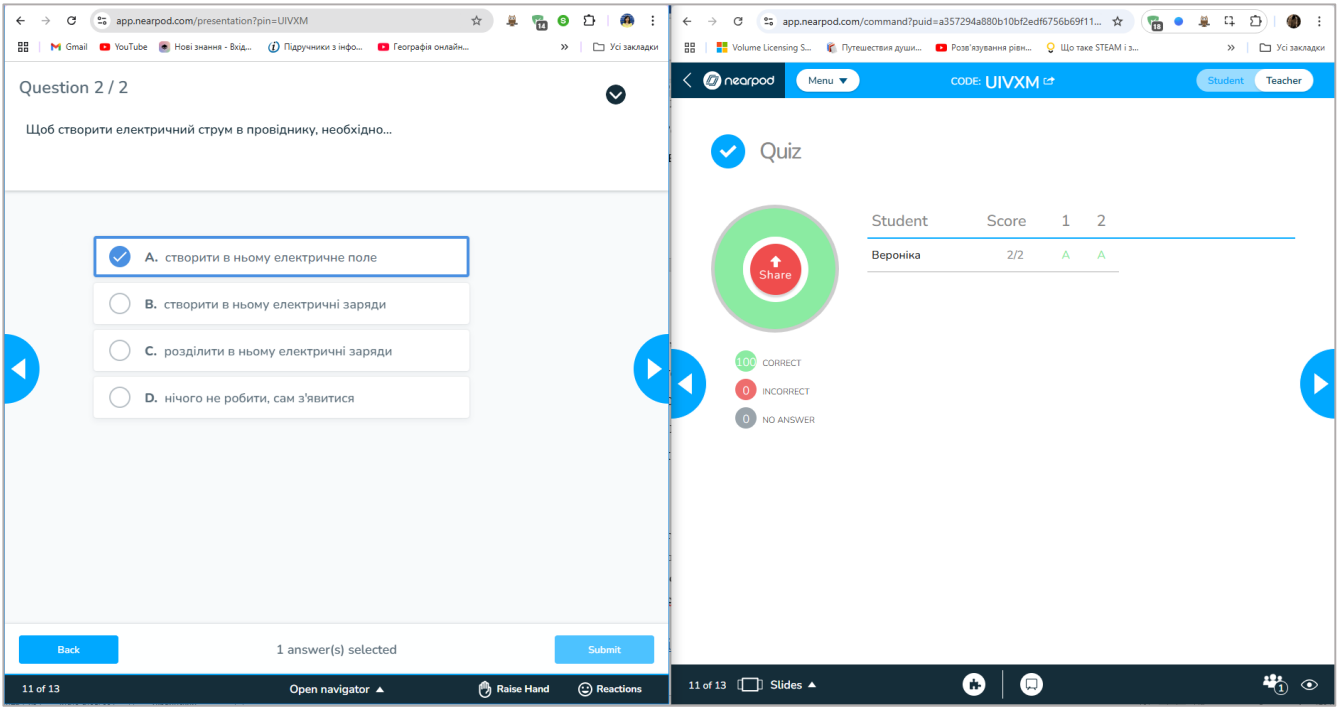

Рис. 9

занять в режимі онлайн. У платній підписці здобувачі освіти можуть самостійно опрацювати матеріал в автономному режимі, отримавши від учителя код доступу для перегляду. По завершенню сесії результати успішності класу зберігаються в особистому профілі вчителя у вкладці «Звіт». На Рис. 9 представлено вигляд вікна в режимах учителя (праворуч) та учня (ліворуч) під час відповідей учня.

Висновки. Онлайн платформи націлені на формування мотивації до навчання, на розвиток учня як особистості для самостійного набуття знань, їх практичного застосування в повсякденному житті, на розкриття перед учнями можливостей комп'ютера як інструмента пізнання, необхідного в сучасних умовах. Використання інтерактивного контенту під час проведення уроків дозволяє зробити навчання більш ефективним, сприяє підвищенню зацікавленості та залученню учнів в освітній процес. За допомогою розглянутих платформ можна створити привабливий динамічний контент, що відповідатиме потребам сучасних здобувачів освіти, сприятиме успішному засвоєнню матеріалу та розвитку креативного мислення. Використання вікторин, створених за допомогою таких платформ, як Kahoot! та Quizlet, дозволяє уникнути перевтоми під час уроку, а повне занурення в гру викликає позитивні емоції.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основа», 2011.– 176 с. – (Серія «Золота педагогічна скарбниця»).
2. Алєксєєва Г. М. Інтерактивні комп’ютерні технології навчання / Г.М. Алєксєєва // Комп’ютер у школі та сім’ї. – 2012. – № 6. – С. 28–31
3. Дідух В.В., Шульга А.В. Особливості використання інтерактивних мультимедіа в освітньому процесі початкової школи / URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/71/part_2/37.pdf
4. Покоління «Альфа»: хто вони і що про них варто знати / URL: https://porogy.zp.ua/2024/07/pokolinnya-alfa-hto-vony-i-shho-pro-nyh-varto-znaty/

Максімов Євген,
вчитель англійської мови
КЗЗСО «Ліцей №17 Хмельницької міської ради»

Використання інструментів штучного інтелекту при вивченні іноземної мови 2.0

Анотація. Впровадження інструментів штучного інтелекту (ШІ) у процес вивчення іноземних мов відкриває нові можливості для підвищення ефективності навчання. Сучасні ШІ-алгоритми можуть персоналізувати навчальні програми, адаптувати складність завдань до рівня учня та забезпечувати миттєвий зворотний зв'язок. Вони охоплюють чат-боти для мовної практики, програми для розпізнавання мови, інтелектуальні системи перекладу, а також додатки для інтерактивного навчання. Використання цих інструментів сприяє покращенню навичок говоріння, аудіювання, письма та розуміння тексту, зменшуючи мовний бар'єр та мотивуючи здобувачів освіти до подальшого вивчення.

Ключові слова: заклад загальної середньої освіти, інструмент, здобувач освіти, штучний інтелект (ШІ), індивідум, іноземна мова, безпека, прогрес, інноваційні процеси.

Сучасне суспільство відзначається активним впровадженням цифрових технологій у різні сфери життя. Важливою складовою цього процесу є використання штучного інтелекту (ШІ) в освітньому середовищі. ШІ визначають як здатність комп'ютерів або роботів виконувати завдання, які зазвичай потребують людських інтелектуальних здібностей. Це охоплює здатність до логічних роздумів, розуміння змісту, узагальнення інформації та навчання на основі попереднього досвіду.

Давайте з вами розберемо детальний опис інструментів на базі штучного інтелекту: Gamma, Concer, Narakeet та Storywizard.

1. Gamma.

Gamma — це інструмент, який спрощує створення та редагування презентацій. Він використовує штучний інтелект для автоматичного формування слайдів на основі наданого контенту. Користувачі можуть вводити текст або завантажувати документи, а Gamma генерує візуально привабливі слайди, включаючи графіки, зображення та анімації. Це дозволяє заощадити час і підвищити якість презентацій.

Приклад використання: уявіть, що ви готуєте презентацію для виступу. Ви можете завантажити свій документ, що містить основні пункти, і Gamma автоматично згенерує слайди. Наприклад, якщо в документі є графіки певних досліджень, Gamma додасть їх у відповідний слайд з гарним оформленням.

Особливості: Gamma надає шаблони, які можна налаштувати, і має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс. Це дозволяє користувачам зосередитися на змісті, а не на дизайні.

2. Concer.

Concer — це платформа, яка допомагає користувачам покращувати їхні комунікаційні навички. Вона використовує алгоритми обробки природної мови для аналізу текстів, пропонуючи рекомендації щодо стилю, структури та граматики. Concer може бути корисним як для написання бізнес-документів та листів, так і для особистого спілкування, надаючи відгуки про ефективність повідомлень.

Приклад використання: якщо ви пишете електронного листа, можете ввести текст у Concer. Інструмент проаналізує його та запропонує покращення, такі як зміна формулювань для більшої ясності або усунення граматичних помилок. Наприклад, якщо в листі є довгі речення, Concer може запропонувати їх розділити.

Особливості: Concer використовує алгоритми, які враховують стиль і тон, що дозволяє адаптувати рекомендації під конкретну аудиторію.

3. Narakeet.

Narakeet — це інструмент для створення відео з тексту. Користувачі можуть писати сценарії, а Narakeet перетворює їх на анімовані відео, додаючи голосові озвучки та візуальні елементи. Це дозволяє легко створювати навчальні відео, презентації чи маркетингові матеріали без необхідності в професійних навичках редагування відео. Narakeet підтримує кілька мов, що робить його доступним для глобальної аудиторії.

Приклад використання: уявіть, що ви хочете створити навчальне відео з теми «Їжа країн усього світу». Ви пишете сценарій, а Narakeet автоматично ґенерує відео, включаючи зображення, анімації та озвучення. Наприклад, якщо у описі є пояснення певної країни, Narakeet може ілюструвати її фотографіями та прикладами.

Особливості: інструмент підтримує кілька мов та акцентів, що дозволяє створювати локалізовані відео для різних аудиторій.

4. Storywizard

Storywizard — це інструмент, орієнтований на письменників та творців контенту. Він використовує штучний інтелект для ґенерації ідей, побудови сюжетів і навіть написання діалогів. Користувачі можуть вибирати жанри та стилі, а Storywizard пропонує варіанти розвитку сюжету, допомагаючи подолати творчі недоліки. Це особливо корисно для авторів, які шукають натхнення або хочуть експериментувати з новими концепціями.

Приклад використання: якщо ви намагаєтеся написати роман у жанрі фентезі, ви можете ввести кілька ключових елементів, наприклад, "чарівник", "заборонене королівство" та "друг". Storywizard зґенерує кілька сюжетних ліній, включаючи конфлікти та розвиток персонажів. Наприклад, він може запропонувати: "Чарівник відкриває портал у заборонене королівство, де зустрічає друга, який виявляється ворогом".

Особливості: інструменти дозволяють налаштовувати жанри, структуру і глибину сюжету, що робить його універсальним для різних стилів письма.

Дотримуючись цих простих та зрозумілих кроків, ви зможете легко та без зайвих зусиль вивчити іноземну мову. Використання Chat GPT у навчальному процесі. Якщо ви виберете іноземну мову – англійську, то не забувайте, що існує не лише британська англійська, а також австралійська, канадійська, американська, новозеландська варіанти англійської мови, а в кожній є свої відмінності. Обрали мову, підключаєте Chat GPT для ґенерації цих зразків мов. Chat GPT має багато функцій: генерація текстів, переклад запропонованого уривку та переклад на рідну мову, при необхідності. Ці функції допоможуть вам створити більш точні та природні значення. Спочатку створюйте прості комбінації речень, потім створюйте більш складні частини речення,

добавляючи ідіоми, антоніми, синоніми, і, зрештою, утворюючи складні системи речень. Експериментуйте з різними стилями та акцентами, це допоможе вам краще зрозуміти нюанси мови.

Для швидкого та кращого оволодіння мовою використовуйте ті ресурси, де є мовна практика з носієм мови, слухайте підказки та радіо-шоу, практикуйтесь у письмі, листуючись з носіями мови. Використовуйте автентичні застосунки, де є необхідна кількість інструментів для кращого оволодіння мовою. Дивіться фільми та шоу англійською мовою, приєднуйтеся до мовних груп практиків вивчення іноземної мови, де зможете, як попрактикуватись, так і підібрати під свій рівень комунікатора, з яким будете покращувати свій рівень навченості іноземної мови.

Висновки. Кожен із цих інструментів має свої особливості та переваги, які можуть суттєво спростити роботу при вивченні певних тем. Вони демонструють, як штучний інтелект може стати корисним помічником у творчій та професійній діяльності вчителя.

Список використаних джерел:

1. Вишнякова О. П. AI та освіта: як штучний інтелект вплине на шкільну освіту. LB.ua: вебсайт. 2023. 02 березня.
2. Вчитель плюс штучний інтелект – це майбутнє освіти. URL: https://intboard.ua/pres-sluzhba/blog/vchytel-shtuchnyy-intelekt-tse-maybutnye-osvity/
3. Гайдай Юрій. Тренди ШІ: які етичні загрози несе використання штучного інтелекту. URL: https://speka.media/trendi-si-yaki-eticni-zagrozi-nese-vikoristannya-stucnogo-intelektu-v4q3wp?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=20972733776&gad_source=1
4. Маркус де Сейтуа. Код творчості. Як штучний інтелект учиться писати, малювати, думати / пер. з англ. К. Жуковська та Т. Турчило. Київ: ArtHuss. 2023. 320 с.
5. Примаченко І. Штучний інтелект в освіті: можливості, виклики та перші кроки великої адаптації. URL: https://life.pravda.com.ua/columns/2023/08/4/255650/
6. Tom Williams Jack Grove. Five ways AI has already changed higher education. URL: https://www.timeshighereducation.com/depth/five-ways-ai-has-already-changed-higher-education.

Мар'яніна Неля,
практичний психолог Баговицького ліцею
Слобідсько- Кульчієвецької ТГ

Критерії психологічної безпеки освітнього середовища

Анотація. Психологічна безпека в освітньому середовищі є передумовою успішного навчання та ефективної співпраці між учасниками освітнього процесу. Для результативної взаємодії необхідно турбуватися про психологічну безпеку в освітньому середовищі.

Ключові слова: психологічна безпека ,освітнє середовище, психологічне здоров'я, психологічна підтримка.

Після початку повномасштабної російсько-української війни перед системою освіти постали нові виклики. Освітянам потрібно не лише впоратися із власними емоціями та переживаннями, а ще й продовжити навчати та підтримувати учнів у час війни. Освітнє середовище, як частина життєвого середовища особистості, так само

відчуває на собі вплив різних несприятливих чи негативних суспільнополітичних, економіко-правових та психологічних явищ. Ці явища так чи інакше впливають насамперед на психологічну безпеку (тобто таку, що має внутрішній зміст) окремої особистості чи групи.

Освітнє середовище, як простір реалізації потреб і мотивів, становлення та розвитку особистості залежить від різних суб'єктів, що своїми діями, вчинками чи поведінкою створюють та забезпечують належні умови взаємодії суб'єктів окремих навчальних закладів, а також відповідні умови навчання та праці. На нашу думку до таких суб'єктів відносять не лише відповідних фахівців, а й усіх тих, хто безпосередньо залучений в освітній процес, – учнів і батьків. Чи не головною загрозою, коли йдеться про взаємодію суб'єктів освітнього середовища, є отримання психологічної травми, що перешкоджає позитивному розвитку та шкодить психічному здоров'ю, перешкоджає задоволенню основних потреб, блокує можливості для самоактуалізації. Психологічне насильство в процесі взаємодії – чи то у формі тролінгу, чи цькування – стає тим джерелом психотравми, що впливає не лише на того, хто зазнає насильства, чи на його найближче оточення, а й на тих, хто здійснює таке насильство, адже руйнація може проявлятися в майбутньому в різних ситуаціях.

Сучасне освітнє середовище являє собою складну організовану систему, у рамках якої вирішуються не лише освітні завдання, а й відбувається соціалізація та психологічний розвиток особистості. В освітньому середовищі проходить значна частина життя людини: дошкільне дитинство, молодший шкільний та підлітковий вік, юність. У ньому формуються і набувають подальшого розвитку міжособистісні взаємини дитини з однолітками, педагогами, батьками, іншими людьми, причетними до освітнього процесу [1]. За результатами досліджень Мешко Г. М. та Мешко О. І., тільки кожен третій учень почуває себе у школі затишно й комфортно, майже третина опитаних школярів (30,8%) на уроках часто переживають розчарування. [3]. Ці ж науковці проводили дослідження стану соціально психологічного клімату в педагогічних колективах закладів освіти, стану емоційного благополуччя вчителів. Результати досліджень засвідчили, що: у багатьох закладах панує недоброзичливість, заздрісність, нездорова конкуренція [2]. Тому актуальним є питання формування саме психологічного безпечного освітнього середовища в закладі освіти. Спочатку з'ясуємо сутність поняття «психологічно безпечне освітнє середовище». Освітнє середовище у психолого-педагогічній літературі визначають як підсистему соціокультурного середовища, як сукупність факторів, обставин, ситуацій, які склались історично, і як цілісність спеціально організованих умов розвитку особистості учня [2]. І. Баєва пропонує такі критерії психологічної безпеки освітнього середовища.

«Перший критерій – це захищеність від психологічного насильства в процесі взаємодії всіх учасників освітнього середовища. Загрозою для психологічної безпеки є невизнання референтної значущості освітнього середовища його учасниками і, як наслідок, реалізація наміру покинути його або заперечити його цінності та норми. Тому другий критерій психологічної безпеки освітнього середовища – його референтна значущість, що фіксується як ставлення до нього. Загрозою для психологічної безпеки буде незадоволеність усіх учасників освітнього середовища основними характеристиками процесу взаємодії, оскільки саме цей процес створює можливості та умови, що забезпечують особистісний розвиток. Емпіричними проявами тут є: емоційний комфорт, можливість висловити свою думку; шанобливе ставлення до себе; збереження особистої гідності; можливість звернутися по допомогу, врахування особистих проблем і труднощів; увага до прохань і пропозицій; допомога у виборі власного рішення. Третім критерієм психологічної безпеки освітнього середовища є рівень задоволеності основними характеристиками процесу взаємодії» [3] На нашу думку, перелічені критерії важливі, проте їх перелік не є вичерпним, оскільки психологічна безпека може залежати й від фізичних чи технічних аспектів

життєдіяльності окремого навчального закладу, які дають суб’єктам освітнього процесу відчуття захищеності.

Ефективність функціонування системи освіти значною мірою залежить від забезпечення сприятливого психологічного середовища для усіх учасників освітнього процесу. А одним з найважливіших стратегічних завдань в сучасних умовах є ефективна психологічна підтримка особистості .З цією метою у нашому ліцеї функціонує кабінет психолога,який оснащений необхідними матеріалами для надання психологічної підтримки учасникам навчального прооцесу.

Отже, безпечне освітнє середовище є станом освітнього середовища, для якого властиві безпечні умови навчання, комфортна міжособистісна взаємодія, дотримано права і норми безпеки кожного учасника освітнього процесу. До ознак безпечного освітнього середовища належать якість взаємин, комфортність та задоволеність. Для збереження психологічного здоров'я необхідні: увага до внутрішнього світу дитини, її захоплень та інтересів, переживань і почуттів, знань та здібностей, ставлення до себе та оточуючих.

Список використаних джерел:

1. Варивода К.С. Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх вчителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища.URL: http://ephsheir.phdpu.edu.ua/handle/8989898989/2258 .
2. Мешко Г. М., Мешко О. І. Формування психологічно безпечного освітнього середовища у загальноосвітньому навчальному закладі. URL: http://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/206 .
3. Забезпечення психологічної безпеки учасників освітнього процесу : методичні рекомендації / уклад.: В. М. Духневич, З. Ф. Сіверс ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. – 12 с.

Марценюк Людмила,
інструктор з фізичної культури
Закладу дошкільної освіти №6 «Ромашка»
Красилівської міської ради Хмельницької області

Патріотично-спортивний квест на тему «Козацькі забави» для дітей старшого дошкільного віку

Анотація. Провідна ідея виховного заходу ознайомити дітей з давно вже минулими подіями, що відбувалися на території України, розширити їх знання про українське козацтво, традиції українського народу. Цікаві факти, пісні, сценки, конкурси, культура та традиції не залишать байдужим жодного глядача. На прикладах видатних українських козаків в дітях формується прагнення до досягнення життєвих цілей.

Ключові слова: військо, авіація, козак, армія, Покрова, курінь.

Мета:

поглибити знання дітей про звичаї, традиції та спосіб життя запорізьких козаків;

формувати інтерес та шанобливе ставлення до української історії, спонукати дітей наслідувати найкращі риси козаків: добродушність, безкорисливість, товариськість, взаємопідтримка;

розвивати руховий апарат дітей, їхні фізичні та розумові якості.

Обладнання:

Дерев'яний будівельний матеріал, два «коня»,чотири відерця. Два коромисла, дві драбинки.

Хід заходу

Доброго дня, діти! Сьогодні ми з вами пригадаємо славетних людей, які жили колись на Україні. 1 жовтня українці святкують свято Покрова Пресвятої Богородиці. Це був великий козацький день. Саме тоді відбулась велика Генеральна січова рада. На ній вирішували найважливіші питання козацького життя. Цей день історії запам'ятався всьому українському народу, як найголовніше свято всіх людей, котрі відносять себе до козацького роду. В день Покрова , знедавна, в Україні відзначають День Захисника і Захисниць України.

Тож, давайте хвилиною мовчання вшануємо пам'ять тих хто віддав своє життя , щоб ми могли жити, спокійно прокидатися та навчатися.

(хвилина мовчання, гімн України)

А зараз ми з вами дізнаємось хто ж такі козаки і де вони жили.

(розгляд картинок про козаків)

Дорогі діти, я сподіваюся, що ви всі мрієте вирости справжніми козаками та козачками, що будете шанувати традиції наших прадідів, дідів.

А щоб стати справжніми козаками вам потрібно подолати невеликий шлях, щоб отримати скарби козаків. А в допомогу нам буде карта.

Давай ми зараз з вами розглянемо. Ось є три станції. На кожній станції вам потрібно буде виконати завдання, після яких ви отримаєте конверт в якому знаходиться частина підказки, де знаходяться скарби.

Отже, перша наша станція де знаходиться?....

Так, вірно, початкова станція у груповій кімнаті під назвою «Мудрість». На цій зупинці вам потрібно виконати два завдання.

1. **Вікторина про козаків**.

- ❖ Як називається зачіска козака (оселедець)
- ❖ Назва хати, в яких жили козаки на Січі (Курінь)
- ❖ Як називається козацький човен (чайка)
- ❖ Як називається найвідоміший козацький танок (гопак)
- ❖ Кого не пускали на Січ (жінок)
- ❖ Найвідоміша козацька страва, яку дуже полюбляли наші ваїни (куліш)
- ❖ Про яку деталь козацького одягу казали «Широкі, як чорне море»? (шаровари)
- ❖ Що означає слово козак (вільна людина)
- ❖ Козацька зброя, якою вони захищалися (шабля)
- ❖ На якому транспорті пересувалися козаки (кінь)

Час переходити до наступного завдання.

2. **Збудуй фортецю**

(Команди мають разом збудувати фортецю)

Молодці, впорались із завданням, і за це ви отримуєте конверт з підказкою.

Давайте знову подивимося на карту де буде в нас наступна станція.

Так це музичний зал. Тож давайте вишикуємось в колону і вирушимо до наступної станції.

Станція «Сила»

На даній станції вам потрібно також виконати декілька завдань.

1. **Естафета «Без коня та зброї слабкі герої»**

(хлопчики на «конях» оббігають перешкоди, повертаються до своєї команди).

В давнину в козаків були вірні подруги, які допомагали облаштовувати їм їхні будівлі. І в нас теж такі є. Тож запрошуємо наших дівчаток.

2. **Естафета «Хто швидше принесе води»**

(дівчатка шикуються у дві колонки, за сигналом біжать до «озера» набирають у відра воду, повертаються до команди)

3. Естафета Смуга перешкод

(Перестрибнути через перешкоду, пролізти під палицею, пройти по драбинці.)

У козаків була не одна улюблена страва. А які ви ще знаєте українські страви? Отже, ще однією улюбленою стравою козаків були вареники.

І дівчатка зараз нам покажуть, як вправно потрібно ліпити вареники…

Таночок «Варенички»

Молодці, завдання були не прості, але ви виконали, тож знову отримуєте конверт з підказкою.

Далі карта показує нам, що наступна зупинка ……

Так, вірно , це спортивний зал. Тож вирушаймо!

Станція «Вправність»

1. «Як козаки стріляли по фортецях»

(хлопчики шикуються в дві команди, за сигналом кожен гравець котить м’яч по підлозі, намагаючись влучити у «фортецю» (кеглях), кількість збитих кожнем гравцем башт підраховується, перемагає команда, яка має більшу кількість збитих башт)

2. Гра «Козацька шапка»

(діти по колу передають шапку козака за допомогою палиць)

3. «Перетягни канат»

Ну що ж, молодці, і ви отримуєте третій конверт з підказкою.

Тепер час переглянути конверти, які ми отримували на кожній станції після виконання завдань.

Вам потрібно з цих частинок скласти картинку, щоб дізнатися, де знаходяться козацькі скарби

Ну що ж ви здогадалися, де заховані скарби?.....

Так, вірно, це у нашому музеї народознавства.

І давайте розглянемо, що ж знаходиться у скрині

(Розгляд скрині)

(Діти розглядають та називають речі)

- Шаровари

- Вишиванка
- Шапка
- Чоботи
- Пояс

Ось і закінчилося наше свято. Всі ви були молодці. Пам’ятайте, ви - майбутнє України. Будьте гідними своїх предків, любіть рідну землю, бережіть волю і незалежність нашої держави. Поважайте свій народ і нашу мелодійну мову.

Висновок:

Не забуваймо, воля – найвища цінність у житті,

Вільний не може збитися з путі.

Після сьогоднішніх наших змагань в нас залишається світла пам'ять про славні подвиги наших предків. Отож, пам'ятаєте, дорогі учні, що ви є нащадками славних українських козаків. То ж любіть Україну, шануйте її народ. Хай кожен з вас своїми добрими справами і вчинками доведе, що козацькому роду нема переводу!

Машевська Наталія,
вихователь-методист Хмельницького
закладу дошкільної освіти № 40 «Сонечко»

Застосування комунікативної активності в розвитку дитини дошкільного віку

Анотація. У статті досліджується застосування комунікативної діяльності в розвитку дитини дошкільного віку, розкрито сутність комунікативної взаємодії дорослих і дітей, форми спілкування з однолітками в дошкільному віці: емоційно-практична, ситуативно-комерційна, позаситуативно-ділова, позаситуативно-особистісна. Метою статті є аналіз психолого-педагогічної літератури, який показує важливість комунікативної активності в розвитку дітей дошкільного віку.

Ключові слова: комунікативна діяльність, спілкування, психологічний розвиток, особливості, мова, дошкільник.

Дошкільний вік є ключовим періодом становлення та розвитку психіки дитини. Саме з цього часу, на думку І. Логвінової, починається формування особистості. У цей період найбільш інтенсивно формуються психічні функції і складні види діяльності, наприклад, ігри, діяльність спілкування з однолітками, дорослими. Визначаються вольова регуляція дій, самооцінка, впорядкована структура мотивацій і потреб, моральні форми поведінки. Надзвичайно важливим фактором психічного розвитку дошкільника є комунікативна діяльність. З самого початку це спілкування з дорослими, пізніше – з однолітками, молодшими чи старшими дітьми.

З огляду на це, у своєму дослідженні ми приділяємо особливу увагу значенню комунікативної діяльності у формуванні особистості та психічному розвитку дошкільника. Детальний розгляд цієї проблеми такими вченими, як О. Богуш, Н. Гавриш, Т. Дуткевич, Т. Зав’язун, В. Кутіменко, Е. Кравцова, О. Леонтьєв, О. Скрипченко, Г. Пироженко та ін.

Т. Дуткевич виділяє такі аспекти щодо ролі спілкування в психічному розвитку дошкільника:

- ефективне початкове формування особистості дитини закладається в період дошкільного розвитку;
- комунікативна діяльність є основним фактором психічного та особистісного розвитку дошкільника;

- якщо не вдається налагодити адекватне спілкування дитини з близькими дорослими, це створює труднощі в психічному розвитку дошкільника;

- труднощі в комунікативній діяльності, труднощі психологічного розвитку, неприємні тенденції в поведінці можуть стати психологічними проблемами в дошкільному віці віку

Розглянемо особливості спілкування дошкільника з дорослими та однолітками, а також значення цього виду комунікативних взаємодій у формуванні особистості дитини.

Р. Павелків зазначає, що базові потреби дитини впливають на формування мотивів спілкування у дитини: потреба в нових враженнях є пізнавальним мотивом спілкування, потреба в активній діяльності – діловим, а потреба у визнанні та підтримці – особистий мотив.

Пізнавальний мотив спілкування забезпечується тим, що потреба в нових враженнях спонукає дитину звертатися до дорослих із запитаннями. Діловий мотив спілкування виникає в процесі реагування дитини на потребу в активних діях внаслідок усвідомлення потреби в отриманні допомоги дорослих.

Що стосується особистісних мотивів спілкування, то вони складають сутність комунікативної взаємодії дорослих і дітей. Пізнавальні та комерційні мотиви відіграють другорядну роль у комунікативних стосунках, вони опосередковують реалізацію кінцевих мотивів спілкування, тоді як особистісні мотиви в кінцевому рахунку створюють задоволення в процесі спілкування.

Практичне, вербальне спілкування з дорослими є одним із факторів, що визначають спрямованість і якість розвитку. Поза межами спілкування дитина не формуватиметься предметною діяльністю, характерною для особистості, оскільки її формування відбувається у спільних діях з дорослими.

Важливим аспектом є залучення дитини до суспільно-історичного досвіду людства, що забезпечує такий процес, як спілкування з дорослими. Тому необхідно створити умови, щоб це спілкування було адекватним за змістом і достатнім за кількістю. Це буде одним із головних факторів здорового психічного розвитку дитини та умовою гарного виховання в будь-якому віці.

Для повноцінного розвитку в суспільстві, їй необхідна участь у спільній комунікативній діяльності, спілкуванні за допомогою мови чи думки. Соціальна група, до якої належить дитина та її найближче соціальне оточення, коло безпосереднього спілкування.

Найближче для дошкільника коло спілкування – це батьки і вихователь. Всі фактори, які дозволяють дитині спілкуватися з дорослими, найкращим чином впливають на її психічний розвиток, якщо є ізоляція цих факторів, то це уповільнює процес розвитку. Роль діяльності спілкування з дорослими як вектора соціокультурного та історичного досвіду дуже важлива, оскільки в цій діяльності дитина засвоює конкретні види практичної та розумової діяльності, які починають формуватися після народження.

Психічне життя дітей визначається активністю спілкування. У різні періоди розвитку він звертає особливу увагу на різні форми засобів спілкування, які забезпечують ефективне спілкування, наприклад, інтонації в ранньому дитинстві і фонем в середньому і пізньому дошкільному віці. При зміні комунікативного стимулу (частина процесу спілкування) у дітей підвищується інтерес до нього. Розглядаючи загальні риси життя кожного періоду дитинства, можна говорити про вибірковість по відношенню до різних об'єктів комунікативної діяльності.

У процесі спілкування дорослі стимулюють і підтримують ініціативу дитини в пізнавальному мотиві, заохочують її емоційну участь у навчанні оточення. Якщо досвід спілкування з дорослими і процес взаємодії позитивний, це сприяє підвищенню інтересу дітей до навколишнього світу, дозволяє використовувати різні методи

обстеження, проявляти активність і наполегливість у розв’язуванні завдань. Для дошкільника дорослі мають особливий авторитет, що має велике значення для розумового розвитку. Мама – це особливо близька людина для дитини. Це виражається в частоті спілкування з ним, в глибині довіри до його почуттів, переживань, вражень і слухняності. Унікальним способом діти з’єднуються з мамою та бабусею за допомогою вередувань. Вихователь дошкільного закладу – друга за значимістю людина, яка спілкується з дитиною. Дослідження показують, що 52% дошкільнят спілкуються переважно з мамою, 13% з вихователями, 10% з татом [5].

Р. Павелків також наголошує, що не менш важливим процесом психічного розвитку дитини є спілкування з однолітками. Цей вид спілкування багато в чому відрізняється від спілкування з дорослими: емоційно-інтонаційним забарвленням (більше порожнечі, сміху, лайки, вигуків), лексичним багатством, наявністю фантазій, відсутністю правил, норм, строго визначених форм поведінки.

Також важливою відмінністю спілкування з однолітками від спілкування з дорослими є переважання активних висловлювань над висловлюваннями-відповідями. Це пов'язано з тим, що дитина ще не вміє пристосуватися до слухання, їй важливіше висловитися. Це призводить до відсутності конструктивних розмов між дошкільниками, адже всі говорять, перебивають і не слухають співрозмовника [5].

Різноманітні корисні та функціональні дії дошкільник спрямовує на однолітків. У процесі спілкування з друзями виникає спроба взяти під контроль, контролювати їхні дії, показати їхні здібності та досягнення, чогось навчити, вимагати повторення та порівняння своєї поведінки та різних дій.

У психічному розвитку дитини дошкільного віку активність комунікативної діяльності з однолітками стає важливою умовою формування соціальних якостей, завдяки яким у групі дошкільного освітнього закладу можуть проявлятися і розвиватися елементи колективної взаємодії. Форми спілкування з однолітками в дошкільному віці постійно змінюються: емоційно-практична, ситуативно-комерційна, позаситуативно-ділова, позаситуативно-особистісна.

Емоційно-практичний тип комунікації властивий дітям раннього віку і залишається основним до четвертого року життя; в цей час мова перевершує емоційні прояви. Для дошкільників 4-6 років основним є ситуативно-діловий тип комунікації. У цей період розвитку особливо актуально взаємодія з однолітками, оскільки основною діяльністю є гра, яка знаходить вираження в колективних рольових іграх та інших видах спільної діяльності. Діти дошкільного віку прагнуть налагодити ділову співпрацю, намагаються узгодити свої дії для досягнення певних цілей, що зумовлює потребу у спілкуванні. Діти можуть піти на більші компроміси, відмовитися від своїх улюблених іграшок, тому що вони мають сильне бажання колективних дій і ролі, яку вони хочуть грати. Діти дошкільного віку починають цікавитися тим, що і як поводяться їхні друзі в тих чи інших ситуаціях, у зв’язку з чим виникають різноманітні запитання, зауваження, а нерідко і сарказм. У цей період яскравіше проявляється схильність до конкуренції, схильність до конкуренції, неприйняття критики, оцінок і висловлювань з боку однолітків. На п'ятому році життя діти вже вміють розрізняти й оцінювати невдачі й успіхи інших дітей, намагаються бути поміченими, потребують визнання своїх здібностей і досягнень, не бачать своїх помилок. Незважаючи на те, що вони цікавляться діяльністю однолітків, вони не вміють адекватно розпізнавати суть своїх вчинків, справжні мотиви і спрямованість інтересів, бажань і поведінки [4].

Якщо дослідити характер спілкування дошкільника, то можна помітити, що переважає емоційний аспект, а в основі потреби спілкування лежить прагнення дитини бути визнаним і поважаним. Комунікація, незважаючи на наявність різноманітних прийомів і деталей, завжди має форму ситуативного спілкування.

У комунікативній діяльності дошкільнят частіше виникають позаситуативно-ділові та позаситуативно-особистісні форми спілкування. Прагнення до співпраці як

первинна потреба в спілкуванні все більше втілюється в позаситуативних формах спілкування. Основний мотив комунікативної діяльності зазнає змін, основними її складовими стають дружба і кохання. Дитина змінює своє ставлення до іншої дитини як до рівноправної особистості, інтереси якої потрібно враховувати та допомагати. Таким чином, інтерес до особистості однолітка формується без прив'язки до конкретних дій чи обставин, незважаючи на переважання комерційних мотивацій. Мова є основним засобом спілкування [4].

Характер і зміст спілкування дітей дошкільного віку у різні періоди дошкільного віку при цьому зберігають спільні риси і зазнають змін. Діти молодшого шкільного віку в основному розповідають про те, що бачать навколо, діляться своїми враженнями від побаченого або почутого, привертають увагу до себе предметами в руках, наприклад іграшками. У дошкільному віці діти демонструють вже не предмет, а вміння. Старші дошкільники розповідають про себе, свої інтереси та вподобання, свої пізнавальні відкриття, мрії, плани на майбутнє. Як ми пам'ятаємо, кожному дошкільному періоду відповідає своя унікальна форма спілкування, і кожна з них має великий вплив на розвиток психіки дітей: спонукає до емоційно-практичної ініціативи, сприяє розширенню діапазону емоцій, які може відчувати дитина; ситуативно-ділова форма сприяє розвитку особистості, формуванню самосвідомості, бажання бути сміливим, допитливим, творчим, оптимістичним; позаситуативні ділові та позаситуативні особистісні форми спілкування сприяють формуванню вміння сприймати іншу людину як автономну особистість, прислухатися до висловлювань співрозмовника, враховувати власну думку чи суб'єктивні переживання. Кожна з форм спілкування дозволяє дитині уточнити, поглибити, конкретизувати своє уявлення про «Я» про себе [5]. Т. Дуткевич підкреслює, що неадекватне спілкування дитини з близькими дорослими, а також однолітками створює негативні особливості психічного розвитку, які виливаються в труднощі [3].

Тому ми можемо зазначити, що період дошкільного віку – це період, коли особистість дитини фактично формується і починає розвиватися; комунікативна діяльність є важливою складовою психічного та особистісного розвитку дошкільника; труднощі психічного розвитку дошкільника зазвичай пов'язані з поганим спілкуванням дитини з дорослими, а також з однолітками, деструктивними відхиленнями; спілкування дошкільника з дорослими є важливим, але не найвирішальнішим фактором розвитку особистості дошкільника; комунікативна діяльність дитини та її однолітків має суттєві відмінності від комунікативної діяльності дитини та дорослих за функціями, змістом та внутрішньою енергетичною наповненістю; спілкування має індивідуальні особливості і зазнає змін у різні періоди розвитку в дошкільному віці; внесок спілкування та спільної діяльності з однолітками в розвиток дошкільника особливо помітний у пізнавальній сфері особистості, в етичній сфері, у розвитку самосвідомості, творчих здібностей та здатності до співпраці.

Список використаних джерел:

1.Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика. К.: Вища школа, 2007.

2.Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. К.: Видавничий дім «Слово», 2004.

3.Логвінова І. П. Особливості формування невербальних засобів комунікативної діяльності у дітей дошкільного віку з розладами спектра аутизму: автореф. дис. канд. психол. наук. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2013..

4.Пироженко Т. О. Психологія комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини: автореф. дис. д-ра психол. Наук. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2004.

5.Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Академвидав, 2010. .

Мехед Ольга,
професор кафедри біології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
доктор педагогічних наук, професор

Особливості провадження соціально-педагогічної діяльності педагога в умовах реалізації змішаної форми навчання

Анотація. У статті розглядаються особливості соціально-педагогічної діяльності педагога в умовах змішаної форми навчання, яка поєднує традиційне очне навчання з елементами дистанційного. Змішане навчання створює нові виклики для педагогів, вимагаючи адаптації методів комунікації, організації освітнього процесу та забезпечення психологічної підтримки учнів. Автори акцентують увагу на важливості розвитку навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій, збереження індивідуального підходу до учнів, а також підтримки їх мотивації до навчання. У роботі аналізуються практичні інструменти та методики, які сприяють успішному виконанню соціально-педагогічних функцій в умовах дистанційного та змішаного форматів.

Ключові слова: соціально-педагогічна діяльність, змішане навчання, педагог, дистанційна освіта, інформаційно-комунікаційні технології, мотивація учнів.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти зазнає значних трансформацій у зв'язку з розвитком інформаційних технологій та глобальними викликами. Змішана форма навчання, яка поєднує очні та дистанційні елементи, стає необхідністю в умовах швидкої зміни освітнього середовища. Однак така модель потребує адаптації не лише методів викладання, а й соціально-педагогічної діяльності вчителя. Виникають труднощі у створенні сприятливого освітнього середовища для учнів, особливо тих, які мають проблеми з доступом до технологій або недостатню мотивацію. Педагоги стикаються з потребою одночасно підтримувати комунікацію з учнями онлайн і в аудиторії, зберігаючи баланс між груповою та індивідуальною роботою [9]. Крім того, важливо забезпечити емоційну підтримку учнів, які можуть відчувати ізоляцію або тривогу. Сучасні соціально-педагогічні практики мають враховувати різноманітність потреб учнів і сприяти розвитку їхніх навичок самостійного навчання [8]. Тому дослідження ефективних підходів до соціально-педагогічної діяльності педагога в умовах змішаного навчання є актуальним і необхідним для вдосконалення освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи соціально-педагогічної діяльності у контексті мети щодо створення сприятливих умов соціалізації та всебічного розвитку зростаючої особистості окреслили в своїх роботах такі науковці: О. Безпалько, О. Будник [1, 2], В. Бочарова, Р. Вайнола, А. Капська [4, 5], Л. Коваль, С. Пальчевський та ін. Проблема змішаного навчання активно досліджується в сучасній педагогічній науці. Зарубіжні та українські науковці, зокрема Р. Грехем та А. Стейсі, відзначають ефективність цієї моделі у поєднанні теорії та практики навчання. В Україні значний внесок у вивчення питань дистанційної освіти зробили Л. Гребенник, Н. Морзе та інші. Їхні дослідження зосереджені на аналізі інформаційно-комунікаційних технологій, які полегшують інтеграцію змішаного навчання в освітній процес.

Змішане навчання дозволяє педагогам урізноманітнювати методи навчання, що позитивно впливає на академічні результати учнів. У працях А. Монахова аналізується потреба розвитку цифрової грамотності серед педагогів для успішної адаптації до нових умов. Крім того, особливу увагу приділено проблемам формування мотивації учнів у дистанційному форматі.

Українські дослідження акцентують на важливості психолого-педагогічної підтримки в умовах дистанційного навчання, що вказує на актуальність соціальної функції педагога. Автори також досліджують роль індивідуалізації підходів у

змішаному навчанні, зокрема у працях О. Корсак і М. Козлова. Важливими є висновки про необхідність створення системи зворотного зв'язку між учнями та вчителями, які зробили закордонні дослідники, такі як Дж. Аллен.

Таким чином, сучасні дослідження дають підґрунтя для впровадження інноваційних соціально-педагогічних практик, однак залишаються питання, які потребують подальшого аналізу.

Виклад основного матеріалу. Соціально-педагогічна діяльність розглядається як специфічний вид професійної активності педагога, що органічно поєднується з іншими аспектами його роботи. Її основне завдання полягає у створенні умов, які сприяють успішній соціалізації, гармонійному розвитку особистості, задоволенню соціокультурних потреб, а також у відновленні конструктивних і соціально прийнятних форм життєдіяльності. Предметом цієї діяльності є процес соціалізації, включно з методиками і технологіями, які застосовуються як у роботі з окремими індивідами, так і з соціальними групами, які перебувають під впливом соціально-педагогічних чинників або потребують підтримки. Головна мета соціально-педагогічної діяльності – забезпечення умов для всебічного розвитку особистості: фізичного, соціального, духовного, морального та інтелектуального. Важливим завданням також є попередження негативних явищ, надання комплексної соціальної, психологічної та педагогічної підтримки, яка допомагає людині розвиватися і реалізовувати себе в процесі соціалізації [10].

Змішана форма навчання відкриває широкі можливості для розвитку освітнього процесу, але водночас ставить перед педагогами нові виклики. Соціально-педагогічна діяльність у такому форматі охоплює широкий спектр завдань: забезпечення доступності освіти, емоційної підтримки учнів, адаптації навчальних матеріалів до цифрових форматів, підтримки мотивації, а також управління навчальним процесом в умовах поєднання очного та дистанційного навчання.

Однією з ключових складових є організація ефективної комунікації між учителем і учнями. Ця комунікація має враховувати особливості цифрових платформ, таких як Google Classroom, Zoom або Microsoft Teams, які дозволяють забезпечити взаємодію учасників освітнього процесу незалежно від їх місцезнаходження. Для цього педагогам необхідно володіти базовими й розширеними цифровими навичками, а також вміти мотивувати учнів до активної участі у таких комунікаціях.

Підтримка мотивації учнів є ще одним важливим аспектом соціально-педагогічної діяльності. Змішана форма навчання створює ризики втрати інтересу до навчання через відсутність безпосереднього спілкування між учнями та педагогом. У цьому контексті використання ігрових елементів, інтерактивних завдань і креативних підходів сприяє зацікавленню учнів. Наприклад, гейміфікація уроків через інтерактивні вікторини, електронні дошки або онлайн-змагання допомагає учням залишатися залученими до навчального процесу [11].

Важливим елементом є роль учителя як наставника, який допомагає учням організувати свій час і завдання. Дистанційний компонент змішаного навчання вимагає від учнів високого рівня самостійності, що не завжди є доступним для школярів молодшого та середнього віку. Учитель має допомагати учням формувати навички тайм-менеджменту, визначати пріоритети у навчанні та контролювати виконання завдань.

Особливої уваги потребує забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учнів. У деяких сім'ях може бути обмежений доступ до необхідних технологій або нестабільний інтернет-зв'язок, що ускладнює їхню участь у дистанційній частині навчання. У таких випадках педагоги можуть використовувати додаткові матеріали, друковані посібники або гнучкий графік для учнів.

Ще одним аспектом є психолого-педагогічна підтримка учнів, які відчувають тривогу, стрес або ізоляцію через новий формат навчання. Учитель повинен

створювати емоційно комфортне середовище, сприяти зниженню напруженості та підтримувати позитивний клімат у групі. Це можливо через індивідуальні консультації, групові обговорення та інтерактивні заходи [11].

Крім того, необхідно враховувати потреби учнів із особливими освітніми потребами. Для таких дітей слід адаптувати навчальні матеріали, зберігаючи їх доступність, інтерактивність та відповідність рівню розвитку учня. Соціально-педагогічна діяльність є ключовим елементом у забезпеченні ефективного функціонування інклюзивної освіти. Вона спрямована на створення сприятливих умов для розвитку учнів із особливими освітніми потребами, забезпечуючи їхню інтеграцію в освітнє середовище. Така діяльність допомагає адаптувати навчальний процес відповідно до індивідуальних можливостей і потреб дитини, зберігаючи рівність у доступі до освіти. Педагоги відіграють важливу роль у формуванні толерантного ставлення до дітей з інвалідністю серед їх однолітків. Соціально-педагогічна підтримка також сприяє розвитку впевненості учня у власних силах, стимулює його до активної участі в освітньому процесі. Важливим аспектом є взаємодія педагога з батьками, спрямована на підвищення їхньої компетентності у вирішенні освітніх та соціальних питань. Завдяки інклюзивному підходу учні отримують можливість не лише здобувати знання, а й розвивати соціальні навички. Педагог допомагає їм долати бар'єри у спілкуванні та взаємодії, що сприяє їхній успішній соціалізації. У такій діяльності важливо враховувати індивідуальний потенціал дитини, створюючи комфортне середовище для її самореалізації. Завдяки соціально-педагогічній діяльності інклюзивна освіта стає ефективним інструментом формування гармонійного суспільства.

Складність роботи педагога в умовах змішаного навчання полягає також у необхідності поєднання традиційних методів викладання з новітніми технологіями. Учитель має залишатися відкритим до навчання та підвищення кваліфікації, постійно опановуючи нові інструменти й методики [7]. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють важливу роль у здійсненні соціально-педагогічної діяльності в умовах змішаного навчання. Завдяки цифровим платформам, таким як Google Classroom, Zoom чи Moodle, педагоги мають можливість забезпечити постійну комунікацію з учнями, незалежно від їхнього місцезнаходження. ІКТ сприяють доступності навчальних матеріалів, які можна адаптувати до потреб різних категорій учнів. Використання мультимедійних інструментів дозволяє зробити навчання інтерактивним і більш цікавим, стимулюючи мотивацію до навчання. Соціально-педагогічна підтримка може реалізовуватися через онлайн-консультації, групові зустрічі або індивідуальне спілкування у віртуальному просторі. Інструменти моніторингу, як-от Google Forms, дозволяють виявляти труднощі учнів та коригувати освітній процес у реальному часі. Для учнів із особливими освітніми потребами ІКТ допомагають створювати спеціалізовані ресурси, наприклад, аудіокниги, відеоуроки з субтитрами або інтерактивні вправи. Використання цифрових технологій також спрощує взаємодію з батьками, забезпечуючи їм доступ до інформації про успішність і потреби дитини. У сучасних умовах ІКТ стають необхідним інструментом для виконання педагогами соціально-педагогічних функцій, забезпечуючи інклюзивність і доступність освіти.

Змішане навчання також змінює підхід до оцінювання знань учнів. Важливо впроваджувати прозорі критерії оцінювання, які враховують як виконання онлайн-завдань, так і результати, отримані під час очного навчання. Використання таких інструментів, як Google Forms чи інтерактивні платформи, дозволяє швидко збирати й аналізувати результати роботи учнів.

Таким чином, соціально-педагогічна діяльність у контексті змішаного навчання є багатогранним процесом, який вимагає від педагога високого рівня професіоналізму, творчості, емоційної стійкості та здатності до інноваційного підходу. Це новий виклик

для освітян, який одночасно відкриває безліч можливостей для вдосконалення навчального процесу.

Висновки. Соціально-педагогічна діяльність педагога в умовах змішаного навчання є важливим фактором успішного освітнього процесу. Поєднання очних та дистанційних форм роботи вимагає адаптації методів викладання та особливого підходу до комунікації з учнями.

Забезпечення емоційної підтримки, мотивації та розвитку самостійності учнів має стати ключовими завданнями вчителя. Крім того, педагоги повинні бути готовими до швидкого освоєння нових технологій та підходів.

Дослідження показують, що змішане навчання має значний потенціал для розвитку освітнього процесу за умови ефективного використання цифрових ресурсів. Водночас важливо враховувати індивідуальні потреби учнів та забезпечувати підтримку тих, хто стикається з труднощами в навчанні.

Подальший розвиток цієї теми може сприяти вдосконаленню методик соціально-педагогічної діяльності та підвищенню якості освіти в умовах глобальних змін.

Список використаних джерел:

1. Будник О. Б. Методологічний аспект соціально.педагогічної діяльності. Теорія і практика управління соціальними системами : щоквартальний науково.практичний журнал. Харків : НТУ ”ХПІ”, 2013. № 4. С. 72–82.
2. Будник О. Підготовка майбутнього вчителя до змістово-функціонального моделювання соціально.педагогічної діяльності. Наукова скарбниця освіти Донеччини. № 1. 2014. С. 49–56
3. Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти : затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 14.08.2013 № 1176. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/
4. Капська А. Й. Соціальна робота : навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 328 с.
5. Капська А. Й., Безпалько О. В., Вайнола Р. Х. Актуальні проблеми соціально.педагогічної роботи : модульний курс дистанційного навчання. Київ, 2002. 164 с.
6. Мехед О. Б., Мехед Д. Б. Професійно-розвивальні технології підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності, направленої на збереження здоров’я молоді. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць. Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. Випуск 3К (147) 22. С. 281-285
7. Мехед О. Б., Мехед Д. Б., Мехед К. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій при здійсненні соціально-педагогічної діяльності. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 14–15 (170–171). Чернігів : НУЧК, 2021.С. 27-31
8. Носко М. О., Мехед О. Б. Система критеріального оцінювання підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності в закладах освіти. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 18 (174). Чернігів : НУЧК, 2022.С. 33-38
9. Швидкий А. Л., Мехед Д. Б., Мехед О. Б. Особливості впровадження інформаційних технологій у навчальний процесс (психологічний аспект). Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 61. Херсон : ХДУ, 2012. С. 401- 406
10. Chystiakova, I.A., Ivanii, O.M., Mekhed, O.B., Nosko, Y.M., Khrapatyi, S. PhD Training Under Martial Law in Ukraine Journal of Higher Education Theory and Practice, 2022, 22(15), pp. 151–163
11. Griban G., Kudin S., Zhara H., Kuzhelnyi A., Mazur T., Nosko Y., Mekhed O.

Formation and Preservation of Students' Mental Health in the Process of Studying at Pedagogical Universities Acta Balneologica, 2023. VOL. LXV NUMBER 1 (173). 55-61 doi: 10.36740/ABAL202301110

Мисько Володимир,
Ілаш Наталія,
керівники гуртків Кам'янець-Подільського
позашкільного навчально-виховного об'єднання

Формування природничої компетентності в школі та позашкіллі через нумізматичну географію: сучасні монети країн світу як навчальний ресурс

Анотація. Розглядається важливість процесів формування природничої компетентності в школі та позашкіллі засобами нумізматичної географії. Стаття містить результати дослідження зображень представників флори і фауни на сучасних монетах країн світу. Авторами складено ряд таблиць для їх використання у навчальному процесі. У статті автори розглянули методичні особливості застосування монет із зображенням тварин і рослин різних країн світу у школі та позашкіллі.

Ключові слова: природнича компетентність, нумізматична географія, освітній процес, школа і позашкілля, флора і фауна, монети країн світу.

Постановка проблеми. Формування природничої компетентності є однією із ключових цілей сучасної освіти. Цей процес спрямований на розвиток у здобувачів освіти знань, умінь, навичок і цінностей, які будуть важливими для розуміння природи, взаємодії з нею та відповідного ставлення до довкілля. Одними із основних аспектів формування природничої компетентності є інтеграція знань і практики: освітній процес має поєднувати теоретичне вивчення природничих дисциплін (географія, біологія, екологія, фізика) з практичними завданнями, експериментами, дослідженнями та проєктами.

Компетентнісно орієнтоване навчання вимагає, перш за все, активізації розумової діяльності учнів і розвитку їх творчих здібностей. Одним із способів досягнення цієї мети є застосування нестандартних засобів навчання, наприклад, таких як картини і фотографії, гербарії, науково-популярна і художня література, поштові марки і листівки або банкноти і монети різних країн світу [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні відомості про методику використання колекцій сучасних монет у навчальному процесі були викладені у статтях Байтерякова О.З. і Деребас А.В. «Грошові знаки як засоби навчання географії, 2018; Байтерякова О.З. і Донченко Л.М. «Методика застосування грошових знаків в шкільному курсі «Географія. Материки і океани», 2019; Миська В.З. «Обігові монети країн Європи: історія, опис, систематизація, методика застосування на уроках географії, 2021; Миська В.З., Мисько Т.О. і Пірожака О «Особливості застосування колекцій обігових монет країн Азії на уроках географії», 2022; Миська В.З., Мисько Т.О. «Географічні аспекти зображень на монетах країн Європи: опис та застосування на уроках географії і позашкіллі», 2023; Миська В.З., Мисько Т.О. і Суржикової К.О. «Сучасні монети країн і територій Меланезії: опис та застосування в освітньому процесі», 2024.

Виклад основного матеріалу. Одним із найважливіших засобів наочності, які можна успішно застосовувати в закладах ЗСО та позашкільній роботі є металеві грошові знаки – монети. Їх можна використовувати практично на кожному із етапів уроку чи заняття у позашкільних закладах: від актуалізації опорних знань та формування нових знань, умінь і навичок до узагальнення і систематизації навчального матеріалу, а також під час виконання практичних робіт і дослідницьких

проєктів. В залежності від матеріально-структурних особливостей і дидактичного призначення монет, застосовують різні прийоми роботи із ними [1, 3].

Переваги застосування сучасних монет в освітньому процесі полягають у звичності їхнього використання у повсякденному житті і незвичності застосування як джерела різноманітної географічної інформації, розмаїтті змісту їх зображення, періодичності видання ювілейних та пам'ятних монет, привабливому зовнішньому вигляді, можливості знайти нове хобі, а також у різноманітності методичних прийомів їх використання. За допомогою монет вчитель і керівник гуртка мають змогу розширити уявлення учнів та вихованців гуртків про джерела географічної інформації з одного боку та продемонструвати важливість географічних знань для пояснення дизайну грошових знаків з іншого. Їх застосування в освітньому процесі дозволить урізноманітнити види навчальної діяльності, внести елементи новизни у традиційні практичні завдання і проєкти. Яскравий, привабливий вигляд монет дозволяє розглядати їх як художню мініатюру та підвищує зацікавленість учнів до виконання різноманітних завдань [1, 2].

Застосування монет країн світу як засобів навчання можливе в таких навчальних курсах НУШ: «Географія», «Біологія» і «Пізнаємо природу» та «Країни та регіони» (10 клас). На прикладі монет країн світу із різних географічних регіонів, розглянемо різноманітність органічного світу материків і океанів.

У Південній Америці органічний світ найкраще представлений на монетах таких країн і територій: Аргентина, Гаяна, Колумбія, Перу, Уругвай і Фолклендські острови. На двох монетах Венесуели представлено герб країни, де одними із основних елементів виступають сніп жита та дикий кінь. Сучасні монети Парагваю не містять таких зображень, а лише ті, які карбувались протягом 1990-1993 рр. У 7 класі, під час вивчення теми «Природні зони Південної Америки», вчителю географії зручно буде скористатись таблицею, яка містить інформацію про зображення на монетах представників флори і фауни цього південного материка (табл. 1).

Оригінально представлена флора Аргентини. Аверси і реверси усіх монет містять зображення дерев та їх квітів: жакаранди, сейби розкішної, арраяни і просопису кальденії (табл. 1).

Таблиця 1

Зображення рослин і тварин на монетах країн Південної Америки

Країна	Номінал монети	Зображення рослин і тварин
Аргентина	1 песо	дерево жакаранди (аверс), квітка жакаранди (реверс)
	2 песо	дерево сейби розкішної (аверс), квітка сейби розкішної (реверс)
	5 песо	дерево арраяна (аверс), квітка арраяна (реверс)
	10 песо	дерево просопису кальденії (аверс), квітка просопису кальденії (реверс)
Венесуела	50 сентімос	герб країни із зображенням снопу жита і дикого коня
	1 болівар	герб країни із зображенням снопу жита і дикого коня
Гаяна	1 долар	збирання рису
	5 доларів	обробка цукрової тростини
Колумбія	50 песо	очковий або андійський ведмідь
	100 песо	фрайлехон або еспелетія
	200 песо	червоний ара
	500 песо	скляна жаба

	1000 песо	головаста морська черепаха
Парагвай (1990-1993 рр.)	1 гуарані	тютюн
	5 гуарані	бавовник
	10 гуарані	голова корови
Перу	10 сентімо	національні орнаменти із використанням місцевої флори і фауни
	20 сентімо	національні орнаменти із використанням місцевої флори і фауни
	50 сентімо	віночок із лаврових гілочок
	1 соль	віночок із лаврових гілочок
	2 соль	стилізовані колібрі
	5 соль	стилізований кондор
Уругвай	1 песо	броненосець
	2 песо	капібара
	5 песо	страус нанду
	10 песо	пума
Фолклендськ і острови	1 пенні	пінгвіни-шкіпери
	2 пенні	каргарка магелланська
	5 пенні	альбатрос чорнобровий
	10 пенні	морські леви
	20 пенні	вівця породи Ромні-Марш
	50 пенні	фолклендський вовк
	1 фунт	герб країни Фолклендських островів (зображення вівці)

Складено за власними колекціями монет та джерелом [5]

Дітям цікаво буде дізнатись, що дерево просопис кальденія є ендеміком субтропічних регіонів Аргентини та перебуває у Червоному списку видів МСОП, що перебувають під загрозою зникнення.

Різноманітно представлений органічний світ на монетах Колумбії. Зокрема, на них містяться зображення очкового або андійського ведмедя, фрайлехону, червоного ара, скляної жаби і головастої морської черепахи. Цікавим є факт, що видові назви тварин подані на монетах латинською та іспанською мовами. Наприклад, папуга червоний ара (200 песо) підписаний як Guacamaya Bandera (ісп.) та Ara Macao (лат).

Велика увага природним об'єктам у нумізматиці приділяється і в Уругваї. На усіх 4 монетах представлена ендемічна фауна країни та Південної Америки: броненосець (1 песо), капібара (2 песо), страус нанду (5 песо) і пума (10 песо).

Надзвичайно різноманітно представлений на монетах органічний світ Фолклендських островів. Усі сім монет демонструють особливу фауну субарктичних островів: пінгвіни-шкіпери, каргарка магелланська, альбатрос чорнобровий, морські леви, вівця породи Ромні-Марш та зниклий ще у XIX ст. фолклендський вовк (50 пенсів). Навіть на монеті номіналом 1 фунт можна зустріти представника фауни цієї території – вівцю, яка є важливим елементом герба Фолклендських островів.

Серед країн Північної Америки чудовим засобом навчання можуть слугувати обігові монети США номіналом 25 центів (так звані, квотери) тематичної серії «Прекрасна Америка», які представляють широкому загалу Національні парки та заповідні території. На багатьох монетах цієї серії містяться зображення визначних природних об'єктів країни, а також представники флори і фауни. Зокрема, на квотерах є зображення, які репрезентують Національні парки США: Єллоустонський (штат

Ваоймінг), Хот-Спрінгс (штат Арканзас), Деналі (штат Аляска), Гаваї-Волкейнос (штат Гаваї), Йосемітський (штат Каліфорнія), Грейт-Бейсін (штат Невада), Гранд-Каньйон (штат Арізона), Акадія (штат Мен), Грейт-Бейсін (штат Невада), Глейшер (штат Монтана), Олімпік (штат Вашингтон) та інші (рис. 1).

По карбуванню монет, країни Європи умовно можна поділити на дві групи: країни Єврозони та країни поза її межами. Серед країн Єврозони флора і фауна найкраще представлена на монетах Німеччини, Австрії, Андорри та Кіпру (по 3 і більше монет) (табл. 2). Зокрема, на монетах зображені типові рослини Альпійських гір: тирлич, едельвейс і примула альпійська (Австрія), гілка дуба із жолудями і стилізований орел (Німеччина), піренейська серна і гриф-ягнятник (Андорра), муфлони європейські (Кіпр), лебеді, які летять над тундрою і ягоди морошки (Фінляндія) та інші. Ще донедавна, до введення євро (1 січня 2023 р.), на усіх монетах Хорватії містились представники флори і фауни цієї балканської країни: кукурудза цукрова, виноград культурний, дуб черешчатий, тютюн звичайний, олива європейська, дегенія велебитська, соловей західний, тунець звичайний та медвідь бурий. На сьогоднішній день органічний світ країни представлений лише на одній монеті – номіналом 1 євро (куниця) [2].

В окремих країнах, що знаходяться поза межами Єврозони також значну увагу приділяють зображенню представників флори і фауни на монетах своїх країн. Так, наприклад на усіх без виключення монетах Ісландії зображені об’єкти органічного світу країни: тріска, мойва, дельфіни, краб і пінагор, або риба-горобець.

На усіх семи швейцарських монетах зображені різні стилізовані рослинні вінки-орнаменти (виноградна лоза, дубові гілки із жолудями, гілка альпійської троянди, або рододендрону, гілка едельвейса).

Рис. 1. Національні парки і заповідні території на квотерах США

Таблиця 2

Зображення рослин і тварин на монетах країн Європи

Країна	Номінал монети	Зображення рослин і тварин
країни Єврозони		
Австрія	1 цент	тирлич
	2 центи	едельвейс
	5 центів	примула альпійська
Кіпр	1, 2, 5 центів	два муфлони європейські
Німеччина	1, 2, 5 центів	гілка дуба із жолудями, що символізують стабільність
	1, 2 євро	стилізований орел, традиційний символ німецького суверенітету
Словенія	1 цент	лелека
	20 центів	коні породи Ліпіцанер
Фінляндія	1 євро	два лебеді, які летять над тундрою
	2 євро	ягоди морошки
Андорра	1, 2, 5 центів	піренейська серна, на задньому плані гриф-ягнятник
Хорватія	1 євро	куниця
країни поза межами Єврозони		
Албанія	1 леке	далматинський пелікан
Боснія і Герцеговина	2 марки	голуб миру
	5 марок	голуб миру у польоті
Велика Британія	1 пенні	спляча ліщинова соня
	5 пенсів	дубова гілочка з листям і жолудями,
	10 пенсів	глухар
	20 пенсів	тупик
	1 фунт	троянда Ланкастер, цибуля-порей, чортополох, конюшина
Грузія	1 тетрі	стилізовані грона винограду
	2 тетрі	стилізована фігура павича
	20 тетрі	благородний олень
Ісландія	1 крона	тріска
	5 крон	два дельфіни
	10 крон	чотири рибки мойви
	50 крон	краб
	100 крон	пінагор, або риба-горобець
Норвегія	1 крона	стилізований птах на виноградній лозі
	5 крон	гілочки аканта
Північна Македонія	1 денар	шарпланинська вівчарка, або македонська вівчарка
	2 денари	пструг охридський
	5 денарів	македонська або балканська рись
	10 денарів	павич
Угорщина	2 форінти	крокус угорський
	5 форінтів	велика біла чапля
	20 форінтів	угорський ірис – один із символів нації
	50 форінтів	балабан – рідкісний вид великих соколів

Україна	10, 50 копійок	пшениця, стилізований віночок із калини
Швейцарія	5 раппенів	вінок із двох гілок виноградної лози
	10 раппенів	вінок із двох дубових гілок із жолудями
	20 раппенів	вінок із гілок альпійської троянди з квітами
	½, 1, 2 франки	вінок із гілок дуба та альпійської троянди, або рододендрону
	5 франків	гілка едельвейса та гілка альпійської троянди, або рододендрону

Складено за власними колекціями монет та джерелом [5]

Цікавою є єдина обігова монета Великої Британії номіналом 1 фунт. На її реверсі в центрі монети зображена корона зі зростаючими з неї чотирма рослинами – символами частин країни: троянда Ланкастер – Англія; цибуля-порей – Уельс, чортополох – Шотландія, конюшина – Північна Ірландія. Слід згадати також країну Угорщину, де на монети із зображенням рослин і тварин припадає 44% від усіх грошових знаків. На аверсі угорських монет зображені: крокус угорський, велика біла чапля, угорський ірис, сокіл балабан [2].

У 7 класі, під час вивчення теми «Природні зони Євразії», вчителю географії зручно буде скористатись таблицею 1, яка містить інформацію про зображені на монетах країн Європи представників флори і фауни. Також для зручності використання монет країн Європи в освітньому процесі, пропонуємо наочний матеріал із зображеннями представників флори і фауни на монетах Ісландії та їх оригінальних фото (рис. 2).

Рис. 2. Тварини та їх зображення на монетах Ісландії

У 7 класі, під час вивчення теми «Природні зони Євразії», вчителю географії зручно буде скористатись таблицею, яка містить інформацію про зображення представників флори і фауни на монетах країн Азії (табл. 3).

Таблиця 3

Зображення рослин і тварин на монетах країн Азії

Країна	Номінал монети	Зображення рослин і тварин
Грузія	2 тетри	Павич
Туреччина	1 куруш	Проліски
Ємен	20 ріалів	Драконове дерево
ОАЕ	25 філсів	Газель

Бахрейн	5 філсів	Фінікова пальма
	10 філсів	Фінікова пальма
Індія	50 пайса	Квіти лотоса
	1 рупія	Квіти лотоса
	2 рупії	Квіти лотоса
	5 рупій	Квіти лотоса
Бангладеш	25 пайс	Голова тигра
Мальдівська республіка	1 ларі	Крона кокосової пальми
	5 ларі	Малі тунці (боніто)
	50 ларі	Головаста морська черепаха
	2 руфії	Мушля тихоокеанського молюска Харонія тритон
Китай	1 цзяо	Квітка орхідеї
	5 цзяо	Квітка лотоса з листком
	1 юань	Квітка хризантеми
Південна Корея	50 вон	Стебло рису
	500 вон	Маньчжурський журавель у польоті
Японія	1 єна	Гілочка вишні з листям
	50 єн	Квітка хризантеми з листям
	100 єн	Квіти сакури (японської вишні) із листям
КНДР	1 чон	Квітка рододендрона Шліппенбаха
	5 чон	Квітка піона деревовидного
	10 чон	Квітка азалії
	50 чон	Квітка кімченірії (сорт-гібрид бегонії цибулинної)
	1 вона	Квітка кімірсенії (сорт-гібрид орхідеї)
Індонезія	50 рупій	Іволга на гілці
	100 рупій	Пальмовий какаду
	200 рупій	Балійський шпак
	500 рупій	Гілочка жасмину
Східний Тимор	1 сентаво	Мушля промислового молюска Наутілуса
	5 сентаво	Рисові стебла
	10 сентаво	Півень
	50 сентаво	Гілка кавового дерева

Складено за власними колекціями монет та джерелом [5]

Надзвичайно різноманітно органічний світ представлений в далекому екзотичному регіоні «Австралія і Океанія». Найбільша їх кількість представлена на сучасних монетах Австралії (карликова перохвоста летяга, плащоносна ящірка, єхидна, ліхохвіст великий, качконіс, кенгуру), Вануату (черевоногий молюск харонія, кокосовий краб, бульби ямсу, саджанці кокосів), Фіджі (риба строкатий лис, летюча лисиця, багряно-сяючий папуга, риба-наполеон, фіджійська смугаста ігуана, сапсан), Папуа Нової Гвінеї (метелик райський птахокрил, риба-лев, свиноноса черепаха, кускус плямистий, казуар малий, крокодили новогвінейські), Нової Зеландії (срібляста папороть, бобова рослина ковхай, гаттерія, птах ківі, біла чапля Котуку), Тувалу (мушля молюска лямбіса хірагри, хвостокол червоний, тигрова акула, червоноокий краб, летюча риба, восьминіг, морська черепаха) та інших країнах [4].

Гарним наочним матеріалом із зображеннями представників флори цього регіону може слугувати запропонована наочність (рис. 3).

Рис. 3. Зображення рослин на монетах країн Океанії

Висновки. Розвивальне значення застосування монет різних країн світу на уроках географії та позашкільній роботі пов’язано із можливістю їхнього використання для виконання дітьми різноманітних навчальних завдань, які сприятимуть підвищенню інтересу до предмету, розвитку аналітичного та логічного мислення. Монети є глибоко географічні і легкодоступні для вивчення. Окрім того, зображення на них мають не лише історичний та суспільний характер, але й містять природничу, географічну, біологічну та екологічну складову.

Роль нумізматичної географії у формуванні природничої компетентності зумовлена тим, що монети часто відображають природні, географічні та екологічні особливості країни, які їх емітують, а також дають можливість краще розуміти біорізноманіття та екосистеми країн або окремих материків. Монети і банкноти нерідко прикрашають зображення флори та фауни, характерних для певного регіону. Наприклад, на монетах Фолклендських островів можна побачити пінгвінів або овець, які є символами цього архіпелагу. Аналіз таких зображень дає можливість переконатись та усвідомити біорізноманіття світу, особливості середовища проживання різних видів, їх екологічне значення та ступінь збереження.

Список використаних джерел:

1. Байтеряков О.З., Донченко Л.М. Методика застосування грошових знаків в шкільному курсі «Географія. Материки і океани». Педагогічна інноватика : досвід та перспективи Нової української школи : кол. монографія / за заг.ред. А. М. Солоненка, І. А. Мальцевої, Л. Ю. Москальової, О. С. Арабаджи. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2019. С. 178-185.

2. Мисько В.З., Мисько Т.О., Методичні особливості застосування монет країн Європи у закладах загальної середньої освіти та позашкільній роботі. Науково-методичний супровід педагогічних працівників у світлі Концепції нової української школи /Зб. матеріалів VI інтернет форуму [ред. кол.: О.Кошка (гол) та ін.]. Хмельницький : ХОІППО. 2021. С. 166-171.

3. Мисько В.З., Мисько Т.О., Байтеряков О.З. Методичні аспекти застосування матеріалів (відомостей) нумізматичної географії Азії в освітньому

процесі. Освітній фактор. Всеукраїнський науково-педагогічний журнал. Київ, серпень 2024 р. С. 33-38.
4. Мисько В.З., Мисько Т.О., Байтеряков О.З. Щодо питання про нумізматичну географію (на прикладі сучасних монет країн Полінезії). Ways of Science Development in Modern Crisis Conditions: Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Internet Conference, June 13-14, 2024. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine, 217 P. 134-138.
5. Numista. URL: https://numista.com (дата звернення 04.11.2024)

Мишківська Наталія,
практичний психолог ХЗДО№18 «Зірочка».
Оліховська Наталія,
вчитель-логопед ХЗДО №18 «Зірочка»,
вчитель-дефектолог (логопед)
ХМЦКРДзІ «Школа життя»,
вчитель-методист.
Бєлікова Галина,
вихователь ХЗДО№18 «Зірочка»

Хібукі-терапія як засіб психолого-педагогічної підтримки та збереження ментального здоров'я дітей в закладі дошкільної освіти

Анотація. Сьогодні в Україні наші діти живуть під звуки сирени та вибухів снарядів і стають свідками травматичних подій, які виснажують їхні природні механізми стресостійкості і збільшують ризик виникнення посттравматичних розладів. Немає жодної дитини, яка тією чи іншою мірою не зазнала би впливу війни. Стрес який діти переживають — якщо з ним не працювати — може спричинити проблеми з фізичним, психічним і ментальним здоров’ям.

Ключові слова: фізичне, психічне, ментальне здоров'я, травматичну подію, стресостійкість, життєстійкість, арт-терапія, терапія іграшкою, Хібукі-терапія.

Постановка проблеми.

Внаслідок військових дій агресора в Україні чи не щодня діти отримують фізичні та психологічні травми.

Діти мають високий потенціал до відновлення, орієнтовно 7 з 10 дітей можуть впоратися зі стресом самостійно. Здатність дітей успішно долати труднощі, стресові ситуації значно вища, ніж може здаватися. Залежно від індивідуальних якостей і навичок управління собою діти по-різному реагують на стрес. Стрес у дітей може проявлятися через зміни в поведінці: дратівливість, примхливість, плач, пітливість долонь, відмова від діяльності, яка раніше приносила їм задоволення, постійне занепокоєння, агресивні або захисні реакції. Діти стають боязкими, не відходять від батьків і хвилюються під час розлуки з ними, знову можуть мочитися в ліжко або смоктати пальці, мати проблеми зі сном і нічні страхи; повторювати аспекти травматичного досвіду в іграх, відтворювати їх у поведінці. Може з’являєтися нездатність зосередитися, виникає відчуття вини щодо того, що вони зробили або не зробили у зв’язку із травматичною подією.

Такі реакції можуть з’явитися одразу або за кілька тижнів після травми. Більшість вищезазначених реакцій є нормальною відповіддю дитячої психіки на надзвичайно травматичну подію, яка сталася в їхньому житті. Реагуючи в такий спосіб, організм робить спроби впоратися із запропонованими обставинами в міру своїх психічних і

фізичних сил . Дитина дає зрозуміти оточенню, що їй потрібна допо- мога дорослих і фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На фізичне та ментальне здоров'я, стресостійкість дитини впливає багато факторів. Зовнішні: тривалість та інтенсивність травмувальної події, можливість відновлювати свій ресурс (їжа, сон, відпочинок, гра), психосоціальне оточення та вміння дорослих підтримати . Є також внутрішні чинники: особливості характеру дитини, стан психічного здоров'я до травматичної ситуації, сформовані психологічні стратегії протидії стресу. Дорослі не завжди можуть вплинути на деякі з цих факторів, але багато що можуть змінити. Підтримувати дітей потрібно вже зараз — і не тільки фізично, але й психологічно. Саме підтримка, яку надають батьки та близькі люди під час і після травми, є основним чинником її успішного подолання. Більшість дітей завдяки підтримці дорослих через кілька тижнів після травматичної події почувають себе краще і не вимагають професійної допомоги спеціалістів.

Однак деякі з дітей через свої індивідуальні особливості будуть потребувати додаткової професійної допомоги фахівців. І якщо дитині вчасно не допомогти впоратися із травмуючими подіями, то в майбутньому вони можуть трансформуватися і травма переросте в ПТСР (посттравматичний стресовий розлад). У цьому випадку до дитини постійно повертатимуться спогади з минулого. Вона переживатиме тривожно – фобічні стани, буде в постійному відчутті тривоги та напруги, матиме проблеми зі сном, увагою, пам'ятю, розвитком мовлення. На цьому етапі первинна психологічна травма стає частиною характеру дитини, а тому виправити ситуацію вже вкрай складно.

Зараз наші українські діти знаходяться на першому або другому етапах сприйняття травми. Що сильніший стрес, то більше життєвих ресурсів потрібно дитині для його подолання. І тому ми — педагоги — повинні актуалізувати необхідність психологічної допомоги дітям. А також зосередити увагу батьків на цьому питанні. Адже чим раніше ми надаватимемо допомогу, тим більшим є шанс, що діти відновляться. Проте навіть пізня допомога краще ніж її відсутність. Особливо коли ми говоримо про закінчення війни та потребу відбудови сильної,міцної та прогресивної України. Адже травмовані діти, на жаль, не зможуть ефективно долучатися до розбудови успішної країни.

Спершу варто приділити увагу короткостроковій допомозі, тобто негайній підтримці для подолання перших наслідків травми, а також психопрофілактичній роботі, яка допоможе підвищити стресостійкість та життєстійкість дитини.

Як показує досвід роботи, одним із ефективних засобів роботи з психічними травмами дітей є арт-терапія, яка допомагає побудувати адекватну систему психологічного захисту.

Арт-терапія сформувалася як новий напрям психотерапії на межі 19-20 століть. Психоаналітичні теорії З. Фройда і К. Г. Юнга вплинули на уявлення провідних арт-терапевтів 20-го століття - М. Наубург, Е. Крамера, Л. Лібмана та ін. на психіку людини. У другій половині 20-го століття американськими дослідниками було запропоновано феноменологічний підхід (Е. Гуссерль, М. Хайдеггер) до організації арт-терапевтичного процесу. Інтерес представляють також дослідження таких учених як Д. Валлер, Р. Вольф, Т. Деллі, Е. Зірер. Великий вплив на розвиток арт-терапії мала Х.Я. Квятковська, яка включила її в процес діагностики та лікування сімей [1].

Приватним методом арт-терапії є ляльковтерапія. Цей метод заснований на процесах ідентифікації дитини з улюбленим героєм мультфільму, казки та з улюбленою іграшкою. Лялька використовується як проміжний об'єкт, посередник у взаєминах дитини та дорослого (психолога, педагога, лікаря). Цьому методу присвятив свою працю Ф. Зімбардо.

Показаннями для ляльковтерапії є: розв'язання інтра - та інтерперсональних (внутрішніх та зовнішніх) конфліктів; проблема покращення соціальної адаптації;

корекційна робота зі страхами, заїканням, порушеннями поведінки; корекція дітей з емоційними травмами; профілактика дезадаптивної поведінки дітей та підлітків (корекція протестної, опозиційної, демонстративної поведінки - через розігрування на ляльках у парі з батьками або однолітками типових конфліктних ситуацій із життя дитини) [1].

Ізраїльський клінічний психолог доктор Шай Хен-Галь провів дослідження та запропонував терапію іграшкою для дітей, які пережили військові події та природні катастрофи. На цьому етапі продовжують існувати та розвиватися різноманітні форми арт-терапії.

Виклад основного матеріалу.

Застосування іграшки в корекції психічної травми особистості сприяє встановленню емоційного контакту, зняттю емоційної напруги, розвитку психічних процесів, розширенню світогляду про навколишній світ, профілактиці дезадаптивної поведінки. Іграшка спонукає дитину до ігрової діяльності, і педагог використовує терапевтичний вплив гри, щоб допомогти дорослому або дитині у подоланні психологічних та соціальних труднощів, що перешкоджають особистісному та емоційному розвитку. Коли дитина піклується про Хібукі, вона сама стає героєм, здатним впоратися з важкими переживаннями. Цей принцип лежить в основі методики покращення психоемоційного стану - Хібукі-терапії.

Психокорекційний ефект ігрових занять у дітей досягається завдяки встановленню позитивного емоційного контакту між дітьми та дорослими. Гра коригує негативні емоції, страхи, невпевненість у собі, розширює здібності дітей до спілкування, збільшує діапазон доступних дитині дій з предметами. Терапія іграшкою є взаємодією дорослого з дитиною на власних умовах останньої, коли їй надається можливість вільного самовираження з одночасним прийняттям її почуттів. Нині сфера застосування терапії іграшкою значно розширилася.

Гра є єдиним видом діяльності, де дитина виявляється вільною від примусу та тиску з боку ворожого до неї середовища. А отже, перед нею розкриваються широкі можливості вираження несвідомих потягів, почуттів та переживань, які не можуть бути прийняті та зрозумілі у реальних відносинах дитини зі світом.

Якщо дитина має можливість висловити у грі свої переживання, вона звільняється від страху і пережите нею не розвивається в психологічну травму.

Шукаючи ефективні методи для вирішення нагальних питань, ми відкрили для себе ізраїльську програму (Хібукі-терапія Шай Хен-Галь, Дафна Шарон-Максимов, Ізраїль),яка була створена для надання допомоги дітям. Це одна з сучасних психокорекційних технологій, яка заснована на взаємодії дитини, що має травмівний досвід, з іграшковим песиком Хібукі, котрий виступає перехідним об’єктом у діадах «травма – дитина», «дитина – дорослий», «дитина – ровесник», «дитина – діти» [5].

«Хібукі» на івриті означає «обіймашка». Центральною «персоною» програми є м'який плюшевий песик із сумною мордочкою і довгими лапками - «іграшка, що ожила», дуже симпатична, яка обіймає дітей і просить їх розповісти про свої страхи та проблеми.

Запропонований метод дає дитині стимул зосередити увагу на почуттях та потребах іграшкового песика, а також на ролі дитини як опікуна, тим самим пропонуючи відволікання від власних страхів та тривоги. Дбаючи про м'яку іграшку, дитина може розвіяти свої страхи та занепокоєння. Дуже важливо, що дитина починає себе почувати компетентним опікуном, а не неспокійною людиною, яка потребує допомоги. Граючи з песиком, дитина переносить свої тяжкі переживання та емоції на Хібукі і в такий спосіб запускає процес відновлення після травми.

Обійми – це те, що життєво необхідне для кожної людини, тим більше для дитини, особливо такої, яка, крім психотравмованості, має особливі мовленнєві потреби. Регулярні обійми допомагають відновлювати пошкоджені (втрачені) нейронні зв'язки, збільшувати їх кількість, що забезпечує в подальшому покращення комунікації та психо-емоційної стабільності (Р. Дюссінг, М. Квірін, Ю. Куль, М. Петерссон, К. Увнас-Моберг, А. Шор та ін.) [7].

Психологічними дослідженнями доведено, що обійми стимулюють ріст (збільшують інсуліноподібний фактор росту IGF-1) і допомагають повноцінно розвиватись, а їх кількість у ранньому та дошкільному віці прямо пропорційно пов'язана з виробленням окситоцину, що відповідає за відчуття радості, любові та прив'язаності (Е. Адріель, Дж. Боулбі, К. Бріш, Р. Геллер, У. Девід, М. Ейсворт, К. Лайт, А. Левін, Л. Петрановська, К. Ранкін, В. Сатір, Е. Чен та ін.) [6].

Малюки раннього віку потребують різноманітних сенсорних стимулів, зокрема турботливих ніжних обіймів, для повноцінного розумового та соматичного розвитку, регуляції температури тіла, нормалізації тиску та зміцнення нервової системи [6].

До того ж позитивні зміни відбуваються в організмі на хімічному рівні: при обіймах у кров викидається так званий гормон щастя - ендорфін, а також відомий гормон довіри - оксітоцин, який зменшує тривожність та підвищує почуття захищеності. Водночас знижується рівень гормонів стресу, разом з якими спадає напруга і приходить безтурботність. Виходить, що більше обіймів і дотиків, то більше щастя [7].

Досліджено процес становлення терапевтичної моделі Хібукі-терапії. Підкреслено, що використання Хібукі-терапії може сприяти подоланню психічних травм у дітей в умовах війни в Україні, підтримці та реабілітації психічного здоров'я тих дітей, які постраждали не лише від війни а й інших несприятливих життєвих подій.

Актуалізувала питання психолого-педагогічної підтримки дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту в Україні Дафна Шарон Максимов — освітній психолог, міжнародний експерт із роботи з травмою та посттравматичним стресовим розладом у дітей та підлітків, директор благодійних реабілітаційних центрів Kinder Velt. Вона організувала підготовку фахівців для роботи з дітьми в Україні та забезпечила їх терапевтичним інструментом, милим песиком «Хібукі».

Хібукі — це не просто песик із сумними очима. Це іграшка-модель, деталі якої ретельно продумані й виважені. Розмір Хібукі має ідеальний — як новонароджене немовля, і це не випадково. Бо так дитині легко обіймати й почуватися захищеною.

На дотик Хібукі м'якенький. Торкаючись іграшки, дитина відчуває тепло й затишок, а, отже, безпеку.

Незвичні «долоньки» песика зроблені у формі сердець, на їх поверхні є липучки, що дозволяють тримати Хібукі як позаду себе, захищаючи спину, так і попереду, утворюючи захист для грудної клітини. Його лапи довгі, адже Хібукі створений саме для обіймів [7].

Інший секрет Хібукі — сумні очі. І це також не випадково. На думку автора методики доктора Шай Хен Галя та керівниці й авторки ідеї адаптації проєкту Дафни Шарон-Максимової, дитина, вдивляючись в очі Хібукі, переносить на нього свої страхи й переживання, навчається розуміти себе, піклуватись про себе та інших, бути чутливою. Таке перенесення травмівного досвіду з дитини на іграшку допомагає їй упоратися з психотравмою й не застрягнути в ній [2].

Доповненням методу Хібукі-терапії є арттерапевтичні інструменти, які дозволяють м'яко й поступово працювати з травмою війни, інтегруючи всі рівні сприйняття: тілесний, емоційний, а далі вже, за умов стабілізації станів — смисловий. Такий процес стабілізації "тіло-емоції-смисли" є вкрай важливим, щоб уникнути проблем ретравматизації (повторної травми) й додаткових психо-емоційних зсувів.

Педагоги нашого закладу успішно пройшли підготовку і щодня впроваджують метод «Хібукі – терапії» в роботі з дітьми дошкільного віку.

Терапія, як і раніше, залишається психологам. А завдання педагога – підтримувати легенду. “Основний принцип Хібукі – перенесення фокуса уваги із себе на іграшку. І другий – турбуючись про Хібукі, дитина турбується про себе. Наприклад, звучить сирена, і дитина не біжить перелякана в бомбосховище, а бере Хібукі й рятує його в укритті, заспокоює“. Якщо песик злякається вночі, потрібно заспокоїти його і допомогти йому заснути. Діти беруть на себе активну роль, яка сприяє самозаспокоєнню. Замість того, щоб зосередитись на власних тривогах, вони переводять свою увагу на турботу про нового друга. Діти відчувають у Хібукі опору.

Спілкування є найважливішим фактором психічного та особистісного розвитку дошкільника, причому у 3-4 роки – це позаситуативно-пізнавальна, у 5-6 років – позаситуативно-особистісна форма (І. Бех, І. Булах, Л. Долинська, Т. Зелінська, Т. Лисянська, С. Максименко, З. Огороднійчук, О. Скрипченко, Н. Співак, С. Ставицька та ін.) [8].

На психологічному рівні дитина після пережитого стресу може не повною мірою психологічно відкриватися та довіряти навіть близьким дорослим через втрату чи недостатню віру в те, що ті мають вдосталь сил і ресурсів для її захисту. Саме з метою відновлення відчуття довіри та безпеки організується «спілкування» з Хібукі, який може пошепки обговорити з нею її таємниці, поспівпереживати, відволікти увагу від неприємних спогадів і реальних подій, при потребі посумувати разом, таким чином допомагаючи урегулювати свій психо-емоційний стан і мовленнєву функцію. «Синхронізація» з Хібукі дозволяє стабілізувати психо-емоційний та фізичний стан дитини, перенести на песика свої страхи і травмівний досвід, вербалізувати її переживання та привласнити почуття. Якщо дитина травмована або закрита і відмовляється, наприклад, говорити, вихователь пропонує їй говорити не від свого імені, а від імені Хібукі. Більшість дітей включаються в цю гру й починають говорити від імені Хібукі [7].

Якщо у грі ми будемо спостерігати, що дитина знову й знову відтворює травматичну подію. Ось кроки, які стануть у пригоді:

Відновити відчуття безпеки – це завдання № 1. Вихователь розповідає дитині, які є засоби для збереження безпеки: – куди йти у випадку тривоги, яку іграшку та річ дитина може взяти у сховище, які будуть дії одразу після відновлення безпеки (піде на майданчик гратися чи додому).

Помічником для педагогів у формуванні емоційно грамотної особистості, здатної до конструктивної взаємодії з оточенням є зошит для розвитку емоційного інтелекту «Хібукі-світ обіймів». Розвиваючи емоційний інтелект, вони допомагають дитині стати впевненішою, щасливішою та успішнішою у житті. Зошит містить захопливі вправи та активності, які допоможуть дітям краще розуміти свої емоції, розвивати емпатію та покращувати комунікативні навички. Під час виконання завдання вихователь запитує у дитини що саме, на її думку, відчуває Хібукі; який у нього настрій і чому саме такий; чого б він хотів і що вона сама чи разом із дорослим могла (-и) б зробити для песика. Дитина через Хібукі навчається краще усвідомлювати не тільки власні емоції, а й розуміти емоційні стани інших; у неї виховується бажання подбати про них, посильно допомогти з активно-діяльнісної позиції.

Діти із задоволенням проходять квест "Плащ сили" , де за мапою та підказками мудрих героїв відкривають супер сили в собі. Дізнаються: що необхідно робити дитині, коли страшно? Як зазирнути у свій страх і знайти там ресурс самостійно ? Як стати супергероєм і врятувати власний світ? І ще багато чого цікавого. Різноманітні ігри, завдання та творчі вправи, стимулюють дітей до самоаналізу, вираження своїх почуттів і взаємодії з іншими.

Для кращого пояснення, що відбувається, психолог використовує казку, яка допоможе подивитися на ситуацію з боку та трансформувати тривожні думки. Придумує казку для дитини сам або разом з нею. Він може ввести в історію відважних

воїнів-захисників, які вправно перемагають сили зла. Також корисно намалювати (чи зобразити іншими арт-інструментами) перемогу добра над злом і передати малюнок захисникам, так навіть найменша дитина відчуватиме свою залученість та спроможність діяти.

В другій половині дня діти слухають разом з психологом і вихователем терапевтичні дитячі казки Дафни Шарон Максімов, «Хібукі песик, який вміє обіймати». Ці історії допомагають дітям пережити різноманітні емоції, впоратися зі стресом і навчитися краще розуміти себе й тих, хто їх оточує. Разом з песиком Хібукі вони опановують релаксаційні вправи та працюють над страхами, зниженням тривожності, підвищенням стресостійкості та навчаються розуміти себе та піклуватись про інших. Хібукі дарує дітям рятівні обійми, як промінчики добра і тепла, підтримки та любові.

На соціальному рівні турбота про Хібукі повертає дитині відчуття психофізичних сил, здатність елементарного контролю за тим, що відбувається в її житті, що опосередковано допомагає впоратись із переживаннями. Песик виступає ніби перехідним об’єктом (молодший братик, друг), через який відбувається і процес спілкування, і ігрова діяльність, і психотерапевтичний вплив.

Фахівці не лише ознайомлюють, а й відпрацьовують уміння дітей допомагати собі. Техніки самодопомоги — це прості вправи, які допомагають опанувати стрес та позбутися емоційної напруги. Виконуючи ці вправи, ми звертаємо увагу на свої відчуття в тілі, дихання, думки та емоції. Вчитель-логопед навчає дітей різним технікам дихання. Найулюбленіші техніки наших дошкільнят це "Дихання з улюбленою іграшкою (Хібукі) на животику" (дитину просять посадити іграшку на животик і глибоко вдихати та видихати, аби іграшка повільно гойдалася, наче на хвилях). Дихальні вправи дуже корисні в боротьбі з усіма проявами стресу, та якщо в дитини трапляються напади задишки (панічні атаки), ці вправи просто незамінні.

Коли ми перебуваємо в постійному стресі, то відчуваємо, ніби тіло окремо, а голова й думки — окремо. Тілесні практики допомагають ніби створити “міст” між ними, повертаючи увагу в тіло.

Тілесна техніка "Твердий, як камінь, і м'який, як вода" одна з багатьох, яка найбільше подобається нашим дітям. Дитина каже: "Я твердий, як камінь" — і з усіх сил напружує м'язи рук, ніг, обличчя — а педагог рахує до п'яти. Потім дорослий каже: "Стань м'яким, як вода" — і дитина різко розслабляється, скидає напругу.

Якщо дитина просить повторювати багато разів певну гру — це означає, що саме вона дає найбільших терапевтичний ефект.

Навчаючи дітей ефективних методів, педагоги допомагають їм управляти їх щоденними стресами. Тим самим діти отримують необхідні інструменти, які допомагатимуть їм протягом усього життя.

Вдома батьки можуть разом з дитиною створити куточок безпеки: шатро з подушок і ковдри. У цій "халабуді" дитина може гратися чи ховатися в моменти сильних емоцій. Тілесний контакт зараз особливо важливий, адже страх і тривога завжди супроводжуються проявами в тілі (частим серцебиттям, переривчастим диханням, напруженням м'язів і руховим збудженням). Тому дитині вдома потрібно багато обіймів, активних спільних ігор, закутування в ковдру.

Ритуали — це особливі дії, які ми повторюємо протягом усього життя. Ритуали схожі на рутини в тому сенсі, що вони допомагають створити передбачувану сімейну атмосферу. Але якщо рутину можна порівняти зі звичайною стравою, то ритуал — це "десерт". Це щось, що єднає членів родини й дає відчуття "ми — команда". Ритуалом може бути спів "вашої" пісні, слова вдячності або благословення на початку трапези, щось особливе, що ви шепочете дитині на вушко, коли вона прокидається та засинає.

В закладі дошкільної освіти діти разом з вихователем, психологом, логопедом і другом Хібукі поступово, м'яко й обережно проходять усі етапи до психоемоційного відновлення, і в цьому полягає найбільший секрет терапії.

Педагоги обов'язково розповідають про це батькам, щоб ті вже вдома змогли краще зрозуміти й допомогти своїй дитині через взаємодію з іграшкою подолати травму війни. М'якенький і на перший погляд незграбний довголапий песик — наче звичайна м'яка іграшка, але, собака-обіймака Хібукі "здатна висушити дитячі сльози, лікує душу та повертає можливість посміхатися й радіти життю" [4].

Висновки

Для збереження ментального здоров'я варто допомогти дитині прожити болісний досвід, виплеснути увесь страх, гнів, смуток та образу. Та важливо зробити це в безпечний для самої дитини та її оточення спосіб.

Хібукі-терапія – перспективний напрям у психолого-педагогічної та логопедичної корекції дітей, особливо в умовах війни. Завдяки проведенню корекційно-розвивальних занять з використанням Хібукі у дітей:

1) поступово нормалізуються рівні: соматичний (покращення загального самопочуття); емоційно-вольовий (розширення емоційного функціонування, підвищення самооцінки, збільшення резильєнтності, зниження рівня тривожності, подолання пасивності, байдужості, депресивних станів, відновлення відчуття безпеки); поведінковий (підвищення соціального статусу в колективі ровесників, полегшення адаптації); мовленнєвий (формування дихальної та голосової функцій, повернення інтересу до спілкування);

2) розкривається творчий потенціал (стимулювання усіх каналів сприйняття, АРТ-терапія, підтримуюча взаємодія), фіксується тривалий ефект при роботі з дитячою травмою.

Список використаних джерел:

1. Дафна Шарон-Максимов. Хібукі-терапія як метод подолання психічної травми у дітей в умовах війни. Харків. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2022. № 3-4. 27. с. 64.
2. Дафна Шарон-Максимов. Метод Хібукі-терапії як один з найефективніших методів роботи з психологічною травмою у дітей. Харків. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2022. № 3. 27. с. 48—54.
3. Дафна Шарон-Максимов, Ганна Єфімцева, Галина Сищук. Хібукі-терапія: використання в освітньому процесі та в інтеграції з СЕЕН: практичний порадник за заг. ред. Олександра Елькіна, Олега Марущенка. 2023. Харків. 64 с.
4. Дафна Шарон-Максимов. Метод Хібукі-терапії як один з методів формування резильєнтності у дітей. Вісник НАПН України. 2023.
5. Дафна Шарон-Максімов . Хібукі: бронежилет для дитячої душі. Київ. Видавництво: BOOKMAG. 2023. 200 с.
6. Рібцун Ю. В. Психомовленнєвий розвиток дітей раннього віку: теорія і практика. Дошкільне виховання. 2024. №1. с. 3-9.
7. Рібцун Ю.В. Хібукі-терапія як засіб подолання стресів у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку із заїканням. 2024. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739212/1/%D0%A5%D1%96%D0%B1%D1%83%D0%BA%D1%96_2024.pdf
8. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Вікова та педагогічна психологія. Київ: Каравела. 2014. 400 с.

Молотай Наталія,
асистент вчителя Пироговецького ліцею (опорний)

Як діяти здобувачам освіти в надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану

Анотація. Найголовнішим в освіті є безпека учасників освітнього процесу, створення безпечного освітнього серидовища, бо якщо життю та здоров'ю загрожує небезпека – якість освіти втрачає свій сенс. В статті розглянуті алгоритми дій здобувачів освіти під час надзвичайних ситуацій, зокрема, оголошення повітряної тривоги.

Ключові слова: надзвичайна ситуація, стрес, безпека, першочергові дії, повітряна тривога, укриття, протокол безпеки, евакуація.

Освітній процес укотре зазнає змін. У першу чергу більш актуальними стають питання безпечного простору та освітнього середовища для перебування учнів і працівників.

Створення безпечних умов для учнів та працівників є першочерговим завданням засновників і керівників шкіл. Із детальним описом щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти можна ознайомитися в рекомендаціях ДСНС.

Міністерством освіти і науки України також надані роз'яснення щодо підготовки закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану.

З огляду на зазначене Державна служба якості освіти звертає увагу засновників та керівників шкіл на створенні в закладах освіти безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану.

Створити безпечне освітнє середовище — одне з першочергових завдань закладу освіти, виконання якого має реалізувати право на безпечні та нешкідливі умови навчання в умовах війни. Тож цим мають займатися керівники закладів освіти, педагогічні працівники, батьки учнів, громадськість спільними зусиллями. До того ж, їм важливо опанувати основні правила безпечної поведінки та навчити цього дітей [1].

Надзвичайна ситуація – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, яка призвела (може призвести) до загибелі людей та / або значних матеріальних втрат. Надзвичайні ситуації трапляються не лише з дорослими, тож треба підготувати дітей до несподіваних подій. Чіткі інструкції допоможуть їм не розгубитися і вчинити правильно у небезпечній ситуації. З дітьми важливо говорити про надзвичайні ситуації зокрема ще й для того, щоб інформація, яку вони можуть отримати під час самої надзвичайної ситуації, не шокувала й не травмувала їх. Підготовка робить стрес дитини «експертним», виводить її та дорослого зі стану травматичної безпорадності та вразливості. Пояснюючи, ми протиставляємо тривозі продуктивні дії. Тому найперше дорослі мають наголосити, що говорять про безпеку не тому, що має статися щось небезпечне, а щоби «натренувати "м'яз безпеки"». [2] Це треба, щоби відчувати свою силу в будь-якій складній ситуації й почуватися захищеними. У шкільних курсах превентивної освіти розглядаються теми, присвячені питанням безпечної поведінки у навколишньому середовищі, зокрема: безпека у школі, побутова безпека, дорожня безпека, пожежна безпека, соціальна безпека, безпека на природі, надзвичайні та екстремальні ситуації, надання невідкладної допомоги. Наприклад, як діяти учням та вчителям у разі пожежі в школі?

1. Негайно повідомити про пожежу в пожежну охорону, зачинити двері у класі, де горить. Якщо побачите охоплене вогнем приміщення, не намагайтеся увійти в нього.

2. Повідомити про пожежу дирекцію школи, вжити належних заходів щодо евакуації дітей та людей із приміщення.

3. Почувши сигнал тривоги, учні стають біля парт і за вказівкою вчителя залишають по одному клас, останнім іде вчитель із класним журналом. Належить зачинити двері класної кімнати й усі інші двері на шляху евакуації. Усі, кого не було в школі під час сигналу тривоги, повинні негайно йти до місця збору й приєднатися до свого класу чи групи.

4. Місце збору повинне бути під навісом чи в іншому приміщенні.

5. Нікому не можна повертатися в приміщення.

6. Серед евакуйованих, що зібралися на пункті, проводять перекличку (за класним журналом). Директор школи після сигналу тривоги йде до збірного пункту і там приймає рапорти від усіх підрозділів.

7. Для дітей із ООП повинні бути заздалегідь передбачені спеціальні заходи з евакуації.

8. Вже до прибуття пожежної охорони слід знати, де саме, у якому приміщенні пожежа і чи всіх евакуювали. Повинен бути план евакуації зі школи. Начальника прибулого пожежного підрозділу зустрічають, маючи повну інформацію [3].

У першу чергу потрібно навчити учнів:

– як викликати допомогу з мобільного телефону або планшета;

– як швидко залишити приміщення або будівля;

– як уникнути травм, якщо поруч неконтрольований відкритий вогонь.

Під час війни виникли нові ризики. Тому сьогодні потрібно ознайомити учнів з протоколами безпеки, яких потрібно дотримуватися у нових умовах. Зокрема, це дії на сигнал повітряної тривоги. Основний алгоритм – дії вчителя під час повітряної тривоги – розробило Міністерство освіти і науки України. На основі інструкцій МОН, кожен заклад освіти укладає власний протокол безпеки. Наприклад, у нашому навчальному закладі освіти лунає три довгі дзвінки – персонал та учні школи сповіщаються про виникнення надзвичайної ситуації та про початок екстреної евакуації школи. Учитель сповіщає учнів про загрозу, а батьків – про переміщення дітей до укриття. Почувши сигнал тривоги, учні у супроводі вчителя, який іде позаду всього класу та бере із собою класний журнал, організовано пересуваються до укриття згідно зі схемою евакуації. Відповідальні за цивільну оборону координують роботу з евакуації та не допускають скупчення і паніки на коридорах. Для супроводу початкових класів можуть бути залучені помічники. Після прибуття учнів в укриття терміново проводиться перевірка присутності дітей за списками класних журналів, після чого вчителі повинні доповісти про кількість евакуйованих дітей. Відповідальні особи після оголошення сигналу оповіщення мусять перевірити всі приміщення закладу на відсутність у них учасників освітнього процесу та працівників закладу, по завершенню перевірки прямувати до найближчого укриття. Учні, які перебувають на подвір'ї закладу, під час сигналу оповіщення повинні самостійно рухатися до укриття [4]. Щоб діти діяли чітко і злагоджено, попередньо потрібно ознайомити їх із місцем розташування укриття, правилами поведінки під час переміщення до укриття та перебування 102 в ньому. Пояснити всі дії, передбачені Планом реагування на надзвичайні ситуації або Інструкцією закладу. Обговорити вміст тривожної валізки: які необхідні речі школярі повинні взяти із собою в укриття. Встановити або переконатися, що встановлені покажчики напрямку руху до укриттів для швидкого та безпечного переміщення. Експерти Міністерства охорони здоров'я разом з дитячою та сімейною психологинею Світланою Ройз підготували поради, як допомогти дітям не боятися сповіщень про повітряну тривогу та поводитися у ситуаціях, коли чутно вибухи [5].

Отже, освітнє середовище у початкових класах має бути безпечним місцем, де діти відчуватимуть себе захищеними та в безпеці, де відбувається більшість навчальних видів діяльності. Окрім цього, освітнє середовище має відображати

філософію концепції Нової української школи та освітню програму. Психічне здоров'я та психологічне благополуччя - фундаментальні складові життя здобувача освіти, які забезпечують сприйняття значущості буття, дозволяють їй розкрити особистісний потенціал, стати суспільно активним громадянином.

Список використаних джерел:

1. Аби бути в безпеці. Як підготувати дітей до надзвичайних ситуацій, не лякаючи. URL: https://nus.org.ua/articles/aby-buty-vbezpetsi-yak-pidgotuvaty-ditej-do-nadzvychajnyh-sytuatsij-ne-lyakayuchy/

2. Дії учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій. URL: https://eo.gov.ua/dii-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu-v-razi-nadzvychaynykhsytuatsiy/2022/01/18/

3. Пам'ятка учням, батькам та вчителям: правила пожежної безпеки у школі. URL: https://ukrainska-gromada.gov.ua/community/ pamyatkauchnyam-batkam-ta-vchytelyam-pravyla-pozhezhnoyi-bezpeky-u-shkoli.html

4. Повітряна тривога: алгоритм дій вчителя і батьків. URL: https:// osvitoria.media/experience/povitryana-tryvoga-algorytm-dij-vchytelya/

5. Як допомогти дітям не лякатися сирен: поради психологині Світлани Ройз. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/yak-dopomogti-dityamne-lyakatis-siren-poradi-psihologini-svitlani-rojz?fbclid=IwAR38Hw1qRHov V3KIHbuB7xkSTVieLqeQ5yd-4IlXjy-7RmBJUsbrzcChh2E

Напорчук Оксана,
директор ЗДО №4 «Сонечко»
Красилівської міської ради Хмельницької області

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу як головний пріоритет в умовах війни

Анотація. Освітній процес укотре зазнає змін. У першу чергу більш актуальними стають питання безпечного простору та освітнього середовища для перебування дітей і працівників. Створення безпечних умов – це першочергове завданням засновників, керівників шкіл та дошкільних закладів освіти. У даній статті висвітлено сутність, показники безпечного освітнього середовища та способи його створення в умовах воєнного стану.

Ключові слова: безпечне освітнє середовище, психологічна безпека, безпека фізичного простору, надзвичайна ситуація.

Проблема захищеності особистості від впливу несприятливих факторів мінливого середовища є надзвичайно актуальною. Освітнє середовище є частиною життєвого, соціального середовища людини і розкривається у сукупності усіх освітніх факторів, які чинять вплив на особистість у процесах навчання, виховання і розвитку; є певним виховним простором, у якому здійснюється педагогічно організований розвиток особистості. Освітнє середовище є основою життєздатності будь-якого закладу освіти, виступаючи сукупністю умов задоволення потреб усіх учасників освітнього процесу. Ці умови можуть бути більше чи менше безпечними залежно від наявності чи відсутності певних психологічних характеристик, станів та ситуацій, що визначають характер міжособистісних стосунків педагогів, учнів, батьків.

Питання безпеки освітнього простору набуває особливого значення в умовах війни. Базовим чинником функціональності освітнього середовища сьогодні є його безпечність, яка передбачає фізичну, психічну, інформаційну та соціальну стабільність кожного учасника освітнього процесу. У ситуації загрози ракетних обстрілів усіх без

винятку регіонів країни пріоритетного значення набуває безпека фізичного простору закладу освіти, наявність укриттів, обладнання приміщень запасними виходами, вогнегасниками тощо. Але не менш важливе значення, в ситуації психічного травмування дорослих і дітей, пов'язаного з війною, має і психологічна безпека освітнього простору – атмосфера взаємоповаги, довіри та взаємодопомоги між учасниками освітнього процесу, яка є необхідною умовою збереження і зміцнення здоров'я учасників освітнього процесу, їхнього подальшого розвитку і самореалізації[3].

Створити безпечне освітнє середовище – одне з першочергових завдань закладу освіти, виконання якого має реалізувати право на безпечні та нешкідливі умови навчання та виховання в умовах війни. Тож цим мають займатися керівники закладів освіти, педагогічні працівники, батьки, громадськість спільними зусиллями. До того ж, їм важливо опанувати основні правила безпечної поведінки та навчити цього дітей. Перш за все, безпечними мають бути будівлі закладів освіти. У кожному закладі потрібне укриття чи інші приміщення, де можна перебувати під час повітряних тривог для зменшення ризиків. Якщо такі приміщення не обладнані, то керівник має ініціювати перед засновником зміни до фінансування закладу. Мають бути розроблені дієві, чіткі інструкції про те, хто, де, як і коли має ховатися, як здійснювати евакуацію дітей, як діяти в разі обстрілів, під час оголошення повітряної тривоги тощо. Усі в закладі — і працівники, і діти — мають знати ці інструкції та чітко їх дотримуватися. Важливо інформувати про такі правила і батьків — це зменшить їхнє хвилювання, адже близькі мають чітко розуміти, де їхні діти та як дізнатися, що вони в безпеці. Проте наявність укриття — це лише частина тієї безпеки дітей, яку має організувати керівник. Крім того, поруч із дитиною мають бути безпечні дорослі — персонал закладу, їх батьки. Адже безпека дитини — це широке поняття, яке можна описати формулою:

Безпечне місце + Безпечний дорослий = Дитина у безпеці

Безпечне місце:

✓ прогнозоване для дитини — вона має повну інформацію, що з нею відбуватиметься, хто там буде і яка роль присутніх, так само вона розуміє, що чекають від неї;

✓ максимально підготовлене для взаємодії — є меблі, що відповідають віку дитини, та додаткові предмети (олівці, папір, іграшки тощо);

✓ тут не відбувається жодного насильства над дитиною;

✓ тут фізично безпечно для дитини.

Безпечний дорослий:

➢ знає та враховує вікові й індивідуальні особливості дитини, а також її психологічний стан;

➢ взаємодіє з дитиною «на рівних»;

➢ уміє розпізнавати потреби дитини та забезпечує захист прав та інтересів дитини;

ставиться доброзичливо до дитини та проявляє емпатію. Емпатія означає розуміння того, що відчуває дитина під час розповіді про насильство; відчуття вібрації емоції, з якою дитина розповідає; розуміння потреб дитини.

Дитина у безпеці:

● відчуває себе захищеною та перебуває у стані спокою;

● має контроль над власним життям — розуміє, що відбуватиметься, до кого може звернутися по допомогу, здатна диференціювати власні емоції та відтворювати події, що відбувалися з нею раніше;

● має уважну та турботливу дорослу людину поруч;

● не має об'єктивних і суб'єктивних загроз.

Фізична безпека:

✓ облаштування безпечного простору в закладі (укриття, запасні виходи, вентиляція тощо);

✓ розробка шляхів евакуації учасників освітнього процесу;

✓ розробка та відпрацювання алгоритму дій працівників та дітей у надзвичайних ситуаціях, під час евакуації;

✓ розробка протоколів безпеки;

✓ превентивні заходи щодо мінної безпеки (інформування, спільні заходи із залученням ДСНС).

Психологічна безпека:

➢ добір стратегій взаємодії педагогів і дітей, зважаючи на їхній психоемоційний стан і травматичний досвід;

➢ заходи щодо адаптації;

➢ заходи щодо інтеграції дітей з внутрішньо переміщених родин у новий для них колектив і освітнє середовище;

➢ референтну значущість і причетність кожного суб'єкта освітнього процесу до конструювання й підтримки психологічної комфортності освітнього середовища;

➢ протидію булінгу (перегляд антибулінгових програм).

Інформаційна безпека:

● використання техніки чутливого підходу до вибору текстів для читання педагогом

для діток, тем для обговорення, зважаючи на травматичний досвід, який можуть мати діти (обстріли, втрата рідних, загибель батьків, батько на війні та інше);

● використання технік роботи з дезінформацією;

● розвиток критичного мислення в учасників освітнього процесу[4].

Що впливає на безпечне освітнє середовище?

1. Якість міжособистісних відносин – позитивні фактори (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність); негативні фактори (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність).

2. Захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору.

Для того, щоб унеможливити насильство та створити безпечне освітнє середовище, кожен учасник освітнього процесу повинен мати уявлення не тільки про те, що вважається насильством, але й про те, як мінімізувати ризики та небезпеки, і в результаті, створити умови для внутрішньої безпеки та безпеки референтного довкілля. А це стає можливим лише завдяки спільній цілеспрямованій діяльності педагогів, учнів і батьків.

3. Комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів та домінуючих переживань у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу.

Нерозвиненість системи психологічної допомоги в освітній установі може призвести до неефективного психологічного супроводу дитини, а у педагогів – емоційного вигорання і, як наслідок, спричинити професійну деформацію, що і в першому і в другому випадку створить серйозну загрозу психічному здоров'ю особистості.

4. Задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини у:

✓ допомозі та підтримці;

✓ збереженні та підвищенні її самооцінки;

✓ пізнанні та діяльності;

✓ розвитку здібностей і можливостей.

Основними характеристиками процесу взаємодії всіх учасників освітнього середовища є особистісно-довірливе спілкування, а його відсутність спричиняє досить негативні наслідки (емоційний дискомфорт, небажання висловлювати свою точку зору,

думку, негативне ставлення до себе, втрата особистої гідності, небажання звертатися по допомогу, ігнорування особистих проблем і труднощів оточуючих дітей і дорослих, неуважність до прохань і пропозицій) [5].

Які є принципи безпечного освітнього середовища?

- Принцип домінування життя людини як головної цінності, що визначає модель мінімальної (необхідної) безпеки, максимально усуває ризики, що загрожують життю як дітей, так і дорослих.
- Принцип регіональної специфіки передбачає під час організації системи безпеки освітнього середовища школи чи садочку облік небезпек і можливих надзвичайних ситуацій конкретного регіону (міста, області, району).
- Принцип комплексності оцінки небезпек (ризиків), що задає методику оцінки різних педагогічних (освітніх) ризиків (зовнішніх і внутрішніх) на основі комплексного, системно-синергетичного підходів.
- Принцип міні-макса, що визначає досягнення максимального ефекту безпеки при наявності мінімуму ресурсного забезпечення.
- Принцип максимальної ефективності управління системою заходів і створених педагогічних умов, спрямованих на забезпечення максимальної безпеки освітнього середовища і школи, садочка як соціального інституту в цілому.

І в суспільстві, і в закладах освіти, і яким би не було безпечним середовище, трапляються надзвичайні ситуації. Саме від умінь та навичок учасників освітнього процесу залежить їхнє життя та здоров'я, а також тих людей, котрі в цей час знаходяться поруч. Уміння правильно оцінити ситуацію та обрати порядок дій є дуже важливим для кожної людини, а особливо – для працівників закладів освіти. Адже саме вони та їхні дії можуть врятувати як здобувачів освіти, так і самих працівників.

З дітьми важливо говорити про надзвичайні ситуації для того, щоб інформація, яку вони можуть отримати під час самої надзвичайної ситуації, не шокувала й не травмувала їх. Підготовка робить стрес дитини "експертним", виводить її та дорослого зі стану травматичної безпорадності та вразливості. Пояснюючи, ми протиставляємо тривозі продуктивні дії. Найперше дорослі мають наголосити, що говорять про безпеку не тому, що має статися щось небезпечне, а щоби "натренувати "м'яз безпеки"". Це треба, щоби відчувати свою силу в будь-якій складній ситуації й почуватися захищеними.

Важливо, щоби дорослі говорили спокійно та повільно, спостерігаючи, як змінюються поза та реакції дітей. Дітей молодшого віку краще обіймати чи тримати за руку. Також треба дати можливість дітям якось відреагувати на сказане. Щоби розмова не лякала, можна призначити дітей "супергероями безпеки". Так, важливо розповісти про своє дитинство. Мовляв, коли ви, дорослі, були дітьми, то ще не були "супергероями безпеки". Ви переживали складний досвід небезпеки, впоралися з ним, але не були готові, ніколи не тренувалися й не знали, як діяти в таких ситуаціях. Тому витратили важливий час та сили. Втім, впоралися б легше, якби знали деякі правила. Ви дуже сподіваєтеся, що ці знання дітям ніколи не знадобляться, але всі супергерої мають це знати. Далі треба легітимізувати страх дитини і сказати: "Мені іноді буває страшно, коли я бачу в мультфільмах і кіно пожежу або коли думаю про землетрус. Тобто, коли я думаю про те, що щось може нам загрожувати.

Алгоритм підготовки до розмови:

1.Розповідаємо теорію та пояснюємо, навіщо це знати.

2.Залучаємо до гри – тренування.

3.Закріплюємо знання в тренувальній дії.

Розмова не має бути довгою. Всі запропоновані теми можна розділити на 3–4 заняття (етапи) "супергероїв безпеки".

Важливо привчити дітей до звуку тривожної сирени.

Алгоритм розмови:

– А пам’ятаєш, звуки, які нам говорять про те, що потрібно швидко увімкнути увагу й щось робити? Наприклад, чайники, які свистять, коли вода закипіла. Що треба робити, коли чуєш такий звук?

– Зняти чайник із плити.

– А коли в авто спрацьовує сигналізація, про що це каже й що треба робити?

– Хтось намагається залізти в машину.

– І що ми робимо?

– Йдемо до машини.

– А навіщо пожежна сигналізація? Якось на роботі вона спрацювала. У неї такий страшний звук

– Вона говорить про пожежу.

– Так, отже, є дим або вогонь і терміново потрібно гасити та викликати пожежників. Також є звуки, що свідчать про землетрус або військову небезпеку. Коли я навчалася в школі, ми тренувалися – почути звук та швидко вийти зі школи. Нам потрібно натренувати реакцію. Наприклад, якщо почуємо сирену, треба взяти документи, гроші, речі, найважливіші іграшки, кицьку, і вийти на вулицю чи в спеціальні місця. Незабаром буде таке тренування. Ми почуємо звук такої сирени – буде перевірка, чи вона працює. Нам зараз нічого не загрожує. Ми в безпеці. І нам нічого не потрібно робити.

– Ми точно в безпеці?

– Зараз так. Але треба потренуватися, щоби бути готовими до всього. Я не знаю, який буде звук, але він точно буде дуже неприємний та гучний. Пропоную покричати зараз неприємним звуком. Давай ще голосніше! Ще голосніше та неприємніше!

Видаючи неприємні й гучні звуки, ми сміємося і знімаємо напруження з розмови.

І нехай це ніколи не знадобиться[1].

Інформаційна безпека дітей під час війни

Інформаційний простір дозволяє бути на зв’язку з рідними, дізнаватись останні новини з фронту, хоч якось контролювати те, що відбувається навколо. Для дітей та підлітків інтернет залишається світом розваг та спілкування з друзями. Але важливо пам’ятати, що за позначкою геолокації на пості чи фотографії, веселим відео в соціальній мережі чи одним повідомленням може ховатися справжня небезпека. Особливо під час війни, коли інфопростір використовують окупанти для військових нападів на українські міста.

Як захистити себе та дітей в інформаційному просторі під час війни? Склали покрокову інструкцію для дітей.

Чого не робити в жодному разі:

Якщо хтось із користувачів у мережі просить приватну інформацію (особистий номер телефону чи номер батьків, де батьки працюють, де родина зараз перебуває, яка ситуація в місті, де розміщується військова техніка в місті чи військові об’єкти) — таку інформацію в жодному разі не можна передавати. Навіть якщо це онлайн-друг, якого дитина знає в реальному житті. Адже зараз дуже часто особисті профілі зламують для отримання інформації або створюють фейкові профілі.

Не можна знімати розміщення та пересування військової техніки та військових у місті, де перебуває дитина. Оскільки окупанти можуть переглядати відкриті профілі українців для визначення місця розташування військових для подальшого нападу. А також злочинці можуть намагатися вести листування з дитиною для шантажу чи примушування до отримання інформації про розміщення техніки в місті.

- Не знімати місця вибухів та потрапляння снарядів, оскільки окупанти можуть використовувати фото- та відеодані, які потрапили в мережу, для коригування подальшого нанесення вогню по місту.

• Не переходити за невідомими посиланнями, які були надіслані в приватні повідомлення в будь-якій соціальній мережі чи месенджері. Адже за ними можуть ховатися хакерські атаки.

• Якщо ви переглядаєте та обговорюєте новини з дитиною, варто переконатися в їхній правдивості. Усі новини, заяви високопосадовців та обмеження в містах краще повторно перевірити в офіційних каналах комунікації, на офіційних сайтах державних установ, в офіційних Telegram-каналах посадовців.

• Якщо дитину автоматично додали до невідомих груп, важливо відписатися від них та заблокувати їх. А також розповісти про це дорослим.

• Якщо до дитини хтось пише з проханням допомоги або виконати спеціальне завдання, важливо, щоб дитина повідомила про це дорослим. Варто разом зробити скріншот групи, повідомлень та через онлайн-форму звернутися до кіберполіції.

Рекомендації педагогам щодо організації освітнього процесу в умовах війни

• Максимальна увага до створення відчуття безпеки у дітей;

• поряд з учням має знаходитись стабільний, врівноважений, впевнений вчитель, вихователь;

• якщо у дітей є потреба поговорити про військові події (а вона є!), розмовляйте з ними про війну;

• при плануванні уроку чи заняття варто орієнтуватися на психоемоційний стан учнів, а не на виконання навчального плану, не перевантажуйте дітей;

• продумуйте під час планування уроку (заняття) різні цікавинки, інтерактивні форми. Дітям зараз потрібно більше живого спілкування;

• намагайтеся під час кожного уроку, заняття проводити «психологічні хвилинки» для ознайомлення учнів з елементами самотерапії: руханки, вправи на дихання;

• пропонуйте дітям завдання, в основі яких – їхнє об'єднання, спілкування, чудово працюють прості проєкти, для створення яких достатньо мінімуму інформації. Діти мають бути зайняті конструктивними цікавими і корисними справами! Відчуття згуртованості – найкраща терапія;

• залежно від регіону: повторюйте правила безпеки в ситуаціях сирени, обстрілу тощо; • підтримуйте тісний контакт з батьками своїх учнів (вихованців), спостерігайте за ними: поведінкою, реакціями, психоемоційним станом. Це дасть можливість вчасно відреагувати, якщо дитині потрібна підтримка дорослих чи допомога психолога;

• діти, власне як і дорослі, здатні до самопідтримки і самовідновлення. Найкращий спосіб – гра! Особливо, якщо маєте можливість працювати з дітьми безпосередньо[2].

Заклад освіти має стати місцем, безпечним для дитини. Йдеться не лише про фізичну безпеку, а й про атмосферу довіри й взаємоповаги.

Робота над створенням освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату. Насамперед, це безперервний процес реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей і правил. Водночас необхідно, щоб всі учасники цього процесу усвідомлювали спільну відповідальність, мали вміння, бажання та добру волю для такої співпраці.

Важливо пам'ятати! Дитина лише тоді відчуватиме себе в безпеці, коли за нею доглядатиме безпечна доросла людина, коли житиме в безпечних стабільних умовах і коли знатиме, що таке безпечна поведінка, і вмітиме безпечно поводитися.

Список використаних джерел:

1. Аби бути в безпеці. Як підготувати дітей до надзвичайних ситуацій, не лякаючи. URL: https://nus.org.ua/articles/aby-buty-vbezpetsi-yak-pidgotuvaty-ditej-do-nadzvychajnyh-sytuatsij-ne-lyakayuchy/

2. Безпека дітей під час війни. ЗДО «Яблунька». URL: https://zdo50.rv.ua/diialnist-zdo-na-period-voiennoho-stanu/bezpeka-ditei-pid-chas-viiny/informatsijna-bezpeka-dlya-ditej-pid-chas-vijni (дата звернення: 15.11.2024)

3. Заєць В.Ф. Створення безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. URL: https://vseosvita.ua/library/stvorennia-bezpechnoho-osvitnoho-seredovyshcha-v-umovakh-voiennoho-stanu-733455.html (дата звернення: 14.11.2024)

4. Колесник О.О. Пріоритети сучасного безпечного освітнього середовища. URL: https://naurok.com.ua/prioriteti-suchasnogo-bezpechnogo-osvitnogo-seredovischa-429590.html (дата звернення: 15.11.2024)

5. Створення безпечного освітнього середовища. Центр інноваційної освіти ПРО.СВІТ. URL: https://prosvitcenter.org/library/stvorennya-bezpechnoho-osvitnoho-seredovyshcha/ (дата звернення: 14.11.2024)

6.Формування безпечного освітнього простору закладу освіти в діяльності працівників психологічної служби / авт. кол: В. В. Байдик, Ю. П. Гопкало, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, М. В. Саврасов, І. І. Ткачук; за наук. ред. Н. В. Лунченко, І. І. Ткачук. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2023.с.111

Недря Тетяна,
Кам’янець-Подільське позашкільного навчально-виховного об’єднання,
культорганізатор та керівник гуртка

Шкільний музей як дієвий засіб національно – патріотичного виховання учнівської молоді

(Інформаційний екскурс музеями ЗЗСО м. Кам’янець-Подільського)

Події, що відбуваються в Україні, беззаперечно засвідчують, що найгостріше постає сьогодні питання, пов’язане з вихованням патріотизму та формуванням національної свідомості молодого покоління. Основним інститутом, що забезпечує організацію й функціонування всієї системи формування патріотичних якостей є держава, але важливу роль в цьому процесі відіграють й шкільні музеї.

Актуальність військово-патріотичної роботи серед учнів обумовлена в першу чергу історичними факторами: багатовіковим цілеспрямованим нищенням національної свідомості народу, самої ідеї державності й незалежності України, фальсифікацією її історії, приниженням культури та мови, які є фундаментом патріотизму кожного народу. Важливим чинником у патріотичному вихованні є використання місцевого краєзнавчого матеріалу, що підводить учнів до глибшого розуміння навколишнього середовища і сприяє пробудженню поваги і любові до рідної вулиці, міста, району і загалом державі, де вони народилися і виросли.

У Кам'янці-Подільському діє шість музеїв, які перебувають у сфері Міністерства освіти і науки України. З них два – військово-історичні, в цих музеях наразі здійснюється істотне впорядкування музейних колекцій, звільнення музейних експозицій від стереотипів та політичних ідеологій; два - декоративно-ужиткові; один – історико-екологічний та один – літературний. Три з них отримали статус «Зразковий» за значні успіхи у покращенні навчально-виховного процесу, збереженні та пропаганді пам'яток історії, культури та побуту. Головні напрями роботи музеїв не залежно від профілю – це проведення дослідницької, пошукової та просвітницької діяльності. Усі три є послідовно головними в національно – патріотичному вихованні підростаючого

покоління. Музеї при закладах загальної середньої освіти м. Кам'янця-Подільського демонструють, як, враховуючи інтереси дітей, підібрати матеріал для екскурсії в шкільному музеї, який буде цікавий насамперед сучасним дітям та молоді, на скільки актуальною для суспільства може бути музейна колекція, як через експонат, через минуле можна обговорювати сучасні і вкрай болісні проблеми, залучаючи до осмислення значну кількість українців. Музеї різні за профілем, мають унікальні збірки експонатів, досвідчених екскурсоводів та великий досвід в проведенні цікавих та змістовних заходів.

Досвід музеїв при закладах освіти м. Кам'янця-Подільського стане у нагоді педагогічним працівникам закладів загальної середньої та позашкільної освіти, а також керівникам шкільних музеїв.

Список використаних джерел:

1. Збірник методичних матеріалів керівникам музеїв при навчальних закладах; Упорядник Т. В.Недря. – Кам'янець – Подільський, 2007.

2. Методичні поради щодо організації роботи музеїв при навчальних закладах: На допомогу методистам з питань музейної справи та керівникам музеїв. – Хмельницький, 2012.

3. Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України (Наказ МОН України від 04. 09. 2006 № 640).

Новікова Олена,
практичний психолог
КЗЗСО «Ліцей № 9 Хмельницької міської ради»,
практичний психолог-методист

Вплив емоцій на навчальну діяльність молодшого школяра

Анотація. У статті презентовано результати дослідження проявів емоційних станів молодших школярів у навчальній діяльності: Емоційна складова в навчальній діяльності є необхідним елементом, який впливає на результати навчання. Успішність навчання залежить від вміння молодшого школяра справлятися із своїми емоціями і контролювати їх.

Емоційні прояви впливають як на загальний розвиток особистості молодшого школяра, так і на його навчальну діяльність. Певні стани переживання у школярів об’єктивно проявляються під час навчального процесу, тому не можуть розглядатися як однозначно негативні. Дезорганізуючий вплив на навчальну діяльність здійснюють тільки часті емоційні напруження, які можуть свідчити про порушення процесу шкільної адаптації.

Ключові слова: молодший школяр, емоції, емоційний стан, навчальна діяльність.

Постановка проблеми. Емоційні процеси впливають на активність людини і на особливості протікання інтелектуальних процесів, які відіграють у навчальній діяльності. Шкільне навчання може супроводжуватися негативними емоційними проявами, які можуть бути серйозною перепоною для гармонійного розвитку дитини. Для молодшого школяра властива надзвичайна широта емоцій і реактивність, легкість переключення від однієї емоції до іншої.

Емоційна складова в навчальній діяльності є необхідним елементом, який впливає на результати навчання. Емоції обумовлюють динамічні характеристики пізнавальних процесів (тонус, темп, рівень активності) і спонукають до відповідних дій.

Недооцінка емоцій призводить до великої кількості утруднень і помилок в організації навчального процесу. Емоційні чинники важливі не тільки на початковому етапі навчання учнів, вони зберігають функцію регулятора навчальної діяльності і на наступних етапах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дитина проводить більшість часу в школі і стикається з різними ситуаціями, які впливають на емоційний стан. У дослідженнях В. Давидова, О. Дусавицького, С. Максименко, В. Рєпкіна, Д. Ельконіна та ін. описані дослідженяя навчальної діяльності у руслі розвивального навчання. У дослідженнях Л.Виготського, В. Давидова, О. Дусавицького, Д. Ельконіна, Л. Ітельсона, О. Кабанова-Меллер,І. Лернер, О. Леонть'єва, С. Максименко, В. Рєпкіна, С. Рубінштейна, М. Скаткіна, О. Чебикіна, Ю. Швалб, та ін. описані емоційне ставлення дитини до навчання та мотиви, якими вона керується у досягненні знань. У дослідженнях О. Захарова, М. Кузнєцова, К. Мілютіної, Є. Новикової, А. Прихожан, О. Скляренко, О. Солодухової та ін. описані емоції, які виникають в умовах навчальної діяльності. У дослідженнях М. Алєксеєва, Л. Божович, М. Дригус, К. Дрозденко, Г. Івончик, В. Кутішенко, А. Маркова, Л. Скрипченко, О. Скрипченко, Л. Славіна, Г. Хомич, Г. Щукіна описані різноманітні аспекти проблеми ставлення школярів до навчання [2; 3; 6].

Виклад основного матеріалу. Більшість дітей приходять до школи з бажанням вчитися, отримувати оцінки, з прагненням зайняти нове, дорослiше становище в житті. Задоволення пізнавальної потреби дитини, що реалізується за допомогою отримання добрих оцінок та орієнтацію учня на внутрішній зміст навчальної діяльності, призводить до формування внутрішньої позиції школяра.

Кожний віковий період характеризується певним ступенем розвитку емоційної сфери. У молодшому шкільному періоду властиві такі прояви, як емоційна вразливість і емоційна нестриманість [1; 3]:

У віці від шести до семи років діти схильні проявляти крайні форми емоційної відповіді, наприклад, нестримне захоплення замість спокійної радості, або істеричний плач замість просто смутку. Вони дуже чутливі до емоційних травм, можуть проявляти «шкільну фобію» (страх перед відвідуванням школи), що іноді призводить до психосоматичних захворювань. Взаємини з однолітками цього періоду відносно поверхові і короткочасні.

У період від семи до дев'яти років діти починають проявляти більшу емоційну рівновагу, хоча в цьому віці можуть повторюватись крайні форми емоційних реакцій і сварки з рідними. Вони відчувають як страх, так і раціональну стурбованість по відношенню можливих небезпек зовнішнього світу: злочинності, насилля, нещасних випадків. Починають відчувати сильний потяг до однолітків, хвилюються про свої невдачі в навчанні, беруть на себе більшу відповідальність за свої дії замість того, щоб звинувачувати інших, бояться здійснення помилок і приниження.

У віці від дев'яти до десять років діти в основному щасливі і задоволені, розвиваються більш зрілі взаємовідносини з однолітками, проявляють небайдужість до справедливості і чесності, хвилюються про можливі неприємності з дорослими.

Враховуючи різноплановий характер впливу емоційного стресу на навчальну діяльність, деякі автори висловлюють припущення про доцільність розмежування таких психічних станів, як «емоційна активація» і «емоційна напруга». Якщо стан емоційної активації характеризується оптимізуючим впливом на навчальну діяльність, то стан емоційної напруги – дезорганізуючим [5].

У своїх працях О. Чебикін [4; 6] визначив проблему емоційної регуляції навчальної діяльності досліджуючі емоції, які виникають на кожному етапі розгортання навчальної діяльності. Перший етап – це знайомство учнів із умовами учбової задачі, де основним виступає ефект новизни, і яскраво вираженими виявляються емоції допитливості та здивування. Другий етап навчальної діяльності – це знаходження і

засвоєння способу розв'язання задач, на цьому етапі домінують емоції допитливості, захоплення, сумнівів. Третій етап – це закріплення засвоєного способу вирішення задач для використання в діяльності домінують емоції страху, агресивність та образа. Під час навчальної діяльності емоції проявляються неоднаково, яскравість їх прояву залежить від багатьох чинників.

Часто причиною негативного емоційного стану дитини є сам вчитель. Це призводить до дидактогенних психічних станів. Дидактогенія – це нервові зриви, що виникають внаслідок неправильних висловлювань або дій педагога і травмують психіку дитини. На учнів із слабкою нервовою системою погане слово вчителя в мить їхнього нервового напруження діє згубно. Через це в майбутньому дитина може бути схильна до дидактогенних захворювань, тобто захворювань з вини вчителя. Дидактогенні психічні стани можуть простежуватись після нетактовних, особливо грубих слів, окриків, що принижують гідність учня [8].

Великий вплив на емоційну сферу школярів справляють однолітки. Система особистісних відносин являється найбільш емоційно негативною для кожної людини, оскільки пов'язана її оцінкою і визнанням як особистості. Тому, незадовільне положення в групі однолітків переживаються дітьми дуже гостро і нерідко є причиною неадекватних афективних реакцій.

Отже, емоційні порушення школяра яскраво проявляються у його поведінці та ставленні до інших. У шкільному віці проявляються такі емоційні розлади: агресивність, емоційна розгальмованість, яскраво виражена сором'язливість, вразливість, образливість, тривожність.

Істотний вплив на протікання навчальної діяльності має стан емоційної напруги. Так само, як і позитивні емоції, емоційний стрес може активізувати навчальну діяльність, а може і дезорганізувати її. Припускають, що при невеликому рівні інтенсивності емоційний стрес викликає прилив сил, ясність і чіткість думки, в той час як при високому рівні інтенсивності він призводить до дезорганізації навчальної діяльності.

Шкільне життя забарвлене емоційними переживаннями різних модальностей, то й має певну цінність для школяра, тобто набуває для нього особистісного смислу. Тому, предметом особливої уваги шкільного психолога, вчителя повинен стати систематичний, постійний моніторинг емоційного стану школярів.

У шкільному віці переважають такі мотиви навчання як: пізнавальний, престижний (підвищення свого соціального положення, прагнення до дорослості і бажання називатися уже школярем, бажання бути «як усі», виконання вимог батьків) [5].

В мотив навчання може входити також цікавість до навчання взагалі (що базується на потребі в нових враженнях від набування знань), бажання отримати освіту в зв'язку з підвищенням її необхідності для життя і професійної діяльності, бажання заслужити похвалу, бути відмінником.

Мотив до навчання залежить від наявності інтересу до предмету, та від ставлення до вчителя. Повага до вчителя викликає бажання здивувати своєю відповіддю на уроці і отримати від нього похвалу. Із зниженням авторитету вчителя знижується його роль в мотивації учня до навчання [3].

Емоційний досвід, що закріпився відносно тих чи інших подій також впливає на подальшу постановку мети молодшого школяра. При виникненні уже знайомих ситуацій він уже знає як діяти і ставити перед собою відповідну ціль.

На мотивацію навчання крім емоцій, що виникали раніше також впливають емоції і почуття, що переживаються на даний момент. Адже, якщо у дитини хороший настрій, вона радісна і весела, тобто якщо в неї позитивний емоційний стан, вона буде прагнути отримати хорошу оцінку, підготувати домашнє завдання краще за інших з більшою вірогідністю, ніж дитина, яка перебуває у пригніченому стані.

Отже, переживання негативних емоцій (невдоволеність, сумніви, невпевненість, сум) негативно впливає на мотивацію навчальної діяльності, а переживання позитивних емоцій, навпаки, спонукає учня до набуття знань, до отримання хороших оцінок. Проте, така емоція, як страх може деякою мірою сприяти навчанню. Так, як побоюючись отримати поганої оцінки, покарання батьків, дитина прагнутиме якнайкраще виконати певне завдання чи підготуватися до контрольної роботи. Мотивація до навчання формується в процесі самого навчання. На її формування впливають емоційні переживання, що переживаються дитиною у цей період її життя. Отже, емоції виступають основним регулятором мотивації.

Проведений теоретичний аналіз вивчення емоційних станів молодших школярів(С. Андреас, Г. Габдрєєва, М. Гріндер, Г. Еберлейн, О. Захаров, М. Кузнецов, Б. Мастеров, М. Раттер, А. Співаковська, А. Микляева, П. Румянцева, Г. Цукерман, Р. Хеллєм та ін.), дав змогу здійснити підбір психодіагностичного інструментарію для емпіричного дослідження проявів емоційних станів молодших школярів у навчальній діяльності. А саме, це «Чотиримодальнісний опитувальник Л. Рабіновича» для діагностики емоцій радості, гніву, страху; методика діагностики мотивації навчання і емоційного ставлення до навчання (модифікація А. Андрєєвої) для діагностики тривожності і гніву; методика «Характеристика емоційності» Е. Ільїна для діагностики емоційної збудливості, інтенсивності, стійкості емоцій; методика «Шкала тривожності» О. Кондаша для діагностики шкільної тривожності, самооціночної тривожності, міжособистісної тривожності, загальної тривожності; «Методика вивчення емоційного ставлення школяра до себе як до суб'єкта учіння в системах «Я-учіння», «Я-Я», «Я-інші»».У дослідженні взяли участь 52 учнів початкової школи у віці 9-10 років.

За результатами дослідження вираженості емоцій у навчальному процесібуло виявлено, що 25% учнів мають низький рівень радості, 15% учнів мають високий рівень гніву, 24% учнів – страху і 11% учнів – печаль. Це допоможе вчителю довідатись, які синдроми шкільного життя викликають у них емоційне несприйняття, породжують емоційний дискомфорт.

За результатами дослідження мотивації навчання і емоційного ставлення до навчання на виявлення пізнавальної активності було визначено, що 36% учнів мають низький рівень пізнавальної активності і 32% учнів – низький рівень мотивації досягнення.

За результатами діагностики мотивації навчання і емоційного ставлення до навчання було виявлено, що 32% учнів високий рівень тривожність і у 19% – гніву.

За результатами виявлення шкалів рівня тривожності було визначено, що високий рівень шкільної тривожності мають 24% підлітків і підвищений – 30%, що загалом складає 54%; високий рівень самооціночної тривожності мають 9% підлітків і підвищений – 21%, що складає 30%; високий рівень міжособистісної тривожності мають 20% підлітків і підвищений – 37%, що складає 57%. Рівень загальної тривожності має такі результати: підвищений рівень – 30% і високий рівень – 21%, що складає 51%. Отже, високий і підвищений рівень прояву тривожності підлітків може не проявляти їх здібності, знання, творчий потенціал. Це може бути пов'язано з низькою самооцінкою, з відчуттям, що підліток не такий, як всі, та через недостатню увагу з боку дорослих. Для цих підлітків переживання емоційного неблагополуччя, пов'язане з передчуттям небезпеки або невдачі. Будь-яка нестабільність, порушення звичного ходу подій може привести до розвитку тривожності і стати наслідком негативного становища підлітка до навчальної діяльності.

За результатами дослідження емоційної стійкості (вплив емоцій на ефективність діяльності) було визначено, що 38% мають низький рівеньвпливу емоцій на ефективність діяльності.

За результатами дослідження емоційно-ціннісного ставлення школяра побудоване за паралельним принципом, що дає змогу отримати

взаємодоповнювальні дані у процесі виконання ним різних завдань: 23% учнівнегативне ставлення до навчання, що означає дітям неподобається ходити до школи, вони незадоволені спілкуванням з однокласниками – 15%, з вчителями – 21%, батьками – 12%, а також собою як суб'єктом навчальної діяльності – 21%.

Отже, особливого значення набуває закріплення всіх сторін вміння молодшого школяра навчатися, що забезпечує засвоєння всіх знань і їх застосування в нових умовах, самостійне виконання ними навчальних завдань, самостійний перехід від одного етапу навчальної роботи до іншого, включеність їх в навчальну діяльність.

Рекомендації практичному психологу школи з метою розвитку позитивних емоційних станів молодшого школяра доцільно [3; 5; 9]:

а) ознайомити учнів з поняттями «негативні емоційні стани» і «негативні почуття» з метою розвитку обізнаності щодо вищезазначених емоційних проявів;

б) провести бесіди про емоційні стани і їх вплив на стан здоров'я особистості та успішність навчальної діяльності;

в) ознайомити учнів із змінами, які відбуваються в фізичному та емоційному розвитку, а саме емоційною нестриманістю, наявністю ролевих конфліктів, статусною невизначеністю, невизначеністю процесу соціалізації, автономізації, що в свою чергу призводить до виникнення амбівалентних почуттів;

г) провести діагностику емоційних станів молодшого школяра;

д) проводити консультування учнів використовуючи ті форми і методи психологічної допомоги, які зумовлені індивідуальністю і специфікою його життєвої ситуації;

ж) приймати участь на засіданнях педагогічної ради висвітлюючи необхідну інформацію щодо розвитку емоційних станів учнів молодшого шкільного віку.

Рекомендації вчителям-предметникам щодо розвитку позитивних емоційних станів молодшого шкільного віку [3; 5; 9]:

а) забезпечити атмосферу психологічного комфорту під час уроку та атмосферу безпеки, що досягається піднесенням цінності учнів та безоціночним ставленням до його особистості;

б) використовувати під час уроку різні засоби та прийоми викладання навчального матеріалу, по черзі використовувати індивідуальні та групові способи організації взаємодії учнів;

в) дотримуватися загальних законів ефективного спілкування;

г) виділяти проміжні та основні цілі під час навчальної діяльності;

д) розвивати емоціональний рівень дидактичного процесу, підвищувати активність пізнавальної діяльності, сприяє розвитку інтересу до навчання;

є) створити суб'єкт-суб'єктні відношення під час викладання навчального матеріалу;

ж) розвивати власну емоційну стійкість, що допоможе у оволодінні емоційними ситуаціями педагогічної діяльності;

з) надмірне перенавантаження викликає негативні емоційні стани молодшого школяра.

Рекомендації батькам щодо розвитку позитивних емоційних станів молодшого школяра [3; 5; 9]:

а) зосередити увагу на тому, щоб в сім'ї не було культу оцінки, негативного та зневажливого ставлення до дитини та осуду, що зневірить у своїх силах і можуть переживатиме різні негативні емоційні стани;

б) проявляти любов і довіру до дитини, це допоможе подолати негативні емоційні прояви дитини;

в) враховувати психофізіологічні особливості дитини, а саме тип темпераменту;

г) розвивати власну емоційну стійкість, це дасть дитини можливість самому стати більш емоційно врівноваженим та керувати своєю емоційною сферою та показувати приклад.

Таким чином, здійснене в роботі обґрунтування визначає рекомендації щодо розвитку позитивних емоційних станів підлітків. Своєчасне застосування рекомендацій підлітками, вчителями, батьками сприятиме зниженню рівня прояву негативних емоційних станів, особливо під час навчальної діяльності.

Висновки. За порівнянним аналізом було виявлено, що молодший школяр з позитивним емоційним фоном: показники емоцій радості є високими, а емоцій гніву, страху, печалі – низькими, мають низький рівень емоційної збудливості, інтенсивності та тривалості емоцій, тобто мають достітній рівень розвитку емоційної саморегуляції, і навпаки, підлітки, у яких переважають негативні емоції, мають переважно високі показники емоційної збудливості, інтенсивності і тривалості емоцій. Це простежується також у випадках, коли у досліджуваного середні показники, тобто середні показники в обох дослідженнях.

При порівнянні результатів наступних досліджень видно, що у молодших школярів, в яких переважають позитивні взаємовідносини з однокласниками, вчителями і батьками і мають хороше ставлення до навчання, також є низький рівень емоційної збудливості, інтенсивності і тривалості емоцій і навпаки.

У молодших школярів, в яких був виявлений негативний емоційний стан, переважно усі показники свідчать про негативне ставлення до навчання, до однокласників, вчителів, і мають високі показники емоційної збудливості, інтенсивності і тривалості емоцій і навпаки. Діти, які задоволені взаємостосунками з однокласниками, вчителями і батьками, мають позитивний емоційний стан і низький рівень емоційної збудливості, інтенсивності і тривалості емоцій. Тобто, в них досить добре розвинена здатність до саморегуляції і самоконтролю.

Отже, бути емоційно зрілим означає не лише вміти керувати своїм емоційним станом, але і бути чуйним до інших людей, розуміти їх емоційний стан, вміти конструктивно взаємодіяти, що допоможе дитині жити в гармонії із собою та оточуючим світом, активно володіти своїми внутрішніми адаптаційними ресурсами і успішно використовувати їх у певній кризовій ситуації. Перед психологом школи постають завдання: покращення емоційного стану молодших школярів, формування в них мотивації навчання, покращення взаємостосунків між однокласниками, проведення співбесіди з учителями школи, і індивідуальних бесід з батьками дитини з метою надання порад щодо особистісного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Вишневський С. В. Механізми виникнення емоцій, їх види, прояви та стани // Актуальні напрями психопрофілактичних заходів у закладах вищої освіти, Матеріали І Всеукраїнського круглого столу (ДДУВС, 18.05.2018) URL : https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2848/1/1.pdf

2. Довбня А. Ю. Вплив музикотерапії на розвиток емоційної сфери молодших школярів // Перспективи та інновації науки (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія", Серія "Медицина"). 2023. № 15. С. 699-706. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prainnsc_2023_15_61

3. Кормило О. М. Емоційно-ціннісні чинники оптимізації учіння молодших школярів // Психологія особистості. 2012. № 1. С. 88-98.

4. Кузнєцов М.А., Бабарикіна І.В. Шкільні страхи: Види, умови прояву та шляхи подолання. Харків: ХНПУ, 2012. 227 с.

5. Лазуренко О. О. Психологія емоцій : підручник. Київ : Книга Плюс. 2018. 216 с.

6. Літвякова І. А., Ханецька Н. В Дослідження впливу емоцій на стан особистості // «Молодий вчений» № 11 (51) листопад, 2017 р. С.806-809 URL : http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/195.pdf

7. Павленко С. А. Емоційно-психологічна складова навчання здобувачів освіти в сучасних умовах // Український стоматологічний альманах. 2023. 2. С. 51-55. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usa_2023_2_12

8. Петрошенко Д. В. Теоретичне дослідження емоційної сфери у сучасній науці // Збірник наукових праць молодих вчених. Хмельницький : ХІСТ, 2018. №1. С. 341-357.

9. Славіна Н. С.Розвиток емоційної сфери та вольових якостей дитини як умова психологічної готовності до школи // Проблеми сучасної психології. 2014. Вип. 24. С. 621-630.

УДК 372.4:373.3.016

Осадчук Лілія,
вчитель початкових класів Городоцької початкової школи
Городоцької міської ради

Особливості розвивального навчання в першому класі

Анотація. Стаття присвячена вивченню сучасних підходів до навчання дітей молодшого шкільного віку. У статті розглядаються основні принципи та методи розвивального навчання, які сприяють активізації мислення, розвитку самостійності, творчих здібностей і соціальних навичок учнів. Особлива увага приділяється застосуванню ігрових методів, інтеграції знань, формуванню позитивного емоційного середовища в класі, а також індивідуальному підходу до кожного учня. Описані переваги розвивального навчання, такі як розвиток критичного мислення, комунікативних навичок та емоційного інтелекту, що є важливими для успішної адаптації дітей до навчання в школі.

Ключові слова: розвивальне навчання, технології розвивального навчання, методи навчання, навчальний процес, урок, початкова школа, особистість учня.

Аналіз останніх досліджень. Розвивальне навчання у початковій школі, зокрема в першому класі, є об’єктом численних досліджень, оскільки цей підхід забезпечує комплексний розвиток дитини, адаптацію до шкільного середовища та стимулює навчальну мотивацію. Дослідження показують, що розвивальне навчання допомагає першокласникам формувати самостійне мислення. Методики, які пропонують дітям не лише запам’ятовувати інформацію, але й ставити запитання, обґрунтовувати відповіді та шукати рішення, стимулюють інтелектуальний розвиток. Наприклад, Ганна Мельник (2021) зазначає, що діти, які навчаються за розвивальною методикою, демонструють вищий рівень аналітичного та критичного мислення, ніж їхні однолітки, які навчаються традиційними методами.

Дослідження Світлани Коваленко (2022) показує, що розвивальне навчання сприяє розвитку емоційної сфери дітей. У рамках навчання першокласникам надається можливість обговорювати свої емоції, відчуття, що створює позитивний емоційний фон і сприяє формуванню довірливих стосунків у колективі. Учні, які відчувають підтримку та розуміння, краще адаптуються до нових умов і демонструють вищу успішність.

Хоча розвивальне навчання має значні переваги, його впровадження пов’язане з певними труднощами. Зокрема, брак ресурсів і навчально-методичних матеріалів, а також необхідність у підготовці вчителів, які володіють навичками роботи за розвивальною методикою. Дослідження Ірини Шевченко (2022) показує, що у школах

не завжди є достатня матеріально-технічна база для впровадження сучасних інтерактивних методів, що впливає на якість навчання.

Метою статті є дослідження особливостей розвивального навчання в першому класі, аналіз ключових принципів і методів цього підходу та визначення його впливу на розвиток когнітивних, емоційних і соціальних навичок учнів. У статті також ставиться завдання оцінити переваги та виклики розвивального навчання в умовах сучасної початкової школи, а також виявити ефективні методики, які сприяють активному мисленню, адаптації до шкільного середовища та формуванню позитивного ставлення до навчання у першокласників.

Основна частина.

Розвивальне навчання – це спосіб організації процесу освіти, в якому основний акцент робиться на потенційні можливості дитини. Метою цього є формування в учнів навичок самостійного пошуку знань і, отже, виховання такої якості, як незалежність, яке можна застосувати і в навколишній дійсності.

Завдання розвивального навчання є формування особистості з гнучким розумом, розвиненими потребами до подальшого пізнання і самостійних дій, з певними навичками і творчими здібностями.[1]

Розвивальне навчання є важливим підходом у сучасній українській освіті, особливо на етапі початкової школи. Цей підхід орієнтований на розвиток не лише знань, але й умінь, навичок, а також особистісних якостей учнів. В основі розвивального навчання лежить ідея, що дитина не просто засвоює інформацію, а активно взаємодіє з навчальним середовищем і розвивається на емоційному, когнітивному та соціальному рівнях.

З огляду на це, метою розвивального навчання є створення умов для реалізації дитиною власної суб'єктності у навчанні, формування особистості, зацікавленої в самозміні та здатної до неї, а також розвиток у дитини конкретних здібностей (рефлексія, аналіз, планування) до самовдосконалення, активного, самостійного творчого мислення. Завдання розвивального навчання: створити умови для формування особистості з гнучким розумом, розвиненими потребами до пізнання та самостійних дій, певними навичками та творчими 8 здібностями. Не менш важливим для цього є такий засіб, як рефлексія, за допомогою якої дитина встановлює та розширює межі свого пізнання.

Суть технології розвивального навчання полягає в тому, що учень самостійно обирає рівень опрацювання навчального матеріалу; завдання вчителя – визначити «зону найближчого розвитку» дитини і допомогти їй перейти на більш високий рівень розумових операцій, тобто забезпечити цей розвиток. Історично розвивальне навчання бере початок ще з сократівських бесід, принципів дидактики Я.А. Коменського, ідей Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Ф. Дістервега [2].

На початку 30-х рр. ХХ ст. видатний психолог-гуманіст Л.С. Виготський обґрунтував можливість та доцільність навчання. Учений встановив, що розвиток інтелекту вихованця відбувається через зону «ближнього розвитку». Коли дитина спочатку може робити щось у співпраці з дорослими, а потім переходить на такий рівень розвитку, коли цю дію може виконати самостійно. Він виділив два рівня в розвитку дитини: зону актуального розвитку (уже сформовані якості); зону найближчого розвитку – ті види діяльності, які дитина ще не в змозі виконати самостійно. Але може це робити за допомогою дорослих. Він вважав, що «тільки те навчання в дитячому віці добре, коли воно випереджає розвиток і веде розвиток за собою …» [3].

Система розвивального навчання за В.О. Сухомлинським відрізняється розробкою оригінальних організаційних форм його здійснення («Школа під голубим небом», «Школа радості», «Кімната казок» та ін.), створенням розвивального середовища, формуванням усіх пізнавальних процесів дитини. Вивчення праць

педагога і досліджень про його спадщину засвідчують, що ним було теоретично і практично розроблено новий, продуктивний напрям розвитку пізнавальних сил, почуттів, емоцій молодших школярів у процесі літературної творчості на основі побаченого, прочитаного. Цей напрям, як показує аналіз педагогічної літератури, нових підручників знайшов належне застосування у сучасній чотирирічній школі[1].

Зміст технології розвивального навчання

Для того, щоб вчитель розробив програму розвивального навчання, потрібно:

1) вийти за межі встановленої навчальної програми;

2) дати змогу учневі займатися тими видами діяльності, що викликають в нього більший інтерес;

3) самостійно визначити інтенсивність та обсяг діяльності;

4) менше допомагати учню;

5) поставити перед собою завдання та оволодіти необхідними методами та навичками їх застосування;

6) працювати з класом, починаючи із стартової діагностики з предмета (тест із шести завдань);

7) визначати типи завдань для різних груп учнів.

Завдання вчителя – допомогти учневі сформувати такий рівень розумової діяльності та перейти на більш високий (різнорівневі завдання). Готуючись до уроку учитель повинен продумувати та організовувати так навчальну діяльність, щоб:

- відбувався розвиток процесів сприйняття;
- учні оволодівали всім;
- в учнів поступово нагромаджувався індивідуальний досвід пошукової діяльності;
- розвивалася уява;
- формувались якості для комбінування, конструювання, перетворення.

Для організації розвивального навчання слід використовувати методи, які викликають найбільший інтерес в учнів: проблемні, пошукові, дослідницькі; вони сприяють розвитку творчого мислення та уяви[4].

Розвивальне навчання відбувається в зоні найближчого розвитку дитини. Вчений підкреслював, що лише те навчання є розвивальним, яке випереджає актуальний розвиток дитини, тому розвивальна педагогіка повинна орієнтуватись не на вчорашній, а на завтрашній день її розвитку. Ці теоретичні положення взаємозв’язку навчання і розвитку становить основу сучасного розуміння сутності розвивального навчання. У теорії розвивального навчання дитині відводиться роль самостійного суб’єкта, який взаємодіє з навколишнім середовищем[1].

Основні принципи розвивального навчання в першому класі

1. **Активізація мислення та самостійності учнів**. У розвивальному навчанні вчитель створює ситуації, що спонукають учнів до активного мислення, висловлення власної думки, пошуку рішень. Це сприяє формуванню в дітей здатності самостійно приймати рішення, аналізувати інформацію та застосовувати її в життєвих ситуаціях.

2. **Особистісно орієнтований підхід**. Кожна дитина має свої особливості розвитку, і тому навчання має враховувати індивідуальні потреби кожного учня. Першокласникам надається можливість вибору завдань за складністю, темпом виконання, щоб навчання було максимально комфортним для кожної дитини.

3. **Навчання через гру**. Для першокласників гра є природною діяльністю, тож інтеграція ігрових елементів у навчальний процес допомагає підтримувати увагу та інтерес. Через гру діти засвоюють нові знання, розвивають комунікативні навички, емоційний інтелект, уміння працювати в команді.

4. **Розвиток емоційної сфери**. У розвивальному навчанні значна увага приділяється емоційному стану дітей. Вчитель намагається створити позитивний емоційний фон, щоб учні відчували себе комфортно та безпечно. Це сприяє

формуванню позитивного ставлення до навчання, зменшує стрес і тривожність у період адаптації до школи.

5. **Застосування інтегрованого навчання**. Розвивальне навчання передбачає інтеграцію різних предметів та тем, що допомагає дітям бачити взаємозв'язок між знаннями та застосовувати їх у житті. Наприклад, на уроці математики можна використовувати елементи природознавства чи художньої творчості, що робить навчання цікавим і комплексним.

Переваги розвивального навчання

- **Розвиток критичного мислення**. Завдяки активному залученню до обговорення, аналізу та самостійного пошуку відповідей, діти починають критично оцінювати інформацію та робити висновки.
- **Формування комунікативних навичок**. Робота в групах, обговорення та обмін думками допомагають дітям навчитися слухати один одного, поважати іншу точку зору та висловлювати власні думки.
- **Сприяння самовираженню**. Розвивальне навчання надає можливість дітям проявити свої творчі здібності, обрати власний спосіб виконання завдань, що зміцнює їхню впевненість у собі.
- **Залучення батьків**. Розвивальне навчання також активно залучає батьків до освітнього процесу. Вони допомагають своїм дітям в організації навчальної діяльності вдома, сприяють формуванню позитивного ставлення до школи.

Однією з основних проблем впровадження розвивального навчання є необхідність високої кваліфікації педагогів. Вчитель має не лише добре володіти навчальним матеріалом, але й розуміти психологічні особливості учнів, бути готовим до створення індивідуального підходу для кожного. Це потребує додаткового часу та зусиль для підготовки.

Впровадження розвивального навчання в початковій школі має значні переваги для розвитку дітей, проте також супроводжується низкою викликів і труднощів. Нижче наведені основні проблеми, з якими стикаються педагоги та освітні заклади у процесі реалізації цього підходу.

1. Необхідність підготовки педагогів

Розвивальне навчання вимагає від вчителя глибоких знань як у педагогіці, так і в психології молодших школярів. Педагог повинен володіти навичками створення ситуацій для розвитку критичного мислення, самостійності та творчого підходу в учнів. Однак, не всі вчителі мають відповідну підготовку та можливості для постійного підвищення кваліфікації. Це створює необхідність розробки додаткових програм підвищення кваліфікації для вчителів початкових класів, а також проведення тренінгів з розвивального навчання.

2. Брак навчально-методичних матеріалів і ресурсів

Для ефективного впровадження розвивального навчання необхідні спеціальні матеріали, ігрові набори, інтерактивні посібники та обладнання. У багатьох школах, особливо в сільських місцевостях, не вистачає сучасних ресурсів для підтримки розвивального навчання. Брак матеріалів обмежує можливості вчителів у застосуванні інтерактивних методик, що може знижувати ефективність навчального процесу.

3. Перевантаження навчальних програм

Існуючі навчальні програми часто перевантажені великою кількістю інформації, що створює труднощі для реалізації розвивальних методик. Вчителі змушені орієнтуватися на стандарти та вимоги програми, що часто обмежує час на інтеграцію ігор, проектної діяльності або глибшої роботи з емоційною та соціальною сферою учнів. Це призводить до необхідності адаптації програм та їх оптимізації під потреби розвивального навчання.

4. Складнощі з індивідуальним підходом

Розвивальне навчання передбачає індивідуальний підхід до кожного учня, що може бути важким у класах із великою кількістю дітей. Вчитель обмежений у часі та ресурсах, щоб забезпечити індивідуальне навчання для кожного, враховуючи їхні особливості, темп розвитку та рівень знань. Це особливо проблематично в переповнених класах, де неможливо надати кожному учню достатню увагу.

5. Спротив з боку традиційної освітньої системи

Традиційна система навчання, яка орієнтована на запам'ятовування та відтворення інформації, іноді чинить спротив новим методам, особливо якщо вони потребують додаткових ресурсів або змін у навчальних програмах. Впровадження розвивального навчання може зустрічати недовіру з боку педагогів, адміністрації шкіл або навіть батьків, які звикли до стандартних підходів і не завжди розуміють переваги розвивального навчання.

6. Проблеми з оцінюванням

Розвивальне навчання спрямоване не стільки на оцінювання результатів у формі балів, скільки на розвиток навичок і компетенцій учнів. Це ставить виклик перед педагогами в питанні оцінювання успішності учнів за традиційними стандартами. Необхідно розробити нові підходи до оцінювання, які враховуватимуть не лише рівень знань, але й розвиток соціальних, емоційних і комунікативних навичок.

7. Вимоги до емоційної стійкості вчителів

Робота вчителя в умовах розвивального навчання потребує високого рівня емоційної стійкості, оскільки педагог не лише навчає, але й активно підтримує емоційний розвиток дітей. Це може бути виснажливим, особливо без належної підтримки та інструментів для самовідновлення. Емоційне вигорання є частою проблемою серед учителів, які працюють за розвивальними методиками, через необхідність постійно підтримувати позитивну атмосферу в класі.

Висновок.

Розвивальне навчання в першому класі відіграє важливу роль у формуванні ключових життєвих навичок у дітей. Воно сприяє розвитку самостійності, комунікабельності, творчого підходу до вирішення завдань і критичного мислення. Водночас, його успішне впровадження вимагає кваліфікованих педагогів і підтримки з боку батьків та адміністрації школи.

Цей підхід допомагає дитині не лише здобути знання, а й зрозуміти, як ними користуватися у щоденному житті, що робить його особливо цінним у сучасній системі освіти.

Аналіз сучасних досліджень підтверджує ефективність розвивального навчання в першому класі. Основні переваги цього підходу – це формування самостійного мислення, розвиток емоційного інтелекту, застосування індивідуального підходу та використання інтегрованого навчання. Водночас існують певні виклики, пов’язані з необхідністю підготовки кваліфікованих педагогів і забезпеченням шкіл відповідними ресурсами.

Розвивальне навчання в першому класі сприяє всебічному розвитку дітей, формує позитивне ставлення до навчання та допомагає їм адаптуватися до шкільного середовища.

Список використаних джерел:

1. Павленко В.В. Становлення та розвиток ідеї розвивального навчання / В.В. Павленко // Наукові записки : зб. праць молодих вчених та аспірантів ХГПА / [Історико-педагогічні дослідження в Україні : стан, проблеми, перспективи : матеріали міжвуз. наук.- практ. конф. аспірантів та молодих учених (Хмельницький, 18 жовт. 2012 р.)]. – Хмельницький : ХГПА, 2012. – Вип.1. – 244 с. – С.164–174.

2. Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва : навч. посіб. для студ. пед. закладів / Володимир Кравець. – Тернопіль, 1996. – 436 с

3. Замашкіна О.Д. Проблеми розвивального навчання молодших школярів в українській педагогічній науці (60-90 рр. ХХ століття) : дис… канд. пед. наук : 13.00.01 / Замашкіна Ольга Дмитрівна; Київській національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005.

4.https://school24.kyiv.ua/%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F/

Паляниця Ілона,
вихователь
комунального закладу загальної середньої освіти
«Початкова школа № 5» Хмельницької міської ради

Розвиток мовленнєвої активності дитини дошкільного віку через використання коректурних таблиць та асоціативних карток: методи і підходи для підвищення комунікативних навичок

Анотація. У публікації розглядається проблема розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку через використання інноваційних педагогічних методів, зокрема коректурних таблиць і асоціативних карток. Визначено роль мовленнєвої активності як важливого елементу комунікативного, когнітивного та соціального розвитку дошкільників. Особливу увагу приділено механізмам роботи коректурних таблиць та асоціативних карток, які сприяють збагаченню словникового запасу, розвитку зв'язного мовлення, асоціативного мислення та комунікативних навичок. Також висвітлено вплив цих матеріалів на стимуляцію дитячої креативності, формування логічного мислення та здатність до самостійного висловлювання думок.

Ключові слова: коректурні таблиці, асоціативні картки, комунікативні навички, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Актуальність розвитку мовленнєвої активності дошкільників зумовлена важливістю розвитку мовлення на ранніх етапах життя дитини, оскільки мовленнєва активність є основою для розвитку когнітивних, соціальних і емоційних навичок. Вивчення та використання різноманітних методичних підходів і технік, таких як коректурні таблиці та асоціативні картки, є важливим інструментом для формування мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку.

По-перше, мовленнєва активність є базою для подальшого розвитку соціальної адаптації дитини. Здатність спілкуватися, висловлювати свої думки, потреби і емоції є основою для взаємодії з оточуючими, а також для розв'язання конфліктів та вирішення інших соціальних завдань (Л. Козак, Т. Луцик [3]). Використання коректурних таблиць та асоціативних карток дозволяє створювати інтерактивні умови для розвитку мовлення, де діти активно беруть участь у процесі навчання, виконуючи завдання, що сприяють розвитку словникового запасу, правильній побудові речень та вираженню своїх думок. По-друге, асоціативні картки стимулюють дітей до творчої діяльності, дозволяючи їм висловлювати думки, що розвиває їх креативність та гнучкість мислення. Вони допомагають організувати мовленнєву активність, активізуючи уяву та асоціативне мислення, що дозволяє дітям швидше освоїти нові слова та вирази, покращуючи комунікативні навички. Третє, коректурні таблиці можуть бути застосовані не тільки для розвитку мовлення, а й для формування важливих когнітивних та мовних навичок, таких як здатність до класифікації, порівняння, знаходження зв'язків між поняттями, що сприяє підвищенню загального рівня комунікації у дошкільників.

Враховуючи ці аспекти, розвиток мовленнєвої активності через використання таких інструментів, як коректурні таблиці та асоціативні картки, має значний вплив на загальний розвиток дитини та її здатність ефективно взаємодіяти з навколишнім світом, що робить цю тему надзвичайно актуальною для сучасної педагогічної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій підтверджує важливість інноваційних методів у розвитку мовленнєвої активності дошкільників через використання коректурних таблиць і асоціативних карток. Зокрема, Базовий компонент дошкільної освіти [1] акцентує увагу на важливості розвитку комунікативних навичок дошкільників як одного з пріоритетів сучасної дошкільної освіти. Документ підкреслює значущість інтегрованих методів, зокрема візуальних матеріалів, які активізують мовленнєві процеси та підтримують розвиток словникового запасу. Л. Козак та Т. Луцик [3] досліджують педагогічні інновації, які сприяють розвитку мовлення дітей. Вони зазначають, що інноваційні підходи, такі як використання інтерактивних методів і навчальних матеріалів, зокрема коректурних таблиць, стимулюють мовленнєву активність і креативність у дітей дошкільного віку. Т. Дуткевич [2] у своєму практичному посібнику з дитячої психології наводить приклади впливу ігор та завдань на основі візуальних стимулів, таких як асоціативні картки, на когнітивний і мовленнєвий розвиток дитини. Ці техніки допомагають у формуванні логіки, зв'язного мовлення та асоціативного мислення. М. Листопад [4] розглядає використання гри-драматизації як ефективний спосіб розвитку комунікативних умінь старших дошкільників. Дослідниця доводить, що взаємодія дітей через рольові ігри та візуальні асоціації з картками або іншими матеріалами сприяє підвищенню мовленнєвої активності.

Таким чином, сучасні дослідження підтверджують, що впровадження інтерактивних матеріалів, таких як коректурні таблиці та асоціативні картки, є ефективним засобом для підвищення мовленнєвої активності дітей дошкільного віку. Ці методи інтегрують візуальні, когнітивні та комунікативні компоненти, забезпечуючи комплексний підхід до навчання та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Базовий компонент дошкільної освіти називає вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною необхідною компетентністю для дитини старшого дошкільного віку [1, с. 8]. Адже спілкування є досить складною діяльністю, що вимагає наявності відповідних знань, умінь і навичок, якими дитина оволодіває у процесі засвоєння соціального досвіду. Значимість формування комунікативних навичок з раннього дитинства визначається високим рівнем комунікативності, яка є основою успішної адаптації особистості у будь-якому соціальному середовищі.

Саме такі уміння як прояв творчості та ініціативності, керування емоціями, висловлення та обґрунтовування власної думки, критичне мислення, прийняття рішення, розв'язання проблем, співпраця в колективі [1, с. 9] є ознакою розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку.

Тому перед дорослими постає важливе завдання – навчити дитину:

- зрозуміло висловлюватися та пояснювати свої думки, відчуття, емоції тощо;
- правильно та без викривлень сприймати отриману інформацію та надавати адекватний зворотній зв'язок. Тобто обмінюватися думками, ідеями, переживаннями з іншими людьми.

Т. Дуткевич вважає, що провідним фактором психічного розвитку дошкільника є його спілкування (комунікація) – спочатку із дорослими, а згодом і з ровесниками та іншими дітьми [2, с. 79]. Також, оптимізація та удосконалення мовленнєвої активності дошкільника забезпечує усунення причин інших труднощів його психічного розвитку, насамперед у сфері: а) мовлення (за рахунок активізації потреби у розумінні мовлення дорослого); б) особистості (подолання несміливості, тривожності); в) різноманітних видів діяльності [2, с. 83]. Необхідною умовою розвитку мовленнєвої активності дітей

дошкільного віку є спілкування з однолітниками. Українські науковці Р. Павелків та О. Цигипало вказують на те, що контакти з однолітками більш яскраво емоційно насичені, супроводжуються різними інтонаціями, вигуками, кривляннями, сміхом. У контактах з іншими дітьми відсутні жорсткі норми і правила, яких слід дотримуватися під час спілкування з дорослими. Розмовляючи зі старшими, дитина використовує загальноприйняті висловлювання і способи поведінки. У спілкуванні з однолітками діти більш розкуті, говорять неочікувані слова, передражнюють один одного, виявляючи творчість і фантазію [5, с. 249].

На основі цього ми вважаємо, що провідною метою у розвитку мовленнєвої активності дитини дошкільного віку є оволодіння нею комунікативними навичками:

- - розвиток вільного спілкування дітей із дорослими та дітьми, однолітками;

- - розвиток усіх компонентів усного мовлення дітей (лексична сторона, граматична побудова, вимовна сторона мовлення;

- - зв'язне мовлення – діалогічне та монологічне мовлення) у різних формах та видах дитячої діяльності;

- - практичне оволодіння дошкільниками усного нормами мовлення.

Для дітей старшого дошкільного віку важливим показником сформованості комунікативних умінь вважається прояв довільних форм спілкування з дорослими при контекстному спілкуванні, коли взаємодія дитини з дорослим здійснюється відповідно до деяких завдань (зразком чи правилом) [4; 5]. Це сприяє формуванню у дітей старшого дошкільного віку об'єктивного, опосередкованого ставлення себе. У цьому віці дитина вже вміє слухати та розуміти чужу мову, правильно формулювати власну думку, вміє вітати, прощатися, висловити прохання, подяку, вибачення, вміє висловлювати свої почуття, розуміти почуття іншого.

Методисти дошкільної освіти визначають такий зміст комунікативних умінь дітей дошкільників:

а) розвивати вміння виражати емоційно-позитивне ставлення до співрозмовника за допомогою засобів мовленнєвого етикету;

б) розвивати навички ситуативно-ділового спілкування;

в) розвивати зв'язне діалогічне та монологічне мовлення;

г) формування адекватних способів поведінки в конфліктних ситуаціях;

д) навчання дітей спільному пошуку взаємовигідних рішень у складних ситуаціях;

ж) розвиток навичок саморегуляції емоційних станів;

з) розвиток співчуття, емпатії, адекватної самооцінки;

к) розвивати словник дітей за допомогою знайомства дітей з властивостями та якостями об'єктів, предметів та матеріалів та виконання обстежувальних дій [4].

Коректурні таблиці та асоціативні картки є ефективними інструментами для стимулювання мовленнєвої активності дошкільників, оскільки вони сприяють розвитку комунікативних, когнітивних і соціальних навичок. Їхня користь у розвитку мовлення полягає у створенні інтерактивного навчального середовища, яке спонукає дітей до активного висловлювання, використання нових слів і формування думок.

На основі аналізу та узагальнення педагогічного досвіду ми визначимо, яким чином це працює:

1. Збагачення словникового запасу:

- коректурні таблиці містять зображення або символи, що стимулюють дітей до опису побаченого, порівняння предметів, класифікації. Наприклад, дитина може назвати зображені об'єкти, пояснити їх властивості чи зв'язки між ними;

- асоціативні картки активують уяву дитини через візуальні підказки, що сприяє використанню більшої кількості слів і створенню більш складних речень.

2. Формування діалогічного мовлення:

- робота в парах або групах із коректурними таблицями спонукає дітей ставити запитання, відповідати, пояснювати свої думки, що розвиває вміння вести діалог;

- асоціативні картки часто використовуються для рольових ігор, де діти змушені імпровізувати та взаємодіяти.

3. Розвиток зв’язного мовлення:

- завдання з таблицями або картками, які вимагають складання історій чи пояснень, тренують у дітей логічну послідовність у викладі думок. Наприклад, завдання: «Розкажи історію про зображення на картці» стимулює дитину придумати зв’язну розповідь.

4. Робота з асоціаціями та креативністю:

- асоціативні картки дозволяють дітям створювати зв’язки між поняттями, розвиваючи метафоричне мислення і здатність виражати складні ідеї простими словами.

5. Вправи на артикуляцію:

- використання таблиць або карток, які вимагають чіткого проголошення слів чи складів, допомагає вдосконалювати звукову культуру мовлення.

6. Покращення граматичних навичок:

- завдання з коректурними таблицями вчать дітей будувати правильні речення. Наприклад, педагог пропонує описати зображення на таблиці, використовуючи різні граматичні форми (однина/множина, дієслова різних часів), що сприяє вдосконаленню граматичної будови мовлення.

7. Розвиток фокусування та уважності:

- обота з таблицями та картками вимагає від дітей зосередження на деталях, що стимулює розвиток уважності. Наприклад, знайти «помилку» чи невідповідність у зображеннях допомагає дітям концентрувати увагу та ретельно добирати слова для пояснення своїх спостережень.

8. Формування емоційної виразності мовлення:

- асоціативні картки часто мають елементи, які викликають емоційний відгук (сумні, веселі обличчя, сцени з природи чи казок). Обговорення цих образів сприяє розвитку емоційної виразності мовлення. Діти вчаться передавати свої почуття через інтонацію, вибір слів і міміку.

9. Інтеграція міжпредметних знань:

- використання карток і таблиць із тематичними наборами з різних сфер знань (математика, природа, мистецтво) дозволяє розширювати словниковий запас дитини та формувати зв’язки між різними поняттями. Наприклад, обговорення зображень рослин може інтегрувати знання з біології, кольорів та просторових понять.

Приклади використання: у роботі з коректурною таблицею, яка містить зображення тварин, вихователь може ставити дітям запитання: «Яка тварина найбільша? Що вона їсть? Де вона живе?». Це спонукає дитину відповідати повними реченнями, використовуючи нову лексику. А асоціативні картки із зображеннями природи можуть використовуватись для створення історій: «Уяви, що цей ліс ожив. Що можуть сказати дерева?». Це стимулює творче мислення і розширює мовленнєві можливості.

Висновки. Використання коректурних таблиць та асоціативних карток в освітньому процесі забезпечує різноманітність завдань для розвитку мовлення дошкільників, активізує мовленнєву діяльність і формує впевненість у спілкуванні. Вони створюють природні умови для інтерактивного навчання, де діти не лише засвоюють нові знання, а й вчаться застосовувати їх у мовленнєвій практиці.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / під наук.керівн. Піроженко Т. О. Київ, 2021. 12 с.

2. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Практикум. Навч. посібн. Київ : ЦНЛ, 2019. 424 с.

3. Козак Л., Луцик Т. Характеристика педагогічних інновацій у роботі з дітьми дошкільного віку. Інноватика у вихованні. 2019. Випуск 10. С. 67-73.
4. Листопад М. В. Формування комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку у дітей старшого дошкільного віку засобами гри-драматизації. Педагогічні науки. 2017. Випуск LXXVII. Т. 1. С. 98-102.
5. Павелків Р. В., Цигипало О. Г. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 376 с.

Паращук Катерина,
директор
Селютіна Валентина,
вихователь-методист
Хмельницького закладу дошкільної освіти №26 «Кульбабка»
Хмельницької міської ради Хмельницької області

Робота закладу дошкільної освіти з батьками вихованців в умовах воєнного стану

Анотація. У статті аналізується робота закладів дошкільної освіти з батьками вихованців в умовах воєнного стану в Україні. Обговорюються виклики, з якими стикаються сім'ї, та необхідність адаптації освітнього процесу до нових реалій. Акцентується на важливості психологічної підтримки дітей, а також активної комунікації між вихователями та батьками. Розглядаються інноваційні методи навчання, включаючи використання онлайн-технологій та ігрові методи. Завершується стаття висновком про необхідність створення партнерства між закладами дошкільної освіти, батьками та суспільством для забезпечення благополуччя дітей у складний час.

Ключові слова: дошкільна освіта, батьки, війна, психологічна підтримка, взаємодія.

Постановка проблеми. У сучасних умовах воєнного стану в Україні заклади дошкільної освіти зіткнулися з численними викликами, які вимагають термінового реагування та адаптації. Основною проблемою стає забезпечення безпеки дітей, які піддаються впливу стресу та тривоги внаслідок війни. Діти втрачають звичні умови життя, і їхнє психоемоційне благополуччя потребує особливої уваги з боку вихователів і батьків. Водночас батьки стикаються з новими викликами, такими як відсутність стабільності, матеріальні труднощі та емоційний стрес, що може впливати на їхнє виховання. Важливим є забезпечення належної комунікації між закладом дошкільної освіти та родинами, оскільки це сприяє зниженню тривоги та підвищенню рівня довіри. Необхідно також адаптувати освітні програми, щоб вони відповідали умовам воєнного часу, використовуючи сучасні технології та інноваційні підходи. Психологічна підтримка дітей і батьків стає ключовим завданням, адже вони потребують емоційної стабільності та підтримки. Усе це підкреслює актуальність розробки нових стратегій взаємодії між закладами дошкільної освіти та батьками. Таким чином, постає нагальна потреба в ефективних механізмах підтримки сімей у цей складний час. Дослідження цих аспектів є важливим для створення безпечного та сприятливого середовища для розвитку дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на актуальність цієї проблематики в сучасному суспільстві. У зв'язку з війною в Україні, значна увага приділяється питанням психологічної підтримки дітей та їхніх родин, які переживають наслідки конфлікту. Дослідження, проведені різними науковими установами, акцентують на важливості адаптації освітніх практик до нових умов, які виникають у результаті збройних конфліктів.

Серед провідних аспектів, що висвітлюються у наукових публікаціях, є роль закладів дошкільної освіти у формуванні соціально-емоційних навичок дітей. Дослідження вказують на необхідність інтеграції елементів психосоціальної підтримки у навчальний процес, що дозволяє не лише зменшити рівень тривоги у дітей, але й підвищити їхню стійкість до стресових ситуацій. У статтях зазначається, що вихователі повинні стати не лише педагогами, але й емоційними наставниками для дітей, допомагаючи їм адаптуватися до нових реалій.

Основні рекомендації щодо роботи закладу дошкільної освіти з батьками вихованців в умовах воєнного стану зазвичай розміщуються на веб-сторінках закладів дошкільної освіти та в листах Міністерства освіти України. Також велика кількість педагогів проводять аналіз такої роботи, виходячи із власної практики. Серед них можна виділити Галицьку А., Капустіну Н. та інших.

Виклад основного матеріалу. В умовах воєнного стану в Україні заклади дошкільної освіти зіткнулися з безліччю викликів, які значно ускладнили їхню діяльність. Серед основних викликів – забезпечення безпеки дітей, підтримка їхнього розвитку, адаптація освітнього процесу до нових реалій та, найголовніше, налагодження комунікації з батьками. У цей складний час особливо важливою стає роль батьків у вихованні дітей, їхня підтримка та участь у житті закладу. Взаємодія між вихователями та батьками має стати ключовим елементом, що сприятиме не лише психологічному комфорту дітей, а й збереженню стабільності в їхньому житті.

Так, згідно із Законом України «Про освіту» (ст. 52) учасниками освітнього процесу в закладі дошкільної освіти є діти, педагогічні працівники та батьки вихованців. А в Законі України «Про дошкільну освіту» (ст. 36) наголошено на тому, що батьки повинні дбати про здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних задатків, нахилів та здібностей [2].

По-перше, варто відзначити, що війна вплинула на всі аспекти життя в Україні. Багато сімей зазнали значних змін, втратили свої домівки, роботу, а іноді й близьких людей. Діти, які до війни мали стабільне середовище, тепер змушені адаптуватися до нових умов, які, безумовно, позначаються на їхньому емоційному та психічному стані. Вихователі в закладах дошкільної освіти повинні усвідомлювати ці зміни і проявляти особливу чуйність до потреб дітей та їхніх родин.

В умовах війни діти дошкільного віку є однією з найвразливіших груп населення. Стикнувшись з небезпекою та тривалим стресом, вони позбавлені звичайних умов для навчання та розвитку. Через відчуття тривоги, напруженості, страху та невизначеності стає складніше здійснювати повноцінну соціалізацію дитини. Діти, які вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій, стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах [5].

Одна з основних функцій закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану – це забезпечення безпеки дітей. Вихователі повинні бути готовими до різноманітних ситуацій, що можуть виникнути. Це стосується не лише фізичної безпеки, а й психологічного комфорту. Для цього важливо проводити навчання та тренінги для вихователів, щоб вони знали, як діяти в екстрених ситуаціях, як заспокоїти дітей, як допомогти їм пережити страхи та тривоги. Досвідчений педагог може стати для дитини важливою опорою, яка надасть емоційну підтримку і допоможе зрозуміти, що відбувається.

Крім того, важливою складовою безпеки дітей є комунікація з батьками. Вихователі повинні постійно інформувати батьків про ситуацію в закладі, про заходи, які вживаються для забезпечення безпеки дітей. Батьки мають знати, що заклад дошкільної освіти піклується про їхніх дітей, що діти перебувають у безпеці, і що вихователі готові надати підтримку у будь-який момент. Таке відкриття у спілкуванні допоможе зняти багато страхів і тривог, які можуть виникати в батьків у зв’язку з війною.

В мережі Інтернет міститься багато рекомендації для батьків вихованців. Проаналізувавши їх, можна виділити кілька ключових позицій:

1. Співпрацювати з педагогічними працівниками ЗДО щодо організації освітнього процесу дітей дошкільного віку в дистанційному форматі в умовах війни.

2. Підтримувати зв’язок з вихователями щодо місця перебування та стану здоров’я дитини [1].

3. Уважно спостерігати за можливими наслідками пережитих психотравмуючих подій, оскільки вони можуть проявлятися не відразу. Дорослі, зокрема вихователі та батьки, повинні постійно контролювати психоемоційний стан дітей, їхні почуття та емоції, виявляючи будь-які ознаки тривожності чи занепокоєння. Варто звертати особливу увагу на підвищену збудливість, тривожність, агресивну поведінку або замкнутість. Окрім того, важливо стежити за фізичним станом дітей: їхнім сном, апетитом, настроєм, а також частими капризами чи скаргами на головний біль. Подібні ознаки можуть вказувати на втому, емоційне перевантаження, страхи та бути проявами наслідків психотравми.

4. Пам'ятати, що регулярне спілкування та спільне проведення часу з дитиною є основою її успішного майбутнього. Для дітей надзвичайно важливо відчувати емоційну підтримку з боку батьків. Для цього можна використовувати ресурси, доступні на платформі розвитку дошкільнят НУМО, а також на сайті Міністерства освіти і науки "Сучасне дошкілля під крилами захисту". Важливо підтримувати дитину, коли вона стикається з труднощами, проявляти терпіння і готовність допомогти. Також слід пам'ятати, що вихователі завжди готові співпрацювати в питаннях виховання і розвитку дитини, тому не варто вагатися звертатися до них за порадами та рекомендаціями.

5. Підтримувати режим дня та збереження звичних ритуалів, що дозволить дитині відновити почуття безпеки та зв'язок не лише з минулим, а й з повсякденним життям. Важливо також сприяти розвитку у дітей навичок безпечної поведінки, використовуючи матеріали та відео, які рекомендуються Міністерством освіти і науки, Державною установою «Український інститут розвитку освіти» та організацією ЮНІСЕФ.

В умовах воєнного стану заклади дошкільної освіти також повинні адаптувати освітній процес. Діти потребують не лише емоційної підтримки, але й навчання, яке буде відповідати їхнім потребам. Оскільки багато батьків працюють дистанційно або переживають стрес, пов’язаний з війною, заклади повинні знайти нові форми навчання, які дозволять дітям отримувати знання у більш гнучкому форматі. Використання сучасних технологій може допомогти в цьому. Вихователі можуть організовувати онлайн-заняття, що дозволяє дітям залишатися на зв’язку один з одним і продовжувати навчання, навіть якщо це відбувається в домашніх умовах.

Основною умовою для створення ефективного та результативного освітнього процесу є партнерська співпраця між батьками та педагогами. Для організації продуктивної взаємодії всіх учасників освітнього процесу можна застосовувати різноманітні онлайн-сервіси та ресурси, зокрема:

- сайт закладу освіти. Для якісного функціонування слід постійно оновлювати й поповнювати інформаційне наповнення сайту, розмістити на ньому завдання і рекомендації для батьків щодо роботи з дітьми, створити віртуальну бібліотеку з добіркою освітніх ресурсів [7];

- найбільш ефективні канали зв'язку для реалізації кожного окремого завдання, а також проведення індивідуальних консультацій з фахівцями (відеозустрічі, форуми, чати, блоги, електронна пошта, анкетування, соціальні мережі тощо).

Успішність освітньої діяльності закладу безпосередньо пов'язана з комунікацією між педагогічним колективом та батьками. Освітній процес також значною мірою залежить від безпекової ситуації в регіоні. Тому, незалежно від того, де саме перебувають діти – в укритті чи у групах, батьки повинні підтримувати постійний

зв'язок. Задля для того, щоб батьки в режимі реального часу отримували необхідну та актуальну інформацію щодо роботи закладу, безпеки вихованців, у закладі створюються інформаційні канали для зв’язку (групи із батьками, вихователями, психологами в соціальних мережах Viber, Telegram, WhatsApp тощо для отримання інформаційно-освітніх та психологопедагогічних послуг; використання електронних платформ Zoom, GoogleMeet, Google Classroom, Microsoft Teams та ін.) [4].

Регулярні оновлення про освітній процес, заходи, що плануються, можуть допомогти батькам відчути свою причетність до навчання дітей, а також підвищити рівень довіри до закладу. Крім того, батьки мають можливість ділитися своїми думками та переживаннями, що дозволить вихователям краще розуміти потреби дітей та їхніх родин.

У рамках організації онлайн-освіти важливо звертати увагу на ігрові методи навчання. Діти краще сприймають інформацію через гру, тому вихователі можуть використовувати інтерактивні заняття, відеоуроки, творчі майстер-класи. Це не лише зацікавить дітей, але й дозволить їм відволіктися від тривожних думок, пов’язаних із війною. Батьки, у свою чергу, повинні бути задіяні в цьому процесі, адже їхня підтримка і участь у навчанні дітей грають важливу роль.

Важливо також, щоб заклади дошкільної освіти активно залучали батьків до освітнього процесу. Це може бути реалізовано через організацію навчальних семінарів для батьків, де вони можуть дізнатися, як підтримувати навчання дітей вдома, які ігри та заняття сприятимуть їхньому розвитку. Це допоможе батькам відчути свою значущість у вихованні дітей, а також дозволить зняти напругу в сім’ї. Оскільки багато батьків стикаються з труднощами у вихованні дітей під час війни, такі семінари можуть стати важливим ресурсом підтримки.

Особливу увагу варто приділяти створенню умов для тимчасово переміщених осіб [2]. Діти з вказаних категорій мають право на пріоритетне зарахування до закладу. Процес їх адаптації, психологічна підтримка, спілкування з батьками та співпраця з органами влади для вирішення їх термінових потреб повинні бути під постійним контролем керівника закладу.

У цей складний час слід особливу увагу приділяти психоемоційному стану дітей. Діти можуть відчувати страх, тривогу, незрозумілість ситуації, тому вихователі повинні створити середовище, яке сприятиме їхньому емоційному розвитку. Для цього важливо використовувати різноманітні методи, такі як арт-терапія, ігри, театралізовані вистави. Ці методи допоможуть дітям виразити свої емоції, зрозуміти, що вони не самотні у своїх переживаннях, і навчитися справлятися з ними.

Залучення батьків до психоемоційного розвитку дітей також є важливим аспектом роботи закладів дошкільної освіти. Вихователі можуть пропонувати батькам різноманітні ігри та вправи, які вони можуть виконувати вдома разом з дітьми. Це не лише сприятиме розвитку дітей, але й зміцнить родинні зв’язки, адже батьки матимуть можливість більше спілкуватися з дітьми, дізнаватися про їхні переживання, обговорювати теми, які їх хвилюють.

Крім того, важливо налагодити співпрацю з іншими соціальними інститутами, такими як служби психологічної допомоги, медичні установи, громадські організації. Це дозволить створити мережу підтримки для батьків і дітей, що допоможе зменшити рівень стресу та тривоги. Співпраця з місцевими органами влади також може допомогти в отриманні додаткових ресурсів для підтримки сімей, які опинилися в складній ситуації. Важливо, щоб заклади дошкільної освіти мали можливість залучати фахівців, які можуть надати психологічну допомогу, проводити тренінги для батьків, навчати їх, як справлятися з емоційними труднощами.

Заклади дошкільної освіти можуть відігравати ключову роль у підтримці родин, які постраждали від війни, ставши важливими центрами допомоги та підтримки. Вони мають можливість організовувати благодійні акції, спрямовані на збір продуктів

харчування, одягу, іграшок для дітей, що забезпечить допомогу тим, хто цього потребує. Залучення батьків до участі в таких заходах не лише надає практичну допомогу, але й сприяє формуванню в родинах почуття солідарності та єдності в умовах труднощів. Діти, спостерігаючи за активною участю своїх батьків у доброчинності, можуть засвоїти важливі цінності, такі як співчуття, доброта та бажання допомагати іншим. Ці соціальні ініціативи сприяють не лише емоційному благополуччю родин, а й формуванню стійкості громади, що є особливо важливим у кризових ситуаціях. Підтримка таких акцій з боку вихователів допоможе дітям зрозуміти, що навіть у найскладніших обставинах можна знайти можливість для допомоги іншим. Таким чином, заклади дошкільної освіти не лише займаються вихованням і навчанням, а й стають активними учасниками соціальних змін у своїй громаді. Вони можуть сприяти розвитку позитивних цінностей у дітей, які залишаться з ними на все життя, виховуючи нове покоління, готове до активної участі у житті суспільства. Це підкреслює важливість комплексного підходу до виховання дітей, що включає соціальні, емоційні та моральні аспекти.

Важливо, щоб у всій роботі закладів дошкільної освіти з батьками дотримувались принципів гуманності, чуйності та розуміння. У цей складний час вихователі повинні не лише виконувати свої педагогічні обов'язки, а й ставати підтримкою для родин, які переживають труднощі. Вихователі можуть стати не лише наставниками, а й друзями, готовими вислухати, зрозуміти та підтримати батьків у важкі моменти. Така взаємодія сприяє формуванню довіри між закладом освіти і родинами, що, в свою чергу, позитивно вплине на емоційний стан дітей. Принципи партнерства у взаємодії з батьками допоможуть створити атмосферу, де кожен відчуватиме свою значущість і підтримку з боку інших. Важливо також, щоб вихователі демонстрували чутливість до потреб дітей і батьків, адже це сприяє не лише емоційному розвитку дітей, але й зміцненню родинних зв'язків. Створення позитивного середовища для розвитку дітей є спільною метою вихователів і батьків, що дозволяє зосередитись на благополуччі дитини в умовах нестабільності. Вихователі можуть організовувати різноманітні заходи, де батьки зможуть поділитися своїми переживаннями, а також отримати корисні поради з виховання та розвитку. Це сприятиме не лише підвищенню рівня обізнаності батьків, але й їхній активній участі в житті закладу. Загалом, взаємодія між закладом дошкільної освіти та батьками має бути гнучкою, чуйною та адаптивною, аби ефективно реагувати на зміни у ситуації та потреби всіх учасників процесу.

З огляду на всі ці аспекти, можна стверджувати, що робота закладу дошкільної освіти з батьками вихованців в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою. Вона потребує нових підходів, інноваційних рішень і, найголовніше, людяності. Заклади дошкільної освіти повинні активно шукати нові способи взаємодії з батьками, впроваджуючи сучасні технології, організовуючи семінари та тренінги, які сприятимуть підвищенню рівня обізнаності батьків у питаннях виховання та розвитку дітей.

У цей складний період важливо пам’ятати, що, незважаючи на всі труднощі, діти залишаються дітьми. Вони потребують любові, уваги, підтримки і, найголовніше, відчуття стабільності у своєму житті. Заклади дошкільної освіти можуть стати важливими центрами, які допоможуть дітям адаптуватися до нових умов, зберегти психоемоційне здоров’я та продовжити своє навчання. Взаємодія між вихователями і батьками в цьому контексті є ключовою, адже вона сприяє розвитку дітей, їхньому емоційному благополуччю та зміцненню родинних зв’язків.

Загалом, робота закладу дошкільної освіти з батьками вихованців в умовах воєнного стану є важливою складовою виховного процесу. Вона вимагає від вихователів високого рівня професіоналізму, людяності, чуйності та вміння слухати. У цей складний час ми повинні пам’ятати, що підтримка, розуміння та любов – це те, що справді необхідно дітям і їхнім родинам. Тільки спільними зусиллями ми зможемо

подолати всі труднощі і допомогти дітям вирости щасливими, гармонійними особистостями, здатними досягти успіху у житті.

Наразі триває вже третій рік війни. За цей час було розроблено певні рекомендації для педагогів закладів дошкільної освіти по роботі із батьками. Серед них можна виділити наступні:

1. Враховувати особливості дітей дошкільного віку під час організації освітнього процесу в дистанційному форматі. Такі заняття, у разі згоди батьків, з дітьми молодшого та середнього дошкільного віку проводяться не більше 10 хвилин, старшого дошкільного віку – 15 хвилин [6].

2. Налагоджувати співпрацю з батьками дітей і забезпечувати зворотний зв’язок через вебсайт закладу, а також такі платформи, як Skype, Viber, WhatsApp, Telegram і соціальні мережі, для обговорення питань, що стосуються здоров'я, навчання, виховання та розвитку дітей. Це особливо важливо при використанні дистанційної або змішаної форми комунікації. Отримані результати зворотного зв’язку стануть основою для планування консультаційної та методичної підтримки батьків щодо різних аспектів виховання дітей.

3. Інформувати батьків про способи підтримки дітей у подоланні негативних наслідків травмуючих подій та адаптації до нових умов життя. Для цього практичні психологи повинні регулярно спостерігати за дітьми, а вихователі — враховувати результати моніторингу психоемоційного стану дітей у своїй освітній діяльності. Важливо організовувати емоційно підтримуючу комунікацію, а також використовувати індивідуально підібраний набір технологій психолого-педагогічного супроводу.

4. Здійснювати роботу з батьками стосовно психологічної підтримки дитини в умовах воєнного часу, пропонуючи консультації щодо того, як допомогти дітям подолати тривожність у період воєнних дій.

5. Організовувати педагогічний супровід дітей дошкільного віку, дітей з особливими освітніми потребами та їхніх батьків щодо формування навичок безпечної поведінки, стресостійкості, збереження фізичного, психологічного, емоційного здоров’я із застосуванням освітнього процесу у дистанційному та змішаному форматі [6].

Також важливо пам’ятати, що наслідки війни можуть бути відчутними ще довгий час після її закінчення. Тому заклади дошкільної освіти повинні бути готові продовжувати підтримку дітей та їхніх родин і в поствоєнний період. Розробка програм психологічної реабілітації, організація соціальних проектів для підтримки родин, які постраждали від війни — це лише кілька прикладів того, як заклади дошкільної освіти можуть продовжити свою роботу на благо суспільства.

Суспільство в цілому також повинно долучатися до підтримки закладів дошкільної освіти, надаючи їм необхідні ресурси, фінансування та експертну допомогу. Лише в партнерстві з громадою, державними та приватними установами можна створити умови для якісного виховання і розвитку дітей в умовах, що змінюються.

Висновки. Отже, робота закладів дошкільної освіти з батьками вихованців в умовах воєнного стану є не лише відповідальністю педагогів, але й обов'язком суспільства в цілому. Створюючи спільноту, в якій кожен може відчути підтримку, ми забезпечимо майбутнє для наших дітей, яке буде вільним від страху, тривоги та невизначеності. Тільки разом, у співпраці, ми зможемо створити безпечний і здоровий простір для розвитку наших дітей, що, в свою чергу, сприятиме зміцненню нашої нації в цілому.

Таким чином, ми повинні усвідомлювати, що в умовах воєнного стану наші зусилля повинні бути спрямовані на підтримку дітей та їхніх родин. Заклади дошкільної освіти мають стати опорою для родин, де батьки можуть отримати допомогу, підтримку, інформацію та знання, необхідні для виховання дітей у складних умовах. У

цей складний час ми повинні бути разом, підтримувати один одного і працювати над створенням кращого майбутнього для наших дітей. Тільки разом ми зможемо подолати всі труднощі та забезпечити дітям щасливе дитинство, яке вони заслуговують.

Список використаних джерел:

1. Взаємодія з дошкільнятами в умовах воєнного стану. Сайт Дошкільного навчального закладу №17 "Колосок" Департаменту освіти Вінницької міської ради. URL: https://dnz17.edu.vn.ua/?page_id=936 (дата звернення: 15.10.2024).
2. Галицька А. Дошкільна освіта в умовах воєнного стану. Педагогічна Житомирщина. Освітній фронт. 2023. № 1 (29). URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2023/03/9-Галицька-.pdf (дата звернення: 15.10.2024).
3. Капустіна Н. О. Веб-консультація для педагогічних працівників закладів ЗДО Харківської області за темою «Виконання програм із дошкільної освіти в умовах воєнного стану». 2022. URL: https://dnz67.klasna.com/uk/site/veb-konsultatsiya-dlya-pe.html (дата звернення: 15.10.2024).
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 27.07.2022 № 1/8504-22 «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році». URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8504729-22#Text (дата звернення: 15.10. 2024).
5. Лист Міністерства освіти та науки України від 02.04.2022 № 1/3845-22 «Про методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану» (для засновників закладів, науково-педагогічних працівників ІППО, директорів та педагогічних працівників закладів дошкільної освіти). URL: http://ua.osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/86206/ (дата звернення: 15.10.2024).
6. Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану. Сайт КЗ Вінницько-Хутірський ЗДО ВМР "Грайлик". URL: https://www.grailuk.vn.ua/diyalnist-zakladu-v-period-voyennogo-stanu/ (дата звернення: 15.10.2024).
7. Організація роботи закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. Освітній проект "На Урок". URL: https://naurok.com.ua/post/organizaciya-roboti-zakladiv-doshkilno-osviti-v-umovah-voennogo-stanu (дата звернення: 15.10.2024).

Пастух Людмила,
доцент кафедри теорії та методик суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького ОІППО імені Анатолія Назаренка,
кандидат психологічних наук

Експресивне письмо як ефективний інструмент самодопомоги педагога в умовах викликів війни

Анотація. У статті акцентується увага на актуальності приділення уваги питанням розширення використання різних форм експресивного письма, як дієвих практик підтримки психічного здоров’я педагогів

Ключові слова: педагоги, вплив війни, інструменти самодопомоги, експресивне письмо

The article focuses on the relevance of paying attention to the issue of expanding the use of various forms of expressive writing as effective practices for supporting the mental health of teachers

Key words: teachers, impact of war, self-help tools, expressive writing

Повномасштабна війна росії проти України загострила проблеми збереження психічного здоров'я всього населення країни.

Не оминули ці виклики війни й українських освітян, які попри всі складності воєнного часу продовжують працювати, виконуючи свій фаховий та громадянський обов'язок.

Як зауважують З. Адамська, О. Нагула, Т. Цюман, нинішні учні потребують педагога, перш за все, психологічно стійкого, який би міг стати для них керманичем у відновленні жаги до знань, тим плечем, на яке можна спертися тоді, коли забракне власних сил [3; с.84].

Сьогодні педагогам надзвичайно важливо демонструвати учасникам освітнього процесу власний спокій та врівноваженість – це найбільш простий спосіб допомогти заспокоїтись здобувачам освіти. І пам'ятати, що їхні емоції, психологічний стан щоденно віддзеркалюють учні.

Л. Карамушка у цьому контексті зауважує, що ми маємо певний дисонанс: з одного боку, персонал освітніх організацій є досить вразливою категорією щодо впливу війни на їхнє психічне здоров'я, а з іншого боку, на них покладається подвійна відповідальність за збереження психічного здоров'я дітей та молоді під час війни [2; с.64].

Більше того, у своїх дослідженнях особливостей психічного здоров'я педагогічних працівників науковці В. Лагодзінська, В. Івкін, Л. Карамушка, Л. Креденцер, К. Терещенко виявили недостатній рівень загальних показників стану фізичного та психічного здоров'я персоналу організацій в умовах війни, зокрема, засвідчили більш низькі показники психічного здоров'я, порівняно з фізичним, а також негативні тенденції у рівні розвитку основних складових психічного здоров'я. Констатували, що в цілому персонал освітніх організацій має ряд проблем у вираженості психічного здоров'я в умовах війни (майже половині опитаних притаманний високий рівень таких негативних психічних станів, як: ригідність, агресивність, тривожність, третині – притаманний високий рівень фрустрованості) [2; с.71].

Тому, психологи-науковці та практики наголошують на нагальній необхідності приділення уваги педагогів підтримці власних фізичних та психоемоційних ресурсів під час здійснення професійної діяльності в особливих умовах в період військового стану. Це в свою чергу загострює актуальність пошуку дієвих практик підтримки психічного здоров'я освітян для забезпечення самозахисту від деструктивного впливу стресогенних чинників війни.

Мета статті – розглянути особливості використання експресивного (терапевтичного) письма як ефективного інструменту самодопомоги педагога в умовах викликів війни.

Аналіз теоретичних джерел (О. Бондарчук, Г. Гуменюк, Л. Карамушка, Л. Креденцер, В. Панок, В. Рибалка, Д. Романовська, К. Терещенко та ін.) засвідчив, що сучасна прикладна психологія пропонує багато ефективних форм, методів, технік самодопомоги, спрямованих на підвищення стресостійкості, резильєнтності, Зокрема, до щоденних індивідуальних практик підвищення особистісної ресурсності науковці відносять: тілесно-орієнтовані техніки, рефлексивні практики, різні види творчості, арт-терапевтичні техніки, афірмації, медитації, релаксаційні практики, техніки майндфулнес та ін.

Г. Гуменюк, узагальнюючи, виділяє такі види практик збереження психічного здоров'я:

1. Побутові, рутинні практики, пов'язані із задоволенням базових потреб організму (відновлення повноцінного сну, дотримання (наскільки це можливо) правил здорового харчування, особиста гігієна, фізична активність, активний відпочинок: прибирання, читання, приготування їжі, різні хобі тощо.

2. Комунікативні, сімейні практики, пов’язані з пошуком опори у близьких стосунках, турботою про близьких людей, дотримання сімейних традицій (наскільки це можливо), волонтерство тощо.

3. Професійні практики, пов’язані з пошуком опори у професійній діяльності, навчанні, підвищенні кваліфікації, набутті нових компетенцій.

4. Рефлексивно-релаксаційні практики, пов’язані з пошуком опори у власному досвіді, набутих раніше навичках самовладання, почутті відповідальності за своє майбутнє, опанування техніками саморегуляції тощо.

Погоджуємося з Г. Гуменюк, що такий перелік практик підтримки психічного здоров’я не є вичерпним. Науковці пропонують чималу їх кількість. Головне при цьому пам’ятати, що вони мають бути зорієнтовані на усвідомлення того, що кризові ситуації, екстремальні події та труднощі і ризики для психічного здоров’я педагогів, які спричинила війна, можна розглядати як умови формування нових соціально-психологічних практик, які будуть підвищувати життєстійкість, резильєнтність освітян і слугуватимуть ефективними інструментами самодопомоги педагога в умовах викликів війни.

Серед таких методів самодопомоги все більше увагу науковців та практиків привертає метод експресивного (його ще називають терапевтичним) письма.

Автором методу експресивного письма є соціальний психолог Джеймс Пеннебейкер, який вважає, що опис думок і переживань послаблює наші психологічні захисти, на підтримку яких організм витрачає чималі ресурси. Оскільки виписуючи свої думки емоції наодинці з папером (або комп'ютером) ми почуваємося спокійніше, це допомагає наш знижувати фоновий рівень стресу.

Як зауважують Сіобан Кемпбелл та Мег Дженсен, письменниці та дослідниці цього методу, у діагностичних дослідженнях, проведених у США, Мексиці, Нідерландах, Іспанії, Італії, Іраку, Лівані, Великобританії та Новій Зеландії, в різних групах було виявлено ефективність експресивного письма для підтримки психічного благополуччя [1; с.4].

Дослідницькі проекти з використання експресивного письма включали студентів коледжу, пацієнтів психіатричних закладів особливого режиму, безробітних інженерів, потерпілих від Голокосту, жінок, які постраждали від сексуального насильства під час конфлікту, громади біженців та різноманітні когорти пацієнтів, які страждають від хронічного болю, артриту, астми, раку грудей та посттравматичного стресового розладу[1; с.4].

Науковці зазначають, що експресивне (терапевтичне) письмо через своєрідні форми письмового опрацювання стресових ситуацій, знижує інтенсивність переживань та сприяє структуруванню думок, розширює фокус уваги та підвищує інтроспективну здатність; допомагає проаналізувати свій досвід, переосмислити події, знайти особистісні сенси й створити нові перспективи.

Це дуже важливо в сьогоднішніх умовах довготривалого стресу війни, коли з різних причин люди не відреаговують конструктивно негативні емоції. А ігнорування, стримування, придушення, маскування, заборона негативних емоцій й небажання спілкуватисся про травмуючий досвід призводить до емоційного, фізичного виснаження, посттравматичних стресових розладів.

Коли ж ми викладаємо наші емоційні переживання на папір, навіть через спонтанні слова, це сприяє здатності нашого мозку в такий спосіб здійснювати емоційну регуляцію й знижувати й долати негативні переживання.

Тому сьогодні метод започаткований Пеннебейкером, метод експресивного (терапевтичного) письма, набуває все більшого поширення. Науковці та практики його адаптують і модифікують все ширше, як ефективний інструмент самодопомоги, як спосіб вилити свої негативні емоції: злість, гнів, ненависть, відчай, образу, біль та ін. на папір.

Експресивне письмо та використовують в арт-терапії, когнітивно-поведінковій терапії, інших терапевтичних та корекційно-розвивальних практиках, а також як спосіб самопідтримки. Це результативний інструмент для вивільнення пригнічених емоцій; метод звільнення себе від болю, зокрема емоційного.

Необхідно зауважити, що цей потужний інструмент, який потребує лише ручки, паперу та бажання досліджувати свій внутрішній світ - терапевтичне письмо також можна використовувати у повсякденному житті, незалежно від того, чи ви стикаєтеся зі стресом, тривогою чи просто прагнете до самовдосконалення, процес записування може бути трансформаційним для підвищення рівня розвитку особистісних якостей та професійних компетентностей, покращення міжособистісних комунікацій.

За результатами узагальнення публікацій, можна зробити висновки про те, що науковці до ключових переваг використання експресивного письма відносять:

1. Конструктивний спосіб вивільнення емоцій та зниження рівня стресової напруги.
2. Підвищення усвідомленості власних патернів поведінкм, тригерів та сильних сторін.
3. Допомога у структуруванні думок, виробленні аргументованих рішень, планів, дій.

Щодо основних видів, форм експресивного письма, то необхідно зауважити, що їхні різновиди постійно розширюються; з'являються все нові види модифікацій терапевтичного письма, які використовують як в повсякденному житті так і як інструменти самодопомоги та підтримки.

Дослідження означеної проблематики засвідчило, що поширеними письмовими практиками самопідтримки є:

- ранкові сторінки;
- ведення щоденників;
- рефлексивне письмо на задану тему (найбільший комплімент який ви коли-небудь отримували; місце вашої сили…);
- зцілюючі листи (лист до себе; лист собі з минулого чи з майбутнього...)
- написання списків на задану тему (10-20 речей у моєму житті за які я вдячна; 10-20 речей, які викликають злість; 10 справ, які я хочу зробити після Перемоги, 10 речей, які я хочу змінити у своєму житті…);
- рефлекіся на творчість інших;
- віршування (написання віршів, сенканів, акровіршів, лімериків);
- створення афірмацій та ін..

Види та форми експресивного та терапевтичного письма можуть бути різноманітними, і кожен з них має свої рекомендації щодо особливостей використання.

Необхідно зазначити, що експресивним (терапевтичним) письмом можна займатися самостійно, або у співпраці, під наставництвом психолога, психотерапевта. Також в процесі його використання можна підключати інші форми експресії – метафоричні асоціативні картки, малюнки, фотографії, відео, музику, пісні тощо.

Щодо труднощів, які можуть виникнути на початку практикування терапевтичного письма. Ось деякі з поширених та як їх подолати:

1. "Немає часу"

Включіть письмо в свій щоденний розклад, навіть якщо це всього лише кілька хвилин. Справа не в кількості; важливість полягає в системності.

2. "Мені некомфортно, що хтось може дізнатись"

Прийняття вразливості може бути неприємним, але пам'ятайте, ніхто інший не має читати те, що ви пишете. Це ваш приватний простір для самовираження.

3. "Я не знаю, про що писати"

Просто почніть із того, що на думці в даний момент. Пам'ятайте, що мета - не в ідеальності, адже сила терапевтичного письма в його спонтанності.

Якщо ви зовсім не знаєте, про що писати, або не стається нічого, що викликає у вас сильні почуття, ви можете звернутися до підказок, які можна знайти в готових зразках щоденниках або ж ви можете попросити допомоги у психолога, психотерапевта, щоб забезпечити більш індивідуальний адресний підхід до терапевтичного письма. Такі підказки можуть виглядати так:

– Після складного дня найдобріша річ, яку я можу для себе зробити – це…

– Які три важливі речі ви нагадуєте собі, коли у вас складний період у житті?

Наукові дослідження в галузі психології постійно підтверджують ефективність терапевтичного письма для стабілізації стресової напруги. Багато досліджень показали, що опрацювання емоцій словами через експресивне письмо може позитивно впливати як на психічне, так і на фізичне самопочуття.

Отже, підсумовуючи констатуємо, що експресивне письмо – це простий, зручний для використання інструмент, призначений для того, щоб допомогти людям впоратися з різними потрясіннями. Його викорстання буде підвищувати реабілітаційний ресурс кожного педагога, що попереджуватиме ризики розвитку негативних посттравматичних розладів, професійного вигорання педпрацівників, забезпечуватиме стійкість і цілісність їх життєвого світу, додаватиме оптимістичності щодо збереження власного психічного здоров'я і подальшого успішного професійного і особистого життя.

Список використаних джерел:

1. Експресивне письмо. Інструментарій. Оздоровча підтримкм в кризових ситуаціях. URL: https://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/expressive-writing-toolkit-ukraine-ua-2.pdf

2. Карамушка Л. М, Креденцер О. В., Терещенко К. В., Лагодзінська В. І., Івкін В. М, Ковальчук О. С. Особливості психічного здоров'я персоналу освітніх та наукових організацій в умовах війни. Організаційна психологія. Економічна психологія. 1 (25). С.62-74. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731190/1/document7_25.pdf

3. Цюман Т. П., Адамська З. М., О. Л. Нагула О. Л. Психологічні умови резильєнтності педагогів в період воєнного стану. URL: https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/351/440

Петрук Оксана,
вихователь,
Зрада Наталія,
вихователь-методист
закладу дошкільної освіти №1 «Пізнайко» Славутської міської ради

Формування у дітей старшого дошкільного віку культурно-гігієнічних навичок у процесі фізичного виховання в умовах війни

Анотація. В статті розкриваються особливості формування у дітей старшого дошкільного віку культурно-гігієнічних навичок у процесі фізичного виховання в умовах війни. Охарактеризовано методи та прийоми роботи із дітьми, вихователями, а також взаємодія ЗДО із батьками щодо ефективної організації процесу формування культурно-гігієнічних навичок.

Ключові слова. Культурно-гігієнічні навички, фізичне виховання дітей старшого дошкільного віку, співпраця з батьками.

Постановка проблеми. Сутність людини, особливості її характеру, темпераменту, потреби, погляди, смаки, бажання проявляються у поведінці. Тому культура поведінки – це невід'ємна частина культури людського суспільства. Від того,

наскільки у дітей сформовані навички культурної поведінки, багато в чому залежить успішність її соціально-побутового орієнтування та адаптації в умовах війни. Поняття культура поведінки розглядається як сукупність корисних суспільству стійких форм повсякденного поведінки у побуті, спілкуванні, у різних видах діяльності. Важливою складовою культури поведінки є освоєння підростаючим поколінням культурно-гігієнічних навичок.

У Законі України про освіту (2017) [6], Базовому компоненті дошкільної освіти [9] як освітньому стандарті особлива увага звертається на важливості збереження здоров'я дітей. Зокрема за освітнім напрямом «Особистість дитини» результатом освітньої практики ЗДО є формування у дитини здоров'язбережувальної компетентності як здатності дитини до застосування навичок здоров'язбережувальної поведінки відповідно до наявної життєвої ситуації; дотримання основ здорового способу життя, збереження та зміцнення здоров'я у повсякденній життєдіяльності, що неможливо без формування культурно-гігієнічних навичок з ранніх років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виховання культурно-гігієнічних навичок у дошкільному віці є основою розвитку особистості людини, її життя в соціумі. Педагоги С. Бабюк, О. Гаврило, Н. Лісневська, Л. Лохвицька, Л. Мовчан, З. Плохій, О. Поліщук, Т. Усенко довели, що діти здатні усвідомлено засвоювати не лише правила, а й норми поведінки й взаємин.

Культурно-гігієнічні навички – це важлива складова частина загальної культури дитини. Необхідність охайності, утримання в чистоті обличчя, рук, тіла, зачіски, одягу, взуття продиктована не лише вимогами гігієни, а й нормами людських стосунків. Вивченням цієї проблеми займалися у педагогічній теорії та практиці Т. Андрющенко, Т. Бабич, Р. Бедрань, Г. Бєлєнька, О. Богініч, В. Ворощук, Л. Гаращенко, Н. Денисенко, С. Замрозевич-Шадріна, О. Кисла, А. Кошель, С. Кузьміна, М. Машовець, В. Нестеренко, Н. Пангелова, А. Сіренко, І. Тукач, Л. Фартушок, А. Циплюк, С. Швидка.

Проблема формування культурно-гігієнічних навичок у дітей дошкільного віку займає одне з пріоритетних місць, оскільки саме їх наявність є передумовою збереження та зміцнення здоров'я населення в нелегкі часи війни. В цьому і полягає одне з головних стратегічних завдань розвитку незалежної української держави, що регламентується державними нормативно-правовими документами та законодавством України, у тому числі і Базовим компонентом дошкільної освіти [6].

Виклад основного матеріалу. В «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» «навички» трактуються як дії, складові яких у процесі формування стають автоматичними [4].

Ж. Ципляк пише, що культурно-гігієнічні навички – це доведене до автоматизму вміння дотримуватись правил особистої та суспільної гігієни, правил поведінки в побуті та громадських місцях [2].

Н. Цимбал фізіологічною основою культурно-гігієнічних навичок та звичок називає утворення умовно-рефлекторних зв'язків, вироблення динамічних стереотипів [10].

Вважаємо, що робота з формування культурно-гігієнічних навичок у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти включає:

1. Роботу із дітьми старшого дошкільного віку під час їх фізичного виховання. Основні напрями роботи передбачають заняття, бесіди спостереження, проблемні ситуації.

2. Робота з вихователями. Основні напрями роботи передбачають проведення консультацій, семінарів, семінарів-практикумів, майстер-класів.

3. Взаємодія закладу дошкільної освіти із батьками вихованців. Основні напрями роботи включають батьківські збори, педагогічну просвіту, домашні завдання,

електронну версію газети, консультації, семінар-практикум, виставку художньої та методичної літератури.

Л. Лохвицька констатує, що формування культурно-гігієнічних навичок у дітей визначається, з однієї сторони, цілеспрямованістю освітньої роботи під безпосереднім контролем вихователя, з іншої, взаємодією закладу дошкільної освіти з батьками вихованців [8].

Розглянемо зміст, форми та методи роботи з формування культурно-гігієнічних навичок у дітей старшого дошкільного віку на прикладі кожної сторони фізичного виховання. На думку Н. Цимбал, робота з формування культурно-гігієнічних навичок у дітей у процесі фізичного виховання в умовах військового стану будується з урахуванням наступних загально-дидактичних принципів:

- принцип науковості і достовірності, який припускає, що в організації роботи треба використовувати ті відомості і лише інформацію, які засновані на наукових фактах;
- принцип доступності орієнтує вихователя при розкритті та презентації відомостей та інформації на індивідуальні, вікові та психофізіологічні особливості вихованців, насамперед, на особливості їх сприймання та мислення;
- принцип комплексного підходу забезпечує цілісність та системність формування гігієнічних знань та уявлень, у тому числі про культурно-гігієнічні навички;
- принцип цікавості та наочності передбачає використання у освітньому процесі образних, яскравих прикладів, ситуацій, художнього слова;
- принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу [10].

Ми поділяємо думку О. Івахно про те, що організовуючи роботу з дітьми старшого дошкільного віку у напрямі формування культурно-гігієнічних навичок в умовах війни, доречно орієнтуватися на три основні структурно-змістовні блоки:

1. Здоров'я людини. Зміст цього блоку забезпечує формування первинних уявлень про культурно-гігієнічні навички, їх складові – норми, правила, знання про них, про важливість їх дотримання для організму людини, про способи збереження здоров'я завдяки гігієні.

2. Здоров'я та оточуюче середовище. Цей блок дозволяє сформувати уявлення про залежність здоров'я людини від стану оточуючого соціального та природного середовища, тобто від гігієни людини, а також показати їх вплив на здоров'я.

3. Здоровий спосіб життя. Цей блок формує узагальнені уявлення про збереження та зміцнення здоров'я через дотримання культурно-гігієнічних навичок [7].

Зміст цих розділів структурно-функціональних блоків забезпечується через організацію наступних форм роботи з дітьми – бесіди, екскурсії, читання художньої літератури, спостереження, дидактичні ігри.

Розглянемо особливості використання цих форм роботи у формуванні культурно-гігієнічних навичок у дітей старшого дошкільного віку.

Бесіда «Режим дня» спрямована на формувати в дітей позитивне ставлення до режиму. Бесіда-гра «На гостини до Вмивайка» дає змогу формувати низку культурно-гігієнічних навичок вихованців. Проводиться і вікторина для дітей та батьків, спрямована на те, щоб формувати у дітей ціннісне ставлення до гігієни, спорту та фізичної культури у дітей спільно з батьками.

На занятті за темою «Здорові зубки» можна розширити знання дітей щодо правил догляду за зубами. Заняття «Спорт це життя» спрямоване на те, щоб виховувати у дітей інтерес до фізичних вправ, спорту і дотримання гігієни під час занять спортом.

На занятті за темою «Школа харчування» є змога привернути увагу дітей до режиму харчування, до корисної та шкідливої їжі, до вживання овочів та фруктів, до культури поведінки за столом та споживання їжі. Проводячи захід «У гостях у лікаря Нехворійка» можна познайомити та закріплювати правила безпечної поведінки, правила гігієни, надання першої допомоги. Під час бесіди «Правила надання першої

допомоги» ми закріплювали знання дітей про їстівні та неїстівні гриби та ягоди, про важливість миття фруктів та ягід перед споживанням.

Однією з форм організації роботи з формування культурно-гігієнічних навичок є екскурсії. Екскурсії дають змогу нам познайомити дітей із впливом оточуючого природного та соціального середовища на здоров'я людини, а також зі способами збереження та зміцнення здоров'я в умовах війни. Л. Лохвицька, для того, щоб показати дітям як впливає оточуюче природне та соціальне середовище на здоров'я людини, пропонує провести екскурсію містом та пропонували поспостерігати за громадським транспортом, за поведінкою та діями у таких громадських місцях як укриття під час повітряної тривоги, наголосити при цьому на необхідності дотримуватися культурно-гігієнічних навичок в громадських місцях, вдома [8].

Прогулянки доречно використати для реалізації змісту структурно-змістових блоків «Здоров'я та оточуюче середовище», «Здоровий спосіб життя». На прогулянці дітям показують, як, наприклад, холодне повітря впливає на здоров'я дитини, як сонце, повітря та вода впливають на здоров'я дитини і яких правил гігієни та чому потрібно дотримуватися, щоб вплив оточуючого середовища був корисним. Крім того проводять демонстрацію способів реалізації культурно-гігієнічних навичок у процесі загартовування, фізкультурних занять, дихальної гімнастики, рухливих ігор [8].

У системі роботи з формування культурно-гігієнічних навичок в умовах війни у дітей доцільно, на думку Е. Вільчковського та О. Курок, використовувати такі форми роботи як ранкова гімнастика, гімнастика після сну, рухливі ігри, фізкультурні дозвілля, свята; рухливі ігри на прогулянці, дихальна гімнастика, коригуюча гімнастика. Робота з формування культурно-гігієнічних навичок у дітей в умовах ЗДО під час війни здійснюється через заняття, режим дня, гру, прогулянку, індивідуальну роботу, самостійну діяльність [3].

Також пропонуємо застосовувати такі методи як заучування віршів, моделювання різних ситуацій, розгляд ілюстрацій, сюжетних, предметних картинок, плакатів, сюжетно-рольові ігри, дидактичні ігри, рухливі ігри. Корисні дидактичні ігри «Щоб бути здоровим, я...», «Корисно – шкідливо», «Ми загартовуємося», «Вітамінне літо», «Чарівна каструля», «Одягни спортсмена», «Корисна та шкідлива їжа», «Моє тіло», «Чому це сталося?», «Абетка настрою», «Якщо ти захворів», «Живе – неживе», «Хвалько». Для формування культурно-гігієнічних навичок пропонуємо використовувати різні види ігор з правилами – дидактичні ігри. Наприклад, «Здоровий малюк», «Одягаємось на прогулянку», «Що спочатку, що потім», «Лабіринти здоров'я», «Шкідливо-корисно», «Правила гігієни», «Абетка здоров'я», «Якщо хтось захворів».

Для ознайомлення, уточнення, поглиблення та систематизації уявлень дітей дошкільного віку про культурно-гігієнічні навички та їх складові корисно використовувати цикли бесід та читання художньої літератури. Так, наприклад, щоб познайомити дітей з причинами хвороби та гігієною під час хвороби, доцільно провести бесіди на теми «Звідки беруться хвороби», «Як поводитися під час хвороби».

З метою підвищення рівня педагогічної компетентності вихователів у питаннях формування культурно-гігієнічних навичок дітей старшого дошкільного віку слід вдосконалювати зміст та форми методичної діяльності ЗДО. Н. Денисенко пропонує практикувати заходи методичної діяльності вихователя-методиста з вихователями щодо формування культурно-гігієнічних навичок у дітей дошкільного віку. Робота включає форми методичної діяльності: семінари, консультації, семінари-практикуми [5]. Так, наприклад, актуальним буде семінар за результатами діагностики рівня сформованості культурно-гігієнічних навичок у дітей та стану роботи ЗДО у цьому напрямі. В рамках семінару обговорюються результати діагностики та аналізу, визначаються сильні та слабкі сторони роботи, затверджується план роботи з дітьми, батьками та педагогами в умовах війни.

Слід враховувати важливість взаємодії ЗДО з батьками щодо формування культурно-гігієнічних навичок у дітей дошкільного віку у процесі їх фізичного виховання особливо під час воєнного стану. У зв'язку з цим, проводяться заходи щодо вдосконалення взаємодії.

Організуючи роботу з батьками, необхідно, на думку Г. Бєлєнької, О. Богініч та М. Машовець:

- надати батькам інформацію, яка стосується понять здоров'я, фізичного виховання, культурно-гігієнічних навичок, способів формування культурно-гігієнічних навичок;

- визначити разом із батьками умови, які необхідно створити вдома для формування в дітей культурно-гігієнічних навичок;

- викликати та підтримати в батьків особисту зацікавленість у вирішенні проблеми формування культурно-гігієнічних навичок у дітей дошкільного віку, що забезпечується за рахунок участі батьків у дискусії, аналізі та передачі власного способу гігієнічної поведінки [1].

Організовуючи взаємодію ЗДО з батьками, важливо використовувати такі форми роботи:

1) батьківські збори. Батьківські збори можна провести на тему «Здоров'я дітей та гігієна». На цих батьківських зборах можна виявити різні точки зору батьків на проблему формування культурно-гігієнічних навичок дітей дошкільного віку, а також активізувати педагогічне та валеологічне мислення батьків. На зборах перед батьками, крім вихователя, виступає запрошений лікар, психолог ЗДО.

2) електронна версія газети для батьків на кшталт «Здоров'я дітей у наших руках», в якій можна розміщувати інформацію, що стосується культури поведінки, гігієни, умов формування у дітей знань та уявлень про гігієну як основу здоров'я та здорового способу життя, культурно-гігієнічних навичок. Для систематизації інформації варто вести рубрики «Чинники соціального та природного середовища», «Мама, тато, я», «Абетка правильного харчування», «Слово про гігієну» та ін.

3) семінар-практикум на тему «Про гігієну та культуру поведінки за столом», який дає змогу звернути увагу батьків на проблеми гігієни та культуру поведінки за столом у дітей, профілактику захворювань, навчити їх практичним умінням та навичкам проведення гімнастики в домашніх умовах.

4) консультації. Наприклад, консультація «Повітря, яким ми дихаємо» спрямована на те, щоб познайомити батьків із основними причинами забруднення повітря у приміщенні, прийомами та способами збереження чистого повітря. Другою можна провести консультацію «Літній відпочинок та здоровий спосіб життя», на якій познайомили батьків з формами спільного літнього відпочинку та дати рекомендації щодо організації відпочинку на садовій ділянці, на водоймі, у парковій та лісовій зоні з дотриманням гігієнічних вимог та правил поведінки у соціумі, на природі в умовах війни.

5) Сімейна година «Спортивна розвага з батьками та дітьми» проводиться з метою закріплення знань дітей про лікарів, про лікування, про ліки, гігієну.

Отже, робота з формування культурно-гігієнічних навичок у дітей дошкільного віку у процесі фізичного виховання під час війни включає роботу із дітьми, вихователями, а також взаємодію ЗДО із батьками.

Висновки. Робота з формування культурно-гігієнічних навичок у дітей дошкільного віку у процесі фізичного виховання під час війни будується з урахуванням загально-дидактичних принципів науковості і достовірності, доступності, комплексного підходу, цікавості та наочності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу. Організовуючи роботу з вихованцями у напрямі формування культурно-гігієнічних навичок, пропонуємо орієнтувалися на три основні структурно-змістовні блоки: «Здоров'я людини», «Здоров'я та оточуюче середовище», «Здоровий спосіб

життя». Таким чином, виділені нами для реалізації напрямки, зміст, форми та методи роботи з дітьми дошкільного віку, вихователями та батьками сприяють вдосконаленню роботи ЗДО щодо формування культурно-гігієнічних навичок у вихованців у процесі їх фізичного виховання під час війни.

Список використаних джерел:

1. Бєлєнька Г.В., Богініч О.Л., Машовець М.А. Здоров'я дитини від родини. Київ : СПД Богданова А М., 2009. 250 с.
2. Валеологічне виховання дітей дошкільного віку. /Упор. Ж.А. Ципляк. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2010. 76 с.
3. Вільчковський Е.С., Курок О.І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. 3-тє вид. Суми : Університетська книга, 2011. 427 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 519 с.
5. Денисенко Н. Оздоровчі технології в освітньому процесі. Дошкільне виховання. 2016. № 12. С. 5-7.
6. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VII. URL : https ://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
7. Івахно О.П. Використання здоров'яформуючих технологій у сучасному дошкільному навчальному закладі для дітей загального розвитку. Гігієна населених місць : зб. наук. праць. Київ, 2018. Вип. 52. С. 64-70.
8. Лохвицька Л.В. Реалізація завдань з охорони, збереження і зміцнення здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей у дошкільному навчальному закладі : вимоги сьогодення. Безпека життєдіяльності. 2015. № 10. С. 11-14.
9. Наказ МОН № 33 від 12.01.2021 року Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція. URL : https : // mon.gov.ua /storage /app / uploads /public /5ff/ec2 /5a1 / 5ffec25a12343405202526.pdf
10. Цимбал Н.М. Практикум з валеології. Методи зміцнення фізичного здоров'я : Навчально-методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2000. 190 с.

Покудіна Любов,
Лакіза Анна,
вихователі, ЗДО № 3 «Ластівка» м. Шепетівка

Організація виховного процесу в ЗДО під час військового стану з використанням інноваційних технологій

Анотація. У статті досліджено особливості організації виховного процесу в закладах дошкільної освіти (ЗДО) в умовах військового стану. Окреслено основні виклики, які постають перед педагогами, та шляхи їх подолання за допомогою інноваційних технологій. Розглянуто методики психологічної підтримки дітей, забезпечення їхнього емоційного комфорту та безпеки. Особливу увагу приділено інтеграції цифрових інструментів у виховний процес. Наведено практичні рекомендації щодо адаптації освітнього середовища до сучасних реалій.

Ключові слова: виховний процес, ЗДО, військовий стан, інноваційні технології, психологічна підтримка, освітні методики.

Заклади дошкільної освіти (ЗДО) в Україні виконують важливу соціальну функцію, спрямовану на розвиток особистості дитини, формування її емоційної стабільності, соціальних та когнітивних навичок. Умови військового стану створили нові виклики для виховного процесу, серед яких головними є забезпечення безпеки, емоційної

підтримки дітей і стабільності освітнього середовища. Складні суспільно-політичні реалії та постійна загроза фізичній і психологічній безпеці вимагають пошуку інноваційних підходів до організації виховання в ЗДО.

Проблематика статті обумовлена потребою інтеграції сучасних технологій у виховний процес, що дозволяє адаптувати освітні практики до умов невизначеності. Використання цифрових інструментів, інтерактивних методик та інноваційних підходів дає змогу не лише продовжувати навчальний процес, а й сприяти розвитку стресостійкості дітей та їхньому емоційному розвантаженню.

Мета дослідження — визначити основні напрями адаптації виховного процесу в ЗДО під час військового стану, аналізуючи можливості застосування інноваційних технологій для збереження якості освітньої діяльності та забезпечення психологічного комфорту дітей.

Особливості організації виховного процесу в умовах військового стану

Військовий стан в Україні суттєво змінив умови функціонування ЗДО. Серед ключових викликів можна виділити:

1. **Забезпечення фізичної безпеки**. У закладах освіти облаштовуються укриття, проводяться тренування з евакуації та навчання дітей правилам поведінки під час повітряних тривог.
2. **Психоемоційна напруга у дітей і педагогів.** Діти потребують стабільності та підтримки в умовах стресу, а вихователі мають знаходити ресурси для професійної діяльності, попри власні труднощі.
3. **Адаптація навчальних програм.** Через перебої з електропостачанням, відсутність доступу до традиційних освітніх матеріалів та необхідність дистанційної роботи освітній процес змінюється.

Головна мета виховного процесу в таких умовах — забезпечити стабільність, розвиток і психологічну підтримку дітей, створюючи для них безпечне середовище.

Інноваційні технології у вихованні дошкільників

Інноваційні технології є важливим інструментом для вирішення освітніх завдань в умовах військового стану. Їх застосування дозволяє:

- зберегти ефективність виховного процесу;
- підтримати емоційний стан дітей;
- адаптувати освітнє середовище до сучасних викликів.

Серед найпоширеніших інноваційних підходів у ЗДО слід виокремити:

Цифрові освітні платформи Онлайн-ресурси, такі як Zoom, Google Meet та Microsoft Teams, дають змогу організовувати освітній процес у форматі дистанційного навчання. Вихователі можуть проводити інтерактивні заняття, які залучають дітей до активної взаємодії, навіть перебуваючи вдома. Наприклад, використання відеозанять із елементами гри дозволяє дітям зберігати інтерес і відчувати залученість.

Мультимедійні засоби навчання

Використання інтерактивних дошок, планшетів та освітніх додатків допомагає зробити заняття цікавими та доступними. Додатки, такі як "Розвивайко", "ДивоГрай" або "Montessori Apps", сприяють розвитку логічного мислення, творчих здібностей і мовленнєвих навичок.

Методики емоційної підтримки

З огляду на високий рівень стресу у дітей під час військового стану важливо інтегрувати терапевтичні методики у виховний процес.

Це можуть бути:

- арт-терапія (малювання, ліплення);
- музикотерапія (проведення занять із використанням мелодій, які заспокоюють);
- казкотерапія (створення історій, які допомагають дітям долати страхи).

Психологічна підтримка у виховному процесі

У складних умовах військового стану збереження емоційного благополуччя дітей стає одним із ключових завдань. Педагоги мають звертати увагу на:

- Щоденний емоційний стан дитини. Наприклад, створення «емоційного щоденника», де діти можуть описувати або малювати свої почуття.
- Комунікацію з батьками. Співпраця з родинами дозволяє забезпечити узгодженість виховних заходів та допомогу дитині у домашніх умовах.
- Вправи на релаксацію. Використання дихальних технік, елементів йоги або музикотерапії для зниження рівня тривожності.

Впровадження інноваційних технологій: переваги та обмеження

Інноваційні технології у виховному процесі дошкільної освіти надають можливість забезпечити адаптивність та гнучкість навчання, особливо у кризових умовах. Проте впровадження цих технологій супроводжується як значними перевагами, так і певними обмеженнями, які важливо враховувати.

Переваги впровадження інноваційних технологій

Забезпечення безперервності освітнього процесу. Інноваційні технології дозволяють організовувати виховну діяльність у дистанційному форматі, що є особливо актуальним у періоди вимушеного перебування дітей удома. Онлайн-заняття, відеоматеріали та інтерактивні завдання допомагають забезпечити навчання навіть у складних умовах.

1. Розвиток ключових навичок дитини. Застосування інноваційних методів сприяє формуванню креативного мислення, навичок вирішення проблем, самостійності та цифрової грамотності з раннього віку. Наприклад, використання додатків із елементами гейміфікації стимулює інтерес до навчання та мотивацію до саморозвитку.
2. Підвищення залученості дітей до освітнього процесу. Інтерактивні підходи, зокрема використання мультимедійних матеріалів, дозволяють створювати більш динамічні та цікаві заняття. Наприклад, інтерактивні дошки або віртуальні тури допомагають зробити процес пізнання більш захоплюючим і зрозумілим для дітей.
3. Підтримка емоційного стану дитини. Інноваційні технології можуть бути використані для інтеграції елементів терапії в освітній процес. Наприклад, через спеціальні програми для релаксації чи арт-терапії діти можуть знижувати рівень тривожності та стресу.
4. Залучення батьків до освітнього процесу. Цифрові технології дозволяють налагодити ефективну комунікацію між педагогами та батьками. Наприклад, мобільні додатки або онлайн-платформи допомагають батькам отримувати зворотний зв’язок про досягнення дитини, брати участь у спільних активностях чи забезпечувати підтримку вдома.

Обмеження впровадження інноваційних технологій

Нерівність у доступі до технологій. У деяких регіонах, особливо сільських або постраждалих від воєнних дій, доступ до інтернету чи сучасного обладнання може бути обмеженим. Це створює нерівні умови для впровадження інноваційних підходів, що негативно впливає на якість освіти.

5. Необхідність навчання педагогів. Робота з інноваційними технологіями потребує певного рівня підготовки педагогів. Відсутність відповідних навичок може стати бар’єром у впровадженні цифрових інструментів у виховний процес. Крім того, навчання потребує додаткового часу та ресурсів.
6. Технічні збої. Перебої у постачанні електроенергії, проблеми з інтернет-зв’язком або несправність обладнання можуть ускладнити проведення занять і порушити освітній процес. У таких випадках педагогам доводиться оперативно змінювати формат роботи, що не завжди можливо.
7. Психоемоційне навантаження на дітей. Тривала взаємодія з екранами та використання цифрових пристроїв може спричиняти перевтому та негативно впливати

на емоційний стан дитини. Це потребує чіткого регламентування часу використання технологій та забезпечення збалансованого підходу.

8. Фінансові обмеження. Закупівля обладнання, програмного забезпечення та організація навчання педагогів потребують значних фінансових витрат. Не всі заклади дошкільної освіти мають доступ до необхідних ресурсів, що обмежує можливості для впровадження новітніх технологій.

9. Проблеми з адаптацією навчальних матеріалів. Багато освітніх програм та платформ спочатку створені для шкіл, а не для дошкільних закладів. Це вимагає адаптації контенту до вікових особливостей дітей, що може бути складним завданням для педагогів.

Практичні рекомендації для впровадження інноваційних технологій у ЗДО

Для подолання зазначених обмежень і ефективного використання інноваційних технологій у виховному процесі ЗДО під час військового стану доцільно зосередитися на таких практичних аспектах:

- Розвиток цифрової компетентності педагогів. Організація тренінгів, семінарів та майстер-класів для вихователів дозволяє підвищити їхню готовність працювати з сучасними цифровими інструментами. Наприклад, навчання роботі з платформами для онлайн-комунікації (Zoom, Google Meet) або освітніми додатками (ClassDojo, Kahoot) допоможе підвищити якість занять.
- Інтеграція доступних цифрових інструментів у виховний процес. У разі обмеженого технічного забезпечення доцільно використовувати найпростіші й доступні технології. Наприклад, залучення мобільних телефонів для комунікації з батьками, використання друкованих матеріалів у поєднанні з цифровими ресурсами для розвитку навичок дітей.
- Гнучке планування освітнього процесу. Зважаючи на можливі технічні труднощі, важливо передбачати резервні варіанти проведення занять. Наприклад, підготовка матеріалів для офлайн-активностей, які можуть бути проведені у безпечних укриттях або на відкритих просторах.
- Підтримка психологічного стану педагогів і дітей. Педагоги мають проходити спеціальні тренінги з психологічної стійкості, що дозволить їм ефективніше допомагати дітям. Для вихованців можна впроваджувати регулярні заняття з елементами арт-терапії, музикотерапії, а також вправи на релаксацію, які допомагають зменшити рівень стресу.
- Інтеграція сімей у виховний процес. Активна участь батьків у вихованні дітей в умовах військового стану є необхідною. Це можуть бути спільні заняття онлайн або консультації з педагогами щодо організації домашніх ігор і навчальних активностей. Такий підхід забезпечує гармонійний розвиток дитини у безпечній домашній атмосфері.

Перспективи розвитку інноваційних підходів у ЗДО

Перспективи застосування інноваційних технологій у виховному процесі ЗДО пов’язані з розвитком технічної інфраструктури, професійного зростання педагогів та впровадженням комплексних програм підтримки дошкільної освіти. Серед ключових напрямів майбутніх удосконалень можна виділити:

- Розширення доступу до цифрових технологій. Державні та громадські ініціативи можуть сприяти забезпеченню ЗДО технічними засобами, такими як планшети, інтерактивні дошки, інтернет-зв’язок. Це дозволить вирівняти можливості для дітей у різних регіонах.
- Розробка навчально-методичних матеріалів. Створення адаптованих програм і ресурсів для використання інноваційних технологій у ЗДО. Це можуть бути як онлайн-курси для педагогів, так і інтерактивні навчальні платформи для дітей.

● Підтримка психологічного здоров’я. Розробка довгострокових програм психологічної підтримки для дітей і педагогів, які враховують виклики військового стану. Важливо запроваджувати систематичний моніторинг емоційного стану вихованців.

● Співпраця з міжнародними організаціями. Залучення досвіду інших країн у впровадженні інноваційних підходів до освіти під час кризових ситуацій. Це може включати обмін технологіями, навчальними програмами та кращими практиками.

Висновки

У сучасних умовах, особливо під час військового стану, впровадження інноваційних технологій у виховний процес закладів дошкільної освіти є важливим і необхідним кроком. Ці технології забезпечують безперервність освітнього процесу, навіть у кризових ситуаціях, створюючи можливості для всебічного розвитку дітей. Інтерактивні методики сприяють формуванню в дошкільників ключових навичок, таких як креативність, самостійність і здатність адаптуватися до змін.

Однак для ефективного впровадження цифрових інструментів потрібно враховувати низку обмежень. Зокрема, нерівний доступ до технічних засобів у різних регіонах, недостатню підготовленість педагогів до використання новітніх технологій, а також технічні збої, що можуть негативно впливати на якість навчального процесу. Для подолання цих викликів необхідно забезпечити системну підтримку з боку держави, громади та міжнародних організацій.

Важливо також враховувати вплив тривалої взаємодії з цифровими пристроями на емоційний та фізичний стан дітей. Регулювання часу використання технологій, інтеграція офлайн-активностей та врахування вікових особливостей допоможуть уникнути негативних наслідків.

Інноваційні технології відкривають нові можливості для співпраці між педагогами, дітьми та їхніми родинами. Залучення батьків до виховного процесу сприяє кращій адаптації дитини до сучасних умов і створює умови для гармонійного розвитку у домашньому середовищі.

Таким чином, інноваційні підходи в дошкільній освіті допомагають не лише адаптуватися до викликів сучасності, але й закладати фундамент для формування майбутнього покоління, здатного справлятися з труднощами та змінювати світ навколо себе. Збалансоване та продумане впровадження інновацій є перспективним напрямом розвитку дошкільної освіти України, навіть у найскладніших обставинах.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко, В. П. Інновації в освітньому процесі: підходи та перспективи розвитку. Освітній простір України, 2021, № 3, с. 15–22.

2. Бех, І. Д. Виховання особистості в умовах сучасних викликів. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020, № 4, с. 10–17.

3. Вербіцький, В. В. Інтерактивні технології у вихованні дітей дошкільного віку. Педагогічний дискурс, 2019, № 25, с. 45–52.

4. Гончаренко, С. У. Інноваційні підходи до дошкільної освіти: теорія і практика. Науково-методичний журнал "Освіта і розвиток", 2020, № 6, с. 22–29.

5. Єршова, О. Л. Використання цифрових технологій у дошкільному вихованні. Інформаційні технології в освіті, 2021, № 12, с. 34–41.

6. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11 липня 2001 року № 2628-III (із змінами та доповненнями).

7. Ковальчук, І. Психологічні аспекти адаптації дітей до нових умов освітнього середовища. Практична психологія і соціальна робота, 2022, № 8, с. 18–23.

8. Лисенко, О. Ю. Дистанційна освіта в дошкільних закладах: виклики та можливості. Інноваційна педагогіка, 2021, № 36, с. 50–56.

9. Пилипенко, Т. М. Інтерактивні методи навчання у роботі з дошкільниками. Проблеми сучасної педагогічної освіти, 2020, № 1, с. 67–72.
10. Сухомлинський, В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1974.
11. Шевченко, І. Г. Інтеграція інноваційних технологій у виховний процес закладів дошкільної освіти. Вісник педагогічних наук, 2022, № 11, с. 39–46.

Поліщук Юлія,
вчителька історії
Красилівської гімназії №4 ім. П. Кізюна

«Історія твій меч та щит»: мої принципи викладання історії в умовах війни

Анотація. Представлено власні принципи авторки у викладанні історії в умовах війни. Обґрунтовано необхідність дотримання цих принципів вчителями історії задля формування в учнів навичок критичного та системного мислення, активної громадянської позиції.

Ключові слова: циклічність історії, принцип історизму, небратні народи, розвінчання міфів, кримські татари, сучасні школярі, російсько-українська війна.

Вступ. Початок повномасштабної російсько-української війни змінив життя українців на до та після. Навіть воєнні дії на Сході, які тривали з 2014 року, не викликали такого резонансу, як напад росії у 2022 році. Українське суспільство постало перед неминучим вибором: дати відсіч чи буди поглинутим. Цей вибір українське суспільство мусить робити щодня, щогодини. Історія у цьому процесі відіграє значну роль, адже саме вона містить у собі всі ті відповіді на запитання, які нині як ніколи стали актуальними для більшості населення України: «чому росія напала?», «чому росіяни такі жорстокі до українців?». І завдання сучасних вчителів історії полягає у тому, щоб підвести молоде покоління до знаходження відповідей на ці запитання.

Мій професійний шлях розпочався 7 лютого 2022 року. Я щойно отримала диплом магістра та одразу влаштувалася у школу (нині – гімназію). Мені довелося працювати синхронно (з одними класами онлайн, з іншими офлайн), адже тоді найбільшою проблемою ще був ковід. Я вже була достатньо національно свідомою, щоб відмовитися від російського контенту та намагалася просувати свою позицію серед учнів. На жаль, тоді тотальна більшість учнів не бажала сприймати це, адже вони росли у середовищі, де російське є чимось звичним і природнім. І ось настало 24 лютого 2022 року, ми перейшли на дистанційне і переді мною постало завдання: пояснити розгубленим учням, чому ми опинилися у такій ситуації.

Спілкуючись з учнями, я чула запитання, як-от: «Чому вони на нас напали? Ми ж наче братні народи і мирно жили до того». У такі моменти мене шокувало те, що діти абсолютно не приймали до уваги те, що війна з росією на той момент тривала не перший рік. Тоді я зрозуміла, що численних заходів національно-патріотичного виховання та дні пам’яті виявилося недостатньо. Відтоді я і почала формувати свої принципи викладання історії, метою яких є виховання громадян України, які будуть здатні захистити себе від маніпуляцій та братимуть активну участь у житті суспільства.

Основна частина. Кожна людина, яка починає знайомитися та заглиблювати в історію, не разом може помічати, що історія повторюється. Принцип циклічності відіграє базову роль у моєму викладанні, адже саме ця циклічність дозволяє людині передбачити можливий розвиток майбутніх подій. Якщо людина розуміє цей принцип, вона знатиме, яких дій слід уникати, а от людина, яка не засвоює «уроків історії» буде чорнобаїти.

Учням 8 класу я наводжу приклад розвитку подій Руїни, наголошуючи на тому, якими можуть бути результати розбрату у середовищі українців. Також ми згадуємо часи роздроблення Русі-України, які ми вивчали у 7 класі, та проводимо паралелі. Такий підхід спонукає учнів осмислювати ці події системно та проектувати їх на нашу дійсність.

Також я послуговуюсь з учнями принципом історизму, коли доходить до висловлювання власних суджень стосовно подій, які нині для нас є «помилковими», а інколи навіть «зрадою». Вважливо донести до учнів те, що ми не можемо засуджувати дії того ж Богдана Хмельницького, адже він не знав майбутнього та змушений був робити той вибір, який йому був доступний. Нам потрібно враховувати особливості історичного періоду та обставини, а не судити тільки у ретроспективі.

Наступний принцип викладання історії, якого я дотримуюсь, - це дослідження витоків російсько-української війни. Відповідно до того, що не всі учні самостійно здатні поєднати усі ті конфлікти, ситуації, злочини росії стосовно українського народу з сучасною війною, я стараюсь акцентувати на цьому. До прикладу, працюючи з учнями 8 класу із матеріалом параграфів 28-29 підручника «Історія України 8 клас» (Київ: Видавничий дім «Освіта», 2021. С.178-190), авторства Ольги Дудар, Олександра Гука та Олени Пометун, ми укладаємо схему «Злочини Єкатєріни ІІ». Там ми виділяємо дії цієї правительки, які були направленні на обмеження прав і свобод українців [4]. З учнями 9 класу ми аналізуємо тексти Валуєвського циркуляру 1863 року та Емського указу 1876 року, наводимо приклади із подій сучасної війни: знищення україномовних книг на окупованих територіях, переслідування проукраїнських людей тощо. Обов’язково потрібно проводити подібні паралелі минулих злочинів із сучасними злочинами росії проти українського народу, щоб усі учні могли їх реально усвідомити.

Основою мого викладання історії є також заперечення тези «українці та росіяни – це братні народи». Я послуговуюсь антитезою «українці та росіяни – це небратні народи» та стараюсь підбирати разом з учнями факти для її підтвердження. Окрім того, що постало перед ними за роки сучасної війни, їм також важливо заглибитися у минуле. Добре демонструє протилежність українського та російського народів праця Миколи Костомарова «Дві руські народності» (Ляйпціґ : Українська Накладня. Друкарня К. Г. Редера, 1923. 111 с.), в якій історик дослідив особливості українського та російського народів, окресливши історичні та інші чинники, які вплинули на їх формування [5]. Доцільно давати учням для аналізу уривки з цієї праці та розбирати наявність тих рис у сучасних українцях та росіянах.

Навчання сучасних школярів потребує також постійного розвінчання міфів, які породив наш народ і небратній російський. В повсякденному житті, у соціальних мережах, люди постійно натрапляють на викривлену або цілком штучно створену інформацію, яку не завжди розпізнають як таку. На уроках історії ми постійно працюємо з різними видами джерел та вчимося перевіряти їх достовірність. Часто самі вчителі історії можуть ставати джерелом неправдивої інформації, якщо вони не перевіряють достовірність того, чого навчають дітей. У сучасних підручниках Нової української школи, на щастя, приділяються цьому увагу. Наприклад, у підручнику Ігоря Щупака, Олени Бурлаки, Ірини Піскарьової та Андрія Посунька «Вступ до історії України та громадянської освіти 5 клас» (Київ: Оріон, 2022. С. 102-106) у параграфі 18 є завдання на розвінчання міфу про Михайла Грушевського [1]. Досі від багатьох можна почути, що він був першим президентом України, хоча посади президента в УНР не було. Також учням 8 класу я даю переглянути відео «Пилип Орлик: примхлива доля Гетьмана-вигнанця» (Історія без міф: сайт URL: https://www.youtube.com/watch?v=H-2PkguSLJQ&t=475s), в якому історик Владлен Мараєв спростовує міф про те, що Конституція Пилипа Орлика є першою у світі [6].

На уроках історії та мистецтва я дотримуюся принципу повернення в український контекст присвоєних росією українських митців. Останні роки у сфері мистецтва та на

державному рівні особливо активізувалася кампанія доведення українського походження митців, яких у росії та у світі називають російськими. За роки перебування у імперіях безліч українських діячів здобували всесвітнє визнання, але не як українці, а як «росіяни», «австрійці» тощо. Яскравим підтвердженням такого явища є український художник Ілля Ріпин. Його й досі згадують як Рєпіна, хоча це є російська варіація його прізвища. Комплексно про це розповідає кандидат соціологічних наук Богдан-Олег Горобчук у відео «Повертаємо своє: Ілля Ріпин – УКРАЇНСЬКИЙ геній, вкрадений росіянами // 10 запитань історику» (Історія без міф: сайт URL: https://www.youtube.com/watch?v=ADIMdQDyssQ)[2]. Я спонукаю учнів до відшукування та представлення у класі інших подібних прикладів присвоєння українських митців, ознайомлення з цим своїх рідних та друзів.

Правильно потрібно подавати інформацію і про наших співгромадян кримських татар. Основою всього має бути розуміння, що «кримські татари» та «татари» - це різні народи. У підручниках історії автори часто не враховують це, тому саме вчитель має звертати увагу учнів на правильне вживання цих назв і сам коректно їх використовувати.

Також увагу варто приділяти розумному висвітленню українсько-кримськотатарських відносин. Контакти з кримськими татарами особливо чітко описуються у підручниках 8 класу, коли вивчаються теми пов’язані з козацтвом. При викладі цих тем не варто козаків протиставляти кримським татарам, робити одне злом, а інше добром. Краще послуговуватися тим же принципом історизму та характеризувати їх з точки зору історичних умов. Окремо кримських татар теж потрібно висвітлювати правдиво, а не повторювати вже давно завчені радянсько-російські тези. Наприклад, коли ми з учнями вивчаємо зі всесвітньої історії окремо Кримське ханство, я звертаюся до матеріалу статті історика Сергія Громенка «Кримське ханство. Економіка» (Крим. Реалії: сайт URL: https://ua.krymr.com/a/istoriia-krymu-ekonomika-krymske-khanstvo/29427826.html). Він висвітлює неправдивість думки про те, що Крим жив лише за рахунок работоргівлі та наводить інформацію про те, на чому насправді базувалася економіка кримських татар. Працюючи з уривками праць істориків ми вчимося підтверджувати свою думку фактами та бути здатними обґрунтувати її [3].

Висновки. Історія як наука, як шкільний предмет є цінним інструментом для формування свідомих освічених громадян, проте інструментом цим потрібно вміти користуватися. Лише освічений вчитель, який не припиняє навчатися, вчитель з активною громадською позицією зможе виховати в учнях ці якості. Умови війни зробили як ніколи затребуваним знання громадянами своєї історії та мови, адже саме вони є тим «мечем та щитом», якими ми можемо чинити супротив впливу ворога на нашу свідомість, нашу ідентичність. Тому перераховані вище принципи я вважаю частиною того, чого має дотримуватися вчитель історії задля виховання свідомих громадян, які будуть опорою вільної від російського впливу держави.

Список використаних джерел:

1. Вступ до історії України та громадянської освіти: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / І. Щупак та ін. Київ : Оріон, 2022. 207 с.

2. Горобчук Б.-О.,Історія Без Міфів. Повертаємо своє: Ілля Ріпин – УКРАЇНСЬКИЙ геній, вкрадений росіянами // 10 запитань історику, 2023. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ADIMdQDyssQ (дата звернення: 15.11.2024).

3. Громенко С. Кримське ханство. Економіка. Крим. Реалії. URL: https://ua.krymr.com/a/istoriia-krymu-ekonomika-krymske-khanstvo/29427826.html (дата звернення: 15.11.2024).

4. Дудар О., Гук О., Пометун О. Історія України: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Вид. дім "Освіта", 2021. 224 с.

5. Костомаров М. Дві руські народності. Ляйпціґ : Укр. Наклад. Друк. К. Г. Редера, 1923. 111 с.

6. Мараєв В., Історія Без Міфів. Пилип Орлик: примхлива доля Гетьмана-вигнанця // Історичні постаті, 2021. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=H-2PkguSLJQ (дата звернення: 15.11.2024).

Попова Юлія,
вчитель початкових класів гімназії №4
Шепетівської міської ради Хмельницької області

Діяльнісний підхід у початковій школі

Анотація. Освіта – це ключовий фактор у формуванні особистості та підготовці молодого покоління до життя в сучасному світі. Завдання початкової школи не обмежується лише передачею знань, але й спрямоване на розвиток творчості, критичного мислення та практичних навичок учнів. У цьому контексті актуальним стає використання діяльнісного підходу на уроках. Діяльнісний підхід сприяє активній участі дітей у навчальному процесі, стимулює їхню самостійність та ініціативу, розвиває креативність та комунікативні здібності. У цій статті ми розглянемо сутність та переваги діяльнісного підходу в початковій школі, особливості його впровадження на уроках "Я досліджую світ", а також надамо конкретні приклади та рекомендації для вчителів з практичної реалізації цього підходу.

Ключові слова: освіта, діяльнісний підхід, НУШ, освітній процес, початкова освіта.

«В кожній дитині є сонце,
тож дай йому засвітити»
Сократ

Вступ. В сучасному світі освіта визнається однією з ключових сфер для розвитку індивіда та суспільства в цілому. Зокрема, розвиваючись та вдосконалюючись, освітні системи впроваджують різноманітні методології та підходи, серед яких особливе місце займає діяльнісний підхід. Однією з ключових складових сучасного освітнього простору є пошук ефективних технологій та підходів до навчання у початкових класах.

Виклад основного матеріалу. Нова українська школа – середовище інтегрованого навчання, де діти розвивають навички, які стануть необхідними в житті більше ніж підручникова теорія. Такий підхід отримав назву діяльнісного, а його ідеї мають місце в основах Державного стандарту початкової освіти НУШ.

Діяльнісний підхід в освіті - спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію. Основна ідея полягає у тому, щоб навчання не було обмежене лише передачею знань вчителем, але й стимулювало дітей до власного пошуку, висловлення власних ідей та розвитку навичок самостійної роботи.

Чому діяльнісний підхід важливий?

- Активна участь учнів у навчальному процесі
- Розвиток критичного мислення та проблемного
- мислення
- Стимулювання творчого потенціалу учнів
- Покращення комунікативних навичок
- Забезпечення впливу на емоційну та мотиваційну сферу учнів

Діяльнісний підхід в початковій школі сприяє не лише ефективному засвоєнню навчального матеріалу, але й розвитку творчого мислення, самостійності та ініціативи учнів.

Основні принципи діяльнісного підходу включають

Практична діяльність на уроках в початковій школі, спрямована на впровадження діяльнісного підходу, має на меті активне залучення учнів до навчального процесу через різноманітні види діяльності.

Отже, для реалізації діяльнісного підходу необхідно використовувати різні методи і прийоми навчання, такі як:

Самостійна робота;

Самостійна робота - це вид навчальної діяльності, який передбачає виконання учнями навчального завдання без безпосередньої допомоги вчителя.

Самостійна робота сприяє розвитку пізнавальних інтересів і здібностей учнів, формує в них уміння самостійно мислити і вирішувати проблеми.

- **Ігрове навчання та інтерактивне навчання;**

Ігрове навчання сприяє розвитку пізнавальних інтересів і здібностей учнів, формує в них уміння працювати в колективі, співпрацювати з іншими людьми.

Наприклад:Учитель проводить гру "Знайди пару". Учні отримують картки з назва ми рослин і тварин. Вони повинні знайти пари, які відповідають один одному. Гра доп омагає учням закріпити знання про рослини і тварин.

Вчителі можуть використовувати інтерактивні дошки, комп'ютерні програми або ігри для залучення учнів до навчання

- **Проблемне навчання;**

Проблемне навчання - це метод навчання, який передбачає постановку перед учнями проблемних завдань і проблемних ситуацій, які вони повинні самостійно вирішити.

Наприклад: Учитель ставить перед учнями проблемне завдання: "Як можна переправити через річку лева, козу і капусту, щоб їх не з'їв вовк?". Учні обговорюють проблему, пропонують різні варіанти вирішення, виконують розрахунки, експериментують.

- **Проєктне навчання;**

Проектне навчання - це метод навчання, який передбачає організацію учнями самостійної роботи над проектом.

Наприклад: Учні класу вирішили провести проект "Збережемо наш ліс". Вони розробили план проекту, вибрали тему, зібрали інформацію, провели дослідження, створили презентацію. У результаті проекту учні дізналися багато нового про ліс, навчилися працювати в команді, презентувати свої ідеї.

.

Застосування цих методів допомагає створити стимулююче навчальне середовище, в якому кожен учень може розвиватися не лише академічно, а й особистісно.

На заняттях потрібно вчити школярів самостійності, умінню створювати освітній продукт як результат спільної діяльності. Дитина повинна зрозуміти: мало про щось знати, потрібно ще вміло цим користуватися.

Застосування форм та методів діяльнісного підходу в роботі з учнями початкової школи.

Діяльнісний підхід під час ранкової зустрічі.

Ранкова зустріч – це зустріч на початку дня учнів класу з педагогом. Сидячи в колі один проти одного, кожна дитина вдумливо і поважно вітається з іншими дітьми, після чого впродовж короткого часу ділиться власним досвідом зі своїми товаришами, які з повагою слухають її, ставлять свої запитання та коментують. Після цього вся група бере участь у короткій груповій вправі, спрямованій на розвиток академічних навичок, почуття команди та відчуття єдності. Ранкова зустріч закінчується обміном щоденними новинами, які зазвичай готує педагог, щоб представити навчальні завдання дня.Ця технологія дає змогу залучити всіх учнів класу до участі.

Діяльнісний підхід на уроках математики

Для вивчення такої важливої науки, як математика для роботи з учнями я обрала підручник С.О.Скворцової, О.В.Онопрієнко.

З досвіду роботи пропоную впровадження тижневих проєктів напрацьованих мною на уроках математики під час вивчення розділів “Вивчаємо частини цілого” “Узагальнюємо і систематизуємо вивчений матеріал у 3 класі”.

Під час роботи над проєктом “Світ захоплень” (Дробові числа)учні 3-Б класу вчилися читати, утворювати, записувати і зображувати дроби, розв’язувати задачі на знаходження дробу від числа.

У ході проєкту, опитуючи учнів 3 – х класів, ми дізналися, яка кількість ліцеїстів мають те чи інше захоплення. Результати цього опитування ми зобразили у вигляді рівних частин прямокутника,записали дробовими числами і познайомили з ними опитаних учнів.

Діяльнісний підхід на уроках української мови та читання

Урок української мови з традиційного трансформую у діяльнісний, щоб під час комунікації з’явився інтерес у дітей пропоную створити ментальну карту в команді, обговорити, дозволити посперечатися, порадитися один з одним, після чого зафіксувати цю інформацію за допомогою малюнків, предметів, рухів… і презентувати, аргументуючи власні рішення.

Для розвитку пізнавальних інтересів сприяв урок у формі телепередачі «В гостях у казки», у ході якого діти спілкувалися з учителем – ведучою програми. Створювали новий імідж, розгадували загадки, переглядали мультфільм за казкою « Пригоди Котигорошка », а потім у Щоденник вражень занотовували своє бачення.

З власного досвіду роботи учителя Нової української школи, хочу зазначити, що інтерактивні інструменти LEGO мотивують дітей до активної дії, ведуть до формування життєвих компетентностей Наприклад:

Вправа “Склади слова“. Діти вчаться: співпрацювати в команді, вирішувати проблемні завдання, проявляти ініціативність.

Діяльнісний підхід на уроках ЯДС

На уроках «Я Досліджую світ» використовую діяльнісний підхід через такі завдання:

Пошукова робота. Робота в групах. Нариклад: Спробуйте відшукати в мережі Інтернет кілька прислів'їв про дружбу.

Використання інтерактивних вправ.

Групова робота. Разом у групі пофантазуйте над малюнком і театралізуйте у ролях, про що говорять рідні люди. Придумайте назву для малюнка.

Ігри – вікторини.

Бесіда за проблемним питанням або ситуацією.

Діяльнісного підхід полягає не в тому, щоб учень знав більше, а в тому, щоб він умів пізнавати, здобувати необхідні знання, вміло застосовувати їх у житті, в роботі, в будь-яких ситуаціях.

Висновки. Використання діяльнісного підходу у навчанні на постійній основі створює сприятливі умови для розвитку умінь здобувачів початкової освіти мислити самостійно, критичного мислення, знаходити шляхи вирішення проблемних ситуацій, застосовувати здобуті знання на практиці. Вищезгадане допомагає сформувати вміння планувати діяльність, прогнозувати, а також систематизувати інформацію.

Діяльнісний підхід –є універсальним засобом, що широко впроваджується в освітній процес Нової української школи. Його реалізація сприяє більшому прогресу у досягненні очікуваних результатів навчання учнями початкової школи.

Діяльнісний підхід – це методологічна основа стандартів нового покоління, так як він забезпечує формування готовності до саморозвитку, до активної пізнавальної діяльності учнів.

Отже, діяльнісний підхід дає вчителю сучасної школи можливість шукати і творити, у співдружності з учнями ставати майстром своєї справи, досягати високих результатів, формувати у школярів уміння та навички, цим самим готувати їх до життя у постійно мінливих умовах.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Початкова школа. 2010. № 9. С. 1–4.
2. Діяльнісний підхід. Вікіпедія. URL: https://cutt.ly/ ewQEAh0C
3. Інтерактивні технології навчання в початковій школі : навч. посіб. / Біда О. А., Кравчук О. В., Коберник Г. І. та ін. Умань : Софія, 2007. 212 с.
4. Метод проектів як освітня технологія. URL: http://PLD.org.ua
5. Навчання через гру та діяльнісний підхід: огляд доказів. Біла книга. The LEGO Foundation, 2017. URL: http:// surl.li/btwkw
6. 4. Інноваційні технології навчання в початковій школі / упоряд. : В. П. Терещук, О. В. Лесіна. Харків : Основа, 2007. 240 с

Прус Оксана,
практичний психолог
Хмельницького спортивного ліцею

Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни

Анотація. У статті закцентовано на необхідності створення безпечного освітнього середовища в умовах війни для зменшення впливу факторів ризику на психічне здоров'я учасників освітнього процесу.

Ключові слова: психологічна підтримка, стійкість, учасники освітнього процесу, тривожність, стрес, емоційна підтримка, самопідтримка.

Одним із головних завдань закладу освіти є повсякденна психологічна допомога здобувачам освіти та їхня емоційна підтримка. Сьогодні всі учасники освітнього процесу більше ніж будь-коли потребують психологічної підтримки й допомоги. Щоб допомогти працювати в умовах війни, всім важливо відчувати, що їх чують, приймають, визнають їхні почуття, розуміють складність їхньої ситуації, без оцінок, звинувачень та очікувань.

Головним поточним пріоритетом діяльності закладів освіти є забезпечення психологічної стійкості учасників освітнього процесу, які постраждали від російської збройної агресії. Війна триває, але нам потрібно себе берегти, щоб вижити, вистояти, перемогти й потім відродитися. Тому важливо долати емоційне вигорання, адже перед нами ще дуже багато різних завдань [1].

Стрес - це реакція природна. Коли вона тимчасова, ми справляємося з подіями і далі продовжуємо спокійно жити. Але коли ми говоримо про воєнний стан, йде постійний вплив різноманітних факторів стресу на життя. Це може бути небезпечно, тому що психіка виснажується. Ми не можемо жити в постійному стресі, тому що перестаємо адекватно справлятися з життєвими викликами. З'являється небажання щось робити, втрачається цікавість до життя. Діти починають себе вести інакше з друзями, з батьками.

Вивчення особливостей поведінки дитини у складних життєвих обставинах завжди були у центрі уваги кризових психологів, які спостерігають певні зміни в поведінці через емоційні переживання - постійну тривогу чи страх за майбутнє.

Психологічні наслідки війни, зокрема посттравматичний стресовий розлад, позначатимуться на нашому психічному стані ще тривалий час після закінчення воєнних дій. Безумовно, дітям, які пережили сильне потрясіння, гіркоту втрат, стрес і тривале перенапруження, потрібна психоедукація. На Сході говорять: «Гірші вороги людини не побажали б їй тих лих, які можуть принести їй власні думки» [2].

Діти є активними свідками процесів, що відбуваються у суспільстві. Проблема дитячих стресів та тривог є надзвичайно актуальною та важливою для вирішення цілої низки як педагогічних, так і психологічних питань. Кожна дитина має якісь власні маячки стресу – це те, що дитина припиняє робити, коли стрес наростає (я припиняю гуляти, читати книжки, я припиняю спілкуватися з близькими, тому що у мене немає на це часу), а також те, що діти починають робити, коли у них з'являється сильний стрес (це може бути як алкоголь, так і наркотики). Існує важливий психологічний закон: словесне вираження любові й симпатії підсилює життєву енергію, а злі слова зменшують її [3].

Стрес в цілому - це неспецифічна реакція на добрі події чи погані події, щось нас фруструє, потім ми адаптуємося. Але якщо в ситуації нічого не змінюється, поступово наші ресурси виснажуються і настає дистрес. На стадії дистресу діти вже не можуть відповісти на запитання «де мої ресурси, які мої ресурси?», не можуть відповісти на запитання, коли востаннє ти відчував, що ти відпочив? Діти схильні імітувати, «заражатися» емоціями, почуттями, ставленнями до оточуючого світу тощо. Дивна поведінка дитини у такий період є способом виразити пережите.

Проявами страждання дітей є зміни у поведінці та набуті хворобливі симптоми:

1) Регресивна поведінка - повернення до інфантильних моделей поведінки;

2) Звернення до тілесного самозаспокоєння;

3) Жадібність як прояв регресу прив'язаності до матері, коли її цінність пов'язувалася з почуттям комфорту, який вона створювала;

4) Агресія як реакція самозахисту та переживання горя втрати, є свідченням особливої вразливості дитини;

5) Запали гніву є проявами безпорадності дитини;

6) Вдаване ослаблення інтересу до оточуючого світу є проявами депривації прив'язаності до нових людей, самотності та туги.

Стрес і тривога є частиною однієї реакції організму і мають схожі симптоми. Це означає, що їх важко відрізнити. Стрес, як правило, короткочасний і є реакцією на визнану загрозу. Тривога може тривати довго, й іноді може здаватися, ніби її ніщо не викликає, і такий стан роздратування, паніки і неспокою може тривати місяцями.

Контролювати стрес і тривогу можливо кількома способами, зокрема: стратегії розслаблення/переключення/когнітивно-поведінкової терапії можуть допомогти дітям впоратися зі стресом і тривогою.

Серед негативних переживань тривожність займає особливе місце, часто вона приводить до зниження працездатності, продуктивності діяльності, до труднощів в спілкуванні. Діти з підвищеною тривожністю згодом можуть зіткнутися з різними соматичними захворюваннями.

Тривожність має яскраво виражену підліткову специфіку, яка проявляється в її джерелах, змісті, формах прояву компенсації і захисту. Для кожного вікового періоду існують певні області, об'єкти дійсності, які викликають підвищену тривогу більшості дітей, незалежно від наявності реальної загрози або тривожності як стійкого утворення. Ці «вікові піки» тривожності є віддзеркаленням найбільш значимих соціальних потреб.

Однією з найпоширеніших проблем, пов'язаних з тривогою, є проблема перевантаження. Перевтома веде до невдач, а досвід невдач, коли накопичується, породжує страх, невпевненість, емоційну нестабільність і – нові невдачі. Переважна більшість педагогічних, психологічних, досліджень показує, що багато традиційних існуючих правил завантаження здобувачів освіти, що неодноразово переглядалися, не тільки не стимулюють навчання, але і знижують працездатність підлітків. Своєчасне виявлення і корекція тривожних станів є однією з умов формування повноцінного члена суспільства у дорослому житті. Основні завдання, які постають перед педагогічним колективом:

- зниження тривожності здобувачів освіти;
- розвиток уміння контролювати рівень тривожності;
- розвиток самооцінки та самопізнання;
- розвиток стресостійкості та життєстійкості

Фізичні та емоційні стани людини взаємопов'язані і тому здатні взаємовпливати один на одного. Під час напружених емоційних станів у дитини змінюється міміка, темп мовлення, з’являється метушливість, змінюється дихання, пульс, колір обличчя, можуть з’явитися сльози. Рекомендовано впровадження «психологічної хвилинки», яка допоможе здобувачеві освіти справитися зі стресом та його наслідками, емоційно налаштуватися на урок, на плідну роботу. Це дасть змогу створити сприятливу атмосферу, що дозволить дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації. Регулярне виконання «психологічних хвилинок» у зручний час та слушній нагоді допоможе здобувачеві освіти стати більш спокійним, врівноваженим, а також дозволить краще зрозуміти свої почуття. Звертаємо увагу, що вчитель має сам визначити, коли і у який час потрібно провести «психологічну хвилинку». Реакції на кризову ситуацію у дітей різних вікових категорій є різними. Відповідно до таких ситуацій є різними й ризики, а також потреби виходу з них. Під час кризової ситуації здобувачі освіти можуть відчувати власну провину за події, що відбулися. У них виникають страхи, знижується рівень комунікації, або, навпаки, вони проявляють надмірну турботу про захист та порятунок людей. На травмуючу ситуацію можуть виникати такі реакції: недовіра до оточення; болісне реагування на критику; перезбудження; тривожність; емоційний ступор; уникання місць, людей, предметів, що нагадують про травмуючу подію; емоційна байдужість – захисна реакція; негативізм, «спалахи» гніву, агресії; уникання спілкування; ризиковані вчинки; занепокоєність щодо своєї безпеки та можливості повторення травмуючих подій; зниження уваги та

концентрації; підвищена активність; роздратованість; пропущення занять; скарги на самопочуття; постійне обговорення подій та фокусування уваги на окремих деталях того, що трапилися. Деякі люди переживають так звані «панічні атаки», що супроводжуються нападом страху, пітливістю, відчуттям браку повітря, нудотою, навіть втратою контролю над собою [4].

За такого стану необхідно вжити наступні дії:

• не залишайте людину на самоті;

• розмовляйте з нею використовуючи прості й короткі речення;

• не робіть припущень щодо потреб людини, краще запитайте;

• подихайте разом з людиною.

Освітнє середовище має забезпечити особливу турботу та увагу до дітей молодшого шкільного віку, яким через брак життєвого досвіду і особливості дитячої психіки загрожують фізична та психоемоційна небезпека. Оновлена пропонована тематика має включити інструменти, що дозволяють мінімізувати ризики та вберегти фізичне й психічне здоров'я дітей. Чим молодші діти, тим сильніше їхній психоемоційний стан залежить від стану батьків/опікунів/вчителів. Тому спочатку радимо відшукати точку рівноваги для дорослого – заспокойтеся самі. Лише після того, як ви стабілізуєтеся, починайте говорити з учнями: спокійно та не надто голосно. Учні будуть спокійними, якщо буде спокійний/-на їх вчитель/-ка.

Доцільне вживання слів підтримки до дітей «Ми в порядку», «Я з вами», «Я/ми доросла/дорослі. І я/ми знаємо, що робити», «Зараз усі допомагають Збройним Силам України, тож всі мають бути пильними. Якщо побачиш якісь покинуті речі або щось дивне — скажи мені, я дуже сподіваюся на твою уважність» тощо [5].

Пропонуємо техніки, які вчитель може застосовувати під час проведення «психологічної хвилинки» для дітей.

Дихальні техніки для зняття стресу, панічних атак.

Глибоке та повільне дихання. Вдихаємо носом, видихаємо ротом. Робимо коротку паузу між вдихом та видихом. Видих має бути довшим за вдих. Уявляємо, що надуваємо повітряну кульку, і видихаємо довго та повільно ротом. Одного вдиху та видиху недостатньо, вправу потрібно робити мінімум 3 хвилини.

Вправа «Квітка-свічка». Запропонуйте дитині уявити, що вона відчуває запах квітки, глибоко вдихаючи через ніс і видихаючи через рот задуваємо свічку.

Психогімнастика «Тренуємо емоції». Вчитель просить дитину насупитися, як осіння хмаринка чи злий чоловік; усміхнутися, як хитра лисиця, потягнутися як кіт на сонечку. Попросіть дітей показати свої емоції: - лінь (рекомендуємо робити першою) - зацікавленість - хитрість (щось замислили) - замріяність - гнів - страх - закоханість (може бути у предмет, подію) - радість (у кінці) - щастя (у кінці). Якщо немає можливості рухатися, діти можуть виконувати цю вправу сидячи. Вчителю варто уважно слідкувати за груповою динамікою, особливо при прояві негативних емоцій та вчасно переключатись на іншу (протилежну) емоцію.

Навіть ті, хто зараз перебувають у безпеці, живуть у стані тривоги та стресу. Щоб працювати на перемогу й бути корисними іншим, ми маємо бути психічно стійкі. Тому навчитися надавати підтримку собі -особливо важлива навичка під час війни.

Самопідтримка — це вміння:

• створювати для себе відчуття безпеки;

• піклуватися про свої базові потреби;

• обирати більше «хочу», ніж «треба»;

• виділяти час на хобі;

• дякувати собі за те, що ви є.

Ситуація, у якій ми всі сьогодні опинилися, не є типовою. Через індивідуальні особливості психіки кожна людина реагує на стрес, пов'язаний із війною, по-своєму. Тому важливо розуміти себе, відстежувати свої стани та вміти їх контролювати.

Практики, які допоможуть стабілізуватись:

Контроль стоп, спини, очей і рук

Сядьте стійко, наскільки це можливо. Якщо ви опираєтеся на стінку стільчика, опирайтеся. Відчуйте, як щільно “вм’ялися” в стільчик. У людини є кілька точок опори й контакту, завдяки яким вона може вийти зі стану паніки та стресу й допомогти собі не потрапити в стан травматизації.

Точка екстреної допомоги під час паніки

Знайдіть точку між безіменним пальцем та мізинцем і надавіть на неї. Це точка, на яку ми впливаємо, коли стає страшно. Це допомагає заспокоїтися.

Психотерапевтична практика.

Простукуйте грудну клітину, з’єднуючи руки, наче пташки, з періодичністю один удар у секунду, чергуючи руки. А тепер проговоріть про себе чи вголос: “Я впораюся, ситуація справді складна, але я зроблю це”. Ця вправа допомагає повернути серцебиття в нормальний ритм. Тому важливо, щоби був саме один удар на секунду. Якщо робити це частіше, серцебиття пришвидшиться.

Обов’язкова вправа .

Навіть якщо ви забудете про все інше, пам’ятайте про цю вправу. Як тільки з’являється можливість, зробіть “потягушки”, потягніться вверх. До того ж запропонуйте дітям потягуватися. Якщо ви вмієте займатися йогою чи стретчингом, загадайте про це саме зараз. Пам’ятайте, що неврологи розповідають про понижений та підвищений тонуси. Коли ми в стані стресу, м’язи в спазмі. Нам треба повернути їхній нормальний тонус — саме так ми виходимо зі стану стресу.

Кондиціонер перевантаженої нервової системи.

Подуйте на великий палець руки. А тепер уявіть, що ви дмухаєте на свічку: короткий вдих, а потім видих. Коли ми перебуваємо в стані стресу, перехоплює дихання. Щоби ввімкнути в роботу парасимпатичну нервову систему, що відповідає за заспокоєння та розслаблення, треба старатися робити видихи частіше, ніж вдихи.

Очі в різні боки.

Рухайте очима в різні боки: подивіться вверх, униз, прямо, а потім повільно праворуч до упору й затримайте погляд. Потім знову: вперед, ліворуч і затримайте в крайній точці. Тоді — знову прямо.

Ця вправа залучатиме “блукаючий нерв”, аби ми розслабилися.

Я — океан.

Уявіть, що ви миттєво виростаєте розміром в океан. Виростаєте величезними, як сонячний промінь чи найвища гора, стаєте дуже високими та широкими по горизонталі та вертикалі. Відчуйте, що за вами — сила вашого роду, країни. Повідчувайте стан величі та силу океану. Запам’ятайте цей стан й повертайтесь у момент «тут і тепер».

«Заземлення». Щоб зупинити потік негативних думок і повернутися в реальність, можна давати собі відповіді на прості питання: хто я? де я? що я роблю? як я собі допомагаю? хто може мене підтримати? кому я можу допомогти?

«Через п’ять років після війни». Подумайте про мирне майбутнє. Опишіть, що ви зробите або чого досягнете за п’ять років мирного життя.

Це дає мотивацію до роботи й розуміння, заради чого ви власне працюєте. А регулярне відстеження своїх досягнень і прогресу допомагає підтримувати впевненість в собі, оптимізм і бажання діяти.

Уміння радіти. Це одна з найважливіших навичок — мати свої способи наповнюватися позитивними емоціями кожний день. Робити те, що приносить вам радість та задоволення. Навіть якщо спочатку це будуть 10 хвилин перед сном. Ви будете засипати в гарному настрої й відчувати себе краще. З таких маленьких звичок з часом складається спосіб життя. Далі —виховайте в собі звичку помічати хороше в своєму житті, радійте всьому, що бачите позитивного, й найголовніше — відзначайте

та святкуйте свої успіхи. Це буде надавати нових сил для руху вперед й в цілому сприйняття життя стане позитивним.

Ми думаємо про те, що буде далі, як діяти в новій реальності, звикаємо до невизначеності та все одно будуємо плани на майбутнє. Усвідомлюємо, що все змінилось і треба жити відповідно до нових умов. Дуже важливо вийти на фазу адаптації, у якій ми діятимемо раціонально, усвідомлено та більш стійко.

Зараз кожен із нас – опора для іншого. Будь-який дорослий, який перебуває поруч із дитиною, який може відчувати стабільність, обличчя якого зберегло жвавість, хто знаходить у собі сили дивитися в очі, витримати погляд того, кому складно, витримати напруження, – є маяком і джерелом зцілення. Сподіваємося, що використання зазначених рекомендацій допоможе педагогам під час війни долати психологічне вигорання й надалі сприятиме гармонізації їх психологічного здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Як вчителю організувати свою роботу під час війни: рекомендації Державної служби якості освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://sqe.gov.ua/yak-vchitelyuorganizuvati-svoyu-robotu-p/

2. Східні прислів'я [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://socratify.net/quotes/vostochnye-poslovitsy-i-pogovorki/258771

3. Світлі думки породжують добро / Газета 21 канал м. Кіровоград [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://21ch.kr.ua/news/svitli-dumki-porodzhujut-dobro-1590654698.html

4. Павлик Н.В. Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці / Н.В. Павлик : монографія. – К.: Логос, 2015. – 383 с. ISBN 978-966-171-967-4.

5. Як не допустити негативні емоції у своє життя / Делятинський ліцей №1 / Поради психолога [Електронний ресурс] – Режим доступу: lyceum 1.if.sch.in.ua/uchnyam/psihologichna_pidtrimka http://www.deliatyn

Пюро Світлана,
вихователь ЦРД«Дивосвіт» м. Славута

Психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід учасників освітнього процесу в умовах російсько-української війни в Україні

Анотація. Наше освітянське життя докорінно змінилося 24 лютого 2022 року. В один момент воно розділилося на «до» та «після». Ми натхненно працюємо, реагуємо,розвиваємося творчо,вкладаємо свою любов в дітей в умовах, до яких не були готові ні фізично, ні психологічно. І діти, і батьки, і педагоги стали потребувати більше психологічної підтримки у розвитку стійкості та адаптивності. Якість освіти зараз визначає не лише кількість завдань, які потрібно виконати за будь-яких умов, а передусім створення комфортного, безпечного середовища для дітей.

Ключові слова. Психологічна підтримка, педагоги, дошкільний вік, вихователь.

Військові дії, котрі продовжуються в Україні, спричиняють підвищений рівень стресу для дітей, батьків та педагогів. Психологічна підтримка у цей нелегкий час вимагає спеціальних знань та навичок у педагогів та батьків.

Вироблення стратегії психологічної підтримки допоможе зменшити негативний вплив стресу та сприяти відновленню психіки та здатності до ефективного навчання та розвитку дітей.

Ми маємо усвідомити, що в умовах війни наша сила — не в умінні виконувати освітні завдання, а у розумінні та здатності підтримати, убезпечити від розчарувань, підсилити відчуття контролю над сьогоденням і майбутнім, забезпечити безпекою

будь-кого хто відвідує наш дитячий заклад. А традиційні та звичні підходи втратили свою ефективність. Війна справила суттєвий психологічний вплив на кожного й кожну. Незалежно від того, де ми зустріли день 24 лютого 2022 року, де перебуваємо зараз, у кожного з нас присутнє базове відчуття безпеки, для відновлення якого потрібна психологічна підтримка.

В даному напрямку роботи обов'язковим у нашому закладі ЦРД «Дивосвіт» є використання методичних рекомендацій, зазначених у листі Міністерства освіти і науки України від 04.04.2022 №1/3872-22 "Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій»". листі МОН від 02.08.2022 № 1/8794-22 "Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році", листі МОН від 10.08.2022 № 1/9105-22 "Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2022/2023 н. р.", а саме в додатку "Психологічна підтримка учасників освітнього процесу під час війни".

В методичних рекомендаціях розглянуто:

1.Перша психологічна допомога:загальна характеристика об'єкту,етапів психологічних заходів;

2.Порушення психічних процесів та ознаки надання першої психологічної допомоги.

3.Протоколи надання першої психологічної допомоги під час переживання негативних психічних реакцій та станів.

На сайті МОН у вільному доступі зібрано матеріали,з допомогою яких педагоги зможуть підготуватись до роботи,організувати освітній процес у нових умовах - «Сучасне дошкілля під крилами захисту»

Відкрито дитячий онлайн-садок НУМО з відео заняттями для дітей віком від 3 до 6 років (ЮНІСЕФ разом із МОН України). Всі випуски доступні до перегляду на YouTube-каналах МОН та ЮНІСЕФ і на платформі MEGOGO. Цей проєкт є платформою,на якій батьки та педагоги зможуть знайти розвивальні матеріали у відкритому доступі.

Також для використання у роботі є корисними такі матеріали:

- поради з надання першої психологічної допомоги людям,які пережили кризову подію;
- поради експертів ЮНІСЕФ «Як підтримати дітей у стресових ситуаціях»;
- інформаційний комікс для дітей «Поради від захисника України»
- хрестоматія для дітей дошкільного віку «Моя країна - Україна» з національно-патріотичного виховання.

На локальному рівні в ЦРД «Дивосвіт» має стати осередком ,яке дає змогу дітям отримувати не лише знання та практичні вміння для життя,а й психолого-педагогічну підтримку,не втрачати відчуття приналежності до спільноти.

Першочерговими завданнями у воєнний час є:

- налагодження ефективної комунікації учасників освітнього процесу;
- відновлення освітнього процесу;
- зарахування до закладу дітей раннього та дошкільного віку із числа внутрішньо-переміщених осіб за місцем тимчасового проживання;
- організація освітнього процесу для всіх дітей;
- своєчасне надання керівником запиту до засновника щодо наявності проблем і можливих шляхів їх вирішення;
- створення у ЦРД «Дивосвіт» безпечних умов безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу
- створення умов для підвищення фахового рівня педагогічних працівників щодо організації освітнього процесу за дистанційною та змішаною формою організації освітнього процесу й надання педагогічної підтримки дітям раннього та дошкільного віку,у тому числі й з особливими освітніми потребами,їхнім батькам;

- здійснення інформаційної підтримки та психологічного супроводу учасників освітнього процесу;

- здійснення співпраці з інклюзивними ресурсними центрами;

- застосування інструментів управлінської діяльності для вирішення надзвичайних ситуацій.

В умовах війни педагогічні працівники мають бути готовими,спроможними повноцінно надавати освітні,інформаційні,консультаційні послуги сім'ям ,які виховують дітей раннього та дошкільного віку. Саме тому питання організації комунікації з учасниками освітнього процесу посідає ключове місце.

В умовах військових дій найбільшої актуальності набувають системи комунікації з дітьми,їхніми батьками,сім'ями,педагогами,що надає змогу встановити швидкий обмін інформацією,мобільність зворотного зв'язку.

У процесі організації комунікації учасників освітнього процесу,а також з метою покращення адаптації громадян із числа внутрішньо переміщених осіб із зон бойових дій працівники мають надавати підтримку:

- методичну,консультативну тощо дітям та їхнім сім'ям:

- сприяти організації комунікації дітей та їхніх батьків з з іншими членами громади;

- створювати безпечний соціально-освітній простір;

- адаптувати освітній процес в умовах війни з урахуванням ситуацій,що склалися;

- добирати форми і методи взаємодії між учасниками освітнього процесу відповідно до конкретної ситуації кожного;

- володіти інформацією щодо ресурсного забезпечення освітнього процесу в умовах дистанційної роботи;

- володіти навичками організації та проведення онлайн-заходів;

- налагоджувати комунікацію з учасниками освітнього процесу в телефонному режимі,через листування електронною поштою тощо.

- технологічні аспекти організації комунікації з учасниками освітнього процесу.

Задля забезпечення ефективності комунікації з батьками,вихователями й усіма,хто задіяний в освітньому процесі,рекомендовано обрати оптимальні для здійснення кожного конкретного завдання канали комунікації.

Основними формами онлайн-комунікацій є:відео конференція, форум, чат, блог, електронна пошта, анкетування, соціальні мережі.

Невід'ємно кожен педагог нашого закладу освіти має володіти елементарними навичками надання першої психологічної допомоги. Але перш ніж стати опорою для вихованців, педагоги мають віднайти власну внутрішню опору.

А для цього варто розвивати в собі три важливі навички:

- тримати емоційний тон. Відстежувати свої думки, визначати серед них нав`язливі і «позначати» їх як небезпечні; створити план дій, щоб розібратися з причиною занепокоєння;

- брати відповідальність. Кожен педагог у площині власної картини світу, цінностей, досвіду робить вибір стосовно своїх реакцій і ставлення до того, що відбувається в далекому і близькому просторі його буття;

- надавати психологічну підтримку собі, колегам і вихованцям: кожен з нас має бути обізнаним щодо ситуації у країні й за її межами, але заради збереження адекватності та психічного здоров`я пам`ятати про баланс і в думках, і в розмовах.

Навички, необхідні дітям у надзвичайних ситуаціях.

Бажано, щоб педагоги заздалегідь, у спокійній обстановці, систематично й наполегливо, тримаючи фокус на трьох своїх навичках, описаних вище, формували в дітей комплекс певних навичок, які допоможуть їм адекватно діяти в ситуації повітряної тривоги,під час прямування до укриття:

1.Вироблення чіткого алгоритму дій під час збирання до укриття.

2.Сформувати навичку допоможуть сенсорні сигнали (наприклад, певні звуки: дзвоник, «спеціальна» пісня, мелодія звучання певного музичного інструменту) та постійне місце для зборів (килим, приміщення роздягальні та ін.) Мотивувати дітей допоможуть нова гра або іграшка, книжка, запрошення до цікавої діяльності, повідомлення вихователя.

3.Ходити разом («потягом», парами).

4. Вправи та ігри комунікативного спрямування, які допоможуть виявити симпатії та антипатії між вихованцями. На першому етапі варто м`яко йти за бажанням дітей, поважаючи їхні межі. На другому – допомогти їм розкрити в інших дітях привабливу різнобічність. На третьому – розвинути дух єдиної команди.

5.Здійснювати на новому місті певний ритуал. Таким ритуалом можуть стати рухи, поєднані з декламуванням, улюблений танець дітей, пальчикова гімнастика («заземлитися») чи психо-гімнастика «увімкнути» жести і міміку.

6. Гуртуватися для спільної діяльності. Ресурс групи допомагає людині легше пережити емоційні перепади.

Отож маємо наполегливо і терпляче привчати дітей до певних спільних традицій: читання з продовженням, обміну компліментами чи обіймашками, сеансів групового масажу в колі, «вручення» одне одному уявних сюрпризів, розгортання улюблених ігор тощо.

Формуючи в дошкільнят відповідні моделі поведінки, не обов`язково пояснювати їм, для чого ми це робимо. Головне для педагога - довести до автоматизму свої та дитячі навички, аби в критичній ситуації залишатися спокійними і врівноваженими: діти, які навчилися слухати і чути дорослого, виконають усі необхідні дії злагоджено і чітко.

Міністерством освіти і науки України спільно з ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» та Асоціацією інноваційної та цифрової освіти за участю провідних міжнародних експертів з психології створено курс підвищення кваліфікації для освітян «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу в період воєнного та повоєнного часу».

Під час курсу освітяни опановують техніку визначення психологічного стану дітей за всесвітньо відомою методикою «Savethechildren», яка визнана як в Україні,так у світі.

Також, МОН рекомендує педагогам під час занять впроваджувати психологічні хвилинки. Педагог має сам визначити, коли і у який час провести психологічну хвилинку.

Треба звернути увагу на лист МОН від 10.08.2022 № 1/9105-22 “Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2022/2023 н. р.”, а саме на Додаток : “Психологічна підтримка учасників освітнього процесу під час війни”. Для підтримки дітей, особливо з ООП створено телеграм канал «Підтримай дитину», а для підтримки дорослих «Подбай про себе».

Отже, з викликами, що принесла війна, не зіштовхувався жоден нині працівник нашого дошкільного освітнього закладу ЦРД «Дивосвіт». Готовність швидко реагувати на зміни, жити і працювати в умовах невизначеності, працювати з дітьми з досвідом війни, зберігати себе в ресурсному стані – все це завдання сучасного педагога. Дай Бог, щоб нам не довелося пережити такі ситуації. Та навички підтримання емоційного балансу й зосередженості, емпатія і злагодженість у діях у будь – якому разі не завадять ні дорослим, ні дітям, для яких ми понад усе бажаємо світлого і мирного майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. /Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В., Харьківська Т. А.
2. «Психологічна хвилинка» (вправи для зняття психоемоційного напруження)
3. Регіональний психологічний проєкт «Завждипоруч»: кращі практики (з досвідуроботи). [у 2-х ч.]. Ч. 1 / Уклад. І.В.Марухина, Л.О.Кондратенко. Суми : НВВ КЗ СОІППО. 2023. С.64
4. "Психолого-педагогічна підтримка дітей в умовахЗДО. Алгоритм роботи вихователя з дітьми 3-4 років" https://www.youtube.com/watch?v=lcYtATlfq9E&t=5s
5. «Психосоматичнірозлади та емоції нашоготіла у дні війни, як допомогти дитині та дорослому, АРТ-техніки та вправи» https://www.youtube.com/watch?v=iX_R32uU9ik&t=8s
6. «Майбутні першачки в ЗДО: психолого-педагогічна підтримка в умовахвійни» https://www.youtube.com/watch?v=wYNa9liaRxc

Радкевич Олена,
вчитель початкових класів Ізяславської початкової школи №6
Ізяславської міської ради

Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу як головний пріоритет в умовах війни

Анотація. Стаття досліджує заходи та стратегії забезпечення безпеки учасників освітнього процесу в умовах війни, зокрема фізичну, психологічну та інформаційну складові. Розглянуто роль держави, міжнародних організацій і волонтерських проєктів у підтримці безпечного освітнього середовища. Запропоновано рекомендації для освітніх закладів, педагогів і батьків щодо подальшого розвитку безпеки у післявоєнний період.

Ключові слова: безпека освіти, війна, інформаційна безпека, медіаграмотність, психологічна підтримка, дистанційне навчання, освітні заклади, держава, волонтерські ініціативи

Abstract. The article examines measures and strategies for ensuring the safety of participants in the educational process during wartime, focusing on physical, psychological, and informational aspects. The role of the state, international organizations, and volunteer projects in supporting a safe educational environment is discussed. Recommendations for educational institutions, teachers, and parents are proposed to further develop security in the post-war period.

Keywords: educational safety, war, informational security, media literacy, psychological support, distance learning, educational institutions, state, volunteer initiatives

Постановка проблеми. Війна в Україні кардинально змінила освітній ландшафт країни. Бомбардування, обстріли та окупація територій призвели до руйнування шкіл, університетів та інших навчальних закладів. За даними Міністерства освіти і науки України, станом на грудень 2023 року від бомбардувань та обстрілів постраждали 3798 закладів освіти, 365 із них повністю зруйновані.Така ситуація не лише ускладнює доступ до освіти, але й ставить під загрозу фізичну та психологічну безпеку учнів та педагогів.

Психологічні наслідки війни для учасників освітнього процесу не менш значущі. Діти та підлітки стикаються з підвищеним рівнем тривожності, стресу та

посттравматичних розладів. Педагоги, у свою чергу, змушені працювати в умовах постійної небезпеки, що впливає на їхню професійну ефективність та емоційний стан.

Вимушене переміщення мільйонів людей всередині країни та за її межами створює додаткові виклики для освітньої системи. Діти, які стали внутрішньо переміщеними особами або біженцями, часто не мають доступу до якісної освіти, що може призвести до втрати навчальних навичок та знань.

В умовах війни освіта стає не лише засобом передачі знань, але й інструментом підтримки психологічної стійкості та соціальної згуртованості. Забезпечення безпечного освітнього середовища в таких умовах вимагає комплексного підходу, що включає фізичну безпеку, психологічну підтримку та адаптацію навчальних програм до нових реалій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження та публікації щодо створення безпечного простору для учасників освітнього процесу в умовах війни активно висвітлюють різноманітні аспекти цієї теми, враховуючи фізичну, психологічну та інформаційну безпеку. Антонов [1] та Липкан [10] акцентують увагу на нормативно-правових засадах забезпечення національної безпеки, що включає і захист освітнього середовища як стратегічного напрямку. Багато авторів розглядають роль безпеки в освітніх установах як важливий фактор якісної освіти, зокрема Євсєєва та ін. [5] аналізують нові виклики й рішення, що постають перед закладами освіти в умовах війни, а Маслова та Гончарова [13] підкреслюють необхідність зміцнення європейських цінностей у педагогічній освіті України в умовах військових дій. Соколов і Бабенко [17], Іщенко та Журавко [6] детально висвітлюють складові безпечного освітнього середовища, особливо в дошкільних закладах освіти. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу є предметом досліджень таких науковців, як Кавецький [7] та Лунячек [11], які наголошують на необхідності адаптації програм психологічної підтримки в умовах війни. Інформаційна безпека та протидія дезінформації також є важливим напрямом досліджень, про що пишуть Ласкутов [9] та Цюман і Бойчук [20], підкреслюючи необхідність розвитку критичного мислення й медіаграмотності серед учнів та педагогів.

Мета статті – висвітлити практичні шляхи та стратегії створення безпечного простору для учасників освітнього процесу в умовах війни, враховуючи як фізичну, так і психологічну безпеку. Завдання включають огляд наявних проблем, аналіз ефективних рішень і рекомендацій для освітніх закладів, педагогів і батьків, що дозволять зберегти доступність навчання та забезпечити підтримку дітей та педагогів в екстремальних умовах.

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан кардинально змінює хід освітнього процесу, створюючи безліч нових викликів та руйнуючи існуючі системи і структури. Освітні заклади стикаються з непередбачуваними загрозами через прямі бойові дії та окупацію територій. Це означає, що звичні умови навчання, де кожен крок був продуманий і відпрацьований роками, порушуються через зовнішню небезпеку. У таких умовах забезпечення базової фізичної безпеки стає першочерговою необхідністю, адже загрози можуть виникати миттєво, і не всі освітні установи мають відповідні укриття або обладнані приміщення для евакуації. Це створює нову реальність, у якій навчання часто припиняється в найнеочікуваніший момент, що викликає хаос та дезорієнтацію серед учнів та персоналу [17, с.231].

Психологічні наслідки війни для учнів і педагогів відчутні і в короткостроковій, і в довгостроковій перспективі. Діти, які піддаються постійному впливу небезпеки, можуть проявляти підвищений рівень тривожності, апатії або роздратування, що негативно впливає на їхню здатність до навчання та адаптації. У випадках тривалих і частих обстрілів або евакуаційних заходів учні переживають стрес, який знижує їхню академічну продуктивність і загальну мотивацію [5, с.45]. Педагоги також відчувають великий тиск, адже вони несуть відповідальність не лише за освітній процес, але й за

життя та безпеку своїх підопічних. Постійний стрес може призвести до професійного вигорання, коли вчителі більше не здатні виконувати свою роботу на повну силу.

Загострюються проблеми доступу до освіти для внутрішньо переміщених осіб та дітей, які вимушено залишили свої домівки, переїхали в інші регіони України або опинилися за кордоном. Для багатьох з них збереження безперервності освітнього процесу стає величезним викликом. Внутрішньо переміщені діти часто змушені пристосовуватися до нових умов навчання, в той час як освітня система на новому місці може бути неготовою забезпечити всім необхідним. Для учнів, що опинилися за межами України, з'являються додаткові бар'єри – мовний, культурний, освітній. Збереження зв'язку з українською освітньою програмою стає складним завданням, адже іноземні школи не завжди мають можливість інтегрувати українські стандарти або надати психологічну підтримку, адаптовану до досвіду війни [2, с.188].

Умови війни трансформують освітній процес в інструмент психологічної реабілітації та підтримки соціальної стійкості. Навчання набуває нового значення, стаючи захисним фактором, який допомагає дітям та підліткам справлятися з пережитим стресом.

Нормативно-правове поле, що захищає безпеку освіти в Україні, постійно оновлюється через виклики війни, адаптуючи правила та стандарти до реалій сьогодення. Конституція України (ст. 53) гарантує право на безпечні умови навчання для кожної дитини [8]. Однак один лише принцип тут не працює – конкретні законодавчі акти забезпечують виконання цих норм на практиці. Зокрема, Національна програма охорони праці, Закон «Про освіту», накази Міністерства освіти і науки України не просто деталізують правила безпеки, а конкретизують, як організувати навчальний процес в умовах загрози життю та здоров'ю дітей і педагогів [1, с.17].

Антонов [1] та Липкан [10] надають докладний огляд правових засад, підкреслюючи, що будь-які заходи з безпеки повинні мати підґрунтя в правовому полі, інакше їх реалізація ризикує залишитися на рівні рекомендацій. Під час війни це означає впровадження нових стандартів захисту, спрямованих на створення реального, а не теоретичного захисту. Наприклад, ДСТУ 2293-99 визначає основні терміни й механізми для охорони праці та запроваджує правила щодо захисту учасників освітнього процесу від небезпек [4]. Ці стандарти адаптуються до умов воєнного стану, зокрема щодо обладнання укриттів, евакуаційних шляхів, роботи з психологами та організації навчальних тренінгів, що формують здатність швидко діяти у разі небезпеки.

Міжнародні стандарти також відіграють роль у забезпеченні безпеки в освітньому процесі, особливо під час військових дій. ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) виступають із рекомендаціями щодо створення «захисних зон» для шкіл, що надає правовий захист і зобов'язує міжнародну спільноту реагувати на випадки порушення цих норм [3]. Ласкутов [9] зазначає, що міжнародні документи часто є основою для адаптації національного законодавства у країнах, де тривають воєнні конфлікти. За його словами, Україна поступово приймає положення міжнародних конвенцій, адаптуючи їх до місцевих умов. Це означає, що освітні заклади, які діють у зонах підвищеного ризику, мають юридичні підстави для створення максимально безпечних умов навчання навіть у надзвичайних ситуаціях.

Надійність правової бази у питаннях безпеки визначає ефективність її реалізації. Програми та накази зобов'язують відповідальних осіб організувати регулярні тренінги, облаштувати захисні приміщення, впровадити системи оповіщення про небезпеку. Це не просто абстрактні вимоги – це механізм, що надає інструменти для збереження життя і здоров'я. В умовах війни нормативні документи набувають ваги, стаючи щитом між системою освіти і безпековими загрозами.

Забезпечення фізичної безпеки в освітніх закладах в умовах війни стає беззаперечною необхідністю. Перший аспект – облаштування укриттів та евакуаційних

шляхів, які мають бути зручними, швидкодоступними, і головне – зрозумілими для всіх учасників освітнього процесу. Наприклад, якщо школа займає кілька поверхів, необхідно визначити чіткі маршрути для евакуації, які будуть доступні та безпечні навіть під час обстрілів. Досвід Кавецького [7, с.11] показує, що ефективне розташування укриттів не тільки знижує ризик травм, але й забезпечує психологічну підтримку учням, коли вони знають, де безпечно сховатися. Тут доречно організувати регулярні перевірки укриттів і модернізувати їх, особливо враховуючи вимоги до вентиляції, освітлення та доступності засобів зв'язку.

Наступний етап – встановлення систем оповіщення і моніторингу загроз. Жоден заклад не має права нехтувати цим пунктом. Професійно налаштовані системи оповіщення дозволяють миттєво передати інформацію про небезпеку, і така оперативність у прямому сенсі рятує життя. Липкан [10, с.130] наголошує, що не вистачає простої сирени або звукового сигналу – потрібен чіткий план оповіщення з різними рівнями повідомлень: для персоналу, учнів, батьків. Сучасні системи дозволяють передавати повідомлення не лише в межах закладу, але й повідомляти родичів учнів і співробітників про поточну ситуацію, забезпечуючи їм спокій. Впровадження сучасних систем із можливістю моніторингу зовнішніх загроз, таких як радіолокаційні сигнали чи моніторинг радіоефіру, дозволяє заздалегідь реагувати на небезпеку.

Без практичних навичок навіть найкращі системи і маршрути не виконуватимуть своєї ролі. Тому регулярні тренінги та навчання для учнів та персоналу – ключова частина стратегії безпеки. Ласкутов [9, с.22] відзначає, що навіть короткий інструктаж може запобігти паніці, а чіткий план евакуації, відпрацьований на тренуваннях, дозволяє швидко покинути небезпечну зону без метушні. Психологічна готовність діяти впевнено і злагоджено формується через постійні практичні заняття. Дітей і дорослих потрібно навчити слідувати інструкціям, не втрачати спокій і діяти рішуче. Це включає і розуміння елементарних речей – як правильно використовувати маску для захисту органів дихання, як поводитись у темних приміщеннях, як допомогти товаришу у разі травмування.

Реалізація кожного з цих заходів – не просто вимога, а стратегічний крок до захисту життя. Освітній заклад має бути бастіоном безпеки, де кожна деталь спрямована на захист учасників процесу навіть у найгірші моменти.

Таблиця 1. Стратегії забезпечення інформаційної безпеки

Напрямок	**Заходи**	**Переваги**	**Приклад реалізації**
Медіаграмотність	Навчання розпізнаванню фейків, аналізу джерел, критичному сприйняттю інформації	Формує критичне мислення, зменшує довіру до маніпуляцій	Практичні вправи на уроках, аналіз прикладів фейкових новин, інтерактивні завдання для перевірки фактів
Захист персональних даних	Впровадження політики конфіденційності, посилення аутентифікації, регулярне оновлення паролів	Захищає особисті дані учасників процесу, знижує ризик витоку інформації	Запровадження двофакторної аутентифікації для доступу до онлайн-платформ, періодичне нагадування про правила безпеки

Використання офіційних джерел	Навчання вибору надійних джерел, акцент на важливості користування офіційними каналами	Забезпечує доступ до правдивої інформації, зменшує панічні настрої	Робота з новинними сайтами, офіційними повідомленнями від Міністерства освіти та інших державних органів, навчальні кейси, де учні шукають і перевіряють інформацію
Моніторинг загроз	Постійний контроль за системами інформаційної безпеки, виявлення потенційних загроз	Дозволяє запобігти кіберзагрозам, забезпечує стабільність роботи освітніх платформ	Використання програм для моніторингу мережі, антивірусних програм і аналізу поведінки користувачів
Навчання критичного мислення	Викладання методик мислення, що дозволяють уникати маніпуляцій	Сприяє розумінню ситуації та знижує ризик довіри до недостовірної інформації	Введення елементів критичного мислення в уроки різних предметів, тематичні дискусії на уроках суспільствознавства
Захист облікових записів	Використання індивідуальних профілів, постійне нагадування про зміну паролів, контроль доступу до системи	Підвищує захист персональної інформації учасників освітнього процесу	Впровадження системи обліку активності користувачів, обмеження доступу за IP-адресою, періодичне навчання для персоналу

Дистанційне навчання у воєнний час – це порятунок освітнього процесу, можливість продовжити навчання без фізичної присутності у школі, але й чималий виклик для всієї системи. Усе починається з технічного забезпечення: наявність стабільного інтернету, обладнання та доступу до навчальних матеріалів для всіх учнів. У мирний час це могло бути проблемою для окремих учнів, але в умовах війни, коли переміщення дітей стає звичною справою, доступ до якісного інтернету – справжнє випробування. Місцеві громади та уряд стикаються з необхідністю надати кожному учню пристрій для навчання. Це включає ноутбуки, планшети або принаймні смартфони, адже саме через такі канали йде взаємодія з педагогами. Наприклад, у низці шкіл організовано виділення техніки з місцевих фондів або від благодійників, але навіть цього часто недостатньо.

Підготовка педагогів до ефективного проведення онлайн-уроків – це ключ до успішного дистанційного навчання. Ласкутов [9, с.24] підкреслює, що вчителі повинні не тільки освоїти технічні платформи, але й навчитися залучати учнів, враховуючи нові виклики. Онлайн-уроки – це більше, ніж просто відеозустріч: кожен урок вимагає детального планування, використання інтерактивних інструментів, уміння мотивувати учнів, навіть якщо вони знаходяться у складних умовах. Практичні вправи, інтерактивні завдання, використання мультимедійних матеріалів і проведення опитувань допомагають утримувати увагу. Вчителі часто працюють із платформами, як-от Zoom, Google Classroom або Microsoft Teams, що вимагає базових технічних навичок і розуміння методики проведення дистанційних занять.

Саме дистанційне навчання надає низку переваг – зокрема, це гнучкість розкладу, можливість запису занять для перегляду у зручний час і мінімізація ризиків для життя учасників навчального процесу. Але разом із перевагами виникають і значні виклики. Відсутність живого спілкування, віддаленість від однокласників, відсутність фізичної присутності педагога – усе це знижує мотивацію і може викликати у дітей почуття ізоляції. Кавецький [7, с.11] наголошує на необхідності додаткових заходів підтримки для учнів, які можуть відчувати психологічний дискомфорт через дистанційний формат.

Дистанційне навчання у воєнний час – це випробування витривалості всієї освітньої системи, що вимагає творчого підходу, адаптації під виклики та максимального залучення всіх учасників навчального процесу.

Держава та громадські організації в умовах війни стають опорою для системи освіти, особливо у питаннях безпеки. Їхня роль виходить за межі традиційної підтримки, включаючи не лише матеріальні ресурси, але й психологічну, технічну та стратегічну допомогу.

Таблиця 2. Основні напрямки роботи державних установ, міжнародних партнерів та волонтерів.

Напрямок	Зміст заходів	Приклади реалізації
Державні програми та ініціативи з підтримки освітніх закладів	Розробка та впровадження спеціальних програм, які спрямовані на підтримку освітніх закладів у складних умовах. Виділення коштів на облаштування укриттів, забезпечення технікою для дистанційного навчання, підтримка шкільної інфраструктури	Програма «Безпечна школа», ініціативи Міністерства освіти щодо модернізації обладнання, фінансування для створення безпечних просторів і укриттів у школах
Співпраця з міжнародними організаціями та донорами	Отримання фінансової та технічної допомоги від міжнародних донорів та організацій. Спільні проєкти з ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, Червоним Хрестом, спрямовані на підтримку шкіл та забезпечення безпеки учнів у зоні конфлікту	Партнерство з ЮНІСЕФ для постачання техніки для дистанційного навчання, проєкти ЮНЕСКО з підготовки вчителів для роботи в умовах війни, допомога МКЧХ для укриттів
Волонтерські проєкти та громадські ініціативи у сфері освітньої безпеки	Підтримка шкіл та дитячих садків через залучення ресурсів громадських ініціатив. Забезпечення технікою, збір коштів на засоби захисту, організація заходів для психологічної підтримки учнів та вчителів	Проєкти «Захистимо школи разом», волонтерські ініціативи для облаштування укриттів, збори на техніку та навчальні матеріали для внутрішньо переміщених дітей

Держава надає ресурсну підтримку, міжнародні організації – доступ до світових стандартів безпеки, а волонтери – гнучкість і швидкість реагування на поточні виклики. Цей трикутник співпраці формує надійний захист для учасників освітнього процесу, підкріплюючи не лише матеріальну, але й емоційну стабільність в умовах війни.

Висновки. Підсумовуючи, війна принесла нові виклики для системи освіти, зокрема в забезпеченні фізичної, психологічної та інформаційної безпеки учасників освітнього процесу. Основні заходи для збереження безпеки охоплюють облаштування укриттів, установлення систем оповіщення, навчання медіаграмотності, захист персональних даних, впровадження дистанційного навчання. Ці дії дозволяють мінімізувати ризики, забезпечити безперервність навчання та підтримати

психологічний стан учнів і вчителів. Спільна робота держави, міжнародних і громадських організацій створює надійну основу для функціонування системи освіти у кризових умовах.

У післявоєнний час створення безпечного освітнього середовища стане основою для відновлення освіти. Впроваджені заходи безпеки залишаться актуальними, імовірно, вдасться розширити їх, включаючи інноваційні методи захисту та підтримки. Особливу увагу варто буде приділити розвитку психологічних програм для відновлення дітей, зокрема тих, хто постраждав від війни, а також побудові нових стандартів для укриттів та евакуаційних заходів. Така підготовка допоможе забезпечити стабільність системи освіти у випадку нових криз та сформувати культуру безпеки серед молодого покоління.

Список використаних джерел:

1. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / В.О. Антонов ; за ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
2. Борак І. Основні тенденції та особливості організації навчання фахових молодших бакалаврів в умовах воєнного стану. Actual Problems in the System of Education: General Secondary Education Institution–Pre-University Training–Higher Education Institution. 2024. Вип. 3. С. 188–194.
3. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Безпека (дата звернення: 03.11.2024).
4. ДСТУ 2293-99. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=21726 (дата звернення: 30.10.2024).
5. Євсєєва Г.П., Нажа П.М., Гваджаіа Б.Д. Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення у Придніпровській державній академії будівництва та архітектури. Український журнал будівництва та архітектури. 2023. № 6 (018). С. 45–61.
6. Іщенко Л., Журавко Т. Безпечне освітнє середовище закладу дошкільної освіти в умовах сьогодення. Věda a perspektivy. 2023. № 11 (30).
7. Кавецький В. Особливості реалізації завдань базового компоненту дошкільної освіти в умовах нових суспільних викликів. Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної освіти сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи. 2024. С. 136–139.
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254к/96-вр (дата звернення: 01.11.2024).
9. Ласкутов В. Понятійний апарат дослідження безпеки освітнього простору закладів освіти в системі національної безпеки. Наукові перспективи. 2024. № 4 (46).
10. Липкан В. Національна безпека України : навч. посіб. Київ : КНТ, 2019. 576 с. URL: http://politics.ellib.org.ua/pages-8392.html (дата звернення: 05.11.2024).
11. Лунячек В. Підвищення кваліфікації вчителя в умовах війни: виклики та перспективи. New pedagogical thought. 2023. № 116.4. С. 9–14.
12. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2011. 400 с.
13. Маслова А.В., Гончарова О.А. Зміцнення провідних європейських цінностей в українській педагогічній освіті в умовах війни. Додатковий том вітчизняного видання наукових публікацій XVII Міжнародної науково-практичної конференції "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". 2022. № 91.II. С. 109–116.
14. Молчанова Н. та ін. Безпека освітнього процесу як невід’ємна складова якості освітніх послуг. Вісник науки та освіти. 2023. № 9 (15).

15. Освіта в умовах воєнного стану в Україні: психолого-педагогічний аспект : зб. матеріалів наук.-практ. конф. / ред. кол.: В.І. Очеретянко (гол.) та ін. Хмельницький : ХОІППО ім. А. Назаренка, 2024. 471 с.
16. Освіта України в умовах воєнного стану : інформ.-аналіт. зб. / за заг. ред. С. Шкарлета. Київ : МОН України, 2022. 358 с.
17. Соколов А.В., Бабенко І.В. Компоненти безпечного освітнього простору в ЗДО. Редакційна колегія. 2024. С. 231.
18. Тихий В.П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 2 (85). С. 31–46.
19. Цимбалару А.Д. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення. Український педагогічний журнал. 2016. № 1. С. 41–50.
20. Цюман Т.П., Бойчук Н.І. Кодекс безпечного освітнього середовища : метод. посіб. / за заг. ред. Т.П. Цюман. – Київ, 2018. – 56 с.

Радченко Аліна,
Здобувач освіти 4 курсу бакалаврського рівня
Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ»
Єфімов Дмитро,
доцент кафедри педагогіки та методики викладання
Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ»
кандидат педагогічних наук, доцент

Безпека освітнього процесу в умовах війни

Анотація. Автори звертають увагу на труднощі організації навчання в умовах війни, зокрема, руйнування шкіл, недостатність соціалізації учнів та дистанційне навчання. Зазначено необхідність адаптаційних програм, додаткових занять і цифрового контенту для подолання освітніх втрат.

Ключові слова: освіта, війна, дистанційне навчання, адаптація, соціалізація, МОН, тьюторство, методики.

Вступ. Питання безпеки в освітньому процесі не нове для суспільства, але воно особливо актуальне, коли той чи інший регіон потрапляє в зону конфлікту, військового нападу або окупації. Через пандемію та війну дистанційна освіта в Україні була відкладена на тривалий час. Школи та університети стикаються з труднощами, діти втрачають соціальні навички, відчувають себе незахищеними, а їхня шкільна успішність погіршується. Актуальність дослідження полягає в необхідності створення безпечного освітнього середовища для учнів, що забезпечить їхній фізичний захист, емоційний добробут і доступ до якісної освіти, попри кризові умови.

Постановка проблеми. Забезпечення безпеки освітнього процесу в умовах війни є надважливою задачею, яка потребує певних умов для фізичного захисту учнів та вчителів, підтримки психологічного здоров’я і доступу до якісного навчання в ситуаціях постійної загрози.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Достатня кількість видатних авторів здійснило велику кількість досліджень безпеки освітнього процесу в умовах війни. А саме: Н.І, Бойчук, К.В. Коваль, О.О. Косенчук, А.С. Лесик, О. Стягунова, Т.П. Цюман та ін.

Виклад основного матеріалу. За два з половиною роки Великої війни окупаційні війська зруйнували або пошкодили всі десять українських шкіл. Освіта в кращому випадку мала змішаний формат, а всі прифронтові школи були дистанційними. Досвід дворічної ковідної сегрегації перед початком повномасштабного вторгнення загострив проблему. Якість знань погіршилася, діти втратили мотивацію та соціальні навички.

Через довготривалу дистанцію, спричинену ізоляцією, школярам бракує соціальних та комунікативних навичок. Оскільки ці навички потрібно здобувати в університеті, вищі навчальні заклади вже зараз повинні розглянути можливість запровадження додаткових адаптаційних курсів та програм для нових студентів, спираючись на досвід закордонних закладів.

Звичайно, найважливішою умовою для навчання студентів є безпека. Міністерство освіти і науки вважає цей фактор першочерговим. У школах та навколо них, які раніше мали небезпечні підвали або притулки, тривають реставраційні та адаптаційні роботи. Однак залишається значна потреба у будівництві нових захисних споруд та реконструкції існуючих. [1].

У різних регіонах існують різні способи організації навчального процесу. Школи облаштовують у сховищах, підвалах або переобладнаних громадських будівлях, а також впроваджують модульні рішення.

Питання бомбосховищ є складним. Будівництво нового підземного сховища коштує від 400 000 до 1 мільйона доларів США. Тому дистанційне навчання є найоптимальнішим форматом для багатьох українських міст і сіл.

Співвідношення онлайн та офлайн-навчання варіюється в залежності від регіону. Діти, які зараз перебувають за кордоном, можуть одночасно навчатися дистанційно у двох школах – місцевій іноземній школі та своїй власній школі - або ходити до іноземної школи.

Директори шкіл та вчителі недостатньою мірою реагують на виклики онлайн-навчання. Це пов'язано з тим, що живе та онлайн-навчання вимагають різних методів. У школах майже завжди є комп'ютери. Іноземні партнери та благодійники допомагають з технічним оснащенням.

Відповідальні вчителі знаходять спосіб і бажання. Для багатьох зрозуміло, що почати користуватися онлайн-гаджетами - це виклик. Вони важко утримують увагу дітей і конкурують з багатьма іншими цифровими спокусами, такими як соціальні мережі та комп'ютерні ігри. Інтернет та розвиток штучного інтелекту стрімко змінюють світ, і неможливо передбачити, що станеться в майбутньому. Однак, хоча конкурувати важко, це не є неможливим.

Для підтримки вчителів існують центри підготовки вчителів, онлайн-конференції, тренінги, Всеукраїнські школи онлайн, де записуються лекції з різних предметів, Освіторія та НІТ, які мають необхідний контент та поради щодо того, як викладати. Конкретні рішення можуть прийматися лише на рівні окремих шкіл, коли директор та вчителі того чи іншого предмету вирішують конкретні питання. Деякі школи також можуть вчитися на досвіді інших шкіл [2, с.150].

Щоб проводити онлайн-уроки, необхідно, щоб за ними стежив Генеральний директорат, а викладач слідував інструкціям.

Складності повернення до звичайного навчання і заповнення втрат від карантину covid також існує в Європі і Сполучених Штатах. У них немає війни, проте вони досі оговтуються від цієї ситуації. У Британії існує концепція порядків до і після століття. Більшість дітей після карантину так і не повернулися до школи, обравши домашнє навчання, що свідчить про глобальність цієї проблеми.

Знання і вимоги нашого часу зовсім не такі, що були в минулих поколіннях. Наша країна ставить високі вимоги до знань, у нас сильна програма з точних наук. Міністерство обговорює питання про те, чи варто щось змінювати в системі освіти. А професійним вузам буде простіше тим, хто не прийде на допомогу і не буде планувати більш складні програми для тих, хто планує працювати за цією спеціальністю.

А зараз все залежить від мотивації учня й викладача. Серед найкращих способів компенсувати втрату освіти Міністерство освіти і науки називає [1, с.105]:

- програми репетиторства та додаткові корекційні заняття;
- перегляд та адаптація навчальних програм і розробка експрес-курсів;

- розробка додаткового цифрового контенту та інструментів для діагностики навчальних прогалин в окремих навчальних темах;

- розвиток всеукраїнських онлайн-ресурсів «Ш\Всеукраїнської школи онлайн»;

- підготовка вчителів до роботи з учнями із значними навчальними прогалинами.

Вчителі можуть заохочувати дітей створювати візуальні презентації на свою тему. Знання можна контролювати за допомогою тестових завдань, в яких діти беруть участь як інтерактивно, так і пасивно під час лекції. Присутність учнів можна контролювати, увімкнувши камеру та мікрофон. Практичні та лабораторні заняття можна проводити в офлайн-дні. З іншого боку, дітей слід мотивувати навчанням використовувати свої знання на практиці, а не примусовими та контролюючими методами навчання [3, с.14].

Висновки.

Системи освіти можуть допомогти захистити дітей та молодь від травм, а також, забезпечуючи чіткий графік та стабільність, зменшити психологічний вплив збройного конфлікту та гарантувати доступ до інших життєво необхідних послуг. Ось чому мужність і усвідомлення того, що уряди і суспільство можуть прийняти виклики системи освіти, які принесла нам війна, матимуть безпосередній вплив не тільки на безпеку шкіл сьогодні, а й на побудову майбутнього, в якому в незалежній суверенній Україні пануватиме мир.

Список використаних джерел:

1. Косенчук О., Стягунова О. Безпека освітнього простору закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2023. № 1. С.105.

2. Лесик А.С., Коваль К.В. Управління безпекою освітнього процесу в умовах зміненої реальності. International Forum: Problems and Scientific Solutions : Scientific Collection «InterConf» with the Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference (June 6–8, 2024 ; Melbourne, Australia) / comp. by LLC SPC «InterConf». Melbourne : CSIRO Publishing House, 2024. С. 150–152.

3. Цюман Т.П., Бойчук Н.І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. Київ : 2018. 22 с.

Рибак Лілія,
практичний психолог-,методист
Шепетівський ЗДО №7 «Дюймовочка»

Використання психотерапевтичних технологій для подолання негативних наслідків психотравмівних ситуацій у дітей

Анотація. У статті проаналізовано використання психотерапевтичних технологій для подолання негативних наслідків психотравмівних ситуацій у дітей. Застосування «діяльнісних» методів (ігротерапія, лялькотерапія, рухова терапія , дихальні техніки, арт-терапія, музикотерапія, тощо) та їх результативність в роботі з дітьми.

Ключові слова: війна, діти, травма, психозбереження, технології, методи, терапія.

Війна принесла багато травм у наше життя, хаос та руйнування. Переживаємо постійну напругу, тривогу, відчуття втрати опори, відсутність контролю ситуації та можливості взагалі на щось впливати та планувати. І це цілком нормальна реакція на події, що відбуваються. Тривога негативно впливає на багато аспектів життя. Особливо позначається на психічному здоров'ї дітей. Більшість з них збентежені

раптовим руйнуванням життєвих звичок, усталеного порядку життя. Зазвичай найкраще для дітей і для дорослих, якомога швидше повернутися до усталеного звичного повсякденного життя, пристосуватися до нових умов.

Головна мета психологічної допомоги в кризових ситуаціях – це збереження фізичного та психічного здоров'я дітей та дорослих. Допомога дитині, яка пережила екстремальну ситуацію, має свої особливості. [2] Травмовані діти проявляють свої пережиті почуття через поведінку. Така відповідь на травму пов'язана з тим, що дітям бракує соціальної, фізіологічної та психологічної зрілості для достатнього розуміння того, що сталося з ними. Тому слід розглядати поведінкові зміни дітей як спосіб відреагувати пережиті події. У деяких дітей такі переживання можуть виникнути відразу ж після події, у інших – через де який час. Кожна дитина може реагувати по-різному, навіть якщо це діти з однієї родини. Педагогам і батькам важливо знайти шляхи допомогти дитині впоратися зі своїми негативними почуттями, що виникли внаслідок екстремальних подій. Варто пам'ятати, що для дитини абсолютно нормально бути засмученим і проявляти почуття в такий спосіб. Спалахи дратівливості і впертості, некерована поведінка, перепади настрою зазвичай притаманні дітям, які пережили травму. Вони стають більш неспокійними, бояться повторення травмуючи подій. Таким дітям властиво непокоїтись, боятися залишатися на самоті. Можуть спостерігатися симптоми різних захворювань, нудота, головний біль, відсутність апетиту, тривожний сон. Діти можуть бути тихими і мовчазними, не говорити про те, що сталося, легко засмучуватися і плакати, відчувати себе занедбаними батьками, які дуже зайняті і намагаються налагодити своє життя. Малята можуть відмовлятися ходити в дитячий садок, лякатися гучних звуків, голосів, дощу, грози; або не виявляти ніяких зовнішніх ознак того, що вони засмучені. У дитини дошкільного віку посилюється тривожність, якщо батьки, чи інші значущі для неї дорослі самі проявляють тривожність - відбувається ефект «зараженості емоціями». Особливістю дитячої психіки є надзвичайна пластичність і при створенні сприятливих та спокійних умов у більшості випадків можна уникнути негативного впливу травмуючих подій на подальший розвиток та психічне здоров'я дитини. Діти по-різному виражають тривожність: одні, щоб зняти напруження, використовують агресію, другі, навпаки, закриваються, тримають переживання у собі. Деякі діти майже не проявляють емоцій, інші навпаки, надмірно емоційні, плаксиві, чутливі. Щоб подолати дитячу тривожність, потрібно створити умови, що не стимулюватимуть та не підживлюватимуть її. Дуже важливо відновити відчуття "нормальності" - бути спокійними і зваженими і самим максимально швидко повернутися до повсякденного нормального життя . Адже діти дивляться на світ «очима дорослих» зчитують їх емоційні реакції і стани та відповідно реагують на них. Діти, які бачать навколо себе впевнених, спокійних та бадьорих дорослих, швидше повертаються у норму. Взаємна підтримка та перебування у колі ровесників також надзвичайно важлива - постійний та регулярний контакт з вихователями та друзями допоможе дітям відновити відчуття безпеки. Співчуття, доброта та професійні навички педагога стають особливо важливими та потрібними. Впевнена поведінка дорослих заспокоїть дитину, а тривожність, навпаки, посилить тривогу і страхи. Загальним фоном взаємодії батьків і вихователів з дітьми має бути доброзичлива увага та емоційне спілкування. Для збереження психічного здоров'я дітей потрібне максимально сприятливе та емоційно комфортне середовище, яке створюють люди, які оточують дитину – це педагоги і батьки. Тому практичному психологу дуже важливо проводити широку консультативну та просвітницьку роботу серед педагогів і батьків. Аби усунути невротизацію батьків, основу якої формують стрес, тривожність потрібно :

- допомогти батькам усвідомити причини невротичного реагування дитини й сформувати в них бажання змінити цю ситуацію;
- налагодити співпрацю батьків з вихователями, практичним психологом ;

- досягти перебудови сімейних взаємин та змінити погляди батьків на виховання дитини.

Реалізують ці завдання через ігрову корекцію, сімейні обговорення і бесіди. Робота з родинами дітей дає змогу створити умови, у яких кожна дитина може проявити себе, свої почуття й емоції. [1] При спілкуванні з дитиною, яка травмована різними ситуаціями: внутрішнім переміщенням, болісним переживанням відсутності батьків, які перебувають у лавах ЗСУ, педагогам та батькам можна рекомендувати:

• створити атмосферу безпеки;

• дати дитині зрозуміти: ви серйозно ставитеся до її переживань, і ви знали інших дітей, які теж через це пройшли («Я знаю одного сміливого хлопчика, з яким також таке трапилося»);

• подивитись разом з дитиною «хороші» фотографії – це дозволить звернутися до приємних образів з минулого, послабить неприємні спогади;

• допомогти дитині вибудувати найближчу життєву перспективу; дати зрозуміти, що відчувати безпорадність, страх, гнів зовсім нормально;

• підвищувати самооцінку дитини (частіше хвалити за хороші вчинки);

• заохочувати до ігр з піском, водою, глиною (це допомагає винести назовні переживання в вигляді образів);

• не дозволяти дитині маніпулювати вами, не виконуйте будь-які її бажання з почуття жалості.

Психолог В.Каган [1] рекомендує батькам дітей такі методи спілкування з дітьми:

• розмовляйте з дитиною, обов'язково повідомляйте тільки достовірні відомості, давайте тільки правильні відповіді;

• говоріть з дитиною про ваші власні почуття;

• уважно прислухайтеся до того, що говорить дитина: вам чується тривога, занепокоєння? Дуже корисним може бути повторення слів дитини. Наприклад: «Ти боїшся, що ...». Це допоможе дитині зрозуміти свої почуття;

• не втомлюйтеся запевняти дитину: «Ми разом. Ми дбаємо про тебе. Ми завжди будемо піклуватися про тебе».Можливо, вам доведеться повторювати це багаторазово;

• доторкайтеся до дитини, обіймайте її якомога частіше. Дотики дуже важливі для дитини;

• не шкодуйте часу, укладаючи дитину спати. Розмовляйте з нею, заспокоюйте. Якщо потрібно, залиште включеною нічну лампу;

• спостерігайте за дитиною, коли вона грає. Слухайте те, що і як вона говорить, стежте і помічайте те, як вона грає. Часто саме в грі дитина проявляє свої почуття: страх, агресію тощо;

• сприяйте іграм з водою, піском. Якщо дитині хочеться що-небудь вдарити, дайте їй що-небудь м'яке, наприклад, подушку;

• якщо дитина втратила або зламала улюблену іграшку, дозвольте їй бути сумною або поплакати;

• якщо ви не справляєтеся і вам потрібна допомога, зверніться до фахівців.

Робота з дітьми, що пережили травму полягає в тому, що для її проведення краще використовувати «діяльнісні» методи (ігротерапія, лялькотерапія, рухова терапія , дихальні техніки, арт-терапія, музикотерапія, тощо).

Дітям важко говорити про ту подію, яка сталася, тому рекомендується «пропрацювати» психологічну травму в грі. [2] Ігрова терапія – це найефективніша природна форма роботи з дошкільниками, яка основана на використанні рольової гри. Через гру у дитини розвивається і посилюється почуття довіри, прийняття, відбувається спонтанне зниження високого рівня психічного напруження. В грі діти часто входять в образ героїв побачених фільмів, мультиків. Узявши на себе у грі певну роль, дитина легко перевтілюється в обраного персонажа, непомітно для себе набуває

бажаних рис, адже діє не дитина, а «вихователька», « лікар», «шофер», «продавець», «військовий», тощо. Під час гри врівноважується емоційний фон, збуджуються позитивні емоції, які стають пусковим “гачком”, що приводить у дію психологічні механізми, що сприяють злагодженій роботі усіх психічних функцій. В дитини зникають симптоми стресових розладів, тривожні особливості розвитку, розвиваються творчі здібності. Керуючи ігровими ситуаціями (узявши на себе головну роль), дитячий психолог вступає у глибокі особистісні взаємини з дошкільниками. Засновані на щирих і довірливих стосунках взаємини дітей і дорослого в грі забезпечують особистісне зростання дитини. Активність, контакти в діях, сприяють формуванню потреб спілкування на більш високому рівні Саме ці “живі” взаємини є важливою умовою ігротерапії.

Лялькотерапія [2] є однією з форм терапевтичного впливу на дітей, що сприяє подоланню тривожних особливостей розвитку, які виникли внаслідок травмуючих подій. Вона суттєво доповнює ігрову терапію. Лялькотерапія передбачає використання іграшки як «посередника» у взаємодії дошкільника і педагога. Лялька стимулює дитячу мовленнєву активність, знімає характерні для цих дітей стани напруження, тривожності, дискомфорту, невпевненості. За допомогою ляльок дошкільники здійснюють певну проекцію - приписують власні думки, почуття лялькам, зосереджують на них власну поведінку. Діти, що пережили психотравмівні події, складно ідуть на контакт. Тут допомагає лялька, яка привертає до себе увагу і першою вступає у діалог. Дитина починає спочатку відповідати їй, а потім розповідати про про свої пережиті враження (“чули бу-бух”, “ми були у підвалі”), страхи, свої відчуття, що полегшує їхній психічний стан. Проведення лялькотерапії передбачає певну послідовність: дитині пропонується обрати ляльку, познайомитися з нею, розповісти про цікаві пригоди, описати її зовнішній вигляд, погратися, а також послухати, як дорослий спілкується з лялькою. Під час розмови психолог ставить ляльці запитання про дії, почуття, стани, думки, бажання. Відповіді, надані лялькою (озвучені дорослим), проектуються безпосередньо на дітей. У роботі з дітьми ефективною є технологія «Persona Dolls». «Лялька-персона» є однією із технологій розвитку емоційного інтелекту. Ця технологія дозволяє дітям дошкільного віку ототожнювати, співпереживати, знаходити творчі рішення, розвиваючи емоційну компетентність та вміння спілкуватись. Робота з ляльками допомагає дитині коректувати свої дії, робити поведінку ляльки максимально виразною, дозволяє удосконалювати і проявляти через неї ті емоції, які вона зазвичай не може собі дозволити проявити. Використовуючи в терапевтичній роботі з дітьми ляльки- маріонетки, пальчикові ляльки, можна відволікати дітей від травматичних спогадів і комунікативних труднощів, зумовлених психологічною травмою виявляти взаємну довіру, відкритість, доброзичливість, радісне світосприйняття.

Вправи рухливого характеру та рухливі ігри знімають емоційну напругу, вдовольняють потребу у рухах. З метою створення позитивної психологічної атмосфери в групі, відновлення енергії та посилення групової активності використовуються енергізатори - короткі вправи, що відновлюють енергію, крім того, вони дозволяють дітям проявити тілесно – кінетичні, візуально – просторові здібності, розвити навички міжособистісного спілкування. Енергізаторами можуть бути фізичні вправи, рухливі ігри, танці, що підвищують настрій, загальний тонус та розвивають творчі здібності дітей.

Будь які самостійні дії з водою, піском, фарбами, навіть прості маніпуляції сповнені психопрофілактичної цінності для дошкільників. Вони сприяють розвитку тактильно – кінестетичної чутливості, дрібної моторики, координації рук, розвитку пам’яті, мови, довільності уваги, формують сенсорні уявлення та прийоми мислення. Разом з розвитком тактильних відчуттів, діти вчаться прислухатись до себе, усвідомлювати і промовляти свої відчуття. Це істотно посилює бажання дитини

дізнаватися щось нове, експериментувати, працювати самостійно. Такі ігри є найдоступнішим і природним способом самотерапії та використовуються як психопрофілактичний засіб.

Створити можливості для психологічної допомоги, розвантажити від стресів і труднощів психіку дітей допомагають різноманітні техніки дихання. [4] Дихання – це ефективний спосіб уповільнення природної реакції організму на стрес. Воно уповільнює серцевий ритм, знижує кров'яний тиск і забезпечує почуття впевненості. Дихальні техніки стабілізують нервову систему дитини, допомагають заспокоїтись, повернутися до нормального психологічного стану.

Для подолання негативних наслідків пережитих дітьми психотравмівних ситуацій (розлуки з рідною людиною, переселення, ночівлі в бомбосховищі, та ін.), зняття стану внутрішньої напруги, емоційної тривожності та подальшого формування у дітей стану внутрішньої рівноваги ефективно використовувати арттерапію. [2] Атртерапія це лікування мистецтвом, занурення людини в творчість, яка поєднує в собі багато мистецьких і творчих підходів : терапія музикою, театром, танцями, малюванням, ліпленням, казкою, рухами, іграми, ляльками, і т.д. Саме арттерапія є найбільш результативною формою психологічної допомоги в кризових ситуаціях**.** Перевагами арттерапії є відсутність протипоказань, відносна простота в застосуванні, багатство матеріалів, доступність. Види арттерапії часто поєднуються підсилюючи одна одну, так казка може бути підсилена музикою, і застосовуватися в поєднанні з малюванням, рухами, театралізованою діяльністю, тощо. Музика – багатовекторна, багатофункціональна форма впливу на дитину; вона забезпечує необхідне емоційне підґрунтя для активізації дитячих вербальних комунікативних процесів. Через спокійну, релаксаційну музику забезпечується функціонування захисних механізмів перетворення збудження і неврівноваженості дошкільників у стан гармонії. Змінювати настрій із пригніченого, байдужого на оптимістичний слід за допомогою динамічної музики, яка заряджає впевненістю, позитивними емоціями. Музика знімає напруження в дітей, допомагає легкому, ніби мимовільному перебігу складних психічних процесів, що потребують довільності, навмисності й цілеспрямованості, структурованості та плановості. В процесі використання психотерапевтичних технологій основну увагу слід приділяти встановленню довірливих відносин, у яких психолог виявляє інтерес до всіх особистісних проявів дітей, до їхньої індивідуальності і разом із дітьми відчуває, розуміє і пізнає те, що переживає кожна дитина.Використання різних форм арт-терапії допомагають дітям долати апатію і замкнутість, сприяють життєво необхідній комунікативній активності та творчості, допомагають впоратися з тривогою, напруженням і невпевненістю, пасивністю, спричиненими психотравмівними подіями. Діти часто і легко зображають своє життя в малюнках. Їх емоційні установки позначаються на темах малювання. Оскільки діти відчувають і розуміють більше, ніж здатні розповісти, малюнок дає дитині можливість подолати психологічний бар’єр невпевненості, страху, тривоги. Дитячий малюнок – це особливий матеріал, який, має важливий комунікативний сенс і, завдяки можливості проекції, без обдумування, містить важливу і доступну для психолога інформацію про дитину, її почуття відображаються на папері. Для малят зображувально - ігровий простір, матеріал (олівці, фарби, глина, пластилін, пісок, фольга, крейда, та ін.), образ в малюнку є засобом психологічного захисту, який допомагає у важких обставинах, а під час ліплення ділянка мозку, що відповідає за стресові реакції, стає неактивною, оскільки імпульси активізують інші ділянки мозку. Подібний ефект спостерігається і при роботі з глиною. Під час занять з дітьми часто використовуються найрізноманітніші техніки: спонтанне малювання, яке знімає психологічну напругу, актуалізує почуття міри бо дитина зупиняється, коли розуміє, що експериментувати вже не варто. Малюнок на вільну тему, коли дитина нічим не обмежена у своїй творчості, надзвичайно корисний у тих випадках, коли через дисоціації травматичних спогадів порушується здатність до

словесного вираження почуттів. Вправи з арттерапії спрямовані на розвиток вміння диференціаціювати емоції, сприяють відреагуванню негативних емоцій, формуванню позитивного емоційного настрою дають можливість вільно експериментувати з кольором, матеріалом переживати емоції радості. Агресивним, невпевненим, сором'язливим, а також з психосоматичними захворюваннями дітям добре допомагає казкотерапія. Казки можуть допомогти знизити психоемоційне напруження, допомогти в усвідомленні власних проблем. Ефективність використання казкотерапії в період дошкільного дитинства обумовлена специфікою діяльності дитини в цьому віці, а також особливостями цього літературного жанру, що дозволяє вільно мріяти і фантазувати. Вона дає можливість дитині співвідносити себе з близьким для неї персонажем, порівнювати себе з героєм, зрозуміти, що у нього є такі ж проблеми, як у героя казки. "Проживаючи" казку, перевтілюючись у казкових героїв, вони непомітно для себе позбуваються своїх проблем, отримують можливість відновити свій емоційний стан, усунути зайве збудження або уповільнення поведінки, подолати спричинену наслідками психологічної травми дезадаптацію. За допомогою казкових образів, їх дій, дитина може знайти вихід з різноманітних складних ситуацій, побачити шляхи вирішення конфліктних ситуацій, засвоїти моральні норми і цінності, розрізняти добро і зло. Це можуть бути сюжети, придумані самими дітьми, або готові сюжети. Казки завжди повинні мати позитивний потенціал. Обов'язково повинен бути знайдений і закріплений в грі прийнятний позитивний вихід зі складної ситуації. Можна програти казку в пісочниці або здійснити її постановку за допомогою ляльок. Серія терапевтичних казок під час війни «Терапевтичний Їжачок» Вікторії Назаревич [5] є ефективною та дієвою технікою у роботі психолога. Терапевтичні казки створюють можливості для психологічної допомоги, розвантажують від стресів і труднощів психіку дітей, знімають дезадаптацію, що природно виникає при зміні місця проживання й постійному згадуванні про пережите. Дітям, які пережили сильний стрес, добирається корекційний казковий твір, в якому метафорично закодована інформація про страх та способи його подолання. Дошкільники не тільки прослуховують ці казки, а й відтворюють у грі шляхи подолання страху, малюють ілюстрації до казки, перефразовують її на свій лад, складає нову казку з цим же героєм і, таким чином "ознайомившись" зі своїм страхом або іншим розладом, позбуваються його. Застосування корекційних казок є ефективним засобом у покращенні емоційних станів та поведінки дітей. В поєднанні з іграшками – сім'єю Їжачків, які стають для дітей «героями» - слугують захистом, рятують від усіх бід, знаходять вихід з усіх складних ситуацій, заспокоюють своїм теплом та ніжністю, дозволяють знизити психоемоційне напруження впоратися з конфліктами, проблемами і життєвими труднощами, актуалізують механізми самозбереження в складних умовах, запобігають психосоматичним розладам, страхам, допомагають малятам адаптуватися до нових умов, набути впевненості. В результаті у дітей з'являється почуття захищеності, розкриття внутрішнього і зовнішнього світу, осмислення пережитого і моделювання майбутнього.

Під час використання психотерапевтичних технологій основну увагу слід приділяти встановленню довірливих, теплих, дружніх відносин, у яких дорослий виявляє інтерес до всіх особистісних проявів дітей, до їх індивідуальності і разом із дітьми відчуває, розуміє і пізнає те, що переживає кожна дитина. Тоді і діти стають готовими змінюватися, розвиватися, ставати цілісними особистостями, відкривати в собі притаманні тільки їм таланти й індивідуальні особливості, потенціал для конструктивних комунікативних відносин із оточенням, налаштованими на особистісне зростання, вияв любові та доброти. Для досягнення психологічного благополуччя важливо сприяти позитивному сприйняттю дітьми свого життя, незважаючи на ті негативні зміни, які в ньому відбулися. Надання емоційної підтримки, психологічної допомоги, сприяє реалізації індивідуального підходу, спрямованого на активізацію

здібностей і духовного потенціалу, налагодженні стосунків із однолітками. Посилена увага, створення психологічно комфортної атмосфери допоможе малюкам позбутися досвіду негативних подій та поступово трансформувати негативний особистісний досвід і реалізувати власні можливості, потреби й інтереси. Поєднання «діяльнісних» методів роботі з дітьми сприятимуть формуванню у них навичок резільєнтності, психологічної стійкості, сприятливому емоційному, функціональному стану організму і психіки. Застосування психозбережувальних технологій сприяють вияву дитячої самостійності, активності, відповідальності, ініціативності й водночас розвитку довіри і поваги до оточення, впевненості в собі.

Список використаних джерел:

1. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям - жертвам військового конфлікту : практ. посіб. / І. О. Корнієнко, І. М. Лісовецька, Ю. А. Луценко, Д. Д. Романовська – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. – 152, сс. 26 – 54

2. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб концепція,методика, технології : навчально-методичний посібник / І. О. Луценко, А. М. Богуш, Л. О. Калмикова, В. У. Кузьменко, С. І. Поворознюк, О. Д. Рейпольська ; за наук. редакцією І.О.Луценко – Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова,2018.- 213 с. сс 52 – 10

3. Інтернет джерела. Код доступу: https://www.samopomi.ch/

4. Сайт: vseosvita.ua

5. Інтернет джерела. Код доступу: https://www. nazarevich. art #терапевтичніказки

Руса Тетяна,
директор,
Семенюк Людмила,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
Сьомик Світлана,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
Пасічнянський ліцей імені Ігоря Русого Старосинявської селищної ради

Впровадження музейної педагогіки як складової національно-патріотичного виховання у Пасічнянському ліцеї імені Ігоря Русого

Анотація. У статті проаналізовано особливості розвитку свідомості учнів, використання методів і прийомів музейної педагогіки, обґрунтовано застосування музейно-педагогічних методів у сучасній практиці школи як одну з форм виховної роботи.

Ключові слова: музейна педагогіка, національне виховання, громадянин-патріот, шкільний музей, виховні ідеали, національно-патріотичне виховання, проєкт.

Трансформаційні процеси, що відбуваються у світі та державі, поставили перед сучасною освітою завдання розбудови національної системи виховання, яка має реалізовуватися через виховний простір навчального закладу.

Перед педагогічним колективом постало завдання наповнити випрацювані концептуально ідеї конкретним змістом. Дослідження витоків, становлення і розвитку національної системи виховання, вітчизняної педагогіки є першочерговою проблемою, від вирішення якої залежить вихід незалежної Української держави на сучасний рівень світових стандартів у галузі освіти і виховання.

На кожному етапі розвитку українське національне виховання вибрало кращі здобутки світової культури, акумульовані в народних традиціях і звичаях, що

стверджують добро, любов, справедливість в усіх сферах життя. Правильно організоване національне виховання формує повноцінну особистість, індивідуальність, яка цінує свою національну й особисту гідність і честь, готова захищати територіальну цілісність своєї держави. Так формується національний характер .

Головна мета національного виховання на сучасному етапі – передання молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду й на основі цього формування особистісних рис громадянина України.

У Пасічнянському ліцеї імені Ігоря Русого Старосинявської ОТГ («Школа козацької педагогіки» - свідоцтво про реєстрацію авторського права №103543 від 29.03.2021 р.) уже великий проміжок часу впроваджено проєктно-модульну організацію навчально-виховного процесу. За цей період розроблено і реалізовано цілий ряд проєктів: «ДГО «Гарт», «Безперервна освіта. Дистанційне навчання», «Міжнародне співробітництво» («Кабінет англійської мови», «Сила. Краса. Здоров'я»), «Почесний вчитель», «Рейтингова система оцінки вчителя», «Славу козацьку повік не забудем», «Екологічна варта», «Туристичними стежками», «Козацький гай», «Музейна педагогіка» (музей «Знатні земляки», історико-краєзнавчий музей с. Пасічна). На сьогодні творча група вчителів Пасічнянського ліцею з метою вшанування світлої пам'яті вчителя, організатора освіти, краєзнавця, героя українсько-російської війни, неординарної творчої особистості, небайдужої до проблем рідної школи, Батьківщини, талановитої людини, Ігоря Петровича Русого, який загинув, захищаючи Україну у травні 2022 року, розробила проєкт для створення музею.

Саме проєктно-модульна організація навчально-виховного процесу передбачає впровадження інновацій як засобу самореалізації та саморозвитку суб'єктів освітньої діяльності.

Доцільність таких інновацій обумовлена запитами і потребами педагогічного, учнівського, батьківського колективів.

В умовах реальної небезпеки зовнішніх загроз територіальної цілісності держави, соціальних та економічних змін актуальність патріотичного виховання набули особливої значущості.

Як ніколи гостро постало питання повернення історичної пам'яті, вшанування видатних та героїчних постатей в історії України, рідного краю, села.

Однією з ефективних галузей сучасної педагогічної науки, яка останнім часом досить активно використовується у навчально-виховному процесі і дає позитивні результати, є музейна педагогіка.

Ідея про освітнє призначення музею не нова. Використовувати її як діалог з відвідувачами та впливати завдяки їй на розвиток тих чи інших людських якостей одними з перших запропонували німецькі вченні А. Ліхтварк, Г. Кершентштайнер та А. Фройденталь.

А. Ліхтварк обґрунтував значення музейного педагога як посередника спілкування з мистецтвом, історією, який допоможе розвивати здатність бачити, розуміти, насолоджуватись.

У Положенні про музей при навчальному закладі, затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України від 04.09.2006 № 640, визначено, що музеї створюються з метою залучення учнівської молоді до вивчення й збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування освіченої розвиненої особистості та сприянню розвитку у неї патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, навчальних цінностей українського народу [7.ст 25].

Шкільна музейна педагогіка в Україні на сучасному етапі перебуває у стадії становлення.

Щодо сільської школи, то використання засобів музейної педагогіки не несе постійний характер, оскільки музеї у сільській місцевості - це рідкість, а відвідання музеїв у великих містах не може бути постійним, оскільки вимагає значних матеріальних затрат.

Шкільний музей – одна з форм роботи, яка дійсно спрямована на формування громадянської активності, патріотизму, що здійснюється у процесі дослідження, збирання, оформлення, збереження матеріалів, які стосуються історії рідного краю, народу, мають навчальну, пізнавальну, виховну цінність.

Так, за твердженням педагога І.Козлової «Музейна педагогіка – це інноваційна педагогічна технологія, яка базується на інтеграції суспільно-гуманітарних наук: історії, музеєзнавстві, мистецтвознавстві, природознавстві, культурознавстві, лінгвістиці, соціології, психології, філософії та сприяє розвиткові творчих здібностей учнів».[2]

Актуальність національно-патріотичного виховання засобами музейної педагогіки на сучасному етапі зумовлена тим фактом, що у сучасній Україні спостерігається духовна криза.

Музей – відкритий лист із минулого у майбутнє, осередок освіти і виховання.

Саме таким був музей села, який був створений у 60–х роках, проте зник, оскільки його не було кому утримувати, та й багато експозицій застаріли.

Село Пасічна має неповторну яскраву історію, культурні традиції, відомих земляків, зберігає спадщину попередніх поколінь.

Педагогічний колектив Пасічнянського ліцею імені Ігоря Русого наповнив навчально-виховний процес закладу різноманітними проєктами, які мають навчальний, соціальний, виховний, творчий характер та впроваджуються і здійснюються різними учасниками навчально-виховного процесу, передбачають короткострокову чи довгострокову співпрацю учнів, педагогів, громадськості села, громадських організацій району. Намагаємося організувати навчальний процес так, щоб роки промайнули з радістю та приємними згадками про перебування у закладі. Подорожі, змагання, хвилини спілкування з відомими людьми, радісні миті перемог в олімпіадах і конкурсах, в археологічних розвідках, походах.

Виникла ідея реалізувати проєкт «Музейна педагогіка» у навчальному закладі, оскільки ми переконані, що саме реалізація цього проєкту дала б можливість учням через призму проникнення у створену реальність, атмосферу минулого відчути свою особисту причетність до власної історії і культури.

Була поставлена мета, що шкільний музей у закладі має стати центром національно-патріотичного виховання, своєрідним острівцем духовної культури. Сучасне інформаційне суспільство вимагає розвитку індивідуальності, а наші шкільні музеї – музей «Знатних земляків» та музей с. Пасічна акцентують увагу на значенні особистості у історичному розвитку села, країни.

Ми переконані, що музей у навчальному закладі має слугувати допоміжним осередком освіти і виховання.

Мета діяльності музеїв у Пасічнянському ліцеї імені Ігоря Русого полягає у залученні учнів до вивчення та збереження історико-культурної спадщини нашого народу, у формуванні освіченої творчої особистості, сприянні відродженню національно-патріотичного виховання на нових засадах, виховання молоді на кращих зразках історії рідного краю, народу, його досвіду, традицій, освіти та культури. Оскільки музей є однією з форм додаткової освіти в умовах освітньої установи, що розвиває активність, має виховну й науково-пізнавальну цінність, то має обов’язково бути інтегрованим у навчально-виховний процес.

Завдання шкільних музеїв Пасічнянського ліцею імені Ігоря Русого:

- здійснення музейними засобами навчання та виховання;
- сприяння розвитку інтелектуальних творчих здібностей;

- використання різноманітних форм і методів урочної, позакласної та позашкільної роботи;

- надання учням додаткової інформації;

- залучення учнів до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної діяльності;

- навчання облікуванню матеріалів шкільних музеїв, створення та доповнення експозицій та виставок;

- посилення міжпредметних зв’язків;

- створення творчої атмосфери, демократичного стилю, спілкування, свободи творчих дискусій, обміну думками;

- підвищення загального рівня культури і впливу на формування свідомого ставлення до своєї історії;

- вивчення та збереження пам’яток історії, культури рідного краю;

- створення умов для виховання історичної свідомості через зв'язок часів;

- формування гордості за свій край, людей.

Напрямками роботи музею «Знатних земляків» та історико-краєзнавчого музею с. Пасічна є:

- Освітньо-виховний (тематичні та оглядові екскурсії, тематичні уроки, педагогічні читання, класні години.)

- Науково-дослідницький (пошукова діяльність, розкопки, написання науково-дослідницьких робіт, виступи на уроках, конференціях.)

- Масово-просвітницький (лекції, екскурсії, виставки, конкурси, презентація творчих робіт).

- Фондовий (зберігання експонатів, записів, відеозаписів, спогадів).

При функціонуванні музеїв використовуємо різноманітні методи. Із власне музейно-педагогічних методів використовуємо такі як занурення в історичну епоху, інформаційний, продуктивний, репродуктивний, дослідницький, порівняльних аналогій, асоціативний, моделювання, порівняльного аналізу, випереджувального заохочення.

Використання того чи іншого методу залежить від вікових та індивідуальних особливостей відвідувачів. Тому є екскурсії для молодших школярів, старшої вікової категорії.

Використання таких прийомів як музичного супроводу, живого слова завжди ефективно сприяє цілі.

При створенні шкільних музеїв нами використано один з принципів навчання: чую – забуваю, бачу – запам’ятовую, роблю – розумію, тому і активно були долучені всі: вчителі, учні, громада села, науковці.

При шкільному музеї села Пасічна систематично здійснюється пошукова робота, яка супроводжується дослідницькою діяльністю, археологічними розкопками. Шкільний музей підтримує зв’язки із музеями с. Самчики, Меджибожа.

Формування високих якостей наших учнів має спиратися, насамперед, на знання історії рідного краю, його людей, їхніх досягнень, адже Батьківщина починається з своєї домівки, вулиці, школи, села.

Музейна діяльність учнів Пасічнянського ліцею імені Ігоря Русого посідає особливо місце серед інших форм навчання і виховання, є міцним стержнем всієї навчально-виховної роботи та широким полем творчості учнів та вчителів.

Результати музейної роботи:

- Створено Раду музею.

- Розроблено екскурсії для старшої і молодшої вікових категорій.

- Підготовлено екскурсоводів.

- Проведено більше 100 екскурсій.

- Члени ради музею, екскурсоводи відвідали 12 районних, обласних, краєзнавчих музеїв з метою ознайомлення з експозиціями, досвідом роботи.

- Проведено уроки історії, української літератури, виховні години, тематичні читання, конкурси, зустрічі.

У нас історія живе не лише в експонатах, вона використовується у щоденній роботі з дітьми, педагогами, випускниками, гостями, батьками, представниками місцевої громади. Музей у нас є гідним місцем зберігання, використання, популяризації, експонування, вивчення підсумків пошукової, краєзнавчої діяльності. Експозиції шкільних музеїв пристосовані для проведення навчально-виховної роботи.

Експозиції **історико-краєзнавчого музею села Пасічна** складаються з розділів:

1. «Історія села з найдавніших часів» (періодизація, фото й імена науковців, які досліджували територію; гідне місце займає експозиція, створена завдяки розкопкам на території с. Пасічна в урочищі «Горбок» Черняхівського поселення II-III ст. н. е.: фібули, фрагменти кераміки, ножові леза, пряжки, шліфувальні камені, срібні римські денарії, прясельця…)

2. «Від пасіки до Пасічної» (історія походження назви с. Пасічна та фото й імена пасічників, знаряддя праці пасічників, дуплянка…)

3. «Край козацької слави» (панорама переможної Пилявецької битви, козацькі пістолі, козацький бунчук, портрети гетьманів…)

4. «Експозиція слов'янських землеробів» (знайшли своє місце зразки сільськогосподарського інвентаря: плуг, серп, ціп, коса, ступа, корита, праски, рубель, ткацькі знаряддя, керамічний посуд, рогачі, маслобійка…)

5. «Колгоспне будівництво».

6. «Подвиг народний у пам'яті нашій»(фото односельців, учасників та ветеранів, каски, гільзи, патрони, солдатський одяг...)

7. «Хмелярство» (експозиції з історії розвитку хмелярства, орденоносці, знаряддя для вирощування та збирання хмелю, хміль…)

8. «Радгоспне будівництво» (фото керівників та головних спеціалістів, робітників у різні роки…)

9. «За мир на своїй, Богом даній землі» (експозиція про випускника школи Вадима Шалатовського, який загинув на Сході, захищаючи незалежність України, спогади, фото, експонати які надали односельці, учасники війни.)

Всі експозиції надають емоційний, інформаційний вплив, долучають до матеріальних, культурних, духовних цінностей рідного краю. Тут історичні знання перетворюються на переконання.

Феномен нашого шкільного музею у тому, що його виховний вплив на учнів найбільш ефективний у пошуково-дослідницькій роботі, розкопках на теренах села, вивченні і описі експонатів, створенні експозицій, проведенні екскурсій, оволодіння навичками і прийомами музейної і краєзнавчої роботи.

На підставі зібраних матеріалів з історії села були написані дослідницько-наукові роботи учнями нашої школи та представлені на районному, обласному, всеукраїнському рівнях. Робота Галущак Ірини «Із результатів дослідження черняхівського поселення поблизу с. Пасічна в урочищі «Горбок» зайняла І місце у районному етапі та ІІ місце в обласному етапі конкурсу-захисту робіт учнів, членів МАН. Робота пошуковців визнана найкращою в районі та однією із вагомих в області. Пошуківці Кулін Павло, Шеремета Богдан та інші удостоїлись честі брати участь в обласній краєзнавчій конференції учнівської молоді «А ми тую славу збережемо», присвяченій 70-й річниці перемоги над нацизмом у Європі в роки Другої світової війни, яка відбулась в м. Хмельницькому 15 квітня 2015 року. Робота пошуковців отримала загальне визнання і перше місце. Кулін Павло представляв Хмельниччину на Всеукраїнській краєзнавчій конференції учнівської молоді «А ми тую славу збережемо».

Ідея створення в школі музею **«Знатних земляків»** виникла ще у 2002 році, а прискорилась робота після несподіваної смерті поета-земляка, знаної в нашому закладі і, взагалі, на Старосинявщині людини, оскільки він був постійним учасником «Старосинявської весни».

І вже в грудні 2004 року у приміщенні школи за допомоги Почесних вчителів нашого закладу відкрито музей «Знатних земляків».

Наш край багатий талантами, треба тільки їх помічати та відкривати для себе і тоді ще милішою і дорожчою стане рідна земля, той куток, де ти народився.

Музей «Знатних земляків», як і музей села Пасічна, інтегровані у навчально-виховний процес через своє наповнення і форми діяльності, вони пов'язані з викладанням конкретних дисциплін, додатковою освітою, виховною роботою.

Зокрема музей «Знатних земляків» допомагає у проведені уроків літератури рідного краю. За музейними матеріалами, життям і творчістю нашого земляка Романа Юзви був виданий посібник з літератури рідного краю «Байдужим споглядання не обмежусь». Перша експозиція музею присвячена саме йому, поету-земляку Роману Юзві, його життєвому і творчому шляху.

Експозиційні стенди:

1. «Рідне село»;
2. «Батьки і діти - ми єдиного коріння, землі проміння у серцях нас»;
3. «Стежко пам'яті росиста, поведи мене в дитинство»;
4. «Ще стільки треба зміряти доріг, ще стільки треба звідати нового»;
5. «Як до сонця листок,
   Як до квітки бджола,
   Пориваюсь до тебе, Поезіє»;
6. «Пісенна творчість»;
7. Коли вже ти воскресла, Україно,
   то вознесися духом, вознесись!
8. Україна – це моє життя «Україна - це моє життя» - детально і наглядно розповідають про нашого земляка, учня, поета, пісняра Р.Й. Юзву.

Ім'я Романа Юзви, члена Національної спілки письменників України, відоме у нашому краї. Експозиції музею та екскурсія поглиблюють відомості про життя митця. У музеї представлені речі Романа Йосиповича та родини Юзвів, фотографії, прижиттєві видання творів поета, а також останні збірки віршів, опубліковані після його смерті, листи, речі побуту. Для школярів письменник стає ближчим, його творчість сприймається повніше, викликає асоціації, збуджує нові почуття, сприяє формуванню історичної пам'яті школярів, викликає почуття гордості за творчих людей, за їхній внесок у розвиток національної культури.

Завдяки музейній екскурсії, пісні, живому слову поета, особистим речам стають зрозумілішими для школярів закономірності розвитку нашого суспільства і ті зміни, що сталися у рідному краї.

Друга експозиція Музею «Відомі земляки» присвячена Почесним вчителям Пасічнянського ліцею імені Ігоря Русого. Дерево міцне своїм корінням, а людина добрими справами. Життєві долі багатьох людей перетнулись з долею нашого навчального закладу.

В. Гете сказав: « Перед розумними треба схилити голову, а перед добрим серцем стати на коліна». Ці люди не залишилися байдужими до життя школи. І до сьогодні вони разом з нами в наших негараздах і успіхах, здобутках і проблемах. В усьому є частина їхньої праці.

Великої уваги питання краєзнавчої освіти набуває в контексті української державності, бо від свого дому, міста чи села починається формування національної свідомості, розуміння України, Європи, світу, відповідно – історії України та її місця у всесвітній історії [1. 74]

Усвідомлюючи значущість місцевого культурологічного потенціалу та можливості його використання у навчально-виховному процесі, ми і створили власні музеї.

Музейна педагогіка висуває високі вимоги до тих, хто звертається до неї як до інструменту культурного розвитку, національно-патріотичного виховання, становлення особистості.

Поряд з призначенням наших музеїв збирати, зберігати, досліджувати, популяризувати надбання, шкільні музеї виконують чи не найважливішу місію – виховувати. Тому педагоги нашого закладу розуміють, що роботу з удосконалення і поповнення музею, доцільність використання тих чи інших методів має бути якісною і продуманою, орієнтованою на кінцевий позитивний результат.

Музей у навчальному закладі – це складна, спеціально організована, тривала, колективна, творча, постійна і інтегрована форма виховання. Вибір музею як форми виховання має залежати від конкретної педагогічної ситуації. Значення музеїв для суспільства можна завжди виміряти тим, чи відповідають вони вимогам, які ставлять перед нами потреби сучасного цивілізованого поступу [2].

Розробляючи систему роботи Пасічнянського ліцею імені Ігоря Русого, на засадах козацької педагогіки, пам'ятаємо, що головною метою її є дитина, а також виховання самодостатньої, життєво грамотної особистості, здатної реалізувати свої можливості за будь-яких умов. Невипадково кредо нашого навчального закладу: "У кожній дитині є сонце... Тільки не треба його гасити" (Сократ). Кожен член колективу прагне не сформувати і, навіть, не виховати, а знайти, підтримати, розвинути людські якості в дитині, закласти механізм самореалізації. Ми мріємо бачити своїх учнів здоровими, успішними, активними творцями доброго майбутнього у мирній та незалежній Україні.

Ми глибоко переконанні, що засоби музейної педагогіки, вивчення історії рідного краю, славетних людей, є тим духовним напрямком, який приведе до справжнього дієвого патріотизму, та дасть змогу знайти порозуміння, консолідацію, відродження.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко. Г. Краєзнавча освіта – важливий аспект виховання патріота і громадянина. Г. Бондаренко // Педагогічний пошук. -2003 - № 4. С.73-76
2. Вайдахер. Ф. Загальна музеологія: посібник Ф. Вайдахер; пер. з нім В. Лозинський, О. Лянг, Х. Назаркевич. – Л.: Літопис, 2005
3. Ганусенко Н.І. Шкільні музеї: [навч. – метод. Посібник] / Н. І. Ганусенко, О.В. Ляпін, Т.І. Мацейків. – К.: ,1991.
4. Закон України « Про музеї та музейну справу (28.06.1995 р. № 249 / 95 – ВР) / Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: зб. офіц. док. /упорядник В.І Фрич. – К.6 Істина.2002
5. Нормативна база діяльності музеїв навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України. – К.: Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2006. – 28 с.
6. Омельчинко Ю. А. Шкільні музеї. – К.:1981.
7. Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України, затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 04.09.2006 № 640.

Садовнича Олена,
студентка 2 курсу, групи ЗПЛ-23-м
Хмельницького інституту соціальних технологій

Психологічні проблеми внутрішньо-переміщених осіб (ВПО)

Трагічні події 24 лютого 2022 року, розпочалась повномасштабна війна росії проти України, внаслідок якої мільйони українців були змушені залишити свої домівки та стати внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Ця раптова зміна звичного способу життя породжує комплексні кризи у ВПО та потребує надання їм психологічної допомоги. Тому окреслена тематика є вкрай актуальною на сьогодні.

З початком війни значна частина населення опинилася під обстрілами у своїх населених пунктах (Київська, Харківська, Миколаївська, Донецька, Луганська, Сумська та Чернігівська області), пережила страх втратити своє життя та життя своїх близьких, а також проживала в районах, де активні бойові дії не велися (Вінницька, Хмельницька, Тернопільська, Івано-Франківська, Львівська та Закарпатська області) [2]. Перед органами державної влади стоїть завдання розмістити цих людей і забезпечити їх найнеобхіднішим (їжею, тимчасовим житлом, предметами гігієни, одягом тощо). Водночас, внутрішньо переміщені особи потребують психологічної підтримки та допомоги. Загальний соціогенний стрес посилюється довготривалою та масовою травматизацією населення, спричиненою війною

З початку повномасштабної війни росії проти України, за даними Міжнародної організації з міграції, всього за місяць переселенцями стала майже чверть населення України. В основному це жінки з дітьми та люди похилого віку. Кризові зміни, пов'язані з вимушеним переселенням до безпечніших місць перебування, викликають у психіці людей глибокі психологічні травми і призводять до багатьох психологічних проблем. Важкі життєві ситуації, життєві труднощі, стресові, екстремальні, надзвичайні ситуації виступають чинниками формування особливих умов життєдіяльності особистості. У переселенців виникають психологічні, соціальні, економічні, соціально педагогічні, освітні, правові проблеми [5].

Внутрішньо переміщені особи згідно з Керівними принципами ООН з питань внутрішньо переміщених осіб це - «особи або групи осіб, які були змушені покинути свої будинки або місця постійного проживання, зокрема в результаті або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини, стихійних або антропогенних лих і які не перетнули міжнародно визнаний державний кордон». В Україні визначення ВПО міститься в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Відповідно, внутрішньо переміщена особа – це громадянин України, який постійно проживає на території України на законних підставах, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Україна вживає всі необхідні заходи, відповідно до своєї Конституції, законів і міжнародних угод для запобігання вимушеному внутрішньому переміщенню осіб, захисту їх прав та створення умов для добровільного повернення чи інтеграції за новим місцем проживання в Україні [1].

За даними МОМ станом на серпень 2024 року, кількість ВПО в Україні становить 3,67 млн осіб, а 4,39 млн людей вже повернулися до своїх домівок [4]. Попри те, що у період із квітня по вересень нинішнього року кількість ВПО зросла на 120 тисяч, загалом ситуація залишилася стабільною в річному вимірі. МОМ зазначає, що 11,4% населення України становлять внутрішньо переміщені особи. Серед переселенців 10% – це неповні сім'ї, у яких є лише одна людина старша 18 років, а інші – не старші

17 років [4].

Згідно з результатами дослідження, більшість ВПО (69%) не планують кудись переїжджати протягом наступних трьох місяців. Водночас 14% розглядають можливість повернення додому, але понад половина з них планують це зробити лише після завершення війни.

Багато з внутрішньо переміщених осіб потребують психологічної підтримки та допомоги, оскільки психологічні травми можуть негативно впливати на них і сприяти виникненню посттравматичного стресового розладу. Як наслідок, ВПО відчувають сильне психологічне навантаження, пов'язане з травматичними подіями. Тому основним завданням психологів та соціальних працівників є надання соціально-психологічної допомоги цій категорії клієнтів. За даними Організації Об'єднаних Націй (ООН), в Україні на національному рівні створено належні умови для нормального життя внутрішньо переміщених осіб та сформовано нормативно-правову базу, що регулює їхній статус. Зокрема, з метою вдосконалення механізмів захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб Верховна Рада прийняла Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та інші нормативно-правові акти з питань внутрішньо переміщених осіб, а також започаткувала комплексну державну програму щодо підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Комплексний національний план «вирішує основні проблеми громадян України, які переселилися з тимчасово окупованих територій України, знижує рівень соціальної напруги в середовищі цих осіб та в суспільстві, сприяє їх інтеграції та соціальній адаптації на нових місцях проживання, забезпечує створення належних умов для реалізації їх життєдіяльності, прав та потенціалу, надає соціальну, медичну, психологічну та матеріальну підтримку і створює передумови для відшкодування завданої їм матеріальної шкоди».

Слід зазначити, що поняття «внутрішньо переміщені особи» часто ототожнюють з поняттям «біженці», але це абсолютно різні поняття, і їх навіть не можна порівнювати між собою. Основна відмінність між цими поняттями полягає в тому, що, на відміну від біженців, які шукають притулку за межами країни, внутрішньо переміщені особи не перетинають кордонів. Причиною виникнення вимушеної внутрішньої міграції в Україні стала російська збройна агресія на Сході та повномасштабне вторгнення росії 24.02.2022 року. Внаслідок військових дій тисячі людей були змушені залишити свої домівки та тимчасово переселитися в пошуках безпечного місця перебування.

Причинами масового внутрішнього переміщення осіб, сімей з дітьми в Україні є прагнення жити в безпеці, виїхати з-під обстрілів, неможливість жити на території, на якій відсутні умови для виховання, розвитку і догляду за дітьми, життя і роботи дорослих (відсутність продуктів харчування, води, світла, ліків, освіти, транспорту, втрата житла тощо). Багато домівок є розбомбленими і зруйнованими, що унеможливлює повернення туди переселенців навіть після закінчення військового конфлікту.

Вимушене переселення входить до числа складних життєвих ситуацій. Травматизація психіки в минулому, обумовлена історією міграції, травматизація психіки в новому соціокультурному середовищі, викликана вимогами адаптації та іншими труднощами, що виникають після переїзду. З повним правом його можна віднести до числа екстремальних, коли перед особистістю ставиться проблема виживання, постійна боротьба із надскладними життєвими обставинами. Окрім незручностей, пов’язаних з проживанням на чужій території, переміщення в нове середовище впливає на стан психічного та фізичного здоров’я переселенців. Соціальне безправ’я і психічна вразливість, важкий тягар матеріальних проблем, постійний страх за майбутнє, підірване здоров’я і підвищений ризик захворювань,

конфлікт з собою та іншими, нарешті, відчуття себе «чужинцем» і людиною «другого сорту». Аналіз психологічних проблем вимушених переселенців показує, що вони носять комплексний характер, який охоплює всі основні сфери особистості: емоційну, когнітивну, поведінкову, мотиваційну, комунікативну. Порушення в різних сферах психічного здоров'я переселенців, накладаючись одне на одне, можуть призвести до більш глобальних проблем особистості. Змінюючи соціальне оточення, переселенці втрачають підтримку друзів та знайомих, з якими вони проживали раніше, що призводить до появи почуття самотності.

Окрім дискомфорту, спричиненого поселенням в іншому місті, переїзд до нового середовища має стресовий вплив на психічне та фізичне здоров'я переміщених осіб. Це низькі соціальні стандарти, крихке психічне здоров'я, економічні труднощі, обмежений горизонт планування, погіршення здоров'я, високий ризик зараження хворобами і, нарешті, відчуття себе «іноземцями» та «громадянами другого сорту». Навіть побіжний погляд на виклики в житті внутрішньо переміщених осіб показує, що проблеми є комплексними і зачіпають усі основні сфери особистості, включаючи емоції, пізнання, поведінку, мотивацію та комунікацію. Порушення в різних проявах психічного благополуччя ВПО підсилюють одне одного і створюють кумулятивний ефект, який може призвести до серйозних психологічних ускладнень. Більшість переселенців дезадаптовані, що проявляється в гіпотонічних реакціях, нестійкій активності та прагненні до жорстких оборонних позицій. Емоційний фон переселенців низький, з емоційною напруженістю, втратою мотивації та схильністю зосереджуватися на дрібницях, дратівливістю, гнівом і тривогою. З психологічної точки зору, ситуація переселення сама по собі є кризовою, навіть екстремальною.

Внутрішньо переміщені особи переживають психологічні кризи, пов'язані зі зміною способу життя, тому що вони не по своїй волі покидали свої будинки, сім'ю, друзів. Необхідно адаптуватися до нових умов життя, необхідна психологічна підтримка, так як психологічна травма може негативно позначитися на них і сприяти виникненню посттравматичного стресового розладу. В результаті внутрішньо переміщені особи відчувають сильний психологічний тягар, пов'язаний з травмуючими подіями. Тому основним завданням психологів і соціальних працівників є надання психологічної допомоги цій категорії населення.

Таким чином, психологічна допомога ВПО базується на розумінні екстремальності їхнього досвіду та спрямована на мобілізацію власних ресурсів для конструктивного подолання кризових станів. Доцільно застосовувати мотиваційне консультування, когнітивно поведінкові та тілесно-орієнтовані методи. Слід зазначити, що основні напрямки психологічної допомоги включають в себе групові та індивідуальні сесії, спрямовані на підтримку адаптації та подолання травматичного досвіду. Під час проведення консультативної діяльності з вимушено-переміщеними особами важливо враховувати культурні та соціальні відмінності, щоб забезпечити ефективну взаємодію та підтримку для кожної внутрішньо переміщеної особи.

Список використаних джерел:

1. Алімова І. Є. Правове регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: проблеми та шляхи їх вирішення. Державне регулювання процесів економічного і соціального розвитку. 2020. № 5. С. 34-37.

2. Волошин С. Особливості змісту соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Психологія». 2019. № 9. С. 73-76.

3. Дем'яненко М. Внутрішньо переміщені особи України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання. Україна: події, факти, коментарі. 2018. № 3.

4. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

5. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18
6. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні раунд 12. URL: https://dtm.iom.int/reports/ukraine-returns-report-16-23-january-2023

Скемська Алла,
вчитель початкових класів
Слобідко-Красилівської початкової школи
Красилівської міської ради Хмельницької області

Психолого-педагогічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни

Анотація. Збройна агресія Російської Федерації й оголошення в Україні воєнного стану зумовили появу стресу в людей. Це все призвело до того, що значна кількість учасників освітнього процесу дістали психологічні травми різного ступеня, які можуть спричинити посттравматичний розлад і потребують постійної психологічної підтримки та допомоги. У статті акцентовано увагу на необхідності психолого-педагогічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах війни. Зазначено, що Міністерство освіти та науки України вбачає одним із пріоритетів у діяльності закладів освіти в період воєнного часу забезпечення психологічної стійкості учасників освітнього процесу.
Ключові слова: учасники освітнього процесу, психологічна підтримка, первина психологічна допомога, подолання стресу.

Збройна агресія Російської Федерації й оголошення воєнного стану в Україні стали психологічним викликом для всіх соціальних груп, незалежно від роду діяльності. Постійні повітряні тривоги, ракетні удари, страх за близьких, соціально-побутові проблеми, пов’язані з виїздом із постійного місця проживання, – основні причини порушень психічного здоров’я людей. В умовах війни, нестабільності, руйнування звичного способу життя освітній простір є і має залишатися не лише місцем набуття знань, а й простором безпеки та психологічної допомоги, основою душевного благополуччя та психічного здоров’я.

Унаслідок бойових дій значна кількість людей дістала психологічні травми різного ступеня, які ускладнюють або розривають спілкування з рідними та друзями, викликають почуття тривоги та страху, чим заважають адаптації дітей до нинішніх умов, перешкоджають ефективному вирішенню освітніх завдань, вимагають особливої уваги та зусиль усіх учасників освітнього процесу. За таких умов виникає необхідність у наданні своєчасної та систематичної психологічної, соціально-педагогічної підтримки усім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань функціонування системи освіти. Травмуючі події, які виникають через війну, зачіпають сотні тисяч дітей. Діти потребують допомоги і підтримки у тому, як впоратися зі стресом від війни, знайти способи адаптуватися до нових умов існування і впоратися з труднощами для запобігання розвитку проблем у сфері психічного здоров’я. У цих умовах важливою є психосоціальна підтримка, яка досягається шляхом створення атмосфери довіри та розуміння в класі, формування спільних цінностей, надання можливості самостійно розв’язувати питання, ухвалювати рішення, розвиток почуття ідентичності, пошук свого місця у світі тощо. Це вимагатиме реалізації принципово нових інструментів – педагогічних, методичних, які мають ґрунтуватися на компетентнісному та інтегрованому підходах до навчання, враховувати вікові особливості фізичного, розумового та психічного розвитку дитини на кожному з рівнів освіти, орієнтуватися на

здобуття учнями умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації в особистому житті, професійній і громадській діяльності [3].

Психолого-педагогічна підтримка учасників освітнього процесу базується на гуманістичному, особистісно зорієнтованому підході, тісно пов'язана з реалізацією права дитини на повноцінний розвиток і, як наслідок, якісною модернізацією системи освіти. Особливістю психолого-педагогічної підтримки є необхідність вирішення завдань особистісного розвитку і виховання в умовах війни, змін в структурі та змісті сучасної освіти. Відповідно, сфера відповідальності психолого-педагогічного підтримки включає в себе завдання створення в освітньому закладі умов для розвитку, соціалізації дитини, її самореалізацію, оскільки повноцінний розвиток особистості є гарантом суспільного благополуччя. Завдання формування самостійної, відповідальної та соціально мобільної особистості, здатної до соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці, визначає необхідність широкого використання різноманітних програм розвитку соціальних навичок, здатності до особистісного самовизначення і саморозвитку.

За такого підходу завдання психолого-педагогічної підтримки передбачають попередження виникнення проблем особистісного розвитку і виховання дитини; допомогу (сприяння) дитині у вирішенні актуальних для неї питань; налагодження взаємин з однолітками, вчителями, батьками; розвиток емоційно-вольової сфери дітей; подолання стресів; пошук ресурсів для емоційної стабільності; розвиток психолого-педагогічної компетентності (культури) педагогів, батьків. Викликами для сучасних педагогів є постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів; ускладнення проблем виховання; безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання й виховання; розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок; робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій в освітньому процесі[2].

Отже, діти повернулися до навчання. Звичайно, у когось офлайн, а у когось онлайн, а ще гірше: уже немає школи. Відкриття шкіл – це складно, але правильно. Це нагадує про мирне життя. Зараз усе, що пов'язуватиме нас із життям до війни, з періодом стабільності, – вкрай важливе. У той же час важливо пам'ятати, що травматична подія, яку пережили чи переживають вчителі та учні, накладає відбиток і на освітній процес у цілому. Адже травмовані діти відчувають певні труднощі з концентрацією, увагою та поведінкою. Деякі учні можуть бути занадто тихими та замкнутими, інші – гіперактивними. У багатьох виникають проблеми з навчанням та успішністю. З огляду на це:

- Важливо починати проводити уроки з найпростішого, з того, що проходили давно, того, що легко впровадити. Це потрібно, аби в дитини було відчуття «я можу, я перемагаю», щоб у неї підвищувався рівень дофаміну. А отже, підвищувалася концентрація уваги й покращувався загальний стан. Також важливо розпочинати роботу з обговорення правил. Будь-яка робота, особливо зараз, – це про створення простору взаємин. А простір взаємин – це правила.
- На якийсь час важливо планувати уроки коротшими, менш інтенсивними, колишніми за змістом, але меншими за обсягом домашніми завданнями.
- Іноді корисно відкласти деякі уроки на певний час та використати цей час для бесіди про практичні речі, пов'язані з нормалізацією життя школи та учнів. Це може допомогти знайти вихід із труднощів, що склалися, і поліпшити здатність дітей справлятися з факторами нагадування про травму.
- Вчителі відрізняються за своїми емоційними проявами. Найважливіше – залишатися щирим. Учні дуже добре помічають, як їхні вчителі самі справляються з травмою. Цілком нормально виражати свої природні емоції, чи то сум або будь-яку іншу реакцію на нагадування, протягом усього періоду свого відновлення для того,

щоб учні могли переконатися в нормалізації стану вчителя та свого власного, навіть, якщо на це потрібно більше часу, ніж очікувалося.

З чого варто розпочати урок? Що насамперед важливо сказати та зробити? Як реагувати на розмови дітей про війну підчас уроків? Коли ви зустрінетеся з дітьми, насамперед важливо сказати, як ви радієте, що вам вдалося зібратися разом. А найцінніше, що в нас є, – це ми. Важливо окреслити правила. Правила створюють відчуття кордонів і безпеки. Треба розуміти, що діти вийшли «з контакту» на деякий час і досвід травматизації та стресу стирає інформацію, якою всі були наповнені. Треба розуміти, що зараз потреба в емоційній стабілізації буде більша, ніж у конкретних логічних знаннях. Усі когнітивні процеси будуть викривлені, уповільнені, треба буде здолати більше перепон і напруження. Тому буде добре, якщо ви зможете почати з тих тілесних практик.

Скажіть їм потягнутися, спитайте – можливо, вони хочуть про щось вас запитати, розкажіть, де ви зараз перебуваєте. Дітей не можна навантажувати своїми емоціями, тому не розповідайте про ваш трагічний і важкий досвід. Утім, важливо розповісти, де ви зараз. Якщо клас невеликий, можна попросити дітей сказати принаймні по одному слову, те, що вони хотіли б. Є проста практика, яка дає змогу швидко зібрати інформацію про емоційний стан дітей, – барометр емоцій. Можна запропонувати, що великий палець на руці, піднятий вверх, – це «я почуваю себе добре», у бік – «я злюся», вниз – «мені сумно». Залежно від того, яких відповідей більше, ви зможете коригувати свої дії. Дії можуть бути такі:

а) Ви пропонуєте всім подивитися одне одному в очі, адже коли ми дивимося в очі іншій людині, це сприяє виробленню окситоцину, а отже – дає більше відчуття безпеки та близькості.

б) Можна запропонувати сказати одне одному слова підтримки чи просто якесь вітання.

в) Можемо сказати: «Зараз ми всі переживаємо жахливо складний досвід, але я так рада бачити всіх. І це означає, що ми справляємося і всі ви супергерої».Можемо запропонувати дітям поділитися тим, що їм допомагає вистояти і справитися з усім, поділитися суперсилою.

Під час повітряних тривог, коли діти знаходяться в укриттях і навчальні заняття не проводяться, щоб знизити рівень переживань, тривожності доцільно зайняти дітей певними видами діяльності, наприклад, настільні ігри: шахи, шашки, карткові ігри, рольові ігри, щоб більше було живого спілкування. Якщо цього не робити, то діти дістають свої смартфони і одні з них попадають у віртуальний світ, який заважає жити у реальному часі, інші - відкривають телеграмканали, де багато новин з трагічними наслідками сьогодення, і це все відображається на їхньому психоемоційному стані. Дітям дуже подобається, коли з ними в гру грають вчителі, а вдома батьки. В результаті чого діти відволікаються від буденної діяльності, цікаво проводять час, відпочивають психологічно[5].

Дихальні техніки для зняття стресу, панічних атак

Глибоке та повільне дихання. Вдихаємо носом, видихаємо ротом. Робимо коротку паузу між вдихом та видихом. Видих має бути довшим за вдих. Уявляємо, що надуваємо повітряну кульку, і видихаємо довго та повільно ротом. Одного вдиху та видиху недостатньо, вправу потрібно робити мінімум 3 хвилини.

Запах квітів. Запропонуйте дитині уявити, що вона відчуває запах квітки, глибоко вдихаючи через ніс і видихаючи через рот. Також можна подумки уявити собі квітку. Маленький зайчик. Мов зайчик, який стрибає у саду та нюхає все довкола, запропонуйте дитині зробити три швидкі вдихи через ніс і один довгий видих через рот.

Модифіковане дихання Лева. Виконуючи цю вправу, скажіть дитині щоб вона уявила, що вона лев. Видихніть все повітря через широко розкритий рот.

Запропонуйте дитині сісти зручно на підлогу або на стілець та вдихнути повітря через ніс, відкрити рот якнайширше і видихнути зі звуком «А-а-а». Вправа повторюється декілька разів.

Зігріємо метелика. Покажіть на долоні уявного метелика, розкажіть, що він замерз і не може злетіти. Запропонуйте зігріти його своїм подихом. Діти складають долоньки разом, уявивши на своїх долоньках метелика, і дихають на долоні (дихальна вправа: відкрити рота і вимовити тривалий звук «А»). Метелик зігрівся і його треба здути з долоні. Діти роблять глибокий вдих через ніс і видих через рот (на видиху треба витягнути губи трубочкою, вимовити довгий звук).

Психогімнастичні вправи

Психогімнастика «Сонце». Кожен день сходить сонце, щоб обігріти всю землю. Усі раді сонечку! Але поки воно спить. Ніч добігає кінця. Сторож місяць пішов відпочивати і по дорозі постукав до сонечка, щоб воно прокидалося. Почуло воно, що у двері постукали, розплющило свої очі, а на вулиці темно. Не хочеться вставати. Сонечко позіхнуло і знову міцно заплющило свої очі. Але час не чекає, потрібно будити Землю. Сонечко потягнулося і встало з ліжка. Умило оченята, ротик, щічки, взяло гребінець і розчесало свої золоті промінчики. Промінчики розпрямилися, яскраво засяяли. Сонечко розправило своє платтячко і вийшло на небо. Вдихнуло свіже повітря й усміхнулося всім.

Психогімнастика «Тренуємо емоції». Вчитель просить дитину насупитися, як осіння хмаринка, злий чоловік, сердитий дядько; усміхнутися, як хитра лисиця, кіт на сонечку, сонечко; показати, як злякався заєць вовка, малюк, який заблукав у лісі, кошеня, на якого гавкає собака; показати, як втомився мураха, який тягнув велику паличку, людина, яка підняла щось важке.

Психогімнастика «Зайчики та слоники». Спочатку вчитель пропонує дитині бути несміливим зайчиком. Що робить зайчик, коли відчуває небезпеку? (Тремтить.) Покажи: пригинає вушка, намагається бути меншим, стати непомітнішим, лапки та хвостик трусяться. (Дитина повторює.) Покажи, що відчуває зайчик, коли чує кроки людини, що він робить? (Тікає. Дозвольте дитині втекти в інший бік кімнати). А що робить зайчик, коли чує вовка? (дозвольте дитині десь сховатися). А тепер ми будемо слониками - сильними, сміливими. (Покажіть дитині, як безстрашно, вільно ходять слони, а дитина повторює). Що слони роблять, коли бачать людину? Бояться? Ні. Вони дружать із людиною і спокійно йдуть далі. (Робимо це разом.) Що роблять слони, коли бачать тигра? Не бояться. (Вчитель із дитиною показує сміливого слона). Після вправи вчитель обговорює із дитиною, ким їй сподобалося бути найбільше.

Пальчикова гімнастика. Вчитель пропонує за допомогою пальців рук та долонь показати, як руки «стрибають», «радіють», «штовхаються», «кусаються», «тремтять», «бояться», «перемагають».

Тілесні техніки боротьби зі стресом

Обійми і погойдай. Дитина сідає на підлогу. За нею сідає дорослий (обов'язково за згодою дитини) і обіймає, пригортає дитину до себе легенько погойдує її. Під час погойдування спробуйте передати дитині свою любов, заспокоїти її, передати їй почуття захищеності, потрібності.

Самообійми. Покладіть одну руку під пахву другої, а другою рукою обхопіть себе так, щоб долоня лежала на плечі. Обіймаючи себе таким чином, ви добре відчуваєте власні межі: «де я починаюся і де закінчуюся».

Гра «Я малюю, а ти відгадай». На спині дитини малюємо пальцем або легенько не гострим боком олівця геометричні фігури, цифри, літери, а дитина має відгадати.

Гра «Почухай спинку». Діти стають у шеренгу, повертаються праворуч. За сигналом вчителя потрібно: розтерти долонями плечі дитини, що стоїть попереду; «місити тісто» (ребром долоні робити погладжувальні рухи); виконати «рейки» (ребром

долоні провести зверху вниз по спині); виконати вправу «Дощик» (подушечками пальців постукати по спині).

Вправи на зняття м'язового напруження

Гра «Котик». Діти сидять на килимку. Під спокійну музику вони показують, як котик ніжиться на сонечку, як котик потягується, як миє личко, дряпає кігтиками килимок тощо. Гра «Добра тварина». Діти стають у коло й беруться за руки. Вчитель тихим, загадковим голосом говорить: Ми – одна велика, добра тваринка. Давайте послухаємо, як вона дихає. А тепер подихаємо разом. На вдих робимо крок уперед, на видих – крок назад… Так не тільки дихає тварина, так б'ється її серденько: чітко й рівно. Стук – крок уперед, стук – крок назад… Наша тваринка має добре серденько, нам усім стало тепло й затишно біля неї».

Вправа «Пташка махає крильцями». Дитині потрібно підняти руки вгору і виконати махи руками.

Вправа «Стряхнемо водичку з рук». Дитині пропонують потрусити розслабленими кистями рук, начебто струшуючи краплі води. Нахилити голову вперед, назад, праворуч, ліворуч, а потім виконати декілька кругових обертів головою спочатку в один бік, потім – в інший. Повільно похитати розслабленими руками.

Вправа «Кулачки-силачі». Пальці рук під рахунок до 5 із силою стиснути в кулачки, на рахунок 5 розтиснути, струснувши кисті рук, при цьому зосередити увагу дитини на тому, як пальчикам приємно відпочивати.

Ситуація, яку переживає Україна, виходить за межі звичайного нормального людського досвіду. Вона спричинила значне порушення життєдіяльності людей, шкоду їх здоров'ю, великі людські втрати, значні матеріальні збитки тощо. Все це вкрай негативно позначається на кожній родині. Одні сім'ї були вимушені залишити домівку та переживають кризу, пов'язану з втратами не лише матеріальними, але і соціальними. Інші родини переживають втрату близької людини. Так чи інакше в України не залишилося практично жодної відстороненої від конфлікту особи. Психічне травмування у людей, що пережили надзвичайні події, має різну глибину і складність.

Особливу увагу потрібно приділяти до внутрішньо переміщених дітей до адаптації в навчальному закладі, адаптації їх родини за місцем переселення. Допомогти дитині інтегруватися в новий колектив, включити її в освітній процес, зменшити рівень стресу, нормалізувати її психоемоційний стан, не виділяти з-поміж інших учнів як «жертву», мотивувати вчитися – це частина роботи, яку мають виконати вчителі. Успішність цієї роботи починається з того, як дитина представлена в новому колективі. Спроба педагога підкреслити складний досвід, що його пережила дитина в зоні конфлікту, може стати причиною несприйняття новачка класом або призвести до зайвої «героїзації» його минулого. Безумовно, вчителі й однолітки мають дещо знати про нового учня, проте у школі, насамперед, треба зосередитися на включенні дитини в освітній процес. Коли діти потрапляють у новий колектив з усталеною структурою та лідерами, вони змушені заново вибудовувати стосунки як із новими однокласниками, так і з учителями. Змінюючи звичний колектив, школярі тривожаться, чи сприймуть їх нові однокласники, чи зможуть вони відповідати вимогам нової школи. Тому перш ніж скласти враження про здібності та можливості нового учня, важливо не лише оцінити його освітній рівень, а й враховувати, де навчалася дитина до переїзду. Якщо освітній рівень новачка нижчий за середній у новому класі, потрібно з'ясувати, чи це наслідок іншого рівня вимог у попередній школі, чи особистих здібностей дитини, та враховувати це в період адаптації.

На успішність адаптації внутрішньо переміщених учнів впливає й те, як дитина добиратиметься до навчального закладу й додому після занять, як буде організоване її харчування, з ким вона залишатиметься після уроків, чи відвідуватиме музичну школу або спортивну секцію, якщо вона звикла це робити вдома. Тому контакт батьків з учителем та спілкування родин ВПО зі шкільним психологом особливо важливий.

Для адаптації дитини важливо не тільки налаштовувати її на позитив, а й підготувати її до труднощів, які можуть виникнути, намагатися долати їх спільно. Батьківська підтримка дасть дитині відчуття безпечного тилу, впевненість у позитивному результаті і допоможе швидше влитися в новий колектив.

Як надати первинну психологічну допомогу дитині під час війни:

✓ запевніть дитину в тому, що ставитеся до її переживань серйозно та знайомі з дітьми, які зазнали таких самих випробувань: «Я знаю одного сміливого хлопчика, який пережив таку саму ситуацію»;

✓ створюйте атмосферу безпеки — обіймайте дитину якомога частіше, розмовляйте та грайте з нею;

✓ переглядайте разом із дитиною «позитивні» фотографії чи зображення — так зможете звернутися до приємних образів із минулого, послабити неприємні спогади;

✓ спрямовуйте розмову про воєнні події в інший напрям — переходьте від опису деталей до опису почуттів: спонукайте дитину описувати не деталі події, а її почуття;

✓ допомагайте вибудувати життєву перспективу — визначити конкретні цілі та окреслити конкретні терміни;

✓ повторюйте, що відчувати безпорадність, страх, гнів — нормально;

✓ підвищуйте самооцінку дитини — частіше хваліть її за хороші вчинки;

✓ грайте в ігри з піском, водою чи глиною — взаємодія з такими матеріалами дасть дитині змогу виразити переживання за допомогою образів;

✓ не дозволяйте потурати вами — не виконуйте будь-які бажання дитини з жалю до неї.

Як говорити з дітьми про війну?

Обов’язково вислуховуйте дітей. Дорослі часто бояться складних тем і намагаються їх уникати. Це надзвичайно збільшує напругу у дітей всіх вікових категорій. Дітям важливо продемонструвати Вашу готовність обговорювати важливі для них питання. Учням потрібно знати, що на свої питання вони зможуть отримати відповідь від мудрого, безпечного дорослого. Про війну говоріть правдиво, але коротко. Відповідайте на поставлені питання і не розгортайте дискусії. Орієнтуйтеся

на вік дітей. Підлітки хочуть говорити самі. Дайте їм таку можливість, навіть, якщо Ви будете змушені «пожертвувати» уроком. Все одно тривожні діти – малоресурсні. Приводимо їх в спокійний стан, а вже потім навчаємо. Терпеливо і спокійно відповідайте стільки разів, скільки у дітей є потреба обговорювати питання. Це пов’язано з особливостями їхнього сприйняття. Демонструючи впевнену поведінку, завжди обирайте життя! Спрямовуйте увагу учнів на «дрібниці»: восени таких маленьких радощів надзвичайно багато. Можна починати урок з обговорення: «що я помітив цікавого і красивого…» Говоріть про майбутнє. Створюйте його з учнями: пишіть казки на уроках мови й літератури, оповідання, вірші; малюйте. Обігруйте щасливе майбутнє в своїх уроках[3].

Ефективність функціонування системи освіти значною мірою залежить від забезпечення сприятливого психологічного середовища для усіх учасників освітнього процесу. А одним з найважливіших стратегічних завдань в сучасних умовах є ефективна психологічна підтримка особистості.

Сьогодні, коли йде повномасштабна війна, яка несе смерть і розруху в нашій країні, нам освітянам, як ніколи потрібно докласти максимум зусиль, коли діти і їхні сім’ї, весь український народ знаходиться у скрутному становищі. Багато батьків в лавах ЗСУ та територіальній обороні, захищають нашу державу, діти знаходяться під опікою лише когось одного з батьків або з дідусями та бабусями, опікунами. Всі ці труднощі життя потрібно враховувати. Тому до кожної дитини потрібно мати свій підхід, потрібно «вивчити» кожну сім’ю, щоб діяти в унісон, враховувати характер та емоції кожного учня. Адже на підґрунті конфлікту в сім’ї, необережно сказане слово вчителя, може накласти ґатунок на все подальше життя дитини.

Зараз кожен із нас – опора для іншого. І саме зараз для дітей ми – значно більше, ніж учителі. Будь-який дорослий, який перебуває поруч із дитиною, який може відчувати стабільність, обличчя якого зберегло жвавість, хто знаходить у собі сили дивитися в очі, може пояснювати, що відбувається, витримати погляд того, кому складно, витримати напруження, – є маяком і джерелом зцілення. Зараз ми всі – маяки та джерела зцілення для тих, хто поруч із нами.

Список використаних джерел:

1.Бомк Ю.Л. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. URL: https://vseosvita.ua/library/psykholohichna-pidtrymka-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu-pid-chas-viiny-666417.html (дата звернення: 15.11.2024)

2.Вітюк В.В. Психолого-педагогічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. URL: http://vippo.org.ua/files/conference/--171644610979649.pdf (дата звернення: 16.11.2024)

3.Кривицький О.М. Психоемоційна підтримка та психологічна допомога учасникам освітнього процесу. URL: http://vippo.org.ua/files/conference/--171644610979649.pdf (дата звернення: 16.11.2024)

4.Освітній омбудсмен України. Як підтримати та заспокоїти дитину під час війни. URL:https://eo.gov.ua/yak-pidtrymaty-ta-zaspokoity-dytynu-pid-chas viyny/2022/02/28/(дата звернення: 15.11.2024)

5.Піговська С.А. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. URL:https://naurok.com.ua/psihologichna-pidtrimka-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-viyni-320683.html (дата звернення: 15.11.2024)

6.Черушева Г.Б.,Плазова Т.І. Андрущенок Н.В. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу: аналіз викликів воєнного часу. Психологія праці. 2023. №47. С.1- URL: http://habitus.od.ua/journals/2023/47-2023/27.pdf (дата звернення: 16.11.2024)

Смолій Інна,
вчитель початкових класів Славутської гімназії № 5

Психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід учнів початкової школи в умовах війни

В статті розглядаються актуальні аспекти психологічної підтримки та соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах війни. Описані основні виклики, з якими стикаються учні, педагоги та батьки, а також ефективні методи допомоги в освітніх закладах. Наведено рекомендації щодо створення безпечного середовища та підтримки психологічного благополуччя учасників освітнього процесу.

Ключові слова: психологічна підтримка, соціально-педагогічний супровід, освіта, війна, Україна, учні, безпечне середовище.

Російсько-українська війна призвела до серйозних змін у всіх сферах суспільного життя України, особливо в освіті. В умовах війни школа повинна виконувати не лише освітні функції, а й забезпечувати психологічну підтримку та створювати безпечне середовище для учнів і вчителів. Важливою є робота соціальних педагогів і психологів, які допомагають подолати психологічний тиск та адаптуватися до нових умов. Ця стаття зосереджується на вивченні соціально-педагогічного супроводу та психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах війни.

В умовах війни початкова школа стикається з унікальними викликами, оскільки молодші школярі особливо вразливі до стресу та потребують постійної підтримки. Зазвичай діти цього віку недостатньо розуміють події навколо, але вони відчувають емоційний стан дорослих і атмосферу нестабільності. Вчителі та соціальні педагоги грають ключову роль у тому, щоб допомогти учням впоратися з емоційними викликами

і створити безпечне навчальне середовище. Учні повинні розуміти, що розслаблене тіло не може супроводжувати переляканий мозок. Це означає, що їх мозок стане більш розслабленим, якщо вони зможуть розслабити своє тіло. Способи розслаблення тіла та можку передбачають використання практичних вправ та технік.

1. **Адаптація навчального процесу до потреб дітей**

- **Поступова адаптація**: З огляду на підвищений рівень тривожності у дітей, навчальний процес адаптується так, щоб дітям було легше поступово втягуватися в навчання. Школа зменшує кількість обов'язкових завдань, робить акцент на практичних навичках та заняттях, що не вимагають високої концентрації. Тому школа стає ефективним місцем для сприяння відновлення та підтримки, покликаний перетворити школу на «осередок відновлення»
- **Персоналізоване навчання**: У початкових класах важливо впроваджувати індивідуальний підхід, щоб забезпечити особливу увагу дітям, які переживають сильний стрес або мають труднощі з адаптацією. Це можуть бути окремі завдання, пристосовані до рівня комфорту кожної дитини.

2. **Психологічна підтримка та зниження тривожності**

Відновлення після надзвичайної ситуації, здатність поступово отримати контроль над небажаними думками – важливий, адже стрес часто проявляється у формі фізичного напруження. Запропонуйте дітям легкі вправи для заспокоєння, які допоможуть їм зрозуміти та контролювати власні реакції.

- **Діафрагмальне дихання. Вправа "Свічка та квітка".** Діти уявляють і одній руці квітку, а в іншій – свічку. На вдиху уявно нюхаємо квітку. На видиху задуваємо свічку. Глибокі вдихи та видихи допомагають заспокоїтися та розслабити тіло.
- **Метод "безпечного друга"**: Учні можуть обрати собі партнера або "друга", з яким почуваються найбільш комфортно, і працювати разом з ним під час навчання. Це створює підтримуюче середовище і допомагає дітям розвивати довіру.
- **Вправи на візуалізацію**: Психологи і вчителі використовують прості візуалізаційні вправи, такі як "подорож у безпечне місце" (де дитина може уявити себе в улюбленому місці) або "обійми невидимого друга". Ці вправи допомагають дітям почуватися захищеними навіть у складних ситуаціях.
- **Звукові релаксаційні техніки**: У класах встановлені колонки з природними звуками (наприклад, шум лісу, спів птахів), які заспокоюють дітей. Аудіосеанси тривалістю 5-10 хвилин проводяться під час перерв або після складних занять.
- **Небажані думки.** Досить легко потрапити у негативну спіраль небажаних думок. Це коли одна погана думка призводить до інших і зупинити їх важко. Частіше такі думки приходять, коли ви на самоті чи коли намагаєтеся заснути. Запропонуйте дітям уявити потік таких думок як річку, яка забирає ці думки далеко.

3. **Розвиток емоційної грамотності через творчі активності**

- **Психологічні казки і книжки**: Учителі читають дітям психологічні казки або історії, які допомагають усвідомити і обговорити свої емоції. Після читання проводиться обговорення або створюється малюнок на тему прочитаного.
- **Терапія через гру**: Для молодших школярів гра є важливою частиною навчання. Ігри, які допомагають виразити емоції, розвивати комунікативні навички та навички вирішення конфліктів, стають невід'ємною частиною шкільного життя. Наприклад, гра "емоційний килимок", де діти обирають кольорові килимки, що відповідають їхнім емоціям, і обговорюють, чому вони так почуваються.
- **Пластилінова терапія**: Робота з пластиліном сприяє релаксації та допомагає виражати внутрішні переживання. Учні ліплять фігурки, що символізують їхні емоції, а потім обговорюють з учителем чи психологом, що саме вони зобразили і чому.

4. **Інтеграція соціально-педагогічного супроводу у навчання**

- **Ритуали початку та завершення дня**: Кожен навчальний день починається і завершується короткими ритуалами – діти обирають, як вони почуваються,

використовують дошку емоцій або розповідають одну позитивну подію за день. Це допомагає структурувати навчальний процес і додає відчуття стабільності.

- **Тематичні тижні**: Вчителі організовують тематичні тижні, наприклад, "Тиждень доброти" або "Тиждень дружби", де діти вивчають, як можна підтримувати один одного, допомагати іншим, цінувати дружні стосунки. Це розвиває у дітей здатність проявляти підтримку.
- **Психологічні тренінги на розвиток комунікації**: Для учнів проводяться інтерактивні заняття, які сприяють розвитку комунікативних навичок, допомагають зрозуміти, як поводитися в конфліктних ситуаціях і як підтримувати друзів.

5. **Тісна робота з батьками для збереження послідовності підтримки**

Батьки життєво важливі для сприяння відновленню. Саме батьки можуть допомогти вчителям досягнути цілей відновлення. Найкраща підтримка для дітей під час кризи надходить від сім'ї та вчителів. Особливо ефективно ,коли батьки і вчителі співпрацюють.

- **Освітні вебінари для батьків**: Психологи проводять онлайн-сесії з батьками, де діляться інформацією про те, як реагувати на емоції дітей, як допомагати їм справлятися зі стресом, і як створити сприятливу атмосферу вдома.
- **Інформаційні стенди та новини для батьків**: На території школи чи в онлайн-групах створюються інформаційні стенди або розсилки, де описуються корисні поради, техніки ігрової терапії, заходи для заспокоєння дітей.
- **Індивідуальні зустрічі**: Шкільні психологи регулярно спілкуються з батьками учнів, надаючи рекомендації стосовно розвитку емоційної стабільності дитини та можливих проблем, що виникають у навчанні через психологічний стан дитини.

Такі підходи дозволяють дітям почуватися комфортно, безпечно та отримувати позитивний емоційний досвід навіть у складних умовах війни. Підтримка молодших школярів у шкільному середовищі має важливий вплив на їхнє подальше психологічне та соціальне здоров'я, а також допомагає формувати дружнє та підтримуюче середовище, яке є необхідним для їхнього розвитку.

Психологічна підтримка та соціально-педагогічний супровід учасників освітнього процесу під час війни мають вирішальне значення для їхнього емоційного благополуччя та успішної соціалізації. З огляду на численні виклики, що стоять перед учнями, важливо забезпечити підтримку та створити безпечне середовище в освітніх закладах. Психологи, соціальні педагоги та волонтери відіграють ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи ресурси для подолання стресу та адаптації до нових умов.

Список використаних джерел:

1. Анонімний, В., Коваленко, І. Психологічна підтримка у кризових ситуаціях. Київ: Наукова думка, 2020.
2. Петрова, О. Соціально-педагогічний супровід у системі освіти. Харків: Видавництво ХНУ, 2021.
3. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо роботи з дітьми в умовах війни. [Електронний ресурс].
4. Forbes D. Creamer M. Bisson J. et al (2010). A guide to guidelsnes for the treatment of PTSD and related conditions. J Trauma Stress 23 537-552

Сокол Марина,
вчитель початкових класів

Інклюзивна освіта в умовах війни в Україні

Анотація. У статті розглянуто актуальні проблеми, які постали перед освітою та педагогічними працівниками в Україні, під час повномасштабного вторгнення Росії. Розкрито особливості інклюзивного навчання в умовах воєнного стану. Розглянуто особливості організації інклюзивного навчання в Україні у закладах загальної середньої освіти та визначено, що така організація передбачає проведення подальшого формування умов задля продовження надання освітніх послуг особам з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у період воєнного часу. Встановлено, що основною метою навчально-виховного процесу в закладах освіти зараз є мінімізація стресу дітей, автоматизація та спрощення дій педагогічних працівників у разі виникнення надзвичайної ситуації, тому зараз активно розробляються плани на випадок непередбачуваних обставин.

Ключові слова: інклюзивне навчання, освіта, освіта в умовах воєнного стану, війна, Україна, здобувачі освіти.

Постановка проблеми. Інклюзивне навчання та його організація завжди залишалися актуальними, а особливо зараз, коли значно обмежені можливості для навчання. В умовах сьогодення, коли послідковується неочікувана та досить негативна для навчального процесу ситуація в Україні, інклюзивне навчання повинно відбуватись у відповідності до правил, визначених Міністерством освіти і науки України. Попри те, організація інклюзивного навчання має проходити у відповідності до безпекової ситуації у кожному регіоні країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження питань інклюзивного навчання здійснили Н. Ашиток, М. Буйняк, В. Бондар, К. Дубич, А. Колупаєва, Л. Міщик, М. Чайковський та інші. Проте, враховуючи думки зазначених авторів, доцільно констатувати, що майже не є розкритими питання інклюзивного навчання в умовах воєнного стану.

Освіта під час війни є важливою темою, яка потребує співпраці між державними органами, громадськими організаціями, міжнародною спільнотою для забезпечення захисту дітей та максимальної освітньої можливості у таких складних умовах.

Говорячи про доступність освіти під час війни, також варто пам’ятати про необхідність достатніх фінансових ресурсів, відповідної інфраструктури та обладнання.

Війна призвела до виникнення питань доступності та безпеки освіти. Багато дітей втратили можливість долучитися до навчального процесу, педагоги під загрозою обстрілів викладали в регіонах, де ведуться або потенційно можуть відбуватися бойові дії. Такі умови потребують серйозного планування освітніх процесів та забезпечення належних умов навчання в умовах війни.

Руйнування шкіл та інших освітніх закладів, відсутність укриттів, нестача кадрів, неможливість продовжувати роботу в окупації — це лише частина тих викликів, з якими стикається українська освітня система під час війни.

У стані війни діти з особливими освітніми потребами належать до найвразливішої категорії населення. Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини. Діти, які вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій, стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах. Оскільки ці діти мають обмежені можливості швидко реагувати та обробляти інформацію з навколишнього

середовища, важливо запроваджувати у навчальний процес кроки підтримки, які допоможуть мінімізувати наслідки психологічної травми.

У 2024/2025 навчальному році організація освітнього процесу у закладах освіти, в яких здобувають освіту учні/учениці з особливими освітніми потребами, в тому числі спеціальних, має здійснюватись з урахуванням продовження дії правового режиму воєнного стану.

Під час організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами важливо застосовувати індивідуальний підхід до кожного здобувача освіти в найкращих інтересах дитини для дотримання її права на продовження здобуття освіти.

Міністерством розроблено Порядок та умови здобуття загальної середньої освіти в комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні, які затверджені наказом МОН від 07 серпня 2024 року № 1112, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 08 серпня 2024 р. за № 1222/42567 (далі - Порядок), який визначає особливості організації здобуття загальної середньої освіти в комунальних закладах загальної середньої освіти та їх філіях (далі - заклади освіти) в умовах воєнного стану в Україні

Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами можуть потребувати додаткової індивідуальної підтримки під час перебування в укриттях, тому важливо, щоб працівники які відповідають за переміщення та перебування в укриттях (асистент вчителя, асистент учня (дитини), інші педагогічні працівники), були підготовлені до роботи з дітьми з особливим освітніми потребами, розуміли специфіку поведінки таких дітей та володіли методами надання психологічної підтримки під час стресових ситуацій.

Наразі інклюзивні класи створені на основі запитів батьків дітей з особливими освітніми потребами. Командапсихолого-педагогічного супроводу дитини визначає поточні освітні потреби дитини в процесі навчання, труднощі в освоєнні нею навчально ї програми, рівеньуспішності навчання. Команда також розробляє індивідуальний навчальний план для дитини з особливими освітніми потребами. Цей план переглядається двічі на рік з точки зору необхідності його коригування та для контролю за успіхами дитини. Водночас фахівці зазначають, що якщо дитина стала гірше читати або забула арифметику, букви, орфографію , звуки тощо, це означає, що ця навичка не засвоєна належним чином.

Вміння також може бути втрачене, якщо дитина не використовує його в повсякденному житті (тобто ця здатність не потрібна з точки зору дитини). На думку фахівців, батьки повинні включити уроки в розпорядок дня, при чому набагато краще, щоб такі заняття були коротшими, але проходили кілька разів на день. Під час планування такої навчальної діяльності необхідно не зосереджуватися на цілях, які раніше стояли перед дитиною та її педагогами, а виходити з того, що дитиною уже засвоєно, або на чому зупинилися на момент переривання у зв’язку з воєнними діями звичної для учня діяльності.

Вагомого значення набуває створення психологічно комфортного середовища у закладах освіти, надання своєчасної підтримки педагогічним працівникам, здобувачам освіти, зокрема учням з особливими освітніми потребами та залучення батьків до освітнього процесу. Діти з особливими освітніми потребами мають особливості когнітивних функцій, психоемоційних процесів, сенсорного і моторного розвитку. З метою недопущення ускладнення та погіршення їхнього психологічного стану педагогам необхідно звертати увагу на попередження вторинної психологічної травми шляхом організації комфортного, інклюзивного та розвиваючого освітнього середовища, забезпечення заходів, спрямованих на попередження психологічного травмування.

Отже, можна зазначити, що допомога дітям з ООП в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальною проблемою нашого суспільства. Проблеми сім’ї, яка виховує

дитину з обмеженими можливостями здоров'я, мають багато аспектів психологічного, соціального та соматичного характеру.

Навчально-виховний процес має здійснюватися на основі планів, регулярного оновлення та систематизації педагогічних і методичних ресурсів, адаптованих до специфіки організації навчання дітей, учнів та студентів з особливими освітніми потребами. Необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного потенційного користувача з особливими освітніми потребами. Процес навчання має відбуватися в різних режимах, які дозволяють в будь-який час і в зручній формі вивчати необхідний матеріал.

Список використаних джерел:

1. Давиденко Г. Упровадження соціальної інклюзії у закладах вищої освіти: бар'єри та шляхи їх подолання. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. 2018. No 2(16). С. 123-124.

2. Державна служба якості освіти інформує, як організувати інклюзивне навчання у 2022 році. Сайт Державної служби якості освіти. URL: https://sqe.gov.ua/inkluzyvne-navchannia-2022/

3. Заклади освіти в умовах воєнного стану. Державна служба якості освіти України. URL: https://sqe.gov.ua/

4. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 і від 15 вересня 2021 р. № 957 : постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2022 № 483. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text.

5. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 545. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text.

6. Сидорів Л. Навчальний курикулум з інклюзивної освіти: Теорія та методика інклюзивного навчання. Модулі 4 -6. Івано-Франківськ: 2020. 265 с.

Соколик Валентина,
вихователь ЗДО №10 «Золота рибка»
Красилівської ОТГ

Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах воєнного стану

Анотація. Стаття містить інформацію про важливість створення безпечного освітнього простору в навчальних закладах, про умови, які необхідно створити під час планування освітнього процесу в умовах війни. Висвітлюється важливість заходів, та прийомів щодо збереження психічного здоров'я здобувачів освіти а також педагогів під час воєнного стану в країні.

Ключові слова: безпека, освітнє середовище, психологічний супровід, психологічний клімат, система заходів.

Постановка проблеми. Питання безпеки освітнього простору набуває особливого значення в умовах війни. Базовим чинником функціональності освітнього середовища сьогодні є його безпечність, яка передбачає фізичну, психічну, інформаційну та соціальну стабільність кожного учасника освітнього процесу. У ситуації загрози ракетних обстрілів усіх без винятку регіонів країни, пріоритетного значення набуває безпека фізичного простору закладу освіти, наявність укриттів, обладнання приміщень запасними виходами, вогнегасниками тощо. Але не менш важливе значення, в ситуації психічного травмування дорослих і дітей, пов'язаного з

війною, має і психологічна безпека освітнього простору – атмосфера взаємоповаги, довіри та взаємодопомоги між учасниками освітнього процесу, яка є необхідною умовою збереження і зміцнення здоров'я учасників освітнього процесу, їхнього подальшого розвитку і самореалізації.

Виклад основного матеріалу. Проблема безпеки закладів освіти та забезпечення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти та організації безпечного освітнього середовища є особливо актуальною у зв'язку з військовою агресією Росії проти України. Під час військових дій, та ще тривалий час після їх закінчення, заклади освіти в Україні працюватимуть у нових для себе вимогах до безпечного освітнього середовища. Створити безпечне освітнє середовище - одне з першочергових завдань закладу освіти, виконання якого має реалізувати право на безпечні та нешкідливі умови розвитку, навчання і виховання в умовах війни. Цим мають займатися спільними зусиллями керівник закладу освіти, педагогічні працівники, батьки вихованців, громадськість. До того ж, їм важливо опанувати основні правила безпечної поведінки та навчити цього дітей. Тому в умовах воєнного стану створення безпечного освітнього середовища є одним із першочергових завдань. Перш за все, безпечними мають бути будівлі закладу. У кожному закладі освіти потрібне укриття чи інші приміщення, де можна перебувати під час повітряних тривог для зменшення ризиків. Якщо такі приміщення не обладнані, то керівник має ініціювати перед засновником зміни до фінансування закладу. Керівники мають подбати про переривання занять чи інших активностей дітей у разі оголошення повітряної тривоги або інших сигналів небезпеки та скерування усіх присутніх у закладі в укриття. Там, у безпечніших умовах заняття можна буде продовжити. У закладі має бути розроблений дієвий, чіткий алгоритм про те, хто, де, як і коли має ховатися, як здійснювати евакуацію дітей, як діяти у разі обстрілів, під час оголошення повітряної тривоги, тощо. Усі в закладі - і працівники, і діти - мають знати цей алгоритм дій та чітко дотримуватися. Важливо інформувати про такі правила і батьків вихованців - це зменшить їхнє хвилювання, адже близькі мають чітко розуміти, де їхні діти та як дізнатися, що вони у безпеці. Проте наявність укриття - це лише частина тієї безпеки дітей, яку має організувати керівник. Крім того, поруч із дитиною мають бути безпечні дорослі - персонал закладу, її батьки. Адже безпека дитини - це широке поняття, яке необхідно сформувати у такій послідовності: безпечне місце - дотримання алгоритму - безпека дітей.

Безпечне місце: прогнозоване для дитини - вона має повну інформацію, що з нею буде відбуватися, хто там буде і яка роль присутніх; так само дитина розуміє, що чекають від неї, яких правил має дотримуватися; - максимально підготовлене для взаємодії - є меблі, що відповідають віку дитини, та додаткові предмети для заняття за інтересами (олівці, папір, іграшки тощо); - тут не відбувається жодного насильства над дитиною; - тут фізично безпечно для дитини.

Дотримання алгоритму дій: усі знають та враховують вікові й індивідуальні особливості дитини, а також її психологічний стан; чітко дотримуються правил, взаємодіють один з одним під час надзвичайної ситуації, що не спричиняє проблем і непорозумінь.

Дитина у безпеці: відчуває себе захищеною та перебуває у стані спокою, має контроль над власним життям - розуміє, що відбуватиметься, до кого може звернутися по допомогу, здатна диференціювати власні емоції та відтворювати події, що відбувалися з нею раніше, не має об'єктивних і суб'єктивних загроз. Коли дитина відчує себе у безпеці, рівень її тривоги знижується. Батьки й педагогічні працівники мають навчати дітей безпечної поведінки та дій у разі виникнення загрози. Дитина лише тоді відчуватиме себе у безпеці, коли за нею буде доглядати та навчати безпечна доросла людина, коли житиме в безпечних стабільних умовах і коли знатиме, що таке безпечна поведінка, і вмітиме безпечно поводитися.

Здобувачі освіти та інші учасники освітнього процесу потребують знань, умінь і навичок, способів мислення і ставлення, пов'язаних із:

- створенням і підтримкою здорових і безпечних умов життя і діяльності як у повсякденному житті, так і на випадок надзвичайних ситуацій;
- моделями безпечної та ненасильницької міжособистісної взаємодії з однолітками та дорослими у різних сферах життєдіяльності;
- знаннями і навичками здорового, безпечного та раціонального харчування;
- усвідомленням цінності життя та здоров'я, необхідності використання навиків сталого розвитку щодо знань та практичних умінь з охорони здоров'я та безпеки життєдіяльності у різних надзвичайних ситуаціях.

Ключовим показником високої якості освітнього середовища є його здатність забезпечувати ввесь комплекс потреб усіх суб'єктів освітнього процесу, створювати мотивацію їхньої активної діяльності. Цей комплекс включає три структурні складові, а саме:

– просторово-предметну, тобто стан приміщень для занять і допоміжних служб, будівлі загалом, прилеглої територія тощо;

– соціальну, що визначається характером взаємовідносин усіх суб'єктів освітньої діяльності (учнів, педагогів, батьків, адміністрації тощо);

– психолого-дидактичну як змістом і методами навчання, обумовленими психологічними цілями побудови освітнього процесу.

Крім того до структури освітнього середовища вносять і такі складові:

– специфічний педагогічний інформаційний простір, тобто «інформаційно-освітнє середовище» як сукупність навчальної інформації, систему знань, парадигм і культурний контекст, у якому суб'єкти освітнього процесу перебувають, інформаційні засоби поширення та відтворення інформації;

– систему умов і заходів, що забезпечують навчально-виховний процес, повноцінний розвиток особистості й реалізацію низки педагогічних завдань, зокрема фізичний вимір освітнього простору, оточення суб'єктів освітнього процесу, насамперед, спеціально організоване матеріальне середовище, у якому відбувається педагогічний процес (приміщення та обладнання, технічні засоби навчання й комунікації), організаційно-структурний поділ системи освіти, що включає підсистему дошкільного виховання, середню, старшу, вищу школи, спеціалізовані середні та вищі навчальні заклади тощо;

– соціально-психологічний вимір освітнього середовища, що містить систему соціально-психологічних відносин (стосунків, взаємин, взаємозв'язків тощо), до якої належать всі суб'єкти освітнього процесу.

Під час створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти, особлива увага приділяється соціально-психологічним особливостям якісної організації освітнього середовища.

Передусім слід зазначити, що освітнє середовище виступає складною організованою системою, в межах якої вирішуються не тільки освітні завдання, а й відбувається соціалізація та психологічний розвиток особистості. В освітньому середовищі реалізується значна частина онтогенезу людини, об'єднуються взаємини дитини з однолітками, педагогами, батьками, іншими людьми, причетними до навчально-виховного процесу. Освітнє середовище надає широкий вибір можливостей для розвитку, проте має й достатню кількість обмежень для особистісних проявів його учасників, тобто висуває певні вимоги.

Отже, психологічна безпека середовища загалом розуміється як його стан, вільний від проявів психологічного насилля у процесі взаємодії людей, що сприяє задоволенню основних потреб у діалогічному спілкуванні, створює його референтну значущість, забезпечує психічне здоров'я і психологічну захищеність його учасників разом та психологічну безпеку кожної особистості – зокрема.

Психологічна безпека освітнього середовища закладу освіти передбачає діалогічний характер педагогічного спілкування, міжособистісну толерантність, психологічний комфорт та благополуччя, атмосферу довіри та взаємної поваги учасників освітнього процесу. Робота із формування безпечного освітнього середовища потребує мультифункціонального підходу у своїй реалізації. Головна мета психологічної допомоги при формуванні психологічно безпечного освітнього середовища – це збереження фізичного та психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу. З цією метою до корекційно -розвивальних впливів мають долучатись не тільки безпосередньо всі учасники освітнього процесу, а й непрямі учасники освітнього процесу – представники адміністрації школи та батьки. Робота у напрямі створення психологічної безпеки освітнього середовища має ґрунтуватися на гуманістично орієнтованих технологіях та нормах особистісного розвитку. В основі таких технологій лежить якість процесу взаємодії, що призводить до зниження нервово-психічної напруги, підвищує здатність до саморегуляції, єдності «Я», тобто сприяє підвищенню психічного здоров'я. Якість процесу взаємодії забезпечується передусім, діалогічним спілкуванням, головним атрибутом якого є ставлення рівноправності співрозмовників та взаємне особисте визнання, співробітництвом як партнерським ставленням двох рівних суб'єктів, що виключає маніпуляцію та авторитаризм, що передбачає взаємний розвиток учасників, а також відмовою від психологічного насильства. Основними методично-організаційними умовами здійснення психотехнологій супроводу учасників освітнього процесу визначаються такі:

- Проведення системи психологічних занять та тренінгів з усіма учасниками освітнього середовища школи: учнями, вчителями, вихователями, батьками.
- Програма психологічного супроводу для кожного із суб'єктів навчально-виховного процесу має включати групові дискусії та вправи з питань безпечної психологічної взаємодії, ненасильницької комунікації, наслідків психологічного насильства для особистісного зростання.
- Зміст конкретної програми супроводу має співвідноситися з проблемами вікового та професійного розвитку її учасників.
- У кожній із програм, окрім змістовних завдань, відпрацьовуються психологічні вміння партнерського, діалогічного спілкування, прийоми створення безпечної психологічної взаємодії та співробітництва, під час обговорення групового досвіду відзначаються вищеназвані аспекти.
- Наприкінці навчального психологічного циклу проводиться спільне заняття у вигляді імітаційно-рольової події, ділової гри, в якій спільно беруть участь усі суб'єкти навчально-виховного процесу.
- Психологічна безпека має бути конкретизована в системі заходів, що її забезпечують, та профілактиці загроз, що її порушують.
- Програма супроводу зі створення та підтримки безпечного освітнього середовища школи здійснюється протягом усього навчального року.

Висновки. Війна негативно впливає на організацію освітнього процесу, це зумовлює потребу в гнучкій трансформації діяльності освітньої сфери на період дії воєнного стану. Передусім постала необхідність убезпечення учасників освітнього процесу. Організація освітнього процесу залежить від безпекової ситуації у кожному населеному пункті. Рішення про відновлення діяльності та режим роботи закладів дошкільної освіти ухвалюють місцеві органи влади та військові адміністрації, які призначають комісії з обстеження закладів освіти на предмет готовності до організації освітнього процесу та створення безпечних умов для всіх його учасників.

Отже, безпечне освітнє середовище є важливим складником забезпечення якісної освітньої діяльності учбового закладу. Тому що, як сказав великий український педагог Василь Сухомлинський: «Знедолена природою дитина не повинна знати, що

вона мало здібна, що в неї слабкий розум, слабкі сили. Виховання такої дитини повинно бути у сто разів ніжнішим, чуйнішим, дбайливішим».

Список використаних джерел:

1. Алексєєва Т. В. Психологічна характеристика освітнього середовища як чинника розвитку відповідальності майбутнього фахівця. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. 2013. Том X. Вип. 25. С. 26–37.

2. Бабій О. І. Психологічні особливості особистісної безпеки [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Бабій Олександр Іванович ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. - Одеса, 2017. - 17 с.

3. Донцов А. И. Психология безопасности: учебное пособие для академического бакалавриата/ А. И. Донцов, Ю. П. Зинченко, О. Ю. Зотова, Е. Б. Перелыгина. – М: Издательство Юрайт, 2012, 276 с.

4. Інформаційне освітнє середовище сучасного навчального закладу /[Кадемія М. Ю., Козяр М. М., Ткаченко Т. В., Шевченко Л. С.]. – Львів:СПОЛОХ, 2008. 186 с.

5. Ласкутов В. Понятійний апарат дослідження безпеки освітнього простору закладів освіти в системі національної безпеки. Наукові перспективи. 2024. № 4(46). С. 259–271. URL : http://perspectives.pp.ua/ index.php/np/article/download/10969/11028 (дата звернення : 11.04.2024)

https://www.school197.net.ua

https://ips.ligazakon.net/document/MUS38316

Сологуб Олександра,
старший викладач кафедри психології та інклюзивної освіти,
методик природничо-математичних дисциплін і технологій Хмельницького
ОІППО ім. А. Назаренка, доктор філософії

Платформа Labster для шкіл в умовах воєнного стану: шляхи використання

Анотація. У статті актуалізується проблема навчання вчителів щодо використання віртуальної лабораторії Labster під час викладання природничих дисциплін у старшій школі. В роботі описано алгоритм використання платформи вчителем та учнями, запропоновано онлайн-ресурси для здійснення перекладу англомовного контенту на платформі, а також запропоновано авторські навчальні відеоматеріали для педагогів щодо роботи на ресурсі Labster.

Ключові слова: віртуальні лабораторії, комп'ютерні симуляції, інтерактивний контент, лабораторія Labster.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває питання рівного доступу до якісної освіти, забезпечення шкіл безкоштовними цифровими освітніми ресурсами, які можна було б використовувати під час змішаного та дистанційного навчання. До таких ресурсів можна віднести віртуальні лабораторії, які широко використовуються під час навчання в закладах загальної середньої освіти. Міністерство освіти і науки України та провідна платформа для віртуальних лабораторій та інтерактивної науки «Labster» оголосили угоду про співпрацю, в результаті якої всім школам, коледжам та університетам України надано безкоштовний доступ до інтерактивних курсів платформи під час війни [1]. Серед низки галузей, матеріали з яких доступних на платформі, для шкіл можуть стати у нагоді анатомія, фізіологія, хімія, біологія, наука про землю, фізика та інші. На платформі вчитель має можливість створювати класи, запрошувати до них учнів, обирати та

публікувати у класах симуляції, яких є тут більше 300, аналізувати результати виконання робіт учнями. Постає проблема навчання вчителів старшої школи, які викладають природничі дисципліни, користуватись даною платформою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання віртуальних лабораторій в освітньому процесі описують вітчизняні науковці І. Галелюка, А. Кудін, М. Мазур, О. Семеніхіна, В. Шамоня, А. Юрченко, Ю. Хворостіна, О. Гулінський, Т. Совкова, Ю. Зубань, І. Пахомова та ін. А. Юрченко, Ю. Хворостіна визначають низку переваг віртуальної лабораторії над реальною: можливість провести практикум без придбання обладнання, матеріалів та реактивів, моделювати процеси, які в лабораторних умовах провести неможливо, змінювати швидкість спостереження за процесами, проводити за короткий час серію подібних дослідів з різними вхідними даними; можливість проведення дослідження в умовах дистанційного навчання, а також відсутність небезпеки під час користування речовинами та приладами [2].

Виклад основного матеріалу. На базі Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти впродовж 2024 року навчання по роботі на платформі відбувається в рамках курсів підвищення кваліфікації для вчителів, які викладають природничі дисципліни в старших класах, зокрема з платформою знайомляться вчителі хімії, фізики, астрономії, біології та екології. Їх долучають в якості учнів до створених на платформі класів та пропонують пройти низку симуляцій. Також для вчителів підготовлені авторські навчальні відеоматеріали по роботі з Labster на каналі YouTube «ІКТ в освіті» (список відтворення «Віртуальні лабораторії») [3].

Розглянемо алгоритм реєстрації та роботи вчителя та учнів на платформі. Для освітян українських шкіл є спеціальна сторінка реєстрації https://www.labster.com/ua/ukraine-signup-ukr, де потрібно обрати зі списку навчальний заклад та ввести додаткову інформацію. У випадку, якщо закладу в переліку немає, є можливість описати проблему в чаті сайту, після чого за короткий проміжок часу школа вноситься у реєстр, а вчителю надається обліковий запис.

Увійшовши під своїм акаунтом, вчитель може ознайомитись з каталогом курсів та колекцій, відфільтрувати контент за дисциплінами та рівнем освіти (Рис. 1).

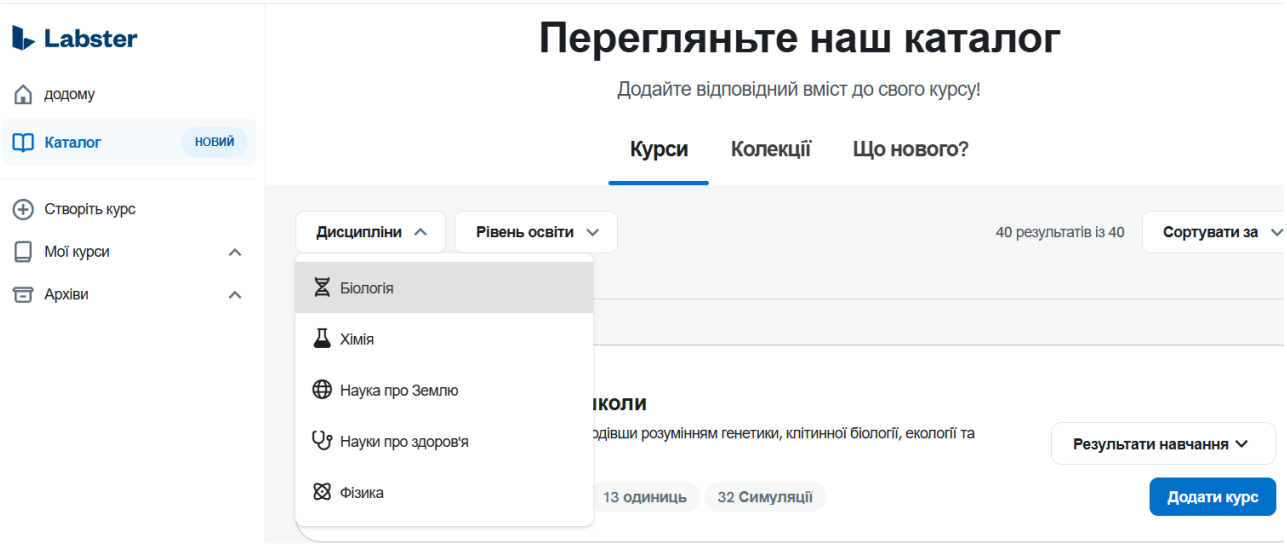
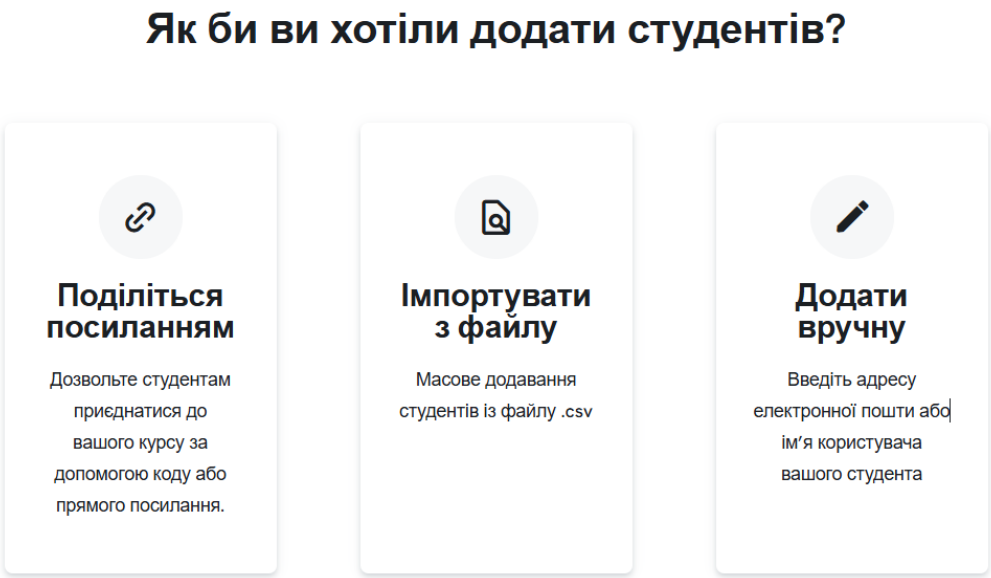

Рис. 1. Вікно каталогу платформи Labster

Для створення класу необхідно натиснути «Створіть курс» та дати назву класу. Далі можна запросити у клас учнів одним із трьох варіантів: надати їм покликання,

запросити за електронними скриньками або імпортувати список учнівських скриньок з файлу.

Рис. 2. Додавання учнів до класу на платформі Labster

Наступний крок - вибір контенту у каталозі та додавання його до класу, але видимий учням він стане не одразу, а лише після того, як він буде опублікований. Тому вчитель навіть на початку року може дібрати та додати до класу всі симуляції, які він планує використовувати упродовж року, а публікувати їх, щоб учні могли проходити практикуми, по мірі необхідності. На рисунку 3 у клас «Вчителі біології і екології» додано та опубліковано симуляцію «Термічний вплив на рівень кисню в морі». Вчитель завжди може перейти в режим учня і подивитись, як виглядає клас для них, чи опубліковані необхідні симуляції, які матеріали їм доступні.

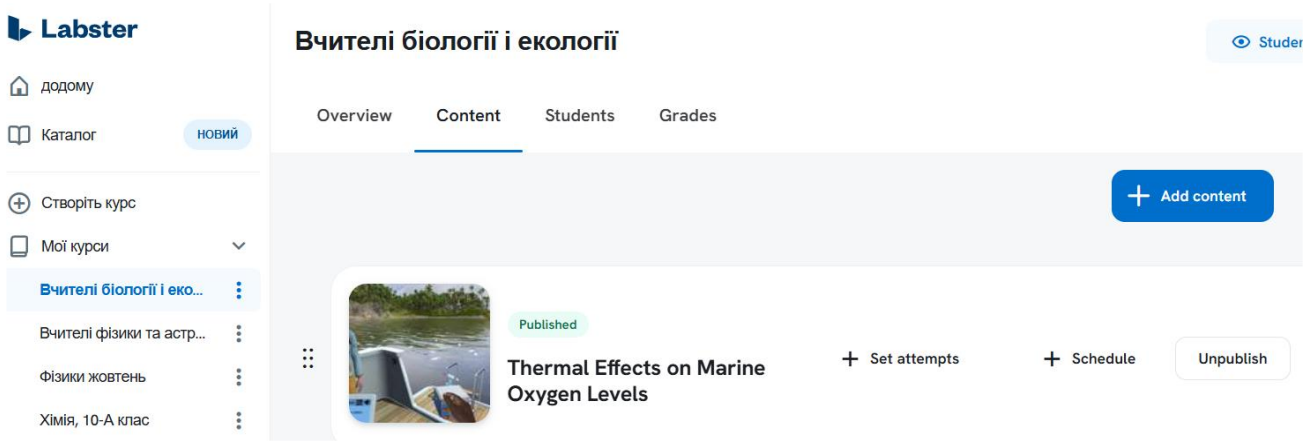

Рис. 3. Клас з опублікованою в ній симуляцією на платформі Labster

Кожна лабораторна робота на платформі – це віртуальний комплекс, до якого входять демоверсія щодо виконання роботи, яку бачить лише вчитель, а також інтерактивні запитання, які будуть супроводжувати учня в ході роботи, з відповідями, які також доступні лише вчителю, теоретичні відомості для вчителя та учнів, і власне симулятор з інтерактивними вправами, що виконуються у 3D-середовищі, який може проходити вчитель і учні. Є можливість налаштування кількості спроб на виконання

кожної симуляції від 1 до необмеженої кількості. Перевагою платформи є також те, що учні можуть виконувати роботу з будь-яких ґаджетів.

Школярі під час проходження лабораторних робіт занурюються в дослідницьку діяльність, висуваючи та перевіряючи гіпотези, роблять висновки та здійснюють рефлексію власної діяльності після виконання роботи. Кожна лабораторна робота починається з проблеми, яку здобувачам освіти пропонують вирішити.

Проте серед численних переваг даної платформи для українських учнів та вчителів є й труднощі: інтерфейс платформи на даний час можна використовувати лише п'ятьма мовами: англійською, французькою, німецькою, італійською або іспанською. Тому завданням вчителя є ґрунтовна підготовка до такого заняття, в тому числі й переклад навчальних матеріалів на українську мову, з іншого боку – це чудова нагода розвивати вчителю та учням іншомовну компетентність. Одним з найкращих онлайн-перекладачів є https://www.deepl.com/ (рис. 4), за допомогою нього можна перекладати як фрагменти тексту, так і документи (для документів необхідна реєстрація). Цінним для перекладу документів, на відміну від Google перекладача, є те, що зберігається форматування та дизайн першоджерела (рис. 4).

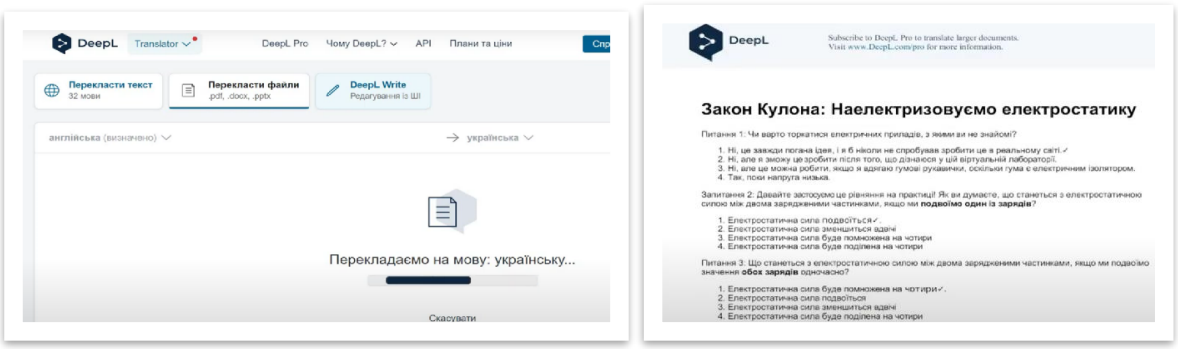

Рис. 4. Переклад навчальних матеріалів засобами Deepl

Крім того, до браузера Google Chrome можна додати розширення DeepL: AI translator and writing assistant, яке дозволяє здійснювати переклад через контекстне меню виділеного фрагменту та яке інтегрується у будь-які програми та додатки (рис. 5). Перед початком роботи на платформі також варто перевірити налаштування браузера, чи здійснює він переклад на українську мову, для цього можна скористатись нашим навчальним відео [4].

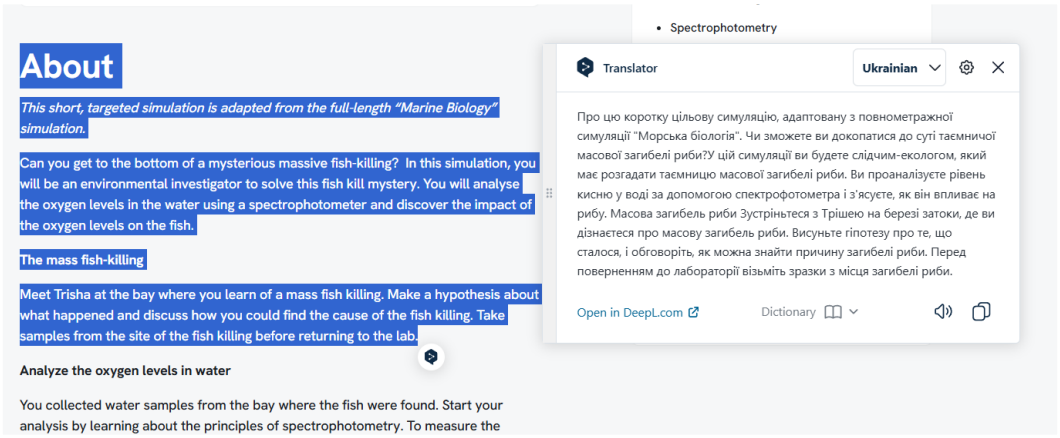

Рис. 5. Переклад засобами розширення DeepL: AI translator and writing assistant

Перед проходженням симуляції учням і вчителю пропонується ознайомитись із теорією, тут зазвичай є декілька покликань на матеріали потрібних тем (рис. 6). Це може бути текст, відео тощо.

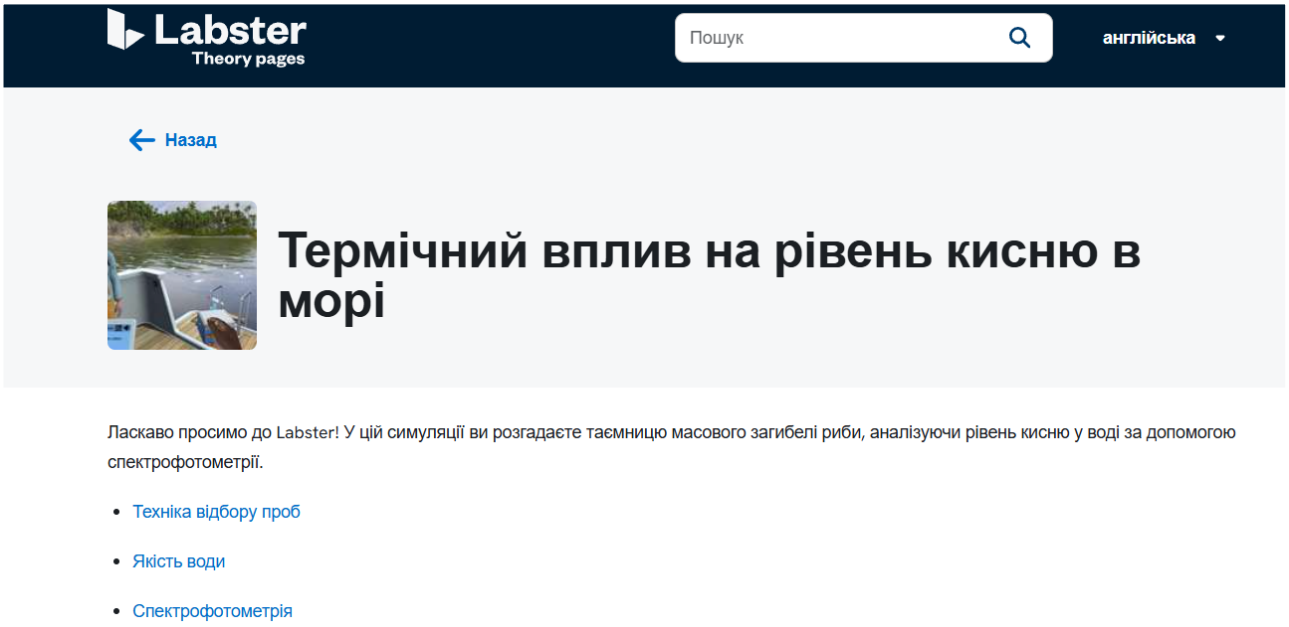

Рис. 6. Теоретичний матеріал на платформі Labster

Далі вчитель може переглянути демоверсію виконання роботи, завантажити та перекласти лабораторний звіт, методичні матеріали, запитання та відповіді інтерактивних вправ.

Під час виконання лабораторної роботи учня супроводжує електронний помічник. Саме тут є найважчий момент, адже україномовного супроводу наразі немає, тому важливо вчителеві спочатку продемонструвати хід виконання роботи. Крім того, вся інформація, яку озвучуватиме помічник, буде відображатись упродовж проходження практикуму на віртуальному планшеті, у тому числі і запитання, на які обов'язково треба давати відповіді, щоб рухатися далі. В такому випадку можна використовувати на мобільному телефоні Google перекладач з камерою (рис. 7).

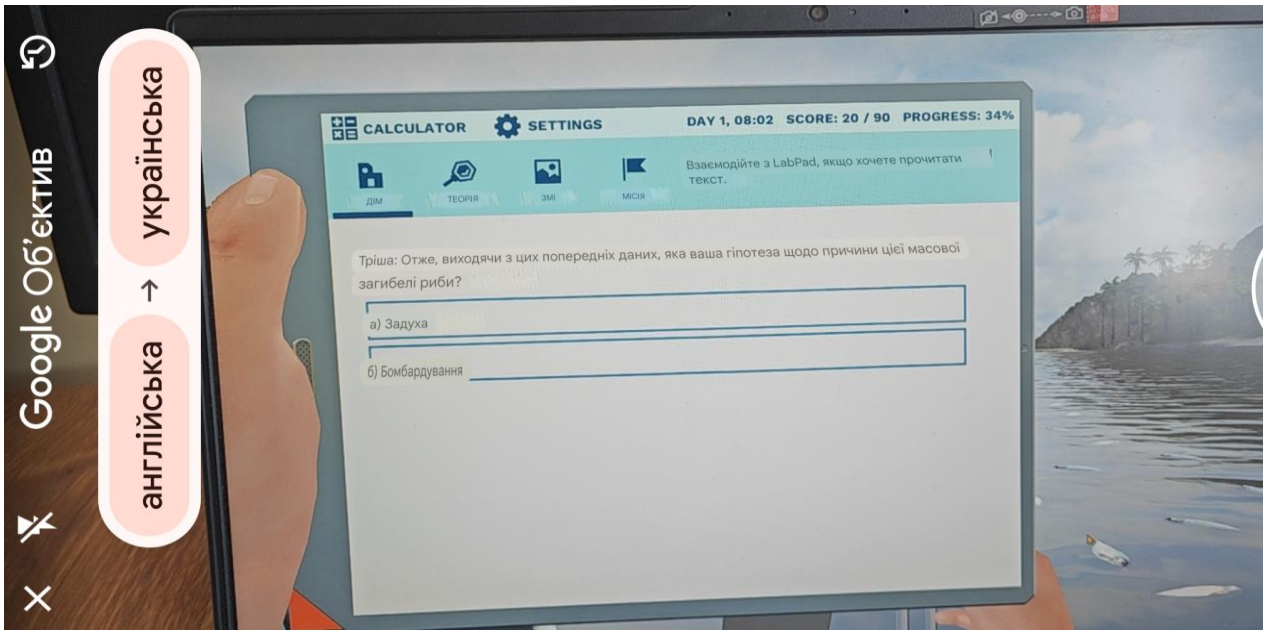

Рис. 7. Використання Google перекладача на мобільному телефоні для проходження симуляції

Вчитель може відслідковувати прогрес учнів як під час виконання ними практикуму, так і після його завершення. Власний прогрес бачать і учні (рис. 8).

Рис. 8. Відслідковування прогресу виконання завдань учнем

Детальніше про процес реєстрації українських вчителів на платформі, навігацію на ресурсі, створення курсів, запрошення учнів, призначення симуляцій та їх проходження пропонуємо у навчальних відео, на які можна перейти за QR-кодами (рис. 9)

Рис. 9. QR-коди навчальних відео щодо роботи на платформі Labster

Висновки. Актуалізувавши проблему навчання вчителів щодо використання платформи Labster під час викладання природничих дисциплін у старшій школі, можемо констатувати, що таке навчання має носити системний характер, адже виконання учнями симуляцій допомагає розвивати їхню дослідницьку компетентність, компетентність спілкування іноземними мовами, творчі здібності, підвищує ефективність освітнього процесу, економить час та кошти, що є надважливими в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Платформа «LABSTER» використання віртуальних симуляцій у навчанні: вебінар / NMC VFPO. URL: https://www.youtube.com/live/QsVQj7ll-3o?si=btuN7NNLmoce8FpK 2 грудня 2022 року. Дата звернення: 15.11.2024.
2. Юрченко А. Віртуальна лабораторія як складова сучасного експерименту / А. Юрченко, Ю. Хворостіна // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. - 2016. - Вип. 2. - С. 281-283. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2016_2_75 . Дата звернення: 15.11.2024.
3. Сологуб О. Віртуальні лабораторії: список відтворення. URL: https://youtube.com/playlist?list=PL02UGFwBYgxIdNB6RLban4q3xaHQSIZ3L&si=J3ll2RR1gVelz-Yp . Дата звернення: 15.11.2024.
4. Сологуб О. Як перекладати сторінки браузера Google Chrome українською мовою. URL: https://youtu.be/gbkheXKbrSg?si=WrKZCsqB9_dVMRQv . Дата звернення: 15.11.2024.

Стафеєва Марина,
практичний психолог
Шепетівського міського ЦЕНТУМ

Лялькотерапія, як психологічна підтримка для учасників освітнього процесу в умовах воєного стану

Анотація. Лялькотерапія – це вид арттерапії, який використовує корекційний вплив ляльки та є проміжним об'єктом у взаємодії дитини і дорослого. Метою лялькотерапії в корекційній роботі є допомогти дитині ліквідувати хворобливі переживання, укріпити психічне здоров'я, покращити соціальну адаптацію, вправляти у правильній звуковимові, розвивати мовленнєву компетентність, вирішити конфлікти в умовах колективної творчої діяльності. В складні часи фахівці психологи намагаються створити максимум підтримки для усіх учасників освітнього процесу, саме таким засобом є лялькотерапія.

Ключові слова: арттерапія, лялькотерапія, еколялька, життєстійкість, діти, психоемоційний стан.

Постановка проблеми.

В Україні триває війна. Ми всі намагаємось адаптуватися до нових реалій і цей процес сам по собі доволі болісний, оскільки супроводжується регулярними травмуючими подіями. Це створює додаткове навантаження на нестабільний психоемоційний стан дітей та дорослих. Кожен з нас шукає спосіб, який допоможе зібратися та відновити внутрішні ресурси. Дехто намагається повернути буденні ритуали, інші — регулярно практикують дихальні техніки, що сприяють зменшенню відчуття тривожності та допомагають долати стрес. А є і ті, хто “виливає” думки та почуття на папір, складаючи вірші або малюючи картини. Психологи констатують факт: в цьому дійсно є певний лікувальний ефект. Практика подібних дій має назву “арт-терапія”. Одним з різновидів артрерапії є лялькотерапія.

Лялькотерапія - метод психологічної допомоги дітям, підліткам та їх сім'ям, що полягає в корекції їх поведінки за допомогою ляльок. Даний метод покликаний допомогти в усуненні хворобливих переживань, зміцнити психічне здоров'я, покращити соціальну адаптацію, розвити самосвідомість, вирішити конфлікти в умовах колективної творчої діяльності. Відповідно до даного методу з улюбленим персонажем розігрується в особах історія, пов'язана з травмуючої ситуацією.

Особливого значення надається процесу виготовлення ляльки. Він дає змогу об'єднати дитину у співпраці з дорослими (батьками). Цю методику відносять до проективних діагностичних, оскільки, створюючи власну ляльку (за власним бажанням та задумом), дитина часто відображає в ній себе, свої проблеми. Іноді така лялька візуально буває схожою на свого творця, що підтверджує проективний характер зазначеної методики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Арсенал естетичних засобів психолого-педагогічного впливу на людину постійно збагачується внаслідок пошуку та розкриття чинників індивідуального та соціального розвитку людини. Серед таких засобів, за силою дії емоційночуттєвих, естетичних вражень, можна виділити новий для вітчизняної психолого-педагогічної науки та практики метод – лялькотерапію. Сьогодні не існує однозначної точки зору відносно того, чи можна розглядати лялькотерапію як самостійний психотерапевтичний (психокорекційний) метод, або ж визначати його як окремий, специфічний вид арт-терапії. Різні автори відносять лялькотерапію або до арттерапії (Г. Денисова, Л. Лебедєва), або до ігротерапії (С. Гриднєва, А. Тащева), інтегрують її з методом казкотерапії (Т. Зінкевич-Євстігнєєва), виділяють як окремий, специфічний психокорекційний метод (Н. Зінов'єва, І. Медвєдєва, Н. Михайлова, А. Татаринцева, Т.

Шишова,). Значний внесок у дослідження теоретичних та застосуванню практичних аспектів арт-терапії, зокрема в роботі з дітьми зробили такі вчені: В. Ловенфельд, Є. Кейн, Е. Крамер, Р. Гудман, К. Кейз, Т. Деллі, Д. Мерфі, Д. Пейслі, Л. Пардоу, Л. Пролкс, О. Постальчук, О. Копитін, О. Свистовська, М. Кисельова, Л. Лєбєдєва, Т. Зінкевич - Євстигнєєва, Т. Грабенко, Т. Добровольська, О. Медведєва, С. Рибакова, О. Вознесенська, І. Бабій, О. Сорока, О. Тараріна, О. Колпакчи та ін.

А. Осіпова визначає лялькотерапію як метод арт-терапії, основним прийомом корекційного впливу якого використовується лялька як проміжний об'єкт взаємодії дитини й дорослого (психолога, вихователя, батьків). Вона зазначає, що лялькотерапія широко використовується для вирішення інтра- та інтерперсональних конфліктів, поліпшення соціальної адаптації, у корекційній роботі зі страхами, заїканням, порушеннями поведінки, а також для роботи з емоційно травмованими дітьми. Улюблена іграшка «бере участь» у постановці спектаклю, сюжет якого є травмуючим для дитини, потрапляє в страшну історію та успішно з нею справляється. Під час розгортання сюжету емоційне напруження дитини наростає і, досягнувши максимальної виразності, змінюється бурхливими поведінковими емоційними реакціями і зняттям нервово-психічної напруги. На думку А. Татаринцевої, лялькотерапія – це метод лікування за допомогою ляльки. Можливості лялькотерапії дозволяють вирішити різні важливі корекційні завдання, зокрема: розширення репертуару самовираження дитини, досягнення емоційної стійкості й саморегуляції, корекція взаємин у системі дитина – батьки. За О. Тараріною, лялькотерапія – «це метод психологічної корекції різноманітних станів за допомогою ляльок».

Виклад основного матеріалу.

У сучасній психології роль ляльок розглядається в різних аспектах. Ляльки мають особливе значення для емоційного та морального розвитку дітей. Дитина переживає зі своєю лялькою події власного і чужого життя в емоційних і моральних проявах, доступних її розумінню. Лялька або м'яка іграшка - замінник реального друга, який все розуміє і не пам'ятає зла. Тому потреба в такій іграшці виникає у більшості дітей, іноді вона зберігається і у підлітків, і не тільки у дівчаток, але і у хлопчиків. Лялька для людини в дитинстві не обов'язково «дочка» або «синок», вона - партнер у спілкуванні в усіх його проявах. Роль ляльки полягає в діалозі, в якому відбувається «заміна» реального контакту з людиною на опосередкований контакт через ляльку.

Лялькотерапія дозволяє розширити репертуар самовираження дитини; досягнути емоційної стійкості та саморегуляції, а саме корекції взаємин дитина – батьки, усунути негативні та психотравмуючі переживання дитини, зміцнити психічне здоров’я, покращити соціальну адаптацію, розвивати самосвідомість, вирішувати конфлікти в умовах спільної творчої діяльності. Процес виготовлення ляльок також є корекційним, він проходить у два етапи: 1) виготовлення ляльок; 2) використання ляльок для відреагування значимих емоційних станів. [1,с.10] Захоплюючись процесом виготовлення ляльок, діти стають спокійнішими та врівноваженими. Під час роботи в них розвивається довільність психічних процесів, з'являються навички концентрації уваги, посидючості та розвивається уява.

Лялькотерапія дає можливість самого природного і безболісного втручання в психіку людини з метою її корекції або психопрофілактики. Можливі індивідуальна і групова форми лялькотерапії. Добре працює, якщо потрібно «дожити» проблему і залишити щось в минулому, або навпаки, зробити якийсь план на майбутнє. Метод підходить і дітям, і дорослим. Іграшки та матеріали, які необхідні для лялькотерапії, можна розділити на три групи:

1. Іграшки з реального життя. Лялькове сімейство, ляльковий будиночок з меблями можуть зображати членів реальної родини дитини та, таким чином, роблять можливим безпосереднє вираження почуття. Коли діти розігрують сценки з людськими фігурками, можна поспостерігати відношення між членами сім'ї: суперництво між

братами і сестрами, турбота близьких один про одного. Машини, човни важливі для впертих, соромливих, замкнутих дітей, так як цими іграшками можна грати, не висловлюючи жодних почуттів.

2. Іграшки, що допомагають зняти агресію. У грі діти часто відчувають сильні емоції, для опису і вираження яких у них немає словесних позначень. Такі іграшки, як солдатики, рушниці, а так само іграшки, що зображують диких тварин, можуть використовуватися для вираження гніву, ворожості.

3. Іграшки для творчого самовираження і ослаблення емоцій. Пісок і вода не мають структури і можуть перетворитися побажанням дитини у що завгодно: в поверхню місяця, пляж, піраміди і так далі. Не існує правильного чи неправильного способу гри з піском і водою. Тому дитина завжди може бути впевнений в успіху. Це особливо корисно для соромливих або замкнених дітей [4, с.23].

У лялькотерапії використовуються різні варіанти ляльок: ляльки-маріонетки, пальчикові ляльки, тіньові ляльки, мотузкові ляльки, площинні ляльки, ляльки-рукавички.[2,с.15] Ляльки-маріонетки широко використовуються в роботі з дітьми, така лялька складається з голови та сукні з вшитими рукавами, вона дуже проста в управлінні: одна нитка служить для керування головою, інша – руками. Лялька може бути з обличчям або без нього, що дозволяє дитині фантазувати, у якому настрої знаходиться лялька. Виготовлення та гра з лялькою маріонеткою дозволяє вдосконалювати тонку моторику руки дитини та загальну координацію рухів, сприяє розвитку фантазії та образного мислення дитини, допомагає виявляти через ляльку ті емоції, почуття та стани, які дитина з якихось причин не може або не дозволяє собі виявляти, розвиває комунікативні навички та здатність тонко відчувати інших людей і світ навколо. Пальчикові ляльки можуть виготовлятися з щільного картону у вигляді невеликих циліндрів, розмір яких підбирається за розміром пальців дитини, гра з такими лялькаами розвиває дрібну моторику дитини, довільну увагу та здатність до концентрації дитини. Тіньові ляльки, використовуються для роботи тіньового театру та виготовляються із чорного або темного картону чи паперу, такі ляльки використовують переважно для роботи над дитячими страхами, граючи з такою лялькою у тіньовому театрі, дитина набуває досвіду вирішення своєї проблеми. Мотузкові ляльки є багатофункціональними, вони прості у виготовленні, а саме з мотузки збирається контур ляльки, такі ляльки ефективні для пропрацювання у дітей проблем ідентифікації, спілкування та підвищеної тривожності. Площинні ляльки виготовляються з щільного картону або тонкої фанери, руки таких ляльок кріпляться на шарнірах або на кнопках і вільно рухаються. Площинні ляльки використовуються для роботи з дітьми, які мають проблеми у спілкуванні, поведінці, з порушенням образу «Я». Такі ляльки можуть мати змінний набір виразів обличчя, які відповідають різним емоційним станам. Ляльки-рукавички традиційно використовуються для дитячих лялькових театрів, різних інсценувань та зображень казок. Начасі популярними стали іграшки-обіймаки, також іграшки-браслети, що слугують для дітей своєрідними помічниками для подолання тривожності та подоланні хворобливих переживань. Як ми бачимо, виготовлення та гра з лялькаами сприяє всебічному розвитку дитини, позитивно впливають на психоемоційний стан дитини та покращують соціальну адаптацію дитини. У лялькотерапії можуть використовуватися також готові ляльки та іграшки, правильний їх підбір має велике значення в роботі з дітьми, а саме, це можуть бути різні ляльки, іграшки або лялькові будинки, які можуть зображувати членів сім'ї дитини, які надають можливість дітям безпосередньо виражати свої почуття та переживання. Коли діти розігрують сцени з лялькаами, то є можливість спостерігати відношення між членами сім'ї: суперництво чи суперечки між братами або сестрами, піклування членів родини одне про одного. Ляльки, які дитина може надіти на руку у корекційній роботі використовуються для розвитку дрібної моторики, а також для того, щоб дитина могла виражати свої емоції та почуття, для опису і виразу яких у неї немає

потрібних слів. Діти можуть проєктувати на ляльку свій внутрішній стан і програвати певні ситуації, висловлювати від її імені те, що їх хвилює. Відбувається заміщення, а лялька стає ніби дитячою маскою.

Лялькотерапія вирішує багато завдань: значно розширює спектр особистісних ролей; дає можливість опрацювати тему власної зовнішності й образу «Я»; сприяє підвищенню самооцінки, впевненості в собі. Лялькотерапія допомагає людині актуалізувати ресурси; дозволяє наділяти ляльку станами й можливостями, яких у самої людини немає, але вона хотіла б їх мати і розвивати. Також, взаємодіючи з лялькою, створюючи її, трансформуючи, особистість здатна позбутися певних обмежуючих переконань, минулих образ та травмуючих станів.[4, с.10]

З історії відомо, що лялька була не лише іграшкою, вона була в домі оберегом, символом мудрості, берегинею роду, символом матері та зв'язку між поколіннями Вона повинна була заспокоїти дитину, нагодувати і зберегти. Бо мати, залишаючи дитя, замотувала фрукти чи хліб у шматочок тканини, прив'язувала паличку і давала, як іграшку. Коли дівчата виходили заміж, їй разом із рушниками і сорочками в скриню до приданого клали ляльку.

Використовували ляльки і в обрядах, ритуалах та святах. Лялька-мотанка є прадавнім сакральним оберегом, який захищає людину від лихого ока, бід та неприємностей. Разом з тим, під час створення цього оберегу людна відволікається від буденних справ й наповнюється позитивною енергетикою, наприклад такі ляльки

можна виготовляти разом з родиною.

Ляльки-обереги або еколяльки можна виготовляти з трави, кори дерев, зернових культур. (рис.1)

Для фігурок ляльок, птахів чи тварин тварин можна використовувати також - ситник, рогіз, очерет, листя початків кукурудзи, стебла просо.

Для виготовлення фігурок ляльок, а також для оздоблення використовують листя початків кукурудзи. Ті що знаходяться ближче до качана. Зазвичай вони мають світло-білий колір і є більш еластичними та пружними.

У спільній роботі з дитиною над створенням ляльки, основна ідея – проєкт має належати самій дитині. Дорослий стимулює дитячу фантазію (емоційна підтримка, похвала, обговорення питань вибору матеріалів та техніки виготовлення тощо) та допомагає на технічному рівні реалізувати дитячий задум. Досвід роботи показує, що ця спільна діяльність має виховний характер, допомагає краще пізнати один одного, отримати реальний досвід об'єднання у спільній справі, провести весело та цікаво час. На етапі “оживлення” та "знайомства" з лялькою дитина відпрацьовує механізми саморегуляції: на образному рівні вчиться тримати себе у руках та адекватно виражати власні почуття. [5, с.4] Через емоційну децентрацію дитина легко вступає у комунікативну діяльність. Дітям пропонується представити власну ляльку, даючи відповіді на запитання:

"Як звати ляльку?

Що вона полюбляє?

Як рухається?

Про що мріє?"

Особливе місце в казкових постановках, які передбачають роботу дитини з лялькою, посідають казки-експромти, які створюють певне середовище для подальших діагностування, корекції й творчого розвитку. Динаміка сюжету і кінець казки не відомі навіть педагогові. Ефект психологічного впливу такого виду постановок, досить великий . Актори можуть показати ведучому повороти сюжету, спонтанно, невимушено будувати діалоги. Сама постановка перетворюється на живий процес Співтворчості. За таких умов діти надають ляльці функцій живої істоти, котра здатна відчувати, як людина.

У постановці лялькової казки, основною метою якої є створення позитивного емоційно-чуттєвого тла сприйняття дитиною навколишнього середовища, та непомітне, мимовільне залучення дитини у комунікативну діяльність, виокремлюємо важливий методичний момент, який пов'язаний з організацією сцени: постановка такої казки не потребує наявності розкішних декорацій. "Оживляючи" ляльку, дитина відчуває і бачить, що кожна її дія негайно відображається на ляльці (це особливо помітно при роботі з лялька-ми-маріонетками). Отже, дитина отримує оперативний недирективний зворотний зв'язок-інформацію про власні дії. Таким чином, дитина реально стає Чарівником, активним діячем, примушуючи нерухому ляльку жити, рухатися, відчувати та спілкуватися. Робити все це дитина може вільно, рішуче, саме так, як вважає за потрібне. [7, с.134]

Досить ефективними у лялькотерапії є пальчикові ляльки. Психологічний ефект таких ляльок полягає в тому, що неконтактна, сором'язлива, нерішуча дитина, незважаючи на те, що лялька знаходиться на її руці, розглядає її відокремленою від себе. Завдяки цьому може активно включатися в ігрову діяльність, розкривати свої найпотаємніші почуття за принципом: це – не я, це – лялька! ("Це не я казав. Це лялька так каже!", "Я відчуваю те ж саме, що відчуває лялька!").

Оживлення предметів здійснюється за допомогою дій і рухів. Тому дітям дуже цікаво працювати з такими предметами, які мають таку важливу якість, як функціональна рухомість, яка закладена вже в саму конструкцію предмета: гаманець, парасолька, скринька, коробка, що можуть відкриватись та закриватись у процесі роботи. При «оживленні» предмета чи побутової речі, які значно відхиляються від своїх звичайних функцій, у них відкриваються нові якості, які діти не помічали раніше, які були заховані за утилітарністю сприйняття цих предметів. Структурні зв'язки між предметом чи річчю, дією і словом, яким предмет чи річ називається, у процесі арт-терапевтичної роботи змінюються. За множинністю проявів, багатогранністю

властивостей і якостей діти відкривають для себе сутність предметів і явищ, що значно розширює діапазон сприйняття цих предметів.

Виконання таких завдань надає можливість дітям діяти за таку ляльку, говорити від її імені, наділяти її чисто людськими якостями, незалежно від того, наскільки вона зовнішнє нагадує людину. У дітей є особлива якість ідентифікації з іншими людьми або предметами чи явищами оточуючої дійсності. Оволодіння цією якістю здійснюється «через розвиток здібності приписувати свої особливості й нахили іншим, при цьому і переживати їх як свої». [6, с.207]

Дитина, «оживляючи» ляльку, відчуває дорослу відповідальність за дії ляльки, за її «життя», слова, поведінку; вчиться знаходити адекватний вербальний і тілесний вираз різних емоцій, почуттів, станів. Для дорослого це чудова можливість коректного, непрямого (опосередкованого лялькою) психотерапевтичного впливу, який не сприймається як повчання і не викликає опору у дітей. Гра з лялькою - це світ реальності, в якому живе дитина. Лялькотерапія дозволяє об'єднати інтереси дитини і терапевтичні завдання психолога, дає можливість самого природного і безболісного втручання дорослого в психіку дитини.

Висновки.

Отже, лялькотерапія сприяє розвитку пізнавальних здібностей дитини, зокрема творчого мислення, спостережливості, фантазії, гармонізує психоемоційний стан дитини та покращує навички спілкування. Вона передбачає глибинну роботу з почуттями та переживаннями людини, дає можливість осмислити і змоделювати стратегії поведінки та відпрацювати витіснені емоції та переживання особливо в складні часи. Через прості іграшки дитина вчиться бути сміливою, щасливою і гармонійною та життєстійкою.

Лялькотерапія - дозволяє в ігровій формі, за допомогою ляльок, безпечно для людини, відтворити, програти травматичну ситуацію і зняти травмуючий чинник. Вона широко використовується для вирішення внутрішньо-і міжперсональних конфліктів, поліпшення соціальної адаптації, заїкання, порушення поведінки та ін. [5, с.17].

Список використаних джерел:

1. Качковська Н. Б. Символізм традиційної народної іграшки // Качковська Н.Б. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka. com/34_NIEK_2013/Philosophia/4_151644.doc.htm.
2. Лялька-мотанка – історичні витоки оберега. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/kukla-motanka-istoki -oberega.
3. Ганчір'яна лялька. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://motanki.com/index/istorija_motanki/0-13.
4. Вознесенська О.Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога: використання арт-технологій в освіті / О. Вознесенська, Л. Мова. – К.: Шкільнийсвіт, 2007. – 120 с.
5. Вознесенська О.Л. Лялькотерапія: особливості та ризики використання ляльки в терапії // Простір арт-терапії: зб. наук. праць / УМО НАПН України, ВГО "Арт-терапевтична асоціація" ; редкол. : Лушин П. В., Чуприков А. П. та ін. – К. : Золоті ворота, 2018. – Вип. 1 (23). – 112 с. – С. 12- 25.
6. Герус Л. Українська народна іграшка / Л. Герус. – Львів. – 2004. – 261 с. , с. 228
7. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / Грушевський Марко. – Київ: Либідь, 2006. – 256 с.

Стемпінська Лілія,
вчитель-дефектолог
Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №32

Виховний процес у спеціальних класах як засіб посилення національної ідентичності у дітей з ООП

Анотація. Завдяки спрямованій виховній роботі, діти з ООП можуть глибше усвідомити значущість своєї культури та національної належності, що дозволяє їм відчути себе важливими членами суспільства.

Ключові слова: виховний процес, національна ідентичність, діти з особливими освітніми потребами (ООП).

Постановка проблеми. Актуальність вивчення теми виховного процесу в спеціальних класах як засобу посилення національної ідентичності у дітей з особливими освітніми потребами зумовлена умовами сучасних соціокультурних викликів. У зв'язку з необхідністю зміцнення національних цінностей, розуміння та прийняття культурного спадку, виховна робота з дітьми з ООП набуває особливого значення. Вона сприяє створенню умов для формування в дітей відчуття приналежності до свого народу, поваги до його історії, традицій та мови. З урахуванням індивідуальних особливостей та пізнавальних можливостей дітей з ООП, виховний процес потребує особливих методів і підходів, що адаптовані до їхніх освітніх потреб і психоемоційного розвитку. Крім того, національна ідентичність є основою для особистісного становлення, що включає здатність до соціальної взаємодії, громадянської свідомості та формування патріотичних почуттів, а у випадку дітей з ООП також забезпечує їм психологічну стійкість і мотивацію до навчання. Таким чином, вивчення виховного процесу в спеціальних класах як засобу посилення національної ідентичності є актуальним як для подальшого вдосконалення навчально-виховної системи, так і для соціального включення та емоційного благополуччя дітей з особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наявних досліджень і публікацій свідчить про загальну недостатність опрацювання теми формування національної ідентичності у дітей з особливими освітніми потребами (ООП), зокрема в контексті виховного процесу в спеціальних класах. Основна увага в роботах з інклюзивної педагогіки спрямована на розвиток базових життєвих, навчальних і соціальних навичок. Так, у навчальному посібнику М. Порошенко [6] надаються загальні рекомендації з інклюзивної освіти, зокрема щодо інтеграції дітей з ООП у навчальні заклади, проте питання національної ідентичності практично не висвітлене. З. Шевців [7] розглядає аспекти інклюзивної освіти, включаючи адаптацію освітнього середовища, проте національна ідентичність у дітей з ООП залишається поза увагою. Т. Жук [2] аналізує сенсорне виховання як засіб корекції психофізичного розвитку у дітей з інтелектуальними порушеннями, однак ця робота теж зосереджена на корекційно-розвивальних технологіях, як і низка інших.

Інші посібники, такі як «Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами: сучасні підходи» [4] і дослідження О. Нагорної та ін. [5], присвячені загальним аспектам виховної роботи з дітьми з ООП, проте здебільшого орієнтовані на розвиток емоційно-соціальних навичок і базової соціалізації. Лише в останніх публікаціях з'являються згадки про необхідність формування національної ідентичності серед дітей [3]. Однак вони акцентують на загальному вихованні школярів і не зосереджуються на дітях з ООП, що вказує на значну прогалину в дослідженнях цього питання для спеціальних класів.

Виклад основного матеріалу. У наукових джерелах вказано на необхідність створення спеціальних умови виховання, навчання, розвитку і соціальної адаптації

дітей з особливостями психофізичного розвитку для засвоєння ними інтелектуального і морального досвіду в поєднанні з засвоєнням мови і мовлення [1, с. 7]. Група українських науковців визначають мету виховної роботи як створення сприятливих умов для становлення духовно-моральної, творчої, діяльної, з відповідним розвитком, здорової особистості, здатної до успішної соціалізації та активної адаптації в умовах сучасного суспільства через взаємодію учасників освітнього процесу. А для досягнення поставленої мети конкретизують її в наступних завданнях: створення сприятливих умов розвитку нормотипових дітей та дітей з ООП відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей та схильностей; об'єднання навчання та виховання в цілісний освітній процес на основі духовно-моральних та соціокультурних цінностей та прийнятих у суспільстві правил і норм поведінки на користь людини, сім'ї, товариства; формування соціокультурного середовища, що відповідає віковим, індивідуальним, психологічним та фізіологічним особливостям дітей з ООП; забезпечення психолого-педагогічної підтримки сім'ї та підвищення компетентності батьків (законних представників) у питаннях розвитку та освіти, охорони та зміцнення здоров'я дітей з ООП [5, с. 104].

При здійсненні виховного впливу на дитину з ООП варто пам'ятати про специфіку її нозології і відповідно діяти: коректно увійдіть у внутрішній світ дитини; м'яко зацікавте дитину грою або іграшкою, завданням; використовуйте дидактичні ігри, роздатковий матеріал, мозаїку, конструктор та ін.; у процесі гри доцільно включати елементи корекції порушень мовлення; дитина з ООП піддається впливу страхів більше, ніж нормотипова; повсякчас підбадьорюйте дитину; виключіть з розмови слова «не вмієш», «злякався», «у тебе не вийде»; постійно тримайте дитину у полі зору, стежте за її реакціями: напруженість, стереотипні рухи, невдоволені репліки мають бути поміченими; будьте насторожі, якщо дитина голосно сміється, співає, залишаючись напруженою [1, с. 8].

С. Кондратюк та ін. вважають, що національна ідентичність дітей формується як сукупність ідентифікацій, в результаті яких з'являються особистісні якості, риси характеру, особливості поведінки [3, с. 277].

Для дітей з особливими освітніми потребами, посилення національної ідентичності може бути досягнуте за допомогою специфічних адаптованих методів і форм виховної роботи, які відповідають їхнім можливостям та рівню розвитку. Ось кілька прикладів:

1. Ігрові заняття з національними елементами. Завдяки грі діти з ООП краще сприймають новий матеріал, оскільки ігровий формат є природним і зрозумілим для них. Наприклад, можна організовувати ігри з національними символами, кольорами або образами. Такі заняття можуть включати складання пазлів з українськими пейзажами чи малюнками, на яких зображені народні костюми, прапор, або інші елементи культури.

2. Арт-терапія з акцентом на національну тематику. Різноманітні творчі вправи, як-от малювання українських візерунків, ліплення фігурок із солоного тіста на національні теми або виготовлення паперових прикрас, допомагають дітям засвоювати національні символи і розвивають позитивне емоційне ставлення до них. Арт-терапія полегшує сприйняття та дає можливість дітям висловлювати свої почуття через творчість.

3. Слухання та обговорення української народної музики та казок. Музика і казки в доступній формі знайомлять дітей із національними сюжетами та моральними цінностями. Наприклад, дітям з ООП можна читати або інсценувати прості народні казки з елементами інтерактиву, запитувати про їхні враження або залучати їх до створення ілюстрацій до казок. Слухання музики також допомагає дітям відчути ритм і мелодії національної культури.

4. Ритуальні та святкові заходи. Проведення адаптованих національних свят, таких як День Незалежності чи Свято Покрови, допомагає дітям відчути себе частиною спільноти. Такі свята можна проводити у простій і доступній формі, наприклад, виготовляючи разом українські прапорці або декоруючи клас національними символами. Спільне святкування дозволяє дітям відчути підтримку колективу і формує позитивне ставлення до своєї країни.

5. Спільні інтеграційні заняття з елементами національної культури. Інтеграційні заняття в малих групах, що включають вправи на взаємодію та соціальні навички, можуть посилювати національну ідентичність, коли вони мають національний контекст. Наприклад, створення аплікацій, де кожна дитина виготовляє елемент великого українського символу (як-от тризуб), допомагає зміцнити командну роботу і відчуття спільної мети.

6. Виховання через казкотерапію. Казкотерапія з використанням адаптованих українських народних казок або створенням власних історій дозволяє дітям ідентифікувати себе з позитивними героями, що мають риси, притаманні українській культурі, такі як відвага, любов до рідної землі та допомога іншим. Це допомагає дітям формувати ціннісні орієнтири, близькі до національних традицій.

Використання таких методів у вихованні допомагає сформувати у дітей з ООП стійке позитивне ставлення до національної культури та ідентичності, адаптуючи процес до їхніх пізнавальних можливостей і емоційного стану. Кожен метод потребує ретельної адаптації для забезпечення доступності, а також тісної співпраці з педагогами, які добре знайомі з потребами і можливостями дітей.

Висновки. Формування національної ідентичності у дітей з особливими освітніми потребами є важливою, але наразі недостатньо дослідженою складовою виховного процесу в спеціальних закладах освіти. Враховуючи специфіку розвитку та соціальних потреб дітей із ООП, ефективними методами визнано такі підходи, як ритуали та символічні дії, які сприяють створенню безпечного й зрозумілого простору для дітей. Метод «етноігри» виявляється корисним для м’якого залучення до національної культури. Використання арт-терапії та етнічних мотивів у художній діяльності дає змогу занурити дітей у національні цінності на доступному рівні, тоді як наочність і простота символічних образів дозволяє краще засвоїти та зрозуміти культурні цінності. Розвиток поваги до національних символів і традицій у дітей із ООП сприяє також використанню пісень та віршів, що допомагають формувати позитивне ставлення до культурної спадщини через ритмічні та образні елементи. Таким чином, ці методи можуть бути корисними інструментами у формуванні почуття національної приналежності, відповідно адаптованими до інтелектуальних можливостей та соціально-емоційних потреб дітей з ООП.

Список використаних джерел:

1. Войтко В. В. Особливості навчання та виховання дітей з особливими потребами. Журнал науковий огляд. 2017. № 1 (33). С. 1-11.

2. Жук Т. Я. Сенсорне виховання як засіб корекції психофізичного розвитку дітей з порушенням інтелекту. Освіта осіб з особливими потребами: виклики воєнного часу: мат. VIII Міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки та психології. Київ, 2022. 343 с. С. 121-126.

3. Кондратюк С.М., Парфілова С.Л., Шаповалова О.В., Замотайло Л.М. Педагогічні засоби формування національної ідентичності дітей молодшого шкільного віку. Інноваційна педагогіка. 2024. Випуск 73. С. 276-281.

4. Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами: сучасні підходи: навчально-методичний посібник. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2016. 84 с.

5. Нагорна О.В., Завітренко Д.Ж., Дорошенко О.М. Особливості організації виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти. Інноваційна педагогіка. 2024. Випуск 67. Т. 2. С. 103-106.

6. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта. Навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство Україна», 2019. 300 с.

7. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 248 с.

Стецюк Катерина,
вихователь Хмельницького дошкільного
навчального закладу №48 «Червона квіточка»

Психологічна підготовка та соціально-педагогічний супровід учасників освітнього процесу в умовах російсько-української війни в Україні

Анотація. У статті досліджується проблема психологічної підготовки та соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах російсько-української війни. Висвітлено роль психологічної підтримки для педагогів, дітей і батьків, необхідність адаптації освітнього процесу під час військових дій, а також запропоновано методи психологічного супроводу та соціальної підтримки для збереження емоційного стану та зниження стресу. Стаття покликана сприяти розробці ефективних підходів до підтримки учасників освітнього процесу, які опинилися в кризових ситуаціях через війну.

Ключові слова: психологічна підготовка, соціально-педагогічний супровід, освітній процес, стрес, війна, адаптація, діти, педагоги.

Постановка проблеми

В умовах військового конфлікту в Україні освітній процес зазнає значних випробувань. Учасники освітнього середовища — педагоги, діти, їхні батьки — стикаються з психологічним стресом та емоційним вигоранням. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю створення ефективної системи підтримки, яка сприяла б збереженню психічного здоров'я учасників освітнього процесу та підтримувала б нормальний освітній ритм навіть в умовах кризової ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Останні дослідження, проведені в Україні та за кордоном, показують, що психологічна підтримка має вирішальне значення для стабільності та ефективності освітнього процесу під час війни[1; 2]. Важливими є дослідження, що стосуються роботи з посттравматичним стресом, що може виникати як у дітей, так і у дорослих у зоні конфлікту[4].

За останні роки в Україні та за кордоном проведено низку досліджень, присвячених впливу війни на психологічний стан дітей і дорослих, які перебувають у зоні конфлікту. Вчені наголошують, що навчальні заклади мають відігравати ключову роль у підтримці стабільності та нормальності для дітей і молоді. Наприклад, дослідження показують, що зниження рівня тривожності сприяє покращенню освітнього середовища, а наявність стабільних психологічних і фізичних умов зменшує рівень стресу в учнів [8]. За даними ЮНІСЕФ, близько 50% дітей, які перебувають у зонах конфлікту, страждають від психічних травм, що може призвести до довготривалих наслідків для їхнього розвитку [9].

Виклад основного матеріалу

1. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу

Сучасні психологічні методи підтримки учасників освітнього процесу під час війни включають когнітивно-поведінкову терапію, групову терапію, арт-терапію та методи

емоційної підтримки. Найбільш ефективними є короткострокові методики, які можуть застосовуватись у шкільних умовах, а також індивідуальні консультації для педагогів, які зазнали емоційного вигорання. Наприклад, у країнах з досвідом військових конфліктів (Сирія, Ізраїль) впроваджуються навчальні програми з елементами психотерапії для дітей, що дозволяє значно знизити стресове навантаження на учасників освітнього процесу[5].

2. Соціально-педагогічний супровід та адаптація освітнього процесу

Соціально-педагогічний супровід спрямований на допомогу учасникам освітнього процесу у кризових ситуаціях. Педагоги та психологи створюють середовище підтримки, де діти можуть звертатися за допомогою та відчувати безпеку. Зокрема, програми соціальної адаптації включають розвиток навичок саморегуляції, організацію роботи в групах та створення безпечного освітнього простору[6]. Умови війни вимагають, щоб навчальні заклади адаптували навчальні програми з урахуванням нових реалій, зокрема дистанційного навчання та роботи в укриттях під час повітряних тривог[1].

3. Роль батьків і співпраця з педагогами

Роль батьків у підтримці дитини у кризових умовах є ключовою. Соціально-педагогічний супровід передбачає тісну взаємодію між педагогами та батьками. Регулярні зустрічі, обговорення емоційного стану дитини та навчання батьків основним методам підтримки допомагають знизити рівень тривожності як серед учнів, так і серед їхніх батьків[2].

Батьки відіграють надзвичайно важливу роль у процесі підтримки дітей під час війни, допомагаючи їм справлятися з психологічними труднощами та адаптуватися до умов, що постійно змінюються. В умовах війни підтримка та співпраця між батьками і педагогами стають ще актуальнішими, адже ефективне партнерство допомагає створити стабільне та сприятливе середовище для навчання, розвитку та емоційного відновлення дітей.

Основними завданнями батьків є забезпечення емоційної підтримки, стабільності та безпеки для дитини. Спілкування, відкритість та розуміння їхніх емоційних потреб є важливими аспектами такої підтримки. Батьки можуть спостерігати за станом дітей і повідомляти про будь-які зміни психологам чи педагогам, що допомагає вчасно виявити симптоми стресу чи тривожності. Окрім того, залучення батьків до спільної діяльності з дітьми в позашкільний час допомагає відновити почуття безпеки та підтримки, які так необхідні в умовах нестабільності.

Співпраця між батьками та педагогами передбачає регулярне обговорення психологічного стану дитини, пошук спільних рішень у разі виникнення труднощів, а також координацію методів підтримки. Важливим є організація зустрічей, на яких обговорюються методи посттравматичного супроводу, практики зниження стресу та соціальна інтеграція дітей. Разом із педагогами батьки можуть брати участь у просвітницьких заходах, тренінгах і семінарах, спрямованих на навчання методам управління стресом та способам спілкування з дітьми під час кризи.

4. Інтеграція методів посттравматичного супроводу

Методи посттравматичного супроводу:

- Психологічне консультування та підтримка. Одним з основних методів є регулярне індивідуальне або групове консультування з кваліфікованими психологами. Заняття можуть охоплювати такі техніки, як когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), яка допомагає дітям працювати з травматичними спогадами та змінювати негативні моделі мислення. Участь у таких консультаціях знижує рівень тривожності та сприяє стабілізації емоційного стану [10].

- Інтеграція арт-терапії. Арт-терапія — ефективний метод для вираження емоцій та зняття стресу. Техніки малювання, ліплення, музикотерапії чи терапії танцем дають змогу учням у творчій формі обробляти свої переживання. Арт-терапія допомагає

учасникам освітнього процесу краще розуміти свої емоції та сприяє стабілізації емоційного стану [11].

- Методи тілесно-орієнтованої терапії. Психологічний стрес часто проявляється через фізичні симптоми. Методи тілесно-орієнтованої терапії, як-от дихальні техніки, йога, прогресивне м’язове розслаблення, сприяють зниженню фізичної напруги та допомагають дітям краще справлятися зі стресом. Наприклад, регулярні вправи з релаксації можуть допомогти зменшити симптоми тривожності й депресії [12].

- Педагогічні інновації для психологічного відновлення. Вихователі можуть використовувати інтерактивні методи навчання для створення комфортного навчального середовища. Активні методи навчання та доброзичлива атмосфера знижують рівень стресу, сприяють взаєморозумінню та підтримці в колективі [13].

- Соціальна інтеграція та підтримка. Важливим елементом супроводу є залучення дітей у колективні заходи. Це можуть бути спільні творчі проєкти, екскурсії, заняття в гуртках. Соціальна взаємодія та підтримка позитивно впливають на процес адаптації та сприяють формуванню відчуття належності до спільноти, що має велике значення для подолання травматичних переживань [14].

Висновки

Психологічна підготовка та соціально-педагогічний супровід є невід'ємними компонентами ефективного освітнього процесу в умовах війни. Забезпечення психологічної підтримки та адаптація освітнього середовища дозволяють зберегти емоційний баланс учасників освітнього процесу, знижуючи вплив негативних факторів війни на навчання та розвиток дітей. Важливим завданням є впровадження ефективних методів психологічної підтримки та співпраці педагогів і батьків для забезпечення безперебійного процесу навчання в умовах кризи.

Список використаних джерел:

1. Бєлікова, О. В. (2023). Психологічна підтримка дітей у кризових ситуаціях. Психологія та педагогіка в умовах війни, 12(3), 45-60.
2. Гончарова, Н. М. (2023). Роль батьків у підтримці дитини під час військових дій. Освіта в сучасному суспільстві, 14(2), 88-94.
3. Світовий банк. (2022). Дослідження впливу війни на освітній процес. Освіта та психосоціальна підтримка, 10(5), 75-80.
4. Пономаренко, В. О. (2022). Особливості психологічного супроводу в умовах війни. Педагогічні науки, 8(2), 42-51.
5. Smith, J. (2021). War-related trauma and child education: Best practices. Journal of Child Psychology, 43(1), 120-135.
6. Олійник, І. С. (2022). Соціально-педагогічний супровід учнів під час конфлікту. Науковий вісник педагогіки, 7(1), 101-109.
7. Петрова, М. К. (2023). Посттравматична терапія для дітей: підходи та методи. Сучасна психологія, 5(3), 55-63.
8. ЮНІСЕФ. Психологічна підтримка дітей у зонах конфлікту. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unicef.org
9. Петренко, М. Вплив військових конфліктів на психічне здоров'я дітей // Журнал психологічних досліджень. – 2022. – № 4. – С. 23–28.
10. Чекалова О. Посттравматичний стрес у дітей: нові підходи до психологічного супроводу // Психологія сьогодні. — 2023. — № 2.
11. ЮНІСЕФ. Психологічна підтримка дітей у зонах конфлікту. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://unicef.org
12. Тілесно-орієнтована терапія для дітей та молоді / В. Ярош. — Київ: Освіта, 2022. — 200 с.
13. Педагогічні інновації у відновленні після травми: збірник наукових статей. — Львів: Освіта України, 2023.

14. Сорока О. Соціальна підтримка та адаптація дітей-переселенців у школах. — Київ: Українська видавнича спілка, 2022. – 190 с.

Стрихар Марта,
вихователь Хмельницького закладу
дошкільної освіти №24 «Барвінок»
Хмельницької міської ради Хмельницької області

Формування читацької культури у дітей дошкільного віку за допомогою проєкту «#Живі письменники дошкілля»

Анотація. У статті розглядаються особливості формування читацької культури в дітей дошкільного віку в межах маштабного проєкту «#Живі письменники дошкілля». В основі ідеї проєкту лежить думка про те, що дитячі письменники мають бути живі та сучасні, які створюють сучасну літературу, цікаву як для дітей та батьків.

Ключові слова: культура читання, дошкільний заклад, дитяча література, живі письменники, проєкти, творчість, сучасність, розвиток, мотивація.

Вступ. Читацька культура дітей дошкільного віку є основою для подальшого інтелектуального та морального розвитку. У дошкільному віці формується базове ставлення до книги, інтерес до читання та розуміння літературних текстів. Саме в цей період закладаються основи майбутніх самостійних читацьких інтересів і розширення світогляду. [2] Традиційні методи формування читацької культури потребують постійного вдосконалення та пошуку нових підходів, особливо в умовах сучасного інформаційного середовища, коли друковані книжки дедалі частіше замінюються цифровими носіями. Одним із таких нових підходів є проєкт «#Живі письменники дошкілля».

Культура читання - це не лише вміння читати, а й здатність розуміти прочитане, аналізувати літературні твори, формулювати власну думку та обговорювати зміст книжок. Для формування такої культури необхідні різні методи та засоби, що враховують вікові та психологічні особливості дітей дошкільного віку. Як зазначають науковці, саме в дошкільному віці розпочинається розвиток базових навичок читання, які згодом визначать академічну успішність. [3]

Сьогодні в Україні видається велика кількість якісної дитячої літератури. Їхні герої милі та кумедні, а сюжети знайомі та зрозумілі юним українцям.

У таких творах діти впізнають себе і своїх однолітків, а ситуації часто нагадують події з їхнього власного життя. Читаючи таку літературу разом із дітьми, дорослим немає потреби додавати «історичні довідки» чи пояснювати застарілі поняття.

Проєкт «#Живі письменники дошкілля» прагне розширити коло читання українських дошкільнят, їхніх батьків та освітян, не заперечуючи цінності класичної української дитячої літератури та не відмовляючись від гарних зарубіжних прикладів.

Проєкт «#Живі письменники дошкілля» спрямований на формування культури читання у дітей дошкільного віку через твори сучасних авторів дитячої літератури. Основна мета проєкту - залучення дітей та їхніх батьків, до читання, розвиток літературних навичок та інтересу до книг.

Проєкт надає дітям можливість читати твори сучасних авторів, спілкуватися з приводу прочитаних творів та виконувати творчі завдання, що стимулюють уяву. Така взаємодія створює позитивний емоційний контекст для читання та сприяє глибшому розумінню і запам'ятовуванню книжок.

Одним із ключових елементів проєкту є розвиток критичного мислення та здатності дітей висловлювати свої думки. Діти не лише слухають дитячі оповідання, а й беруть участь у творчому процесі, активно обговорюючи зміст твору та створюючи

свої власні історії. При цьому вони приходять до розуміння того, що книжки - це засіб самовираження та емоційного розвитку.

Мета проєкту «#Живі письменники дошкілля» — розширити коло читання українських дошкільнят через цінність живих письменників, оскільки класичні твори діти та батьки можуть сприймати як щось «старожитнє» [1 ст.4]

Проєкт також приділяє особливу увагу залученню батьків до процесу формування культури читання. Спільні заходи, на яких батьки читають і обговорюють книги зі своїми дітьми, сприяють формуванню читацької та мовної культури. Батьки, які беруть активну участь у літературних заходах, стимулюють інтерес дітей до читання.

Інтерактивні методи та технології, такі як аудіо- та візуальні матеріали, дають дітям новий досвід читання. Важливо знайти баланс між традиційними формами читання та новими технологіями.

Що можуть робити діти різних вікових категорій під час реалізації цього проєкту?

Молодші групи:

- Розглядати, показувати, називати, імітувати звуки та переказувати з виразною інтонацією те, що зображено на ілюстраціях;
- Обводити пальцями, торкатись та порівнювати елементи сторінки, «ховати» картинки долонями, пересувати інтерактивні елементи, перевертати сторінки.

Середні групи:

- Дослідницькі завдання («покажи», «знайди за описом», «згадай» тощо) за змістом книжки та ілюстраціями, запропоновані дорослими;
- Самостійно шукати та вивчати книжку;
- Вихователь може читати книжку та підключити театралізований елемент (за допомогою іграшок зробити невелику виставу);

Старші групи:

- Досліджувати, створювати та гратися зі змістом книжки;
- Працювати з книжкою [1 ст.11]

Проєкт «#Живі письменники дошкілля» не лише сприяє розвитку читацької культури, а й надає простір для творчого самовираження дітей. Участь у творчих заняттях, дослідницька діяльність, театралізована діяльність, ігрові елементи, сприяють розвитку емоційної грамотності та комунікативних навичок.

Досвід реалізації проєкту також засвідчує, що інтерактивні заняття, які включають елементи драматизації, малювання та створення власних історій, сприяють розвитку емоційної сфери дітей. Через творчість діти вчаться висловлювати свої почуття та переживання, розвивають емпатію та соціальні навички. Залучення дітей до різноманітних творчих занять не тільки розвиває їхні творчі здібності, а й допомагає сформувати комунікативні навички, які знадобляться їм у майбутньому.

У цьому світлі проєкт «#Живі письменники дошкілля» може стати ефективним інструментом для педагогів і батьків щодо виховання в дітей любові до книги та читання. Подальша реалізація подібних ініціатив у дошкільних установах сприятиме підвищенню культурного та освітнього рівня підростаючого покоління, що, своєю чергою, позитивно позначиться на його майбутніх успіхах у навчанні та суспільному житті.

Проєкт «#Живі письменники дошкілля» є ефективним інструментом формування культури читання у дітей дошкільного віку. Він не лише формує пізнавальний інтерес до процесу читання, а й стимулює розвиток творчих здібностей, критичного мислення, емоційної грамотності, уміння працювати з книжкою, виховання культури читача. Живе спілкування з авторами допомагає дітям глибше зрозуміти літературні твори та стимулює їх до подальшого самостійного читання, вже у шкільному віці. Використання таких інтерактивних методів формування читацької культури - важливий крок у вихованні освічених і всебічно розвинених громадян майбутнього.

Зрештою, не менш важливо підготувати фахівців, які реалізовуватимуть проєкт. Педагоги дошкілля можуть пройти відповідну підготовку для роботи з дітьми в контексті театральної діяльності. Це можуть бути спеціальні тренінги та семінари, а також курси, на яких вихователі навчаться використовувати театральні техніки та інші інтерактивні методи в навчальному процесі. Професійна підготовка - основа успішної реалізації проєкту та формування культури читання у дітей дошкільного віку. Залучення професіоналів театру та мистецтва забезпечує якісний підхід до освітнього процесу та підвищує ефективність програми.

До даного проєкту, розроблений та виданий посібник, де представлені 10 дитячих книг. До роботи над матеріалами посібника, авторами проєкту, було залучено досвічених та авторитетних фахівців у галузі дитячої літератури, дошкільної педагогіки та психології. [1 ст. 5]

Важливо зазначити, що цей проєкт може бути адаптований для різних вікових груп і рівнів розвитку дітей. Вихователі можуть заохочувати участь дітей у проєкті, використовуючи методи, засновані на принципах активного навчання. Це можуть бути інтерактивні читання, спільні обговорення, вистави та інші форми спільної роботи, що дають змогу дітям брати активну участь у процесі. Таким чином, він дає можливість не лише сформувати читацьку культуру, а й сприяти цілісному розвитку дітей через творчу діяльність і спілкування.

Насамкінець слід зазначити, що проєкт «#Живі письменники дошкілля» може стати важливим елементом системи освіти, що сприяє формуванню пізнавального інтересу до культури читання, в дітей дошкільного віку. Впровадження подібних ініціатив у дошкільних закладах, на заняттях, не тільки підвищить інтерес дітей - дошкільнят до літератури, а й допоможе їм розвинути навички, що стануть у пригоді в майбутньому. У наш час, коли інформаційні технології стрімко змінюють способи сприйняття інформації, важливо підтримувати традиційні цінності читання та літератури, заохочуючи вже з дошкільного віку, до формування культури читання.

Список використаних джерел:

1. ЖИВІ ПИСЬМЕННИКИ ДОШКІЛЛЯ. Живі письменники. URL: https://aw.ubi.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/Живі-письменники-дошкілля.pdf.

2. Про формування читацької компетентності. Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: https://naurok.com.ua/pro-formuvannya-chitacko-kompetentnosti-378301.html

3. Читацька грамотність та вміння читати: із чим насправді мають труднощі українські підлітки та як цьому зарадити. Нова українська школа | Веб-ресурс НУШ. URL: https://nus.org.ua/articles/chytatska-gramotnist-vs-vminnya-chytaty-iz-chym-naspravdi-mayut-trudnoshhi-ukrayinski-pidlitky-ta-yak-tsomu-zaradyty/

Тафінцева Світлана,
доцент кафедри психології ХГПА,
кандидат педагогічних наук, доцент
Мотозюк Людмила,
доцент кафедри психології ХГПА,
кандидат психологічних наук, доцент

Психологічна підтримка дітей в умовах воєнного стану

Анотація. У статті проаналізовано наслідки впливу військових подій на дитячу психіку; визначено симптоми, що вказують на погіршення психоемоційного стану дітей внаслідок військової агресії. Розкрито зміст психологічної підтримки дітей в умовах

воєнного стану: створення безпечного середовища, розвиток емоційної стійкості, індивідуальний підхід, робота з батьками, групова підтримка, техніки релаксації та медитації, ігрова терапія, інформаційна підтримка, подолання наслідків травматичних подій.

Ключові слова: психологічна підтримка, психологічна підтримка дитини, воєнний стан

Постановка проблеми. В сучасних умовах є надзвичайно актуальною психологічна підтримка дітей, зважаючи на масштабні соціальні та психологічні виклики, з якими стикаються зростаюче покоління в період війни. Військові конфлікти створюють тривалі стресові ситуації, що суттєво впливають на психічний стан дітей, їхній розвиток, емоційне та поведінкове функціонування.

В Україні 75% дітей зазнали травматизації психіки на тлі війни, найбільш поширеними симптомами є «емоційні гойдалки» [2]. Тому діти, які перебувають у зонах конфліктів або постраждали від військових подій, демонструють підвищення рівня тривожності, депресії, агресії, а також можуть страждати від посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Психологічні наслідки війни можуть включати порушення сну, концентрації, відчуття небезпеки та недовіри до оточуючих, що загрожує нормальному емоційному та соціальному розвитку дитини. Без належної підтримки ці наслідки можуть перерости в серйозні психічні розлади в майбутньому.

Серед симптомів, що вказують на погіршення психоемоційного стану дітей внаслідок військової агресії визначено найбільш поширені: безпідставне коливання настрою; підвищена тривожність; розлади сну; поганий апетит; часті згадки, обговорення пережитих або побачених подій; порушення пам’яті, уваги, здатності до навчання; спалахи агресії; зниження / припинення бажання спілкуватися; кошмари; панічні атаки; саморуйнівна поведінка (самоушкодження, шкідливі звички) [1]. Тому психологічна підтримка є невід’ємною складовою допомоги дітям в умовах воєнного стану. Вона допомагає дитині впоратися з емоційним стресом, навчитися долати тривогу та страх, адаптуватися до змін у житті, а також відновити почуття безпеки та стабільності. Психологічна допомога може включати як індивідуальну, так і групову роботу, а також сімейну терапію, що забезпечує підтримку не лише дітям, але й їхнім родинам. Важливим аспектом такої роботи є створення сприятливого середовища для відреагування емоцій, яке дозволяє дітям висловлювати свої страхи та переживання у безпечному форматі. А зважаючи на тривалий характер воєнних конфліктів та їхній вплив на молоде покоління, тема психологічної підтримки дітей є вкрай важливою для забезпечення їхнього психічного здоров’я, розвитку стійкості та адаптації до складних умов сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідниця Д. Похілько вважає, що війна спричиняє відчуття відсутності безпеки – дитина, що знаходиться в умовах воєнного стану, перебуває під впливом факторів реальної екзистенціальної загрози, й не може відчувати себе затишно та безпечно. Саме тому, постійний стрес, який переживає дитина призводить до нервової напруги, тривожності та страху [4, с. 135]. Науковці Є. Підчасов та Н. Чепелєва вважають, що діти, які проживають воєнні події, часто відчувають внутрішню замкнутість, втрачають зацікавленість до занять, які раніше їх приваблювали, обмежують коло спілкування; події воєнного часу можуть спричинити зупинку в їх особистісному зростанні [3, с. 94]. Дослідниця О. Яцина визначила, що для дітей та підлітків, які переїхали із зони бойових дій у західні регіони України, властиві симптоми уникання, що виявляються у відмові від згадування певних подій, у забороні говорити про певні теми та злість при нагадуванні про певні ситуації, що сприймаються як тригери (що можуть викликати повторне травмування). Уникаюча поведінка у дітей також проявляється у зменшенні соціальної активності, обмеженому колі спілкування та втраті інтересу до раніше важливих справ [5, с. 563]. З наведених

тверджень можна зробити висновок, що війна має серйозний і багатогранний вплив на психічний та емоційний стан дітей. Основними наслідками є:

- втрата відчуття безпеки. Постійний стрес і екзистенційна загроза, які переживають діти в умовах воєнного стану, викликають тривожність, страх і нервову напругу, що перешкоджають відчуттю затишку та захищеності;

- психологічна замкнутість та втрата зацікавленості. Воєнні події призводять до втрати інтересу до раніше захоплюючих занять, скорочення соціальної активності, що може зупинити особистісний розвиток дитини;

- симптоми уникання та повторна травматизація. Діти, особливо ті, що пережили евакуацію або переїзд, демонструють уникання як захисну реакцію. Вони відмовляються обговорювати травмуючі події, зменшують соціальну активність та втрачають інтерес до колись важливих для них справ.

Таким чином, війна негативно впливає на емоційний розвиток дітей, спричиняючи довготривалі психологічні травми, що проявляються у тривожності, замкнутості, униканні та порушеннях у процесі особистісного зростання.

Виклад основного матеріалу. Психологічна робота з дітьми вимагає особливого підходу і уваги до специфічних факторів, які можуть впливати на їхню психічну та емоційну стійкість. Це є надзвичайно важливим для забезпечення їхнього емоційного благополуччя та адаптації до стресових ситуацій. Ось кілька ключових аспектів, які можуть бути враховані при роботі із дітьми в умовах воєнного конфлікту:

1. Створення безпечного середовища:

–забезпечення безпечного і захищеного простору для дітей, де вони можуть відчувати себе безпечно та захищено;

–розмова з батьками та вчителями про засоби безпеки та покращення фізичного захисту.

Під час війни створення безпечного середовища є критично важливим для підтримки психологічного стану дитини. Батьки та вчителі повинні розуміти, що для дітей відчуття безпеки – це основа їхнього психічного та емоційного благополуччя. Створення такого середовища відбувається через забезпечення фізичного простору, де дитина може відчувати себе захищеною. Адже діти потребують місця, де вони можуть сховатися від реальних або уявних загроз. Це може бути простір вдома чи в школі, де вони почуваються вільно і безпечно. Наприклад, можна створити улюблене місце для дитини в кімнаті, де є її улюблені речі, м’які іграшки або інші предмети, що надають відчуття спокою. Також важливо, щоб батьки та вчителі наголошували на тому, що вони поруч і завжди готові захистити та підтримати дитину.

Також варто розмовляти з дітьми про безпеку. Важливо проводити з дітьми відкриті, але спокійні бесіди про те, як забезпечити безпеку в разі небезпеки. Це можуть бути розмови про евакуаційні шляхи, дії під час тривоги чи повітряної атаки, але без нагнітання страху. Наприклад, можна пояснити: «У нас є план на випадок тривоги, і ми разом з тобою швидко будемо діяти, щоб бути в безпеці». Це допомагає дитині зрозуміти, що в дорослих є план дій, що додає їй відчуття контролю над ситуацією.

Ще важливо для відчуття безпечного середовища підтримувати рутину і зберігати структуру. Діти потребують передбачуваності, особливо в умовах стресу. Важливо зберігати або відновлювати звичний розпорядок дня – час для навчання, ігор, прийому їжі та сну. Це створює відчуття стабільності навіть у неспокійний час, що також сприяє зміцненню почуття безпеки. Наприклад, навіть якщо дитина знаходиться у тимчасовому житлі через евакуацію, намагайтеся зберігати знайомі ритуали, такі як читання перед сном чи спільні обіди.

2. Розвиток емоційної стійкості:

–надання можливостей для вираження емоцій та стимулювання емоційної відповідальності;

–використання технік арттерапії, гри або казкотерапії для вираження та прояву емоцій й почуттів.

На консультації для батьків і вчителів важливо роз'яснити, що розвиток емоційної стійкості у дітей під час війни є критично важливим для їхнього психічного здоров'я та адаптації. Необхідно створювати умови для вираження емоцій та стимулювання емоційної відповідальності. Дітям необхідно створити безпечний простір для вираження їхніх почуттів і емоцій, особливо у стресових умовах війни. Часто вони можуть не розуміти або не вміти правильно виразити, що відчувають. Це може бути страх, тривога, гнів або сум. Іноді ці емоції можуть проявлятися у вигляді неспокійної поведінки, замкненості або, навпаки, агресії. Дорослим важливо заохочувати дитину до відкритої розмови про її почуття, але без тиску.

На практиці це може виглядати так: ви питаєте дитину, як вона себе почуває сьогодні, чи було щось, що її налякало або засмутило. Навіть якщо дитина не може повністю сформулювати свої емоції, важливо показати, що ви готові слухати і підтримати. Наприклад, можна сказати: «Мені здається, ти сьогодні сумний. Хочеш поговорити про це?». Таким чином, дитина поступово вчиться відповідати за свої емоції, розуміти їх та шукати шляхи для їх вираження.

3. Індивідуальний підхід:

–розробка індивідуальних підходів для психологічної підтримки враховуючи вік, особистість та досвід дитини.

–розмови з кожною дитиною для визначення її потреб та запитів.

Під час консультації для батьків і вчителів важливо пояснити, що психологічна підтримка дітей в умовах війни повинна базуватися на індивідуальному підході. Це означає, що не існує універсального рішення, яке б підходило всім дітям. Кожна дитина унікальна у своєму сприйнятті стресу, страху та травми, тому для надання ефективної допомоги важливо враховувати її вік, особистість та життєвий досвід.

Індивідуальний підхід полягає в тому, щоб враховувати всі особливості кожної конкретної дитини – її емоційний стан, характер, вік та досвід. Наприклад, реакція на стресову ситуацію може суттєво відрізнятися у дитини дошкільного віку та підлітка. Маленькі діти можуть не мати достатнього словникового запасу, щоб описати свої емоції, і, як наслідок, можуть проявляти свої почуття через поведінку (істерики, замкнутість або агресію). Підлітки ж можуть уникати розмов на болючі теми, закриватися в собі або демонструвати занадто холодне ставлення до подій.

Тому батьки й вчителі повинні навчитися спостерігати за індивідуальними реакціями дитини та пристосовувати свої підходи. Наприклад: діти дошкільного віку можуть потребувати більше фізичного контакту, обіймів та спокійних розмов. Важливо бути поруч, підтримувати відчуття безпеки і допомагати їм висловлювати свої емоції через гру або малювання; молодші школярі можуть проявляти свої почуття через різні форми поведінки, такі як агресія або замкнутість. З ними важливо говорити про почуття і надавати простір для їхнього вираження, але без тиску; підлітки можуть потребувати більше простору і часу на обдумування, але водночас їм важливо знати, що їхні переживання цінують, навіть якщо вони не бажають обговорювати свої почуття безпосередньо. Важливо показати, що ви готові слухати їх, коли вони будуть до цього готові.

Важливим аспектом індивідуального підходу є особисті розмови з дітьми, де батьки або вчителі допомагають дитині ідентифікувати її потреби та запити. Оскільки діти часто не можуть чітко висловити, що саме їх турбує, або що їм потрібно, ці розмови повинні бути максимально делікатними та спрямованими на створення атмосфери довіри. Як це робити на практиці?

- ставити прості та відкриті питання. Наприклад: «Як ти себе почуваєш?», «Чи є щось, що тебе турбує?», «Як я можу тобі допомогти?» Це дозволяє дитині зрозуміти, що її думки важливі, і вона може вільно їх виразити;

• не чекати миттєвих відповідей. Дитина може не одразу зрозуміти, що вона відчуває або потребує часу, щоб обдумати свої почуття. Важливо не тиснути і дати їй час;

• вислухати з розумінням. Якщо дитина вирішить поділитися своїми переживаннями, завдання дорослих – уважно слухати, не перебиваючи і не оцінюючи. Важливо показати дитині, що ви розумієте її почуття і готові підтримати, навіть якщо ви не можете негайно вирішити всі її проблеми.

Наприклад, як якщо дитина каже, що вона боїться сирен або шуму, важливо не лише заспокоїти її, але й спробувати зрозуміти, що саме у цьому звуці викликає у неї найбільше страху. Можна допомогти дитині знайти спосіб справлятися зі страхом, наприклад, брати улюблену іграшку або слухати музику, щоб відволіктися. Адже коли діти отримують індивідуальну увагу, вони відчувають, що їхні почуття важливі й значущі. Це зміцнює їхню впевненість у тому, що вони можуть довіряти дорослим, ділитися своїми переживаннями і отримувати підтримку. Також це дає можливість вчасно виявити ознаки глибших проблем, які можуть вимагати подальшої психологічної допомоги.

4. Робота з батьками:

–включення батьків у процес психологічної підтримки, оскільки сімейний контекст є ключовим для емоційного добробуту дітей;

–надання батькам інструментів для допомоги дітям у стресових ситуаціях.

На консультації для батьків та вчителів, особливо в умовах війни, важливо пояснити, що «робота з батьками» є критично важливою складовою психологічної підтримки дітей. Саме батьки, які перебувають поруч із дитиною щодня, можуть відігравати ключову роль у її емоційному благополуччі. Враховуючи поточні стресові обставини, сімейний контекст стає основним фактором, який може підтримати або погіршити психологічний стан дитини.

Батьки – це ті, хто має найбільший вплив на психологічний стан дитини, оскільки вони є її найпершими та найважливішими емоційними «контейнерами». Тому включення їх у процес допомоги – важливий крок для успішної психологічної підтримки. Батькам важливо розуміти, що вони можуть значно вплинути на те, як дитина переживатиме стресові ситуації, страх і невизначеність. Дитина, яка знає, що батьки її підтримують, відчуває більшу стабільність і безпеку. Розмова з батьками про емоційний стан дитини та її потреби допомагає батькам краще зрозуміти, що відбувається в житті їхньої дитини. Це може включати регулярні зустрічі або консультації з психологом, де батьки можуть отримувати поради щодо поведінки, яку вони можуть впроваджувати вдома. Також батьки повинні бути активними учасниками у процесі терапії або підтримки дитини. Наприклад, якщо психолог радить використовувати певні техніки або вправи вдома (наприклад, дихальні техніки або арттерапію), батьки повинні бути готові застосовувати їх на практиці.

Багато батьків можуть не знати, як правильно підтримувати дитину в умовах воєнного стану або як реагувати на стрес, страх або інші емоційні прояви дитини. Тому важливо надати їм конкретні інструменти та рекомендації, які допоможуть їм ефективніше взаємодіяти зі своїми дітьми в таких умовах. Основні інструменти для батьків можуть включати:

а) навички спокійного спілкування. Батькам варто навчитися говорити з дітьми про їхні почуття спокійно і врівноважено. Це допомагає дитині відчувати, що її емоції є нормальними, і вона може їх відкрито виражати. Наприклад, якщо дитина налякана після сирени або новин про війну, важливо не відмахуватися від її страхів фразами на кшталт «Все буде добре», а натомість сказати: «Я бачу, що тобі страшно. Давай поговоримо про це. Що саме тебе налякало?»;

б) підтримка рутиною. Діти краще справляються зі стресом, коли їхній день наповнений певною рутиною. Батькам важливо створити регулярний розклад для сну,

харчування, навчання та відпочинку, щоб дитина знала, чого очікувати. Наприклад, якщо через війну дитина не може ходити до школи, можна створити домашній розклад для занять та ігор, який підтримуватиме відчуття нормальності;

в) практики емоційного регулювання. Дітям може бути важко справлятися з емоціями страху, тривоги або смутку. Батькам варто навчити їх простим практикам релаксації або регуляції емоцій. Наприклад, це можуть бути глибокі дихальні вправи, медитація для дітей, малювання або інші форми арттерапії, які допомагають виразити свої почуття. Наприклад, батьки можуть використовувати просту техніку: «Вдихай носом на чотири, видихай ротом на вісім» або варіант для малечі «погойдай качечку на животі». Це допоможе заспокоїти нервову систему дитини під час стресу.

г) підтримка в самовираженні. Допомогти дитині виразити свої почуття через мистецтво, гру або бесіду. Наприклад, можна створити разом з дитиною малюнок, де вона зобразить свої страхи або побоювання, а потім обговорити, що саме вона намалювала. Наприклад, якщо дитина намалювала вибух або солдата, можна м’яко запитати: «Що це? Що ти відчуваєш, коли думаєш про це?».

Діти значною мірою орієнтуються на своїх батьків, особливо під час кризових ситуацій. Якщо батьки залишаються спокійними, впевненими та готовими підтримати, це допомагає дитині теж краще справлятися з труднощами. Навпаки, якщо батьки проявляють паніку, невизначеність або тривогу, дитина може сприйняти ці емоції та посилити свої власні страхи. Тому вчителі та психологи повинні співпрацювати з батьками, пояснюючи їм, як їхня поведінка впливає на дитину і які стратегії вони можуть застосовувати вдома для підтримки її психологічного здоров’я.

5. Групова підтримка:

–організація групових сесій, де діти можуть обмінюватися досвідом та надавати взаємопідтримку;

–розвиток взаємодії та співпраці між дітьми.

На консультації для батьків і вчителів важливо пояснити, як групова підтримка може стати потужним інструментом психологічної допомоги дітям в умовах війни. Діти, які переживають стрес та травму, часто почуваються ізольованими у своїх переживаннях. Тому групова взаємодія не тільки допомагає їм усвідомити, що вони не самотні, але й розвиває навички емоційної підтримки і співчуття.

Групова терапія або просто організовані сесії для дітей дозволяють їм говорити про свої почуття та досвід, що в умовах війни є надзвичайно важливим. Діти часто замовчують свій страх або тривогу через те, що не знають, як їх правильно виразити або бояться, що їх не зрозуміють. У групі ж вони бачать, що інші діти мають схожі переживання. Це дає можливість говорити відкрито. У груповій сесії діти можуть розповідати про свої почуття без страху осуду. Вони чують один одного і розуміють, що не єдині, хто відчуває тривогу, страх або невпевненість. Наприклад, якщо дитина поділилася своїм страхом через сирени чи звуки вибухів, інші діти можуть поділитися схожими переживаннями, що дозволить дитині відчути підтримку. Це сприяє зменшенню почуття самотності. Діти відчувають, що вони не самотні у своїх переживаннях, і це значно знижує рівень стресу. Спільне переживання подібних труднощів допомагає створити відчуття єдності і солідарності серед дітей. Зокрема, діти можуть обговорити, як вони реагують на стрес, і поділитися власними способами самозаспокоєння, наприклад, через музику, малювання чи ігри. А коли діти слухають один одного і розуміють, що кожен переживає важкі часи, це розвиває в них почуття емпатії та співчуття. Вони можуть навчитися підтримувати один одного не лише емоційно, але й практично, наприклад, допомагаючи під час виконання завдань або ігор. Наприклад, під час обговорення стресових ситуацій, одна дитина може порадити іншій спробувати техніки заспокоєння, які їй допомогли, що сприяє обміну досвідом та взаємопідтримці.

6. Техніки релаксації та медитації:

–навчання технікам релаксації та медитації для зниження рівня стресу та покращення самопочуття;

–навчання дітей прийомам дихання та розслаблення.

На консультації для батьків та вчителів важливо пояснити, як техніки релаксації та медитації можуть стати ефективними інструментами для зниження рівня стресу та покращення емоційного стану дітей в умовах війни. Ці техніки допомагають дітям відновлювати внутрішню рівновагу, навчають контролювати свої емоції та знижують тривожність. Діти, які переживають постійний стрес через воєнні події, можуть бути емоційно збудженими, відчувати страх і тривожність, що безпосередньо впливає на їхнє самопочуття. Релаксаційні техніки і медитація дозволяють дітям відволіктися від напруженої ситуації, знайти спосіб заспокоїтися і зменшити емоційне навантаження.

Використання релаксаційних технік сприяє зниженню емоційного напруження. За допомогою простих технік релаксації діти можуть навчитися швидко заспокоюватися в моменти підвищеної тривожності. Це зменшує їхній рівень стресу і допомагає краще контролювати свої емоції. Наприклад, якщо дитина відчуває страх під час гучних звуків чи через спогади, техніки релаксації допоможуть їй повернути спокійний стан за допомогою певних прийомів, таких як дихання або розслаблення м'язів. Сприяє покращенню сну. Багато дітей під час війни мають проблеми зі сном через постійний стрес і страх. Використання технік релаксації перед сном може допомогти зменшити безсоння і покращити якість сну. Зокрема, проста медитація перед сном або дихальні вправи можуть допомогти дітям легше заснути, оскільки це знижує рівень тривожних думок і дозволяє організму розслабитися. Також техніки підтримують емоційну стабільність. Адже регулярне використання релаксаційних технік допомагає дітям стабілізувати емоційний стан навіть у складних ситуаціях. Це розвиває стійкість до стресу, яка необхідна в умовах війни. Наприклад, діти, які опановують техніки релаксації, зможуть швидше відновлювати спокій після стресових ситуацій, таких як евакуація чи зміна місця проживання.

7. Інформаційна підтримка.

–надання чіткої та зрозумілої інформації про ситуацію, зменшення невизначеності та страху.

–роз'яснення нормальності емоційної реакції на стрес.

Інформаційна підтримка є важливим аспектом психологічної допомоги дітям під час війни. На консультації для батьків та вчителів важливо детально пояснити, що саме мається на увазі під цим терміном і як правильно надавати дітям необхідну інформацію, аби не спричинити додаткового стресу.

Одним із головних принципів інформаційної підтримки є надання дитині правдивої інформації, але адаптованої до її віку та психологічних можливостей. У важкі часи, зокрема під час війни, діти можуть відчувати тривогу через невизначеність і непорозуміння ситуації навколо. Тому важливо пояснювати їм те, що відбувається, у доступній для них формі. Діти старшого віку, зокрема підлітки, можуть самостійно шукати інформацію про події, і це часто призводить до споживання невідфільтрованого або травматичного контенту. У таких випадках важливо навчити дітей правильно оцінювати інформацію, яку вони отримують, та пояснити, що далеко не всі джерела є надійними.

Таким чином, інформаційна підтримка під час війни – це не просто передача фактів. Це спосіб знизити тривожність дитини, надати їй відчуття контролю та впевненості, а також захистити її від зайвої інформації, яка може травмувати її емоційний стан.

Ці підходи можуть допомогти створити ефективну систему психологічної підтримки для дітей, які знаходяться в умовах воєнного стану. При цьому важливо враховувати контекст та особливості кожної конкретної ситуації.

Висновки. Отже, для ефективної підтримки дітей в умовах стресових та травматичних подій важливо застосовувати комплексний підхід, спрямований на забезпечення емоційної стабільності, фізичної та психологічної безпеки дитини. Ключові елементи цього підходу включають: створення безпечного середовища – важливо, щоб дитина почувалася захищеною фізично й емоційно, відчувала підтримку та впевненість у своєму оточенні; розвиток емоційної стійкості – надання дітям можливостей для вираження своїх емоцій через гру, арттерапію, казкотерапію тощо, сприяє їхньому психічному відновленню та знижує рівень тривожності; індивідуальний підхід – кожна дитина має унікальний досвід і потреби, тому підхід до психологічної підтримки має враховувати вік, характер та індивідуальні обставини дитини; робота з батьками – залучення батьків до процесу психологічної допомоги є важливим, оскільки сімейне середовище має великий вплив на емоційний добробут дітей; групова підтримка – взаємодія з однолітками може допомогти дітям у процесі психологічного відновлення, оскільки спільний досвід допомагає знизити відчуття ізоляції та підвищити рівень підтримки; техніки релаксації та медитації – навчання дітей технікам розслаблення та медитації допомагає їм справлятися зі стресом та підтримувати психологічний баланс; подолання наслідків травматичних подій – допомога дітям у створенні власних наративів та виявленні їхніх сильних сторін сприяє подоланню наслідків травматичних подій; інформаційна підтримка – надання дитині правдивої, адаптованої до її віку інформації допомагає знизити рівень невизначеності та тривожності.

Таким чином, психологічна підтримка дітей в умовах війни повинна охоплювати широкий спектр заходів, що включають роботу не лише з дитиною, але і з її соціальним оточенням (батьки, вчителі, однолітки). Систематичне впровадження таких підходів допоможе зменшити негативний вплив воєнних подій на психічний стан дітей і сприятиме їх емоційному відновленню.

Список використаних джерел:

1. Gradus Research. Analytical report. Changer in children's lives during the war. 2022. URL: https://gradus.app/documents/211/Children_Report_Gradus_28042022.pdf (дата звернення 15.09.2024)

2. В Україні через війну травмована психіка у 75% дітей. Ukrinform 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3473249-v-ukraini-cerez-vijnu-u-75-ditej-travmovana-psihika.html (дата звернення 15.09.2024)

3. Підчасов Є В., Чепелєва Н. І. Стресові стани дитини під час війни. Особистість, Суспільство, Війна: тези доп. учасників міжнар. психол. форуму. Харків: ХНУВС, 2022. С. 93-95.

4. Похілько Д. С., Тітаренко Д. О. Травматичні фактори війни: вплив на дитячу психіку. 2017. С. 134-138.

5. Яцина О. Ф. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. Перспективи та інновації науки. 2022. № 7 (25). С. 554-567.

Ткачук Катерина,
вихователь Хмельницького закладу
дошкільної освіти №24 «Барвінок»
Хмельницької міської ради Хмельницької області

Інформаційно-цифрова компетентність сучасного вихователя закладу дошкільної освіти

Анотація. Дослідження розглядає комплексний підхід до розвитку інформаційно-цифрової компетентності вихователів закладів дошкільної освіти. Висвітлюються ключові аспекти цього процесу, включаючи матеріально-технічне забезпечення, навчальні програми, мотивацію та методичну підтримку. Наголошується на важливості безпеки дітей у цифровому середовищі та необхідності збалансованого використання цифрових технологій у дошкільній освіті.

Ключові слова: інформаційно-цифрова компетентність, дошкільна освіта, вихователі, цифрові технології, підвищення кваліфікації, безпека дітей, всебічний розвиток.

Вступ. Інформаційно-цифрова компетентність вихователів закладів дошкільної освіти стає все більш важливою у контексті стрімкого розвитку технологій та їх інтеграції в освітній процес. Сучасні діти зростають у світі, де цифрові пристрої та технології є невід'ємною частиною повсякденного життя, тому здатність педагогів ефективно використовувати ці інструменти в освітньому процесі стає критично важливою. Розвиток інформаційно-цифрової компетентності вихователів не лише підвищує якість дошкільної освіти, але й допомагає підготувати дітей до життя в цифровому суспільстві. Однак, цей процес вимагає системного підходу та врахування багатьох факторів, які впливають на ефективність впровадження цифрових технологій у дошкільну освіту.

Виклад основного матеріалу. Інформаційно-цифрова компетентність є важливою складовою професійної компетентності сучасного вихователя закладу дошкільної освіти. В умовах активного впровадження інформаційних технологій в освітній процес, здатність ефективно використовувати цифрові інструменти та ресурси стає необхідною вимогою до фахівців дошкільної освіти. Інформаційно-цифрова компетентність вихователя передбачає не тільки володіння технічними навичками роботи з комп'ютером та іншими цифровими пристроями, але й здатність критично оцінювати інформацію, створювати цифровий контент, безпечно взаємодіяти в цифровому середовищі та вирішувати проблеми за допомогою цифрових технологій [1].

Розвиток інформаційно-цифрової компетентності вихователів закладів дошкільної освіти є актуальним завданням сучасної системи освіти. Це пояснюється тим, що саме вихователі формують основи цифрової грамотності у дітей дошкільного віку, розвивають їх первинні навички роботи з інформацією та цифровими пристроями. Водночас, вихователі мають бути готовими до використання цифрових технологій у своїй професійній діяльності для підвищення ефективності освітнього процесу та взаємодії з батьками вихованців [3].

До складу інформаційно-цифрової компетентності вихователя закладу дошкільної освіти входить декілька ключових компонентів. По-перше, це технологічна грамотність, яка передбачає вміння працювати з різноманітними цифровими пристроями та програмним забезпеченням. Вихователь повинен вміти користуватися комп'ютером, планшетом, інтерактивною дошкою, цифровими камерами та іншими пристроями, які можуть бути корисними в освітньому процесі. Крім того, важливим є вміння працювати з різноманітними програмами та додатками, зокрема, текстовими редакторами, презентаційними програмами, графічними редакторами тощо [10].

Другим важливим компонентом інформаційно-цифрової компетентності є інформаційна грамотність. Вона передбачає здатність знаходити, оцінювати, використовувати та створювати інформацію в цифровому середовищі. Вихователь повинен вміти ефективно шукати необхідну інформацію в Інтернеті, критично оцінювати її достовірність та релевантність, а також вміти адаптувати знайдену інформацію для використання в освітньому процесі з дошкільнятами [12].

Третім компонентом є цифрова комунікація та співпраця. Сучасний вихователь повинен вміти ефективно спілкуватися та співпрацювати з колегами, батьками та іншими учасниками освітнього процесу за допомогою цифрових засобів. Це включає вміння використовувати електронну пошту, месенджери, соціальні мережі, а також спеціалізовані платформи для організації дистанційного навчання та проведення онлайн-зустрічей [13].

Здатність створювати цифровий контент є також одним з важливих аспектів інформаційно-цифрової компетентності вихователя. Це передбачає вміння розробляти електронні дидактичні матеріали, створювати презентації, відеоролики, інтерактивні завдання та інші цифрові ресурси, які можуть бути використані в роботі з дошкільнятами. Створення якісного цифрового контенту вимагає не лише технічних навичок, але й розуміння особливостей сприйняття інформації дітьми дошкільного віку, знання принципів дизайну та візуалізації інформації [14].

Також необхідно сказати декілька слів і про інформаційно-цифрової компетентності вихователя є цифрова безпека. Вихователь повинен розуміти основні ризики, пов'язані з використанням цифрових технологій, та вміти захищати особисту інформацію та дані вихованців. Крім того, він має вміти навчати дітей основам безпечної поведінки в цифровому середовищі, формувати у них навички критичного мислення та відповідального використання цифрових технологій [9].

Розвиток інформаційно-цифрової компетентності вихователів закладів дошкільної освіти вимагає системного підходу та постійного вдосконалення. Важливу роль у цьому процесі відіграє система підвищення кваліфікації педагогічних працівників, яка має забезпечувати можливості для постійного оновлення знань та навичок у сфері цифрових технологій. Крім того, важливим є створення в закладах дошкільної освіти відповідного цифрового середовища, яке б стимулювало вихователів до активного використання інформаційно-комунікаційних технологій у своїй професійній діяльності [2].

Одним із ефективних шляхів розвитку інформаційно-цифрової компетентності вихователів є організація професійних спільнот та мереж, де педагоги можуть обмінюватися досвідом, ділитися ресурсами та спільно вирішувати проблеми, пов'язані з використанням цифрових технологій в дошкільній освіті. Такі спільноти можуть функціонувати як в онлайн-форматі, так і у вигляді очних зустрічей та семінарів [5].

Саме розвиток інформаційно-цифрової компетентності вихователів не повинен обмежуватися лише технічними аспектами. Не менш важливим є формування у педагогів розуміння педагогічних можливостей цифрових технологій, вміння інтегрувати їх в освітній процес таким чином, щоб вони сприяли розвитку дітей, а не заміняли традиційні форми взаємодії та гри. Вихователь повинен вміти критично оцінювати доцільність використання тих чи інших цифрових інструментів у роботі з дошкільнятами, враховуючи їх вікові особливості та індивідуальні потреби [6].

Інформаційно-цифрова компетентність вихователя також передбачає розуміння етичних аспектів використання цифрових технологій в освіті. Це включає повагу до авторських прав при використанні цифрових ресурсів, дотримання принципів академічної доброчесності, а також розуміння питань приватності та захисту персональних даних дітей та їх батьків [11].

Для ефективного розвитку інформаційно-цифрової компетентності вихователів закладів дошкільної освіти необхідно забезпечити комплексний підхід, який включає в себе кілька ключових аспектів. По-перше, це створення відповідної матеріально-технічної бази в закладах дошкільної освіти. Це передбачає наявність сучасних комп'ютерів, планшетів, інтерактивних дошок та інших цифрових пристроїв, а також забезпечення стабільного доступу до мережі Інтернет [8].

По-друге, важливим є розробка та впровадження спеціалізованих навчальних програм та курсів підвищення кваліфікації для вихователів, спрямованих на розвиток їх інформаційно-цифрової компетентності. Такі програми мають бути практично орієнтованими та враховувати специфіку роботи з дітьми дошкільного віку. Вони повинні охоплювати не лише технічні аспекти роботи з цифровими технологіями, але й методичні питання їх використання в освітньому процесі.

По-третє, створення системи мотивації вихователів до активного використання цифрових технологій у своїй професійній діяльності. Це може включати різноманітні форми заохочення, такі як премії, додаткові дні відпустки, можливості для професійного зростання тощо. Важливо, щоб вихователі розуміли переваги використання цифрових технологій та були зацікавлені в постійному вдосконаленні своїх навичок у цій сфері.

По-четверте, забезпечення методичної підтримки вихователів у процесі впровадження цифрових технологій в освітній процес. Це може бути реалізовано через створення методичних рекомендацій, проведення майстер-класів та семінарів, організацію консультацій з фахівцями у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

І п'ятим важливим аспектом є розвиток партнерства між закладами дошкільної освіти та ІТ-компаніями, які можуть надавати свій досвід та ресурси для підвищення рівня інформаційно-цифрової компетентності вихователів. Таке партнерство може включати проведення спільних освітніх проектів, надання технічної підтримки, розробку спеціалізованого програмного забезпечення для дошкільної освіти тощо.

Розвиток інформаційно-цифрової компетентності вихователів має відбуватися в контексті загальної стратегії цифровізації освіти. Це передбачає узгодження зусиль на різних рівнях – від окремих закладів дошкільної освіти до регіональних та національних органів управління освітою. Така координація дозволить забезпечити системність та послідовність у розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників [4].

Не потрібно забувати і про забезпечення безпеки дітей в цифровому середовищі. Вихователі повинні не лише самі володіти навичками безпечного використання цифрових технологій, але й вміти формувати ці навички у дітей. Це включає розуміння потенційних ризиків, пов'язаних з використанням Інтернету, вміння захищати особисту інформацію, критично оцінювати онлайн-контент тощо.

Також більшість забуває враховувати індивідуальні особливості та потреби кожного вихователя в процесі розвитку їх інформаційно-цифрової компетентності. Деякі педагоги можуть потребувати більше підтримки та навчання, тоді як інші можуть бути вже досить досвідченими у використанні цифрових технологій. Тому важливо забезпечити гнучкість та індивідуальний підхід у процесі підвищення кваліфікації вихователів.

Створення умов для постійного обміну досвідом між вихователями щодо використання цифрових технологій в освітньому процесі може бути реалізовано через організацію регулярних зустрічей, конференцій, вебінарів, де педагоги могли б ділитися своїми успіхами, обговорювати проблеми та знаходити спільні рішення [7].

Інформаційно-цифрова компетентність є важливою складовою професійної майстерності сучасного вихователя закладу дошкільної освіти. Вона охоплює широкий спектр знань, умінь та навичок, пов'язаних з використанням цифрових технологій в

освітньому процесі. Розвиток цієї компетентності вимагає системного підходу, постійного навчання та практики.

Висновки. Розвиток інформаційно-цифрової компетентності вихователів закладів дошкільної освіти вимагає комплексного підходу, який включає створення відповідної матеріально-технічної бази, розробку спеціалізованих навчальних програм, впровадження системи мотивації, забезпечення методичної підтримки та розвиток партнерства з ІТ-компаніями. Важливими аспектами є також забезпечення безпеки дітей у цифровому середовищі, індивідуальний підхід до навчання вихователів та створення умов для обміну досвідом. При цьому слід пам'ятати, що цифрові технології є лише інструментом, який має доповнювати традиційні методи роботи з дошкільнятами, а головною метою залишається всебічний розвиток дитини та її підготовка до життя в цифровому суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Биков В. Ю., Овчарук О. В. Оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності учнів та педагогів в умовах євроінтеграційних процесів в освіті. Київ : Педагогічна думка, 2017. 160 с.
2. Воронкін О. С. Тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій навчання студентів вищих навчальних закладів України (друга половина XX – початок XXI століття). Луганськ : Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2014. 654 с.
3. Гаврілова Л. Г., Топольник Я. В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Т. 61, № 5. С. 1-14.
4. Генсерук Г. Р. Цифрова компетентність як одна із професійно значущих компетентностей майбутніх учителів. Open educational e-environment of modern University. 2019. № 6. С. 8–16.
5. Гуржій А. М., Лапінський В. В. Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів. Інформаційні технології в освіті. 2013. № 15. С. 30-37.
6. Жалдак М. І., Рамський Ю. С., Рафальська М. В. Модель системи соціально-професійних компетентностей вчителя інформатики. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2009. № 7. С. 3-10.
7. Карташова Л. А., Бахмат Н. В., Пліш І. В. Розвиток цифрової компетентності педагога в інформаційноосвітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. № 6. С. 193–205.
8. Лещенко М. П., Тимчук Л. І. Розвиток інформаційно-комунікаційних і медіа компетентностей учителів у міжнародному педагогічному просторі. Інформаційні технології і засоби навчання. 2013. Т. 38, № 6. С. 13-28.
9. Литвинова С. Г. Теоретико-методичні основи проектування хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу. Київ : Компринт, 2016. 354 с.
10. Морзе Н. В., Буйницька О. П. Підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності науково-педагогічних працівників – ключова вимога якості освітнього процесу. Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Т. 59, № 3. С. 189-200.
11. Овчарук О. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність як предмет обговорення: міжнародні підходи. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2013. № 7. С. 3-6.
12. Петренко С. В. Інформаційно-цифрова компетентність учня у контексті формування нової української школи. Інноватика у вихованні. 2017. Вип. 6. С. 144-156.

13. Сисоєва С. О., Осадча К. П. Стан, технології та перспективи дистанційного навчання у вищій освіті України. Інформаційні технології і засоби навчання. 2019. Т. 70, № 2. С. 271-284.

14. Спірін О. М., Вакалюк Т. А. Критерії добору відкритих web-орієнтованих технологій навчання основ програмування майбутніх учителів інформатики. Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Т. 60, № 4. С. 275-287.

Ткачук Леся,
вчитель початкових класів Красилівської гімназії №4 ім.П.Кізюна
Красилівської міської ради Хмельницької області

Особливості викладання математики в початкових класах в умовах війни

Анотація. У статті розглядаються особливості викладання математики в початкових класах в умовах війни. Основна увага приділяється інноваційним технологіям, методам та формам роботи, які можуть стати не лише способом навчання математики, а й важливим засобом емоційної підтримки та соціалізації дітей у складний час. Стаття буде корисною для педагогів, які прагнуть забезпечити якісну математичну освіту для дітей в умовах війни.

Ключові слова: викладання математики, психологічна підтримка, мотивація учнів, інноваційні методи, інтерактивне навчання, проектна діяльність.

Вступ

У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, важливо для успішного розвитку держави створити суспільно активних і свідомих громадян з високими патріотичними почуттями. Потрібно вміти подати учням матеріал так, щоб викликати в них живий інтерес та досягти максимального ефекту для математичного розвитку і для виховання здорового почуття національної гордості.

Виклад основного матеріалу

Як підбадьорити школярів до вивчення математики у такий непростиий час та як продемонструвати важливість математичних принципів у їхньому повсякденному житті?

Викладання математики в умовах війни – це не лише засвоєння нових знань, а й психологічна підтримка, дружня атмосфера спілкування. Важливою умовою ефективного навчання є створення безпечного середовища, де діти можуть висловлювати свої емоції та почуття. Мета такого навчання - допомогти дітям без стресу та хвилювання здобувати знання. Тому необхідно створювати на уроках ситуації успіху, частіше використовувати похвалу, навіть за найменші кроки до розв'язку завдань. Варто мотивувати дітей, викликати пізнавальний інтерес. Адже тоді процес навчання стане більш цікавим і результативним. В умовах інформаційної війни важливо розвивати в учнів критичне мислення та уміння перевіряти інформацію, розпізнавати фейки, маніпуляції, аналізувати різні точки зору. На уроках потрібно постійно підбадьорювати дітей, підтримувати та виявляти турботу.

Щоб вдало розпочати навчальний день, покращити настрій, повернути радість до життя, необхідно використовувати нестандартні ранкові привітання. Малюнки з прикладами привітань варто розмістити у класі. Ось кілька прикладів:

1. Педагог зустрічає учнів біля класу і вітається з кожним в оригінальний спосіб: це можуть бути елементи танцю, обійми, рукостискання чи інші вітання.
2. «Як ми вітаємось сьогодні?» Учень може обирати варіант привітання відповідно до свого настрою: «Обійми»; «Потанцюй»; «Кулачком»; «Дай п'ять».

3. Ранкові привітання у формі кола. Учень обирає рух або дію, яку має виконати вчитель: «Обійми»; «Дай п’ять»; «Особливий жест»; «Потиснемо руки»; «Танцюймо»; «Тримай кулачок».

Запорукою успішного навчання математиці можуть стати наступні методи та форми роботи, які допоможуть зробити математику більш цікавою та доступною для учнів у складний час, сприятимуть їхньому емоційному та інтелектуальному розвитку:

1. Ігрові елементи

• Математичні ігри. Можна використовувати настільні ігри («Математичні акваріуми», «Кольорова математика», «Вчимося рахувати», «Лото», «Склади квадрат») або інтерактивні онлайн-ігри, щоб зробити навчання веселим.

• Квести та загадки. На уроках повторення вивченого матеріалу або узагальнення та систематизації знань учнів ефективно проводити математичні квести, де учні повинні розв’язувати задачі, щоб просуватися далі.

2. Прийоми візуалізації

• «Порахуймо будь – що». Для учнів початкових класів надзвичайно важливою є візуалізація математичних інструментів та їхній зв’язок із реальним життям, бо саме це дає змогу поглибити розуміння предмета та викликати зацікавлення навчанням. Можна рахувати у календарях - дні тижня; у магазинах - ціни, вагу, об’єм; у магазині - міряємо та зважуємо продукти; у банку – підраховуємо і оплачуємо компослуги; на вулиці та в природі – рахуємо номери будинків, закономірності й імовірності; навіть у тілі людини – рахуємо пальці.

• Наочність. Варто використовувати різноманітні маніпулятивні інструменти, які допомагали б дітям орієнтуватися. Наприклад, числові таблиці до 100 (демонструють регулярність та послідовність чисел, моделюють стратегію додавання та віднімання, роблять акцент на десятки та одиниці), доміно, жетони, блоки десятків та одиниць, кубики з крапочками тощо. Дуже цікавий інструмент – рамки 5 або 10. Вони допомагають розвивати навички усних прийомів додавання та віднімання чисел, а також дають змогу сформувати розуміння складу чисел. Для цього можна об’єднати рамку та жетони двох кольорів, викласти, наприклад, 7 жетонів одного кольору та 3 іншого (або 9 і 1, 5 і 5), щоби пояснити учням додавання та склад числа.

• Математичні малюнки. Потрібно заохочувати дітей малювати математичні малюнки, які допоможуть краще зрозуміти матеріал, правильно розв'язати задачу.

а) Вправа «Математичні приклади у малюнках»

Спочатку необхідно підготувати відповідний шаблон – на аркуші в клітинку пронумерувати вертикальний і горизонтальний ряди. Це своєрідна координатна сітка, в якій цифри у вертикальному ряду означають десятки, а в горизонтальному – одиниці двозначних чисел.

Принцип виконання: Можна запропонувати школярам розв`язати приклади. Кожна відповідь є «адресою» клітини, яку потрібно обвести. Якщо в клітинці потрібно намалювати певний символ або іншу геометричну фігуру, то поруч з прикладом вчитель ставить умовний знак (наприклад: 26 + 5 = … Δ). Якщо учні правильно розв`яжуть усі приклади, то отримають основу певного зображення чи візерунка, яке зможуть додатково оздобити і розфарбувати.

б) Вправа «Розмальовки з прикладами»

Можна запропонувати учням розфарбувати інтелектуальну розмальовку. Виконуючи подібні завдання, школярі зможуть поєднати розумове навантаження з творчістю. До того ж, яскраві кольори малюнків неабияк піднімають настрій!

Принцип виконання: Усередині кожного контура записаний математичний приклад. Розв’язавши його, необхідно розфарбувати площу контура у колір відповідно до умовних позначень малюнка.

в) Вправа «Піксельні розмальовки за відповідями прикладів»

Ця вправа подібна до попередньої, однак відрізняється тим, що на шаблоні немає контурів майбутнього малюнка. Кінцевий результат – абсолютна несподіванка для учнів, тому треба бути надзвичайно уважними, виконуючи кожну дію. Принцип виконання: У кожній клітинці шаблону записаний приклад. Розв`язавши його,потрібно скористатися умовними знаками до завдання та розфарбувати клітинку відповідним кольором. Якщо усі приклади розв'язані правильно, розфарбувавши клітинки, учні побачать на аркуші яскравий малюнок певної тварини, героя мультфільму тощо.

г) Вправа «Створи малюнок з відповідей математичних прикладів»

Спочатку необхідно підготувати відповідний шаблон – на аркуші у клітинку потрібно створити ігрове поле, яке складається з пронумерованих точок.

Принцип виконання: У першому рядку розташовуються точки від 1 до 10, у другому – від 11 до 20 і далі за аналогічним принципом.Розв`язавши приклади, необхідно на ігровому полі позначити точками відповіді. Нприклад, якщо ми маємо приклад 12+6, то точку треба поставити восьмою у другому ряду, адже сума чисел 12 і 6 дорівнює 18. Після цього точки необхідно послідовно поєднати лініями. Якщо усі приклади розв'язані правильно, то учні отримають відповідні малюнки.

3. Інтеграція з іншими предметами

• Мистецтво та математика. Можна поєднувати математику з мистецтвом, наприклад, через створення геометричних малюнків - намалювати котика з геометричних фігур, а потім їх порахувати.

• Я досліджую світ та математика. Цікавими для дітей будуть задачі про рослин або про тварин, розв’язуючи які можна досліджувати. Наприклад, скільки кілограмів сіна може з’їсти корова за день, за тиждень? Або, Скільки яблук на одній яблуні, на другій?

4. Використання онлайн-ресурсів

• Інтерактивні платформи (Khan Academy, Coolmath Games, SplashLearn) пропонують цікаві завдання та ігри та допоможуть навчатися у зручному темпі.

• Відео та анімації. Пізнавальними та цікавими будуть відеоматеріали, які пояснюють математичні терміни в легкій та зрозумілій формі.

5. Емоційна підтримка

• Створення безпечного середовища. Надзвичайно важливо дати учням можливість висловлювати свої почуття і переживання на етапі емоційного налаштування до уроку, під час виконання руханок та рефлексії уроку. Це може допомогти їм краще зосередитися на навчанні.

• Позитивне підкріплення. Необхідно заохочувати учнів на кожному уроці за їхні досягнення та старання (наклейки, медальки, мотивуючі браслетки)

6. Спільне навчання

• Групові завдання. Варто організовувати роботу в группах або парах, щоб учні могли разом розв'язувати задачі та підтримувати один одного.

• Обмін досвідом. Важливо, щоб учні ділилися своїми ідеями та рішеннями під час розв’язування задач. Це сприятиме розвитку колективного мислення.

Які інноваційні технології навчання допоможуть урізноманітнити навчання і зробити його ефективним та допоможуть стабілізувати психологічний стан дітей?

Сторітеллінг

Сторітеллінг – це мистецтво цікавої розповіді. Сторітелінг на уроках математики не лише робить навчання більш цікавим і захоплюючим, але й допомагає учням краще засвоювати матеріал через емоційний зв'язок і контекст. Використання історій сприяє розвитку критичного мислення та творчості у дітей. Ось кілька прикладів:

1.Математичні пригоди

Учитель може створити історію про героя (наприклад, ведмедика), який вирушає в подорож у ліс. На своєму шляху він зустрічає різних тварин, які просять його

допомогти вирішити математичні задачі. Наприклад, ведмідь повинен допомогти зайцю порахувати морквини, які він назбирав.

2. Чарівні числа

Учитель може розказати історію про чарівника, який має магічні числа. Кожне число має свої властивості. Наприклад, число 5 – це «Друг», а число 10 – «Сила». Учням потрібно допомогти чарівникові знайти правильні комбінації чисел, щоб виконати його заклинання.

3. Казка про геометричні фігури

Учитель розповідає казку, в якій геометричні фігури (квадрат, трикутник, коло, прямокутник) живуть в країні Фігурляндії. Кожна фігура має свої особливості та завдання. Учні можуть допомогти фігурам знайти їхні пари або порахувати їх кількість.

4. Подорож у часі

Учитель розповідає історію про дитину, яка подорожує в часі та потрапляє в різні епохи. У кожній епосі їй потрібно вирішити математичну задачу, щоб повернутися додому. Це може бути обчислення часу, підрахунок предметів або розв'язання простих рівнянь.

6. Скарби піратів

Учитель розповідає історію про піратів, які шукають скарби на острові. Учні можуть отримувати карти з математичними завданнями, розв'язуючи які, вони дізнаються, де заховані скарби.

7. Екологічна історія

Учитель розповідає про маленького еко-героя, який хоче врятувати природу. Учні можуть допомогти йому рахувати сміття, яке потрібно прибрати, або підраховувати кількість дерев, які потрібно висадити.

Мейкерство

Використання мейкерства в навчанні допомагає розвивати критичне мислення, креативність і навички роботи в команді, а також робить процес навчання більш захоплюючим та інтерактивним. Це - підхід, який поєднує практичну діяльність з навчанням через емоційний зв’язок. Наприклад:

1. Створення геометричних фігур. Діти можуть використовувати конструктори або папір для створення різних геометричних фігур. Це допоможе їм краще зрозуміти властивості фігур і їх взаємозв’язки.

2. Проектування та будівництво. Учні можуть працювати в групах, щоб спроектувати та побудувати моделі (наприклад, машинки або будівлі) з використанням матеріалів, таких як картон, палички для морозива тощо. Це сприятиме застосуванню знань про форми, розміри та вимірювання.

3. Ігри з математичними завданнями. Створення настільних ігор, які включають математичні задачі. Діти можуть розробляти правила гри, що сприяє розвитку логічного мислення. Наприклад, «Квітковий шестикутник», «Математичний пазл» для перевірки обчислювальних навичок.

4. Математичні експерименти. Проведення експериментів з вимірюваннями (наприклад, довжини, маси) і збір даних для їх аналізу. Це може бути цікаво і пізнавально.

Проєктна діяльність

Навчальні проекти виконують роль середовища, в якому невимушено інтегруються і застосовуються набуті учнями предметні знання й уміння, розвиваються загальнонавчальні вміння, реалізовуються пізнавальні інтереси, досвід дітей збагачується новими способами діяльності. Саме проєктна діяльність на уроках математики в початкових класах в умовах війни може стати важливим інструментом для підтримки учнів, їхньої емоційної стабільності та розвитку критичного мислення. Ось кілька ідей, як організувати проєкти в таких умовах:

1. Тема безпеки. Учні можуть створити проєкт, присвячений безпеці під час війни. Наприклад, вони можуть розробити плакати з математичними розрахунками, які ілюструють важливість запасів води, їжі та медикаментів.

2. Вимірювання простору. Діти можуть вимірювати свої кімнати або інші приміщення, щоб створити плани безпечних зон у випадку надзвичайних ситуацій. Це допоможе їм застосувати знання про геометрію та вимірювання.

3. Збір даних. Організація проєкту, де діти збирають дані про свій район, наприклад, кількість людей, які потребують допомоги, або ресурси, які є в наявності. Це може включати статистичні розрахунки та графічне представлення даних.

4. Інтерв'ю з родичами. Учні можуть проводити інтерв'ю з членами сім'ї про їхній досвід під час війни та створювати математичні задачі на основі отриманих даних (наприклад, скільки днів вони провели в укритті ,скільки продуктів потрібно зібрати).

5. Інформаційні проекти: «Найдавніші математичні знаки», «Грошові одиниці в Україні», «З історії вимірювальних приладів», «Найвідоміші математики планети», «Котра година зараз на планеті?», «Математичні цікавинки» .

6. Пошуково-дослідницькі проєкти: «Математика в казках» , «Математика на кухні», «Геометричні тіла в архітектурі», «Математика в легендах», «Відстань до Сонця в різних одиницях величини», планування ділянки «Присадибна ділянка» , складання таблиці витрат матеріалів «Ремонту моїй оселі».

7. Творчі проекти: “Музичний задачник”, “Числова мозаїка” , “Веселий задачник” , ілюстрування задач “Намалюймо задачу”, “Математична газета” , складання задачника “У тридев’ятому царстві”, “Надзвичайні одиниці вимірювання величин”.

Дослідницька діяльність

Цілком природно, що саме під час дослідницької та творчої роботи учні знаходять нові приховані можливості для успішного засвоєння математичних ідей, понять, формування необхідних умінь і навичок. Дослідницька діяльність на уроках математики в умовах війни може стати важливим інструментом для розвитку критичного мислення, емоційної стійкості та соціальної відповідальності учнів. Ось кілька ідей для організації такої діяльності:

1. Дослідження безпеки

• Тема: Вивчення основних правил безпеки під час війни.

• Дослідження: Учні можуть дослідити, які ресурси (їжа, вода, медикаменти) необхідні для виживання в екстремальних умовах. Вони можуть скласти таблиці з розрахунками, скільки ресурсів потрібно на певну кількість людей.

2. Статистика та опитування

• Тема: Збір інформації про потреби однокласників або сусідів.

• Дослідження: Проведення опитувань серед однокласників щодо їхніх переживань та потреб. Учні можуть аналізувати отримані дані та представляти їх у вигляді графіків або діаграм.

3. Вимірювання та планування

• Тема: Вимірювання простору в домівках.

• Дослідження: Учні можуть вимірювати свої кімнати або інші приміщення, плануючи безпечні зони. Це допоможе їм застосувати знання про знаходження периметра фігури та площі .

4. Дослідження волонтерства

• Тема: Роль волонтерів під час війни.

• Дослідження: Учні можуть вивчити, як волонтери допомагають людям у складних ситуаціях. Вони можуть збирати дані про різні організації та їхню діяльність, а також розраховувати, скільки людей отримують допомогу.

Також можна запропонувати учням дослідити: "Скільки коштує новорічна ялинка?", "Скільки сходинок ви долаєте, коли ідете в їдальню?", «Скільки кімнатних квітів у кабінеті заступника директора?»

Часто буває так, що деякі учні виконують самостійні завдання набагато швидше за інших. Щоб вони не сумували решту часу, можна запропонувати їм «відпочивайку». У коробку чи контейнер покласти різні роздруківки: математичні розмальовки, цікаві логічні задачки та інші завдання. Нехай учень самостійно вибере собі роздруківку та працює з нею, поки решта не завершить.

Замість самостійних робіт краще влаштовувати дітям «квиток на вихід». Це може бути відповідь на якесь запитання чи усне вирішення прикладу. Той, хто відповідає, іде на перерву. А якщо учень не знає, то стає в кінець черги, щоб подумати.

Таким чином, викладання математики в початкових класах під час війни потребує комплексного підходу, який враховує не лише академічні знання, але й емоційний та соціальний розвиток дітей. Застосування інноваційних методів навчання може допомогти зменшити стрес і підвищити мотивацію учнів. Уроки математики, організовані за сучасними технологіями, сприяють розвитку мислення учнів, уміння вислухати товариша і зробити свої висновки, вчать поважати думку іншого та аргументувати свою, а також критично мислити та приймати відповідальні рішення. Велика кількість різноманітних і доступних учням видів робіт, включених у зміст знань, де застосовуються інноваційні технології, розвиває уяву, спостережливість, розширює кругозір, знайомить з важливими елементами професійної діяльності, впливає на формування стійких пізнавальних інтересів, а в майбутньому – надає можливість досягти життєвого успіху.

Отже, і в умовах воєнного стану ми маємо впроваджувати в освітній процес інноваційні технології, цифровізацію освіти; виховувати патріотів і гідних громадян нашої держави; створювати для здобувачів освіти безпечний соціально-освітній простір з урахуванням необхідної психосоціальної допомоги; адаптовувати освітній процес в умовах війни та сприяти тим заходам, які будуть спрямовані на відродження освіти у повоєнний період, і підготовці кваліфікованих кадрів для відбудови та євроінтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Бурда М. І., Васильєва Д. В. Особливості навчання математики в умовах воєнного стану (методичні рекомендації). Математика в рідній школі. 2022. № 4. С. 6–15.

2. Поліщук В.В. Викладання математики в початкових класах в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення (методичні рекомендації). https://vseosvita.ua/library/vykladannya-matematyky-v-pochatkovykh-klasakh-v-umovakh-voiennoho-chasu-ta-povoiennoho-vidnovlennya-804640.html

3. Кравченко М. В. , Соловйова Т. П. Інноваційні методи викладання математики в умовах нестабільності. Дніпро: Академія, 2020

4. Білик Т.С. , Казьмірчук Н.С. Особливості організації проєктної діяльності молодших школярів на уроках математики - Вінниця: Твори, 2020

5. Сторітелінг: створюємо історії, що захоплюють. https://teach-hub.com/storitelinh/

6. Полякова О. Інноваційна освітня діяльність вчителя початкових класів на уроках математики. Інноваційна діяльність педагога в умовах реформування шкільної освіти.2015.С.23.URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12303/1/O_Polyakova_IDPvURSCHO_IPPO.pdf

7. Білик Т. Інтеграція інноваційних елементів та інтерактивних технологій на уроках математики в початковій школі. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2021. Вип. 61. С. 100–108. URL: https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3026

Франчук Тетяна,
кандидат педагогічних наук, доцент, керівник наукового відділу,
Бойко Ігор,
аспірант кафедри педагогіки та управління навчальним закладом,
Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Здоров'язбережувальний потенціал дослідницької діяльності у контексті освітнього процесу

Анотація. У статті порушується проблема здоров'язбережувального потенціалу освітнього процесу здобувачів освіти різних рівнів через посилення його дослідницької складової. Обґрунтовується позиція стосовно того, що саме компетентнісна система освіти актуалізує проблему інтеграції навчання та досліджень, що є умовою досягнення сучасних освітніх стандартів. Визначено умови активізації дослідницької складової в структурі навчального процесу задля підвищення якості освітнього середовища.

Ключові слова: дослідницька діяльність, здоров'язбережувальне освітнє середовище, компетентнісна освіта, особистісно зорієнтовані технології.

Постановка проблеми. Проблема створення безпечного, психологічно комфортного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу особливо актуалізувалась під час війни, оскільки вони задають умови підвищеної конфліктності, стресогенності і супутніх їм характеристик. Водночас, останнім часом спостерігається тенденція до активного використання спеціальних, додаткових мір, форм та методів подолання цих деструктивних процесів. Не применшуючи значення останніх, вважаємо, що основний потенціал формування безпечного, психологічно комфортного середовища для здобувачів освіти містить їх основний вид діяльності – навчання, тобто йдеться про такий спосіб організації навчального процесу, який би у природній спосіб стимулював процеси пізнавального інтересу, самопізнання, особистісної самореалізації. Особистість, яка пізнає світ/професію і себе у ньому шляхом дослідницьких методів навчання, які підвищують пізнавальних інтерес, сприяють відкриттю істини (а не запам’ятовуванню інформації), почуває себе комфортно, психологічно почуває себе у безпеці.

В умовах переходу на компетентнісну систему роботи особливо актуалізується проблематика, пов’язана з безпечним, психологічно комфортним освітнім середовищем, що має високий здоров'язберігаючий потенціал. Пояснюється це тим, що компетентнісна освіта технологічно реалізується через особистісно зорієнтований формат освітньої діяльності і передбачає актуалізацію таких дослідницьких процесів як аналіз, рефлексія, порівняння, проєктування, моделювання, алгоритмізація та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зазначеному ракурсі здоров'язберігаюча освіта стала предметом психолого-педагогічних досліджень таких науковців як Баличева, Н. В., Безкопильний О.О., Матусевич А.М., Бишавець Н. Г., Терещук Г.В. та ін. Досить системно та цілеспрямовано досліджуються проблеми, пов’язані з сутністю та умовами забезпечення здоров’язбережувального середовища в навчальних закладах різних типів та рівнів. Також вивчається педагогічна спрямованість зазначеної проблематики, зокрема через особливості формування здоров’язбережувальної компетентності майбутнього педагога, вказується на специфіку цього процесу у контексті різних спеціалізацій педагогічної професії. Водночас, важливо акцентувати увагу на тому, що головна увага вчених більшою мірою зосереджується на спеціальних методах, технологіях та умовах створення здоров'язберігаючого середовища, значно менше – використання дослідницьких методів навчання в структурі освітнього процесу. Мається на увазі пошук можливостей

актуалізації здоров'язберігаючого потенціалу в природному, дослідницько зорієнтованому освітньому середовищі, яке передбачає не стільки додаткові зусилля щодо збереження здоров'я здобувачів освіти, скільки через адекватну організацію освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Важливим є розуміння того, що, з одного боку, здоровязбережувальне середовище є одним із головних пріоритетів розвитку сучасної системи освіти, зважаючи на базові цінності розвитку особистості (орієнтованість на психічне, психологічне, фізичне здоров'я здобувача освіти), з іншого – виступає умовою реалізації компетентнісної, особистісно зорієнтованої освіти. Слід зазначити, що сутнісна відмінність традиційної (інформаційно-репродуктивної) системи освіти від інноваційної (компетентнісно, особистіснозорієнтованої), полягає в тому, що здоров'я розглядається не стільки як складова освітньої освітнього процесу, якою опікуються спеціальні дисципліни: фізична культура, валеологія, медицина та ін., а також традиційні виховні заходи, скільки сфера впливу всіх суб'єктів освітньої діяльності через відповідні технології організації освітнього процесу, цілеспрямоване формування здоров'язбережувального освітнього середовища.

Компетентнісно, особистісно зорієнтовані технології реалізуються через взаємодію учасників освітнього процесу, суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини, які особливо активуються в умовах організації дослідницької діяльності. Не применшуючи значення традиційних підходів до поліпшення здоров'я здобувачів освіти (школярів, студентів), важливим є розуміння того, що найвищий потенціал здоров'язберігаючого освітнього середовища містить організація навчальної діяльності, коли школяр/студент виступає не об'єктом спеціальної турботи, опіки, запропонованої ззовні, а суб'єктом формування власної здоров'язберігаючої діяльності через природовідповідні форми навчального процесу, що базуються на дослідницькій основі. Це форми, що передбачають пошук відповіді на проблемні питання, вирішення ситуацій, які ніколи не повторюються, обґрунтування та алгоритмізація дій з виконання складного завдання.

Проаналізуємо окремі методи навчання з дослідницькою складовою, які у процесі реалізації мають потенціал створення психологічно комфортного середовища, конструктивних міжособистісних взаємовідносин.

Дослідник Терещук Г. В. пропонує методи організації навчального процесу, які доцільно використовувати у вищому закладі педагогічної освіти; «1. Метод придумування – за результатами певних розумових дій створення невідомих раніше продуктів. Даний метод може реалізуватися за допомогою ряду прийомів, серед яких: заміна якостей певного об'єкта властивостями другого задля побудови нового. 2. Метод «Якби...» – складання опису та малювання малюнку про те, що відбудеться, якщо щось зміниться. Даний метод сприяє не лише розвитку уяви, а й кращому розумінню реальності. 3. Метод гіперболізації – збільшення чи зменшення об'єкту пізнання, його окремих частин чи якостей. Прикладом може виступити Книга рекордів Гіннеса. Адже саме у ній представлено досягнення, які знаходяться між фантазією і реальністю. 4. Метод аглютинації – поєднання непоєднуваних у реальності якостей, властивостей, частин об'єктів (приклад гарячого снігу, обсягу пустоти, солодкої солі, чорного світла тощо). 5. Метод «мозкового штурму» – збирання великої кількості творчих ідей з результатами звільнення від стереотипів. 6. Метод синектики – стимуляція уяви шляхом поєднання різноманітних за змістом і природою елементів, базою для якого виступає мозковий штурм. 7. Метод «морфологічного аналізу» – базою виступає принцип систематичного аналізу ознак та зв'язків, що отримані з різноманітних комбінацій, які використовуються для пошуку нових ідей. 8. Метод інверсії – пошук ідей у нових умовах, що є найчастіше протилежними традиційним. 9. Метод інциденту – подолання власної інерційності й пошук адекватних способів поводження в стресових ситуаціях. 10. Основна мета кейсового методу – навчити на

прикладі конкретної ситуації (кейса) груповому аналізу проблеми і самостійному прийняттю рішень». [4, С. 115-120]:

Усі зазначені методи передбачають використання дослідницьких дій. До прикладу, методи придумування, «Якби…», гіперболізації передбачають використання отриманих знань та умінь у контексті видозмінених ситуацій. Такі завдання передбачають аналіз двох типів ситуацій: традиційної, в рамках якої вивчався певний навчальних матеріал і новоствореної, видозміненої (можливо навіть не існуючої у природі). Виявлення відмінностей внаслідок порівняльного аналізу дасть можливість виявити спільності та розбіжності, які будуть підставою для адаптації отриманих знань та умінь до нових умов. Усе це в комплексі дозволяє:

1) підвищити рівень усвідомленості знань, здатності їх використовувати в ситуаціях, які постійно змінюються;

2) забезпечити вищий рівень практико зорієнтованості освітнього процесу, розуміння цінності теоретичного знання для реальної професійної діяльності;

3) культивувати відчуття успіху через здатність вирішувати складні нетипові проблеми;

4) підвищити рівень творчості і пізнавального інтересу, що досягається через відчуття особистісної спроможності та власного пошуку відповіді на поставлені завдання;

5) досягти психологічного комфорту через заглиблення в тему, пошук свого підходу до вирішення завдання, конструктивної комунікації з іншими учасниками освітнього процесу.

Тобто, в основі здоров'язбереження – не ситуативні, додаткові заходи, а домінуючі традиційні форми життєдіяльності молодої людини. Закономірно, що школяр/студент виступає суб'єктом інтеграції освітнього та життєвого просторів, інтегруючою складовою яких є «Я-Концепція» та особистісний досвід, які слугують системотвірною основою як особистісно орієнтованої освіти, так і життєвого середовища здобувача освіти. Освіта «на території» особистісного досвіду є природоподібною, оскільки компетенції, отримані у навчальному процесі, екстраполюються на психологію особистісного самотворення, формування життєвих цінностей, пріоритетів розвитку.

У цьому контексті психічне, психологічне, фізичне здоров'я стають предметом системного аналізу, максимально асоціюються не лише з традиційними життєвими цінностями, а й процесом самореалізації, досягнення успіху.

Були проведені дослідження (анкетування, тестування), які стосуються проблем, пов’язаних з компетентністю студентів – майбутніх педагогів щодо можливостей забезпечення здоровязбережувального середовища у їх майбутній професії.

Опрацювання отриманих результатів дає підстави для наступних висновків: студенти загалом достатньою мірою орієнтуються у цінностях здоров’язбережувального середовища та можливостях його реалізації, однак, за результатами анонімного анкетування лише 11,7% респондентів відмітили, що дослідницькі методи навчання мають високий потенціал у зазначеному відношенні. 41,3% студентів вважають, що системна та цілеспрямована поза аудиторна робота здатна вирішити весь комплекс проблем у зазначеному ракурсі.

Водночас, для майбутніх педагогів важливим є усвідомлення того, що здоров’язбережувальний чинник в структурі освітньої діяльності на етапі їх професійної підготовки є значущим чинником формування власної компетентності у цьому плані та здатності ефективно формувати цей рівень середовища.

Тому визначався здоров'язберігаючий потенціал освітнього середовища у закладі професійної освіти за критеріями: оцінювання освітньої діяльності як успішної, сприятливої для особистісної самореалізації (23,7%); комфортність психологічного самопочуття, упевненості у своїх можливостях (24,1%); позитивний мікроклімат,

особистісні взаємини, продуктивне співробітництво у навчанні (26,6%). Отримані результати свідчать про те, що значна частина студентів навчаються в умовах, які саме для них є недостатньою мірою психологічно комфортними і такими, що не сприяють особистісній самореалізації у процесі професійного становлення.

Аналіз теоретичних підходів до реалізації здоров'язбережувального потенціалу дослідницької діяльності у контексті освітнього процесу, а також практики його реалізації за цим критерієм дав можливість сформувати комплекс умов, які здатні оптимізувати цей вид діяльності у зазначеному ракурсі:

1. Підвищення дослідницького потенціалу викладача, який є науковцем, сам веде активну дослідницьку роботу, а також є суб'єктом формування компетентнісної системи освіти, реалізації формули «навчання через дослідження». Водночас, він повинен відзначатися активною життєвою позицією, сповідувати цінності та пріоритети, пов'язані зі здоровим способом життя, особистісним, фізичним самотворенням.

2. Оновлення змісту навчальної діяльності, яка визначає перехід від інформаційно-повідомлювального навчання на особистісно зорієнтоване і включає пошуково-дослідницький спосіб опрацювання змісту навчання, активне використання дослідницьких форм та методів організації діяльності.

3. Адекватна організація навчального процесу, активне використання проблемно-пошукових методів та технологій навчання, які сприяють активації таких особистісних характеристик здобувача освіти як активність, рефлективність, ініціативність, здатність до самоорганізації, командної роботи та ін. Інтегрально – це модель мотивованого, активного, успішного навчання, заснованого на особистісній самоактуалізації та самореалізації.

4. Реалізація дослідницького, здоров'язбережувального потенціалу навчання в структурі всіх навчальних дисциплін. Практично немає предметів, які би не мали здоров'язберігаючого потенціалу, особливо він високий у дисциплін, які безпосередньо стосуються формування життєвих цінностей, психології та педагогіки саморозвитку, дотримання здорового способу життя особистості. Визначальним аспектом діяльності є не стільки зміст (навчальна інформація), скільки спосіб його опрацювання. Якщо навчальний процес орієнтований не на засвоєння максимуму інформації, а на самовизначення у її контексті через співвіднесення отриманої інформації з власним досвідом (особисто орієнтована освіта), то це закономірно підвищить його дослідницький, а відтак і здоров'язбережувальний потенціал.

5. Здоров'язбережувальний потенціал освітнього середовища повинен бути не стихійним утворенням, а таким, що вивчається, діагностується та аналізується. Кожен наступний етап його розвитку повинен базуватися на системному аналізі попереднього, виявлених ефективних аспектах та проблемах, що понижують його якісні показники.

Висновки. Отож, реалізація здоров'язбережувального потенціалу дослідницької діяльності у контексті освітнього процесу усіх типів та рівнів навчальних закладів є складною проблемою і потребує комплексного підходу до її вирішення. Особливо високий потенціал містить дослідницькозорієнтоване освітнє середовище, активне використання дослідницьких форм та методів навчання. Головним механізмом реалізації зазначених завдань закономірно виступають інтеграційні процеси, які стосуються як формування змістово-технологічної основи організації освітнього процесу дослідницького типу, так і об'єднання викладачів навколо спільних підходів до формування та діагностики якості здоров'язбережувального освітнього середовища. Також узгодженим та полісуб'єктним має бути формування блоку життєво важливих цінностей, серед яких здоров'я є одночасно і метою та засобом реалізації професійних, життєвих перспектив здобувача освіти (школяра, студента).

Список використаних джерел:

1. Баличева, Н. В. Здоров'язберігаюче середовище в навчальних закладах. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові 205 диспути: тези доп. II Міжнародної науково-практичної інтернетконференції (4-5 лютого 2021 р., м.Дніпро, Україна), Т. 1, 2021.178 с
2. Безкопильний О.О., Матусевич А.М. Здоров'язбережувальна компетентність як важлива складова професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи в основній школі. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. 2017. Вип. 3. С. 107-111.
3. Бишавець Н. Г. Здоров'язбережувальна технологія навчання майбутніх учителів фізичної культури в умовах інформатизації освіти : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я). Луцьк, 2018. 23 с
4. Терещук Г. В. Навчальний процес у вищому закладі педагогічної освіти в контексті інноваційних змін. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. 2014. № 3. С. 115-120

Хлонь Любов,
вихователь ЗДО № 3 «Ластівка»,
м. Шепетівка

Інтерактивні технології мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку

Анотація. У статті досліджено інтерактивні технології, що сприяють мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку. Визначено основні принципи та методи, наведено практичні рекомендації для їх впровадження в освітній процес.

Ключові слова: інтерактивні технології, мовленнєвий розвиток, дошкільна освіта, діалог, особистісно орієнтовані методи, комунікативний підхід.

Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку є одним із ключових завдань дошкільної освіти, адже саме в цей період закладаються основи мовної компетентності. Інтерактивні методи навчання, які базуються на діалозі, сприяють активізації мовленнєвої діяльності, розвитку критичного мислення та творчих здібностей. Метою цієї статті є аналіз інтерактивних технологій у навчальному процесі дошкільних закладів та їхнього впливу на формування мовленнєвих навичок дітей.

Поняття «інтерактивні методи» зародилося з теорії проблемного навчання. Суттєвою особливістю проблемного навчання є дослідницька діяльність дітей, яка передбачає постановку запитань і проблем, евристичне формування гіпотез і перевірку їх у ході розумових і практичних операцій із застосуванням діалогу. Діалог тут виступає як метод розв'язання протиріч. Думка потребує висловлювання, отже, народжується діалог.

Діалог - це бесіда між двома особами, обмін репліками.

«Інтер» - префікс, що означає перебування поміж періодичністю дії.

«Активний» - це діяльнісний, енергійний, посилено діючий.

Можна сформулювати робоче визначення: інтерактивні методи навчання **- це методи спілкування на основі діалогу.**

В основі інтерактивного навчання лежать принципи:

Безпосередньої участі кожного учасника занять, що зобов'язує вихователя (організатора навчального процесу) зробити кожного учасника занять активним шукачем шляхів вирішення тієї чи іншої проблеми. Взаємного інформаційного, духовного забезпечення. При цьому навчальний процес організовано таким чином, щоб учасники його мали можливість обмінятися своїм життєвим досвідом, одержаною інформацією. Особистісно-орієнтованого навчання.

Мета використання інтерактивного навчання:

Створення комфортних умов для навчання.

Шлях реалізації особистісного підходу у навчанні;

Спосіб забезпечення суб'єкт-суб'єктних стосунків у навчально-виховному процесі.

Ознаки інтерактивного навчання.

Всі діти мають право брати участь у навчально-виховному процесі;

Переважають групові форми навчання;

Нові знання, вміння, навички надають дітям в результаті співпраці;

Опора на наявний в дітей життєвий досвід (знання, вміння, навички);

Перевага комунікативно-діалогових методів навчання;

Свідоме володіння методами плідної комунікації;

В основі роботи групи – посильна для дітей навчальна проблема;

Зміна ролі вихователя – консультант, тренер;

Суб'єкт-суб'єктні стосунки (поступове включення дії у планування, контроль та корекцію);

Посилення значення емоцій та психотехнології у навчальному процесі;

Емпатія (вживання, співпереживання);

Рефлексація (за результатом, за шляхами йогодосягнення);

Аксіологічна (ціннісна) сфера.

Який має бути **учасник інтерактивного навчання**? Він має навчитися:

1. Ставити перед собою навчальні завдання, самовизначатися, контролювати свою навчальну діяльність щодо поставлених завдань, домагатися результату і вибирати найбільш раціональний шлях пошуку необхідних для цього засобів розумової або організаційної роботи, щоб стати самостійним суб'єктом навчальної діяльності.

2. Розвивати навчальну активність, яку необхідно розуміти як спроможність здійснювати якомога більшу кількість спроб і різноманітність засобів для досягнення визначеної мети.

3. Визначити проблеми в ході навчання, які ми розуміємо як розрив між уже засвоєними розумовими й організаційними засобами діяльностями і тими, які лише мають бути засвоєні слухачем.

Які ж існують інтерактивні особистісно орієнтовані технології?

Дослідницька (проблемно-пошукова). Характерною рисою цієї технології є реалізаці педагогом моделі «навчання через відкриття».

Комунікативна (дискусійна). Особливістю цієї технології є наявність дискусій, які характеризуються різними точками зору з вивчення питань, зіставленням їх, пошуком за рахунок обговорення власної точки зору.

Імітаційного моделювання (ігрова). Характерною рисою цієї технології є моделювання життєво важливих професійних ускладнень в освітньому просторі та пошук шляхів їх вирішення.

Психологічна (технологія самовизначення). Характерною рисою цієї технології є навчання самовизначення у виконанні тієї чи іншої освітньої діяльності.

Діяльнісна. Характерною рисою цієї технології є здатність дитини проектувати майбутню діяльність, бути її суб'єктом.

Рефлексивна. Особливістю цієї технології є усвідомлення дитиною діяльності: того, як, яким способом отриманий результат, які при цьому зустрічалися ускладнення, як вони були усунуті; і що відчувала вона при цьому.

З метою впровадження інтерактивного особистісно орієнтованого підходу до заняття, враховуються такі особливості: оцінка і необхідна корекція психологічних станів протягом усього заняття (емоційних-радість, нудьга, веселість та ін.; інтелектуальних-сумнів, зосередженість та ін.); підтримка високого рівня мотивації протягом усього заняття з використанням прийому зміщення мотиву на ціль; виявлення суб'єктивного досвіду дітей за запропонованою темою; пояснення нового матеріалу з урахуванням психолого-педагогічної характеристики групи; використання різних сенсорних каналів у поясненні нового матеріалу; побудова діяльності кожної дитини з урахуванням даних психолого-педагогічних обстежень та рекомендацій психолога і загальні рекомендації нейропсихофізіологів; відмова від фронтальної роботи як основної форми проведення заняття та широке використання різних варіантів індивідуальної, парної або групової роботи; гендерний аспект в організації різних форм роботи на занятті, у доборі методів і прийомів навчально-виховного процесу; використання в роботі над закріпленням теми різноманітного дидактичного матеріалу, що дозволяє дитині розвивати різні сенсорні канали, проявляти вибірковість до типу, виду та форми завдання, характеру його виконання; обов'язкова оцінка і корекція процесу і результату навчальної діяльності кожної дитини протягом заняття; широке застосування самооцінки і взаємооцінки; створення умов для формування у кожної дитини високої самооцінки, впевненості в своїх силах; проведення з дітьми рефлексії заняття.

К. Крутій розробила чотирьохструктурну організацію фронтального заняття, у якій у взаємозв'язку вирішується питання формування всіх видів діяльності: спілкування, пізнавальна, перетворювальна , оцінно-контрольна, художня.

Зазначена послідовність діяльнісних кроків називається **комунікативно-діяльнісною технологією навчання мови, розвитку мовлення і мовленнєвого спілкування в дітей дошкільного віку.**

Модель фронтального заняття з навчання мови і розвитку мовлення за КДТ має таку структуру:

І частина – комунікативна діяльність. Вирішується завдання розвитку зв'язного мовлення, а саме - діалогічного. Запитання до дітей спрямовані на актуалізацію наявної лексики. Доречним у цій частині є навчання формулам мовленнєвого етикету.

ІІ частина – пізнавальна діяльність. Плануються завдання на збагачення, актуалізацію (реалізація потенціальних властивостей елементів мови в мовленні, використання їх відповідно до мети висловлення і вимог певної мовленнєвої ситуації), активізацію лексики, вводяться нові слова та відбувається робота над усуненням не літературних слів.

ІІІ частина – перетворювальна діяльність. У цій частині заняття педагог планує роботу над формуванням граматично правильного мовлення дітей (формотворення, словозміна, словотворення, синтаксис тощо).

ІV частина – оцінно-контрольна діяльність. Вихователь вирішує завдання розвитку зв'язного мовлення (активізація дискурсу, побудова монологів тощо). Робота над звуковою стороною мовлення дітей дошкільного віку (корекція, виправлення фонетичних огріхів тощо) повинна відбуватися впродовж усього заняття, а завдання щодо знайомства дошкільників з артикуляційним укладом, правилами звуковимови, диференціації звуків мовлення тощо мають вирішуватися під час окремого заняття з виховання звукової культури мовлення, починаючи з четвертого року життя.

Потреба у запровадженні інтерактивних педагогічних технологій в практику роботи дошкільних закладів спонукає вихователя під час моделювання занять з

розвитку рідної мови виступати у ролі організатора самостійної активної пізнавальної діяльності дітей, компетентного консультанта і помічника. Його професійні вміння повинні бути направлені не просто на контроль знань і вмінь дошкільників, а на діагностику їх діяльності з метою своєчасної допомоги кваліфікованими діями подолати труднощі в пізнанні і застосуванні знань. Ця роль значно складніша, ніж при традиційному навчанні, і вимагає від фахівця високої майстерності. Інтерактивні технології навчання передбачають по своїм суті диференційний підхід до навчання з урахуванням рівня інтерактивного розвитку дошкільника, а також його здібностей і задатків.

Сучасні підходи до розвитку мовлення дитини.

Порада перша.Новий мовленнєвий матеріал, незнайома інформація мають подаватися дитині з урахуванням її потреб, намірів, інтересів .Майстерність педагога саме й в тому полягає, щоб побачити настрій, бажання, стан вихованця, зрозуміти міру його зайнятості і зважити на ту зайнятість. Глибоке розуміння конкретної зайнятості допоможе вихователеві з'ясувати, чи хоче дитина зараз займатися тим, що заплановано дорослим, чи доречними в цю хвилину будуть бесіда, читання вірша, розмова, чи не порушать вони зосередженості дитини, чи своєчасним є вплив на емоції.

Порада друга. Подаючи новий матеріал, варто врахувати, на скільки успішною була попередня мовленнєва діяльність дитини. Наприклад, якщо вона зазнала неуспіху заучуючи вірш чи переказуючи його зміст, то згадка про вірш, навіть інший або з іншою метою, не визве в дитині ані захоплення ані бажання долучитися до цієї мовленнєвої діяльності. Тому варто при неуспішній чи недостатньо успішній діяльності показати малюкові, в чому полягає проблема, як можна подолати труднощі через мовленнєве вправляння, накреслити реальну перспективу успіху.

Порада третя. Незнайомий матеріал дорослий має ретельно опрацювати і подати дітям так, щоб обов'язково заінтригувати їх. Нове має бути цікавим, захопливим, привабливим.

Не варто до кінця розкривати перед дітьми всі особливості мовленнєвого матеріалу. Краще, коли дошкільнята самостійно або разом з дорослим дошукуватимуться елементів новизни, несхожості-схожості, варіативності.

Дітям імпонує позиція дослідників, відкривачів.

Особливу увагу слід приділити характеру та структурі запитань. Домінування простих запитань не сприяє розвитку дитини .Необхідними і доречними є запитання проблемно-пошукового характеру, які спонукатимуть малюка до встановлення часової послідовності зображеного, до визначення просторового, емоційно-дійового, часового взаємовпливу і взаємозалежності зображених об'єктів чи предметів.

Порада четверта. Презентація нового матеріалу буде ефективнішою, коли він подаватиметься як особлива подія (очікувана чи сюрпризна**).** Не варто відразу додавати до нього щось уже відоме, знайоме, відразу встановлювати асоціативні зв'язки. Самі собою зв'язки сприяють виникненню аналогій, та залишимо цей шлях для самостійних пошуків дитини, що їй не важко буде зробити у спеціально створеному розвивальному середовищі.

Однак елементи новизни варто поєднувати з набутим досвідом, знайомою інформацією; тож зв'язок з краєвидами за вікном, з об'єктами спостереження на прогулянці, з вивченим напередодні віршиком нехай діти знайдуть самостійно або за тактовної допомоги дорослого. Такий підхід сприятиме максимальному концентруванню уваги дошкільнят на об'єкті, що домінує на даний момент роботи, а компоненти, які доповнюють його, асоціативні зв'язки, перенесення нової інформації на суміжні види діяльності залежатимуть від вибору дітей.

Порада п'ята. Коли мене перше захоплення яскравістю, новизною, незвичністю мовленнєвого матеріалу, роботу над ним треба продовжити. Тут у пригоді можуть

стати роздавальні картинки. Вони допоможуть не тільки реалізувати завдання словникової роботи (співвіднести слово з конкретним зображенням), а й організувати іншу цікаву роботу: узагальнити родові поняття; класифікувати за кольором, видом, розміром, множинами, груповими ознаками; застосовувати в побуті, грі як символи; використати для розвитку звукової культури мовлення; подати як опору для складання творчих розповідей-загадок тощо**.** Важливим є етап дитячих самостійних чи спільних з дорослим пошуків та знахідок багатофункціональності при застосуванні отриманої інформації у традиційному та незвичному, несподіваному ракурсах.

Порада шоста. Ставити й розв'язувати мовленнєві завдання можна в будь якій діяльності, якою цікавляться діти, поза рамками унормованого, визначеного в часі організованого заняття-уроку. Наприклад, виготовлення дидактичного матеріалу, як правило, ініціює або бере на себе вихователь. Інтерес вихованців до роботи дорослого, при довірчому до нього ставленні, проявляються у зацікавлених поглядах. Діти підходять ближче, уважно розглядають принесені матеріали, ставлять запитання. Це і є точка відліку активності дитини. Спровокована елементом розвивального середовища і не обмежена традиційними рамками**.** Не варто активно закликати дітей до спільної роботи, гри, а тим паче, відвертати їхню увагу від вільної, самостійно обраної діяльності, краще зацікавити їх. Ось підготовлено атрибути до гри драматизації за відомою дітям казкою, розгорнуто книгу з яскравими ілюстраціями, впізнай за характерними ознаками, хоч і ще не завершений персонаж. При його виготовленні у вихователя виникли певні труднощі, що обов'язково викликає в дітей бажання допомогти йому. Долучитися до спільної роботи. Паралельно з цим переказуються фрагменти казки, обговорюються вчинки персонажів, пригадується їхній зовнішній вигляд, робляться перші спроби програвання діалогів, і все це разом працює на реалізацію завдань, які ставив педагог на тлі практичної діяльності (виготовлення атрибутів): переказування казки, підготовка до гри драматизації. Та відбувалося це невимушено, не в регламентований час, не при фронтальній організації дітей, коли інтереси всіх повною мірою не збігаються**.** Дорослий має задовольнити бажання дитини взяти участь у спільній діяльності, паралельно реалізуючи мовленнєві, пізнавальні, розвивальні педагогічні завдання.

Порада сьома. Працюючи з дошкільнятами, намагайтесь уникати домінування словесних методів та прийомів, які притаманні авторитарному стилю (пояснення, читання, розповідання, команди, вказівки, словесний зразок, повторення, категорична оцінка тощо**).** За особистісно орієнтованого підходу однотипні вказівки, повчання, особливо для всієї групи дітей, не мають права на існування. Не варто зловживати довгими монологами у формі описів, розповідей, пояснень або заохочувати до цього якусь дитину, що ніби бере на себе на цей час роль вихователя. Розповідаючи, наприклад, казку, робить дисциплінарні зауваження, дає оцінку слухачам, висіває організаційні вимоги. Здебільшого така поведінка властива дівчаткам, які тішаться, відчуваючи свою виокремленість вихователем.

Цікавим та корисним для дошкільнят є уособлення слова, поняття у руховому, смаковому, художньому, музичному образах.

Порада восьма. Реалізуючи завдання мовленнєво-комунікативного розвитку дитини, дорослий має всіляко спонукати її до активності, свідомо обмежуючи свою участь доречними лаконічними висловлюваннями. Тож побудуймо педагогічний процес так, щоб дитини не тільки дослухалася до вихователя, а й висловлювала свою думку, прагнула її довести, переконливо аргументувати, не боячись ні власної помилки, ні критики дорослого. Добре, коли паралельно висловлюються різні думки, навіть безпідставні або не апробовані. Не поспішайте брати на себе роль експерта. Дайте дитині можливість усіма доступними вербальними та не вербальними способами дійти узгодженості з партнером по спілкуванню. Не бійтесь конфліктних ситуацій, адже уникнути їх у житті неможливо. Нехай діти набираються з них

соціально-комунікативного досвіду, вчаться доброзичливості, толерантності. Саме у таких суперечливих ситуаціях і відбувається становлення комунікативної компетентності. Мовні властивості (фонетична і граматична правильність, словникове багатство) стають у вправних руках важелем, який допомагає врахувати ситуацію спілкування, динаміку її розвитку тощо.

Порада дев'ята. Заняття як традиційна форма діяльності в дошкільному закладі не вилучається з практики роботи, а просто має, не претендуючи на першість, винятковість, обов'язковість, посісти належне йому місце.

Домінувати має вільна, не регламентована дорослим діяльність, де лише режимні процеси лишаються незмінними. Дошкільнята спроможні самостійно обрати в розвивальному середовищі вид, матеріал, форму діяльності**,** матеріал, задум партнерів. Не варто ігнорувати міні-заняття (форма, яка є надбанням методичної думки педагогів Голосіївського району м. Києва). Проведення їх може бути запланованим і спонтанним; фіксованим у часі та виходити за якісь певні межі залежно від інтересу, бажання дітей; проводитися з однією дитиною, підгрупою або зі всіма вихованцями; виникати з ініціативи дітей чи педагога; дробитися та синтезуватися за змістом, варіюватися за формою. Такий підхід потребує від педагога знання психології кожної дитини, розуміння її можливостей на даному етапі, комплексного охоплення всього матеріалу програми, вміння берегти кожну хвилину заняття.

Порада десята. У спілкуванні з дитиною єдино можливим є партнерський стиль. Зрозуміло, що дорослий – той партнер, який більше знає, далекоглядніший, передбачливіший, вправніше діє, помічає важливе, розкриває причинно-наслідкові зв'язки або словами, як штрихами, підводить до них дітей. Але робить це так природно, майстерно і не помітно, що дитині здається, що то вона сама зробила висновок, відкриття, вдало поєднала, встановила зв'язок між розрізненими об'єктами, предметами, подіями**.**

Педагогічний такт, майстерність вихователя у тому й полягають, щоб спираючись на знання індивідуального розвитку дитини, окремими кроками, репліками наближати її до успішного результату.

Висновок

Інтерактивні технології навчання є ефективним засобом мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Вони сприяють формуванню особистісних і соціальних навичок, активізують пізнавальну діяльність і сприяють гармонійному розвитку дитини. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на оцінку ефективності конкретних методів у різних вікових групах.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко, С. І. Інтерактивні методи навчання у системі дошкільної освіти // Освіта і розвиток. – 2018. – №3. – С. 12–16.

2. Василенко, І. В. Проблемно-пошукові технології в мовленнєвому розвитку дошкільників // Вісник педагогіки. – 2019. – №4. – С. 23–28.

3. Гаврилюк, О. А. Методика використання ігрових технологій у мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку // Практичний педагог. – 2020. – №2. – С. 34–39.

4. Дубровіна, Л. М. Інтерактивні підходи до розвитку мовлення в дошкільній освіті // Мовленнєвий розвиток. – 2021. – №1. – С. 19–24.

5. Крутій, К. Комунікативно-діяльнісні технології навчання мови: практичні аспекти // Педагогічний вісник. – 2020. – №5. – С. 15–20.

6. Лапшина, Н. В. Розвиток комунікативної компетентності у дошкільників // Вихователь-методист. – 2020. – №4. – С. 45–50.

7. Осадча, О. В. Використання імітаційних методів у навчальному процесі // Дошкільна освіта. – 2021. – №3. – С. 28–33.

8. Пилипенко, І. Інтерактивні методи у вихованні дошкільнят // Сучасні підходи до навчання. – 2020. – №2. – С. 40–45.
9. Шевчук, А. П. Особистісно орієнтовані технології в мовленнєвому розвитку // Освіта XXI століття. – 2019. – №6. – С. 30–35.

Цвігун Іванна,
практичний психолог Хмельницького
закладу дошкільної освіти № 40 «Сонечко»

Особливості прояву тривожності у дошкільників під час повітряної тривоги в умовах укриття освітнього закладу

Анотація. У статті розкрито актуальність проблеми тривожності та сутність тривоги як емоційного стану (емоційні переживання) чи особистісної властивості (підвищена схильність до тривожності). Проаналізовано підходи вчених різних наук до факторів розвитку тривожності. Розглядаються загальні ознаки тривожності, а також особливості проявів тривожності у дошкільників під час повітряної тривоги в умовах укриття під час освітнього процесу.
Ключові слова: тривога, тривожність, ознаки тривожності, напруга, хвилювання, емоційний стан дошкільника, повітряна тривога, укриття.

Тривожність – прямий наслідок підвищеної напруженості нашого життя. Її симптоми виявляються в усе більшої кількості людей у зв’язку з подіями, які відбуваються у нашій державі. Тривожність виявляється в очікуванні несприятливого розвитку подій, постійному передчутті чогось поганого. Постійно гнітючі відчуття невизначеності і страху паралізують волю, заважають розсудливо міркувати тощо.

Розрізняють тривогу і тривожність. Тривога – це неприємний емоційний стан, що характеризується очікуванням несприятливого розвитку подій, наявністю поганих передчуттів, страху, напруги і хвилювання. Тривожність – індивідуальна психологічна особливість, що виявляється в схильності л-юдини часто переживати сильну тривогу з певних приводів. Її розглядають або як особистісне утворення, або як пов’язану зі слабкістю нервових процесів особливість темпераменту, або те й інше одночасно.

Тривога як стан у нормі переживається кожною здоровою особою у тих випадках, коли передбачається певна негативна подія. Такий стан виникає, коли індивід сприймає певні подразники чи ситуацію, як таку що несе в собі актуально і потенційно елементи загрози, небезпеки, шкоди. Ю.Л. Ханін зазначає, що тривога – як стан це реакція на різні стресори, що характеризуються різною інтенсивністю, мінливістю в часі, наявністю усвідомлюваних неприємних переживань, напруженості, стурбованості, хвилювання і супроводжується вираженою активізацією вегетативної нервової системи.

У соціальній сфері тривожність впливає на ефективність спілкування, взаємостосунки з товаришами, часто породжуючи конфлікти. У психологічні сфері: це зміна рівня домагань особистості, зниження самооцінки, рішучості, впевненості в собі, мотивації. Крім цього, відмічається зворотній зв'язок тривожності з такими особливостями, як соціальна активність, принциповість, добросовісність, прагнення до лідерства, рішучість, незалежність, емоційна стійкість, впевненість, працездатність, ступінь нейротизму та інтровертованості.

У психофізіологічній сфері: це зв’язок тривожності з особливостями нервової системи, енергетикою організму, активністю біологічно активних точок шкіри, розвитком психовегетативних захворювань. Психологічні причини, що спричиняють тривогу, можуть лежати в усіх сферах життєдіяльності людини. Умовно їх розділяють

на суб'єктивні та об'єктивні причини. До суб'єктивних відносять причини інформаційного характеру, пов'язаних з неправильним уявленням про завершені події, і причини психологічного характеру, які підвищують суб'єктивну значимість завершення події. Серед об'єктивних причин виділяють екстремальні умови, що ставлять підвищені вимоги до психіки людини і пов'язані з невизначеністю завершення ситуації, втома, хвилювання з певного приводу, порушення роботи психіки, вплив фармакологічних засобів та інших препаратів, які можуть впливати на психічний стан [1].

Описуючи психологічний рівень проявів тривожності, виділяють її емоційний, поведінковий та когнітивний компоненти. Емоційний компонент проявів тривожності описують як переживання занепокоєння, хвилювання, безсилля, безпорадності, розгубленості, роздратованості, страху, смутку, тривоги. Інтенсивність, стійкість емоційних переживань пов'язують з процесами збудження та гальмування у корі головного мозку у відповідь на стресовий подразник, а також з рівнем інтенсивності сформованої тривожності. Когнітивний компонент тривожності описують як такий, що зачіпає мотиваційну сферу. Висока тривожність негативно впливає на результати діяльності, тобто на поведінковий компонент, оскільки вона корелює із тими якостями особистості, від яких залежить конструктивність тих чи інших дій.

На психологічному рівні тривога відчувається як напруга, стурбованість, хвилювання, нервозність і переживається у вигляді почуттів невизначеності, безпомічності, безсилля, незахищеності, самотності, передчуттям невдачі, неможливістю ухвалити рішення тощо.

На фізіологічному рівні реакції тривоги проявляються у посиленому серцебитті, частішому диханні, збільшенні хвилинного об'єму циркуляції крові, підвищенням артеріального тиску, зростанні загальної збудженості, зниженні порогів чутливості тощо. Часто тривожність викликає виникнення таких соматичних проблем, як болі у шлунку та його розлад, запаморочення, головні болі, спазми у горлі, утруднення дихання, почервоніння або блідість шкіри, вологість та холодність кінцівок, підвищену пітливість, плаксивість, часте сечовиділення, поганий апетит, неспокійний сон тощо [2].

Проблемі тривожності присвячено дуже велику кількість літератури та досліджень, до того ж не тільки в психології та психіатрії, але й біохімії, фізіології, соціології, філософії. У психологічній літературі можна зустріти різні погляди на виникнення тривожності. Проблема тривожності стала предметом досліджень багатьох психологів та психотерапевтів. З. Фройд вважав, що зіткнення біологічних потягів із соціальними заборонами породжує тривожність. З. Фрейд дивився на тривожність як на симптоматичний прояв внутрішнього емоційного конфлікту, викликаного тим, що людина несвідомо пригнічує в собі відчуття, почуття або імпульси, які є для неї занадто загрозливими або дратівливими.

Попри велику кількість робіт з питань тривоги та тривожності в них загалом вказується про невизначеність, неясність, багатозначність терміна. Психологічна література не дає чіткого поняття щодо теми тривожності. Фредерік Перлз писав, що «формула тривоги проста: тривога це пролом між зараз і тоді». Розрізняють тривожність як емоційний стан (ситуативна тривога) і як стійку рису особистості, що проявляється в частих та інтенсивних станах тривоги.

Загальні ознаки тривожності:

- постійне хвилювання;
- складність (іноді неможливість) зосередження;
- м'язові порушення (спазми м'язів);
- роздратованість;
- підвищена збудливість, напруженість, замкнутість;
- страх;

- непевність;
- пасивність, безініціативність;
- боязнь або небажання спілкуватися, взаємодіяти;
- плаксивість, ниття;
- тощо.

Людина, під час тривоги відчуває сильну напругу, демонструє хвилювання, втрачає можливість концентруватися на чомусь, окрім небезпеки, що наближається. Головний мозок дає сигнал на викид гормонів, які запускають механізм активації симпатичної нервової системи [2].

Ця симпатична реакція забезпечує соматично можливість «захищатися або втікати»:

- підвищується згортання крові на випадок травми;
- підвищується артеріальний тиск та прискорюється пульс;
- відбувається перерозподіл крові в м'язовому масиві, який, своєю чергою, знаходиться в напрузі готовий до дії;
- уповільнюється травлення;
- припиняється слиновиділення, спричинюючи сухість у роті;
- прискорюється дихання та збільшується вентиляція легень;
- скорочуються сфінктери товстої кишки та жовчного міхура;
- печінка забезпечує енергетичні запити, підтримуючи рівень глюкози;
- короткострокове зниження імунної реактивності.

Подібне забезпечення короткострокової та інтенсивної діяльності є фізіологічно виправданим. Але в наш час соціальної загрози не можна уникнути подібним шляхом фізичних зусиль, а тривога стає хронічним явищем, поступово трансформуючись в патологічні стани. Сьогоденні проблематичні ситуації, такі як звучання сирени чи перебування в укритті можуть викликати тривогу, яка в більшості зникає після розв'язання проблеми чи втрати їх актуальності. Однак, у багатьох людей тривожність залишається, навіть, після зникнення психотравмувальної ситуації.

Повномасштабна війна триває вже понад 1,5 року, але гул сирени досі може викликати психологічну тривожність і страх, особливо у дітей, адже підвищена тривожність у них – друга за поширеністю група серед проблем дитячої психіки. Її клінічні ознаки відзначаються приблизно у 8% дітей. На жаль, цей показник зростає через ситуацію з безпекою, що відбувається наразі в країні. Тому, діти з високим рівнем тривожності потребують особливої уваги, адже переживають такий тип тривоги як реалістичний, що зумовлений реальними небезпеками зовнішнього світу і пов'язаний з хворобливими відчуттями, які в основному, є джерелом страху і можуть зникати, як тільки зникає сама загроза. Реалістична тривога – емоційна відповідь на небезпеки зовнішнього світу.

Підвищена тривога на фоні переживання часто виступає «маскою» у дітей-дошкільників. У якості таких «масок» найчастіше виступає агресивність, апатія, мрійливість, тощо, і може проявлятися не тільки у бурхливих афективних реакціях, а й у станах «неадекватного спокою», у даному випадку мова йде про сильні та не гнучкі механізми захисту від тривожних переживань. Тривожність сприяє також зниженню самооцінки у дітей, вона по-різному впливає на стійкість поведінки і навички самоконтролю, з яких виділяють два типи реакцій: пригнічення нервових імпульсів внаслідок підвищення тривожності чи, навпаки, збудження та рухову активність. У першому випадку тривожність проявляється важкістю зосередження, пасивністю, недостатньою самостійністю, небажанням, схильністю не діяти, а мріяти, фантазувати, капризувати, безсиллям перед реальними чи уявними труднощами.

Сигнал повітряної тривоги та перебування в укритті для більшості дошкільнят, особливо дітей раннього віку та дітей з особливими освітніми потребами виступає як травмуюча ситуація, що посилює занепокоєння, почуття страху у дошкільника та,

безпосередньо, викликає тривогу, яку не одразу вдається помітити й розпізнати, адже діти по-різному виражають тривожність (основні маркери тривожності описані вище).

Отже, підвищена тривожність дошкільника – це не хвороба або психічний розлад, це своєрідний крик про допомогу, сигнал дорослим про потребу у захисті від зовнішніх чинників, про те, що дитина потребує підтримки, турботи та любові. Дуже важливо вчасно реагувати, щоб створити умови, які знижуватимуть напруження, в тому числі м'язове, розвивати в дитини уміння керувати собою в ситуаціях, що зумовлюють хвилювання, формувати ефективні копінг-стратегії тощо [4].

Якщо вчасно не виявити тривожність у дошкільника чи не звертати на це уваги і не допомогти йому справитися з цією проблемою, наслідки можуть бути досить важкими. Тривожність в ранньому дитинстві переростає в більш глибоку душевну травму і може проявитися в наступному: - соціальна відчуженість (відчувати себе вкрай невпевнено і замкнуто, дитина перестає спілкуватися з оточуючими, всіляко намагається уникнути зустрічі з новими людьми і розмовами. Таким чином, коло спілкування обмежується найближчими родичами, що проживають під одним дахом. У зв'язку з цим дошкільник погано засвоює основні соціальні норми, подальший процес адаптації в колективах може протікати вкрай складно); - погіршення успішності (сприйняття меріалу гірше, так як бояться зайвий раз запитати чи відповісти); - неадекватність в поведінці.

Тривога має свої позитивні функції – вона оберігає людину від потенційно шкідливої поведінки, допомагає критично і вибірково ставитися до навколишньої дійсності. Як з'ясувалося, тривога необхідна нам в якості інструменту швидкої, адекватної адаптації та мобілізації нашого організму, який коригує нашу поведінку в різко мінливих обставинах, може посилюватися у важливій для людини ситуації, а також через брак часу та інформації. Кожній людині властивий певний рівень тривоги, що сприймається нею по-різному. Різниця між природною тривогою і тривожним розладом є в рівні її сприйняття.

Надмірна тривожність сильно позначається на якості життя та веде за собою велику кількість обмежень та супутніх проблем з самооцінкою, заздрістю до інших, злістю, ідентичністю, стосунками, довірою тощо.

Список використаних джерел:

1. Кисла О.Ф. Корекційна педагогіка: навч.посібник / О.Ф.Кисла. – К: Кондор-Видавниицтво, 2015. – 320 с.

2. Ільюк О.О. Символдрама як метод зниження рівня тривожності населення внаслідок пандемії covid-19. УДК 159.942.5:[616.98-036.21:578.834 Режим доступу: https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2289/1/1.%20%D0%86%D0%BB%D1%8C%D1%8E%D0%BA%20%D0%9E.%D0%9E.%20%D0%9A%D0%A0%D0%9C.pdf.

3. А.В. Юдіна, І.П. Ошерова Специфіка взаємозв'язків тривожності та прояву агресивності в українських жінок в умовах війни. УДК 159.925;159.942.5 DOI: 10.32342/2522-4115-2023-1-25-17 Режим доступу: https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2023/1/18.pdf

4. Олексенко С. А. Стратегія допомоги тривожній дитині. Журнал – Практичний психолог: Дитячий садок №1/2022

Швалюк Лариса,
заступник директора з НВР Волочиського ліцею №1
Волочиської міської ради Хмельницької області

Безпечне освітнє середовище – запорука безпеки всіх учасників освітнього процесу

Анотація. У статті висвітлено питання створення умов для безпечного освітнього простору під час воєнного стану для закладів освіти в Україні. Закцентовано увагу на алгоритм дій адміністрації, педагогічного колективу, здобувачів освіти.

Ключові слова. Безпечний простір, партнерство, антибулінгова політика, внутрішньо переміщені особи, навчальні втрати, формат навчання, травматичний досвід.

Постановка проблеми. Питання безпеки освітнього простору набуває особливого значення в умовах війни. Базовим чинником функціональності освітнього середовища сьогодні є його безпечність, яка передбачає фізичну, психічну, інформаційну та соціальну стабільність кожного учасника освітнього процесу.

Під час війни школа відіграє значно важливішу роль, адже вчителі впливають на формування відповідальної поведінки учнів, можуть інформувати їх про ризики, організовувати надання підтримки та допомоги. Вони спілкуються з кожним учнем і кожною ученицею, тож мають можливість визначити ймовірні ризики та запобігти їм. Натомість спілкування учнів між собою допомагає їм відволіктися від трагічних подій, а дітям, які тимчасово перемістилися в інші населені пункти, дає можливість легше адаптуватися до нових умов життя, доєднатися до спільноти, реалізувати свій потенціал.

Нажаль, значна частина шкіл в Україні зруйнована через війну. Є й заклади, які можливо відновити, і вчителі та громади роблять усе, щоб приміщення стали ще кращими та комфортнішими. Деякі заклади знаходяться на територіях, тимчасово окупованих ворогом, і в інформаційному просторі поширюється багато героїчних історій педагогів, які ціною навіть власного життя відстоювали та відстоюють цінності нашої країни.

Освіта в умовах війни — це діяльність у режимі особливої відповідальності, працездатності, наполегливості, єдності, відкритості та підтримки. Освітній процес укотре зазнає змін. У першу чергу більш актуальними стають питання безпечного простору та освітнього середовища для перебування учнів і працівників.

Робота над створенням освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату. Насамперед, це безперервний процес реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей і правил. Водночас необхідно, щоб всі учасники цього процесу усвідомлювали спільну відповідальність, мали вміння, бажання та добру волю для такої співпраці.

Створити безпечне освітнє середовище — одне з першочергових завдань закладу освіти, виконання якого має реалізувати право на безпечні та нешкідливі умови навчання в умовах війни. Тож цим мають займатися керівники закладів освіти, педагогічні працівники, батьки учнів, громадськість спільними зусиллями. До того ж, їм важливо опанувати основні правила безпечної поведінки та навчити цього дітей. Облаштування безпечного простору у закладі:

- Перегляньте облаштування навчальних кабінетів.

Особливо це актуально для закладів, які будуть працювати в очному або ж у змішаному форматі. Навчальні кабінети варто максимально вивільнити від відкритих полиць, стендів тощо.

Варто пам’ятати: ніщо не повинно перешкоджати руху під час евакуації учнів. Таким чином, шафи, полички, мобільні полички та органайзери, безкаркасні меблі

варто розташувати / згрупувати у приміщенні так, щоб вони не перешкоджали руху дітей між рядами. Заздалегідь необхідно згорнути та прибрати килимки, щоб уникнути спотикання, падіння під час евакуації.

- Організуйте безпечне та безперешкодне пересування по школі

Варто додатково оглянути коридори на предмет розташування там кімнатних рослин та інших об'єктів, що можуть стати перешкодою при евакуації. Слід максимально звільнити коридори та просторові осередки (рекреації) від речей, що можуть заважати екстреній евакуації та бути джерелом травмування. На сходових клітинах слід нанести маркування на першій та останній сходинці, а також на перилах.

Проходи до всіх запасних виходів мають бути вільними та доступними. Варто це додатково оглянути та перевірити.

- Розробіть та запровадьте у школі чіткі процедури реагування та поведінки у надзвичайних ситуаціях.
- Налагодьте та підтримуйте партнерство з батьками

Якщо у школі ухвалюється рішення про проведення навчання очно чи у змішаному форматі, важливо оперативно та максимально повно донести цю інформацію до батьків. Вони мають отримати від керівника школи інформацію про наявність та стан укриття у школі або ж про шляхи евакуації, якщо укриття знаходиться за межами школи.

Протоколи безпеки для випадків повітряної тривоги, евакуації до укриття в школі чи за її межами – також інформація, яку необхідно прокомунікувати із батьками. Це важливо з кількох причин:

- по-перше, батьки мають знати, що відбувається з їхніми дітьми у школі у разі сигналу «повітряна тривога», як і куди здійснюється евакуація;
- по-друге, володіння інформацією про протоколи безпеки дозволить батькам додатково проговорити їх із дітьми, переконати їх дотримуватися і не хвилюватися.

Важливо спільно з батьками також домовитися про додатковий вміст шкільного наплічника, окрім навчальних матеріалів. Наприклад, вода, перекус, необхідні ліки з інструкцією щодо того, як і коли їх потрібно приймати, запискою з прізвищем дитини, батьків, контактними телефонами, адресою. Учитель у свою чергу має володіти максимально повною інформацією про особливі потреби дитини – можливі реакції на стрес, особливі ліки, які треба вживати, алергічні реакції.

Проте, наявність укриття — це лише частина тієї безпеки дітей, яку має організувати заклад освіти. Крім того, поруч із дитиною мають бути безпечні дорослі — персонал закладу, її батьки. Адже безпека дитини — це широке поняття, яке можна описати формулою:

Безпечне місце + Безпечний дорослий = Дитина у безпеці

- Безпечне місце:

- прогнозоване для дитини — вона має повну інформацію, що з нею відбуватиметься, хто там буде і яка роль присутніх, так само вона розуміє, що чекають від неї;
- максимально підготовлене для взаємодії — є меблі, що відповідають віку дитини, та додаткові предмети (олівці, папір, іграшки тощо);
- тут не відбувається жодного насильства над дитиною;
- тут фізично безпечно для дитини.

- Безпечний дорослий:

- знає та враховує вікові й індивідуальні особливості дитини, а також її психологічний стан;
- взаємодіє з дитиною «на рівних»;
- уміє розпізнавати потреби дитини та забезпечує захист прав та інтересів дитини;

- ставиться доброзичливо до дитини та проявляє емпатію. Емпатія означає розуміння того, що відчуває дитина під час розповіді про насильство; відчуття вібрації емоції, з якою дитина розповідає; розуміння потреб дитини.

● Дитина у безпеці:

- відчуває себе захищеною та перебуває у стані спокою;

- має контроль над власним життям — розуміє, що відбуватиметься, до кого може звернутися по допомогу, здатна диференціювати власні емоції та відтворювати події, що відбувалися з нею раніше;

- має уважну та турботливу дорослу людину поруч;

- не має об'єктивних і суб'єктивних загроз.

Коли дитина відчує себе в безпеці, рівень її тривоги знижується та «вмикаються» центри мозку, які відповідають за відтворення інформації та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Батьки й учителі мають навчати дітей безпечної поведінки та дій у разі виникнення загрози. Особливо потрібно дбати про безпеку дітей, чиї рідні не вповні виконують свої батьківські обов'язки. Така дитина має знати, хто може прийти їй на допомогу із родичів, сусідів, фахівців, за потреби уміти зателефонувати комусь із них.

Оцініть готовність закладу змінювати спосіб організації освітнього процесу. Під час війни та у повоєнний період кожен заклад освіти має бути готовим для швидкого переходу до дистанційного або змішаного навчання. Очевидно, що така готовність стане запорукою успішності роботи шкіл.

Які складові має така готовність?

● Гнучкий розклад уроків

На початку року варто розробити одразу кілька варіантів розкладу навчальних занять: для очного, дистанційного та змішаного навчання.

Розклад для дистанційного навчання має відрізнятися меншою кількістю навчальних годин в режимі синхронного навчання. Це можна зробити із застосуванням різних стратегій: розподілу часу уроків на синхронне та асинхронне навчання, зменшення кількості часу уроків, включення індивідуальних консультацій до розкладу з урахуванням перерозподіленого часу тощо.

Змішане навчання може застосовуватися у різний спосіб. У разі, коли передбачається часткове відвідування закладу освіти (кілька днів на тиждень або окремих уроків тощо), розклад також має бути адаптований відповідно до нових умов навчання.

Можливий також варіант розроблення єдиного розкладу з відповідними примітками (кольоровими, символічними тощо), які будуть працювати у змінених умовах навчання.

● Комп’ютери та Інтернет

Технічне забезпечення дистанційного навчання залишається однією з важливих умов його якості. Водночас саме цю умову найскладніше забезпечити в закладі освіти, оскільки вона здебільшого залежить від батьків дітей та засновника школи. Меншою мірою на її забезпечення можуть впливати керівник та педагогічні працівники.

Що не завадить зробити керівнику школи?

Зібрати дані про наявність у вчителів та учнів засобів для навчання: комп’ютер / ноутбук, доступ до Інтернету, смартфон, місце для навчання.

Звернутися до засновника з проханням задовольнити потребу у технічних засобах для роботи вчителів.

Спробувати залучити ресурси для забезпечення учнів, які цього потребують, необхідним обладнанням. Отримати додаткові ресурси допоможе оголошення на сторінці закладу освіти, звернення за допомогою до засновників шкіл, волонтерів, благодійних організацій, організація благодійних заходів, залучення батьків до пошуку ресурсів.

Передбачити можливість дистанційного навчання для вразливих категорій учнів безпосередньо у приміщенні школи, якщо не вдалося залучити ресурси для забезпечення їх необхідним обладнанням удома. Додатковим варіантом забезпечення освітніх потреб таких учнів може бути проведення в очному форматі консультацій (індивідуальних та групових) за окремим стабільним графіком.

Наявність розроблених чітких правил та алгоритмів для всіх учасників освітнього процесу полегшує перехід з однієї форми навчання на іншу та робить організацію освітнього процесу гнучкою.

Відсутність розробленої чіткої структури та методики дистанційного онлайн-уроку призводить до необхідності розроблення відповідних алгоритмів та методичних рекомендацій для вчителів на рівні школи. Вони мають бути рамковими, але окреслювати основні вимоги до проведення уроків у синхронному режимі.

- Добір навчальних матеріалів та стратегій роботи з учнями під час уроків

Процес навчання, використання наочності, текстів до навчання потребує ретельного відбору та перегляду вчителями.

Зокрема, варто:

Застосовувати чутливий підхід до вибору текстів для читання, тем для обговорення через різний і часто травматичний досвід, який можуть мати діти (обстріли, втрата рідних, загибель батьків, батько на війні). Тексти про родину, рідний дім можуть дуже болісно сприйматися. Те саме стосується і добору відеоматеріалів, ілюстрацій, презентацій тощо.

Уникати надмірної деталізації та опису подій війни, жорстокості ворогів, убивств, розстрілів, коли вчитель проводить бесіди з дітьми про війну або просто відповідає на дитячі питання щодо війни.

Ретельно продумувати та за необхідності вносити зміни до стратегій педагогів щодо управління / взаємодії з класом з огляду на те, що діти зазнали психотравмівних дій і можуть бути чутливими до зовнішніх подразників (грюкіт, стукіт), емоційно відстороненими, з апатією, хронічною втомою, мати ризик саморуйнівної поведінки тощо.

З огляду на це педагогам варто:

- уникати голосних окриків, створення шумових ефектів, до прикладу, грюкання дверима, хлопання долонею по столу, різкі сигнали за допомогою будь-яких приладів, інші гучні звуки;

- адаптувати правила поведінки для учнів під час онлайн-уроків, наприклад, обговорити умови, коли камера може бути вимкненою, ситуації, коли можна писати у приватні повідомлення учителю, а не в загальному чаті класу, тощо;

- передбачити створення ситуацій та умов для неформального спілкування учнів поза уроками задля встановлення більш тісних комунікаційних контактів між учнями;

- створювати умови для комунікації учнів у групах під час синхронного та асинхронного навчання, використовуючи інструменти поділу аудиторії на окремі кімнати, надаючи завдання для виконання у групах тощо.

З огляду на те, що під час стресу в учнів відбуваються зміни у психічних процесах (погіршується пам’ять, знижується концентрація та обсяг уваги, стає плутаним мовлення), знижується мотивація та пізнавальний інтерес, варто вживати певні методи та прийоми, які допоможуть «включити» учнів в урок та стимулюватимуть їх більш ефективно розумово працювати. Наприклад, педагоги можуть:

- застосовувати прийоми та вправи для активізації уваги учнів, їх включення як на початку уроку, так і в процесі, якщо виникає така необхідність;

- створювати проблемні ситуації, ставити цікаві запитання, залучати учнів до спільних обговорень, мозкових атак з метою підвищення їхньої мотивації, пізнавальної активності та інтересу;

- застосовувати діяльнісні методи навчання, використовуючи віртуальні лабораторії або надаючи можливість для діяльності учнів в асинхронному режимі;

- дозувати завдання для самостійної роботи, ділити їх на невеликі блоки та надавати чіткі інструкції щодо опрацювання кожного блоку матеріалу або аудіо- чи письмові пояснення, коментарі.

● Перегляньте антибулінгові політики

Це особливо актуально для закладів, у яких навчаються діти числа внутрішньо переміщених осіб. Прості кроки, які можна зробити для цього:

- Частіше практикувати опитування серед учнів щодо відчуття психологічного комфорту у закладі (стосується в тому числі онлайнового середовища закладу, якщо освітній процес відбувається виключно дистанційно)

- Спонукати педагогів застосовувати позитивне управління класом – уникати покарань, гучних зауважень, водночас впроваджуючи дуже чіткі правила для спілкування / поведінки під час навчання дистанційно та онлайн-уроків

- Сконцентрувати увагу у роботі з учнями щодо запобігання булінгу безпосередньо на навчальній діяльності. Зокрема, педагоги можуть підбирати навчальні матеріали, з допомогою яких учні могли б навчатися вирішувати міжособистісні конфлікти у мирний спосіб, пропонувати ситуації, в яких учні можуть бути медіаторами при вирішенні конфліктних питань з однокласниками

- Включати до уроків, у навчальний матеріал для самостійного опрацювання чи спільного обговорення елементи соціально-емоційного навчання, зокрема розуміння і керування емоціями (в тому числі агресією), емпатія, навички комунікації та вирішення конфліктів.

Варто дуже уважно поставитися до адаптації дітей ВПО до нового для них освітнього середовища.

Про що треба пам’ятати, коли йдеться про дітей з числа ВПО:

- досвід переселення є дуже виснажливим, у дітей може не вистачати сил на навчання;

- навчальні втрати можуть бути більшими порівняно з учнями, які не залишали свої домівки;

- можливі проблеми з розумінням матеріалу, якщо до того учні навчалися російською мовою;

- діти можуть не мати простору для навчання онлайн у тому місці, де вони тимчасово мешкають, можуть не мати належного одягу, взуття, шкільного приладдя, планшета чи ноутбука;

- діти можуть мати дуже травматичний досвід війни.

● Як допомогти дітям ВПО з адаптацією до нового закладу:

- Прийміть до школи дітей з числа ВПО, батьки яких подали заяву до вашого закладу.

- Вивчіть, у яких умовах перебуває дитина, який її досвід переселення, які потреби має, щоб повноцінно розпочати навчання.

- Організуйте спілкування практичного психолога з батьками чи опікунами, а також із дитиною. За результатами такого спілкування психолог зможе сформулювати свої рекомендації класному керівникові та педагогам, які працюватимуть із учнями з числа ВПО.

- Запросіть дітей ВПО разом із батьками на адаптаційний візит до школи напередодні початку навчання. Якщо це неможливо, організуйте зустріч онлайн. Таким чином батьки й діти зможуть отримати інформацію про те, як відбуватиметься навчання, познайомляться з педагогами, дізнаються, як відбуватиметься адаптація дитини до навчання у новій школі, до кого можна звернутися за допомогою тощо.

- Подумайте, хто з учнів може якийсь час виконувати роль куратора – познайомить зі школою (якщо школа працюватиме очно), правилами, розкаже про різні можливості для дозвілля, спорту тощо.

- З початком навчального року приділіть увагу знайомству з новоприбулими учнями з числа ВПО. Педагогам також важливо вибудовувати відносини так, щоб внутрішньо переміщені діти відчували підтримку, однак поряд з тим це не особливо їх виокремлювало серед інших учнів класу.

- Приділіть увагу діагностиці навчальних втрат у новоприбулих учнів, адже може скластися ситуація, коли діти не мали змоги навчатися протягом кількох місяців з початку війни. Цілком можливо, що такі учні потребуватимуть додаткових консультацій для надолуження прогалин у знаннях.

Висновки.

Важливо пам'ятати! Дитина лише тоді відчуватиме себе в безпеці, коли за нею доглядатиме безпечна доросла людина, коли житиме в безпечних стабільних умовах і коли знатиме, що таке безпечна поведінка, і вмітиме безпечно поводитися.

Список використаних джерел:

1. Варивода К.С. Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх вчителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища.
2. Державна служба якості освіти України. Безпечне освітнє середовище в умовах воєнного стану: на що звернути увагу директору школи.
3. Державна служба якості освіти України. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки.
4. Мешко Г. М., Мешко О. І. Формування психологічно безпечного освітнього середовища у загальноосвітньому навчальному закладі.
5. Міністерство освіти і науки України. ВБО Український фонд. Благополуччя дітей. Методичний посібник
6. Лист Міністерства освіти і науки України від 03.11.2023 року №1/17310-23. Щодо окремих питань організації освітнього процесу в умовах воєнного стану.
7. Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи. Формування безпечного освітнього простору закладу освіти в діяльності працівників психологічної служби: методичний посібник. К.:2023

Шевчишена Оксана,
старший викладач кафедри педагогіки та психології
дошкільної і початкової освіти
Хмельницького обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка,
кандидат психологічних наук

Інноваційна діяльність вчителя в умовах модернізаційних змін освітнього простору: психолого-педагогічний аспект

Анотація. В статті представлений аналіз наукових підходів щодо проблеми впровадження інноваційних технологій в практику освітнього процесу та психологічної готовності педагога до здійснення інноваційної діяльності в контексті модерізаційних змін освітнього простору. Запропоновано модель супроводу формування психологічної готовності педагога до інноваційної діяльності.

Ключові слова: модернізація освіти, освітній процес, освітні інновації, інноваційна діяльність педагога, інноваційна культура вчителя, супровід психологічної готовності вчителя до інноваційної діяльності в закладі загальної середньої освіти.

Сучасна освіта покликана готувати людину, яка готова сприймати динаміку змін навколишнього середовища як належну складову власного способу життя. Тому зміни, які сьогодні відбуваються в контексті освітньої системи, стосуються не лише учнівської аудиторії, але і працівників педагогічної сфери.

Стрімкий розвиток інноваційних процесів в освітній галузі соціуму на сучасному етапі функціонування українського суспільства є об'єктивною закономірністю, яка зумовлена інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій в різних сферах життєдіяльності, гуманістично зорієнтованим характером взаємодії учасників освітнього процесу, підвищення рівня відповідальності вчителя як за власну професійну діяльність, так і за виховання творчої особистості дитини, формування у неї відповідальної життєвої позиції в складні періоди життя. Відповідно, важливого значення продовжує набувати інноваційна діяльність вчителя в умовах модернізаційних змін освітньої сфери суспільства.

Нові пріоритети та соціокультурні цінності незалежної України вимагають від вчителя мобільності, гнучких стратегій поведінки у динамічно змінних ситуаціях, творчих якостей та навичок швидкого оволодіння сучасними освітніми технологіями. Модернізація сучасної освітньої системи вимагає залучення до освітнього процесу таких педагогів-практиків, які б відзначались новим розумінням педагогічної творчості, готовністю продукувати нові педагогічні ідеї, запроваджувати та втілювати інноваційні освітні технології в зміст навчально-виховної роботи. Сучасній школі потрібний педагог, який прагне до професійного збагачення та творчої самореалізації, самоосвітньої діяльності та самоактуалізації, здатний удосконалювати зміст своєї діяльності відповідно до вимог часу та світових стандартів. В умовах модернізації сучасної освіти, входження України в єдиний освітньо-інфомаційний простір суспільство відчуває потребу в педагогічних працівниках, які будуть відзначатися різнобічною компетентністю, креативністю, готовністю до розв'язання складних соціальних завдань та відповідальними за їх виконання. Необхідність докорінної зміни освітньої парадигми вимагає формування педагога, який готовий реагувати на виклики сучасної освіти та працювати в умовах конкуренції освітніх послуг і професійних змагань.

Тому нова освітня політика України потребує глибокого наукового осмислення та змістовного оновлення як форм та методів педагогічної взаємодії, так і професійної діяльності вчителя зокрема. Лише інноваційна за сутністю освіта покликана формувати педагога, який здатний діяти самостійно та приймати рішення у динамічно змінних ситуаціях, готовий долати стереотипні підходи до організації освітнього процесу, а відтак, запроваджувати нові психолого-педагогічні технології та втілювати їх у практику педагогічної діяльності. Враховуючи той факт, що педагогічна діяльність перебуває в динаміці постійних змін, саме педагогічні працівники є домінуючими суб'єктами у забезпеченні інноваційного середовища школи та апробації нових психолого-педагогічних технологій.

Однак, впровадження освітніх інноваційних технологій у практику освітнього середовища передбачає проблеми, які зумовлені невідповідністю нововведень законам інноваційного процесу. Так, Н.Фоменко вважає, що закони, які діють в інноваційній системі загальної середньої освіти, не завжди слугують основою успішної реалізації прогресивних інноваційних технологій [8]. Закон стереотипізації педагогічних інновацій, на думку автора, передбачає тенденцію перетворення педагогічних інновацій на стереотип мислення і дії практичного спрямування [8]. Закон зворотності педагогічних нововведень, за переконаннями автора, передбачає повторне відродження інновацій за певних умов [8]. Прикладом можуть бути «Школа успіху і радості» С.Френе, технологія вільного виховання М.Монтессорі, технологія розвитку творчої особистості Г.Альтшуллера. Автор акцентує увагу на «традиційних нововведеннях», які передбачають відродження певних педагогічних систем або їх

елементів [8]. Однак, на думку Н.Фоменка, такі інновації часто викликають протидію, оскільки їх стереотипно сприймають як такі, які існували вже раніше [8].

Таким чином, аналіз досліджень Н.Фоменка дає змогу стверджувати, що «масове впровадження» освітніх інновацій здатне породжувати протиріччя, які зумовлені: 1) співіснуванням різних педагогічних концепцій, нестандартних підходів та виховних ідей, окремих методик щодо розв'язання педагогічних задач; 2) механічним перенесенням психолого-педагогічних технологій, змісту навчання й виховання, форм та методів педагогічної взаємодії з інших галузей або концепцій, розроблених в минулому, що призводить, в першу чергу, до ігнорування специфіки освітньої системи, її історії і традицій, а відтак, до втрати інноваційного смислу освітніх технологій в умовах функціонування сучасної школи.

О.Козлова зазначає, що застосування освітніх інновацій в освітніх закладах хоч і передбачає змінну динаміку кінцевого результату освітнього процесу, але не завжди в позитивному ракурсі [4]. Тому, на думку В.Химинця, знання законів інноваційної системи сприяє розумінню динаміки розвитку і суперечностей інноваційних освітніх процесів, розкриттю принципів управління ними, а також ефективному впровадженню інноваційних технологій у практичну діяльність [9].

Аналіз досліджень зазначених науковців дає змогу нам констатувати, що сучасна школа відчуває потребу в новому педагогові-новаторі, який би відзначався високим рівнем психологічної готовності до професійної діяльності в умовах інноваційного режиму. Оскільки від професійного зростання педагога залежить якість освіти підростаючого покоління, то прагнення вчителя до оволодіння інноваційними технологіями, а відтак, до самоосвітньої діяльності та саморозвитку має стати його внутрішньою потребою.

Соціальне замовлення на гнучку та відповідальну особистість дитини ставить відповідні вимоги до професійних і особистісних рис педагога. За висновками І.Гавриша, Т.Демиденка, Н.Клокар, О.Козлової, В.Уруського, В.Химинця однією з важливих рис та умов успішності діяльності педагога як професіонала є його готовність до інноваційної діяльності. Науковці сходяться на думці, що інноваційні процеси, які сьогодні відбуваються в соціально-економічному житті соціуму, ставлять нові вимогти не лише до рівня освіченості випускника школи, але й кваліфікаційного рівня і компетентності сучасного вчителя. В.Уруський переконаний, що реалізація інноваційної діяльності потребує не лише володіння знаннями педагогічної інноватики, але й потенційної готовності фахівця до даного виду діяльності [7].

Вивчення інноваційної діяльності вчителя вітчизняними науковцями дозволяє стверджувати, що результативність інноваційної діяльності педагога залежить не лише від його професійної майстерності, а й від психологічної готовності здійснювати перетворення в контексті освітнього процесу. Проблема інноваційної діяльності та психологічної готовності вчителя до застосування інноваційних технологій була предметом дослідження Л.Ващенка, І.Гавриша, Т.Демиденка, О.Демчук, Т.Дичківської, О.Жукової, І.Ігнатовича, Н.Клокар, О.Козлової, В.Уруського, Н.Фоменка, В.Чудакової. Науковці сходяться на думці, що гнучка динаміка освітньої системи нашого суспільства спонукає по новому розглянути проблему професійної діяльності педагогів. Вчені переконані, що необхідно акцентувати увагу не на застосуванні окремих інноваційних технологій, а на формуванні психологічної готовності вчителя до їх застосування. За їх дослідженнями, джерела готовності педагога до застосування психолого-педагогічних нововведень охоплюють проблематику гуманістичної спрямованості вчителя на освітній процес, а відтак, його спрямованість на гуманізацію інноваційних процесів; професійного самовдосконалення особистості вчителя, вдосконалення його професійної майстерності, розвиток творчих якостей; формування у нього педагогічної рефлексії, а також оволодіння ним прийомами самоаналізу професійної діяльності. Відповідно, за переконаннями авторів, професійна гнучкість та позитивне

налаштування вчителя на застосування інноваційних технологій виступають не просто в якості індивідуальних особливостей, а в якості вмінь, які підлягають формуванню та корекції.

В.Уруський виносить на розгляд термін «вчитель інноваційної орієнтації». Даний тип педагога, на думку автора, є найбільш перспективним, оскільки являє собою особистість, яка здатна вчасно враховувати ситуацію соціальних змін, брати на себе відповідальність у різноманітних ситуаціях [7]. Виходячи з аналізу психолого-педагогічних джерел, під «готовністю» В.Уруський розуміє активно-діяльнісний стан особистості, установку на певну поведінку та мобілізованість сил на виконання завдання [7]. На думку автора, готовність вчителя до інноваційної діяльності являє собою складне інтегративне утворення, суть якого складає взаємодія мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного та оцінно-рефлексивного компонентів [7]. За висновками В.Уруського, готовність педагога до інноваційної діяльності являє собою цілісний стан особистості вчителя, який виражає її загальну культуру, ціннісні орієнтації і морально-психологічну готовність до даного виду діяльності [7].

На думку І.Гавриша, готовність до професійної інноваційної діяльності являє собою інтегративну якість особистості вчителя, який розуміє зміст та цілі даного виду професійної діяльності, володіє операційною структурою її здійснення за рахунок інтеграції загальнонаукових, психолого-педагогічних та фахових знань, умінь і навичок [1]. О.Ігнатович стверджує, що під готовністю до інноваційної діяльності слід розуміти особистісні властивості, які характеризуються мотивованістю педагогічних працівників у створенні, засвоєнні і розповсюдженні освітніх інновацій [3]. В.Чудакова в свою чергу переконана, що «Будь-які нововведення, ініційовані на рівні керівництва, приречені на неефективність, якщо виконавчий рівень (вчителі) не сприймає педагогічні інновації як значущі, корисні та необхідні» [10]. Тому автор вважає, що саме психологічні чинники потребують детального дослідження та врахування у процесах управління освітніми інноваційними проектами [10].

Розгляд теоретичних аспектів розв’язання організаційних і психологічних проблем формування психологічної готовності педагога до інноваційної діяльності дає змогу нам стверджувати, що психологічна готовність вчителя до оволодіння інноваційними технологіями являє собою відповідну ієрархічну систему диспозицій – від змістовно-операційного компоненту до мотиваційного аспекту особистості. Проаналізувавши публікації зазначених авторів під **психологічною готовністю вчителя до інноваційної діяльності** надалі будемо розуміти інтегральне утворення особистості, яке характеризується специфічним поєднанням наявності професійних знань і вмінь педагога з високим рівнем мотивації до засвоєння нововведень та формування культури самоаналізу щодо застосування інноваційних освітніх технологій в контексті освітнього процесу.

О.Жукова вважає, що готовність до інноваційної діяльності формує інноваційну позицію педагога [2]. Авторка переконана, що вона виступає в якості важливої умови максимальної реалізації функціональних можливостей вчителя та розкриттям його творчого потенціалу [2]. За переконаннями науковця, у структурі професійної спрямованості особистості педагога готовність до інноваційної діяльності є домінуючим показником його здатності нестандартно вирішувати нетрадиційні для навчально-виховного процесу проблемні ситуації [2].

Тому окремої уваги, на нашу думку, заслуговує розгляд питання впливу психологічної готовності вчителя до інноваційної діяльності на прояв творчої активності. Теоретичне осмислення сутності інноваційної діяльності педагога вітчизняними науковцями дає змогу нам вважати, що високий рівень психологічної готовності вчителя до оволодіння інноваційними технологіями здатний впливати як на прояв творчої активності вчителя, так і на творче освоєння ним психолого-педагогічних технологій. Джерелом творчої активності особистості, на думку О.Лободи, виступає

потреба, що визначає її спрямованість на творчий процес [5]. За переконаннями автора, потреба в творчих перетвореннях – показник високого рівня розвитку особистості [5]. В свою чергу творчість педагога-новатора, на думку І.Уруського, проявляється в ефективному використанні набутого досвіду в нових умовах, удосконаленні відомого у відповідності з новими вимогами та завданнями освітнього процесу; в гнучкості при використанні запланованого в нестандартних ситуаціях; влучній імпровізації як на основі точного знання і компетентного розрахунку, так і на високорозвинутій та глибокій інтуїції, умінні продокувати ідею та реалізовувати її в певних ситуаціях за певних умов, бачити різноманітні варіанти вирішення однієї й тієї ж проблеми, використовувати досвід інших [7].

Теоретичний аналіз досліджень вітчизняними науковцями з проблеми психологічної готовності вчителя до оволодіння інноваційними технологіями дає змогу нам стверджувати, що професійна діяльність вчителя в інноваційному режимі здатна ставати для нього внутрішньою потребою та набувати стійкого і дієвого характеру. Педагог з високим рівнем психологічної готовності до інноваційної діяльності не лише успішно володіє особистісно-орієнтованими технологіями, а й прагне здійснювати осмислення психолого-педагогічних інновацій шляхом обміну досвідом з однодумцями, брати активну участь у їх створенні, здійснювати апробацію інновацій в освітньому процесі а також експериментально підтверджувати їх ефективність у практиці власної професійної діяльності.

Як відомо, формування психологічної готовності вчителя до оволодіння інноваційними технологіями передбачає зміни професійного мислення. Однак, досить часто, характер мислення досвідченого вчителя відзначається помітною стійкістю. Тому його корекція може бути утруднена в силу передумов об’єктивного характеру та суб’єктивних особливостей (тривалий стаж роботи, відсутність належних умов в навчальному закладі, невідповідність результатів професійної діяльності матеріальному стимулюванню та соціальній оцінці, виконання педагогом невластивих йому функцій, стереотипність мислення). Відповідно, за основу ми обираємо положення, згідно якого забезпечення психологічної допомоги педагогічним працівникам в оволодінні інноваційними технологіями повинно здійснюватися крізь призму належної організації та забезпечення супроводу формування психологічної готовності вчителя до інноваційної діяльності як на рівні шкільної психологічної служби, так і на рівні адміністрації навчального закладу, центрів професійного розвитку та системи післядипломної педагогічної освіти.

Тому під **супроводом формування психологічної готовності вчителя до інноваційної діяльності** надалі будемо розуміти цілісну систему організаційних та психолого-педагогічних заходів, технологій і процедур, які спрямовані на допомогу педагогічним працівникам у подоланні стереотипного мислення, розвитку особистісних якостей, які сприяють психологічний готовності вчителя до оволодіння інноваційними технологіями та творчій самореалізації.

Основними завданнями супроводу формування психологічної готовності вчителя до інноваційної діяльності повинні стати: 1) сприяння повноцінному професійному розвитку та саморозвитку педагогів, їх адаптації до освітніх вимог; 2) формування у вчителів стійкої мотивації щодо застосування інноваційних освітніх технологій у практиці освітнього процесу; 3) формування у педагогів компетентності щодо застосування особистісно-орієнтованих, інтерактивних, діалогових технологій у педагогічній взаємодії; 4) удосконалення горизонтальної та вертикальної співпраці членів педагогічного колективу щодо покращення якості ефективного використання навчальних технологій у процесі професійної діяльності; 5) залучення вчителів до інтерактивної взаємодії з метою розвитку особистісних якостей, які б сприяли творчому освоєнню інновацій в освітньому процесі; 6) забезпечення матеріального та науково-методичного супроводу впровадження інновацій у практику педагогічної

діяльності; 7) забезпечення належних умов для координування науково-психологічних досліджень щодо апробування інновацій у педагогічній взаємодії на регіональному та обласному рівнях.

Важливу роль у корекції стійких установок та стереотипного мислення вчителів відіграє шкільна психологічна служба закладів загальної середньої освіти. Саме вона покликана вирішувати завдання психологізації освітнього простору, адаптовувати психологічні знання про інновації до потреб педагогічних працівників шляхом просвіти та методами активного соціально-психологічного навчання. Ефективність активного навчання вчителів, в свою чергу, забезпечують тренінгові заняття з розвитку творчих вмінь та навичок саногенного мислення фахівця в контексті застосування інноваційних технологій.

Адміністрація закладів загальної середньої освіти та центри професійного розвитку, в свою чергу, повинні забезпечити належні умови для психологічної підтримки педагога під час адаптації до роботи в умовах інноваційної діяльності, надавати допомогу вчителям у можливостях зрозуміти свої сильні сторони і обмеження (шляхом анкетування і тестування за бажанням), і, відповідно, надавати рекомендації педагогам, враховуючи при цьому їх індивідуально-психологічні особливості. Залученню педагогів до інноваційної діяльності сприяють: стажування педагогів при науково-дослідних інститутах, ділові еврестичні ігри з генерування нових педагогічних ідей, творча діяльність педагогів у методичних об’єднаннях, заняття на спеціальних курсах підвищення кваліфікації, участь у колективних есперименталь-но-дослідницьких роботах у межах спільних проблем, над якими працюють педагоги навчального закладу.

Оскільки діяльність педагога диктує необхідність поповнення його знань інноваційними технологіями, то модернізація освітньої системи в Україні неможлива без проведення нових досліджень в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Тому відповідальною особою за результати супроводу формування психологічної готовності вчителя до оволодіння інноваційними технологіями вважається також особистість викладача. Саме від його креативності, ерудованості, обізнаності та різнобічної компетентності залежить якість професійного та творчого освоєння вчителем інноваційних технологій в освітньому процесі. Система психолого-педагогічних знань, умінь та навичок викладача дає змогу напрацьовувати та удосконалювати змістовний компонент ефективного супроводу формування психологічної готовності вчителя до оволодіння інноваційними технологіями.

Для прикладу, в контексті інтерактивного навчання педагогів, на думку Г.Сиротенка, застосуванню підлягають: презентації (скажіть їм, що як); демонстрації (покажіть їм, як це робиться) (за допомогою відео або рольової практики (дайте їм можливість спробувати за допомогою рольових ігор попрактикувати нові навички)); зворотній зв’язок (обговорення щодо того, що вони зробили добре, а що можна було б зробити краще); обговорення у малих групах (дайте їм можливість поговорити про нові стратегії та обмінятися думками щодо можливості їх практичного використання); планування подальших дій (нехай вони окреслять для себе, що вони робитимуть по-новому після проходження того чи іншого курсу) [6].

Однак, науковець наголошує, що на шляху до застосування інтерактивного навчання можуть мати місце певні перешкоди. Для прикладу: вплив освітніх традицій, почуття дискомфорту, брак мотивів до змін, моделей та інформації стосовно ефективного навчання [6]. На думку дослідника, «Одним з найбільших бар’єрів у використанні інтерактивних методів навчання є ризик, що педагогічні працівники не братимуть участь у навчальному процесі, не будуть застосовувати мисленнєві операції; ризик, що викладач втратить контроль над ситуацією або буде розкритикованим. Проте практика свідчить, що результати, отримані внаслідок використання даних методів, значно перевищують усі ризики» [6, с. 41].

Відповідно, науковець наголошує, що «Освітня реформа тільки тоді буде мати успіх, якщо кожен викладач стане реформатором власного щоденного навчального досвіду» [6, с. 41]. Чудовим першим кроком на шляху до цього, за переконаннями дослідника, є обрання тих навчальних стратегій інтерактивного навчання, які здійснити відносно неважко [6]. Адже подібні стратегії, як зауважує дослідник, є короткотривалими, структурованими, сфокусованими на предметі, які є досить знайомим для викладача та вчителя [6]. Наприклад, запропонувати аудиторії проаналізувати ситуацію або вирішити проблему протягом 10-15 хв. або включити в лекцію питання для обговорення, провести «мозковий штурм» з метою генерування ідей стосовно вирішення проблеми тощо [6].

Мозковий штурм як метод досвіду педагогів із метою розв'язання проблеми та розроблення ідей може мати різні варіанти. За переконаннями автора, мозковий штурм «Карусель» добре застосовувати тоді, коли тему можна поділити на підтеми чи підгрупи питань до неї. Варіантом мозкового штурму може бути «П'ять слів». За подібного підходу учасникам пропонують назвати п'ять слів, що спадають на думку під час роботи над певною темою. В якості тем, в свою чергу можуть виступати: індивідуальне навчання, теорія множинного інтелекту, навчання методом гри, спостереження за дитиною, самооцінка дитини тощо. В якості застосування може виступати мозковий штурм з використанням «Конвертів». «Конвертний» мозковий штурм забезпечує чи не єдину форму індивідуального розв'язання проблеми учасниками. Подібний метод є ефективним наприкінці того чи іншого заходу [6].

Г.Сиротенко переконаний, що «Для того, щоб заходи з підвищення інноваційної культури сприяли реальним змінам, під час їх проведення слід розуміти, що зміни – це процес, котрий потребує часу. Значні зміни потребують безперервних тривалих зусиль та підтримки» [6, с. 46].

Автор пропонує ідеї, які можна використовувати, аби допомагати учасникам застосовувати набуті знання на своєму робочому місці. В якості окремого прийому дослідник пропонує застосовувати «Лист до самого себе» [6]. Сутність його полягає в наступному. Нехай усі учасники навчання напишуть листа до себе, у якому перерахують все, що вони мають намір зробити за результатами семінару (навчання). Потім кожен із них вкладе свій листу конверт, адресований собі. Через деякий час (місяць-два) прочитати листи адресатам. Це гарне ввічливе нагадування учасникам, підготовлене ними самими [6].

Формуванню інноваційної поведінки педагога допомагає використання рефлексивно-інноваційних методів, які допомагають йому актуалізувати, переосмислити набутий досвід, виявити нові проблеми, налаштувати на зацікавлене конструктивне ставлення до новацій. Їх особливість – відкритість, творче розуміння кожним педагогічного завдання [6]. В цьому контексті важлива роль належить проблемно-рефлексивному полілогу. Цей метод забезпечує актуалізацію і розвиток творчих можливостей педагога аж до самостійного осмислення проблем інноваційної діяльності, прийняття інноваційних рішень [6]. Метод позиційної дискусії, в свою чергу, застосовується під час формування банку даних про різні педагогічні інновації, коли необхідно забезпечити процес їх критичного аналізу [6].

В цілому варто зазначити, що ефективність супроводу формування психологічної готовності вчителя до інноваційної діяльності залежить від трьох чинників, зокрема: 1) залучення висококваліфікованих фахівців (психологів, адміністрації освітніх закладів, працівників центрів професійного розвитку, викладачів) та їх готовність до проведення заходів, застосування технологій і процедур з формування психологічної готовності вчителя до інноваційної діяльності як на рівні закладів загальної середньої освіти, так і на рівні перепідготовки педагогічних кадрів; 2) забезпечення належних умов та матеріально-технічної бази у навчальному закладі; 3) систематичність супроводу

формування психологічної готовності вчителя до оволодіння інноваційними технологіями.

Систематичність і наступність супроводу формування психологічної готовності вчителя до інноваційної діяльності, в свою чергу, забезпечують такі форми роботи, як психолого-педагогічні семінари, конференції з обміну досвіду, круглі столи, диспути, науково-практичні конференції, практикуми, проблемні творчі семінари, проблемні творчі групи, динамічні пошукові групи, школи педагогічної майстерності, та передового педагогічного досвіду, творчі лабораторії тощо. Предметом розгляду та обговорення можуть бути впровадження інноваційних технологій в практику освітнього процесу, переваги інтерактивного навчання, стимулювання учнівської творчості методами активного навчання, розвиток креативного мислення школярів засобами тренінгових технологій, стимулювання творчої активності учнів шляхом застосування особистісно-орієнтованих та ігрових педагогічних технологій.

Забезпечення цілісної системи супроводу формування психологічної готовності вчителя до інноваційної діяльності сприяє професійному збагаченню педагога, становленню і розвитку його професіоналізму. Педагог, який характеризується високим рівнем професіоналізму, здатний вирішувати завдання освітнього процесу, орієнтуючись на досягнення сучасної психології і педагогіки, відзначається соціальною компетентністю, готовий працювати в умовах конкуренції освітніх послуг та професійних змагань, володіє високим рівнем педагогічної майстерності та креативності.

Таким чином, організація та забезпечення цілісної системи супроводу формування психологічної готовності педагога до оволодіння інноваційними технологіями забезпечує високий рівень професіоналізму вчителя, креативності та творчої активності, а відтак, надійність його професійної діяльності в умовах модернізації освітньої системи. Однак, необхідно зазначити, що для забезпечення надійності професійної діяльності, важливу роль також відіграє розвиток професійних здібностей педагога. Тому проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. У його ході виявлено ряд питань, які потребують практичного вирішення, зокрема: розробки тренінгу для вчителів з розвитку інноваційного мислення фахівця.

Список використаних джерел:

1. Гавриш І.В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності: дис. …д-ра пед.. наук: 13.00.04. Харків, 2006. 475 с.

2. Жукова О. Готовність майбутнього фахівця та викладача до інноваційної навчальної діяльності. Вісник Львівського університету. Серія педаг. 2010. Вип. 26. С. 29-33.

3. Ігнатович І.М. Психологічна структура елементарного інноваційного циклу. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. Т.XI, част. 2.К., 2009. 568 с.

4. Козлова О.Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти: автореф. дис. канд. психол. наук: Київ. 1999. 20 с.

5. Лобода О.В. Творча активність як мотиваційне ядро в здійсненні творчої професійної діяльності психолога-практика. Науковий часопис НПУ імені М,П.Драгоманова. 2009. № 25 (49). С. 156 – 162.

6. Сиротенко Г.О. Інноваційна діяльність педагога: від теорії до успіху. Полтава: ПОІППО, 2006. 124 с.

7. Уруський В.І.Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: методичний посібник. Тернопіль: ТОКІППО, 2005. 96с.

8. Фоменко Н. Педагогічна інноватика у реформуванні неперервної освіти. Рідна школа. 1997. № 5. С. 70-72.

9. Хименець В.В. Інноваційна освітня діяльність. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 360 с.
10. Чудакова В.П. Технологія формування готовності педагогів до інноваційної діяльності як чинник забезпечення якості освітнього середовища у профільній школі. Шкільному психологу. Усе для роботи. 2010. № 11 (23). С. 34-38.

Шендерук Ірина,
вчитель історії та правознавства Дунаєвецького ліцею №1
Дунаєвецької міської ради

Формування громадянської компетентності здобувачів освіти крізь призму законодавчих змін

Якщо хочеш змінити світ, почни з себе.
Конфуцій

Анотація. Стаття присвячена аналізу впливу останніх законодавчих змін на процес формування громадянської компетентності здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти. Дослідження виявляє, що збільшення годин на вивчення громадянської та історичної освітньої галузі створює нові можливості для розвитку в учнів активної громадянської позиції.
Ключові слова: соціальна активність, професійна компетентність, громадянська компетентність, ціннісні орієнтири, громадянська освіта, громадянознавчий компонент, очікувані результати навчання.

Одним із завдань сучасної освіти є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів, виховання громадянина України як освіченої, творчої особистості, в якій органічно поєднуються високі моральні риси, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність, потреба у самовдосконаленні. На освіту покладається завдання розвитку в особистості таких якостей, як соціальна активність, відповідальність, повага до прав людини, до інших культур, підготовка молоді для відкритого демократичного суспільства.

У Концепції Нової української школи, якою окреслено діяльнісний підхід в освіті (тобто спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці), виокремлено **громадянську компетентність** – виховання громадянина, який цінує та готовий відстоювати ідеали свободи, демократичні цінності і права людини. Разом з тим, «канва» усіх компетентностей, є сприятливою основою для успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця.

Громадянська компетентність є надзвичайно важливим елементом сучасної освіти, особливо в контексті викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі. Під громадянською компетентністю розуміємо здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку демократичного громадянського суспільства. Громадянська компетентність – інструмент для розширення можливостей розвитку особистості в суспільстві, стимулювання її мотивації, автономії та відповідальності. Отже, її можна розглядати як одну з ключових компетентностей людини для розвитку в неї таких якостей, як соціальна активність, відповідальність, повага до прав людини, до інших культур, підготовка молоді до ролі громадян відкритого демократичного суспільства.

Шкільна громадянська освіта – фундамент формування базових громадянських компетентностей, що складається з навчальних дисциплін, у ході вивчення яких відбувається поетапне накопичення знань, розвиток вмінь та навичок учнів. Варто підкреслити, що вчителі суспільних дисциплін мають досвід викладання інтегрованих курсів, починаючи з 5 класу (пропедевтичний курс «Вступ до історії України та громадянської освіти») та Громадянської освіти у 10 класі, володіють методикою здійснення міжпредметних зв'язків. Це є гарною основою для реалізації завдань громадянської та історичної освітньої галузі нового Державного стандарту базової середньої освіти [1, с. 62].

У новому 2024/2025 навчальному році українська освіта продовжує свій курс на модернізацію. Освітні виклики вимагають від навчальних закладів не лише адаптуватися, а й випереджати тенденції, формуючи нові стандарти навчання.

Враховуючи виклики у сфері освіти, наказом Міністерства освіти і науки України №1120-24 від 09.08.2024 було затверджено Типову освітню програму для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти у новій редакції [2]. Відповідно до неї, години навчального навантаження для перерозподілу між освітніми компонентами рекомендовано використовувати для збільшення кількості годин на вивчення громадянської та історичної освітньої галузі.

На відміну від Типової освітньої програми 2021 року, типовим навчальним планом передбачено вивчення у 6-7 класах НУШ курсу громадянської освіти.

Виходячи з того, що законодавчі зміни не були відображені у модельних навчальних програмах для 6-7 класів, компонент громадянської освіти було реалізовано в освітній процес через інтеграцію в курс історії України. Оскільки завдання громадянської освіти (соціалізація особистості, формування активної громадянської позиції, загальної культури, світогляду, критичного мислення, творчих і дослідницьких навичок) цілком і органічно реалізується через вивчення історії процесів державотворення, розвитку людських спільнот, суспільних відносин, формування і трансформації важливих явищ суспільного життя, що відображено через систему відповідних очікуваних результатів навчання із зазначенням індексів орієнтирів для оцінювання/конкретних результатів навчання (за додатком 18 до Державного стандарту «Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів у громадянській та історичній освітній галузі») [3].

Авторами оновлених навчальних програм громадянознавчий компонент було втілено шляхом виокремлення як окремих змістових ліній, так і питань, що пропонуються до розгляду в контексті історичних процесів і явищ наскрізно.

У цьому навчальному році, за відсутності модельних навчальних програм, питання громадянської освіти, які можна інтегрувати в курс історії України було наведено у Додатку 7.1 до листа МОН № 1.1/15776-24 від 30.08.2024 р. [4]. Теми для інтегрування були виокремлені з рекомендованих модельних навчальних програм інтегрованих курсів і оформлені відповідно до вимог до структури МНП.

Окрім того, запропоновані питання громадянської освіти ґрунтуються на таких ціннісних орієнтирах, як гідність і повага до особистості, активна громадянська позиція. Для реалізації очікуваних результатів навчання автори пропонують застосовувати дослідницькі, проєктні, інтерактивні, дискусійні методи організації освітнього процесу. У Додатку 7.1 також наводяться приклади видів навчальної діяльності для досягнення очікуваних результатів навчання учнів.

Тематика уроків, відповідно до запропонованих навчальних програм, сприятиме формуванню фундаментальних цінностей сучасного світу, а саме — демократії, свободи, поваги до прав людини. Для реалізації завдань, передбачених модельними навчальними програмами, учителю у 5-7 класах необхідно обирати ефективні методи та прийоми, які скеровують пізнавальну діяльність учнів, формують громадянські цінності та компетентності. Обираючи методи навчання, педагогу варто враховувати:

мету уроку та його частини; розвивальні завдання уроку, які вимагають активізації мислення та творчості; життєвий досвід та набуті знання учнів.

Для формування громадянських компетентностей на сучасному уроці необхідно посилити особистісно-орієнтований (індивідуальний) підхід до кожного здобувача освіти [1, с. 69].

Незважаючи на те, що інноваційні уроки потребують масштабної попередньої підготовки, вони дозволяють не тільки засвоїти матеріал в ігровій формі, але й розвиватимуть в учнів комунікативні здібності, розкриватимуть зв'язки між минулим і сучасністю на прикладах трансформації найважливіших явищ і процесів суспільного життя.

Також сприятимуть якісному засвоєнню навчального матеріалу з громадянської та історичної освітньої галузі технології ситуативного моделювання, до яких відносять імітаційні та рольові ігри. Їх варто практикувати на уроках у 5-7 класах. Саме ці технології розвивають уяву та навички критичного мислення, формують спроможність знаходити і розглядати альтернативні варіанти дій.

Метою проведення зазначеної форми уроків є навчання учнів аналізувати суспільні явища, розвиток вмінь давати їм особисту оцінку, опираючись на одержані у ході самостійної роботи знання. Та і власне, такі форми проведення уроку зацікавлюють учнів, спонукають до більш відповідального опрацювання навчального матеріалу.

Підсумовуючи вищевикладене, варто підкреслити, що задля реалізації завдань громадянської освіти у контексті завдань Концепції Нової української школи, Державного стандарту базової середньої освіти необхідно обґрунтовано обрати модельну програму громадянської та історичної освітньої галузі, яка дасть змогу формувати на відповідному віковому рівні здобувачів освіти ключові громадянські та соціальні компетентності, широко впроваджуючи при цьому інтерактивні методи, прийоми, технології навчання і викладання, практикуючи інноваційні форми проведення уроків, організовуючи заходи позакласної та позашкільної освіти.

Формування громадянської компетентності – це тривалий і багатогранний процес, який вимагає спільних зусиль освітян, батьків та держави. Законодавчі зміни створюють нові можливості для розвитку громадянської освіти, але їх реалізація залежить від готовності освітньої системи до змін та від готовності вчителів впроваджувати ці зміни на практиці.

Список використаних джерел:

1. Громадянська освіта в умовах безпекових викликів і загроз: навчальний посібник / за ред. А. М. Круглашова, Н. Ю. Ротар, І. В. Цікул. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2022. С. 62, 69.

2. Про внесення змін до типової освітньої програми для 5 – 9 класів закладів загальної середньої освіти. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity (дата звернення: 27.09.2024).

3. Державний стандарт базової середньої освіти. Кабінет Міністрів України. 30 вересня 2020 р. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti (дата звернення: 27.09.2024).

4. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/ public/66d /ffe/c4c/66dffec4c92d2958213439.pdf (дата звернення: 01.10.2024).

Шидловська Вікторія,
вихователь,
Конончук Алла,
вихователь,
Пукальчук Вікторія,
вихователь,
Самойлюк Вікторія,
асистент вихователя,
заклад дошкільної освіти №1 «Пізнайко» Славутської міської ради

Виховання людяності дітей старшого дошкільного віку в умовах війни засобами творчої гри

Анотація. У статті розкрито роль творчої гри як засобу виховання людяності дітей старшого дошкільного віку засобами творчої гри в умовах війни, а також виявлено теоретичні основи проблеми, її місце в удосконаленні освітнього процесу закладу дошкільної освіти. У дослідженні теоретично обґрунтовано систему роботи з виховання людяності дітей старшого дошкільного віку засобами творчої гри в умовах війни та визначено форми, педагогічні умови та методи діяльності педагогічного колективу в цьому напрямі.

Ключові слова. Людяність, творча гра, педагогічні умови, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Потреба сучасного українського суспільства в освічених і високоморальних людях, які утверджують своєю поведінкою і діяльністю гуманістичні цінності, є одним з пріоритетних завдань в сучасній системі освіти, а тому зорієнтовує виховні інститути, а особливо заклади дошкільної освіти на його вирішення [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Старший дошкільний вік – це особливий етап онтогенезу. У цей період дитина дуже чутлива до будь-яких змін, соціально неадаптована, знаходиться в процесі емоційного і духовно-морального становлення. Однак у суспільстві панують антигуманні настрої, які виявляють негативний вплив на становлення особистості дитини старшого дошкільного віку. Тому виховання людяності необхідно здійснювати, починаючи з дошкільного віку І. Бех, Г. Бєлєнька, А. Богуш, В. Волкова, Л. Врочинська, Н. Гавриш, І. Дичківська, О. Долинна, О. Каплуновська, А. Карнаухова, С. Ладивір, Л. Лохвицька, О. Низковська, Т. Поніманська, Т. Піроженко, І. Рогальська Л. Токарєва, Н. Черепаня, Ю. Юрченко у своїх дослідженнях здійснюють науковий пошук шляхів вирішення проблеми виховання людяності у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У «Тлумачному словнику психологічних термінів в українській мові» людяність представлена як необхідна умова моральної стійкості особистості. У психологічному словнику поняття «людяність» визначається як обумовлена моральними нормами і цінностями система установок особистості на соціальні об'єкти (людину, групу, живу істоту), яка представлена в свідомості переживаннями співчуття і співрадлості та реалізується в спілкуванні і діяльності у формі сприяння, співучасті, допомоги [1].

Однак якщо виходити із зв'язку гуманізму і людяності, то зміст поняття «людяність» має розкриватися насамперед через визнання цінності людини, яка розуміється як єдність двох сторін – природного життя кожного індивіда і соціального, яке складають всі функції, які виконує людина в суспільстві, в тому числі і рівень розвитку її особистісних якостей [3]

На думку Л. Врочинської, складовими людяності є повага, чуйність, почуття справедливості, співчуття, довіра, самокритичність, милосердя, чуйність – якості, що

визначають змістовну сторону людяності, а також ввічливість, терпимість, поступливість, вимогливість, скромність, що забезпечують оптимальну форму її вираження [3].

Погоджуємось із Т. Поніманською, І. Дичківською, Л. Врочинською, Ю. Глінчук та О. Козлюк, що людяність є стійкою інтегративною особистісною якістю, під якою мається на увазі єдність знань, мотиваційно-ціннісних орієнтацій (моральних принципів, мотивів, ставлень) і бажаних способів дій особистості, які ґрунтуються на гуманних проявах до всього оточуючого [7].

Виховання людяності в закладі дошкільної освіти в умовах війни відбувається через присвоєння суспільно вироблених форм та способів діяльності, в яких розвивається орієнтація дітей на певні цінності, самостійності в розв'язанні складних моральних проблем.

У якості провідних методів виховання людяності дітей старшого дошкільного віку вчені розглядають привчання, вправи, стимулювання, гальмування, самовиховання, керівництва, пояснювально-репродуктивний і проблемно-ситуативний. Виховання людяності дітей старшого дошкільного віку в умовах війни доцільно проводити за допомогою таких засобів як художня література, природа, дитяча діяльність, спілкування дітей з найближчим оточенням. В процесі виховання людяності дітей старшого дошкільного віку відбувається реалізація завдань щодо формування моральних уявлень, розвитку гуманних почуттів і формування гуманної поведінки [3].

Н. Кудикіна акцентує увагу на особливостях ігрової діяльності полягає в тому, що саме в ній формуються в єдності і у взаємодії всі сторони особистості дитини. Гра займає значне місце в системі фізичного, морального, трудового та естетичного виховання дітей дошкільного віку. У дитячій психології і дошкільній педагогіці виховне значення гри в розвитку дитини дошкільного віку – одне з ключових положень [3].Творча гра є грою, яку створюють самі діти, яка служить для відображення вражень від процесу пізнання оточуючого світу. Отже, творча гра – це провідна діяльність дітей старшого дошкільного віку, що виступає умовою гармонійно розвитку їх особистості.

Керівництво творчою грою вимагає великої майстерності та педагогічного такту. Тому мета вихователя полягає в тому, щоб спрямовувати творчу гру, не порушуючи її, зберігати самостійний та творчий характер ігрової діяльності [3].

Непрямі прийоми керівництва творчою грою здійснюються шляхом збагачення знань дітей про довкілля, про вияви людяності, про взаємини людей, оновлення ігор та матеріалів тощо, тобто не передбачає безпосереднього втручання у гру. Це дає змогу зберігати самостійність дітей у процесі творчої гри через такі види діяльності як спостереження, екскурсії, читання художньої літератури, перегляд дитячих телепередач, бесіди.

Г. Бєлєнька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова вважають, щоб обрати напрямки впливу гри на виховання людяності у дітей старшого дошкільного віку, необхідно враховувати три головні моменти:

1. Потрібно визначити вплив конкретної гри на внутрішній світ дитини дошкільного віку, через відповідні змістовні характеристики або рольові дії.

2. Слід враховувати особливості гуманних почуттів дитини в залежності від вмісту, рольової ситуації і сюжетних характеристик конкретної гри.

3. Необхідно враховувати особливості проявів людяності у дітей дошкільного віку в залежності від їх індивідуальних знань про моральні норми і реального практичного досвіду [2].

Знання про людяність, про оточуючий світ діти одержують на заняттях, під час спостережень на прогулянках, у розмовах з дорослими, під час читання книг, шляхом бесід та розгляду картин, ілюстрацій, у вільний від занять час тощо.

Так, організовуючи творчу гру «Служба порятунку», проводимо екскурсію до пожежної частини, де діти розглядають обстановку та обладнання, гаражі зі

спецтехнікою, майданчик для підготовки пожежних. Важливо пояснювати призначення стендів, табличок, спеціального обладнання, захисних костюмів. Діти спостерігають за працівниками пожежної частини у тренажерному залі, кімнаті відпочинку, навчальному класі. При цьому звертається увага на злагодженість у роботі команди порятунку. На прохання працівники пожежної частини розповідають про свою роботу та підготовку.

На групові заняття доречно запрошувати батьків, які працюють у «МНС», «Пожежній частині» та лікарями «Швидкої допомоги». Медична сестра демонструє зразки правильного надання першої медичної допомоги.

Під час занять доречно проводити розгляд ілюстрацій на теми екстремальних ситуацій та діти складали за ними розповідей, розглядати фотографії «Пожежної частини», «Спецтехніки служб порятунку».

Активній творчі грі «Служба порятунку» сприяють бесіди з дітьми на тему: «Що таке служба порятунку», «Про працю дорослих у Службі порятунку», «Де навчають професії МНС», «Обережно! Вогонь!», «Якщо виникла пожежа», «Повітряна тривога».

Під час гри-заняття «Якщо в будинку пожежа, дзвони 101» діти складають творчі оповідання «Маленький сірник – велика біда». Разом з дітьми переглядають телепередачі про дію служби порятунку в екстремальних умовах (пожежа, землетрус, повінь, вибух).

Педагогу важливо стимулювати дітей до створення та розв’язання проблемних ситуацій «Як би ти вчинив?», «Що робити, якщо...». Знайомство дітей з правилами поведінки та евакуації при повітряній тривозі, під час пожежі, про надання першої медичної допомоги, про заходи попередження пожежі (не гратися з сірниками, газовими та електроприладами) та іншими небезпечними ситуаціями сприяє формуванню людяності у вихованців.

У продуктивній діяльності користь приносить конструювання на тему: «Місце події, малювання на тему «МНС рятує», «Коли вогонь друг, а коли ворог», «Хочу бути пожежним», лего - конструювання «Пожежна машина», «Рація».

Читання літературних творів, відгадування загадок про рятувальників, медиків, поліцейських , пожежників, використання дидактичних ігор «Горить - не горить», «Що необхідно саперу», «Вибухонебезпечні предмети», «Кому що потрібно для роботи», «Магічний мішечок», «Чи знаєш ти?» забезпечує мотивацію та інтерес дітей до творчої гри відповідної тематики.

Виявленню людяності у творчій грі сприяють ігрові практики. Так, у процесі ігрової вправи діти накладають пов’язки на травму, надають першу медичну допомогу, шиють форму ДСНС, поліцейських, МНС, лікарів (халати, шапочки).

Створення умов розвитку творчої гри полягає у створенні предметно-ігрового середовища, зокрема тематичних ігрових куточків, «Фармсервіс», «Ветеринарна лікарня», де характерним чином розташоване ігрове обладнання та іграшки. Діти розташовують різноманітний ігровий матеріал в коробках, контейнерах, скриньках з умовними та реалістичними іграшками та атрибутами.

Відбувається включення вихованців в середовище «іграшок-напівфабрикатів» для виготовлення саморобок. Діти поповнюють та збагачують ігрове середовище відповідно до отриманих на заняттях знань.

Н. Гордій та І. Корякіна вважають, що педагогічна допомога у організації творчої гри полягає у тому, щоб діти згадали, актуалізували важливі для гри події, встановили їх послідовність, гуманний зміст. Вихователь надає спрямовуючу допомогу дітям: допомагає спланувати хід гри, послідовність дій, розподілити ролі, узгодити задум. Також надається допомога у вирішенні ігрових завдань, підтримка пізнавального інтересу у грі. На початкових етапах впровадження творчої гри педагог скеровує напрям задуму та дій дітей у формі поради, підказки, питання, зміни ігрового середовища [4].

Важливо забезпечити виникнення проблемних ситуацій, виявляючи гнучкий вплив на задум гри, розвиток сюжету, ускладнення способів відображення дійсності. Наприклад, під час творчої гри «Фармсервіс» вихователь ставить дітей перед проблемною ситуацією, що стосується виявів людяної поведінки:

- Що робити, якщо ваше замовлення привезли не вчасно?
- До кого звернутись, якщо вам не сподобалася якість обслуговування?
- Що робити, якщо в компанії немає потрібних ліків?
– Забув удома гроші. Що робити?
– Втратили рецепт. Що робити?

Під час вільної діяльності та на заняттях доречно створити ігрову ситуацію, проводити індивідуальну роботу з дітьми, які не володіють ігровими способами. Для цього задіюють досвід дітей, що добре граються. Прямі прийоми керівництва творчими іграми запроваджуються шляхом нашої рольової участі у грі, участі у зголошенні дітей, у роз'ясненні, допомозі, пораді в процесі гри, пропозиції нової теми гри тощо.

Спосіб включення педагога в гру, прийняття на себе головної або другорядної ролі застосовується не часто, за необхідністю. Необхідно практикувати показ мовного зразка, колективне обговорення рольової поведінки гравців після гри.

Цілеспрямоване використання прямого керівництва творчими іграми позитивно впливає на гуманний зміст гри, на взаємини дітей у грі, на людяну поведінку гравців. Основна умова використання прийому прямого керівництва творчими іграми полягає у збереженні та розвитку самостійного вияву людяних якостей дітей у грі.

З метою підвищення ефективності процесу виховання людяності у дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти в умовах війни пропонуємо педагогічні умови, які були визначені завдяки дослідженню Н. Гордій та І. Корякіної [4]:

а) повне, чітке і диференційоване відображення змісту моральних понять з яскраво вираженою гуманістичною спрямованістю (гуманно-моральних понять) і їх антиподів в процесі виховання дітей старшого дошкільного віку на заняттях та під час ігрової діяльності;

б) формування умінь проявляти людяність в ігрових та реальних ситуаціях на основі моральних узагальнень, чинити гуманно як в звичних, так і в нестандартних ситуаціях;

в) узгодження виховних впливів у закладі дошкільної освіти і сім'ї, збагачення через ігрову діяльність особистого досвіду дітей, надання дітям старшого дошкільного віку допомоги та підтримки. Допомога надається з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, утримання позиції рівноправного партнера у взаємодії, націленій на підтримку активності кожної дитини, створення позитивної емоційної атмосфери на у іграх та на заняттях;

г) систематична діагностика знань і умінь дітей, розвиток власного ставлення на основі етичних оцінок, осмислення особистого досвіду [4].

Висновки. Отже, під людяністю дітей старшого дошкільного віку будемо розглядати опосередковане моральним досвідом поєднання уявлень про гуманність, гуманних почуттів, мотивів, вчинків та дій, базис яких складають гуманні цінності. Дотримання педагогічних умов, серед яких демонстрація моральних ідеалів, моральна спрямованість творчих ігор дітей, наявність попередньої підготовки і грамотне педагогічне керівництвом ігровою діяльністю дітей дошкільного віку зі сторони дорослих робить творчу гру засобом виховання людяності дитини старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Бродська В.Й., Патрик І.П., Яблонко В.Я. Тлумачний словник психологічних термінів в українській мові : словник. 2-е видання. Київ : ВД «Професіонал», 2005. 224 с.

2. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Бєлєнька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Острянська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. Н. Гавриш. Харків : Мадрид, 2015. 220 с.

3. Врочинська Л.І. Педагогічні умови виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку у процесі взаємодії дошкільного закладу і сім'ї. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. пр. 2011. Вип. 1 (44). С. 49–54.

4. Гордій Н.М., Корякіна І.В. Педагогічні умови виховання основ гуманізму в дітей старшого дошкільного віку. Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. 2017. Вип. 75(2). С. 31–38.

5. Кудикіна Н.В. Гра: феноменологічна та педагогічна характеристики. Освітологічний дискурс. 2010. № 1. С. 20-31.

6. Наказ МОН № 33 від 12.01.2021 року Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція. URL : https : // mon.gov.ua /storage /app / uploads /public /5ff/ec2 /5a1 / 5ffec25a12343405202526.pdf

7. Поніманська Т.І., Дичківська І.М., Врочинська Л.І., Глінчук Ю.О., Козлюк О.А. Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності : монографія. Рівне : Волинські обереги, 2012. 206 с.

Шинкарчук Альона,
вчитель математики
Комунального закладу «Ліцей № 5 ХМР»

Інтерактивні методи навчання математики в НУШ

Анотація. У статті досліджено інтерактивні методи навчання математики в рамках Нової української школи (НУШ). Окрема увага приділена основним інтерактивним технологіям, таким як групова робота, ігрові методи, метод проєктів, головоломки та кросворди та використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Проаналізовано їхній вплив на формування ключових компетентностей учнів, зокрема критичного мислення, комунікаційних навичок і здатності до співпраці. Зазначено, що інтерактивні методи сприяють підвищенню мотивації до навчання, активізують пізнавальну діяльність учнів і покращують результати засвоєння математичних знань.

Ключові слова. Інтерактивні методи, Нова українська школа, математична освіта, групова робота, ігрові методи, метод проєктів, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), мотивація до навчання.

Реформа української освіти, втілена у форматі Нової української школи (НУШ), зумовлює необхідність змін у методах викладання, зокрема й математики. Мета НУШ — створити освітнє середовище, яке сприяє розвитку критичного мислення, самостійності, творчого підходу до розв'язання завдань та ефективної комунікації учнів. Важливим інструментом для досягнення цих цілей є інтерактивні методи навчання, які дозволяють учням не просто сприймати інформацію пасивно, а брати активну участь у процесі навчання.

Інтерактивні методи дають змогу зробити процес засвоєння знань цікавим, продуктивним і спрямованим на розвиток особистісних компетенцій. Використання цих методів у викладанні математики допомагає учням засвоювати складні математичні концепції через активне залучення в навчальний процес. З метою вивчення

інтерактивних методів навчання математики в НУШ, проаналізувала існуючі дослідження [1], [2], [3], [4], [5], [6].

Одним із ключових методів інтерактивного навчання є групова робота. Вона дає можливість учням співпрацювати, обмінюватися думками та разом шукати рішення математичних задач. Групова робота сприяє не лише кращому засвоєнню матеріалу, але й розвитку соціальних навичок, таких як вміння висловлювати думки, слухати інших і спільно вирішувати завдання. У процесі групової роботи учні можуть: обговорювати різні підходи до розв'язання математичних задач, розподіляти обов'язки в групі, що дозволяє кожному учню проявити свої сильні сторони, критично оцінювати роботу одне одного та шукати правильні рішення. Приклад: під час уроку математики учні можуть виконувати колективне завдання з геометрії, де кожна група повинна побудувати певну фігуру, розрахувати її площу та представити результати класу. Важливою складовою цього процесу є обговорення шляхів досягнення мети та формування власної думки.

Ігрові методи навчання дозволяють зробити процес засвоєння математичних знань цікавим і насиченим. В основі ігрового підходу лежить використання гри як форми активної діяльності, що мотивує учнів до виконання завдань. Ігрові методи включають математичні вікторини, головоломки, квести, де учні змагатимуться один з одним або виконують завдання у команді. Пропоную ознайомитися із власною розробкою квесту , який має назву «Мандівка по світу». Це інтерактивна математична гра, яка дозволяє учням вивчати математику через подорожі різними країнами. Основна ідея квесту полягає в тому, щоб учні "подорожували" по віртуальній мапі світу, виконуючи математичні завдання, пов'язані з географією, культурою, транспортом, валютою та іншими реаліями різних країн. Кожне вирішене завдання наближає їх до фінішної точки подорожі. Основними етапами квесту є: пункт відправлення — учні починають свою подорож з України, і поступово "відвідують" різні країни. Математичні завдання — для кожної країни учасники отримують тематичні завдання. Наприклад, розрахунок відстані між містами, обмін валют, планування витрат на подорож, швидкість руху транспорту тощо. Географічний контекст — кожне завдання пов'язане з особливостями конкретної країни або міста. Завершення подорожі — після розв'язання всіх задач учні фінішують в останній країні, де підбиваються підсумки. Приклади завдань, які були у квесті: обчислити відстань між країнами, визначити, скільки коштуватимуть квитки на певний вид транспорту за умови обмеженого бюджету , розрахувати кількість валюти за яку потрібно купити деякі товари тощо. Основна мета квесту — закріплення математичних знань через цікаву та мотивуючу форму навчання. Учні використовують свої математичні навички для вирішення практичних завдань, що виникають під час "подорожі", що допомагає їм краще зрозуміти, як математика використовується в реальному житті.

Метод проєктів дозволяє учням використовувати свої знання для вирішення реальних життєвих ситуацій. Проєкти, що пов'язані з математичними проблемами, допомагають дітям побачити практичне застосування математичних знань у повсякденному житті. Цей метод передбачає розробку довготривалих проектів, що потребують дослідження, аналізу та представлення результатів. Приклад: учням пропонується створити проект на тему "Планування бюджету сім’ї". Вони повинні визначити дохід і витрати сім'ї на місяць, розрахувати можливі заощадження та знайти шляхи для ефективного використання коштів. Виконання цього завдання дозволяє учням застосовувати математичні знання в реальному житті.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології роблять уроки математики більш динамічними та інтерактивними. Використання інтерактивних дошок, онлайн-платформ для виконання завдань, програм і мобільних додатків допомагає учням глибше засвоїти матеріал. Платформи, як Kahoot! та GeoGebra, дозволяють викладачам проводити інтерактивні тести, завдання й математичні симуляції.

Приклад: використання програми GeoGebra на уроці геометрії допомагає учням краще зрозуміти властивості геометричних фігур. Учні можуть самостійно будувати фігури, маніпулювати їх розмірами та аналізувати взаємозв'язки між елементами.

Метод «Навчаючи – вчусь» передбачає, що учні беруть на себе роль "вчителя", пояснюючи певний матеріал своїм однокласникам. Це дозволяє учням глибше розуміти тему, оскільки вони мають не лише вивчити матеріал, але й знайти спосіб пояснити його іншим. Учні активно залучаються до процесу навчання, стаючи учасниками взаємонавчання. Приклад: після вивчення теми "Прості і складні числа" учні готують короткі пояснення та приклади для однокласників, виступаючи в ролі вчителів на кілька хвилин. Це допомагає учням краще засвоїти матеріал і розвиває навички публічних виступів..

Інтерактивні методи навчання мають багато переваг, а саме, учні стають активними учасниками процесу навчання, а не пасивними спостерігачами. Виконуючи завдання, які потребують аналізу, вони вчаться критично мислити та знаходити нестандартні рішення. Ігрові та інтерактивні методи роблять уроки цікавими, що стимулює дітей до навчання, а також багато методів передбачають роботу в групах, що допомагає розвивати навички комунікації та співпраці.

Попри численні переваги, використання інтерактивних методів також має певні виклики. Один із найбільших викликів — це недостатня підготовленість вчителів до використання інтерактивних методів. Багато педагогів мають досвід викладання традиційними методами і можуть відчувати невпевненість у нових підходах. Відсутність тренінгів та курсів підвищення кваліфікації може призвести до нерегулярного використання інтерактивних технологій. Використання інтерактивних технологій потребує наявності сучасних технічних засобів, таких як інтерактивні дошки, проектори, комп’ютери та доступ до Інтернету. Однак не всі школи мають можливість забезпечити учнів необхідними ресурсами, що може ускладнити впровадження інтерактивних методів. Кожен учень має свій стиль навчання, і не всі можуть однаково добре працювати в групах або використовувати ІКТ. Індивідуальні особливості можуть призвести до того, що деякі учні залишатимуться поза процесом, що може вплинути на їх успішність. Інтерактивні методи навчання можуть вимагати більше часу для виконання завдань, обговорень і групової роботи. Вчителі можуть стикатися з труднощами в управлінні часом, що може заважати охопленню всього запланованого матеріалу. Не всі учні та їх батьки можуть позитивно сприймати інтерактивні методи навчання, особливо якщо вони звикли до традиційного підходу. Це може проявлятися у вигляді супротиву, недовіри до нових методів або відчуття, що інтерактивні методи є менш ефективними.

Таким чином, інтерактивні методи навчання математики в Новій українській школі є ефективним засобом активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхньої самостійності та формування важливих життєвих і соціальних компетентностей. Вони сприяють не лише кращому засвоєнню математичного матеріалу, але й формуванню критичного мислення, комунікативних навичок і здатності працювати в команді. Використання таких методів, як групова робота, ігрові форми, метод проєктів та інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій, робить навчальний процес динамічним, цікавим і мотивуючим для учнів. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню їхньої успішності та загальної зацікавленості у вивченні математики. Інтерактивні методи відповідають сучасним вимогам освіти та готують учнів до життя у швидкозмінному суспільстві, де творчий підхід і самостійність є ключовими якостями. Для успішного впровадження нових методів важливо забезпечити належну підготовку вчителів, технічну базу, враховувати індивідуальні особливості учнів, ефективно управляти часом та проводити комунікацію з батьками. Тільки за таких умов можна досягти максимальної ефективності інтерактивного навчання та розвитку математичних навичок учнів.

Список використаних джерел:

1. Бібік, Н. М. Нова українська школа: теорія і практика. – Київ: Освіта, 2018. – 256 с.
2. Головко, М. В. Інтерактивні технології в освіті: сучасний підхід. – Київ: Академія педагогічних наук України, 2019. – 198 с.
3. Держстандарт загальної середньої освіти. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.
4. Федорченко, Т. В. Інноваційні підходи до викладання математики в НУШ. – Педагогічна майстерня, 2022. – №2. – С. 45-58.
5. Черниш, О. І. Інтерактивні методи навчання як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів. – Науково-методичний журнал "Освітній простір", 2021. – №3. – С. 23-31.
6. Шиян, Р. Б. Метод проектів у Новій українській школі. – Практичні рекомендації для вчителів. – Київ: Видавничий дім "Освіта", 2020. –84 с.

Шкреба Наталія,
вчитель фізичної культури,
Вергуш Юлія,
вчитель фізичної культури,
Кам’янець-Подільський ліцей №13

Особливості розвитку фізичних якостей у молодших школярів на уроках фізичної культури в умовах війни

Анотація. Стаття присвячена розвитку фізичних якостей у молодших школярів під час уроків фізичної культури в умовах війни. У ній розглядається значення фізичної активності для дітей, які переживають стресові ситуації, пов’язані з конфліктом. Окреслено основні фізичні якості, такі як сила, швидкість, витривалість, гнучкість та координація, а також методи їх розвитку через адаптовані програми навчання. Зосереджено увагу на ролі вчителя фізичної культури, як психологічної підтримки та важливості співпраці з батьками у формуванні активного способу життя. Стаття підкреслює необхідність створення сприятливих умов для фізичного виховання дітей в умовах війни, щоб забезпечити їхнє фізичне та психологічне благополуччя[1].

Ключові слова: фізичні якості,молодші школярі,фізична культура, адаптація, психоемоційна підтримка,фізична активність.

Війна впливає на всі сфери життя суспільства, в тому числі й на освіту. У цей складний період важливо зберегти фізичну активність дітей, оскільки розвиток фізичних якостей сприяє не лише зміцненню здоров'я, але й формуванню психологічної стійкості. Фізична культура є невід'ємною частиною освіти. Вона не тільки сприяє розвитку фізичних якостей, але й формує у дітей дисципліну, командний дух та стресостійкість. У таких складних умовах організація фізичного виховання вимагає особливого підходу для забезпечення безпеки, комфортних умов та підтримки позитивного емоційного стану дітей[9].

.Основними аспектами розвитку фізичних якостей у молодших школярів в умовах війни є:

1. Адаптація навчального процесу.

В умовах війни навчальний процес потребує адаптації відповідно до безпекових та психоемоційних потреб учнів. Це може включати: проведення занять в укриттях або безпечних приміщеннях; розробку безпечних вправ, які можна виконувати навіть у

невеликому просторі; збільшення уваги до загальнорозвивальних вправ для покращення гнучкості, сили, витривалості, рівноваги тощо.

2. Психоемоційна підтримка через фізичну активність.

Заняття фізичною культурою можуть допомогти дітям знизити рівень стресу та покращити настрій. Вчителі фізичної культури мають створювати позитивну та підтримуючу атмосферу на уроках, використовувати елементи ігор та розважальних вправ, щоб сприяти психоемоційному розвантаженню дітей.

3. Інноваційні методи.

Використання ігрових та інтерактивних методів допомагає зацікавити дітей та знизити рівень тривожності. Можна використовувати рухливі ігри, які залучають дітей до командної взаємодії, вправи на швидкість реакції та координацію.

4. Безпека та здоров’я.

На перше місце ставиться безпека учнів. Важливо, щоб заняття не перевантажували дітей і не створювали додаткового стресу. Виконання вправ має бути безпечним, а рухова активність – адаптованою до поточного психоемоційного стану дитини.

5. Залучення батьків та підтримка вчителів.

У складних умовах важливо, щоб батьки та педагоги разом працювали над підтримкою дітей. Батьки можуть допомагати дітям виконувати прості вправи вдома, створюючи для цього умови та підтримуючи позитивний настрій дитини.

Розвиток сили у молодших школярів є важливим аспектом фізичного виховання, оскільки закладає основу для формування правильної постави, підтримки здоров'я опорно-рухового апарату та загального фізичного розвитку дитини. У молодшому шкільному віці діти володіють високою здатністю до навчання нових рухів, тому розвиток сили має проводитися в ігровій та цікаві формі, щоб підтримувати інтерес і мотивацію[3]. Проте є рядособливостей розвитку сили у молодших школярів:

1. Фізіологічні особливості.

У молодшому віці м’язи дітей ще не повністю розвинені, а суглоби мають підвищену гнучкість. Тому силові вправи не повинні включати важкі навантаження, а краще зосереджуватися на роботі з власною вагою тіла та легкою додатковою вагою (наприклад, невеликі м’ячі).

2. Принцип поступовості.

Навантаження повинно збільшуватися поступово, враховуючи індивідуальні особливості дітей. Важливо уникати надмірних навантажень, які можуть негативно вплинути на здоров’я та спричинити перевтому.

3. Ігровий підхід.

Виконання силових вправ в ігровій формі допомагає дітям залучатися до активностей з радістю. Наприклад, вправи можуть включати змагання, ігри в парах або командні завдання[8].

Для розвитку сили у молодших школярів ефективними є вправи:

1. Присідання.

Виконуються з вагою тіла. Присідання допомагають розвивати м'язи ніг та підтримувати правильну поставу. Вправу можна урізноманітнити, виконуючи присідання в парах або з м'ячем.

2. Віджимання від підлоги.

Виконуються з опорою на коліна або класично. Це базова вправа для розвитку м'язів рук, плечей і грудної клітки. Віджимання можна виконувати у формі ігрових естафет.

3. Планка.

Планка зміцнює м'язи спини та плечового поясу. Важливо стежити за правильною технікою та утримувати позицію, не допускаючи прогинання в попереку.

4. Стрибки на місці.

Стрибки зміцнюють м’язи ніг і допомагають розвивати силу. Дітям можна пропонувати різні види стрибків, наприклад, стрибки через скакалку або на місці з різними завданнями (наприклад, стрибки у формі цифр або літер).

5. Перетягування каната.

Гра «перетягування каната» допомагає розвивати силу м'язів рук та спини. Це командна гра, яка також сприяє розвитку координації та вміння працювати в колективі.

6. Вправи з м’ячем.

Кидки м’яча (невеликого за вагою) або передача його партнеру дозволяють розвивати силу рук, грудних м’язів та координацію рухів.

Розвиток швидкості у молодших школярів є одним із ключових завдань фізичного виховання, оскільки швидкісні якості сприяють покращенню координації, моторики, а також загальної фізичної підготовки дитини. Молодший шкільний вік є сприятливим періодом для формування швидкісних навичок, оскільки в цей час нервова система дітей розвивається досить інтенсивно, і вони швидко засвоюють нові рухові навички[3].

Для розвитку швидкості у молодших школярів слід звиртати увагу на:

1. Фізіологічні особливості.

У молодших школярів активно розвиваються м'язи, нервова система та координація рухів. Вони мають високу здатність до швидких реакцій, проте тривалі вправи на максимальну швидкість можуть бути втомлюючими. Тому заняття мають бути короткими та інтенсивними, з акцентом на швидкість реакції та спритність.

2. Ігровий підхід.

Використання ігрових методів є одним із найефективніших способів розвитку швидкості у дітей цього віку. Ігри та естафети сприяють розвитку швидкості та координації, підвищують інтерес дітей до фізичної активності та допомагають знижувати стрес.

3. Поступове збільшення навантаження.

Навантаження на заняттях має збільшуватися поступово. Варто чергувати інтенсивні вправи з короткими перервами для відновлення сил і уникати перевтоми.

Для розвитку швидкості у молодших школярів доцільно використовувати такі вправи:

1. Короткі забіги на швидкість.

Виконання коротких спринтів (5–10 метрів) допомагає розвивати вибухову швидкість. Дітей можна розділити на пари або групи для змагання, що підвищує їхній інтерес і мотивацію.

2. Біг з раптовими змінами напрямку.

Біг зі зміною напрямку допомагає розвивати швидкість реакції та спритність. Наприклад, дітям можна дати завдання бігти в одному напрямку, а потім змінити його за сигналом.

3. Рухливі ігри на швидкість реакції.

Ігри типу "Квачик", "Відгадай рух", "Лови мене" чудово розвивають швидкість реакції та здатність до швидких змін напрямку. Ці ігри також покращують координацію та увагу.

4. Естафети з елементами швидкісного бігу.

Естафети на швидкість, де діти передають естафетну паличку або торкаються рук, розвивають як швидкість, так і навички командної роботи. Така активність забезпечує високу мотивацію та заохочення дітей до участі в заняттях.

5. Стрибки з місця та в довжину.

Стрибки в довжину з місця розвивають вибухову силу та швидкість нижніх кінцівок, що є важливим компонентом швидкісних якостей. Можна організувати змагання на стрибки, що підвищить інтерес до вправи.

Розвиток витривалості у молодших школярів є важливим компонентом фізичного виховання, оскільки ця якість дозволяє дітям триваліше виконувати фізичні

навантаження без значного зниження результативності. Витривалість впливає на загальну фізичну підготовку, здоров'я серцево-судинної та дихальної систем, а також на розвиток інших фізичних якостей[2].

Розвиваючи витривалість у молодштх школярів, не забуваємо враховувати:

1. Фізіологічні особливості.

У цьому віці діти мають високу здатність до відновлення після фізичних навантажень, однак їхня серцево-судинна та дихальна система ще не розвинені повністю, що вимагає обережного підходу до навантажень. Важливо уникати вправ з надмірною інтенсивністю, замість цього зосереджуючись на легких і помірних аеробних вправах.

2. Ігровий підхід.

Як і при розвитку інших фізичних якостей, ігровий підхід є дуже ефективним. Ігри на витривалість сприяють зацікавленню дітей у виконанні вправ, створюють доброзичливу атмосферу і роблять процес розвитку витривалості природним та цікавим.

3. Поступове збільшення навантаження.

Навантаження має збільшуватися поступово. Молодші школярі не готові до тривалих і виснажливих занять, тому тренування слід починати з коротких вправ та поступово збільшувати тривалість і інтенсивність.

Наведемо приклади вправ для розвитку витривалості у молодших школярів:

1. Біг на середні дистанції (100–200 метрів).

Це допомагає тренувати серцево-судинну систему та розвивати загальну витривалість. Під час бігу можна влаштовувати змагання в парах або командні естафети.

2. Біг з перешкодами.

Використання невеликих перешкод (конуси, лавки) під час бігу сприяє розвитку не лише витривалості, але й спритності та координації.

3. Естафети з бігом і ходьбою.

Естафети чергують різні види активності та є цікавими для дітей. Наприклад, можна комбінувати біг з ходьбою чи стрибками, що дозволяє тренувати витривалість у цікавій формі.

4. Ігри на витривалість.

Ігри типу «Мисливці та здобич», «Марафон у парі», «Перетягування каната» чудово розвивають витривалість у ігровій формі. Це забезпечує дітям фізичну активність, яка не вимагає надмірних зусиль, але тренує їхню здатність до тривалої роботи(6).

5. Кругові тренування з низькою інтенсивністю.

Виконання вправ у колі (присідання, нахили, стрибки, короткий біг на місці) дозволяє дітям поступово збільшувати витривалість. Кожна вправа виконується короткий час, але з невеликими перервами, що підтримує динамічну активність протягом усього тренування.

6. Ходьба та біг на витривалість у парку або на стадіоні.

Під час занять на свіжому повітрі можна влаштувати ходьбу та легкий біг по пересіченій місцевості, що не тільки розвиває витривалість, але й покращує настрій та зацікавленість дітей.

Розвиток гнучкості та координації у молодших школярів є важливими аспектами фізичного виховання, оскільки ці фізичні якості впливають на правильне виконання рухів, підтримання постави, запобігають травмам та сприяють загальному фізичному розвитку. Молодший шкільний вік є сприятливим періодом для розвитку цих якостей, оскільки суглоби та зв'язки дітей ще мають високу еластичність, а нервова система швидко адаптується до нових рухових навичок[7].

Розвиток гнучкості у молодших школярів має свої особливості:

1. Анатомічні особливості.

У цьому віці суглоби дітей досить рухливі, а зв’язки еластичні, що створює сприятливі умови для розвитку гнучкості. Важливо підтримувати цей природний рівень рухливості, виконуючи вправи, які збільшують амплітуду рухів.

2. Важливість регулярності.

Для збереження та покращення гнучкості потрібно регулярно виконувати вправи на розтягування. Вправи слід включати в кожне заняття, але виконувати їх плавно, без ривків, щоб уникнути травм.

3. Ігрові форми та динамічні вправи.

Вправи на гнучкість мають бути цікавими та різноманітними. Ігрові вправи або вправи з елементами гри допомагають дітям підтримувати інтерес до занять.

Ефективними вправами для розвитку гнучкості є:

1. Різновиди нахилів та поворотів.

Нахили вперед, назад та в сторони, повороти тулуба допомагають розтягувати м’язи спини, живота та боків, покращуючи гнучкість хребта.

2. Вправи для гнучкості ніг.

Різні види випадів, махи ногами вперед та в сторони, присідання з розтягуванням допомагають розвивати гнучкість суглобів ніг.

3. Розтягування з елементами гри.

Наприклад, «дотягнися до зірки» або «торкнися пальців рук під час стрибка» - такі ігрові вправи мотивують дітей і роблять заняття веселими.

4. Статичне розтягування.

Наприклад, «метелик» (сидячи, коліна розведені в сторони, стопи з’єднані) або «кішка» (вигинання та прогинання спини) – ці вправи допомагають поступово збільшувати амплітуду рухів.

Важливою фізичною якістю,розвиток якої впливатиме на вміння орієнтуватися в просторі, реакцію, рівновагу є розвиток координації у молодших школярів.Проте слід звертати увагу на особливості розвитку координації у молодших школярів [10]:

1. Розвиток нервової системи.

У молодших школярів нервова система активно розвивається, і це сприятливий період для навчання координаційним рухам. Заняття, які вимагають зосередженості та точності, допомагають вдосконалити роботу нервової системи.

2. Ігровий підхід.

Ігри з рухами, що потребують злагоджених дій, є дуже ефективними для розвитку координації, оскільки діти швидше засвоюють складні рухи в ігровій формі.

3. Виконання вправ на рівновагу.

Вправи на рівновагу розвивають здатність контролювати положення тіла в просторі, що є основою координаційних навичок.

Ефективними вправами для розвитку координації є:

1. Ходьба по обмеженій поверхні

Наприклад, ходьба по лавці або лінії на підлозі розвиває здатність утримувати рівновагу.

2. Ігри з м’ячем

Кидання, ловіння та передача м’яча допомагають покращити координацію рук та очей, а також здатність швидко реагувати на зміну положення предметів.

3. Естафети з предметами

Наприклад, естафети з передачею м'ячів, конусів або кільців розвивають координацію та спритність, а також вчать працювати в команді.

4. Рухливі ігри з швидкою зміною напрямку

Ігри типу «Саймон говорить» або «Лови мене» вчать дітей швидко змінювати напрямок і координувати рухи відповідно до ситуації.

5. Стрибки на одній нозі

Це проста вправа, яка допомагає розвивати баланс, контроль рухів та загальну координацію.

Висновки

Розвиток фізичних якостей у молодших школярів на уроках фізичної культури в умовах війни є надзвичайно важливим. Цей процес допомагає дітям зберігати фізичну активність, покращувати психоемоційний стан і формувати позитивні звички. Уроки фізичної культури в умовах війни повинні бути гнучкими, адаптивними та орієнтованими на потреби дітей.Основна мета таких занять — прищепити дітям любов до фізичної активності, допомогти їм відчути себе сильними та впевненими у власних можливостях.

Вчителі, батьки та суспільство повинні спільно працювати над створенням безпечних і сприятливих умов для розвитку дітей у цей складний час.

Список використаних джерел:

1. Адамчук О. Психологія спорту в умовах війни. Київ: Освіта, 2021.
2. Волков Л. В. Теорія і методика фізичного виховання дітей та підлітків. – Київ: Вища школа, 2009.
3. Єфіменко Н.В. Розвиток основних фізичних якостей у дітей молодшого шкільного віку // Педагогіка фізичної культури і спорту. – 2019. – №2.
4. Засюк Н.І., Коломієць Н.В. Методика фізичного виховання школярів. – Харків: Ранок, 2015.
5. Лубинський В.О. Основи фізичного виховання та методика навчання школярів. – Львів: Світ, 2016.
6. Петрова Т.І. Ігрові форми занять з фізичної культури для молодших школярів. – Одеса: Пальміра, 2021.
7. Петров В. Фізичне виховання в школі: теорія і практика. Львів: Підручники, 2020.
8. Ратновський О.М. Формування фізичних якостей у молодших школярів. – Київ: Науковий світ, 2020.
9. Сидоренко І. Діти під час війни: як зберегти психологічне здоров’я. Харків: Видавництво, 2022.
10. Стеценко Г.Д. Фізичне виховання в школі: Методика і практичне впровадження. – Київ: Педагогічна преса, 2018.

Явдосюк Наталя,
вихователь ГПД
Красилівської гімназії № 4 ім. П. Кізюна

Особливості організації безпечного освітнього простору в умовах російсько-української війни

Анотація. У статті окреслено особливості організації в навчальних закладах безпечного освітнього простору в умовах воєнного стану в Україні. Розкриті основні складові безпечного освітнього середовища та етапи його організації. Визначено основні завдання, які стоять перед закладами освітищодо створення безпечного освітнього середовища. Висвітлено положення Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в новій українській школі.

Ключові слова: освітній простір, безпечний освітній простір, організація безпечного освітнього простору, Нова українська школа, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. У сьогоднішніх реаліях України, а саме у період російсько-української війни, найважливішим пріоритетом діяльності закладів освіти є організація безпечних умов здобуття освіти, а також створення безпечного освітнього простору, оскільки людське життя та здоров'я є найвищою соціальною цінністю.

Актуальною проблемою, що потребує негайного вирішення, є низький рівень безпеки закладів освіти в Україні та недостатній рівень обізнаності учасників освітнього процесу щодо їхніх прав, обов'язків, відповідальності тощо.

Наразі лише 11% закладів освіти мають захисні споруди цивільного захисту, більшість учнів і шкільних працівників під час повітряних тривог ховаються в найпростіших укриттях: підвалах, сховищах, цокольних приміщеннях. Це не дивно, адже норми щодо забезпечення навчальних закладів укриттями з'явилися в законодавстві лише 2018 року, до того прямих вказівок у нормативних документах не було. Тому раніше захисні споруди передбачалися лише в закладах, розташованих у потенційно небезпечних регіонах – наприклад, поблизу атомних електростанцій.

Втім, поняття організації безпечного освітнього простору є більш ширшим за забезпечення фізичної безпеки учасників освітнього процесу, тому мета статті – розкрити повну сутність терміну «безпечний освітній простір» та проаналізувати особливості організації безпечного освітнього простору на сучасному етапі: в умовах російсько-української війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання створення безпечного освітнього простору висвітлені в наукових працях П. Вікторової, Н. Карапузової, Є. Колісника, М. Корця, Є. Кулика, Є. Починок, В. Помогайбо, О. Пуляк, Л. Сидорчук та ін.

Аналіз наукової літератури засвідчив певний ступінь розробки окресленої проблеми, проте в умовах сьогодення, зокрема в умовах російсько-української війни, слід переглянути шляхи організації безпечного освітнього середовища, враховуючи нові труднощі й виклики.

Виклад основного матеріалу. Вагомою вимогою до організації освітнього простору сучасного закладу освіти є створення безпечного середовища, комфортного фізично і психологічно для кожного учасника освітнього процесу.

Виникає питання, що ж лежить в основі розуміння поняття «безпечне освітнє середовище». Слід зазначити, що у науковій літературі поняття «освітній простір» часто ототожнюють з поняттям «освітнє середовище», що закріплене у законодавстві. Окрім того, у науковому обігу спостерігається відсутність єдиного визначення та тлумачення поняття «безпека освітнього середовища», що обумовлено існуванням різних підходів до розуміння його сутності.

У Законі України «Про освіту» поняття «безпечне освітнє середовище» розглядається як сукупність умов у закладі освіти, що унеможливлюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема, внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг із харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливлюють вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин» [7].

На думку Н. Муляр, безпечне освітнє середовище в навчальному закладі − це складна й багатогранна система, що охоплює важливі складові – незагрозливе, розвивальне, інклюзивне, мотиваційне освітнє середовище зі забезпечуванням відчуття захисту та безпеки учнів [5, с.151].

За визначенням Т. Цюман та Н. Бойчук, безпечне освітнє середовище передбачає наявність у ньому безпечних умов навчання і праці, комфортної міжособистісної взаємодії, дотримання прав і норм безпеки учасниками освітнього процесу [9, с. 54].

Т. Цюман та Н. Бойчук розробили Кодекс безпечного освітнього середовища, виділивши такі характеристики освітнього середовища школи, що сприяють збереженню і забезпеченню психологічної безпеки:

–доброзичлива атмосфера;

–високий рівень залученості в шкільне середовище;

–підвищення батьківської та громадської участі;

–підтримка учнів у період вікових криз;

–задоволеність відносинами між учасниками освітнього середовища [9, с. 60].

Цілком очевидно, що виклики, спричинені російсько-українською війною, призвели до суттєвих змін у розумінні категорії «безпечне освітнє середовище».

Н. Беляєва визначає безпечне освітнє середовище як динамічну систему, яка потребує гнучкості та швидкого реагування на зміни та виклики. Адаптація середовища до потреб учасників освітнього процесу є важливою для досягнення освітніх цілей та забезпечення благополуччя всіх його учасників [1, с. 7].

В Україні на нормативному рівні розроблена та імплементована Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі. Розроблення Національної стратегії зумовлено необхідністю побудови безпечного та здорового освітнього середовища у новій українській школі для забезпечення прав дітей на освіту, охорону здоров'я, створення умов для надання якісних освітніх послуг. Формування безпечного та здорового освітнього середовища сприятиме кращій реалізації соціального, фізичного, інтелектуального та емоційного розвитку учнів, їх потенціалу, а також матиме позитивний вплив на стан громадського здоров'я, економіки та демографії в цілому в Україні .

Відповідно до Національної стратегії протягом навчання учні повинні оволодіти знаннями, уміннями, навичками, способами мислення стосовно створення і підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності людини як у повсякденному житті (у побуті, під час навчання та праці тощо), так і в умовах надзвичайних ситуацій [6].

У період воєнного стану в Україні було прийнято низку нормативних документів на державному, обласному, районному рівнях, які спрямовані на допомогу учасникам освітнього процесу ефективно продовжувати організовувати навчання, здійснювати просвітницьку роботу.

У контексті дослідження порушеної проблеми, на основі аналізу та узагальнення науково-педагогічної літератури та нормативних документів визначено такі основні складові безпечного освітнього середовища у закладах освіти:

1. Фізичне (передбачає безпечне облаштування фізичного простору закладів освіти, зокрема, навчальних кабінетів, аудиторій, коридорів, просторових осередків, запасних виходів, сходових клітин, наявність захисного укриття, забезпечення захисних споруд необхідним інвентарем тощо).

2. Психологічне (включає постійну психологічну підтримку усього колективу, особливо осіб зі статусом ВПО (внутрішньо переміщена особа) для запобігання тривожності та зниження її рівню, попередження емоційного вигоряння, перегляд антибулінгової політики, підтримання партнерства з усіма учасниками освітнього процесу).

3. Інформаційне (постійне систематичне інформування учасників освітнього процесу про чіткі процедури (алгоритми) реагування та поведінки в усіх можливих надзвичайних ситуаціях, спільна розробка протоколів безпеки згідно з рекомендаціями ДСНС, проведення щоденних інструктажів, тренувань відповідно враховуючи вікові

особливості здобувачів, інформування про правила мінної безпеки, організація систематичних зустрічей з представниками ДСНС тощо).

Заходи фізичної безпеки в освітніх установах в умовах російсько-української війни дуже важливі для забезпечення безпеки здобувачів освіти, вчителів та інших працівників. Ці заходи ставлять за мету запобігання небезпекам, що можуть виникнути на території школи або в навколишніх зонах. Засоби фізичної безпеки включають регулярну перевірку та обслуговування пожежних систем, укриттів і сховищ.

Принципово важливо перевіряти та обслуговувати пожежні тривожні системи, пожежні спринклери, пожежні виходи та пожежні гідранти. Це допоможе уникнути можливих проблем у разі пожежі та забезпечить швидку реакцію на випадок загрози. Регулярні тренування та навчання працівників та учнів про правильну поведінку під час пожежі, евакуаційні маршрути та місця збору допомагають забезпечити швидку та безпечну евакуацію у разі небезпеки

Відтак в умовах російсько-української війни пріоритетом в організації безпечного освітнього середовища є збереження життів й здоров'я учасників освітнього процесу. З цією метою Н. Беляєвою запропоновано доповнити складові безпечного освітнього середовища у закладах освіти такими компонентами як:

1) екологічна безпека (навчання здобувачів освіти правилам поводження з вибухонебезпечними засобами хімічно- і біологічно небезпечними матеріалами, а саме навчання основ мінної безпеки, поведінки в зонах бойових дій та зонах розмежування або звільнених від окупації; забезпечення формування у дітей знань та навичок уникнення ризиків та свідомого поводження в небезпечних ситуаціях);

2) інформаційна безпека (розроблення змісту роз'яснювальних бесід та рольових сценаріїв щодо активної протидії інформаційним атакам, розповсюдженню недостовірної інформації; забезпечення знань з медіаграмотності та методів перевірки фактів, які сприяють розвитку критичного мислення у дітей);

3) соціальна безпека (семінарські заняття з ідентифікації та компенсації освітніх втрат, спричинених воєнним станом, виховні заходи адаптації для учнів як внутрішньо переміщених осіб та дітей, які повернулися з-за кордону на принципах правового та цивільного захисту соціального виміру європеїзації освіти; діалоги щодо соціальної інтеграції різночинних категорій дітей у національну освітню систему з індивідуальними підходами підтримки та ефективними механізмами соціальної адаптації у формуванні безпечного та сприятливого середовища для учасників освітнього процесу) [1, с. 7-8].

Отже, безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримання прав і норм фізичної, психологічної, екологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Відтак внутрішня система якості закладу освіти має трансформуватися, реагуючи на виклики, спричинені війною.

Більшість дослідників питання організації безпечного освітнього простору схиляються до думки, що серед потреб кожного учасника освітнього процесу, базовою є потреба в психологічній безпеці.

В умовах війни учасники освітнього процесу потерпають від ситуацій, що чинять потужний негативний уплив на відчуття психологічної безпеки, комфорту та добробуту.

Як суб'єкти, так і об'єкти освітнього процесу наразі переживають утрату свого звичного укладу життя. Події їхнього особистого життя часто пов'язані з переживанням усього спектра негативних емоцій, стресом та напругою, спричинених утратою близьких, дому, школи, травмуванням, вимушеним переміщенням, пережитим особистим негативним досвідом війни тощо.

Переживання посилюються також через невизначеність щодо майбутнього та перенасиченість інформаційного простору повідомленнями про війну. За таких умов надзвичайно складно виконувати педагогічні завдання і забезпечувати якість освіти. Недостатність належного і своєчасного реагування колективів на ці негативні впливи призводитиме до навчальних втрат у здобувачів освіти.

З огляду на те, що внаслідок хронічного стресу у здобувачів освіти може погіршуватися пам'ять, здатність концентрувати увагу, знижується мотивація до навчання та пізнавальний інтерес, закладам освіти рекомендовано змінити налаштування психологічно безпечного середовища.

О. Кулешовою обґрунтувано нагальну потребу врахувати при створенні безпечного освітнього середовища психологічні фактори, що суттєво впливають на результати навчання учнів:

–емоційний стан педагогів;

–емоційні потреби учнів;

–належність учасників освітнього процесу до внутрішньо-переміщених осіб;

–належність педагогів та здобувачів освіти до категорії новоприбулих;

–формування спільноти педагогів, що обговорює не лише професійні питання, а й почуття, переживання, страхи;

–партнерська комунікація з батьками дітей щодо особливих потреб дитини, реакції на стрес тощо;

–уміння управляти емоціями, а також емпатія, навички безконфліктної комунікації [4, с.120].

Закладам освіти рекомендовано налагодити безпечне та сприятливе освітнє середовище, що вирізняється позитивною атмосферою, адже діти можуть добре навчатися, а вчителі ефективно виконувати свої трудові функції, уникаючи професійного вигорання лише тоді, коли добре почуваються.

Основними напрямами формування психологічної безпеки можна вважати навчання методів саморегуляції, формування відповідних психофізичних якостей, умінь долати стреси. Тому потрібно розвивати психічну стійкість в екстремальних ситуаціях, як то війна чи стихійне лихо, навчати, насамперед, дітей і молодь правил безпечної поведінки в натовпі, протидії паніці, страху, стресу.

Психологічне благополуччя учасників освітнього процесу визначається не лише навчальними досягненнями, а й рівнем їхнього самопочуття, емоційної стабільності та соціальної адаптації. Створення сприятливого середовища для всіх учасників освітнього процесу є ключовим завданням сучасної освіти, спрямованою на повноцінний розвиток особи та її психічне здоров'я.

Профілактика булінгу та домагань є критичним аспектом створення безпечного освітнього середовища для здобувачів освіти.

Булінг (цькування) та домагання можуть мати серйозні наслідки для фізичного та психологічного здоров'я потерпілих, впливають на їхні академічні досягнення та загальну якість життя. Профілактика цих негативних явищ передбачає комплексний підхід та активну діяльність з боку шкільної адміністрації, вчителів, батьків та учнів.

Профілактики булінгу та домагань є головним у створенні позитивного шкільного клімату. Одним з головних кроків у профілактиці булінгу є створення позитивної шкільної атмосфери, де примирення, повага та співпраця є основними цінностями. Педагоги та адміністрація повинні активно сприяти формуванню позитивного клімату, де кожен здобувач освіти почувається прийнятим і шанованим.

Нова українська школа повинна впроваджувати спеціальні антибулінгові програми, які спрямовані на попередження булінгу, навчання здобувачів освіти позитивним міжособистісним навичкам та вмінню ефективно взаємодіяти з однолітками. Ці програми можуть включати ролеві ігри, тренінги з комунікації та

конфліктології, а також інші методи, спрямовані на підвищення свідомості учнів щодо наслідків булінгу.

Отже, одним із головних аспектів у розбудові безпечного освітнього середовища є ефективне психологічне забезпечення освітнього процесу, тобто створення в закладі освіти умов, які сприяють охороні психічного здоров'я учнів та педагогів, надання їм психологічної та соціально-педагогічної підтримки.

Не менш важливою складовою безпечного освітнього простору є зміцненню складників здоров'я школярів, формуванню мотиваційної сфери щодо здорового способу життя.

В Національній стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі наголошується на важливості формування в учнів усвідомлення важливості здорового способу життя та гармонійного розвитку, високої працездатності, духовної рівноваги, збереження та поліпшення власного здоров'я (підвищення імунітету, уникнення різних захворювань, підтримання нормальної ваги тіла тощо); знань і навичок здорового, раціонального та безпечного харчування, здійснення усвідомленого вибору на користь здорового харчування [6].

Можна визначити особливості організації безпечного та здорового освітнього середовища в Новій українській школі:

–організація освітнього процесу з урахуванням тривалості уроку і перерви;

–забезпечення зі сторони вчителя, в першу чергу, позитивного мікроклімату в класі;

–повсякденна підтримка санітарно-гігієнічних умов;

–забезпечення здорового харчування та медичного супроводу;

–організація позаурочної роботи з метою формування здоров'язбережувальної компетентності школярів.

Як зауважує Т. Собченко, організацію безпечного й здорового освітнього середовища варто проводити в кілька етапів.

На першому етапі варто проаналізувати інфраструктуру школи, вивчити її навчальне, навчально-методичне та кадрове забезпечення.

На другому етапі варто провести моніторинг фізичного, психічного та соціального здоров'я учнів.

Третій етап передбачає, з огляду на попередні етапи, раціональну організацію освітнього процесу, а саме: визначення норм навчального навантаження, профілактика виснаження дітей, регулювання рухової активності відповідно до вікових особливостей, різноманітність форм, методів і видів навчальної діяльності.

На четвертому етапі сприяємо зміцненню психоемоційного стану учнів із застосуванням здоров'язбережувальних технологій (ритмічні вправи, ігрова діяльність та фізкультхвилинки на уроках).

На п'ятому етапі варто покращити матеріально-технічну базу школи, санітарно-гігієнічні умови, здійснити перевірку дотримання норм пожежної безпеки, стан укриттів, здійснити удосконалення системи медичного обслуговування суб'єктів освітнього процесу [8, с. 40].

Основні завдання, які стоять перед закладами освіти, спрямованими на розв'язання визначених проблем для створення безпечного освітнього середовища, такі: створення безпечної інфраструктури закладу освіти (облаштування існуючих та будівництва нових захисних споруд цивільного захисту; ефективне попередження та протидія негативним безпековим явищам в освітньому середовищі; формування компетентностей безпеки в учасників освітнього процесу; провадження алгоритму дій у разі виникнення небезпечних ситуацій, виявлення вибухонебезпечних та інших підозрілих предметів у закладі освіти; організація системного навчання учасників освітнього процесу дій в умовах надзвичайних ситуацій; запровадження обов'язкового підвищення кваліфікації, рівня обізнаності та підготовки педагогічних, науково-

педагогічних та інших працівників закладів освіти з безпекових питань та питань психологічної самодопомоги і прав, свобод та обов'язків громадянина.

Висновки. Серед усіх прав, якими наділені учасники освітнього процесу (учні, їхні батьки, педагоги) саме право на життя і здоров'я є найголовнішим і найціннішим, а його забезпечення має бути головним у роботі закладу освіти.

Отже, найголовнішим завданням держави на сучасному етапі є створення безпечного освітнього простору для надання якісних навчальних послуг.

Безпечний освітній простір – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю здобувачів освіти, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їхнього запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Відповідно до вимог чинного законодавства заклади освіти мають так налаштувати процес навчання, щоб здобувачі освіти і педагоги відчували безпеку. В умовах війни забезпечити виконання цього завдання доволі складно. Керівникам закладів освіти доводиться регулярно і систематично відстежувати освітні процеси, оцінювати відповідність освітньої діяльності установленим вимогам та реагувати на нові виклики і загрози, що виникли з початку російсько-української війни.

Список використаних джерел:

1. Бєляєва Н. П. Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі: автореф. дис. канд. пед. наук. Укр. держ. ун-т ім. Михайла Драгоманова. Київ, 2024. 40 с.
2. Євсєєва Г. П. Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення у Придніпровській державній академії будівництва та архітектури. Український журнал будівництва та архітектури. 2023. № 6. С. 45-61
3. Єфремова Г. Л. Створення безпечного освітнього середовища в умовах закладу освіти: сучасні виклики. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2022. № 84. С. 101-105.
4. Кулешова О. А. Психологічно безпечне освітнє середовище як фактор упливу на результати навчання здобувачів освіти. Вересень. 2023. № 4. С. 115-126
5. Муляр Н. М. Безпечне та здорове освітнє середовище Нової української школи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 77. С. 151-154.
6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: Указ Президента України від 25.05.2020 № 195/2020 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
8. Собченко Т. Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах воєнного стану. Новий Колегіум. 2023. № 3. С. 39-42.
9. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища : метод. посіб. Київ : Укр. фонд «Благополуччя дітей». 2018. 56 с.

Яворина Тетяна,
вчитель початкових класів
Комунального закладу загальної середньої освіти
«Початкова школа № 4 Хмельницької міської ради»

Виховний процес в закладах освіти як ефективний засіб формування морального наративу демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України: перезавантаження

Анотація. В умовах війни виховна робота набуває особливого значення. Це все зумовило потребу у психологічній стабільності та безпеці дітей. Тому, виникає потреба у нових парадигмах виховної роботи здобувачів знань.

Ключові слова: демографічні цінності, толерантність, громадянська позиція, емпатія.

В життя українських дітей війна увійшла своїм жахіттям. Наші діти стають свідками бойових дій, бачать те, чого б ніколи не мали бачити… Українські діти зі своїми родинами змушені покидати рідні домівки…

Війна несе страждання для усіх. Страшні події мають психотравмуючий вплив і залишають глибокі рани в душах і дорослих, і дітей. Ці «рани» проявляються тривогою, нічними жахіттями, моторошними спогадами, які непрохано виринають і викликають емоційний стрес. Це є нормальною реакцією на ненормальні події. Чутлива турбота рідних та грамотна педагогічна підтримка допоможе цим «ранам» загоїтися, запобігти розвитку посттравматичного стресового розладу та інших, пов'язаних з психологічною травмою. На жаль нині таких дітей є дуже багато. Тому вчителю потрібно надати цим дітям таку чутливу підтримку, щоб вони могли навчитися навиків турботи про «рани душі», навчитися методів відновлення…

В умовах війни виховна робота набуває особливого значення. Це все зумовило потребу у психологічній стабільності та безпеці дітей. Тому, виникає потреба у нових парадигмах виховної роботи здобувачів знань:

- Психологічна підтримка та стабілізація емоційного стані;
- Інформаційно просвітницька робота;
- Патріотичне виховання;
- Формування навичок саморегуляції та соціальної взаємодії
- Фіична активність та оздоровчі заходи;
- Підтримка контактів з батьками

Основна мета – допомогти дітям адаптуватися та впоратися з викликами, а також розвивати у них навички та якості, необхідні для відновлення країни в майбутньому.

Педагоги та викладачі можуть допомогти учасникам навчального процесу, враховуючи певні напрямки:

- Психологічна підтримка (можливість відвідувати групи підтримки, регулярні зустрічі з псхологом, прості вправ)
- Створення бепечного середовища (максимально комфортні умови, вміння діяти у надвичайних ситуаціях, забезпечення укриттів)
- Підтримка навчального процесу (адаптація навчальних програм, ігровий підхід)
- Розвиток емоційної грамотності (ромови про емоції та підтримка від вчителів)
- Організація позашкільної діяльності (творчі та спортивні заняття, волонтерські заходи)
- Підтримка батьків (устрічі та тренінки для батьків, спілкування між батьками)

Не забуваємо про те, що виховний процес є ключовим засобом формування морального наративу демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України. Завдяки вихованню закладаються базові уявлення про права, свободи, обов'язки, рівності і поваги до інших. Варто наголосити на декілька аспектів, що впливають на виховний процес.

✓ Навчання демографічних цінностей.

Сьогодні виховний процес в закладах освіти спрямований перш за все на те, щоб цінувати демократію як суспільний лад, що забезпечує права і свободи кожної особистості. Ми маємо дітям і молоді пояснювати, що демократія базується на принципах рівності, справедливості, взаємоповаги, а також відповідальності перед суспільством. Ми педагоги, маємо виховати у дітей цінності (сімейні, цінність дітей, здоровий спосіб життя, економічна і соціальна підтримка, гендерна рівність). Основними методами виховання стає:

- Просвітницька робота: лекції, семінари з учасниками навчального процесу
- Практичні заходи: тренінги, майстер-класи
- Соціальна реклама: ролики, плакати про важливість сім'ї
- Приклади з життя: історії успішних сімей, залучення відомих людей

✓ Толерантність та повага до різноманітності

Важливо не просто розповідати учням про демократію, а саме розмовляти з ними про те, як вони розуміють поняття «демократія». Дуже важливим є розуміння та обговорення цього поняття, а не вивчення визначень. Адже демократія – це досить складне і багатовимірне поняття, яке стосується багатьох аспектів життя людини, громадян та суспільства. Для такої бесіди з класом можна застосувати такі вправи:

«Демократія через цитати»

Вправа допоможе обговорити різні розуміння поняття «демократія» й формувати власне розуміння. Обираючи ті чи інші цитати, цю вправу можна зробити доступною для різних вікових категорій учнів. Вправу розроблено тренерським колективом Програми «Демократична школа»

«Стіна тиші», вправа з посібника «Навчання демократії: збірник практичних занять з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини» Ролфа Голлоба та Петера Крапфа. Вправа допоможе учням і ученицям познайомитися з тим, як вони розуміють поняття демократії, поставити собі запитання на майбутнє.

«Що таке демократія?»

Вправа допоможе виробити спільне розуміння поняття «демократія». Вправу розроблено тренерським колективом Програми «Демократична школа»

«Діамант демократії»

Вправа допоможе ученицям і учням подумати про основні елементи сучасної демократії та їхню важливість.

Толерантність — вивчення психології, прийняття і розуміння культурної ідентичності школярів; аналіз власних культурних упереджень і робота щодо їх подолання, критичне мислення і здатність до рефлексії; вміння вирішувати конфлікти, керуючись принципами не насилля; вміння організувати навчальний процес як діалог носіїв різних культур; знання педагогіки, психології, політики, етнології; створення атмосфери толерантності, поваги і ствердження культурних традицій у класі. Виховання толерантності є важливим елементом, який допомагає усім учасникам навчального процесу усвідомлювати та приймати культурне, етнічне, релігійне та індивідуальне різноманіття. Це у свою чергу зменшує ймовірність виникнення дискримінації, упереджень та конфліктів, формуючи у суспільстві атмосферу взаємоповаги і гармонії.

✓ Критичне мислення та активна громадянська позиція

Ми готуємо молодь до активної участі в житті своєї громади та держави, формуємо відповідальність, свідомість, що є важливим елементом демократичного суспільства. У виховній роботі використовуємо різні методи критичного мислення:

- постановка запитань(«Чому?», «Що якщо?», «Як це працює?»;
- аналіз інформації; розвиток аргументації;
- розв'язання проблеми;
- повага до прав та обов'язків;
- соціальна активність;
- формування емпатії та відповідальності;
- розвиток лідерських якостей

✓ Емпатія та етичне виховання

Процес виховання включає розвиток емпатії, тобто здатності розуміти та відчувати емоційний стан інших людей, співчувати їй і відповідати на її переживання. Роль емпатії неоціненна – формуються соціальні зв'язки між людьми, знижується агресія. Етичне виховання спрямоване на формування моральних цінностей і принципів, які допомагають дитині ухвалювати правильні рішення в житті. Це відбувається за рахунок обговорення різних дилем, навчання через приклад, похвала за добрі вчинки, читання літератури.

Відтак, ми формуємо відповідальних і морально зрілих громадян, зменшуємо рівень конфліктності, створюємо чуйне та толерантне суспільство.

Отже, виховний процес працює за формулою «Толерантність – Демократія – Цінність». Лише у комплексі ці складові сприяють вихованню свідомих громадян, які шанують демократичні цінності, поважають права інших і готові захищати свою державу.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. — 2011. — № 7. – С. 1–18.
2. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, N 34, ст.451. Введено в дію Постановою ВР N 1144-XII (1144-12) від 04.06.91// ВВР. – 1991. – N 34. – 452 с.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Указ Президента України № 344/2013 від 25.06.13 року
4. Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах: матеріали наук.-практ. конф. / ред. рада: І. Д. Бех, О. Л. Кононко, О. М. Докукіна та ін. – Київ, 1999. – 127 с.
5. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2016 рік / за ред. І. Д. Беха, Ж. В. Петрочко. – Вип. 5. − Івано-Франківськ: НАІР, 2017. − 308 с.

Яворська Наталія,
вчитель початкових класів
Новоушицького ліцею Новоушицької селищної ради
Хмельницької області

Національно-патріотичне виховання молодших школярів в умовах воєнного стану

Анотація. У статті розкрито сутність національно-патріотичного виховання, розкрито цілі, зміст та форми національно-патріотичного виховання здобувачів освіти початкової школи в умовах війни.

Ключові слова: патріотизм, національно-патріотичне виховання, громадянська активність, національна ідентичність, інноваційні форми та методи.

Кожний учитель повинен домогтися, щоб учень
якнайкраще знав близьке, дороге йому:
Батьківщину і все, що її стосується, так само, як
уміє читати, писати, лічити.
К. Д. Ушинський.

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті. В сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з убезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави. Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Особливе місце в цьому процесі належить учням початкового рівня освіти. Певна річ, що національно-патріотичне виховання в системі освіти здійснюється з урахуванням пізнавальних можливостей та психологічно-вікових особливостей учнів певного класу.

У молодшому шкільному віці важливо формувати: здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угрупування; як учня, жителя міста чи села; виховувати у неї любов до рідного дому, краю, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій.

Сім'я, родина, дім, рідна вулиця, природа навколо – це ті натуралістичні фактори, які дитина бачить, розуміє, за допомогою яких можна зацікавити дитину, спонукати її до дослідження нового, і які формують у неї почуття патріотизму, адже патріотами не народжуються, патріотами стають, і завдання школи – виховати якнайбільше патріотів своєї держави, тобто гідне підростаюче покоління.

Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у дітей та молоді повинно здійснюватися на прикладах героїчної боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, зокрема, від княжої доби, українських козаків, українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної

Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також національно-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013-2014 років, Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим російською федерацією, війни російської федерації проти України.

Патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави.

Складовою частиною патріотичного виховання, а в часи війни є пріоритетною, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у дітей молодшого шкільного віку готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Робота з військово-патріотичного виховання студентської молоді має проводитися комплексно, в єдності всіх його складників спільними зусиллями органів державного управління, а також освітніх закладів, сім'ї, громадських організацій та об'єднань, Збройних Сил України, інших силових структур.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;формування мовленнєвої культури;спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Сучасне виховання повинне базуватися на системі цінностей, які через культуру, традиції, філософію, релігію вказують на вектор виховних зусиль, формують виховний ідеал. Існують інші цінності життя, які пов'язані з вихованням справжнього громадянина: вірність, піклування про дітей, піклування про батьків і старших у сім'ї, взаємодопомога і любов до батьків, культура праці, дотримання народних звичаїв і традицій, пам'ять про предків, гостинність.

Патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас патріотичне виховання має власні принципи: принцип національної спрямованості, що передбачає

формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;принцип самоактивності й саморегуляції забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;принцип полікультурності передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в студентів відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;принцип соціальної відповідності обумовлює потребу узгодження змісту і методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем;принцип історичної і соціальної пам'яті спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах;принцип міжпоколінної наступності, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

У процесі національно – патріотичного виховання потрібно враховувати таку систему компонентів духовного світу особистості українця:

1) національна психологія – психологію працьовитого господаря, вмілого хлібороба, захисника прав особистості і державної незалежності, духовної спадщини народу;

2) національний світогляд – система поглядів, переконань, ідеалів, які складають основу національної духовності;

3) національна правосвідомість – життя за законами добра і краси, правди і справедливості, гідності і милосердя;

4) національна мораль – людяність, доброта, милосердя, співпереживання як найбільші духовні надбання;

5) національний спосіб мислення – своєрідна істотність, завдяки чому із століття в століття відтворюються і розвиваються самобутня культура і душевне багатства українців;

6) національний характер і темперамент – гостинність і щедрість, талановитість, глибокий ліризм, свободолюбство;

7) національна ідеологія – ідейне багатство нації, система філософських, політичних, правових, економічних, моральних, естетичних та релігійних поглядів і переконань;

8) національна свідомість та самосвідомість – почуття гордості за приналежність до української нації.

Результатом патріотичного виховання має бути сформованість почуття патріотизму, яке означає прояв особистістю любові до свого народу, поваги до українських традицій, відчуття своєї належності до України, усвідомлення спільності власної долі з долею Батьківщини, досконале володіння українською мовою.

У молодшому шкільному віці важливо формувати здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угрупування; як учня, жителя міста чи села; виховувати у неї любов до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, виховувати духовно осмислений, рефлексивний патріотизм до Батьківщини .

Серед методів і форм патріотичного виховання пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

Основними формами патріотичного виховання молодших школярів школярів є:

- **інформаційно-масові**: ранкові зустрічі, дискусії, диспути, інтелектуальні аукціони, ринги, вікторини, вечори, подорожі до джерел рідної культури, історії держави і права, створення книг, альманахів тощо;
- **діяльнісно-практичні**: творчі групи та осередки, екскурсії, свята, ігри-драматизації, огляди-конкурси;
- **індивідуальні**: доручення, творчі завдання, звіти, індивідуальна робота;
- **наочні:** шкільні музеї та музейні кімнати, галереї, виставки дитячої творчості, книжкові виставки, тематичні стенди, експозиції про подвиги героїв.

Для того, щоб дізнатися, які ж форми роботи слід обирати для виховання національної свідомості, необхідно урахувати психологічні аспекти національно-патріотичного виховання учнівської молоді.

Але навіть урахувавши психологічні аспекти, за один день патріота виховати не можна. Цей процес довготривалий і системний. Тому і початок закладання паростків патріотизму потрібно починати ще в дошкільному віці.

Питання національно-патріотичного виховання набуло всеукраїнського значення, і це підтверджується державними документами, такими як Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти (схвалена наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022, №527), Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років і Державний стандарт початкової освіти. У цих документах визначено мету та основні завдання національно - патріотичного виховання в системі освіти України [1, с. 112]. Ця концепція розглядає національно-патріотичне виховання як частину загального виховання з основною метою формування самодостатнього громадянина-патріота України, який є гуманістом і демократом. Такий громадянин готовий виконувати громадянські та конституційні обов'язки, є спадкоємцем духовної та культурної спадщини українського народу, та досягає високого рівня взаєморозуміння. Це сприяє об'єднанню українського народу та зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних засад розвитку українського суспільства і держави. Військово-патріотичне виховання спрямоване на розвиток у молодих людей готовності захищати свою Вітчизну, розгортання бажання обирати військову кар'єру та службу у Збройних Силах України, що є особливою галуззю державної служби. Зміст цього виду виховання визначається національними інтересами України та спрямований на активну участь громадян у забезпеченні її безпеки від зовнішньої загрози [7, с. 208]. У липні 2019 р. Міністерство освіти і науки України внесло зміни до Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Ці оновлення визначили національно-патріотичне виховання як системну та цілеспрямовану діяльність, що включає в себе зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань, благодійних організацій, сімей, освітніх закладів та інших соціальних інститутів. Метою цієї діяльності є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття відданості і любові до Батьківщини, турботи про добробут свого народу, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків у справі захисту національних інтересів, цілісності та незалежності України, сприяння формуванню її як правової, демократичної та соціальної держави [3, с. 55].

Основний зміст військово-патріотичного виховання визначається національними інтересами України і спрямований на активну участь громадян у збереженні безпеки країни в обличчі зовнішньої загрози. Робота з військово-патріотичного виховання має проводитися комплексно, із взаємодією органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сімей, громадських організацій, благодійних установ,

Збройних Сил України та інших військових структур [4, с. 46]. Міністерство освіти і науки України, відповідно до Наказу № 527 від 06.06.2022р., схвалило низку заходів для впровадження Концепції національно-патріотичного виховання в освітній системі України до 2025 року. В цілому, національно-патріотичне виховання спрямоване на об'єднання українського народу і зміцнення соціально-економічних, духовних та культурних основ розвитку українського суспільства і держави [5, с. 38]. Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2022), поняття національно-патріотичне виховання розглядається як системна та цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів і інших соціальних інститутів з метою формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття відданості, любові до Батьківщини, турботи про добробут свого народу, готовності виконувати громадянські і конституційні обов'язки у захисті національних інтересів, цілісності та незалежності України, а також сприяння становленню України як правової, демократичної та соціальної держави [3, с. 23].

Важливо відзначити, що поза офіційним напрямом, питання національно-патріотичного виховання становить суттєвий об'єкт досліджень сучасних науковців. О. Вишневський визнає, що національно-патріотичне виховання виникає від потреб національного життя і процесів, пов'язаних із формуванням держави [2, с. 10]. С. Зозуля аналізує категорію «національно-патріотичного виховання» у контексті двох понять, а саме «національне виховання» та «патріотичне виховання». Отже, зміст «національного виховання» в основному спрямований на передачу суспільного досвіду, духовних цінностей українського народу, а також формування різноманітних аспектів особистості громадянина України, незалежно від її національної приналежності, включаючи духовні, моральні, естетичні та правові аспекти [5, с. 12].

Як зазначають науковці, національно-патріотичне виховання сприяє формуванню не просто громадянина, а справжнього громадянина - патріота в найвищому розумінні цього слова, який віддано любить свою Батьківщину та завжди готовий віддавати їй свою віру та відданість [8, с. 81].

У початковій школі національно-патріотичне виховання має за мету прищепити учням глибоке розуміння національної культури та духовності, формувати в них національні світоглядні погляди, ідеї та переконання на основі цінностей вітчизняної та світової культури. Цей процес проводиться протягом всіх етапів навчання в початковій школі і спрямований на всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованості. Це сприяє збагаченню інтелектуального потенціалу нації, її духовності і культури, а також вихованню громадян України, які здатні до самостійного мислення та суспільного вибору, спрямованого на процвітання держави [4, с. 118].

Основним завданням закладів освіти є створення умов для такої організації виховної діяльності, яка б сама заохочувала дітей розвивати почуття патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності та самобутності. Вчителі повинні працювати над тим, щоб слова «Україна» та «патріотизм» набули особливого значення для дітей і сприймалися не тільки розумом, але й серцем [3, с. 83].

Результатом національно-патріотичного виховання учнів початкової школи є національно-патріотична вихованість, яку можна розглядати як інтегровану характеристику, виражену в рівні сформованості знань, якостей та почуттів патріотичного спрямування. Ця вихованість включає в себе багатий словниковий запас національно-патріотичного змісту, і є вираженням національної свідомості особистості [4, с. 79]. Початкова школа створює основу для національно-патріотичного виховання, сприяючи формуванню в учнів почуття прив'язаності до свого рідного краю

і родини. Це питання було підкреслено К. Ушинським, який наголосив, що діти повинні вивчати свою рідну мову, географію та історію [6, с.31].

В початкових класах важливо пояснити значення рідної мови як державної для суверенітету нашої країни, особливо в умовах важкого періоду в історії України [8, с. 81]. Під час уроків читання молодших школярів вводять у світ фольклору, включаючи загадки, лічилки, прислів'я, приказки, веснянки, колискові, дитячі пісні, заклички. Використовуючи ці матеріали для виховних цілей, вчитель повинен підкреслити, що ця творчість є скарбом великого народу, який безперервно поповнює своє усне народне мистецтво. Використовуючи книги та твори українських авторів, вчителі можуть донести до молодших школярів важливість патріотизму, оскільки практично всі поети та письменники створювали твори для дітей з подібною тематикою [8, с. 81].

Опосередковано відбувається національно-патріотичне виховання також на уроках математики. Наприклад, умова математичної задачі може бути пов'язана із відомою історією козацького минулого або наочність, яка використовується для її вирішення, може містити національні символи України, такі як вишиваний одяг, віночок, калину, вербу тощо [8, с. 86].

Інтегровані уроки «Я досліджую світ» надають значні можливості для впливу на формування патріотизму у молодших школярів. Цим шляхом збагачується громадянська свідомість та розвиваються риси характеру, які необхідні для активної участі в житті нашої держави. Ефективне національно-патріотичне виховання молодших школярів передбачає залучення їх до позакласних та позашкільних ініціатив, спрямованих на розвиток національно-патріотичних якостей, самоосвіту та всебічний особистісний розвиток. Участь у масових заходах сприяє формуванню в учнів почуття спільноти, а також виховує цінності, такі як любов, повага, толерантність, гідність, чесність, довіра, відповідальність та справедливість.

В умовах війни важливим є національно-патріотичне виховання молодших школярів, оскільки воно спрямоване на вихованні патріотичних почуттів, готовності захищати свою країну та активної участі в її житті у військових, економічних і соціальних вимірах. Діти повинні розуміти важливість захисту національних інтересів та гідності своєї країни.

Саме патріотизм повинен об'єднувати українців, зберегти те, що протягом століть було нашою метою, – незалежну державу. У початкових класах закладається основа національної свідомості учнів, любов до рідної землі, своєї «малої батьківщини», виховується патріотична гордість за минуле і сучасне України, любов до рідної мови, формується духовно розвинена, творча, працелюбна особистість.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Національний характер. Освіта. 2011. 2–9 березня. с.10.
2. Бедрій Х. В. Зміст, форми і методи патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka. 2020. № 51. с. 75–79.

3. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. Збірник наукових праць. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. 2022. Вип. 2. с. 76–83.

4. Безлюдна Н. Соцально-педагогічні умови реалізації національно-патріотичного виховання молодших школярів у період воєнного стану. Věda a perspektivy. 2022. № 7. с. 165–176.

5. Бех І. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання. Рідна школа. 2015. № 1–2. с. 3–6.

6. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. 7.

7. Буклов Ю. Національно патріотичне виховання учнівської молоді: соціально - педагогічний аспект. Молодь і ринок. 2017. №12. с. 126–130.

8. Вашуленко О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів на уроках літературного читання. URL: https://lib.iitta.gov.ua/733993/1/%D0%92%D0%B0%D1%88%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%BD% D0%BA%D0%BE%20%D0%9E._%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf

Янковська Леся,
практична психологиня
комунального закладу загальної середньої освіти
«Ліцей №10 Хмельницької міської ради»

Шкільна служба порозуміння за принципом «рівний-рівному» як невід'ємна складова безпечного освітнього середовища

Анотація. Безпечне освітнє середовище – це потреба сьогодення. Важливим є реалізація усіх складових безпечного освітнього середовища, зокрема психологічної складової. Адже психологічна безпека є головною умовою особистісного розвитку всіх учасників освітнього процесу. Однією з основних ознак психологічно безпечного середовища є відсутність насильства у будь-яких проявах та мінімізація конфліктності серед учасників освітнього процесу. Впровадження в освітній процес шкільної служби порозуміння за принципом «рівний-рівному», яка у своїй діяльності використовує відновні практики, зокрема медіацію, сприяє зменшенню соціального напруження міжособистісних взаємин.

Ключові слова. Безпечне освітнє середовище, психологічна безпека, шкільна служба порозуміння, ненасильницька поведінка, медіація, діти-медіатори.

Створення безпечних умов для навчання учнів та педагогічної діяльності вчителів завжди було першочерговим завданням для адміністрації закладів освіти, адже освітнє середовище закладу повинно бути таким, що сприяє психічному здоров'ю та особистісному зростанню всіх учасників освітнього процесу. Однак в умовах повномасштабного вторгнення сутність поняття «безпечне освітнє середовище» дещо зміщує свої акценти. Виклики, які постали перед нами на фоні стресових подій, що відчувають усі учасники освітнього процесу, свідчать необхідність акцентувати увагу одночасно на декількох напрямках створення безпечного освітнього середовища.

Існує багато визначень терміну «безпечне освітнє середовище», адже кожен з науковців намагається деталізувати це поняття. На нашу думку, безпечне освітнє середовище – це сукупність умов у закладі освіти, що унеможливлюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової, моральної шкоди, зокрема

внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил. У безпечному освітньому середовищі виконується законодавство щодо кібербезпеки, захисту персональних даних; виключається фізичне та/або психологічне насильство, експлуатація, дискримінація за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації, булінгу, поширення неправдивих відомостей. [7]

Таким чином, освітнє середовище можна вважати безпечним тоді, коли там є безпечні умови навчання і праці, панує комфортна міжособистісна взаємодія, немає будь-яких проявів насильства, виконуються права й норми безпеки всіх учасників освітнього процесу.

Виходячи з вищезазначеного, можна виділити три напрямки безпечного освітнього середовища, які розкриті у таблиці. [6]

Три напрямки безпечного освітнього середовища	
1. Психологічна.	Психотравмівні ситуації прямо чи опосередковано впливають на фізичне та психічне здоров'я особистості. До психотравмівних ситуацій в освітньому процесі належать: конфлікти у ланках «вчитель–учень», «учень–учень», «учень–батьки»; проблема адаптації в освітньому середовищі; атмосфера конкуренції між однолітками; надмірна вимогливість педагогів.
2. Екологічна.	Екологічно безпечне освітнє середовище – це система психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, які забезпечують захищеність особистості від негативного впливу екологічних чинників.
3. Інформаційна.	Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті здійснює масовий глобальний вплив на особистість. Негативний вплив інформації на сучасне освітнє середовище спричинений відсутністю належних механізмів контролю якості інформації, доступної через сучасні телекомунікаційні технології, що породжує проникнення в освітній простір великого обсягу недостовірної інформації; неконтрольоване проникнення інформації сумнівного, агресивного змісту, яка може сприяти виникненню насильства, булінгу, кібербулінгу тощо.

Дитина ж вважається у безпеці тоді, коли відчуває себе захищеною та перебуває в стані спокою; розуміє, що відбувається навколо, до кого можна звернутися за допомогою, здатна диференціювати власні емоції та відтворювати події, що відбувалися з нею раніше; має уважну та турботливу дорослу людину поруч; не має об'єктивних і суб'єктивних загроз

У цій статті увага зосереджена на такій складовій безпечного освітнього середовища як психологічна безпека.

За визначенням І.І. Приходько «психологічна безпека» – це багаторівнева динамічна система, що визначає рівень захищеності психіки людини, її здатність підтримувати оптимальний рівень функціонування, усувати виникаючі зовнішні й внутрішні загрози, зберігатися на стійкому дієздатному рівні. [7]

Психологічно безпечним освітнє середовище можна вважати тоді, коли викорінюється можливість прояву будь-якого виду насильства. Для цього кожен учасник освітнього процесу повинен мати уявлення не тільки про те, що вважають

насильством, але й про те, як мінімізувати ризики та небезпеки, як створити умови для внутрішньої безпеки та безпеки свого оточення.

Не задовільнивши потребу в психологічній безпеці, дитина втрачатиме здатність до продуктивної та успішної навчальної діяльності. Вчителі ж, які не задовільнили вищезазначену потребу, частіше відчувають емоційне виснаження та прояви стресу у своєму повсякденному житті. Відповідно, коли людина відчуває себе у безпеці, відбувається зниження рівня тривожності, мозок починає працювати на відтворення інформації, активізуються інші мислиннєві операції.

Для того, щоб побудувати безпечний освітній простір та реалізувати його психологічну складову, яка має на меті зменшення рівня конфліктності та викорінення проявів насильства, варто запроваджувати в освітній процес ненасильницьку поведінку та відновні практики через діяльність шкільних служб порозуміння за принципом «рівний-рівному».

Шкільна служба порозуміння – це добровільне об'єднання медіаторів та медіаторок з числа учасників(-ць) освітнього процесу (здобувачів освіти та педагогічних працівників(-ць)), які пройшли навчання за відповідною освітньою програмою і розділяють цінності відновного підходу. [2;с.19] Зокрема у своїй діяльності медіатори та медіаторки використовують відновлювальну медіацію – це процес, у якому медіатор чи медіаторка створює умови для відновлення здатності людей розуміти одне одного і домовлятися про прийнятні для них варіанти вирішення проблем, що виникли внаслідок конфліктних ситуацій. Так, Кет Кронін-Лемп і Рон Кронін-Лемп зосереджувались на такому понятті як «відновлювальна шкільна культура» та зазначали її вплив на встановлення позитивних відносин у шкільному середовищі, які, в свою чергу, збільшують залученість учнів/учениць у подіях шкільного життя, підвищують їхню загальну успішність. [2;с.17]

Медіація однолітків – це медіації, що проводяться за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» учнями-медіаторами та ученицями-медіаторками.

Медіатор/медіаторка однолітків – спеціально підготовлений/підготовлена з числа учнів/учениць посередник/посередниця у вирішенні конфліктів, який/яка однаково підтримує обидві сторони та допомагає їм знайти взаємоприйнятне рішення. [2;с.19]

Діяльність служби порозуміння у закладі освіти має реалізувати надважливі завдання: зменшити соціальну напруженість міжособистісних стосунків у колективі; сформувати навички ненасильницького спілкування та нового досвіду виходу з конфліктних ситуацій, відновлення здатності учасників/учасниць освітнього процесу розуміти одне одного та домовлятися про прийнятні для них варіанти вирішення конфліктних ситуацій. Саме реалізація вищезазначених завдань, є основною метою діяльності шкільної служби порозуміння нашого закладу освіти. У склад служби порозуміння ліцею №10 входять 12 учнів-медіаторів – 7 дівчат та 3 хлопців – що забезпечує дотримання гендерної рівності під час проведення медіації. З командою працює педагог-координатор.

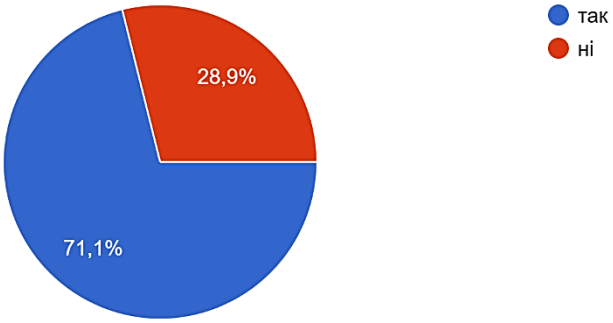
Медіатори шкільної служби порозуміння ліцею №10 щороку проходять обов'язкове навчання за тренінговою програмою «Базові навички медіатора та медіаторки однолітків служби порозуміння закладу освіти» та продовжують відпрацьовувати свої навички протягом року за окремим графіком роботи. Медіаторський склад служби не є сталим, адже деякі учні завершують здобуття середньої освіти. Саме тому, кожного року серед учнів ліцею проводиться анкетування з метою визначення числа бажаючих стати медіатором за принципом «рівний-рівному», і знову продовжується плідна та водночас захоплююча діяльність.

Протягом останніх двох років у комунальному закладі загальної середньої освіти «Ліцей №10 Хмельницької міської ради» відбувається розбудова шкільної служби порозуміння за принципом «рівний-рівному». Результати дослідження, отримані

протягом цього періоду, свідчать про те, що кількість школярів, яка знає, що таке медіація і розуміє її процедуру, зросла до 70%.

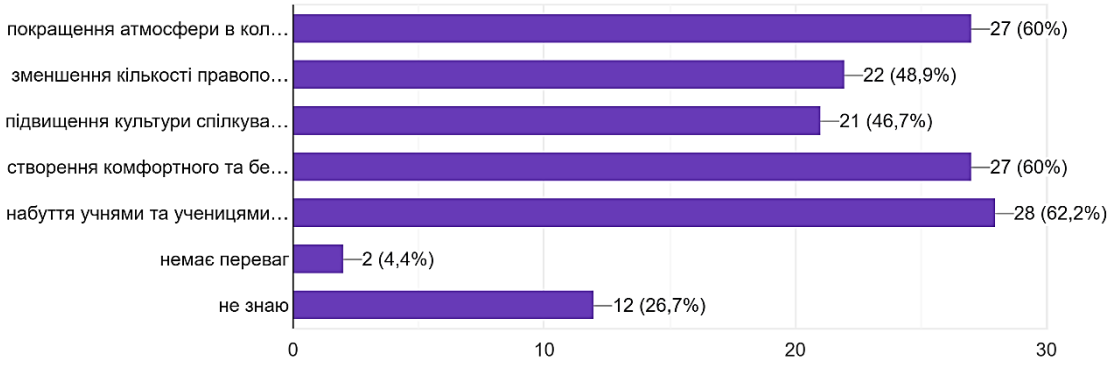
12.Чи знаєте Ви, що таке медіація?

45 відповідей

Які, на Вашу думку, переваги використання медіації у закладі освіти (оберіть всі можливі варіанти відповідей із запропонованого списку)?

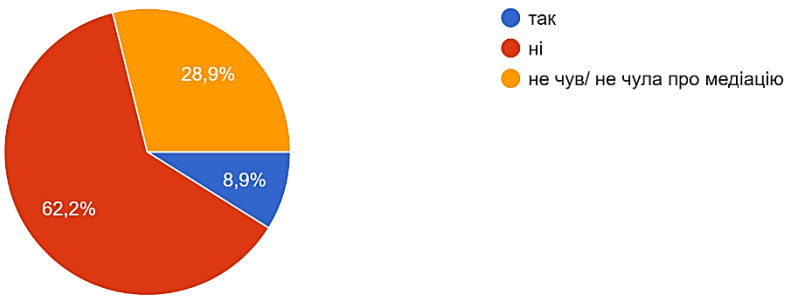
45 відповідей

Відповідно зріс відсоток дітей, які були учасниками процесу медіації та оцінили її переваги.

Чи були Ви учасником або учасницею медіації?

45 відповідей

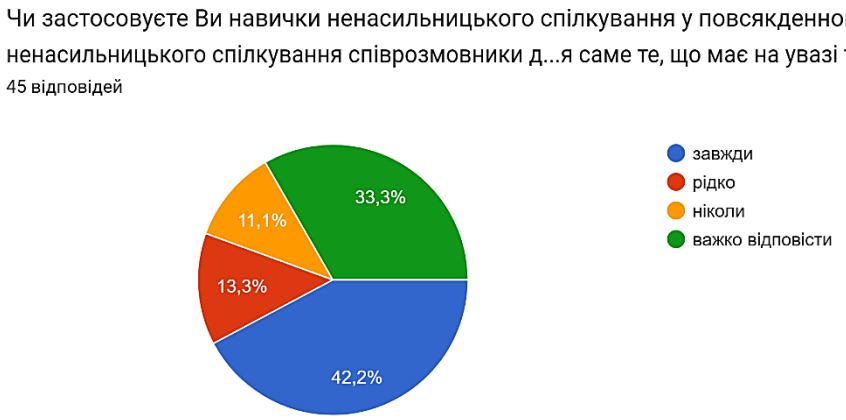

На 24% збільшилось число здобувачів освіти, бажаючих стати медіаторами шкільної служби порозуміння. Ці підлітки відчувають у собі сили та мають бажання

допомагати своїм ровесникам у питаннях вирішення конфліктів мирним шляхом і будувати мир навколо себе. Слід зазначити, що, відповідаючи на питання «Чи готові Ви брати участь у розбудові миру?», 60% школярів зазначили «Так».

Саме завдяки діяльності дітей-медіаторів та координаторів шкільної служби порозуміння все частіше, під час освітнього процесу, використовуються ненасильницькі форми поведінки. Про це свідчать результати опитування.

Жити без конфліктів неможливо. Основна маса населення вважає, що конфліктна ситуація завжди деструктивна. Та це хибна думка. Через правильно обраний підхід у вирішенні конфлікту можна досягти порозуміння та отримати можливість для розвитку та росту особистості. Саме завдяки діяльності шкільної служби порозуміння та використанню відновних практик в освітньому процесі збільшилось число ліцеїстів нашого закладу освіти, які мають практичний досвід розв’язання конфліктних ситуацій та навчають цьому своїх однолітків.

Відновний підхід – це системний підхід до вирішення конфліктних ситуацій, який передбачає відновлення соціально-психологічного стану, зв’язків та відносин у житті його учасників/учасниць та їхнього соціального оточення; виправлення спричиненої конфліктом шкоди. Відновний підхід – це основа відновних практик. Відновні практики дозволяють, за правильного їх застосування, будувати мир у колективах, громадах, країнах.

Крім медіації, яку активно впроваджують в освітній процес діти-медіатори, ми використовуємо відновну техніку «Коло». Коло – це багатовіковий спосіб вирішення конфліктів, який у різних формах існує в культурі багатьох народів. Українці/українки теж зберегли у своїй життєдіяльності такі форми культури, в яких сім’я та

учасники/учасниці конфліктної ситуації, звертаючись в кризових моментах свого життя до традицій примирення, спільно вирішують, як змінити ситуацію в інтересах кожного/кожної таким чином, щоб це сприяло реалізації моральних цінностей. Практика використання «Кола» в класних колективах, під час вирішення суперечливих питань, конфліктів дозволяє досить ефективно вирішувати наявні проблеми. Завдяки правилам проведення «Кола» вдається мінімізувати дискомфорт у спілкуванні під час розгляду конфліктів, непорозумінь серед учнів класу.

Ненасильницька взаємодія між людьми є основою гуманістичної психології і ґрунтується на повазі до іншого, розумінні та безумовному прийнятті своєрідності життєвої позиції іншої особи, що є надзвичайно актуальним в умовах сьогодення. Саме розбудова миру через впровадження в освітній процес відновних практик, зокрема, медіації за принципом «рівний-рівному», сприятиме психологічній безпеці усіх учасників навчального процесу, що є невід'ємною складовою безпечного освітнього простору. Варто пам'ятати також, що важливою умовою ефективності роботи служб порозуміння у дитячому середовищі є уникання ґендерних стереотипів та формування ґендерної рівності. Школярі-медіатори служби порозуміння закладу освіти набагато краще від дорослих вирішують конфлікти, допомагають іншим дітям краще зрозуміти одне одного, навчитися рефлексувати свій емоційний стан та відчувати себе в психологічній безпеці.

Надзвичайно важливо розуміти, що в умовах сьогодення безпечним має бути не лише середовище, а й спілкування, психологічний клімат, умови праці, інформаційний простір. Психологічна безпека – це: комфортна міжособистісна взаємодія, яка сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків; відсутність будь-яких проявів насильства та наявність достатніх ресурсів для їх запобігання; дотримання прав та норм психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Навчально-методичний посібник «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект» Київ ФОП Стеценко В. В. 2016.
2. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний – рівному/рівна – рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. – К.: ФОП Нічога С. О. – 2018. – 174 с.Режим доступу: https://bit.ly/37XOBrr
3. Навчальний відеоролик «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Медіація однолітків». Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=Awy4fe_-FAM
4. Профілактика та протидія насильству над дітьми. Навч. посібник. – К.: ГЕРБ, 2007. –144 с.
5. https://osvitoria.media/experience/shkilna-sluzhba-porozuminnya-yak-huligany-stayut-myrotvortsyamy/
6. https://oplatforma.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtn-seredovishche-zakladu-osvti
7. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%B5_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%94_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5

Яржемська Лілія,
музичний керівник ЗДО №1 «Перлинка»
Шепетівської міської ради Хмельницької області

Досвід роботи змішаної форми навчання з обдарованими дітьми

Анотація. Стаття розглядає ефективність змішаного навчання як інструменту індивідуалізації процесу навчання при роботі з обдарованими дітьми, з акцентом на розвиток творчого потенціалу дошкільників. Окрему увагу приділено використанню розвивального навчання для розкриття унікальних здібностей кожної дитини в музичній та танцювальній діяльності. Хочу поділитися практичними прикладами з власного досвіду, підкреслюючи важливість інтеграції традиційних і онлайн-методів у роботі з талановитими дітьми.

Ключові слова: змішане навчання, індивідуалізація, обдаровані діти, розвивальне навчання, творчий потенціал, музика, танці.

У сучасній освіті велику роль відіграє індивідуалізація навчання, особливо в контексті роботи з обдарованими дітьми. Як керівник музичної діяльності, я завжди намагаюся забезпечити такий підхід, що дозволяє дітям не тільки засвоювати основні знання, але й розвивати свої здібності у творчому напрямку. Змішане навчання, яке поєднує традиційні методи та інноваційні технології, є потужним інструментом для реалізації цієї мети, оскільки воно дозволяє не лише проводити заняття у музичному залі, а й надає батькам доступ до онлайн-ресурсів для самостійного навчання, що в свою чергу дозволяє індивідуалізувати процес навчання.

Моїм головним завданням є створити таку атмосферу, в якій кожна дитина відчула б себе вільно, могла реалізувати свої таланти та здібності, а також отримала можливість розвивати ці навички в індивідуальному темпі. Я прагну, щоб кожна дитина мала можливість реалізувати свої інтереси та здібності, і для цього застосовую різноманітні підходи у роботі, зокрема змішану форму навчання. Використовую платформи для відеозв'язку (Zoom,Skype,Google Meet) для коротких консультацій або міні-занять,коли демонструю новий матеріал.

Однією з основних рис моєї роботи з обдарованими дітьми є індивідуальний підхід до кожної дитини. Працюючи з талановитими дітьми, я намагаюся враховувати не тільки їхні музичні здібності, але і їхні інтереси, емоційний стан та настрій під час занять. Заняття мають бути насиченими, але не перевантаженими. Наприклад, під час роботи над піснями чи танцями я завжди зосереджую увагу не тільки на технічному виконанні, а й на емоційній складовій. Кожна дитина повинна відчути музику, зрозуміти її глибину, передати емоції через виконання. Для цього ми обговорюємо текст пісні, намагаємось зануритися у атмосферу, яку передає музика, і кожен намагається знайти своє власне звучання, свою манеру виконання. У таких завданнях велике значення має індивідуальний підхід — хтось може бути вокалістом, а хтось проявляє себе у хореографії. Я заохочую дітей проявляти себе в різних сферах — тому кожне заняття є не лише навчанням, а й процесом самовираження. [2, с.39]

Змішане навчання є важливим інструментом у роботі з обдарованими дітьми, оскільки дає можливість поєднати переваги онлайн-форматів із класичними заняттями. Наприклад, для розучування пісні я можу завчасно розмістити навчальне відео або аудіофайл з піснею. Це дає можливість батькам та дітям прослухати пісню вдома, звернути увагу на нюанси виконання, повторювати окремі моменти, що важливо для розвитку музичних здібностей. Окрім того, я завжди рекомендую слухати різні версії пісні, щоб вони могли зрозуміти, як різні виконавці інтерпретують один і той самий твір. Це допомагає дітям розвивати слухову увагу та розширювати їхнє музичне мислення. Вони отримують можливість порівняти виконання та обрати ту манеру виконання, яка найбільше їм підходить.

Особливо важливим є створення завдань для обдарованих дітей, які дозволяють не лише проявити їхні здібності, але й розвинути їхні креативні навички. Спрямовую на розвиток творчих здібностей через імпровізацію, складання простих мелодій, розвиток музичного слуху. У моїй практиці часто трапляються ситуації, коли діти, вже досягнувши певного рівня майстерності, потребують завдань, які дозволяють їм розвивати власні творчі ідеї. Наприклад, я можу запропонувати розробити власні рухи до пісні або навіть створити власну композицію. Це завдання дає можливість дітям не тільки розвивати технічні навички, а й висловлювати себе, працюючи над оригінальними ідеями.

Велике значення має також робота з групою. Для обдарованих дітей важливо не тільки працювати індивідуально, а й відчувати себе частиною колективу, де кожен має свою роль, але водночас усе взаємопов'язане. Я активно використовую роботу в групах, де діти можуть проявити свої організаторські здібності, працювати разом над створенням спільної постановки. Наприклад, при підготовці до святкового ранку я розподіляю ролі разом з дітьми. Така робота в команді допомагає дітям не лише розвивати творчі здібності, а й здобувати важливі навички співпраці та взаємоповаги.

Паралельно з традиційними заняттями я також використовую технології для поглибленого вивчення матеріалу, що допомагає дітям самостійно освоювати нові навички. Важливо взаємодіяти з батьками, рекомендувати скористатися онлайн-ресурсами для самостійної роботи, наприклад, переглядати відео з танцювальними заняттями, слухати записи пісень або виконувати інтерактивні завдання, що розвивають музичний слух. Завдяки цьому діти мають можливість отримати додаткові знання, не чекаючи наступного заняття.

Підсумовуючи, можна сказати, що змішане навчання дошкільників у музиці є ефективним підходом, що поєднує переваги очного навчання (емоційний контакт, взаємодія з викладачем) та онлайн формату (гнучкість, доступ до цифрових ресурсів). Для роботи з обдарованими дітьми важливо створити індивідуальну програму, яка враховуватиме їхні здібності та інтереси, а також залучати батьків до навчального процесу.

Розвивальне навчання, в контексті роботи з талановитими дітьми, є потужним інструментом для їхнього всебічного розвитку. Це дозволяє не лише передавати дітям базові знання, а й сприяє розвитку їхнього творчого потенціалу. Особливо важливо, що при цьому можна розкривати унікальні таланти кожної дитини, адже кожна дитина має свій індивідуальний темп розвитку, свої інтереси та сильні сторони. Використання змішаних форм навчання допомагає створити середовище, в якому діти можуть проявити себе, розвивати свої здібності в музиці, мистецтві чи іншій творчій діяльності, що є важливим для їхнього самовираження і самореалізації.

Кожне заняття для мене — це не просто передача знань, а створення простору для творчості та інновацій. Я намагаюся зробити так, щоб кожна дитина не тільки засвоїла нові навички, але й мала можливість самостійно творчо виразитися. Це дає дітям відчуття важливості та самодостатності, сприяє розвитку впевненості у собі та своїх силах. Через творчі завдання, музичні чи танцювальні постановки, діти навчаються працювати в команді, взаємодіяти з однолітками, брати на себе відповідальність за спільний результат. Таке навчання дозволяє формувати не лише технічні навички, але й соціальні компетентності, вміння працювати в колективі, слухати і чути інших, розуміти та підтримувати колективну мету.

Таким чином, змішане навчання та розвивальне навчання є чудовими засобами для роботи з обдарованими дітьми. Вони допомагають розвивати не лише інтелектуальні, емоційні, соціальні та творчі здібності, що є запорукою їхнього успіху в майбутньому. Це дозволяє створювати максимально комфортні умови для навчання, сприяє розвитку внутрішньої мотивації, сприяє формуванню особистісних якостей, які допоможуть їм досягти високих результатів у різних сферах діяльності.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко, С. "Підготовка педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми в умовах змішаного навчання". К., 2023. — 236 с.
2. Богданова, Н. "Індивідуалізація навчання обдарованих дітей в умовах сучасної освіти". Х., 2023. — 182 с.
3. Григор'єва, Л. "Технології розвитку творчого потенціалу у молодших школярів". Львів, 2023. — 159 с.
4. Сергієнко, Т. "Сучасні підходи до розвивального навчання: від теорії до практики". Одеса, 2024. — 210 с.
5. Ярмоленко, М. "Змішане навчання в школах України: нові горизонти для обдарованих дітей". Чернівці, 2023. — 199 с.

Яцик Лілія,
педагог-організатор Красилівської гімназії №4
імені Петра Кізюна Красилівської МТГ

Виховний процес в закладах освіти як ефективний засіб формування морального наративу демократії, толерантності, пріоритетності питань територіальної цілісності та незалежності України: перезавантаження

Анотація. У статті представлені шляхи реалізації виховного процесу, розглянуто вплив морального і духовного виховання, нові форми роботи з учасниками освітнього процесу, важливість роботи педагогів та сприяння соціально-громадянській компетентності здобувачів освіти, діяльність закладу у напрямку формування толерантної особистості та толерантного середовища, проведення різноманітних творчих, виховних робіт для виховання патріотизму та сильної громадської позиції в учнів.

Ключові слова: демократія, толерантність, територіальна цілісність, заклад освіти, здобувачі освіти, патріотизм, моральні цінності, громадська позиція.

Моральне виховання передбачає формування національної свідомості й самосвідомості, прищеплення національних цінностей (любові до рідної землі, свого народу та ін.), готовності до праці в ім'я Батьківщини. Ефективність морально — виховного процесу, залежить не лише від педагогів, але в першу чергу від батьків, так як вони є прикладом і головним авторитетом для дитини. Батькам потрібно більше звертати увагу на дітей, допомагати їм, а також допомагати педагогам розкривати в дітей певні таланти. Тому що це може змінити, позицію вчителів і учасників освітнього процесу в кращий бік. Отже, освітньо-виховний процес може бути спільною творчістю дітей, педагогів та батьків, в якому кожний учасник може виявляти себе як творча, талановита особистість. Тому, можна сказати, що моральне виховання може базуватися на особистих цінностях дитини та сприяти подальшому їхньому розвитку. Лише вони за своїми показниками можуть виконувати функцію найвищого критерію для кращого розвитку вихованця в процесі творчості й опори для особистісного самовизначення та самовиховання. Зараз про моральність багато розмовляють, пропагують її, не завжди усвідомлюючи її істинну сутність. Не кожен здатний проявити емпатію, відгукнутися, толерантно поводитися. Хоча це не найбільше лихо, яке притуплює моральні якості суспільства, найбільша проблема сучасного людства – це байдужість. Тому, говорячи про духовність в усіх її проявах, перш за все потрібно позбутися байдужості. Для того, щоб виховати у майбутнього покоління гуманізм, працелюбність, повагу до інших, прагнення жити в демократичній державі, любити свою батьківщину, поважати свій народ і не забувати про власну гідність, потрібно викреслити таке поняття як байдужість під час освітньо-виховного процесу. Сучасні

педагоги мають про це знати і намагатися будь-яким чином спрямовувати свою роботу на активізацію інтелектуальних, творчих та інших проявів самосвідомості учасників освітньо-виховного процесу.

У сучасних суспільно-політичних умовах, коли Україна зусиллями українських військових, добровольців, волонтерів відстоює свою свободу і територіальну цілісність, пріоритетного значення набуває виховання дітей та учнівської молоді. Події, які відбуваються після повномасштабного вторгнення російських військ на територію України дають підстави стверджувати, що переважна більшість громадян України виявили високу патріотичну свідомість та міцну громадянську позицію. Це є свідченням системної, цілеспрямованої виховної роботи педагогічних колективів, закладів освіти.

Законом України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 15) визначено, що виховний процес у закладах освіти є невід'ємною складовою освітнього процесу і має грунтуватися на загальнолюдських, культурних цінностях українського народу, цінностях громадянського (вільного, демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини громадянина тощо.

Метою виховного процесу на сучасному етапі в закладі є формування морально-духовної, життєво компетентної особистості, яка успішно реалізується в соціумі, як громадянин, сім'янин, повноцінний член суспільства.

Виховна робота, яка проводиться в закладі допомагає вирішити такі завдання:

– забезпечення всебічного розвитку дитини як найвищої цінності суспільства, розумових і фізичних здібностей;

– відродження духовності як способу формування особистості;

– збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей і підлітків, їх соціальний захист.

Враховуючи сучасні вимоги до виховного процесу в закладі створено чітку систему виховної роботи. Перед колективом визначені проблеми, поставлені завдання виховання здобувачів освіти та шляхи їх реалізації.

Домінантою виховного процесу є забезпечення учнів фундаментальними цінностями людства: гуманізації, справедливості, толерантності, екології життєдіяльності, культури спілкування.

Виховний процес здійснюється за слідуючими напрямками:

-забезпечення повноцінного фізичного розвитку, зміцнення здоров'я учнів;

-формування навичок особистої безпеки, оволодіння вміннями протидії негативним явищам суспільного життя;

-формування правової культури;

-виховання свідомого ставлення до навчання, розвиток пізнавальної активності та культури праці;

-формування екологічної культури;

-утвердження принципів загальнолюдської культури;

-розвиток індивідуальних талантів і здібностей, створення умов самореалізації особистості;

-формування естетичних смаків;

-формування мовленєвої культури.

В системі виховної роботи особливе місце посідає виховання загальнолюдських цінностей (доброти, милосердя, засвоєння норм культури взаємовідносин).

В закладі вивчалися та систематизуюся матеріали щодо рівня вихованості учнів, з'ясовувались причини труднощів у роботі класних керівників, вивчалися їхні запити та побажання щодо вдосконалення методичної роботи.

У нашому закладі освіти впроваджуються сучасні моделі виховання, інноваційні технології, інтерактивні методики виховної роботи, бо саме така система стимулює розвиток здібностей кожної дитини, активізує самостійність, спонукає до вільного

вираження свого «Я» та доводить думку, що учень – не пасивний об’єкт, а суб’єкт і головна постать всього освітнього процесу.

Ми намагаємось, щоб дітям в нашому закладі було по-домашньому затишно. Все робиться для того, щоб дітям в закладі було ще й цікаво і весело.

Виховний процес в закладах освіти справді є ефективним засобом формування морального наративу демократії. Діти та підлітки, перебуваючи в освітньому середовищі, сприймають цінності, норми та принципи, які формують їхні погляди на світ, на себе та на суспільство.

Ось як виховний процес може сприяти формуванню морального наративу демократії:

1. Формування цінностей демократії:

- повага до прав людини: навчання про права людини, їх значення та захист, розвиток емпатії та толерантності;

- свобода та відповідальність: розуміння взаємозв'язку між свободою та відповідальністю, розвиток критичного мислення та самостійності;

- рівність та справедливість: виховання розуміння принципу рівності, справедливого розподілу ресурсів та можливостей, боротьба з дискримінацією;

- взаємодія та діалог: розвиток навичок комунікації, ведення діалогу, вирішення конфліктів мирним шляхом, пошук компромісів;

- громадянська відповідальність: розвиток громадянської позиції, усвідомлення своєї ролі в суспільстві, залучення до громадського життя.

2. Моделювання демократичних практик:

- участь в управлінні: надання учням можливості брати участь у прийнятті рішень, розвиток самоорганізації та лідерських якостей;

- демократичне виховання: створення демократичного середовища в школі, заохочення до відкритого спілкування, поваги до думки інших.

- проєкти та ініціативи: залучення учнів до проєктів та ініціатив, що спрямовані на вирішення соціальних проблем, формування громадянської позиції.

- робота в групах: розвиток навичок командної роботи, комунікації, взаємодопомоги, розподілу відповідальності.

3. Використання освітніх ресурсів:

- навчальні програми: включення тем про демократію, права людини, громадянське суспільство в навчальні програми;

- методичні матеріали: розробка та використання методичних матеріалів, що сприяють розвитку критичного мислення, громадянської відповідальності, діалогу;

- електронні ресурси: використання електронних ресурсів, інтерактивних матеріалів для навчання про демократію, створення інтерактивних ігор та платформ для обговорення.

4. Робота з батьками та громадою:

- співпраця зі школою: створення спільної стратегії виховання дітей у дусі демократичних цінностей.

- просвітницька діяльність: проведення заходів для батьків та громадськості, спрямованих на підвищення обізнаності про демократичні цінності та проблеми суспільства.

5. Приклади практик:

- демократичне самоврядування учнівських рад;

- проєкти громадської участі (наприклад, прибирання парку, допомога притулку для тварин);

- обговорення актуальних соціальних питань (наприклад, екологія, інклюзія, антидискримінація);

Важливо пам'ятати, що виховний процес – це не одноразова дія, а тривалий процес, який вимагає послідовності, системності, креативності та залучення всіх

учасників освітнього процесу. Тільки спільними зусиллями вчителів, учнів, батьків та громадськості ми можемо створити таке освітнє середовище, яке формуватиме моральний наратив демократії в майбутньому.

Стрімкий розвиток науки, технологій та інформатизації дали великий поштовх до глобалізації, коли кордони між державами розмиваються і відбувається зіткнення різноманітних культур, релігій та соціальних груп. Тому, проблема толерантності стає актуальною саме через це, адже сучасна людина має можливості подорожувати, змінювати свій спосіб життя, обираючи собі комфортні умови для проживання в інших країнах, народи яких відрізняються культурно та ментально. І саме тому, дуже важливо підходити до життя, користуючись стриманістю та повагою до чужих думок та поглядів. Поняття «толерантності» не нове та не можна точно сказати коли зародився термін, але незважаючи на це, він актуальний і значущий саме сьогодні. Проте, «толерантність» не потрібно ототожнювати з «терпимістю», або ще гріше, з «байдужістю». В першу чергу, толерантність – це повага до поглядів, культури, релігії, поглядів інших. Людей завжди вчили бути толерантними, але часто вкладали у поняття невірну трактовку, тому більшість стали терпіти навіть жорстокість та агресію. Однак, у всього є межа і тоді людина почне активно реагувати на подразник, захищаючи свій емоційний комфорт. Отже, щоб чітко усвідомити сутність поняття «толерантність» вкрай важливо переглянути «Декларацію принципів толерантності», де значиться: «Толерантність означає повагу і розуміння багатої різноманітності культур нашого світу, наших форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності».

Видатний педагог Василь Сухомлинський написав: «Бережіть таємницю, яку довірила вам людина, – це одне з елементарних правил педагогіки. Розкриваючи перед вами душу, можуть розповісти про найважче і найскладніше, ви можете почути про осудний вчинок, про такі взаємостосунки між вашими учнями, котрі, здавалось би, зразу ж вимагають негайного втручання дорослих. Умійте бути терплячими в таких випадках. Наслідком вашої бесіди з учнем не повинно бути покарання…» У цьому вислові сконденсована сама ідея толерантності вчителя.

Толерантність завжди залишалася важливою загальнолюдською цінністю й основою для розбудови власне людських контактів, конструктивної взаємодії на різних рівнях: у взаєминах між окремими особистостями, між різними соціальними групами, культурами тощо. Вона надає можливість існувати складним багатонаціональним державним утворенням та мультикультурному суспільству. Особливо важливо формувати толерантність з дитинства і продовжувати розвивати цю рису упродовж всього життя. Формуванню толерантності школярів чимало уваги приділяють у сучасній школі. Методисти та вчителі близько підійшли до чіткого визначення основних засад формування толерантності, серед яких релевантними є такі: знання, відкритість, уміння спілкуватися, чіткі переконання та відчуття совісті

Функціонування нової української школи неможливе без формування толерантного навчально-виховного середовища. У свідомості учнівської, студентської молоді повинно мати місце розуміння та визнання факту необхідності розвитку соціальних відносин, в основі яких має бути терпимість, справедливість, солідарність, відмова від насилля і нанесення шкоди навколишньому середовищу. Відтак, пріоритетним завданням сучасних педагогів – як теоретиків, так і практиків – є впровадження в навчально-виховний процес педагогіки толерантності, що вимагає відповідної організації діяльності сучасного вчителя з виховання толерантних відносин між усіма суб’єктами освітнього процесу, що не суперечать розвитку в освітньому середовищі конструктивного прагматизму як основи майбутнього кар’єрного зростання підростаючого покоління та формування його самодостатності. Значущість дослідження проблеми професійної організації діяльності майбутнього вчителя з виховання толерантності учнів початкової школи викликана, з одного боку,

розробкою технологічних засад особистісно орієнтованої гуманістичної педагогіки, побудованої з урахуванням толерантного ставлення до особистості учня, з іншого – необхідністю якісної професійної організації діяльності майбутнього педагога початкової школи з виховання толерантних відносин у класі та позакласному середовищі.Професійна організація діяльності вчителя з виховання толерантної особистості має ґрунтуватися на засадах концепції «Нова українська школа», сучасних морально-духовних традицій українського суспільства та вимог цивілізаційних змін, що дає підстави для вибору теми дослідження: «Організація діяльності майбутнього вчителя з виховання толерантності у молодших школярів в умовах упровадження концепції «Нова українська школа»».

Виховання в умовах війни надає новий імпульс духовному оздоровленню молоді, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав особистості. Воно має стимулювати розвиток суспільства, яке функціонує на засадах гуманізму, свободи, верховенства права, соціальної справедливості, гарантує умови для зростання добробуту людей.

Загальна соціокультурна ситуація, виклики щодо збереження цілісності й державності України, військова загроза, завдання консолідації суспільства, реформування системи освіти визначають нагальність підвищення уваги до виховного потенціалу освітнього середовища, а також до виховання базових соціальних цінностей суспільства, соціально-значущих якостей особистості, її компетентності й готовності до вияву відповідальної громадянської позиції і патріотизму.

Концепцією Нової української школи передбачено зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.

Реалізація мети освіти має ґрунтуватися на таких ціннісних орієнтирах:

визнання унікальності й талановитості кожної особистості та заборона будь-яких форм дискримінації;

розвиток вільної особистості через підтримку самостійності,підприємливості й ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;

формування здорового способу життя і створення умов для гармонійного фізичного та психоемоційного розвитку дитини;

забезпечення добробуту й безпеки завдяки створенню атмосфери довіри, взаємоповаги і взаємодопомоги у шкільному освітньому середовищі;

заклад освіти має бути безпечним місцем, де запобігають насильству й булінгу (цькуванню), надають потрібну допомогу; утвердження людської гідності та доброчесності, зокрема академічної, через виховання чесності, відваги, наполегливості, милосердя, доброти, справедливості, поваги до прав людини; плекання любові до рідного краю, української культури, дбайливе ставлення до довкілля;

формування активної громадянської позиції, відповідального ставлення до Української держави, історії українського народу, державної мови.

Законом України "Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності" визначено, що метою державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина.

Основними завданнями державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є формування у громадян України, у тому числі дітей та молоді, активної громадянської позиції на основі поваги до прав людини,

духовних цінностей українського народу, національної самобутності; оборонної свідомості та громадянської стійкості; патріотизму; поваги до державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави; усунення впливу держави-агресора(держави-окупанта) в інформаційній, освітній, культурній сферах України;

Національно-патріотичне виховання є важливим засобом громадянської освіти. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 1233-р схвалено Концепцію Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року**.**

Метою Програми є удосконалення та розвиток цілісної загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання шляхом формування загальнолюдських цінностей, принципів любові і гордості за власну державу, її історію, мову, здобутки та досягнення у сфері культури, економіки, науки, спорту тощо.

Організація освітнього процесу закладів освіти з національно-патріотичного виховання передбачає виховання всесторонньо розвиненої особистості, здатної творчо мислити, активно творити в духовній і матеріальній сферах, самостійно й колективно виконувати суспільно важливі завдання, адекватно реагувати на виклики сучасності, пов’язані з боротьбою українського народу за незалежність.

З метою посилення національно-патріотичного виховання здобувачів освіти протрібно провести відповідні тематичні просвітницькі заходи у закладах освіти, які передбачають увічнення пам’яті воїнів, загиблих захищаючи Батьківщину; формування розуміння кожним громадянином своєї ролі і місця в служінні Україні, особистої відповідальності за для виконання військового обов’язку в рядах Збройних Сил України; виховання гордості за Україну: формування глибокої пошани і шанування символів, символіки і історичних святинь України.

Актуальними заходами є Уроки мужності, зустрічі з учасниками російсько-Української війни, волонтерами, відвідування військовослужбовців, які отримали поранення та проходять реабілітацію у медичних закладах, написання листів у рамках Всеукраїнської акції «Лист пораненому». Саме такі види роботи і проводяться в нашому навчальному закладі, де залученими всі учасники навчально-виховного процесу.

В Краєзнавчому музеї гімназії створено постійно діючі стенди, що відображають події збройної боротьби Українського народу за територіальну цілісність нашої країни, участь випускників навчальних закладів в повномасштабній війні. При відзначенні національних свят та пам’ятних дат, зокрема Дня захисника та захисниці України, Дня Гідності і Свободи, Дня Збройних Сил України, Дня Соборності України, Дня повномасштабного вторгнення російських військ на територію України тощо, для здобувачів освіти організовуються семінари, круглі столи, години спілкування, військово-спортивні змагання, відвідування музею. На фасаді нашої гімназії розміщено п’ять Меморіальних дошок загиблих Захисників України. Гімназійна родина вшановує пам'ять загиблих. Ми дякуємо кожному захиснику за свободу, єдність та незалежність Українського народу. Пріоритетна роль в заходах надається активним методам, які базуються на демократичній взаємодії, спрямовані на самостійне відшукання істини і сприяють формуванню самокритичності, творчості та ініціативи.

Заходи спрямовуємо на формування у здобувачів освіти почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності, готовності у майбутньому до виконання обов'язків із захисту незалежності та територіальної цілісності держави, усвідомлення громадянського обов’язку із розвитку успішної країни та забезпечення власного добробуту в ній, сповідування європейських цінностей.

Під час проведення заходів також залучаємо до обговорення нагальних питань з патріотичного виховання молоді ветеранів війни, волонтерів, лідерів та активістів громадських організацій.

Обираючи форми, методи та прийоми роботи з дітьми молодшого шкільного віку, завжди зважаємо на психологічні особливості: рівень розвитку мовлення особливості мислення і сприймання інформації, враховуємо, що провідною діяльністю дітей цієї категорії є гра.

Метою проведення заходу для підліткового та юнацького віку є виховання у дусі патріотичного обов'язку, поваги до військової служби та готовності до захисту Вітчизни, до чинного законодавства й засад демократичної, правової держави. Стараємося заходи спрямувати на формування оборонної свідомості, підвищення соціальної активності для участі у громадсько-політичному житті країни, мотивації молоді до набуття необхідних компетентностей у сфері безпеки й оборони.

Варто наголосити на понятті територіальної цілісності держави, згідно з яким територія держави є недоторканою від посягань з боку інших держав.

Доцільним в закладі освіти є використання інтерактивних технологій: перегляд відеоматеріалів, віртуальних екскурсій та виставок; організація створення серії мотивувальних відеороликів, участь в акціях, флешмобах, конкурсах тощо. Це робить наші уроки більш цікавими та ефективними, допоможе кращому сприйняттю та засвоєнню учнями нових знань.

У важкі для всієї України часи, через військове вторгнення Росії, здобувачі освіти залучаються до благодійної діяльності та волонтерства. Зокрема, в нашому навчальному закладі учні, батьки та педагоги сезони проводять благодійні ярмарки, часто донатять, безперервно плетуть захисні сітки, які передають волонтерам. Ця діяльність реалізується вільно і свідомо на користь наших ЗСУ.

Доброчинна діяльність формує в учнів почуття відповідальності за доручену справу й тих людей, які потребують допомоги та підтримки, надає значущості їхній участі, допомагає на конкретних справах переконатися у власній спроможності розв'язувати проблеми своєї громади та згуртовувати небайдужих громадян і громадянок навколо їх розв'язання, знаходити ефективне партнерство.

Виховна ефективність праці зростає за умови, коли учні самі є її організаторами, а не лише виконавцями. Тому педагоги залучають школярів до пошуків об'єктів праці, її планування та організації колективу на її виконання. Це сприяє зацікавленості учнів у своєчасності та якості виконання трудових завдань; формуванню ініціативності, самостійності і відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Бирко Н.М. Педагогічна майстерня формування толерантності сучасного громадянина: метод. посіб. Хмельницький: ХГПА, 2013. 184 с.

2. Молчанова А. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога. URL: http://surl.li/hosdc

3. Тодорцева Ю.В. Педагогіка толерантності: методичні рекомендації. Одеса: ПНЦАПНУ, 2004. 90 с.

4. Як говорити з дітьми про військову агресію.https://nus.org.ua/news/yakgovoryty-z-ditmy-pro-vijskovu-agresiyu/ 2. Коротка пам'ятка для вчителів, які працюють з дітьми під час війни https://nus.org.ua/articles/korotka-pam-yatka-dlya-vchyteliv-yaki-pratsyuyut-iz-ditmy-pidchas-vijny-9-pravyl/

5. Концепція «Нова українська школа»

6. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2016 рік / за ред. 308 с.− Івано-Франківськ: НАІР, 2017. −І. Д. Беха, Ж. В. Петрочко. – Вип. 5.

7. Кірішко Л. Патріотичне виховання учнівської молоді в умовах сучасного навчального закладу [Електронний ресурс].
8. Ольхіна Н., Руденко. Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних умовах [Електронний ресурс].
9. Чупрій Л. Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи [Електронний ресурс].
10.ЛИСТ від 24.08.2023 р. N 1/12702-23 135 Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2023/2024 навчальному році https://studentam.net.ua/content/view/10604/97/ https://od.org.ua/громадянин-для-демократичноїдерж/ https://osvita.khpg.org/index.php?id.

Фурман Тетяна,
вихователь ХЗДО 56 "Боровичок"

Специфіка роботи в дитячому садку та виховання дітей в умовах військових дій та повітряних атак: особливості та методи

Анотація. У статті розглядається специфіка роботи в дитячих садках в умовах військових дій та повітряних атак, а також особливості виховання дітей в кризових умовах. Основна увага приділяється забезпеченню безпеки,

наданню психологічної підтримки та адаптації освітнього середовища для всіх дітей, включаючи дітей з особливими освітніми потребами. Окремо висвітлюється важливість нейропсихологічної підтримки, інклюзивного підходу до виховання дітей у надзвичайних умовах, цифрової компетентності педагогів нової української школи, а також роль батьків у створенні психологічно безпечного середовища вдома. Представлені методичні рекомендації, засновані на новітніх українських дослідженнях у сфері дитячої психології та освіти, із цитатами провідних психологів та висновками відомих фахівців. Додано рекомендації щодо реабілітації та адаптації дітей після завершення військових дій, а також перевірені методики для зниження рівня стресу.

Ключові слова: військовий конфлікт, дитячий садок, діти з особливими потребами, стрес, психологічна підтримка, інклюзія, евакуація, адаптація, цифрова компетентність, нова українська школа, психологічна реабілітація.

Постановка проблеми

Виховання дітей в умовах військового конфлікту та постійної загрози атак створює нові виклики для педагогів, особливо в дитячих закладах освіти.

Основними проблемами є забезпечення безпеки, підтримка психологічного здоров’я дітей та збереження освітнього процесу в умовах кризи. Крім того, педагоги мають адаптувати методи роботи та залучити додаткових

фахівців для підтримки дітей з особливими потребами. Після закінчення військових дій гостро постає питання реабілітації та адаптації дітей, які зазнали стресу і пережили кризові ситуації. Для зменшення психологічних наслідків важливо використовувати перевірені методики, спрямовані на зниження рівня стресу та покращення адаптаційних навичок дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Сучасні дослідження підтверджують значний і довготривалий вплив стресових факторів, таких як військові конфлікти, на психіку дітей. За даними Американської академії дитячої і підліткової психіатрії, тривалий стрес, особливо викликаний травматичними подіями, може призвести до когнітивних, емоційних та поведінкових порушень у дітей (American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 2023). Дослідження Університету

Міннесоти доводить, що діти, які зазнали серйозного стресу, мають знижену

здатність до концентрації уваги, що суттєво впливає на їх навчання та академічні успіхи (Minnesota University Study, 2022).

Згідно з дослідженням Національного інституту психічного здоров'я (NIMH), хронічний стрес впливає на формування нейронних зв'язків у мозку дітей, що призводить до довгострокових змін у таких областях, як пам'ять, навчання і емоційна регуляція (National Institute of Mental Health, 2023). Важливість психологічної підтримки підтверджується дослідженням Британського психологічного товариства, яке свідчить про те, що рання інтервенція допомагає знизити рівень посттравматичних симптомів та поліпшити здатність дітей адаптуватися до стресових ситуацій (British Psychological Society, 2022).

Лев Виготський підкреслював, що «через спільну діяльність та соціальні взаємодії дитина розвиває свою особистість», що набуває особливого значення у контексті військових дій. Згідно з Джоном Боулбі, основоположником теорії прив'язаності, «базова безпека та стабільність у дитинстві є критичними для нормального розвитку особистості», що підтверджує необхідність реабілітаційних заходів після закінчення військових конфліктів.

Психолог Джон Боулбі, засновник теорії прив'язаності, стверджує, що «безпека і стабільність у дитинстві є ключовими факторами для здорового розвитку особистості». У ситуації військових дій роль педагогів і батьків у створенні цієї безпеки зростає. Психолог Уолтер Мішел, автор відомого дослідження з самоконтролю, доводить, що адаптивність і стійкість є важливими рисами, які закладаються в ранньому віці через зразки поведінки дорослих.

Новітні методи роботи в дитячих садках

Згідно з рекомендаціями "Інклюзивна освіта: методичні рекомендації для педагогів" за редакцією Л. К. Мироненко, робота в дитячих садках під час військового конфлікту вимагає впровадження таких новітніх методів:

1. **Арт-терапія та казкотерапія**. Ці методи дозволяють дітям виражати емоції, знижувати тривожність та формувати відчуття захищеності.
2. **Тілесно-орієнтована терапія**. Вправи на дихання та тілесну розрядку сприяють зниженню внутрішньої напруги та покращують контроль над емоціями.
3. **Інклюзивні підходи в роботі з дітьми з особливими потребами (ООП)**. Завдяки адаптації освітніх програм для дітей з ООП

рекомендовано впроваджувати особистісно орієнтовані програми навчання, що враховують індивідуальні потреби дитини.

4. **Заняття на свіжому повітрі**. Дослідження українських фахівців показують, що заняття на свіжому повітрі допомагають знизити рівень тривожності у дітей.

Цифрова компетентність вчителя нової української школи

З впровадженням нової української школи, особливу роль у дошкільній освіті відіграє цифрова компетентність педагогів. Відповідно до стандартів нової української школи, важливим є не лише володіння технологіями, але й здатність інтегрувати цифрові інструменти для підтримки та розвитку дітей в умовах воєнного конфлікту.

Згідно з рекомендаціями "Цифрова компетентність педагога: принципи та методи" за редакцією Т. В. Петричко, педагогам рекомендовано:

1. **Використовувати цифрові платформи для комунікації** з батьками, що дозволяє своєчасно інформувати про безпекові заходи та отримувати відгуки щодо стану дитини.
2. **Інтерактивні навчальні ресурси**. Використання в освітньому процесі інтерактивних презентацій, електронних книг та цифрових ігор забезпечує активну участь дитини в навчанні, навіть якщо вона

перебуває у віддаленому форматі.

3. **Навчання інформаційній безпеці**. Педагоги мають знати, як захищати

особисті дані дітей в інтернеті, дотримуватись правил конфіденційності та навчати дітей базовим правилам безпеки в інтернеті.

4. **Розвиток цифрових навичок у дітей дошкільного віку**. Через ігри та навчальні додатки діти можуть розвивати базові навички, необхідні для подальшого навчання у цифровому середовищі.

Роль батьків у підтримці дітей в умовах кризи

Підтримка батьків є невід'ємною складовою емоційного відновлення дітей. Згідно з рекомендаціями книги "Роль сім'ї у подоланні дитячого стресу" (Трофименко, 2023), батьки повинні приділяти особливу увагу психологічній атмосфері вдома та допомагати дітям справлятися з переживаннями.

Поради для батьків:

• **Створіть стабільний розпорядок дня**. Діти почуваються безпечніше і впевненіше, коли мають стабільний режим дня.

• **Залишайтеся спокійними та впевненими**. Психологічний стан батьків має великий вплив на емоційний стан дитини.

• **Регулярні розмови про емоції**. Важливо давати дітям змогу виражати свої почуття, без критики і осуду.

• **Використовуйте техніки релаксації вдома**. Техніки глибокого дихання, йога або спільні медитації допомагають дітям заспокоїтися.

• **Заохочуйте творчість і гру**. Арт-терапія, малювання, ліплення дозволяють дітям виразити свої емоції і знайти в них розраду.

Важливість психологічної допомоги після війни

Після завершення активних бойових дій та повернення до звичайного життя, психологічна допомога дітям є критично важливою для

відновлення їх емоційного здоров'я. Стресові переживання, пов'язані з війною, можуть залишити довготривалі сліди на дитячій психіці,

включаючи підвищену тривожність, порушення сну, страхи та труднощі в соціалізації. Робота психотерапевтів і психологів повинна бути спрямована на допомогу дітям у подоланні травматичних спогадів та відновленні емоційної рівноваги.

Методики для зниження рівня стресу у дітей

1. Арт-терапія.

Арт-терапія є однією з ефективних методик, що дозволяє дітям виражати свої почуття та знижувати рівень тривожності. Згідно з дослідженням Української асоціації арт-терапії, малювання, ліплення і використання різних кольорів сприяють стабілізації емоційного стану дітей і допомагають їм безпечно виражати страхи та емоції.

2. Казкотерапія.

Казкотерапія допомагає дітям побороти свої страхи та обробити травматичні події через історії та образи, з якими вони можуть асоціювати власний досвід. Педагоги можуть використовувати спеціальні терапевтичні казки, які вчать дітей способам подолання страху, надаючи емоційну підтримку в безпечному середовищі.

3. Тілесно-орієнтована терапія.

Вправи на дихання, розслаблення м'язів та рухи, спрямовані на зниження напруженості, показали свою ефективність у зменшенні стресу та

тривожності. Згідно з дослідженням "Дитяча тілесна терапія в умовах кризи" (Коваленко, 2023), фізична активність і релаксаційні вправи

допомагають дітям відчути контроль над власним тілом та емоціями.

4. Терапія іграми.

Ігрова терапія є корисним інструментом для допомоги дітям у вираженні емоцій і боротьбі зі страхами. У безпечному і контрольованому середовищі діти можуть через гру відтворювати ситуації, які викликають тривогу, поступово зменшуючи емоційну напругу. Психолог Вірджинія Акслайн, одна з піонерів ігрової терапії, стверджувала:

«Гра дозволяє дітям безпечно виражати свої почуття та знаходити способи впоратися з ними».

5. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ).

КПТ спрямована на допомогу дітям у зміні негативних думок та поведінки, пов'язаних зі стресовими ситуаціями. Цей підхід дозволяє дітям розвивати нові способи мислення, замінюючи негативні думки на позитивні та формуючи адаптивні реакції.

Висновки

Виховання дітей у дитячих садках в умовах війни вимагає від педагогів та батьків значної чутливості, адаптивності та вміння працювати в стресових ситуаціях. Системний підхід до забезпечення безпеки, психологічної підтримки та інклюзивного навчання сприяє збереженню освітнього процесу та зменшенню негативного впливу кризових подій на розвиток дітей. Використання цифрових інструментів, методів арт-терапії та інклюзивних практик створює безпечне і підтримуюче середовище. Спільні зусилля педагогів і батьків допомагають мінімізувати вплив стресу, зберігають емоційне благополуччя дітей та сприяють гармонійному розвитку. Психологічна допомога після війни та застосування перевірених методик адаптації, таких як арт-терапія, тілесно-орієнтовані практики, ігрова терапія та когнітивно-поведінкова терапія, є основою відновлення емоційного стану та благополуччя дітей.

Список використаних джерел:

1. Дмитрук, І. (2023). Психологічна підтримка дітей у кризових ситуаціях. Київ: Наукове видання. Паламарчук, М. П. (2023). Дитяча психологія в умовах криз. Харків: Педагогічна академія.
2. Мироненко, Л. К. (2022). Інклюзивна освіта: методичні рекомендації для педагогів. Львів: Освітній центр інклюзії.
3. Коваленко, О. (2023). Дитяча тілесна терапія в умовах кризи. Дніпро: Центр психологічної підтримки.
4. Трофименко, О. Г. (2023). Роль сім'ї у подоланні дитячого стресу.

Одеса: Психологічний інститут.

5. Петричко, Т. В. (2023). Цифрова компетентність педагога: принципи та методи. Київ: Освіта майбутнього.
6. American Academy of Child and Adolescent Psychiatry. (2023). "Effects of Trauma on Children." aacap.org.
7. University of Minnesota Study. (2022). "Impact of Trauma on Child Development." umn.edu.
8. National Institute of Mental Health. (2023). "Chronic Stress and the Developing Brain." nimh.nih.gov.
9. British Psychological Society. (2022). "Child Trauma and Early Interventions." bps.org.uk.
10. Journal of Child Psychology and Psychiatry. (2023). "Therapeutic Techniques for Trauma in Early Childhood Education."